Landsnefndin fyrri
1770–1771

Den islandske Landkommission
1770–1771

DEN ISLANDSKE LANDKOMMISSION 1770–1771

V

KOMMISSIONENS PROTOKOLLER OG BREVE

REDAKTØRER

Hrefna Róbertsdóttir
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

ISLANDS
NATIONALARKIV

I samarbejde med
Rigsarkivet og Islands Historiske Forening

Reykjavík 2020

LANDSNEFNDIN FYRRI 1770–1771

V

FUNDARGERÐIR OG BRÉF NEFNDARINNAR

RITSTJÓRAR

Hrefna Róbertsdóttir
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

ÞJÓÐSKJALASAFN ÍSLANDS

Í samstarfi við
Ríkisskjalasafn Danmerkur og Sögufélag

Reykjavík 2020

LANDSNEFNDIN FYRRI 1770–1771 V
Fundargerðir og bréf nefndarinnar

DEN ISLANDSKE LANDKOMMISSION 1770–1771 V
Kommissionens protokoller og breve

RITSTJÓRAR · REDAKTØRER
Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

AÐALSTYRKTARAÐILAR · HOVEDSPONSORER
Augustinus Fonden, Rannís — The Icelandic Center for Research

ÚTGEFENDUR · UDGIVERE
Þjóðskjalasafn Íslands · *Islands Nationalarkiv*, Sögufélag · *Islands Historiske Forening*,
Ríkisskjalasafn Danmerkur · *Rigsarkivet*
Reykjavík 2020

SAMRÁÐSNEFND · SAMARBEJDSUDVALG
Hrefna Róbertsdóttir, Helgi Skúli Kjartansson, Ole Magnus Mølbak Andersen

UPPSKRIFTIR SKJALA · TRANSSKRIBERING
Helga Hlín Bjarnadóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, Ólafur Arnar Sveinsson

RÁÐGJÖF UM FRÁGANG FRUMTEXTA · SPROGLIG VEJLEDNING
Christina Folke Ax, Jóhannes B. Sigtryggsson, Leon Jespersen

SAMLESTUR SKJALA · SAMMENLIGNING TEKST OG KILDER
Gísli Baldur Róbertsson, Hrefna Róbertsdóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

PRÓFARKALESTUR · KORREKTURLÆSNING
Christina Folke Ax, Hrefna Róbertsdóttir,
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, Jóhannes B. Sigtryggsson, Leon Jespersen

ÞÝÐINGAR ÚR ÍSLENSKU · OVERSÆTTELSER FRA ISLANDSK
Christina Folke Ax, Skjal ehf. — Pétur Rasmussen

ÞÝÐINGAR ÚR LATÍNU · OVERSÆTTELSER FRA LATIN
Gottskálk Þór Jensson, Gunnar Örn Hannesson

SKÝRINGAR OG SKRÁR · FORKLARINGER OG REGISTER
Christina Folke Ax, Hrefna Róbertsdóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

UMBROT · LAYOUT
Egill Baldursson ehf.

HÖNNUN KÁPU · OMSLAG
Kría hönnunarstofa — Eva Hrönn Guðnadóttir

KORT · KORT
Benedikt Jónsson, Egill Baldursson

PRENTUN · TRYKNING
Ednasprint Slóveníu

© Þjóðskjalasafn Íslands, Hrefna Róbertsdóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

Fjölbindaverkið · *Serien*: ISBN 978-9979-876-25-0
V. ISBN 978-9979-876-30-4

Efnisyfirlit

Inngangur 19
Helga Hlín Bjarnadóttir, Húsagi og landsagi á 18. öld. Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds frá 1771 31
Erindisbréf Landsnefndarinnar 22.5.1770 99

AFRIT BRÉFA FRÁ 1767–1770 SEM NEFNDIN FÉKK AFHENT Í UPPHAFI STARFSINS

Verslunartillögur Skúla Magnússonar landfógeta frá 24.4.1767 ásamt minnisblaði um sama 3.3.1770. Lit. A. N° 1. 111
Útdráttur úr athugasemdum við reikninga Jarðabókarsjóðs fyrir árið 1765 um hákarlaveiðar ásamt bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns um veiðarnar 24.8.1768. Lit. A. N° 2. 125
Afrit af bréfi Dines Jespersens kaupmanns til Ólafs Stefánssonar amtmanns um fiskveiðar Íslendinga og erlendra þjóða við Ísland 5.6.1769. Lit. A. N° 3. 127
Útdráttur úr bréfi Hermans Aystrups kaupmanns til Ólafs Stefánssonar amtmanns um fiskveiðar erlendra þjóða fyrir Vestfjörðum 30.6.1769. Lit. A. N° 4. 129
Afrit af bréfi Jóns Grímssonar garðyrkjumanns til rentukammers um launamál hans og ferðir á Íslandi 27.7.1769. Lit. A. N° 5. 130
Afrit af bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns til stiftamtmanns um innflutning á brennivíni og ofneyslu þess 7.8.1769. Lit. A. N° 6. 132
Afrit af bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns til rentukammers um siglingu erlendra skipa við Ísland 5.9.1769. Lit. A. N° 7. . . 135
Afrit af bréfi Prøcks stiftamtmanns til rentukammers um að dregið verði úr innflutningi á brennivíni 6.11.1769. Lit. A. N° 8. . . . 138

Afrit af bréfi frá Almenna verslunarfélaginu til rentukammers gegn tillögum Ólafs Stefánssonar um að dregið verði úr innflutningi á brennivíni 22.11.1769. Lit. A. N° 9. 139

Afrit af bréfi Jóns Ólafssonar varalögmanns til rentukammers um fjárpestina 25.11.1769. Lit. A. N° 10. 141

Útdráttur úr bréfi frá stjórn Almenna verslunarfélagsins um siglingu erlendra skipa inn á Ísafjörð 16.5.1770. Lit. A. N° 11. . . 147

BRÉFABÓK LANDSNEFNDARINNAR

Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Lit. B. N° 1–50. 151

N° 1. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 30.6.1770. 151

N° 2. Til allra sýslumanna varðandi 4., 8. og 12. greinar erindisbréfs nefndarinnar 4.7.1770. 152

N° 3. Til allra sýslumanna í Norðlendingafjórðungi 5.7.1770. 154

N° 4. Til allra sýslumanna á Vestur- og Suðurlandi og í Vestmannaeyjum og Vestur-Skaftafellssýslu 5.7.1770. . . 155

N° 5. Til allra sýslumanna í Múlasýslum og Austur-Skaftafellssýslu 5.7.1770. 157

N° 6. Til allra sýslumanna í Norðlendinga- og Austfirðingafjórðungum 5.7.1770. 159

N° 7. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 6.7.1770. 160

N° 8. Til allra sýslumanna um fólksfjölda á Íslandi 7.7.1770. 161

N° 9. Til allra sýslumanna um ástand landsins almennt 7.7.1770. 163

N° 10. Til biskupanna Finns Jónssonar og Gísla Magnússonar 10.7.1770. 165

N° 11. Til Hannesar Finnssonar stúdents 16.7.1770. 166

N° 12. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 17.7.1770. 166

N° 13. Til Skúla Magnússonar landfógeta 17.7.1770. 167

N° 14. Til biskupanna Finns Jónssonar og Gísla Magnússonar 17.7.1770. 167

N° 15. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 18.7.1770. 168

N° 16. Til Jóns Skúlasonar aðstoðarlandfógeta 21.7.1770. 168

N° 17. Til rentukammers 26.7.1770. 169

N° 18. Til lögmannanna Sveins Sölvasonar og Björns Markússonar og varalögmannanna Jóns Ólafssonar og Magnúsar Ólafssonar 27.7.1770. 172
N° 19. Til rentukammers 16.8.1770. 173
N° 20. Til Sørens Pens kaupmanns á Hofsósi 16.8.1770. . . 176
N° 21. Til Skúla Magnússonar landfógeta 30.8.1770. 176
N° 22. Til Skúla Magnússonar landfógeta 12.9.1770. 177
N° 23. Til Thodals stiftamtmanns 13.9.1770. 177
N° 24. Til rentukammers 22.9.1770. 178
N° 25. Til Finns Jónssonar biskups 26.11.1770. 180
N° 26. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 6.12.1770. 180
N° 27. Til Bjarna Pálssonar landlæknis 7.12.1770. 181
N° 28. Til Skúla Magnússonar landfógeta 7.12.1770. 182
N° 29. Til Gísla Magnússonar biskups 24.12.1770. 182
N° 30. Til Sveins Sölvasonar lögmanns 24.12.1770. 183
N° 31. Til Jóns Árnasonar sýslumanns 10.1.1771. 183
N° 32. Til Guðlaugs Þorgeirssonar prófasts 21.1.1771. . . . 184
N° 33. Til Ólafs Stefánssonar amtmanns 28.1.1771. 184
N° 34. Til Gísla Magnússonar biskups 8.2.1771. 185
N° 35. Til Björns Markússonar lögmanns 8.2.1771. 185
N° 36. Til Jón Benediktssonar sýslumanns 8.2.1771. 185
N° 37. Til Vigfúsar Jónssonar prófasts 10.2.1771. 186
N° 38. Til Sveins Sölvasonar lögmanns 13.2.1771. 186
N° 39. Til Erlends Ólafssonar sýslumanns 17.2.1771. 187
N° 40. Til Thodals stiftamtmanns 23.2.1771. 188
N° 41. Til Finns Jónssonar biskups 8.3.1771. 188
N° 42. Til Thodals stiftamtmanns 22.3.1771. 189
N° 43. Til Thodals stiftamtmanns 18.4.1771. 190
N° 44. Til Thodals stiftamtmanns 10.5.1771. 190
N° 45. Til biskupanna Finns Jónssonar og Gísla Magnússonar 13.5.1771. 190
N° 46. Til Thodals stiftamtmanns 14.5.1771. 191

N° 47. Til Thodals stiftamtmanns 30.5.1771. 192
N° 48. Til Thodals stiftamtmanns 20.6.1771. 192
N° 49. Til Thodals stiftamtmanns 20.6.1771. 193
N° 50. Til Thodals stiftamtmanns 15.8.1771. 194

FUNDARGERÐABÆKUR LANDSNEFNDARINNAR

Gerðabók embættismannafundar á Alþingi 20.7.1770. Lit. C. 197
Fundargerða- og tillögubók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Án lit. nr. 204
Fundur 22. desember 1770. Yfirlit yfir innkomin bréf. 204
Fundur 1.–4. mars 1771. Tillögur við 1. og 2. grein erindisbréfsins. 206
Fundur 25.–30. mars. 1771. Tillögur við 3.–5. grein erindisbréfsins. 223
Fundur 18.–23. apríl 1771. Tillögur við 6.–8. grein erindisbréfsins. 245
Fundur 10.–11. maí 1771. Tillögur við 9.–11. grein erindisbréfsins. 267
Fundur 30. maí–1. júní 1771. Tillögur við 12.–14. grein erindisbréfsins. 275
Fundur 3.–14. ágúst 1771. Nánari tillögur og útfærslur á ýmsum greinum erindisbréfsins. 285

GREINARGERÐIR ÞORKELS FJELDSTEDS UM HVERI

Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um hverasvæðið á Reykhólum í Barðastrandarsýslu 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1. 317
Fylgiskjal með greinargerð lit. Vv. N° 1. — Uppdráttur af Reykhólum í Barðastrandarsýslu eftir Þorkel Fjeldsted. . . . 321
Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um hverasvæðið á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2. 324
Fylgiskjal með greinargerð lit. Vv. N° 2. — Uppdráttur af Reykjanesi við Ísafjarðardjúp eftir Þorkel Fjeldsted. 327

LANDSAGATILSKIPUN

Uppkast að landsagatilskipun fyrir Ísland eftir Þorkel Fjeldsted [án dags.] 1771. Lit. Uu. 333

I. kafli. Um stjórnskipulag og stjórnsýslu. 334
II. kafli. Um helgi hvíldardagsins og kirkjusiði. 337
III. kafli. Um barnauppeldi, húsaga og hlýðni. 342
IV. kafli. Um betlara, lausgangara, húsmenn, kaupamenn og þess háttar fólk. 355
V. kafli. Um ýmislegt sem lýtur almennt að bændum og búaliði. 365
VI. kafli. Um jarðaleigu, byggingarbréf og leiguskilmála. 382
VII. kafli. Um fiskveiðar, sjósókn og vermenn. 390
VIII. kafli. Um hjónaband, brúðkaup, skemmtanir, greftranir. 396
IX. kafli. Um lögstjórn, lögsókn, málarekstur, áfrýjun og fullnustu dóma. 397
Yfirlit yfir athugasemdir við landsagatilskipunina. 402
Athugasemdir Thodals stiftamtmanns og Ólafs Stefánssonar amtmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 2. 403
Athugasemdir Magnúsar Ólafssonar varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 3. 413
Athugasemdir Jóns Ólafssonar varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun 27.7.1776. I. J. N° 127. Nr. 4. 466
Athugasemdir Sveins Sölvasonar lögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 5. . . 509
Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 6. . . 531
Athugasemdir Þorsteins Magnússonar sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun 10.1.1777. I. J. N° 127. Nr. 7. 550
Athugasemdir Davíðs Schevings sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 8. . . 561
Athugasemdir Vigfúsar Schevings sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 9. . . 572
Athugasemdir Péturs Þorsteinssonar sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 10. . 583
Athugasemdir Thodals stiftamtmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 11. 616
Stytt og breytt gerð af athugasemdum Magnúsar Ólafssonar

varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127.] Nr. 12. 629

BRÉF OG GREINARGERÐ NEFNDARINNAR TIL RENTUKAMMERS

Landsnefndin skrifar rentukammeri og biður um frest til að semja greinargerð um störf sín 9.9.1771. 2. B. J. Ref. N° 491. 657

Þorkell Fjeldsted skrifar rentukammeri og biður um að fá greidda fæðispeninga 19.10.1771. 2. B. J. Ref. N° 521. 658

Landsnefndin skrifar til rentukammers vegna skila á greinargerð um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 659

Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 660

Skrá frá Thodal stiftamtmanni yfir afrit bréfa sem honum hafa verið send 19.8.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 674

Skrá yfir innkomin bréf til nefndarinnar 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699. 680

Landsnefndin skrifar rentukammeri og biður um viðbót við fæðispeninga sína 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 695. 683

ÚTGJALDAREIKNINGUR

Útgjaldareikningur yfir rannsóknarleiðangra og viðreisnarstarf sem greitt var fyrir úr konungssjóði á árunum 1770–1779. Dags. 15.6.1779. Án bréfadagbókarnúmers. 687

SKRÁR

Heimildir 699

Skammstafanaskrá 705

Hugtök og orðskýringar 712

Efnisorð 741

Mannanafnaskrá 763

Staðanafnaskrá 771

Útgefendur og greinahöfundar 779

Indhold

Indledning 25

Helga Hlín Bjarnadóttir, Hustugt og landstugt i 1700-tallet. Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning fra 1771 65

Landkommissionens instruks 22.5.1770 99

AFSKRIFT AF BREVE FRA 1767–1770, SOM KOMMISSIONEN FIK OVERDRAGET I BEGYNDELSEN AF DENS VIRKE

Landfoged Skúli Magnússons forslag om handel fra 24.4.1767 samt pro memoria om samme 3.3.1770. Lit. A. N° 1. 111

Uddrag af bemærkninger til regnskabet for Jordebogskassen for året 1765 om hajfangst samt amtmand Ólafur Stefánssons brev om fangsten 24.8.1768. Lit. A. N° 2. 125

Afskrift af brev fra købmand Dines Jespersen til amtmand Ólafur Stefánsson om islændingenes og fremmede nationers fiskeri ved Island 5.6.1769. Lit. A. N° 3. 127

Uddrag af brev fra købmand Herman Aystrup til amtmand Ólafur Stefánsson om fremmede nationers fiskeri ud for Vestfjorde 30.6.1769. Lit. A. N° 4. 129

Afskrift af brev fra gartner Jón Grímsson til Rentekammeret om hans løn og rejser på Island 27.7.1769. Lit. A. N° 5. 130

Afskrift af brev fra amtmand Ólafur Stefánsson til stiftamtmanden om indførsel af brændevin og overforbrug af det 7.8. 1769. Lit. A. N° 6. 132

Afskrift af brev fra amtmand Ólafur Stefánsson til Rentekammeret om fremmede skibes sejlads ved Island 5.9.1769. Lit. A. N° 7. 135

Afskrift af brev fra stiftamtmand Prøck til Rentekammeret om at formindske indførsel af brændevin 6.11.1769. Lit. A. N° 8. 138

Afskrift af brev fra Det Almindelige Handelskompagni til Rentekammeret mod Ólafur Stefánssons indstilling om at formindske indførsel af brændevin 22.11.1769. Lit. A. N° 9. 139

Afskrift af brev fra vicelovmand Jón Ólafsson til Rentekammeret om fårepesten 25.11.1769. Lit. A. N° 10. 141

Uddrag af brev fra bestyrelsen for Det Almindelige Handelskompagni om fremmede skibes sejlads ind til Ísafjörður 16.5. 1770. Lit. A. N° 11. 147

KOMMISSIONENS BREVBOG

Brevbog for Landkommissionen 1770–1771. Lit. B. N° 1–50. 151

N° 1. Til amtmand Ólafur Stefánsson 30.6.1770. 151

N° 2. Til samtlige sysselmænd vedrørende artikler 4, 8 og 12 i kommissionens instruks 4.7.1770. 152

N° 3. Til samtlige sysselmænd i Norðlendingafjerding 5.7. 1770. 154

N° 4. Til samtlige sysselmænd på Vest- og Sydlandet, samt Vestmannaeyjar og Vestur-Skaftafellssyssel 5.7.1770. 155

N° 5. Til samtlige sysselmænd i Múlasysler og Austur-Skaftafellssyssel 5.7.1770. 157

N° 6. Til samtlige sysselmænd i Norðlendingafjerding og Østfjordene 5.7.1770. 159

N° 7. Til amtmand Ólafur Stefánsson 6.7.1770. 160

N° 8. Til samtlige sysselmænd om folketal i Island 7.7.1770. 161

N° 9. Til samtlige sysselmænd om landets tilstand i almindelighed 7.7.1770. 163

N° 10. Til biskopperne Finnur Jónsson og Gísli Magnússon 10.7.1770. 165

N° 11. Til student Hannes Finnsson 16.7.1770. 166

N° 12. Til amtmand Ólafur Stefánsson 17.7.1770. 166

N° 13. Til landfoged Skúli Magnússon 17.7.1770. 167

N° 14. Til biskopperne Finnur Jónsson og Gísli Magnússon 17.7.1770. 167

N° 15. Til amtmand Ólafur Stefánsson 18.7.1770. 168

N° 16. Til assisterende landfoged Jón Skúlason 21.7.1770. 168

N° 17. Til Rentekammeret 26.7.1770. 169

N° 18. Til lovmændene Sveinn Sölvason og Björn Markússon og vicelovmændene Jón Ólafsson og Magnús Ólafsson 27.7.1770. 172
N° 19. Til Rentekammeret 16.8.1770. 173
N° 20. Til købmand på Hofsós Søren Pen 16.8.1770. 176
N° 21. Til landfoged Skúli Magnússon 30.8.1770. 176
N° 22. Til landfoged Skúli Magnússon 12.9.1770. 177
N° 23. Til stiftamtmand Thodal 13.9.1770. 177
N° 24. Til Rentekammeret 22.9.1770. 178
N° 25. Til biskop Finnur Jónsson 26.11.1770. 180
N° 26. Til amtmand Ólafur Stefánsson 6.12.1770. 180
N° 27. Til landfysikus Bjarni Pálsson 7.12.1770. 181
N° 28. Til landfoged Skúli Magnússon 7.12.1770. 182
N° 29. Til biskop Gísli Magnússon 24.12.1770. 182
N° 30. Til lovmand Sveinn Sölvason 24.12.1770. 183
N° 31. Til sysselmand Jón Árnason 10.1.1771. 183
N° 32. Til provst Guðlaugur Þorgeirsson 21.1.1771. 184
N° 33. Til amtmand Ólafur Stefánsson 28.1.1771. 184
N° 34. Til biskop Gísli Magnússon 8.2.1771. 185
N° 35. Til lovmand Björn Markússon 8.2.1771. 185
N° 36. Til sysselmand Jón Benediktsson 8.2.1771. 185
N° 37. Til provst Vigfús Jónsson 10.2.1771. 186
N° 38. Til lovmand Sveinn Sölvason 13.2.1771. 186
N° 39. Til sysselmand Erlendur Ólafsson 17.2.1771. 187
N° 40. Til stiftamtmand Thodal 23.2.1771. 188
N° 41. Til biskop Finnur Jónsson 8.3.1771. 188
N° 42. Til stiftamtmand Thodal 22.3.1771. 189
N° 43. Til stiftamtmand Thodal 18.4.1771. 190
N° 44. Til stiftamtmand Thodal 10.5.1771. 190
N° 45. Til biskopperne Finnur Jónsson og Gísli Magnússon 13.5.1771. 190
N° 46. Til stiftamtmand Thodal 14.5.1771. 191
N° 47. Til stiftamtmand Thodal 30.5.1771. 192

N° 48. Til stiftamtmand Thodal 20.6.1771. 192
N° 49. Til stiftamtmand Thodal 20.6.1771. 193
N° 50. Til stiftamtmand Thodal 15.8.1771. 194

KOMMISSIONENS MØDEPROTOKOLLER

Betænkningsprotokol for embedsmandsmødet på Altinget 20.7.1770. Lit. C. 197
Landkommissionens møde- og betænkningsprotokol 1770–1771. Uden lit. nr. 204
Møde 22. december 1770. Oversigt over indkomne breve. . 204
Møde 1.–4. marts 1771. Betænkning til 1. og 2. artikel i instuksen. 206
Møde 25.–30. marts. 1771. Betænkning til 3.–5. artikel i instruksen. 223
Møde 18.–23. april 1771. Betænkning til 6.–8. artikel i instruksen. 245
Møde 10.–11. maj 1771. Betænkning til 9.–11. artikel i instruksen. 267
Møde 30. maj–1. juni 1771. Betænkning til 12.–14. artikel i instruksen. 275
Møde 3.–14. august 1771. Nærmere betænkninger og tilføjelser til forskellige artikler i instruksen. 285

ÞORKELL FJELDSTEDS BETÆNKNINGER OM VARME KILDER

Þorkell Fjeldsteds betænkning om varme kilder på Reykhólar i Barðastrandarsyssel 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1. 317
Bilag til betænkning lit. Vv. N° 1. — Tegning af Reykhólar i Barðastrandarsyssel af Þorkell Fjeldsted. 321
Þorkell Fjeldsteds betænkning om varme kilder på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2. 324
Bilag til betænkning lit. Vv. N° 2. — Tegning af Reykjanes ved Ísafjarðardjúp af Þorkell Fjeldsted. 327

POLITI- OG LANDFORORDNING

Udkast til en politi- og landforordning for Island af Þorkell Fjeldsted [uden dato] 1771. Lit. Uu. 333

I. kapitel. Om politiøvrighed. 334
II. kapitel. Om sabbatens helligholdelse og kirkeskikke. . . 337
III. kapitel. Om børneopdragelse, hustugt og lydighed. 342
IV. kapitel. Om betlere, løsgængere, husmænd, lejearbejdere og deslige. 355
V. kapitel. Om adskilligt, som bønder og boende folk i almindelighed angår. 365
VI. kapitel. Om bygsel, bygselbreve og lejlændings rettigheder. 382
VII. kapitel. Om fiskeri, sødrift og værfolk. 390
VIII. kapitel. Om egteskab, brylluper, lystigheder, begravelser. 396
IX. kapitel. Om politi, søgsmål, drift, appell og execution. 397
Oversigt over bemærkninger til politi- og landforordningen. . . 402
Bemærkninger fra stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 2. 403
Bemærkninger fra vicelovmand Magnús Ólafsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 3. 413
Bemærkninger fra vicelovmand Jón Ólafsson til udkast til en politi- og landforordning 27.7.1776. I. J. N° 127. Nr. 4. 466
Bemærkninger fra lovmand Sveinn Sölvason til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 5. 509
Bemærkninger fra lovmand Björn Markússon til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 6. 531
Bemærkninger fra sysselmand Þorsteinn Magnússon til udkast til en politi- og landforordning 10.1.1777. I. J. N° 127. Nr. 7. 550
Bemærkninger fra sysselmand Davíð Scheving til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 8. 561
Bemærkninger fra sysselmand Vigfús Scheving til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 9. 572

Bemærkninger fra sysselmand Pétur Þorsteinsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 10. 583

Bemærkninger fra stiftamtmand Thodal til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 11. 616

Kort og ændret version af vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127. Nr. 12]. 629

BREVE OG BETÆNKNING FRA KOMMISSIONEN TIL RENTEKAMMERET

Landkommissionen skriver til Rentekammeret og beder om udsættelse med at skrive betænkning om sit virke 9.9.1771. 2. B. J. Ref. N° 491. 657

Þorkell Fjeldsted skriver til Rentekammeret og beder om at få udbetalt kostpenge 19.10.1771. 2. B. J. Ref. N° 521. 658

Landkommissionen skriver til Rentekammeret vedrørende aflevering af betænkning om dens virke 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 659

Landkommissionens betænkning om dens virke 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 660

Liste fra stiftamtmand Thodal over afskrift af de breve, som han har fået tilsendt 19.8.1771. 2. B. J. Ref. N° 599. 674

Liste over indkomne breve til kommissionen 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699. 680

Landkommissionen skriver til Rentekammeret og beder om tillæg til kostpengene 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 695. 683

UDGIFTSREGNSKAB

Udgiftsregnskab for undersøgelsesrejser og reformarbejde, som blev betalt fra kongens kasse i årene 1770–1779. Dato 15.6. 1779. Uden journalnummer. 687

REGISTRE

Kilder 699

Register over forkortelser 705

Ord- og begrebsforklaringer 726
Emneord 752
Personregister 763
Stednavneregister 771
Udgivere og forfattere til artikler 779

Inngangur

Fimmta bindi heimildaútgáfu skjala Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 birtist nú. Þetta er fyrra bindið af tveimur með skjölum og gögnum nefndarinnar sjálfrar. Hér skiptir því alveg um sjónarhorn í útgáfunni. Í fyrstu fjórum bindunum voru birt bréf og skjöl sem send voru til nefndarinnar en í síðustu tveimur bindunum verður sýnt hvernig unnið var úr því efni. Hér er um að ræða embættisbækur nefndarinnar svo sem bréfabók, fundargerðabækur og greinargerðir sem nefndarmenn rituðu sjálfir. Uppkast að almennri landsagatilskipun fyrir Ísland tekið saman á vegum nefndarinnar ásamt athugasemdum embættismanna við það skipar stóran sess í bókinni. Eðlilega er nánast allt efnið nú á dönsku enda ætlað embættismönnum innan danskrar stjórnsýslu til nánari skoðunar og úrvinnslu. Einungis ein stutt greinargerð, athugasemdir Vigfúsar Schevings sýslumanns við uppkastið að landsagatilskipuninni, er á íslensku. Hún hefur verið þýdd á dönsku í tilefni af útgáfunni eins og annað efni á íslensku í landsnefndarskjölunum sem ekki hefur fundist í samtímaþýðingum.

Allt starf nefndarinnar grundvallaðist á erindisbréfi hennar sem nú er prentað í heild sinni hér framan við annað efni. Bréfið hefur ekki varðveist í skjalasafni nefndarinnar og er það því birt hér eins og það er prentað í *Lovsamling for Island* III.[1] Víða í gögnum nefndarinnar er vísað til erindisbréfsins og ætti því að vera mikið hagræði fyrir lesendur að hafa það með hér. Auk erindisbréfsins gerði stjórnin nefndina út með afrit af ellefu bréfum frá Íslendingum og kaupmönnum á Íslandi til rentukammers frá síðustu þremur árum fyrir ferðina, árunum 1767–1770. Er þar viðamest greinargerð Skúla Magnússonar landfógeta frá 1767 um verslunina. Hin bréfin fjalla um brennivínsinnflutning, fjárpestina, fisk-

[1] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1854, s. 665–677 (Instruction for den islandske Landcommission, 22.5.1770).

veiðar, veiðar erlendra þjóða hér við land og landvarnir. Allt eru það mál sem Landsnefndin átti að gaumgæfa sérstaklega. Þetta voru fyrstu bréfin sem nefndin skráði inn í skjalasafn sitt þegar hún hóf störf og hafa öll auðkennisnúmerið lit. A. Einungis tvö af þessum bréfum voru í skjalasafni nefndarinnar. Hin níu eru því prentuð hér eftir afritum í skjalasafni stiftamtmanns.

Nefndarmenn komu til Íslands sumarið 1770 og voru í landinu fram á haust 1771 eins og allar þeirra áætlanir gerðu ráð fyrir. Um leið og nefndin kom til landsins hóf hún að rita helstu embættismönnum landsins bréf, amtmanni, biskupum, sýslumönnum og fleirum, og óskaði eftir áliti þeirra á einstökum atriðum erindisbréfsins. Öll útsend bréf voru jafnóðum færð í bréfabók nefndarinnar og hefur oft verið vísað til hennar í fyrri bindum um ýmis atriði. Það er því ánægjulegt að bréfabókin sé nú með þessari útgáfu orðin aðgengileg lesendum. Nefndin hélt svo sérstakan fund á Alþingi á Þingvöllum sumarið 1770 með öllum helstu embættismönnum landsins sem mætt höfðu til þings. Þar var rætt um helstu atriði erindisbréfs nefndarinnar og var fundargerðin færð í sérstaka gerðabók sem dagsett er 20. júlí það ár.

Fyrsta formlega fund sinn hélt nefndin 22. desember 1770 og kom eftir það nokkuð reglulega saman á meðan hún var í landinu. Allar ályktanir og tillögur nefndarinnar voru færðar til bókar jafnóðum í sérstaka bók sem hér er nefnd fundargerða- og tillögubók Landsnefndarinnar fyrri. Hver fundur hófst á upptalningu þeirra bréfa sem nefndinni höfðu borist frá síðasta fundi. Fundargerðabókin hefur því jafnframt þjónað tilgangi eins konar bréfadagbókar og er ein besta heimildin um umfang skjalasafnsins í heild.[1] Á hverjum fundi, sem stóð oftast yfir í nokkra daga, voru tvær til þrjár greinar erindisbréfsins teknar til umfjöllunar og ræddar í þaula. Fundargerðabókin má þannig skoðast sem svar nefndarinnar við erindisbréfinu. Nefndarmenn vísa gjarna til ýmissa bréfa og greinargerða sem þeim höfðu borist frá embættismönnum í landinu, ályktunum og tillögum sínum til stuðnings. Hins vegar er ekki dæmi um að vísað sé beint til einhvers bréfs frá almenningi. Fundargerðabókinni lýkur svo með stuttri ályktun um þau málefni sem lágu almúga mest á

[1] Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri sem er í fyrsta bindi útgáfunnar byggist á þessum listum. Sjá: *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I. *Bréf frá almenningi*. / *Den islandske Landkommission 1770–1771* I. *Breve fra almuen*. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2016, s. 49–75. Hér eftir verður vísað til fyrri binda Landsnefndarútgáfunar með aðaltitli á íslensku.

hjarta, þungar byrðar af leigukúgildum og mannslánum, ásamt kvörtunum yfir versluninni.

Þorkell Fjeldsted, einn nefndarmanna, tók sér ferð á hendur vestur að Reykhólum í Barðastrandarsýslu og Reykjanesi við Ísafjarðardjúp sumarið 1771 til að kanna hverasvæðin þar með tilliti til þess hvort ráðlegt væri að koma þar upp saltvinnslu. Eftir ferðina skilaði hann inn tveimur greinargerðum þar sem hann lýsir hvoru svæði fyrir sig, auk afar fallegra teikninga af báðum stöðum. Þessar teikningar prýða bókarkápur allra binda í útgáfunni og birtast nú hér með viðkomandi greinargerð.

Annað verkefni sem Þorkell Fjeldsted tók að sér á vegum nefndarinnar var að semja uppkast að almennri landsagatilskipun fyrir Ísland sem er nokkurs konar heildarreglugerð sem nær yfir allar hliðar samfélagsins, bæði efnahagslegar og félagslegar. Uppkastið skiptist í níu kafla og tekur á þáttum eins og stjórnskipulagi, kirkjusiðum, húsaga og barnauppeldi, réttindum og skyldum bæði húsbænda, vinnuhjúa og lausamanna, framfærslu fátækra, reglum um flakkara, búskap, sjósókn, lögstjórn og málarekstri. Engin gildandi almenn landsagatilskipun var til fyrir Ísland á 18. öld, þegar Þorkell Fjeldsted ritaði sitt uppkast fyrir Landsnefndina, aðeins tilskipanir um einstök málefni svo sem húsagatilskipunin frá 1746. Tilskipun Þorkels fékk aldrei lagalegt gildi en er samt mikilvæg heimild um hugarfar á 18. öld. Að hans mati hefur ekkert verið yfirvöldum óviðkomandi og tilskipunin lýsir í raun furðumikilli refsihörku ef út af var brugðið. Margoft eru lagðar til háar fjársektir og gapastokkur nefndur á nafn hvað eftir annað. Þorkell Fjeldsted lagði líka til að tréhestur yrði tekinn upp sem refsitæki hér á landi en því var harðlega mótmælt af íslenskum embættismönnum. Að þessu leyti má segja að sumt í uppkastinu lýsi frekar 17. aldar viðhorfum, ströngum aga einveldisins og miðstýringu en viðhorfum sem efst voru á baugi í lok 18. aldar í Danmörku. Tilskipunin átti hins vegar að sjálfsögðu að styðja við aukna almenna velmegun í landinu þegar fram í sótti og er að því leyti einnig í anda upplýsingar 18. aldar.

Nokkrir íslenskir embættismenn voru fengnir veturinn 1776–1777 til að lesa yfir uppkast Þorkels Fjeldsteds og skiluðu þeir inn formlegum athugasemdum í sérstökum skjölum sem liggja með uppkastinu í skjalasafni nefndarinnar. Uppkastið ber augljós merki þess að hafa verið yfirfarið og lagfært eftir að þessum athugasemdum var skilað inn, en mikið er um útstrikanir og viðbætur inni á milli lína eða á spássíum í því. Athugasemdirnar eru þannig órjúfanlegur hluti af uppkastinu sjálfu og lýsa

viðhorfum embættismannanna til þess og fylgja að sjálfsögðu með hér í þessu bindi. Á þessum árum var greinilega verið að skoða hvort ekki væri grundvöllur fyrir því að tilskipunin fengi lagalegt gildi.

Nokkur bréf nefndarmanna til rentukammers um fæðispeninga og um starf þeirra almennt liggja aftast í skjalasafninu og eru líka höfð með hér. Þetta eru gögn sem urðu til hjá nefndinni eftir að hún var aftur komin til Kaupmannahafnar haustið 1771. Viðamest er greinargerð nefndarinnar um störf sín þar sem segir frá ferðum hennar um Ísland og helstu niðurstöðum. Hún er að nokkru leyti útdráttur úr fundargerðabókinni.

Að lokum er hér útgjaldareikningur yfir nokkra rannsóknarleiðangra og viðreisnarstarf sem greitt var fyrir úr konungssjóði á árunum 1770–1779. Reikningurinn hefur varðveist í tveimur eintökum, einu í bréfasafni rentukammers og öðru í skjalasafni nefndarinnar. Ekki er augljóst af hverju hann liggur nú meðal skjala nefndarinnar, þar sem hann er tekinn saman svo löngu eftir að störfum nefndarinnar lauk í raun, en setur Landsnefndina fyrri í einkar áhugavert samhengi við annað viðreisnarstarf í danska konungsríkinu á þeim tíma.

Ein fræðigrein um Landsnefndina er birt í þessu bindi. Helga Hlín Bjarnadóttir sagnfræðingur fjallar um landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds og setur hana í samhengi við eldri tilskipanir og hugmyndir um húsaga og landsaga á 18. öld. Hún beinir sjónum einkum að tveimur þáttum um samfélagsmál í tilskipuninni. Annars vegar að aga- og launamálum vinnuhjúa og hins vegar að lausamönnum og flökkurum og rýnir í athugasemdir embættismannanna samhliða. Hún sýnir meðal annars fram á líkindi með grunnhugmyndum Þorkels Fjeldsteds og húsagatilskipunarinnar 1746 og eldri tilskipana.

Fyrirkomulag á útgáfu skjala nefndarinnar er með sambærilegu sniði og áður í þessari heimildaútgáfu.[1] Nokkrir aðilar hafa komið að uppskriftum frumtextanna en stærsti hluti þessa bindis hefur ekki áður birst á prenti. Örlítið af efninu var birt í útgáfu Sögufélags á Landsnefndarskjölunum 1958–1961.[2] Smávegis til viðbótar lá fyrir hjá Sögufélagi í

[1] Sjá: „Inngangur“, *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I, s. 25–28. Þar er ítarlega fjallað um verklag og viðmið við útgáfuna sem haldist hafa að mestu óbreytt frá fyrsta bindi.

[2] *Landsnefndin 1770–1771* I–II. Bergsteinn Jónsson sá um útg. Sögurit XXIX. Reykjavík 1958–1961. Eftirtalin skjöl voru skönnuð og samlesin að nýju í samræmi við verklag við þessa útgáfu: Gerðabók embættismannafundar á Alþingi, merkt lit. C og hluti bréfabókarinnar, lit. B nr. 1–10, 12, 14–15, 25–26, 29, 33–34, 36, 41, 45–46.

óútgefnum uppskriftum sem til stóð að gefa út en ekki varð af.[1] Það efni er birt hér en samlesið við frumrit að nýju. Sögufélagi er þakkað fyrir að leggja þessar uppskriftir til útgáfunnar. Helga Hlín Bjarnadóttir skrifaði upp landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds og Ólafur Arnar Sveinsson athugasemdir embættismanna við hana. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir skrifaði upp alla aðra texta í bindinu. Verklag við útgáfuna og verkaskipting var að öllu leyti hin sama og í fyrri bindum.[2] Nánari grein er gerð fyrir þátttöku og framlagi þeirra sem að málum koma á innsíðu bókarinnar. Þökkum við þeim öllum fyrir atorku og gott starf. Auk þeirra sem þar eru nefndir viljum við þakka Björk Ingimundardóttur og Helga Skúla Kjartanssyni fyrir yfirlestur og góðar ábendingar við skýringar. Steinunn Steinþórsdóttir skrifaði upp erindisbréf nefndarinnar úr *Lovsamling for Island* og las íslenska texta yfir og er henni þakkað fyrir. Stöku sinnum hefur spurningu verið beint til Haralds Gustafssonar til úrlausnar um sértæk mál sem hann hefur leyst fljótt og vel úr og er honum sömuleiðis þakkað fyrir.

Orðskýringar á íslensku og dönsku eru aftast í bókinni líkt og í fyrri bindum. Fylgt er sömu meginreglu og áður að helstu fyrirbæri sem tengjast félagskerfi og búskaparháttum 18. aldar eru skýrð neðanmáls í fyrsta sinn sem þau koma fyrir í hverju skjali og jafnframt í orðskýringarlista. Ýmsar aðrar torskildar orðmyndir eru eingöngu skýrðar neðanmáls. Skrár eru sem fyrr: heimildaskrá, skammstafanaskrá, efnisorðaskrá, mannanafnaskrá og staðanafnaskrá. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir tók saman allar skrárnar.

Í sjötta og síðasta bindi Landsnefndarskjalanna sem mun koma út í kjölfar útgáfu þessa bindis verða birt ýmis vinnugögn nefndarinnar. Þar kemur í ljós hvernig unnið var úr öllu efninu sem nefndin lagði fram, gerðir útdrættir úr innsendum bréfum og greinargerðum og samin drög að nýjum tilskipunum sem síðar fengu lagalegt gildi.

Að lokum er styrktaraðilum þakkað sérstaklega fyrir þeirra framlag sem gert hefur þessa útgáfu skjala Landsnefndarinnar fyrri mögulega sem og öllum samstarfsaðilum fyrir gott samstarf við útgáfuna.

Ritstjórar

[1] Það er sá hluti bréfabókarinnar sem ekki hafði verið gefinn út 1958–1961.

[2] Sjá nánar í þriðja bindi útgáfunnar þar sem verkum allra sem að máli komu er lýst: „Inngangur“, *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum*. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2018, s. 19–20.

Indledning

Femte bind af den samlede udgivelse af dokumenter fra Landkommissionen 1770–1771 udkommer hermed. Det er første bind af to med kommissionens egne dokumenter og arkivalier. Her skifter udgavens synsvinkel altså fuldstændig. I de første fire bind offentliggjordes breve og dokumenter sendt til kommissionen, men i de sidste to bind vises, hvordan man har bearbejdet dette stof. Det drejer sig her om kommissionens embedsprotokoller, brevbog, mødeprotokoller og redegørelser udarbejdet af medlemmerne selv. Udkastet til en almen politi- og landforordning for Island, udarbejdet af kommissionen selv, samt embedsmændenes bemærkninger til det optager en stor plads i bogen. Rimeligvis er næsten alt indholdet nu på dansk, for det er udarbejdet for embedsmændene i den danske centraladministration til nærmere gennemgang og bearbejdning. Kun én kort redegørelse, sysselmand Vigfús Schevings bemærkninger til udkastet til politi- og landforordningen, er på islandsk. Den er oversat til dansk i anledning af udgivelsen som andet materiale på islandsk i Landkommissionens papirer, der ikke er fundet i samtidige oversættelser.

Kommissionens samlede virksomhed havde som grundlag dens instruks, der nu trykkes i sin helhed her foran andet materiale. Instruksen er ikke bevaret i kommissionens arkiv, og den offentliggøres her, som den er trykt i *Lovsamling for Island* III.[1] Mange steder i kommissionens papirer henvises der til instruksen, og det vil derfor være meget praktisk for læserne at have den med her. Foruden instruksen forsynede regeringen kommissionen med kopier af 11 breve fra islændinge og købmænd i Island til Rentekammeret fra de sidste tre år før rejsen, årene 1767–1770. Mest omfattende drejer det sig om landfoged Skúli Magnússons redegørelse fra 1767 om handelen. De andre breve handler om import

[1] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1854, s. 665–677 (Instruction for den islandske Landcommission, 22.5.1770).

af brændevin, fårepesten, fiskeri, fremmede nationers fiskeri ved Island og landets forsvar. Det er alt sammen forhold, som Landkommissionen særligt skulle undersøge. Det var de første breve, kommissionen indførte i sit arkiv, da den begyndte sit arbejde, og alle har betegnelsen litra A. Kun to af disse breve fandtes i kommissionens arkiv. De resterende ni er her trykt efter kopier i stiftamtmandens arkiv.

Kommissionens medlemmer kom til Island i sommeren 1770 og opholdt sig i landet til ud på efteråret 1771, således som det var meningen efter alle deres planer. Så snart kommissionen var ankommet, gik den i gang med at skrive breve til landets øverste embedsmænd, amtmanden, biskopperne, sysselmændene og andre, med anmodning om deres holdning til forskellige forhold i instruksen. Alle udsendte breve blev samtidig indført i kommissionens brevbog. Der henvises tit til denne angående forskellige forhold i de tidligere bind af udgaven. Det er derfor en glæde, at brevbogen nu med denne udgave er blevet tilgængelig for læserne. Kommissionen holdt dernæst på Altinget på Þingvellir i sommeren 1770 et særligt møde med alle landets vigtigste embedsmænd, der var mødt op på tinget. Der drøftede man de vigtigste dele af kommissionens instruks, og mødereferatet blev indført i en særlig betænkningsprotokol dateret den 20. juli samme år.

Sit første, formelle møde afholdt kommissionen den 22. december 1770, og den holdt derefter ret regelmæssigt møder under islandsopholdet. Alle kommissionens beslutninger og forslag blev samtidig indført i en særlig protokol, her kaldt Landkommissionens møde- og betænkningsprotokol. Hvert møde begyndte med en opregning af de breve, der var indgået til kommissionen siden sidste møde. Mødeprotokollen har således også tjent det formål at være en slags journal, og den er en af de bedste kilder til omfanget af arkivet som helhed.[1] På hvert møde, der som regel varede et par dage, blev to-tre punkter i instruksen taget til behandling og drøftet grundigt. Mødeprotokollen kan således betragtes som kommissionens svar på instruksen. Kommissionsmedlemmerne henviser gerne til forskellige breve og redegørelser, som de har modtaget fra embedsmænd i landet, til støtte for deres forslag. Der er derimod ingen

[1] Registret over Landkommissionens arkiv i første bind af udgaven er udarbejdet ud fra disse lister. Se: *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I. *Bréf frá almenningi.* / *Den islandske Landkommission 1770–1771* I. *Breve fra almuen*. Red. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2016, s. 49–75. Herefter henvises der til kildeudgavens danske hovedtitel.

eksempler på, at man henviser direkte til et brev fra almuen. Mødeprotokollen slutter så med en kort redegørelse for de forhold, der var mest presserende for almuen, de tunge byrder af lejekogilder og hoveri på båd samt klager over handelen.

Þorkell Fjeldsted, et af kommissionens medlemmer, foretog en rejse til Reykhólar i Barðastrandarsyssel og til Reykjanes ved Ísafjarðardjúp i sommeren 1771 for at undersøge de varme kilder de to steder med henblik på, om man kunne anbefale at oprette saltsyderier der. Efter ekspeditionen udarbejdede han to rapporter, hvori han beskriver hvert område for sig med meget smukke tegninger af de to steder. Disse tegninger pryder omslagene på alle bind i udgaven og trykkes nu her sammen med hver af de to rapporter.

En anden opgave, som Þorkell Fjeldsted påtog sig for kommissionen, var at udarbejde et udkast til en almen politi- og landforordning for Island, en slags samlet forordning omfattende næsten alle sider af samfundet, både de økonomiske og sociale. Udkastet består af ni kapitler og omfatter forhold som administration, politi, kirkeritualer, hustugt og børneopdragelse, rettigheder og pligter såvel for husbønder, tjenestefolk som løsarbejdere, forsørgelse af fattige, regler om landstrygere, landbrug, fiskeri, retshåndhævelse og rettergang. Der fandtes ingen almen gældende politiforordning for Island i 1700-tallet, da Þorkell Fjeldsted udarbejdede sit udkast for Landkommissionen, kun nogle forordninger om enkelte forhold som for eksempel hustugtforordningen af 1746. Þorkell Fjeldsteds forordning blev aldrig sat i kraft, men den er alligevel en vigtig kilde til forestillingerne i 1700-tallet. Efter hans mening har intet været myndighederne uvedkommende, og forordningen beskriver egentlig forbavsende hårde sanktioner, hvis der indtraf overtrædelser. Adskillige gange foreslås høje pengebøder, og gabestokken nævnes ved navn gang på gang. Þorkell Fjeldsted foreslog også, at man indførte træhesten som straffemiddel i Island, men det protesterede de islandske embedsmænd kraftigt imod. På dette punkt må man sige, at visse ting i udkastet snarere beskriver holdninger fra 1600-tallet, enevældens strenge disciplin og centralstyre, end holdninger, der var aktuelle i slutningen af 1700-tallet i Danmark. Forordningen skulle imidlertid naturligvis støtte op om den kommende, almene velstand i landet, og den falder på den måde også i tråd med 1700-tallets oplysningstanker.

En række islandske embedsmænd blev i vinteren 1776–1777 bedt om at gennemgå Þorkell Fjeldsteds udkast, og de indgav formelle bemærk-

ninger i særlige dokumenter, der ligger i kommissionens arkiv ved udkastet. Udkastet bærer tydelige tegn på at have været gennemgået og rettet efter indleveringen af disse bemærkninger, for der er mange overstregninger og tilføjelser mellem linjerne eller i marginen af det. Bemærkningerne er således en uadskillelig del af selve udkastet, og de beskriver embedsmændenes holdninger til det. De følger naturligvis med her i dette bind. I de år har man helt klart forsøgt at undersøge, om der kunne være grundlag for at give forordningen gyldighed.

Der ligger en række breve fra kommissionens medlemmer til Rentekammeret angående diæter og om deres arbejde i almindelighed bagerst i arkivet, og de tages også med her. Dette er dokumenter udarbejdet i kommissionen, efter at den var kommet tilbage til København i efteråret 1771. Mest omfattende er kommissionens redegørelse for sit arbejde, hvori den beskriver sine rejser i Island og de vigtigste resultater. Den er til dels et uddrag af mødeprotokollen.

Endelig er der her et regnskab over udgifter ved en række ekspeditioner og genrejsningsvirksomhed betalt af kongens kasse i perioden 1770–1779. Regnskabet er bevaret i to eksemplarer, ét i Rentekammerets journal og ét i kommissionens arkiv. Det står ikke klart, hvorfor det nu ligger sammen med kommissionens papirer, da det er udarbejdet så lang tid efter, at kommissionens arbejde reelt er afsluttet, men det stiller Landkommissionen 1770–1771 i en særlig interessant relation til anden genrejsning i det danske kongerige på det tidspunkt.

Der trykkes en videnskabelig artikel om Landkommissionen i dette bind. Historikeren Helga Hlín Bjarnadóttir skriver om Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning og sætter den i relation til ældre forordninger og forestillinger om hustugt og landstugt i 1700-tallet. Hun fokuserer især på to forhold omkring sociale forhold i forordningen: Dels på tyendets tugt- og lønforhold, dels på løsarbejdere og landstrygere, idet hun inddrager embedsmændenes bemærkninger. Hun påpeger blandt andet ligheder mellem Þorkell Fjeldsteds grundlæggende ideer, hustugtforordningen af 1746 og ældre forordninger.

Ordningen af udgivelsen af kommissionens dokumenter svarer til de tidligere i denne kildeudgave.[1] En række personer har deltaget i transskriberingen af de originale tekster, for størstedelen af dette bind har al-

[1] Se: "Indledning", *Den islandske Landkommission 1770–1771* I, s. 33–36. Her behandles indgående arbejdsprocessen og retningslinjer for udgaven, der stort set er uændrede siden første bind.

drig før været offentliggjort på tryk. En ganske lille del af indholdet blev trykt i Islands Historiske Forenings udgave af Landkommissionens dokumenter 1958–1961.[1] En smule mere forelå hos Islands Historiske Forening i ikke-udgivne afskrifter, som skulle udgives, men ikke blev det.[2] Dette materiale offentliggøres her, men er kollationeret på ny med originalen. Islands Historiske Forening takkes for at bidrage til udgivelsen med disse afskrifter. Helga Hlín Bjarnadóttir har transskriberet Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, og Ólafur Arnar Sveinsson embedsmændenes bemærkninger til den. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir har transskriberet alle andre tekster i bindet. Organiseringen og arbejdsfordelingen har været fuldstændig den samme som i de tidligere bind.[3] Der er redegjort nærmere for deltagelse og bidrag fra dem, der har været involveret, i bogens kolofon. Vi takker alle for energi og godt arbejde. Ud over dem, der nævnes der, vil vi takke Björk Ingimundardóttir og Helgi Skúli Kjartansson for gennemlæsning og gode råd med forklaringer. Steinunn Steinþórsdóttir har transskriberet Landkommissionens instruks, som den findes i *Lovsamling for Island*, og har gennemlæst islandske tekster — en tak til hende for dette arbejde. Enkelte gange er der rettet spørgsmål til Harald Gustafsson om løsning af specielle forhold. Han har besvaret dem hurtigt og godt — en tak til ham for dette.

Der er ordforklaringer på islandsk og dansk bagerst i bogen som i de tidligere bind. Her følges det samme princip som før, at de vigtigste fænomener omkring samfundssystemet og landbruget i 1700-tallet forklares i fodnoter første gang, de forekommer i det enkelte dokument, og desuden i ordforklaringslisten. Forskellige andre svært forståelige ordformer forklares kun i fodnoter. Der er som hidtil registre: kilderegister, forkortelsesregister, emneordregister, personregister og stednavneregister. Alle registrene er udarbejdet af Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir.

[1] *Landsnefndin 1770–1771* I–II. Bergsteinn Jónsson sá um útg. Sögurit XXIX. Reykjavík 1958–1961. Følgende dokumenter er scannet og kollationeret på ny i overensstemmelse med arbejdsmetoden ved denne udgave: Betænkningsprotokollen for embedsmandsmødet på Altinget, mærket litra C og en del af brevbogen, litra B nr. 1–10, 12, 14–15, 25–26, 29, 33–34, 36, 41, 45–46.

[2] Det er den del af brevbogen, der ikke blev udgivet i 1958–1961.

[3] Se nærmere udgaven, bind 3, hvor alles andel, der har været involveret, er beskrevet: "Indledning", *Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*. Red. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2018, s. 22–24.

I sjette og sidste bind af Landkommissionens dokumenter, der udkommer snart efter udgivelsen af dette bind, trykkes forskellige af kommissionens arbejdspapirer. Her ses, hvordan man har arbejdet med alt materialet, som kommissionen havde fremlagt, lavet uddrag af indsendte breve og redegørelser og forfattet udkast til nye forordninger, der senere fik lovkraft.

Endelig skal udtrykkes en speciel tak til finansieringsparterne for deres bidrag, som har muliggjort denne udgivelse af Landkommissionens papirer 1770–1771, og ligeledes til alle samarbejdspartnere for et godt samarbejde ved udgivelsen.

Redaktørerne

HELGA HLÍN BJARNADÓTTIR

Húsagi og landsagi á 18. öld

Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds frá 1771

Hugmyndir um uppeldi, húsaga og landsaga, þar sem lögð var áhersla á hlýðni, aga og vinnusemi, voru yfirvöldum á 17. og 18. öld hugleiknar og taldar skipta sköpum fyrir viðreisn Íslands. Lagabókstafurinn var þá notaður til að aga fólk og settar svokallaðar landsagatilskipanir (d. politi- og landforordninger). Þar má nefna Bessastaðapósta 1685, landsagatilskipun Lauritz Gottrups 1701, landsagatilskipun Páls Vídalíns 1720 og tilskipun um húsaga 1746. Þegar Landsnefndin fyrri hafði lokið vinnu sinni á Íslandi árið 1771 samdi einn nefndarmannanna, Þorkell Fjeldsted, tillögu að almennri landsagatilskipun fyrir Ísland. Tilskipunin fékk aldrei lagalegt gildi en er mikilvæg heimild um 18. öldina.

Hér verður landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds sett í samhengi við hugmyndir um landsaga og húsaga á Íslandi. Þær tilskipanir sem nefndar voru hér að framan verða bornar saman við hana og sagt frá viðbrögðum samtímamanna. Hin almenna landsagatilskipun fyrir Ísland 1771 tekur á mörgum þáttum íslensks samfélags en hér verður staldrað við efni sem tengist vinnuhjúum og launakjörum, lausamönnum og utangarðsfólki.

LANDSAGI OG VIÐREISN

> [T]il ársins 1699 … hafði fátækt og eymd þjáð landsfólkið í sífellt ríkara mæli, svo að hörmungar fyrri ára voru taldar leikur einn hjá því, sem yfir dundi þetta ár, þar sem grasleysi og aflabrestur fylgdust að og vetrarharðindin ollu fjárfelli og hin mesta hungursneyð virtist vofa yfir, meiri en nokkru sinni fyrr. … hið eina, sem þau [hjón] uppfylltu af skyldum sínum við föðurlandið var að ala börn en hirtu alltof lítið um aðhlynningu þeirra og uppeldi, annaðhvort vegna veikinda, sannra eða loginna eða óþolandi sljóleika gagnvart almennri velferð.[1]

[1] Páll Vídalín og Jón Eiríksson, *Um viðreisn Íslands. Deo, regi, patriae 1699 1768*.

Viðreisn Íslands var mörgum hugleikin á 18. öld. Tilvitnunin hér að framan er úr bókinni *Deo, Regi, Patriae,* sem upphaflega var skrifuð af Páli Vídalín á latínu árið 1699 og síðar gefin út aukin á dönsku af Jóni Eiríkssyni árið 1768. Hún og fleiri rit frá svipuðu tímabili fjalla um ástand landsins og mögulegar úrbætur og má auk hennar nefna *Hagþenki* Jóns Ólafssonar Grunnvíkings (skrifaður 1737, útgefinn 1996) og *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar 1752–1757* (útg. 1772). Nokkrir leiðangrar og rannsóknarnefndir voru sendar af yfirvöldum til Íslands á 18. öld til þess að kanna landshagi. Þar má nefna athugun Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1702–1712), Ludvigs Harboes biskups og Jóns Þorkelssonar (1741–1745), Nielsar Horrebows (1749–1751) og Landsnefndarinnar fyrri (1770–1771).[1] Þá var ýmsum verkefnum hrundið af stað til að reisa við efnahag landsins. Þar mætti nefna Innréttingar Skúla Magnússonar landfógeta og félaga sem var áræðin tilraun til að koma á innlendum handiðnaði og fleiri úrbótum á atvinnuháttum landsmanna um miðja 18. öld.[2]

Uppeldi almennings var mikilvægur hluti af viðreisn Íslands. Hlýðni, agi, spekt og iðjusemi léku þar lykilhlutverk. Lagabókstafurinn var hiklaust notaður til að reyna að hafa hemil á fólki. Loftur Guttormsson sagnfræðingur hefur sagt að „[u]ppeldi — bæði sem pólitísk stefnuskrá eða hugsjón, lögbundin regla eða hversdagsleg iðja — er á hverjum tíma samslungin ríkjandi samfélagsháttum og menningu.“[3] Tilskipanir spegla þannig sýn stjórnvalda á fyrirmyndarsamfélag.[4] Til að mynda var

---

Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenskaði. Reykjavík 1985, s. 21. [Frumútgáfa Sorø 1768].

1 Um fleiri slík rit og leiðangra sjá: Gunnar F. Guðmundsson, „Inngangur“. *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir.* Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Kaupmannahöfn 1993, s. xi–lxix; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society. Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th Century Iceland.* Göteborg og Stockholm 2008, s. 147; Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir fyrr og síðar* II–III. Ritstj. Gísli Már Gíslason og Guttormur Sigbjarnarson. 2. útg. Reykjavík 2004–2005, II, s. 170–246; III, s. 18–71.

2 Skiptar skoðanir eru um það hvernig Innréttingarnar heppnuðust. Sjá: Hrefna Róbertsdóttir, „Samfélag átjándu aldar. Hugarfar, handverk og arfur fyrri alda“. *Saga* XLIX:1 (2011), s. 54–55; Lýður Björnsson, *Íslands hlutafélag. Rekstrarsaga Innréttinganna.* Safn til Iðnsögu Íslendinga XI. Ritstj. Ásgeir Ásgeirsson. Reykjavík 1998, s. 157–167.

3 Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld. Samantekt á rannsóknarniðurstöðum“. *Saga* XXVI (1988), s. 10.

4 Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld“, s. 27.

tilskipun um húsagann 1746[1] tilkomin vegna dvalar Ludvigs biskups Harboes á Íslandi árin 1741–1745 og eru hugmyndir hans um hvernig mennta mátti íslenskan almenning í píetískum anda.[2] Samkvæmt tilskipuninni átti að kenna börnum guðsótta, hlýðni og vinnusemi en reyna að sporna við leti, einþykkni og hroka. Tilskipunin var svar við kröfu um uppfræðslu almúgans í guðsorðinu.[3] Húsagatilskipunin 1746 og fleiri tilskipanir veita innsýn inn í það samfélag sem talið var æskilegt á hverjum tíma. Loftur segir enn fremur: „Ríkjandi hugmyndastefnur og þau gildi sem þær byggjast á verða yfirvöldum einatt leiðarljós við mótun uppeldislegra markmiða.“[4] Uppeldisaðferðir voru mótaðar eftir því sem talið var vera samfélaginu fyrir bestu. Uppeldi á sér rætur í pólitískum hugmyndum um vald og hlutverk. Yfirvöld höfðu skýra sýn á hvernig tengsl einstaklings og samfélags áttu að vera, hvert hlutverk hvers og eins var, hvern þurfti að aga og hver átti að veita þann aga. Loftur hefur dregið upp mynd af þessum tengslum: sóknarpresturinn var fulltrúi kennivaldsins og viðhélt guðsótta sóknarbarna sinna. Hreppstjórinn var fulltrúi stjórnvalda og átti að viðhalda hlýðni í samfélaginu. Húsbóndinn fór með hús„stjórnina, sá til þess að vinna væri sett á oddinn og bar ábyrgð á uppeldi heimilisfólksins. Hann var svo sjálfur undir eftirliti hreppstjóra og sóknarprests en þeirra yfirboðarar voru sýslumenn og prófastar.[5]

Hugmyndir um uppeldisaðferðir, hvort sem þær höfðu lagalegt gildi eða ekki, koma aðeins frá litlum hluta þeirra sem skilið hafa eftir sig heimildir. Það eru aðallega menntaðir einstaklingar sem hafa skilað þessum hugmyndum til okkar. Hugmyndasmiðirnir voru undanþegnir eigin

[1] *Alþingisbækur Íslands* VIII–XVI. Einar Arnórsson og Gunnar Sveinsson sáu um útgáfu. Reykjavík 1949–1986, hér XIII, s. 563–577 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

[2] Píetismi eða heittrúarstefna lagði áherslu á endurskilgreiningu hins veraldlega og hins andlega. Umbætur voru gerðar í menntamálum með lagasetningu og draga átti úr hjátrú. Hún er almennt talin hafa rutt braut fyrir upplýsingunni. Sjá: Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar*. Kristni á Íslandi III. Ritstj. Hjalti Hugason. Reykjavík 2000, s. 301–319.

[3] Loftur Guttormsson, *Bernska, ungdómur og uppeldi á einveldisöld. Tilraun til félagslegrar og lýðfræðilegrar greiningar*. Ritsafn Sagnfræðistofnunar 10. Reykjavík 1983, s. 66–67.

[4] Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld“, s. 11.

[5] Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld“, s. 25; Loftur Guttormsson, *Bernska, ungdómur og uppeldi á einveldisöld*, s. 82–83.

hugmyndum — þá þurfti ekki að aga — þeir voru í ögunarhlutverkinu. Þar af leiðandi er lítið sem ekkert vitað um hvernig hinir óskrifandi upplifðu þessar hugmyndir um samfélagslegt uppeldi.[1]

Í rannsókninni hér er gerð tilraun til að tengja saman hugmyndasögu og réttarsögu. Uppeldishugmyndir verða tengdar við lagasetningu og hugmyndir um landsaga en þannig fæst mynd af því samfélagi sem stjórnvöld vildu stefna að. Í kjölfar athugana Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 á landshögum hér á landi var samið uppkast að almennri landsagatilskipun fyrir Ísland.[2] Það var samið af Þorkeli Fjeldsted og er varðveitt meðal skjala Landsnefndarinnar fyrri í Þjóðskjalasafni Íslands og heitir einfaldlega „Udkast til en politie- og landforordning for Island.“[3] Uppkastið verður lagt til grundvallar hér.

Með hugtakinu *landsagatilskipun*[4] er átt við reglugerð sem nær yfir allar hliðar samfélagsins bæði efnahagslegar og félagslegar en stjórnsýslunni var ekkert óviðkomandi. Tilskipanir (d. forordninger/anordninger) voru viðbætur við landslög og lagabálka eins og Jónsbók. Tilskipanir átti að kynna á Alþingi og síðan á manntalsþingum og í kirkjum en allur gangur var á framkvæmdinni, til dæmis voru þær sjaldnast þýddar yfir á íslensku. Landsagatilskipanir áttu að vernda samfélagið og styrkja almenna velmegun en efnahagur samfélagsins var talinn vera samofinn þessum þáttum.[5] Engin gildandi almenn landsagatilskipun var til fyrir

[1] Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld“, s. 17, 33.

[2] Um nefndina og störf hennar sjá: Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar“. *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I. *Bréf frá almenningi. Den islandske Landkommission 1770–1771* I. *Breve fra almuen*. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2016, s. 77–95. Hér eftir í þessari grein verður vísað til bókarinnar og annarra binda Landsnefndarútgáfunnar með aðaltitli á íslensku. Sjá einnig: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge. Ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 102–169.

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V. *Fundargerðir og bréf nefndarinnar*. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2020, s. 334 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast að landsagatilskipun fyrir Ísland eftir Þorkel Fjeldsted [án dags.] 1771. Lit. Uu).

[4] *Lögreglutilskipun* hefur oft verið notað yfir hugtakið *politiforordning*. Þótt það sé rétt þýðing gefur hún kannski skakka mynd af því sem orðið stendur fyrir. Helgi Skúli Kjartansson hefur lagt til orðið *landsagatilskipun* og er það notað í þessari grein. Sjá: *Vef*. Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787.“ *Söguþing 2012. Ráðstefnurit*. Reykjavík 2012, s. 2. ⟨http://skemman.is/handle/1946/15279⟩

[5] Sjá: Anette Faye Jacobsen, *Husbondret. Rettighedskulturer i Danmark 1750–1920*. Køb-

Ísland þegar Þorkell Fjeldsted tók til við skriftir, aðeins tilskipanir um einstök málefni, en því átti nú að breyta.

Þetta er athyglisvert rannsóknarefni og margir möguleikar til úrvinnslu. Tilskipunin fjallar um nánast allt milli himins og jarðar, bæði veraldlega og andlega þætti, vegagerð og ómagaframfærslu, skipun hreppstjóra og brúðkaup. Hér verða skoðaðir tveir kaflar tilskipunarinnar sem lúta að uppeldi og landsaga. Fyrri hluti greinarinnar fjallar um húsaga, vinnuhjú og launamál, sá seinni lýtur að landsaga, lausamennsku og utangarðsfólki. Samhliða því verða athugasemdir íslenskra embættismanna við tilskipunina skoðaðar. Þær voru gerðar á árunum 1776–1777 að ósk rentukammers og voru lagðar í skjalasafn Landsnefndarinnar á sínum tíma. Einnig verður reynt að setja þessa kafla í samhengi við samtímann á grundvelli lagaramma og hugmynda embættismanna um uppeldi og landsaga eins og þær birtast í varðveittum heimildum á tímabilinu.

UPPKAST AÐ LANDSAGATILSKIPUN 1771

Handritið að landsagatilskipuninni er í fólíóstærð, fallega innbundið með gylltu letri framan á. Það er 108 handskrifaðar síður og skiptist í níu kafla. Þeir heita:

I. kafli. Um stjórnskipulag og stjórnsýslu (Om politieövrighed).[1]
II. kafli. Um helgi hvíldardagsins og kirkjusiði (Om sabbatens helligholdelse og kirkeskikke).
III. kafli. Um barnauppeldi, húsaga og hlýðni (Om börneopdragelse, hustugt og lydighed).
IV. kafli. Um betlara, lausgangara, húsmenn, kaupamenn og þess háttar fólk (Om betlere, lösegjængere, husmænd, lejearbeedere og deslige).
V. kafli. Um ýmislegt sem lýtur almennt að bændum og búaliði

enhavn 2007, s. 82–84; Leon Jespersen, „Tíð nytsemdar. Bakgrunnur og markmið Landsnefndarinnar fyrri“. *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum*. Ritstj. Hrefna Róbersdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2019, s. 33, 54; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 149–150; Harald Gustafsson, „Stjórnsýsla“. *Upplýsingin á Íslandi. Tíu ritgerðir*. Ritstj. Ingi Sigurðsson. Gísli Ágúst Gunnlaugsson íslenskaði. Reykjavík 1990, s. 55; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 150–156.

[1] Íslensk þýðing kaflaheita er greinarhöfundar.

(Om adskilligt, som bönder og boende folk i almindelighed angaaer).

VI. kafli. Um jarðaleigu, byggingarbréf og leiguskilmála (Om bygsel, bygselbreve og lejlændings rettigheder).

VII. kafli. Um fiskveiðar, sjósókn og vermenn (Om fiskerie, söedrift og værfolk).

VIII. kafli. Um hjónaband, brúðkaup, skemmtanir, greftranir (Om egteskab, brylluper, lystigheder, begravelser).

IX. kafli. Um lögstjórn, lögsókn, málarekstur, áfrýjun og fullnustu dóma (Om politie, sögsmaal, drift, appell og execution).

Mynd 1. *Kápa landsagatilskipunar Þorkels Fjeldsteds frá 1771.* (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Án dags. 1771. Lit. Uu).

Eins og sést á kaflaheitunum er í tilskipuninni tekið á ýmsum málum samfélagsins. Hægt er að skipta henni gróft niður í fernt: stjórnarfarslega þætti (kaflar I, IX), kirkjulega (kaflar II, VIII), efnahagslega (kaflar V, VI, VII) og samfélagslega (kaflar III, IV). Í tilskipuninni er vikið að fjölbreyttum málum, allt frá torfristu að hegðun fólks í kirkju. Þeir kaflar sem valdir hafa verið til sérstakrar umfjöllunar hér eru kaflar III (Um barnauppeldi, húsaga og hlýðni) og IV (Um betlara, lausgangara, húsmenn, kaupamenn og þess háttar fólk). Í stuttu máli fjalla þeir um uppeldi og atvinnu almennings sem var undirstaða afkomu manna og almennrar velferðar.

Nokkrir embættismenn lásu uppkast Þorkels Fjeldsteds yfir á árunum 1776–1777 og gerðu formlegar athugasemdir í sérstökum skjölum eins og greint var frá að framan. Þeir voru: Lauritz Andreas Thodal stiftamtmaður og Ólafur Stefánsson amtmaður, Magnús Ólafsson, varalögmaður sunnan og austan, Jón Ólafsson, varalögmaður norðan og vestan, Sveinn Sölvason, lögmaður norðan og vestan, Björn Markússon, lögmaður sunnan og austan, Þor-

steinn Magnússon, sýslumaður í Rangárvallasýslu, Davíð Scheving, sýslumaður í Barðastrandarsýslu, Vigfús Scheving, sýslumaður í Skagafjarðarsýslu og Pétur Þorsteinsson, sýslumaður í Norður-Múlasýslu.[1] Hér verður rýnt í athugasemdir sem ofangreindir embættismenn gerðu við III. og IV. kafla. Þrátt fyrir alla þessa vinnu fékk tilskipunin aldrei lagalegt gildi. Harald Gustafsson sagnfræðingur telur tvær meginástæður fyrir því. Annars vegar hafi það verið vegna andstöðu embættismanna við hugmyndir sem þar koma fram um lengda ábúð leiguliða og að þeim væri gefinn kostur á að kaupa ábúðarjarðir sínar. Hins vegar hugmyndir um aukið vald hreppstjóra á kostnað sýslumanna þar sem gert var ráð fyrir því að þeir gætu kveðið upp dóma í hreppsmálum.[2] Að auki getur hugsast að yfirvöld í Kaupmannahöfn hafi einfaldlega ekki verið reiðubúin fyrir nýja heildstæða landsagatilskipun fyrir Ísland en aðallinn í Danmörku var um þetta leyti að jafna sig á miklu hneyksli tengdu hirðinni sem Struensee líflæknir konungs hafði valdið.

Þorkell Fjeldsted og margir af þeim sem gerðu athugasemdir við uppkastið minnast ítrekað á eldri tilskipanir í tengslum við umfjöllun sína. Það eru svokallaðir Bessastaðapóstar frá 1685,[3] uppkast lögmanna og sýslumanna að landsagatilskipun 1720, hér eftir nefnd landsagatilskipun Páls Vídalíns frá 1720,[4] og tilskipanir um húsaga og húsvitjanir frá 1746.[5] Tillögur Lauritz Gottrups lögmanns að landsagatilskipun frá

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 403–653 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8 arkir 2–14. Athugasemdir við uppkast að landsagatilskipun 1776/1777. I. J. N° 127. Nr. 2–14). Thodal stiftamtmaður og Ólafur Stefánsson amtmaður skiluðu sameiginlega einni greinargerð með athugasemdum (nr. 2) og Thodal auk þess annarri einn (nr. 11). Nr. 12 er útdráttur úr athugasemdum Magnúsar Ólafssonar varalögmanns. Nr. 13 og 14 eru afrit af greinargerðum nr. 3 (Magnús Ólafsson varalögmaður) og nr. 2 (Thodal stiftamtmaður og Ólafur Stefánsson amtmaður). Björn Markússon lögmaður skrifaði einnig sérstakar tillögur að landsagatilskipun og sendi Landsnefndinni fyrri áður en Þorkell Fjeldsted skrifaði sínar. Sjá: *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV, s. 209–225 (*ÞÍ*. Rtk. D3/2–22. Björn Markússon lögmaður gerir tilraun til uppkasts að nýrri landsagatilskipun fyrir Ísland [án dags. 1771.] Lit. KK).

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 161; Sami, „Stjórnsýsla“, s. 59.

[3] *Lovsamling for Island* I. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1853, s. 428–437 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkomende, Bessastad 2.4.1685).

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[5] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 529–540 (Forordning um húsvitjanir á Íslandi, 27.5.1746); s. 563–577 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

árinu 1701[1] verða einnig hafðar til hliðsjónar hér þótt hvergi sé minnst á þær í uppkastinu 1771 né í athugasemdum embættismannanna. Páll Vídalín vitnar hins vegar í tilskipun Gottrups í tilskipun sinni frá 1720.[2] Bessastaðapóstar 1685 voru ræddir á Alþingi en voru ekki samþykktir af konungi. Þó var farið eftir þeim hér á landi og þeir urðu undirstaða húsagatilskipunarinnar 1746.[3] Tillögur Gottrups 1701 voru lagðar fyrir konung ásamt bænaskránni 1701. Það varð síðar til þess að Árni Magnússon og Páll Vídalín tóku manntal og skráðu jarðabók sína í upphafi 18. aldar.[4] Landsagatilskipun Páls Vídalíns 1720 var kynnt á Alþingi, en fékk ekki staðfestingu konungs. Harald Gustafsson bendir á að þótt tilskipunin 1720 hafi ekki haft lagalegt gildi sé oft vitnað í hana af 18. aldar mönnum og margir seinni tíma fræðimenn gengið út frá því að svo hafi verið.[5] Hún hefur því verið notuð til hliðsjónar þó að konungur hafi ekki staðfest hana. Tilskipanir um húsaga og húsvitjanir frá 1746 voru hins vegar settar af konungi, þær hafa því aðra stöðu en Bessastaðapóstar og tilskipun Páls Vídalíns. Í uppkasti Þorkels Fjeldsteds og í athugasemdum við það er vísað í allar þessar tilskipanir (nema Gottrups) samhliða Norsku lögum. Örlög tillagna Gottrups voru þau sömu og uppkasts Þorkels Fjeldsteds síðar, að liggja ónotaðar í skjalasafni yfirvalda í Kaupmannahöfn. Þó svo að uppkast Gottrups hafi ekki haft lagalegt gildi er það einnig notað hér til hliðsjónar þar sem það er heimild um hugarfar og fyrirætlanir og vísað í það í samtímaumræðu.

Allar þessar tilskipanir fjalla um húsaga, uppeldi, vistarband og vinnulag, málefni sem kristallast oft í landsagatilskipunum. Þær taka á einstökum málum en eru ekki heildstæð almenn landsagatilskipun eins og uppkast Þorkels Fjeldsteds. Bessastaðapóstar 1685 fjalla um lausafólk, flakk, almennan húsbóndaaga og ýmislegt varðandi vinnuhjú. Tillögur Gottrups 1701 fjalla almennt um lausamenn, flakk, vistarband, laun, brúðkaup, klæðaburð og refaveiðar. Tilskipun Páls Vídalíns 1720

[1] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to. „Lögreglulaga tillögur L[auritz] Gottrups“, afrit með hendi Hans Becker.

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 429 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkomende, 2.4.1685).

[4] Lýður Björnsson, „18. öldin“. *Saga Íslands* VIII. Ritstj. Sigurður Líndal. Reykjavík 2006, s. 67–70.

[5] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 158.

skiptist í fjóra hluta og heita kaflarnir „Um lausamenn“, „Um vinnuhjú“, „Um lausgangara“ og „Um giftingar félausra ómennskumanna“. Húsagatilskipunin 1746 fjallar um hvernig æskilegum friði „og eindrægni fyrir góðan húsaga og skikkun í milli foreldra og barna, sömuleiðis húsbænda og þjónustufólks“[1] sé best haldið uppi. Allar þessar tilskipanir eru heimildir um hugarfar og viðhorf til grundvallaratriða í samfélagsgerðinni út frá sjónarhóli valdastéttarinnar. Með hliðsjón af hugmyndum um samfélagslegt uppeldi og út frá ofangreindum tilskipunum verður reynt að varpa ljósi á hverju Þorkell Fjeldsted vildi breyta eða hvernig samfélagi hann (og stjórnvöld í Kaupmannahöfn) vildu koma upp hér á landi og hvað álitsgjöfunum, fyrirmönnum Íslands, fannst um þessar tillögur.

VINNUHJÚ, HÚSAGI OG LAUN

Landsaginn átti að ná til allra kima samfélagsins. Húsbóndi hvers heimilis bar ábyrgð á ögun heimilisfólks. Enginn var þar undanskilinn, húsfreyjan, börn hjónanna, ómagar og vinnuhjú, allir heyrðu undir húsbóndavaldið. Kafli III (Um barnauppeldi, húsaga og hlýðni) í uppkasti Þorkels Fjeldsteds er helgaður uppeldi, hlýðni og aga innan heimilisins, ekki síst vinnufólksins á bænum. Hér verður sérstaklega vikið að vistarbandinu, hlýðni vinnuhjúa og launum þeirra. Hugmyndir um laun haldast í hendur við hugmyndir um vinnuskipulag og almenna velferð. Laun voru tæki til að aga vinnuhjú og halda þeim við efnið og voru því hluti af landsaganum. Rétt er að taka fram að vistarbandið náði ekki til barna þeirra efnameiri þó að einnig séu undantekningar á því[2] og vistarskylda gilti heldur ekki um þá sem voru löglegir lausamenn eða húsmenn. Vilhelm Vilhelmsson sagnfræðingur færir rök fyrir því að vinnuhjúin sjálf, í það minnsta á 19. öld, hafi ekki litið á vinnumennsku sem siðferðislega gefandi eða lærdómsríkt ferli heldur fremur sem atvinnu sem hafi verið bundin tímabundnum samningi.[3] Þetta er í andstöðu við fyrirmyndarríkið sem embættismenn vildu skapa með tilskipunum um landsaga. Hugmynd og reynd eru hér í andstöðu.

[1] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 563 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

[2] Sbr. Vilhelm Vilhelmsson, *Sjálfstætt fólk. Vistarband og íslenskt samfélag á 19. öld*. Reykjavík 2017, s. 79–80; Hrefna Róbertsdóttir, „Andmæli við doktorsvörn Vilhelms Vilhelmssonar“. *Saga* LV:1 (2016), s. 148–149.

[3] Vilhelm Vilhelmsson, *Sjálfstætt fólk*, s. 257–258.

Framan við upphaf kaflans í uppkastinu liggur laust blað þar sem kemur fram að margar tillagnanna byggist að miklu leyti á tveimur eldri tilskipunum um húsaga og húsvitjanir frá 1746.[1] Þar er síðan nákvæmlega greint frá því hvaða greinar það séu. Úr tilskipuninni um húsaga eru greinar 4, 9, 14, 17–21 og 23 og úr tilskipuninni um húsvitjanir greinar 13, 14, 17 og 22. Í framhaldi af því ræðir Þorkell Fjeldsted um uppeldi barna, húsaga og hlýðni. Sóknarprestar áttu að hafa sérlega umsjón með hegðun fólks og starfa náið með hreppstjórum, sem sáu um veraldlega hlið dómsmála, og sýslumönnum sem dæmdu og sáu um að framkvæma dóma. Embættismenn, bæði veraldlegir og kirkjulegir, áttu með öðrum orðum að sjá til þess að foreldrar og húsbændur öguðu börn sín og hjú.[2] Það átti að stýra þeim inn á rétta braut agans. Beita þyrfti börn aga allt frá blautu barnsbeini og einnig á fullorðinsárum í vinnumennsku og þar til þau byrjuðu sjálf að búa.

Fólk átti að virða yfirboðara sína en hlýðni var hornsteinn samfélagsins. Þorkell Fjeldsted vildi að þeim yrði meinað að gifta sig sem gætu ekki sýnt af sér sjálfsaga, væru latir eða óhlýðnir.[3] Þeir sem ekki gætu agað sjálfa sig væru greinilega ófærir um að aga aðra. Í umræðu á Alþingi um tilskipun Páls Vídalíns 1720 þótti prestastéttinni ekki ráðlegt að gefa í hjónaband þá „sem eru kenndir við ómennski og leti“[4] og undir það tóku aðrir viðstaddir. Í tilskipun um húsagann 1746 var síðan gerð aukin krafa um þekkingu á kristindómnum og að einhver heimilismanna væri læs. Sá þurfti ekki endilega að vera foreldri eða húsbóndi heldur gat þess vegna verið vinnumaður eða vinnukona.[5]

Húsbóndinn þurfti að kenna börnum hlýðni svo að þau yrðu hlýðin þegar þau færu sjálf í vist. Vinnuhjú þurfti einnig að aga til þess að þau myndu sýna hlýðni við veraldlegt og andlegt vald þegar þau sjálf hæfu búskap. Í uppkasti Þorkels Fjeldsteds gat óhlýðið vinnuhjú búist við hárri

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. (Uppkast að landsagatilskipun fyrir Ísland eftir Þorkel Fjeldsted [án dags.] 1771. Lit. Uu, laust blað á milli s. 12 og 13). Ekki er ljóst hver hefur ritað blaðið eða lagt það þar. Sjá s. 341–342.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 342–343 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 1).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 343 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 2).

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 571 (Þeirra geistlegu svar [við uppkasti lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland], 18.7.1720).

[5] Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar*, s. 256–257.

sekt, mátti vænta þess að vera sett í gapastokk eða dæmt til margra ára erfiðisvinnu.[1] Þetta var ekki fjarri því sem húsagatilskipunin kvað á um. Óstýrilátt fólk átti að setja í gapastokk og í verstu tilfellunum sæta fangelsisvist og missa erfðarétt eftir foreldra sína.[2] Vinnufólk átti að sýna húsbónda traust og trúnað og virða hann sem yfirboðara. Þorkell Fjeldsted telur upp þau tól sem húsbóndi geti notað til að aga hjú sín: hönd, vönd og svipu, en ekki mátti slá hjú svo að það leiddi til áverka eða meiðsla.[3]

Í húsagatilskipuninni 1746 er mælt með hendi eða vendi fyrir foreldra og ekki skyldi refsa hjúum með verkfærum sem gætu skaðað heilsu þeirra en ekki er minnst á hvaða verkfæri ætti að notast við.[4] Þar er ekki minnst á vendi og svipur sem refsitæki fyrir vinnuhjúin eins og Þorkell Fjeldsted gerir. Hins vegar er í Bessastaðapóstum 1685 talað um að húsbóndinn eigi að notast við „hendi, vendi eður keyri".[5] Það rímar betur við húsagann sem Þorkell Fjeldsted vildi beita. Ef hjú hins vegar slá til húsbónda eða lemja gat það varðað húðstrýkingu, erfiðisvinnu og greiðslu skaðabóta sem jafngilti hálfs árs kaupi samkvæmt ákvæðum Þorkels Fjeldsteds.[6] Í húsagatilskipuninni 1746 er sama refsing nefnd, það er að segja skaðabætur og gapastokkur, en hér bætir Þorkell Fjeldsted við tukthúsdómi.[7] Í Bessastaðapóstum 1685 er tukthús talið vera viðeigandi refsing fyrir uppsteyt af verri gerðinni („vondum orðum, höggum eða öðrum stráklegum atvikum").[8] Þorkell Fjeldsted er strangari en húsagatilskipunin 1746 og tekur frekar mið af Bessastaðapóstum rituðum hundrað árum fyrr. Þróunin er áhugaverð. Húsagatilskipunin 1746 mildar refsiákvæði frá Bessastaðapóstum 1685 en Þorkell Fjeldsted herðir þau aftur í uppkastinu 1771.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 344–345 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 5).

[2] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 570–571 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 344 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 5).

[4] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 567, 572–573 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

[5] *Lovsamling for Island* I, s. 433 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[6] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 344–345 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 5).

[7] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 571 (Tilskipan um húsagann á Íslandi, 3.6.1746).

[8] *Lovsamling for Island* I, s. 434 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

Tafla 1. *Launamál vinnufólks 1685–1774.*

Heimild/ár	Vinnukona			Vinnumaður
	Hlýðin og góð vinnukona, árslaun	**Vefur líka, árslaun**	**Afkastar á við karlmann / vinnur karlmannsverk**	**Duglegur vinnumaður, árslaun**
Bessastaðapóstar 1685. Ekki samþykktir af konungi, samþykktir af Alþingi	5 álnir vaðmáls, 1½ alin varningslérefts, 5 álnir striga	20 álnir aukalega		10 aurar, 8 álnir
Tillögur Gottrups 1701. Ekki teknar fyrir	5 álnir vaðmáls, 1½ alin vestfalísks lérefts, 4 álnir striga	20 álnir aukalega		10 aurar, 8 álnir
Tilskipun Páls Vídalíns 1720. Ekki samþykkt af konungi, umræða á Alþingi	5 stikur vaðmáls, 5 stikur striga, 1½ alin af 10 f. lérefti, ull í sokka, háleista og vettlinga (10 álnir sem hún má tæta handa sjálfri sér)	10 álnir aukalega	Sömu laun og karlmaður	80 álnir, 8 álnir vaðmáls, 2 sokkapör, einir vettlingar
Íslands fátæklingar 1770	4 álnir vaðmáls af gjaldvoð, 2 sokkapör, 25 fiskar, sem er traf og strigi			2–4 ríkisdalir, 6–8 álnir vaðmáls af gjaldvoð, 1–2 sokkar
Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771	5 álnir vaðmáls, 8 mörk, 3½ pund smjörs		Sömu laun og karlmaður	4 ríkisdalir, 8 álnir vaðmáls / 45 fiskar / 1 ríkisdalur, sokkapar, 2 vettlingapör, klæði og húsaskjól
Uppkast Þorkels Fjeldsteds endurskoðað 1776/77	5 álnir vaðmáls, 8 mörk, 3½ pund smjörs		Eitthvað hærra en vanaleg laun	3 ríkisdalir, 45 fiskar / 1 ríkisdalur, sokkar
Magnús Ketilsson, Islandske Maaneds-Tidender 1774				4 ríkisdalir, 6 álnir vaðmáls

Heimildir: *Lovsamling for Island* I, s. 434–435 (Bessastaðapóstar 1685); *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 310–312 (Tillögur Gottrups 1701); *Alþingisbækur Íslands* X, s. 560–563 (Tillögur P. Vídalíns 1720); *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I, s. 676–677 („Íslands fátæklingar“,

Vinnumaður	Kaupamaður / lausamaður			Handverksmaður
Ekki eins duglegur vinnumaður, árslaun	**Vikukaup**	**Sumar–haust**	**Ekki eins duglegur kaupamaður**	
	5 aurar	1½ hundrað	Minna en duglegur lausamaður, það sem þykir sanngjarnt	Eftir samkomulagi
40 álnir og 8 álnir vaðmáls (yngri en 20 ára: 5 aurar, 6 álnir vaðmáls)	5 aurar	1½ hundrað (50% í smjöri og 50% í öðrum landaurum)	1 hundrað	1 hundrað, 12 álnir vaðmáls
Laun metin, eftir samkomulagi	Fyrir 5 vikur: 5 aurar á viku Fyrir 3 vikur: 18 álnir á viku Fyrir 4 vikur: 24 álnir á viku			1 hundrað, 12 álnir vaðmáls
	Kaupavinna yfir sumartímann: 4 mörk á viku			
	Það sem vanalegt er annars staðar			
	1 ríkisdalur spesíur eða 5 mörk			

16.4.1771); *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 346–348, 364–365 (Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771); Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. nóvember 1774), s. 29–30.

Umræðan um laun er fyrir margar sakir merkileg og gefur skýra mynd af tíðarandanum. Jafnvægi milli launa og vinnusemi var mikilvægt málefni. Grunnhugsunin var sú að launin ættu að vera lág. Sjálfsbjargarviðleitnin gerði það þá að verkum að fólk ynni meira, en há laun ýttu undir leti. Húsaginn tók á vinnusemi sem var ein af forsendum velmegunar. Í meðfylgjandi töflu (s. 42–43) má sjá hugmyndir um laun í Bessastaðapóstum 1685, landsagatilskipun Lauritz Gottrups 1701, Páls Vídalíns 1720 og Þorkels Fjeldsteds 1771.[1] Auk þeirra eru í töflunni tilgreindar launaupphæðir í bréfi frá „Íslands fátæklingum“ til Landsnefndarinnar fyrri[2] og einnig í skrifum Magnúsar Ketilssonar sýslumanns í Dalasýslu frá 1774.[3]

Umræða um laun er fyrir hendi í öllum þeim landsagatilskipunum sem hér eru hafðar til hliðsjónar. Það gefur vísbendingu um það hve mikilvægur agi vinnuhjúa var sem hluti af æskilegri samfélagsgerð. Upphaflega lagði Þorkell Fjeldsted til eftirtalin laun fyrir duglegan vinnumann:

> Húsbóndinn borgar slíkum vinnumanni í árslaun 4 ríkisdali í kúrantmynt eða í öðrum gildum landaurum jafngildum ásamt 8 íslenskum álnum af nothæfu og vel þæfðu vaðmáli. Sé skortur á vaðmáli getur húsbóndinn borgað 45 fiska eða 1 ríkisdal, 6 skildinga í kúrantmynt.[4]

Þeir sem gerðu athugasemd við þessa klausu Þorkels Fjeldsteds leggja til lægri laun. Flestir lögðu til að árslaun vinnumanns yrðu ekki hærri en tveir ríkisdalir og fjögur mörk líkt og tilskipun Páls Vídalíns frá 1720 kvað á um.[5] Björn Markússon lögmaður var mjög á móti þessum háu

[1] Til þess að gefa hugmynd um kaup og kjör: Eitt hundrað eða 1 kúgildi jafngilti einni mjólkandi kú eða 6 lambfullum ám. Eitt hundrað = 6 vættir = 12 fjórðungar = 120 álnir = 240 fiskar. Ein vætt = 2 fjórðungar = 20 álnir = 40 fiskar. Einn fjórðungur = 10 álnir = 20 fiskar. Ein alin = 2 fiskar. Sjá: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 299. Tekið skal fram að t.d. verðeiningin fiskur jafngilti ekki einum fiski heldur einu kílói af skreið og alin var bæði mælieining og verðgildi. Til dæmis kostaði ein alin af vaðmáli ekki eina alin. Sjá: Gísli Gunnarsson, *Upp er boðið Ísaland. Einokunarverslun og íslenskt samfélag 1602–1787*. Reykjavík 1987, s. 28–29.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I, s. 676–677 (*ÞÍ*. Rtk. D3/3–4 „Íslands fátæklingar“ skýra frá kjörum sínum, 16.4.1771. Lit. SS).

[3] Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. nóvember 1774), s. 29–30.

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 346 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 9).

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 407, 426, 536, 564, 575 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–2. Thodal

launum sem Þorkell Fjeldsted lagði til og benti á að í jafn fátæku landi og Íslandi væri alls ekki hægt að greiða svona há laun, bændur hefðu einfaldlega ekki efni á því. Björn segir að hér áður fyrr hafi karlmönnum nægt tveir ríkisdalir, í hæsta lagi fjórir sléttdalir, í laun og í klæði sex álnir vaðmáls.[1] Jón Ólafsson varalögmaður segir að of há laun séu slæm og drepi alla vinnusemi en lág laun kenni fólki nægjusemi. Tillaga Þorkels Fjeldsteds er öll útkrotuð svo að erfitt er að sjá hvað hélst af upphaflegum tillögum og hverju var breytt en sennilegast endaði setningin á þessa leið:

> Húsbóndinn borgar slíkum vinnumanni í árslaun 3 ríkisdali í krónumynt eða öðrum gildum landaurum jafngildum ásamt, í staðinn fyrir vaðmál, 45 fiska eða 1 ríkisdal í krónumynt.[2]

Í fyrri tillögunni tilgreinir Þorkell Fjeldsted fjóra ríkisdali í kúrantmynt, jafngildi 384 skildinga en eftir breytingar er það komið niður í þrjá ríkisdali í krónumynt, það er 306 skildinga. Launin hafa því verið skert frá upphaflegri hugmynd en teljast þó vera hærri en það sem gæti hafa tíðkast áður ef mið er tekið af tilskipuninni 1720.

Samkvæmt uppkasti Þorkels Fjeldsteds áttu vinnukonur að fá fimm álnir vaðmáls og átta mörk í laun á ári en konur fengu alltaf lægri laun en karlmenn. Þær fengu jafnframt frekar borgað í mat, ull eða vaðmáli mældu í álnum en í peningum eins og ríkisdölum.

---

stiftamtmaður og Ólafur Stefánsson amtmaður tilgreina 3 rd. í krónumynt og 1 rd. fyrir vaðmál; D3/8–3. Magnús Ólafsson varalögmaður segir 2 rd. í spesíumynt eða 10 aura; D3/8–6. Björn Markússon lögmaður tilgreinir 4 sléttdali í krónumynt og 6 al. vaðmáls / 1 rd.; D3/8–8. Davíð Scheving sýslumaður segir 2 rd. árlega fyrir sveitastörf, en 2 rd. og 3 mk. við sjávarsíðuna, fyrir utan vaðmál og aðrar nauðsynjar; D3/8–9. Vigfús Scheving sýslumaður segir 2 rd. og 4 sk. auk vaðmáls). Ríkisdalir voru til í þremur mismunandi myntum, kúrant (courant), krónum og spesíum með mismiklu silfri og misverðmætar eftir því. Ríkisdalur í kúrantmynt var jafngildi 96 skildinga, í krónumynt 102 skildinga og í spesíumynt 108 skildinga. Fiskar og álnir voru hins vegar verðeiningar. Tveir fiskar jafngiltu einni alin vaðmáls.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 535–536 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–6. Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns við uppkast að landsagatilskipun, kafli III, § 9).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 346 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 9). Á spássíu frumrits er ritað „vide stiptamtmandens og amtmandens anmerkninger“, sem vísar til athugasemda Thodals stiftamtmanns og Ólaf Stefánssonar amtmanns.

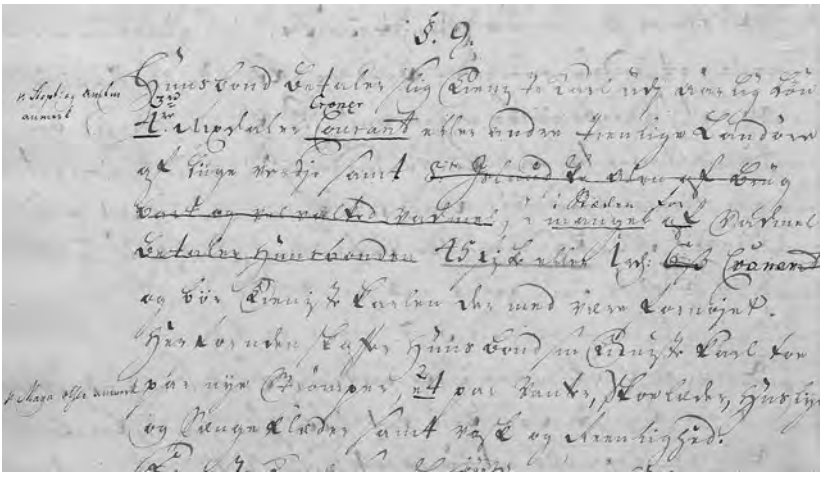

Mynd 2. *Í kafla III, § 9 í landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds 1771 er kveðið á um laun vinnumanna. Útstrikanir og innskot benda til að launin sem hann setti þar fram hafi þótt of há.*

> Vinnukona … skal fá árlega frá húsbónda sínum 5 álnir vaðmáls eða jafngildi þess og auk þess í laun 8 mörk í kúrantmynt eða í öðrum gildum landaurum eftir samkomulagi. Nægjanleg fæða handa vinnukonu, fyrir utan spónamat tvisvar á dag, er að hún fái 7 merkur (3½ pund) smjörs fyrir 3 vikur, ásamt fiski að hálfu á við karlmann. Ef fiskur er ekki til skal henni nægja til miðdegisverðar það sem húsbóndinn getur veitt.[1]

Meiri sátt virðist hafa verið um laun vinnukvenna og mun minni athugasemdir við þau en laun vinnumanna. Davíð Scheving sýslumaður telur að vinnukonur þurfi ekki hærri laun en fimm álnir og fimm mörk spesíumyntar. Matur sem þeim dugi séu fimm merkur smjörs á þriggja vikna fresti sem og spónamatur tvisvar á dag.[2] Pétur Þorsteinsson sýslumaður vill bæta því við ákvæðið að vinnukona fái einnig skóleður, ull í eitt til tvö pör af sokkum og vettlingum og sængurföt. Vinnukonur eigi líka að fá laun fyrir að bæta föt vinnumanna og þá í samræmi við laun þess sem eigi fötin. Eftir því sem laun vinnumannsins væru hærri/lægri myndu

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 348 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 13).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 565 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–8. Athugasemdir Davíðs Schevings sýslumanns, kafli III, § 13).

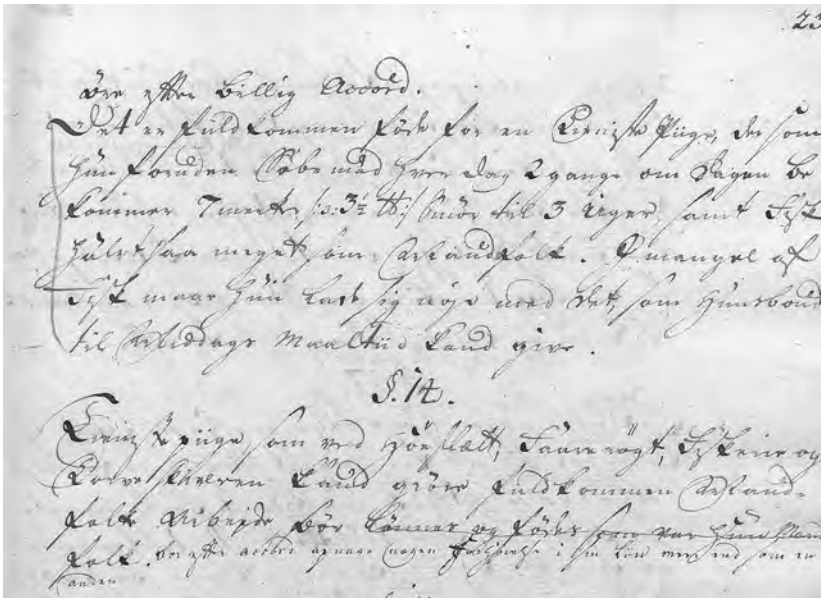

Mynd 3. *Í kafla III, § 14 er kveðið á um að vinnukona sem vinni á við karlmann skuli fá laun karlmanns. Þessi setning hefur verið strikuð út og í staðinn sagt að hún skuli fá borgað samkvæmt taxta en fái einhverja hækkun ofan á.*

laun vinnukonu fyrir viðhald á fötum hans einnig vera hærra/lægra. Þegar vinnuhjú, hvort heldur sem er karlar eða konur, stundi sitjandi eða létta vinnu nægi þeim þrír pottar af spónamat yfir daginn eða þrír og hálfur ef þau fá ekki annan mat.[1] Þorkell Fjeldsted tekur loks fram að kona sem vinnur á við karlmann eigi að fá laun á við hann.[2] Sveinn Sölvason lögmaður segir að ef sú kona finnist væri sjálfsagt að hún fengi laun í samræmi við það.[3] Strikað er yfir síðustu setninguna í ákvæði Þorkels Fjeldsteds svo að það verður á þá leið að vinnukona sem vinnur karlmannsverk eigi að fá einhverja hækkun á launum sínum. Má skilja

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 591 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–10. Athugasemdir Péturs Þorsteinssonar sýslumanns, kafli III, § 13).

[2] „bör lönnes og födes som var hun mandfolk.“ *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 348 nmgr. (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 14).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 514 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–5. Athugasemdir Sveins Sölvasonar lögmanns, kafli III, § 14).

það svo að slík vinnukona eigi að fá hækkun á sínum venjulegu vinnukonulaunum.

Þessar kjarahugmyndir áttu að efla og bæta samfélagið. Þær voru rökstuddar með þeim hætti að fólk ynni þá meira og betur fyrir aurunum sínum í stað þess að ganga að laununum sem gefnum. Ef launin væru of há gætu hjú hætt að virða yfirboðara sinn, húsbóndann á heimilinu. Það var betra að hafa launin lág, ekki aðeins út frá efnahagslegum sjónarmiðum heldur einnig samfélagslegum. Í Danmörku var það álitið vandamál að það væri algengara en áður að fólk ynni sjálfstætt því að þá hefði það enga yfirmenn. Ef fólk gat verið sjálfu sér nægt, unnið fyrir sér og væri óháð öðrum legði það ekki sitt af mörkum til samfélagsins. Þar af leiðandi myndu há laun ýta undir leti og dugnaðarleysi.[1] Sérhver þurfti að leggja sitt af mörkum og það voru hinar vinnandi stéttir sem héldu samfélaginu gangandi.

Í Bessastaðapóstum 1685 eru árslaun vinnumanns „8 álnir vaðmáls, 10 aurar kaups“ og árslaun vinnukonu „5 álnir vaðmáls, 1½ alin varningslérefts, 5 álnir striga; sú sem er góð vefkona og aðra nauðsynlega vinnu kann, fái þar til 20 álna kaup.“[2] Þessi laun voru staðfest sem viðmið á Alþingi 1689.[3] Helgi Þorláksson sagnfræðingur segir að það hafi verið „nýjung að vinnukonur hlytu sérstök laun.“[4] Anna Sigurðardóttir stofnandi Kvennasögusafns bendir á áhrif *Búalaga* á laun ákvæðiskvenna. Þótt lögin, sem eru að stofni til frá 12. öld, hafi ekki haft lagalegt gildi hafi þau um langan tíma verið viðmið fyrir „réttum kaupskap og búalagi“. Samkvæmt þeim var kaup ákvæðiskvenna um sex aurar á viku. Anna reiknar út að það sé jafnt og vikulaun vinnumanns. Staða ákvæðiskvenna var þannig betri en vinnukvenna. Matlaunaverk kvenna voru átta álnir á viku (það átti að duga fyrir mat) en karlmenn fengu sex álnir á dag. Kaup vinnukvenna fór upp í fæði þeirra og voru því eiginleg laun ekki greidd út í hönd.[5] Ákvæðiskonur fengu hins vegar greitt fyrir ákveðin verk en voru ekki í vinnumennsku hjá bónda.

[1] Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 108–109, 119–120.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 434 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[3] *Alþingisbækur Íslands* VIII, s. 251.

[4] Helgi Þorláksson, „Undir einveldi“. *Saga Íslands* VII. Ritstj. Sigurður Líndal. Reykjavík 2004, s. 16.

[5] Anna Sigurðardóttir, *Vinna kvenna á Íslandi í 1100 ár*. Úr veröld kvenna II. Reykjavík 1985, s. 370–371.

Í tillögu Gottrups að landsagatilskipun árið 1701 er sagt frá því hverjir ættu að fá hvaða laun. Duglegur handverksmaður, sem hamrar járn og smíðar úr tré, fái eitt hundrað í landaurum og 12 álnir vaðmáls í árslaun. Góður vinnumaður, sem slær og rær vel og er til annarra hluta nytsamlegur, fái árlega tíu aura og átta álnir vaðmáls. Vinnumaður sem er ekki eins duglegur til allra starfa fái 40 álnir í laun og átta álnir vaðmáls. Karl undir tvítugu fái árlega fimm aura og sex álnir vaðmáls. Hestasveinn, yngri en 18 ára, fái eingöngu fæði og klæði. Góð vinnukona sem vinnur vel fái í árslaun fimm álnir vaðmáls, 1½ alin vestfalísks lérefts og fjórar álnir striga. Sú sem vefur og vinnur önnur nauðsynleg störf fái aukalega 20 álnir í laun. Þeir sem eru löglegir lausamenn skulu ráða sig í vinnu frá 13. júlí til 22. september (sem sagt í kaupavinnu). Þeir skulu fá fimm aura á viku en þeir sem eru duglegri og ganga í fleiri verk skulu fá í laun 1½ hundrað, helminginn í smjöri og helminginn öðrum í góðum landaurum. Þeir sem eru ekki eins duglegir skulu fá eitt hundrað í landaurum.[1] Launin sem Gottrup nefnir eru nærri þau sömu og nefnd eru í Bessastaðapóstum 1685.

Samkvæmt landsagatilskipun Páls Vídalíns 1720 áttu árslaun duglegs vinnumanns að vera „80 alnir í þarflegum landaurum, kvikum og dauðum. Hann skal og hafa 8 alnir vaðmáls … tvenna nýja sokka og eina vetlinga.“[2] Laun vinnukonu áttu hins vegar að:

> vera um árið fimm stikur vaðmáls, fimm stikur striga, hálf önnur alin af 10 f[isk]a lérefti, ull í sokka, háleista og vetlinga, og hafi lof húsbænda sinna að tæta sjálf og fái þar til tíu alnir á landsvísu. Nú er hún vefkona gagnleg, þá skal gefa henni í laun sín 10 alnum fremur, hitt annað sem áður segir. En ef hún gjörir kallmannsverk með slætti, róðri eða torfristu, þá á að meta verk hennar sem áður segir um karlmenn til slíkra launa.[3]

Eins og sjá má hefur Þorkell Fjeldsted tekið upp hugmynd Páls um sömu laun fyrir sömu vinnu, þó að hann hafi þurft að draga hana til baka.

Lausamaður sem réð sig til kaupavinnu yfir sumartíma átti að fá fyrir vikuvinnu fimm aura, fyrir þrjár vikur 18 álnir en fyrir fjórar vikur 24 álnir.[4] Landsagatilskipun Páls Vídalíns 1720 er byggð á Bessastaða-

[1] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 310–312 (Tillögur Gottrups 1701).

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 562 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 563 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 560 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

póstum 1685 og landsagatilskipun Lauritz Gottrups 1701.[1] Launin eru hins vegar ekki sett eins upp og Páll fjallar um þau í meiri smáatriðum. Vinnukonur fái vaðmál til að vinna úr en vinnumenn kvikan pening.

Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson ferðuðust um Ísland á sjötta áratug 18. aldar og í ferðabók þeirra eru laun vinnumanns almennt talin vera „4 ríkisdala virði í spesíumynt, en vinnukonukaup hálfu lægra". Telja þeir Eggert og Bjarni að launin hafi hækkað mikið frá því sem áður var og að auki að einingin *alin* hafi lengst frá því á tímum Búalaga á 12. öld en þeir geta þess hins vegar ekki hve mikið hún hafi lengst.[2] Á 17. og 18. öld var miðað við svokallaða Hamborgaralin, öðru nafni íslenska alin, sem var 57,1 cm. Á Suðurlandi voru launin hæst þar sem:

> 10 fiskar eru minnstu daglaun, sem greidd eru fyrir venjulega vinnu. Hvergi eru verkalaun þó hærri en í Gullbringusýslu, og hafa þau hækkað þar verulega síðustu 10 árin. En hver skynsamur maður hlýtur að sjá og það um leið og hann lítur á þessa hluti, að breyting þessi er mjög skaðleg landinu og hentar ekki högum þess.[3]

Í bréfi til Landsnefndarinnar fyrri undirrituðu af Íslands fátæklingum frá 1771 er getið um laun verbúðarfólks en ekki er vitað hvaðan af landinu það er. Þar segir:

> Hvað þeirra launum viðvíkur eru það frá 4um til 2^{ja} rd., sem almennilegir vinnumenn fá, og frá 8 til 6 álna vaðmáls af gjaldavoð, eina sokka og neðan við tvenna, svo áðurnefnt kaup nægist varla til klæðnaðar, … þykir þó sumum húsbændum það vera allt of mikið. … Vinnukonur ganga með sama slag. … Þeirra fæði er enn minna en vinnumanns. Í laun hafa þær 4 álnir vaðmáls af gjaldavoð, neðan við eina sokka og eina nýja, 25 fiska, sem er traf og strigi, og heitir þetta vinnukvennaskyldur.[4]

Í bréfinu kemur einnig fram hvernig aðbúnaður vinnuhjúa var í reynd. Hann var mjög bágborinn svo að vægt sé til orða tekið, viðurgerningur hinn allra versti og skaðlegur heilsu þeirra. Launatillögur Þorkels Fjeld-

[1] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[2] Eggert Ólafsson, *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752–1757* I–II. Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenskaði. 4. útg. Reykjavík 1981, hér I, s. 22, 195. [Frumútgáfa í Sorø 1772].

[3] Eggert Ólafsson, *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar* II, s. 222.

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I, s. 676–677 („Íslands fátæklingar" skýra frá kjörum sínum 16.4.1771. Lit. SS).

steds eru hærri en þau laun sem nefnd eru hér en laun vinnukvenna lægri en tilskipanirnar 1685, 1701 og 1720 segja til um. Það kemur þó ekki á óvart að húsbændum finnist launin vera of há heldur rímar það við áðurgreindar hugmyndir um að halda launum vinnufólks lágum. Þorkell Fjeldsted tekur skýrt fram að launin séu aðeins ætluð vinnuhjúum en ekki neinum öðrum. Hvorki mætti selja fötin né matinn sem fengust í laun:[1] borða ætti matinn og klæðast fötunum. Þetta helst í hendur við áður tilgreinda sýn að vinnusamir einstaklingar þyrftu ekki á ágóða að halda.

Vistarrof var í augum Þorkels Fjeldsteds alvarlegt brot. Til dæmis þegar vinnumenn sneru ekki heim úr fiskiveri án þess að hafa sagt upp vistinni á bænum. Hann vildi láta dæma slíka menn í tukthús og gera eigur þeirra upptækar. Alla þá sem hlupust á brott úr vist skyldi elta uppi og þeir látnir borga skaðann sem þeir hefðu valdið húsbóndanum, jafnvel tvöfalt, eða fyrir hvern dag sem hjúið var í burtu. Einnig væri bannað að vísa fólki úr vist fyrir réttan vinnuhjúaskildaga (14. maí) og þyrfti bóndinn þá að greiða þau laun sem hjúið hefði annars fengið og sekt til viðbótar upp á 10 lóð silfurs (fimm ríkisdali í kúrantmynt).[2] Björn Markússon lögmaður telur að of harkalega sé gengið til verks í þessum tillögum og vill lækka sektirnar til samræmis við gildandi lög í landinu.[3]

Síðasta ákvæði kafla III í landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds snýr að hlýðni og auðmýkt fólks gagnvart yfirboðurum sínum, hvort sem það var húsbóndi, hreppstjóri eða aðrir embættismenn. Óhlýðni skaði samfélagið! Yfirboðarar eiga að sjá til þess að óhlýðni líðist ekki, þeir skulu hafa tilsjón með því að allt gangi sem best fyrir sig. Viðurlög séu sektir upp á 40 lóð silfurs (20 ríkisdali). Réttvísinni skuli framfylgja eins fljótt og auðið er, með húðstrýkingu eða refsingu í gapastokki. Þó skuli gæta hófs í refsingum svo að heilsutjón hljótist ekki af.[4] Sektinni hefur verið

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 349–350 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, §§ 18 og 21).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 351–353 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, §§ 25–27). Þorkell Fjeldsted tilgreinir sjálfur í uppkastinu að hvert lóð silfurs skuli gilda jafnt og 3 mörk í kúrantmynt. Sjá s. 401 (kafli IX. § 18). Til samanburðar eru árslaun vinnukonu í uppkasti hans rúmlega 1 ríkisdalur og árslaun vinnumanns 5 ríkisdalir og 6 skildingar í kúrantmynt.

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 538 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–6. Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns, kafli III, §§ 25–27).

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 354–355 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 31).

breytt í frumritinu úr 40 lóðum silfurs í 10 en mörgum sem lásu þetta yfir hafði þótt þetta alltof hörð refsing.[1] Þorkell Fjeldsted vill að vinnufólk haldist betur í vist hjá bændum, meðal annars með því að þyngja refsingar við vistarrofi og almennri óhlýðni. Hækkun launa gæti einnig hafa verið útspil hans til þess að halda fólki í vist og undir húsaga.

Hlýðni og agi er umfjöllunarefni III. kafla. Yfirboðarar skyldu hafa vit fyrir þeim lægra settu. Bændum er hér gefið mikið vald yfir hjúum og margt af því sem vinnufólk gæti hugsanlega gert af sér er tínt til. Viðhorfið virðist vera að vinnufólk sé upp til hópa latt, frekt eða illskan uppmáluð en bændur og aðrir yfirboðarar séu góðir húsfeður sem geri sitt besta til að aga óstýrilátan skrílinn. Viðurlög eru refsing í gapastokki eða sektir sem oftast eru hærri en í löggjöf þess tíma. Harald Gustafsson segir að þótt kafli III sé augljóslega byggður á húsagatilskipuninni þá sé umfjöllunin ítarlegri. Húsbændum sé tryggt mikið vald yfir vinnufólkinu nema rétt um vinnuhjúaskildaga og sýslumenn eigi að tryggja bændum vinnufólk. Þá séu sektir í uppkasti Þorkels Fjeldsteds mun hærri en í húsagatilskipuninni frá 1746.[2]

Sátt virðist hafa verið um lág laun vinnukvenna í III. kafla landsagatilskipunarinnar en deilt var um laun vinnumanna. Mikið er um útstrikanir í handritinu þar sem minnst er á laun þeirra. Menn eru þó almennt sammála í athugasemdunum um að launin séu of há miðað við félagslegar og efnahagslegar aðstæður landsins. Þegar raunlaun voru skoðuð í ferðum Eggerts og Bjarna voru þau í svipuðu fari og löggjöf þess tíma gerði ráð fyrir en lesa má út úr ummælum þeirra að þeir telji ekki æskilegt að hækka launin því að það yrði efnahag landsins um megn.[3] Þetta virðist einnig hafa verið viðhorf embættismanna sem lásu yfir uppkast Þorkels Fjeldsteds. Lág laun væru nauðsynleg til að halda vinnufólki við efnið og til að bændur hefðu efni á að hafa það í vinnu. Framfærsla þurfti að ríma við arðbærni. Ef aðrar tilskipanir eru skoð-

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 432, 538, 554, 595, 621 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–3. Athugasemdir Magnúsar Ólafssonar varalögmanns, kafli III, § 31; D3/8–6. Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns, kafli III, § 31; D3/8–7. Athugasemdir Þorsteins Magnússonar sýslumanns, kafli III, § 31; D3/8–10. Athugasemdir Péturs Þorsteinssonar sýslumanns, kafli III, § 31; D3/8–11. Athugasemdir Thodals stiftamtmanns, kafli III, § 31).

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 150–151; Sami, „Stjórnsýsla“, s. 55–56.

[3] Eggert Ólafsson, *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar* I, s. 22–23, 195; II, s. 222.

aðar þá haldast launin tiltölulega svipuð frá Bessastaðapóstum 1685 og launatillögum Þorkels Fjeldsteds er breytt í samræmi við það. Það sem Þorkell virðist hafa verið að reyna að gera var að festa fólk betur í vistarbandinu með því að hækka laun (vinnumanna) og herða refsingar við því að hlaupast úr vist. Íslenskir embættismenn höfnuðu hins vegar báðum tillögunum og vildu halda sig við það sem tíðkast hafði í launamálum og refsingum. Að þeirra mati áttu launin ekki að hækka þar sem bændur fengju ekki nægilegt vinnuafl ef þau væru of há og þeir gætu ekki greitt út slíkar fjárhæðir. Afleiðingarnar yrðu þær að færri fengju vist og þannig myndi velferð landsins hraka.

BETLARAR, LAUSGANGARAR OG ÞESS HÁTTAR FÓLK

Í tillögum Þorkels Fjeldsteds eru vinnuhjú lítið metin. Mikil áhersla var lögð á strangan aga til að sporna við óhlýðni og leti hjúa. Þetta viðhorf er þó jákvætt sé það borið saman við þá hópa sem ekki lifðu hefðbundnu og æskilegu lífi á þeirra tíma mælikvarða, þá sem ekki byggðu bú eða voru innan vistarbandsins. Í kafla IV (Um betlara, lausgangara, húsmenn, kaupamenn og þess háttar fólk) er tekið á þeim sem voru fyrir utan það. Viðhorf stjórnvalda var oftar en ekki neikvætt í garð þessara hópa. Þeir gáfu ekkert til samfélagsins heldur héngu á spena hreppanna og blóðmjólkuðu þá. Landsagatilskipanir voru því notaðar til að reyna að halda slíkum hópum í skefjum. Í Bessastaðapóstum 1685 þarf sá sem vill vera lausamaður að eiga ekki „minna fé … en 5 hundruð tíundarvirð, þó svo, að alls sé ei minna en 10 hundruð í landaura tali“. Viðurlög voru fjögurra marka sekt. Hraust og vinnufært fólk á vergangi sem „sökum leti og sjálfræðis gengur um sveitirnar og betlar“ eigi að handtaka hið snarasta. Viðurlög við því voru átta vandarhögg við fyrsta brot, 16 högg við annað brot og tukthúsvistun á Brimarhólmi í Kaupmannahöfn við þriðja brot.[1] Lausgangarar eru þeir sem fara um héruð og sveitir, kaupa, betla og jafnvel hræða mat af fátækum og bágstöddum almúga.[2]

Lauritz Gottrup lagði til árið 1701 að þeir sem ekki væru í vist eða yrðu uppvísir að betli skyldu greiða einn ríkisdal í sekt til hreppstjóra eða sæta líkamlegri refsingu. Það er talsvert þyngri refsing en tilgreind

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 432 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 430 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

er í Bessastaðapóstum 1685. Gottrup sagði einnig að öllum fullfrískum betlurum og ólöglegum lausamönnum ætti að koma í vist og skyldi vera í höndum hreppstjóra að gera það. Samkvæmt tillögum Gottrups þurfti lausamaður að eiga tíu hundruð tíundarvirð.[1]

Í uppkasti Páls Vídalíns frá 1720 er lausamennska skilgreind nánar. Þar fá þeir leyfisbréf fyrir lausamennsku sem áttu tíu hundruð tíundarvirð. Ef þeir áttu kvikfé mátti það ekki vera byrði á þeim sem hafði það á húsi. Þeir gátu verið kaupamenn eða unnið ákvæðisverk, ráðið sig í heyskap yfir sumarið eða ráðið sig á sjó ef vantaði mann á bát. Lausamenn máttu ekki hafa neinn í vinnu hjá sér.[2] Í tilskipun Páls segir:

> Þeir heita lausgangarar, sem ekki mega að lögum lausir vera, en hafa sig hvergi ráðið í löglega tveggja missera vist, og ekki þéna hjá neinum vissum húsbónda annaðhvert so sem kaupamenn (hvert sem þeir í kaupavinnunni hafa marga húsbændur eður fáa) eður næra sig af sjávarafla, so að öngvum búföstum mönnum verði þungi að.[3]

Lausgangarar höfðu ekki lausamennskuleyfi, voru ekki búnir að ráða sig í vist eða voru í tímabundinni vinnu eins og í veri og voru því ólöglegir lausamenn. Páll virðist því umbera lausamennsku svo lengi sem hún eykur ekki framfærslubyrði bænda. Páll Vídalín nefnir síðan prakkara sem þriðju tegund manna utan vistarbandsins og virðist eiga við flakkara. Þeir séu allra verstir. Um þá segir hann:

> [Prakkarar] eru þeir, sem af einnri sveit í aðra, af einu héraði í annað, í einn fjórðung af öðrum hlaupa vetur eður sumar, þjóna um stund hér eður þar, nú einn dag, eina viku, kannske mánuð, þar sem lengst er. En þess á milli gjöra það tvennt illt, að ýmist ganga þeir so sem betlarar uppá fátækan almúga eður þeir heimta með ofdirfð hvað sem líkar af fátækum kotungi, mat og klæði, húsnæði eður gripaskipti eður gripalán og gjöra þar á ofan mörg og ýmisleg skalka pör, meiri eður minna, nú við einn, nú við annan, með hótunar og heitingar orðum.[4]

Hér virðist sem prakkarar og flakkarar séu lagðir að jöfnu. Orðið prakkari er líka útskýrt sem ribbaldi, „sem í sínu blygðunarleysi dirfist að

[1] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 303–304 (Tillögur Gottrups 1701).

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558–560 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 566 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 567 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

trana sér fram á stórherra hofgörðum, leitandi tækifæris að gripla, hripsa og stela“.[1] Munurinn á flökkurum og lausgöngurum virðist hafa verið sá að þeir fyrrnefndu fóru milli sýslna en þeir síðarnefndu ferðuðust um sama svæðið (sýsluna þar sem þeir voru fæddir og uppaldir) og prakkarar álitnir óheiðarlegri. Lausgangarar voru ýmist í hóp eða einir á ferð.[2] Í tilskipun Páls Vídalíns frá 1720 segir að prakkara eigi að handsama hvar sem þeir finnast og hegna þeim fyrir ódæðisverk sín. Viðurlög voru fangelsisvist í Kaupmannahöfn. Lausgangara, sem voru skömminni skárri, skyldi setja í gapastokk en létu þeir ekki af ósiðnum átti að senda þá á Brimarhólm.[3] Ekkert tukthús var á Íslandi en það var í byggingu þegar landsnefndarmenn komu til landsins 1770 og voru þeir fyrstu gestir tukthússins á Arnarhóli áður en það var tekið í notkun.[4]

Í uppkasti Þorkels Fjeldsteds eru skilgreiningar svipaðar og í landsagatilskipun Páls Vídalíns frá 1720. Lausgangarar séu vinnufært almúgafólk sem hefur í sig og á með því að ferðast frá einum stað til annars án þess að vera í vist eða yrkja jörðina. Hlypist vinnufólk á brott úr vist skyldi refsa því eins og lausgöngurum. Ef fólk léti sér ekki segjast lagði Þorkell Fjeldsted til að því yrði refsað með húðstrýkingu, allt að 30 höggum. Héldi það enn uppteknum hætti ætti að senda það í fimm ára tukthúsvinnu. Þeir sem væru meðsekir lausgangaranum skyldu greiða yfirvaldinu sekt.[5]

Þorkell Fjeldsted leggur til að blátt bann verði sett við lausamennsku. Bændur mættu ekki heldur ráða lausafólk í vinnu. Lausamenn skyldu dæmast sem lausgangarar og gætu fengið eins til þriggja ára tukthúsdóm. Undanskilið væri efnað fólk með fjárráð til að ráða vinnufólk til sín.

[1] *Skýringar yfir fornyrði lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast, samdar af Páli lögmanni Vídalín*. [Þórður Sveinbjörnsson sá um útgáfu.] Reykjavík 1854, s. 416.

[2] Sigríður Hjördís Jörundsdóttir, „„Umhlaupandi landeyðarar.“ Samfélagsleg viðbrögð við undirmálsfólki í harðindunum 1755–1759“. *Þriðja íslenska söguþingið 18.–21. maí 2006. Ráðstefnurit*. Ritstj. Benedikt Eyþórsson og Hrafnkell Lárusson. Reykjavík 2007, s. 503.

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 566–568 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[4] Bergsteinn Jónsson, „Inngangur“. *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Reykjavík 1958, s. 18; Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar“, s. 89.

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 361–363 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, §§ 17, 19–20).

Sömuleiðis fólk sem gæti brauðfætt sig með hannyrðum og handverki.[1] Hann segir:

> Efnað fólk sem getur án vinnu lifað á sínum eignum eða haldið sér uppi hjá sínum ættingjum, eins fólk sem hefur lært handverk og þar með framfærir sig, hvar sem það getur, skal ekki teljast til lausamanna, heldur vera frjálst að framfæra sig á heiðarlegan máta hvar sem það getur og megnar.[2]

Magnús Ólafsson varalögmaður og Sveinn Sölvason lögmaður settu spurningarmerki við herferð Þorkels Fjeldsteds gegn lausamönnum. Lausamenn væru í verum á vetrum og af þeim fengi konungur tekjur í formi fisks og skatts. Án þeirra yrðu fiskimiðin ekki nýtt eins vel og þannig myndu tekjur landsins minnka. Á sumrin væru lausamenn í vinnu hjá þeim bændum sem gætu ekki haldið uppi vinnufólki allt árið og voru því líka nauðsynlegt vinnuafl fyrir fátæka bændur að þeirra mati.[3] Björn Markússon lögmaður, Pétur Þorsteinsson sýslumaður og Thodal stiftamtmaður töldu tillögur Þorkels Fjeldsteds góðar.[4] Aðrir gerðu ekki meiri háttar athugasemdir við ákvæðið.

Á Íslandi var lausamennska bönnuð með öllu árið 1783.[5] Þaðan í frá áttu allir lausamenn að stunda búskap eða vera í þjónustu þeirra sem það gerðu. Tryggja átti bændum gnótt vinnuafls en einnig var talið hollt að vinna fyrir bónda undir húsaga. Hreppstjórar og sýslumenn áttu að sjá um eftirfylgni en viðurlög við ítrekuðum brotum gátu leitt til tukthúsvistar. Skemmst er frá því að segja að lausamennska hvarf ekki alveg með þessari breytingu á reglum og mörg dæmi voru um flakk og ólöglega kaupavinnu og farandsölu þrátt fyrir bannið.[6]

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 359–361 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, §§ 14–16).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 361 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 16).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 436 og 518 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–3. Athugasemdir Magnúsar Ólafssonar varalögmanns, kafli IV, § 16; D3/8–5. Athugasemdir Sveins Sölvasonar lögmanns, kafli IV, § 14).

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 539, 599 og 622 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–6. Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns, kafli IV, § 14; D3/8–10. Athugasemdir Péturs Þorsteinssonar sýslumanns, kafli IV, § 14; D3/8–11. Athugasemdir Thodals stiftamtmanns, kafli IV, § 14).

[5] *Alþingisbækur Íslands* XVI, s. 182–185 (Forordning angaaende de saa kalde Løse-Mænd paa Island, deres Afskaffelse med videre, 19.2.1783).

[6] Sjá t.d. Yngvi Leifsson, Flökkufólk. Líf og ferðir flökkufólks á Norðurlandi 1783–1816. MA-ritgerð í sagnfræði við Háskóla Íslands 2011, s. 1–125, <https://skemman.is/handle/

Hrefna Róbertsdóttir sagnfræðingur velti því upp hvort handverksiðja hefði hugsanlega opnað fyrrverandi lausamönnum leið til að sjá fyrir sér eftir að lausamennskubannið var sett á 1783. Lausamenn gátu þá ekki lengur orðið sjálfs síns herrar með því að eignast 10 hundruð tíundarvirð sem voru miklir fjármunir. Með því að gerast handverksmenn hefðu hugsanlega opnast dyr út úr vistarbandinu eða búskapnum. Hrefna segir að handverksmönnum hafi fjölgað á 18. öldinni og með lausamennskubanninu hafi þeir jafnvel getað orðið sjálfstæðari eða óháðari bændasamfélaginu. Með fjölgun kaupstaða sköpuðust einnig frekari tækifæri.[1] Helgi Þorláksson er ekki sammála þessu og bendir í ritdómi um bók Hrefnu á að í lausamennskutilskipuninni 1783 sé í raun engin bein tenging við handverk. Þó svo að lausamenn hafi fengið fleiri tækifæri til að læra iðn sé ekki þar með sagt að handverksmenn hafi verið lausamenn áður.[2] Hrefna kannaði málið frekar og í ljós kom að engin leyfisbréf eða umsóknir frá handverks- eða búðsetumönnum í Gullbringu- og Kjósarsýslu árin 1767–1793, þar sem lausamenn og vefarar voru hvað flestir á landinu, hefðu varðveist í skjalasöfnum. Niðurstaðan varð því sú að ekki var hægt að sýna fram á tengsl milli fjölgunar handverksmanna og lausamennskubannsins.[3] Það gæti haldist í hendur við þá flokkun Þorkels Fjeldsteds að greina handverksmenn frá lausamönnum enda gátu þeir unnið í sveitum landsins án þess að vera með lausamennskuleyfi.

Húsfólk var einnig hópur sem ekki féll undir lausamennskubannið. Það er vandasamt að skilgreina húsfólk sem hóp. Einfaldasta afmörkunin er að lausamenn þurftu að hafa lausamennskubréf (þ.e. áður en lausamennskubanninu var komið á) en húsmenn þurftu hins vegar ekkert slíkt leyfi. Húsmennska var stundum tímabundið ástand þar til fólk kom undir sig fótunum, t.d. með róðri eða leigu grasnytja. Húsfólk var oft einstæðingar sem réðu ekki yfir heimili en voru oft „leigjendur“ hjá bændum. Rannsóknir sýna að fjölskyldutengsl voru oft náin milli húskarls eða húskonu og húsbænda, t.d. aldraðir foreldrar sem lifðu á sínum eignum en bjuggu á býli barna sinna.[4]

1946/10087>; Sami, *Með álfum. Ævisaga flökkukonunnar Ingiríðar Eiríksdóttur frá Haga í Þingeyjarsýslu 1777–1857*. Reykjavík 2015.

1 Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 178–181.

2 Helgi Þorláksson, „Avhandlingsrecensioner. Kameralisme, ull og fisk“. *Historisk Tidskrift* [svensk] 130:1 (2010), s. 70.

3 Hrefna Róbertsdóttir, „Samfélag átjándu aldar“, s. 78.

4 *Vef.* Kristín Svava Tómasdóttir, „Húsmenn við Breiðafjörð og á Vestfjörðum í upphafi

Hrefna hefur einnig bent á tengingu milli tilskipunar um bann við lausamennsku og hugmynda um betrunarvinnu í tukthúsum. Hún segir að þar hafi föngum, lausamönnum og óhlýðnum vinnuhjúum verið kenndar ýmsar handiðnir og annað sem tilheyrði sveitastörfum.[1] Á árunum 1755–1759 var mikið hallæri í landinu. Bændur gátu ekki brauðfætt alla sem hjá þeim vistuðust og þurftu að vísa fólki á dyr þó að sektir lægju við því. Þeir fyrstu sem sendir voru í burtu voru ungir vinnumenn og þar með áhættuhópur um að fara í lausamennsku. Bændur gátu jafnvel ekki fætt þá ómaga sem settir höfðu verið í þeirra umsjá. Fólk leitaði þess vegna í auknum mæli til sjávarbyggða eða fór á flakk.[2] Það var svo aðþrengt að það sá ekki annan kost en brjóta lög, til dæmis með því að stela sér til viðurværis, auk þess að flakka ólöglega um landið. Fólk sem dæmt hafði verið til fangelsisvistar var sent til Kaupmannahafnar þar sem ekkert tukthús var á Íslandi. Þegar slíkir flutningar og útgjöld vegna þeirra jukust var ákveðið að reisa tukthús hér á landi. Fangarnir hér stunduðu ullarvinnu fyrir Innréttingarnar en voru einnig sendir í verið.[3] Um miðja 18. öld var það stefna danskra yfirvalda að reisa betrunarhús um allt ríkið.[4] Í betruninni átti að felast vinnusemi, hlýðni og agi.[5]

Þorkell Fjeldsted segir að flakkara, sem ferðist um landið á sumrin og segist vera fátækir, heilsuveilir eða of gamlir og séu þannig bændum byrði, eigi að setja í vist hið fyrsta til að eyða þessum ósið.[6] Sveinn Sölvason lögmaður er sammála en vill helst setja þess konar flækinga í tukthús og kenna þeim að vinna þar.[7] Samkvæmt tilskipun Páls Vídalíns frá

---

18. aldar". *Vefnir. Tímarit félags um átjándu aldar fræði* 10:2 (2013), s. 1–21 <https://www.vefnir.is/grein/husmenn-vid-breidafjoerd-og-a-vestfjoerdum-i-upphafi-18-aldar>.

1 Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 162–165.

2 Sigríður Hjördís Jörundsdóttir, „„Umhlaupandi landeyðarar"", s. 504–506.

3 Einar Laxness, *Glæpur og refsing í Íslandssögunni*. Reykjavík 2001, s. 66–67; Björn Þórðarson, *Refsivist á Íslandi 1761–1925*. Reykjavík 1926, s. 18, 49.

4 Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 341.

5 Í Færeyjum voru einnig svipaðar hugmyndir um áhrif betrunarvistar. Þar átti að eyða leti og þrjósku en byggja upp einstaklinga sem yrðu samfélaginu til góða. Sjá: Elin Súsanna Jacobsen, „Tukthús, arbeiðshús og fátækragarður". *Konubrot. Heiðursrit til Elin Súsonnu Jacobsen*. Ritstj. Bjørg Jacobsen, Beinta í Jákupsstovu, Malan Marensdóttir og Annika Sølvará. Tórshavn 2011, s. 261.

6 *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 363 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 21).

7 *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 519 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–5. Athugasemdir Sveins Sölvasonar lögmanns, kafli IV, § 21).

1720 átti að uppræta hóp þeirra sem lifðu á öðrum en voru samt vinnufærir. Síðan segir hann:

> [T]il þess að Guðs ölmusumönnum verði hér með ekki meinað að leita sér atvinnu, þá skal allt þvílíkt fólk, sem ekki getur unnið sér fæði hjá bændum, gefa sig í ljós á manntalsþingum fyrir sýslumanni, en hann skal með hreppstjóra ráði og eftir vitni þingmanna gefa þeim seðil, sem ölmusumenn álitnir verða.[1]

Var þetta fólk sem vildi ekki vinna eða gat það ekki? Þorkell Fjeldsted vildi veita nauðstöddum undanþágu frá þessu í hörðum árum og átti fólk þá að sækja sér aðstoð hjá hreppnum hið fyrsta.[2] Hann lagði blátt bann við því að bændur leigðu út hjú sín yfir sumarið meðan á slætti stæði og að handtaka ætti þá sem ekki fylgdu því. Þeir sem voru á flakki voru flokkaðir sem lausgangarar og það átti einnig við um vinnuhjú sem höfðu strokið úr vist. Hreppstjórar skyldu sjá til þess að lausamenn og lausgangarar laumuðust ekki í vinnu til bágstaddra bænda.[3] Samkvæmt honum máttu kaupamenn ekki fá meira en fjögur mörk í laun á viku.[4] Skiptar skoðanir virðast hafa verið um þessi laun. Strikað hefur verið yfir upphæðina í handritinu og í staðinn sett inn setningin „sem vanaleg eru í landinu“.[5] Þorkell Fjeldsted vildi ekki banna kaupavinnu en hugðist takmarka framboð á kaupafólki með því að banna lausamenn þar sem þeir voru líklegri en aðrir til að ráða sig í slíka vinnu.

Hvað varðar vistarrof af hálfu vinnuhjúa er rétt að minnast á ákvæði í kafla III sem lýtur að því þegar fólk er lokkað í burtu (hugsanlega af öðrum bændum eða kaupmönnum). Þorkell Fjeldsted lagði til að sá sem það gerði greiddi húsbóndanum fjársekt að andvirði árslauna þess sem yfirgæfi vistina.[6]

[1] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 569 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 22).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 23).

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 365 nm. (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 24).

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli IV, § 24).

[6] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* V, s. 345 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771, kafli III, § 6).

Magnús Ketilsson, sýslumaður í Dalasýslu, fjallaði um kaupamenn og lausamenn í *Islandske Maaneds-Tidender* árið 1774. Þar sagði hann að lausamenn fengju talsvert hærri laun en bændur hefðu ráð á að borga. Fyrir utan venjulegan kostnað eins og mat, föt og húsnæði væru laun lausamanna frá fimm mörkum til eins ríkisdals á viku en vinnumönnum væru greiddir fjórir ríkisdalir og sex álnir vaðmáls fyrir allt árið.[1] Lausamaðurinn ynni sér því inn árslaun vinnumanns á einu sumri. Að mati Magnúsar voru svo há laun mjög skaðleg því að vinnumenn hlytu að spyrja sig hvers vegna þeir ættu að vera í vinnu hjá bændum þegar þeir gætu gerst lausamenn. Það leiði síðan til þess að allir fari í lausamennsku.[2] Hér er önnur ástæða talin fram fyrir skaðsemi hárra launa en að framan var nefnd um áhrif á iðni. Magnús Ketilsson skrifaði einnig skýrslu til Landsnefndarinnar um útgjöld bænda í Dalasýslu. Í allri sýslunni voru samtals 1.743 manneskjur, þar af 261 bóndi. Vinnumenn fengju árlega þrjá ríkisdali í laun og vinnukonur tvo ríkisdali. Samkvæmt útreikningi Magnúsar voru vinnufærir karlmenn í sýslunni 470 talsins og vinnufærar konur 575. Samtals væri kostnaður vegna vinnuhjúa því 2.560 ríkisdalir. Magnús tók einnig saman alla skatta, opinber gjöld og kostnað vegna uppihalds heimilisfólks sem bændurnir bæru. Það reyndust vera samtals 4.660 ríkisdalir árlega fyrir alla búandi menn í sýslunni. Það taldi Magnús reyndar vera miklu minna en útgjöldin væru í reynd fyrir búandi bændur í umdæminu.[3]

Lagt er blátt bann við vergangi í uppkastinu að landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds 1771. Allir þurftu að hafa yfirboðara að hans mati. Þeir sem voru sjálfum sér nógir og höfðu enga slíka hlytu að valda upplausn í samfélaginu. Markverðasta í kafla IV telur Harald Gustafsson vera tillögu Þorkels Fjeldsteds um algert bann við lausamennsku, flakki og betli og hugmyndir hans um að allir eigi að hafa fasta búsetu yfir sumar- og vetrartímann.[4] Þorkell Fjeldsted var þó ekki á móti því að bóndinn sendi vinnumenn sína í verið sem hefði haft í för með sér að þeir hefðu haft tvo íverustaði þó að heimilið hefði verið hjá bónda.

[1] 1 mark = 16 skildingar. 1 ríkisdalur = 6 mörk. Á 17. og 18. öld var ein alin 57,1 cm.

[2] Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. nóvember 1774), s. 29–30.

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum*. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2018, s. 215–217 (*ÞÍ*. Rtk. D3/2–12. Magnús Ketilsson sýslumaður ritar greinargerð um Dalasýslu [án dags. 1771.] Lit. BB. [N° 1]).

[4] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 151; Sami, „Stjórnsýsla“, s. 56.

Heimilið stendur þarna fyrir eitthvað meira en áþreifanlega byggingu heldur tengist húsaganum sem húsbóndinn átti að veita. Efnameira fólk væri þó undanskilið, það taldist ekki til lausamanna. Skilgreiningar á lausamönnum og lausgöngurum eru samhljóða í tilskipunum 1685, 1701 og 1720. Þorkell Fjeldsted vildi hins vegar banna lausamennsku með öllu. Þannig áttu allir að eiga einhvers konar athvarf, heilsuveilir sem vinnufærir, undir húsbóndavaldinu.

Illt orðspor fór af lausamönnum og þeir voru ekki samfélaginu til hagsbóta að mati yfirvalda. Þeir voru álitnir latir, drykkfelldir og sviksamir okurprangarar. Lausamaður gat í raun verið hver sem var, farandsali, sjómaður eða kaupamaður í heyskap eða öðrum árstíðabundnum störfum. Ýmsar hömlur og lagaákvæði áttu að stemma stigu við þessari plágu.[1] Sveinn Sölvason lögmaður og Magnús Ólafsson varalögmaður voru ósammála Þorkeli Fjeldsted í því að banna lausamennsku því að tekjur ríkisins hlytu þar með að skerðast. Öðrum hugnaðist vel tillögur hans um bannið. Það er líka áhugavert að sjá hvernig Þorkell Fjeldsted undanskilur fyrirfólk frá ákvæðum lausamennskunnar enda var það einnig undanþegið uppeldishugmyndum yfirvalda. Í reynd var leiðin til að forðast vinnumennsku að fara í húsmennsku. Húskarlar og húskonur bjuggu við meira sjálfstæði en vinnufólk. Húsfólk réð sér sjálft og lifði á sínu. Stundum var þetta fjölskyldufólk eða hafði jafnvel fólk í vinnu hjá sér. Húskarlinn/húskonan hafði því eigið heimili í annars manns húsum. Heimilið var ekki byggingin sjálf heldur sérstofnun óháð áþreifanlegum íverustað. Hvers konar þjóðfélagshópur þetta var hefur því miður ekki enn verið rannsakað að ráði.[2]

NIÐURSTÖÐUR

Hér hafa verið reifaðir tveir kaflar um samfélagsmál í uppkasti Þorkels Fjeldsteds að almennri landsagatilskipun fyrir Ísland frá árinu 1771, ákvæði sem lúta að landsaga og húsaga fólks innan og utan vistarbands-

[1] Hrefna Róbertsdóttir, „Samfélag átjándu aldar“, s. 72; Loftur Guttormsson, „Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld“, s. 21–22; Helgi Þorláksson, „Undir einveldi“, s. 43–46.

[2] Arnljótur Ólafsson, „Um ómagaframfærslu“. *Andvari* 14:1 (1888), s. 198–199; Hrefna Róbertsdóttir, „Andmæli við doktorsvörn Vilhelms Vilhelmssonar“, s. 152–153; *Vef.* Kristín Svava Tómasdóttir, „Húsmenn við Breiðafjörð og á Vestfjörðum í upphafi 18. aldar“, s. 1–21.

ins. Í uppkastinu sést að uppeldi og agi heimilisfólks er algert grundvallaratriði. Allt það sem hjú gátu brotið af sér er talið upp og refsiákvæði við því skilgreind. Uppeldi vinnuhjúa var mjög mikilvægt! Grunnhugmyndir Þorkels Fjeldsteds eru í samræmi við húsagatilskipunina og eldri tilskipanir. Ef húsaginn var ekki í lagi gat það smitast út um allt samfélagið. Húsaginn var álitinn forsenda landsagans sem var aftur forsenda farsældar og viðreisnar og vann gegn doða og leti sem talin var einkenna marga landsmenn. Tillögur Þorkels Fjeldsteds um refsingar ganga þó ívið lengra en gert var í húsagatilskipuninni 1746, til að mynda er tukthúsvist bætt við. Tukthús var tekið í gagnið hér á landi 1771 og þar með hægt að senda fólk þangað sem hafði ekki verið 1746 þegar tilskipunin um húsaga var sett.

Launamál tengdust landsaga þar sem lág laun tryggðu ekki aðeins bændum nægt vinnuafl heldur stuðluðu að vinnusemi og dugnaði. Vinnuhjú þurfti að aga og húsbændur áttu að innræta þeim dugnað. Þær tilskipanir sem farið var eftir í landinu varðandi laun vinnuhjúa og annarra voru Bessastaðapóstar 1685 og tilskipun Páls Vídalíns 1720 en þær höfðu ekki fengið staðfestingu konungs. Laun í þessum tilskipunum eru öll mjög svipuð. Þorkell Fjeldsted vildi hækka laun vinnumanna frá því sem tilgreint hafði verið í þessum tilskipunum. Samtímamenn hans úr hópi embættismanna töldu launatillögur hans hins vegar of háar enda voru þær endurskoðaðar í uppkastinu og lækkaðar. Laun vinnukvenna voru þó alltaf jafn lág í þessum tillögum, helmingi lægri en laun karla eða jafnvel enn lægri. Þorkell Fjeldsted gerði ekki breytingar þar á varðandi almenna kvennavinnu en vildi eins og Páll Vídalín að kona fengi laun karlmanns ef hún ynni karlmannsverk. Ef marka má bréf „Íslands fátæklinga“ til Landsnefndarinnar fengu vinnukonur enn lægri laun en tilskipanir frá 1685 og 1720 lögðu til. Hugmyndir manna um lág laun voru byggðar á sjálfbærni samfélagsins, einstaklingsframtak lægri stétta var alls ekki arðbært. Í athugasemdum embættismanna við uppkastið að landsagatilskipuninni 1771 kemur fram að há laun hafi verið talin ýta undir leti og einþykkni. Þorkell Fjeldsted var gagnrýndur fyrir að taka ekki mið af íslenskum aðstæðum. Hugmyndir um lág laun héldust einnig í hendur við hugmyndir um lausamennsku. Hún var ekki arðbær því að hún ýtti undir leti.

Þegar tilskipanir Gottrups frá 1701 og Páls Vídalíns frá 1720 varðandi lausamennsku eru skoðaðar sést að þær byggjast á sömu forsendum. Skilyrði fyrir lausamennskuleyfi voru ströng, líklega til að sem fæstir

gætu nýtt sér leyfið og byrði samfélagsins af lausamönnum yrði sem minnst. Rannsóknir á lausamennsku á 18. öld sýna að hugmyndir manna um lausamenn voru oftar en ekki neikvæðar, álitið var að þeir gerðu samfélagið almennt verra. Hugsanlega tengist andúðin áhyggjum af vinnuhjúaskorti. Hugmyndir Þorkels Fjeldsteds um algert bann við lausamennsku voru í samræmi við þetta og flestir embættismenn sem gerðu athugasemdir við landsagatilskipun hans voru sammála honum. Sveinn Sölvason lögmaður og Magnús Ólafsson varalögmaður voru þó á móti slíku banni þar sem fátækari bændur gætu ekki borgað vinnufólki laun árið um kring. Þeir gætu þó haft ráð á því að borga kaupafólki laun þá mánuði sem mest var að gera en lausamenn voru líklegri en aðrir til að ráða sig í kaupavinnu. Þó að Þorkell Fjeldsted vildi ekki banna kaupamennsku heldur lausamennsku þá er það einkennilegt að hann hafi viljað hækka laun vinnumanna en banna aðalvinnuafl kaupamennskunnar, lausamennina.

Hærri laun vinnumanna samhliða harðari refsingum vegna vistarrofs og brotthlaupinna vinnuhjúa áttu að fæla þá frá lausamennsku og festa þannig fólk frekar í hinu hefðbundna móti samfélagsins, vistarbandinu. Hins vegar töldu samtímamenn Þorkels Fjeldsteds að hann skildi ekki sérstöðu Íslands og fátækt, það er að segja að hér giltu önnur lögmál en í Danmörku. Svo virðist sem Þorkell hafi ekki áttað sig á hvað lág laun voru íslenskum embættismönnum mikið hugðarefni og að laun væru samofin landsaganum í svo ríkum mæli í huga þeirra.

Embættisbækur Landsnefndarinnar fyrri sem urðu til á meðan nefndin var að störfum á Íslandi. Tvær fundargerðabækur, bréfabók og uppkast að landsagatilskipun. / *Embedsprotokoller for Den islandske Landkommission 1770–1771, skrevet under kommissionens ophold i Island. To mødeprotokoller, en brevbog og et udkast til en politi- og landforordning.*
ÞÍ. Rtk. D3/1–12. Lit. B; D3/1–13. Lit. C; D3/6–5. Lit. Uu; D3/6–13. Án/*Uden* lit. nr.
Mynd /*Billede*: Íris Stefánsdóttir

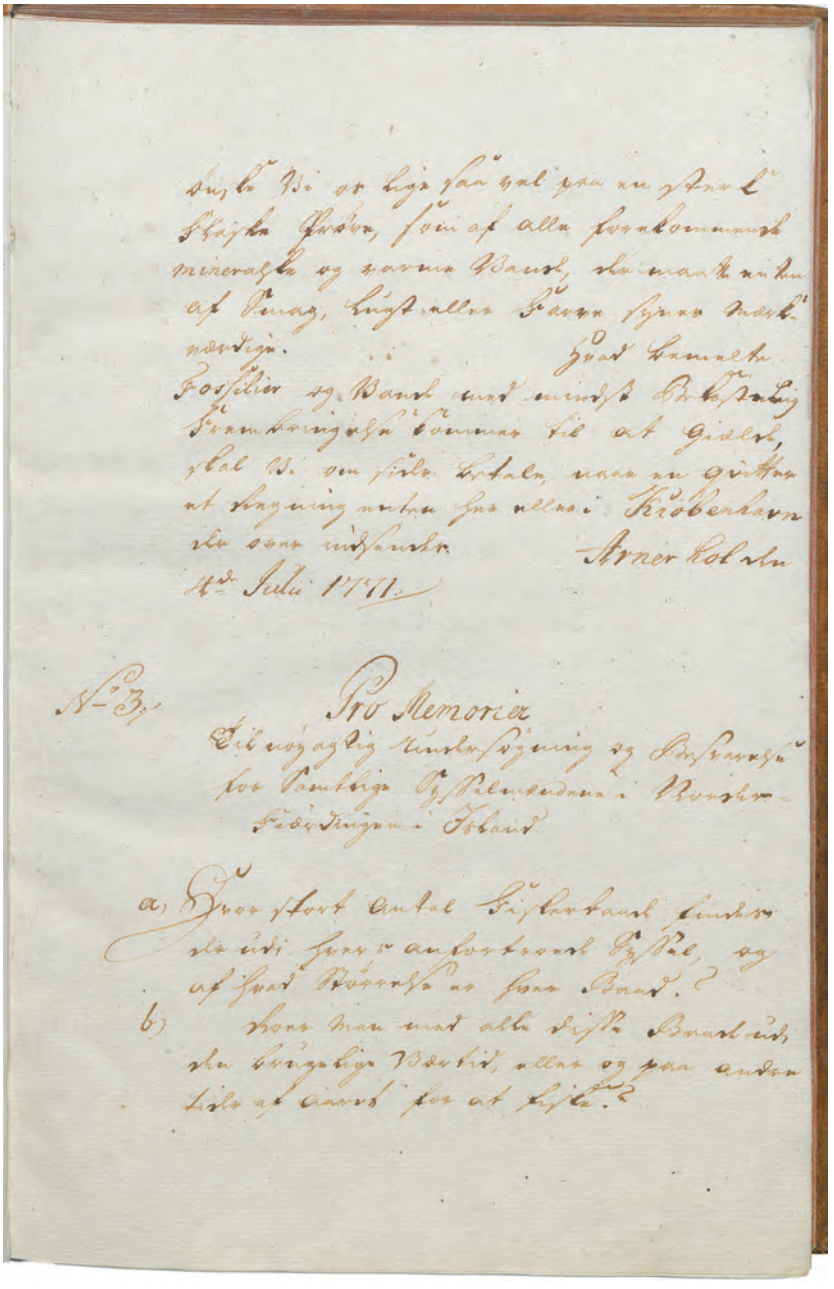

Um leið og nefndin kom til Íslands hóf hún að senda helstu embættismönnum landsins bréf. Öll útsend bréf nefndarinnar voru jafnóðum færð í bréfabók hennar. / *Så snart kommissionen var ankommet til Island, begyndte den at sende breve til landets vigtigste embedsmænd. Alle udsendte breve fra kommissionen blev samtidig indført i dens brevbog.*
ÞÍ. Rtk. D3/1–12. 30.6.1770–15.8.1771. Lit. B. N° 1–50. (Sjá/*Se* s. 151–194)

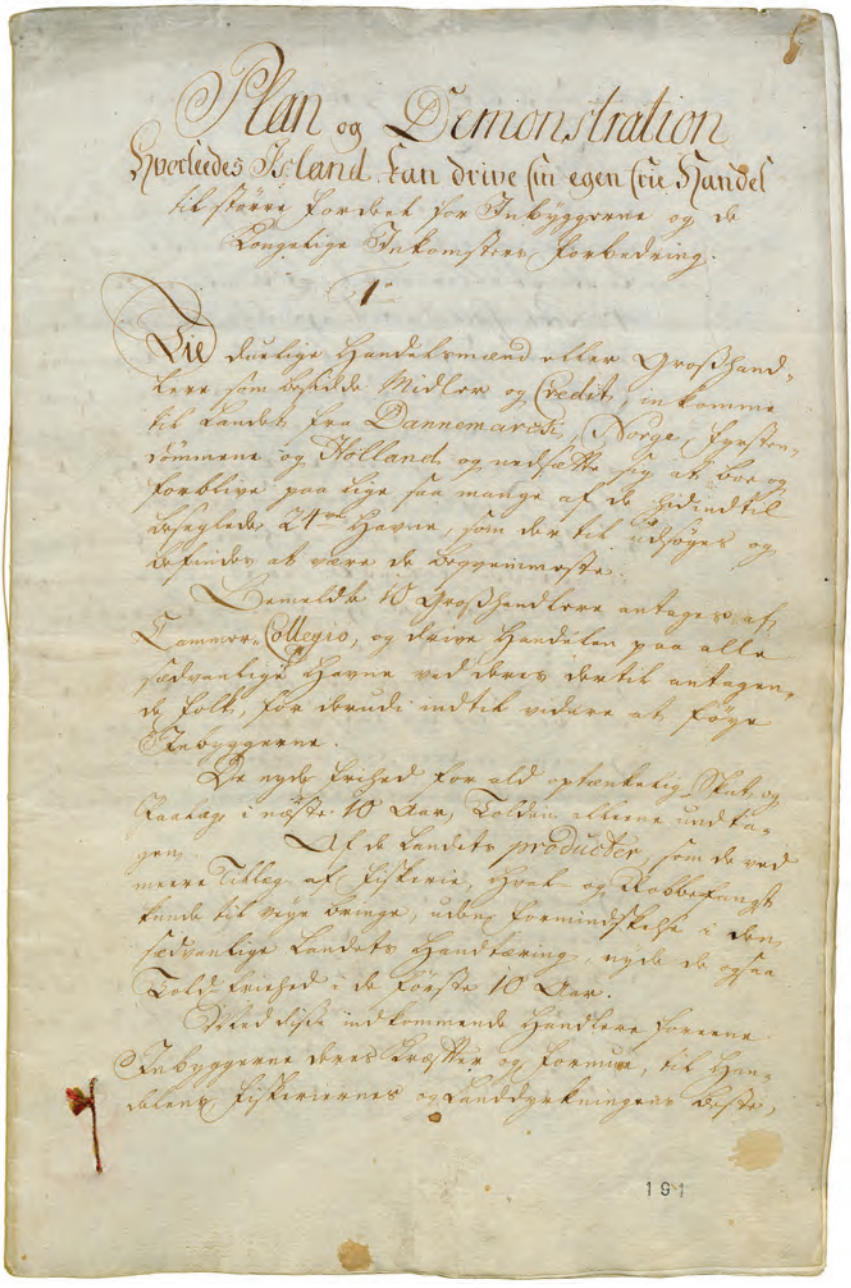

Landsnefndin fékk í upphafi starfsins afhent afrit af verslunartillögum Skúla Magnússonar landfógeta frá 1767. Tillögur hans voru síðan teknar til sérstakrar umfjöllunar hjá nefndinni. / *Landkommissionen fik ved begyndelsen af dens virke overdraget en kopi af landfoged Skúli Magnússons forslag om handelen fra 1767. Hans forslag blev behandlet særskilt af kommissionen.*

ÞÍ. Rtk. D3/1–1. 24.4.1767. Lit. A. N° 1. (Sjá/*Se* s. 113–124)

Uppdráttur af Íslandi gerður af Thomas Hans Henrik Knoff sjóliðsforingja sem vann að landmælingum hér á landi 1730–1734. Eftirmynd af uppdrættinum birtist í fyrsta sinn 1752 í bók Nielsar Horrebows, *Tilforladelige Efterretninger om Island*. Skúli Magnússon landfógeti vísar til þessa korts í verslunartillögum sínum frá 1767 sem Landsnefndin hafði til umfjöllunar. / *Et kort over Island udarbejdet af søofficer Thomas Hans Hen-*

rik Knoff, som arbejdede med opmåling af Island i perioden 1730–1734. En kopi af kortet udkom for første gang i 1752 i Niels Horrebows bog, Tilforladelige Efterretninger om Island. *Landfoged Skúli Magnússon henviser til dette kort i sine forslag om handelen fra 1767, som Landkommissionen havde til behandling.*
Lbs.-Hbs. Íslandskort, Niels Horrebow 1752.

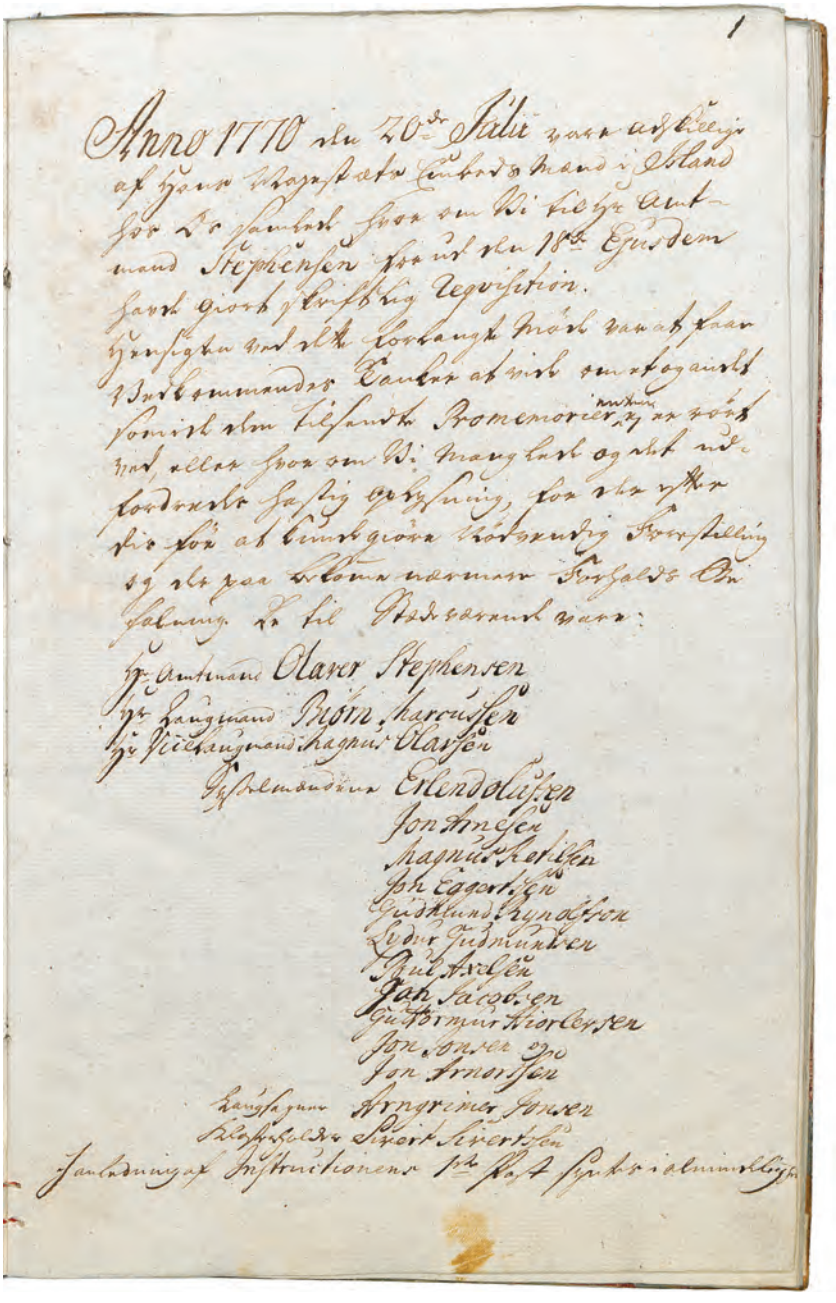

Landsnefndin hélt sérstakan fund á Alþingi á Þingvöllum sumarið 1770 með öllum helstu embættismönnum landsins sem mætt höfðu til þings. Þar var rætt um helstu atriði erindisbréfs nefndarinnar og var fundargerðin færð í sérstaka gerðabók sem dagsett er 20. júlí það ár. / *Landkommissionen afholdt i sommeren 1770 et særligt møde på Altinget på Þingvellir med alle Islands vigtigste embedsmænd, der var mødt op på tinge. Der drøftede man hovedpunkterne i kommissionens instruks, og mødereferatet blev indført i en speciel mødeprotokol, som er dateret den 20. juli samme år.* *ÞÍ*. Rtk. D3/1–13. 20.7.1770. Lit. C. (Sjá/*Se* s. 197–203)

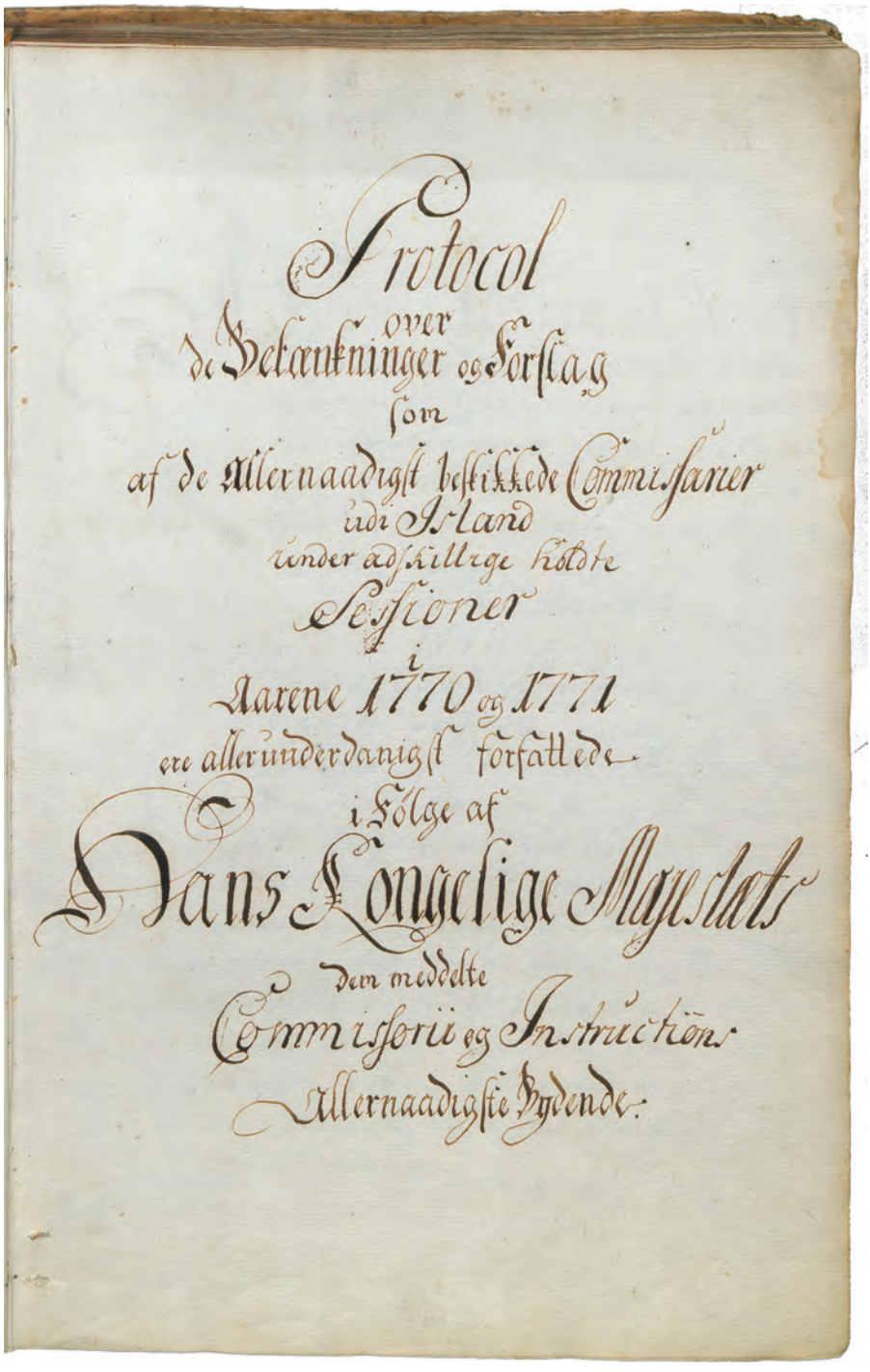

Titilsíða fundargerðabókar Landsnefndarinnar er falleg með sérlega vandaðri skrift. / *Titelbladet til Landkommissionens mødeprotokol er smukt udført med særlig omhyggelig skrift.*
Þí. Rtk. D3/6–13. 22.12.1770–14.8.1771. Án/*Uden* lit. nr. (Sjá/*Se* s. 204)

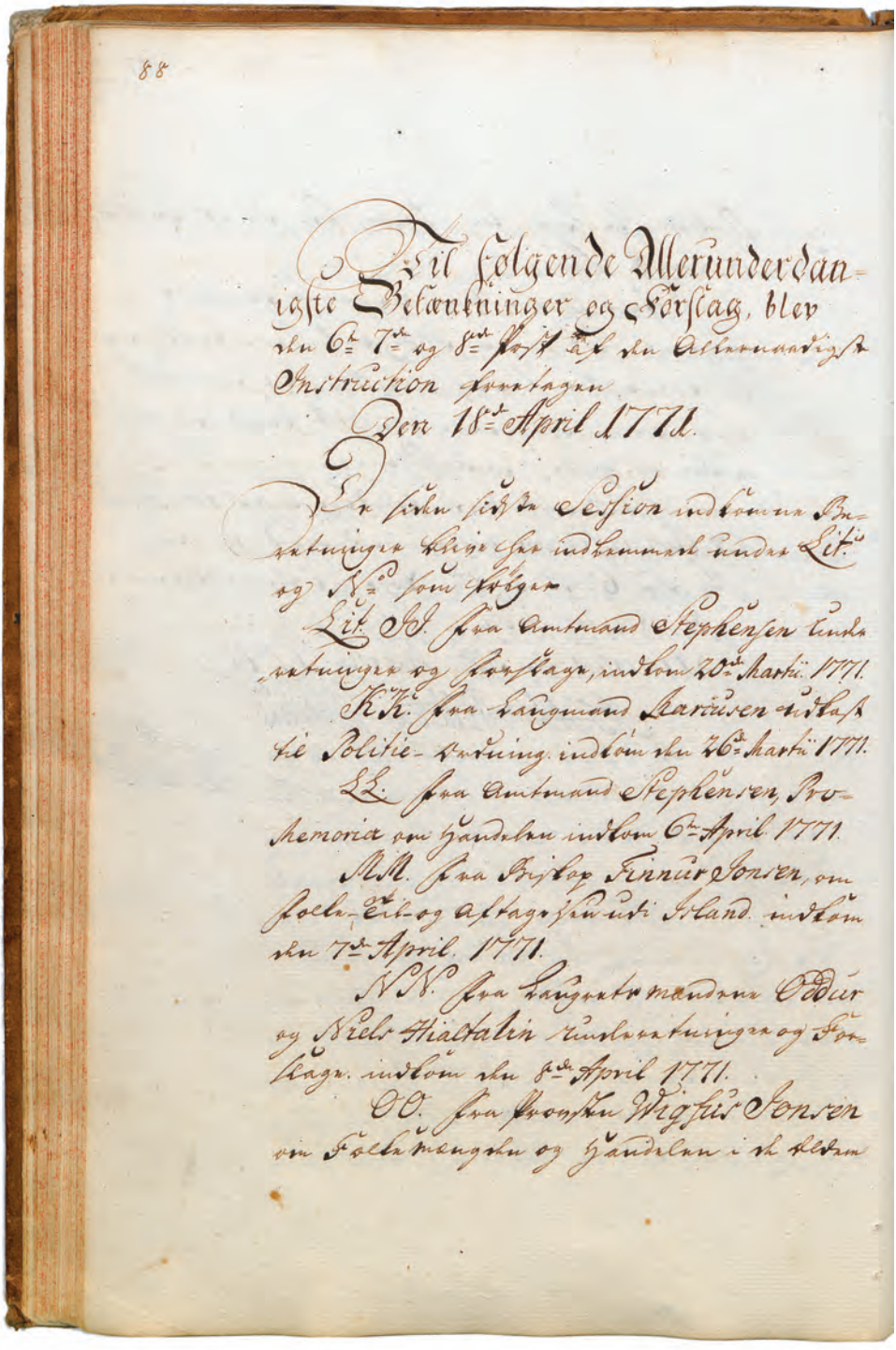

Opna úr fundargerðabók Landsnefndarinnar 18. apríl 1771. Nefndin hélt reglulega fundi á meðan hún var á Íslandi þar sem hver og ein grein erindisbréfsins var rædd í þaula. Allar ályktanir og tillögur nefndarinnar voru svo færðar til bókar jafnóðum. / *Et opslag i Landkommissionens mødeprotokol*

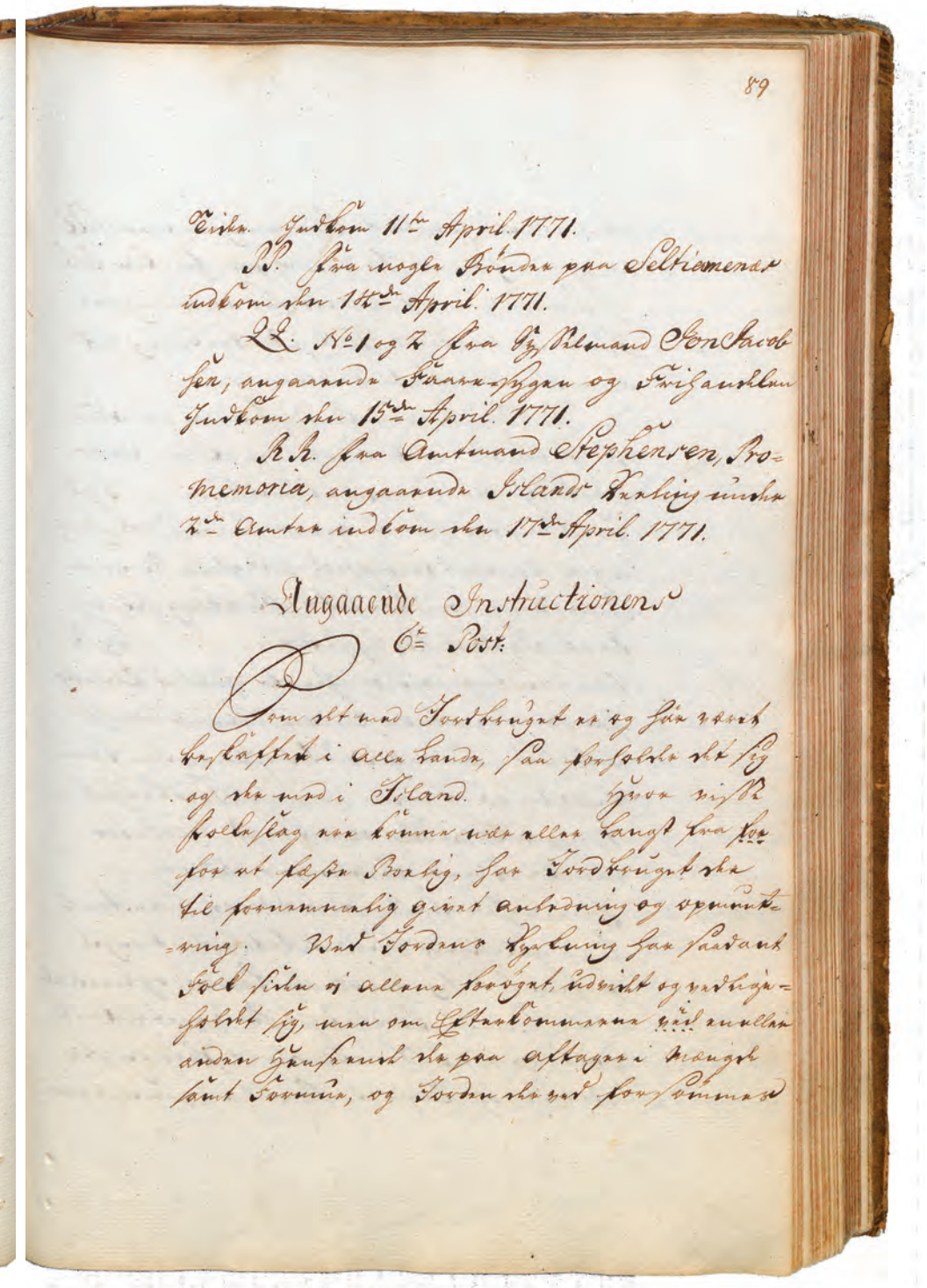

for den 18. april 1771. Kommissionen holdt regelmæssigt møder under sit ophold i Island, hvor man udførligt drøftede hver eneste paragraf i instruksen. Alle kommissionens beslutninger og forslag blev straks indført i protokollen. ÞÍ. Rtk. D3/6–13. 22.12.1770–14.8.1771. Án/*Uden* lit. nr. (Sjá/*Se* s. 245–246)

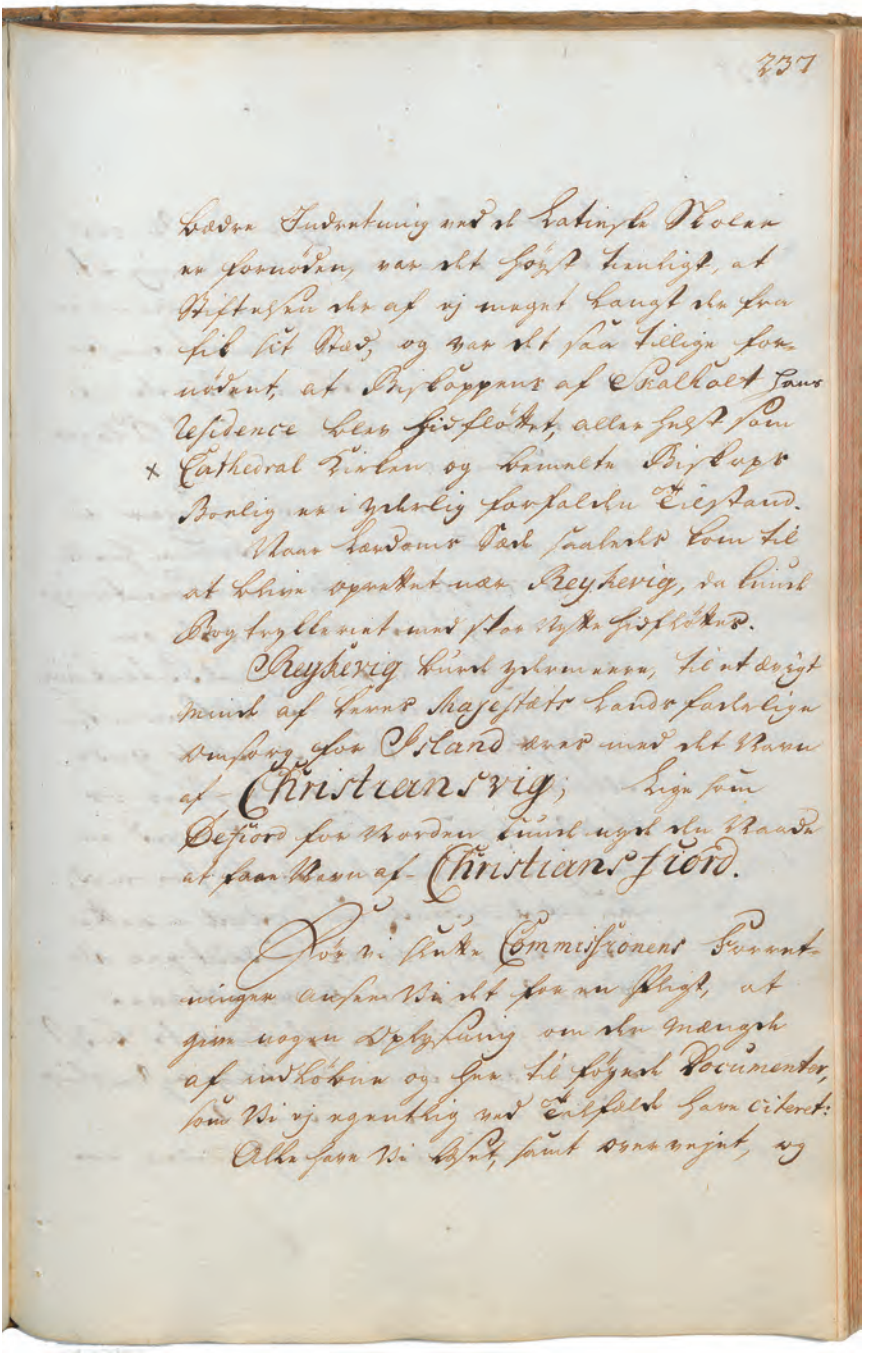

Hér leggur Landsnefndin til að nöfnum Reykjavíkur og Eyjafjarðar verði breytt í Kristjánsvík og Kristjánsfjörð til ævinlegrar minningar um konunginn Kristján VII. sem sýnt hafi landinu svo mikla föðurlega umhyggju.
/ *Her foreslår Landkommissionen, at man ændrer navnene på Reykjavík og Eyjafjörður til Kristjánsvík og Kristjánsfjörður til evig minde om kong Christian den VII., der havde udvist så stor faderlig omhu for landet.*
ÞÍ. Rtk. D3/6–13. 22.12.1770–14.8.1771. Án/*Uden* lit. nr. (Sjá/*Se* s. 312)

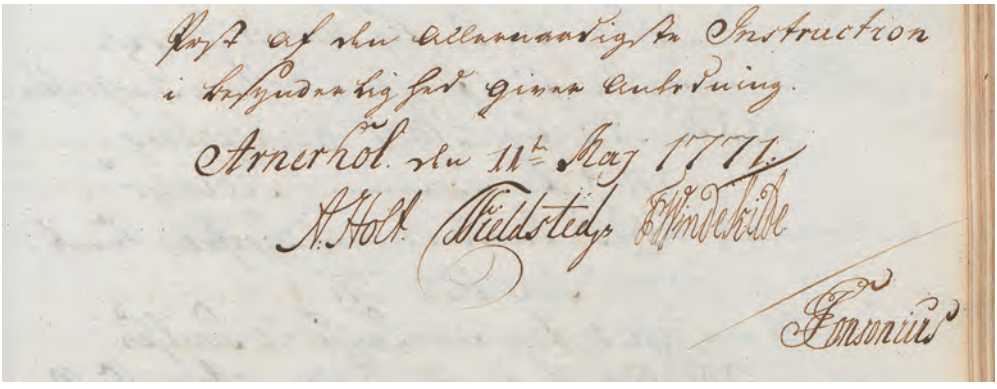

Undirskriftir nefndarmanna að afloknum fundi 11. maí 1771: A. Holt, T. Fieldsted, T. Windekilde og neðar E. Jonsonius eða Eyjólfur Jónsson sem var ritari nefndarinnar. / *Kommissionsmedlemmernes underskrifter efter mødet den 11. maj 1771: A. Holt, T. Fieldsted, T. Windekilde og nedenunder E. Jonsonius eller Eyjólfur Jónsson, kommissionens sekretær.*
ÞÍ. Rtk. D3/6–13. 22.12.1770–14.8.1771. Án/*Uden* lit. nr. (Sjá/*Se* s. 274)

Innsigli nefndarmanna aftast í fundargerðabókinni. / *Kommissionsmedlemmernes segl bagest i mødeprotokollen.*
ÞÍ. Rtk. D3/6–13. 22.12.1770–14.8.1771. Án/*Uden* lit. nr. (Sjá/*Se* s. 313)

Þorkell Fjeldsted, einn af nefndarmönnum Landsnefndarinnar fyrri. Hann var málaflutningsmaður við Hæstarétt Danmerkur 1766–1769, lögmaður í Færeyjum 1769–1772, amtmaður í Finnmörku 1772–1778 og Borgundarhólmi 1778–1780, lögmaður í Kristjánssandi 1780–1786 og stiftamtmaður í Þrándheimsstifti 1786–1795. Hann átti einnig sæti í Landsnefndinni síðari 1785–1787. / *Þorkell Fjeldsted, et af medlemmerne af Landkommissonen 1770–1771. Han var advokat ved Danmarks Højesteret 1766–1769, lagmand på Færøerne 1769–1772, amtmand i Finmarken 1772–1778 og på Bornholm 1778–1780, lagmand i Kristiansand 1780–1786 og stiftamtmand i Trondheim Stift 1786–1795. Han blev også medlem af en senere landkommission 1785–1787.*
Þjms. Mms-270.

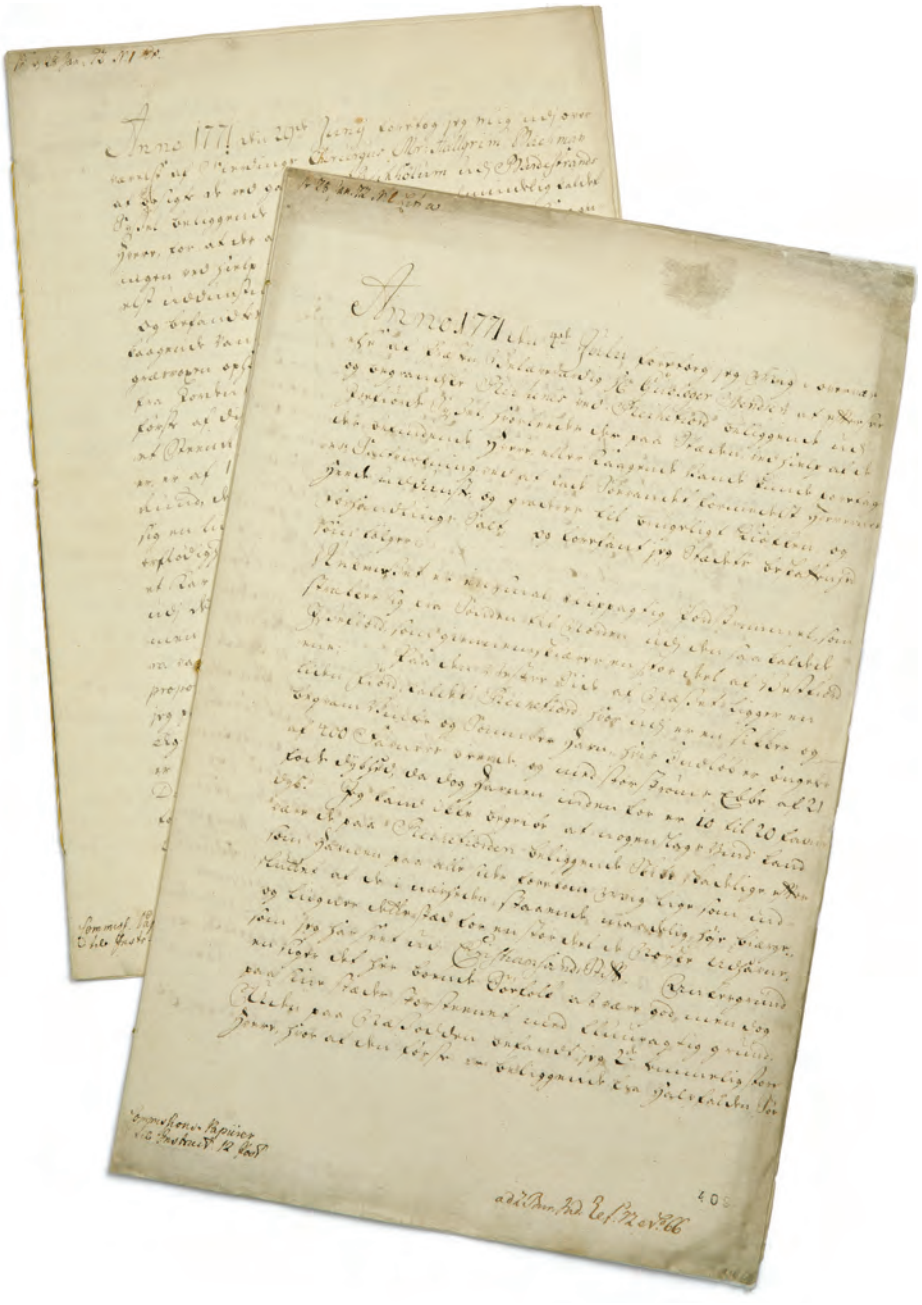

Greinargerðir Þorkels Fjeldsteds um hverasvæðin á Reykhólum í Barðastrandarsýslu og Reykjanesi við Ísafjarðardjúp sem hann kannaði sérstaklega sumarið 1771 með tilliti til saltvinnslu sem áformuð var þar. / *Þorkell Fjeldsteds betænkninger om jordvarmen i Reykhólar i Barðastrandarsyssel og Reykjanes ved Ísafjarðardjúp, som han undersøgte specielt i sommeren 1771 med henblik på planer om udvinding af salt der.*
ÞÍ. Rtk. D3/6–6. 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1; Rtk. D3/6–7. 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2. (Sjá/*Se* s. 317–329)
Mynd /*Billede*: Íris Stefánsdóttir

Uppdráttur af Reykjanesi milli Berufjarðar og Þorskafjarðar í Barðastrandarsýslu eftir Þorkel Fjeldsted. Uppdrátturinn var gerður á Reykhólum 29. júní 1771 þar sem Þorkell dvaldi við athuganir á hverasvæðum. / *Tegning af Reykjanes mellem Berufjörður og Þorskafjörður i Barðastrandarsyssel af Þor-*

kell Fjeldsted. Tegningen blev lavet på gården Reykhólar den 29. juni 1771, hvor Þorkell Fjeldsted opholdt sig under sine undersøgelser af jordvarmen. *ÞÍ*. Teikn. 5/8. Fylgir/*Følger*: *ÞÍ*. Rtk. D3/6–6. Lit. Vv. N° 1. (Sjá/*Se* s. 321–323)

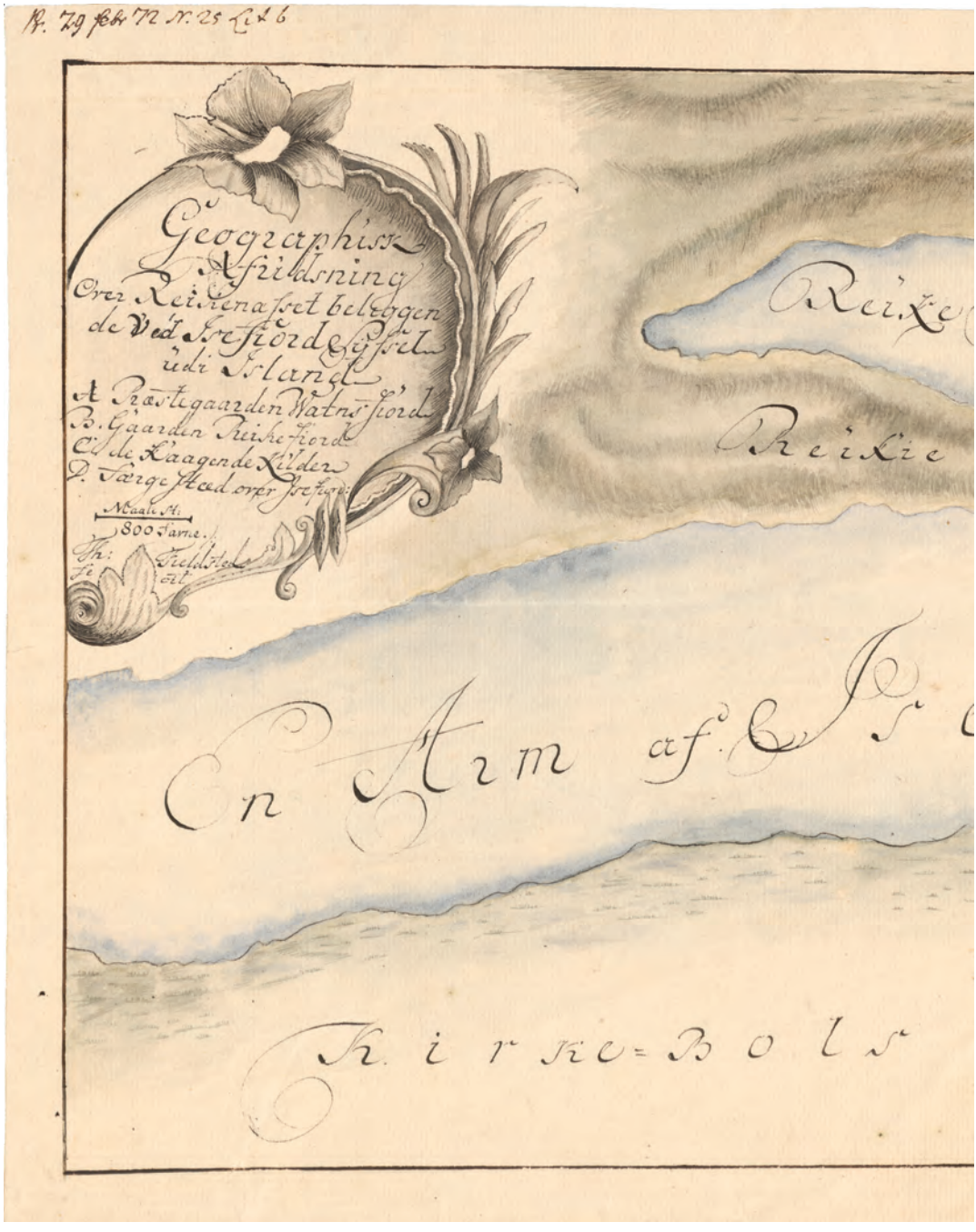

Uppdráttur af Reykjanesi við Ísafjarðardjúp eftir Þorkel Fjeldsted sem dvaldi þar 4.–6. júlí 1771 við athuganir á hverasvæðinu. / *Tegning af Reykjanes ved Ísafjarðardjúp af Þorkell Fjeldsted, der opholdt sig der den 4.–6. juli 1771, mens han undersøgte jordvarmen.*

ÞÍ. Teikn. 5/8. Fylgir/*Følger*: *ÞÍ*. Rtk. D3/6–7. Lit. Vv. N° 2. (Sjá/*Se* s. 327–329)

Uppdráttur Adams Uslers frá árinu 1776 af saltverkinu og hverasvæðinu á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp. Tilraunir með saltframleiðslu á vegum konungs hófust þar 1773 og stóðu yfir í ein tuttugu ár en skiluðu ekki tilætluðum árangri. Saltverkinu var lokað 1793. / *Adam Uslers tegning fra 1776 af saltsyderiet og jordvarmeområdet på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp. Man begyndte i 1773 forsøg finansieret af kongen med produktion*

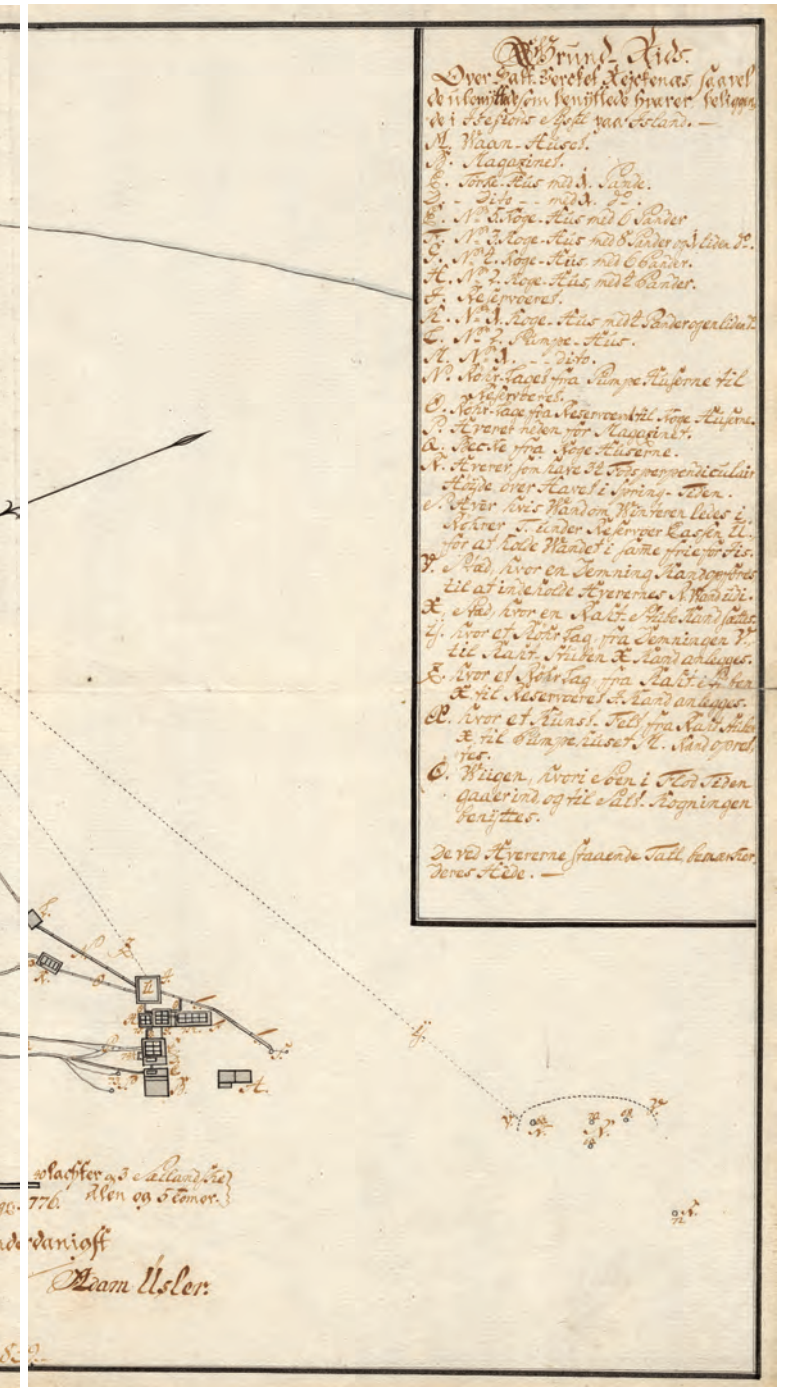

af salt. Det fortsatte i godt tyve år, men gav ikke tilstrækkelig gode resultater. Saltsyderiet blev lukket i 1793.
ÞÍ. Teikn. 7/25. Fylgir/*Følger*: *ÞÍ.* Rtk. B7/6–5 (Konungsúrskurður um saltvinnslu á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp / *Kongelig Resolution angaaende Saltværket paa Reykjanes i Isafjords Syssel* 17.2.1777).

Gapastokkar og hálsjárn með ýmsum útfærslum voru refsitól sem notuð voru víða um Evrópu fram á 19. öld. Einfaldasta gerðin var járnhringur um háls, festur í staur eða á kirkjuvegg, sem mikið var fjallað um í tengslum við samningu uppkasts á vegum Landsnefndarinnar að nýrri landsagatilskipun. / *Gabestokke og halsjern i forskellige udgaver var strafferedskaber, der var i brug rundt om i Europa til op i 1800-tallet. Den simpleste udgave var en jernring om halsen fastgjort til en pæl eller til kirkevæggen. Dem blev der forhandlet meget om i forbindelse med udkastet til en ny politi- og landforordning, som blev udarbejdet under Landkommissionen.*

Þjms. 4693/1900-26 (stólpi nýgerður / *stolpen ny*); *Justismuseet. Oslo politimuseum.* NRM. 00672 (hálsjárn / *halsjern*).

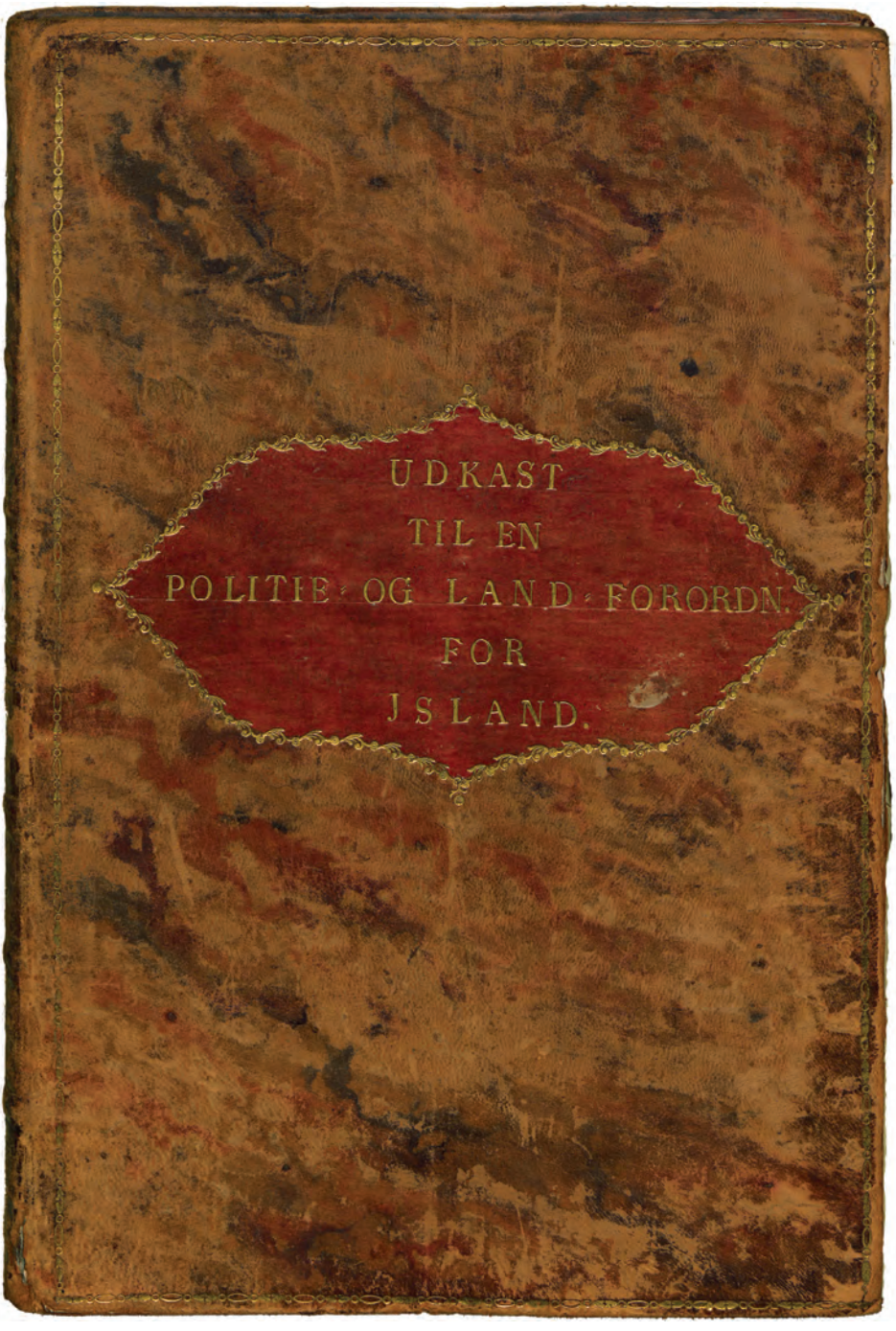

Frumritið að landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds er í fólíóstærð, fallega innbundið með gylltu letri framan á. Það er 108 handskrifaðar síður og skiptist í níu kafla. / *Originalen til Þorkell Fjeldsteds politi- og landfor-ordning er i folieformat, smukt indbundet med forgyldt tekst på forsiden. Den består af 108 håndskrevne sider og er opdelt i ni kapitler.*
ÞÍ. Rtk. D3/6–5. Án dags. / *Uden dato* 1771. Lit. Uu. (Sjá/*Se* s. 333–401)

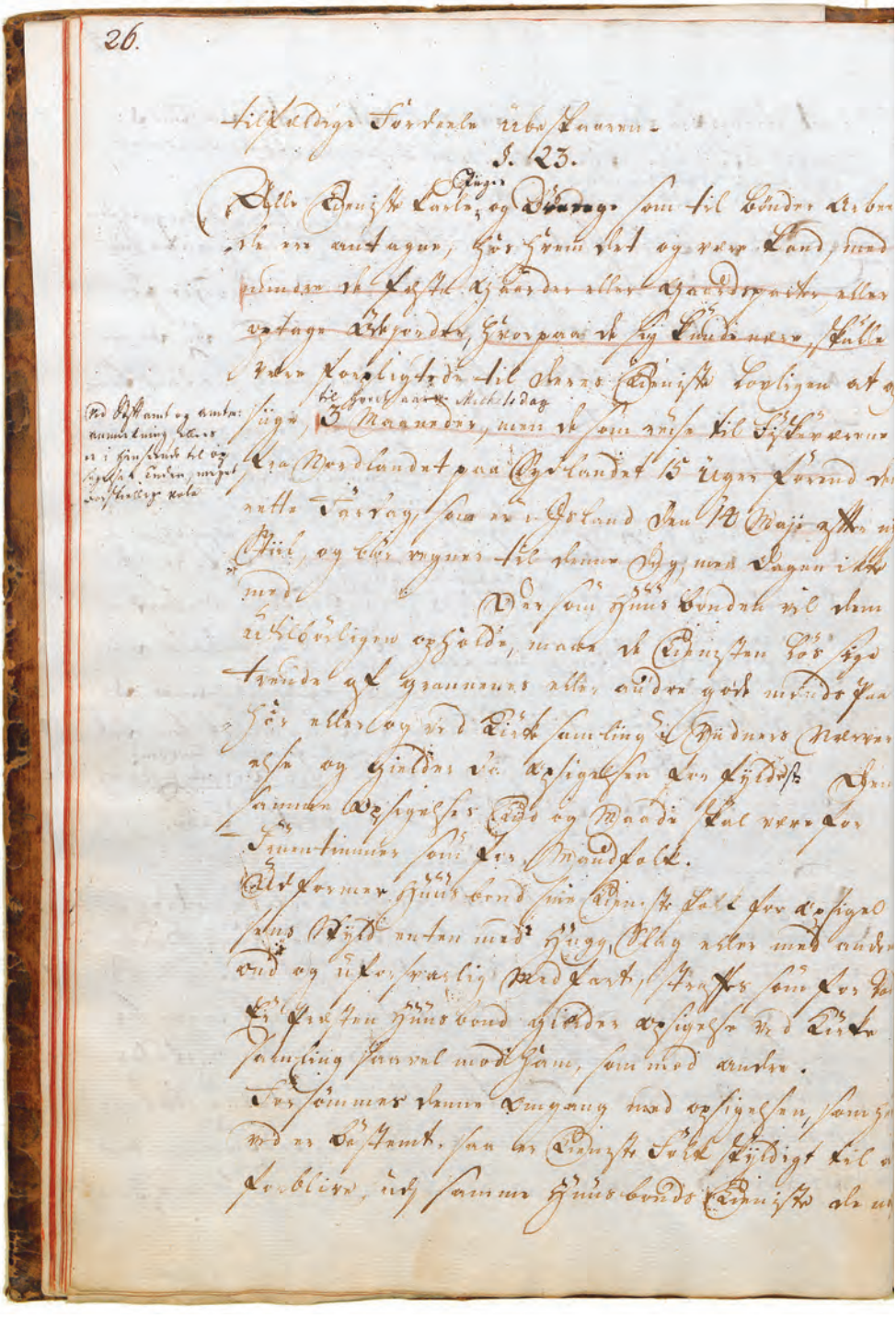

Opna úr landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds. Eins og sjá má er víða mikið um útstrikanir og viðbætur á spássíu eða innskot milli lína og hefur það verið gert eftir á þegar drögin voru yfirfarin og endurskoðuð. / *Et opslag i Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning. Som det ses her, er der mange*

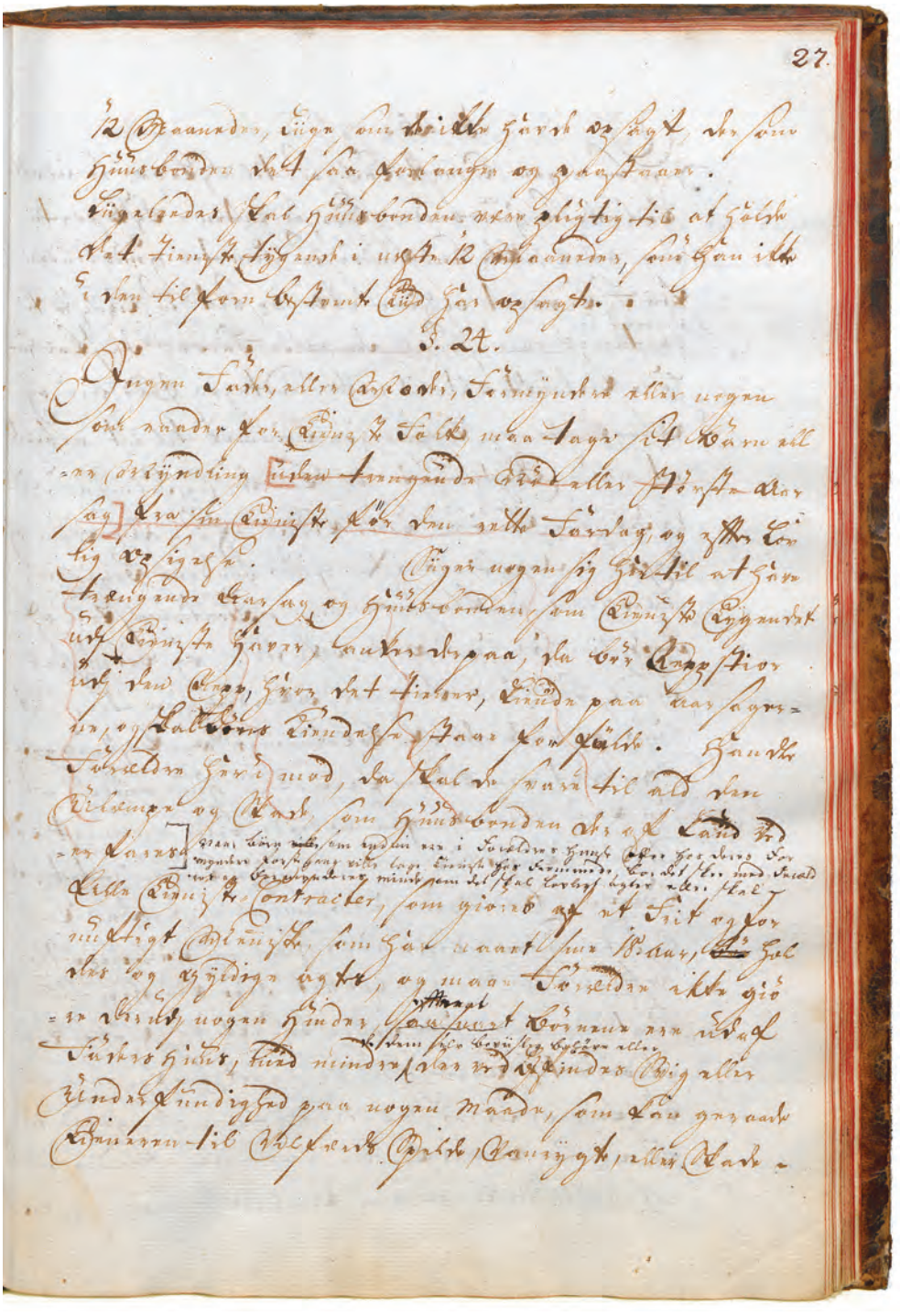

steder overstregninger og tilføjelser i marginen eller indskud mellem linjerne skrevet bagefter, da udkastet blev gennemgået og revideret.
Þí. Rtk. D3/6–5. Án dags. / *Uden dato* 1771. Lit. Uu. (Sjá/*Se* s. 350–351)

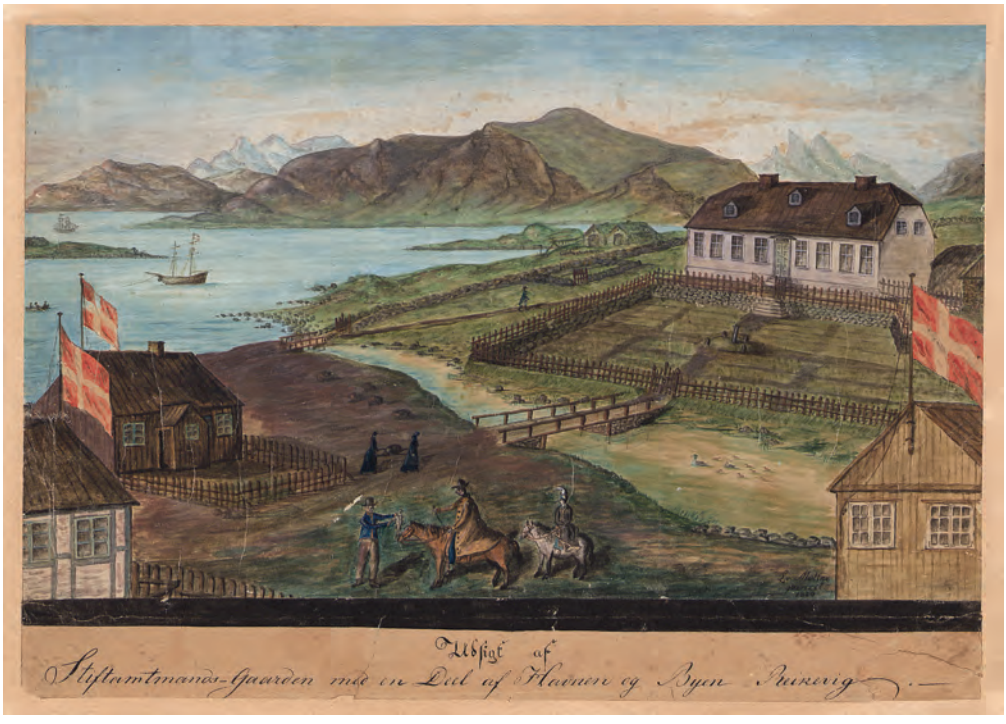

Tukthúsið á Arnarhóli (ofarlega til hægri) var eitt af fyrstu steinhúsum á Íslandi, tekið í notkun 1771. Þar hafði Landsnefndin aðsetur 1770–1771. Síðar var húsið gert að embættisbústað stiftamtmanns (1819) og landshöfðingja (1872) en frá 1904 var Stjórnarráðið til húsa þar. Málverk frá því um 1820 eftir E.K.L. Moltke stiftamtmann. Í eigu Landsbókasafns. / *Tugthuset på Arnarhóll (for oven til højre) var en af de første stenbygninger i Island, taget i brug i 1771. Her havde Landkommissionen kvarter i 1770–1771. Senere blev bygningen embedsbolig for stiftamtmanden (1819) og landshøvdingen (1872), og siden 1904 har Islands regering haft sæde der. Maleri fra ca. 1820 af stiftamtmand E.K.L. Moltke. Tilhører Islands Nationalbibliotek.*

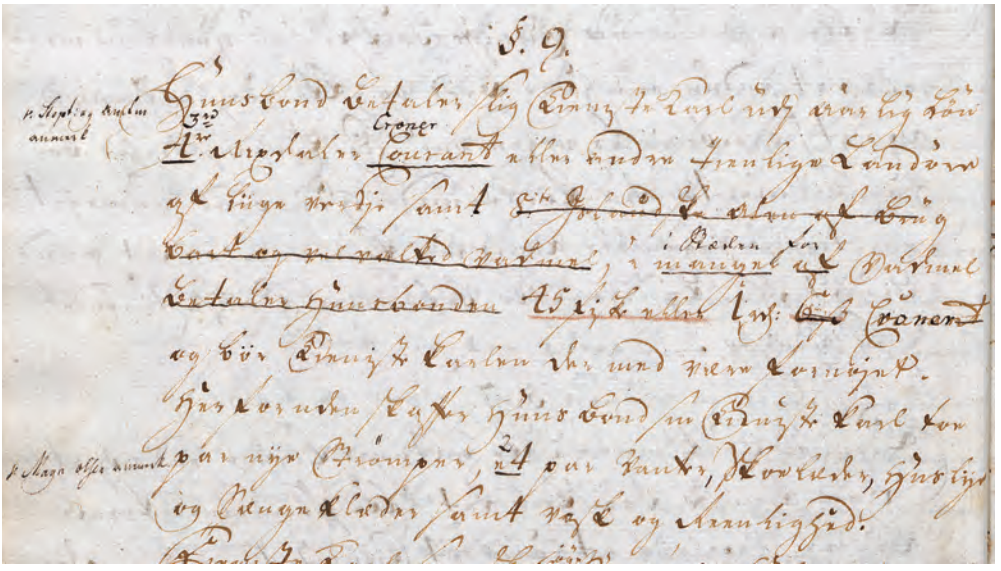

Í kafla III, § 9 í landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds er kveðið á um laun vinnumanna. Útstrikanir og innskot benda til að launin sem hann setti þar fram hafi þótt of há. / *I Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kapitel III, § 9, fastsættes lønnen for tjenestekarle. Overstregninger og indskud antyder, at lønnen, som han anfører der, blev anset for at være for høj.* *ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Án dags. / *Uden dato* 1771. Lit. Uu. (Sjá/*Se* s. 346)

Í kafla III, § 14 í landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds er kveðið á um að vinnukona sem vinni á við karlmann skuli fá karlmannslaun. Setningin hefur verið strikuð út og í staðinn sagt að hún skuli fá borgað samkvæmt taxta en fái einhverja hækkun ofan á. / *I Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kapitel III, § 14, bestemmes det, at en tjenestepige, der arbejder som en karl, skal have løn som en karl. Sætningen er overstreget, og i stedet anføres, at hun skal have løn efter taksten, men have et eller andet tillæg.* *ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Án dags. / *Uden dato* 1771. Lit. Uu. (Sjá/*Se* s. 348)

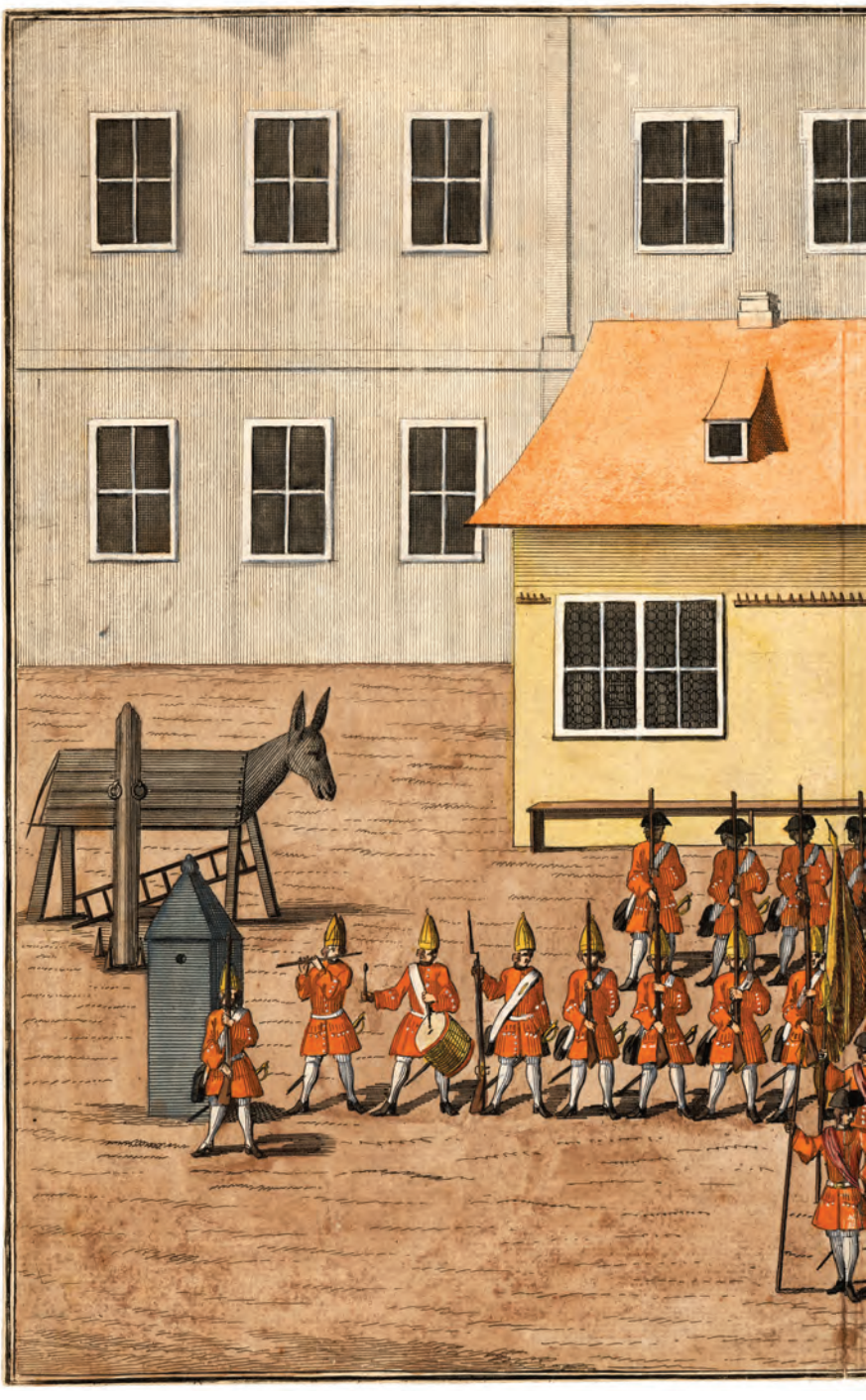

Varðmenn í Hallarhólmanum í Kaupmannahöfn. Til vinstri má sjá tréhest og kaga þar sem dæmdir glæpamenn tóku út refsingu sína, voru kaghýddir. Þorkell Fjeldsted lagði til að tréhestur yrði tekinn upp sem refsitæki á Íslandi en því var harðlega mótmælt af íslenskum embættismönnum. / *Vagten på Slotsholmen i København. Til venstre ses en træhest og en kag, hvor*

dømte forbrydere fik deres straf, blev kagstrøget. Þorkell Fjeldsted foreslog, at man indførte træhesten som strafferedskab i Island, men det protesterede de islandske embedsmænd kraftigt mod.
Nationalmuseet, København. ATA A-sager 1986:389. Koloreret stik. 28 × 34 cm.

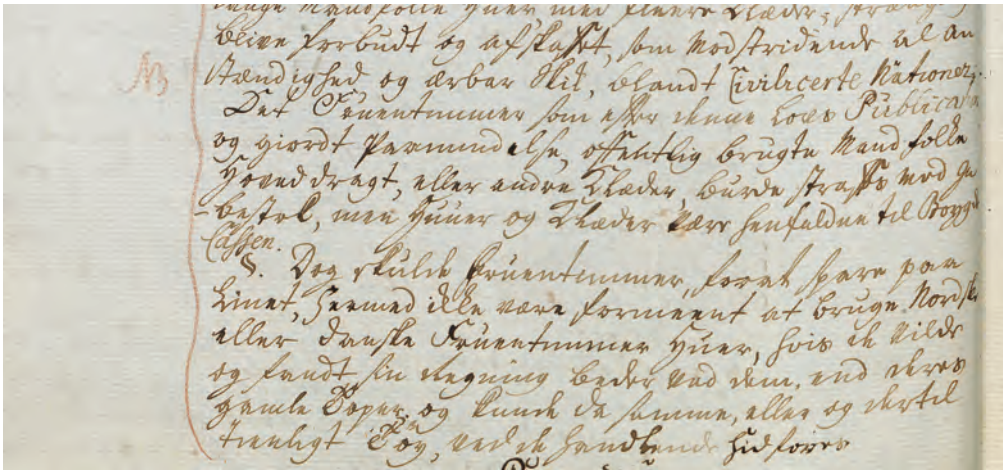

Nokkrir íslenskir embættismenn voru fengnir til að lesa yfir landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds og koma með athugasemdir. Hér gerir Magnús Ólafsson varalögmaður athugasemd um að kvenfólk sem klæðist karlmannsfötum opinberlega eigi að setja í gapastokk. / *Nogle islandske embedsmænd blev bedt om at gennemlæse Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning og fremsætte bemærkninger til den. Her fremsætter vicelovmand Magnús Ólafsson en bemærkning om, at kvinder, der offentligt iklæder sig mandstøj, skal sættes i gabestok.*
ÞÍ. Rtk. D3/8–3. [Án dags. / *Uden dato* 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 3. (Sjá/*Se* s. 450)

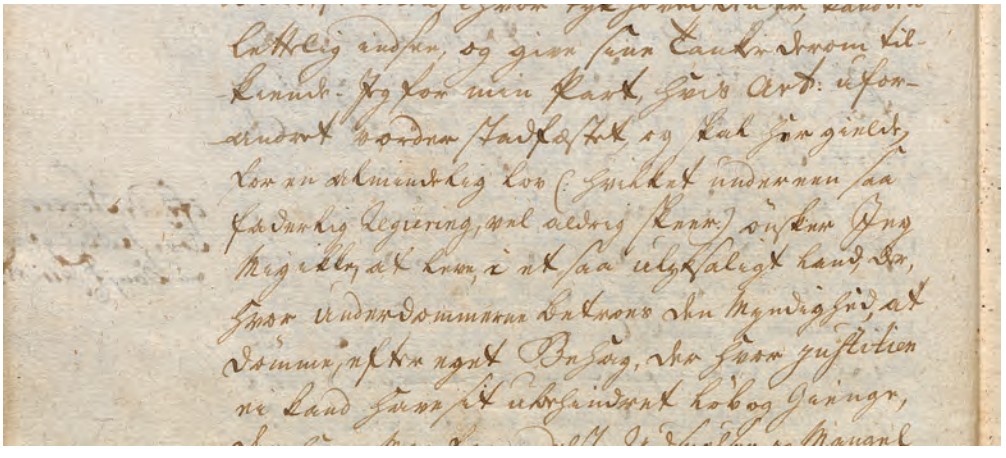

Þorkell Fjeldsted lagði til að dómum sýslumanna er vörðuðu lægri refsingu en átta ríkisdala sekt yrði ekki hægt að áfrýja. Jón Ólafsson varalögmaður mótmælti því í athugasemdum sínum og sagði að hann myndi ekki vilja búa í „svo ógæfusömu landi“. / *Þorkell Fjeldsted foreslog, at det ikke skulle være muligt at appellere domme af sysselmænd med en bødestraf under otte rigsdaler. Vicelovmand Jón Ólafsson protesterede imod det i sine bemærkninger, og skrev, at han ikke ville ønske at bo “i et saa ulyksaligt land”.*
ÞÍ. Rtk. D3/8–4. 27.7.1776. I. J. N° 127. Nr. 4. (Sjá/*Se* s. 506–507)

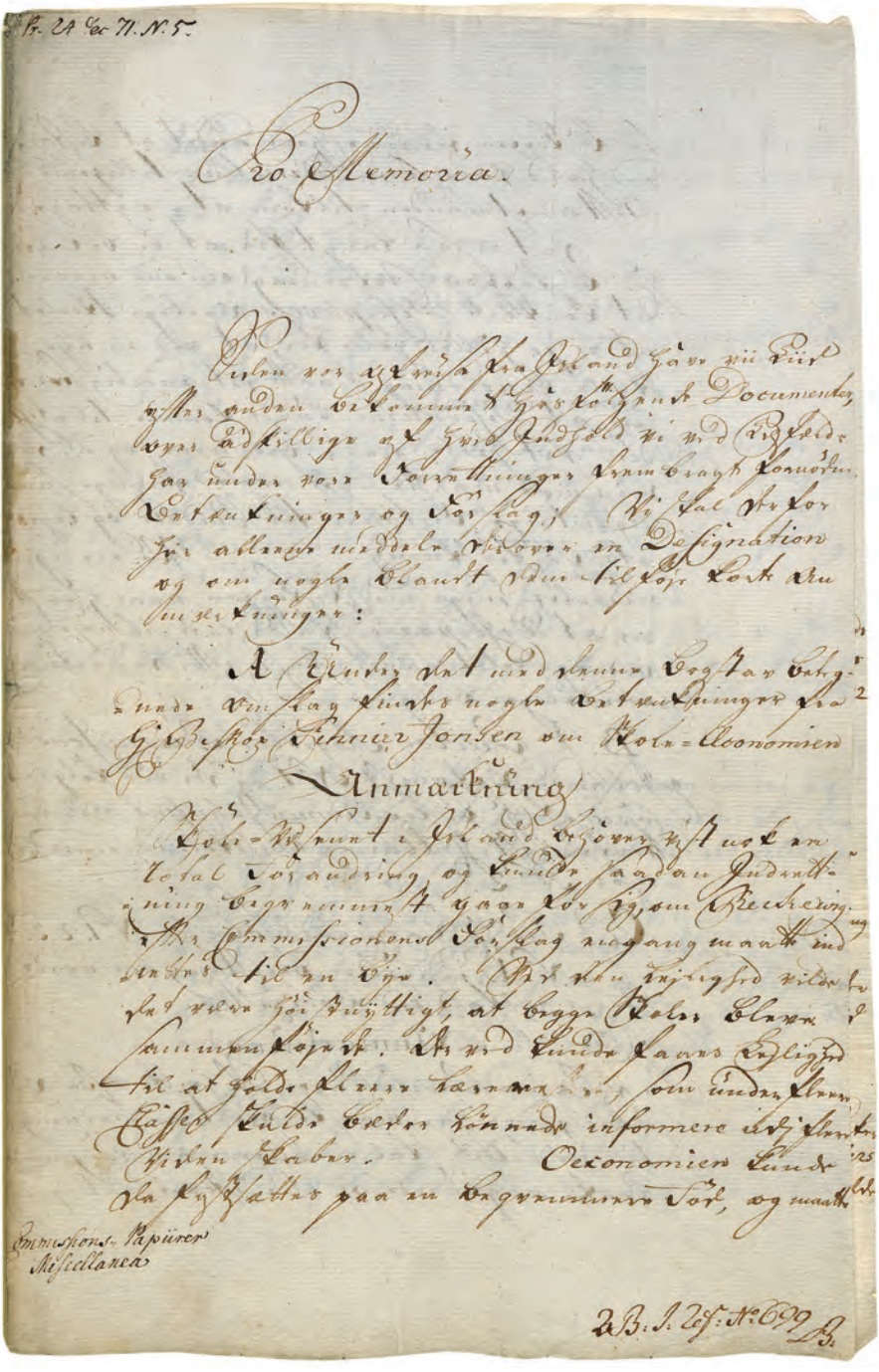

Landsnefndinni bárust nokkur bréf til viðbótar eftir að hún var farin frá Íslandi haustið 1771. Í þessu minnisblaði til rentukammers gerir nefndin grein fyrir þeim bréfum. / *Landkommissionen modtog yderligere en del breve, efter at den var rejst fra Island i efteråret 1771. I dette notat til Rentekammeret redegør kommissionen for de breve.*
ÞÍ. Rtk. D3/7–1. 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699. (Sjá/*Se* s. 680–682)

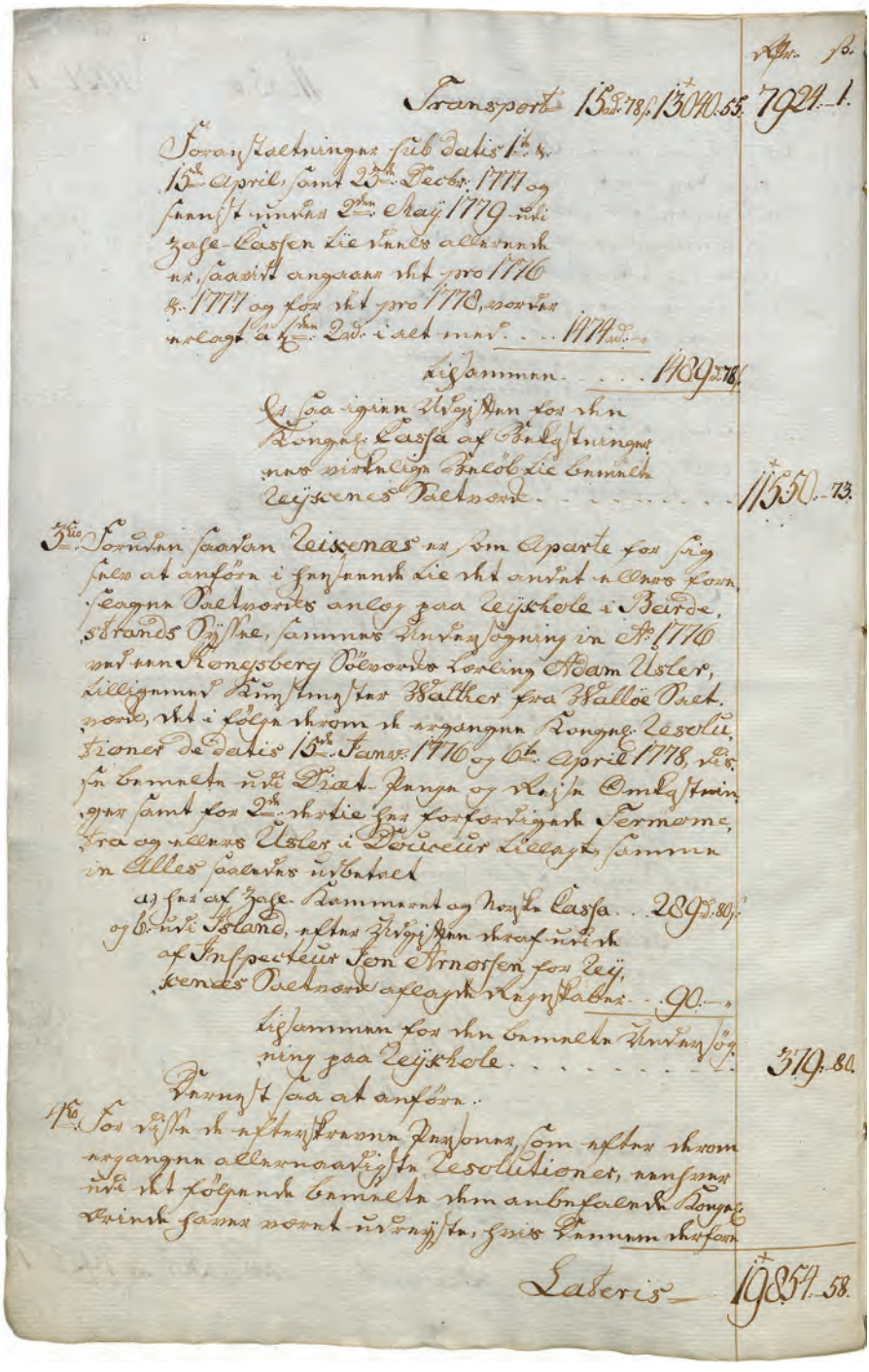

Útgjaldareikningur yfir rannsóknarleiðangra og annað viðreisnarstarf sem greitt var fyrir úr konungssjóði á árunum 1770–1779. Þar er meðal annars tekinn saman kostnaður vegna Landsnefndarinnar fyrri, tilrauna með saltvinnslu á Vestfjörðum og ferða Ólafs Olaviusar á Íslandi 1775–1777 með fleiru. / *Udgiftsregnskab for undersøgelsesekspeditioner og anden virksom-*

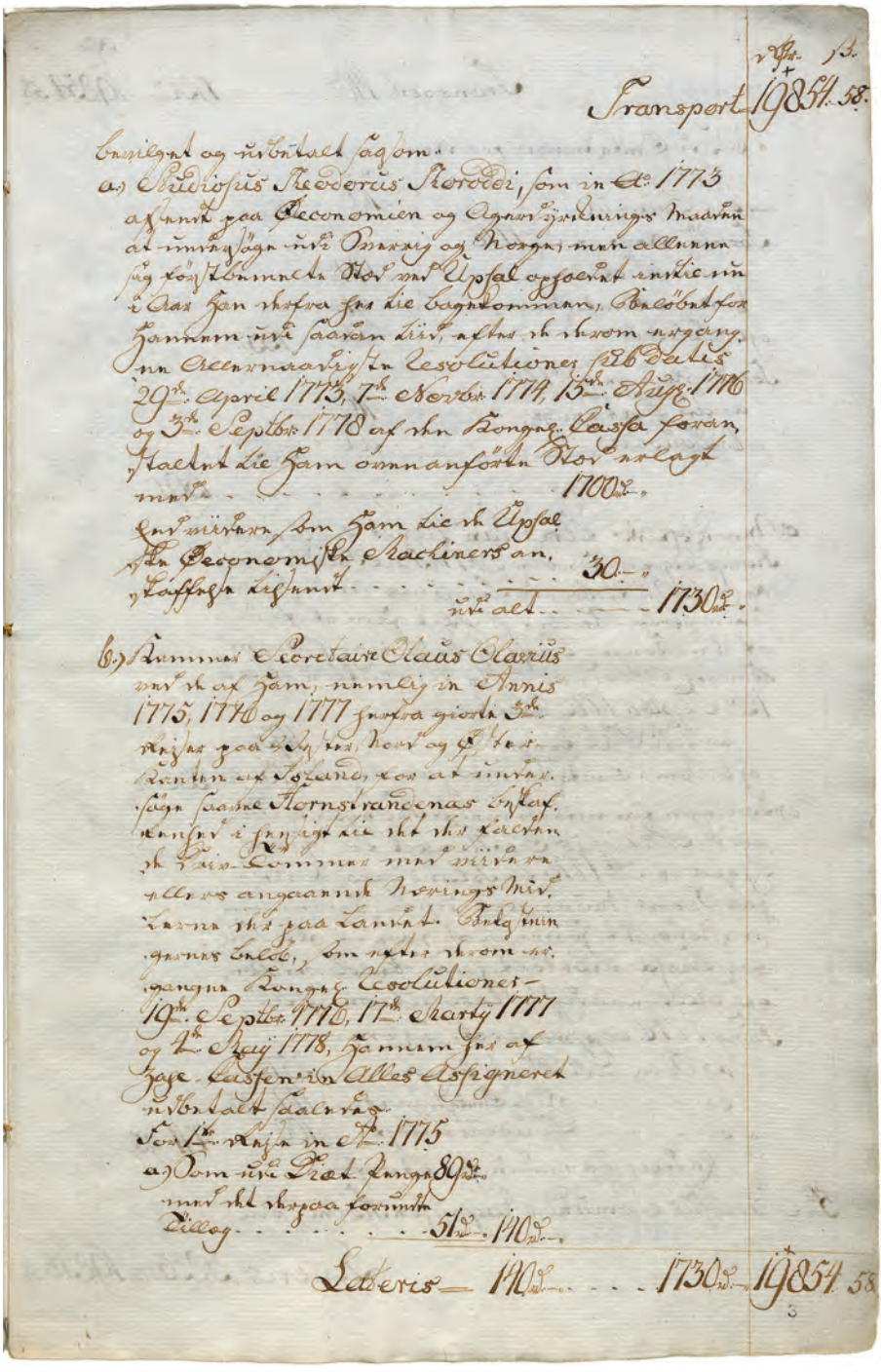

hed med genrejsning af Island betalt af kongens kasse i perioden 1770–1779. Der anføres blandt andet omkostningerne til Landkommissionen 1770–1771, forsøg med udvinding af salt på Vestfjordene og Ólafur Olavius' rejser i Island 1775–1777 med mere.
ÞÍ. Rtk. D3/8–19. Pro memoria 15.6.1779. (Sjá/*Se* s. 687–695)

Altaristafla úr Stokkseyrarkirkju. Gjöf til kirkjunnar 1764 frá Thomas Windekilde, eins af landsnefndarmönnum, og Jochum Schou timburkaupmanni til minningar um Peder H. Windekilde (d. 1746) og Niels Knudsen (d. 1745), föður og tengdaföður Thomasar Windekildes. Báðir voru kaupmenn á Eyrarbakka og hvíla að Stokkseyrarkirkju. / *Altertavle fra Stokkseyri Kirke. En gave til kirken i 1764 fra Thomas Windekilde, et af medlemmerne i Landkommissionen, og trælasthandler Jochum Schou til minde om Peder H. Windekilde (d. 1746) og Niels Knudsen (d. 1745), Thomas Windekildes far og svigerfar. Begge var købmænd i Eyrarbakki og ligger begravet ved Stokkseyri Kirke.*
Byggðasafn Árnesinga. BÁ-529. Stærð 125 × 85 cm.

HELGA HLÍN BJARNADÓTTIR

Hustugt og landstugt i 1700-tallet

Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning fra 1771

Forestillinger om opdragelse, hustugt og landstugt, hvor man lagde vægt på lydighed, disciplin og arbejdsomhed, lå myndighederne meget på sinde og ansås for at have stor betydning for genrejsningen af Island i 1600- og 1700-tallet. Man anvendte lovbestemmelser til at disciplinere befolkningen og indførte såkaldte politi- og landforordninger. Her kan nævnes anordning om politivæsenet 1685, Lauritz Gottrups politiforordning 1701, Páll Vídalíns politiforordning 1720 og forordningen om hustugt 1746. Da Landkommissionen havde afsluttet sit arbejde i Island i 1771, udarbejdede et af dens medlemmer, Þorkell Fjeldsted, et forslag til en almen politi- og landforordning for Island. Forordningen blev aldrig indført som lov, men er en vigtig kilde om 1700-tallet.

Her skal Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning sættes i forhold til forestillinger om landstugt og hustugt i Island. Ovenfor nævnte forordninger sammenlignes med den, og der orienteres om samtidens reaktioner. Den almene politi- og landforordning for Island 1771 omfatter adskillige elementer i det islandske samfund, men her fokuseres på forhold vedrørende tyende og lønforhold, løsarbejdere og landstrygere.

LANDSTUGT OG GENREJSNING

> [I]ndtil aaret 1699 … havde armod og elændighed medtaget landet endnu meer, saa at hine aars gienvordigheder kunde agtes som lyksalighed, mod dette aar at regne, da den ufrugtbarhed af jorden og havet, som nu fulgte paa den ved forrige haarde vintere foraarsagede fædød, truede meer end nogen tid tilforn, med den største hungersnød. … end nyttige borgere, saavidt de lode det blive blot ved den eene deel af deres pligt mod fædernelandet, at avle nogle børn, alt for lidet bekymrede om disses pleie og opdra-

gelse, enten formedelse sygdom, sand eller foregiven, eller af en uforsvarlig følesløshed, i hensigt til det almindelige beste.[1]

Islands genrejsning lå mange på hjerte i 1700-tallet. Citatet ovenfor er fra bogen *Deo, Regi, Patriae,* som oprindelig er skrevet af Páll Vídalín på latin i 1699 og senere er udgivet i udvidet udgave på dansk af Jón Eiríksson i 1768. Den og flere skrifter fra denne periode handler om landets tilstand og muligheder for forbedringer. Man kan yderligere nævne *Hagþenkir* af Jón Ólafsson Grunnvíkingur (skrevet 1737, udgivet 1996) og Eggert Ólafssons og Bjarni Pálssons *Rejse igennem Island* 1752–1757 (udgivet 1772). Myndighederne udsendte en række ekspeditioner og undersøgelseskommissioner til Island i 1700-tallet for at undersøge landets forhold. Man kan nævne Árni Magnússons og Páll Vídalíns undersøgelse (1702–1712), biskop Ludvig Harboes og Jón Þorkelssons (1741–1745), Niels Horrebows (1749–1751) og Landkommissionen (1770–1771).[2] Endvidere iværksattes forskellige projekter for at genrejse landets økonomi. Her kan nævnes landfoged Skúli Magnússon og medinteressenters Indretninger, som var et ambitiøst forsøg på at etablere en islandsk manufaktur og flere forbedringer af landets erhvervsforhold ved midten af 1700-tallet.[3]

Opdragelsen af befolkningen var en vigtig del af genrejsningen af Island. Lydighed, disciplin, respekt og flid spillede der hovedrollen. Lovbestemmelser blev helt klart brugt til at forsøge at tøjle folk. Historikeren Loftur Guttormsson har sagt, at "opdragelse — både som et politisk program eller en ideologi, en lovbestemt regel eller daglig adfærd — til

[1] [Jón Eiríksson], *Udtog af afgangne Lavmand Povel Vidalins Afhandling om Islands Opkomst under Titel Deo, Regi, Patriæ; samt nogle andres af samme Indhold anvendt paa nærværende Tider*. Sorø 1768, s. 11–12.

[2] Angående flere tilsvarende skrifter og ekspeditioner se: Gunnar F. Guðmundsson, "Inngangur". *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*. udgivet af Gunnar F. Guðmundsson. København 1993, s. xi–lxix; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society. Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th Century Iceland*. Göteborg og Stockholm 2008, s. 147; Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir fyrr og síðar* II–III. Red. Gísli Már Gíslason og Guttormur Sigbjarnarson. 2. udg. Reykjavík 2004–2005, II, s. 170–246; III, s. 18–71.

[3] Der er delte meninger om Indretningernes succes. Se: Hrefna Róbertsdóttir, "Samfélag átjándu aldar. Hugarfar, handverk og arfur fyrri alda". *Saga* XLIX:1 (2011), s. 54–55; Lýður Björnsson, *Íslands hlutafélag. Rekstrarsaga Innréttinganna*. Safn til Iðnsögu Íslendinga XI. Red. Ásgeir Ásgeirsson. Reykjavík 1998, s. 157–167.

enhver tid er nært knyttet til de herskende samfundsformer og kultur."[1] Forordninger afspejler således myndighedernes forestillinger om det forbilledlige samfund.[2] For eksempel var baggrunden for forordningen om hustugt 1746,[3] at biskop Ludvig Harboe opholdt sig i Island i årene 1741–1745 og hans forestillinger om, hvordan man kunne opdrage den islandske befolkning i pietistisk ånd.[4] Ifølge forordningen skulle børnene lære gudsfrygt, lydighed og arbejdsomhed, og man skulle forsøge at modvirke dovenskab, selviskhed og hovmod. Forordningen var et svar på kravet om opdragelse af befolkningen i guds ord.[5] Hustugtforordningen 1746 og flere forordninger giver indsigt i det samfund, som man til enhver tid har anset for attråværdigt. Loftur Guttormsson skriver videre: "De herskende ideologiske retninger og de værdier, de er bygget på, bliver konstant forbilleder for myndighederne ved udformningen af pædagogiske mål."[6] De pædagogiske metoder var udformet efter, hvad, man anså for, var til samfundets bedste. Opdragelsen har sine rødder i politiske ideer om magt og roller. Myndighederne havde en klar forestilling om, hvorledes forholdet mellem individet og samfundet skulle være, hvilken rolle hver enkelt havde, hvem der skulle disciplineres, og hvem der skulle udføre den disciplinering. Loftur Guttormsson har opridset et billede af disse forbindelser: Sognepræsten var kirkens repræsentant og vedligeholdt gudsfrygten hos sine sognebørn. Repstyreren var myndighedernes repræsentant og skulle opretholde lydigheden i samfundet. Husbonden var håndhæver af hustugten, sørgede for at arbejdet fik hovedprioritet og var ansvarlig for opdragelsen af husstandens medlem-

[1] Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld. Samantekt á rannsóknarniðurstöðum". *Saga* XXVI (1988), s. 10.

[2] Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld", s. 27.

[3] *Lovsamling for Island* I–IV. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1853–1854, II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6. 1746).

[4] Den pietistiske trosretning lagde vægt på en omdefinering af det verdslige og det åndelige. Der blev foretaget reformer af skolerne med love, og overtroen skulle modarbejdes. Man mener generelt, at den har skabt forudsætninger for oplysningen. Se: Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar*. Kristni á Íslandi III. Red. Hjalti Hugason. Reykjavík 2000, s. 301–319.

[5] Loftur Guttormsson, *Bernska, ungdómur og uppeldi á einveldisöld. Tilraun til félagslegrar og lýðfræðilegrar greiningar*. Ritsafn Sagnfræðistofnunar 10. Reykjavík 1983, s. 66–67.

[6] Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld", s. 11.

mer. Han var så selv under tilsyn af repstyreren og sognepræsten, og deres overordnede var sysselmænd og provster.[1]

Forestillinger om opdragelsesmetoder, med lovlig autorisation eller ej, stammer kun fra en lille del af dem, der har efterladt sig kilder. Det er hovedsagelig dannede personer, der har overleveret disse forestillinger til os. De, der formulerede ideerne, var fritaget fra deres egne ideer. De havde ikke behov for disciplinering. Deres rolle var at disciplinere. Af den grund ved man så godt som intet om, hvordan de illitterære oplevede disse ideer om samfundsmæssig opdragelse.[2]

I denne undersøgelse gøres der forsøg på at forbinde idéhistorie og retshistorie. Forestillinger om opdragelse forbindes med indførelse af love og forestillinger om landstugt, og således fås et billede af det samfund, som myndighederne tilstræbte. I kølvandet på Landkommissionens undersøgelser af Islands forhold blev der udarbejdet et udkast til en almen politi- og landforordning for Island.[3] Det er forfattet af Þorkell Fjeldsted og findes i Landkommissionens arkiv i Islands Nationalarkiv og hedder simpelthen: "Udkast til en politie- og landforordning for Island".[4] Udkastet lægges til grund her.

Med begrebet *politi- og landforordning*[5] menes en forordning, der omfatter så godt som alle sider af samfundet, herunder både de økono-

[1] Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld", s. 25; Loftur Guttormsson, *Bernska, ungdómur og uppeldi á einveldisöld*, s. 82–83.

[2] Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld", s. 17, 33.

[3] Om kommissionen og dens arbejde, se: Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde". *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I. *Bréf frá almenningi. Den islandske Landkommission 1770–1771* I. *Breve fra almuen*. Red. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2016, s. 96–115. Efterfølgende i denne afhandling henvises til bogen og andre bind af Landkommissionsudgaven under dens hovedtitel på dansk. Se også: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge. Ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 102–169.

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V. *Kommissionens protokoller og breve*. Red. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2020, s. 334 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Udkast til en Politie- og Landforordning for Island af Þorkell Fjeldsted [uden dato] 1771. Lit. Uu).

[5] Ordet *politiforordning* har en anden betydning i 1700-tallet end i dag. Nærmere betydningen ligger nok *forordning om landstugt* svarende til ordet, der bruges i den islandske tekst. Se: *Net*. Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787." *Söguþing 2012. Ráðstefnurit*. Reykjavík 2012, s. 2. ⟨http://skemman.is/handle/1946/15279⟩

miske og sociale, for intet var myndighederne uvedkommende. Forordninger eller anordninger udstedtes som supplement til landets love og lovsamlinger som Jónsbók. Forordninger skulle fremlægges på Altinget og derefter på mandtalsting og i kirkerne, men praksis vekslede meget, for eksempel blev de næsten aldrig oversat til islandsk. Politi- og landforordningerne skulle beskytte samfundet og styrke den almene velstand, idet samfundets økonomi mentes at bero på disse forhold.[1] Der eksisterede ikke nogen gældende almen politi- og landforordning for Island, da Þorkell Fjeldsted begyndte at skrive sit udkast, kun forordninger om enkelte forhold, men nu skulle det være anderledes.

Dette er et interessant forskningsemne, der giver mange muligheder for undersøgelser. Forordningen handler om nærmest alt mellem himmel og jord, både verdslige og gejstlige forhold, vejbygning og fattigforsorg, udnævnelse af repstyrere og bryllupper. Her tages to kapitler af forordningen til behandling, om opdragelse og landstugt. Første del af artiklen handler om hustugt, tyende og lønforhold, anden del drejer sig om landstugt, løsarbejdere og landstrygere. Samtidig inddrages islandske embedsmænds bemærkninger til forordningen. De blev udarbejdet i årene 1776–1777 på anmodning af Rentekammeret og blev i sin tid henlagt i Landkommissionens arkiv. Endvidere gøres et forsøg på at sætte disse kapitler i forhold til samtiden på grundlag af lovrammer og embedsmænds forestillinger om opdragelse og landstugt, som de fremtræder i bevarede kilder fra perioden.

UDKASTET TIL EN POLITI- OG LANDFORORDNING 1771

Håndskriftet med politi- og landforordningen er i folioformat, smukt indbundet med forgyldte bogstaver på forpermen. Det består af 108 håndskrevne sider opdelt i ni kapitler. De hedder:

[1] Se: Anette Faye Jacobsen, *Husbondret. Rettighedskulturer i Danmark 1750–1920*. København 2007, s. 82–84; Leon Jespersen, "Nyttens tidsalder. Landkommissionens baggrund og formål". *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*. Red. Hrefna Róbersdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2019, s. 59–60, 80; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 149–150; Harald Gustafsson, "Stjórnsýsla". *Upplýsingin á Íslandi. Tíu ritgerðir*. Red. Ingi Sigurðsson. Gísli Ágúst Gunnlaugsson íslenskaði. Reykjavík 1990, s. 55; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 150–156.

I. kapitel. Om politiøvrighed.
II. kapitel. Om sabbatens helligholdelse og kirkeskikke.
III. kapitel. Om børneopdragelse, hustugt og lydighed.
IV. kapitel. Om betlere, løsgængere, husmænd, lejearbejdere og deslige.
V. kapitel. Om adskilligt, som bønder og boende folk i almindelighed angår.
VI. kapitel. Om bygsel, bygselbreve og lejlændings rettigheder.
VII. kapitel. Om fiskeri, sødrift og værfolk.
VIII. kapitel. Om egteskab, brylluper, lystigheder, begravelser.
IX. kapitel. Om politi, søgsmål, drift, appell og eksekution.

Figur 1. *Bindet med Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning fra 1771.* (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Uden dato 1771. Lit. Uu).

Som det ses af kapiteloverskrifterne, behandler forordningen adskillige forhold i samfundet. Man kan groft opdele den i fire dele: forvaltningsforhold (kapitel I, IX), gejstlige forhold (kapitel II, VIII), økonomiske forhold (kapitel V, VI, VII) og sociale forhold (kapitel III, IV). I forordningen behandles en bred vifte af emner lige fra skæring af tørv til folks opførsel i kirken. Kapitlerne, der her er udvalgt til særlig behandling, er kapitel III (Børneopdragelse, hustugt og lydighed) og IV (Betlere, løsgængere, husmænd, lejearbejdere og deslige). Kort fortalt drejer de sig om almuens opdragelse og arbejde, som var grundlaget for folks udkomme og den almene velfærd.

En række embedsmænd gennemlæste Þorkell Fjeldsteds udkast i årene 1776–1777 og fremsatte formelle bemærkninger i særlige dokumenter som nævnt ovenfor. De er: Stiftsamtmand Lauritz Andreas Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson, vicelovmand for syd- og øst Magnús Ólafsson, vicelovmand for nord- og vest Jón Ólafsson, lovmand for

nord- og vest Sveinn Sölvason, lovmand for syd- og øst Björn Markússon, sysselmand i Rangárvallasyssel Þorsteinn Magnússon, sysselmand i Barðastrandarsyssel Davíð Scheving, sysselmand i Skagafjarðarsyssel Vigfús Scheving og sysselmand i Norður-Múlasyssel Pétur Þorsteinsson.[1] Her gennemgås bemærkningerne, som ovennævnte embedsmænd fremsatte til kapitel III og IV. Trods alt dette arbejde fik forordningen aldrig gyldighed som lov. Historikeren Harald Gustafsson mener, at der har været to hovedgrunde til det. Dels har der været modstand fra embedsmændene mod ideer, der fremsættes om en forlænget fæstetid for fæstebønder, og om at de fik mulighed for at købe deres fæstegårde. Dels var der ideer om større magt til repstyrerne på bekostning af sysselmændene, idet det forudsattes, at de kunne afsige domme i lokale sager i repperne.[2] Desuden er det muligt, at myndighederne i København simpelthen ikke har været parate til en ny, samlet politi- og landforordning for Island, for adelen i Danmark var på det tidspunkt ved at komme sig oven på den store skandale ved hoffet, som kongens livlæge Struensee havde forvoldt.

Þorkell Fjeldsted og mange af dem, der fremsatte bemærkninger til udkastet, henviser gang på gang til ældre forordninger i forbindelse med deres behandling. Det gælder den såkaldte anordning om politivæsenet 1685,[3] lovmændenes og sysselmændenes udkast til en politiforordning 1720, herefter kaldt Páll Vídalíns politiforordning fra 1720,[4] og forordninger om hustugt og husbesøg fra 1746.[5] Lovmand Lauritz Gottrups

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 403–653 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8 ark 2–14. Bemærkninger til udkastet til politi- og landforordning 1776/1777. I. J. N° 127. Nr. 2–14). Stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson indgav sammen én redegørelse med bemærkninger (nr. 2) og Thodal desuden én til (nr. 11). Nr. 12 er et uddrag af vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger. Nr. 13 og 14 er kopier af redegørelse nr. 3 (vicelovmand Magnús Ólafsson) og nr. 2 (stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson). Lovmand Björn Markússon skrev også separate forslag til en politiforordning, som han indsendte til Landkommissionen, inden Þorkell Fjeldsted skrev sit. Se: *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 209–225 (*ÞÍ.* Rtk. D3/2–22. Lovmand Björn Markússons forsøg til et udkast til en ny politiforordning for Island [uden dato 1771]. Lit. KK).

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 161; Samme, "Stjórnsýsla", s. 59.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 428–437 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, Bessastad 2.4.1685).

[4] *Alþingisbækur Íslands* VIII–X. Einar Arnórsson og Gunnar Sveinsson sáu um útgáfu. Reykjavík 1949–1967, X, s. 557–570 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[5] *Lovsamling for Island* II, s. 567–578 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746); s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

forslag til en politiforordning fra 1701[1] bruges også til sammenligning her, selv om det intetsteds nævnes i udkastet fra 1771 eller i embedsmændenes bemærkninger. Páll Vídalín henviser imidlertid til Gottrups forordning i sin forordning fra 1720.[2] Anordningen 1685 blev behandlet på Altinget, men blev ikke godkendt af kongen. Alligevel blev de fulgt i Island, og de blev grundlag for hustugtforordningen 1746.[3] Gottrups forslag 1701 blev forelagt for kongen sammen med supplikken 1701. Det førte senere til, at Árni Magnússon og Páll Vídalín tog mandtallet og udarbejdede deres jordebog i begyndelsen af 1700-tallet.[4] Páll Vídalíns politiforordning 1720 blev fremlagt på Altinget, men fik ikke kongens godkendelse. Harald Gustafsson påpeger, at selv om forordningen 1720 ikke har haft gyldighed som lov, henvises der ofte til den af folk i 1700-tallet, og mange historikere fra senere tid er gået ud fra, at den har haft det.[5] Den er derfor brugt til sammenligning, selv om den ikke er godkendt af kongen. Forordningerne om hustugt og om husbesøg fra 1746 var derimod udstedt af kongen. De har derfor en anden stilling end anordningen om politivæsenet 1685 og Páll Vídalíns forordning. I Þorkell Fjeldsteds udkast og bemærkningerne til det henvises der til alle disse forordninger (bortset fra Gottrups) samtidig med Norske Lov. Þorkell Fjeldsteds forslag fik samme skæbne som Gottrups, nemlig at ligge i myndighedernes arkiv i København uden at blive brugt. Selv om Gottrups udkast ikke har haft gyldighed som lov, bruges det også her til sammenligning, fordi det er en kilde til holdninger og planer, og fordi der henvises til det i samtidens debat.

Alle disse forordninger behandler hustugt, opdragelse, tjenestefolk og arbejdsforhold, forhold, som ofte udkrystalliseredes i politiforordninger. De behandler særlige forhold, men er ikke nogen samlet, almen politiforordning som Þorkell Fjeldsteds udkast. Anordningen 1685 handler om løsarbejdere, landstrygere, almen hustugt og forskelligt omkring

[1] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to. "Lögreglulaga tillögur L[auritz] Gottrups", afskrift med Hans Beckers hånd.

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 429 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[4] Lýður Björnsson, "18. öldin". *Saga Íslands* VIII. Red. Sigurður Líndal. Reykjavík 2006, s. 67–70.

[5] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 158.

tyende. Gottrups forslag 1701 drejer sig generelt om løsarbejdere, landstrygere, pligten til at tage fast tjeneste, løn, bryllup, klædedragt og rævejagt. Páll Vídalíns forordning 1720 er opdelt i fire dele, og kapitlerne hedder "Om løsarbejdere", "Om tyende", "Om løsgængere" og "Om pengeløse staklers ægteskaber". Hustugtforordningen 1746 drejer sig om, hvordan man bedst fremmer den ønskelige fred og "Eendrægtighed ved god Hustugt og Skik imellem Forældre og Børn, samt Husbonde og Tjenestetyende".[1] Alle disse forordninger er kilder til holdninger og indstillinger til grundlæggende forhold i samfundsordenen fra den herskende klasses synspunkt. Ud fra ideer om social opdragelse og ud fra ovennævnte forordninger forsøges her at belyse, hvad Þorkell Fjeldsted ville ændre, eller hvilket samfund han (og myndighederne i København) ville skabe i Island, samt hvad de, der indgav indstillinger, Islands øverste embedsmænd, syntes om disse forslag.

TYENDE, HUSTUGT OG LØN

Landstugten skulle udstrækkes til alle afkroge af samfundet. Husbonden for hvert enkelt hjem var ansvarlig for husholdningens tugt. Ingen var undtaget. Hustruen, ægteparrets børn, fattiglemmer og tyende hørte alle under husbondens autoritet. Kapitel III (Om børneopdragelse, hustugt og lydighed) i Þorkell Fjeldsteds udkast er helliget opdragelse, lydighed og tugt i hjemmet, ikke mindst af tyendet på gården. Her behandles særligt pligten til at tage fast tjeneste, tyendets lydighed og dets løn. Forestillinger om løn gik hånd i hånd med forestillinger om arbejdsfordeling og almen trivsel. Løn var et redskab til at disciplinere tyendet og holde det til ilden og var derfor en del af landstugten. Det bør nævnes, at tjenestepligten ikke omfattede de velhavendes børn, selv om der er undtagelser fra dette,[2] og tjenestepligten gjaldt heller ikke for dem, der var lovlige løsarbejdere eller husmænd. Historikeren Vilhelm Vilhelmsson argumenterer for, at tyendet selv, i hvert fald i 1800-tallet, ikke har betragtet stillingen som tyende som en moralsk givende eller lærdomsrig proces, men snarere som en ansættelse, der var reguleret af en tidsbe-

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 605 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[2] Jf. Vilhelm Vilhelmsson, *Sjálfstætt fólk. Vistarband og íslenskt samfélag á 19. öld*. Reykjavík 2017, s. 79–80; Hrefna Róbertsdóttir, "Andmæli við doktorsvörn Vilhelms Vilhelmssonar". *Saga* LV:1 (2016), s. 148–149.

grænset aftale.[1] Dette er i modstrid med den idealstat, som embedsmændene ville skabe med forordningerne om landstugt. Forestillinger og praksis er her i modstrid med hinanden.

Foran begyndelsen til kapitlet i udkastet ligger et løst blad, hvoraf det fremgår, at mange af forslagene i vidt omfang bygger på to ældre forordninger om hustugt og husbesøg fra 1746.[2] Derefter anføres det nøjagtigt, hvilke paragraffer der er tale om. Fra forordningen om hustugt, er det §§ 4, 9, 14, 17–21 og 23, og fra forordningen om husbesøg §§ 13, 14, 17 og 22. I fortsættelse af dette drøfter Þorkell Fjeldsted børneopdragelse, hustugt og lydighed. Sognepræsterne skulle især føre tilsyn med folks opførsel og samarbejde nært med repstyrerne, som sørgede for den verdslige side af jurisdiktionen, og sysselmændene, der afsagde domme og sørgede for at eksekvere domme. Embedsmændene, både de verdslige og gejstlige, skulle med andre ord sørge for, at forældre og husbønder disciplinerede deres børn og tyende.[3] De skulle styres ind på disciplinens rette vej. Man skulle disciplinere børn, helt fra de var små, og også som voksne, når de var tyende, og indtil de begyndte som selvstændige bønder.

Folk skulle respektere deres overordnede, for lydighed var samfundets grundsten. Þorkell Fjeldsted ville have, at man skulle forhindre folk i at gifte sig, der ikke havde udvist selvdisciplin, var dovne eller ulydige.[4] De, der ikke var i stand til at disciplinere sig selv, var tydeligvis ude af stand til at disciplinere andre. I debatten på Altinget om Páll Vídalíns forordning 1720 syntes præstestanden ikke, det var tilrådeligt at vie dem, "som er kendetegnet ved uduelighed og dovenskab",[5] og dette blev støttet af andre tilstedeværende. I forordningen om hustugt 1746 blev der så stillet yderligere krav om kundskab i kristendommen, og at en person i hjemmet kunne læse. Det behøvede ikke nødvendigvis at være en af

[1] Vilhelm Vilhelmsson, *Sjálfstætt fólk*, s. 257–258.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. (Udkast til en Politie- og Landforordning for Island af Þorkell Fjeldsted [uden dato] 1771. Lit. Uu, et løst blad mellem s. 12 og 13). Det står ikke klart, hvem der har skrevet bladet eller lagt det der. Se s. 341–342.

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 342–343 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 1).

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 343 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 2).

[5] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 571 (De gejstliges svar [på lovmændenes og sysselmændenes udkast til en politiforordning for Island], 18.7.1720).

forældrene eller husbonden; det kunne for den sags skyld være en tjenestekarl eller en tjenestepige.[1]

Husbonden skulle lære børnene lydighed, så de blev lydige, når de selv blev tyende. Tyende skulle også disciplineres, så de udviste lydighed over for den verdslige og gejstlige myndighed, når de selv begyndte som bønder. I Þorkell Fjeldsteds udkast kunne ulydige tjenestefolk regne med høje bøder, at blive sat i gabestok eller blive idømt mange års hårdt arbejde.[2] Dette lå ikke langt fra, hvad hustugtforordningen havde bestemt. Ustyrlige skulle sættes i gabestok, de værste tilfælde idømmes fængsel og miste arveretten efter deres forældre.[3] Tjenestefolk skulle nære tillid og troskab mod deres husbond og respektere ham som foresat. Þorkell Fjeldsted opregner de redskaber, som husbonden kan bruge til at disciplinere sit tyende: hånd, ris og pisk, men han måtte ikke slå tyende, så det førte til alvorlige kvæstelser.[4]

I hustugtforordningen 1746 anbefales forældre at bruge hånd eller ris, og man måtte ikke straffe tyende med redskaber, der kunne skade deres sundhed, men det nævnes ikke, hvilke redskaber der kunne benyttes.[5] Der nævnes ikke ris og pisk som strafredskaber for tyende, som Þorkell Fjeldsted gør. Derimod nævnes i anordningen om politivæsenet 1685, at husbonden skal bruge "hånd, ris eller pisk".[6] Det rimer bedre med hustugten, som Þorkell Fjeldsted ville bruge. Hvis derimod tyende slog ud mod eller slog husbonden, kunne det straffes med kagstrygning, hårdt arbejde og betaling af en erstatning, som svarede til et halvt års løn ifølge Þorkell Fjeldsteds bestemmelser.[7] I hustugtforordningen 1746 nævnes samme straf, erstatning og gabestok, men her tilføjer Þorkell Fjeldsted tugthusstraf.[8] I anordningen 1685 anses tugthus for at være en passende straf for grove tilfælde af genstridighed ("onde ord, slag eller

1 Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar*, s. 256–257.

2 *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 344–345 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 5).

3 *Lovsamling for Island* II, s. 613 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

4 *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 344 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 5).

5 *Lovsamling for Island* II, s. 609, 613 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

6 *Lovsamling for Island* I, s. 433 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

7 *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 344–345 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 5).

8 *Lovsamling for Island* II, s. 614 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

Table 1. *Lønforhold for tyende 1685–1774.*

Kilde/år	Tjenestepige			Tjenestekarl
	Lydig og god pige, årsløn	**Væver også, årsløn**	**Yder som en karl / udfører karles arbejde**	**Flittig karl, årsløn**
Anordning 1685. Ikke godkendt af kongen, vedtaget af Altinget	5 alen vadmel, 1½ alen varelærred, 5 alen sækkelærred	Yderligere 20 alen		10 øre, 8 alen
Gottrups forslag 1701. Ikke taget til behandling	5 alen vadmel, 1½ alen vestfalsk lærred, 4 alen sækkelærred	Yderligere 20 alen		10 øre, 8 alen
Páll Vídalíns forordning 1720. Ikke godkendt af kongen, debat på Altinget	5 stokke vadmel, 5 stokke lærred, 1½ alen 10 f. lærred, uld til strømper, halvstrømper og vanter (10 alen, som hun må karte til sig selv)	Yderligere 10 alen	Samme løn som en karl	80 alen, 8 alen vadmel, 2 par strømper, 1 par vanter
Íslands fattige 1770	4 alen vadmel af "gjældvaad", 2 par strømper, 25 fiske, som er lærred og sækkelærred			2–4 rigsdaler, 6–8 alen vadmel af "gjældvaad", 1–2 strømper
Þorkell Fjeldsteds udkast 1771	5 alen vadmel, 8 mark, 3½ pund smør		Samme løn som en karl	4 rigsdaler, 8 alen vadmel / 45 fiske / 1 rigsdaler, 1 par strømper, 2 par vanter, klæde og husly
Þorkell Fjeldsteds reviderede udkast 1776/77	5 alen vadmel, 8 mark, 3½ pund smør		Noget højere end normal løn	3 rigsdaler, 45 fiske / 1 rigsdaler, strømper
Magnús Ketilsson, Islandske Maaneds-Tidender 1774				4 rigsdaler, 6 alen vadmel

Kilder: *Lovsamling for Island* I, s. 434–435 (Anordning 1685); *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 310–312 (Forslag Gottrups 1701); *Alþingisbækur Íslands* X, s. 560–563 (P. Vídalíns forslag 1720); *Den islandske Landkommission 1770–1771* I, s. 680–681 ("Islands fattige"

Tjenestekarl	Købemand / løsarbejder			Håndværker
Mindre flittig karl, årsløn	**Ugeløn**	**Sommer–efterår**	**Mindre flittig købemand**	
	5 øre	1½ hundrede	Mindre end en flittig løsarbejder, hvad der må være rimeligt	Efter aftale
40 alen og 8 alen vadmel (under 20 år: 5 øre, 6 alen vadmel)	5 øre	1½ hundrede (50% i smør og 50% i andre landører)	1 hundrede	1 hundrede, 12 alen vadmel
Løn efter aftale	For 5 uger: 5 øre per uge For 3 uger: 18 alen per uge For 4 uger: 24 alen per uge			1 hundrede, 12 alen vadmel
	Købearbejde i sommerperioden: 4 mark per uge			
	Hvad der er normalt andre steder			
	1 rigsdaler specie eller 5 mark			

16.4.1771); *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 346–348, 364–365 (Þorkell Fjeldsteds udkast 1771); Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. november 1774), s. 29–30.

andre drengestreger").[1] Þorkell Fjeldsted er strengere end hustugtforordningen 1746 og går i højere grad ud fra anordningen 1685, som er skrevet 100 år før. Udviklingen er bemærkelsesværdig. Hustugtforordningen 1746 mildner strafbestemmelser fra anordningen 1685, men Þorkell Fjeldsted gør dem strengere igen i udkastet 1771.

Debatten om løn er af mange grunde interessant og giver et klart billede af tidsånden. Balance mellem løn og arbejdsomhed var et vigtigt forhold. Grundtanken var, at lønnen skulle være lav. Selvopholdelsesdriften bevirkede, at folk arbejdede mere, mens høj løn ansporede til dovenskab. Hustugten tog hånd om arbejdsomheden, som var en af forudsætningerne for velstand. I følgende tabel (s. 76–77) ses forestillingerne om løn i anordningen 1685, Lauritz Gottrups forordning 1701, Páll Vídalíns 1720 og Þorkell Fjeldsteds 1771.[2] Foruden disse anføres i tabellen lønbeløb i brevet fra "Islands fattige" til Landkommissionen 1770–1771[3] og ligeledes i sysselmand Magnús Ketilsson i Dalasyssels skrivelser fra 1774.[4]

Der er drøftelse af løn i alle de politi- og landforordninger, der er inddraget her. Det må være et tegn på, hvor vigtig disciplineringen af tyendet var som en del af den ideelle samfundstype. Oprindeligt foreslog Þorkell Fjeldsted følgende løn for en flittig karl:

> Huusbond betaler slig tjenistekarl udi aarlig lön 4re rixsdaler courant eller andre tjenlige landöre af liige verdie, samt, 8te islandske alen af brugbart og vel valket vadmel. I mangel af vadmel betaler huusbonden 45 fiske eller 1 rd. 6 sk. courant.[5]

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 434 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[2] For at give en ide om lønforholdene: Et hundrede eller 1 kogilde svarede til en malkende ko eller 6 drægtige får. Et hundrede = 6 vægte = 12 fjerdinger = 120 alen = 240 fiske. En vægt = 2 fjerdinger = 20 alen = 40 fiske. En fjerding = 10 alen = 20 fiske. En alen = 2 fiske. Se: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 299. Det skal nævnes, at f.eks. værdienheden fisk ikke svarede til en fisk, men til et kilo tørfisk, og at en alen både var en måleenhed og en værdienhed. For eksempel kostede en alen vadmel ikke en alen. Se: Gísli Gunnarsson, *Upp er boðið Ísaland. Einokunarverslun og íslenskt samfélag 1602–1787*. Reykjavík 1987, s. 28–29.

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* I, s. 680–681 (*ÞÍ*. Rtk. D3/3–4. "Islands fattige" fortæller om deres kår, 16.4.1771. Lit. SS).

[4] Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. november 1774), s. 29–30.

[5] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 346 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 9).

De, der fremsatte bemærkninger til dette afsnit hos Þorkell Fjeldsted, foreslår lavere løn. De fleste foreslog, at en tjenestekarls årsløn ikke var højere end to rigsdaler og fire mark, som det var fastsat i Páll Vídalíns forordning fra 1720.[1] Lovmand Björn Markússon var meget imod den høje løn, som Þorkell Fjeldsted foreslog, og gjorde opmærksom på, at man i så fattigt et land som Island slet ikke kunne betale så høj en løn, bønderne havde simpelthen ikke råd til det. Björn Markússon skriver, at i gamle dage havde to rigsdaler været nok for mænd, højst fire sletdaler i løn, og seks alen vadmel i klæde.[2] Vicelovmand Jón Ólafsson skriver, at for høj løn ikke er godt og ødelægger al flid, men lav løn lærer folk nøjsomhed. Þorkell Fjeldsteds forslag er så fyldt med bemærkninger, at det er svært at se, hvad der er bevaret af de oprindelige forslag, og hvad der er ændret, men sandsynligvis endte sætningen på denne måde:

> Huusbond betaler slig tjenistekarl udi aarlig lön 3re rixdaler croner eller andre tjenlige landöre af liige verdie, samt, i stæden for vadmel, 45 fiske eller 1 rd. croner.[3]

I sit første forslag anfører Þorkell Fjeldsted fire rigsdaler kurant, svarende til 384 skilling, men efter ændringerne er det nedsat til tre rigsdaler i kroner, og det er 306 skilling. Lønnen er derfor sænket i forhold til den oprindelige idé, men den er dog højere end det almindelige før i tiden ifølge forordningen 1720.

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 407, 426, 536, 564, 580 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–2. Stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson anfører 3 rd. krone og 1 rd. for vadmel; D3/8–3. Vicelovmand Magnús Ólafsson skriver 2 rd. specie eller 10 øre; D3/8–6. Lovmand Björn Markússon anfører 4 sletdaler krone og 6 alen vadmel / 1 rd.; D3/8–8. Sysselmand Davíð Scheving skriver 2 rd. om året for landbrugsarbejde og 2 rd. 3 mark ved søen, foruden vadmel og andre fornødenheder; D3/8–9. Sysselmand Vigfús Scheving skriver 2 rd. 4 sk. samt vadmel). Rigsdalere fandtes i tre forskellige mønttyper, kurant, kroner og specier med forskellige sølvindhold og tilhørende forskellig værdi. En rigsdaler kurant svarede til 96 skilling, som kronemønt 102 skilling og som speciemønt 108 skilling. Fiske og alen var værdiangivelser. To fiske svarede til en alen vadmel.

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 535–536 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–6. Lovmand Björn Markússons bemærkninger til udkastet til politiforordning, kapitel III, § 9).

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 346 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 9). I marginen til originalen er skrevet "vide stiptamtmandens og amtmandens anmerkninger", som er en henvisning til bemærkningerne fra stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson.

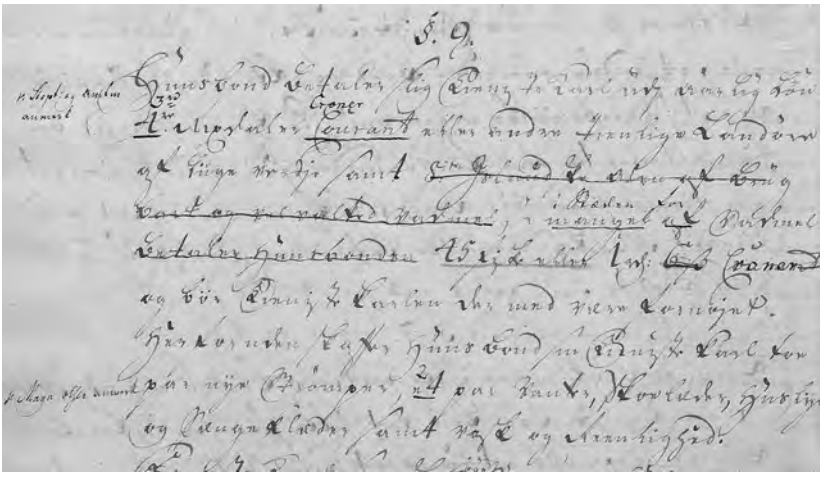

Figur 2. *I kapitel III, § 9, i Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning 1771 fastsættes lønnen til en karl. Overstregninger og indskud tyder på, at man har fundet hans forslag til løn for højt.*

Ifølge Þorkell Fjeldsteds udkast skulle tjenestepiger have fem alen vadmel og otte mark i løn om året, for kvinder fik altid lavere løn end mænd. De fik endvidere i højere grad udbetalt lønnen i mad, uld eller vadmel målt i alen end i penge som rigsdaler.

> Tjenestepiige … bör aarlig nyde af sin huusbond 5 alen vadmel eller saa meget, som det koster, samt derhos i lön 8te mk. courant eller i deres stæd andre tjenlige landöre effter billig accord. Det er fuldkommen föde for en tjenistepiige, dersom hun foruden söbemad hver dag 2 gange om dagen bekommer 7 merker (3½ pd.) smör til 3 uger, samt fisk halvt saa meget som mandfolk. I mangel af fisk maae hun lade sig nöje med det, som huusbond til middags maaltiid kand give.[1]

Man har tilsyneladende været mere tilfreds med tjenestepigernes løn, og der er færre bemærkninger til den end tjenestekarlenes løn. Sysselmand Davíð Scheving mener ikke, at tjenestepiger skal have mere i løn end fem alen og fem mark specie. Tilstrækkelig mad til dem er fem mark smør

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 348 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 13).

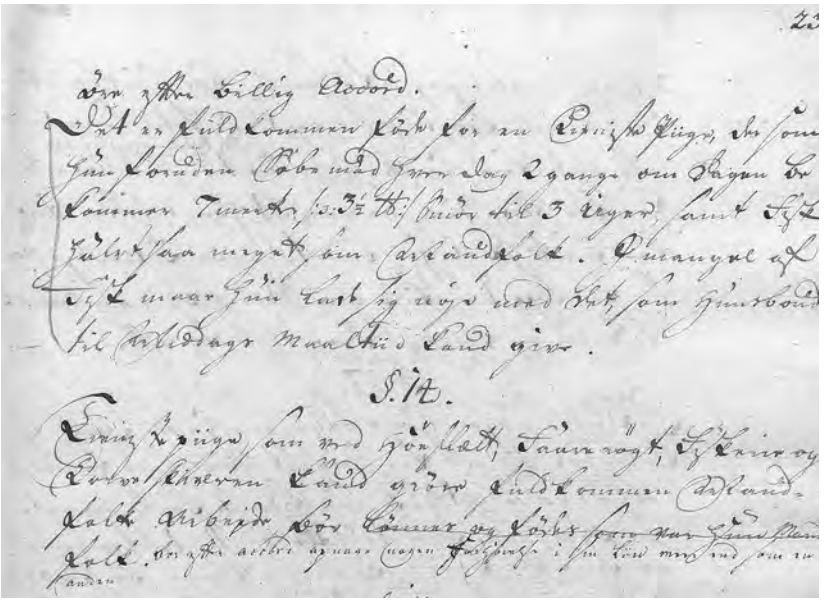

Figur 3. *I kapitel III, § 14, bestemmes, at en kvinde, der udfører mandsarbejde, skal have løn som en mand. Denne sætning er overstreget, og i stedet står der, at hun skal have løn ifølge taksten, men have et eller andet tillæg.*

hver tredje uge og søbemad to gange om dagen.[1] Sysselmand Pétur Þorsteinsson vil tilføje til bestemmelsen, at en tjenestepige også skal have skolæder, uld til et til to par strømper og vanter og sengetøj. Tjenestepigerne skulle også have løn for at reparere karlenes tøj og så i overensstemmelse med lønnen til den, der ejer tøjet. Jo højere/lavere karlens løn var, desto højere/lavere skulle tjenestepigens løn for reparation af hans tøj være. Når tyende, såvel mænd som kvinder, har siddende eller let arbejde, er tre potter søbemad nok til dem om dagen eller tre og halv, hvis de ikke får anden mad.[2] Þorkell Fjeldsted anfører endelig, at en kvinde,

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 565 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–8. Sysselmand Davíð Schevings bemærkninger, kapitel III, § 13).

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 591 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–10. Sysselmand Pétur Þorsteinssons bemærkninger, kapitel III, § 13).

der udfører en karls arbejde, skal have samme løn som ham.[1] Lovmand Sveinn Sölvason skriver, at hvis den kvinde findes, var det naturligt, at hun fik løn i overensstemmelse med det.[2] Den sidste sætning i Þorkell Fjeldsteds bestemmelse er overstreget, så resultatet bliver, at en tjenestepige, der udfører mandsarbejde, skal have en eller anden forhøjelse af sin løn. Det må forstås som, at sådan en tjenestepige skal have et tillæg til sin normale løn som tjenestepige.

Disse ideer om lønforhold skulle styrke og forbedre samfundet. Der blev argumenteret for dem med, at folk på den måde ville arbejde mere og bedre for deres udkomme i stedet for at tage lønnen for givet. Hvis lønnen var for høj, kunne tyende miste respekten for deres overordnede, husbonden. Det var bedre at have lønnen lav, ikke kun ud fra økonomiske synspunkter, men også ud fra sociale. I Danmark mente man, at det var et problem, at det var mere udbredt end tidligere, at folk arbejdede som selvstændige, for så havde de ingen overordnede. Hvis folk var sig selv nok, var deres egen herre og ikke var afhængige af andre, bidrog de ikke tilstrækkeligt til samfundet. Derfor ville høj løn føre til dovenskab og uduelighed.[3] Hver enkelt skulle yde sit bidrag, og det var de arbejdende klasser, der holdt samfundet i gang.

I anordningen om politivæsenet 1685 er en tjenestekarls årsløn "8 alen vadmel, 10 øre løn", og en tjenestepiges årsløn er "5 alen vadmel, 1½ alen varelærred, 5 alen sækkelærred; den, der er dygtig til at væve og til andet nødvendigt arbejde, kan yderligere få 20 alen."[4] Denne løn blev stadfæstet som målestok på Altinget i 1689.[5] Historikeren Helgi Þorlaksson skriver, at det har været "noget nyt, at tjenestepiger fik separat løn."[6] Anna Sigurðardóttir, stifter af samlingen for kvindehistorie, peger på indflydelsen fra *Búalög* på akkordlønnede kvinders løn. Selv om loven, der grundlæggende er fra 1100-tallet, ikke har haft gyl-

[1] "bör lönnes og födes som var hun mandfolk." *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 348 fodnote (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 14).

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 514 (*ÞÍ*. Rtk. D3/8–5. Lovmand Sveinn Sölvasons bemærkninger, kapitel III, § 14).

[3] Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 108–109, 119–120.

[4] *Lovsamling for Island* I, s. 434 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[5] *Alþingisbækur Íslands* VIII, s. 251.

[6] Helgi Þorlaksson, "Undir einveldi". *Saga Íslands* VII. Red. Sigurður Líndal. Reykjavík 2004, s. 16.

dighed som lov, har den i en lang periode udgjort en målestok for "korrekt købskab og bolov". Ifølge den var akkordlønnede kvinders løn ca. seks øre per uge. Anna Sigurðardóttir beregner, at det svarer til en karls ugeløn. Akkordlønnede kvinders løn var således bedre end tjenestepigers. Kvinders arbejde for lønnen var otte alen per uge (det skulle række til maden), men mænd fik seks alen per dag. Tjenestepigernes løn indgik i deres føde og blev således ikke udbetalt kontant.[1] De akkordlønnede kvinder fik derimod betalt for bestemt arbejde og var ikke fæstet som tyende hos en bonde.

I Gottrups forslag til en politiforordning 1701 angives det, hvem der skal have hvilken løn. En flittig håndværker, der hamrer jern og arbejder med træ, skal have et hundrede i landører[2] og 12 alen vadmel i årsløn. En god karl, der slår og ror godt og kan bruges til andre ting, får årligt ti øre og otte alen vadmel. En karl, der ikke er lige så dygtig til alle slags arbejde, får 40 alen i løn og otte alen vadmel. En karl under 20 får årligt fem øre og seks alen vadmel. En hestedreng under 18 får kun føde og beklædning. En god tjenestepige, der arbejder godt, får i årsløn fem alen vadmel, 1½ alen vestfalsk lærred og fire alen sækkelærred. Den, der væver og udfører andre nødvendige hverv, får desuden 20 alen i løn. De, der er lovgyldige løsarbejdere, skal ansætte sig til arbejde fra den 13. juli til den 22. september (altså i købearbejde[3]). De skal have fem øre om ugen, men de, der er mere flittige og kan udføre flere hverv, skal i løn få 1½ hundrede, halvdelen i smør og den anden halvdel i andre gode landøre. De, der ikke er så flittige, skal have et hundrede i landører.[4] Lønnen, som Gottrup nævner, er nogenlunde den samme som den, der anføres i anordningen 1685.

Ifølge Páll Vídalíns politiforordning 1720 skulle en flittig karls arbejdsløn være "80 alen i brugelige landører, levende og døde. Han skal også have 8 alen vadmel … to par nye strømper og et par vanter."[5] En tjenestepiges løn skulle derimod:

[1] Anna Sigurðardóttir, *Vinna kvenna á Íslandi í 1100 ár*. Úr veröld kvenna II. Reykjavík 1985, s. 370–371.

[2] Naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne. Islandsk *landaurar*.

[3] Tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk *kaupavinna*.

[4] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 310–312 (Gottrups forslag 1701).

[5] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 562 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

> være for året fem stokke vadmel, fem stokke sækkelærred, halvanden alen 10 fiske lærred, uld til strømper, halvstrømper og vanter og have tilladelse fra sine husbønder til at karte selv og til det have ti alen efter landsskik. Hvis hun er en brugelig væverske, så skal man give hende i løn 10 alen ud over ovenstående. Men hvis hun udfører mandsarbejde med slæt, roning eller tørveskæring, så skal hendes arbejde opgøres som tidligere anført om mænd og løn for den slags.[1]

Som man kan se, har Þorkell Fjeldsted overtaget Páll Vídalíns idé om samme løn for samme arbejde, selv om han har været nødt til at trække den tilbage.

En løsarbejder, der fæstede sig til købearbejde for sommermånederne, skulle have fem øre for en uges arbejde, 18 alen for tre uger og 24 alen for fire uger.[2] Páll Vídalíns politiforordning 1720 bygger på anordningen 1685 og Lauritz Gottrups politiforordning 1701.[3] Lønnen opstilles imidlertid ikke på samme måde, og Páll Vídalín går mere i detaljer med den. Tjenestepiger får vadmel til at bearbejde, men karlene får levende får.

Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson rejste rundt i Island i 1750'erne, og i deres rejsebog angives en karls løn alment for at være "4 Rixdalers værdie in specie, og for en dygtig Tienestepige, halvt saa meget". Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson mener, at lønnen er steget meget i forhold til tidligere, og desuden at enheden *alen* er blevet længere siden *Búalögs* tid i 1100-tallet, men de anfører imidlertid ikke, hvor meget den er blevet længere.[4] I 1600- og 1700-tallet brugtes den såkaldte Hamborgalen, også kaldet en islandsk alen, som var 57,1 cm. På Sydlandet var lønnen højst idet:

> 10 Fiske om Dagen er det mindste en Arbeider faaer for slet og ret arbeide. Ingensteds er dog Arbeids-Lønnen høier end i Guldbringe-Syssel, hvor den især er anseelig steegen i de sidste 10 Aar. Men at denne Forandring er

[1] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 563 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720). Oversat fra islandsk.

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 560 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[4] Eggert Ólafsson, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn* I–II. Sorø 1772, I, s. 36, 336.

> meget skadelig for Landet, og passer sig ikke til dets slette Omstændigheder, det seer vel enhver Fornuftig, endog ved første Øiekast.[1]

I et brev til Landkommissionen fra 1771 underskrevet af "Islands fattige" anføres lønnen til folk i fiskerboder, men det vides ikke, hvorfra i landet det er. Der står:

> Hvad folkes lön angaar, da ere de fra 2 til 4 rdr., som ordinaire tjenistekarle faar, og fra 6 til 8 al. vadmel af det groveste (gjældvaad), et par strömper og solene til tvende par, saa at bemelte lön strecker neppe til klæder, … og tykker dog nogle husbönder, at det er alt for meget. … Tjenistepiger gaae ligedanne. … De have mindre kost end tjenistekarlen. Til lön har de 4 al. vadmel af gjældvaad, solene til et par strömper og et par nye strömper, samt 25 fiske, som er 1 al. lerret og strie, og kaldes dette tjenistepigers skylder.[2]

Af brevet fremgår det også, hvordan tyendets forhold rent faktisk var. De var yderst ringe for at udtrykke det mildt. Forplejningen var den allerværste og skadelig for deres helbred. Þorkell Fjeldsteds lønforslag er højere end lønnen, der nævnes her, men tjenestepigers løn er lavere, end hvad der foreskrives i forordningerne 1685, 1701 og 1720. Det kan imidlertid ikke undre, at husbønder synes, at lønnen er for høj, for det rimer med ovennævnte ideer om at holde tyendets løn lav. Þorkell Fjeldsted fremhæver klart, at lønnen kun er tiltænkt tyende og ingen andre. De måtte hverken sælge tøjet eller maden, som de fik i løn;[3] de skulle spise maden og iklæde sig tøjet. Det er i forlængelse af det oven for anførte syn, at flittige mennesker ikke havde behov for nogen fortjeneste.

Afbrydelse af tjenesten før skiftedag var i Þorkell Fjeldsteds øjne en alvorlig forseelse, for eksempel hvis karle uden at have opsagt tjenesten på gården ikke vendte hjem fra fiskerboden. Han ville lade idømme sådanne mænd tugthus og konfiskere deres ejendom. Alle, som løb fra tjenesten, skulle eftersøges og findes, og de skulle betale skaden, som de havde forvoldt husbonden, op til den dobbelte værdi, eller for hver dag, de havde været væk. Det skulle også være forbudt at bortvise folk fra

[1] Eggert Ólafsson, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island* II, s. 971.

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* I, s. 680–681 ("Islands fattige" fortæller om deres kår 16.4.1771. Lit. SS). Oversat fra islandsk.

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 349–350 (*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, §§ 18 og 21).

tjenesten før skiftedag (14. maj), og i så tilfælde skulle bonden betale dem den løn, som de ellers havde fået, og yderligere en bøde på op til 10 lod sølv (fem rigsdaler kurant).[1] Lovmand Björn Markússon mener, at man går for voldsomt til værks i disse forslag, og vil nedsætte bøderne svarende til gældende lov i landet.[2]

Den sidste bestemmelse i Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kapitel III, drejer sig om folks lydighed og ydmyghed over for deres foresatte, såvel husbond, repstyrer som andre embedsmænd. Ulydighed skader samfundet! Foresatte skal sørge for, at ulydighed ikke tolereres, de skal føre tilsyn med, at alt foregår på den bedste måde. Straffen skal være bøder på op til 40 lod sølv (20 rigsdaler). Retfærdigheden skal ske fyldes så hurtigt som muligt, med kagstrygning eller gabestok. Dog skal straffen være behersket, så der ikke sker skade på helbredet.[3] Bøden var ændret i originalen fra 40 lod sølv til 10, for mange, der gennemlæste dette, har fundet det alt for hård en straf.[4] Þorkell Fjeldsted vil have, at tyendet i højere grad forbliver i tjenesten hos bønderne, blandt andet ved at gøre straffe strengere for afbrydelse af tjenesten før skiftedag og almen ulydighed. Forhøjelsen af lønnen kunne også have været et udspil fra ham for at holde folk i tjeneste og under hustugt.

Lydighed og tugt er emnet for kapitel III. Foresatte skal sørge for, at de undergivne opfører sig ordentligt. Bønder får her stor magt over tyendet, og mange ting, som tyende kunne tænkes at gøre galt, opregnes. Holdningen er tilsyneladende, at tyende i det store og hele er dovne, frække eller skinbarligt nederdrægtige, mens bønder og andre foresatte

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 351–353 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, §§ 25–27). Þorkell Fjeldsted anfører selv i udkastet, at hvert lod sølv skal svare til 3 mark kurantmønt. Se s. 401 (kapitel IX. § 18). Modsvarende er en tjenestepiges årsløn i hans udkast godt 1 rigsdaler, og en karls årsløn 5 rigsdaler og 6 skilling kurantmønt.

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 538 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–6. Lovmand Björn Markússons bemærkninger, kapitel III, §§ 25–27).

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 354–355 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 31).

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 432, 538, 554, 595, 621 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–3. Vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger, kapitel III, § 31; D3/8–6. Lovmand Björn Markússons bemærkninger, kapital III, § 31; D3/8–7. Sysselmand Þorsteinn Magnússons bemærkninger, kapitel III, § 31; D3/8–10. Sysselmand Pétur Þorsteinssons bemærkninger, kapitel III, § 31; D3/8–11. Stiftamtmand Thodals bemærkninger, kapitel III, § 31).

er gode husbønder, der gør deres bedste for at holde styr på de ustyrlige uromagere. Straffen er gabestok eller bøder, der som regel er højere end i samtidens lovgivning. Harald Gustafsson skriver, at selv om kapitel III tydeligvis har hustugtforordningen som grundlag, så er behandlingen mere udførlig. Den sikrer husbønderne stor magt over tyendet, bortset fra lige omkring skiftedag, og sysselmændene skulle sikre bønderne tyende. Endvidere er bøderne i Þorkell Fjeldsteds udkast betydelig højere end i hustugtforordningen 1746.[1]

Der er tilsyneladende tilfredshed med den lave løn til tjenestepiger i politi- og landforordningen, kapitel III, men der er uenighed om karlenes løn. Der er mange overstregninger i manuskriptet, hvor deres løn nævnes. Man er dog generelt i bemærkningerne enige om, at lønnen er for høj ud fra landets sociale og økonomiske forhold. Hvor den reelle løn anføres i Eggert Ólafssons og Bjarni Pálssons rejsebog, lå den på samme niveau, som tidens lovgivning forudsatte, men man kan læse af deres bemærkninger, at de ikke fandt det ønskeligt at hæve lønnen, for det kunne overstige landets økonomiske formåen.[2] Det har tilsyneladende også været holdningen hos embedsmændene, der gennemgik Þorkell Fjeldsteds udkast. Lav løn var nødvendig for at holde tyendet ved sagen, og så bønderne havde råd til at have dem ansat. Underhold skulle rime med rentabilitet. Ser man andre forordninger, har lønnen holdt sig forholdsvis konstant siden anordningen 1685, og Þorkell Fjeldsteds forslag om løn bliver ændret i overensstemmelse med det. Þorkell Fjeldsted har tilsyneladende forsøgt at skabe mere stabilitet omkring fæstepligten ved at hæve lønnen (for karle) og sætte strengere straffe for at løbe fra fæstet. Islandske embedsmænd afviste imidlertid begge forslag og ville holde sig til, hvad der hidtil havde været gældende lønforhold og straffe. Efter deres mening skulle lønnen ikke hæves, fordi bønderne ikke kunne få arbejdskraft nok, hvis den var for høj, og de ikke havde råd til disse beløb. Følgen ville blive, at færre kunne blive fæstet i tjeneste, og på den måde ville landets velfærd blive ødelagt.

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 150–151; Samme, "Stjórnsýsla", s. 55–56

[2] Eggert Ólafsson, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island* I, s. 36–38, 335–336; II, s. 970–971.

TIGGERE, LØSGÆNGERE OG DESLIGE

I Þorkell Fjeldsteds forslag rangerer tyende ikke højt. Der lægges stor vægt på streng disciplin for at modvirke ulydighed og dovenskab hos tyendet. Dette synspunkt er på den anden side positivt, når det sammenlignes med de grupper, der ikke levede et traditionelt og ønskværdigt liv efter tidens målestok, de der ikke stiftede hjem eller var underkastet pligten til at tage fast tjeneste. I kapitel IV (Om betlere, løsgængere, husmænd, lejearbejdere og deslige) behandles de, der stod udenfor. Myndighedernes holdning var som regel negativ over for disse grupper. De bidrog ikke til samfundet, men udsugede repperne. Politiforordninger blev derfor brugt til at holde disse grupper nede. I anordningen om politivæsenet 1685 skal den, der vil være løsarbejder, eje "midler … på mindst 5 hundreder i tiendeværdi, dog således, at det i alt er mindst 10 hundreder i landøretal." Straffen var en bøde på fire mark. Sunde og arbejdsdygtige betlere, der "på grund af dovenskab og egensindighed vandrer rundt på egnene og tigger", skal arresteres hurtigst muligt. Straffen for det var otte prygleslag ved første overtrædelse, 16 ved anden overtrædelse og ophold i tugthuset i Bremerholm i København ved tredje overtrædelse.[1] Løsgængere er dem, der vandrer rundt i landet, køber, tigger og endog truer den fattige og ringe stillede almue til at give sig mad.[2]

Lauritz Gottrup foreslog i 1701, at de, der ikke var under tjenestepligt eller blev grebet i at tigge, skulle betale en rigsdaler i bøde til repstyreren eller straffes på legemet. Det er en betydelig strengere straf, end hvad der anføres i anordningen 1685. Gottrup anførte også, at alle sunde og raske tiggere og ulovlige løsarbejdere skulle anbringes i fæste, og det skulle være repstyrernes opgave at sørge for det. Ifølge Gottrups forslag skulle en løsarbejder eje ti hundreder i tiendeværdi.[3]

I Páll Vídalíns forslag til politiforordning fra 1720 defineres løsarbejderstatus nærmere. Der får man tilladelse til at være løsarbejder, hvis man har ti hundreder i tiendeværdi. Hvis man ejede levende dyr, måtte de ikke være en byrde for dem, der havde dem på stald. De kunne være

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 432 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685). Originalteksten er på islandsk, her oversat til dansk.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 430 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m.v. vedkommende, 2.4.1685).

[3] *Lbs.-Hbs.* ÍB 439 4to, s. 303–304 (Gottrups forslag 1701).

købemænd[1] eller arbejde på akkord, tage ansættelse for sommeren ved høslæt eller ved fiskeri, hvis der manglede en mand på en båd. Løsarbejdere måtte ikke ansætte nogen til arbejde.[2] I Páll Vídalíns forordning står der:

> De hedder løsgængere, som ikke ifølge loven må være selvstændige, men ikke har ladet ansætte sig i lovligt tjeneste for to halvår og ikke tjener hos nogen bestemt husbond, enten som købemænd (hvad enten de har mange eller få husbønder som købemænd) eller ernærer sig ved fiskeri, så det ikke bliver til byrde for nogen bofaste mennesker.[3]

Løsgængere havde ikke tilladelse til at være selvstændige som løsarbejdere, de havde ikke taget tjeneste eller havde midlertidigt arbejde som for eksempel ved fiskeri, og var derfor ulovlige løsarbejdere. Páll Vídalín tolererer således tilsyneladende løsarbejdere, så længe de ikke belaster bøndernes forsørgelsesbyrde. Páll Vídalín nævner derefter skælme som en tredje gruppe mennesker uden for fæstepligten, og dermed mener han nok landstrygere. De er værst af alle. Om dem siger han:

> [Skælme] er dem, som løber fra en egn til en anden, fra et herred til et andet, fra en landsfjerding til en anden, vinter eller sommer, tjener en tid her eller der, nu én dag, én uge, måske højst en måned. Men ind imellem gør de to slags skade, enten går de som tiggere løs på den fattige almue, eller de kræver udspekuleret, hvad de synes, af fattige bolsmænd, mad og tøj, husly eller kreaturbytte eller lån af kreaturer, og udfører derudover mange og forskellige skælmsstreger, mere eller mindre, nu over for en, nu over for en anden, med trusler og forbandelser.[4]

Her slås skælme og landstrygere sammen. Ordet skælm forklares også som en skurk, "som uden skam vover at optræde på stormandsgårde og opsøge muligheder for at negle, rapse og stjæle."[5] Forskellen på land-

[1] Mænd i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk *kaupamaður*.

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 558–560 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 566 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720). Oversat fra islandsk.

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 567 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720). Oversat fra islandsk

[5] *Skýringar yfir fornyrði lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast, samdar af Páli lögmanni Vídalín*. [Þórður Sveinbjörnsson sá um útgáfu.] Reykjavík 1854, s. 416. Oversat fra islandsk.

strygere og løsgængere ser ud til at have været, at førstnævnte drog fra syssel til syssel; men sidstnævnte rejste rundt på den samme egn (syslet, hvor de var født og opvokset), og skælme anses for at være mere uhæderlige. Løsgængere optrådte enten i grupper eller alene.[1] I Páll Vídalíns forordning fra 1720 står der, at skælme skal pågribes, hvor de findes, og de skal straffes for deres ugerninger. Straffen var fængselsophold i København. Løsgængere, som ikke var helt så slemme, skulle sættes i gabestok, men hvis de ikke opgav deres uskik, skulle de sendes til Bremerholm.[2] Der fandtes ikke noget tugthus i Island, men det var under bygning, da medlemmerne af Landkommissionen kom til Island i 1770, og de var de første gæster i tugthuset på Arnarhóll, inden det blev taget i brug.[3]

I Þorkell Fjeldsteds udkast er definitionerne nogenlunde de samme som i Páll Vídalíns politiforordning fra 1720. Løsgængere er arbejdsdygtige folk fra almuen, som skaffer sig deres udkomme ved at rejse fra sted til sted uden fæstebånd og uden at dyrke jorden. Hvis tyende løb fra tjenesten, skulle de straffes på samme måde som løsgængere. Hvis folk ikke ville adlyde, foreslog Þorkell Fjeldsted, at de blev straffet med kagstrygning, op til 30 slag. Hvis de stadig fremturede, skulle de sendes i tugthusarbejde i fem år. De, der var løsgængernes medskyldige, skulle betale en bøde til myndighederne.[4]

Þorkell Fjeldsted foreslår, at der indføres et simpelt forbud mod løsarbejdere. Bønder måtte heller ikke ansætte løsarbejdere til arbejde. Løsarbejdere skulle dømmes som løsgængere og kunne få en tugthusdom på mellem et og tre år. Undtaget var velhavende mennesker, der havde råd til at ansætte tyende. Ligeledes folk, der kunne brødføde sig selv med håndarbejde og håndværk.[5] Han skriver:

[1] Sigríður Hjördís Jörundsdóttir, ""Umhlaupandi landeyðarar." Samfélagsleg viðbrögð við undirmálsfólki í harðindunum 1755–1759". *Þriðja íslenska söguþingið 18.–21. maí 2006. Ráðstefnurit*. Ritstj. Benedikt Eyþórsson og Hrafnkell Lárusson. Reykjavík 2007, s. 503.

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 566–568 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720).

[3] Bergsteinn Jónsson, "Inngangur". *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Reykjavík 1958, s. 18; Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde", s. 109.

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 361–363 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, §§ 17, 19–20).

[5] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 359–361 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, §§ 14–16).

> Formuende folk, som uden selv at arbeede, leve af sine midler eller opholde sig hos sine frender, samt folk, som har lært haandværksprofessioner og derved ernære sig, hvor de kand, skal ikke ansees som lösemænd, men være angerlöse til at opholde sig, hvor de paa ærlig maade best kand og formaae.[1]

Vicelovmand Magnús Ólafsson og lovmand Sveinn Sölvason satte spørgsmålstegn ved Þorkell Fjeldsteds kampagne mod løsarbejdere. Løsarbejderne opholdt sig i fiskerboder om vinteren, og af dem fik kongen indtægter i form af fisk og skat. Uden dem kunne man ikke udnytte fiskebankerne lige så godt, og derved ville landets indtægter gå ned. Om sommeren var løsarbejderne på arbejde hos de bønder, der ikke kunne forsørge tyende hele året, og derfor var de også en nødvendig arbejdskraft for fattige bønder efter deres opfattelse.[2] Lovmand Björn Markússon, sysselmand Pétur Þorsteinsson og stiftamtmand Thodal syntes, at Þorkell Fjeldsteds forslag var gode.[3] Andre fremsatte ikke større bemærkninger til bestemmelsen.

I Island blev det forbudt at være løsarbejder i 1783.[4] Derefter skulle alle løsarbejdere enten drive landbrug eller være tyende hos nogle, der gjorde det. Man ville sikre bønderne tilstrækkelig arbejdskraft, men man mente også, at det var sundt at arbejde for en husbond under hustugt. Repstyrere og sysselmænd skulle sørge for overholdelsen, og straffen for gentagne overtrædelser var tugthusstraf. Kort fortalt forsvandt løsarbejderne ikke fuldstændig ved denne ændring af regler, og der var mange eksempler på landstrygere, ulovligt købearbejde og rejsende sælgere trods forbuddet.[5]

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 361 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 16.

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 436 og 518 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–3. Vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger, kapitel IV, § 16. D3/8–5. Lovmand Sveinn Sölvasons bemærkninger, kapitel IV, § 14).

[3] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 539, 599 og 622 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–6. Lovmand Björn Markússons bemærkninger, kapitel IV, § 14. D3/8–10. Sysselmand Pétur Þorsteinssons bemærkninger, kapitel IV, § 14. D3/8–11. Stiftamtmand Thodals bemærkninger, kapitel IV, § 14).

[4] *Lovsamling for Island* IV, s. 683–686 (Forordning ang. Lösemænd paa Island, 19.2.1783).

[5] Se for eksempel: Yngvi Leifsson, Flökkufólk. Líf og ferðir flökkufólks á Norðurlandi 1783–1816. MA-ritgerð í sagnfræði við Háskóla Íslands 2011, s. 1–125, <https://skemman.is/handle/1946/10087>; Samme, *Með álfum. Ævisaga flökkukonunnar Ingiríðar Eiríksdóttur frá Haga í Þingeyjarsýslu 1777–1857*. Reykjavík 2015.

Historikeren Hrefna Róbertsdóttir har foreslået, at håndværk og manufaktur muligvis har åbnet en mulighed for tidligere løsarbejdere til at forsørge sig, efter at forbuddet mod løsarbejdere var indført i 1783. Løsarbejdere kunne nu ikke længere blive selvstændige ved at skaffe sig værdien af 10 hundreder til tiende, som var en stor formue. Hvis de blev håndværkere, kunne det måske åbne en udvej fra fæstepligten eller landbruget. Hrefna Róbertsdóttir nævner, at antallet af håndværkere voksede igennem 1700-tallet, og med forbuddet mod løsarbejdere kunne de ligefrem blive mere selvstændige og uafhængige af bondesamfundet. Da antallet af købstæder voksede, opstod også nye muligheder.[1] Helgi Þorláksson er ikke enig i dette og påpeger i sin anmeldelse af Hrefna Róbertsdóttirs bog, at forordningen om løsarbejdere i 1783 rent faktisk ikke indeholder nogen direkte forbindelse til håndværk. Selv om løsarbejdere har fået flere muligheder for at lære et håndværk, er dermed ikke sagt, at håndværkere er forhenværende løsarbejdere.[2] Hrefna Róbertsdóttir undersøgte sagen yderligere, og det viste sig, at der ikke var bevaret nogen bevillinger eller ansøgninger i arkiverne fra håndværkere eller tomthusmænd i Gullbringu- og Kjósarsyssel i perioden 1767–1793, hvor antallet af løsarbejdere og vævere var højest i landet. Resultatet var derfor, at man ikke kunne påvise nogen forbindelse mellem det voksende antal håndværkere og forbuddet mod løsarbejdere.[3] Det kunne falde i tråd med Þorkell Fjeldsteds skelnen mellem håndværkere og løsarbejdere, for håndværkerne kunne arbejde uden at have bevilling til at være løsarbejdere inden for landbrugssamfundet.

Husmænd var også en gruppe, der ikke var omfattet af forbuddet mod løsarbejdere. Det er kompliceret at definere husmænd som en gruppe. Den simpleste definition er, at løsarbejdere skulle have tilladelse til at være løsarbejdere (altså inden indførelsen af forbuddet mod løsarbejdere), men husmænd skulle ikke have nogen tilladelse. At være husmand var nogle gange en midlertidig tilstand, inden folk havde etableret sig, for eksempel med udkomme af fiskeri eller leje af græsningsland. Husmænd boede ofte alene og var ikke husbønder over nogen husholdning, men var tit "lejere" hos bønder. Undersøgelser har vist, at det tit

[1] Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 178–181.

[2] Helgi Þorláksson, "Avhandlingsrecensioner. Kameralisme, ull og fisk". *Historisk Tidskrift* [svensk] 130:1 (2010), s. 70.

[3] Hrefna Róbertsdóttir, "Samfélag átjándu aldar", s. 78.

var nære familiebånd mellem en husmand eller -kvinde og husbønderne, f.eks. gamle forældre, der levede af deres ejendom, men boede på deres børns ejendom.[1]

Hrefna Róbertsdóttir har også påpeget en forbindelse mellem forordningen om forbud mod løsarbejdere og forestillinger om forbedringsarbejde i tugthuse. Hun skriver, at fanger, løsarbejdere og ulydigt tyende dér har lært forskelligt håndarbejde og andet tilhørende arbejde på landet.[2] I perioden 1755–1759 var der stor nød i Island. Bønderne kunne ikke brødføde alle i deres husstand og måtte bortvise folk, selv om de blev straffet med bøder. De første, der blev sendt bort, var unge tjenestekarle og dermed en gruppe med risiko for at blive løsarbejdere. Bønderne kunne simpelthen ikke brødføde de fattiglemmer, der var kommet under deres forsorg. Folk søgte af den grund i voksende grad til fiskelejerne eller begyndte at vagabondere.[3] De var i så stor nød, at de ikke så anden mulighed end at overtræde loven, for eksempel ved at stjæle til livets ophold og flakke ulovligt rundt i landet. Folk, der blev idømt fængselsstraf, blev sendt til København, fordi der ikke fandtes noget tugthus i Island. Da disse transporter og udgifterne til dem voksede, besluttede man at bygge et tugthus i Island. Fangerne dér bearbejdede uld for Indretningerne, men blev også sendt til fiskerboder.[4] Ved midten af 1700-tallet havde de danske myndigheder på programmet at bygge forbedringsanstalter over hele riget.[5] Forbedringen skulle bestå i flid, lydighed og tugt.[6]

Þorkell Fjeldsted skriver, at landstrygere, der vandrer rundt i landet om sommeren og påstår, at de er fattige, svagelige eller for gamle og så-

[1] *Net*. Kristín Svava Tómasdóttir, "Húsmenn við Breiðafjörð og á Vestfjörðum í upphafi 18. aldar". *Vefnir. Tímarit félags um átjándu aldar fræði* 10:2 (2013), s. 1–21 <https://www.vefnir.is/grein/husmenn-vid-breidafjoerd-og-a-vestfjoerdum-i-upphafi-18-aldar>.

[2] Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society,* s. 162–165.

[3] Sigríður Hjördís Jörundsdóttir, ""Umhlaupandi landeyðarar"", s. 504–506.

[4] Einar Laxness, *Glæpur og refsing í Íslandssögunni*. Reykjavík 2001, s. 66–67; Björn Þórðarson, *Refsivist á Íslandi 1761–1925*. Reykjavík 1926, s. 18, 49.

[5] Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society*, s. 341.

[6] På Færøerne fandtes tilsvarende forestillinger om virkningen af forbedringsanstalter. Der skulle man udrydde dovenskab og stædighed og skabe individer, der kunne være til gavn for samfundet. Se: Elin Súsanna Jacobsen, "Tukthús, arbeiðshús og fátækragarður". *Konubrot. Heiðursrit til Elin Súsonnu Jacobsen*. Red. Bjørg Jacobsen, Beinta í Jákupsstovu, Malan Marensdóttir og Annika Sølvará. Tórshavn 2011, s. 261.

ledes er en byrde for bønderne, skal sættes i fæste hurtigst muligt for at udrydde denne uskik.[1] Lovmand Sveinn Sölvason er enig, men vil helst sætte den slags landstrygere i tugthus og dér lære dem at arbejde.[2] Ifølge Páll Vídalíns forordning fra 1720 skulle de flokke udryddes, der levede af andre, selv om de var arbejdsdygtige. Derefter skriver han:

> For at Guds almissefolk hermed ikke forhindres i at søge arbejde, så skal alle de, der ikke kan skaffe sig føde med arbejde for bønder, give sig frem for sysselmanden på mandtalsting, og han skal i samråd med repstyrerne og i nærværelse af tingets medlemmer give en seddel til dem, der må anses for at være almissefolk.[3]

Var det mennesker, der ikke ville arbejde eller ikke kunne? Þorkell Fjeldsted ville give folk i nød dispensation fra dette i hårde år, og folk skulle så anmode om bistand fra reppen hurtigst muligt.[4] Han forbød direkte, at bønder lejede deres tyende ud om sommeren under høhøsten, og foreskrev, at man skulle arrestere dem, der ikke efterkom det. Landstrygerne blev sat i kategori som løsgængere, og det gjaldt også tyende, der var løbet fra tjenesten. Repstyrerne skulle sørge for, at løsarbejdere og løsgængere ikke snød sig til at arbejde for ilde stedte bønder.[5] Ifølge ham måtte købemænd højst få fire mark i løn om ugen.[6] Det ser ud til, at der har været delte meninger om denne løn. Beløbet er overstreget i håndskriftet, og i stedet er indsat sætningen "som sædvanlig i landet".[7] Þorkell Fjeldsted ville ikke forbyde købearbejde, men ville begrænse udbuddet af købemænd ved at forbyde løsarbejdere, fordi de i højere grad end andre kunne tænkes at tage den slags arbejde.

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 363 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 21).

[2] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 519 (*ÞÍ.* Rtk. D3/8–5. Lovmand Sveinn Sölvasons bemærkninger, kapitel IV, § 21).

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 569 (Lovmænds og sysselmænds udkast til en politiforordning for Island, 17.7.1720). Oversat fra islandsk.

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 22).

[5] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 23).

[6] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 365 fodnote (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 24).

[7] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 364 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel IV, § 24).

Hvad angår tyende, der løb fra tjenesten, bør man nævne en bestemmelse i kapitel III om folk, der lokkes væk (muligvis af andre bønder eller købemænd). Þorkell Fjeldsted foreslog, at den, der gjorde det, skulle betale husbonden en bøde på værdien af årslønnen for den, der var løbet fra fæstet.[1]

Sysselmanden i Dalasyssel, Magnús Ketilsson, skrev om købemænd og løsarbejdere i *Islandske Maaneds-Tidender* 1774. Der anfører han, at løsarbejdere fik meget højere løn, end bønder havde råd til at betale. Ud over de normale omkostninger som mad, tøj og logi, var løsarbejdernes løn fra fem mark til en rigsdaler pr. uge, mens karle fik fire rigsdaler og seks alen vadmel for et helt år.[2] Løsarbejderen kunne derfor optjene en tjenestekarls løn på en sommer. Efter Magnús Ketilssons opfattelse var så høj en løn meget skadelig, for tjenestekarle måtte spørge sig selv, hvorfor de skulle tjene hos bønder, når de kunne blive løsarbejdere. Det ville så føre til, at alle blev løsarbejdere.[3] Her medregnes en yderligere årsag, foruden skaden ved en høj løn og som blev nævnt ovenfor, påvirkningen på arbejdsomheden. Magnús Ketilsson skrev også en redegørelse til Landkommissionen om bøndernes udgifter i Dalasyssel. I hele syslet var der i alt 1.743 indbyggere, deraf 261 bønder. Tjenestekarle fik tre rigsdaler i løn om året, og tjenestepiger to rigsdaler. Ifølge Magnús Ketilssons beregning var der i syslet 470 arbejdsdygtige mænd og 575 arbejdsdygtige kvinder. Samlet var udgifterne til tyende derfor 2.560 rigsdaler. Magnús Ketilsson opgjorde også alle skatter, offentlige afgifter og omkostninger ved kost og logi for husholdene, som bønderne afholdt. Det var i alt 4.660 rigsdaler om året for alle bønder i syslet. Det mente Magnús Ketilsson egentlig var meget mindre, end udgifterne rent faktisk var for bønderne i syslet.[4]

Der nedlægges direkte forbud mod tiggeri i udkastet til Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning 1771. Alle skulle efter hans mening have en overordnet. De, der var sig selv nok og ikke havde nogen, ville med-

[1] *Den islandske Landkommission 1770–1771* V, s. 345 (*ÞÍ.* Rtk. D3/6–5. Þorkell Fjeldsteds udkast 1771, kapitel III, § 6).

[2] 1 mark = 16 skilling. 1 rigsdaler = 6 mark. I 1600- og 1700-tallet var en alen 57,1 cm.

[3] Magnús Ketilsson, *Islandske Maaneds-Tidender* 1:14 (1. november 1774), s. 29–30.

[4] *Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*. Red. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2018, s. 215–217. (*ÞÍ.* Rtk. D3/–12. Sysselmand Magnús Ketilsson skriver om Dalasyssel [uden dato 1771]. Lit. BB. [N° 1]).

virke til opløsning af samfundet. Det mest bemærkelsesværdige i kapitel IV mener Harald Gustafsson er Þorkell Fjeldsteds forslag om absolut forbud mod løsarbejdere, landstrygeri og tiggeri og hans forestillinger om, at alle skulle have fast bopæl sommer og vinter.[1] Þorkell Fjeldsted havde dog ikke noget imod, at bonden sendte sine karle i fiskerbod, hvad der ville betyde, at de havde to opholdssteder, men at bopælen var hos bonden. Hjemmet står der for noget mere end en håndgribelig bygning; det er knyttet til hustugten, som bonden skulle udøve. Mere velhavende mennesker var dog undtaget. De ansås ikke for at være løsarbejdere. Definitionerne på løsarbejdere og løsgængere er de samme i forordningerne 1685, 1701 og 1720. Þorkell Fjeldsted ville imidlertid forbyde løsarbejdere fuldstændig. På den måde skulle alle have et tilflugtssted, svagelige såvel som arbejdsdygtige, under husbondens tugt.

Løsarbejderne havde et dårligt ry, og de var ikke til gavn for samfundet efter myndighedernes mening. Man anså dem for at være dovne, fordrukne og uhæderlige ågerkarle. En løsarbejder kunne i virkeligheden være hvad som helst, en rejsende sælger, sømand eller købemand ved høhøsten eller andre sæsonbetingede arbejder. Forskellige begrænsninger og lovbestemmelser skulle begrænse denne plage.[2] Lovmand Sveinn Sölvason og vicelovmand Magnús Ólafsson var uenige med Þorkell Fjeldsted om at forbyde løsarbejdere, for det ville betyde, at statens indtægter blev mindre. Andre syntes godt om hans forslag om forbuddet. Det er også interessant at se, hvordan Þorkell Fjeldsted undtager velhavende fra bestemmelserne om løsarbejdere, for de var også undtaget fra myndighedernes forestillinger om opdragelse. I virkeligheden var der mulighed for at blive husmand for at undgå at blive tyende. Husmænd og huskoner havde mere selvstændighed end tyende. Husmænd havde selvbestemmelse og levede af deres udkomme. Undertiden var det familier, der ligefrem havde andre ansat. Husmanden/huskonen havde således sit eget hjem i en andens hus. Hjemmet var ikke selve bygningen, men en særlig institution, uafhængigt af den håndgribelige lokalitet. Denne gruppe er desværre endnu ikke undersøgt nærmere.[3]

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 151; Samme, "Stjórnsýsla", s. 56.

[2] Hrefna Róbertsdóttir, "Samfélag átjándu aldar", s. 72; Loftur Guttormsson, "Uppeldi og samfélag á Íslandi á upplýsingaöld", s. 21–22; Helgi Þorláksson, "Undir einveldi", s. 43–46.

[3] Arnljótur Ólafsson, "Um ómagaframfærslu". *Andvari* 14:1 (1888), s. 198–199; Hrefna Róbertsdóttir, "Andmæli við doktorsvörn Vilhelms Vilhelmssonar", s. 152–153;

KONKLUSIONER

Her er redegjort for to kapitler om samfundsforhold i Þorkell Fjeldsteds udkast til en almen politi- og landforordning for Island fra 1771. Bestemmelser, der drejer sig om landstugt og hustugt for folk inden for og uden for fæstepligten. Af udkastet ses, at opdragelse og disciplinering af gårdens indbyggere er det grundlæggende forhold. Alt, hvad tyende kunne forbryde sig mod, opregnes, og strafbestemmelser for det angives. Opdragelsen af tyende var meget vigtig! Þorkell Fjeldsteds grundforestillinger er i overensstemmelse med hustugtforordningen og ældre forordninger. Hvis hustugten ikke var i orden, kunne det smitte hele samfundet. Hustugten ansås at være forudsætningen for landstugten, som igen var forudsætningen for trivsel og genoprejsning, og den modvirkede sløvhed og dovenskab, som man mente var karakteristisk for befolkningen. Þorkell Fjeldsteds forslag om straf er imidlertid noget mere vidtgående end i hustugtforordningen 1746, for eksempel tilføjes tugthusophold. Der blev oprettet et tugthus i Island i 1771, og dermed kunne man sende folk til det, hvad man ikke kunne, da forordningen om hustugt blev indført 1746.

Lønforhold var knyttet til landstugt, idet lav løn ikke alene sikrede bønderne nok arbejdskraft, men også bidrog til arbejdsomhed og flid. Tyende skulle disciplineres, og husbønderne skulle indprente dem flid. Forordningerne, som blev fulgt i Island om tyendets og andres løn, var anordning om politivæsenet 1685 og Páll Vídalíns forordning 1720, som ikke havde fået kongens bekræftelse. Løntaksterne i disse forordninger minder meget om hinanden. Þorkell Fjeldsted vil sætte lønnen til tjenestekarle op i forhold til disse forordninger. Hans samtidige blandt embedsmændene syntes imidlertid, at hans lønforslag var for høje, og de blev revideret i udkastet og sænket. Tjenestepigernes løn var imidlertid altid lige lav i disse forslag, halvt så høj som karlenes løn eller endnu lavere. Þorkell Fjeldsted ændrede ikke noget, der angik normalt kvindearbejde, men han ville ligesom Páll Vídalín have, at en pige fik mandsløn, hvis hun udførte mandsarbejde. Hvis man kan stole på brevet fra "Islands fattige" til Landkommissionen, fik tjenestepiger endnu lavere løn end foreslået i forordningerne fra 1685 og 1720. Folks forestillinger om

Net. Kristín Svava Tómasdóttir, "Húsmenn við Breiðafjörð og á Vestfjörðum í upphafi 18. aldar", s. 1–21.

lav løn beroede på samfundets bæredygtighed; privat initiativ hos lavere klasser var slet ikke profitabelt. Af embedsmændenes bemærkninger til udkastet til politi- og landforordningen 1771 fremgår, at høj løn ansås for at anspore til dovenskab og selviskhed. Þorkell Fjeldsted blev også kritiseret for ikke at gå ud fra islandske forhold. Forestillinger om lav løn var også knyttet til forestillinger om løsarbejde. Det var ikke profitabelt, for det ansporede til dovenskab.

Hvis man ser på Gottrups forordning fra 1701 og Páll Vídalíns fra 1720 angående løsarbejdere, ses det, at de går ud fra de samme forudsætninger. Betingelserne for en tilladelse til at være løsarbejder var strenge, sikkert for at så få som muligt kunne få tilladelsen, og for at samfundets belastning ved løsarbejdere blev mindst mulig. Undersøgelser af løsarbejderforhold i 1700-tallet viser, at folks forestillinger om løsarbejdere overvejende var negative. Man mente, at de som helhed gjorde samfundet værre. Måske er modstanden forbundet med angst for mangel på tyende. Þorkell Fjeldsteds ideer om et totalt forbud mod løsarbejdere var i overensstemmelse med det, og de fleste embedsmænd, der fremsatte bemærkninger til hans politi- og landforordning, var enige med ham. Lovmand Sveinn Sölvason og vicelovmand Magnús Ólafsson var dog imod et sådant forbud, fordi fattige bønder ikke kunne betale tyende løn hele året. Dog kunne de have råd til at betale købefolk løn de måneder, hvor der var størst travlhed, og det var mere sandsynligt at få løsarbejdere end andre til at fæste sig som købefolk. Selv om Þorkell Fjeldsted ikke ville forbyde købefolk, kun løsarbejdere, så er det besynderligt, at han ville hæve lønnen til tjenestekarle, men forbyde den vigtigste arbejdskraft til købearbejde, løsarbejderne.

Højere løn til tjenestekarle samtidig med hårdere straf for at løbe fra tjeneste, og at bortløbet tyende skræmmes fra løsarbejde, dette fæstner folk yderligere i samfundets traditionelle form, fæstepligten. På den anden side mente Þorkell Fjeldsteds samtidige ikke, at han forstod Islands særstilling og fattigdom, altså at der i Island gjaldt andre regler end i Danmark. Noget tyder på, at Þorkell Fjeldsted ikke har været klar over, hvor vigtig lav løn var for de islandske embedsmænd, og at lav løn i deres forestillingsverden var i så stort omfang nært knyttet til landstugt.

Erindisbréf Landsnefndarinnar 22.5.1770

Landkommissionens instruks 22.5.1770

Erindisbréf Landsnefndarinnar var gefið út 22. maí 1770. Það er hér birt eins og það er prentað í / *Landkommissionens instruks blev udgivet den 22. maj 1770. Den er her angivet, som den er trykt i* Lovsamling for Island III, s. 665–677 (Instruction for den islandske Landcommission. Christiansborg 22. Mai 1770).

INSTRUCTION, hvorefter Vi Christian den Syvende p. p. allern. ville, at Os elskelig Andreas Holt, Vores Ober-Landcommissarius og Vice-Raadmand udi Christiania, Thorkild Fjeldsted, Vores Laugmand paa Færöerne, og Thomas Windekilde, som forordnede Commissarier paa Vort Land Island, saavel til at undersöge samme Lands og dets Indbyggeres Tilstand, som at foreslaae hvad der kan tjene til Landets og disse Vore Undersaatters Bedste og Opkomst, sig udi denne Commission allerunderd. have at rette og forholde.

1) Som Landets Velfert og Opkomst meget derpaa ankommer, at samme er forsyfnet med saa tilstrækkeligt et Antal Indbyggere, der kunde benytte sig af alle baade udi Landet og det paastödende Hav sig tilbydende Fordele, men Folketallet skal dog fra dette Seculi Begyndelse og hidindtil sig meget, og fast til den halve Deel, der have formindsket: saa haver I ei alene at undersöge, om saadan Formindskelse overalt i Landet, eller ikkun udi visse og hvilke Sysseler i Særdeleshed eller fornemmeligen sig haver tildraget, og hvad Aarsager, være sig physiske, politiske eller moralske, dertil haver været, men endog at foreslaae de Midler (foruden de sædvanlige Næringsveie, hvorom herefter videre meldes), hvilke I eragte bekvemme og tjenlige til Folkeformerelsen, som pr. Exempel: a) ved store Jorders eller Gaarders Deling; b) Husmænds Nedsættelse paa Gaardenes Grund, af hvilke Gaard- eller Jordbrugerne, om ikke overalt saa dog paa sine Steder, sig kunde betjene, og derved spare en Deel af de nu holdende mange Tjenestefolk, hvis kostbare Lön samt Underholdning skal falde disse Gaardbrugere til stor Besværing; c) öde Pladsers Bebyggelse og Besætning, hvor samme befindes af saadan Beskaffenhed, at

samme kan underholde sine Beboere, og er derunder at forstaae, ei alene enkelte Gaarde eller Husmændspladser, men endog tillige og fornemmeligen adskillige hele Bygdelaug og Strækninger, som erfares at have været beboede i forrige Tider men ere nu forladte og öde, f. Ex. Langevandsdal, Geitland, det Inderste af Alptefjorden i Sneefjeldsnæs Syssel, saa og især Reykefjord paa Strandene, med adskillige flere nu forladte Steder paa de Kanter, og endelig Hrafnkelsdal, Mödredal og andre nu ligeledes forladte Egne til Fjelds; d) Opmuntring og Lettelse for unge Folk, som ville begive sig udi Ægteskab og paa saadanne forhen ubebygte Steder vilde nedsætte, med videre som til anförte Hensigt henhörer. Og have Vi, til nogen Lettelse udi foranförte Undersögning, ved Vores Rentekammer ladet tilskrive Biskopperne udi Skalholts og Holum Stifter, at de, saasnart mueligt er, tilstille eder verificerede Copier af de udi sidstafvigte Aar befalede Tabeller over Folketallet i Landet, saaledes som samme den 15. Augusti samme Aar befandtes at være.

2) Saa nyttig som Folkeformerelsen i sig selv er, saa fornöden bliver det og udi paakommende Tilfælde, hvor En og Anden tager Skade paa Lemmer og Helbred, og frugtsommelige Qvinder geraade udi besværlig eller farlig Barnefödsel, at de ere forsyfnede med saadanne Hjelpemidler, hvoraf de sig til deres Helbreds og Livs Conservation kunde benytte. Til den Ende er vel, foruden den der beskikkede Landphysicus, gjort Begyndelse med Antagelsen af nogle faa saa kaldede Fjerdings-Chirurgi og en Jordemoder, hvilken sidste skulde undervise Andre udi sin Videnskab; men, hvad Fremgang det dermed haver haft, og hvorledes saadan Indretning var at udbrede i Landet paa den Maade, at Indbyggerne paa alle Steder og saa betimeligen som Fornödenheden udfordrer, kunde deraf höste Frugt og Nytte, haver I at undersöge, samt efter Befindende at foreslaae: hvad Antal duelige saavel Chirurgi som Jordemödre i Landet nödvendig udfordres, paa hvilket Sted hver sig skulde nedsætte, og hvorledes samme, med mindst Byrde for Landet og Vores Cassa, var at lönne.

3) Da Fiskeriets Formerelse og Fiskevirkningens Forbedring der i Landet er ei alene til Indbyggernes Velfærts Befordring, men endog for det almindelige Bedste, meget höit angelegen, saa haver I at undersöge og foreslaae: a) hvorledes den nu der forelöben Uorden, med at bruge flere Folk paa en Fiskerbaad end dertil efter dens Störrelse og til Nytte ved Fiskeriet behöves, kan være at afhjelpe; b) paa hvad Maade derimod Indbyggerne paa de Steder, hvor Fiskerie falder, kunde tilholdes at bygge og vedligeholde et saadant Antal Baade, at derpaa ingen Mangel skulde

haves i Værtiden, naar Oplandsfolket og de fra Norderlandet komme til Sökysterne for at betjene sig af Fiskeriet, da saadan Mangel saa meget mindre der burde finde Sted, som det til Landets Beseigling octroyerede Compagnie lader betale Præmier for detslige Baades Bygning; c) paa hvilke Haufne det eragtes tjenligst og fornöden at tilberede eller virke Fisken paa Terraneufs Maade; d) hvorledes man, i Mangel af fornöden Mandskab til Fiskeriet ved Fiskestederne, kunde erholde samme paa bekvemmeste Maade fra Oplandet eller andre Distrikter i Landet; e) som ved Fiskefangsten med Torskegarn kan baade spares Folk og erholdes desto flere Fisk, hvor og paa hvilke Steder da eragtes, at saadanne Torskegarns Brug med Nytte og Fordeel var fornemmeligen at indföre; f) da under Landet til visse Tider skal falde Mængde af Sild, og paa sine Steder meget gode Flyndre, men Indbyggerne dog ikke före sig saadant Fiskerie til den Nytte og Fordeel det kunde blive, hvorledes samme da herefter mere var at söge, samt til Nytte baade i Landets Oeconomie og for Handelen kunde bruges og anvendes; g) imellem Örebakks og Thorlaks Haufne, samt i Borgefjorden, skal befindes store Elve, strækkende sig meget langt op i Landet, hvor god og feed Lax falder, hvilken til Fordeel for saavel Oeconomien som Handelen let var at fange, naar Elvene med behörige Stængsler, som nu mangler, bleve forsyfnede; hvorfor tillige maa tages under nöie Betragtning, hvorledes dette Fiskerie herefter var at söge, og kunde komme til anförte Brug og Nytte; h) hvor andre fiskerige Elve og ferske Vande der i Landet befindes, maa samme ligeledes beskrives hver af sin Beskaffenhed, samt derhos bringes i Forslag, paa hvad Maade det der faldende Fiskerie kan, til Gavn og Bedste for Indvaanerne og Handelen, föres i behörig Brug. Og da iövrigt kan ventes, at nogle Buyser vil i Tiden udi Island overvintre, saa maa forud ved nærværende Leilighed overveies, om ikke, paa den dertil bekvemmeste Aarets Tid, een af disse Fartöier kunde sendes derfra til Kysten af den östre Side paa Grönland, for at erholde nogen Underretning om dette Land, samt dets Beskaffenhed, hvorover I ligeledes eders Betænkning meddeler.

4) Det er forlængst bragt i Forslag, som fordeelagtig baade for Landets Indbyggere og Vores Interesse, ligesom det og af Landfoged Skule Magnussen ved hosföiet Plan og Demonstration Litr. A igjentages: at indföre en fri Handel i Landet paa den derhos beskrevne Maade. Saalænge nu den det almindelige Handels-Compagnie forundte Octroy paa nærværende Handel til 1784 Aars Udgang staaer ved Magt, lader sig vel

ingen saadan Indretning der foretage, og efter et af Landfogden siden indgivne Promemoria, Litr. B, haves ei heller tilstrækkelig Kundskab om og hvor bekvemme Vinter-Haufne der findes, af hvilke man sig under en fri Handel skulde kunne betjene. Imidlertid ville Vi dog, at Commissionen nöie skal undersöge og overveie: a) hvad enten saadan fri Handel holdes for nyttig eller ikke, i Henseende til ei alene Landet og Vores deraf dependerende Interesse i Særdeleshed, men endog det almindelige Bedste, efter den Indflydelse samme Handel haver paa andre Vore Stater; b) hvorledes den, enten efter dette Forslag eller paa anden Maade, i sin Tid kunde være at anlægge eller indrette, og om endog forud, imedens Octroyen vedvarer, dog uden dens Forkrænkelse, kunde banes Vei til denne Indretning, samt paa hvilken Maade; og c) hvad dertil udfordres; især haver Commissionen sig paa det nöieste at forespörge, ja endog saavidt mueligt er at lade undersöge i alle Landets Fjerdinger, hvor der maatte befindes brugelige Haufne for store Fartöier, ei alene til Vinterleie, men endog til derudi at indlöbe og ligge paa nogen Tid udi paakommende Storm og Uveir, eller i andre fornödne Tilfælde, samt hvor langt saadanne Haufne ligge fra hinanden, og hvilke af dem især kunde agtes mest bekvemme til at befordre den udi efterfölgende 12te Post videre ommeldende Transport til Söes fra Sted til andet, saasom f. Ex. paa Sönderlandet: Hvalfjordsöre paa Nordsiden af Kjalarnæs og Leynevaag, en Miils Vei fra Holmens Haufn; paa Vesterlandet Hvidaaens Udlöb i Borgefjorden, Strömfjord, Bjarnarhöfn eller Kombervaag ved Stickesholm, Hraunhavnsos ved Budenstads Haufn, Eyvindsaae i Strande Syssel, foruden adskillige andre, som Talknefjord, Patrixfjord noget indenfor den nu brugelige Haufn, og Flatöe; paa Nordlandet: Raufarhöfn paa Sletten; paa Österlandet: ei alene de egentlige Östfjorde, men især udi Skaftefjelds Syssel, fornemmeligen ved Dyrhole med flere, som overtalt i Landet maatte findes, hvorefter I over hver af disse Punkter især eders Betænkning meddeler.

5) Efter den Anledning bemeldte Forslag giver til at före uformalet Korn til Landet, kommer og under eders Betragtning, om saadanne smaa Meel- og Gryn-Qværner, som Bönderne i Norge bruge, i sin Tid der kunde indrettes.

6) Som formenes, at de fornemste Aarsager, hvorfore de i Landet til Kornavlingens Indförsel hidindtil gjorde Forsög ere blevne frugteslöse, skal have været deels Mangel af Jordartens Valg og dens samt Sædens vedbörlige Behandling, og deels Mangel af Kyndighed i at benytte og

især at törre det avlede Korn; ligesom og erfares, at Landets eget vilde Korns Forplantelse og Dyrkelse endnu ikke er tilstrækkelig prövet: saa have I paa det nöieste at undersöge begge Dele, og efter befindende Beskaffenhed at foreslaae de Maader og Midler, som kunde agtes bedst bekvemme til at sætte denne Deel af Jorddyrkningen med mindste Bekostning og Besværlighed i Drift til forventende Fordeel for Landets Indbyggere, og da det ligeledes kan formodes, at det gangbare Jordbrug lader sig i andre Maader meget forbedre, saasom: a) ved Engenes Indhegning og deres Rödning fra Tuer og andet, som hindrer Græsvæxten og forvolder at samme ei med bekvemme Redskaber kan höstes; b) ved Jordens Cultur, ved Gjödning, Vanding, med videre; c) de der begyndte Kaal- og Urtehaugers videre og almindelige Udbredelse, samt de af Landets egne vilde Urters Dyrkelse, som maatte findes tjenlige til Spiisning, Farverie eller anden Nytte i Husholdningen; d) ved Potatoes eller Jordæbles og Roers Aufling; e) Tobaksplantning; f) ved Skovplantning af Fyr, Gran, Lerke eller andre saadanne Træer, som der kunde voxe og komme til Nytte, og da först i Særdeleshed de, hvortil man kan faae Planter i Landet selv, f. Ex. Birk, nogle Arter af Piil og Asketræ, som paa sine Steder befindes, og g) Sæterdrifters Anlæg eller Fornyelse, hvor det lod sig gjöre, med videre; og hvad i saa Maade efter nöieste Undersögning tjenligt og gjörligt befindes, haver I at foreslaae, tillige med de Midler, som eragtes bekvemme til samme at iværksætte og med mueligste Sikkerhed at udföre.

7) Hvad til Qvægauflingens Formerelse og Forbedring henhörer tager I ligeledes under nöieste Betragtning, og iblandt andet: hvorvidt det kunde være gjörligt eller fordeelagtigt at holde og opelske en större Mængde Hornqvæg end nu pleier at skee, saavel som og, hvorledes den paa mange Steder i Landet allerede udi nogle Aar vedvarende Faaresyge kunde være at hæmme, eller dens videre Udbredelse at forebygge, og bringer derefter udi Forslag hvad udi hver af anförte Henseende eragtes nyttig og fornöden.

8) Haver I fra Landfogden at indhente en fuldstændig Jordebog over det Os overalt der paa Landet forbeholdne Jordegods, være sig saavel Klostere som Ombuds og andre Jorder, med hostegnet Forklaring: hvad hver især nu indbringer eller kan indbringe Vores Cassa, baade udi Fæste og aarlig Afgift; og som Landgodsets Forbedring og Opkomst kan ventes mere hos Eiere end af Fæstere, saa undersöger I, om eller hvorvidt det kunde være tjenlig, ei alene for Vores Interesse, men endog til almindelig

Bedste, at forhandle dette Gods, og derefter bringer udi Forslag: a) hvorledes det til Forhandling var at inddele, tagende derhos i Betragtning saavel hvad om store Jorders eller Gaarders Deling ved denne Instructions 1. Post § a allerede er anmærket, som hvad videre kunde bestemmes for at gjöre det for Bönderne mueligt selv at kjöbe de af dem beboende Steder og brugende Jorder; b) de Conditioner, hvormed Godset til Forhandling var at opbyde, hvorhos I retter eders Öiemærke især derhen, at de Revenüer, Vores Cassa nu deraf haver, kunde fremdeles blive samme forbeholden; og c) paa hvilket Sted eller Steder I eragte at Auctionen derover bedst og bekvemmeligst var at holde, med videre som dertil henhörer.

9) Ligesom Vi allerede til Landets almindelige Bedste allern. have befalet, at nuværende Stiftbefalingsmand Thodal skal for det Förste udi nogle Aar sig der i Landet opholde, saa finde Vi og baade til Vores Tjenestes Befordring, saa og til Vore der værende Undersaatters Lettelse samt Gavn og Sikkerhed tjenlig og fornöden, at dette vidtlöftige Land inddeles under 2 Amter, nemlig de söndre og vestre Fjerdinger under eet, og de nordre og östre under det andet Amt, paa den Maade, at Stiftbefalingsmanden tilligemed betjener det förste og Amtmanden det andet Amt, dog at den sidste bliver Stiftamtmanden subordineret udi alle Forretninger, som ere betydelige eller angaae Landets almindelige Forfatninger, saa at Amtmanden Intet derudi uden hans foregaaende Samtykke eller Foranstaltning foretager; ligesom han og udi alle andre Tilfælde, hvorudi Stiftamtmanden hans Erklæring eller Betænkning forlanger, hannem samme meddeler, samt retter sig efter de af ham derudi föiende Anstalter. Til den Ende have I, efter foregaaende Undersögning, at meddele eders Betænkning: a) om Noget videre, end anfört er, i Henseende til Amternes Inddeling holdes fornöden at fastsætte, som f. Ex. om et eller andet af de Sysler, der efter bemeldte Fjerdingers Inddeling ere bestemte at skulle höre til et Amt, kunde maaskee bekvemmere lægges til et andet; b) hvad Sted, eller Os forbeholden Kloster, enten udi Norder- eller Öster-Fjerding, som Amtmanden til Bopæl udi dette ham tildeelte Amt var at anvise, og c) om samme Sted behöver nogen og hvad Forbedring, for at gjöre det, dog paa sparsommeligste Maade, bekvem til saadant Brug, og hvad Bekostning da dertil udfordres. Imidlertid og indtil denne Indretning for ham kan vorde bragt i Stand, bliver ham tilladt at tage sin Bopæl udenfor bemeldte Amt i Landet, hvor han det selv tjenlig befinder, efter hvis Vi hannem detsangaaende med videre allern. rescribere.

10) Som Landet i forrige Tider paa sine Steder har været hjemsögt og tilföiet stor Skade af Sörövere, det og, efter indkommen Beretning, for kort siden sig haver tildraget, at fremmede Söfarende have indtrænget sig udi en og anden af Indbyggernes Boliger, dem til Uleilighed, og Vi gjerne önske, at disse Vore Undersaatter kunde sættes i Stand til nogenledes at forsvare sig imod saadan Vold og Ulempe: saa tager I ligeledes udi behörig Overveielse og derefter foreslaaer paa hvad Maade det ved nogen Haandsrækning af Skyde- og Sidegevær, samt Krud og Lod, med mindst Bekostning for Vores Cassa, og mindst Byrde for Landet, kan være at indrette, saasom med at inddele det unge Mandskab udi visse Roder, under Anförsel af nogle Formænd, enten syssel- eller distriktviis, hvad Orden ellers derved var at iagttage, hvor Gevæhrene med Krud og Lod skulle forvares, med videre som hertil henhörer.

11) Efter at de paa Sönderlandet med stor Bekostning anlagde nye Indretningers eller Fabriquers Tilstand og Beskaffenhed af eder er undersögt, have I at overveie og foreslaae: ei alene om eller hvorvidt dets Fortsættelse kan agtes at være til Nytte og Gavn for Landet og det almindelige Bedste, samt hvorvidt holdes for tjenligt samme til andre Steder i Landet at udbrede, men endog om andre nye og nyttige Indretninger, som Skindberedning, Farverie, Reebslager, Smede og andre Haandværker, bekvemmere end de nu i Landet brugelige Væver-Redskaber til Vadmels Forarbeidelse, med videre, der var at indföre, og overalt Maaden og Midlerne hvorved saadant var at iværksætte.

12) Af hvad Mineralier, Ertzer samt rare eller kostbare Steenarter, som der i Landet enten er opdaget, eller, imedens I eder der opholde, kunde opdages, lader I eder meddele Pröver, og samme ved eders Tilbagekomst til Vores Rentekammer indleverer, med Beskrivelse saavel over hvert Stykke, som over Stederne, hvor de befindes, samt om Transporten derfra falder let eller vanskelig, med videre som derved var at iagttage; og som det er bekjendt, at der paa sine Steder befindes Steenkul, saa haver I ligeledes derom eder at erkyndige og derefter at bringe udi Forslag, hvorledes de kunde benyttes til Brug i Landet, da det formodentlig falder for kostbart samme derfra at lade transportere; videre have I nöie at udforske, om ikke den saakaldte Surterbrand eller Lignum fossile skulde findes i nogen Mængde paa flere Steder i Landet, end hidtil ere bekjendte, samt undersöge og foreslaae hvorvidt samme kunde baade naaes og benyttes paa bekvemmere og fuldkomnere Maade, end der nu skal være brugelig. Endelig og, om og hvorvidt der maatte findes Leilig-

hed til at virke Salt uden stor Bekostning, deels ved visse varme Bades Hjelp, deels og ved Stranden paa sine Steder, i det mindste til Indbyggernes Fornödenhed.

13) Som Mangel paa Communication imellem Landets Indbyggere hindrer ei alene den Understöttelse, den Ene kunde have af den Anden, men endog mange nyttige Forfatninger og Indretninger til deres fælleds og det almindelige Bedste, samt dertil henhörende Anstalter: saa have I nöie at undersöge og overveie, samt derefter at foreslaae hvorledes denne Mangel kunde være at afhjelpe, og Communicationen imellem Stederne eller Distrikterne i Landet lettes og befordres, saasom: 1) ved Landeveies Indrettelse, hvor man med Vogne, Karrer og Slæder, eller anden, efter Landets Egenskab bekvem Befordringskab, kunde fremkomme, især imellem Bessested Kongsgaard udi Syderfjerding og det Sted udi enten Norder- eller Öster-Fjerding, som til Amtmandens Bopæl, efter foregaaende 9de Post, bringes udi Forslag, samt imellem begge disse Steder og Biskoppernes Residentser paa Skalholt og Holum, item imellem samme 4 Steder og Öxeraae Althing, og saa videre, hvor Landets Beskaffenhed og Mueligheden tillader at gjöre saadan Indretning. Isærdeleshed efterforskes med al Flid de adskillige Landeveie over de vilde Fjelde tvers og langs igjennem Landet, hvilke i forrige Tider skal have været i Brug, f. Ex.: a) Vonarskard og Bardargate (= Bárðargata) imellem Bardardal i Thingöes Syssel og Fljotshverfe paa Siden i Skaftefjelds Syssel; b) en gammel Landevei fra Sönderlandet, især fra Landsthinget, bag ved Skaftefjelds Syssels og de andre Isbjerge til den överste Bygd i Fljotsdals Herred i Mule Syssel; c) Kjölveien og Vatnehjalle imellem Sönder- og Nordlandet; d) Sprængesand imellem Rangervalle Syssel og Nordlandet, samt Östfjordene; e) Veien bag ved Fjeldene fra Östreparten af Skaftefjelds og den sydligste Part af Mule Syssel til Langenæs, og andre deslige; hvorefter I tage udi Betragtning, hvorvidt enten disse Veie eller andre nye kunde staae til at optage og sættes i brugbar Stand paa den allerletteste, dog bekvem og sikker Maade, enten ved oprettende Sællehuse (= sæluhús), eller ved andre dertil fornödne Midler; og bliver derhos tillige at iagttage, hvor Fjorde, Elve eller Strömme falder paa den agtende Vei, paa hvad Maade Transporten derover, enten ved indrettende Broer eller Færger, bedst kunde skee; — og 2) ved bekvemme Fartöiers eller Jagters Anlæggelse paa sine bestemmende Steder, hvorved ei alene Folket, men endog Vare söværts fra et til andet Sted imod billig Fragt kunde transporteres; og paa det Indbyggernes nærværende Ukyndighed udi saa-

danne Fartöier at före, skulde ikke hindre denne Indretning, ere Vi allern. betænkt paa at forsyfne dem fra Norge med saadan et Antal Lodser, som dertil i Tiden behöves, og hvilke tillige kan undervise og anföre dem udi Söfarten samt Compassets Brug. Iövrigt, da Udförselen af denne Indretning, saavel med Landeveie som Transporten söværts udi dette vidtlöftige Land, vil udfordre sin Tid, haver I tillige at bringe udi Forslag, hvor eller paa hvilke Steder dermed kunde gjöres Begyndelse, og hvorledes samme Aar efter Aar kan nyde sin behörige Fortsættelse og Fremgang; ligesom I og giver eders Betænkning om Midlerne og Maaden, hvorved samme var at udföre.

14) Ihvorvel Landets Indbyggere ere forbudne at handle med Fremmede, eller saa kaldede Lurendreiere, saa skal dog saadan ulovlig Handel paa et og andet Sted der gaae i Svang; og som Vi ei ville tillade, at de Os og Vore dertil privilegerede Undersaatter af Handelen tilkommende Fordele overdrages Fremmede og dertil Uberettigede, men langt mere see saadant hæmmet: saa haver I at erkyndige eder om denne Snighandels Beskaffenhed, samt hvorledes den drives, og derefter at foreslaae paa hvilken Maade samme var at forebygge.

15) Hvad videre I ved Undersögning og eders Omreiser udi Landet kunde bringe udi Erfaring, at være til samme Lands og dets Indbyggeres almindelige Bedste og Opkomst, haver I ligeledes at foreslaae.

16) Haver I ved hver Post af eders gjörende Forslage at overveie, om og hvorledes den dermed havende Hensigt bedst kan være at opnaae, enten ved Foranstaltninger alene, eller ved tillige udlovende Præmier, og hvor det sidste, efter Tingenes Natur og Beskaffenhed, eragtes tjenlig og fornöden, föier I til hver saadan Post eders Betænkning, hvad i saa Maade derfor kunde være at fastsætte.

17) Dersom I udi en eller anden vigtig Post skulde være af ulige Meninger, skal den, som ikke med de Andre overeens stemmer, give sin separate Betænkning, indfört udi Forretningen ved samme Post, saasom Vi til Enhver af eder udi denne Forretning have allern. lige Fortrolighed; men udi alle andre Poster, som ikke er af Vigtighed eller af synderlig Betydenhed, indrettes Commissionens Betænkning og Forslage efter de fleste Stemmer; dog bliver det den, som derudi med de Andre ei er af lige Mening, uformeent, saadant, ifald han det for godt finder, derhos at lade annotere.

Og endeligen 18) Saa fornöden som indbyrdes Enighed samt Tillid og Fortrolighed er imellem dem, der med hinanden staae udi en Forret-

ning til at befordre samme Forretnings Fremgang: saa forsikkret gjör Vi Os og om, at Enhver af eder lader sig det til Vores Hensigts og Tjenestes Befordring udi denne Commission være höit angelegen; ligesom Vi og ikke paatvifle, at I jo, ved en fornuftig, oprigtig og venlig Omgang, söge at vinde ei alene Vore der i Landet værende Betjentes men endog andre Indbyggeres Tillid og Fortrolighed, som nödvendig, for at erlange hos dem paalidelige Efterretninger udi de til Commissionen henhörende adskillige Poster.

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores kongelige Residencestad Kjöbenhavn den 22. Maji Anno 1770.

Afrit bréfa frá 1767–1770 sem nefndin fékk afhent í upphafi starfsins

Afskrift af breve fra 1767–1770, som kommissionen fik overdraget i begyndelsen af dens virke

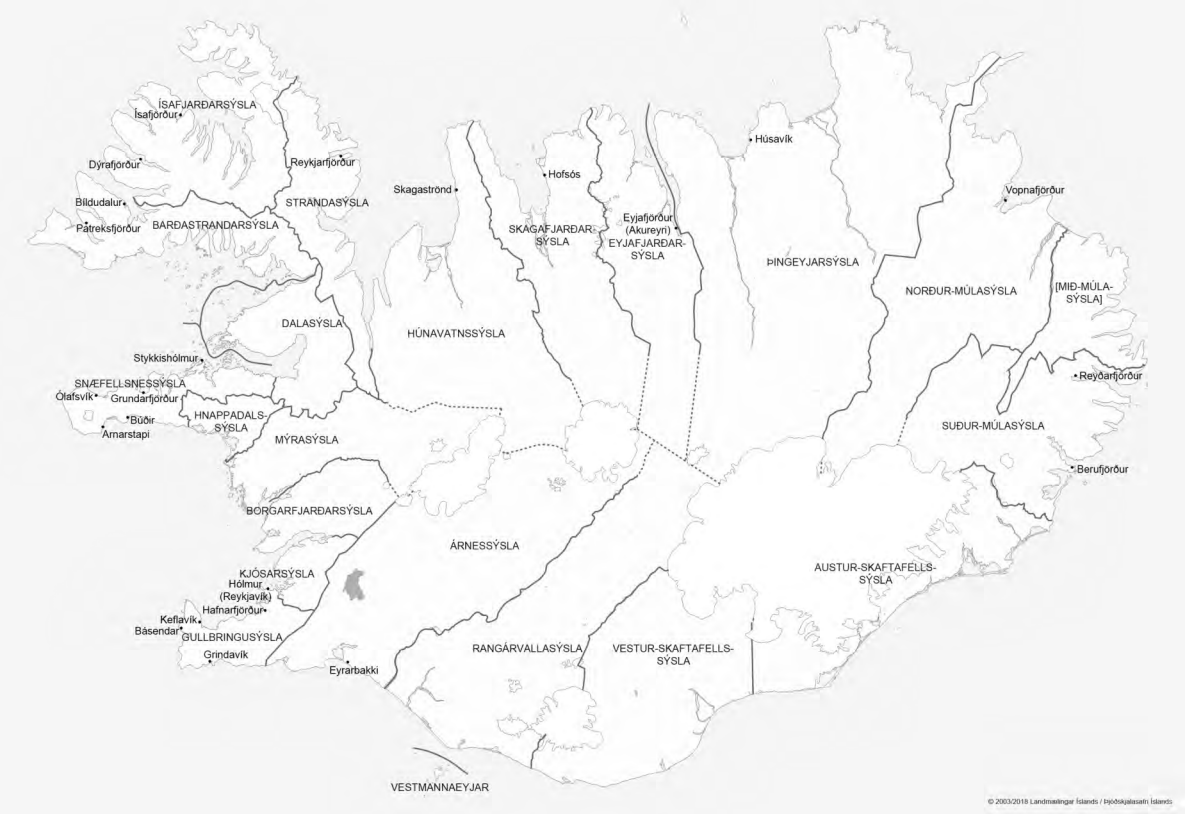

Verslunarmál voru mikið til umræðu hjá Landsnefndinni. Allir helstu verslunarstaðir á Íslandi á 18. öld eru merktir á kortið hér.
/ Handelens forhold blev drøftet indgående af Landkommissionen. Alle de vigtigste handelssteder i Island i 1700-tallet er anført på kortet her.

Verslunartillögur Skúla Magnússonar landfógeta frá 24.4.1767 ásamt minnisblaði um sama 3.3.1770. Lit. A. N° 1.

Landfoged Skúli Magnússons forslag om handel fra 24.4.1767 samt pro memoria om samme 3.3.1770. Lit. A. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/1–1.
Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Annað afrit af greinargerðinni er varðveitt á norska landsbókasafninu í Osló / *En anden afskrift af denne redegørelse er bevaret i Nasjonalbiblioteket i Oslo*: UB. Ms. 137 c. fol.

Áritun/*påskrift*: N° 1.

PRO MEMORIA!

Een af de invendinger, som i fremfarne tiider og kanskee endnu gjöres imod een frie handel paa Island, er mangel af sikkere vinterhavne for de til handelen og fiskeriet behövende coffardieskibe. Udi denne invending kand een deel tilstaaes, og een deel med grundige raisons[1] nægtes samt derhos beklages, at den behövende oplysning og afbeviisning fattes.[2]

Vel haver man capitaine Knophs landkaart[3] og hollændernes söekaarte over Island, men ingen af dem kand oplöse dette problema. De nævne ikkuns handelshavnene, som ere anlagt under Hansestædernes handel og continuerede under den danske, hvoraf meget faae kand kaldes vinterhavne. Mange af dem ere anlagdt paa udhukker[4] og i skjær-

[1] Röksemdum. / *Argumenter*.
[2] Skortir. / *Mangler*.
[3] Thomas Hans Henrik Knoff (1699–1765), sjóliðsforingi, vann að landmælingum á Íslandi 1730–1734. Eftirmynd af uppdrætti hans af Íslandi var prentuð í fyrsta sinn í / *søofficer, som arbejdede med kortlægning af Island 1730–1734. En kopi af hans tegning af Island blev trykt første gang i*: Niels Horrebow, *Tilforladelige Efterretninger om Island med et nyt Landkort og 2 Aars Meteorologiske Observationer*. København 1752.
[4] Annes. / *Odder*.

gaardene for bekvemmeligheds skyld strax at kunde komme til söes og aldrig tænkt paa at overvintre.

De havne, som inbyggerne brugte til vinterhavne förend Hansestædernes handel, ere mesten forglemt. Paa nogle stæder har man navnet tilbage, men om de ere efter nærværende tiids omstændighed bekvemmere vides ikke med nogen tilforladelig sikkerhed.

Alt hvis jeg har reyst i Island, haver jeg sögt at faae een oplysning heri. Jeg har fundet efter mit havende insigt mange og adskillige gode vinterhavne, mens inde udi fjorde og afkroge, hvor handelshavnenes anlæggere enten aldrig have sögt efter dem eller og formedelst deres korte forblivende i landet ikke skjöttet om[1] dem.

Denne min erfaring er dog ufuldkommen og ey saa tilforladelig, som den burdte, thi i henseende til den flod og ebbe, som gaaer under Island, maae dybheden, störelsen, indgangen, grunden og situationen, saavel til söes som lands grundig og nöye iagttages, samt ved een slags tegning oplyses, paa det at et större anlæg, end som nu behöves til nærværende handel, enten kunde nedsættes udi een virkelig vinterhavn eller saa nær derved, at forbrugelsen og nytten kunde være uden besværlig omkostning.

Til denne efftergranskning og tydelig afbeviisning synes behöve een habil person fra admiralitetet med de dertil behövende nogle faae og ey kostbare instrumenter. Denne forretning er af saadan vidtlöfftig besværlighed, at den ey kand til nytte ved een person grundig afgjöres mindre end paa toe til trej aars tiid uden at befatte sig med noget andet, som ved Commissionen skulde forrettes, thi hertil maae den heele sommerstund, og det videre som veyeliget tillader af höst og foraar, paa adskillige langt fra liggende stæder med vitlöfftig og kostbar reyse uden forsömmelse forbruges.

Kiöbenhavn,
den 3[je] Martii 1770.

S. Magnussen[2]

[1] Veitt eftirtekt (skeytt um). / *Skænket opmærksomhed. Islandsk* skeyta um.
[2] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793.

PLAN OG DEMONSTRATION HVORLEEDES ISLAND KAN DRIVE SIN EGEN FRIE HANDEL TIL STÖRRE FORDEEL FOR INBYGGERNE OG DE KONGELIGE INKOMSTERS FORBEDRING

1°

Tie duelige handelsmænd eller grosshandlere, som besidde midler og credit, inkomme til landet fra Dannemarck, Norge, fyrstendömmene og Holland og nedsætte sig at boe og forblive paa ligesaa mange af de hidintil beseglede 24ve havne, som dertil udsöges og befindes at være de beqvemmeste. Bemeldte 10 grosshandlere antages af Cammercollegio og drive handelen paa alle sædvanlige havne ved deres dertil antagende folk for derudi indtil videre at föye inbyggerne. De nyde frihed for ald optænkelig skat og paalæg i næste 10 aar, tolden alleene undtagen. Af de landets producter, som de ved meere tillæg af fiskerie, hval- og robbefangst[1] kunde tilveyebringe, uden formindskelse i den sædvanlige landets handtæring,[2] nyde de ogsaa toldfriehed i de förste 10 aar. Med disse indkommende handlere foreene inbyggerne deres kræffter og formue til handelens, fiskeriernes og landdyrkningens beste, efftersom de best vide og kunde foreenes.

2et

Skulde nogen findes iblandt de hidindtil paa landet fahrende eller der nu residerende kjöbmænder, som vil nedsætte sig i landet at handle udi et eller andet af de udi paafölgende 4de post specificerede handelsdistricter og beviser sig dertil at besidde den fornödne capital og kundskab, da maae de fremfor alle andre dertil antages. Men de övrige af de islandske handelsfolk staaer frit for at tage tjeniste hos dem, som nedsætte sig i landet og paatage sig at handle, hvorhos de indfödde islandske ere de allernærmeste at employeres[3] udi handelens forretninger. Det kan ey heller hindre, at handelsdistricterne udi Nord- og Österlandet blive for det förste ligesaa mange som havnene, og hver fik sin egen handlere, da i saa maade behöves fleere mens mindre separate capitaler.

3je

Hans kongelig Majts udlöser Compagniet,[4] som alleene bestaaer udi afbetalingen for handelshusene med deres inventarium i landet og de der

[1] Selveiðar. / *Sælfangst*.
[2] Atvinnulíf. / *Næringsvej*.
[3] Ráða til starfa. / *Ansættes*.
[4] Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

effterstaaende handelsvahrer efter octroyen,[1] hvilket i höyeste vil belöbe sig til 50.000 rdr. Thi restancerne hos inbyggerne, som effter octroyen inkomme det næste aar eller ere fuldkommen visse, falde ingen til last, og alle de övrige restancer frafaldes og caduceres.[2] Forbemelte af hans kongel. Maj[st] udlagte 50.000 rdr. gotgjöres igjen udi fordeelen af tolden i næstpaafölgende 10 aar tillige med renter 4 pro cento efter den her paafölgende beregning. Hvorved hans kongel. May[ts] cassa ingen skade eller afgang tilföyes og derfore allerunderdanigst forhaabes, at de handelshuse inventarium og vahrer, som der befindes og saaleedes ere udlöste, allernaadigst vorde skjænkede og overdragne til dem af inbyggerne, som et aar forud, eller og meste det förste aar, indsætte udi handelen, hvis de formaae, hvilke da nyde bemelte capital effter saadan proportion, at den, som indsætter eller forskyder 50 rdr., nyder 200 rdr., hvoreffter hans inskud til handelen bliver at beregne 250 rdr. og saa fremdeeles, ligesom der af dem indskydes större summer, og de best formaae.

4[de]

Alle til Island afgaaende vahrer inden kongens riger og lande skal fortoldes paa det sted, de indskibes, og medfölge til Island den vedbörlige qvittering paa stemplet papier, hvorudi alle vahrene ere tydelig med maal og vægt forklarede. Skulde noget ufortoldet eller uangivet antræffes, da skal det confisqveres. Men af de fra fremmede riger og lande til Island inkommende vahrer svares tolden paa den havn, som de udskibes.

Alle fra Island udgaaende vahre fortoldes i landet, og skal tolden promte betales med penge til toldbetjenterne, som behöve at indsættes udi landet, saaleedes som följer effter havnenes antal, hvorved deres lön anföres.

Toldbetjentere	Tal	Lön
Paa Westmannöe	1	150
Örebach	1	150
Grindewig Boesand Kieblewig Havnefiord Holmen	1	250

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 466–493 (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

[2] Falla niður. / *Annulleres*.

Toldbetjentere	Tal	Lön
Budenstad Stappen Olufswig Grönnefiord Stichesholm	1	250
Patrixfiord Bildal	1	200
Isefiord Dyrefiord Reykefiord	1	200
Skagestrand Hofsaas	1	200
Öefiord Husewig	1	200
Husewig Wapnefiord	1	200
Rödefiord Berrefiord[1]	1	200
Gjör	10	2.000 rdr.

De holde selv underbetjentere af inbyggerne saa mange og den tid, de behöves, og lönne deres umage effter de her inddeelte districters beskaffenhed og nyde deres andeel af confiscationer, som deeles mellem tugthuset og manufacturhuset[2] i Island, alt effter toldforordningens 20de cap. 15de post.[3]

[1] Vestmannaeyjar; Eyrarbakki, Árn.; Grindavík, Básendar, Keflavík, Hafnarfjörður, Hólmur (Reykjavík), Gull.; Búðir, Arnarstapi, Ólafsvík, Grundarfjörður, Stykkishólmur, Snæf.; Patreksfjörður, Bíldudalur, Barð.; Ísafjörður, Dýrafjörður, Ísafj.; Reykjarfjörður, Strand.; Skagaströnd, Hún.; Hofsós, Skag.; Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.; Húsavík, Þing.; Vopnafjörður, N-Múl.; Reyðarfjörður, Berufjörður, S-Múl. Hér er greinilega gert ráð fyrir að Húsavíkurhöfn verði skipt á milli tveggja tollþjóna og fylgi að hálfu Eyjafirði og hálfu Vopnafirði. / *Her er tydeligvis taget højde for, at Húsavík havn vil blive delt mellem to toldbetjente, så den ene halvdel følger Eyjafjörður og den anden halvdel Vopnafjörður.*

[2] Tukthúsið á Arnarhóli í Reykjavík og verksmiðjuhús Innréttinganna í Reykjavík. / *Tugthuset på Arnarhóll i Reykjavik og Indretningernes værksteder i Reykjavik.*

[3] *Forordning, angaaende Told-Væsenet med hosføyet Tarif over hvad udi Told, Consumption og Accise af Ind- og Udførende Vahre, udi Danmark og Norge skal betales*, 17.5.1762. København 1762. Sjá/*Se*: *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. IV. Deel, s. 693; V. Deel, s. 103–105.

5te

Udi Island maae ingensteds noget skib lades, losses, eller nogen fremmed handel drives, uden alleene paa de 24ve sædvanlige handelshavne, under skibe og godses confiscation og forbrydelse. Og de af inbyggerne, som overbevises at have været andenstæds om borde paa noget fremmed skib for handel at drive eller i noget andet erende end at lodse skibet til en af de bemelte havne, haver sin boeslod[1] forbrudt og gaae sin livstid i slaveriet.[2]

6te

Til alle toldexpeditioner, som skee og fornödiges ved handelen uden for Island, bruges det udi toldforordningens 3je cap. anordnede stemplet papier. Men inde i landet bruges et dertil med egen stempel indrettet papier, som er frie for alle saavel papier som skriverpenges betaling.

7de

Udreedningen og tilförselen til Island skeer fra det sted i rigerne eller provincerne, hvor skibene höre hjemme, og de handlende finde for godt, men af de fremmede vahre fornemmelig salt, tobak, vin, tömmer, jern, hamp, tjære, saa og kornvahre fra förste haand. De fra Island udgaaende vahre losses og forhandles, hvorhelst de handlende best vide og kunde.

8de

For de kongelig jordebogs afgiffter i Island svarer landfogeden, ligesom Compagniet efter octroyen nu svarer, og beholder derimod fisk, tran, vadmel og hoeser til frie forhandling imod den ansadte told. Ligesaa opbærger sysselmanden paa Westmannöe landskylden sammesteds og benytter sig af inventariibaadene,[3] imod deres vedbörlige vedligeholdelse og den aarlige afgifft 200 rdr. croner, som svares til landfogeden.

9de

Udi henseende til de vigtige, og der til lands usædvanlige, af en frie handel flydende forespörseler og forretninger maae stifftamtmanden endelig

[1] Búslóð, aleigu. / *Formue.*

[2] Það er hegningarvinnu í fangelsi. / *Det vil sige strafarbejde i fængsel.*

[3] Innstæðubátar. Bátar í eigu konungsútgerðarinnar. Bátarnir voru hafðir á jörðum í eigu konungs og leiguliðarnir á þeim og hjáleigubændur þeirra voru skyldaðir til að róa á þeim yfir vertíðina. Var það nefnt mannslán. Konungsútgerð var mest á Suðurnesjum og í Vestmannaeyjum. / *Inventarbåde. Både som tilhører kongens fiskeri. Bådene var tilknyttet nogle af kongens jorder, og fæsterne på dem og deres afbyggere var forpligtet til at ro på dem i fangstsæsonen. Det blev kaldt* mannslán *(hoveri på båd). Det kongelige fiskeri fandtes mest på Suðurnes og Vestmannaeyjar.*

residere i landet. Og der behöves udi samme henseende toe amtmænder, hvoraf den eene ligesom nu residerer i Syder- og den anden i Nordlandet, hvis sidstes gage 400 rdr. da gjör aarlig afgang udi integten, men vil ved tolden i sin tid, især naar handelen er sat paa foede, og frihedsaarene ere ude, igjen rigelig inkomme effter den her paafölgende regning.

SPECIFICATIONS BEREGNING

Over de udi den islandske handel for et aar forhandlende vahrer, anförte effter et middelaar i samme land, deres qvantitet, samt norsk eller indenrigs told og norsk consumtion,[1] under et navn af told, beregnet lige effter toldforordningen af 17de Maii 1762, for saavidt den muelig kan fölges udi henseende til landets og vahrenes beskaffenhed, hvorimod accisen[2] er aldeeles udeladt.

DE FRA ISLAND I ET AAR UDGAAENDE VAHRE

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
A	Sk.		Rd.	Sk.
Æderdun, reen ..... 1 pd.	5	500 pd.	26	4
dito, ureen ..... 1 pd.	1½	1.000 pd.	15	60
F				
Fisk, tör, titlinger, haard, plat eller hænge[3] ..... 1 skippd.	64	6.000 skippd.	4.000	–
men udenrigs udfört ..... 92 sk.				
Dito klipfisk, isser,[4] langer, rocker ..... 1 skippd.	58	800 skippd.	483	32
men udenrigs udfört ..... 51 sk.[5]				
Fisk, saltet eller salttorsk, alle slags 1 tönde	9	400 tönder	37	48
udenrigs udfört ..... 17 sk.				

[1] Gjöld lögð á bæði innfluttar og innlendar vörur þegar þær eru fluttar til eða frá kaupstöðum. Tekjustofn innheimtur fyrir ríkið. / *Afgift lagt på både importerede og indenlandske varer, når de fragtes til eller fra købstæder. Indtægtskilde inddrevet for riget.*

[2] Gjöld lögð á ýmsar vörur. Tekjustofn sem einkum var ætlaður fyrir kaupstaðina sjálfa. / *Afgift lagt på forskellige varer. Indtægtskilde, som især var beregnet til købstaden selv.*

[3] Fiskur, þurr, smáþorskur, hertur, flattur eða upphengdur. / *Fisk, tør, småtorsk, tørret, flækket (platfisk) eller ophængt til tørring.*

[4] Kuller. Islandsk *ýsa*.

[5] Stemmir ekki, rétt er sennilega 81 sk. / *Stemmer ikke, det rigtige er sandsynligvis 81 sk.*

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
K	Sk.		Rd.	Sk.
Kjöd, saltet, alle slags 1 tönde eller . . . . . 16 lispd. udenrigs udfört . . . . . 76 sk.	39	5.000 tönder	2.031	24
L				
Lax, saltet eller sillunger[1] . . . . 1 tönde udenrigs udfört . . . . . 38 sk.	18	20 tönder	3	72
Lax, röget . . . . . 8 pd. udenrigs udfört . . . . . 5 sk.	3			
R				
Raf eller rækling,[2] 1 vet eller . . . . . 5 lispd. udenrigs udfört . . . . . 20 sk.	14			
Rafn, fiskeravn[3] . . . . . 1 tönde udenrigs udfört . . . . . dito	8			
S				
Skind, saltet faareskind, 2 i et bundt	4	20.000 bundter	833	32
dito, törre kalve-, selhunde- eller buckeskind[4] . . . . . 1 stk.	2	150 stycker	3	12
dito faare- eller buckeskind, bereedde . . . . . 1 stk.	1			
dito saltet eller törre stude- og koeskind . . . . . 1 stk.	4	20 stycker		80
dito beredde . . . . . 1 stk.	2			
Skind, smaae lammeskind, törre . . . . . 1 stk.	1	5.000 stk.	5	20
dito bereedde	½			
Reveskind . . . . . 1 stk.	6	200 stk.	12	48
Strömper, see uld				
Smör, 1 tönde eller 14 lispd.	3 rd. 80 sk.	40 tönder	153	32
Svovel raffineret frie				
dito uraffineret forbuden at udföre				

[1] Synonym for ørred og røding (fjeldørred). Islandsk *silungar*.

[2] Rafabelti eða riklingur, þ.e. (afskorin) uggastykkislengja af lúðu eða hertar lengjur af lúðu eða steinbít. / *Finner af helleflynder eller tørrede smalle strimler af det fede kød på en helleflynder eller havkat*.

[3] Hrogn. / *Fiskerogn*.

[4] Kálfskinn, selskinn, hafurskinn. / *Kalveskind, sælskind, gedebukkeskind*.

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
T	Sk.		Rd.	Sk.
Talg, 1 tönde eller 14 lispd.	64	600 tönder	400	–
Tran, alle slags, 1 tönde	10	600 tönder	62	48
udenrigs udfört . . . . . 22 sk.				
U				
Uld, raae . . . . . .1 skippd.	2 rd. 40 sk.	300 skippd.	725	–
forbuden at udföre, naar indenlands folk eller fabriquer den behöve				
Ulden strömper, enkelbaands . . 1 par	1	159.750 par	1.664	46
dito dobbelbands . . . . . 1 par	2	1.000 par	20	80
V				
Vanter, 1 tomme[1] . . . . . 1 par	⅓	26.600 par	92	34
dito, 2 tomme . . . . . 1 par	½	26.700 par	139	6
Vadmel . . . . . 1 al.	1	4.000 al.	41	64
Summa udgaaende vahre som transporteres			10.751	70

De til Island i et aar inkommende vahre

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
B	Sk.		Rd.	Sk.
Baandstager[2] . . . . . 100 stk.	20	70.000 stk.	145	80
Brendevin, fransk . . . . . 1 oxehoved[3]	40 rd.	13 oxehoveder	520	–
dito . . . . . 1 anker	6–64			
dito . . . . . 1 pot	19			
Dito af indenrigs korn, 1 tönde à poten 6 sk.	8–48	600 tönder	5.100	–
Bræder, see tömmer				
Bröd, skonrogen,[4] . . . . . 1 tönde	32	2.000 tönder	666	64
dito, skibsbrö . . . . . 1 tönde	26	4.000 tönder	1.083	32
Brynesteene[5] . . . . . 100 stk.	10	12.500 stk.	13	2

[1] Þumall. / *Tommelfinger*.
[2] Tunnugjarðir. / *Tøndebånd*.
[3] Vínáma. Rúmmálseining, u.þ.b. 2 tunnur (240 lítrar). / *Oksehoved. Rumfangsenhed, ca. 2 tønder (240 liter)*.
[4] Skonrok. Sérstök tegund af skipsbrauði. / *Skonrog. En form for skibsbrød*.
[5] Brýni. / *Hvæssesten*.

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
	Sk.		Rd.	Sk.
Blye i klumper ..... 1 skippd.	40	3 skippd.	1	24
Bygg ..... 1 tönde	17			
E				
Edike, vinedike ..... 1 oxehoved	5 rd. 62	5 oxehoveder	28	22
dito, ölledike ..... 1 tönde	2–64	10 tönder	26	64
Eegetræ, see tömmer				
Erter ..... 1 tönde	20	100 tönder	20	80
F				
Fiskelinier, see hamp				
Fiskekroge, smaae angler[1] 1.000 stk.	16	10.000 stk.	1	64
Fiile ..... 1 dosin	12	40 dosin	5	–
G				
Gryn, boghvede ..... 1 tönde	37	150 tönder	57	78
dito, bygg ..... 1 tönde	21	50 tönder	10	90
dito, havre ..... 1 tönde	17	10 tönder	1	74
H				
Havre ..... 1 tönde	17			
Humle ..... 1 skippd.	1 rd. 84	1 skippd.	1	84
Hatte ..... 1 stk.	4	2.000 stk.	83	32
Hamp og alt reebslager-arbejde ..... 1 skippd.	20	150 skippd.	31	24
Hör ..... 1 skippd.	60			
Hagel stöbt ..... 100 pd.	90	100 pd.		90
Hvede ..... 1 tönde	37			
J				
Jern udi stænger, samt am-bolter og gryder etc. ... 1 skippd.	18	300 skippd.	56	24
K				
Klæde, islandsk alle slags frie fremmed alle slags ..... 1 al.	30	4.000 al.	1.250	–
Kirsey,[2] islandsk frie fremmed dito ..... 1 al.	8	1.000 al.	83	32
Kaaber[3] i arbejde ..... 1 skippd.	7 rd. 16	1 skippd.	7	16
Kister, see skrine				

[1] Önglar. / *Fiskekroge*.
[2] Kersa, þéttofin ullarvoð. / *Kersej, tætvævet uldent stof*.
[3] Kopar. / *Kobber*.

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
	Sk.		Rd.	Sk.
Knive, alle slags gemeene . . . 1 dosin	12	100 dosin	12	48
dito, knive og gaffler . . 1 dosin pr.	18	50 dosin	9	36
Krud, grovt og fint af hver . . 100 pd.	7 rd. 16	20 centner[1]	143	32
L				
Lerreder, alle slags . . . . . 1 al.	1¼	24.000 al.	312	48
dito, tryckede og cartuner[2] . . 1 al.	5	1.200 al.	62	48
Laase, alle slags pro cento	24 rd.	for 500 rd.	120	–
M				
Meel, see rug, bygg, havre				
Malt . . . . . 1 tönde	65	100 tönder	67	68
Messing i arbejde 24 pro cento		pr. 200 rd.	48	–
Möd[3] . . . . . 1 tönde	40	100 tönder	41	64
P				
Papier, alle slags skrivpapier . . 1 riis[4]	20	180 riis	37	48
dito, trykpapier . . . . . 1 riis	4	400 riis	16	64
R				
Rask,[5] islandsk frie				
fremmed dito . . . . . 1 al.	6	1.000 al.	62	48
Rug . . . . . 1 tönde	19	12.000 tönder	2.375	–
S				
Salt, spansk 1 læst eller 18 tönder . . .	6 rd.	80 læster	480	–
fransk, 1 læst	3–18	50 læster	159	36
Lyneborger, 1 læst eller 12 tönder	9–54	1 læst	9	54
norske frie[6]				
Steenkul, 1 læst eller 18 tönder	42	30 læster	13	20
Strie,[7] alle slags . . . . . 1 al.	¼	40.000 al.	104	16
Skrine . . . . . 1 stk.	8	1.000 stk.	83	32
Spiger[8] eller söm, alle slags pro cento . .	24 –	for 400 rd.	96	–

[1] Þyngdareining. Eitt centner samsvarar um 50 kg. / *Vægtenhed. Et centner svarer til ca. 50 kg.*

[2] Bómull. / *Kattun, bomuld.*

[3] Mjöður. / *Mjød.*

[4] Mælieining á pappír. 1 riis = 20 bækur skrifpappírs = 480 arkir. / *Betegnelse for et vist kvantum papir. 1 ris skrivepapir = 20 bøger papir = 480 ark.*

[5] Fremur þunn ullarvoð. / *Ganske tyndt uldent stof.*

[6] *Norske frie* bætt við fyrir ofan línu með dekkra bleki / *tilføjet over linjen med mørkere blæk.*

[7] Strigi. / *Groft lærred, sækkelærred.*

[8] Stórir naglar (spíkur). / *Stort søm. Islandsk* spíkur.

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
T	Sk.		Rd.	Sk.
Tömmer norsk				
18 alninger . . . . . 1 tylt	18	100 tylter	18	72
16 alninger . . . . . 1 tylt	12	100 tylter	12	48
14 alninger . . . . . 1 tylt	10			
12 alninger . . . . . 1 tylt	12			
dito, enkelte . . . . . 1 tylt	8	160 tylter	13	32
10 alninger . . . . . 1 tylt	6	150 tylter	9	36
8 alninger . . . . . 1 tylt	4			
7 à 6 alninger . . . . . 1 tylt	3	60 tylter	1	84
Dæler[1] eller bræder . . . . 10 tylter	32	800 tylter	26	64
Jufferter,[2] dobbelte . . . . . 100 stk.	48			
dito, enkelte . . . . . 100 stk.	24	500 tylter	15	–
Eegetömmer				
Kjöltræer[3] . . . . . 1 stk.	2	36 stk.		72
Stævnetræer[4] . . . . . 1 stk.	1	60 stk.		60
Vognskud[5] eller eegebræder 1 stk.	1	300 stk.	3	12
Tobak, ordinaire rol og press . . 1 pd.	5	59.000 pd.	3.072	88
dito i blade, kurve og fade	2			
Tjære . . . . . 1 tönde	10	200 tönder	20	80
Tönder, tomme eller i staver . . 1 stk.	½	21.179 til ovenmeldte gods	110	29½
		6.000 til islandske vahrer	31	24
Tin i arbejde . . . . . 1 skippd.	11 rd. 24	20 skippd.	125	–
U				
Uld, fremmed eller dansk frie				
V				
Vin, fransk . . . . . 1 oxehoved	18 rd. 91	100 oxehoveder	1.400	–
Ö				
Öll . . . . . 1 tönde	22	200 tönder	45	80

[1] Fjalir, plankar. / *Bræt, planke.*
[2] Trjábolir. / *Træstammer.*
[3] Kjaltré. Timbur ætlað í kjöl á báti. / *Tømmer, der er egnet til at danne kølen på en båd.*
[4] Timbur ætlað í stefni á bát. / *Tømmer, der egner sig til at bygge stævnen på en båd.*
[5] Fjöl eða stuttur bjálki. / *Bræt eller kort bjælke.*

	Told	Vahrenes qvantitet	Toldens belöb	
	Sk.		Rd.	Sk.
De övrige vahre, som her ere ey benævnte og dog til Island henföres pro cento	7¼ rd.	for 6.000 rdr.	435	–
	Summa toldens belöb		29.546	89½
Udgiffterne, som aarlig heraf fragaae				
Toldbetjenternes lön 2.000				
Fragt for falkenes transport . . . 500			2.500	
		Remanet . . .	27.046	89½
27.000 rd. gjör udi 10 aar . . . . . 270.000 rd.				
Fragaae de til Compagniet udlagte . . . . . 50.000 rd.				
10 aars rente deraf à 4 pro cento 20.000	70.000			
Tilbage, som gjör beholden told			200.000 rdr.	

I stæden for at forpagtningsafgifften 7.000 rd. udgjör i bemelte 10 aar ickuns 70.000 rd., hvorunder toldens forbeholdne belöb umuelig kan nedtryckes, medmindre landet aldeeles gaaer under, da i saa fald forpagtningsafgifften ey heller vil existere.

Kiöbenhavn, den 24de April 1767.

S. Magnussen

SPÖRSMAAL:

Hvorleedes kan den islandske handel give af sig 30.000 rdr. told, da den med 7.000 rdr. forpagtningsafgifft nu ey kan subsistere? Det synes ubegribeligt.

SVAR:

Det er icke saa aldeeles klart for dem, som ey kjende Island eller handelen. Det bestaaer udi handelens kostbare inretning, ved vanen indförte unödvendige udgiffter, bekostninger, mangel af visitation over vahrene og inkjöb fra förste hand, saasom:

1te Den unödvendige formalning[1] i Kiöbenhavn med meere, som deraf flyder:		
12.000 tönder mehls formalningslön à 1 mk.	2.000 rd.	
Bager- og formalningslön paa brödet	2.666 ⅔	
16.000 mehl- og brödtönder, tomme à 2 mk.	5.333 ⅓	
Pakhusleye og lofftevæsen hertil	2.000	
Den forskjæl i skiberommet, som stykgods[2] betager meere end styrtegods,[3] og derfor större skibe, större fragt, kan anföres til	8.000	
Det vitlöfftige bogholderie med pakhusskrivere, directeurer, factorer etc.	5.000	
Licitationerne,[4] at vahrene ey tages fra förste hand, kan ey af 100.000 rdr. beregnes under 5 pro cento . .	5.000	30.000
2et De fahrende folkes unödvendige omkostninger:		
20 overkjöbmænders kost og lön à 400 rd.	8.000	
Det er bleven foregivet, at de fahrende havde i skibene ⅓ part, men det er nok ¼ part, og man vil frafalde begge deele og sætte for de 20 overkjöbmænder ickuns hver 300 rd. er	6.000	
Og for deres folk, som i tallet er ongefær 160 mand, ickun	12.000	26.000
	Summa	56.000

Alligevel klage alle de fahrende, at de ey kan subsistere udi den kostbare Kiöbenhavn, og der befindes misfornöyelse paa alle kanter.

Alle underkjöbmænders og övrige folkes sædvanlige kost og lön er herudenfore, eftersom de vel fremdeeles behöves, men paa mindre kostbar maade inde udi landet, hvor levemaaden er lettere.

[1] Vísar til þess að kornið var malað áður en það var flutt til Íslands. / *Henviser til, at kornet allerede er malet til mel, inden det eksporteres til Island.*

[2] Varningur sem er hafður í tunnum eða öðrum ílátum í lestarrými. / *Varer, der sendes i emballage som tønder o.lign.*

[3] Varningur sem fer beint í lestarrýmið en ekki í tunnur eða aðrar umbúðir. / *Varer, som fyldes direkte i lastrummet og ikke i tønder eller andre emballager.*

[4] Útboð. / *Auktioner.*

Útdráttur úr athugasemdum við reikninga Jarðabókarsjóðs fyrir árið 1765 um hákarlaveiðar ásamt bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns um veiðarnar 24.8.1768. Lit. A. N° 2.

Uddrag af bemærkninger til regnskabet for Jordebogskassen for året 1765 om hajfangst samt amtmand Ólafur Stefánssons brev om fangsten 24.8.1768. Lit. A. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/1–2.
Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770.

Áritun/*påskrift*: N° 5; N° ZZ 29; Henhörende til antegnelserne udi Islands Jordebogs Regnskab aar 1765; N° 2.

Udskrift af de extraherede poster efter 1764 aars antegnelser udi antegnelserne over Islands Jordebogs Regnskab pro Anno 1765.

Underdanigste erklæring.

Det var meget tjenligt, at indbyggerne tillagde sig flöndergarne og reedskab til havkallefangst,[1] naar fiskeriet mislinger,[2] hvortil afg. amtmand Gislesens[3] allerunderdanigste project til forordningen af 28de Febr. 1758[4] hensigtede, thi i den tid slog fiskeriet fejl, og indbyggerne havde ikkun liden fortjeniste af söen. Mens naar der er got fiskerie, beflitte de sig paa dets sögning alleene, som det fordeelagtigste, men ikke havkalle- og flöndrefangsten, som mindre profitable. Det er ellers paa meget faae stæder udi Guldbringesyssel,[5] man kand benytte sig af flöndergarne, mens derimod have indbyggerne udi Havnefiords district[6] tillagt sig over

[1] Hákarlaveiða. / *Hajfiskeri*.
[2] Misheppnast. / *Mislykkes*.
[3] Magnús Gíslason (1704–1766), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1752–1766.
[4] *Lovsamling for Island* III, s. 291–295 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Fiskeriets Drift i Island, 28.2.1758).
[5] Gullbringusýsla. / *Gullbringusyssel*.
[6] Hafnarfjörður, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull.

200 torskegarn, hvorved de til visse udi indeværende og afvigte aar have fortjent fra 800 til 1.000 rdr. Aar 1767 udreedede jeg selv en stor og duelig fiskerbaad med vedbörlig reedskab til havkallefangsten, men fik ikke een eeniste. Det er paa Nord- og Vesterlandet, men ikke paa syd- og österdeelen af samme, der er nogen anselig havkallefangst. Saa forbemelte forordning kand beder passe sig paa i först- end sidstbemelte, Boesands og Grindevigs districter[1] undtagne. Ansees tomanfahrene ligesaa tjenlige som firemandefarene.

Kongens gaard Bessestæd,[2] O. Stephensen[3]
den 24de Aug. 1768.

27de post

Naar den ved 2. post, 2. art. reqvirerede amtmandens betænkning indkommer, som herved vil produceres,[4] vil det derefter ved decision blive at afgjöre, hvad anstalt maatte blive at forföye i henseende til den forklaring, som dette aars tingsvidne har gjort for Guldbringesyssel, nemlig at ingen der i sysselet har brugt flyndergarn eller reedskab til haukalsfangsten, samt at de fleeste fiskebaade udi værtiiden[5] ikkun har været tomannefahrer.

Saaledes rigtig udskrevet testerer J. Skulesen[6]

1 Básendar og Grindavík, verslunarsvæði / *handelsdistrikter*, Gull.
2 Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.
3 Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1766–1770, amtmaður í Norður- og Austuramti / *amtmand i Nord- og Østamt* 1770–1783, amtmaður í Vesturamti / *amtmand i Vestamt* 1787–1793, amtmaður í Suðuramti / *amtmand i Sydamt* 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1790–1806.
4 Fylgja með. / *Vedlægges*.
5 Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.
6 Jón Skúlason (1736–1789), aðstoðarlandfógeti / *assisterende landfoged* 1763–1786. Hann var sonur Skúla Magnússonar landfógeta og því aðstoðarmaður föður síns. / *Han var søn af landfoged Skúli Magnússon og derfor sin fars medhjælper*.

Afrit af bréfi Dines Jespersens kaupmanns til Ólafs Stefánssonar amtmanns um fiskveiðar Íslendinga og erlendra þjóða við Ísland 5.6.1769. Lit. A. N° 3.

Afskrift af brev fra købmand Dines Jespersen til amtmand Ólafur Stefánsson om islændingenes og fremmede nationers fiskeri ved Island 5.6.1769. Lit. A. N° 3.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–3 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 3.

COPIE AF KJÖBMAND DINUS JESPERSENS SKRIVELSE TIL AMTMAND STEPHENSEN.[1] DAT. 5. JUNII 1769

Saasom Deres velbyrdighed bær saa stor omhue for Islands tilstand, endog i de langt bortliggende egne, saa synes mig ikke at være forgjæves, at jeg herved tager mig den frihed i underdanighed at relatere effterfölgende:

Angaaende fiskeriet her i disse 2de districter,[2] da har det i aar hidindtil ikkun været slet, thi omendskjöndt Gud undertiden giver got veyr saa endog meget lidet fisk, saavel i fjordene som indtil 4 à 5 mile fra landet i söen, saa at det seer kun slæt ud for den fattige almue i aar, og end mere for Compagniet,[3] thi steenbid fanges dog temmelig af, men ganske lidet torsk og den maver[4] og smaae.

[1] Dines Jespersen (1740–1823), kaupmaður á Patreksfirði og Bíldudal / *købmand på Patreksfjörður og Bíldudalur*; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[2] Patreksfjörður og Bíldudalur, verslunarsvæði / *handelsdistrikter*, Barð.

[3] Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

[4] Magur. / *Mager*.

Indbyggerne meene alle som een mand, at dette störste deels foraarsages af de mangfoldige hollændere og dynkerkere,[1] som her grasserer og fisker ved og udenfor fjordene (omtrent 150 skibe i talet), hvori jeg, effter det ringe begreb jeg derom haver, kan ikke sige, at de haver uret. Thi naar fisken kommer hid om vaaren fra Breedefiorden,[2] legger de fremmede skiber sig först ved fuglebjerget og Breedevig[3] tæt ved landet og fisker og udkaster slaadet,[4] fordeeler de sig til söes tvers i farvandet imellem 5 à 10 miles distance fra landet, saa langt at indbyggerne tör ej roe did med deres smaae baader, herved forarmes landet. Indbyggerne bliver effter mange forlorne fiskereyser kede af at söge fiskeriet igjen med fyrighed. Nu af landet alleene kan saa mange mennisker ikke leve, thi det er saa godt som græslöst her overalt, og forderves aarlig mere og mere.

Det er söen, som baade indbyggerne og Compagniet maae reede sig paa. Nu maae vi see paa, at 150 uberettede skibe fratage indbyggerne her blödfisk[5] til deres halve ladning, og af disse 2de districters fiskerie kan ikke noget aar fyldes eet eeneste kjöbskib for Compagniet.

Om disse fremmede, som alle havne her paa Vesterlandet i vaar har været opfyldt af, har brugt nogen handling Compagniet til præjudice,[6] kan jeg ikke for vist sige. Jeg er heller ikke i stand til at forbyde dem det. Dog troer jeg ej, at indbyggerne sælger dem mad uden at faae mad igjen, som nok ikke hos dem kan skee effter taxten, og kan jeg ikke overbevise nogen af indbyggerne at have handlet med dem.

En dunkerker caperfregade,[7] kaldet *La Venuse* fört af capitaine Rene Brisson har ligget her fra den 23. til den 26. Maji paa havnen. Hans pass lydte paa, at han skulle være jager for dunkerkerne, men han var stærk udrustet ved admonition.[8] Denne har effter Thaunglnefjordingernes[9] beretning tilbuden, ja hart ad trued dem, til at de skulle sælge sig blödfisk for penge, hvilket de dog sige sig ej at have gjort. Efter hans egen beret-

[1] Sjómenn frá bænum Dunkerque í Frakklandi. / *Søfolk fra byen Dunkerque i Frankrig.*
[2] Breiðafjörður, Snæf., Dal. og Barð.
[3] Látrabjarg, fuglabjarg / *fuglefjeld*, Barð.; Breiðavík, Barð.
[4] Slógið, fiskúrgangur. / *Fiskeaffald.*
[5] Fersk fisk. Islandsk *blautfiskur.*
[6] Skaða. / *Skade.*
[7] Vopnað skip í einkaeign sem hertekur skip óvinar á stríðstímum með samþykki yfirvalda í heimalandi sínu. / *Kaperfregat. Privatejet, bevæbnet skib, der i krigstid har fuldmagt til at opbringe fjendtlige skibe.*
[8] Skotfæri. / *Ammunition.*
[9] Tálknfirðinganna. / *Tálknafjörðurbeboernes.*

ning har han været i vaar paa Borgefiord for östen og paa Dyrefiord, siden her ogsaa paa Thaunglnefiord og atter paa Dyrefiord, hvor han nu ligger.[1]

Efter hollændernes beretning havde hand især meget brændevin inde og gaaer omkring landet i havnene for at kjöbe, hvad han kan faae. Nu siges end saadant et skib at være paa Dyrefiord og end 1 dito i vente.

Det er Guds forsyn at takke, at os ingen overlast er skeet af saa mangfoldige fremmede, som her strejfer hver dag paa pladsen og trænger sig ind i husene, naar man lucker en dör op. De opfylde værelserne og forderver eens boeskab med deres toabaksrög, ellers er de fredelige, og vi kan ingen modstand gjöre dem. Altsaa maae vi lade dem have deres frie villje.

Copiens rigtighed attesterer Olaver Stephensen
Ret udskrevet testerer E. Jonsonius[2]

Útdráttur úr bréfi Hermans Aystrups kaupmanns til Ólafs Stefánssonar amtmanns um fiskveiðar erlendra þjóða fyrir Vestfjörðum 30.6.1769. Lit. A. N° 4.

Uddrag af brev fra købmand Herman Aystrup til amtmand Ólafur Stefánsson om fremmede nationers fiskeri ud for Vestfjorde 30.6.1769. Lit. A. N° 4.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–4 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 4.

[1] Borgarfjörður eystri, N-Múl.; Dýrafjörður, Ísafj.; Tálknafjörður, Barð.

[2] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen.*

EXTRACT AF KJÖBMAND HERMAN AYSTRUP SKRIVELSE TIL AMTMAND STEPHENSEN.[1] DAT. 30. JUNI 1769

Indbyggerne heromkring have dette foraar bekommet en anselig Guds velsignelse af söen. Men fiskeriet begyndte meget at formindskes, den tid de fremmede nationer her indfandt sig, som i dette aar have været temmelig nærgaaende, ikke eeniste med at ligge og fiske i hver fjord og bugt, men og at de skal have effter beretning skaaret lodderne i stykker for indbyggerne, og om fisk er paa anglerne, de dem da borttaget. Man skulde ikke tænke, at til saadan uskik indbyggerne gav anledning, allerhelst da dem er bekjendt, hvad der hensigter til deres eegen fordel, tillige Deres velbyrdigheds höye ordre til sysselmand Erland Olavsen,[2] men at same ordre nöye er bleven effterlevet, er mig ikke vitterligt.

Extractens rigthighed testerer O. Stephensen
Rigtig copie testerer E. Jonsonius

Afrit af bréfi Jóns Grímssonar garðyrkjumanns til rentukammers um launamál hans og ferðir á Íslandi 27.7.1769. Lit. A. N° 5.

Afskrift af brev fra gartner Jón Grímsson til Rentekammeret om hans løn og rejser på Island 27.7.1769. Lit. A. N° 5.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–5 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 5.

[1] Hermann Aystrup, kaupmaður á Ísafirði / *købmand på Ísafjörður*; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[2] Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772.

Deres excellence!
Höyædle og velbaarne!
Höyædle og velbyrdige!
Velædle og velbyrdige herrer!
Allernaadigst deputerede for de kongl. Financer-
og committerede udi Cammercollegio höynaadige herrer!

Jeg haver, ifölge mig naadigst tillagde ordre,[1] siden den tid jeg toeg fra Kiöbenhavn, nu paa 6te aar med ald muelig flid og besværlighed reyst og vandret effter övrighedens befalning fra et stæd til andet udi Island, for at underrette folk om kaal- og madurtehaugernes anlæggelse og anskaffe, hvad jeg har kundet til sammes istandsættelse. Ikke disto mindre har jeg ej kundet overkomme meere til dato, formedelst landets vitlöfftighed, end som de 6 sysseler, nemlig Guldbringesyssel, Kiosersyssel, Arnessyssel, Rangerwallesyssel, vesterdelen Skaftefellssyssel og Öefiordssyssel[2] nu i dette foraar, hvor bönderne ogsaa ere kommen udi en god erfahring med kaal- og madurtehaugenes indretning. Men som der er en stor deel af landet tilbage, der i mangel af den rette kundskab om saadane ting, ikke vil höste frugterne af hans kongelig Mayts intention med kaalhaugernes istandsættelse i Island, siden den mig allernaadigst accorderede lön skal til næstkommende aars udgang ophöre.

Jeg, derhos fattig og skyldig til adskillige, formedelst de paa mine reyser etc. gjörende bekostninger, kan umuelig subsistere,[3] medmindre hans kongelig Mayts vilde af en sær kongelig naade soutienere[4] mig fremdeles. Hvorfore jeg ogsaa herved underdanigst og ydmygst ansöger, at Deres excellense og mine höynaadige herrer vilde til min understöttelse og landets almindelige beste udvirke ved hans kongelige Mayt den mig forhen allernaadigst accorderede 80 rdr. gage prolongeret[5] udi 3 aar endnu, da jeg vil og skal effter yderste formue stræbe at fuldföre det, som med saa god lykke er begyndt, hvad kaal- og madurtehaugerne

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 506–507 (Kongelig Resolution ang. Træplantnings og Havedyrknings Forsög i Island, 14.5.1764); s. 562–563 (Kongelig Resolution ang. Understöttelse til Havedyrkning, 17.3.1767).

[2] Gullbringusýsla, Kjósarsýsla, Árnessýsla, Rangárvallasýsla, Vestur-Skaftafellssýsla, Eyjafjarðarsýsla. / *Gullbringusyssel, Kjósarsyssel, Árnessyssel, Rangárvallasyssel, Vestur-Skaftafellssyssel, Eyjafjarðarsyssel.*

[3] Draga fram lífið. / *Opretholde livet.*

[4] Styrkja. / *Understøtte.*

[5] Framlengja. / *Forlænge.*

anbelanger over hele landet. Og som jeg er forvisset om den store naade, Deres excellence og hhr. bærer for landet og dets fattige börn, saa forsikkret gjör jeg mig om naadigste bönhörelse. Jeg forbliver med störste soumission.

Ved landstinget,[1] d. 24. Julii 1769.

Deres excellences og höynaadige herrers, underdanigste og ydmygste tjener
Jon Grimssen[2]

Rigtig copie testerer E. Jonsonius

Afrit af bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns til stiftamtmanns um innflutning á brennivíni og ofneyslu þess 7.8.1769. Lit. A. N° 6.

Afskrift af brev fra amtmand Ólafur Stefánsson til stiftamtmanden om indførsel af brændevin og overforbrug af det 7.8.1769. Lit. A. N° 6.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–6 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Ólafur Stefánsson amtmaður sendi Landsnefndinni einnig afrit af þessu bréfi með greinargerð sinni lit. JJ. Fylgiskjal nr. 4. / *Amtmand Ólafur Stefánsson sendte også en afskrift af dette brev med sin redegørelse til Landkommissionen lit. JJ. Bilag nr. 4.* Sjá/*Se*: *Landsnefndin fyrri 1770–1771 IV. Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771 IV. Breve fra højere embedsmænd*, s. 578–580.

Áritun/*påskrift*: N° 6.

[1] Alþingi á Þingvöllum / *Altinget på Þingvellir*, Árn.
[2] Jón Grímsson (1742–1803), garðyrkjumaður / *gartner*.

Höy og velbaarne hr. stiftamtmand og conferentzraad!
Höybydende herre!

Blandt andet, som trycker og ruinerer Island, er den entsetzlich[1] mængde brændevin, som aarlig indsendes af Compagniet[2] til landet, hvilket foraarsager ej alleene unödvendig pengespilde, mens og at indbyggerne vennes derved til druckenskab og deraf fölgende örkeslöshed og andre usömmeligheder og maae siden derfor höre ilde hos dem, som selv indsende og indföre denne pest i landet.

Udi Guldbringesyssel[3] alleene, som er ikkun af 5 miles störrelse, indföres aarlig hen imod 200 tönder brendevin og saaledes effter proportion til de andre havne. Compagniet formeener at kunde vinde noget ved saadan anseelig qvantums afsættelse. Men det taber og profiterer slet intet derved, thi de fattige indbyggere settes derover i vitlöfftige restantzer, som de kan siden aldrig betale. Det er ret bedröveligt, at naar landet trykkes aller mest med landplager og stor fattigdom, saa indbyggerne see ej, hvorleedes de kan holde livet og faae noget til klæde og föde, da indströmmer brendevin paa alle hafne, ligesom det var et middel og recept derimod, da det dog befordrer fattigdom og udarmelse og ansees af mig for skadeligere end snart nogen landplage. Ja, det er ret ynkværdig, at i stædet for andre lande afskaffe og indskrænke brændevinsdrick og dets misbrug, da beflitter handelen sig paa at indföre den i overflödighed til det fattige og fortrængte Island.

Aldrig troer jeg dog, nogen skal kunde gotgjöre, at brændevin er absolute fornöden her i landet. Thi det har ej förend i det 16de seculo vidst deraf at sige, og da levet meget beder end siden. Det er gudsfortörnelse, uenighed, klamerie, processer, pengespilde, indbyggernes nærings forsömmelse og tusinde andre fortrædeligheder, som brendevinen föder af sig i Island saavel som paa fleere stæder. Den höyfornuftige og brave mand, sal. biskop magister Jon Arnesen,[4] gjorde sig ald umage for at faae denne gifft holdt fra landet i sin tid,[5] men hans landsmænd daarede[6]

1 Hræðilega. / *Forfærdelig.*
2 Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.
3 Gullbringusýsla. / *Gullbringusyssel.*
4 Jón Árnason (1665–1743), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1722–1743.
5 DRA. Komm. 1735–1771. Nr. 37. Project Protocol A, 1736–40. Nr. 88. Jón Árnason, Forslag til Islands opkomst, 1737.
6 Hæddust að. / *Gjorde nar af.*

ham og satte sig med hænder og födder derimod, saavel som daværende Islands reedere. Og siden have indbyggerne ubehindrede faaet en uindskrænket tilförsel af samme, mens da octroyens 6te og 25de post[1] forbyde at före mere brændevin til Island end nödvendigheden udkræver, som da vil blive ganske lidet, saa er det, at jeg herved ville have gjort saadan underdanig forslag, at ingen, være sig hvem det end maatte være, rig eller fattig, maatte i handelen overlades meere brændevin end svarer til ½₀ del af hvis, hand indsetter i handelen, saaleedes at den som indleverer vahrer:

pr. 20 rdr. maae faae indkjöbt brændevin for	1 rd.
40	2 -
60	3 -
80	4 -
100	5 -
200	10 -

Hvorover ingen maatte gaae, i hvor höy regning hand end maatte gjöre. Det synes alt nok at ödelegge ½₀ del af sin heele handel i det kjære brændevin. Det ansees ej heller ubilligt, at en bondekarl, som agtede at giffte sig, maatte, naar hand kunde derpaa fremvise sin sognepræsts attest, i saadan tilfælde faae indkjöbt fra 10 til 20 potter brændevin höyest. Ved saadan omgang seer jeg ikke, at Compagniet kunde være i ringeste maade fornærmet. Thi tilförselen af brendevin vilde enda blive temmelig stor, men uddeelingen billigere og beder proportioneret end hidindtil, thi en bonde har gjærne kundet tilforhandle sig en heel tönde brændevin og derover aarlig, som ikke har dog indleveret nogen 100 rdr. værdie i handelen. Afg. biskop Arnesen vilde have afskaffet brændevinen og dens misbrug paa engang, og derfor fik saa stor modsigelse, at brændevinen blev dereffter indfört i större abondance[2] end nogen sinde forher.

De islandske gemytter taaler beder lemfældig[3] omgang og at afvennes peu à peu[4] end nægtes og udelukkes med et fra de ting, hvortil de have lyst, og dem har været tilstaaet i mange aar. Derfor har jeg tænkt, at nogen

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 469, 480–481 (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).
[2] Magni. / *Overflod*.
[3] Varfærinn. / *Forsigtig*.
[4] Smám saman. / *Lidt efter lidt*.

indskrænkelse i tilförselen og bedre orden med brendevinens uddeeling var det förste og fornemmeste, der maatte iagttages, som allerydmygst indstilles til den foranstaltning, Deres höyvelbaarenhed höygunstigst finder for got at föye herudinden til landets og almindelige beste.

Jeg forbliver med soumission og störste höyagtning.

Kongens gaard Bessestæd,[1]
den 7. Aug 1769.

Deres höyvelbaarenheds
underdanige tjener
O. Stephensen[2]

Copiens rigtighed attesterer E. Jonsonius

Afrit af bréfi Ólafs Stefánssonar amtmanns til rentukammers um siglingu erlendra skipa við Ísland 5.9.1769. Lit. A. N° 7.

Afskrift af brev fra amtmand Ólafur Stefánsson til Rentekammeret om fremmede skibes sejlads ved Island 5.9.1769. Lit. A. N° 7.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–7 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Ólafur Stefánsson amtmaður sendi Landsnefndinni einnig afrit af þessu bréfi með greinargerð sinni lit. JJ. Fylgiskjal nr. 6. / *Amtmand Ólafur Stefánsson sendte også en afskrift af dette brev med sin redegørelse til Landkommissionen lit. JJ. Bilag nr. 6.* Sjá/*Se*: *Landsnefndin fyrri 1770–1771 IV. Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771 IV. Breve fra højere embedsmænd*, s. 584–586.

Áritun/*påskrift*: N° 7.

[1] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

Deres excellence!
Höyvelbaarne!
Höyædle og velbaarne!
Höyædle og velbyrdige!
Naadige og höybydende herrer!

For Deres excellence og höye herrer finde jeg fornöden underdanigst at andrage, at den 21. og 22. Julii a.h. kom her ind paa Havnefiords- og Holmens havne[1] 4 hukkerter fra Nye England, sterk bemandede, som paa det allernöyeste inqvirerede om grunden og dybets beskaffenhed ved at sætte endeel chalopper[2] ud og lodde allevegne. Hvilken omgang saavel de danske folk paa begge havne som landets egne indfödde havde meget suspect. Disse 4 huckerter gik og ind paa Kieblevigs havn,[3] men gav ingen anden raison for deres indgaaende paa alle disse 3de havne, end at de mangled vand, som de kunde have taget paa Kieblewig, der var den förste havn, de besögte og derfor ej havt nödig at söge her længst ind i Holmens og Havnefiords bugter.

Det er utroeligt, hvad alteration[4] denne besögelse foraarsagede for almuen. Mange toeg flugten med koner og börn udi Kieblevigs district, men hen imod 200 mennisker forsamledes paa stædet for at gjöre modstand, i fald de fremmede havde villet yttre nogen fjendtlighed. Men de var med tomme hænder, undtagen at de samlede nogle steene i haab ved strandbredden, som var de kugler, de agtede at fægte og forsvare dem med. Men et par kanonskud fra de fremmede skibe havde kundet confundere[5] og jage denne forsamling paa flugt, som intet havde at forsvare sig med. Det er bedröveligt, at et eneste armeeret fartöy, 100 mand sterk, kand indtage heele Island og skille indbyggerne baade ved liv og frihed. Dette indsaae den höyst sahl. konge, Kong Friderich den anden,[6] som

[1] Hafnarfjarðarhöfn / *Hafnarfjörður havn*, Gull.; Hólmshöfn við Reykjavík / *Hólmur havn ved Reykjavík*, Gull.

[2] Chalup. Meðalstór skipsbátur á herskipi. / *Chalup. Båd af mellemstørrelse på et orlogsskib*.

[3] Keflavíkurhöfn / *Keflavík havn*, Gull.

[4] Skelfing. / *Forskrækkelse*.

[5] Komið fáti á. / *Bringe i forvirring*.

[6] Friðrik II., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik II., konge i Danmark og Norge* 1559–1588.

skjænkede 10 stk. flinter og 8 spyd til hvert syssel i landet aar 1579, hvormed hans Majst vilde allernaadigst have opmuntret indbyggerne at tillægge dem selv nogen gevehr for dermed desto beder at kunde forsvare sig og det hans Maj^{ts} fattige og værgelöse land.

Det er beklageligt og tillige betænkeligt, at Island er fremfor alle andre lande og provincer, endog Færöerne, saa ælendigt, at det har ikke den mindste anstalt til sit forsvar. Om her i landet blev uddeelte 1.000 stk. flinter til unge bönderkarle ved söekanten, især i nærværelsen af havnene, var ikke for meget. Handelen, som har anseelig gods aarlig effterstaaende i landet, synes ej ubillig burdte bekoste det halve antal, men de skattbönder og betjentere, som tiendede 10 hundrede og derover, anskaffe hver en flint, som ongefehr ville udgjöre den anden halve deel. Thi allerunderdanigst at ansöge, at hans Maj^{t} vilde allernaadigst skænke landet nogle gevehr, var maaske ikke begærligt.

Flynterne vilde dog före landet stor nytte med sig, thi bönderkarlene lagde sig strax effter at skyde selhunde og fugle, som her falde i mængde, men gaae frie og tjene indbyggerne til ingen nytte. De kunde og skyde revene, som gjör stor skade, da reveskindene og indbragte dem god fordel.

I landet ere duelige folk til mange foretagender, men fattes kræffter og anstalter at kunde benytte sig af landets producter. Dersom det engang kunde vorde saa lykkeligt at faae denne og andre mangler opretted, maatte det föyes fornöden anstalt for flinternes conservation, og anskaffelse af de formuende i landet effterhaanden, og handelen ligeleedes tilholdes at indföre aarlig paa havnene krud og bly for betaling.

Om disse englændere agte at besöge os anden gang, som nogle meene, lader jeg usagt, men Derers excellence og höye herrer vil af hosfölgende 2de kjöbmænders, som boe paa Vesterlandet, deres skrivelser[1] og besværinger for mig, naadigst erfahre, hvorledes fremmede nationer, og især dunkerkerne,[2] före sig op sammestæds. Samt hvad skade og ulejlighed de foraarsage indbyggerne, som maae tie og enda takke, at de kan beholde livet, hustruer og börn, saa det er höystfornöden, at indbyggerne havde noget at forsvare dem med mod ald saadan og anden endnu större befrygtende overlast, som underdangist indstilles til Deres excellences

[1] Lit. A. N° 3 og 4 hér að framan / *Lit. A. N° 3 og 4 her ovenfor*, s. 127–130.
[2] Sjómenn frá bænum Dunkerque í Frakklandi. / *Søfolk fra byen Dunkerque i Frankrig.*

og höye herrers naadige betænkning og höye indsigt om landets og indbyggernes velfærd. Jeg forbliver pp.

Kongens gaard Bessestæd,[1] den 5. Sept. 1769. O. Stephensen[2]

Ret udskrevet testerer E. Jonsonius

Afrit af bréfi Prøcks stiftamtmanns til rentukammers um að dregið verði úr innflutningi á brennivíni 6.11.1769. Lit. A. N° 8.

Afskrift af brev fra stiftamtmand Prøck til Rentekammeret om at formindske indførsel af brændevin 6.11.1769. Lit. A. N° 8.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–8 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 8.

Höy og velbaarne!
Höyædle og velbaarne, saa og höyædle og velbyrdige herrer deputerede for de kongelige Financer- og tilforordnede i Cammercolligio!
Naadige og höytærede herrer!

Hvad amtmanden paa Island hr. Ole Stephensen under 7de Augusti sidstleeden[3] til mig har andraget angaaende den umaadelige mængde bræn-

[1] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.
[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.
[3] Lit. A. N° 6 hér að framan / *Lit. A. N° 6 her ovenfor*, s. 132–135. Ólafur Stefánsson (1731–

devin, som der til landet af de handlende indföres til indbyggernes og handelens store skade, ville Deres excellencer og höystærede herrer behage af indlagde hans forestilling at fornemme.

Mig synes, at sagen fortjener betragtning og derfore indstilles underdanigst til Deres excellence og höystærede herrer, om De ved at overveje de af ham i forestillingen anförte grunde, maatte finde fornöden at indskrænke brendevinens indförsel der til landet og foranstalte, at en bedre orden med dens uddeeling for eftertiden kunde fastsættes.

Jeg forbliver med megen soumission og respect. Deres excellence naadige og höystærede herrers underdanige og ydmyge tjener.

Kiöbenhavn, d. 6. Nov. 1769. Her. Lebr. B. v. Pröck[1]

Refereret og resolveret at beroe, indtil svar indkommer fra Handelscompagniet paa Cammerets skrivelse af 30. Sept. 1769.

Copiens rigtighed attesterer E. Jonsonius

Afrit af bréfi frá Almenna verslunarfélaginu til rentukammers gegn tillögum Ólafs Stefánssonar um að dregið verði úr innflutningi á brennivíni 22.11.1769. Lit. A. N° 9.

Afskrift af brev fra Det Almindelige Handelskompagni til Rentekammeret mod Ólafur Stefánssons indstilling om at formindske indførsel af brændevin 22.11.1769. Lit. A. N° 9.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–9 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Lands-

1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[1] Christian Leberecht von Prøck (1718–1780), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1768–1769.

nefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 9.

Deres excellencer!
Höyvelbaarne, samt höy og velbaarne!
Höyædle og velbaarne!
Höyædle og velbyrdige herrer!
Deputerede til Financerne og committerede i Rentekammercollegio!

Hvad Deres excellencer, höye og höystærede herrer, udi skrivelse af 30. Septembr. sidstleden, behager at melde i henseende til det af amtmanden udi Island gjordte forslag, som herved tilbage fölger, om en mindre qvantitet brendevinsudførsel aarlig til Island end hidindtil, have vi taget i nöye overvejelse og meget gjerne önskede, at samme kunde skee og være de islandske indvaanere gavnlig. Thi hvad handelen angaaer, da vilde den vist allerbest dermed være tjent, siden lidet eller intet i dette Compagnies[1] tid derved har været eller vil blive at prosperere,[2] saa lenge kornvahrene holder de höye priser.

Vi have for at see, hvorledes qvantiteten effter amtmandens forslag vilde udfalde, naar indbyggerne i brendevin nöd 5 pro cento af de leverende islandske producters belöb, og finder, at samme da ikkun ville udgjöre hen imod et par hundrede tönder, i steden for at i dette Compagnies tid, et aar i et andet beregnet, er bleven udfört hen imod 800 td., og endda haver man ikke merket til nogen overflödighed, eller at deraf skulle være flydt misbrug, hvilket rimeligvis ikke heller kan befryktes. Thi naar man per exempel vil calculere folkemængden i Island til 60.000 sjele og antage de ⅔ deele for börn, ungdom og qvindfolk, bliver for hver af den övrige ⅓ deel eller 20.000^{de} personer kuns 5 potter brendevin til aarlig consumption, hvilket ikke er for meget, men svarer til yderste nödtörft for et folk, som deels maae söge deres næring paa siöen, have lange og besværlige reyser i et haardt land og overalt maae behjelpe sig med grov og ringe föde, effter landets naturlige tilstand og omstændigheder. Af hvilke aarsager vi i vore ringe uforgribelige tanker ikke

[1] Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.
[2] Ávinna. / *Vinde*.

skulle holde amtmandens forslag tjenlig for de islandske indbyggere, overladende dog til Deres excellencers höje og höystærede herrers höyere og bedre indsigt, hvorvidt derpaa kan være at reflectere.

Forblivende med megen consideration og ald vedbörlig respect. Deres excellence med samtlige höye og höystærede herrers tjenstbereedvilligst og underdanige tjenere.

Kiöbenhavn,
den 22de Nov. 1769.

F.C. Rosenkrantz
J.v. Hemmert
Borre
M. Skibsted
K.C. Ytrech[1]

Copiens rigtighed testerer E. Jonsonius

Afrit af bréfi Jóns Ólafssonar varalögmanns til rentukammers um fjárpestina 25.11.1769. Lit. A. N° 10.

Afskrift af brev fra vicelovmand Jón Ólafsson til Rentekammeret om fårepesten 25.11.1769. Lit. A. N° 10.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–10 (ljósrit/*fotokopi*). Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns.

[1] Frederik Christian Rosenkrantz (1724–1802), formaður stjórnar Almenna verslunarfélagsins, dómari í hæstarétti / *formand for direktionen for Det Almindelige Handelskompagni, assessor i Højesteret*; Joost von Hemert (1696–1775), kaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *købmand, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni*; Peter Borre (1716–1789), stórkaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *grosserer, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni*; Michael Skibsted (1699–1775), stórkaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *grosserer, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni*; K.C. Yttrech, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni*.

/ Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.

Áritun/*påskrift*: 25. Novembr. 1769; N° 10.

Til Cammercollegium.

PRO MEMORIA ANGAAENDE FAAREPESTEN UDI ISLAND

Af denne koppartede sygdom,[1] der nu næsten i heele samfulde 9 aar har yttret sig iblandt de islandske faar, har man aldrig för vidst at sige i landet, thi var det saa, maatte man endelig være komen paa spor dereffter i landets egne love, historie og paalidelige aarböger. At undersöge dens aarsag og oprindelse, ligesom og at udgranske dens art og egenskaber, overlades dem, der have dybere indsigt i naturalvidenskaberne, end jeg har. Dog er det vist nok en troes articul iblandt det islandske publicum, at pesten langt fra at være hjemföd i landet selv, foranleediget enten ved lufftens, volcanernes eller havets opstigende og omsvævende uddunstninger, men meget meere og allene har tildraget sig ved schafferiets anlæg i Island,[2] og især ved de eiderstædiske[3] vædres indförsel til landet aar 1760.

Jeg for min part har intet imod denne opinion at indvende og finder mig ud af stand til at kunde den igjendrive, ihvorvel maae og bör tilstaaes, at en saa stor ulykke er indtruffen tilfældigvis og uden vedkommendes forsæt, hensigt og villje. I begyndelsen af aaret 1761 yttrede pesten sig först og fornemmelig paa 2de gaarde, nemlig paa Leyraae og Hialmholt[4] i den söndre landsfjerding paa én gang, hvorpaa begge stæder boede kongelige betjentere,[5] som underholdte de fremmede bukke,

[1] Fjárpestin. Sauðfjársjúkdómur (húðsjúkdómur af völdum fjárkláðamaurs) sem barst til Íslands 1761 með enskum kynbótahrútum á fjárbúið á Elliðavatni. / *Fårepesten. Sygdom hos får (hudsygdom forårsaget af fåreskabsmide), som kom til Island i 1761 med engelske avlsvæddere på fåreavlsgården på Elliðavatn.*

[2] Kynbótabú F.W. Hastfers, baróns á Elliðavatni, sem var stofnað 1756. / *Schæfergård. Baron F.W. Hastfers fåreavlsgård på Elliðavatn, som blev oprettet i 1756.*

[3] Frá Ejdersted í Slésvík. / *Fra Ejdersted i Slesvig.*

[4] Leirá, Leirársveit, Borg.; Hjálmholt, Hraungerðishreppur, Árn.

[5] Magnús Gíslason (1704–1766), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1752–1766; Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771. Þeir voru einnig hluthafar í Innréttingunum og fengu líklega þess vegna þetta kynbótafé til sín. / *De var ligeledes andelshavere i Indretningerne og fik sandsynligvis derfor disse avlsdyr hjem til sig.*

og i en tid af 14 dage fast ödelagde den heele betsetning af faar og beeder, der forefandts paa gaardene og udgjorde mange 100de i tallet. Hvorpaa siden ved omgang af de friske og sunde med de syge og besmittede faar og formedelst det, at aadslerne stædse og næsten overalt ere blevne henslengte i dynger paa aaben mark, uden enten at nedgraves eller opbrændes. Contagionen[1] fra landets middelpunct har udstrakt sig videre og videre fra en gaard til en anden og fra et herret til det andet. Og saaledes ved gjenemfarten over de 13 sysseler (da det hele land ikkun bestaaer af 21 sysseler, indberegnet Westmannöe)[2] bortrevet og dræbt en overmaade stor mangfoldighed af faar, hvorudover det endnu overblevne af landet staaer yderste fare for at besmittes.

Jeg kand ikke med faae ord beskrive, hvor stor en ulykke, hvilke yderligheder og beængstelser, især iblandt den gemeene mand, og hvor overmaade stor en nachdel in privatis et publicis pesten allerede har foraarsaget i dette fattige, arme land. Men dersom man, endog en fremmet, vilde behage at efftertænke, at landets næringsmiddel og brug for nærværende tid bestaaer ikkun i fædrift og fiskerie, og ved faareavlingen forskaffes saavel söe-, gang- og sængeklæder, som og forhverves[3] störste deelen af alt, hvis landmanden har havt nödig til livets ophold, være sig fra havnene eller fiskeværene,[4] at jeg ikke skal melde noget om skatter og afgiffter til det almindelige, der hidtil ved forarbejdet uldengods ere betalte. Saa begriber hand lettelig, hvor stor en trykning pesten i de næstafvigte 9 aar har foranlediget ved det, at landproducterne ere opstegne i dobbelt og tredobbelt priis, og hvilke fatalitæter[5] landets börn vil i tidens længde blive underkastede, hvis faarearten skulle hos dem uddöe, og pesten ikke standses i tide ved Guds uendelige barmhjærtighed og den höye övrigheds virksomme foranstaltning.

Vel har man forsögt og brugt mange og adskillige midler for at faae sygdommen enten forebygget eller læget. Man har rögtet faarene, det beste man har kundet, og oppasset dem det flittigste, man har vasket og smöret dem, aareladt dem, indgivet dem tillavede drikke og ladet dem slikke de saakaldede saltsteene, og man har udrögt faarehusene. Men alle hidtil brugte raad har været forgjeves anvendte, vil og ventelig i frem-

[1] Smitið. / *Smitten*.
[2] Vestmannaeyjar.
[3] Aflar. / *Erhverves*.
[4] Verstöðvunum. / *Fiskerlejerne*.
[5] Ógæfu. / *Ulykker*.

tiden blive vanskeligt at opfinde en almindelig souveraine[1] medicin for sygdommens fuldkomne heelbreedelse, da den er baade indvortes og udvortes og af mange og forskjellige egenskaber.

Min uforgribelige meening og tanker om maaden og midlerne til hele landets redning, hvorved faarepestens videre fremgang maatte ej allene vorde forebygget, men og pesten selv reent ophöre i landet, ere altsaa fölgende:

1. At som denne mortalitet bör ansees for et besynderligt Guds vredes ris og retfærdig revselse i henseende til det heele land, saa synes ikke af veyen, at den i en almindelig kirkeforsamling offentlig af enhver meenighed blev afbedet[2] paa en dertil anordnet faste, bod- og bededag, eller og den maatte blive især erindret og afbedet hver sön- og helligdag, og det af præsteskabet og gejstligheden over det hele land, naar den almindelige ordinaire kirkebön læses.

2. Da hidtil in politicis fast ingen eller utilstrekkelig anstalt er gjort af den civile övrighed i landet til pestens afværgelse, saa eragtes uundgaaeligt og det eneste middel, der staaer tilbage uforsögt, man har at gribe til for at faae pesten fra roeden af exstirperet,[3] nemlig:

a) At alle de döde kropper og aadseler af de uddöde faar, som ligger hist og her paa marken henslengte til hobe, blev sammensankede, opbrændte og lagdte i aske.

b) At all de anstukne faarehuse og stalde overalt i de herreder, hvor sygdommen har grasseret, saavel tömmer som törvvegge, maatte vorde ödelagde og opbrændte, og andre af nye opbygte, hvilket med meget ringe bekostninger kan lade sig gjöre og uden bondens besvær, og saa meget desto heller som de islandske faarehuse i almindelighed som nogle smaae hytter maae ansees af ringere værdie.

c) At alle de overblevne faar, skabede og forkvaklede levninger af pesten udi efterskrevne herreder: Rangaaevalle-, Arnes-, Guldbringe-, Kioser-, Borgerfiords-, Myre-, Hnappedals-, Snæfiældsnæs-, Dahle-, Hunevands- og Skagefiordssysseler, tillige med nogle præstegjælde af Bardestrands- og Strandesysseler,[4] og saavit pesten kunde være avan-

[1] Afbragðsgóð. / *Suveræn, overlegen.*

[2] Beðist fyrir um lausn frá. / *Bede om fritagelse for.*

[3] Uppræta. / *Udryddet.*

[4] Rangárvallasýsla, Árnessýsla, Gullbringusýsla, Kjósarsýsla, Borgarfjarðarsýsla, Mýrasýsla, Hnappadalssýsla, Snæfellsnessýsla, Dalasýsla, Húnavatnssýsla, Skagafjarðarsýsla, Barðastrandarsýsla, Strandasýsla. / *Rangárvallasyssel, Árnessyssel, Gullbringusyssel,*

ceret,[1] maatte uden ald forevending eller veygren[2] aldeeles uden nogen undtagelse slagtes og nedhugges, og det uædelige af de dræbte faar graves 3 al. dybt i jorden eller til aske opbrændes.

Ved den art. er der i agt at tage 3de ting:

1° At skjöndt faarene har en gang eller det ene aar gaaet igjennem sygdommen, saa har den yttret sig igjen paa nye et andet aar paa de selvsamme faar og saaledes continuerlig vedvaret det ene aar effter det andet, dog med nogen forskjel.

2° Har landmanden havt en meget ringe fordel af de besmittede faar, være sig i henseende til uld og skind, eller malkning og slagterie, men derimod desto större tidsspilde ved oppassningen og bekostninger for höe og vinterfoerets anskaffelse, og altsaa vil bonden formodentlig des villigere beqvemme sig til det foreslagne.

3° Efterhösten ved Michelsdagstider[3] udi næstpaafölgende aar 1770 eragtes at være den beqvemmeste tid og best afpasset effter omstændighederne, paa hvilken faarene skulde slagtes og udryddes, som för er meldt.

d) For at faae dette bragt udi execution,[4] maatte ikke allene amtmanden tillægges de fornödne ordres, men og sysselmændene enhver udi sit district alvorligen og strængelig befales at see derhen og foranstalte, at sligt ved reppstjorene, som deres politiebetjentere, udi hvert præstegjæld og paa hver en gaard punctuellement[5] og uveigerlig blev effterkommet og iverksat.

e) At folk fik tilladelse og frihed i saa maade, og ellers ikke, at indkjöbe og indföre friske og sunde faar til de stæder, som smitsomheden har overgaaet, fra alle overblevne herreder og stæder i landet, dog ikke förend i Maii og Junii maaneder aar 1771.

f) At almuen maatte have uindskrænked friehed overalt og fra alle stæder först som sidst til at tilforhandle sig uld og uldene gods og vahre, hvorudover Compagniet[6] maatte forbydes at före ud af landet nogen

---

Kjósarsyssel, Borgarfjarðarsyssel, Mýrasyssel, Hnappadalssyssel, Snæfellsnessyssel, Dalasyssel, Húnavatnssyssel, Skagafjarðarsyssel, Barðastrandarsyssel, Strandasyssel.

1 Útbreidd. / *Spredt.*

2 Mótmælum eða undanfærslum. / *Indvending eller vægring.*

3 Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*

4 Framkvæmd. / *Udførelse.*

5 Á réttum tíma. / *Punktligt.*

6 Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

slags raae og uforarbejdet uld indtil videre, efftersom det ansees for billigt og derhos uomgjengelig fornödent, at landets egne börn og indvaanere maatte forundes præference fremfor Compagniet i en saa yderlig tilfælde at opkjöbe ulden, og det for gangbar pris 10 pd. uld à 20 f.

g) Ihvorvel den store og algode Gud siden pestens begyndelse har af sin naade befriet og sparet folk for död og yderlig hungersnöd, hvorfor ham bör ære og pris, saa har man dog störste aarsag at frygte for, at en stor deel af indbyggerne vilde bortsmelte, hvis dyrtid, enten ved fiskeriets mislingelse eller misvext og slet indhöstning, et eller andet aar skulde indtræffe, saa længe og indtil faarene paa forskrevne maade kunde igjen anskaffes, og herrederne dermed forsynes. Altsaa udkræver fornufftmessig forsigtighed, at til de ödelagte havne og districter, og i besynderlighed til Örebache, Holmen, Stikkesholm, Schagestrand og Hofsaas havne,[1] blev overfört et meget anseeligere forraad af ædelig og til spisning brugelig meel og kornvahre, end tilforn er skeet, og derhos udförselen af födevahre, især fra berörte havne, imidlertid maatte forbydes, undtagen imod jærn, linier og fiskereedskaber. Alt til den ende, som begribeligt, at indbyggerne ikke skulle af hunger og sult ynkelig omkomme, men meget meere maatte vorde ved handelen understöttede og i livet conserverede.

Disse ringe tanker til nærmere overlæg og undersögning for det höylovlige Cammercollegium udi ald vedbörlig submission foredragne af

Jon Olavson[2]
Deres kongelig May[ts] vicelaugmand

Ret udskrevet testerer E. Jonsonius

L. S.

[1] Eyrarbakkahöfn, Árn.; Hólmshöfn við Reykjavík, Gull.; Stykkishólmshöfn, Snæf.; Skagastrandarhöfn, Hún.; Hofsóshöfn, Skag. / *Eyrarbakki havn, Árn.; Hólmur havn ved Reykjavík, Gull.; Stykkishólmur havn, Snæf.; Skagaströnd havn, Hún.; Hofsós havn, Skag.*

[2] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.

Útdráttur úr bréfi frá stjórn Almenna verslunarfélagsins um siglingu erlendra skipa inn á Ísafjörð 16.5.1770. Lit. A. N° 11.

Uddrag af brev fra bestyrelsen for Det Almindelige Handelskompagni om fremmede skibes sejlads ind til Ísafjörður 16.5.1770. Lit. A. N° 11.

ÞÍ. Stiftamt. III. 200 (frumrit/*original*); Rtk. D3/1–11 (ljósrit/*fotokopi*). Innskráð/*indskrevet* 22.12.1770; Þetta bréf fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar. Eftirfylgjandi er tekið eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev fandtes ikke i Landkommissionens arkiv. Det følgende stammer fra en afskrift i stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: N° 11.

EXTRACT AF DIRECTEURERNE FOR DET ISLANDSKE COMPAGNIE. DERES SKRIVELSE DATERED 16. MAII 1770

Siden Aprilmaaned haver de fremmede nationer dette foraar, fremfor de forrige, været temmelige nærgaaende, ej allene med at indseigle 6 til 8 mile udi Isefiord,[1] men og tillige fisket med linier, og lagt deris lodder, ja skaaret indbyggernes lodder i stökker og borttaget fisken af anglerne. Det er mig og vitterligt, at islænderne have faret paa sine baader ud til dem, hvilket effter forordningen ej er skeet udi anden henseende end negocere,[2] endskjönt den eene tier med den anden.

Slig uorden er virkelig Compagniet til stor skade og umueligt at faae afskaffet, undtagen der kom et kongelig forbud. At indbyggerne under stor straf ej maatte fare hverken til de fremmede nationer eller de danske skibe. Fiskeriet haver meget aftaget siden de fremmedes ankomst, hvilket er let at begribe, dog haaber jeg, at skipper Willer bekommer fuld ladning.

Hvilket vi ikke have skullet undlade Deres excellencer, höye og höystærede herrer, at communicere, indstillende om det höye Collegium maatte

[1] Ísafjarðardjúp, Ísafj.
[2] Að versla. / *At handle.*

finde for got nogen foranstaltning at lade gjöre, hvorved slige de fremmede nationers islænderne og Compagniet tilföyende skade og indgreb i fiskeriet og handelen for fremtiden kunde vorde hindret og forekommet.

Copiens rigtighed attesterer E. Jonsonius

Bréfabók Landsnefndarinnar

Kommissionens brevbog

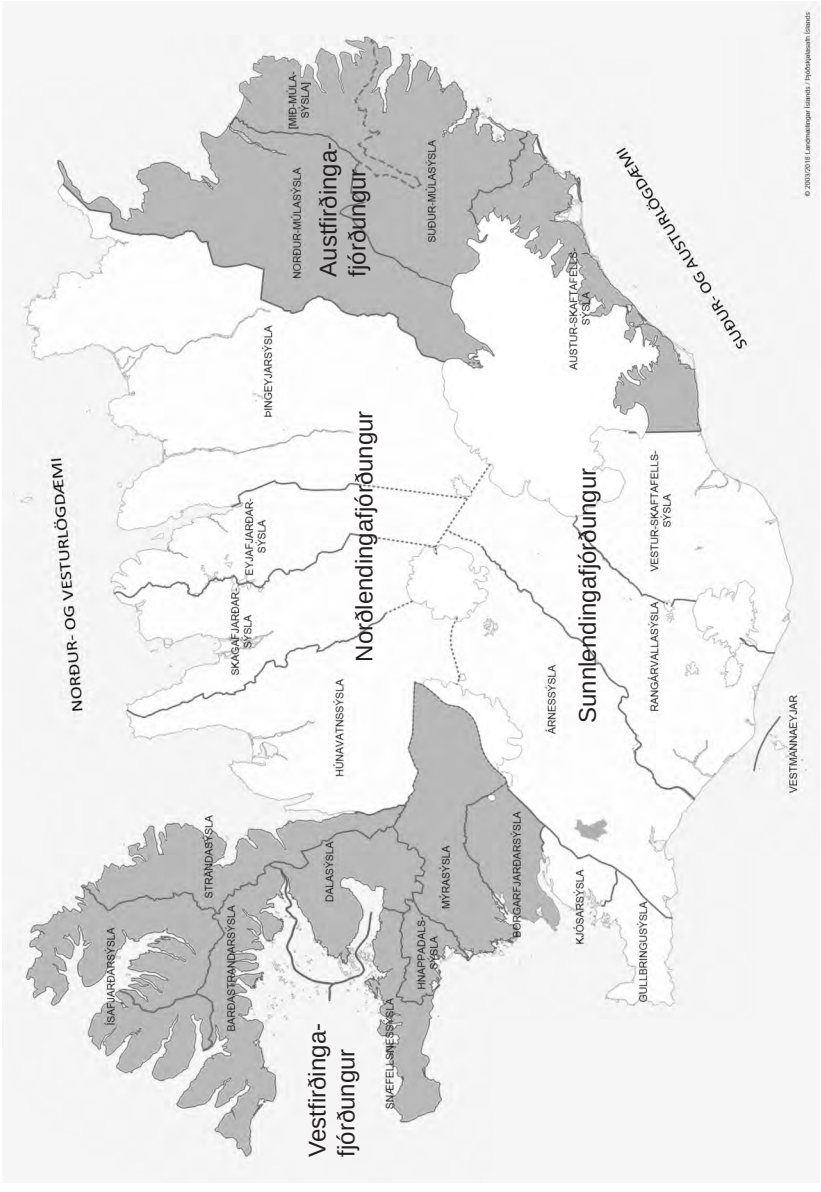

Sýslu- og fjórðungaskipting Íslands á 18. öld. / *Opdelingen af Island i sysler og fjerdinger i 1700-tallet.*

Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Lit. B. N° 1–50.

Brevbog for Landkommissionen 1770–1771. Lit. B. N° 1–50.

ÞÍ. Rtk. D3/1–12.
N° 1, 7, 10, 12, 14–15, 25–26, 29, 33–34, 41, 45–46 áður prentuð í / *tidligere trykt i*: *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Reykjavík 1958, s. 25–36; N° 2–6, 8–9, 36 áður prentuð í / *tidligere trykt i*: *Landsnefndin 1770–1771* II. *Bréf frá nefndinni og svör sýslumanna*. Reykjavík 1961, s. 9–24.

Áritun/*påskrift*: Lit. B.

N° 1. Til amtmand Olaver Stephensen[1]

Paa grund af Deres höyædle velbyrdigheds mundtlige bifald, da vi paa vor vej hid havde den ære at aflægge besögelse, har vi ej taget i betænkning at benytte os af det her opbygde steenhus, effter at vi forud havde berettet, hvor umueligt det var for os med domestiqvere[2] at blive tjent med de værelser paa Reykewig.

Den anbragte tilladelse uagtet, holde vi det desuden for en skyldighed at fremkomme med skriftlig reqvisition om bestandig at maatte betjene os af den boelig, hvorudi vi indtil nærmere samtycke ere indflöttede. Vi ere imidlertid, og stedse skal blive, meget skjönsomme paa den os allerede baade i gjærning og ord beviste artighed, som vi fremdeles udbede os virkning af, saa længe vi til hans Maj[ts] tjeniste skal opholde os her i landet.

[1] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1766–1770, amtmaður í Norður- og Austuramti / *amtmand i Nord- og Østamt* 1770–1783, amtmaður í Vesturamti / *amtmand i Vestamt* 1787–1793, amtmaður í Suðuramti / *amtmand i Sydamt* 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1790–1806.

[2] Þjónustufólk. / *Tjenestefolk*.

Paa ovenanförte önskede vi om belejligt med expresse bud at nyde den ære af hr. amtmandens skriftlige svar. Vi forblive pp.

Arnerhol,[1] d. 30. Junii 1770.

N° 2. Pro memoria til samtlige sysselmændene i anledning af vor instructions 4., 8. og 12te poster[2]

1.

Kand Island være tjent med en frie handel, og hvordan maatte samme beqvemmeligst indrettes. Ja, hvorledes kunde dertil paa nærværende tid banes vej uden at gjöre indbrud i octroyen,[3] saa længe den vedvarer?

2.

Man önsker höjlig at vide, hvor i alle landets fjærdinger ej allene tjenlige og sichre vinterhavne for skibe paa 15 til 20 og flere læsters drægtighed maatte findes, men endog omstændighederne ved saadanne havnes indlöb, grund, störrelse, dybhed, beliggenhed og landstræknings beskaffenhed. Paa samme maade maatte os og meddeles underretning, om udhavne skulde kjendes, hvor skibe ved storm og anden ulejlighed kunde indlöbe.

3.

Ansees det nyttigt, at hans Maj[ts] jordegods her i landet blev solgt, og hvad blev i saa fald den bedste maade at gaae til værks paa, baade i henseende til godsenes deling i böndergaarde af beqvemmest störrelse og de vilkaar, samme helst burde sælges paa?

4.

Veed man, om saltpeterhaltig jord nogenstæds findes, og er alunskifer samt saltkilder og sal fossile[4] her bekjendt?

Mon salt af söevand paa visse stæder uden store omkostninger kunde tilvirkes?

Ere qvern- og andre sandsteenarter samt marmor og kalkbjærge her opdagede?

Mon steenkul ere her og hvad slags mineralier, samt enten af farve eller tyngde ualmindelige steen-, jord- og leerarter findes vel?

[1] Arnarhóll í Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull.

[2] Erindisbréfið er birt hér að framan / *Instruksen findes her ovenfor*, s. 99–108.

[3] *Lovsamling for Island* III, s. 466–493 (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

[4] Saltnáma eða salt í jörðu. / *Saltmine eller saltmineraler i jorden.*

Gives her smukke coral og andre söevexter?

Brydes surtarbrand[1] paa andre stæder i landet, end hvad hr. professor Eriksens[2] *Udtog af salig laugmand Widalins Afhandling om Islands opkomst* tilkjendegiver? De mest bekjendte brandfjelde[3] ere Stigahlid uden for Bolungawig paa den söndre side af Isefiordsdyb og tvert over paa den nordre side af Dybet i Adalwigs bygdelav, Grönnehlid, Straumnesshlid, Skorar- og Sandvigsberg, af hvilke de 2de sidste ere de bedste til at faae surtarbranden.[4]

Efter vor allernaadigste instructions bydende tilholdes vi at forlange tilstrekkelige pröver af alt, hvad i sidste paragraph spörges om, hvortil og maatte föyes nöyagtig beskrivelse om stædernes navn, hvor de findes, saavel som deres beliggenhed for bortbringelse til næste eller belejligste havn, om noget deraf til landets bedste skulde i sin tid kunde udbringes.

Ligeledes forlanges tilrækkende pröve saavel af al slags surtarbrandens bjerg eller brand,[5] steen og grusart som af dens 3de bekjendte sorter, nemlig fjællebrand, rodbrand og vand- eller glasbrand.[6] Af vandet, som findes ved glasbranden, önske vi os ligesaavel paa en sterk flaske pröve, som af alle forekommende mineralske og varme vande, der maatte enten af smag, lugt eller farve synes mærkværdige.

Hvad bemelte fossilier og vande med mindst bekostning frembringelse kommer til at gjælde, skal vi omsider betale, naar en qvitteret regning enten her eller i Kiöbenhavn derover indsendes.

Arnerhol, den 4de Julii 1771.

1 Surtarbrandur. / *Brunkul*.

2 Jón Eiríksson (1728–1787), prófessor í lögum, embættismaður í norska kammeri og rentukammeri / *professor i jura, kommitteret i Norske Kammer og i Rentekammeret* 1771–1787.

3 Surtarbrandsfjall. Fjall þar sem mikið er af surtarbrandi. / *Fjeld med meget brunkul*.

4 [Jón Eiríksson], *Udtog af afgangne Lavmand Povel Vidalins Afhandling om Islands Opkomst under Titel Deo, Regi, Patriæ*, s. 365 (Tillæg Lit. A. Udtog af hr. Snorre Biörnssens Brev til amtmand Gislesen, 28.3.1760). Stigahlíð, Bolungarvík, Ísafjarðardjúp, Aðalvíkursveit, Grænahlíð, Straumneshlíð, Skorar, Sandvíkurfjall, Ísafj.

5 Brandur, kolaðir trjábolir. / *Forkullede træstammer*.

6 Fjallbrandur, rótabrandur og vatnsbrandur eða glerbrandur. / *Fjællebrand, rodbrand og vandsbrand eller glasbrand*. Sbr./*Jf*.: [Jón Eiríksson], *Udtog af afgangne Lavmand Povel Vidalins Afhandling om Islands Opkomst under Titel Deo, Regi, Patriæ*, s. 363–364. Íslensk þýðing / *Islandsk oversættelse*: Páll Vídalín og Jón Eiríksson, *Um viðreisn Íslands. Deo, regi, patriae* (1985), s. 185–186.

N° 3. Pro memoria til nöyagtig undersögning og besvarelse for samtlige sysselmændene i Norderfjærdingen i Island[1]

[1.]

a) Hvor stort antal fiskerbaade findes derudi hvers anfortroede syssel, og af hvad störrelse er hver baad?

b) Roer man med alle disse baade udi den brugelige værtid[2] eller og paa andre tider af aaret for at fiske? Befindes dette anderledes, da maatte forklares af hvad aarsage, nogle baade staae ledige paa land, helst i den tid fiskeriet bör söges?

c) Hvor mange mænd roe paa hver baad effter sin störrelse, og hvor langt kommer mand til söes for at fiske?

d) Kunde der ikke foruden de sædvanlige fiskelinier og kroge ogsaa paa sine stæder med nytte bruges torskegarn, sælhundegarn eller og til havkallsfangsten[3] andre beqvemmere reedskaber, end hidindtil have været brugelige? Hvor torskegarn skal bruges, maae ej være steenagtig grund eller andre hindringer, som kand foraarsage garnene betydelig skade.

e) I fald til hver af disse sysseler blive oversendte jagter eller smaae fartöyer med behörig reedskab til havkalle-, selhunde- eller anden fiskefangst, som bestandig skulde blive paa Nordlandet vinteren over, findes der da udi de sysseler mænd, som samme fartöyer kunde betroes at före eller forstaae compassets brug og deslige jagters behandling?

2.

Findes derudi Deres syssel nogle elve, ferske söer eller og fjorde og bugter fra havet, hvor lax eller örter[4] have sin gang og opholdsstæd, da maatte over hver saadan elve og vande gives nöyagtig beskrivelse og antegnes:

a) Elvenes og vandenes navne, samt hvorfra de have deres fornemste udspring, igjennem hvilke herreder de löbe, og paa hvad stæd de gaae ud i söen, samt bemelte elves og vandes ongeferlige störrelse med videre.

[1] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773; Jón Snorrason (1724–1771), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1757–1771; Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805; Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 1734–1776.

[2] Vertíð (frá byrjun febrúar til 11. maí). / *Fangstsæson (fra begyndelsen af februar til den 11. maj)*.

[3] Hákarlaveiða. / *Hajfiskeri*.

[4] Urriði. / *Ørreder*.

b) Kirkers, klosteres eller proprietaires navne, hvis jorde grændse til og have eller have havt saakaldet itak eller veyde[1] i samme elve, og om nu eller i forbigangne tider i bemelte elve eller vande bruges eller haver været brugt nogen fangst og paa hvad maade?

3.

Findes der udi Deris syssel nogen vig, bugt eller fjord, hvor der er sand- eller leerbund, hvoreffter anseende kunde med nytte bruges flyndre- og sildegarn, da maatte slige fjorders navne og deres ongeferlige længde, bredde og beliggenhed antegnes, samt til hvad tid af aaret der fornemmes sild, samt andre store eller smaae fiske at indfinde sig?

Arnerhol, den 5te Julii 1770.

N° 4. Pro memoria til nöyagtig undersögning og besvarelse for samtlige sysselmændene udi vester og sönder parten i Island, hvorunder mand forstaaer Westmannöerne samt den vestre deel af Skaftefieldssyssel[2]

1.

a) Hvor stort antal af fiskerbaade findes der udi hver syssel, og af hvad störrelse er hver baad?

[1] Ítak. Réttur til ákveðinna nytja af jörð í eigu annars. Hér veiðiréttur í ánni. / *Rettigheder til en bestemt udnyttelse af en jord, der ejes af en anden. Islandsk* ítak. *Her fiskerirettighed i elven. Islandsk* veiði.

[2] Halldór Jakobsson (1735–1810), sýslumaður í Strandasýslu / *sysselmand i Strandasyssel* 1758–1790; Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772; Davíð Hansson Scheving (ca. 1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 1753–1781; Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803; Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessyssel* 1754–1777; Páll Axelsson (1714–1785), sýslumaður í Hnappadalssýslu / *sysselmand i Hnappadalssyssel* 1756–1785; Þorgrímur Sigurðsson (1706–1785), sýslumaður í Mýrasýslu / *sysselmand i Mýrasyssel* 1740–1776; Jón Eggertsson (1722–1784), sýslumaður í Borgarfjarðarsýslu / *sysselmand i Borgarfjarðarsyssel* 1757–1784; Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780; Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771; Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785; Sigurður Sigurðsson (1726–1798), sýslumaður í Vestmannaeyjum / *sysselmand i Vestmannaeyjar* 1758–1760, 1761–1786; Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802.

b) Bruger man alle disse baade i den sædvanlige værtid til fiskeriet? Befindes det anderledes, maatte underrettes, hvor store de baade ere, som i værtiden have staaet ledige, og af hvad aarsag samme er skeet.

c) Hvor mange mænd pleje udi værtiden at roe paa hver baad effter sin störrelse?

d) Hvor mange af disse folk have været nordlændinger og hvor mange österlændinger? Vi önskede gjærne, saavidt det er mueligt, at underrettes om det rette tal og fra hvilke sysseler, disse nord- og östlændinger have været, som paa ovenmældte kanter af landet har roet udi værtiden, samt fiskeværenes[1] eller havnenes navne, hvor deres syssels indvaanere og oplandsfolket[2] i værtiden have roet.

e) Hvad aarsage besættes fiskerbaadene paa mange stæder i værtiden med fleere folk, end baadene effter deres störrelse burdte at have?

f) Kand udi deris fiskevære eller fiskehavne römmes[3] og bruges fleere baade til fiskeriet, end der nu forefindes? Hvilket, om saaledes befindes, maatte nöyagtig forklares, hvor mange og store nye baade endnu kunde mangle, samt tilkjendegives aarsagen, hvorfore samme hidindtil ikke ere blevne byggede, da dog det octroyerede handelscompagnie[4] lader udbetale premie til dem, som af nye lade bygge fiskerbaade?

g) Kunde der ikke paa nogle stæder, hvor indvaanerne roe om værtiden, med meere fordel bruges torskegarn, hvortil ej behöves saa mange folk, og man derforuden kunde benytte sig af kroge og angler? Herved maae undersöges og foreklares, hvor mange favne vand der ongefer falder paa fiskemederne,[5] og hvor ujævn og steenet bund eller andre aarsager til nogen betydelig skade for garnene kunde være til hinder.

h) Kunde det værre til lettelse og större fordel for almuen, om den fisk, de udi værtiden fange og ellers agte at levere til handelen, ved landingsstæderne effter vægt blev imodtagen, for af dem selv at behandles paa terrenews maade,[6] dog saaleedes at almuen derved skulde bruges til hjælp for betaling.

1 Verstöðvanna. / *Fiskerlejernes*.

2 Fólk úr uppsveitum, byggðum sem liggja inn til landsins, fjarri sjó. / *Folk fra landbrugsområderne, der ligger inde i landet væk fra kysten*.

3 Rúmast. / *Rummes*.

4 Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

5 Fiskimiðunum. / *Fiskebankerne*.

6 Terreneuve er eldra heiti á Nýfundnalandi og vísar hér til sams konar verkunaraðferðar á saltfiski og tíðkaðist þar. / *Terreneuve er et ældre udtryk for Newfoundland, og i dette tilfælde henvises der til fremstilling af klipfisk efter metoder hentet herfra*.

i) Naar hoved og indvolde med leveren blev fratagen fisken, hvad meenes da, at en vætt blödfisk,[1] uden fornærmelse for indbyggerne paa den ene og de handlende paa den anden side, kunde af værdie anslaaes til?

Erfarne mænd, som udi værtiden först havde gjort pröve med at veje saadan blödfisk uden hoved, indvolde og lever og siden, effter at samme var bleven forsvarlig virket og törret, igjen prövede vægten, skal best kunde være i stand til at fastsætte taxt paa bemelte blödfisk.

2.

Findes der udi Deres syssel nogle elve, ferske söer eller og fjorde og bugter fra havet, hvor lax eller örter have sin gang og opholdsstæd, da maatte over hver saadan elv og vand gives nöyagtig beskrivelse og antegnes:

1° Elvenes og vandenes navne, samt hvorfra de have deres fornemste udspring, igjennem hvilke herreder de löbe, og paa hvad stæd de gaae ud i söen, samt bemelte elve og vandes ongeferlige störrelse med videre.

2° Kirkers, klosteres eller proprietaires navne, hvis jorde grændse til og have eller have havt saakaldet itak eller vejde i samme elve, og om nu eller i forbigangne tider i bemelte elve bruges, eller have været brugt nogen fangst og paa hvad maade.

3.

Findes derudi berörte sysseler nogen vig, bugte eller fjorde, hvor der er sand- eller leerbund, hvoreffter anseende kunde med nytte bruges flyndre- og sildegarn, da maatte slige fjorders navne og deres ongeferlige længde, bredde og beliggenhed antegnes, samt til hvad tid af aaret der fornemmes sild samt andre store eller smaae fiske at indfinde sig.

Arnerhol, den 5te Julii 1770.

N° 5. Pro memoria til nöyagtig undersögning og besvarelse for samtlige sysselmænd i Muhlesyssel, saa og den östre del af Skaftefiældssyssel[2]

1.

a) Hvor stort antal af fiskerbaade findes der udi hvers anfortroede syssel, og af hvad störrelse er hver baad?

[1] Fersk fisk. Islandsk *blautfiskur*.

[2] Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786; Hans Wium (ca. 1715–1788), sýslumaður í Suður-Múlasýslu / *sysselmand i Suður-Múlasyssel* 1740–1752, 1756–1778; Jón Helgason (ca. 1727–1809), sýslumaður í Austur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Austur-Skaftafellssyssel* 1759–1798.

b) Roer mand med alle disse baade udi den sædvanlige værtid, eller og paa andre tider af aaret for at fiske, og hvor langt til söes plejer man at söge til fiskemederne? Befindes det förstbemelte anderledes, maatte nöyagtig forklares den sande aarsag, hvorfore baadene ej til rette tid kan komme ud paa söen til fiskeriet, da man dog af erfarenhed veed, at udi aarene 1730 til 1740 og nogen tid dereffter faldt mængde fiskerie, især paa Rödefiord og Diupewog eller Berefiord,[1] men siden den tid indtil nu höres en almindelig klage over mangel paa fiskerie, hvorfore vi gjærne önskede at faae den rette oplysning om de hindringer, herudi maaskee kunde findes paa indbyggernes side, samt at sysselmændene vilde gjöre forslag til de hjælpemidler, som de for eftertiden formeene at kunde være tjenlige til fiskeriets opkomst igjen.

c) Hvor mange mænd roe paa hver baad efter sin störrelse?

d) Kunde i bemelte sysseler behöves fleere nye baade i henseende til folkemængden, end der nu haves, til fiskefangstens befordring? I hvilken fald enhver sysselmand vilde os tilmælde, hvor mange og store de endnu behövende fiskebaade skulde være, samt underrette, om noget haukalle- og selhundereedskab var fornöden at anskaffe?

e) Kunde ikke paa et eller andet stæd med fordel og nytte bruges torskegarn, foruden de sædvanlige fiskereedskaber? Til den ende maatte tillige underrettes hvor mange favne dyb, der ongefer falder paa fiskemederne, og hvor der findes ujævn og steenet bund eller andre aarsager, som kunde være til skade for garnene.

2.

Findes der udi Deris syssel nogle elve, ferske söer eller og fjorde og bugter fra havet, hvor lax eller örter have sin gang og opholdsstæd, da maatte over hver saadan elve og vande gives nöyagtig beskrivelse og antegnes:

1° Elvenes og vandenes navne, samt hvorfra de have deres fornemste udspring, igjennem hvilke herreder de löbe, og paa hvad stæd de gaae ud i söen, samt bemelte elves og vandes ongeferlige störrelse med videre.

2° Kirkers, klosteres eller proprietairers navne, hvis jorde grændse til og have eller have havt saakaldet itak eller veyde i samme elve, og om nu eller i forbigangne tider i bemelte elve bruges eller haver været brugt nogen fangst og paa hvad maade?

[1] Reyðarfjörður, Djúpivogur, Berufjörður, S-Múl.

3.

Findes der udi berörte sysseler nogen vig, hvor der er sand- eller leerbund, hvoreffter anseende kunde med nytte bruges flyndre- og sildegarn, da maatte slige fjorders navne og deres ongeferlige længde, breedde og beliggenhed antegnes, samt til hvad tid af aaret der fornemmes sild samt andre store eller smaae fiske at indfinde sig.

Arnehol, den 5te Julii 1770.

N° 6. Pro memoria til sysselmændene i den nordre og östre fjærding af Island

Ligesom fiskeriernes bedste drift er Islands störste herlighed, saa kommer det an paa at bringe samme til ald muelig fuldkommenhed, men saadan kan ej skee uden tilstrekkelige baade og en dermed i forhold staaende folkemængde. For nu noget grundigt herom kan bestemmes, bliver det fornödent at vide tallet saavel paa baadene som de dertil behövende folk. I den hensigt og for at kunde bringe denne vigtige sag effter hans Majestæts allernaadigste öyemærke i beqvemmeste forslag, önskede vi, saasnart skee kand, at fölgende maatte blive fastsat, og derom at bekomme nöyagtig underretning:

Alle gaarde i ethvert syssel, hvor det er gjörligt for vejenes farlighed og stædernes alt for langt bort liggende, maatte effter störrelse og sine övrige omstændigheder fastsættes for et vist tal af mandskab, som i værtiden kunde udreedes til fiskerierne for vesten og sönden samt Westmannöerne.[1] Hertil kan vist nok ej andet end en anseelig mængde forskaffes, allerhelst som qvindekjönnet, saa længe værtidsfiskeriet vedvarer, kan slettelig for det meste bestride de ved gaardene i den tid infaldende forretninger.

Ligeledes önskede mand optegnelse paa de saakaldede lösemænd[2] og inderster[3] eller husmænd, som fra ethvert syssel aarlig kunde anskaffes til befordring af ommældte fiskerier. Benævnte gaardmænd, inderster og lösemænd maatte ved den lejlighed anmælde, hvad part af landet det var dem belejligst at roe fra, da den tjenligste forfatning dereffter skal indrettes.

[1] Vestmannaeyjar.
[2] Lausamenn. / *Løsarbejdere*.
[3] Húsmenn. / *Husmænd*.

Skulde nu nogen af den enfoldige almue mod de her forlangte underretninger have noget at erindre, behager dog sysselmændene at forsyne os dermed og i et særskilt document give os folkets aarsager i saa fald til kjende samt foreslaae, hvad som agtes tjenligst til at begegne[1] vedkommendes indvendinger med.

Arnerhol, den 5te Julii 1770.

N° 7. Til amtmand Stephensen

För vi har den ære at möde Deres velbyrdighed paa Altinget,[2] har vi agtet det tjenligt her indsluttet at fremsende udskrift, saavel af hans Majestæts allenaadigste commissorium som af allerhöyst sammes i os ligeledes meddelte instruction, i tanke og med skyldigste begjæring, at indholdet deraf, för det offentlig bliver oplæst, maatte, for saa mange skee kand, blive bekjendt.

Medfölgende pro memorier og uforseglede linier til sysselmændene bede vi för vor ankomst paa Altinget, maatte dem til overvejelse meddeles. Og formode vi tjenstligst, at enhver vil behage deraf at gjöre sig til bedste besvarelse saadant udtog, som egentlig passer sig paa den egn, hvorover dem allernaadigst er betroet jurisdiction.

Vi behöve ej at begjære vedkommende maatte erindres om, hvor höjlig det er magtpaaliggende ved denne lejlighed at opfylde sine pligter mod kongen og det trængende fæderneland, thi det kan maaskee siges: Nu eller aldrig. Og skal da noget virkeligt og stort gode af hans Majestæts mildeste önsker ved nærværende anstalter opnaaes, maae i ald sandhed fremfor alle ting forudfattede meeninger opoffres. Ja, en retskaffen, det er virksom patriotisk nidkjærhed, bör nu ligesom oplive enhvers bryst.

En ubeskrivelig glæde vil det blive os, om vi ved vore bestræbelser her i landet maatte være saa lykkelige at opnaae vor eneste hensigt, som gaaer ud paa med upartiskhed og fuldkommen redelighed at kunde bidrage alt mueligt til dette lands offentlige og sande velfærds befordring. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 6te Julii 1770.

[1] Mæta. / *Møde*.
[2] Alþingi á Þingvöllum / *Altinget på Þingvellir*, Árn.

N° 8. Pro memoria til landets samtlige sysselmænd angaaende folkeformeerelsen udi Island

Det er hans Majestæts vor allernaadigste konges villje, at alle de ting, som henhöre til Islands almindelige velgaaende, skal undersöges og midler til dets muelige forbedring udfindes.

Og da det er et lands sande styrke at kunde eje og underholde saa tilstrekkeligt et antal beboere, at de med fordeel og eftertryk kan före sig til nytte de herligheder og næringsveje, som landet og det tilstödende hav frembyder, saa finde vi os ifölge af den os allernaadigst meddelte instructions 1ste articul, som til nærmere eftersyn her ved in copie medfölger, allerunderdanigst forpligtede til at forespörge os hos de samtlige sysselmænd om visse her paafölgende poster, samt derhos udbede os ald den der tilhörende oplysning, som de dels ved deres embedserfaring, dels og ved denne sags undersögning, haver erhvervet eller kan erlange,[1] paa det at hans Majestæts allernaadigste villje og befaling ved felleds foreenede kræffter kan opnaaes og effterkommes. Og til den ende forlange vi, at de vilde underrette os:

1° Om de veed nogen anden historisk visshed, enten af landets annaler eller velgrundede slutninger om folkemængden her i Island udi forrige tider, da landet levede under sine egne love, uafhængig fra den norske regjering, end den, som udi *Sturlunga saga* og Ara frodes *Schedis* er berettet.[2]

2° Om de veed at navngive nogen grundige aarsager, som i almindelighed have forhindret landets forrige beboere at tiltage og udvide sig paa de beboelige, men nu ödeliggende egne. Ligeledes begjæres, at de vilde, om tid og lejlighed det nogenledes kan tillade, meddele sine tanker, grundede paa tilforladelige efterretninger og visshed, om de aarsager, som have formindsket indbyggernes tal fra aaret 1200 indtil dette seculi begyndelse.

3° Om der kan nogenledes med sikkerhed siges, hvor mange beboere landet har mistet udi dette seculum, være sig enten ved epidemiske sygdomme, ved hungersnöd, ved udflöttelse af landet eller ved manglende

[1] Útvega. / *Indhente*.

[2] Vísar til íslenskra miðaldarita / *Henviser til gamle, islandske, lærde skrifter fra middelalderen*: *Sturlunga saga* I–II; Schedæ Ara prests fróða: *Íslendingabók*. Íslenzk fornrit. 1. bindi, s. 3–28. Ari Þorgilsson fróði (1067–1148), prestur og sagnaritari / *præst og islandsk historiker*.

og tvungne næringsveje, som hindre folkeformeerelsen og afskrække unge folk fra ægteskab.

4° Om de veed noget med landets natur, herlighed og situation overeensstemmende middel, som kan eller med tiden kunde formeere folkenes antal her i landet og tillige give opmuntring til vindskibelighed,[1] saa bede vi, at deres tanker derom, saa omstændelige som skee kan, maatte os meddeles.

5° Da det er hans Majestæts alvorlige villje, at alle de nu öde, men forhen beboede böygdelauge, samt ödeliggende gaarde og jorde nöyagtig skal beskrives, saavel i henseende til störrelse og beliggenhed som i henseende til engenes, fædriftens og andre herligheders beskaffenhed, dels paa det man af saadan ödelagdte stæders antal kan nogenlunde see folkemængdens formindskning, dels og paa det man kan give allerunderdanigste forslage til, at de paa nye kan blive beboede. Saa forlanges, at der maatte os indberettes saavel disse ödegaarders og pladsers antal og mængde udi hver syssel, som deres situation og beskaffenhed, samt virkelige og muelige herligheder og fordele, hvad enten de bestaae udi engbrug, fædrift eller fiskerie.

6° Eftersom man veed, at paa adskillige og mange stæder her udi landet findes saa store og vidlöftige græsnings- og faarehaugemarker, at derpaa kunde födes langt fleere qvæg, end hidindtil skeet er, og fölgelig fleere beboere finde lejlighed til livsophold. Saa er vort forlangende, at de vilde behage at give os deres tanker, om og hvorledes store jorde og gaarders landeyendom kand indrettes til mindre og fleere boeliger, eller og om hjalejer[2] kunde ved de store gaarde, meer end skeet er, anlægges, samt at derhos maatte erindres, hvad for vanskeligheder ved saadan indretning i henseende til deslige jorders adskillige proprietairer kan forefalde, og hvordan saadan foretagende med eyermændenes rettigheder og den almindelige velfærd kan befordres.

7° Kunde det være nyttigt og fornödent til at stanse faaresygen, om man paa alle de stæder, hvor den i mindste maade enten havde eller endnu yttrede sig, udröddede og ödelagde alle faar og lamb og opbrændte alle saadanne inficerede faarestalde, for igjen effter 1½ eller 2 aars forlöb at opbyge nye og besætte saadanne stæder igjen med yngel fra den deel af landet, hvor faaresygen ej endnu var kommen eller havde yttret sig.

Arnerhol, den 7de Julii 1770.

[1] Atorkusemi. / *Driftighed*.
[2] Afbyggersteder. Islandsk *hjáleigur*.

N° 9. Til samtlige sysselmændene i Island

Af de pro memorier, som her medfölge, bede vi tjenstligst enhver af dennem vilde effter sit syssels beskaffenhed udtage det dermed overensstemmende og ved udskrift deraf behage at komme os til hjælp, efftersom vi for tidens kortheds skyld og vore övrige forretninger ere nödte til at fremsende saa faae udskrifter.

De mange spörgsmaale, bemeldte pro memorier indeholde, ere grundede paa den os som Commissarier allernaadigst paalagde instruction, og haabe vi, saasnart skee kan, om indholdet af dem at nyde saadanne tilforladelige efterretninger og forslag, som effter enhvers indsigt og kjærlighed til fædernelandet kan tjene os til at foreslaae det, som vi omsider dömme at holde pröve med de sikkerste midler til dette lands nærværende tarv og videre fremvæxt i borgerlig lyksalighed.

Fiskeriernes og jordbrugets kraftigste drift er Islands störste herlighed. Dermed, ligesom med tvende aabne arme, staaer den venlige natur færdig til at omfavne sine vindskibelige dyrkere og at tildele dem almindelig velstand. Paa disse hovedstötter af landets fordele grunder sig en udstrakt handel, söefart og landets folkeformerelse, hvormed igjen usigelige andre næringsveje staae i nöye forbindelse, som kan ej andet end gjöre et land rigt og mægtigt.

Disse tanker ere ej grundede paa formodninger eller en flygtig indbildnings spil, men paa erfarenhed og tingens sande natur. Den uskatterlige rigdom, der er nedlagt i havets skjöd, hvormed Island er omringet, kunde allene være en tilstrækkelig velstands kilde, naar den saavel langt ud som nær hos blev beqvemmeligst sögt.

Holland drager aarlig og har bragt af havet om ej ligefrem större, saa dog meere sikker og varig rigdom end Spanien fra Chili samt Peru og Portugal fra Brasilien. Indsluttede mellem Svitzerlands kolde fjælde og mængde af isbjærge, der række til skyerne, vrimle vinskibelige, formuende og glade indbyggere, medens mængden i det frugtbare Spanien og Portugal findes overalt hungrig og ussel, uagtet alt sölv og guld, som aarlig derhen föres.

Til mænd af deres indsigt behöves om anförte sandheder ej videre udladelser, og den fornemste aarsag dertil skinner lettelig enhver i öynene. Vi skal derfor allene lægge den begjæring endnu til, at de effter nöyeste granskning vilde behage at understötte os med de forlangte oplysninger og forslag, paa det vi ydermere maatte blive i stand til at tjene

deres fædreneland og derved opfylde de af hans Majestæt os allernaadigst paalagde pligter.

Hvad vi i pro memorierne angaaende fiskerierne, folkemængden og jordbruget har anbragt, bede vi maatte i besynderlighed mærkes til omstændig besvarelse, efftersom vi höjlig önske at vide de sande aarsager, hvorfore fra adskillige syssler i nordre og östre fjærding lidet eller intet mandskab söger til værtidsfiskerierne vesten og sönden paa landet, samt Westmannöerne. Skeer saadan undladelse af en eller anden mangel, skal det være os en glæde ved tjenligt forslag samme at kunde afhjælpe, allerhelst da landets velfærd i almindelighed for störstedelen udfordrer med samlede kræffter at passe paa den belejlige værtids overflödige fiskerie.

Indtil videre offentlig kundgjörelse, naar vi komme paa Altinget, har vi til hr. amtmanden indsendt udskrift af det os allernaadigst meddelte commissorium og instruction. Deraf kan imidlertid det allernaadigste öyemærke skjönnes, som regenten sigter til med den her nu af landsfaderlig omhue foranstaltede Commission. Vi som allernaadigst anbefalede commissarier skal blive de förste til at fordömme os selv, om vi af mindste forsæt skulde falde paa ej at gjöre alt i vor magt til at opfylde vore allerunderdanigste pligter i hensigt paa befordring af dette lands almindelige og sande bedste.

Til dette reene og ædle forsæt at fuldbyrde er det, vi har begjært Deres velædelheders trofaste haandrækning og tvivle ej om, at vi jo, ved saaledes at samle vore kræfter skal for det kjære Island kunde udrette noget godt, stort, bestandigt. Skulde de i övrigt kunde falde paa et eller andet deres kjære fædreneland tjenligt, som ej i vore pro memorier maatte være rört ved, skal det altid være os kjært at modtage samme, og forsikkre vi, at intet af deres beretninger og forslag skal bortlægges, men alt som bilager ved tilfælde behörig anmærkes, saa vedkommende for sin flid og nidkjærhed maae nyde velfortjent ære og anseelse.

Sagens vigtighed har gjort, at vi mere end först tænkt har været vidlöfftige, men vi ere visse paa, at indholdet har ligesaa lidet været dem kjædsommeligt at læse, som os at skrive om. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 7de Julii 1770.

N° 10. Til biskopperne hver især[1]

Da det haver udi saa lang tid, især fra reformationens fremgang, været en stor klage, at det islandske clerisie[2] i almindelighed levede ved saa slette vilkaar, at landets præster mange gange maae med kummer og svært haandarbejde söge sin egen og sin families livsnæring, hvorved ej allene forsömmes meget af den rette tids anvendelse, som en gudsords lærer bör bruge til egen opbyggelse og andres oplysning, men endog i hvor uskyldig verdslig trang er og bör være for alle rette christne, betages dog gemeenlig effter mængdens forvente tænkemaade de ynkværdige præster den myndighed og anseelse hos sin meenighed, som de effter Guds villje og god skik bör hav

Saa er det, at vi finde os forpligtede ifölge det os allernaadigst medgivne commissorium og instruction, at anmode Deres höyæreværdighed om at meddele os Deres tanker, paa hvilken maade De effter Deres bekjendte höye indsigt anseer tjenligst med mindste byrde paa det almindelige, næst Guds bistand, at forbedre præsternes huslige omstændigheder, særdeles paa de ringe og middelmaadige kalde, hvor deres hele aarlige subsistance og emolumenta[3] neppe række til 20 rd. og somme stæder ej höyere end til tie.

Og saasom det er tiende og offere, hvormed alle vel indrettede stater underholde de til gudstjenisten og gode sæders lærdom bestemte folk, saa udbede vi Deres höjæreværdigheds samt stiftets gejstliges behagelige tanker om præste og kirketienders almindelige forfatning her udi landet, som er aldeles forskjellig fra den danske og norske tiendemaade, saavel i henseende til den som yder som den der tager, tillige med deres meening, om den islandske tiendemaade effter andre landes skik til præsteskabets fordel og kirkernes anstændige vedligeholdelse var at forandre.

Og da her i landet foruden slig uordentlig tiend ingen offerdage skal være i brug, samt at ingen eller saare liden villighed vises af almuen for præsternes uvisse ministerial forretninger, saa er det höyst fornödent, at slig almuens lunkenhed maae ved en viss regel for eftertiden vorde afværget. Og til den ende udbede vi os Deres höyærværdigheds tillige med andre vel kyndige gejstliges meening herom, samt erindring om fleere

[1] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.

[2] Prestastétt. / *Gejstlighed*.

[3] Lífsviðurværi og aukatekjur. / *Underhold og biindtægter*.

slags vanskeligheder, som ved gejstlighedens og kirkernes verdslige forfatning bör at tages i agt og kan forefalde.

Og da det haver behaget hans Majestæt udi den os givne instruxes förste art. allernaadigst at befale, at de over Islands folkemængde afvigte aar beordrede mandtalstabeller, skulde os af biskopperne verificerede tilsendes, saa udbede vi tjenstærbödigst, at Deres höyæreværdighed vilde, saasnart mueligt er, meddele os en authentiqve gjenpart af mandtalstabellerne over Skalholt (Holum) stift.[1] Vi forblive pp.

Arnerhol, den 10de Julii 1770.

N° 11. Til student Hannes Finsen[2]

Saa meget, som vi önske i sandhed at kunde bidrage til alt, som findes gavnligt for det almindelige og enhver mands bedste her i landet, saa lidet kan vi befatte os med egentlig at sætte noget saadant i verk. Allerhelst, som hans Majestæts allernaadigste befaling i den os meddelte instruction byder allene at gjöre undersögninger og forslag om hvad, vi dömme at kunde tjene til landets tarv. Den korte tid, hvorpaa vi skal opholde os her, og de imidlertid væntelig forekommende forretninger, vil desuden neppe tillade at i værksætte noget.

Det maatte derfor ej ansees for modvillighed, eller ringe agtelse, at vi ifölge Deres velædelheds höystærede af 14de hujus, ej kan befatte os anderledes med, hvad som hörer til den os sendte og hermed följende plan, end at det skal glæde os, om vi ved bedste forestillinger og raad kan hjælpe til, at dens patriotiske hensigt kan opnaaes. Til den ende skal det være os kjært, om vi maatte nyde part af de beslutninger, som ved forestaaende möde maatte effter fleste stemmer vedtages. Allerhelst önske vi at vide, hvad af hans Majestæts gods helst synes beqvemt til effter planen allerunderdanigst at gjöre ansögning om. Vi forblive pp.

Öxeraae landsting,[3] d. 16. Julii 1770.

N° 12. Til amtmand Olaver Stephensen

Her indsluttet har vi den ære in originali at fremsende det os allernaadigst meddelte commissorium og instruction, som vi bede maatte her

[1] Skálholtsstifti; Hólastifti. / *Skálholt stift; Hólar stift*.

[2] Hannes Finnsson (1739–1796), stúdent, Skálholtsbiskup / *student, biskop i Skálholt* 1785–1796.

[3] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

paa landstinget[1] saaledes blive offentlig bekjendtgjort og dereffter til almindelig efterretning paa den maade videre publiceret, som er overensstemmende med den her i landet ellers brugelige methode i anledning af kongelige hidhenhörende anordninger.

Naar man saa har betjent sig af commissorium og instructionen, som oven anfört er, önske vi saasnart skee kan at faae samme tilbage tillige med vedkommendes bevis om, at det tilbörlig er bleven dem af os tilsendt. Vi forblive pp.

Öxeraae landsting, den 17de Julii 1770.

N° 13. Til landfoged Skule Magnussen[2]

Efter vor allernaadigste instructions 8de post tilholdes vi af landfogden at indhændte en fuldstændig jordebog over alt hans Majestæts i Island forbeholdet jordegods, være sig saavel af klostere som ombuds-[3] og andre jorder, hvormed maatte fölge forklaring om hvad hver især nu indbringer eller kand indbringe i fæste og aarlig afgifft.

Deres velædelhed vilde derfor behage at meddele os den over anförte underretning, som vi önske maatte blive os tilstillet, naar vi henimod hösten komme tilbage fra vore reyser. Vi forblive pp.

Landstinget ved Öxeraae, den 17de Julii 1770.

N° 14. Til biskop Finnur Jonsen og Gisle Magnusen hver især

Eftersom det haver behaget hans Majestæt allernaadigst at beordre os her til landet for at erkyndige os om dets almindelige tilstand og forfatning, være sig enten gejstlige, verslige eller commercien[4] vedkommende, paa det at vi efter den os paalagde pligt retskaffens skal være i stand til derom at give relation og forslage til nödvendig forandring og forbedring, saa behöve vi foruden vore egne locale reyser og undersögninger at indhændte alle de efterretninger og grundige betragtninger, som vi af erfarne og oplyste folk kan erlange.

1 Alþingi á Þingvöllum / *Altinget på Þingvellir*, Árn.

2 Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793.

3 Umboðsjarðir. Jarðeignir sem komust í konungseigu um og eftir siðaskipti en voru áður í eigu klaustra og hinna síðustu kaþólsku biskupa. / *Ombud. Jordejendom, som blev kongens ejendom omkring eller efter reformationen, men som før tilhørte klostre og de sidste katolske biskopper. Islandsk* umboð.

4 Versluninni. / *Handelen.*

Derfor er vor tjentsærbödigst begjæring, at Deres höyæreværdighed vil tilraade og opmuntre gejstligheden i sit stift, at de som redelige og til landets velfærd veltænkende patrioter, enhver effter sin bedste skjönsomhed, foruden de forhen ved vort skrivelse af 10de hujus forlangte beretninger, vil indsende til os sine tanker og forslage om alle de ting, som de mene at være manglende eller staae til forbedring udi landets almindelige, saavel gejstlige som verdslige, oeconomie og commerce, samt om de indretninger som gjorte ere og gjöres kunde til at vedligeholde indbyggernes sundhed og afhjælpe deres sygdomme. Vi forblive pp.

Öxeraae landsting, den 17de Julii 1770.

N° 15. Til amtmand Olaver Stephensen

Foruden de pro memorier, som vi allerede den 6te hujus til Deres velbyrdighed har indsendt, for effter hans Majestæts befalning at indhændte sysselmændenes underretning om adskilligt, hvorpaa vi omsider maatte kunde grunde de forslag, som helst synes beqvemme til at forfremme dette lands sande tarv.[1]

I denne hensigt og effter den os allernaadigst givne instruction er det vi, foruden anförte pro memorier, behöve en og anden oplysning, som ordentligst kunde opnaaes ved en samling af hans Majestæts herværende embedsmænd. Vi har derfore den ære herved at forlange, de vilde behage at föye saadan anstalt, at vedkommende embedsmænd vilde næstkommende fredag eftermiddag fornöye os med deres nærværelse, om ellers ingen anden embedsforretning saadant er til hinder. Vi forblive pp.

Landstinget ved Öxeraae, den 18de Julii 1770.

N° 16. Til landfoged Jon Skulesen[2]

Da vi til vore tilstundende reyse indeværende sommer allerede have gjort, og endnu behöve at gjöre, adskillige og betydelige reyseudgiffter, og hans Majestæt, effter det höylovlige Cammercollegii skrivelse af 22de Martii sidstleden, allernaadigst haver bevilget os frie omreyser i landet, saa er herved vor tjenstlig begjæring, at hr. landfogden vilde behage at for-

[1] Á spássíu með annarri hendi / *I marginen med anden hånd*: Her mangler nogle ord.

[2] Jón Skúlason (1736–1789), aðstoðarlandfógeti / *assisterende landfoged* 1763–1786. Hann var sonur Skúla Magnússonar landfógeta og því aðstoðarmaður föður síns. / *Han var søn af landfoged Skúli Magnússon og derfor sin fars medhjælper*.

strække os med 300 rd., for hvilke behörig skal blive qvitteret. Vi forblive pp.

Landstinget ved Öxeraae, den 21. Julii 1770.

N° 17. Til det kongelige Rentecammer

Efter at vi næsten 4 uger, for det meste med haardt og ustadigt veyr, havde holdt söen, landede vi omsider ved Havnefiord og strax begave os til Reykevig[1] for der at besee de os af den islandske handels direction lovede værelser, som befandtes i saadan tilstand, at om de ej alle havde været beboede og brugte, skulde det dog have været os umueligt at sætte dem endog i nogenledes stand for os.

Vi gik derfor overfor for at besee den ved Arnerhol opbygde, og til tugthus[2] indrettede, skjöndt ej aldeles færdige bygning, som vi maatte beslutte at vælge til boelig, uagtet den fugtighed og onde lugt, som fölger med et nyt og af tykke mure ledigstaaende hus. Da vi forud hos amtmanden muntlig havde udladet os derom, flöttede vi dagen effter vor ankomst til det nu kaldede steenhus ved Arnerhol, og effter skriftlig forlangende fik hans videre samtykke om at kunde betjene os deraf, saa længe vi opholde os i Island, endskjöndt han effter sigende havde besluttet med famille at flötte ind i samme, naar han maatte forlade Bessested.[3]

Vi bör ellers erkjende, at amtmanden har saavel ved vor ankomst som siden beteed[4] os megen velvillighed. Vi maae og tilstaae, at han har opmuntret vedkommende til nöyagtig at opfylde sine pligter i at besvare de pro memorier, hvorved vi i anledning af den os allernaadigst meddelte instruction har sögt adskillige underretninger. Os synes tillige, at man i almindelighed er overbevist om og har tilbörlige fölelser af hans Majestæts allernaadigste hensigter med nærværende anstalter til landets opkomst.

Den 13de hujus ankomme vi her til landstinget, og effter at have talet med adskillige embedsmænd, havde vi den 20de dito en samling af de

[1] Hafnarfjörður, Gull.; Reykjavík, Gull.

[2] Tukthúsið á Arnarhóli í Reykjavík. Fangelsi stofnað árið 1759 og tekið í notkun veturinn 1770–1771. / *Tugthuset på Arnarhóll i Reykjavík. Fængsel oprettet i 1759 og taget i brug vinteren 1770–1771.*

[3] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.

[4] Sýnt. / *Vist.*

fleste herværende kongelige betjentere for at underrettes om et og andet, hvorom vi ej i bemelte pro memorier egentlig havde forlanget skriftlig svar.

Blandt det, som först, ja, saa hastigt skee kan, udfordres til landets fordel at blive sat i værk, er intet meer betydeligt end at udfinde og foreslaae middel til at udrydde den bedrövelige faarepest, samt at forebygge dens videre udspredelse. I den henseende var vort fornemste öyemærke ved nysnævnte samling at raadslaae om denne vigtige sag. Alles, undtagen sysselmand Jon Jacobsens[1] meening, faldt derpaa ud, aldeles og paa en gang at udrydde de besmittede faar, samt at nedrive deres huse. Men bemelte sysselmands tanke var, at saadan udryddelse burde skee successive,[2] paa det landet imidlertid maatte af de faae overblevne faar have nogenledes hjælp til klæder og föde.

Vel havde vi foresadt os her indsluttet at fremsende underdanigst forslag om berörte, höystnödvendige foretagende, paa det, om samme fandt bifald, vedkommende da derom maatte næste aar erholde det höye Kammercollegii forholds befalning. Men ved at paasee derpaa, besluttede vi at tilbageholde vore tanker, indtil vi ved lejlighed fra Nordlandet kunde med meere sikkerhed derom fremkomme, da vi imidlertid baade selv have anledning til nöyere at overveje tingen, samt maaden, ja, kan maaske endnu komme til videre at effterforske og overlægge sagen ved samtale med kyndige mænd.

Siden ankomsten til landet har vi i almindelighed hört, at fiskefangsten i den væstre del af Skaftefiældssyssel og i den ganske söndre fjærding[3] har i aar været meget god, men i den væstre fjærding[4] har fangsten derimod været middelmaadig.

I övrigt, saavit vi har seet og hört, er landet i beklagelig tilstand, thi foruden den vidvarende faaresyge har sidste vinters strænghed og mangel paa foder foraarsaget stort tab af faar i den östre fjærding,[5] hvor faaresygen ej endnu har yttret sig. Og har sysselmanden for Skaftefiældssys-

[1] Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805.

[2] Smám saman. / *Skridt for skridt*.

[3] Vestur-Skaftafellssýsla; Sunnlendingafjórðungur. / *Vestur-Skaftafellssyssel*; *Sunnlendingafjerding*.

[4] Vestfirðingafjórðungur. / *Vestfirðingafjerding*.

[5] Austfirðingafjórðungur. / *Østerfjerdingen*.

sels væstre part[1] i særdeleshed berettet, at noget over 8.000 faar og hen ved 3.000 lam, samt 6.000 heste var af samme aarsag ödelagte.

Den grönlandske havis har desuden siden Februarii maaned lagt sig under Norderfjærdingen[2] og strakt sig langt ind i den östre fjærding. Ved pints tid blev vel isen uddreven fra Öster-, men fra Nordfjærdingen har vi af reysende erfaret, at isen [for] 14 dage siden endnu var der liggende.

Skulde denne omstændighed endnu længe vedblive, kan saadant ej andet end foraarsage stor mangel paa græs og höe i Nordlandet, da der altid fra isen staaer en skadelig kulde, og det deraf flydende onde vilde end meere föröges, om de didhen skikkede skibe formedelst is ej skulde kunde komme til sine bestemte havne.

Det er at beklage, Holmens skib[3] ej endnu er ankommet, og var det önskeligt om skibene, allerhelst til den söndre og væstre fjærding, meer betimelig maatte udredes fra Kiöbenhavn, thi derved blev folkets forvæntning her des för opfyldt, og enhvers fornödenheder bleve des hastigere opnaaet. Snighandelen[4] kunde desuden ved saadan tidlig udredning meget forekommes, hvorom vi videre skal yttre vore tanker, naar vi omsider blandt vore allerunderdanigste forslag dertil faae anledning, ifölge den 14de paragraph af den os allernaadigst givne instruction.

I morgen agte vi at begive os herfra paa reysen til Nordlandet og skal ej undlade, om tiden og vejrliget tillader det, paa tilbagereysen at tage endel af Österfjærdingen i öyesyn, for næste sommer at have dismeere tid til at besee det nödvendige i söndre og væstre fjærdingen. Vi forblive pp.

Landstinget ved Öxeraae, den 26. Julii 1770.

[1] Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802.

[2] Norðlendingafjórðungur. / *Norðlendingafjerding*.

[3] Skip einokunarverslunarinnar sem sigldi til / *Monopolhandelens skib, der sejlede til* Hólmur (Reykjavík), Gull.

[4] Launverslun. Á tímum einokunarverslunar á Íslandi 1602–1787 var öll verslun við aðra en danska kaupmenn bönnuð. Ólögleg verslun við útlendinga sem stunduðu fiskveiðar við Ísland tíðkaðist nokkuð á þeim tíma og var nefnd launverslun. / *Smughandel. På monopolhandelens tid i Island 1602–1787 var al handel med andre end danske købmænd forbudt. Ulovlig handel med udlændinge, som fiskede ved Island, var ganske almindeligt på den tid og blev kaldt snighandel.*

N° 18. Til laugmændene Sven Sölvesen og Biörn Marcusen samt vicelaugmændene Jon Olavsen og Magnus Olsen[1]

Det er ikke de höystærede laugmænd ubekjendt, at vi ifölge den os allernaadigst meddelte og her paa stædet kundgjorte instrux og dertilhörende kongelig forordning bör indsendte efterretninger og sunde forslage om Islands tilstand og dets indretningers muelige forbedring.

Derfor er vor tjenstskyldigste begjæring, at det maatte behage höystærede laugmand, som en höy oplyst og nidkjær patriot, at meddele os sine tanker og efterretninger, som hensigte til at oplyse og forbedre landets tilstand og omstændigheder, saavel i de ting, som henhöre til landets almindelige politiske oeconomie, som rettens visse pleje og judicial forretningers hurtige og ordentlige drift.

Ligeledes udbede vi os deres meening om den bedste indretning, hvorved det kongelige jordegods kan blive bortforhandlet, saaledes at hans Majestæts höye interesse bliver ufornærmet, samt landets indvaanere, og især jordernes nærværende opsiddere, kan sættes i stand til at kjöbe bemelte eyendomme.

Tillige med er vor begjæring at blive underrettede, om höystærede laugmænd ansee nogen forandring at være fornöden i den allernaadigst resolverede landdeeling udi 2de amter, samt hvor dem synes beqvemmest, at amtmandens boelig fordelagtigst for amtets indvaanere bliver bestemt med mere.

Vi have den sikkre tillid til de höystærede laugmænd, at de, som landets berömmelige overdommere, udförlig erindrer og igjennemgaaer fædrenelandets manglende og forbedringsværdige indretninger, uden at vi behöve at indgive til dem specielle spörgsmaale. Vi forblive pp.

Ved Öxeraae, den 27de Julii 1770.

[1] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782; Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791; Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778; Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800.

N° 19. Til det kongelige Rentekammer

Siden vi underdanigst opvartede[1] fra Öxeraae Alting, har vi, skjöndt med stor besværlighed, lykkelig fuldendet vor reyse hid over de öde fjælde midt igjennem landet. Efter at have passeret Herredsvandene, og for at vinde tiden, delte Commissionen sig saaledes, at Holt og Windekilde reyste til Öefiord for der at besee havnen og omliggende egn, medens Fieldsted begav sig til Olufsfiorden, for blandt andet at indhændte underretning om Seiglefiorden og dens havn.[2] Jonsonius tog vejen til samlingsstædet Holum[3] for der, indtil vor ankomst, at anstille de astronomiske iagttagelser, som vejret vilde tillade ham.

Efter nöyeste overvejelse tör vi ej endnu fremkomme med vort endelige forslag angaaende maaden at udrydde faarene og deres huse paa i de besmittede landets dele, thi der möde betydelige vanskeligheder paa begge sider, enten sagen effter vicelaugmand Jon Olavsens[4] indsendte tanker til det höye Cammercollegium af 25. Novembr. a. pret.[5] angribes paa én gang overalt, eller den tages paa en anden maade, saa at udrydningen skeer udi visse inddelninger effter landets beskaffenhed i henseende til store fjældstrækninger og aaer, med meere, der maatte tjene til grendser mod videre besmittelse. Men da der til landets hjælp i denne særdeles vigtige sag verserer periculum in mora,[6] kan vi ej undlade derom nu at yttre vore uforgribelige tanker, indtil vi videre blandt andre os allernaadigst anbefalede poster frembringe derudi vores endelige omdömme og forslag.

Til en begyndelse ved dette betydelige foretagende vil det blive höyst tjenligt, om stiftamtmand Thodal[7] fik til næste aar allernaadigste befal-

1 Lukum störfum. / *Afsluttede tjeneste*.

2 Héraðsvötn, á / *elv*, Skag.; Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*; Eyjafjörður, Eyjafj.; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Ólafsfjörður, Eyjafj. Siglufjörður, Eyjafj.

3 Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen*; Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.

4 Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.

5 Lit. A. N° 10 hér að framan / *Lit. A. N° 10 her ovenfor*, s. 141–146.

6 Þolir enga bið. / *Kan ikke tåle at vente*.

7 Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785.

ning om at foranstalte, at baade nord og sönder paa landet, hvor smitten har strakt sig, maatte gribes til at slagte faarene, samt ödelægge deres huse, saaledes og saavit det effter overlæg med os findes tjenligst til at hindre denne bedrövelige landplages videre udbredelse, hvoraf den hele östre fjærding og Tingöesyssel, samt en stor del af Wadlesyssel[1] her i Nordlandet, ej endnu er hjemsögt.

Og da med saadan foranstaltning maae i Rangaaewallesyssel[2] sönden og Wadlesyssel norden paa landet gjöres en begyndelse, bliver det nödvendigt, at den islandske handels direction tildeles ordres om næstkommende aar at forsyne de udi og hos disse syssler liggende havne med alt, hvad udfordres til at modtage de faar, som der kommer til at slagtes. Hvad skind og uld ved denne lejlighed falder, maatte aldeles ikke overlades til handelen, men beholdes i landet til folkets uundværlige fornödenheder.

For at hindre faaresygens videre udbreedelse i Wadlesyssel, har vi lovet at skaffe sysselmand Jon Jacobsen[3] stiftamtmandens ordres om, hvad han effter aftale med os imidlertid gjör anstalter i hensigt til at forebygge smittens udbredelse i Svarardalen,[4] hvor nogle faar allerede ere angrebne deraf. Saaledes holdt vi det nödvendigst, ved brev til kjöbmand Pens i Hofsaashavn,[5] för vor rejse herfra, at anmode ham om at modtage de faar, som ellers gjennem ubesmittede egne skulde drives til Öefiords handelsplads.[6]

I anledning af naadige og höye herrers pro memoria til os, af 9de Junii h.a. angaaende de 20 mænd fra Sundmoer,[7] som Handelscompagniet skulde i höst tillige med meere lade bringe til Island,[8] bruge vi underda-

[1] Austfirðingafjórðungur; Þingeyjarsýsla; Vaðlasýsla (Eyjafjarðarsýsla). / *Østerfjerdingen*; *Þingeyjarsyssel*; *Vaðlasyssel (Eyjafjarðarsyssel)*.

[2] Rangárvallasýsla. / *Rangárvallasyssel*.

[3] Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805.

[4] Svarfaðardalur, Eyjafj.

[5] Sören Pen, kaupmaður á Hofsósi / *købmand på Hofsós*, Skag.

[6] Eyjafjörður (Akureyri), verslunarstaður / *handelssted*, Eyjafj.

[7] Hér er vísað til 20 skipasmiða frá Sunnmæri í Noregi sem sendir voru til Íslands 1771 á vegum danskra stjórnvalda til að kenna Íslendingum sjómennsku, veiðiaðferðir og bátasmíði að hætti Sunnmæra. / *Der henvises til 20 skibstømrere fra Sunnmøre i Norge, som blev sendt til Island i 1771 på vegne af den danske regering for at undervise islændingene i søfart og bådebyggeri på sunnmørsk måde*.

[8] Sbr./*Jf*.: *Lovsamling for Island* III, s. 679–681 (Rentekammer-Skrivelse til Stiftamtmand Thodal, ang. Baadebygning efter Söndmörsk Mönster, 24.5.1770; Kongelig Resolution ang. Fiskeriernes Fremme, 29.5.1770).

nigst frihed at erindre, hvor særdeles nyttigt det vilde blive, i fald den tid af 3de aar, som disse folk effter beretning skal opholde sig her, kunde extenderes til 5 à 6 aar, paa det flere end de i ommeldte naadigste pro memoria anförte stæder maatte, effter stiftamtmandens foranstaltning, komme til at höste frugt af denne hans Majestæts allernaadigste forfatning. Og skulde expeditionen med bemelte mænd og deres reqvisita[1] effter formodning i höst ej gaae for sig, var det önskeligt, om folkene blev af det allerbedst udsögte slag, saa at om ej alle, da dog nogle af dem, tillige forstode ager- samt engdyrkning og kjendte de fordele, som havet, saavel som fiskerierne, kaste af sig til gjödselens formerelse og rette brug.

Efter undersögelse om urtegaardsmanden Jon Grimsens[2] forhold har vi vel hört, at hand paa mange stæder i den söndre fjærding har hjulpet til kaalhavers anlæggelse. Men vi have tillige spurgt, at mange af disse haver ligge nu udyrkede, hvilket dog kan maaskee heller tilskrives ejernes efterladenhed end hans fejl. Paa Nordlandet derimod er man misnöyet med ham, og forholder det sig aldeles ikke saa, som hand i sin her medfölgende allerunderdanigste memorial[3] foregiver, at de fleste af almuen i Nordlandet ere ved hans undervisning komne i temmelig god erfaring om kaal- og madurtehaugers anlæggelse. Thi han kom til Nordlandet sidstleden höst, og nu vil han igjen begive sig herfra til Österlandet, uagtet vi paa Altinget raadede ham til at forblive, hvor hand nu med reedskab befinder sig.

Vi kan derfor ej recommendere hans allerunderdanigste ansögning, men ere meget meere af den tanke, at den ham forhen allernaadigst tillagde aarlige gage kan til et langt nyttigere brug her i landet anvendes.

I morgen agte vi at begive os herfra gjennem de beboede böygder til vor vinterboelig og tage saa vejen forbi Tingörekloster.[4] Commissionsskriveren[5] forbliver derimod her endnu 2 til 3 uger for om mueligt at opnaae de observationer, hvorfore de dertil nödige instrumenter med megen möye og omkostning ere hidbragte. Tillader tid og vejrligt det, skal vi endnu i höst gjöre en rejse til Skalholt og Örebaks havn,[6] hvorved

[1] Aðföng. / *Forsyninger*.
[2] Jón Grímsson (1742–1803), garðyrkjumaður / *gartner*.
[3] Lit. A. N° 5 hér að framan / *Lit. A. N° 5 her ovenfor*, s. 130–132.
[4] Þingeyraklaustur, Sveinsstaðahreppur, Hún.
[5] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen*.
[6] Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Eyrarbakkahöfn / *Eyrarbakki havn*, Árn.

vi faae anledning til nogenledes at kjende den del af landet, som grænd-ser til den östre fjærding.

Overalt skal vi ej undslaae os, for liden eller stor bemöyelse, naar vi med rejser dömme og haabe at faae nogen local og tydelig underretning om en eller anden sag af vigtighed. Vi tvivle ej heller paa, at skjöndt vor opholdstid her i landet synes kort, vor commissionsforretning dog skal omsider vise, vi effter muelighed har sögt at opfylde de os allernaadigst paalagde pligter. Vi forblive pp.

Holum bispestol,[1] den 16de Augusti 1770.

N° 20. Til kjöbmanden paa Hofsaas Sören Pens[2]

Ved nylig holden samtale med sysselmand Jon Jacobsen og kjöbmand Barmer i Öefiords havn handledes der om de farlige fölger, det vilde föde af sig, om faarene i Svarvardalen, hvor faaresygen allerede har yttret sig, skulde gjennem ubesmittede egne drives til Öefiords handelsplads.[3] Vi lovede derfor ved skrivelse herfra at begjære, det Deres velædelhed vilde behage at modtage, hvad faar fra Svarvardalen maatte fremkomme, da det tillige for ydermeere sikkerhed og folkets beqvemlighed synes bedst, om de i lige maade annammede,[4] hvad uldengods vedkommende ved samme lejlighed vilde levere.

Vi gjöre os forvissede om, at Deres velædelheds gode indsigt ej gjör sig mindste betænkning om denne sag, uagtet nogen dem given forholds-ordre maatte synes at stride derimod, allerhelst da det staaer fast, at landets offentlige velfærd bör i saa fald tjene som höjeste lov, og vi desuden derom har givet Rentecammeret vores tanker til kjende. Vi forblive pp.

Holum bispestoel, den 16de Augusti 1770.

N° 21. Til landfoged Skule Magnusen

Af indlagde copie kan erfares, hvad udfald det har faaet med de os an-viste 100 rd. Vi overlade til dem selv at gjöre de sande betragtninger over

[1] Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.

[2] Sören Pen, kaupmaður á Hofsósi / *købmand på Hofsós*, Skag.

[3] Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805; Barmer, kaupmaður á Akureyri / *købmand på Akureyri*, Eyjafj.; Eyjafjarðar-höfn (Akureyrarhöfn) / *Eyjafjörður havn (Akureyri havn)*, Eyjafj.; Svarfaðardalur, Eyjafj.

[4] Tækjuð á móti. / *Modtog.*

omgangsmaaden, som paa hvad tid man end vil ansee den, vist nok ej taaler mindste skin af undskyldning. Til adskillige udgiffters afbetaling, i anledning af vore reyser, behöve vi for nærværende tid de paa den reqvirerede summa i sidstafvigte maaned resterende 150 rd., og vil vi haabe, at dermed ligesaa lidet lægges os ophold som anden hinder i vejen. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 30te Augusti 1770.

N° 22. Til samme

Da vi ej endnu har bekommet noget svar paa vort dem sidstleden 30te Augusti tilsendte brev, nödes vi til at begjære Deres velædelhed vil ved bringeren heraf lade os effterretlig vide, om vi i dag eller morgen kan gjöre os haab om at faa de paa vor reqvisition af 21de Julii tilbagestaaende 150 rd.

Skulde De, som vi har hört, af mangel paa ordres ej holde fornödent at gjöre udlæg til vore reyseomkostninger her i landet, behager De saadant skriftlig at give til kjende, paa det vi derom endnu i aar maatte kunde gjöre nödvendig forestilling. I övrigt finde vi os beföyede til at protestere mod den antegnelse af 500 rd., som De har foreviset hr. stiftamtmanden at være af commissarierne oppebaarne, ligesom vi og begjære at faae regning over et og andet, commissarierne maatte have bekommet til fælleds brug og nytte. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 12te Sept. 1770.

N° 23. Til stiftamtmand Thodal[1]

Indtil vi effter allernaadigste befalning overlevere fuldstændig udskrift af alt, hvad som foretages ved hver session, commissionen kommer til at holde, har vi agtet det fornödent at fremsende indsluttede udtog af nogle vore breve, som egentlig angaaer faaresygen, paa det Deres höyvelbaarenhed kunde vide sammenhænget dermed, i fald noget samme betræffende skulde indlöbe, hvorom maatte udfordres nödvendige ordres.

Ved vor nærværelse i Öefiord, og ved samtale der med sysselmand Jon Jacobsen,[2] forsikkrede han om at ville gjöre betimelige anstalter mod

[1] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785.

[2] Eyjafjörður, Eyjafj.; Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805.

faaresygens videre udbredelse i den saakaldede Svarvardal,[1] hvor sygen havde allerede yttret sig paa nogle faar. Til nu at gjöre derimod den forfatning, han dömte bedst tjenlig, gav hans embedespligt ham vel myndighed, og det effter den eed han har aflagt, men i tilfælde af overhörighed önskede han desuden at være befæstet med sin stiftamtmands befalning om sagen, allerhelst han i sine circulairebreve agtede at beraabe sig paa höye ordres for at give sine foranstaltninger meere kraft.

Vi lovede bemelte sysselmand ved beretning herom at begjære Deres höyvelbaarenhed forholdsordres ham i dette fald ved lejlighed tilsendt, paa det om nogen forlangte at see samme, han da maatte kunde opfylde vedkommendes begjæring. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 13de Septembr. 1770.

N° 24. Til det kongelige Rentecammer

Ved falkeskibets afreyse fra Holmens havn[2] opvartede vi ej med nogen underdanigst beretning, fordi vi nyelig vare hid ankomne fra Nordlandet, efter at vi der havde effterladet os skrivelse, som med det i Hofsaas havn[3] da liggende skib skulde afgaae til det höykongelige Rentecammercollegium. Vi havde desuden besluttet at skrive med Öefiords skibet,[4] som effter formodning bliver det sidste, der i aar seigler fra landet, og ved denne lejlighed væntede vi tillige at kunde mælde om noget seenere, der maatte indfalde og være fornödent underdanigst at frembringe.

Det törre vejrligt paa Nordlandet gjorde, at vi fik för aflagt de af os bestemte rejser end först formodet. At vi ej, effter beretning i vort underdanige af 16de Augusti fra Holum fortsatte vore rejser fra Tingörekloster[5] gjennem böygderne, som den længste vej, skede af aarsag, vi siden fik höre, at der effter vor rejse fra landstinget[6] bestandig havde været regnvejr paa Sönderlandet, hvorved vejene maatte fölgelig være blevne meget blöde og dybe, allerhelst i Myresyssel.[7]

1 Svarfaðardalur, Eyjafj.
2 Hólmshöfn við Reykjavík / *Hólmur havn ved Reykjavík*, Gull.
3 Hofsóshöfn / *Hofsós havn*, Skag.
4 Skip einokunarverslunarinnar sem sigldi frá / *Monopolhandelens skib, der sejlede fra* Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.
5 Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.; Þingeyraklaustur, Sveinsstaðahreppur, Hún.
6 Alþingi á Þingvöllum / *Altinget på Þingvellir*, Árn.
7 Mýrasýsla. / *Mýrasyssel*.

Gjennem böygderne var her foruden intet mærkværdigt for os at see, som vi jo allerede havde erfaring om, og videre næste aar vil faae anledning til at kjende paa vor rejse til Reykholum[1] udi den væstre fjærding, hvorhen vi maae begive os for at kunde opnaae tydelig og fuldstændig begreb om beliggenheden, samt andre fornödne iagttagelser angaaende derværende varme vande, hvorved formodes, at salt fordelagtig skal kunde kaages af söevand.

Ifölge reqvisition til landfogden af 21. Julii om 300 rd., bekom vi mod qvittering paa landstinget 150 rd., for dermed indtil videre at bestride de udgifter, som allerede vare gjorte og da strax skulde skee til vore rejsers fortsættelse. Siden tilbagekomsten begjærede vi under dato 30. Augusti og 12te hujus den paa ommeldte 300 rd. resterende summa, men fik den 14de hujus landfogdens brev om, at han i mangel af ordres ej kunde gjöre udlæg til vore rejseomkostninger. Efter anförte omstændighed bede vi underdanigst at maatte begjære, det de naadige og höje herrer vilde næste aar med förste skib tildele os befalning om, hvor de til reysernes befordring udlagde og videre udgivende penge her igjen maatte oppebæres.

Til nödvendige hesters indkjöb, saavel som folkeleje og andre til rejsen udfordrende ting, ere hidtil hen ved 350 rd. udbetalte. Men hvor meget de til Vesterlandet og derfra til Altinget, samt övrige rejser næste aar komme til at koste, derom kan ej noget med sikkerhed bestemmes. Vi formene dog, at de tilkommende, tillige med de allerede gjordte rejseudgiffter, ej kan stige höyere end til 600 rd., effter at det bliver til indtægt beregnet, som indkjöbte hester og andet omsider löber op til, naar samme för hjemrejsen offentlig bortsælges. Ligesom paa det nöyeste over vore rejseomkostninger holdes tilbörlig regning, saa skal derom ligeledes efter höye ordres til sidst indleveres et attesteret regnskab.

Vi slutte med underdanig forsikkring, at vi i alle os allernaadigst anbefalede poster saavel skal stræbe til at kunde give bedste oplysning, som at fremkomme med saadanne forslag, der maatte svare til den forventning, vore pligter paalægge os effter muelighed allerunderdanigst at opfylde. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 22de Septembr. 1770.

[1] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.

N° 25. Til biskop Finnur Jonsen

Deres höyæreværdigheds meget ærede af 20de hujus, samt medfölgende svar paa vore breve saavel som anmærkninger over alle poster i den kongelige instruction, har vi i dag bekommet, og takke vi saa meget meere derfor, som samme er det förste af sit slag, der fra nogen kongelig embedsmand er indlöbet, naar et brev af 9de hujus undtages fra de velæreværdige mænd provst Haldor Finson og pastor Jon Teitson,[1] hvori nogle gode og vel tænkte anledninger ere fremsatte.

Ved nöye at gjennemlæse Deres höyæreværdigheds ovenmældte svar og anmærkninger skal vi, om nödig agtes, ej allene deraf gjöre udtog for at indhændte nöyere forklaring, men uden for dem endog udmærke nogle besynderlige poster, hvorom vi maatte önske tilforladelig oplysning. Og saaledes skal vi i begge dele benytte os af Deres höyæreværdigheds gode tilbud.

Saa vist som anmærkningerne over 15de og 16de post af instructionen har sin fulde rigtighed, saa forsikkre vi, at den sidste perjodus[2] deraf stemmer aldeles overens med det forsæt, vi agte at gaae til værks paa efter at have faaet de fornödne underretninger, som vi baade muntlig og skriftlig have forlanget. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 26de Novembris 1770.

N° 26. Til amtmand Olaver Stephensen

Endnu har ingen af sysselmændene indsendt til os nogen beretning ifölge de pro memorier, enhver har faaet at svare paa. Vi maae derfor herved bede Deres velbyrdighed vilde behage at meddele os en med Deres haand bekræfftet gjenpart af alt det, som baade i aar og forleden höst maatte være indkommet til svar paa, hvad amtmanden forud havde paalagt sysselmændene at give underretning om, og som vi har fornummet meget stemmer overens med de af os forlangte og manglende oplysninger.

Ved denne lejlighed önske vi tillige Deres velbyrdighed vilde skriftlig tilsende os sine tanker, saavel om et og andet, der maatte have sammenhæng med enhver article i den os allernaadigst givne instruction,

[1] Halldór Finnsson (1736–1814), prófastur / *provst*, Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Jón Teitsson (1716–1781), prestur / *præst*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1780–1781.

[2] Málsgrein. / *Paragraf*.

som i övrigt om alt, hvad De grundig maatte dömme vil bidrage til hans Majestæts tjenistes og den almindelige velfærds befordring. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 6te Decembr. 1770.

N° 27. Til landphysicus Biarne Poulsen[1]

Som det er os blandt andet allernaadigst paalagt at söge underretning om alt det, som af noget naturens rige maatte kunde blive til det almindeliges fordel her i landet, saa har vi i den hensigt ingen heller at vende os til end Deres velædelhed og holde det derfor nödigt herved at begjære Deres udförlige tanker om, hvad De med sikkerhed maatte dömme kan helst af planteriget, meer end som skeer, komme til at tjene deres trængende landsmænds tarv i henseende til föde eller andre livets nödvendigheder og husholdningens forbedring.

I besynderlighed önske vi at vide:

1° Om ikke, ligesom angelica,[2] mange andre her vel trivende vilde vækster kunde være tjenlige til forplantning,[3] og af hvis sunde samt födende rödder de fattige ej allene til sin underholdning kunde hjælpes, men allerhelst i hungersnöd reddes fra ödelæggelse og död.

2° I hvad alder og af hvad sygdomme börn allerhelst bortrykkes her i landet, samt hvilke chroniske, hidsige og epidemiske sygdomme her for det meste vise sig, og hvad midler, bedst af simplicibus,[4] erfarenhed har lært mod saadan sygdomme at være de kraftigste.

3° Hvad iagttagelser hr. landphysicus har gjort ved nogle af den grasserende faarepest henrykte creaturer. Herved vilde De behage, at yttre sin meening om, hvor vidt De holde for at sulphur og antimonium crudum[5] eller andre simple og lidt kostende midler mod denne gruelige landeplage kunde tjene eller burdte forsöges. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 7de Decembr. 1770.

[1] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779.

[2] Ætihvönn. / *Kvan* (Angelica archangelica).

[3] Ræktunar. / *Dyrkning*.

[4] Af einfaldleika. Vísar sennilega til meðala sem almenningur á að geta útbúið sér sjálfur á sem einfaldastan hátt. / *I enkelthed. Henviser sandsynligvis til medikamenter, som almuen selv kan fremstille på den enklest mulige måde*.

[5] Brennisteinn og antímonduft (frumefnið antímon (Sb), silfurhvítur, mjúkur málmur). / *Svovl og antimonpulver (grundstoffet antimon (Sb), sølvhvidt, sprødt metal)*.

N° 28. Til landfoged Skule Magnussen

Den os allernaadigst givne instruxions 11te post befaler blandt andet at give vore allerunderdanigste tanker tilkjende angaaende, hvorvidt de her anlagde Indretninger[1] kan være det almindelige til nytte m.m.

For nu herom dis grundigere at kunde dömme vilde det behage Deres velædelhed at meddele os en med Deres haand bekræfftet udskrift af en general ballance regning, som i sin tid over alle Indretningerne maatte være gjort. Ligeledes önske vi, det forderligste skee kan, at bekomme de andre dele af Islands jordeböger, for deraf at erfare noget om bispestolene, samt de gejstliges, fattiges og selveyernes godser.

Skulde hr. landfogden ellers et og andet til publici bedste samt hans Majestæts fordele have at erindre, bede vi derom skriftlig at maatte, saasnart mueligt er, nyde Deres velgrundede underretninger. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 7de Dec. 1770.

N° 29. Til biskop Gisle Magnussen

Det maatte ej fortrydelig optages, at vi i anledning af Deres höyæreværdigheds os tilsendte mandtalstabell bruge frihed at spörge, om der ej af en hændelse i den rubriqve om giffte folk af 8 til 16 aar inclusive kunde være indlöben en fejltagelse, da det anbragte tal synes os besynderlig stort, allerhelst som tallet af den 2 rubriqves giffte folk effter mandtalstabellen over Skalholts stift viser, at der ej meer end 2de drænge og 1 fruentimmer ere giffte, effter at de ugifftes tal er dragen fra samme rubriqves fulde tal. Naar man derimod gaaer ligedan til værks med fradragelsen ifölge mandtalslisten over Holum stift, seer man deraf, at 588 drænge og 598 fruentimmer ere giffte.

Som det særskilte rubriqvers tal over mandfolk og fruentimmer, tillige med det der effter rigtig forfattede fulde tal, er 541 mindre end den summa, som siden udkommer, naar mand adderer de under adskilte nummere specificerede folk, önske vi ligeledes derom at vide den rette beskaffenhed, og skal det være os meget kjært, saasnart skee kan, om det berörte at nyde den ære af Deres höyæreværdigheds gjensvar.

[1] Innréttingarnar í Reykjavík. Hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. / *De Nye Indretninger i Reykjavík. Interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje.*

Ved den lejlighed tör vi maaskee fornöyes med at bekomme mandtallet af ethvert syssel især, ligesom vi saadant har erholdet i mandtalstabellen over Skalholts stift. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 24de Decembr. 1770.

N° 30. Til laugmand Sven Sölvesen

Nyelig har vi havt tilfælde blandt andet at gjennemgaae, hvad hr. laugmanden sidstleden 8de Septembr. har indsendt til vor underretning.[1] Vi har deri forefundet en udladelse, som i betragtning af sin haardhed vil være betænkeligt at lade komme for hans Majestæts samt det höykongelige Cammercollegii öyne.

I tanke at forebygge den ulempe, som deraf maatte kunde flyde, har vi holdt det tjenligt at meddele hr. laugmanden vore tanker om sagen, paa det, om saa synes, vi da kunde erholde et andet af samme aar og dag i ommældte brevs stæd, som vi igjen maatte lægge til vore commisions forretninger, da det förste dereffter skal blive tilbagesendt.

Det, som udi berörte brev effter vort begreb i særdeleshed behöver en beqvemmere vending, er fölgende perjodus: "Men see, ingen af landets indbyggere vil takke derfor." Tingen, som denne hr. laugmandens betænkning falder om, indeholder intet mindre end hans Majestæts allerhöyeste villje om en allerede her i landet allernaadigst besluttet hovedforanding, hvis hensigt er til indbyggernes sande tarv og bedste at befordre. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 24de Decembr. 1770.

N° 31. Til sysselmand Jon Arnesen[2]

Uagtet vi har Deres velædelheds egenhændige underretning og forsikring om, at De selv vilde forsyne sig med de pro memorier, som vi sidstleden

[1] Umrætt bréf Sveins Sölvasonar lögmanns fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar en hefur varðveist í afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Det omtalte brev fra lovmand Sveinn Sölvason var ikke i Landkommissionens arkiv, men fandtes i kopi i stiftamtmandens arkiv*. Sjá/*Se*: *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 87–88, 109–112.

[2] Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessysel* 1754–1777.

4de, 5te og 7de Julij tillige med brev indsendte til alle sysselmændene paa Altinget, har vi dog, ifölge Deres höjstærede af 19de Dec. a. pret. ej villet mangle i herindsluttet at sende nogle pro memorier, hvorover vi, det allerförste skee kan, önske at læse deres gode tanker.

Her foruden skal det og være os kjært at modtage en og anden velgrundet underretning og forslag, som matte falde dem ind og kunde tjene til den almindelige ordens og velfærds befordring.

Vi har aarsag at beklage, at just nu, da vi allerhelst behöve sysselmændenes underretninger, som vi i venligste terminer har forlanget, vi dog endnu maae savne samme, da ingen, undtagen sysselmand Thorsten Magnusen,[1] dermed er indkommen. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 10de Jan. 1771.

N° 32. Til provst Gudlög Thorgeyrsen[2]

Det skal blive os meget kjært, om Deres velæreværdighed i forventende svar paa dette vort tjenstskyldigste, vilde behage at meddele os en udskrift af de föddes og dödes lister, som i de sidste 10 aar maatte være Dennem tilsendte fra provstiets præster, allerhelst i de mest folkerige sogne. I bemældte udskrift bede vi Deres velæreværdighed tillige vilde behage at antegne de uægte börns tal i hvert sogn, samt om det vides, af hvad sygdom og i hvad alder helst börn ere bortrykkede. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 21de Jan. 1771.

N° 33. Til amtmand Olaver Stephensen

Med megen taksigelse sende vi herved tilbage alle os effter begjæring laante 20 nummere af sysselmændenes efterretninger. Det skal vist fornöye os med det förste at kunde modtage Deres velbyrdigheds os tilbudne betænkninger om de poster, hvori De i sit höystærede af 18de hujus mælder ej at være eenig med sysselmand Rynulfsen.[3]

Her foruden önske vi, hr. amtmanden vilde behage udförligen at

[1] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785.

[2] Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull.

[3] Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780.

meddele os sine tanker om folkemængdens aftagelse og sammes aarsager. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 28de Jan. 1771.

N° 34. Til biskop Gisle Magnussen

Foruden det, som i vores af 22de Decembr.[1] sidstleden er forlanget, bede vi herved Deres höyæreværdighed vilde behage at tjene os med udskrift af de lister paa föddes og dödes tal, som i seeneste 10 aar af provstene udi Deris höyæreværdigheds stift maatte være indsendte. Og vil vi tillige önske derved at see antegnet, hvor mange uægte börn blandt de födde aarlig er kommen til verden. Vi forblive pp.

Ved Arnerhol, den 8de Febr. 1771.

N° 35. Til laugmand Biörn Marcussen

Baade Deres meget ærede under sidstleden 23. Dec. saa og af 5te Jan. til Commissionen indsendte anmærkninger har vi med fornöyelse modtaget. Og skal det blive os ligesaa kjært effter Deres velædelheds tilbud med det förste at faae læse Deres gode tanker om de fattiges væsen her i landet.

Maae vi bede höystærede hr. laugmand vilde hertil ligeledes behage at föye sine udförlige betænkninger om de beqvemmeste midler mod den uorden og selvraadighed, der nu ligesaavel hersker, som samme længe tilforn har gaaet i svang, blandt börn mod sine forældre og tjenistefolk mod sine husbönder. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 8de Febr. 1771.

N° 36. Til sysselmand Jon Benedixen[2]

Det er os berettet, at Deres velædelhed skal engang fra Nord- til Sönderlandet have aflagt en rejse over den saakaldede Sprængesand.[3] I hensigt, at farten gjennem bemelte vej ej maatte tabes, bede vi De vilde ved

[1] Rétt dagsetning er / *Den rette dato er*: 24. desember.

[2] Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 1734–1776.

[3] Sprengisandur, öræfi á miðhálendi Íslands / *ødemark midt i Islands højland*.

første lejlighed tjene os med en fuldstændig beretning om beliggenheden, samt beskaffenheden af fjælde, dale, aaer, bekker, jævne marker etc., der paa denne vej kan tjene til mærker af den rette stie til visse landets dele, som af de gamle har været befarede.

I den her forlangte beretning skal det være os kjært at læse hr. sysselmandens gode tanker om, hvor et sællehus[1] paa denne vej helst kunde behöves, om samme nogensinde skulde befales at blive bygget til hvileplads og oplag af höe for rejsende, i fald græsning ej kan haves paa belejlige stæder.

Skulde ellers noget mærkværdigt paa eller nær hos denne vej, enten af egen erfarenhed eller andres fortælning, være Dem bekjendt, haabe vi derom at faae vide, saa meget som De maatte kunde erindre sig. Vi forblive pp.

Arnerhol, d. 8de Febr. 1771.

N° 37. Til provst Wigfus Jonsen[2]

Deres velæreværdigheds bekjendte styrke, saavel i landets ældre som nyere historier, bringer os til herved at begjære, det maatte behage Dem, saasnart som mueligt, at meddele os Deres grundige tanker om folkemængdens af- og tiltagelse paa adskillige tider her i landet. Men allerhelst önske vi udförlig at faae vide Deres betænkning om, hvad forhold rimeligst kan være mellem nærværende folketal i ligning med den, som nærmest sandsynlighed fandtes her effter aaret 1707.

Her foruden skal det blive os kjært, i fald Deres velærværdighed vilde umage sig med kortelig at underrette os om Islands gamle udvortes og indvortes handels tilstand. Nemlig med hvem handelen helst förtes og paa hvad maade, samt ved hvilke slags fartöyer og varers mængde det skeede. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 10de Febr. 1771.

N° 38. Til laugmand Sven Sölvesen

I det höystærede af sidstleden 2. Octobr. see vi blandt andet, at Deres velædelhed tillige med laugmand Marcussen har i sin tid udsent til sal.

[1] Fjeldhytte. Islandsk *sæluhús*.

[2] Vigfús Jónsson (1706–1776), prófastur / *provst*, Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr.

græv Rantzau[1] et udkast til en politieforordning for Island. Som det nu er befrygteligt, at laugmand Marcussens concept til bemelte forordning er ham ved den overgangne ildsvaade[2] berövet, bede vi herved tjenstligst, at höystærede laugmand vilde behage at meddele os udskrift af, hvad De deraf formodentlig har forvaret.

I mangel heraf og da Deres velædelhed behager at love endnu at vilde fornöye os med sin tilskrift, skal det derunder være os meget kjært at modtage Deres tanker om bedste midler mod de uordentligheder, som maatte vides at herske, saavel inden som uden hus, blandt börn, tjenistefolk og almue. Thi betimelig med bedste raad at gaae saadant onde i möde, hvoraf flyder fordervelse i tugt og sæder, samt almindelig velfærds spilde og hinder, er jo en hellig pligt, der paaligger enhver retsindig elsker af sit fædreneland. Vi forblive pp.

Arnerhol, d. 13de Febr. 1771.

N° 39. Til sysselmand Erlend Olufsen[3]

Det er os berettet, at paa Reykenæs i Watnsfiordskirkesogn og Isefiordssyssel[4] forefindes ej langt fra söestranden et varmt bad og mange af de saakaldede hverer,[5] der ligge nær hos hinanden. Den breede Isefiord[6] mældes at stöde dertil, hvorved intet frisk vand blandes med söen deromkring, og i nærheden af Reykefiord[7] skal disuden være en god havn, hvis indlöb formodes at skee fra Isefiorden.

Ifölge af anförte beretning er det vi herved tjenstligst begjære, Deres velædelhed vilde behage, saasnart skee kan, at meddele os följende oplysninger:

1 Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791; Otto Manderup von Rantzau (1719–1768), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1750–1768.

2 Stórbruni varð á Leirá, heimili Björns Markússonar lögmanns, í desember 1769. Missti hann þá allt innbú sitt. / *Der var en stor brand på Leirá, lovmand Björn Markússons hjem, i december 1769. Han mistede alt sit indbo*. Sbr./*Jf*.: *Annálar 1400–1800* IV, s. 532 (Höskuldsstaðaannáll); V, s. 66 (Íslands árbók); VI, s. 158 (Úr Djáknaannálum).

3 Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772.

4 Reykjanes, Vatnsfjarðarsókn / *Vatnsfjarðarsogn*, Ísafj.

5 Varme kilder. Islandsk *hverir*.

6 Ísafjarðardjúp, Ísafj.

7 Reykjarfjörður í Ísafjarðardjúpi, Ísafj.

1° Hvor mange favne ovenmeldte hverer maatte ligge fra söen, samt hvorledes situationen derimellem findes beskaffen, og hvordan hverene omtrent forholde sig i henseende til grad af heede og beliggenhed fra hinanden.

2° Om noget jökel- eller andet frisk vand[1] falder nær hos i söen, og om Isefiorden stöder paa bemelte Reykenæs?

3° Om der i nærheden er nogen besynderlig god havn, hvis indlöb skeer fra Isefiorden, og af hvad længde samt beskaffenhed vejen er fra Reykholum[2] did hen?

Om ej den allerunderdanigste commisions forordning forpligtede enhver til at gaae Commissionen til haande med de underretninger, som maatte forlanges, saa forsikkre vi os dog om, at hr. sysselmanden af egen velvillighed lader sig være angelegen, jo för jo bædre, om det forlangte at give os fuldstændigste og tilforladeligste oplysning. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 17de Febr. 1771.

N° 40. Til stiftamtmand Thodal

Efter allernaadigste befalning fremsendes herved udskrift af alt det, som henhörer til vor förste sessions forretning, hvoriblandt lit. B dog maae undtages, som vi bede om tilladelse at maatte beholde, indtil vi har den ære at indsende vor sidste sessions forretning. Det med lit. B tegnede documenter indbunden bog, hvori udskrift af alle de breve og pro memorier findes, som Commissionen har hidtil holdt fornödent adskillige at tilskrive, og deri skal fremdeles indföres det, vi for efftertiden agte tjenligt at tilsende nogen. Skulde Deres höyvelbaarenhed ellers befale at see og læse det i bemældte lit. B indbragte, skal samme med det forderligste pligtskyldigst blive fremsendt. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 23de Febr. 1771.

N° 41. Til biskop Finnur Jonsen

I anledning af Deres höyæreværdigheds os gjorde tilbud, har vi herved den ære at spörge, om det vides, paa hvad maade commissarierne professor Magnussen og laugmand Widalin gik til værks for at bestemme

[1] Jökulvatn eða annað ósalt vatn. / *Gletsjervand eller andet fersk vand.*

[2] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.

mandtallet her i landet 1703, og hvad dette tal om sider befandtes at være?[1]

Ved slutningen af Deres höyæreværdigheds anmærkninger over den os allernaadigst givne instructions 1ste post mældes, at fleere exempler angaaende folketalet, samt indfaldende haarde tider, vare dem af de gamle historier ved haanden. Vi önske meget herom videre at læse Deres höyæreværdigheds gode beretning, ligesom vi og bede, det vilde behage Dem ej allene at meddele os, hvad De maatte vide om nogle fordum beboede landstrækninger, som ej i instructionen ere nævnte og kunde synes byggværdige. Men endog yttre sine tanker angaaende alle Dem bekjendte omstændigheder til vejleidning paa de veje, som de gamle have benyttet sig af og nu i almindelighed ej bruges eller vides beskeed om.

Skulde Deres höyæreværdighed i anledning af instructionen for det övrige have noget at anmærke, vil vi modtage samme med takknemmelighed. Men i besynderlighed skal det være os kjært at bekomme en optegnelse paa de föddes og dödes tal i Skalholts stift udi de 10 sidste aar. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 8de Martii 1771.

N° 42. Til stiftamtmand Thodal

Medfölgende documenter ere en udskrift af det, som vi ved sidste session, ifölge den allernaadigste instructions 1ste og 2. post, saavel selv have tilfört sessionsprotocollen som hvad derunder er indlemmet af adskilliges indkomne efterretninger. Lit. Z. N° 2 fra amtmand Stephensen[2] har vi, indtil videre, ej ladet medfölge, da samme er et udtog af noget meer, amtmanden har lovet at ville fremkomme med. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 22de Martii 1771.

[1] Árni Magnússon (1663–1730), prófessor / *professor*; Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1705–1713, 1716–1727. Allsherjarmanntal var tekið á Íslandi 1703 sem var eitt af verkefnum jarðabókarnefndar sem Árni og Páll áttu sæti í. Á Íslandi töldust þá vera 50.358 manns. Manntalið var sent til Kaupmannahafnar sama ár en lá óhreyft þar til 1777. Svo virðist sem enginn hafi vitað af niðurstöðum þess allan þann tíma. / *Der blev lavet en folketælling i Island i 1703, som var en af opgaverne for jordebogskommissionen, som Árni og Páll havde sæde i. Befolkningen i Island talte på det tidspunkt 50.358. Folketællingen blev samme år sendt til København, men lå urørt til 1777. Det lader til, at ingen kendte til resultatet al den tid.*

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

N° 43. Til stiftamtmand Thodal

Hosfölgende udskrifter, saavel af hvad vi i sidste session har tilfört protocollen som af nogle derunder indlemmede documenter, har vi herved den ære at indsende. Deres höyvelbaarenhed vilde gunstigst undskylde, at blandt de i specificationen over indkomne documenter, der ere betegnede med lit. AA. N° 1., lit. CC., lit. DD. og lit. GG., ej denne gang indsendes, efftersom samme ere paa islandsk og endnu ikke ere translaterede. Næste uge skal dog disse ligeledes fremsendes. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 18de Aprilis 1771.

N° 44. Til stiftamtmand Thodal

Herved har vi den ære at fremsende udskrift af de ved sidste session i commissionsprotocollen indförte forretninger. De anförte literæ af indkomne efterretninger, som findes mangelende, skal med det förste blive indsendte. Tiden til at udskrive og translatere dem har ej været saa tilstrækkelig, at samme her med kunde være fölgagtige. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 10de Maii 1771.

N° 45. Til biskopperne Finnur Jonsen og Gisle Magnussen hver især

Den os allernaadigst givne instruction befaler, at vi skal lade os meddele pröver af hvad mineralier, samt smukke steen- og jordarter, som maatte findes her i landet. For nu i dette fald dis fuldkomnere at kunde opfylde hans Majestæts villje har vi tænkt herudi at begjære Deres höyæreværdigheds gode assistance.

Det kan ej fejle, at en stor samling af bemeldte arter jo maatte kunde opnaaes, om præsterne blev tillagde ordres om at frembringe pröver af det, som deraf i enhvers sogn maatte forefindes. Til den ende bede vi Deres höyæreværdighed vilde behage ved circulairebrev til gejstligheden i det Dem allernaadigst anbetroede stift, at see det derhen bragt, at enhver præst fra sit sogn vilde i sommer lade bringe pröver af ommældte slag til den handelshavn, hvortil enhver maatte henhöre. Denne sag haabe vi lader sig gjöre uden sönderlig umage og bekostning paa det gode præsteskabs side, da sluttelig enhver af den stand enten selv rejser til sit sogns handelsstæd eller dog did hen skikker noget sendebud.

Men som det ej er at formode, præsterne i almindelighed besidde den kundskab i mineralogien, at de om forekommende og derhenhörende arter skulde kunde give fornöden beskrivelse, saa tænke vi, det vil falde lettest, om enhver præst fra sit sogn og annex vilde allene af en knyttet haands störrelse udvælge og sende en vel dannet pröve:

l° Af den steenart, hvoraf sognets bjærg eller fjæld egentlig bestaaer.

2° Pröve af saadan mineralie eller steenart, som der ellers maatte findes, og som af farve, tyngde eller haardhed kunde have noget besynderligt ved sig.

3° Pröve af leer, samt ualmindelig jord- og sandart.

4° En liden pröve af den jordart, som findes paa enhver præstegaards tun.

Ved disse pröver behöves ej anden antegnelse end allene stædets og sognets navn ved ethvert stykke, samt om deraf haves mængde, og om dertil er god adkomst for transport, i fald noget omsider maatte befindes at kunde blive til nytte. Naar alle pröver, som mældt, ere valgte, maatte enhver for sig med tilhörig antegnelse indsvöbes i tykt pappir og dereffter forvares i pose, der maatte forseigles med hoshæfftet addresse til det höykongelige Rentecammercollegium fra N.N. sognepræst udi N. og i N. syssel.

I dag agte vi om det anförte at give hr. stiftamtmanden underretning med begjæring, at kjöbmændene i de havne, som ligge under det söndre og væstre amt, maatte faae ordres om at modtage det forlangte fra præsterne. Ligeledes skal vi og tilskrive amtmanden om samme sag i henseende til kjöbmændene, hvis havne ligge i det nordre og östre amt. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 13de Maii 1771.

N° 46. Til stiftamtmand Thodal

I anledning af den post, som i den allernaadigste instruction befaler at lade os meddele hvad mineralier, samt rare[1] steenarter, der maatte findes og være bekjendte i landet, har vi af gaars dato derom tilskrevet biskopperne af Skalholt og Holum,[2] ifölge hvoraf vi formode, at præsterne

[1] Sjaldgæfar. / *Sjældne*.

[2] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.

under forseigling og adresse til Rentecammeret indlevere til kjöbmændene paa de havne, til hvilke enhvers sogn maatte henhöre, nogle pröver af, hvad i deres egne forefindes og maatte höre til mineralriget.

Paa det nu kjöbmændene ej maatte kunde undslaae sig for at modtage det, som præsterne saaledes komme til at frembringe, har vi holdt det fonödent herved at begjære, Deres höyvelbaarenhed vilde behage ved förste lejlighed at anbefale kjöbmændene i de söndre og væstre havne at modtage, hvad præsterne kunde i sommer have til Rentecammeret at indsende, og at det samtlig fra præsterne indkomne maatte omsider nedlægges i en til den ende sammenslagen casse med udskrift til det höykongelige Rentecammercollegium. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 14de Maii 1771.

Ligeliudende tilskrevet amtmand Stephensen for det nordre og östre amt.

N° 47. Til stiftamtmand Thodal

Saavel af alle de documenter, som henhöre til sidste som næst foregaaende sessions forretning, har vi herved den ære at indsende vedbörlig udskrift.

Her foruden maae vi effter begjæring af nogle bönder i Arnessyssel[1] frembringe deres til os sendte besværinger, som vi igjen skulde recommendere til Deres höyvelbaarenhed. Hvad vi ellers til fordel for disse stakkels folk kunde anmode om, behöve vi saa meget dis mindre, som hr. stiftamtmanden selv, til hvem böndernes ansögning egentlig er stilet, bedst veed, ja vil gjöre hvad i dette fald findes nödigst. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 30te Maii 1771.

N° 48. Til stiftamtmand Thodal

Det hermed fölgende er udskriften af, hvad vi ved sidste session har indfört i sessionsprotocollen. Hvad, som ellers findes manglende blandt de i forretningen specificerede og indsendte underretninger, skal, saasnart samme er translateret og reenskrevet, uden ophold blive fremsendt. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 20de Junii 1771.

[1] Árnessýsla. / *Árnessyssel.*

N° 49. Til stiftamtmand Thodal

Alt det vi effter allerunderdanigst pligt kunde udtænke og foreslaae til dette lands almindelige bedste, vilde i vore tanker lidet eller intet nytte, om vi forsömmede saadanne forslag, hvorved god orden og skik i adskillige tilfælde maatte befordres. I den hensigt har vi agtet det fornödent under commissionens forretninger allerunderdanigst at frembringe forslag om og udkast til en politie- og landforordning.

Paa det vi nu til dette foretagende kunde nyde ald muelig understöttelse, udbede vi os, at Deres höyvelbaarenhed vilde paa tilstundende Alting give de sig der befindende gejstlige og verdslige embedsmænd ordres om skriftlig at meddele os sine tanker angaaende alt det, de maatte finde tjenligt og billigt at erindre, til bædre befordring af fornöden orden og skik. Saavel hos börn og forældre, som husbönder og tjenistefolk, samt rige og fattige, ej allene i deres opförsel inden samt nær huset, men endog i deres adskillige forretninger ved landbrugets og fiskeriernes drift, hvorudi en eller anden mangel maatte befindes, og hvorom enten ingen anordning haves, eller erfarenhed har lært at forbædring derudi behöves.

Blandt det ovenanförte önske vi at faa de flestes meening om:

1° Hvor mange danske favne af lovlige gjærder enhver effter sin jords dyrhed kan paalægges aarlig at opbygge, saa at ingen skal kunde med billighed klage over og undskylde sig for dette höystnyttige arbejde.

2° Efter at gjærdene om tunet omsider vare opförte, hvor mange danske favne i firkant enhver da ligeledes kunde paalægges udi aarlig oprydning af sit tun ved at bortskjære deri værende tuer og siden opspade det saaledes jævnede stykkemark.

Finder hr. stiftamtmanden det saa for got, troe vi, det blev tjenligst, om biskoppen af Skalholt[1] blev committeret til at forfatte resultatet af de gejstliges tanker angaaende det forlangte, og amtmanden de verdsliges betænkninger om samme sag, hvilke til sammen vi dereffter haabe at erholde, för bemældte mænd forlade landstinget. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 20de Junii 1771.

[1] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Skálholt, Biskupstungur, Árn.

N° 50. Til stiftamtmand Thodal

Hermed følger udskrift saavel af det, vi selv i sidstholdne session har tilført protocollen, som af adskillige documenter, der under sessionen ere specificerede. De, der effter specificationen ikke befindes, ere saadanne i det islandske sprog, som hverken tiden tillod at blive translaterede eller udskrevne. De indeholde ellers intet betydeligt, som jo enten tilforn i mange andre er givet beretning om eller klaget over.

Blandt disse benævnte pappirer have vi og indsendt udskrift af et udkast til en politie- og landforordning. Vi bede Deres höyvelbaarenhed vilde behage at meddele Commissionsskriveren et bevis om, at vi effter hans Majestæts ordres har ej manglet udi effter hver session at indsende udskrift af commissionens forretninger. Vi forblive pp.

Arnerhol, den 15de Augusti 1771.

[78 auðar síður / *blanke sider*.]

Fundargerðabækur Landsnefndarinnar

Kommissionens mødeprotokoller

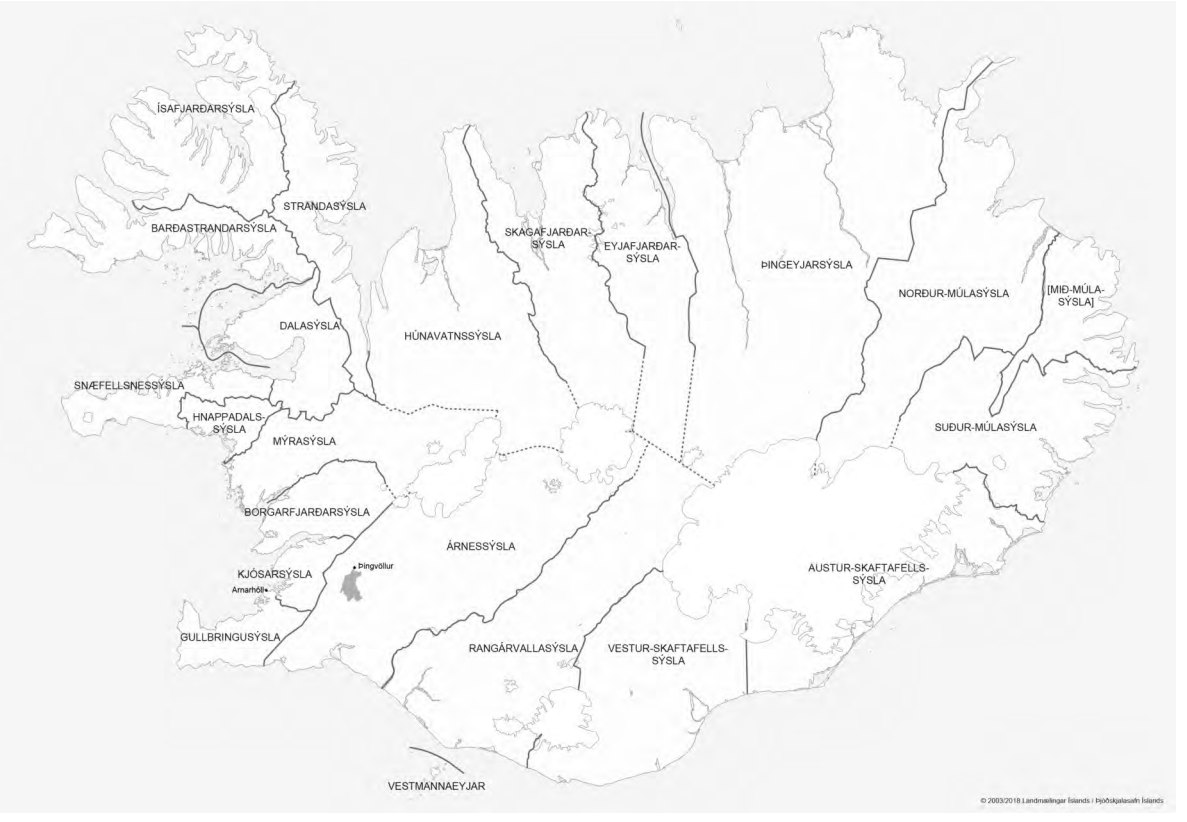

Landsnefndin hafði aðsetur á Arnarhóli í Reykjavík á meðan hún var á Íslandi og mætti á Alþingi á Þingvöllum bæði sumrin 1770 og 1771. Þar hittu nefndarmenn alla helstu embættismenn landsins. / *Landkommissionen havde kvarter ved Arnarhóll i Reykjavík under sit ophold i Island og mødte op på Altinget på Þingvellir både i sommeren 1770 og 1771.*

Gerðabók embættismannafundar á Alþingi 20.7.1770. Lit. C.

Betænkningsprotokol for embedsmandsmødet på Altinget 20.7.1770. Lit. C.

ÞÍ. Rtk. D3/1–13.
Innsigli/*segl*; Áður prentað í / *Tidligere trykt i*: *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Reykjavík 1958, s. 36–41.

Áritun/*påskrift*: Lit. C.

DELIBERATIONSPROTOCOL HOLDEN PAA ÖXERAAE ALTING[1] DEN 20DE JULII 1770 I OVERVÆRELSE AF NOGLE DER TILSTÆDEVÆRENDE KONGELIGE EMBEDSMÆND

Anno 1770 den 20de Julii vare adskillige af hans Majestæts embedsmænd i Island hos os samlede, hvorom vi til hr. amtmand Stephensen[2] forud den 18de ejusdem havde gjort skriftlig reqvisition. Hensigten ved dette forlangte möde var at faae vedkommendes tanker at vide om et og andet, som i de dem tilsendte pro memorier enten ej er rört ved, eller hvorom vi manglede, og det udfordredes hastig oplysning, for dereffter disför at kunde gjöre nödvendig forestilling og derpaa bekomme nærmere forholds befalning.

De tilstædeværende vare:
Hr. amtmand Olaver Stephensen

[1] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.
[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1766–1770, amtmaður í Norður- og Austuramti / *amtmand i Nord- og Østamt* 1770–1783, amtmaður í Vesturamti / *amtmand i Vestamt* 1787–1793, amtmaður í Suðuramti / *amtmand i Sydamt* 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1790–1806.

Hr. laugmand Biörn Marcussen
Hr. vicelaugmand Magnus Olavsen[1]

Sysselmændene:
Erlend Olufsen
Jon Arnesen
Magnus Ketilsen
Jon Eggertssen
Gudmund Rynolfson
Lydur Gudmundsen
Poul Axelsen
Jon Jacobsen
Guttormur Hiorlevsen
Jon Jonsen og
Jon Arnorssen[2]

Laugsagner Arngrimer Jonsen
Klosterholder Sivert Sivertssen[3]

[1] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806; Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791; Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800.

[2] Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772; Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessyssel* 1754–1777; Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803; Jón Eggertsson (1722–1784), sýslumaður í Borgarfjarðarsýslu / *sysselmand i Borgarfjarðarsyssel* 1757–1784; Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780; Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802; Páll Axelsson (1714–1785), sýslumaður í Hnappadalssýslu / *sysselmand i Hnappadalssyssel* 1756–1785; Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805; Guttormur Hjörleifsson (ca. 1739–1771), aðstoðarsýslumaður í Norður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Norður-Múlasyssel* 1766–1771; Jón Jónsson (1740–1788), aðstoðarsýslumaður í Rangárvallasýslu / *hjælpesysselmand i Rangárvallasyssel* 1768–1785; Jón Arnórsson eldri (1734–1792), aðstoðarsýslumaður í Suður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Suður-Múlasyssel* 1769–1778.

[3] Arngrímur Jónsson (ca. 1725–1792), lögréttumaður og lögsagnari sýslumanns í Húnavatnssýslu / *lovrettemand og fuldmægtig for sysselmanden i Húnavatnssyssel* 1765–1773; Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landþingsskrifari / *landstingsskriver*.

I anledning af instructionens 1ste post[1] syntes i almindelighed, at her var en almindelig mangel paa tjenistefolk, hvilket igjen foraarsager, at hjauleyemænd[2] mangler folk til sammes rögtelse og vedligeholdelse. I Langewandsdalen[3] formeenes at kunde anlægges 7[4] gaarde, da stædet skal være forsynet med goed græsgang, samt et got fiskevand eller fersk söe. Stædet ligger i Myresyssel. I samme syssel ligger Geitland, tilhörende præsten paa Reykholt,[5] der samme kunde benytte til sæterdrifter.[6] Om det inderste af Alftefiorden[7] siges positive,[8] at der nu befindes 3 gaarde, have ej i forrige tider været fleere og icke heller kan være. Reykefiord paa Strandene i Isefiordssyssel[9] siges positive at være öde og ubeboelig formedelst sandfog og vandflode. Udi Hrafnkelsdalen menes at kunde bygges 3de gaarde, skjönt for nærværende tid jorden der er meget urögted og vil behöve dyrkelse til at kunde underholde sine beboere. Bemelte Hrafnkelsdal ligger i middelparten af Muhlesyssel.[10] I Mödredalen i Tingöesyssel[11] findes for nærværende tid 3 gaarde, og menes formedelst flyvesand at blive med tiden til et öde plads. Videre berettes, at Langewandsdalen bruges om sommeren for nærværende tid til at föde stude, heste, lam og faar fra nærværende bygdelauge.

I anledning af instructiones 2. post blev i almindelighed erklæret, at jordemödre ikke synes at være i landet nödvendige, og önskedes at de dertil anvendte penge bleve til andre nödvendigere ting brugte. Angaaende de

1 Erindisbréfið er birt hér að framan / *Instruksen findes her ovenfor*, s. 99–108.
2 Afbyggere. Islandsk *hjáleigumenn*.
3 Langavatnsdalur, Mýr.; Mýrasýsla. / *Mýrasyssel*.
4 *til 10* útstrikað / *overstreget*.
5 Geitland, Mýr.; Reykholt, Reykholtsþingsókn, Borg.
6 Seljabúskapur. Það að halda mjólkandi ám og kúm til beitar í högum utan heimalands. Ein eða fleiri vinnukonur dvöldu þá í selinu yfir sumarið og önnuðust mjaltir og vinnslu mjólkurafurða ásamt smaladreng. / *Sæterdrift. Det at holde malkende får og køer på græs i græsgangene uden for hjemmemarken. En eller flere tjenestepiger opholdt sig sammen med en hyrdedreng på sæteren sommeren over og tog sig af malkningen og forarbejdningen af mælken.*
7 Álftafjörður á Snæfellsnesi, Snæf.
8 Með vissu. / *Bestemt, med sikkerhed*.
9 Reykjarfjörður á Ströndum, Grunnavíkursveit, Ísafj.
10 Hrafnkelsdalur, N-Múl.; Múlasýsla, miðhluti. / *Múlasyssel, mellemste del*.
11 Möðrudalur, N-Múl.; Þingeyjarsýsla. Rétt er Norður-Múlasýsla. / *Þingeyjarsyssel. Korrekt er: Norður-Múlasyssel*.

saakaldte fjerdingschirurgi[1] faldt den almindelige mening derhen, at bemelte chirurgi ikke vare særdeeles nödvendige for landet, og skulde saadanne være eller blive tjenlige, maatte samme have taget sin examen og været informerte i theorien og praxi i Kiöbenhavn.

Den 3je instructionens articul angaaende ansaaes at være den tjenligste havn for fisk og provision at indtage og samme til Österlandet at före Keblewig og Havnefiord, og hvis paa bemelte stæder ikke vare varer nok at bekomme, Westmannöerne.[2] Naar fiskeriet paa Österlandet ganske mislingede, menes at behöves til alle havne fisk fra andre stæder tilfört 2 à 300 skippd. Da det synes billigt, at man betaler hver vætt fisk med 48 til 50 fiske, eller 1 rd. til specie beregnet og derover.

Paa Vesterlandet menes til samme slags transport og oplagsstæd til at forsyne Nordlandet med fisk og proviant at være beqvemest Olufswig og Stappens havne.[3] Men til samme provision at oplægge paa Nordlandet i henseende til lættelse for indvaanerne samme at afhendte, ansees de beqvemmeste havne Hofsos i Skagefiord og Ödefiord i Wadlesyssel.[4] Hele Nordlandet synes at kunde nöyes med ej mindre end 400 skippd. til 500. Fra Schagestrand og Hofsos[5] menes, at 1 vætt skulde betales med 46 fisker, samt Husewigs og Ödefiords[6] 48 f. I fald uld skulde fra Österlandet, saasom Muhlesyssel,[7] til Sönderlandet transporteres, menes at for transportets bekostning skulde betales à vætten 10 fiske. Ligeledes ansees, at transporten fra og til samme stæder blev à vætten gotgjort med 10 f.

[1] Fjórðungslæknar. Heiti á tveimur og síðar þremur læknum sem störfuðu hver í sínum landsfjórðungi. Fyrst skipaðir 1766 norðanlands og vestanlands og 1772 austanlands. Landlæknir starfaði einn á Suðurlandi til 1799. / *Fjerdingskirurger. Betegnelsen på to, og siden tre, læger, som arbejdede hver i sin landsfjerding. Først ordineret i 1766 i Nord- og Vestlandet og i 1772 i den østlige del af landet. Landfysikus arbejdede udelukkende på Sydlandet indtil 1799.*

[2] Keflavíkurhöfn / *Keflavík havn*, Gull.; Hafnarfjarðarhöfn / *Hafnarfjörður havn*, Gull.; Vestmannaeyjar.

[3] Ólafsvíkurhöfn / *Ólafsvík havn*, Snæf.; Arnarstapahöfn / *Arnarstapi havn*, Snæf.

[4] Hofsóshöfn / *Hofsós havn*, Skag.; Eyjafjarðarhöfn (Akureyri) / *Eyjafjörður havn (Akureyri)*, Eyjafj.

[5] Skagaströnd, Hún.; Hofsós, Skag.

[6] Húsavík, Þing.; Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.

[7] Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla. / *Nordur-Múlasyssel og Suður-Múlasyssel.*

Ravskærding eller hængefisken[1] angaaende menes, at dens virkning kan bedst gaae for sig fra medio Augusti til Februarii maaneds udgang. Udi Snæfiældsnæsssyssel[2] formenes, at terrenewske maade[3] at virke fisk paa kunde med mest fordel bruges paa Stappen, Olufswig og Budum stæd.[4] Forresten, at denne virkningsmaade overalt var nödvendig og fordelagtig.

Angaaende Österbygden paa Grönland,[5] dens opsögelse menes, at samme best kunde skee fra de vestligeste kanter af landet.

Instructionens 4de post angaaende forbeholdt sig enhver paa sammes indhold at give sit svar og betængning skriftlig.

Angaaende den 5te instructionens post formenes, at det for de handlende og fölgelig indbyggerne kunde blive fordelagtigt at indföre rug umalet i stæden for mel. Vandmöller kunde her gjærne indrettes, men besværlig bruges om vinteren, og i saa fald bruges haandkværne, som kunde være hen imod 6 i hver tingsogn. Her bruges i Schaftefiældssyssel[6] kvernstene til at male vildhavre af hraunsten,[7] paa hvilken hullene tjene i stæden for udhuggning eller hakkning.

6te instructionens post angaaende berettes, at mange endnu benytte sig af sæter, og at hvor samme have været, formenes de kunde igjen blive optagne og brugte.

Den 7 instructionens post betræffende blev af alle i almindelighed bifaldet, at i henseende til at udrödde aldeles og sikkerlig faaresygen vilde intet middel være tilstræckeligt og tilforladeligt andet end at ödelægge og bortsælge til de handlende alle syge faar overalt i landet, samt op-

1 Ráskerðingur. Fiskur ristur eftir endilöngu þannig að úr verða tvö flök, samföst á sporði og hengd yfir rá og þurrkuð. / *Rødskær. Tørfisk, der er flækket til haleroden, så der bliver to fileter, forbundet ved halen og hængt til tørre over en stang.*

2 Snæfellsnessýsla. / *Snæfellsnessyssel.*

3 Terreneuve er eldra heiti á Nýfundnalandi og vísar hér til sams konar verkunaraðferðar á saltfiski og tíðkaðist þar. / *Terreneuve er et ældre udtryk for Newfoundland, og i dette tilfælde henvises der til fremstilling af klipfisk efter metoder hentet herfra.*

4 Búðir, Snæf.

5 Eystribyggð, Grænland / *Grønland.*

6 Vestur-Skaftafellssýsla. / *Vestur-Skaftafellssyssel.*

7 Hraunhellur. / *Lavasten.*

brænde eller og ej bruge de forhen brugte faarestalde, da tömmeret af samme menes at kunde tjene til andet brug, da faarestaldene skulde igjen opbygges paa andre stæder og af andet tömmer.

Dog menes, at saadan forslag formedelst indbyggernes fattigdom og mangel paa skind og uld, umuelig kunde istandsættes og foretages, medmindre indbyggerne bleve fra fremmede stæder forsynede med uld og skind, saa meget som mueligt var. Man holder for, at almuen i de syssler, hvor faarene ere ubefængte, fandtes ej uvillig at give til de saaledes ödelagde syssler 1 faar af hver 10, som de eyer, samt at betaling til de folk, som ere i stand til at sælge friske faar, kunde best og sikkerst erlægges i handelen til kjöbmændene.

At skind og uld ej skal udleveres i handelen eller sælges til fremmede, formenes nödvendigt. De nærværende kongelige embedsmænd anseer höystnödvendigt, at hans May^{t} i saa betydelig sag vilde komme indbyggerne til hjælp med nogen allernaadigst understöttelse, naar saadan almindelig ödelæggelse skulde iværksættes. Det tilstaaes, at siden faaresygen er kommen i landet, er iblandt indbyggerne opælsket meer af hornqvæget. Men formeenes af nogle ej saa fordelagtig for indvaanerne.

Betræffende den 10de instructionens post lovede de kongel. betjentere at give deres skriftlige betænkning om indretningen af en milices[1] indretning i landet.

Angaaende den 11te post da syntes enhver at byfalde, at fabriqvers indretning og conservation var nödvendig, samt at de paa Reykewig[2] bleve understöttede til effterhaanden videre at udbredes. Ellers formenes nödvendig, at i landet bleve indförte og inrettede fölgende haandværker saasom alle uldenfabriqver, feldtberederie, garverie, hanskemagerarbejd, hattemagerie, rebslagerie, skomagerie, parruqvemagerie, bödkerhandværk, skibs- og hustömmermandshandverk, grovsmedarbejd, stenhuggerie.

Den 13de post angaaende faldt enhvers mening ud paa, at i betragtning af landets störrelse, indbyggernes uformuenhed og mangel paa folk kan

[1] Landvarnarlið. / *Milits*.

[2] Innréttingarnar í Reykjavík. Hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. / *De Nye Indretninger i Reykjavík. Interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje*.

ikke de store fjældveje forbedres, undtagen maaske paa visse faae stæder, og i de beboede bygdelauge og alfareveye meget forbedres, hvorpaa allerede paa mange stæder er gjort begyndelse. Hvad communication og postvæsens indrettelse angaaer, forbeholder sig enhver siden at give sine betænkninger og forslage om.

Angaaende instructionens 14de post var alles berætning, at her i landet ikke blev dreven nogen betydelig snigehandel,[1] hvilket og ved sysselmændenes aarlig indsendte tingsvidner ydermere stadfæstes.

Og som intet videre ved denne samling var at spörge om, sluttes saaledes denne forretning.

Landstinget ved Öxeraae,[2]
den 20de Julii 1770.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde[3]

/ E. Jonsonius[4]

[79 auðar síður / *blanke sider*.]

L. S. L. S. L. S.

[1] Launverslun. Ólögleg verslun við útlendinga sem stunduðu fiskveiðar við Ísland. / *Smughandel. Ulovlig handel med udlændinge, som fiskede ved Island.*

[2] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

[3] Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen*; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen.*

[4] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen.*

Fundargerða- og tillögubók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Án lit. nr.

Landkommissionens møde- og betænkningsprotokol 1770–1771. Uden lit. nr.

ÞÍ. Rtk. D3/6–13.
Innsigli/*segl*.

PROTOCOL OVER DE BETÆNKNINGER OG FORSLAG, SOM AF DE ALLERNAADIGST BESKIKKEDE COMMISSARIER UDI ISLAND UNDER ADSKILLIGE HOLDTE SESSIONER I AARENE 1770 OG 1771 ERE ALLERUNDERDANIGST FORFATTEDE, IFÖLGE AF HANS KONGELIGE MAJESTÆTS DEM MEDDELTE COMMISSORII OG INSTRUCTIONS ALLERNAADIGSTE BYDENDE

I forventning at de af sysselmændene og nogle andre kongelige embedsmænd forlangte underretninger skulde indlöbe, har Commissionen siden tilbagekomsten fra omrejserne i landet indtil i dag.

Den 22de December 1770

gjort udsættelse med at holde sin förste session.

Efter at det allernaadigste commissorium og instruction[1] var allerunderdanigst oplæst, bleve de af det höykongelige Rentecammercollegio til Commissionens betænkning anbefalede documenter her indtagne, ligesom de under omslag lit. A fra n° 1 til n° 11 inclusive befindes, og skal sammes indhold i den orden tilbörlig komme under granskning, som följende sessioner dertil maatte give anledning.

Ligeledes blev her under lit. B tilföyet en copiebog, hvori de breve og pro memorier fra n° 1 til n° 28 inclusive ere indförte, som Commissionen til dato har agtet fornödent til vedkommende at indsende, og hvortil vi os allerunderdanigst maae ved tilfælde bruge frihed at henföre. Ved vor nærværelse paa landstinget[2] indböd vi, gjennem skrivelse n° 15 lit. B til

[1] Erindisbréfið er birt hér að framan / *Instruksen findes her ovenfor*, s. 99–108.
[2] Alþingi á Þingvöllum / *Altinget på Þingvellir*, Árn.

amtmand Stephensen,[1] de derværende kongelige betjentere for at spörge og raadslaae om et og andet, hvorudi vi önskede at höre bemeldte mænds tanker, og som vi ej directe i vore breve og pro memorier til dem havde rört ved. Saavidt lejligheden og omstændighederne da tillod det, faldt de flerstes mening om de af os anbragte propositioner saaledes, som det under serskildte afdelinger findes indfört i den dertil indrettede og saakaldede deliberationsprotocoll lit. C.

For at opnaae tydeligt begreb og grundig kundskab saavel om nogle af de ubeboede og vilde dele af landet, som om de befolkede samt dyrkede egne med mere, foretog vi os den 30te Julii sidstleden en rejse over fjeldene til Nordlandet. Og effter at have der paa adskillige stæder gjort fornödne iagttagelser, vendte vi gjennem en anden vej om sider tilbage og ankom hid den 28de Augusti. Angaaende disse rejser og om vor ankomst til landet har vi blandt andet til det höykongelige Rentekammer indsendt beretninger, som af n° 17–19 og 24 lit. B allernaadigst erfares.

Ifölge skrivelse til biskopperne n° 10 lit. B fik vi den 24de Julii fra biskop Finnur Jonssen paa Skalholt[2] en af ham underskreven mandtalstabel over Skalholts stift, som han effter paabud forrige aar havde forfattet. Fra biskop Gisle Magnusen paa Holum[3] erholdt vi ligeledes den 6te Septembr. en af ham bekræfftet og i forrige aar forfattet mandtalstabel over Holum stift, og sees begge disse tabeller under lit. D. Fra laugmand Sölvesen[4] indlöb den 13de Octobr. brev lit. E.

I anledning af vort andet brev til bemeldte bisper n° 14 lit. B blev os sidstleden 15de Novembr. tilsendt en skrivelse fra provsten Haldor Finnsen og pastor Jon Teitson,[5] som herved fölger med paategning lit. F. Til

[1] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1766–1770, amtmaður í Norður- og Austuramti / *amtmand i Nord- og Østamt* 1770–1783, amtmaður í Vesturamti / *amtmand i Vestamt* 1787–1793, amtmaður í Suðuramti / *amtmand i Sydamt* 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1790–1806.

[2] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Skálholt, Biskupstungur, Árn.

[3] Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779; Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.

[4] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.

[5] Halldór Finnsson (1736–1814), prófastur / *provst*, Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Jón Teitsson (1716–1781), prestur / *præst*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1780–1781.

svar paa vort sidstommeldte n° 10 til bispen af Skalholt fik vi den 26de November fra ham nogle betænkninger, der af bilager lit. G n° 1 & 2 erfares. Og paa vore pro memorier til sysselmanden Thorsten Magnusen[1] skikkede han os den 6te hujus sin besvarelse, som lit. H udviser.

Af berörte og andre oplysninger, som effter vor forlangende videre maatte bekommes fra flere embedsmænd, skal vi uddrage det, der effter nöjeste pröve og overvejelse dömmes at kunde tjene til grund for de betænkninger og forslag, som i fölgende sessioner allerunderdanigst skal frembringes.

Og som i denne session intet videre kunde foretages, blev tiden for Commissionens næste möde udsat, indtil flere underretninger indkommer. Og ere commissarierne enige om paa den tid at foretage sig de förste tvende poster af den allernaadigste instruction. Imidlertid vil enhver af os overveje alt, hvad som i sammenhæng dermed kan udfindes til sand nytte for landet og Deres Majestæts deraf flydende fordel, hvilken felles interesse i offtentlige forfatninger aldrig bör tabes af sigte, da den i grunden er og altid bör være uadskillelig.

Arnerhol ved Reikewig,[2]
datum ut supra

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde[3]

/ E. Jonsonius[4]

Den 1te Martii 1771 blev Commissionens session atter foretagen. De breve, som vi siden forrige session har holdt fornödent adskillige at tilskrive, maatte allernaadigst erfares af lit. B fra n° 29 til n° 40 inclusive, og de imidlertid fra en og anden indkomne underretninger samt forslag

[1] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785.

[2] Arnarhóll í Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull.

[3] Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen*; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*.

[4] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen*.

blive her allerunderdanigst anförte under fölgende bogstaver og nummere:

Lit. J. N° 1 & 2 fra præst Gudlög Svensen om forefindende havne i Isefiord[1] og om tjenistefolkes mangel, indkom 24. Decembris 1770.

K. Fra laugmand Marcusen,[2] besvarelse paa Commissionens forespörsel n° 18 lit. B, indkom 8de Januarii 1771.

L. Fra nogle bönder paa Akrenæs angaaende mandslaan,[3] indkom 9de Januarii 1771.

M. N° 1 og 2. Fra nogle afskaffede folk fra fabriqven i Reikewig,[4] indkom 17. og 19. Januarii 1771.

N. Fra landfoged Skule Magnusen,[5] specification over kongens jordegods i Island, indkom 18de Januarii 1771.

O. Fra provst Gudlöger Thorgeyrsen[6] over födde og döde tabel, indkom 27. Januarii 1771.

P. Fra sysselmand Biarne Haldorsen,[7] besvarelse paa Commissionens til ham sendte pro memorier, indkom 5te Februarii 1771.

Q. Fra amtmand Stephensen[8] angaaende mandslaan, indkom 10de Februarii 1771.

R. Fra laugmand Marcussen om amternes deling og tiende, indkom 8de Februarii 1771.

S. N° 1 og n° 2. Fra laugmand Sölvesen, besvarelse paa n° 18 lit. B, samt underretning destineret til baron Pröck,[9] indkom 8de Februarii 1771.

1 Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.; Ísafjarðardjúp, Ísafj.

2 Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.

3 Mannslán var vinnukvöð. / *Hoveri på båd. Islandsk* mannslán. Akranes, Borg.

4 Innréttingarnar / *De Nye Indretninger*, Reykjavík, Gull.

5 Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793.

6 Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull.

7 Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773.

8 Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

9 Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782; Christian Leberecht von Prøck (1718–1780), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1768–1769.

T. N° 1 og n° 2. Fra en anonymus, samt bonden Biörn Högnason,[1] nogle forslag, indkom 12. Februarii 1771.
U. Fra laugmand Jon Olavsen,[2] underretninger og forslage, indkom 16de Februarii 1771.
V. Fra præsten Wigfus Jonsen a Mikleholt,[3] underretninger og forslage, indkom 16de Februarii 1771.
X. N° 1. Fra præst Arne Thorarensen.[4] Fortegnelse paa födde og döde, indkom 16de Februarii 1771.
X. N° 2. Fra præst Erik Gudmundsen.[5] Underretninger og forslage, indkom 16de Februarii 1771.
Y. Fra præst Arne Thorarensen. Underretninger og forslage, indkom 17de Februarii 1771.
Z. N° 1. Fra amtmand Stephensen om mandslaan, indkom 23. Februarii 1771.
Dito. N° 2. Fra samme angaaende folkemængden i Island, indkom 26de Februarii 1771.

Indledningen af den allernaadigste instructions 1te post giver lejlighed til at undersöge, om folkemængden i Island fra dette seculi begyndelse til nærværende tid, er fast til den halve del formindsket.

Efter tilbörlig overvejelse af sagen indsee vi ingenlunde, at folkeaftagelsen kan nærme sig til ovenmældte og særdeles betydelige proportion. Vel giver det store tal af ödejorder og hjalejer[6] et anseelig tab af mennisker til kjende, men de fleeste af disse vare sluttelig forladte för begyndelsen af dette aarhundred, og det kan ej fejle, at jo mange ligeledes maae være blevne öde ved den 1707 og 1708 herskende store sygdom, storebola[7] kaldet.

[1] Bjarni Högnason (1721–?), bóndi / *bonde*, Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang.
[2] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.
[3] Vigfús Jónsson (1736–1786), aðstoðarprestur / *hjælpepræst*, Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp.
[4] Árni Þórarinsson (1741–1787), prestur / *præst*, Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1784–1787.
[5] Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún.
[6] Afbyggersteder. Islandsk *hjáleigur*.
[7] Stórabóla / *Store koppesyge* 1707–1709.

Ved udtog af den jordebog, som landfoged Skule Magnusen har forfattet, findes under aarstal 1760, at af Deres Majestæts jordegods vare da 47 jorder og 227 saakaldede hjalejer eller pladse öde, blandt selvejergodset $260^{22}/_{2}$ jorder og 867 hjalejer, og af de beneficeredes gods 179½ jorder samt 532 hjalejer — i alt til sammen $486^{23}/_{2}$ jorder og 1.626 hjalejer, hvortil kan lægges over 400 boder eller tomme huse,[1] som ikke ejer nogen græsning.

Hvorledes og i hvilke landsfjerdinger samt syssler de anförte $486^{23}/_{3}$ jorder og 1.626 hjalejer i jordebogen findes antegnede, vil allernaadigst skjönnes af den derover forfattede og omstaaende tabel:

Tabel over ödejorder og hjalejer, som findes udi hver fjerdings syssel i Island, nemlig:

	Öde			
Udi Sönderfierdingen			jorder	hjalejer
Guldbringe- og Kiosesysseler og Mosfelssveit	20	104		
Arnessyssel	47½	201		
Rangervalle	33½	129		
Skaftefields, vestre del	1	–		
Borgerfiords[2]	11	66	$112^{2}/_{2}$	500
Udi Westerfierdingen				
Myhresyssel	19½	64		
Hnappedals	3	11		
Snefiældsnæs	4	52		
Dahle	4½	54		
Bardestrands	7	–		
Isefiords	39½	118		
Strande[3]	63	50	$139^{3}/_{2}$	349
Udi Norderfierdingen				
Hunevatnssyssel	39½	142		
Skagefiords	64	217		

[1] Búðir eða tómthús. Hús við sjávarsíðuna sem höfðu ekki grasnyt fyrir skepnur. / *Tomthus. Afbyggersted ved søsiden, som ikke har græsning til dyr.*

[2] Gullbringusýsla; Kjósarsýsla; Mosfellssveit, Kjós.; Árnessýsla; Rangárvallasýsla; Vestur-Skaftafellssýsla; Borgarfjarðarsýsla. / *Gullbringusyssel; Kjósarsyssel; Mosfellssveit, Kjós.; Árnessyssel; Rangárvallasyssel; Vestur-Skaftafellssyssel; Borgarfjarðarsyssel.*

[3] Mýrasýsla; Hnappadalssýsla; Snæfellsnessýsla; Dalasýsla; Barðastrandarsýsla; Ísafjarðarsýsla; Strandasýsla. / *Mýrasyssel; Hnappadalssyssel; Snæfellsnessyssel; Dalasyssel; Barðastrandarsyssel; Ísafjarðarsyssel; Strandasyssel.*

Öefiords	23	146		
Norder[1]	71	228	$197^{3}/_{2}$	733
Udi Österfierdingen				
Skaftefieldssyssels, östre del	4	1		
Muhlesyssel[2]	$34^{15}/_{2}$	43	$38^{15}/_{2}$	44
Summa			$486^{23}/_{2}$	1.626

Denne gruelige ödelæggelse af jorder, troe vi, sikkert i sin tid meget at være foraarsaget af, at mange lidt effter lidt, udi seenere tider meer end i gamle dage, har sat sig ned ved söekanterne, for at leve af havets uvisse fordele. Hvorved landet ej allene uimodsigelig taber sit indvortes sande værdie og forbedring, men saadant har tillige, ja, om ej ændring skeer, vil bestandig i henseende til folkemængden have samme virkning paa Island som store kjöbstæder paa andre lande. Thi hvad den sunde landsböyd vinder af folk, idet levemaade og arbejde der er i almindelighed ordentlig, det taber kjöbstæderne igjen meer og mindre ved uordentligheder og en meer usund lufft.

Landet har unægtelig forloret[3] en stor mængde folk ved de 1707–8, samt 1742 og 1762 grasserende börnekopper, saavel som ved de 1755–56–57 indfaldende meget haarde aaringer, samt adskillige ulykkelige hendelser paa söen og landet. Men at jo folketallet igjen udi mellemrummet af saadanne tider, maae omtrent være steget til forrige höyde, synes ustridigt, naar naturens almindelige husholdning i andre kolde lande betragtes, allerhelst hvor krigens morderhaand ej effterlader sig blod, brand og fleere grusomheder.

De beviser, som biskop Finnur Jonsen frembringer lit. G n° 2, pag. 1 og 2,[4] forekommer os meget grundige. Thi deraf sees blandt andet, at

[1] Húnavatnssýsla; Skagafjarðarsýsla; Eyjafjarðarsýsla; Norðursýsla (Þingeyjarsýsla). / *Húnavatnssyssel; Skagafjarðarsyssel; Eyjafjarðarsyssel; Norðursyssel (Þingeyjarsyssel).*

[2] Austur-Skaftafellssýsla; Suður-Múlasýsla; Norður-Múlasýsla. / *Austur-Skaftafellssyssel; Suður-Múlasyssel; Norður-Múlasyssel.*

[3] Misst. / *Mistet.*

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 675 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

uagtet smaaekopperne bortrykkede 1762 en anseelig mængde, havde dog folketallet i Skalholts stift fra 1761 til 1769 formeret sig med 1.371 mennisker. Og af denne omstændighed gjör han, effter den politiske regnekunstes maade, saadan slutning, at om stiftet siden 1709, eller effter den saakaldede storebola, havde tiltaget i nysnævnte proportion af folk og progression af tid, maatte dets folkemængde nu være foröget med 11.960. Lit. G, pag. 1. Det er i lige maade troeligt, at folkemængden i Holum stift har inden samme tid og under lige omstændigheder forholdsvis ej mindre tiltaget.

At de gamles beretning om mandtallet er ueffterretlig, eller i det mindste underkastet mistanke, det bör ej kaldes i tvivl. Thi det er en bekjendt sandhed, at man næsten i alle land har fordum været hengiven til at udraabe folkemængden hos sig större, end sagen omsider er forefunden, effter at man hist og her, ej mange aar siden, har begyndt at gjöre det rette brug af aarlig tagne lister over föddes og dödes tal. Herom vidner disuden lit. Z n° 2.[1]

I biskoppernes indsendte mandtalstabeller af 15de Augusti 1769 lit. D[2] findes vel nu ingen antegnelse om föddes og dödes tal, men det var meget nyttigt, om saadant for eftertiden i særskildte rubriqver blev tillige anmærket. Ved n° 34 lit. B har vi allerede anmodet biskopen af Holum om en optegnelse over födde og döde af en given tid, og vi agte ligeledes derom inden kort at tilskrive biskoppen af Skalholt. Hvad saa deraf i henseende til folkemængden kan uddrages, skal vi allerunderdanigst paa sit stæd ej forbigaae at anbringe, og da kan vi tillige yttre vore tanker om, udi hvilke landets dele folketiltagelsen bedst findes at have fremgang.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 494–495 (Ólafur Stefánsson amtmaður skrifar um fólksfjölda á Íslandi á 18. öld. Afrit 11. greinar greinargerðar hans lit. JJ [án dags. 1771]. Lit. Z. N° 2. / *Amtmand Ólafur Stefánsson skriver om folkemængden i Island i det 18. århundrede. Kopi af paragraf 11 i hans redegørelse lit. JJ [uden dato 1771]. Lit. Z. N° 2*).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 605–606; 647–649 (Manntalstafla yfir Hólastifti 1769 frá Gísla Magnússyni biskupi 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]; Manntalstafla yfir Skálholtsstifti 1769 frá Finni Jónssyni biskupi [án dags. 1770]. Lit. D. [N° 1]. / *Mandtalstabel over Hólar stift 1769 fra biskop Gísli Magnússon 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]*; *Mandtalstabel over Skálholt stift 1769 fra biskop Finnur Jónsson [uden dato 1770]. Lit. D. [N° 1]*).

Arngrim Jonas i sine anmerkninger over Island, 1ste dels 4de afdelning,[1] beretter, at en biskop af Skalholt ved navn Gisser Isleifsen[2] lod Anno 1090 optegne alle de bönder, der havde saa megen ejendom, at de kunde tilholdes at betale kongen skat, og fandtes da (fattige, samt qvinder og den ringere almue uregnet) i den östre fjærding 700, i den söndre 1.000, i den vestre 1.100 og i den nordre 1.200, som betalte skat.

Af de os tilsendte mandtalstabeller erfares derimod, at man 1769 i hele landet havde 46.201 indbyggere, der saaledes findes delte, at i den söndre fjerding var da 14.443 mennisker, i den vestre 13.596, i den nordre 11.985 og i den östre 6.177. Sammenlignes nu hver fjerdings mandtal, som det var 1769 i forhold med det nysnævnte af Anno 1090, da skjönnes deraf blandt andet, hvilken betydelig revolution Nordlandet i besynderlighed paa en eller anden maade har lidet i henseende til folketabet.

Tabellen over Skalholts stift i serdeleshed viser, at der 1769 var 34.216 mennisker, hvoriblandt 10.658 fandtes giffte og 23.558 ugiffte. Men naar man fra de ugifftes drager börnenes tal i tabellens 2de förste rubriqver, som er 11.141, saa bliver ikkun 12.417 tilbage. Og fra dette tal kan igjen med sikkerhed tages 1.759 personer, da dereffter haves 10.658 tilovers, der i det höyeste kan anslaaes til tjenestefolk. Fölgelig var da i Skalholts stift ikkun 1 tjenende for hver gifft person, og en ubetydelig part mer end 1 barn for hver af de giffte at regne. Af denne tingens sande sammenhæng overbevises vi tydelig om, at den almindelige klage over mangel paa tjenistefolk er vel grundet.

At den nysanförte beregning kommer sandhed saa nær, som man i overslag af den art. kan billig vente, det bevises allerunderdanigst saaledes: Vel gives der mange af den paaberaabte tabels 2 rubriqve, som maaskee kan regnes til de tjenendes tal. Men om disse end kunde antages for fuldnyttige tjenistefolk, saa overvejes vist nok deres tal igjen af de ugiffte, som maatte findes blandt tabellens 3je, 4de, 5te, 6te og 7de rubriqvers fulde tal, hvor imellem ere mange studentere, embedsmænd og de fornemmeres börn, samt lösemænd,[3] der ej give sig i ordentlig eller almindelig tjeniste. Og benævnte tabels antegning paa hospitalslemmer saavel som

[1] Arngrímur Jónsson, *Brevis Commentarivs de Islandia*. Hafniæ 1593, s. 10; Arngrímur Jónsson, *Brevis commentarius de Islandia. Stutt greinargerð um Ísland*. Einar Sigmarsson annaðist útgáfu. Safn Sögufélags, þýdd rit síðari alda um Ísland og Íslendinga 4. Reykjavík 2008, s. 88–89.

[2] Gissur Ísleifsson (ca. 1042–1118), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1082–1118.

[3] Lausamenn. / *Løsarbejdere*.

andre vanföre, gebreklige[1] og afsindige personer belöber sig til 1.676, hvilke paa et i saa fald ubetragteligt tal nær kan billancere med de foranförte 1.759, der fratages de 12.417, som derhos er meldt at være de ugifftes antal af tabellens 5 sidste rubriqver.

Saavidt man i övrigt kan spore af tabellen over Skalholts stift, da synes forholdet af rubriqvernes folketal i ligning med hinanden at være nogenledes og med liden afvigelse gjennem alle syssler vedligeholdt. Det maae dog herved anmerkes, at forskjellen af tabellens 1ste og 2den rubriqves tal er alt for stor til, at jo samme maae have en ualmindelig aarsag, og som vist nok bestaaer i den ödelæggelse, smaae kopperne gjorde 1762, og det effter almindelig maade allerhelst blandt börn. Det berettes disuden, at börn blive gemenlig bortrykkede i den spæde alder, hvorom med meere vi effter begjæring n° 27 lit. B vente underretning fra landphysicus.

Har nu landet siden dette seculi begyndelse langt fra forloret den ommelte store del af sin folkemængde, saa maa det dog med billighed spörges om aarsagen, hvorfor en saa stor og sund öe som Island ej er meer folkerig, end at der 1769 ikkun fandtes 46.201 beboere. Og om saadan folkemangel er det, den allernaadigste instructions 1ste post videre tilholder os at frembringe vore allerunderdanigste betænkninger samt forslag om midler derimod.

Aldrig kunde en bædre udtænkt maade vælges end den, som allerhöyst bemelte 1te post selv giver anledning til, og hvorpaa undersögningen af de aarsager maae grundes, der ere til hinder i folkemængdens formerelse. Thi folkemangel kan under alle tilfælde ej udledes af andre aarsager end physiske, politiske eller moralske.

ANGAAENDE DE PHYSISKE AARSAGER

Da ere vi allerunderdanigst af den uforgribelige meening, at blandt dem kan fornemmelig antegnes:

A) Börnekopperne. Det berettes, at de ere bragte til landet 1707 og da, saavel som 1708, bortsnappede en stor mængde mennisker. Lit. G, pag. 2.[2] 1742 indfaldt igjen samme smitsomme sygdom, ligesom og atter

[1] Veikburða. / *Skrøbelige*.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 675.

1762, hvorved landet paa nye blev skilt ved mange mennisker. Det er derfor befrygteligt, at disse alt for haardt om sig gribende kopper snart eller silde maatte overfalde indbyggerne, og end meer blotte landet for arbejdende hænder, som saa höjligen behöves. I hensigt at komme dette store onde i möde gjöre vi derom följende:

Allerunderdanigste forslag

Inoculationen,[1] et velsignet middel, der ved Guds godhed er bleven opdaget til nogle 100.000^{des} frelse fra döden og dens skræk, maatte forsöges at blive indfört i Island, ligesom bruget deraf er nu antaget i de flerste lande. Om inoculationsmaaden ansees det bedst at indhendte en kort og tydelig underretning fra de practici i Kiöbenhavn, som dermed helst befatte sig. Og er det en höjst lykkelig sag, at de mest heldige i deres methode gaae saa simpel til verks, at en fattig bondekone ved nöye at benytte sig af de faae regler og midler, hvilke skal fölges og bruges, kommer ligesaavel til maalet som de saakaldede inoculister. Herved maae dog merkes, at ingen skulde understaae sig at begynde med nogen inoculation, förend det med sikkerhed blev bekjendt, at kopperne allerede havde begyndt at vise sig i landet. Naar bemelte inoculationsmethode var bekommet, maatte den oversættes paa det islandske sprog, og som den blev ganske kort, vilde det ej falde endog de fattige besværligt at kjöbe eller faae den udskreven.

B) Det folketab er betydeligt, som indfaldende haarde aaringer tilföyer landet. Saadanne ulykkelige tider foraarsages: 1° Saavel ved haarde og længevarende vintre som ved den nu og da indtreffende drivis, hvilken vel offte meget skade de vestre og östre fjerdinger, men allermest og offtest föler dog Nordlandet virkningen af den ulykke. I saadan jammers tid forlores en mængde qvæg og derved midler til livets ophold. 2° Naar fiskerierne slaae meget fejl, opvækkes derved stor elændighed, i det almuens meste spise bestaaer i fisk.

Allerunderdanigst forslag

Paa alle fiskerhavne maatte magaziner af fiskevarer oplægges, og alle besejlede havne burde i forhold med den dertilhörende folkemængde nyde oplag af et vist qvantum kornvare, jern, fiskelinier, baadetömmer,

[1] Bólusetning. Fyrstu tilraunir með bólusetningu hófust 1774/1796 í Englandi en byrjað var að fjalla um aðferðina nokkru áður. / *Vaccination. De første forsøg med podning mod kopper startede først i 1774/1796 i England, men man var begyndt at tale om metoden tidligere.*

tjære og salt. Men hvor meget af alle benævnte slag, og paa hvad maade indretningen heraf kan bestemmes, derom skal vi allerunderdanigst ved en anden lejlighed udlade os.

C) Den her saakaldede landfarsyge,[1] som ofte indfalder og bortrykker mange mennisker. Man holder for, at denne sygdom er en ildearted feber, som viser sig under adskillige skikkelser. Hertil kan föjes forkjölelser, der her i landet synes uundgaaelige formedelst de offte indfaldende og omvexlende stormvinde, hvorved vejrliget i en hast forandres og kan ej andet end foraarsage samt lægge grund til mange farlige sygdomme saavel som deraf flydende dödsfald. Naturen kan vel vennes til at blive haardför og til vexelvis at taale kuldes, storms og uvejrs anstöd, men för det kommer saa vidt, maae sikkerlig et stort tal, helst af ungdommen, gaae forloren.

Allerunderdanigst forslag

Landphysicus maatte i en kort og tydelig afhandlig lægge for dagen, hvorledes enhver, som blev angreben af landfarsygen, havde at forholde sig. Ligeledes burde afhandlingen undervise, hvad almuen havde at tage i agt mod forkjölelser, der maatte indfalde ved lufftens samt vindenes skarphed og deres omvexling. Saavel mod landfarsygen som mod forkjölelsen maatte de simpleste midler anbringes, hvorved det tilfaldende onde enten i tid kunde hæves, eller de farligste följer deraf forebygges.

D) Mangel paa frisk luft inden husene er i lige maade en utvivlelig aarsag til manges, allerhelst spædebörns, död. Fugtighed og indsperret lufft kan ej andet end findes i alles huse, efftersom de ere byggede af törv samt sten og ere ej forsynede med skorstene eller andre luffthuller, hvor igjennem den skadeligste damp kan udkomme. De rum, hvorudi man i almindelighed, ja tidlig og seent, arbejder og æder, bliver disuden derved idelig opfyldte med uddunstninger fra gamle og unge samt friske og syge af begge kjön. Den deraf kommende hede og qvalme maae igjen, helst om hösten og vinteren, formeeres ved tyk og ilde lugtende rög af en lampe, hvortil disverre ej altid bruges den bedste tran. Alt dette under en stillestaaende samling maae nödvendig opvække en gjæring, hvis virkning meer og mindre vil blive skadelig for sundheden, som enhvers naturbeskaffenhed kan være i stand til at modstaae de deraf flydende lidelser. Holdes nu husene under nysmeldte onde ej daglig rene, maae ulykken derved end meere föröges, og det er klart, hvor stor fare ved-

[1] Landfarsótt. / *Epidemi.*

kommendes helbred er underkastet, naar de fra ovennævnte qvalme og hede rum komme ud i den kolde lufft, allerhelst naar gjennem trængende vind tillige blæse, og forretninger offte udkræve, at de længe maae opholde sig i kulden.

Allerunderdanigst forslag

Det maatte paa det nöjeste af sysselmændene blive enhver tilholdet at faae en aabning anbragt paa taget af sit hus, paa det saadan en nu og da effter fornödenhed kunde bruges til at skaffe den skadeligste damp ud, og med det samme at faae nogen frisk lufft ind. Alle rum og gange i husene, allerhelst hvor man mest opholder sig og passerer igjennem, maatte disuden offte blive rensede, og urenligheden dereffter kastet paa et stæd noget afliggende fra vaaningshusene. Hvor farlig ellers en indsperret og tyk lufft saavel som urenlighed ansees i et værelse og de dertil samt fra förende gange, det skjönnes deraf, at der findes lande, hvor offentlige anstalter ere gjorde for ved vejrmöller at faae den usunde og tykke lufft udpumpet fra fangers og misdæderes fængsel. Ja, hvor man endog daglig renser alle rum og gange til disse ulykkeliges opholdsstæd.

E) Bederved[1] og ilde medhandlet föde, som den i sig selv er usund, saa kan följelig samme her og komme i betragtning. Men virkningerne deraf ere i almindelighed ej saa skadelige for livet, effterdi saadan föde til al lykke bliver igjen höjlig rettet ved den her meget i brug værende spise af melk. Langt farligere er det, om man til sin spise ej söger at forskaffe sig godt og klart vand. Thi saadant er aldeles nödvendigt til sundhedens vedligeholdelse og vil meget forekomme de ulejligheder, som ellers en noget bedervet föde kan bringe med sig for blod og safter.

Allerunderdanigst forslag

Naar rummene, hvor i madvarer henlægges til forvaring, bleve offte rensede og lufftede, vilde saadant ej fejle udi meget at forebygge bedervelse af det, som bruges til föde. Og var saltets brug meer indfört hos almuen, kunde samme ej allene tjene til sundhedens vedligeholdelse, men endog til at bevare adskilligt fra forraadnelse. Men först og fremst maatte alle paalægges at holde sine vandbrönde rene, og naar det uagtet nogenstæds fandtes vand af en ond smag, der maatte vedkommende tilholdes at grave effter vand paa en anden grund. Thi her til lands gives vel intet stæd, hvor man jo enten nær hos eller noget fraliggende kan finde godt

[1] Skemmd. / *Fordærvet*.

vand paa en meer eller mindre dybhed. Naar beliggenheden tillader det, maatte gravningen skee ved foden af en bakke, eller mellem 2de höje, thi derved opnaaes den visse fordel, at meget spares af arbejde og bekostninger i henseende til dybheden, för vandet naaes.

F) Den her saakaldede og meget overhaandtagende spedalskhed bidrager og höylig til at hindre en nyttig folkeformerelse, allerhelst om de dermed tydelig behæfftede personer efter muelighed ej betages adgang til at giffte sig med hinanden eller at sammenblande sig med hver andre, hvorved denne vederstyggelige sygdom videre forplantes. Men de beklageligste blandt de spedalske, hvis onde enten er udbrödt i aabne eller opsvulnede saar, maatte hindres i omgang med andre, efterdi tilfældet i den grad befindes at være höjlig anstikkende.[1]

Allerunderdanigst forslag

Efter at allernaadigst confirmation var bekommet paa en af landphysico allerunderdanigst forfattet kort og tydelig plan, hvoreffter kunde dömmes, hvilke udvortes kjendetegn af spedalskhed maatte, i henseende til forplantning deraf i ægteskab, mest vare at befrygte, da skulde det præsterne paalægges aldeles ikke at vie nogen tilsammen, som aabenbar havde tegn til spedalskheds saar i ansigt eller paa hals samt hænder. Og hörtes noget rögte om, at han eller hun havde paa legemets bedekkede dele saadanne saar, da skulde chirurgus af den fjerding, hvor den vedkommende opholdt sig, gjöre derover en besigtelsesforretning i overværelse af 2de blandt sognets bedste mænd eller præstens medhjelpere, for hvilke han maatte forevise de kjendetegn, der kunde befindes, og skulde sammenlignes med den af landphysico i den henseende lagde plan. Naar saa denne forretning var omstændelig beskreven, maatte de overværende synsmænd til bekræfftelse sammen med chirurgo underskrive og til præsten sende, som dereffter kunde dömme, om han skulde eller ikke trolove og vie nogen sammen.

Skulde det hende sig, at nogen besvangrede eller lod sig besvangre af en, som havde tydelige spedalskheds tegn eller saar i sit ansigt, da maatte saadannes lejermaal paa en besynderlig streng maade straffes, naar det tillige var bekjendt, at nogen af dem ved sammenblandningstiden havde de bemældte sygdoms tydelige tegn i sit ansigt. De, hvis svaghed er kommen saa vidt, at de ej uden fare for at besmitte andre, kunde taales i al-

[1] Smitandi. / *Smitsom.*

mindelig omgjængelse, skulde indlemmes udi et i hver fjerding dertil fornödent hospital nær det stæd, hvor landphysicus eller chirurgi har sin frie boelig. Men om disse hospitalers indretning skal vi paa et andet stæd af vor forretning frembringe allerunderdanigste forslag.

ANGAAENDE POLITISKE AARSAGER

Om folkemængdens aftagelse skjönne vi allerunderdanigst ej rettere end at:

A) Den store mængde af ödejorder og hjaleyer, som findes allevegne i landet, bör ansees for at have været den vigtigste hindring i folkets forögelse, idet de ere forsömmede i sin tid lidt effter lidt at blive optagne til bebyggelse, allerhelst naar de aarsager effterhaanden vare forbi, som maatte have givet anledning til, at de ere blevne forladte. Om denne vor formeenings rigtighed forvisses vi disuden ved den derom grundig lagde orden i Deres Majestæts os allernaadigst givne instruction, hvor i henseende til folkemængdens hindringer ej allene den ömmeste omsorg for jordbrugets tarv i almindelighed fremskinner allerförst, men der opregnes endog i særdeleshed med udtrykkelig ord de beqvemmeste midler til dets opkomst. Saasom ved store jorders delning og ved at optage ödeliggende jorder, samt pladser, saavel som og adskillige fordum beboede landstrækninger, der tillige allernaadigst önskes maatte blive bebyggede, om samme findes af den beskaffenhed, at de kunde underholde sine beboere.

Allerunderdanigst forslag

Hvad her kunde frembringes om de ödeliggende jorder og pladse samt de landstrækninger, som fordum maatte have været beboede, udbede vi os allernaadigst tilladelse at maatte opsætte, indtil vi effter instructionens 6te post faae i særdeleshed anledning til at handle om jordbruget, og alt hvad derved allerunderdanigst bör erindres.

B) De mange, som aarlig forlade landet under paaskud at ville lære haandverk, gjöre meget til at nyttige og stærke arbejdere savnes. Den deraf kommende skade er dis större, som det höres, at faae af dem komme tilbage igjen til fædrenelandet. Det er i lige maade et betragteligt tab for nærestanden, at alt for mange bondesönner antages i de latinske skoler, hvorved tillige de fattigste blandt præster og andre embedsmænd betages meget lejlighed til at opnaae fuld frie skole for sine börn.

Allerunderdanigst forslag

Der maatte aldeles ikke meddeles noget reysepass til en dreng uden vedkommende sysselmands attest om, at hensigten effter bedste skjönnende af den forlangte reyse var at lære et haandverk, og hvortil drengen enten maatte kjendes at være meget begavet, eller at sysselet saa höyt trængte til saadan arbejder, at han ved tilbagekomsten deraf kunde have sin udkomst. Og paa det ikke landbruget skulde videre tabe de saa höjst behövende arbejdsfolk, maatte hereffter ingen bondesön indtages i de latinske skoler uden aarlig derfor at erlægge den fastsatte fulde betaling. Skulde det derimod hende, at en fattig mands barn ejede serdeles ypperlige sindsgaaver, og det kunde attraaes at faae saadan dreng anvendt til studeringer, da maatte sysselmanden og herredets provst samt den vedkommende sognepræst skriftlig bevidne sagen til biskoppen. Naar derpaa en ansögning blev gjort enten til stiftamtmanden eller amtmanden om at nyde frie skole for en af saa udvalgte gaver, maatte dermed fölge biskoppens attest.

C) Mangel paa enten rettelig at udföre en og anden for landet nyttig anordning, saavel som en til almindeligt bedste allerede indfört indretning, eller og at vedkommende embedsmænd ej i tide foreslaaer beqvemmeste midler mod et eller andet sig indsnigende onde, hvorved uorden samt laster hos gamle og unge, hos bydende og lydende kunde hemmes eller straffes. Alt dette er saa meget meere farligt onde, som det ej falder saa tydelig i öjnene. Thi naar uorden og laster först har faaet faste rödder, saa formeres saadan landeplage daglig til den almindelige velfærds undergang, ja, det er aabenbart, at lastefulde mennisker ere for sit fædreneland langt skadeligere, end om de vare aldeles döde eller bort derfra, og det i henseende til den omædende smitte deres onde exempel medförer.

Allerunderdanigst forslag

Mod sidstnævnte uorden og aarsager kunde en vel forfattet og fuldstændig politieanordning ej andet end blive af yderste nytte. Deri maatte alt det tydelig foredrages, der kunde tjene til baade uden og inden huset at holde gamle og unge af alt kjön og vilkaar i töyelen. Og da saaden forordning vilde gaae fornemmelig ud paa at rette fordervelse i opförsel og sæder ved at foreskrive offentlige straff for overtrædere, saa vil den og blive et fortreffelig middel mod moralske hindringer af folkemængdens tiltagelse.

Naar vi have gjort en större samlig af, hvad som til benævnte forordnings fuldstændighed henhörer, skal vi allerunderdanigst fremlægge forslag dertil. Som nu nylig meldte forordning vil blive ypperlig til at danne gode borgere, saa ere vi allerunderdanigst af den fulde forsikkring, at en allernaadigst landforordning ej mindre vilde tjene til at befordre de anstalter, som hereffter allerunderdanigst kan foreslaaes saavel til jordbrugets höystnödige forbædringer, med hvad derunder hörer som til fiskeriernes og andre hovednæringers, samt indretningers sande drift. Men da de bedste paahittede forslag og de nyttigste anordninger derom ere saa got som forgjæves, naar deres tilbörlige udförsel enten forsömmes eller ilde holdes haand over, saa understaae vi os at gjöre dette:

Allerunderdanigste forslag

4re candidati juris maatte allernaadigst blive udnævnte til land- og politieinspectores i Island. Disse burde forud ved examen have aflagt offentlig pröve paa sin duelighed i det juridiske studio og disuden have bevis om, at de havde med flid lagt sig effter den offentlige og private oeconomie. Om deres ordentlighed i liv og levned maatte dog först og fremst, saa meget skee kan, haves overbevisning. Angaaende benævnte landinspecteurers egentlige forretninger og med hvor stor gage de aarlig kunde allernaadigst aflægges, derom skal vi mod slutningen af commissionens forretninger allerunderdanigst gjöre forslag.

OM INDHOLDET AF DEN ALLERNAADIGSTE INSTRUCTIONS 2DEN POST

Falder vor allerunderdanigste betænkning saaleedes:

A) Den allernaadigste beslutning, at enhver landsfjerding bör være, foruden den i Sönderfierdingen boende landphysicus, forsynet med en chirurgus, kan ej andet end blive til störste nytte, allerhelst om noget indvortes eller udvortes tilfælde skulde angribe indbyggerne, og hvortil ualmindelige midler kunde være fornödne. Men paa det Deres Majestæts landfaderlige öyemerke derved maatte paa det bedste opnaaes, og landets börn kunde höste saa megen nytte som mueligst af saadan allernaadigst foranstaltning, agtes det fornödent derom at gjöre dette:

Allerunderdanigste forslag

I overensstemmelse med det, som allerede angaaende disse fjerdingschirurgi allernaadigst er fastsat, ansee vi det uomgængelig fornödent, at til

disse chirurgi maatte saadanne ævner[1] uden tvang blandt de studerendes tal udvælges, der ej allene forud vare bekjendte af sine gode sindsgaver og allerede vel lagde grundvold i studeringer, men som tillige havde udmerket sig ved ordentlig forhold og gode sæder.

I det mindste maatte disse derpaa studere udi Kiöbenhavn i fulde 4re aar og imidlertid paa det flittigste lægge sig effter en sund theorie og praxis baade i det, som henhörer til medicinen og chirurgien. Til en grundig övelse heri haves paa Fridrics hospital,[2] og det gratis, saa herlig understöttelse og anledning som paa noget stæd udenlands. Thi, der kan patienter af alle slag faaes at see med alle de symptomer og omvexlinger, som ved enhvers sygdom indfalder. Og der kan disse studerende tillige bekomme underretning om alt det, som i forekommende tilfælde er at iagttage.

Som nu bemelte studerende maatte egentlig med flid indfinde sig i Fridrics hospital for at see og lære, hvad casus[3] der kunde indfalde, tillige med de midler, som i al fald bleve brugte og forskrevne, saa skulde de i lige maade flittig indfinde sig ved de i hospitalet idelig indfaldende operationer. De maatte og imidlertid flittig söge at tage del i de offentlige forelæsninger, som holdes over jordemoderkonsten, ja, naar lejlighed gaves, offte være tilstæde ved de forlösninger, som enten i accouchementhuset[4] eller hist og her maatte udfordre nogen operation.

Naar 3de aar vare forlöbne, skulde de ved offentlig examen aflægge pröve paa sin kundskabs grundighed, saavel som duelighed i det practiske. I det 4de og sidste aar maatte de endnu vedblive meer og meer at tilvejebringe sig erfarenhed i sin hovedsag. Men ikke desto mindre söge al lejlighed til at bivaane de offentlige forelæsninger, som gives i chymien, mineralogien og oeconomien, for derudi at gjöre saa megen fremgang

[1] Hæfileikar. / *Evner*.

[2] Frederiks Hospital, Kaupmannahöfn / *København*.

[3] Tilvik. / *Tilfælde*.

[4] Fæðingarstofnun sem var komið á fót í Gothersgade í Kaupmannahöfn 1750 en flutt í Frederiks Hospital 1759. Hér gátu konur fengið læknishjálp og fætt börn sín án þess að segja til nafns síns né föðurins. Markmiðið var að koma í veg fyrir dulsmál (líflát nýfæddra barna á laun). Starfseminni var haldið áfram eftir 1785 í eigin húsnæði í Amaliegade. / *Fødselsstiftelsen blev oprettet i Gothersgade i København i 1750 og flyttede til Frederiks Hospital i 1759. Her kunne kvinder få lægehjælp og føde deres børn uden at oplyse hverken deres eget eller faderens navn. Formålet var at undgå dølgsmål (drab på nyfødte). Arbejdet blev fra 1785 videreført i Amaliegade på Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse*.

som muelig, paa det de omsider kunde nogenledes blive i stand ved tilfælde at kjende og pröve de i fædrenelandet forekommende jord-, berg- og malmarter, ja, med sit exempel at lære sine landsmænd paa den rette maade at benytte sig af landets naturlige fordele, allerhelst hvad jordbruget angaaer.

Naar nu hver fjerding var forseet med en chirurgus af de egenskaber, som för er meldet, maatte 2de studentere igjen udtages, der skulde effter foregaaende maade dyrke de medicinske og chirurgiske videnskaber. Og ved en af disse burde altid en vacant plads blandt benævnt fjerdingschirurgi blive opfyldt. Skulde det hende sig, at nogen af disse expecterende personer til sin etablissement attraaede et i landet ledig blivende præstekald, maatte han derom melde sig hos stiftamtmanden effter at have forud bekommet vedkommende biskops attest om sin duelighed til præsteembedet. Men den i saa fald, eller ved anden begivenhed, fra den chirurgiske indretning afgangne candidat, maatte igjen ved en paa nye antagen student atter blive erstattet.

För nu landet kunde med saadanne beqvemme chirurgi blive forsynet, maatte landphysicus faae befalning om, paa en kort og tydelig maade at sammenskrive en underretning om de kraftigste urters nytte og brug, som voxe i Island.

I den henseende skulde det uden tvivl blive meget tjenligt, om bemeldte underretning blev saaledes forfattet, som det saakaldede svenske landapotheqve, der af dr. Mangor[1] er oversat paa dansk. Denne bog kunde igjen meget forkortes, naar intet deri blev af *Materia medica*[2] indfört uden islandske vexter og faae, samt lidet kostbare, udenlandske simplicia.[3] Efter saadan indrettet orden blev bogens pris ej dyr, og af de deri anförte medicamenter, hvis brug til de fattige helst behövedes, skulde et vist qvantum i hvert sogn aarlig hos præsten mod qvittering nedlægges, som tillige med bogen maatte gratis fra apotheqvet blive til hvert stæd befordret.

De 2de allerede antagne fjerdingschirurgi maatte tilholdes i det mindste 1 aar at opholde sig i Kiöbenhavn for at öve sig i de til deres embede

[1] Christian Elovius Mangor (1739–1801). *Et land-apothek til danske landmænds nytte*. Udgivet af C.E. Mangor. København 1767.

[2] *De Materia Medica*. Forngrískt rit um lyf og lækningajurtir sem kom fyrst út á prenti 1478 og margoft eftir það. / *Antikt græsk skrift om medicin og lægeplanter, som første gang udkom i 1478 og blev genoptrykt mange gange derefter*.

[3] Fábrotin eða einföld lyf. / *Jævne eller enkle medikamenter*.

fornödne videnskaber, og naar de da effter offentlig examen havde aflagt pröve paa vedbörlig beqvemhed, kunde enhver af dem aflægges med en gave af 20 rdr. til hjemrejsens befordring. Skulde disse chirurgi derimod ej vilde underkaste sig bemelte rejse, maatte dem forundes en og anden tjeniste i landet, hvortil de fandtes beqvemme, og som de gjorde ansögning om.

B) Betreffende jordemoderindretningen da formene vi, at förend landet med de ommeldte fjerdingschirurgi bliver forsynet, kan derved intet med synderlig nytte være at udrette. Men disse chirurgi bleve siden effter nöjagtig overlæg med landphysicus bedst i stand til at gjöre allerunderdanigst forslag om indretningens beqvemmeste anlag, da de i saa fald effter enhvers fjerdings forefindende beskaffenhed kunde med ydermere sikkerhed derom vide at forestille alle omstændigheder, som maatte være fornödne at iagttages.

Efter at vi saaledes, som anfört er, havde allerunderdanigst frembragt vore betænkninger og forslag om instructionens 1ste og anden post, blev det besluttet, at Commissionens næste session igjen skulde foretages næstkommende 25de hujus, da den 3je, 4de og 5te post i den allernaadigste instruction skal tilbörlig blive betragtet.

Arnerhol,
den 4de Martii 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

Efter beslutning udi sidste session foretog Commissionen sig i dag den 25de Martii 1771 allerunderdanigst at anbringe de betænkninger og forslag, hvortil den allernaadigste instructions 3je, 4de og 5te post giver anledning.

De fra adskillige siden forrige session indkomne efterretninger og forslag blive her tilföyede under fölgende litteris:

Lit. AA. N° 1. Underretning og forslag fra en anonymus.
N° 2. Fra 2de bönder i Midfiorden,[1] indkom d. 26de Febr. 1771.

[1] Miðfjörður, Hún.

BB. Fra landfoged Skule Magnussen, brev med indsluttet underretning om Dahlesyssel fra sysselmand Ketilson,[1] indkom 28. Febr. 1771.
CC. Fra bönderne paa Alftenæs,[2] indkom d. 2den Martii 1771.
DD. Fra præst Gudlögur Svensen[3] om gjærder, indkom d. 2den Martii 1771.
EE. Fra apothekersvend Biörn Jonsen[4] om kornavling, indkom 12de Martii 1771.
FF. N° 1. Fra laugmand Marcussen[5] om hospitalerne.
N° 2. Om fattiges væsen, indkom d. 13de Martii 1771.
GG. Fra landphysicus Poulsen[6] om midler mod faarepesten, indkom 20de Martii 1771.
HH. Fra sysselmand Brinjolv Sivertsen,[7] besvarelse paa Commissionens pro memorier, indkom 2den Martii 1771. N° 1 og 2.

Som fiskerierne ere unægtelig et af hovednæringsmidlerne i Island, saa bör paa sammes bedste drift anvendes al muelig omsorg. Til den ende paalægger de allernaadigste instructions 3je post os ved de deri under adskillige afdelninger opgivne indhold at yttre vore tanker, og i allerunderdanigst fölge deraf lægge vi her til ethvert membrum[8] saadanne anmærkninger:

a) Indlöbne efterretninger lit. H og lit. HH n° 1[9] bevidne, at i Rangaae-

[1] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793; Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803.
[2] Álftanes, Gull.
[3] Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.
[4] Björn Jónsson (1738–1798), lyfjafræðingur, lyfsali í Nesi / *farmaceut, apoteker på Nes* 1772–1798.
[5] Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.
[6] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779.
[7] Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771.
[8] Kafla. / *Afsnit*.
[9] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 580–597 (Þorsteinn Magnússon sýslumaður fjallar um leiðir til viðreisnar landinu 12.11.1770. Lit. H; Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 28.1.1771. Lit. HH. N° 2. / *Sysselmand Þorsteinn Magnússon beretter om veje til at genrejse landet 12.11.1770. Lit. H*; *Sysselmand Brynjólfur Sigurðsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 28.1.1771. Lit. HH. N° 2*).

walle- og Arnessysseler[1] kan baaderne ikke uden livsfare bruges, medmindre de have större bemandning, end deres bygnings benævnelse af sex-, aatte-, tie- og tolværinger formeenes at udfordre. Kysterne af disse syssler ere udsatte for det aabne hav, og strömmene ere der i höj grad stride, hvilket til sammen, allerhelst naar havet er noget oprört, foraarsager farligste brændinger og havsue, hvorved landningen paa sine stæder gjöres höyst besværlig. En ualmindelig kraft udfordres derfor, saavel til at kunde roe op imod strömmen, som til at faae baaderne vel paa land imod de ellers overvældende bölgers magt, i hvilket sidste fald nogle af det udvalgteste mandskab maae, ved at nærme sig til landet, hastig stige ud i vandet for at understötte baadene, saa de hverken skal kunde omveltes, eller med for stor fart stöde paa land, ej heller ved bölgerne igjen drages ud i söen.

Under Vesterjökelen[2] gives og landningspladser af nysnævnt beskaffenhed, og der bruger man ligeledes en meer end almindelig besætning paa baaderne. Her i nærheden, hvor fiskemedene[3] ligge 3 mile og længer fra landet, finde vi, at det ej holdes raadeligt, helst i vinter- og vaartiden, at roe paa de saakaldede firemannefarere med mindre end 6 mænd, paa det man kan være i stand til at naae land, om haardt veyr uformodentlig skulde bryde lös. Efter saadan tingens sande sammenhæng, ere vi af den allerunderdanigste formeening, at et mindre end det i landet paa baaderne hidtil brugelige mandtal ej staaer til at indbringe.

Skulde derimod fejlene bestaae i baadenes bygningsmaade, hvorved de enten ere for tunge eller uskikkede til, ved mindre mandskab at bruges under benævnte omstændigheder, da kan derom haabes overbevisning, naar de, effter allernaadigste beslutning, forventede folk fra Sundmör[4] hidkomme og have paa deres maade bygget samt prövet nogle baade. Det vil saa tillige lægges for dagen, om disse folkes maade med at sejle ud paa og tilbage fra fiskerierne ej ligedan kan her anvendes, naar vinden nognledes giver anledning dertil.

b) De extracter, vi have gjort af nogle til amtmand Stephensen[5] forleden aar fra sysselmændene indsendte beretninger, give blandt andet

[1] Rangárvallasýsla; Árnessýsla. / *Rangárvallasyssel*; *Árnessyssel*.
[2] Svæðið umhverfis / *Området omkring* Snæfellsjökull, Snæf.
[3] Fiskimiðin. / *Fiskebankerne*.
[4] Sunnmæri, Noregi. / *Sunnmøre, Norge*.
[5] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

oplysning om, at baadenes antal vare da 1771 af store og smaae. Deriblandt fandtes 1.183 af de större, som paa Sönder- og Vesterlandet kunde bruges til værtidsfiskerierne,[1] og 221 smaae baade, hvoraf man ikkun benytter sig i godt veyr og om sommeren. Efter dette forhold indsee vi tydelig, at her er ingen mangel paa baade, men paa mandskab til deres besætning, og saadant udsigende haabe vi allerunderdanigst at godtgjöre ved fölgende forklaring:

Tabellerne lit. D[2] vise, at i landet ere ikkun 21.129 mandfolk. Naar nu derfra drages[3] det i tabellerne antegnede antal af Deres Majestæts civile betjentere, kloster- samt ombudsholdere[4] og deslige, saavel som kirke- og skolebetjentere samt studentere, tillige med hospitalslemmer, gebrekklige og afsindige personer, hvortil saavel maae lægges drengebörns tal i 1te og 2 rubriqve, som i det mindste halve delen af mandfolket i 3je og 7de rubriqve, saa erfares, at der ikkun findes 7.926 mænd tilbage. Hvorfra igjen maae drages antallet af saadanne, hvis husholdning samt andre omstændigheder maatte være saa, at de ej kan forlade sit hjem. Og disses tal bliver endnu anseelig foröget ved de uberegnede af mandtallet udi Tingöe- og Muhlesyssler, saavel som öster parten af Skaftefieldssyssel,[5] hvorfra ingen kan formedelst vejenes længde og besværlighed söge fiskerierne paa Sönder- og Vesterlandet. Antages nu allene et middel til, saasom 8, ja ikkun 7 af den folkehjælp, som til enhver baad af för ommældte 1.183 ere fornödne til værtidsfiskerierne paa bemelte stæder af landet, saa bliver det tydeligt, at til fiskeriernes tilbörlige drift haves stor mangel paa folk.

[1] Fiskveiðar um vetrarvertíð (frá byrjun febrúar til 11. maí). / *Fiskeri i fangstsæsonen (fra begyndelsen af februar til den 11. maj)*.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 605–606; 647–649 (Manntalstafla yfir Hólastifti 1769 frá Gísla Magnússyni biskupi 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]; Manntalstafla yfir Skálholtsstifti 1769 frá Finni Jónssyni biskupi [án dags. 1770]. Lit. D. [N° 1]. / *Mandtalstabel over Hólar stift 1769 fra biskop Gísli Magnússon 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]*; *Mandtalstabel over Skálholt stift 1769 fra biskop Finnur Jónsson [uden dato 1770]. Lit. D. [N° 1]*).

[3] Dregst frá. / *Trækkes*.

[4] Umboðshaldari. / *Ombudsforpagter*.

[5] Þingeyjarsýsla; Norður-Múlasýsla; Suður-Múlasýsla; Austur-Skaftafellssýsla. / *Þingeyjarsyssel; Norður-Múlasyssel; Suður-Múlasyssel; Austur-Skaftafellssyssel*.

c) Biskop Finnur Jonsen udlader sig lit. G n° 2, pag. 11,[1] at fiskevirkningen paa den terreneuviske maade[2] kan skee i Arnes-, Guldbringe-, Snefieldsness-, Bardestrands- og Isefiordssysseler.[3] Dette stemmer overens med en anden meer special underretning, som fastsætter, at foruden de allerede gjorde anlæg af bemelte fiskevirkning udi Öreback, Kieblewig, Havnefiord, Bildal, Patrixfiord, Dyrefiord og Isefiord,[4] kunde samme virkning ligeledes lade sig gjöre i Grindewig, Bosand, Budenstad, Stappen, Revet, Olufswig og Dyrefiord,[5] om Compagniet[6] fandt sin regning ved videre at gjöre anlæg dertil. Og i saa fald vilde det blive indvaanerne til stor hjælp, om Compagniets betjentere bleve udredede med det fornödne til de bedste udroeningsstæder ved sidstnævnte havne, for der at modtage fisken til virkning, saasnart som man landede dermed. Paa den maade vilde fisken blive bædre for handelen, og folket kom derved snart selv til at lære denne virkningsmaade, ligesom nogle bönder ved Holmens havn[7] allerede vide meget vel at omgaaes dermed. Og for saadan virket fisk nyde i handelen 50 fisk pr. vet, hvorved de, naar det til hver vet fornödne salt, 2½ kutting, fradrages, have 28⅛ skilling courant pr. vet meer i fordel end paa den almindelige törfisk, hvis virkning disuden i vedholdende regnvejr er underkastet större vanskeligheder. Ja, mislinger offte saa, at deraf ej modtages meer end den halve del, da ræsten gjöres til udkastfisk,[8] hvilket foraarsager baade handelen og indbyggerne störste skade.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 681 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

[2] Terreneuve er eldra heiti á Nýfundnalandi og vísar hér til sams konar verkunaraðferðar á saltfiski og tíðkaðist þar. / *Terreneuve er et ældre udtryk for Newfoundland, og i dette tilfælde henvises der til fremstilling af klipfisk efter metoder hentet herfra.*

[3] Árnessýsla; Gullbringusýsla; Snæfellsnessýsla; Barðastrandarsýsla; Ísafjarðarsýsla. / *Árnessyssel; Gullbringusyssel; Snæfellsnessyssel; Barðastrandarsyssel; Ísafjarðarsyssel.*

[4] Eyrarbakki, Árn.; Keflavík, Gull.; Hafnarfjörður, Gull.; Bíldudalur, Barð.; Patreksfjörður, Barð.; Dýrafjörður, Ísafj.; Ísafjörður, Ísafj.

[5] Grindavík, Gull.; Básendar, Gull.; Búðir, Snæf.; Arnarstapi, Snæf.; Rif, Snæf.; Ólafsvík, Snæf.; Dýrafjörður, Ísafj.

[6] Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

[7] Hólmshöfn við Reykjavík / *Hólmur havn ved Reykjavík*, Gull.

[8] Fiskur sem er of lélegur til að selja til kaupmanna. / *Fisk, der er for dårlige til at blive handlet.*

d) Efterretninger forsikkre, at folket fra oplandet[1] söge fiskerierne med stor vinskibelighed. Det samme gjöre og indbyggerne i de dele af Nord- og Österlandet, hvor vejenes længde og besværlighed ej hindre mueligheden og foraarsage alt for store udgiffter derpaa. Og at disse folk tillige söge de for dem mest beqvemme og fordelagtige stæder at fiske paa, det tage vi ligesaa lidet i tvivl, som de jo effter lejlighed flittig söge fiskerierne. Thi folkets fordel og trang driver dem til at anvende bedste omhue derpaa, allerhelst som det, effter landests nærværende tilstand, er höystnödvendigt for deres næring samt livsophold. Og om herudi skulde noget foretages, hvorved nogen maatte tvinges til i serdeleshed at söge visse stæder, er det befrygteligt, at saadan foranstaltning heller vilde opvække modvillighed og mismodighed end lyst og fyrighed til at söge söen, i besynderlighed under en tid da folkebristen er saa fölelig, som nyelig tilforn allerunderdanigst er gjort forklaring om.

e) Torskegarnsbrug har til stor fordeel meget tiltaget i Havnefiord, og i Kieblewig,[2] höre vi ligeledes, at de bruges med godt udfald. Det er ej heller at tvivle om, dette garnfiskerie jo lidt effter lidt vil komme til at udbredes, allerhelst i fjordene og i beqvemme bugter, hvor garnene med större sikkerhed kan udsættes end paa grundene i den aabne söe. Saaledes tænkes det, at torskegarn kan indföres paa nogle stæder i Holmens destrict[3] og ved Budenstad, Revet, Olufswig, Grönnefiord, Stickesholm, Patrixfiord, Bildal, Dyrefiord, Isefiord, Wapnefiord og Rödefiord.[4] I övrigt kan det ej fejle, at de forventende fiskere fra Sundmör[5] jo höjlig vil tjene til at befordre torskegarnsbrug der, hvor de maatte komme, og effter deres erfarenhed finde tingen gjörlig.

f) Nysnævnte fiskere komme uden tvivl ligeledes at bidrage meget til at indföre den beqvemmeste maade at binde silde- og flöndregarn paa, for dermed at kunde gjöre fordelagtig fangst, hvor sild og flöndre helst maatte findes omkring de stæder, disse folk blive anviste til at opholde sig paa. Omgangsmaaden ved saadant fiskerie vil derpaa lettelig udbre-

[1] Úr uppsveitum, byggðum sem liggja inn til landsins, fjarri sjó. / *Fra landbrugsområderne, der ligger inde i landet væk fra kysten.*

[2] Hafnarfjörður, Gull.; Keflavík, Gull.

[3] Hólmur (Reykjavík), verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull., Kjós. og Borg.

[4] Búðir, Snæf.; Rif, Snæf.; Ólafsvík, Snæf.; Grundarfjörður, Snæf.; Stykkishólmur, Snæf.; Patreksfjörður, Barð.; Bíldudalur, Barð.; Dýrafjörður, Ísafj.; Ísafjörður, Ísafj.; Vopnafjörður, N-Múl.; Reyðarfjörður, S-Múl.

[5] Sunnmæri, Noregi. / *Sunnmøre, Norge*.

des rundt om landet, allerhelst naar det bliver kundbart, at en besynderlig fordel er ifölge dermed, og at saadant ej er et vigtigere arbejde i vejen, som paa samme tid nödvendig maae foretages.

Hvad man ellers bliver berettet om sild, der hist og her stöde paa landet, er saare ubestemt, da deraf ej kan med visshed sluttes, enten samme er stor eller smaae sild, ej heller om sildesvermens ankomst skeer aarlig, ja paa visse aarets tider, og paa bestandige stæder. De underretninger derimod, som vi have faaet om flöndrefangsten i adskillige syssler, ere vel nogenledes vel bestemte, men dog alt for lidet udförlige, til at vi dermed allerunderdanigst bör fremkomme. Saa meget kan vi derom sige, at flöndrefangsten maae skee ved garn, om deraf noget til fordel og overflödighed i almindelighed skal opnaaes, og ej alt for meget hindre nödvendigt arbejde, som just i den tid, nemlig Juliimaaned maae foretages, da flöndrefangsten effter beretning bedst skal slaae ind.

g) Sysselmanden Brinjolver Sivertssen i Arnessyssel beretter lit. HH n° 1,[1] at saavel i Ölvesaae,[2] der falder i söen omtrent en halv mil væsten for Öreback,[3] som i 4re dertil stödende mindre aaer söge en stor mængde lax aarlig i Maji samt Junii, og undertiden sidst i Aprilmaanet, da den ej standser i sin fart for höyt op mod fjeldene 10 til 12 mile fra udlöbsgabet af aaen.

Hvor nu laxefangsten heri foretages, skeer det af 2de mænd ved dragegarn,[4] hvis ene ende holdes af en der staaer paa det törre, medens den anden mand effter omstændighederne enten rider eller roer ud med den anden ende, og dereffter drager samme i land, da den saaledes fangede lax findes at veje 10 til 20 pd. og mange 30, men faae 40 pd. Sysselmanden er med god grund af den tanke, at i Ölvesaae kunde oprettes en fordelagtig laxefangst, allerhelst en halv mil oven for aaens udlöb, hvor den findes 2.600 favne breed med nogle derimellem liggende törre, samt af vandet overskyllede sandbanker, og dybet mellem disse er ikkun 3 til 4 alen.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 600–601 (Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður skrifar um kornmölun, kornrækt laxveiðar og fleira 28.2.1771. Lit. HH. N° 1. / *Sysselmand Brynjólfur Sigurðsson skriver om kornmaling, korndyrkning, laksefiskeri med mere 28.2.1771. Lit. HH. N° 1*).

[2] Ölfusá, á / *elv*, Árn.

[3] Eyrarbakki, Árn.

[4] Dragnet eða fyrirdráttarnet. / *Fiskegarn, der trækkes gennem vandet med reb*.

Vores allerunderdanigste betænkning herover er, at laxefangsten i Ölvesaae forekommer os at kunde blive af stor vigtighed, naar de mest beqvemme midler dertil, effter grundenes adskillige situationer, bleve satte i verk. Og saavidt vi kan skjönne, gives dertil ikkun 3de veje, foruden de ibrugværende dragegarn, nemlig: 1° Laxekister med dertilhörende demninger og stængsler. 2do Staaende garn[1] og de saakaldede ruser, der paa adskillige maader udsættes, ligesom stæderne give anledning til. 3° Flydegarn[2] eller næt, der styres af en mand i en fladbygget baad, som tillige med garnet lader sig drive af strömmen til et vist stæd, hvor garnet opdrages og rygtes.

Vi gjöre os herved det gode haab, at de allernaadigste hid befalede mænd fra Sundmöer vil saavel ved laxefangsten i Ölvesaae, som ved laxefiskeriet i den udi Borgerfiorden faldende Hvitaae,[3] blive af megen nytte til at undervise de hos aaerne boende bönder i den bedste maade at fange lax paa, som udi Sundmöer maatte være i brug. Om Hvitaae have vi ellers hidtil ej erholdet anden underretning, end at paa den söndre side stöder Grimsaaen til den, foruden Laxaaen,[4] som ligeledes har sit udlöb til Borgerfiorden.

Men paa hvad maade laxefiskerierne i benævnte og andre landets aaer end maatte blive indrettede, skulde det nöye iagttages, at elvene i midten blive aabne og ustængede, paa det de mange mile op i landet boende folk kunde tillige faae sin deel af fangsten, ligesom dermed forholdes baade i Norge og fleere lande. Skulde nogen ej vilde benytte sig af sin ved aaerne havende forstrandsrettighed, maatte en anden, som tilböd sig der at vilde gjöre anlæg til fiskerie, samme ej formeenes imod at aflægge til grundeyeren en 8de del af fangsten.

h) Vi ere af samme tanker med biskop Finnur Jonsen lit. G n° 2, pag 13,[5] thi at beskrive alle fiskerige elve og vande i Island med deres tilhö-

[1] Lagnet. Net fest við stjóra. / *Nedgarn eller sættegarn. Fiskegarn, der sættes i vandet og holdes fast med sten.*

[2] Reknet. Net fest með taug við skip og látið reka fyrir straumi. / *Drivgarn. Garn, der er fastgjort med tov til en fiskerbåd og driver med strømmen.*

[3] Borgarfjörður, Borg. og Mýr.; Hvítá, á / *elv*, Borg. og Mýr.

[4] Grímsá, á / *elv*, Lundarreykjadalur og Bæjarsveit, Borg.; Laxá, á / *elv*, Leirársveit, Borg.

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 683 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

rende beskaffenhed vilde blive et særdeles stort og vanskeligt, skjönt meget nyttigt, arbejde. Herom kunde de allerunderdanigst foreslagne land- og politieinspectores i sin tid blandt andet faae lejlighed og blive i stand til udförlig at gjöre beskrivelse.

Imidlertid maae vi ej undlade allerunderdanigst at frembringe de underretninger, vi derom have bekommet fra sysselmændene i Rangaaewalle-, Hunevands-, Dahle- og Arnessyssler,[1] og skal vi fremdeles ej mangle ligeledes at fremkomme med, hvad derom fra flere sysselmænd maatte effter vor begjæring indlöbe.

Udi lit. H, pag. 11[2] berettes, at i Rangaaevallesyssel haves udi begge Rangaaer[3] op til fosserne, samt udi alle ferske söer, saavel i böygden som paa fjeldene, fangst af örter[4] om efterhösten udi garne og benyttes, saavidt folkene faaer stunder og lejlighed fra andre uforbigjængelige reyser og forretninger.

I lit. P n° 3. § 2.[5] berettes, at i Hunevandssyssel findes fölgende aaer:

1° Blanda, som har sin begyndelse i den store jökel[6] eller snæfjæld, som adskiller Sönder- og Norderlandsfierdingen, löber saa effter ödemarker, siden i Svartaardalen og Langedalen,[7] hvor hun bliver temmelig stor af de mange smaae elve og bekker, som der falde i.

2° Saakaldet Laxaae, som er meget kort og udgaaer fra Svinevand igjennem et lidet tinglav, kaldet Torfalæk, til söen.[8]

[1] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785; Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773; Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803; Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 587–588 (Þorsteinn Magnússon sýslumaður fjallar um leiðir til viðreisnar landinu 12.11.1770. Lit. H. / *Sysselmand Þorsteinn Magnússon beretter om veje til at genrejse landet 12.11.1770. Lit. H*).

[3] Eystri-Rangá og Ytri-Rangá, ár / *elve*, Rang.

[4] Urriða. / *Ørreder*.

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 436–437 (Bjarni Halldórsson sýslumaður skrifar um fiskveiðar í sjó og lax- og silungsveiði í ám og vötnum 30.10.1770. Lit. P. N° 3. / *Sysselmand Bjarni Halldórsson skriver om fiskeri i havet og lakse- og ørredfiskeri i åer og søer 30.10.1770. Lit. P. N° 3*).

[6] Gletsjer. Islandsk *jökull*. Hér / *Her* Hofsjökull.

[7] Blanda, á / *elv*, Hún.; Svartárdalur (rétt er / *korrekt er* Blöndudalur) og Langidalur, Hún.

[8] Laxá á Ásum, á / *elv*, Hún.; Svínavatn, stöðuvatn / *indsø*, Hún.; Torfalækjarþingsókn / *Torfalækjartingsogn*, Hún.

3° Watnsdalsaae, som löber effter Watnsdal til söen.

4° Widedalsaae effter Widedal paa samme maade.

5° Midfiardaraae[1] löber effter det tinglav.

I alle disse elver fanges lax og örter med megen flid, dog liden fordel, da baade fiskeriet og laxefangst er her meget mindre end söndenlands. Fangsten skeer ellers gemeenlig med garn, som trækkes i aaen eller sættes paa visse stæder. Samme fangst tilhörer alle de gaarder, som ejer land til elven, effter advenant.[2]

Efterretning om Dahlesyssel lit. BB. § 5 & 6[3] udviser, at i den der i sysslet værende Hvamsfiord falde de 3de aaer Fáskrud, Laxaa og Haukadalsaa,[4] hvortil söger en mængde lax. Udi den förste fanges næsten slet intet formedelst dens vanskjellighed, men dog mest formedels uerfarenhed og uformuenhed. Udi den anden, nemlig Laxaaen, fanges noget, dog troes ikke den 100ste part af hvad, der kunde fanges. Thi da bönderne have ikkun vaader[5] til denne fangst, kand de ikke bruges förend hen i Julio, da sneen mestendeels er optöet af fjeldene. Thi för er aaen for dyb for deres vaader. Men siden bliver aaen saa liden, at laxen ikke kand gaae i den. Udi den sidste fanges der for nærværende tid næsten slet intet. Udi 2de af disse aaer kunde bruges laxekister, besynderlig i den förste, da ingen derved kunde tabe noget af laxefangsten. Men da Laxaaen falder langs ad en dal, som er bebygget paa begge sider, saa kunde ikkun den, som boer langt op i dalen, bruge laxekiste. Og om der fangedes nogen mængde lax, saa var der strax mangel paa salt til at forvare den.

Af ferske vande, hvor i fiskerie kand drives, haves der i sysselet intet uden i Laxaardalen og Haukadalen.[6] De vande i Laxaardalen ligge höyt oppe paa fjældene og söges næsten slet intet. Men i Haukadalen er et stort vand rigt paa fisk, men forferdelig dybt og ubeqvemt til fiskerie.

[1] Vatnsdalsá, á / *elv*, Vatnsdalur, Hún.; Víðidalsá, á / *elv*, Víðidalur, Hún.; Miðfjarðará, á / *elv*, Hún.

[2] Í hlutfalli við. / *I forhold til.*

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 208–209 (Magnús Ketilsson sýslumaður ritar greinargerð um Dalasýslu [án dags. 1771]. Lit. BB. [N° 1]. / *Sysselmand Magnús Ketilsson skriver om Dalasyssel [uden dato 1771]. Lit. BB. [N° 1].*

[4] Hvammsfjörður, Dal.; Fáskrúð, Laxá í Laxárdal, Haukadalsá, ár / *elve*, Dal.

[5] Voðir (ádráttarnet). / *Vod (fiskenet, der trækkes gennem vandet).*

[6] Laxárdalur og Haukadalur, Dal.

Dog kunde der enda fanges meget, om ikke mangel paa garn, erfarenhed og folk var i vejen.

Om aaer og ferske vande i Arnessyssel meddeler lit. HH n° 2 § 2,[1] saadan beretning: Udi Arnessyssel findes 2de stoere elve, nemlig Ölvesaae, som har sit udfald i söen mellem Thorlakshavn og Örebacke og falder langs heele sysselet over 14 mile fra den saakaldede ferske söe Hvitaaevand.[2] I samme löbe 4re andre mindre elver:

α) Den saakaldet Sog, som löber fra den ferske söe Tingvallevand gjennem 2de repper, Grimsnes og Grafning.[3]

β) Brueraa, som löber i Ölvesaa mellem Grimsnes og Biskopstunger[4] og haver sit udspring höyt op til fjælds, norden for Biskopstunger.

γ) Saakaldet Fliot, som falder igjennem Biskopstunger og har sit udlöb i den store elve Ölvesaaen (hvilken deroppe kaldes Hvitaa) lidt östen for bispestolen Skalholt,[5] men udspringer langt oppe til fjælds mellem Norder- og Sönderlandet.

δ) Laxaae, som löber i Hvitaae sönden for Skalholt, og har sit udspring fra Nordlandsfjeldene, löber saa langs igjennem de saakaldede Repper.[6] I alle disse elve har lax og örter sin gang og opholdsstæd, hvor de paa sine stæder fanges med garn.

Imellem Arnes- og Rangerwallesyssel löber den anden store elv Tiorsaa, som har sit udspring fra isfjældet, saakaldet Arnerfeldsjökul,[7] som er 15 à 16 mile lang vej til udlöbet i söen östen for Örebacke. I samme elve er ingen besynderlig laxe- eller örtefangst formedelst ureent jökelvand.[8]

1 *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 593–594 (Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 28.1.1771. Lit. HH. N° 2. / *Sysselmand Brynjólfur Sigurðsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 28.1.1771. Lit. HH. N° 2*).

2 Ölfusá, á / *elv*; Þorlákshöfn og Eyrarbakki, Árn.; Hvítárvatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn.

3 Sog, á / *elv*; Þingvallavatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn.; Grímsnes og Grafningur, þ.e. Grímsneshreppur og Ölfushreppur / *dvs. Grímsnesrep og Ölfusrep*, Árn.

4 Brúará, á / *elv*; Ölfusá (rétt er / *korrekt er* Hvítá), á / *elv*; Grímsnes og Biskupstungur, Árn.

5 Tungufljót, á / *elv*; Hvítá, á / *elv*; Skálholt, Biskupstungur, Árn.

6 Stóra-Laxá í Hreppum, á / *elv i Hreppar*; þ.e./*dvs*. Eystrihreppur og Ytrihreppur (Gnúpverjahreppur og Hrunamannahreppur), Árn.

7 Þjórsá, á / *elv*, Árn. og Rang.; Arnarfellsjökull, nú / *nu* Hofsjökull.

8 Jökulvatn eða jökulá. / *Gletsjerelv*.

Ferske söer ere og 4re i Arnessyssel, som örter fanges i:

a) Det saakaldede Hlyderwand, östen for Herdiservig, som har sit udlöb i söen tet ved Vogsos[1] præstekald og tilhörer bemelte præstekald, ½ mile i omkreds.

b) Den navnkyndige store ferske söe Tingwallewand, tet ved landstinget, 5 à 6 mile i omkreds, hvor der falde mangfoldige örter, der fanges baade med garn, kroger og linier, vinter og sommer. Deri have itak[2] præstegaarden Tingwalle, Skalholts bispestoels jorder, Kaldarhöfde, Midfell, Ölvesvand,[3] samt propietaire bondegaardene Heidarbair og Skalabreckur.[4]

c) Apavand, 1 mile i omkreds, hvor i fanges örter med garn fra næstliggende bispestoelens jorder og proprietair bondegaarden Gröf.[5]

d) Hvitaaevand, 2 mile i omkreds, höyt op til nordfjældene. Der falde vel mangfoldige örter, som ingen förer sig til nytte, formedelst bemelte ferske söe ligger ovenfor et stejlt fjæld 3 à 4 mile fra bygdelavet Biskopstunger og er vanskelligt at komme over uden om höjsommerdag, da folk har andet at bestille.

Den almindelige folkemangel, som over heele landet saa merkelig spores, er vist nok for en stor del hinder udi, at de nylig opregnede, samt mange andre fiskerige indsöer og aaer, ej blive dragne de muelige fordele af. Vi driste os derfor i den henseende ej til at gjöre noget allerunderdanigst forslag. Men vi ere ikke dismindre i de tanker, at disse saavel som fleere nu lidet skjöttede næringsmidler vil i sin tid bædre oppasses, naar en nyttig folkemængde og landets dermed fölgende formue har nogenledes foröget sig.

i) Vi ere af den formodning, at om noget forsög skulde gjöres for igjen at opdage den östre part af Grönland, maatte saadant foretagende gaae for sig om foraaret, allerhelst paa en tid naar landet her var bespent af havis, da man i saa fald har en slags grund til at dömme, at den is just kunde være lösnet fra det fasteland i Grönlands Östreböygd[6] og derpaa

[1] Hlíðarvatn, stöðuvatn / *indsø*; Herdísarvík; Vogsósar, Selvogur, Árn.

[2] Ítak. Réttur til ákveðinna nytja af jörð í eigu annars. Hér veiðiréttur. / *Rettigheder til en bestemt udnyttelse af en jord, der ejes af en anden. Her fiskerettighed*. *Islandsk* ítak.

[3] Þingvellir, bær / *gård*, Þingvallahreppur; Kaldárhöfði, Grímsnes; Miðfell, Þingvallahreppur; Ölfusvatn, bær / *gård*, Ölfushreppur, Árn.

[4] Heiðarbær og Skálabrekkur (nú / *nu* Skálabrekka), Þingvallahreppur, Árn.

[5] Apavatn, stöðuvatn / *indsø*; Gröf, Grímsnes, Árn.

[6] Eystribyggð, Grænland / *Grønland*.

ved storm samt ström drevet herover. Men til at udföre dette disbedre maatte endelig 2de buyser[1] være i fölgeskab, paa det, om noget misligt skulde tilfalde en af dem, den anden da ej allene kunde være til hjælp, men den forlangte opdagning maatte derved med end mere sikkerhed forventes. Disse buyser burde ej allene være ligesaa sterkt byggede som de bedste skibe, der udrustes til hvalfangst, men de skulde i lige maade være forsynede med alt, hvad som behöves til hval- og sælhundefangst. Baade i forhaabning ved nogen fangst at kunde böde paa omkostningerne ved saadan expedition, saa og for dog at udrette noget, om hovedhensigten dermed skulde slaae fejl. I övrigt vil det blive en hovedsag hertil ej allene at bekomme de mest erfarne skippere, men endog dertil bedst udsögte söefolk, der maatte være vante til saadanne rejser. Det kunde disuden have sin nytte, om med hver buys blev sendt en islandsk student, som skulde holde en journal over det under rejsen forekommende og paa det, om hensigten af reysen lykkedes, de da maatte kunde tale med de forefindende indvaanere, der ventelig, som afkom fra en islandsk colonie, maae endnu bruge deres forfædres sprog.

I overeenstemmelse med de allerunderdanigste betænkninger, som vi nu i særdeleshed har frembragt til enhver deel af den allernaadigste instructions 3je post, skal vi endnu lægge nogle forslag, som haabes vil have god virkning til fiskeriernes forfremmelse og til forögelse af den derpaa meget hvilende offentlige velstand.

Allerunderdanigst forslag

A) For saa meget mueligt er at befordre lyst og ævne hos almuen til at söge og drive fiskerierne af yderste kræffter, vil det være fornödent, at det saakaldede mandslaan[2] kunde blive afskaffet. Hvilket paa sine stæder i landet saaledes forknytter den fattigste almue, at de næsten ej kan gjöre sig haab om at lægge noget op til bedste for sig selv med kone og börn, idet lejlændinger af jorde og hjalejer formeenes at eje baader, men i dets stæd tvinges de aaret om til at roe paa husböndernes, og for dette nyde de da ej meer end en lod til underholdning for sig og sine, samt afgiffters betalning.

Det maatte derfor blive enhver lejlænding af en jord allernaadigst tilladet selv at udrede baader, som det i lige maade maatte være en hjale-

[1] Bússur, seglskip af minni gerð. / *Byser, mindre sejlskib*.

[2] Róðrarkvöð. Skylda leiguliða og hjáleigubænda að róa á bátum jarðeigenda á vertíð eða sinna flutningum. / *Hoveri på båd. Fæsteres og afbyggeres forpligtelse til at ro på jordejerens både i fiskesæsonen eller udføre transporter. Islandsk* mannslán.

jemand uformeent enten allene eller i fellesskab med en anden, dog paa samme jord med ham, at eje baader. Hvilke dog ej maatte være mindre end firemannefarer for dermed, helst i værtidsfiskeriet, at kunde höste dismeer fordeel. De derimod, som ikke havde lyst eller ævne til at eje nogen baad, maatte uden vegring roe paa sine husbönders baade fremfor paa nogen andens, imod derfor at nyde de vilkaar, som i almindelighed ydes.

Naar en hjalejemand har forskaffet sig en baad, bör han paa næste mandtalsting[1] fremvise bevis om, at baaden virkelig er kjöbt for hans egen regning, og kjöbebrevet maae da være underskreven af 2de vidner til vitterlighed, og det document skal dereffter gratis paaskrives og oplæses ved mandtalstinget.

B) Det vil uden tvivl blive höyst nyttigt, om 2, 3 og 4 af fattige og derhos skikkelige forældres drængebörn, som ere sunde, sterke, samt vel udseende og havde været til confirmation, ja som ellers ikke vare bekjendte for nogen grov udyd, bleve saaleedes med forældrenes gode villje udtagne af hvert syssel, at 4re deraf tages i de mest folkrige, 3de i de middelmaadige og 2de i de mindst befolkede syssler. For disse drenge maatte anskaffes plads hos de mest driftige og formuende bönder ved söekanten i Sundmöer,[2] hvor de paa 6 til 7 aar skulde forblive og imidlertid lære alt, hvad som hos saadanne bönder forefaldt, saavel til næringsbrug paa vandet som paa landet. Der kunde de saaledes faa færdighed, ej allene i at binde torske-, lax-, örret-, flöndre- og sildegarn, men endog lære den rette maade at anvende og benytte sig deraf.

Der havde de lejlighed til saavel at öve sig udi baaders og jægters bygning, som i at sejle med dem paa adskilligt fiskerie, kort og langt til söes, ja, endog med nogle jægter at gjöre aarlige reyser til Bergen. Der er ligeledes en herlig anledning for denne opvaxende ungdom tillige at undervises i den vinskibelige maade, som hos de flerste paa Sundmöer er i brug til höe- og kornavlingens formerelse. Der kunde og læres, hvorledes disse duelige og flittige bönder selv tilvirker al jords- og gaards redskab med meere.

[1] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep.*

[2] Sunnmæri, Noregi. / *Sunnmøre, Norge.*

Ommældte drenge maatte nyde frie reyse til Kiöbenhavn, og effter ankomsten did burde de, som ej havde havt börnekopperne, strax inoculeres, da de dereffter ved lejlighed skulde sendes til Bergen for derfra videre at befordres til Sundmöer. De som maatte saa seent komme til Kiöbenhavn, at ingen skibs lejlighed meer gaves for dem til Bergen, kunde indtil næstfölgende sommer allernaadigst forundes plads paa opfostringshuset, hvor de imidlertid, foruden skriven og regning, maatte faae undervisning i et og andet arbejde, hvortil de fandtes at have beqvemhed. Naar nu disse drenge havde udtjent, maatte de sendes hjem til sit fædreneland igjen, og derpaa skulde nok engang et lige tal af saadanne drenge, som för, udvælges for ligeledes at bortskikkes og befordres til de for duelighed mest bekjendte bönder i Sundmöer.

Ved ankomsten til Island maatte disse oplærte folk forskaffes etablissement helst i de syssler, hvorfra de först vare tagne, og burde saadan deres belönning blive meer eller mindre betragtelig, som de havde meer eller mindre gode attester fra vedkommende præster og husbönder i Sundmöer om deres opförsel, flid og duelighed. Men om dette sidste skal vi ved en anden lejlighed allerunderdanigst videre udlade os.

C) Da det bædste værtidsfiskerie indfalder under Mariæ bebudelses[1] og skjærtorsdags-, samt langfredagstid, var det meget tjenligt for landet, om allernaadigst maatte forordnes, at disse dage skulde holdes halvhellige. Saa at derpaa effter tjenisten kunde fiskes, da i saa fald paa hver af de dage skulde aflægges 1 lod af hver baads ladning til indkomst for hospitalerne. Og den lod maatte da hæffte paa baaden, hvis eyere derfor skulde være ansvarlig. Gudstjenisten maatte paa disse dage begyndes meer tidlig end almindelig, paa det folket dis mere i tide kunde söge söen.

BETÆNKNINGER OG FORSLAG I ANLEDNING AF DEN ALLERNAADIGSTE INSTRUCTIONS 4DE POST

At jo en frie handel har usigelige fordele fremfor en tvungen eller en forpagtet handel, det kan i vores oplyste tider angives som en sag, der ej haver bevis behov. Men om en frihandel kan være tjenlig for Island under nærværende omstændigheder, derom falde vore allerunderdanigste betænkninger saaledes:

[1] Boðunardagur Maríu: 25. mars. / *Maria bebudelsesdag: 25. marts.*

Landets jordbrug findes i almindelighed under ydeste vanrögt, da dog jordens naturlige frugtbarhed i de dele, som vi have seet, er af den gode beskaffenhed, at samme ved hjælp af beqvemt arbejde og nogen kunst maatte kunde drives til at frembringe en afgröde, hvormed den nærværende avling ligesaa lidet kan komme i ligning, som et næsten under al ulejlighed henliggende stykke land bör sættes ved siden af en med flid dyrket eng. Ved anförte mangel savnes saaledes de grundevner, hvorpaa ej allene en god handel, men alt andet nyttig foretagende maae have sin hvile, om dermed skal kunde væntes nogen god og sikker fremgang. Indbyggerne bestaar her foruden allene af bönder og fiskere samt nogle gejstlige og verdslige embedsmænd, af hvilke man ej kan love sig den kundskab, som udfordres for rette handlende. Ja, den ellers til handel saa höyt fornödne formue og credit savnes i lige maade.

Her er i övrigt ingen bye eller byer, og vi indsee ej hvorledes en frihandel kan drives, naar saadan hovedindretning dertil fattes. Folket, hvis antal er ikkun 46.201, boe for det meste adspredde langs effter, og faae mile op fra söe kysterne af en öe, som har meer end 300 mile i omkreds. En stor mængde jorder ligge öde, og et anseeligt tal af giffte og ugiffte folk boe i hytter uden mindste tilstöd af jordens usvigelige næring, som maatte tjene til livets ophold, om fiskerierne, deres fornemste næringsmiddel, skulde slaae fejl. Hertil kommer den bedrövelige landeplage, som paa nogle aar har skilt den störste part af landet ved mangfoldige tusind faar, hvorved den store fordel er forloret, som folket deraf kunde have draget til föde, klæder, kjöbmandskab og sin velstands forögelse. Forbemelte ulejligheder ansee vi for særdeles vigtige aarsager, som hindre, at en frihandel for nærværende tid ligesaa lidet staaer til at indföre, som landet kunde være tjent dermed, og Deres Majestæts höye interesse derved blive befordret.

Landfogdens plan og demonstration angaaende en frihandel, lit. A n° 6,[1] har vi ved overvejelse fundet hverken at kunde svare til sit navn, eller at de deri gjorde forslag og forefundne toldberegninger kan holde pröve.

1te Det kan neppe være formodning om, at 10 duelige handelsmænd, som ejede midler og credit, vilde forlade sit fædreneland, hvor de vare boesatte, og flytte til Island for der at oprette handel paa 24 havne.

[1] Verslunartillögur Skúla Magnússonar landfógeta frá 24.4.1767 sem Landsnefndin fékk afhentar í upphafi starfsins. Rétt er lit. A n° 1, sjá hér að framan s. 111–124. / *Landfoged Skúli Magnússons forslag til handelen fra 24.4.1767, som Landkommissionen fik overdraget i begyndelsen af dens virke. Korrekt er lit. A n° 1, se her ovenfor*, s. 111–124.

Hvorved strax en tvang ligesaa meget blev paalagt dem, som det aag vilde afskrække og blive dem modbydeligt, hvorved de skulde holdes til i handelen at forene sine midler med indbyggernes. Men om denne foreening end kunde kome i stand, saa fik jo landet derved ingen frie, men en compagniehandel,[1] hvis handlingsmaade kunde dismeer blive trykkende for folket, som samme ej stod under nogen octroy eller taxt, og följelig uden tiltale samt ansvar, om indbyggerne mishandledes.

2det Toldberegningerne for udenrigs gaaende varer stride mod al sund handels maxime,[2] idet de i stædet for en mindre, paalægges en större told end saadanne, som skal fortæres og bruges i Deres Majestæts land. Naar nu beregningen saaledes bliver rettet, kommer en anseelig del af tolden til at fragaae den anslagne summa. Her foruden maae det, allerhelst saa længe faaresygen varer, blive et stort afslag i toldberegningen af kjöd, talg, faareskind, uld, vanter, hoser og vadmel. Ja, de anförte 6.000 skippd. törfisk og 800 skippd. klippfisk kan maaskee det ene aar med det andet ej heller gjöres regning paa til udförsel.

3je Hvad indgaaende varer betræffer, kom det vist nok dermed ligedan til at findes en stor forskjæl mellem den told, som blev aflagt, og den i planen beregnede, thi tolden for fransk- og kornbrændevin, skonrogen, skibsbröd, fremmet klæde, lerred, strie,[3] tobak og fransk vin m.m. blev uden tvivl merkelig mindre, end samme sees paa pappiret.

4de Ved toldens forhöyelse vilde prisen paa alle nödvendigheder og beqvemligheder paa engang anseelig stige, hvilket maatte forekomme indbyggerne som en utaalelig byrde, ja, foraarsage en almindelig klage, og de deraf flydende besværinger fra et helt folk kunde ej andet end foruroelige Deres Majestæt under sin allermildeste og ömme regjæring.

De her foregaaende betragtninger over landets tilstand og landfogdens plan til en frihandel, tænke vi allerunderdanigst, have godtgjort: — At en frihandel vilde for nærværende tid ej være tjenlig for landet eller Deres Majestæts höye interesse, og följelig kunde den ikke heller have god indflydelse paa det almindelige i henseende til Deres Majestæts övrige stater. — Hvordan et anlæg til en frihandel paa en anden maade, end den i

[1] Félagsverslun. Verslunarfyrirkomulag þar sem allar hafnir landsins voru leigðar út saman til eins félags. / *Kompagnihandel. Organisering af handelen, hvor alle landets havne blev udlejet samlet til ét kompagni.*

[2] Grundvallarreglu. / *Vigtigste regel.*

[3] Strigi. / *Groft lærred, sækkelærred.*

landfogdens plan ommeldte, kunde være at indrette, derom kan formedelst en og anden manglende kundskab endnu intet med visshed mældes, men ved slutningen af vore forretninger skal vi allerunderdanigst derom gjöre forslag. — Men för nogen indretning af en frihandel kan foretages, ere vi af den formeening, at dertil maae banes vej med följende midler:

Allerunderdanigst forslag

A) Medens nærværende octroy[1] vedvarer maatte landets jordbrug först og fremst med al flid forbædres, samt ödejorder optages og bebygges. Opdragelsen, saavel som god orden inden og uden husene, maatte i lige maade ved en vel indrettet politie[2] holdes haand over og dyrkes, hvortil, foruden allernaadigste anordninger, visse, samt vel af passede belönninger og hederstegn, vilde have sin störste nytte. Men maaden at sætte alt saadant i verk paa, derom faaes ved instructionens 6te post, til dels lejlighed allerunderdanigst at gjöre forslag.

Under den tid forberörte anstalter bleve tilbörlig satte i verk, kunde en nyttig folkemængde ej andet end aarlig tilvoxe, derved vilde tillige en almindelig vinskibelighed og formue lidt effter lidt tiltage. Ved en foröget velstand voxede lyst og mod til med meer og meer fyrighed baade til lands og vands, at lægge haand paa saavel almindelige som ualmindelige næringsveje. Naar nu folkemængden og formue saaledes havde anseelig udvidet sig, da först burde en bye eller byer stiftes, hvori islandske börn kunde blive nyttige borgere, ja, selv drive en retskaffen handel og söefart. Men den til handel og söefart saa höyt fornöden kundskab og erfarenhed formenes allerunderdanigst, at nogle af landets ungdom maatte paa följende maade kunde opnaae.

B) Medens octroyen staaer ved magt, holdes det som en forberedelse til en frihandel i landet nödvendigt, at 10 til 12 brave embedsmænds og formuende bönders sönner med deres fri villje bleve udvalgte og dereffter forskaffet tjeniste hos nogle af de bedste kjöbmænd i Bergen, Molde, Christiansund og Tronhiem, for der som drenge i 7 aar og karle i 5 aar grundig at lære alt det, som i besynderlighed maatte henhöre til den handel, de siden ved hjemkomsten til fædrenelandet kunde faae anledning

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 466–493 (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

[2] Hér er átt við vandaða lögreglu- og landsagatilskipun. / *Her menes god politi- og landforordning.*

til at drive. Og det kan herved ej uden god rimelighed formodes, at de, som havde ved bedste opförsel i sin tjenistes tid aflagt pröver paa redelighed og duelighed, jo kunde vente sig understöttelse, ja, compagnons fra det stæd, de havde tjent paa.

Under nærværende octroy agtes det i lige maade tjenligt, at en fattig, men tillige skikkelig mands sön, i det mindste fra hver havn, maatte for at öves i söemandsskab komme til at fare med de her paa landet sejlende skibe, som enten höre hjemme i Kiöbenhavn, eller fra Island dog didhen begive sig. Medens vinteren stod paa, maatte det allernaadigst bevilges, at disse skibsdrenge nöd opholdsstæd i opfostringshuset, hvor de imidlertid skulde tillige bekomme undervisning i regning og skrivning. Naar 2 eller 3de vintere vare forbi, maatte effter allernaadigste ordres saadanne anstalter gjöres, at de paa visse dage om ugen fik vejvisning i styrmandskunsten og adgang til de kongelige skibsbyggerier samt andet arbejde paa Gammel- og Nyeholm,[1] som ere fornödne for en söemand at vide og at kunne gjöre. Det var ligeledes meget tjenligt, om disse drenge, ved at opholde sig i opfostringshuset, maatte erholde al muelig övelse i haandverker, hvortil de fandtes at have hændighed og tilböyelighed. Saadant tillige at lære vilde dismeere være dem gavnligt, som de derved siden i sit fædreneland kunde have noget tilstöd af næring om vinteren, naar ikke söefart og fiskerie gaves.

Benævnte kjöbmænds- og skibsdrenge burde, för de udrejsede, have været til confirmation, og var det disuden önskeligt, at de ej bleve udtagne af meget over 15 aars alder. Ingen skulde hertil udvælges uden at være af god sundhed samt smukt udseende, og var nogen bekjendt for ondskab eller udyd, maatte saadan en for alle ting udelukkes. Ved ankomsten til Kiöbenhavn burde alle de blandt dem, som ej havde havt börnekopperne, inoculeres.

C) Angaaende de havne, som maatte findes i landets fjærdinger, der i alle tilfælde kunde være tjenlige, da haves vel derom nogen underretning i de gjorde extracter af sysselmændenes tilforn ommeldte beretninger til amtmand Stephensen.[2] Men da sagen er af störste betydenhed, saa understaaer vi os ikke derom at give nogen betænkning eller forslag,

[1] Gamli-Hólmur (Brimarhólmur) og Nýi-Hólmur, Kaupmannahöfn. / *Gammelholm (Bremerholm) og Nyholm, København.*

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

effterdi vi ligesaa lidet kan i den henseende slaae lid paa disse mænds beretning, som vi i saa fald turde forlade os paa vort eget omdömme, skjönt vi personlig havde været paa hvert stæd.

Vi maae derfor i dette tilfælde henskyde os til og bifalde landfogdens forslag i det af ham underskrevne og ved planen hefftede pro memoria, hvor i han med god grund til eftergranskning saavel om sommer- som vinterhavne foreslaaer en habil person fra admiralitetet med de dertil fornödne instrumenter. Men da landfogdens forslag om denne betydelige og höystnyttige sag ej synes at være fuldstændig nok, skal vi derom föye följende tillæg:

Da de islandske kysters og havners opmaalning samt beskrivelse med dertilhörende söekart vil blive et arbejde af meget stor vitlöfftighed, er det nödvendigt, at 2de til bemelte foretagende serdeles dygtige og bevandte personer maatte allernaadigst til saadan forretning erholde ordres. Enhver af disse burde blive forsynede med en ligeledes i sagen erfaren og tilforladelig handtlanger saavel som med alle til arbejdet fornödne instrumenter og redskabe.

Opmaalningens begyndelse kunde beqvemmeligst skee fra Borgerfiorden, hvorfra den ene ingenieur med sit arbejde maatte begive sig væstereffter, medens den anden under sin forretning fortfor österad, da det er at formode, da inden faae aar vilde mödes paa grændserne af Nord- og Österlandet. Saasnart foraarsveyret tillader det, maatte opmaalingen aarlig foretages, og dermed skulde saa længe udpaa hösten fortfares, som veyrliget samme vilde tilstæde. Imidlertid maatte alle kyster, fjorde, bugter og viger paa det nöjagtigste opmaales og beskrives, ja, de höyeste og mest udstikkende kysters saakaldede fortoninger maatte overalt paa adskillig maade ved tegninger forstilles.

De erfarne roesfolk og beqvemme baader, som under opmaalningstiden maatte behöves, skulde betimelig fra ethvert syssel udredes, effter at indbyggerne forud dertil vare inddelte i visse roder,[1] der ved afpassede tider burde aflöse hinanden, paa det verket ikke skulde lide ophold formedelst mangel af fornödne folk samt baader, og paa det nogle af almuen ej meer end andre derved skulde lide i at forlore tid og omkostninger.

Da det medgivne brev under omslag lit. A n° 6 fra amtmand Stephensen[2] angaaende alt for megen indförsel af brændevin henhörer egentlig

[1] Róðra. / *Romandskab med både.*

[2] Lit. A. N° 6 hér að framan / *Lit. A. N° 6 her ovenfor*, s. 132–135. Ólafur Stefánsson

til den post om handelen, saa falder derom her vor allerunderdanigste betænkning saaledes: Vi kan ej andet end bifalde de i brevet ommeldte store ulejligheder, som alt for meget brug af brændevin maae foraarsage. Men vi kan derhos ej give vort samtykke til det i brevet gjorde forslag, i betragtning af den megen svig, anklagelser og flere ulemper, som maatte flyde af at sætte sagen i verk, og det synes endda tvivl underkastet, om hensigten med forslaget virkelig kunde opnaaes.

Betræffende n° 9 under sidstnævnte lit.,[1] da er det en pligt til oplysning derimod ej at dölge, det her jo höres klager over for megen brændevins tilförsel. Om dette n° 9 skal vi i övrigt allene lægge til, at vi ligesaa lidet kan bifalde den deri brugte beregningsmaade over dem, der anslaaes for at drikke brændevin, som vi kan finde os udi de physiske aarsager, som derunder foregives til bevis om, at det aarlige til landet förende brændevin er til dets yderste nödtörftighed. Vi ere af de uforgribelige tanker, at alt for stor indförsel af brændevin og dets misbrug kom meget til at hemmes, om Deres Majestæt vil allernaadigst give bekræfftelse til följende:

Allerunderdanigste forslag

Af alt kornbrændevin, som bliver bragt til landet, maatte af indbyggerne for hver pot aatte skilling courant svares meer end den i taxten fastsatte pris, og af alt indförende fransk brændevin tolv skilling ligeledes for hver pot.

Den summa, som af benævnte taxtens forhöyelse aarlig kunde udkomme, maatte allernaadigst tillægges adskillige indretningers befordring i landet, som enten nu snart eller udi tilkommende tid kunde behöves til velfærds forfremmelse for landet og indbyggerne udi mange forönskende anstalter og næringsveye, som virkelig savnes, og hvorom vi videre ved anden lejlighed allerunderdanigst skal handle.

Deres Majestæts höye interesse vil i saa fald betydelig vinde baade i henseende til landets deraf voxende velstand, som og den formue derved faaes til at imodstaae följerne af et og andet indfaldende uaar eller ulykkelig hændelse, hvorved indbyggerne, som tilforn er skeet, ej strax bliver Deres Majestæts cassa til byrde eller til formindskelse udi de af landet

(1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[1] Lit. A. N° 9 hér að framan / *Lit. A. N° 9 her ovenfor*, s. 139–141.

havende kongelige indkomster. Paa den beqvemmeste maade, som med det octroyerede Compagnie bedst maatte overens kommes, skulde den udkommende summa af forberörte forhöyelse paa brændevinstaxten aarlig fra hver havn indsendes til stiftamtmanden, som igjen burde uddele samme til de adskillige anstalters forfremmelse, for hvilke disse afgiffter maatte vorde bestemte.

BETÆNKNING OG FORSLAG ANGAAENDE DEN ALLERNAADIGSTE INSTRUCTIONS 5TE POST

Det kan ej nægtes, at jo transporten hid af kornvarer i stædet for meel vilde falde lettere og mindre kostbar, saavel i henseende til fragt som andre omkostninger, der paa meelet maae anvendes. Til den ende skeer vor allerunderdanigste betænkning saaledes:

Vel ere de af bönderne i Norge brugelige og saakaldede bekkeqverne der mindst kostbare til adskillige kornvarers formalning, men i betragtning af tömmerets dyrhed, hvoraf mölleverket med dets huse, render og bolverk skal bygges, vil enddog disse smaae qverner her i landet falde meget kostbare, allerhelst som de ved at være vexelvis udsatte for vand og törvejr ere höjlig underkastede at forfalde og raadne, hvorved bekostninger af reparation og indfældning af nyt tömmerverk blive iidelig fornödne.

Vi ere derfor af den formeening, at haandqverner og smaae vejrmöller vil til meel- og grynmalning her i landet blive mest tjenlige. Og deraf kunde tillige flyde en smuk næringsvej for dem, som maatte finde speculation i at indrette og holde saadanne til leje for enhver, som deraf önskede at benytte sig. Hvad qvernstene angaaer, da har vi endnu ej seet nogen bjærgart, som egentlig dertil kan agtes tjenlig, men vi skal lade det være os en allerunderdanigst pligt derom videre at gjöre undersögning.

Ved næste möde förstkommende 18de April vil Commissionen allerunderdanigst foretage sig den 6te, 7de og 8de post af den allernaadigste instruction.

Arnerhol,
den 30te Martii 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

Til fölgende allerunderdanigste betænkninger og forslag blev den 6te, 7de og 8de post af den allernaadigste instruction foretagen den 18de April 1771.

De siden sidste session indkomne beretninger blive her indlemmede under lit. og n°, som fölger:

Lit. JJ. Fra amtmand Stephensen,[1] underretninger og forslage, indkom 20de Martii 1771.

KK. Fra laugmand Marcusen,[2] udkast til politieordning, indkom den 26de Martii 1771.

LL. Fra amtmand Stephensen, pro memoria om handelen, indkom 6te April 1771.

MM. Fra biskop Finnur Jonsen,[3] om folke- til- og aftagelsen udi Island, indkom den 7de April 1771.

NN. Fra laugretsmændene Oddur og Niels Hialtalin,[4] underretninger og forslage, indkom den 8de April 1771.

OO. Fra provsten Wigfus Jonsen,[5] om folkemængden og handelen i de ældere tider, indkom 11te April 1771.

PP. Fra nogle bönder paa Seltiarnenæs,[6] indkom den 14de April 1771.

QQ. N° 1 og 2. Fra sysselmand Jon Jacobsen,[7] angaaende faaresygen og frihandelen, indkom den 15de April 1771.

RR. Fra amtmand Stephensen, pro memoria, angaaende Islands deeling under 2de amter, indkom den 17de April 1771.

1 Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

2 Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.

3 Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785.

4 Oddur Jónsson Hjaltalín (1722–1797), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Rauðará, Seltjarnarneshreppur, Gull.; Níels Jónsson Hjaltalín (1730–1786), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Hlíðarhús, Seltjarnarneshreppur, Gull.

5 Vigfús Jónsson (1706–1776), prófastur / *provst*, Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr.

6 Seltjarnarnes, Gull.

7 Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805.

ANGAAENDE INSTRUCTIONENS 6TE POST

Som det med jordbruget er og har været beskaffet i alle lande, saa forholder det sig og dermed i Island. Hvor visse folkeslag ere komne nær eller langt fra for at fæste boelig, har jordbruget dertil fornemmelig givet anledning og opmuntring. Ved jordens dyrkning har saadant folk siden ej allene föröget, udvidet og vedligeholdet sig, men om efterkommerne i en eller anden henseende derpaa aftager i mængde samt formue, og jorden derved forsömmes eller ilde medhandles, bliver ingen meer sikker og varig maade tilovers, paa hvilken folk og land igjen skal oprejses og bringes i flor, end jordens flittigste dyrkning ved de bedste udvalgte midler.

De norske, som först landede paa denne öe, fandt vist nok behag i de skjönne græsmarke, de her har forefundet. Ved hjemkomsten har de givet sine med regjeringen da misfornöjede slægt og venner beretning om landets græsrighed og deraf flydende herligheder. Lyst til at indtage, eje og herske har ved tiden der herom drevet nogle med sine underhavende hid, som igjen tid effter anden blive fulgte af flere. Jordbruget tillige med de derover bragte creaturer var da deres fornemste næring. Derpaa har de, effter deres maade, uden tvivl lagt god vind. Derved tiltagede i mængde, forplantede sig rundt om landet og levede vel.

Som nu jordbruget har været de förste indbyggere af Island, deres fornemste næring og tilhold, saa vil nu samme igjen blive det ypperste middel til landets opkomst, ja, som först og fremst tillige med börneopdragelsen og anden landorden, maae lægges haand paa, samt opmuntres, om en duelig folkemængde nogensinde skal ventes. Om andre næringsveje skal rettelig trives, om landets offentlige velfærd skal blive bestandig, og om denne blandt Deres Maj[ts] stater ellers anseelig province ej stædse skal blive til en byrde heller end til fordel og tilbörlig styrke for den kongelige cassa.

Under jordbrug forstaaes egentlig ager- og engdyrkning. Begge ere höyst nyttige, men saadan del deraf, som er bedst overensstemmende med stæd og andre omstændigheder, bör i særdeleshed lægges vind paa. Alt, hvad som læses og höres om forrige tiders kornavling her i landet, er saa ubestemt, at man ej deraf kan gjöre nogen sikker slutning om, hvor vidt saadan avling er dreven. Det fejler ej, at jo de i det mindste hist og her gjorde forsög har været underkastede haarde anstöd, og at det dermed ikke har hafft stor fremgang, saadant skjönnes tydelig af ud-

faldet. Thi havde mand dermed haft nogenledes god lykke, er det ej rimeligt, at saa höjst nyttig og fordelagtig sag skulde aldeles og over hele landet være kommen af brug saavel blandt de fornemmere, som almuen.

Uagtet vi meget vel indsee de store ulejligheder, agerdyrkningen vil möde, allerhelst ved vejrligets hastige omvexlinger her til lands, saa ere vi dog af de tanker, at man derpaa med yderste flid bör gjöre forsög. Hvilket saa meget mere maae skee, som jorden derved bliver beredet til en bædre engemark, og det er en omstændighed ved jordbrugets forbædring, hvortil Island er höjst trængende, og som vil blive den sande og visseste landets herlighed i betragtning af de mange og uskattelige fordele, som dermed ere forenede. Korn kan faaes udenlands fra, men höe ikke, og naar höe fejler, da haves tillige mangel paa al den velsignelse af föde, klæder og næring, som milk- og uldydende kreature give af sig.

Apothekeren Biörn Jonssen hos landphysicus paa Næss[1] har inden et par aars tid gjort adskillige smukke forsög med byg, havre, rug og potatoes samt mange haveväxter. Af sædarterne og potatoes har han indsendt os nogle pröver tillige med specification og beskrivelse, som lit. EE[2] udviser. Endskjöndt nu disse forsög ere ikkun smaae, fortjene de dog berömmelse, og burde flere deraf opmuntres til ligedan at gjöre pröve. Allerhelst burde det skee udi stort af saadanne, som dertil maatte have lejlighed.

Den til kornavling tjenlige jordart, som vi har seet, hvor vi hidtil har rejst i landet, findes ellers af een og samme slags beskaffenhed, nemlig bestaaende af en meer og mindre rödgulagtig muldart, eller den saakaldede adamitiske muld (humus adamitica),[3] der er af en meget god, feed og græsbærende natur. Det er i den henseende ej heller troeligt, at mangel af jordartens rette valg har gjort de i senere tider paa kornavlingen anvendte forsög frugteslöse. Og ligesaa lidet kan sædens behandling og törren have været aarsag i de mislingede pröver. Thi blandt de mange i

[1] Björn Jónsson (1738–1798), lyfjafræðingur, lyfsali í Nesi / *farmaceut, apoteker på Nes* 1772–1798; Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779, Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 637–641 (Björn Jónsson lyfjafræðingur skrifar um akuryrkju á Íslandi 12.3.1771. Lit. EE. / *Farmaceut Björn Jónsson skriver om agerbrug i Island 12.3.1771. Lit. EE*).

[3] Rauðbrún mold, blönduð járni, okkri og fínum sandi. / *Rødbrun jord, blanding af jern, okker og fint sand*. Sbr./*Jf*. Nicolai Mohr, *Forsøg til en Islandsk Naturhistorie, med adskillige oekonomiske samt andre Anmærkninger*. København 1786, s. 321.

aarene 1751 og 1752 hidtil landet skikkede danske og norske bönder,[1] som har havt med kornavlingen at bestille, har der dog, hvilket ej negtes, været adskillige forstandige samt flittige folk, der fölgelig kan ej andet end have gjort sig tilbörlig umage ved sæden, naar den först var bekommen i sin modenhed.

Landets vilde korn er, som vi hörer, ej forsögt, men det kan med sikkerhed siges, at intet bliver udrettet derved paa landets fede marker, efftersom den der almindelig faldende jordart er ganske uoverenskommende med det vilde korns natur. Hvilken udfordrer en tör sandgrund, og derfor burde dette kornslag heller bruges til at faae de marke græsbundne, som ere af sandfog bedervede, end at omkostninger samt tid skulde spildes paa andre forsög dermed.

Dette vilde korn er ellers af sandhavrearten,[2] som findes paa de flerste stæder, helst i den nordlige deel af Evropa, hvor den ej bruges til andet end til lykkelig at stoppe en sig udbredende flyvesand, og i den hensigt kan man her i landet ligesaa vel deraf gjöre sig bedste forventning som i andre lande. Ja, naturen selv ligesom peger paa saadan anvendelse deraf i de sandsyge enge, hvor dette korn helst voxer. Det maae endnu herved anmerkes, at hvor et vel dyrket agerland findes i nærheden af saadan sandhavre, der hades og frygtes den som det verste ukrud, efftersom denne lætte sæd offte drives af vinden og saaledes saaer sig selv til stor skade for vedkommende landmænd. Det her gangbare jordbrug lader sig med tilforladelig nytte forbedre helst paa den maade, som under den allernaadigste instructions 6te postes lit. a, b, c, d er til dels meldet om.

Hvad (e) tobaks plantning derimod angaaer, da maae samme komme an paa, hvorvidt man dermed i tiden ved smaae forsög kan udrette. Det er ellers bekjendt, at hagel, stormvinde og hastig indfaldende kolde nætter ere ödelæggende fjender af tobaks plantagier, hvortil disuden behöves vidlöfftige bygninger, om de saftfulde tobaksblade skal kunde törres og ej raadne, effter at de ere indhöstede.

Paa fyr- og grantræers opelskning (f) bör derimod anvendes omhyg-

[1] Hér er átt við fólk sem kom til landsins 1752 á vegum Innréttinganna, 15 bændur frá Jótlandi og Noregi til að kenna akuryrkju. Innréttingarnar í Reykjavík voru hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. / *Her menes folk, som var flyttet til landet i 1752 pga. Indretningerne, 15 bønder fra Jylland og Norge til at undervise i agerbrug. De Nye Indretninger i Reykjavík. Interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje.*

[2] Sandhafrar (melgresi). / *Marehalm* (Leymus arenarius).

geligst forsög, allerhelst da erfarenhed lærer, at de træearter bedst trives under kolde og nordlige himmelegner. Betræffende lærke og andre gode træer, da kunde dermed i fremtiden vel gjöres pröver. Men os synes dog, at derom kan ej haves synderlig god forhaabning. Naar birk og vidier[1] undtages, har vi paa vore rejser her i landet endnu ej seet noget andet slags træ, og den forefundne birk er af dvergeslægtet, samt den krybende art, af hvilke sorter man i almindelighed beretter os, at den paa mange stæder voxende birk for det meste bestaaer.

Sætermarke[2] (g), hvor de ejes til visse gaarde eller sogne, og det maatte være gjörligt at bruge dem, bör aldeeles ej forsömmes. Thi derved spares ej allene græsset paa hjemmejordene om sommeren, men saaledes nyttes tillige de skjönne og rige græsgange paa fjældene. Det er ellers at formode, at naar tunene[3] og engene engang blive omgjærdede, samt bædre dyrkede, vil sæterdrifften ligesom af sig selv komme meer i brug, hvor dertil haves nogenledes lejlighed.

I anledning af foregaaende betænkninger falde vore allerunderdanigste forslag saaledes:

A) För noget begyndes til jordbrugets forbædring, maatte det allernaadigst blive anordnet, at saavel selvejere, beneficiarii og forpagtere, som lejlændige af jorder og hjalejer, skulde aarlig opföre et vist favnetal af gjærder samt gröffter om sine tuner og enge. I den henseende maatte det hereffter baade ved gjærder og gröffter ommældende maal stædse forstaaes at være regnet paa dansk fod.

Disse gjærder bör være 5 fod brede neden under og 4 fod höye. Gjærdene maae fra grunden af opad have saaden heldning mod hinanden fra begge sider, at de oventil blive 1½ fod brede. Om gjærdene maatte tillige skjæres gröffter, som skal gaae parallel med gjerdene, der altid bör strækkes i saa lige linier, som mueligt er effter stædernes situation. Gröffterne om disse gjerder behöves ej at være bredere end 3 fod og ej dybere end 1½ fod. Faldet fra gröffternes begge sider bör skee saaledes, at bunden ej bliver bredere end 9 tommer, og er det i saa fald nyttigt, at vinklerne blive afstumpede. Mellem gjærderne og gröfterne maatte altid være et rum af 1 fods bredhed.

[1] Víðir. / *Pil*.

[2] Selstöður. Landsvæði þar sem haft var í seli eða heimilt var að hafa í seli. / *Sætermarke*. *Jordområde, hvor der var sæter, eller det var tilladt at have en sæter*.

[3] Hjemmemarkerne. Islandsk *túnin*.

Der, hvor tunene maatte ligge noget lavt og saaledes være vaadlændte eller vandsyge,[1] bör gröffterne omkring gjærdet være 4re fod brede og 2 fod dybe. Men inden til maae gjærdet i dette fald ikkun være 3 fod höjst skjöndt det oven- og nedentil maae have samme bredde, som fastsat er om de andre gjerder, og rummet mellem denne gröfft og gjerdet, maatte ligesom för meldt være 12 tommer bredt. En vandsyg tun kunde disuden behöve 1 eller 2 gröffter paa et og andet stæd deri, hvilke da effter omstændighederne maatte blive saa lange, brede og dybe, som det fandtes fornödent til vandets afledning. Naar nu gjerder og gröffter blive dannede paa den maade, som anfört er, tænke vi, at hensigten dermed beqvemmelig skal opnaaes, og at kreaturer i særdeleshed skal ikke kunde formaae at stige over dem, men tunerne kunde saaledes være fredede mod den ubödelige skade, som de ellers paa mange maader ere aabne for.

Gjerderne maatte bygges af sten eller jord effter bedste beqvemlighed. Af steen burde man dog dertil allerhelst benytte sig, hvor den kan faaes uden alt for stor möje og bekostning. Men der i særdeleshed, hvor tun og nær hos liggende engmark kunde tillige röddes fra sten, maatte man med al flid af samme betjene sig. Hvor sten mangles, kunde gjerdene bygges af de tuer, som fandtes udi og bleve skaarne af nærliggende eng, da den fra gröffterne opkastede og mest med rödder bundne jord burde tillige bruges. Overalt vil det blive meget gavnligt, om jorden saaledes skjæres og graves af en saa god og tilstrækkelig stor form, at samme maatte tjene til med dismere beqvemhed at bygge gjerdene, samt at bebinde og tillige gjöre dem dis sterkere. Ved denne indretning af gjærder skulde det og blive enhver tilstædet at inddele sit tun i saa mange indelukker, som det af eyerne eller opsidderne maatte findes for godt. Og i saa fald kunde det med gjerdningen rundt om tunet beroe, indtil de ommeldede eller tiltænkte indlukker bleve færdige.

Naar nu enten et tun eller indelukke er saaledes forsynet med gjerder og gröffter, som skrevet er, maatte de deri værende tuer med störste flid bortskjæres, effter at grönsværen först i ordentlige stykker og af beqvem tykkelse var borttagen. Jorden skulde derpaa opspades, saa dybt skee kan. Og gik saadant arbejde for sig om foraaret, burde derudi mod slutningen af Majmaaned saaes byg eller havre, tillige med det bedste höefröe, som vinteren forud paa gaarden kunde være samlet. Men skede

[1] Skemmd af vatni. / *Skadede af vand*.

jordens opspadning om hösten, maatte det opgravede stykke land sidst i August eller först i Septembermaaned besaaes med vinterrug saavel som höefröe, effter at man rundt derom havde opkastet en liden gröfft, i fald marken fandtes vandsyg. Thi rug taaler intet stillestaaende vand om sig. Hensigten af at saae höefröe tillige med sæden er, at marken derved dis hastigere skulde græsbinde sig, om man agtede at lægge den strax til eng. De derimod, som önskede at gjöre forsög med sæd til videre kornsavling, maatte slet intet höefröe kaste i jorden, da samme gjör hinder i sædens vext.

Den ommeldte grönsvær maatte bruges til saavel at bedekke det överste, samt kanterne af gjærdene, som i det mindste den nederste deel deraf, allerhelst uden til, da gjerdet saaledes og tillige i fugtigt vejr at beströes med höefröe, dis hastigere bragtes til at græsbinde sig, hvorved ej allene dets styrke, varighed og smukhed befordres, men af græsvexten derpaa kunde og höstes fordel. Gröfterne skulde ligeledes belægges med grönsvær paa bunden, som dertil maatte være saa lange, at de kunde naae lidet opad siderne, thi derved gjöres gröffterne sterke i bunden, hvor de först plejer at udfalde. Gröfternes sider burde og besaaes, samt indklappes med höefröe, i forhaabning, de og derved maatte hastig blive græsbundne.

Gamle og unge maatte under straf strængelig forbydes nogensinde at hoppe over eller klyve oppaa og over gjerder, paa det samme derved ej skulde udfalde eller blive bröstfældige. Den jord, som af gröfter, diger og tuer blev samlet og ej brugt til at gjerde med, maatte henlægges i saa höye dynger som mueligt, og bör saadanne dynger endelig ligge 2de favne i det mindste fra en gröfft, paa det de ej ved tyngde skal trykke marken, saa gröfften dis lettere kunde indfalde.

Denne i store hobe henlagte jord maatte saaledes hvile 3 til 4re aar, hvorved dens naturlige fedme da blev föröget ved fermentation og forraadnelse af den mængde græsrödder, som deri findes. Og udi denne jord havdes saa et herligt forraad af gjödsel til at blande med den, som paa hver gaard ellers falder under creaturene. Det vilde bringe megen nytte med sig, om enhver bonde blev paalagt at bygge en gjödselgaard ved sine udhuse, hvori flittig maatte samles al den urenlighed, som i og nær huset kunde falde og daglig maatte bortfejes. Hertil burde lægges al den aske, törv og myrjord, tang, söesand, been, horn, samt indvolde og blod af kreaturer, ja, allehaande smaae linned, uld og skindlapper, saavel som meget andet affald, der maatte gives i og nærved enhver boelig, eller var at hente ej alt for langt derfra.

Ved saaledes omhyggelig at samle i hob adskillige ellers foragtede ting, opnaaedes aarlig en mængde gjödsel, hvis værdie da först kommer rettelig til at skjönnes, naar den besynderlig större mængede af höe og fordel derved bliver aabenbar, som er en fölge af en eng, der gjödsles med skjönsomhed og flid, allerhelst ved en forraadnet blandning, der bestaaer af mange adskilte arter.

Den ellers i landet brugelige, men skadelige maade om hösten at udkaste gjödselen paa tunene maatte aldeles være forbuden, da den bedste kraft deraf saaledes spildes ved idelig om efterhösten, vinteren og foraaret at blive udludet,[1] samt bortskyllet ved indfaldende regn, slud og tör vejr. Da gjödslen i den stæd, ved imidlertid at have ligget i en dynge, havde under meer og meer forraadnelse samlet större kraft til at befordre græsvexten i de alle vegne moselöbne tuer naar den om foraaret, dog ej alt for tidlig, blev udlagt og omsider udbredet.

Efter at nu tunet ved en hver gaard og hjaleje saaledes, som anfört er, var ferdig, maatte man paa lige maade begynde med den nær ved tunet liggende engemark, og bör derom alt det gjælde, som er meldt i henseende til tunenes gjærder, gröffter og rödning. Det vil dog herved blive raadeligst, at engemarken effter omstændighederne bliver inddelte i smaae indelukker, paa det dermed maatte dis hastigere faaes den forönskede nytte.

Hvor mange favne af gjerder og gröfter enhver maatte ellers aarlig paalægges, i forhold med hans jords dyrhed, at bygge og grave, ja, hvor mange 100de qvadrat favne, som vedkommende ligeledes bliver pligtige til at oprydde, spade og tilsaae, derom skal allerunderdanigst meldes i forslaget til den her i protocollen berörte landforordning, pag. 37,[2] da derhos tillige skal fremsettes, saavel hvor store böder de bör betale, som ej opfylde sine pligter, som hvor megen premie de for hver favn have at vente, som gjöre meer end dem allernaadigst maatte blive paalagt aarlig at sætte i verk.

Hvor man i nærheden af gaardene havde myrer,[3] eller ej alt for dybe moradser, der bör samme gjennemskjæres ved 1, 2 og 3 hoveddiger, hvortil effter stædets beskaffenhed nogle biegröffter maatte ledes, der alle til sammen maae strækkes i lige linier baade for derved at gjöre arbejdet kortere og tillige at skaffe en saadan mark et smukt udseende.

[1] Útþynnt. / *Fortyndet*.
[2] Hér / *Her*, s. 220.
[3] Moser. Islandsk *mýrar*.

Hoveddigerne bör være 3 og 4 til 5 alen brede og ligesaa mange födder dybe, men ej mer end 1 og 1½ fod breed i bunden, og dereffter maatte faldet fra begge sider rette sig. Bigröfterne maae derimod ikkun blive fra 3 til 6 fod brede, og dybheden bör være halvparten af disse gröfters bredhed. Men bunden deraf skal alleeneste blive fra 9 til 12 tommer bred mod afstumpede vinkler. Hvad jord, som af disse diger og gröffter opgraves, maatte udi höje hobe opdynges, i det mindste 3 favner fra digerne og gröfterne for der at ligge 3 til 4 aars tid, da deraf siden kunde aarlig noget tages til gjödning og forhöjelse af saadan vaadlændet og kold mark.

I henseende til bredhed og dybhed af myrenes diger og gröffter da maae samme helst indrettes effter lejligheden af deres meer samt mindre heldende samt jævnhed, eller og i forhold med overflödigheden af det vand, hvormed de fandtes besværgede, og derom maatte de allerunderdanigst foreslagne landinspectores i sin tid dömme samt give vedkommende saadanne ordres, hvoreffter arbejdet beqvemmeligst kunde foretages.

Myrer og moradser saaledes at gjennemskjære burde vel til dels være et pligtarbejde, naar tunene og engene först vare lovlig omgjerdede og rygtede. Men dertil maatte dog besynderlig opmuntring skee ved tilstrekkelig premie for hver favn i forhold med digernes og gröffternes bredhed samt dybhed, og herom skal vi ved en anden lejlighed allerunderdanigst udlade os. Denne myrernes digning og gröfftning vil blive af större vigtighed for det almindelige, end lettelig kan forestilles. Thi deraf henligge effter beretning utroelig store strækninger paa adskillige stæder i landet, og hvoraf mange ere nogle mile lange. Disse ere ej allene uden særdeles nytte, men de ere og til hinder paa rejser og ved transporter, ja, uddustninger af dem kan ej andet end have en skadelig indflydelse paa deres sundhed, som boe i nærværelsen deraf.

Paa de rejser, som vi allerede har gjort, ere os forekomne myrer af mange millioner qvadrat favne i begreb, som blot ved diger og gröffter kan lade sig forvandle til græsrige marke, da nogle blandt dem ej allene ere fundne at ligge i et behageligt heldende, men endog offte enten at være aldeles befriede fra tuer, eller ikkun lidet begroede dermed. Jorden i de fleste myrer er disuden for det meste feed, ja, bær endog smukt og höjt græs, uagtet det meget kolde og sure vand, hvoraf vexterne ellers burde qvæles. Efter at forommelte gjerder, gröffter og diger vare komne i stand, maatte reppstyrerne tilholde bönderne aarlig at efftersee og ved-

ligeholde dem, paa det de ej skulde forfalde. Landinspectores kommer her med ogsaa til at have nöyeste eftersyn paa sine aarlige omrejser. Og til deres nærmere foranstaltning maatte reppstyrerne anmelde saadanne, som fandtes efterladne i at holde sine gjerder og gröffter i tilbörlig stand.

Til en model, hvoreffter gjerder, gröffter og diger kunde bygges og graves, maatte i nærheden af det stæd, hvor Öxeraae landsting[1] holdes, en indelukke anlegges med saadanne gjærder og gröffter rundt om, som forhen ere beskrevne. Denne indelukke maatte derpaa henlægges til bestandig vedligeholdelse og gjödning af præsten paa Tingwalle,[2] som derfor burde nyde alt det derpaa voxende græs og lade slaae samme, naar Altinget tog sin begyndelse. Ej langt fra dette indlukke maatte ogsaa en hoveddige med et par tilstödende biegröffter ligeledes skjæres til eftersyn for alle dem, som aar effter andet kom til landstinget.

Naar nu tun og enggjerder med deres gröffter endelig vare satte i stand, og jorden der indenfor opröddet, vilde det være meget nyttigt og forekomme megen uenighed samt processer, om tilstrækkelige grændsegjerder af steen eller jord bleve opförte mellem naboers ejendele, hvilket i saa maade burde skee paa felleds bekostning og i forhold med enhver ejendoms billige ligning, dertil af 6 uvillige dannemænd. Der, hvor grændserne fandtes myr- eller vaadlændte maatte skillerummet skee ved hoveddiger, der burde have ophöjelse paa begge sider af den opkastede jord.

Ad pag. 111 udi Commissions protocollen.[3]

Hosföjede figurer forestille de under dette allerunderdanigste forslag ommeldte gjerder og gröffter, af deres höyde, breedhed og dybhed.

Fig. 1.

Gjerde med tilhörende grösfft udenom, hvoraf gjerdet er 4 fod höjt samt 5 fod bredt neden under, men ikkun 1½ fod bredt ovenpaa, og grösfften er 3 fod bred oventil, men allene 9 tommer bred i bunden og 1½ fod dyb.

[1] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

[2] Þingvellir, bær / *gård*, Þingvallahreppur, Árn.

[3] Eftirfarandi myndir eru á lausu blaði sem liggur á milli blaðsíðna 110 og 111 í frumriti. Skýringartextinn sem fylgir er tvítekinn, bæði ritaður á lausa miðann og í fundargerðabókina. / *Følgende billeder er på løse stykker papir, som ligger mellem side 110 og 111 i originalen. Forklaringerne, som medfølger, er noteret to gange og skrevet både på løse sedler og i mødeprotokollen.*

Fig. 2.
Gjerde med tilhörende gröfft udenom, hvoraf gjerdet er 3 fod höjt samt 5 fod bredt neden under, men 1½ fod bred ovenpaa. Og gröfften er 4 fod bred oventil, men ikkun 9 tommer bred i bunden, og 2 fod dyb.

B) Ved kaalhavers anlæg og rette nytte deraf har det hidtil ej havt synderlig fremgang, hvilket lit. HH.[1] fra sysselmanden i Arnessyssel blandt andet bevidner. Men da havevexter kan her i landet virkelig blive bönderne til störste nytte i husholdningen, ligesom det er bekjendt, at bonden helst i Tyskland og Rusland til bedste fordel i særdeleshed meget betjener sig af den gode og sunde grönne kaal, som der ved at nedsaltes, bliver bevaret mod forraadnelse og bruget næsten hele aaret igjennem. Saa vil det ligeledes her blive höjst gavnligt, om bemældte havers anlæg samt brug kunde komme i almindelig god drift, allerhelst da vi have seet, hvor villig og vel grönkaal her voxer endog i ugjödslet jord. Kaalrabbi, roer og flere rödder, samt havevexter trives her ligedan meget smukt.

Vi har selv erfaret, at grönkaal har haft den ypperligste vext og udseende i en liden have, som en fattig hjalejemand paa Næss[2] her nærved havde forleden aar anlagt udi en moselöben og med tuer begroet aaben mark. Roerne voxe her i almindelighed ligesaa store som paa Amager, og er det ej rart at samme veje fra 2 til 3 pund og derover. Ja, vi saae i höst paa Bessestæd[3] en roe, der vejede 5½ pund. Kaalrabbi har vi her i lige maade seet at voxe meget vel. Ved denne vext haves disuden den fordel, at det grönne deraf kan ligesaa godt bruges til mad, frisk og indsaltet, som den grönne kaal.

I betragtning heraf ansee vi det særdeles fornödent, at alle beboere, enten af jorder eller hjalejer, blive allernaadigst paalagde at bygge kaal-

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 599–600 (Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður skrifar um kornmölun, kornrækt laxveiðar og fleira 28.2.1771. Lit. HH. N° 1. / *Sysselmand Brynjólfur Sigurðsson skriver om kornmaling, korndyrkning, laksefiskeri med mere 28.2.1771. Lit. HH. N° 1*).

[2] Franz Illugason (1733–1785), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Þýskuhús við Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull. Sjá/*Se*: *Landsnefndin fyrri 1770–1771* I. *Bréf frá almenningi. Den islandske Landkommission 1770–1771* I. *Breve fra almuen*, s. 174–180 (Franz Illugason fyrrverandi vefari við Innréttingarnar lýsir aðstæðum sínum 10.1.1771. Lit. M. N° 2. / *Franz Illugason forhenværende væver ved De Nye Indretninger beskriver sine forhold 10.1.1771. Lit. M. N° 2*).

[3] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.

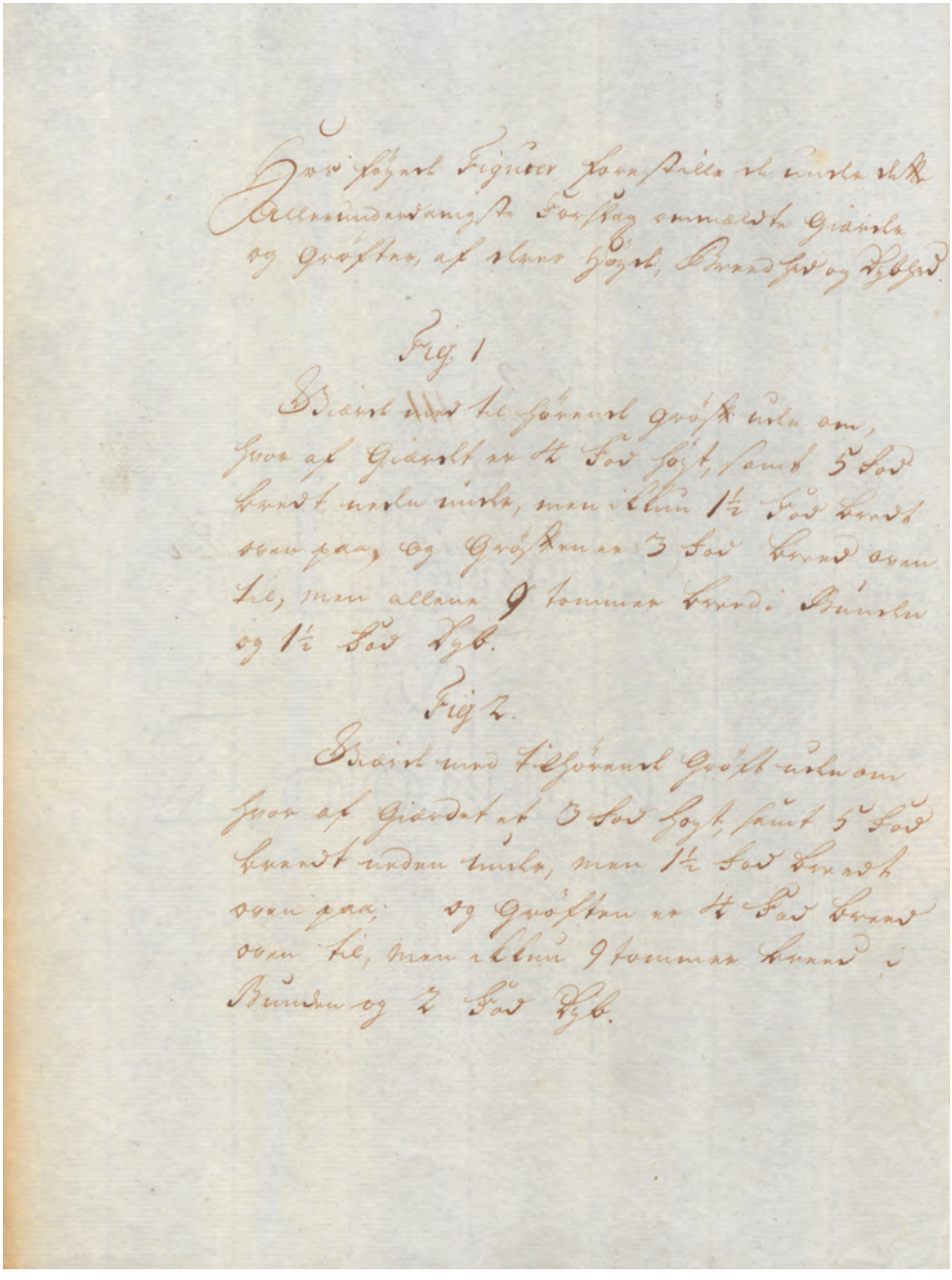

Fig. 1

Fig. 2.

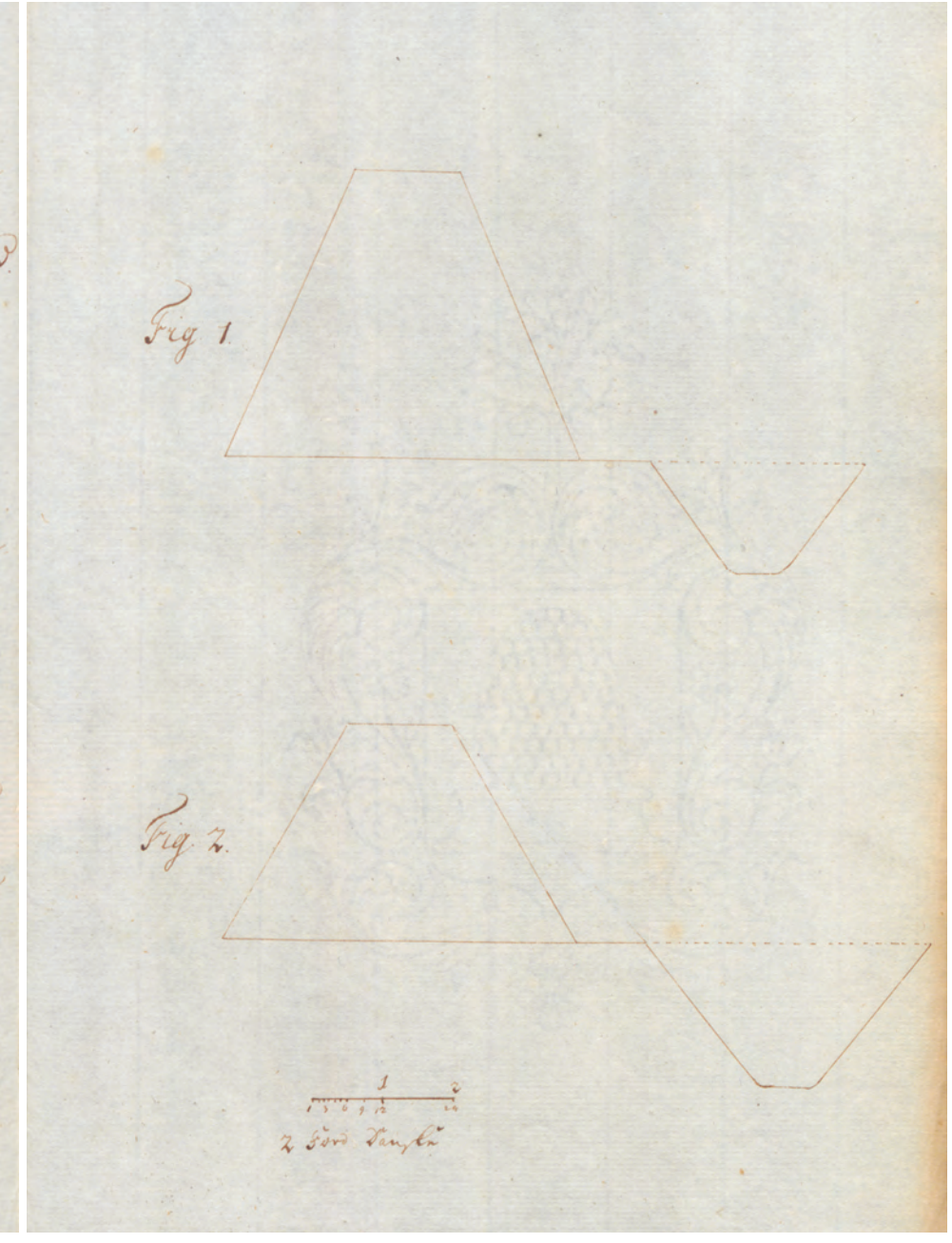
Fig 1.
Fig 2.

og urtehaver ved sine huse. Disse haver maatte siden af reppstyrene nöje efftersees, om de aarlig bleve tilbörlig og i tide tilsaaede, plantede, lugede og vandede, paa det baade rige og fattige deraf maatte kunde drage den store fordel, som virkelig deres husholdning kan have, naar det rette brug deraf först læres og skjönnes.

Til opmuntring og godt exempel for almuen, vilde det visselig være meget tjenligt, om gejstlige og verdslige embedsmænd i særdeleshed bleve tilholdte at beflitte sig paa dyrkning og brug ej allene af benævnte havevæxter, men endog af potatoes, gulerödder, persille og salad, samt flere deslige urter. Bisperne og oeconomi[1] paa Skalholt og Holum[2] burde fremfor alle tillægges ordres om paa alle muelige maader at dyrke og bruge havevexter, paa det at den der studerende ungdom i tide maatte kunde see samt lære omgangsmaaden med havedyrkningen og betimelig faa smag i de sunde retter, som af havevexter kan tillaves. Paa det de siden i sine mandige aar hist og her i landet med dismeere lyst kunde ved sit exempel opmuntre mange til at betjene sig af de velsignede opholdsmidler, som en vel dyrket have aarlig kan yde af sig.

Benævnte kaalhaver maatte inden for gjerdet i det mindste være 20 dansk alne i firkant. Anlægget deraf burde skee mod sönden og i lye mod de koldeste, samt haardeste blæsende vinde. Gjerdet derom maatte være 4re fod höjt og 5 fod bredt neden under, men ikkun 1½ fod oventil. Saavel for disbædre at hindre creaturers, og i besynderlighed hundes indkomst i haverne, som for at skaffe det overflödige vand og fugtighed vej til udlöb, bliver det fornödent, at havegjerdet omringes med en gröfft, der maatte være 3 fod bred og 2 fod dyb. Faldet fra begge sider nedad maae saaledes skjæres, at bunden ikkun bliver 9 tommer bred med afstumpede vinkler, og rummet mellem gjerdet og gröfften bör være 1 fod bredt. Mod den side, hvorfra skarpe vinde og uvejr helst kunde angribe havevexterne, maatte gjerdet være 1 fod höjere end paa de övrige kanter.

Naar nu kaalhaverne, som allerunderdanigst meldt er, vare satte i stand og bruget af adskillige vexter almindelig indfört, kunde meget af den tidsspilde og de omkostninger spares, som med stor möye anvendes paa aarlig at samle det saakaldede fjeldgræs,[3] der ofte maa söges mange mile til fjelds fra adskillige böygdelav.

[1] Ráðsmenn. / *Forvaltere*.
[2] Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.
[3] Fjallagrös. / *Islandsk mos* (Cetraria islandica).

C) Ved anlæg til skove af fyr, gran, birk, m.m. vil det blive tjenligst at efterligne den gode natur. Og i den henseende holde vi for, at fyr- og grankongler, samt birkefröeknopper af höj- og tykstammede træer, allerhelst fra Finmarken eller Nordlandet,[1] maatte blive hidskikkede til den söndre fjerding, hvor de til forsög skulde udkastes paa saadanne stæder, som effter situationen bedst var beqvem til ved liden bekostning af gjerder at kunde fredes, om spirer af den udkastede sæd omsider fremvoxede. Skulde derimod ask og piletræer virkelig findes i landet, burde samme först videre forplantes i nærheden af de stæder, hvor de voxe, da derfra siden allerhelst af pil kunde faaes grene og skud nok til forplantning udi andre egne rundt om landet.

D) Ej allene, hvor det vides at visse sogne eller gaarder tilforn har benyttet sig af sætermarker, skulde vedkommende tilholdes deraf om sommeren at betjene sig. Men det maatte endog med flid efftergranskes, om hist og her disuden ikke fantes visse egne til fjælds, som til sæterdrift kunde være beqvemme, og hvorudi de nærmeste boende maatte tage del. Under denne post om landbrugets forbædring skal vi endnu allerunderdanigst frembringe nogle forslag, som til den materie bedst dömmes at være henhörende.

E) Som höeforraad er en sag af störste vigtighed mod indfaldende misvext og ualmindelig lange foraar samt haarde vintre, vilde det mod saadant onde höjlig tjene til qvægets vedligeholdelse, samt almuens derpaa meget grundede sikkerhed af velfærd og liv, om det allernaadigst maatte befales, at i hvert kirkesogn skal oprettes 1 eller 2de höemagaziner. Hvortil enhver bonde, i forhold med hans jords dyrhed eller höeavling deraf, bör levere visse hæstebyrder af det bedste samt törreste höe, der först kunde indhöstes, og som paa et eller 2de stæder i sognet kunde oplægges, hvor man paa sognets bekostning maatte finde det belejligst dertil at indrette den fornödne höegaard. Hvor mange hestebyrder af höe fra enhver jord maae ellers hertil blive leverede, derom skal ej forbigaaes at blive meldet i det allerunderdanigste forslag til landforordningen. Begyndelsen med dette anlæg maatte skee i et got höeaar, da dermed siden bestandig burde fortfares, og höet aarlig med nyt af enhver omvexles, uden saa var, at det af 6 gode mænd i et sogn blev bekræfftet tillige med reppstyrerne og præsten, at höeforraadet kunde end henstaae et aar uden fare for at bederves.

[1] Finnmörk og Nordlandene, Noregi. / *Finnmark og Nordlandene, Norge*.

Angaaende bemeldte höes modtagelse, medhandlig til hensættelse og udlevering, da maatte samme blive et ombuds onus[1] for sognefolket, hvoraf 2de eller 3de burde som opsynsmænd aarlig udvælges. Arbejdet ved dette höes modtagelse og udlevering maatte gratis forrettes af de fattige i hvert sogn, og kunde deres magt ej være tilstrækkelig, bör sognefolket effter ligning ordentlig inddeles til dette arbejde, hvoraf de selv i nödens tid har at vænte nyttigst understöttelse.

F) Den meget i svang gaaende uorden med böndernes idelige forandring af boepæle, biedrager höjlig til jordbrugets forsömmelse. Det vil i den henseende före stor nytte med sig, om jorder og hjalejer ej bleve hereffter bortlejede eller bygslede[2] paa mindre tid end 15 til 20 aar. Hvilken tid tillige med alle andre vilkaar i byxelbrevet tydelig maae indföres, og samme bör dereffter paa næste holdende ting oplæses, samt paaskrives, hvorfor sysselmanden af en jords lejlænding nyder 8 sk. og af en hjaleje 4 sk. De derimod, som for nærværende ere lejlændinge af jorder og hjalejer, maatte af sine husbönder forsynes med saadanne paa bemeldt tid lydende byxelsbreve, som bör gratis til tinge oplæses og paategnes.

G) Angaaende det her i protocollen pag. 34[3] ommeldt forslag betræffende ödejorder, ere vi allerunderdanigst af formeening, at saadanne aar effter aar kunde blive optagne, naar fölgende opmuntringer dertil allernaadigst bleve publicerede, nemlig:

1° Den jord, som bevislig havde nestforegaaende 20 aar været uden beboere, og uagtet den af nogen nærtilgrændsende havde kort eller længe været brugt til bedeland, maatte falde den person til ejendom med alle tilhörende herligheder, som vilde bebygge samme, og enten selv eller ved en lejlænding lade den beboe. Til saadan jord at bebygge og eje maatte den dog have et fortrinsret, som paa en eller anden maade bevisede sig dertil at have en slags rettighed, ja, som allene maatte længe have havt den upaatalt til bedeland.

2° Saadan optaget og bebygget jord maatte i 15 aar være befriet fra al skat og tyngde, tienden og præstens rettighed undtagen, men paa jorden maae ingen fast eller hæfftende qvilde nogensinde hvile til byrde for nogen lejlænding deraf. Hvad, som ellers er her meldt om ödejorder, maae og forstaaes om de hist og her öde liggende marker, der egentlig ej

[1] Skylda. / *Forpligtelse*.
[2] Byggðar, þ.e. leigðar. / *Fæstede*.
[3] Hér / *Her*, s. 218–219.

maatte henhöre til nogen jord. I Altings acterne maatte offentlig proclama skee om Deres Majestæts allernaadigste villje angaaende ommeldte ödejorder, og sysselmændene maatte paalægges at indberette til stiftamtmanden og amtmanden de ödejorders antal og beskaffenhed, som til bebyggelse agtes mest tjenlige. Hvoreffter saadanna burde foreslaaes, som syntes at være de dueligste folk blandt dem, der effter foregaaende proclama maatte have meldet sig til saaledes at ville optage en eller anden jord, som dog ej aarlig burde overskride 30, nemlig 1 og 2 i hvert syssel, i proportion af dets störrelse, og som det kunde have mange af ödejorder til. De pag. 76[1] ommeldte premier for dem, som sætte sig ned paa ödejorder, skal allerunderdanigst anföres blandt de gjörende forslag om premiers uddelning til opmuntring for vedkommende i en og anden begivenhed.

H) Saa længe enten jorder og hjalejer ere at bekomme til beboelse, eller ödepladser ere at optage og bebygge, maae ingen saakaldet lovlig lösemand hensidde uden at antage en af delene til at beboe. Skulde nogen derimod til saadant findes uvillig, maatte han i det stæd være forpligtet til paa en ordentlig maade at begive sig i fast tjeniste hos en boesiddende mand. Ligeledes burde ingen hereffter boe i tomme huse, naar jord og hjaleje kunde faaes eller maatte tilbydes dem. Disse lösemænd og i tomme huse hensiddende folk bör allerförst udtages til beboere af ödejorder, opryddende marker samt ödehjalejer. Og skal dereffter nye giffte folk, samt lejlændinge af jord eller hjaleje kunde antages, som dog skal ej hastig kunde oprykke fra sin boelig for at tage del i de ved gode jorders optagelse fastsatte fordele, men jorddroten bör derom lovlig og i tid gives varsel for disbædre og betjenelig at kunde see sig igjen forsynet med andre lejlændinger.

ANGAAENDE INSTRUCTIONENS 7DE POST

Qvægavlingens formerelse og vedligeholdelse beroer for det meste paa höeavlingens forbædring og formerelse. Naar de anstalter ere satte i verk, som i næstforegaaende post allerunderdanigst ere foreslagne, tvivle vi ingenlunde om, at jo höeavlingen særdeles betydelig vil blive formeret, og deraf vil vist nok tillige flyde, at hornqvægets opelskning da, meer end skeed er, kan lægges vind paa. Ved hornqvægets tilvæxt og gode rögt faaes en mængde gjödsel, hvormed igjen tuner og enge aarlig kan

[1] Hér / *Her*, s. 240.

forfriskes og hjelpes til at frembringe overflödighed af godt græs, der videre föröger forraadet af milk med alt det gode, som deraf baade til föde og næring kan udbringes.

Siden den bedrövelige faarepest har raset, berettes det, at man i alle syssler, hvor faarene ere til dels uddöde, har tillagt sig et större antal af hornqvæg end tilforn havdes. Og har vi derom i besynderlighed fra sysselmanden i Hunewatnssyssel extraheret[1] följende beretning til amtmand Stephensen[2] af 4de April 1770: För faaresygen var der i Hunewatnssyssel 1.401 kjör og stude, men paa nysnævnte tid fandtes der i sysselet 1.692 kjör og stude. Följelig havde hornqvæget i Hunewatnssyssel paa faae aar tilvoxet med 291 stykker af bemeldte slag.

Hvorvidt den vedvarende faarepest enten kunde hemmes, eller dens videre udbredelse forebygges, saadant har vi efter sagens betydelighed ej manglet allerskyldigst at overveje, ligesom vi og ved brev til Deres Majestæts höje Rentekammercollegium har forleden aar derom noget yttret vore tanker lit. B, n° 19.[3]

Det os medgivne forslag under lit. A, n° 10[4] har vi ligeledes nöyagtig efftertænkt, men ere omsider af de tanker, at faarenes udryddelse overalt paa engang, og faarehusenes opbrændelse i de besmittede egne med meere, som i forslaget ommeldes, vilde paa mange maader komme hart ad uovervindelige vanskeligheder af stæd, allerhelst som det findes, at de overblevne faars mængde er af langt större betydenhed, end vi först havde forestillet os. Ja, det synes og at sygdommen ej meer raser med den styrke som tilforn.

Af beretning fra sysselmanden i Arnessyssel[5] erfare vi blandt andet, at der i sysselet endnu findes 10.000 faar, hvilket i betragtning af omstændighederne under de endnu vedholdende faarenes smitsomme sygdom er en anseelig mængde, hvoraf sysselets indvaanere har nogenledes

[1] Fengið stuttan útdrátt. / *Fået et kort udtog*.

[2] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[3] Lit. B. N° 19 hér að framan / *Lit. B. N° 19 her ovenfor*, s. 173–176.

[4] Lit. A. N° 10 hér að framan / *Lit. A. N° 10 her ovenfor*, s. 141–146.

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 591 (Brynjólfur Sigurðsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 28.1.1771. Lit. HH. N° 2. / *Sysselmand Brynjólfur Sigurðsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 28.1. 1771. Lit. HH. N° 2*).

godt tilstöd af föde og klæder. Ja, som tillige viser sygdommens aftagelse i sin heftighed.

Vi ere disuden af godt haab om, at nogle forsög, som ved ungvento mercuriali[1] og excrementis humanis[2] ere med god virkning paa et par aars tid prövede af en murmæster ved navn Thorgrim Thorlaksen,[3] kan videre af almuen komme til at bruges baade til at curere og preservere[4] faarene mod sygdommens ödelæggelse og angreb. Naar vi effter benævnte mands löffter om nogen tid faae vide udfaldet med nogle forsög, han nu effter vor begjæring forretter, og hvorover han har lovet os at holde tilforladelig journal, skal vi ej mangle at give allerunderdanigst beretning. Saavel om mandens videre forsög med de af ham selv tilforn prövede midler, som om udfaldet af hans forsög med antimonium crudum og sulphur,[5] som vi have forlanget af ham at sætte i verk, og om hvis gode virkning vi allerede har nogenledes behagelig efterretning fra ham.

Disse simple og lidet kostbare midler bör siden almindelig bekjendtgjöres og komme i brug. Ligeledes maatte man gjöre flittig forsög med at bade, samt toe[6] faarene med kaaldt söevand, saavel som kalkvand, af hvilket sidste mand endog burde indgive faarene en halv pægel om dagen paa samme tid, som man udvortes tvettede dem dermed. Medens nu disse forsög overalt i landet bleve satte i verk, maatte sygdommens videre udbredelse söges at blive forebygget, og saadant tænke vi kunde beqvemmelig skee ved fölgende:

Allerunderdanigste forslag

Faarene paa de besmittede grendsesider i Ödefiordssyssel for norden og Rangaaevallesyssel[7] for sönden maatte uforbigjængelig hindres fra at indkomme paa nærgrændsende ubesmittede egne, og saadant öyemerke kunde ej med större sikkerhed opnaaes, end om det allernaadigst maatte befales, at faarene paa grændsestæderne nær de egne, hvor smitten ej

1 Smyrsl blandað kvikasilfri. / *Salve iblandet kviksølv*.

2 Mannlegur úrgangur. / *Menneskelig afføring*.

3 Þorgrímur Þorláksson (1732–1803), bóndi og múrarameistari / *bonde og murermester*, Elliðavatn, Seltjarnarneshreppur, Gull.

4 Verja. / *Beskytte*.

5 Antímonduft (frumefnið antímon (Sb), silfurhvítur, mjúkur málmur) og brennisteinn. / *Antimonpulver (grundstoffet antimon (Sb), sølvhvidt, sprødt metal) og svovl*.

6 Þvo. / *Vaske*.

7 Eyjafjarðarsýsla; Rangárvallasýsla. / *Eyjafjarðarsyssel; Rangárvallasyssel*.

endnu har viset sig, bleve saaledes udi en vis og tilstrækkelig distance udryddede, at communicationen i saa fald ej var at befrygte. Til den ende maatte visse fjældstrækninger samt aaer og vande dertil udmerkes udi Rangaaewallesyssel, hvorved Væster-Skaftefieldssyssel[1] kunde aldeles sættes i sikkerhed mod noget sig indsnigende faar. Ligeledes burde sagen angribes i Öefiordssyssel for derved at hindre faaresygens forplantelse i de endnu ikke besmittede dale deraf.

De paa disse stæder værende faarehuse skulde strax aldeles ödelægges og opbrændes. Nye faarehuse maatte dereffter opbygges paa andre grunde, og effter 1½ aars forlöb burde det paa faae inden den kreds afliggende gaarde gjöres forsög med, hvorvidt nogle faars anskaffelse og tillæg fra en ubesmittet egn vilde lykkes.

Derpaa, effter at nogle maaneder vare forbi, og det ej merkedes noget tegn til faaresygen, kunde de övrige gaarde ligeledes blive tilladede at skaffe sig fornödne faar. Inden denne tid vilde man med tilforladlig visshed have overbevisning, om det med ovenmeldte midlers forsög havde havt den forönskede virkning, og dereffter maatte det bestemmes, enten det var fornödent videre at foranstalte faarenes ödelæggelse i visse dertil udvalgte og bedst beqvemme districter eller ikke. Og dette maatte af landets övrighed i saa maade paa Altinget nöje overlægges til foranstaltning og iverksættelse.

Medens nu folket maatte undvære faar paa de stæder, hvor faarene, som meldt, vare udryddede, burde de af uld og skind faae assistance fra handelen mod betaling af den sædvanlige pris, som er 15 fiske for 10 pund uld. Og vilde det være dem en stor lettelse, om skindene kunde forundes dem effter den taxt, som det höje Rentecammer nogle aar siden fastsatte for faareskind. Det virkelige tab, som disse folk ellers leed ved at savne de slagtede faar, burde dem gotgjöres effter en billig decimations ligning af faar i de herreder, som vare sparede for saadan haard plage. Og ved at tillægge sig faae kjör meer end de tilforn ejede, kunde den mangel paa milk og den deraf lavende föde erstattes, som ellers faarenes mistelse imidlertid maatte foraarsage.

I de syssler, hvor faaresygen vel har grasseret, men hvor der dog gives visse enge, som deraf ej endnu ere besmittede, maatte sysselmændene alvorlig tilholde og idelig formane vedkommende til paa det bedste at holde vagt mod besmittede faars ankomst til deres grendser. Vi have

[1] Vestur-Skaftafellssýsla. / *Vestur-Skaftafellssyssel.*

hört, at aarvaagenhed i denne henseende har paa sine stæder forekommet smittens udbredelse fra nær hos liggende inficerede böygder, og har vi selv paa Nordlandet erfaret sandheden af saadant udsigende.

Angaaende instructionens 8de post

Deres Majestæts allernaadigste hensigt med at ville overlade sit jordegods her i landet til dem, som maatte kunde kjöbe samme, finde vi i almindelighed at blive erkjendet med allerunderdanigst skjönsomhed. Men i betragtning af landets nærværende omstændigheder og almuens fattigdom, see vi hverken, at Deres Maj[ts] gods nu kunde saaledes bortsælges, at de deraf havende kongelige revenuer[1] bleve Deres Majestæts cassa forbeholdne, eller at det allernaadigste hovedöyemerke dermed kunde opnaaes, som er, at bönderne og opsidderne selv skulde fornemmelig blive kjöbere og ejere.

Den vanrögt, som jordbruget disverre er udi over det hele land, gjör, at man i almindelighed ej kan see nogen bædre dyrkning paa selvejeres end paa fæstede jorder. Men det er venteligt, at landbruget effter vore derom allerunderdanigst gjorde forslag vil med tiden meget blive forbædret, og jordegods fölgelig derved komme til at stige i pris. Ja, mængden vil ved saadan bædre erfaring komme under veje med jordens samt dens dyrknings rette og sande verdie.

Da synes os, det först vil blive den belejligste tid, paa hvilken Deres Majestæts gods burde afhændes, thi saa kan det formodes, at den kongelige cassa, om den ej opnaaer fordel derved, dog ingen skade kommer til at tage. Og inden den tid kan man glæde sig i haabet om, at almuen, næst Guds velsignelse, bliver ved flid og arbejde sat i bædre omstændigheder til selv for det meste at tage deel i Deres Majestæts allernaadigste öyemerke med at ville afhænde sit jordegods i Island. Til anförte betængkninger om denne post föje vi fölgende:

Allerunderdanigste forslag

Naar Deres Majestæts jordegods med tiden kommer til at bortsælges, maatte begyndelsen skee med ströegodset[2] i Guldbringe- og andre syssler, hvoraf et vist antal jorder kunde hvert aar offentlig opbydes,

[1] Tekjur. / *Indtægter*.

[2] Jarðeignir konungs aðrar en þær sem tilheyra klaustraumboðunum og liggja dreifðar um landið. / *Kongens jordegods, andet end det, der tilhører klosterombudene og ligger spredt rundt omkring i landet*.

effter at de da til kjöbs blivende godsers navne og övrige dertilhörende omstændigheder vare aaret forud paa landstinget publicerede og ved kirkerne bekjendtgjorde for almuen.

Den i hosfölgende specification lit. N[1] over Deres Majestæts jordegods af landfogden gjorde forklaring om, hvor meget ethvert gods indbringer den kongelige cassa i fæste og aarlig afgifft, saavel som den udi specificationen ifölge indkomsterne af hvert gods udregnede og ansatte summa af rixdaler specie, kunde ved godsernes auction lægges til grund, da enhver jord effter den beregningsmaade lettelig kan vurderes til en vis summa, hvorunder aldeles intet tilslag maatte skee, eller noget gods bortselges.

Vi bifalde ellers den i bemeldte specification pag. 29, § 6te[2] anförte meening, nemlig at om det forlangedes, maatte den halve kjöbesumma blive staaende imod gangbar rente, og den hele jord til underpant. Thi saadant vil tjene til, at det falder bönderne dismeer mueligt selv at kjöbe og blive ejere. Under vurderingen maatte i övrigt intet sælges, og naar et og andet gods eller jord blev nogen tilslagen, maatte först auctionens udfald derpaa refereres til det höje Kammercollegium til forventende kongelig allernaadigste skjöde paa ustemplet pappir. Öxeraae landsting[3] tænke vi ellers at være det beqvemmeste stæd, hvorpaa bemeldte auction skulde foretages.

Tiden for Commissionens næste session blev her paa berammet til förstkommende 10de Maii, da den 9de, 10de og 11te poster af den allernaadigste instruction skal allerunderdanigst blive foretagne.

Arnerhol,
den 23de April 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 265–289 (Greinargerð um jarðeignir konungs á Íslandi árið 1770 eftir Skúla Magnússon landfógeta [án dags. 1770/1771]. Lit. N. / *Redegørelse om kongens jorder i Island år 1770 af landfoged Skúli Magnússon [uden dato 1770/1771]. Lit. N*).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 289.

[3] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

Den 10de Maj var Commissionen forsamlet for at frembringe sine tanker om den allernaadigste instructions 9de, 10de og 11te post.

De til Commissionen siden sidste session indkomne beretninger ere som fölger:

Lit. SS. Fra nogle ubenævnte, om tjenistefolkes vilkaar, indkom d. 18. April 1771.
TT. Fra landfogden,[1] underretning om De Nye Indretninger, indkom den 23. Aprilis 1771.
UU. Fra provst hr. Gulög Thorgeyrsen.[2]
N° 1. Adskillige underretninger.
N° 2. Om hospitalerne, indkom d. 6te Maii 1771.
VV. Fra fabriqve folkene i Reykewig,[3] indkom den 3. Maii 1771.

Over instructionens 9de post falder vor allerunderdanigste betænkning saaledes:

1° I henseende til indbyggernes beqvemlighed under et og andet anliggende, som er en af hovedhensigterne ved Deres Majestæts allernaadigste foranstaltning af dette vitlöfftige lands delning i 2de amter, synes os aldeles nödvendigt, at de i den östre fjerding beliggende Skaftefields östre og vestre syssler[4] maatte komme til at ligge under det söndre og væstre amt, efftersom folket i disse syssler maae dog formedelst vejenes besværlighed, samt mange store elvers farlighed, reyse gjennem den söndre fjærding, naar de maatte have noget at andrage for amtmanden over det nordre og östre amt. Om denne sags nödvendighed udlader biskop Finnur Jonssen sig saaledes, som sees af lit. G n° 2, pag. 21 og 22.[5]

Af den væstre fjærding bliver det derimod ufornödent at tage nogen del for igjen at lægge til det nordre og östre amt, effterdi böygdelaugene

[1] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793.
[2] Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull.
[3] Innréttingarnar / *De Nye Indretninger*, Reykjavík, Gull.
[4] Austur-Skaftafellssýsla og Vestur-Skaftafellssýsla. / *Austur-Skaftafellssyssel og Vestur-Skaftafellssyssel*.
[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 690–691 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

udi de nordligste parter af den væstre fjærding, eller de saakalded Vestfjorde, ere saa beliggende, at de rejsende derfra maae næsten alle mödes ved Gilsfiorden, som adskiller Dahle- og Bardestrandssyssler,[1] hvorfra vejene siden falde meer beqvemme til Sönder- end Nordlandet, allerhelst da amtmandens boelig for norden maae endelig anlægges paa et stæd, som er belejligt for folk i den östre fjærding og den dertil grændsende deel af Nordlandet.

2° Öefiord[2] dömme vi at være det beqvemmeste stæd for en amtmand over den nordre og östre fjærding at boe udi. Og til den ende ansee vi Munkethveraae- eller Mödrevallekloster[3] at være de belejligste boeliger. Begge disse klostre ligge omtrent lige langt fra Öefiörds handelshavn,[4] saaledes at det förste ligger paa den östre og det andet paa den væstre side af fjorden, hen ved 2 mile fra bemelte havn. Bygningerne paa begge gaarde ere vitlöfftige og gamle. De ere effter landets almindelige maade opförte af steen samt jord om hinanden, og de fornemste værelser ere beklædde indentil med bræder, som dog nu ere i en forfalden tilstand og fölgelig behöver reparation. Mödrevalle synes ellers at være det stæd, der lettest kan erholdes, efftersom klosterholderen Hans Skewing[5] er en gammel samt skröbelig mand, og derfor bör aftrædelsen fra gaarden af ham effter billighed ventes paa taalelige vilkaar.

3° Men hvor meget husenes forbædring maatte kunde koste, derom tör vi ej bestemme noget vist af frygt, at bekostningerne endnu vilde stige höyere, naar derpaa engang lagdes haand. Thi man veed af erfarenhed, at naar gamle bygninger röres ved, bliver derved som offtest meer at bestille, end man först formodede. For at undgaae den usikkerhed i henseende til reparationsudgiffterne og de idelige forbædringer, som saadanne gamle bygninger tid effter anden behöve, tænke vi det tjenligere, om en bygning paa norsk maade blev opfört, hvortil tömmeret maatte i Norge saaledes tilhugges og merkes, som var fornödent til strax at kunde stok paa stok opföre samme. Saadan tömmerboelig, formene vi, vilde ej

[1] Gilsfjörður, Dal. og Barð.; Dalasýsla og Barðastrandarsýsla. / *Dalasyssel og Barðastrandarsyssel*.

[2] Eyjafjörður, Eyjafj.

[3] Munkaþverárklaustur, Öngulsstaðahreppur, Eyjafj.; Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj.

[4] Eyjafjarðarhöfn (Akureyrarhöfn) / *Eyjafjörður havn (Akureyri havn)*, Eyjafj.

[5] Hans Scheving Lárusson (1701–1782), klausturhaldari / *ombudsmand*, Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj.

komme til at stige meget over 2.000 rdr., naar udhuse og domestiqve[1] værelser i övrigt bleve effter landets brug enten reparerede eller bygde med steen og jord.

Men paa det den ulejlighed maatte forebygges, som vil flyde af at udsige nærværende klosterholder af Mödrewalle, hvorpaa disuden boer hans sön med kone og mange börn, og for at undflye uvisheder i henseende til bekostninger ved bygninger og reparationer, baade for nærværende og tilkommende tid, holde vi for, at det vil være Deres Majestæts cassa til mindste byrde, om amtmanden for norden og östen blev aarlig allernaadigst tillagt nogen vis summa til huseleje, som dog ej bör stige höjere end til eet hundrede rdr. courant. Herved maatte det dog blive amtmanden paalagt at fæste sin boelig i nærheden af Öefiords handelshavn, paa det den didhen föjende almue kunde ved tilfælde deraf have nogen lættelse.

OM DEN IODE POST

Biskoppen over Skalholts stift har udi lit. G n° 2, pag. 24 og 25[2] meddelt os underretning om 4 tildragelser, der fra 1578 til 1627 i besynderlighed ere forefaldne, og som ere de fornemste exemplar paa röverie og fjendtlig foretagende i Island siden 1550.

Hvad som ellers berettes om en og anden uorden, der ved tilfælde af nogle söefolk nu og da maatte være begangne, er ej saa meget at ansee for röverie eller overlast, som matrosers almindelige uanstændighed og utilladelige frihed, naar de hist og her söge havn og komme i land for at faae vand eller anden forfriskning. Til saadan söefolkets grovhed kan det uden tvivl regnes, hvorom under lit. A i n° 4 og n° 11 gives beretning.[3] Men hvad amtmand Stephensens relation udi n° 7 lit. A[4] egentlig angaaer, da have vi tilforladelig efterretning om, at folkene paa de deri

[1] Vinnufólks. / *Tjenerskabets*.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 692–693 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

[3] Lit. A. N° 4 og 11 hér að framan / *Lit. A. N° 4 og 11 her ovenfor*, s. 129–130, 147–148.

[4] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806. Lit. A. N° 7 hér að framan / *Lit. A. N° 7 her ovenfor*, s. 135–138.

ommeldte 4re hukkerter fra Nord-America förte sig meget stille og fredelig op. Deres fornemste ærende var at söge vand, og havde de, som vi höre, gjerne paa Kieblewigs havn[1] forsynet sig med meer end 1 tönde, om de ej havde frygtet for de mange mennisker, som hen ved 200 i tallet samlede sig under den effterliggende kjöbmands anförsel.

At de loddede saavel ved ind- som udseiglingen til og fra Kieblevig, Havnefiord og Holmen,[2] er ej at undres over, da de ingen lods havde om bord. Og at de loddede, medens de laae i Holmens havn for anker, saavel som ved bortseiglingen derfra, skjöndt de da havde lods, er overalt meget brugeligt hos fremmede nationer. Og vilde det være meget nyttigt, om saadant var i almindelighed hos vore söefarende ligeledes i brug, da gode beretninger derom kunde siden blive tjenlige for andre, som uden at være kjendte, bleve paa en og anden maade nödede til at söge land og til visse havne derpaa.

Angaaende den uorden, som de nyelig citerede beretninger anföre at begaaes af fremmede nationer, helst dunkerqvere,[3] da ere vi af den allerunderdanigste formeening, at det vilde have bedste virkning, om Deres Majts ministrer ved de hoffer, hvis skibe mest söge de islandske farvande, maatte allernaadigst tillægges ordres om at gjöre alvorlige forestillinger mod den mangel af tilbörlig respect, saadan ulovlig opförsel lægger for dagen, paa det vedkommende af sine hoffer kunde strængelig blive tilholdte, at naar de for en eller anden lovlig aarsag bliver nödde til at söge havn i Island, de da i alle maader skulde opföre sig paa det venligste og holde sig fra alt det, som er forbuden i henseende til handelen og fiskerierne nær under landet. Det vilde uden tvivl lægge stor vægt til de nysnævnte og allerunderdanigst proponerede forestillinger, om det faldt belejligt, at en af Deres Majestæts fregatter, som disuden skulde krydse for at beseigles eller for at öve söefolket, maatte om ej offtere saa dog hvert 3je og 4de aar lade sig see paa de islandske kyster og i nogle havne der, allerhelst Patrixfiord, Bildal, Dyrefiord og Isefiord.[4]

Hvad ellers amtmand Stephensens forslag om skydegevehr med meere betreffer, da tænke vi, at saadant for nærværende tid ej kan have den forhaabede nytte, men maatte blive folket til byrde baade i at for-

[1] Keflavíkurhöfn / *Keflavík havn*, Gull.
[2] Keflavík, Gull.; Hafnarfjörður, Gull.; Hólmur (Reykjavík), Gull.
[3] Sjómenn frá bænum Dunkerque í Frakklandi. / *Søfolk fra byen Dunkerque i Frankrig.*
[4] Patreksfjörður, Barð.; Bíldudalur, Barð.; Dýrafjörður, Ísafj.; Ísafjörður, Ísafj.

skaffe sig dem og at vedligeholde samme i sine fugtige huse. De vaaben, som til landets forsvar anskaffedes, maatte disuden allene til sit bestemte brug forvares, samt forsynes, og ej anvendes til övelse paa nogen slags jagt, om de end dertil kunde være tjenlige.

Men uagtet den dybe fred med nær- og langtfraliggende folkeslag, som vi har aarsag inderlig at glæde os ved tillige med den velsignede udsigt, Deres Majestæts allernaadigste stats forfatninger meddele os om bestandig at nyde fredens herlige vilkaar og frugter, saa kunde det ikke dismindre have sin fordel, om indbyggerne, allerhelst ved de beseiglede og bedste havne, bleve forsynede med spyd eller omtrent saadanne piqver,[1] som af matroserne bruges, naar de ere paa vagt, og her, skjöndt med nogen forandring, ere kjendte under det navn af arngeyr.[2] Med saadan værge[3] blev folket i stand til i fornödne tilfælde at gjöre modstand, om dem nogensinde skulde skee overlast, og om kapere i krigstider ved at lande vilde forsöge noget fjendtligt, uagtet det venskab hoffene ellers maatte staae udi med hinanden.

Dette slags vaaben ere ej meer kostbare, end at enhver, som yde skat og tiende, jo kunde paalægges dermed at forsyne sig. Det er og at haabe, Deres Maj[t] vil allernaadigst komme hvert syssel i forhold med deres störrelse til hjælp med 50 til 100de saadanne piqver, som maatte blive uddelte blandt dem, hvis fattigdom ej formaaede at bringe samme til veje. Saadan sit vaaben burde hver mand være pligtig til aarlig at forevise sysselmændene paa mandtalstingene, hvor det da maatte besees, om det var i tilbörlig og god tilstand. Ved indfaldende overlast, som maatte udfordre kraftig modstand af felleds hjælp, skulde effter sysselmandens ordres en boestikke[4] udsendes til næst omliggende sogne, hvoreffter enhver maatte indfinde sig paa det anbefalede stæd med sit vaaben, under fængsel og boeslods[5] fortabelse for dem, som vegrede sig ved ifölge forordningen

[1] Höggspjót. Spjót eða lensulaga vopn með afar löngu skafti og breiðu spjótsblaði. / *Pike, et lanselignende våben, et stødvåben af et langt træskaft med jernspids.*

[2] Arngeir, betur þekkt sem atgeir. Algengt vopn á síðari hluta miðalda sem var í senn langt spjót og öxi. / *Hellebard. Et almindeligt våben i den senere del af middelalderen, og som er en form for spydøkse.*

[3] Varnarvopn. / *Forsvarsvåben.*

[4] Þingboð. Kefli sent bæ frá bæ til að kalla menn saman, t.d. til þings eða landvarna. / *Budstikke. En kort stok, der blev sendt rundt for at kalde folk sammen f.eks. til tingmøde eller forsvar.*

[5] Búslóðar, aleigu. / *Formue.*

af 30te April 1615[1] at modstaae alle dem, der paa nogen maade voldsom vilde overfalde eller foruroelige Deres Majestæts undersaatter.

Var sysselmanden ej nær hos, og omstændighederne ej taalede nogen opsættelse, maatte boestikken udsendes effter reppstyrernes bydende, naar tingen först var overlagt med og samtykket af sognets eller reppens bedste mænd. I fjendtlige tider maatte varder oprettes paa de beqvemmeste stæder nær havnerne, hvortil fornödent forraad af kratris hösten forud burde være anskaffet. Saadanne varder skulde, under straf af slaverie for livstid, ikke antændes uden effter sysselmandens, og i hans fraværelse effter reppstyrernes ordres. Og da maatte det være en advarsel for alle, som hörde til districtet, at möde paa det stæd, hvor forsvar af landsmænd og fædreneland behövedes.

Hvad forfatninger, som ellers herved maatte være fornödne, derom kan intet fast bestemmes, efftersom landets situationer og beskaffenhed i henseende til indbyggernes adspredte boeliger ere idelig forskjællige fra hinanden, og man kan her disuden ikke vente nogen ordentlig attaqve.[2] Fölgelig maatte forsvarsmaaden, samt stædet dertil beqvemmest kunde blive fastsat, naar sysselmændene, effter overlæg med de bedste og forstandigste mænd i hvert syssel, derom blev befalet at give underretning til videre omdömme og anbefalet efterlevelse i paakommende tilfælde.

OM DEN IITE POST

Det slette udfald fabriqverne, eller de saakaldede Nye Indretninger i Reikewig,[3] har haft, og den ringe tilstand samme nu findes udi, er saa meget meer at beklage, som til deres anlæg og drifft, meget anseelige summer ere tid effter anden af Deres Majestæts cassa forstrakte og skjænkede.

Ved undersögning af fabriqverne har vi ikkun fundet 5 vævstole i gang, hvoraf 1 bruges til kersej,[4] 1 til vadmel og 3 til at væve klæde med. Til disse er paa et par aars tid ikke leveret meer end omtrent 17 til 18 skippd. af uld og spundet garn, hvorved om aaret kan ikkun ⅔ parter

[1] *Kongelige allernaadigste Forordninger og aabne Breve*. 2. Deel, s. 261 (Om Bischaier oc andre som giøre Inbøggerne skade oc offverlast, 30.4.1615).

[2] Árás. / *Angreb*.

[3] Innréttingarnar í Reykjavík. Hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. / *De Nye Indretninger i Reykjavík. Interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje*.

[4] Kersa, gróft, þéttofið ullarefni. / *Kersej, groft, tætvævet uldtøj*.

forarbejdes af det, som ellers med de nu havende folk og vævstole kunde tilvejebringes.

Blandt fabriqvens folk findes 5, der nyde aarlig lön, og 18 svende samt drenge, hvoraf nogle betales for stykket, som de forfærdige, og nogle have ugelön. Her foruden gives der 9 spindersker, som betales i forhold med deres arbejde. Valkmesteren betales ligeledes for hvert stykke han valker, men möllen er meget bröstfældig og behöver höjlig reparation. Var tilstrekkelig uld ellers at bekomme, kunde engang saa mange vævstole være i gang, og dog behövedes dertil i saa fald ej flere betjentere og arbejdere af saadanne, der erholde aarlig gage, end de, som for nærværende til haves.

Hvad de övrige indretninger, nemlig feldberederiet, rebslageriet og hukkertfiskeriet med mere angaaer, som ommeldes i den kongelige allernaadigst confirmerede islandske interessentskabs convention af 4de Januarii 1752,[1] deraf findes nu intet i drift. Svovelraffinaderiet ved Husewigs havn[2] vedligeholdes vel, men med hvad force[3] det fortsættes, derom have vi ej grundig underretning. Reebslageriets fortsættelse var at önske i det mindste med at forferdige fiskelinier og smalt tougverk, allerhelst som dertil haves en beqvem plads, samt bygning og fornödne redskaber. De i rebslageriet oplærte folk, vilde saaledes faae noget at fortjene. Ja, derved kunde kundskaben om det handverk tillige vedligeholdes, og omkostningerne ved den fornödne hamps forskaffelse, tænke vi, vilde ej falde det octroyerede Compagnie meget til byrde.

Naar landet engang nyde den velsignelse, at faaresygen ophörer, vilde det i almindelighed være til stor nytte, om smaae uldentöys fabriqver hist og her bleve indrettede, ligesom amtmand Stephensen[4] deraf haver en paa Leyraae,[5] og hvorfra aarlig leveres nogle stykker til Compagniet, hvilket sluttelig er til fordel paa begge sider. Ved saadan udbredelse af adskillige smaae fabriqver kunde det ej fejle, at jo en bædre maade at

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 341–345 (Convention for det udi Island, til samme lands producters bedre forarbejdelse, oprettede interessentskab, 4.1.1752).

[2] Húsavíkurhöfn / *Húsavík havn*, Þing.

[3] Krafti. / *Kraft*.

[4] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[5] Leirá, Leirársveit, Borg.

væve samt spinde paa blev lidt effter lidt forplantet omkring i landet, og derved maatte vinskibelighed samt næringsmidler tillige föröges.

Men baade for at vedligeholde den indförte kundskab om fabriqver i landet, der har været Deres Majestæts cassa til extraordinaire stor udgifft, som og for at have ligesom en planteskole,[1] hvor ungdom maatte kunde oplæres i spinden og vævning med meere for derfra siden at blive i stand til at forsyne andre stæder i landet med erfarne arbejdere, saa ansee vi det for landets almindelige bedste af störste betydenhed, at de paa Reykevig anlagde fabriqver ej allene vedligeholdes, men endog saa meget udvides, som tider og omstændigheder samme tilade at kunde skee. Til den ende ere vi ligeledes allerunderdanigst af den formeening, at om bemelte fabriqver ej med landets uld skulde være at forsyne, det da heller er fornödent, at dertil aarlig forskaffes omtrent 24 skippund fremmed uld, end at fabriqverne skulde nedlægges, og mange af landets börn derved forlore den nu havende fortjeniste, ja, efterkommerne savne den allerede der indbragte kundskab.

Betræffende adskillige haandværker, som savnes i Island, da indsee vi ikke, hvorledes saadanne paa nærværende tid af sit haandverk allene kunde ernære sig, efftersom mængden tilbereder sig selv næsten alt det, som er mest fornödent. Men bliver en eller fleere kjöbstæder engang oprettede, da vil mange slags haandverker tillige med fleere ubekjendte næringsveje ligesom deraf blive en naturlig eller uomgjængelig fölge, og som da först kan væntes rettelig at faae fremvæxt.

Tiden for Commissionens næste session blev her paa udsat til den 30te hujus, da de betænkninger allerunderdanigst skal indföres, hvortil den 12te, 13de og 14de post af den allernaadigste instruction i besynderlighed giver anledning.

Arnerhol,
den 11te Maj 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

[1] Fyrirtæki þar sem verklegri kennslu er sinnt með það að markmiði að breiða út þekkingu. / *Virksomhed, hvor der foregår praktisk undervisning med det formål at udbrede viden til en større kreds.*

Den 30te Maj forsamledes Commissionen for at give sine allerunderdanigste betænkninger tilkjende i anledning af den allernaadigste instructions 12te, 13de og 14de post.

Efterfölgende underretninger ere siden sidste session til Commissionen indsendte:

Maj 13de 1771.

Lit. XX. N° 1. Fra biskop Finnur Jonsen.
N° 2. Fra presten Kolbeen Thorstensen.
N° 3. Fra Hans Klingenberg.
N° 4. Fra bönderne i Heinæss.
N° 5. Fra bönderne i Mosfelssveit.[1]

Maj 14de 1771.

YY. N° 1. Fra landphysicus Poulsen.
N° 2. Fra nogle bönder i Arnessyssel.
N° 3. Fra nogle bönder paa Saltenæs.[2]

Maj 15de.

ZZ. N° 1. Fra en anonymus.
N° 2. Fra nogle bönder i Widvik.
N° 3. Fra en bonde i Skagefiordssyssel.
N° 4. Fra bonden i Riettarholt.
N° 5. Fra 2de bönder a Barkaae.
N° 6. Fra Sæmund a Widemyre.
N° 7. Fra bonden Jon Jonsen a Efstaland.
N° 8. Fra nogle bönder i Skagefiordssyssel.
N° 9. Fra bonden Thorlev Claus i Skagefiord.
N° 10. Fra præst Erik Gudmundsen.
N° 11. Fra nogle bönder i Bajerrepp.[3]

[1] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Kolbeinn Þorsteinsson (1731–1783), prestur / *præst*, Miðdalur, Grímsneshreppur, Árn.; Hans Jörgensson Klingenberg (1707–1785), bóndi / *bonde*, Kross, Akraneshreppur, Borg.; Heynes, Akraneshreppur, Borg.; Mosfellssveit, Kjós.

[2] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779; Árnessýsla / *Árnessyssel*; Seltjarnarnes, Gull.

[3] Viðvíkurhreppur / *Viðvíkurrep*, Skag.; Skagafjarðarsýsla / *Skagafjarðarsyssel*; Réttarholt, Akrahreppur, Skag.; Barká, Skriðuhreppur, Eyjafj.; Sæmundur Magnússon (1715–1783), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Víðimýri, Seyluhreppur, Skag.; Jón Jónsson (1715–1798), bóndi og meðhjálpari / *bonde og præstens medhjælper*, Efstaland í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjaf.; Þorleifur Claus Brynjólfsson (ca. 1705–ca. 1801),

Maj 16de 1771.

Aa. N° 1. Fra laugmand Sven Sölvesen.
N° 2. Fra sysselmand Jon Bendixsen.
N° 3. Fra biskop Gisle Magnussen.
N° 4. Fra sysselmand Biarne Haldorsen.
N° 5. Fra bönder i Kios.[1]

Maii 25de 1771.

Bb. Fra sysselmand Thorgrim Sivertsen.[2]

Maii 26de 1771.

Cc. N° 1. Fra nogle bönder paa Örebakk.
N° 2. Fra nogle bönder i Grindewig.[3]

Maj 28de 1771.

Dd. Fra bönderne i Sandvigsrepp.[4]

Maj 29de 1771.

Ee. N° 1. Fra bönderne i Thorlakshavn.
N° 2. Fra bönderne fra Skeidum og Grimsnæss.
N° 3. Fra bonden Benten Ingemundsen.[5]

ANGAAENDE INSTRUCTIONENS 12TE POST

Ligesom vi udi det pro memoria til samtlige sysselmænd lit. B n° 2[6] have blandt andet forlanget underretning om adskilligt, der henhörer under mineralriget og kunde forefindes i ethvert syssel, saa har vi ligeledes be-

---

bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Grund, Akrahreppur, Skag.; Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún.; Bæjarhreppur / *Bæjarrep*, Árn.

[1] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782; Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 1734–1776; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779; Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773; Kjósarhreppur / *Kjósarrep*, Kjós.

[2] Þorgrímur Sigurðsson (1706–1785), sýslumaður í Mýrasýslu / *sysselmand i Mýrasyssel* 1740–1776.

[3] Eyrarbakki, Árn.; Grindavík, Gull.

[4] Sandvíkurhreppur / *Sandvíkurrep*, Árn.

[5] Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn.; Skeið, Árn.; Grímsnes, Árn.; Beinteinn Ingimundarson (1731–1811), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn.

[6] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 152–153.

gjært pröver af de mineralier samt rare steenjord og lerarter, som maatte være bekjendte eller opdagede. Men i de underretninger, vi fra adskillige sysselmænd have bekommet, findes hverken noget særdeles merkværdigt anfört om mineralier og rare fossilier, ej heller har vi af noget saadant erholdet pröver.

Man henskyder sig ellers, hvad mineralier angaaer, til den under trykken værende beskrivelse om de iagttagelser, som landphysicus Biarne Poulsen og afgangne vicelaugmand Eggert Olsen derover kan have gjort under de rejser, som de udi nogle aars tid paa höykongelig bekostning have aflagt her i landet.[1]

I tanke at blive dismeere forvissede om de mineraliers samt nyttige steen- og jordarters beskaffenhed, som findes her i landet, har vi ved n° 45 lit. B[2] den 13de hujus begjært af biskopperne paa Skalholt og Holum,[3] at de ved circulairebreve til præsterne vilde foranstalte det pröver af hvad, som henhörer til mineralriget, og i hvert sogn er bekjendt, maatte i aar af præsterne blive samlet, og med behörige antegnelser til kjöbmanden af et hvert sogns handelstæd under forsejling indleveret med udskrift til Deres Majestæts Rentekammercollegium.

Ved at efftersee den mængde af adskillige mineralier samt sten- og jordarter, som effter denne foranstaltning sluttelig vil fremkomme, kan man omsider komme i tydelig erfaring, om deraf noget nyttigt for landet var paa en eller anden maade at anvende. For at blive sikkre om, at kjöbmændene ej maatte kunde undslaae sig for at modtage, hvad præsteskabet ifölge foranförte kommer til at indlevere, har vi ved n° 46 lit. B[4] anmodet stiftamtmanden og amtmanden om hver i sit amt at tillægge kjöbmændene ordres om at modtage, hvad i saa fald blev dem til det höykongelige Rentekammer indhændiget.

Hvad stenkul angaaer, da uagtet vi derom baade skriftlig og mundtlig har gjort efterspörgsel, har vi dog hidtil ej forefundet noget. I den af sys-

[1] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779; Eggert Ólafsson (1726–1768), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1767–1768. Ferðabók þeirra kom út 1772 á vegum Danska vísindafélagsins. / *Deres rejsebeskrivelser blev udgivet i 1772 af Videnskabernes Selskab*. Eggert Ólafsson, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn*. Sorø 1772.

[2] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 190–191.

[3] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.

[4] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 191–192.

selmanden over Skagefiordssyssel[1] til amtmanden forleden aar indgivne underretning, hvoraf vi have gjort udtog, meldes vel om et slags stenkul, som der i sysselet gives, men ved eftersyn af en pröve vi have haft anledning deraf at see, forefindes det, at samme ikkun er en sort og fin stenart, der er temmelig haard. Sysselmanden i Dalesyssel har udi sine beretninger til Commissionen lit. BB.[2] ligeledes meldet om stenkul i hans syssel. Og derom skal vi paa vore tilstundende rejser gjennem en del af den væstre fjærding saavel söge oplysning, som om den der i sysselet værende og angivne surtarbrand.[3]

Angaaende en beqvemmere maade at bryde surtarbranden paa end den, som nu bruges, da kan vi derom intet allerunderdanigst forslag gjöre, effterdi ethvert brandfjælds[4] beskaffenhed, er uden tvivl saa forskjellig, baade i henseende til beliggenhed og dannelse, at hvad, som om et kunde gjælde, havde ej stæd ved et andet fjæld. Surtarbranden ligger ellers i almindelighed flötsvis.[5] Fölgelig maatte ved ordentlig bergarbejde derpaa skee fortömringer, hvilket her til lands maatte falde alt for kostbart, i betragtning af den herværende mangel paa tömmer. Og da bjergene findes overhovedet idelig opad og til siderne overskaaren, vilde forbygninger derved end mere blive besværlige. Ja, omkostningerne stige saa höjt, at det skulde endog være meget rige mineralier af det ædlere slag, som kunde lönne udgiffterne ved brydning deraf, allerhelst om ertzens[6] forsynkning befandtes at være noget dyb.

Foruden det her sædvanlige brug af surterbrand, kunde dermed koges salt af söevand, i besynderlighed hvor den kan brydes paa et stæd, som ej er alt for langt fra söen. Og om i nærværelsen af et brandfjæld gaves beqvemt leer og sand, kunde dermed brændes teil og mursteen. Ligeledes kunde derved anlægges kalkbrænderie, om marmor eller kalksteen i nogen overflödighed ej langt derfra vare at opdage. Nogle nær hos boende bönder maatte ved surtarbrand ogsaa kunde erhverve sig noget ved

[1] Jón Snorrason (1724–1771), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1757–1771.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 214 (Magnús Ketilsson sýslumaður ritar greinargerð um Dalasýslu [án dags. 1771]. Lit. BB. [N° 1]. / *Sysselmand Magnús Ketilsson skriver om Dalasyssel [uden dato 1771]. Lit. BB. [N° 1].*

[3] Surtarbrandur. / *Brunkul.*

[4] Surtarbrandsfjall. Fjall þar sem mikið er af surtarbrandi. / *Fjeld med meget brunkul.*

[5] Í láréttum setlögum. / *I vandrette aflejringer.*

[6] Málmgrýti. / *Malmen.*

at smide til forhandling de her i landet brugelige hesteskoe og söm samt höeleer, hvorved tillige megen skov hist og her maatte blive sparet, som nu opsvides til kul.

Hvad, som ellers er her nyelig anfört om adskillige anvendelser af surtarbrand, kand i lige maade gjælde og bör have stæd, angaaende drivetömmeret, hvor samme findes i saadan overflödighed, at deraf haves meer, end som behöves til bygningers brug for omliggende böygder.

Hvad söevandets uddunstning ved de varme kilder betræffer, da formode vi, at det er gjörligt paa den maade at virke salt. Men hvorledes og hvor vidt saadan rimeligst skal kunde drives til fordel, skal vi allerunderdanigst anbringe, naar vi effter forsæt derom paa Reikholum[1] have gjort nödvendig undersögning. Da Commissionen dereffter bliver i stand til at dömme, om det skulde være nyttigt derpaa videre at anvende tid og omkostninger paa en rejse til Isefiord, for der, paa et stæd Reikeness[2] kaldet, at besee nogle saakaldede hverer eller varme kilder, der af vicelaugmand Jon Olsen i lit. U[3] ere angivne som beqvemmere til at virke salt ved end de hverer paa Reikholer, da hine ligge langt nærmere ved söen end disse.

För vi forlade denne post af den allernaadigste instruction, vil vi ej lade det blive uanmerket, hvorledes vi i almindelighed have forefundet de bjerg- og steenarter, som os her i landet hidtil ere forekomne:

Fjeldene og bjergene bestaae for det meste af en finere eller grovere graaeagtig sandsteen, og som idelig findes paa alle kanter klyfftede og usammenhængende. Bjergene ere disuden over hovedet flödsbjerge,[4] hvoriblandt vi intet gangbjerg[5] have faaet i öyesyn. Blandt de almindelige bjerge gives her og mange saakaldede moebjerge,[6] som er uden tvivl ej

[1] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.

[2] Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 160 (Jón Ólafsson varalögmaður ritar álitsgerð um hag landsins og ráð til úrbóta 23.11.1770. Lit. U. / *Vicelovmand Jón Ólafsson redegør for landets tilstand og giver råd om forbedringer 23.11.1770. Lit. U*).

[4] Merkir fjöll sem eru byggð upp af setlögum en engin slík fjöll finnast á Íslandi. Sennilega er átt við blágrýtisfjöll sem mynduð eru úr mörgum láréttum hraunlögum og eru afar algeng á Íslandi. / *Betyder egentlig et bjerg bestående af vandrette aflejringer, men sådanne fjelde findes ikke i Island. Sandsynligvis er der tale om et fjeld af basalt, der er dannet af mange vandrette lavalag, og som er meget almindelige i Island.*

[5] Gangberg eða storkuberg sem inniheldur málmgrýti. / *Bjerg, der indeholder malmgange.*

[6] Móbergsfjöll. / *Bjerg af bløde, porøse sten, dvs. vulkansk tuf.*

andet end dynger af et leeragtigt bundfald effter en besynderlig oversvömmelse, som engang har overgaaet denne öe, og hvoraf haves paa mange stæder kjendelige beviser. Disse moebjerge findes meer og mindre rene, samt beblandede med runde smaae og store stene, som alle ere af en fremmed art fra bjerget, hvorudi de findes, og ved sin rundformige dannelse bære de ogsaa vidne om vandets virkning paa dem i sin tid.

Her foruden have vi seet höje og lange bjergstrækninger bestaaende af sammenæltet eller sammengyttret sten og grus af adskillig skikkelse og slag. Os ere ogsaa forekomne serdeles höje bjerge af hvidagtig skifersteen, som har været meer og mindre smaae, samt i tynde stykker.

Blandt de forbenævnte almindelige fjelde gives ydermeere mange forandringer af strata, der indholde adskillige stenarter, hvoraf vi have seet marmor, samt nogle kisel, helleflint[1] og jaspisarter, der dog effter beretning ere fundne som udfaldne stykker af et og andet bjerg. Nytten af disse sidst antegnede stenarter kan i övrigt ikke komme under besynderlig betragtning, om endog deraf fandtes overflödighed, og dertil var god adkomst med meere. Thi paa mange stæder i andre lande haves deraf mængde uden at samme kan anvendes til fordel, da faae pladser i Tydskland for ringe betaling, og paa adskillig maade forfærdiget, forsyner nu saa meget hele Evropa dermed, at saadanne stenarter ej mere er i nogen anseelse.

OM DEN 13DE POST

I betragtning af de mange og store fordele, som ere forknyttede med, at et lands offentlige veje ere i god tilstand, saa blive alle de anstalter ej mindre höjstfornödne end berömmelige, som sigte til saadanne vejes istandsættelse og forbædring. Men herved bör alle de vanskeligheder stilles for öjnene, som enten landets physiske eller politiske beskaffenhed paa adskillige maader lægger i vejen, og hvoraf det tydelig maatte kunde dömmes, om tingen virkelig er muelig at blive sat i verk, eller om hindringerne derved i det mindste ej ere af den betydenhed, at de sande fordele, som rimelig staae deraf til at vente, findes saa vigtige, at de nogenledes kunde svare til de serdeles store omkostninger med mere, som dertil maatte nödvendig udfordres.

[1] Hellur sem líkjast tinnusteini. Sennilega hrafntinna. / *Flintlignende skiffer. Sandsynligvis obsidian.*

Efter anförte grundregel skal följende vore allerunderdanigste betænkninger indrettes over indholdet af den allernaadigste instructions 13de post:

Betræffende de derudi ommeldte landevejes indretning for vogne, kjærrer og slæder, eller anden beqvem befordring mellem Bessestæd[1] paa Sönderlandet og det stæd paa Nordlandet, som til amtmandens boelig maatte allernaadigst blive bestemmet, samt mellem begge disse stæder og biskoppernes residencer paa Skalholt og Holum,[2] saavel som mellem samme 4 stæder og Öxeraae landsting,[3] derom driste vi os ingenlunde til at gjöre noget forslag. Thi af egen erfarenhed vide vi, at fra landstinget til Holum bisperesidence og til Ödefiord,[4] som vi allerunderdanigst har foreslaaet til amtmandens boelig paa Nordlandet, möde saadanne hindringer, som om de ej paa den strækning gjöre vejenes indretning for bemelte voiturer[5] aldeles uovervindelig, saa vilde derved dog idelig forefalde besværligheder, til hvilke at overkomme större udgiffter maatte udkræves, end forholdet af landets forretninger nogensinde kan ventes at stige til, allerhelst i betragtning af den mindre vigtighed de rejser og varers landtransport maae sluttelig blive, som over denne vej kan komme til at befordres.

Uagtet det var paa bedste aarets tid og under önskeligste vejrligt, vi gjorde forleden aar en rejse fra Sönder- til Nordlandet, kunde det dog ej andet end falde os i öynene, hvor meget det dels var ugjörligt, dels besværligt og i höj grad kostbart at gjöre den vej brugbar for vogner eller kjærrer. De hist og her forekommende aaer, skjöndt da ej meget dybe, vare dog ej saa, at man med nysnævnte voiturer kunde fare derover, nu formedelst vandets samt strömmens og nu formedelst grundens skyld, der enten var for meget opfyldt med store stene eller ej noksom fast.

Over mange af de mindre aaer kunde ej broer bygges, ja, omkostningerne derpaa, hvor det maatte være mueligt, vilde falde meget store, og det var dereffter befrygteligt, at vand og iis ved oversvömmelse paa sine tider af aaret vilde omsider gjöre saadant arbejde til intet. Ej at melde om vejenes tilfældige ujævnheder, helst ved store stene, og det undertiden paa lange distancer, giver her og paa mange stæder lange samt stejle bak-

[1] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.
[2] Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.
[3] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.
[4] Eyjafjörður, Eyjafj.
[5] Farartæki. / *Køretøjer*.

ker saavel op som ned ad, der alle vilde kræve störste möje og omkostninger, om de nogenledes skulde sættes i stand til at blive kjöret paa. Og naar det end saa blev gjort, var overflödigt regn- og sneevand om hösten og foraaret derpaa i stand til at ödelegge al derpaa anvendt arbejde og bekostning.

Men vi have ved denne materie ej nödig nöyere at forklare os. Thi landets indenlandske ringe rörelse for nærværende tid, tillige med den store folkemangel, som alt for meget er trykkende og almuens almindelige fattigdom forbyde nu selv sagen, om den end baade var gjörlig og nödvendig.

Paa vejenes forbædring gjennem böygderne bör det derimod aarlig af hver sysselmand i hans destrict anvendes störste flid ved fornödne anstalter, der maatte falde almuen mindst besværlige i henseende til tid og udgiffter, og derover bliver det blandt andet, at de foreslagne land- og politieinspectores aarlig komme til at have nöyeste opsyn, ifölge hvad derom i vort allerunderdanigste udkast til en land- og politieforordning maatte blive meldet.

Hvad adskillige af de vejes istandsættelse og opdagelse angaaer, som af de gamle ere blevne befarede og under instructionens 13de post ommeldes, da ere vi af den formeening, at det som derover er indkommet fra biskop Finnur Jonsen lit. G n° 2, pag. 32 & 33,[1] kunde fölges. Men i besynderligt agte vi det tjenligt, at den saakaldede Sprengesandsvej[2] blev effter bemeldte biskops forslag indrettet, hvorved farten mellem Sönder- og Nordlandet meget anselig forkortes.

Hvorledes vejen over Sprengesanden ellers falder, og hvad cours man derover skal tage, derom have vi indhendtet sysselmand Bendixons beretning under lit. Aa n° 2,[3] hvortil og er föjet en translation af en mands

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 699–700 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

[2] Sprengisandsleið. / *Sprengisandsvej*. Sprengisandur, öræfi á miðhálendi Íslands / *ødemark midt i Islands højland*.

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 475–482 (Jón Benediktsson sýslumaður skrifar um Sprengisandsleið 3.4.1771. Lit. Aa. N° 2[b]. / *Sysselmand Jón Benediktsson skriver om vejen over Sprengisandur 3.4.1771. Lit. Aa. N° 2[b]*).

underretning derom, ved navn Eiriker Haflideson,[1] som 4re gange har reist den vej.

At vilde sætte nogen transport til söes i verk, för et tilstrækkeligt antal af landets börn er oplært i söevæsenet, lader sig i vore tanker ej gjöre med önskelig fordel. Og de til denne hensigt fornödne fartöyer kan neppe udredes eller holdes ved lige, medmindre en eller fleere kjöbstæder blive anlagde, hvorom vi videre allerunderdanigst skal frembringe vore tanker, ligesom vi allerede under den 4de sessions forretning har gjort forslag om nogle af den islandske ungdoms undervisning i söevæsenet.

OM DEN 14DE POST

Endskjöndt der i alle lande gives skarpeste forbud mod det saakaldede lurendrejerie,[2] og straffen derfor er offte ej mindre end livs og friheds forlis. Ja, uagtet mod saadan ulovlig handel haves nöjagtigste opsyn ved mange toldbetjentere samt strandridere,[3] og mange stæder disuden ere forvarede med porte, volde og graver, saa lærer dog erfarenhed, at man alle vegne ved snighandel disverre overtræde lovene, som saadant strængelig forbyde.

Det er meget at formode, at indbyggerne her i landet ved tilfælde af venlige nationers skibe, som hist og her kan for en eller anden aarsag söge havn, saavel tilhandle sig adskillige smaae fornödenheder, som derfor maaske igjen give noget, söefolkene paa bemeldte skibe maatte behöve. Men at saadan handel skulde være meget betragtelig, kan vi ligesaa lidet forestille os, som vi ej indsee, at saadan ulovlig handel her staaer aldeles til at hemme, hvorpaa de flerste stæder ingen opsynsmænd derimod haves, og hvor udhavne disuden noksom give lejlighed dertil.

De fartöyer, som aarlig söge torskefiskeriet rundt om Island, ankomme gemenlig i Aprilmaaned under landet og ere for det meste udredede fra Holland, Engeland, samt Frankrige, og i aar har allerede 4 hukkerter fra Altona været i Havnefiord.[4] Blandt de varer, som i anled-

[1] Eiríkur Hafliðason (ca. 1716–1797), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Tungufell, Syðri-Reykjadalur (Lundarreykjadalur), Borg.

[2] Launverslun. Ólögleg verslun við útlendinga sem stunduðu fiskveiðar við Ísland. / *Smughandel. Ulovlig handel med udlændinge, som fiskede ved Island.*

[3] Eftirlitsmenn við strendur landsins sem eiga að koma í veg fyrir launverslun. / *Opsynsmand ved kyststrækning, der skal hindre smugleri.*

[4] Altona, Slésvík-Holtsetalandi / *Slesvig-Holsten*; Hafnarfjörður, Gull.

ning af uprivilegerede skibes ankomst i en og anden havn maatte kunde indsniges, er brændevin og tobak mest skadelig. Thi den kram er ej allene ufornöden, men fremmedes afsætning, allerhelst af brændevin, kan og gjöre megen skaar i den deraf forventede indkomst, hvorom vi til adskillig brug, for landets almindelige bedste, har allerunderdanigst gjort forslag under vor 3je sessions forretning.

Imod snighandel vide vi ellers intet bædre middel end: 1° At landet i almindelighed maae blive tilstrækkelig forsynet med gode varer, og at de havne især, hvorhen det er bekjendt, at fremmede skibe helst söge, maatte blive forsynede med brave, efterliggende kjöbmænd saavel som med tilstrækkeligt forraad af varer, der saaledes maatte holdes haand over, at deraf fandtes det fornödne tilovers i April, Maj og Junio, som ere de maaneder, da fremmede mest söge islandske havne.

2° Vilde det ej fejle, at jo lurendrejerie blev meget hindret, om de fra Kiöbenhavn til Island bestemte skibe kunde derfra komme under sejl sidst i April, eller ikke senere end sidst i Majmaaned, og allerhelst burde saadant skee til de havne, hvor ingen efterliggere[1] holdes. Ved saaledes tidlig om aaret at see landet tilfört det behövende, opnaaedes tillige paa den tid favorable vind. Thi erfarenhed lærer, at da bekommes for det meste en hastig overrejse.

Næste session blev her paa opsat til en dag, som maatte findes mest beqvem effter tilbagekomsten fra vore nær tilstundende rejser gjennem en part af Vesterlandet. Paa den tid skal vi allerunderdanigst frembringe vore tanker og forslag om en og anden sag, hvortil vi under foregaaende sessioner ved tilfælde har refereret os, ligesom vi og da skal allerunderdanigst udlade os med adskilligt, hvortil den allernaadigste instructions 15de og 16de post give anledning, og som vi udenfor de i instructionen allernaadigst opregnede ordres holde fornödent at anbringe.

Arnerhol,
den 1te Junii 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

[1] Eftirlegumaður. Kaupmaður eða aðstoðarmaður hans sem var eftir í landinu yfir veturinn eftir að skip voru farin að hausti. / *Efterligger. En købmand eller hans assistent, der bliver i landet om vinteren, efter at skibene er afsejlet om efteråret.*

Den 3die Augusti samledes Commissionen for at yttre sine tanker betræffende adskilligt, hvorom det i foregaaende sessioner er lovet, at betænkninger samt forslag skulle frembringes, og hvortil forud saavel behövedes nöyere overvejelse som forventende underretninger.

Siden sidste session ere fölgende beretninger indsendte, som formedelst deres mængde, og for derudi at have god orden, vi herved tilföye sysselvis under omslage med paategnede literis og indsluttede nummere, saaledes:

Lit. Ff.

Fra Muhlesyssel.

N° 1. Fra sysselmand Hans Wium.

N° 2. Fra sysselmand Jon Arnorsen.

N° 3. Fra sysselmændene Peter Thorstensen og Guttormur Hiörlevsen.

N° 4 til 7. Fra biskop Finnur Jonsen, et brev med hosfölgende underretninger fra nogle præster i samme syssel.[1]

Lit. Gg.

Fra Rangervaldesyssel.

N° 1 til 4. Fra provsten Sigurd Jonsen[2] og præsterne samme stæds.

N° 5 & 6. Fra en præst og nogle bönder.

Lit. Hh.

Fra Arnessyssel.

N° 1 til 5. Fra en præst og nogle bönder.

Lit. Jj.

Fra Guldbringesyssel.

N° 1. Fra landphysicus Biarne Poulsen.

N° 2. Fra sysselmand Gudmund Runolfsen.[3]

N° 3. Fra nogle bönder.

[1] Hans Wium (ca. 1715–1788), sýslumaður í Suður-Múlasýslu / *sysselmand i Suður-Múlasyssel* 1740–1752, 1756–1778; Jón Arnórsson eldri (1734–1792), aðstoðarsýslumaður í Suður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Suður-Múlasyssel* 1769–1778; Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786; Guttormur Hjörleifsson (ca. 1739–1771), aðstoðarsýslumaður í Norður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Norður-Múlasyssel* 1766–1771; Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785.

[2] Sigurður Jónsson (1700–1778), prófastur / *provst*, Holt, Eyjafjallasveit, Rang.

[3] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779; Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780.

Lit. Kk.

Fra Borgerfiordssyssel.

N° 1. Fra sysselmand Jon Eggertsen.[1]

N° 2, 3 & 4. Fra præster.[2]

Lit. Ll.

Fra Bardestrandssyssel.

N° 1. Fra vicelaugmand Magnus Olsen.

N° 2. Fra provsten Biörn Haldorsen.[3]

Lit. Mm.

Fra Isefiordssyssel.

N° 1. Fra Hans Veinvietz fiskevirker.

N° 2. Fra kjöbmand Dines Jaspersen.[4]

Lit. Nn.

Fra Strandesyssel.

N° 1. Fra sysselmand Haldor Jacobsen.[5]

Lit. Oo.

Fra Hunevandssyssel.

N° 1 til 5. Fra adskillige bönder.

Lit. Pp.

Fra Skagefiordssyssel.

N° 1. Brev fra biskop Magnussen[6] med mandtalstabel.

N° 2 til 9. Fra bönderne samme stæds.

Lit. Qq.

Fra Öefiordssyssel.

N° 1. Fra sysselmand Jon Jacobsen.

[1] Jón Eggertsson (1722–1784), sýslumaður í Borgarfjarðarsýslu / *sysselmand i Borgarfjarðarsyssel* 1757–1784.

[2] N° 3 er frá / *er fra*: Halldór Gíslason, prestur / *præst*, Desjarmýri, Borgarfjörður eystri, N-Múl. en ekki úr Borgarfjarðarsýslu / *men ikke fra Borgarfjarðarsyssel*.

[3] Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800; Björn Halldórsson (1724–1794), prófastur / *provst*, Sauðlauksdalur, Rauðasandshreppur, Barð.

[4] Hans Weinwitz, fiskverkandi hjá versluninni á Bíldudal / *fiskeforarbejder ved handelen på Bíldudalur*; Dines Jespersen (1740–1823), kaupmaður á Patreksfirði og Bíldudal / *købmand på Patreksfjörður og Bíldudalur*.

[5] Halldór Jakobsson (1735–1810), sýslumaður í Strandasýslu / *sysselmand i Strandasyssel* 1758–1790.

[6] Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.

N° 2. Fra laugmand Sven Sölvesen.[1]
N° 3 & 4. Fra nogle bönder.
Lit. Rr.
Fra Thingöesyssel.
N° 1 til 13. Fra nogle bönder.[2]
Lit. Ss.
N° 1–2. Fra Islands vesælingar[3] og en anonymus.
Lit. Tt.
N° 1. Fra sysselmand Lydur Gudmundsen.[4]
N° 2. Fra præster.
Lit. Uu.
Udkast til politie- og landforordning.
Lit. Vv.
N° 1 og 2. Laugmand Fieldsteds beskrivelse over hverene paa Reykholum samt Reikenæs.[5]
Lit. Xx.
Fra sysselmand Erlend Olavsen[6] om Reikenæss hverer.
Lit. Yy.
Fra biskop Gisle Magnussen.[7]
Lit. Zz.
Fra præst Arne Thorarensen.[8]

I anledning af de betænkninger, vi under den anden session har frembragt angaaende hindringer af folkemængdens forögelse i Island, findes

1 Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805; Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.
2 N° 13 er úr Húnavatnssýslu en ekki Þingeyjarsýslu. / *N° 13 er fra Húnavatnssyssel men ikke Þingeyjarsyssel.*
3 Vesælingar. / *Stakler*.
4 Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802.
5 Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.; Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.
6 Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772.
7 Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.
8 Árni Þórarinsson (1741–1787), prestur / *præst*, Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1784–1787.

der blandt andet her i protocollen pag. 24,[1] lit. B anfört — haarde aaringer samt dyrtid, som gemenlig (1) foraarsages af længe varende vintere samt den stundom indfaldende driviis og (2) af fiskeriernes mislingelse.

For at komme saadanne indtræffende ulykker i möde med nogen hjælp har vi pag. 25[2] gjort forslag om magaziners anlæg paa alle beseiglede havne. Men paa hvad maade indretningen deraf bedst kunde skee, derom lovede vi ved en anden lejlighed at udlade os. Og om saadant for landet höjst vigtig, ja, nödvendig, foretagende skeer her vor allerunderdanigste forslag saaledes:

Den pligt, som paaligger Compagniet efter octroyens 22de og 23de poster,[3] bör ej allene paa det nöyagtigste opfyldes, men af vedkommende övrighed saaledes haves indseende med og holdes haand over, at enhver havn, i forhold med dens tilhörende folkemængde, maae baade om sommeren blive tilstrækkelig forsynet med alle fornödenheder og et billigt oplag af det mest nödvendige til livets ophold, samt fiskeriernes drift maatte disuden aarlig paa hver havn haves i forvaring, som kunde gribes til, om en og anden ulykkelig omstændighed skulde paa nogen maade tilfalde et eller flere stæder i landet.

Men paa det Deres Majestæts undersaatters liv og velfærd paa denne langt bortliggende öe maatte dismeere sættes i sikkerhed mod indfaldende extraordinaire hændelser, blev det et uskatterlig tillæg af den altid mod landet udviste höjkongelige mildhed, om indbyggerne bleve allernaadigst skjænkede et oplagsforskud af 3.200 tönder rugmel, hvilke vi holde for kunde saaledes beqvemmeligst uddeles, at landets söndre fjærding deraf fik 1.000de og den vestre ligeledes 1.000de, men den nordre 900de og den östre 300de tönder. Dette paa hver landsfjærding lignede qvantum meel, burde i betragtning af de derværende havnes beskaffenhed, saaledes reparteres,[4] at ethvert handelsstæd blev deraf saa meget tildelt, som nogenledes kunde svare til den derhen sögende folkemængde.

Örebacks havn maatte da bekomme et oplag af 300 tönder meel, og de övrige havne i den söndre fjærding, nemlig Westmannöe, Grindevig, Bosand, Kieblevig og Havnefiord, burde enhver nyde 100de, men Hol-

[1] Hér / *Her*, s. 214.
[2] Hér / *Her*, s. 214–215.
[3] *Lovsamling for Island* III, s. 477–479 (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).
[4] Jafna niður. / *Fordeles.*

men 200de tönder dito.[1] Blandt de i den vestre fjærding liggende 9 handelshavne, Budenstad, Stappen, Olufswig, Grönnefiord, Stickesholm, Patrixfiord, Bildal, Dyrefiord og Isefiord,[2] maatte enhver erholde 100de tönder meel, men Stickesholm 200de tönder formedelst den talrige almue, som derpaa driver handel. Paa hver af den nordre fjærdings havne Skagestrand, Hofsaas, Öefiord, samt Husevig behöves 200de tönder, og 100de dito paa Reikefiord i Strandesyssel, som ligger under Skagestrands handelsdestrict.[3] Endelig blive til de i den östre fjærding værende havne Wopnefiord, Rödefiord og Berefiord[4] for hver især 100de tönder meel fornödne.

Naar nu Compagniet til dette lands forraad paa alle havne aarlig effterlod noget meel, som det effter octroyen blandt andet er forbundet til, og naar det paa Öreback lod disuden effterligge 50 skippd. god törfisk, men paa hver af de opregnede övrige havne i den söndre og vestre fjærding 25 skippd. dito, som til sammen gjör 425 skippd. törfisk, saa er det at haabe, hvad enten haarde aaringer skulde indtræffe, eller fiskerierne mislingede, at indfaldende hungersnöd ej saaledes kunde gribe om sig, at de trængendes liv ved dette middel jo stod til at blive reddet, allerhelst naar övrigheden dermed paa det ordentligste gik til verks.

Saavel det ommeldte meel som törfisk maatte oplægges i de almindelige pakhuse paa hvert handelstæd, og burde saa samme, det ene aar effter det andet, af handelen ombyttes med nyt meel og törfisk, som nöje svarede til det forrige i mængde og godhed.

Det er paa ingen maade at formode, det Compagniet vil eller kan undslaa sig for paa hver havn at lade effterstaae saa faae skippd. törfisk, som meldt er, allerhelst naar det betragtes, at under ulykkelige tilfælde bliver indbyggernes velfærd, ja, liv derved nogenledes betrygget, hvorved handelen vinder. Da derimod en ödelæggelse, som mangel af saadan indretning kunde muelig foraarsage, blev virkelig handelen eller dens interessentskab til störste forlis, at vi ej skal mælde om hans Majestæts og landets betragtelig tab. Nyder landet den velsignelse, at det ej bringes til

[1] Eyrarbakki, Árn.; Vestmannaeyjar; Grindavík, Básendar, Keflavík, Hafnarfjörður, Hólmur (Reykjavík), Gull.

[2] Búðir, Arnarstapi, Ólafsvík, Grundarfjörður, Stykkishólmur, Snæf.; Patreksfjörður, Bíldudalur, Barð.; Dýrafjörður, Ísafjörður, Ísafj.

[3] Skagaströnd, Hún.; Hofsós, Skag.; Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.; Húsavík, Þing.; Reykjarfjörður, Strand.; Skagaströnd, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Hún. og Strand.

[4] Vopnafjörður, N-Múl.; Reyðarfjörður, Berufjörður, S-Múl.

den yderlighed at tage tilflugt til dette oplag, bliver forraadet dog om sider til handelens fordel, ligesom indretningen i sin grund endog er til betryggelse for handelen.

Skulde nu Deres Majestæt allernaadigst bifalde vort allerunderdanigst gjorde forslag om et forskud eller laan til landet af det anbragte qvantum meel, kunde saadant beqvemmeligst tage sin begyndelse, saasnart et got kornaar indfaldt, paa det meelet ej skulde for indbyggerne overstige den i taxten ansatte pris. Og tænke vi da, Compagniet ej burde undslaae sig for ved sine dertil havende betjentere forsvarlig at lade meelet indpakke i tilhörende heele og halve tönder, samt frit at oversende det, om ej paa et aar, saa dog paa 2de aars tid.

Handelen maatte i övrigt, som ellers ifölge forbindelse[1] effter octroyen, og som mældt er, tilstrækkelig forsyne landet med meel og bröd, saa at deraf endog kunde haves noget effterliggende forraad, efterdi det kongelig laante meel ej burde röres, uden naar en yderlig nöd det udfordrede, og vedkommende sysselmænd, effter lovlig tagne tingsvidner om stædets store trang, var hjemlet til at aabne pakhusene, da de levnetsmidler, som Compagniet havde i forraad, först maatte gribes til, för det af Deres Majestæt laante meel kunde tages deel udi.

Den kongelige cassa burde, saa meget mueligt er, blive sikker om ej at lide tab ved det gjorde forskud af meel, idet sysselmændene maatte være forbundne til ved meelets udlevering, enten derfor at modtage penge og gangbare handelsvarer, eller være pligtige til samme at inddrive, om nogen effter omstændighederne forundtes credit. De derfor af sysselmændene oppebaarne penge skulde, saasnart det kunde skee, indleveres til stædets amtmand for ved ham at blive befordrede til indkjöb af et nyt meel forraad.

Endelig naar Compagniets forpagtning engang ophörer, skulde det blive den eller dem paalagt, som handelen blev betroet, at modtage og paa anförte vilkaar vedligeholde saavel oplaget af det qvantum meel som törfisk, der for hver af de udi den söndre og vestre fjærding liggende og opregnede havne forhen er fastsat.

I anledning af den her saakaldede spedalskhed har vi pag. 32[2] blandt andet yttret os med, at de, hvis svaghed nærmede sig og var kommen til

[1] Skuldbinding. / *Forpligtelser*.
[2] Hér / *Her*, s. 217–218.

den grad, at de ej uden fare for at besmitte andre kunde taales i almindelig omgjængelse, skulde indlemmes udi et i hver fjærding dertil fornödent hospital. Og om saadanne hospitaler lovede vi da paa et andet stæd at frembringe allerunderdanigste forslag.

De for nærværende tid i hver fjærding værende hospitaler ere hverken tilstrækkelige for det antal af elændige, som trænge til redning og husvalelse under deres jammerfulde tilstand, ej heller ere de saa bestyrede og tilseede, at den muelige nytte derved paa langt nær opnaaes, som ellers burde væntes af det til saadant gudeligt brug henlagde gods saavel som övrige dertil bestemte indkomster. Saa vist som nu benævnte fjærdingshospitaler ere nödvendige, saa sikkert gjöres en nye indretning deraf fornöden.

Landphysicus Biarne Poulsen har, som lit. YY n° 1[1] udviser, til Commissionen indsendt beretning om disse hospitalers beskaffenhed, hvoraf deres nærværende, slette tilstand erfares. Til beretningen har han vel mod slutningen föyet et forslag om indretning af et generalhospital, hvilket han holder for burde opföres paa et stæd ved navn Brautarholt,[2] som til den ende maatte kjöbes m.m.

Men da dette forslag, foruden fleere ulejligheder, har store vanskeligheder ifölge med sig i henseende til de proponerede bygningers kostbarhed og de store udgiffter, som aarlig til de mange forslagne betjentere bleve fornödne, saa ere vi af de tanker, at det vil være beqvemmere og nyttigere, om 2de mindre hospitaler for det förste bleve indrettede. Nemlig det ene i den söndre og det andet i den vestre fjærding, allerhelst som i disse 2de landets dele findes de fleste med spedalskhed plagede mennisker.

Med hospitalets bygning i den söndre fjærding maatte först gjöres begyndelse. Samme burde opföres af steen paa sparsommeligste maade og med bedste opsigt effter en beqvem dertil indrettet tegning. Indretningen deraf skulde være for 25 til 30 personer, hvis sygdom var kommen til den grad, at det maatte befrygtes, at de dermed kunde besmitte andre. Værelserne burde være saa smaae som mueligt, for den om vin-

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 667–673 (Bjarni Pálsson landlæknir skrifar um íslenskar nytjajurtir og lækningajurtir 14.5.1771. Lit. YY. N° 1. / *Landfysikus Bjarni Pálsson skriver om islandske nytteplanter og lægeurter 14.5.1771. Lit. YY. N° 1*).

[2] Brautarholt, Kjalarneshreppur, Kjós.

teren fornödne varmes skyld. Og maatte intet værelse i hospitalet indrettes for nogen dertilhörende betjent, thi for det behövende folk og boeskab kunde boelig og udhuse nær hos opföres paa landets almindelige maade af törv og steen.

Saaledes blev det da ej fornödent under hospitalets tag at indrette fleere end fölgende værelser:

En sovestue for mandfolk.
En dito for fruentimmer.
En arbejdsstue for mandfolk.
En dito for fruentimmer.
Et kjökken og dertilhörende spiskammer.

Ovenpaa kunde ved hver side indrettes 2de kamre, hvoraf de over sovestuerne burde deles til de elændigste blandt de syge af begge kjön. Men de kamre over arbejdsstuerne skulde indrettes for dem, hvis sygdom tegnede sig til bædring og gav haab om at kunde blive læget. I begge arbejdsstuerne kunde lemmerne, som hörde dertil, paa de bestemte tider spise tilsammen, og det alle paa engang ved et og samme bord.

Af nys anförte sees da, at hovedbygningen ej bliver meget stor, og tvivle vi ingenlunde paa, at den tillige med övrige tilbygninger, som maatte agtes nödvendige, jo kommer til at staae langt ringere end andre heromkring byggede steenhuse og det besynderlig, naar alle fornödne materialier af tömmer, bræder, steen, kalk m.m. forudhavdes paa rede hænder, og man i övrigt under arbejdet anvendte nöyeste og drifftigst tilsyn.

Gaarden Næss,[1] hvor landphysicus boer, ansee vi som det beqvemmeste stæd for hospitalet at bygges paa, og er der sönden for, ja, nærved og midt for landphysici boelig, en dertil meget belejlig plads ved en bakke, hvor den tjenligste bygningssteen haves ved haanden. Foruden at Næss ligger nærved söen, samt Holmens handelsstæd,[2] og saaledes er meget beqvemt for fiskerie saavel som transport af alle til hospitalet fornödne sager, saa er og adkomsten did meget belejlig for patienterne, der komme til at drage til og fra hospitalet. For dem, som faae inspection derover, bliver det ligeledes mageligt at rejse did, naar som helst de behöve det.

Ej liden nytte er det disuden for hospitalet, at det paa Næss har landphysicus og det hos ham værende apothek saa nær til stæde hos sig,

[1] Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull.
[2] Hólmur (Reykjavík), verslunarstaður / *handelssted*, Gull.

da det er venteligt, ja billigt, at lemmerne af landphysico gratis nyde medicinsk samt chirurgisk tilsyn og pleje saavel som fornödne medicamenter af den portion, som aarlig dertil allernaadigst skjænkes de fattige i landet. Ved at vælge en plads paa Næss undgaaer man tillige for publici penge at kjöbe nogen gaard, og landphysicus skeer ej heller derved nogen fornærmselse, idet den foreslagne plads er fornærværende tid ej til mindste nytte, da derpaa ikke voxer noget græs.

For at lette og befordre denne indretning bör det ej tvivles om, at jo Compagniet til saadant gudeligt brug vil findes redebon til uden fragt at lade overbringe de materialier, som i den henseende engang maatte blive forlanget hidsendt, og bliver det vel dereffter vænteligt, at bygningen kunde opföres og indredes inden 2 aars forlöb.

Af den allerunderdanigst proponerede told paa brendevin og sammes belöb kunde i 2de aar anvendes aarlig 500 rdr. til hospitalets bygning, hvilken summa formodes vil blive tilstrækkelig nok, allerhelst om man under bygningen paa det bedste benytter sig af de dueligste blandt de saakaldede tugthusslaver[1] til handtlangere udi adskilligst forekommende sten og andet arbejde, hvorfor til tugthuset[2] dog maatte erlægges belöbet af enhver slaves daglige underholdning.

Stiftamtmanden og biskoppen maatte blive hospitalets directeurer, men laugmanden, saavel som landfogden og herredets provst, tillige med sysselmand og nærmeste sognepræst, skulde være dets inspectores. Til hospitalsforvalter kunde den nuværende provisor Biörn Jonsen[3] antages, som for sin umage burde aarlig nyde 20 rdr. Her foruden maatte omsider en duelig husholderske udvælges og effter billighed saleres. Blandt de 25 til 30 personer, som hospitalet bliver bygget for, skal 20 fattige lemmer indtages og nyde fri kost samt pleje, men de övrige maae derfor effter omstændighederne og deres formue aflægge halv eller heel betalning.

Præsterne, tillige med reppstyrerne, maatte betimelig, effter at hospitalet var færdigt, skriftlig tilmælde herredets sysselmand antalet af de fattigste, som mest med spedalskhed vare beladne, og bör sysselmændene

[1] Bókstaflega tukthúsþrælar en átt er við fangana í tukthúsinu. / *Tugthusslaver, det vil sige fangerne i tugthuset.*

[2] Tukthúsið á Arnarhóli í Reykjavík. Fangelsi stofnað árið 1759 og tekið í notkun veturinn 1770–1771. / *Tugthuset på Arnarhóll i Reykjavík. Fængsel oprettet i 1759 og taget i brug vinteren 1770–1771.*

[3] Björn Jónsson (1738–1798), lyfjafræðingur, lyfsali í Nesi / *farmaceut, apoteker på Nes* 1772–1798.

saa derom gjöre bedste forestilling til directeurernes videre foranstaltning og resolution. Inspecteurerne möde hvert fjærdingaar paa dertil bestemte tider i hospitalet, for der at eftergranske indretningens tilstand og overlægge, hvad som alt meer og meer kunde tjene til dens gavn, hvoreffter betænkningerne derover skulde hver gang indsendes til directeurerne. Forvalteren maatte til hvert nye aar aflægge regnskab over hospitalets indtægter samt udgiffter, og skulde da landfogden revidere samme og siden sende det til directeurerne.

Det til hospitalet nu liggende gods maatte til bedste fordeel bortforpagtes, og provenuen deraf, saavel som de sædvanlige contributioner, skulde fremdeles i rette tider til forvalteren indhændiges. Men som den brugelige afgifft af en lött fisk[1] for hver baad er underkastet store ulejligheder, saa vilde det være bædre, om i dets stæd blev af hver baads og mands lött en gang om aaret i alle den söndre fjærdings fiskevære aflagt 8 sk. courant mynt, som hosbonden eller baadsejeren skulde incassere, og derfor paa mandtalstinget til sysselmanden gjöre reede og rigtighed.

Hvad som i övrigt maatte behöves til at bestride hospitalets aarlige udgiffter med, om den dertil foreslagne afgifft nogensinde mod formodning ikke skulde blive tilstrækkelig, det burde tages af tugthustolden.[2] Og at tugthuset jo bör være i stand til med tiden at understötte hospitalet, om det ved et besynderligt fiskelöst aar kom til at mangle, derom kan neppe tvivles, efterdi tugthusets indretning, inden hospitalet er færdigt, bör væntes at være i den forfatning, at det, om ej aldeles saa dog for det meste, ved deres arbejde, som dertil ere dömte, skal kunde underholde sig selv.

Ellers er det at haabe, at ved hospitalets gode forvaltning staaer meget til at blive sparet, ligesom dertil kan og noget blive fortjenet ved at udfinde et og andet, som lemmerne kunde forrette, og hvorfor hospitalets cassa maatte oppeböre betaling. Den foreslagne forvalter vil formodentlig ved sin indsigt og flid i havedyrkningen bringe det blandt andet didhen, at hospitalet nyder i nærheden en tilstrækkelig have ved hvis vækster, det hele aaret igjenem udi sin husholdning ej lidet kan kome til at spare.

[1] Hospítalshlutur. Sérstakt gjald lagt á þá sem stunduðu sjóróðra til að standa straum af kostnaði við holdsveikraspítalana. / *Hospitalsandel. Henviser til den del, der betales til hospitalet i afgift af fiskeriet for at finansiere hospitalernes udgifter til spedalske.*

[2] Tukthústollur. Sérstakur skattur lagður á allar fasteignir í landinu til að standa straum af kostnaði við byggingu nýs fangelsis á Íslandi. Tók gildi árið 1759. / *Tugthustold. Særlig skat lagt på al ejendom i landet for at finansiere udgifterne ved opførelse af et nyt fængsel i Island. Blev indført i 1759.*

Ved havens anlæg, vedligeholdelse og dyrkning maatte de sterkeste af de fattige lemmer effter ævne være pligtige til at arbejde, ligesom de og skulde være skyldige til at forrette alt, hvad forvalteren maatte udtænke at være til indretningens fordel, undtagen at roe ud paa fiskerie, om det i sin tid maatte agtes tjenligt, at en eller flere baader til indtægt for hospitalets husholdning skulde udredes.

Efter at allernaadigst approbation[1] om hospitalets indretning var opnaaet, maatte udkast til en fundats derfor blive forfattet, hvorudi alle de pligter skulde tydelig anbefales, hvoreffter enhver vedkommende sig havde at rette. Derudi burde i særdeleshed, og det for den saa höjt fornödne diets skyld, blandt andet fastsættes, hvor meget og hvad kost hver dag i ugen for lemmerne maatte tillaves, hvilket tillige med al anden detail did henhörende kunde beqvemmeligst indrettes effter den landets levemaade, der i saa fald stod til at anvendes, og om hvilket landphysicus skulde til inspectores indsende sine tanker, hvoreffter de igjen i den fald kunde indrette det udkast af fundationen, som de burde til directionens omdömme forfatte og indsende.

Naar hospitalet i den söndre fjærding saaledes, som mældt, var fuldfört og i behörig orden, blev det fornödent at gjöre begyndelse med at bygge et hospital i den vestre fjærding, og maatte man ved indretningen deraf paa samme maade gaae til værks, som nyelig er anfört betræffende den söndre fjærdings hospital. Og bliver det da fornödent, at bygningen opföres nær det stæd, hvor fjærdingens chirurgus har sin bestandige boelig.

Alle de anstalter, som muelig kunde udtænkes og fuldföres, vilde lidet, ja, intet være til sand nytte for dette fattige land, om de forslag bleve forsömmede, hvorved forfaldne sæder samt vinskibelighed kunde ophjælpes, og et ilde handlet, ja, aldeles foragtet landbrug maatte komme udi bædre forfatning. Thi sædernes og jordens dyrkelse i et land maae endelig först og fremst arbejdes paa, i fald noget sikkert og godt haab skal kunde haves om alt andet foretagende, og om den borgerlige lyksalighed rettelig skal blive forfremmet. I denne betragtning have vi pag. 36 og 37[2] mældet om fornödenheden af en nöye indrettet politie- og landforordning, hvorom vi der lovede omsider at ville fremkomme med allerunderdanigst forslag.

[1] Samþykki. / *Godkendelse*.
[2] Hér / *Her*, s. 219–220.

Til den ende følger herved, under lit. Uu et af laugmand Fiældstæd forfattet[1] og af os samtlig underskrevet, udkast til en saadan politie- og landforordning. Men som omstændighederne og tidens korthed ved den nær forestaaende afrejse ej tillader her i protocollen at blive indrykket.

Ligesom nu de bedst paahittede forslag og de nyttigste anordninger derom ere saa godt som forgjæves, naar deres tilbörlige udförsel enten forsömmes eller ilde holdes haand over, saa have vi pag. 38[2] gjort forslag om, at 4re land- og politieinspectores i Island maatte allernaadigst udnævnes, der ej allene ved examen havde aflagt offentlig pröve paa sin duelighed i det juridiske studio, men endog maatte have bevis om, at de med flid havde lagt vind paa den offentlige samt private oeconomie, og at de disuden vare bekjendte for ordentlighed i levnet og opförsel.

Efter at have ved flittighed erhvervet tilstrækkelig kundskab, i det som henhörer til en retskaffen landhusholdning, agtes det fornödent, at candidaterne paa en sommers tid gjorde nogle rejser til saadanne stæder i Sælland,[3] hvor noget arbejde haves for haanden ved at sætte gjærder og at skjære diger samt gröffter. Paa saadanne rejser maatte de tillige give agt paa, hvorledes de offentlige veje forbædres, saavel som paa hvad maade jordbruget i almindelighed drives, thi saaledes vil de til sin theorie erhverve sig tydeligt begreb om praxis.

Om de egentlige forretninger, som paaligger disse land- og politieinspectores, samt hvad gage dem allernaadigst kunde tillægges, derom tilkommer det os nu at gjöre allerunderdanigste forslag:

Enhver af dem havde i det förste aar at foretage sig en rejse gjennem den landsfjærding, som stiftamtmanden maatte finde for got ham at tildele. Men siden kunde dermed alterneres,[4] saa at den for exempel, der havde det förste aar rejst i den söndre fjærding, skulde næste aar begive sig til omrejser udi den væstre fjærding, og saaledes enhver successive[5] rundt om, indtil 4 aar vare forlöbne, da de alle paa nye igjen komme til at rejse i de fjærdinger, hvor de först begyndte.

[1] Hér að aftan / *Her nedenfor*, s. 333–401. Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[2] Hér / *Her*, s. 220.

[3] Sjáland, Danmörk. / *Sjælland, Danmark*.

[4] Skiptast á. / *Skiftes*.

[5] Koll af kolli. / *I tur og orden*.

Saasnart som vejrliget tillod det, skulde de aarlig begynde sine rejser, og maatte de saa længe ud paa hösten vedblive, som det muelig kunde lade sig gjöre. Deres egentlige forretning maatte være at efftersee, hvorvidt alle dele af politie- og landforordningen bleve effterlevede, og skulde de være pligtige til paa dansk at holde en udförlig journal over alt det, som under rejserne forekom, der kunde henhöre til deres embede. Denne relation havde de omsider ved hjemkomsten hver höst at indföre i en af stiftamtmanden gjennemdragen samt forseiglet protocoll og dereffter samme strax til stiftamtmandens eftersyn at indsende, tillige med en udskrift deraf, som ved stiftet skulde haves i forvaring.

Udi hver repp maatte reppstyrerne möde dem for at forklare reppens tilstand og fremvise de derover holdte protocoller. De skulde saavel höre og modtage hvad forslag, reppstyrerne eller andre forstandige mænd havde at frembringe til reppens bedste, som selv udtænke og meddeele sine tanker, om hvad de kunde dömme tjenligt hist og her baade inden og uden husene at blive sat i verk.

Kaal- og urtehavers indretning maatte de nöye have indseende med, samt dertil overalt give de bedste raad og opmuntringer. Ligeledes skulde det være dem meget magtpaaliggende at give de bedste oplysninger til reppstyrerne om den beqvemmeste maade at opföre gjærder paa, i henseende til de forskjellige situationer som skulde bygges paa, og materien, som dertil maatte være at anvende.

De skulde og ved lejlighed undervise om maaden, paa hvilken myrer og moradser bedst vare ved diger og gröffter at faae törrede, og burde de derved ej forsömme at forklare den af saadant arbejde flydende store fordel. Overalt maatte de, saavel ved gjærders sætning som myrers gjennemskjæring, drive paa, at de bleve saa meget mueligt er i lige linier, og at de havde det fornödne fald eller docering.[1] Skulde visse stæders tun findes meget vandsyge og fulde af steen, maatte de ej mangle udi at underrette reppstjorene om den letteste maade, paa hvilken begge dele stode til at hjælpes, og ved saaledes, saavel som i alle andre begivenheder, at meddele forekommende reppstyrer samt bönder al muelig oplysning, blev det vænteligt, at kundskaben om og lysten til landhusholdningen alt meer og meere udbredede sig. Blandt saadanne underretninger maatte ej forsömmes allevegne at opmuntre til gjödselens forögelse og at forklare, hvorledes samme effter stædernes lejlighed kunde paa adskillig maade opnaaes.

[1] Vatnshalli. / *Skråning*.

Paa omrejserne bliver det dem en pligt med al flid at stræbe til om mueligt at kunde opdage og udforske noget særdeles nyttigt eller curieux i naturriget. De mærkværdigste aaer og ferske vande, som de paa rejserne maatte forfinde, skulde de tydelig beskrive samt gjöre forestilling, om det fandtes, at af nogen paa en eller anden maade kunde meere end sædvanlig drages nytte og fordel. De burde ligeledes foreslaae, hvor dermed nogenledes beqvemhed kunde og burde anlægges noget færgestæd.

Og forefandt de nogen stæd ubeboede egne eller strækninger, som de dömmede tjenlige til beboelse i betragtning af god græsgang, saavel som anden tilstödende herlighed af skov eller fiskerigt vand ej langt derfra, havde de saadant at foreslaae og beskrive. De maatte allevegne höre og skaffe sig sande oplysninger om alt det, som paa en eller anden maade af almuen maatte frembringes, ligesom de og ej skulde undslaae sig for til befordring at modtage de trængendes derom til stiftamtmanden eller amtmanden indsendte memorialer.

Skulde nogen af landinspectores formedelst en og anden hindring ej kunde faae omrejsen fuldfört i alle repperne af den fjærding, hvor i touren faldt, maatte successor i næste aar begynde, hvor forrige aars rejse var endet. Saadan hindring maatte dog vedkommende gjöre bevislig at have været uundgaaelig, allerhelst som det ej gjöres fornödent, at landinspector skal see hver gaard og besynderlig saadanne, som maatte meget ligge afsides fra böygdevejen.

Deres aarlige gage kunde ej være mindere end 150 rdr. i betragtning af omkostningerne paa den karl og de heste, som til rejserne just vare fornödne. Til opmuntring vilde det ej være utjenligt, om 50 rdr. tillæg i dens eller deres aarlige lön maatte skee, som i 4re aar besynderlig havde udmærket sig med flid i sine forretninger. Det er tillige fornödent og nyttigt, at landinspectores tage sin boelig i den söndre fjærding, ej langt fra stiftamtmandens residence paa kongsgaarden. Og paa det disse kongelige betjenter maatte kunde hos publicum staae i dis större anseelse, vil det ej blive utjenligt, at de ved offentlige samlinger nyde trin og sæde næst effter laugmændene, ligesom de og ved vacancer maatte have et fortrin, i fald de gjorde ansögning om noget andet embede.

Til de underetninger om aaer og fiskerige vande i Rangaaewalle-, Hunevatns-, Dahle- og Arnessysseler, hvorom pag. 58[1] allerede er mældet,

[1] Hér / *Her*, s. 231.

maae vi ligeledes her frembringe de underretninger om fleere sysslers aaer og ferske vande, som vi siden fra adskillige sysselmænd have bekommet, og som her i protocollen ere indförte under fölgende lit. og n°:

Jon Benedixen giver lit. Aa n° 2, pag. 7 og 8[1] beretning om nogle aaer og vande, som findes i Tingöe- eller Nordersyssel.

Thorgrim Sivertsen opregner lit. Bb, pag. 3 og 4[2] de aaer og vande, som gives i Myresyssel.

Hans Wium anförer lit. Ff n° 1[3] noget om aaer og vande, som ere i Muhlesyssels mellemste og söndre deel. Men hans adjunctus Jon Arnorson giver meer omstændelig beretning derom under lit. Ff n° 2, pag. 23, 24 og 25.[4]

Peter Thorstensen, tillige med hans adjunctus Guthorm Hiörlevsen, udlade sig om de aaer og ferske vande, der findes i Muhlesyssels nordre part, saaleedes som af lit. Ff n° 3, pag. 8[5] erfares.

Gudmund Rynolfson beretter udi lit. Jj n° 2, pag. 29, 30, 31[6] om aaer og vande i Guldbringe- og Kiosesyssler.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 470 (Jón Benediktsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 3.4.1771. Lit. Aa. N° 2[a]. / *Sysselmand Jón Benediktsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 3.4.1771. Lit. Aa. N° 2[a]*).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 171–172 (Þorgrímur Sigurðsson sýslumaður og Halldór Þorgrímsson aðstoðarsýslumaður rita um ástand Mýrasýslu [án dags. 1771]. Lit. Bb. / *Sysselmand Þorgrímur Sigurðsson og hjælpesysselmand Halldór Þorgrímsson skriver om Mýrasyssels beskaffenhed [uden dato 1771]. Lit. Bb*).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 538–539 (Hans Wium sýslumaður ritar álitsgerð um viðreisn landsins 4.7.1771. Lit. Ff. N° 1. / *Sysselmand Hans Wium skriver om landets genrejsning 4.7.1771. Lit. Ff. N° 1*).

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 562–565 (Jón Arnórsson aðstoðarsýslumaður sendir tillögur sínar um viðreisn landsins 24.6.1771. Lit. Ff. N° 2. / *Hjælpesysselmand Jón Arnórsson sender sine forslag om landets genrejsning 24.6.1771. Lit. Ff. N° 2*).

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 491–492 (Pétur Þorsteinsson sýslumaður og Guttormur Hjörleifsson aðstoðarsýslumaður svara helstu spurningum Landsnefndarinnar 28.6.1771. Lit. Ff. N° 3. / *Sysselmand Pétur Þorsteinsson og hjælpesysselmand Guttormur Hjörleifsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 28.6.1771. Lit. Ff. N° 3*).

[6] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 50–51 (Guðmundur Runólfsson sýslumaður ritar greinargerð um viðreisn landsins 12.6.1771. Lit. Jj. N° 2. / *Sysselmand Guðmundur Runólfsson skriver om genrejsning af landet 12.6.1771. Lit. Jj. N° 2*).

Jon Eggertsen skriver om de i Borgerfiordssyssel værende aaer og vande, som lit. Kk n° 1, pag. 2 og 3[1] udviser.
Jon Jacobsen rörer lit. Qq n° 1, pag. 5[2] noget ved aaer og vande, som ere i Öefiordssyssel,
og Lyder Gudmundsen har derom givet underretning lit. Tt, pag. 5.[3]

Angaaende de drængers etablisement, som med gode attester kommer tilbage fra deres tjeniste paa Sundmöer,[4] og hvorom vi pag. 69[5] har mældet videre at ville yttre vore tanker, da synes os fornödent, at de ved sin ankomst til det syssel, hvorfra de vare udrejste, skulde, om sysselmanden ej strax kunde skaffe dem en belejlig gaard eller hjaleje nærved söen til byxel, da maatte de for at undgaae den saa skadelige lediggang, söge og begive sig i tjeniste hos en brav præst eller driftig bonde, hvor de skulde forblive et til 2de aar. Og kunde da saadan tjeniste bekommes nærved söen, var det saa meget disbædre, thi derved gaves dem anledning til at gjöre forsög om en eller anden maade, som de havde lært at fiske paa, kunde der lykkes dem.

Medens de saaledes enten vare for sig selv eller tjenede, havde de lejlighed til at see sig om et stæd, hvor de omsider helst önskede at fæste og kunde faae boelig. Förde de sig imidlertil ædruelig samt flittig op, og nogen af dem fik adgang til at indgaae ægteskab med en brav mands barn eller et dueligt, skjöndt fattigt, fruentimmer, skulde hand til brudegave bekomme 30 rdr., hvormed han allene maatte tillægge sig fornödent qvæg og husgeraad, men aldeles ikke föröde noget deraf ved et utidigt bryllopsgilde eller unyttig stats til sin brud.

[1] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 164–165 (Jón Eggertsson sýslumaður skrifar um verslun, fiskveiðar og fleira 20.6.1771. Lit. Kk. N° 1[a]. / *Sysselmand Jón Eggertsson skriver om handelen, fiskeri med mere 20.6.1771. Lit. Kk. N° 1[a]*).

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 462–463 (Jón Jakobsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 28.6.1771. Lit. Qq. N° 1. / *Sysselmand Jón Jakobsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 28.6.1771. Lit. Qq. N° 1*).

[3] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Den islandske Landkommission 1770–1771* III, s. 577–578 (Lýður Guðmundsson sýslumaður svarar helstu spurningum Landsnefndarinnar 1.5.1771. Lit. Tt. N° 1. / *Sysselmand Lýður Guðmundsson besvarer Landkommissionens spørgsmål 1.5.1771. Lit. Tt. N° 1*).

[4] Sunnmæri, Noregi. / *Sunnmøre, Norge*.

[5] Hér / *Her*, s. 237.

Pag. 87[1] har vi lovet at gjöre forslag om, hvorledes indkomsterne af den afgifft nyttigst maatte kunde anvendes, som vi har proponeret af hver pot korn og fransk brændevin, der hereffter bringes til landet. Vi ere i den henseende af de uforgribelige tanker, at de ved saadan afgifft indkommende penge ej for det förste bædre og nyttigere kand udgives, end der med aarlig at lönne de 2de officierer med tilhörende mænd, hvorom vi allerunderdanigst har gjort forslag, og som paa nogle aar skulde forblive her i landet for at opmaale kyster og havne, saavel som derover at gjöre tilforladelige carter[2] og beskrivelser med meere, som forslaget pag. 81[3] indeholder.

Ligeledes er den foreslagne summa af 500 rdr. aarlig i 2de aar til et hospitalsopbyggelse for spedalske af et saa offentlig gode, at deraf kunde neppe bædre anvendelse skee. Herforuden maatte den allerunderdanigste proponerede gage for hver af de 4 foreslagne landinspectores aarlig tages af bemelte brændevinsafgifft, og er det at haabe, de saaledes anvendte lönninger vil om nogle aar vise sin sande nytte. Ja, at efterslægten allerhelst vil velsigne Deres Majestæt for saadan höyst nyttig anstalt.

De her saakaldede reppstyrere ere paalagde saa mange og betydelige byrder uden derfor at nyde mindste lön eller befrielse fra skatter, at enhver af dem i den henseende billigst fortjener aarlig at bekomme 5 rdr. courant i lön, og de dertil udfordrende penge kunde i lige maade tages af nys anförte afgifft. Ligeledes maatte deraf ydes den pag. 207[4] ommældte brudegave af 30 rdr. til hjælp for deres etablissement, som effter 6 til 7 aarstjeniste vare med gode attester komne tilbage fra Sundmöer. I övrigt burde fra denne afgiffts summa de fornödne penge hentes, der som aarlig præmie kommer til at blive uddelte til belönning for dem, som paa en eller anden maade have i besynderlighed aflagt pröve paa dyd og vindskibelighed.

Til den ende holde vi for, at fölgende premier ville blive höyst tjenlige til at befordre saavel den offentlige velfærd i almindelighed som de hereffter specificerede poster i særdeleshed, i fald vort forslag derom maatte allernaadigst finde bifald.

A) De, som aarlig opföre om sine tun fleere favne af lovlige gjærder med tilhörende gröffter, end i politie- og landforordningen er fastsat for

[1] Hér / *Her*, s. 243–244.
[2] Kort. / *Kort*.
[3] Hér / *Her*, s. 242.
[4] Hér / *Her*, s. 300.

jordbrugere som en pligt at bringe til veje, skal for hver saadan forsvarlig gjort favn bekomme 16 sk. courant, om gjærderne ellers ere af steen eller fast törvsvær og bortryddede tuer. Men ere gjærdene allene eller for det meste opförte af lös grus og muld, nydes for hver favn ikkun 10 sk., og maae herved enhver være pligtig til aarlig at holde saadanne gjærder ved lige, fölgelig bliver det vedkommendes egen fordel fra begyndelsen af at anlægge arbejdet ved gjærderne saa troefast som mueligt.

B) De, som effter at tunene först ere forsynede med gjærder, aarlig bortrydde fleere favne i firkant af tuer og steene udi deres tun, end i landforordningen er bestemmet, bör for hver saadan favn, hvor tuer og steene enten har været store eller mange, bekomme 12 sk. courant. Men hvor tuer og steene hverken har været mange eller store, der nydes ikkun for hver qvadrat favn 8 sk., og maae enhver være pligtig til meget vel effter omstændighederne at jævne eller opfylde, saavel som at ophakke eller opspaade den ved tuernes eller steenenes bortrydning blottede jord, samt dereffter under lidet gjödsel strax at besaae saadanne blottede jordpletter med noget af det höeavfald, som enten findes udi enhvers höetoft eller koe- samt hestestalde, hvilket höeavfald derfor altid ved lejlighed maatte flittig opsamles og paa et tört stæd sikkert forvares. De, som herforuden har adgang og evne om foraaret at besaae bemeldte jordpletter med havre eller vikker,[1] gjöre meget vel og have selv fordeel deraf, da samme hastig befordrer stædernes græsbindning.

C) Naar tunene först ere omgjærdede, og tuer saavel som steene derudi bortryddede, og stæderne dereffter ere saaledes blevne jævnede samt tillavede, som mældt er, skal engbunden uden for tunet, hvor den haves, paa samme maade med gjærder indhægnes og siden fra tuer samt steene reenses, og jorden i övrigt behandles, som er anfört angaaende tunene. Og bör saa baade for gjærdernes sætning og tuernes samt steenenes rydning da ligeleds nydes for hver favn saa meget, som fastsat er for samme arbejde om og udi tunene, effter at det enhver i landforordningen paalagde aarlige maal af gjærder og rydning först er fuldbyrdet.

D) De, hvis tun maatte være af en saa vidlöfftig strækning, at deraf kunde gjöres 2 og flere afdeelninger eller indelukker, hvilket vil have sin store nytte, allerhelst der hvor visse stæder udi tunet maatte findes at være vandsyge, burde for hvert saadant indelukke bekommes 8 til 10 rdr. i premie, foruden hvad som for gjærder og rydning forhen er be-

[1] Vikke. Fóðurplanta af ertublómaætt. / *Plante i ærteblomstfamilien* (Vicia).

stemmet. Det er dog herved at merke, at saadanne indelukker ej maatte være mindre end 100 favne paa hver side i qvadrat, eller et maal hvis rum svarede til saadan 100 favne i firkant, og for saadant skulde da nydes 8 rdr. Var indelukken derimod 150 favne paa hver side i firkant eller af en strækning i forhold dermed, maatte premien derfor blive 10 rdr.

E) Da her i landet gives store strækninger af myrer, hvoraf nogle offte ligge nærved gaardene, og som liden eller ingen nytte höstes af, vil det blive landet til störste nytte, om saadane myrer ved tjenlige diger og gröffter bleve befriede fra den mængde af vand, som nu gjör dem ej allene uduelige, men endog forvolder skadelige uddunstninger for de folk, som boe og opholde sig i nærheden deraf. De, som derfor vil begynde med at inddige visse strækninger af saadanne myrer til indelukke, maatte i saadant ej allene ikke hindres, men de skulde for hver favn af diger og gröfter, som de effter fornödenhed maatte grave meer eller mindre breede og dybe, nyde följende premier:

For hver favn af en hoveddige, som maatte være 4 danske alen breed og 2 alen dyb, skulde bekommes 24 sk. Men for et hoveddige, som ej behövede at være meer end 3 alne breed og 1½ alne dyb, burde betales 16 sk.

For hver favn af de större gröffter, som mellem digerne udfordredes og fandtes at være 2 alen breed og 1¼ alen dyb, bör nydes 12 sk. Men for en mindre grösft af 1½ alens bredhed og 1 alens dybhed bekommes 8 sk. Herved maae enhver være pligtig til at skjære diger og gröffter i lige linier, som forud maatte være afmerkede, og uden hvilket vedkommende ingen premie havde at vænte.

Skulde naboerne eller de, som vilde formeene sig nogen ejendomsrettighed at have til saadanne allerhelst langt bort liggende myrer, ej vilde effter lovlig varsel saaledes forbedre og benytte sig af den, som nyelig er mældt, maatte det ingen formeenes at legge haand paa arbejdet og at nyde det af ham ved diger indhegnede stykke land til ejendom og at boe paa, i hvilket sidste fald den premie endog var at hente, som bliver fastsat for dem, der optage ödejorder og hjalejer til beboelse.

F) De, der mældte sig at ville optage og bebygge en og anden ödejord, som effter sysselmændenes derom gjorde publication fandtes hist og her i adskillige herreder, skulde dertil af vedkommende sysselmand uden betaling nyde skriftlig bevilning. Som premie derfor, og til hjælp at bestride de dertil udfordrende bekostninger, skulde enhver bekomme fra 20 til

25 og 30 rdr. Men hvilken af disse 3de summer maatte nydes, derom burde sysselmanden med stædets reppstyrer og 2de upartiske dannemænd dömme og skriftlig give sin forklaring.

Den in qvæstione værende ödejord maatte i saa fald betragtes i henseende til sin grad af vanskelighed, som derfor krævede meer eller mindre möye og omkostninger, för den nogenledes bringes i stand. Den dereffter tillagde premie burde sysselmanden oppebære og samme siden til en af reppstyrerne overlevere, som deraf tid effter anden til nödvendige udgiffter maatte til nyebyggeren mod hans bevis noget udlevere og nöye have indseende med, at pengene virkelig blive brugte til den ende, hvorfor de vare skjænkede. I övrigt bekommer saadan mand endnu den herlighed og fordel, som pag. 121[1] er gjort forslag om for dem, der optage ödejorder til beboelse.

G) De, som antage nogen nye hjaleje til beboelse, og ere bekjendte for armod, skal i forhold med deres meer og mindre trængende omstændigheder bekomme til nogen hjælp fra 3, 4 til 6 rdr., hvorom reppstjorene maatte give tilforladelig betænkning.

H) De blandt den fattige almue, som have mange börn og kan bekomme sin sognepræstes, reppstyrers og 2de dannemænds i sognet, deres bevis om, at de opdrage sine börn kristelig, samt vænne dem til gode sæder og til et og andet arbejde, som maatte komme overens med deres alders kræffter, og hvorved de drives i tide til vinskibelighed, paa det de fra ungdom af ej maatte faae smag paa den saa skadelige örkeslöshed, skulde derfor nyde en premie af 5 rdr. Herved maatte præsten og reppstyrerne samt præstens medhjælpere i hvert sogn have nöye indseende, saa at de saaledes erhvervede penge bleve paa det bedste anvendte til börnenes tarv. Thi i mangel deraf gjorde forældrene sig uværdige til meere at nyde saadan premie og den dermed följende hæder.

J) En bondekarl, som i 5 aar effter hinanden havde tjent paa et stæd, og imidlertid i alle maader fört sig vel op, skal, naar hand begiver sig i ægteskab, bekomme til bryllupsgave 15 rdr., og en bondepige, som ligeledes i 5 aar havde tjent paa et stæd, skulde ved at inträde i ægteskab, nyde 10 rdr. i brudegave.

K) De af almuen, som befindes effter sognepræstens og reppstyrernes attester at have bedst beflittet sig paa havedyrkning og af dens vækster har til sin husholdning mest gjort brug, samt om vinteren vel forvaret

[1] Hér / *Her*, s. 260–261.

samme enten ved saltning, eller andet middel, skal derfor til premie nyde 3 rdr.

L) De af almuen, som effter sognepræstens og reppstyrernes bevis, sees at have aarlig af adskillige dertil tjenlige ting samlet sig den störste gjödselhob i et sogn, skal derfor nyde 2 rdr. Men reppstyrene maae derved have opsyn med, at saadant samlet gjödsel vel anvendes til engenes og havernes forbædring. Politie- og landinspectores skulde have tilstrækkelig indseende med, at man i alle maader gik troelig til værks med at tilbringe nogen en premie. Befandtes det nogensinde, at den derom meddelte attest ej var tilforladelig, skulde de, der havde underskrevet samme, ej allene samtlig erstatte premien, men disuden være underkastet den straf politieforordningen fastsætter for falske attester.

Efter löfte pag. 159[1] har vi og at give vor betænkning om, hvorvidt det maatte agtes gjörligt at koge salt ved hverene eller de sydende vande paa Reykholum og Reykenæs.[2] Formedelst de andre commissariers tilfaldne svaghed har laugmand Fieldsted[3] allene gjort rejse til begge disse stæder for at tage de derværende hverers beskaffenhed, samt stædernes beliggenhed med meere saaleedes udi öyesyn, som det forud mellem os samtlig var overlagt.

Af laugmandens beskrivelse over begge stæders hverer, som herved fölger sub lit. Vv n° 1 og 2,[4] skjönne vi ej rettere, end at en betydelig mængde salt maae kunde ved hjælp af disse mange sydende vande blive virket. Men for at kunde opnaae fuldkommen visshed om, hvorvidt saadant saltsyderie maatte kunde drives, holde vi for, det vilde være nödvendigt, at en i sagen kyndig mand, tillige med en ordinaire arbejder ved Deres Majestæts saltværk i Norge, blev næste aar hidsendte for med 2de ordentlige saltpander at gjöre paa begge bemældte stæders saavel hedeste som mindre hede kilder et fuldstændig forsög. Hvoreffter det da med temmelig visshed kunde blive calculeret, hvor stort qvantum salt, der omtrent paa begge stæder aarlig kunde være at virke. Og deraf blev da at see, om saltsyderiet burde anlægges for Deres Majestæts regning eller blive en næringsvej for saadanne, som derved vilde gjöre noget

[1] Hér / *Her*, s. 279.

[2] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.; Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.

[3] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[4] Hér að aftan / *Her nedenfor*, s. 317–329.

tilstrekkelig anlæg, og af det virkede salt svare Deres Majestæt tilbörlig tiende.

De fra saltverket foreslagne mænd kunde beqvemmeligst sendes först til Isefiords havn,[1] hvorfra det til vands ikkun er en kort vej til Reykeness. Og fra Reykeness til Reykholum blev siden ikkun 2de dages landrejse, hvorfra de igjen, effter gjorde forsög, ej havde særdeles lang vej til Stickesholm[2] for derfra at rejse hjem igjen. Vi holde ellers i almindelighed for, at til opfordring af söevandet behöves intet andet anlæg end et lidet pumpeværk, som maatte drives ved heste, og vi tænke ligeledes, at meget faae arbejds- eller her saakaldede pulsheste, vil noksom forslaae til daglig at forsyne saltpandene med det fornödne söevand, og saadan vandets transport vil ej blive særdeles kostbart, da gode arbejdsheste her i landet hverken ere dyre at indkjöbe eller at underholde.

Uagtet at den beretning, vi have faaet fra sysselmanden i Isefiordssyssel,[3] er ufuldstændig og ueffterretlig[4] baade i henseende til beskrivelsen over hverene ved Reykeness saa og angaaende det derudi ommældte forslag med at koge salt, saa föye vi dog hertil under lit. Xx[5] hans indkomne beretning, og det i særdeleshed for den liden oplysning, som deraf dog kan haves betræffende den deri anförte pot salt, som han ved en dyb gryde har virket af 18 potter söevand.

Det kan ingenlunde med nogen god grund nægstes, at handelens nærværende forfatning i Island jo paa mange maader er indbyggerne til störste ulejlighed og skade, ligesom den og effter sin beskaffenhed idelig maae foraarsage misfornöyelser og klager. Octroy og taxt ere de almindelige anstödssteene, som ligge saavel kjöbende som sælgende bestandig i vejen, og den til alle forretninger saa oplivende frihed, er derved paalagt saadanne baand, som virkelig ere alt for meget trykkende og endelig bör oplöses, om Deres Majestæt i sin tid skal kunde höste nogen frugt af

[1] Ísafjarðarhöfn / *Ísafjörður havn*, Ísafj.

[2] Stykkishólmur, Snæf.

[3] Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772.

[4] Óáreiðanleg. / *Upålidelig*.

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* III. *Bréf frá embættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* III. *Breve fra lavere embedsmænd*, s. 368–369 (Erlendur Ólafsson sýslumaður lýsir hverunum á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp [án dags. 1771]. Lit. Xx. / *Sysselmand Erlendur Ólafsson beskriver varme kilder på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp [uden dato 1771]. Lit. Xx*).

landet og af de derpaa tid effter anden til dets opkomst anvendte store pengesummer. Til den ende bör en anden handelsmaade nödvendig indrettes, og den maae være fri.

I anledning af den allernaadigste instructions 4de post har vi pag. 71[1] og paa följende sider udladet os med vore tanker om en af landfogden forfattet plan angaaende en frie handel.[2] Vi har derved tilkjendegivet, hvor lidet det kunde formodes, at den udi planen lovede nytte for Deres Majestæts cassa, saavel som landets fordel, stod til at blive opnaaet, og hvor lidet handelen kunde blive fri effter de i planen ommeldte grunde og den der saakaldede demonstration. Vi har dereffter yttret os med adskilligt, som vi holdt fornödent burde gaae forud, för landet kunde modtage en saa vigtig forandring, som en frihandel förer med sig. I den henseende maae vi henskyde os til det, vi derom effter bedste begreb i betragtning af landets sande tilstand har frembragt, og hvorudi vi ej endnu indsee nogen deel at være anfört, som lettelig bör forandres. Men da vi har, pag. 77,[3] forpligtet os til omsider at fremkomme med vore tanker om, hvorledes en frihandel i Island kunde indrettes, saa vil vi ej mangle derudi at effterkomme vor pligt og hosföye derfor följende forslag:

I det land, som ingen kjöbstæder eje, hvorudi adskillige handlende boe, som ere begavede med indsigt, formue og credit, der skal neppe nogen god eller fri handel kunde drives, saaledes at landets börn derved paa alle tider og alle kanter kan leve nogenledes roelige, for ej alt for haardt at lide, om ulykkelige tider skulde indtræffe. Kjöbstæder er derfor nödvendige, om en frihandel skal kunde trives, ja, være muelig i et land, og derom har vi allerede noget udladet os under vore betænkninger over landfogdens ommældte plan. I Island maatte följelig og kjöbstæder anlægges, om en frihandel muelig skal kunde indföres.

Men til kjöbstæder behöves folk, der ere oplærte samt have indsigt i saadan handel, hvorved et land har og kan have sin hovednæring. Og til kjöbstæder paa en öe, som har vidlöfftige og farlige kyster, gjöres mange erfarne söemænd fornödne, om den saa nyttige söetransport

[1] Hér / *Her*, s. 237–238.

[2] Verslunartillögur Skúla Magnússonar landfógeta frá 24.4.1767 sem Landsnefndin fékk afhentar í upphafi starfsins. Hér að framan s. 111–124. / *Landfoged Skúli Magnússons forslag til handelen fra 24.4.1767, som Landkommissionen fik overdraget i begyndelsen af dens virke. Her ovenfor*, s. 111–124.

[3] Hér / *Her*, s. 240.

rundt om landet skal kunde sættes i værk og faae lykkelig fremgang. Af saadanne udi handel og söemanskab oplærte folk bör landet selv have noget forraad, om handel og söefart nogensinde skal blive til dets opkomst. Thi paa fremmede bör og kan man ej med sikkerhed gjöre nogen regning. Herforuden ere til kjöbstæder paa et land, som rundt omkring er beriget med fiskefulde banker, saadanne fiskere uundværlige, som ere i stand til med dertil beqvemme jægter og fartöyer langt ud paa havet at söge og forfölge fiskerierne, hvor erfahrenhed lærer, at adskillig slags fisk har sit strög eller opholdsstæd.

Alt saadant har vi havt i sigte, naar vi forhen har udladet os om, hvad som landet nödvendig maatte nogenledes være forsynet med, för en frihandel kunde indrettes. Og samme meene vi endnu at være höyst tjenlig, om de til en frihandel fornödne kjöbstæder skal rettelig kunde trives. Thi med tomme hænder og uden tjenlige redskaber kan intet arbejde forrettes.

De derfor pag. 67, 77, 78 og 79[1] af os allerunderdanigst gjorde forslag angaaende de af landets ungdom, som skulde bringes ud for at oplæres i jordbrug, fiskerie, söefart og handel, troe vi i den henseende at være ligesaa nyttige som nödvendige at blive sat i værk, ja, vil i tidens længde bringe större nytte med sig, end om de mest erfarne og dueligste fremmede af hvert slag med störste bekostninger bleve gjorte anstalter om at hidbringes.

I lige hensigt vil vort forslag pag. 81[2] ej mindre være fornödent, ja, de derunder ommældte opmaalninger af havne, fjorde og kyster rundt om landet, tillige med derover forfattede carter og fornödne fortoninger, ansee vi af saa stor vigtighed, at de til en frihandel fornödne kjöbstæder ej kunde undvære saa kongelig og höytidelig anstalt, hvormed den saare fornödne communication, söefart, fiskerie og handel rundt om landet kunde ej andet end blive befordret og med meere sikkerhed opnaaes.

Spörgesmaal bliver ellers, hvor mange byer her omsider maatte være fornödne, og hvor samme burde anlægges? Skulde landet effter sin store strækning rundt om samt övrige indlandske egnes beliggenheder blive dermed vel tjent, ere vi af den formeening, at 5 byer maatte anlægges, og de dertil belejligste havne ansee vi at være: *Reykevig*, *Grönnefiord*, *Isefiord*, *Öefiord* og *Rödefiord*.[3]

[1] Hér / *Her*, s. 236, 240–241.

[2] Hér / *Her*, s. 242.

[3] Reykjavík, Gull.; Grundarfjörður, Snæf.; Ísafjörður, Ísafj.; Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.; Reyðarfjörður, S-Múl.

Blandt disse stæder, som ellers af andre ere ligeledes blevne udmærkede for sin beqvemlighed til at anlægge byer paa, have vi samtlig seet Reykevig samt Öefiord, og commissarius Windekilde[1] kjender Grönnefiord. Men endskjöndt Isefiord og Rödefiord ej af os ere tagne i öyesyn, kan vi dog ej tvivle om deres beqvemhed til at modtage benævnte anlæg og det paa grund af de beretninger, som derom haves, saavel som og i hensigt til deres beliggenhed i landet.

Ved og omkring Reykevig, Grönnefiord og Isefiord drives for nærværende tid et anseeligt fiskerie, som ufejlbarlig staaer i höy grad til at forbædre og udvide. Fiskerierne ved saavel som omkring Öefiord og Rödefiord ere derimod nu af liden betydenhed, men det er ej at tvivle om, at de jo ligeledes maae kunde formeeres og drives temmelig vidt, naar man betænker, at paa fiskerbankerne, faae mile uden for disse pladser, komme aarlig nogle 100de fremmede fartöyer for at samle den rigdom, som ligger og saa at sige tilbyder sig midt for disse stæders dörer, naar tjenlige anstalter dertil ikke manglede. Og som med bedste grund kan formodes maatte allerbedst blive sat i verk ved kjöbstæder, hvorudi brave handlende vare etablerede, som vidste paa sine tider og stæder at udsende de dertil fornödne havskibe, til hvis bemandning mange forud oplærte söefolk og havfiskere vare fornödne.

De foreslagne ingenieurer maatte tillægges ordres om, over bemelte 5 havnes nærliggende egne at forfatte et nöyagtist situationskart, hvorudi den plads derpaa i besynderlighed burde antegnes, beskrives og anstikkes, som de maatte finde belejligst for bygninger med meere, der til et handelstæd egentlig henhörer. Ved disse havnes opmaalning maatte man i serdeleshed med yderste flid give agt paa og nöye beskrive grunde, skjær, bugter og fjorde nærved, og paa nogle miles distance deromkring, paa det deraf kunde vides, hvorvidt nogen i tilfæde af indfaldende stormvejr turde eller ikke begive sig ind paa et eller andet stæd.

Naar tiden da endelig, omtrent effter 12 aars forlöb var for haanden, hvorpaa stæderne til de udmærkede 5 byer burde bebygges, maatte i det mindste 2 aar forud et offentlig proclama skee, baade i udenlandske og indenlandske tidender, hvorudi alle saadanne handlende burde indbydes til at nedsætte sig paa de 5 angivne stæder, som derudi maatte finde speculation. I dette proclama burde noget röres ved de fordeler, som væn-

[1] Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen.*

telig kunde blive at bekomme, allerhelst af de herligheder som fiskerierne tilbyde saa beqvemt paa de fleste pladser nær hos, og hvoreffter saa mange nationer med störste omhue, samt bekostninger udrede aarlig, som bekjendt er, et særdeles stort antal af skibe. I saadant proclama skulde ligeledes de privilegier angives, som kunde væntes for dem, som paa noget af stæderne vilde nedsætte sig.

Og paa det öyemerket derved dis sikkrere maatte kunde opnaaes, tænke vi det fornödent, at et höykongeligt löffte burde gives alle dem, som vilde etablere sig paa disse stæder, nemlig:

1° At de udi 20ve aar skulde blive befriede for alle optænkelige skatter og paalæg, undtagen saadan byeskatt, som aarlig behövedes til at vedligeholde byerne selv med tilhörende havne, og hvilken udgifft maatte skee ifölge en derover aarlig gjörende ligning ved nogle i den henseende af hver byes borgere selv udnævnte mænd.

2° Det maatte staae enhver, naar som helst den behagede, frit for at forlade landet uden nogen slags afgifft eller tvang paa sig selv, famille og gods.

3° Alle udgaaende varer til udenrigske stæder, som ej vare forbudne at udföres, skulde være fri for alt paalæg, undtagen om borgerne selv fandt for godt paa slige exporter at lægge en liden afgifft for derved at indrette, forbædre og vedligeholde et og andet, som maatte findes til byernes og havnernes bedste. Men en billig told maatte lægges paa alt det, som skulde bringes til Deres Majestæts egne lande for at blive fortæret.

4° Alle indgaaende vare, som ere fornödne til fiskeriernes fortsættelse og bedste drift, saavel som nödvendige levnetsmidler og bygningsmaterialier, maatte være fri for told. Men al slags brændevin, vin, tobak, sukker, cafe, the, silketöyer, fine klæder, fine lerreder med meere, som tjener enten til pragt eller overdaadighed og saaledes allene drage penge af landet, skulde paalægges en billig told.

Foruden byerne bliver det ligeledes fornödent paa adskillige der imellem liggende havne at lade nogle kjöbmænd nedsætte sig, ligesom brugeligt er i Norge. Disse handlende burde ingen ud- eller indskibningsrett have. Men uden at være bundne til nogen viss bye, burde de kunde kjöbe og sælge, hvor som helst de vilde og bedst fandt sin regning. Det maatte og være dem uformeent at bruge sine egne fartöyer for at transportere til og fra sig, hvad de fandt for godt. Ligeledes burde de med al frihed til fiskerierne at drive kunde eje eller interessere udi saa mange store og smaae skibe, som de havde lyst og lejlighed til at udrede. Og ved saadan

frihed vilde vedkommende blive opmuntrede til at forskaffe sig större og mindre fartöyer, som effter omstændighederne kunde alternative blive brugte til fiskerierne i söen og til transport samt fragt.

Men ligesom kjöbmændene paa alle udhavne maatte have frihed til at handle paa hvad bye, de behagede og mest fandt sin regning ved, saa burde det og tillades almuen uden mindste hinder, baade ved transport til lands og til vands at selge og kjöbe i hvad bye og udhavn, de helst lystede. Og paa denne maade er det at formode, at de handlende saavel i byerne som udhavnene paa alle sider beflittede sig paa at handle effter billighed.

Sysselmændene der, hvor byerne ere beliggende, kunde være stædets underdommere og boe udi eller ganske nærved byen, og byernes toldere kunde tillige være kongens fogder over visse til enhver bye inddelte districter.

Blandt disse foreslagne byer kunde Reykevig[1] omsider ansees for hovedstaden, og det saavel i betragtning af de 3de ej langt derfra i seenere tider opförte grundmurede huse paa Bessestæd, Vidöe og Næss,[2] som de der anlagde fabriqver, og det nær hos af grundmur opbygde tugthus, hvilke begge sidstnævnte indretninger ere höystnödvendige og under tilbörlig administration kan blive landet til störste nytte. De förste bör være en bestandig planteskole, hvor ordentlig væven og spinden kan læres, samt derfra videre udbredes, og tugthuset bliver hereffter meget meere fornödent end nu, da det er vænteligt, at mange bliver derhen dömte, som ifölge den forvæntende allernaadigste politie- og landforordning findes at være alt for grove overtrædere af god orden og tugt.

Til Reykevig burde landets oberret[3] i sin tid beqvemmelig henflyttes. Og da i Island ikkun er en laugmand fornöden, kunde der eller i nærværelsen ligeledes laugmanden have sin boelig. Ja, effter di en bædre indretning ved de latinske skoler er fornöden, var det höyst tjenligt, at

[1] Reykjavík, Gull.

[2] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.; Viðey á Kollafirði, Seltjarnarneshreppur, Gull.; Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull. Embættisbústaðir amtmanns og stiftamtmanns frá 1770, landfógeta og landlæknis. Ný steinhús voru reist þar 1753–1766. / *Embedsboliger for amtmanden og stiftamtmanden fra 1770, for landfogeden og landfysikus. Der blev opført nye bygninger af sten 1753–1766.*

[3] Yfirréttur, æðsti dómstóll á Alþingi, stofnaður 1563, þriðja dómstig á eftir héraðsdómi sýslumanna og Lögréttu. / *Oberret, den øverste domstol på Altinget, stiftet i 1563, den tredje retsinstans efter sysselmændenes herredsret og Lovretten.*

stiftelsen deraf ej meget langt derfra fik sit stæd, og var det saa tillige fornödent, at biskoppens af Skalholt[1] hans residence blev hidflöttet, allerhelst som cathedralkirken og bemelte biskops boelig er i yderlig forfalden tilstand. Naar lærdomssæde saaledes kom til at blive oprettet nær Reykevig, da kunde bogtrykkeriet med stor nytte hidflöttes. Reykevig burde ydermeere til et ævigt minde af Deres Majestæts landsfaderlige omsorg for Island æres med det navn af *Christiansvig*. Ligesom Öefiord[2] for norden kunde nyde den naade at faae navnet af *Christiansfiord*.

För vi slutte commissionens forretninger, ansee vi det for en pligt at give nogen oplysning om den mængde af indlöbne og her tilföyede documenter, som vi ej egentlig ved tilfælde have citeret. Alle have vi læset samt overvejet, og af nogles betænkninger have vi ved lejlighed faaet nogen anledning at betjene os. Fra almuen er meget indlöbet, som for det meste handler om de trykkende byrder af qvilder og mandslaan,[3] samt klager over handelen. Den i tidens længde indsnegne uorden ved qvilder og mandslaan har vi vel tilforn under vore forretninger rört noget ved, men vil derom endnu allene indföre fölgende betænkning:

Hvor qvilder og mandslaan enten ere hæfftede til Deres Majestæts gods, eller visse beneficier, der synes os bedst, at samme kunde rettes ved en vel proportioneret afgifft, hvormed, saavel den ydende som nydende maatte blive tjente. Og til saadant paa det billigste at fastsætte vil det være gavnligt, at nogle af landets bedst kyndige og erfarne gejstlige og verslige embedsmænd blive udvalgte.

Klagerne over handelen ere derimod af saadan natur, at de derom angivne misligheder bör, saa meget mueligt er, af landets övrighed rettes, som det er paalagt og tilkommer i alle maader at paasee, det octroyen paa det nöyeste bliver opfyldet.

Til sidst skal vi allerunderdanigst gjöre erindring om, hvor höy fornödent det er, at med landets tiendemaade skeer i sin tid en anden indretning. Vi have derom, under landets nærværende tilstand og fattige vilkaar, ej holdt det tjenligt at gjöre noget særdeles forslag, da forandringen derved vilde baade være og synes almuen alt for trykkende. Men naar Islands forfatning i henseende til næringer paa landet og vandet bli-

[1] Skálholt, Biskupstungur, Árn.
[2] Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.
[3] Mannslán var vinnukvöð. / *Hoveri på båd. Islandsk* mannslán.

ver engang under den allerhöyestes velsignelse bragt paa bædre födder, da maatte tiendenes forandring bæst faae stæd.

Saaledes tænke vi da allerunderdanigst at have opfyldet de ved denne Commission os allernaadigst paalagde pligter.

Arnerhol,
den 14de Augusti 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

/ E. Jonsonius

[133 auðar síður / *blanke sider*.]

L. S. L. S. L. S.

Greinargerðir Þorkels Fjeldsteds um hveri

Þorkell Fjeldsteds betænkninger om varme kilder

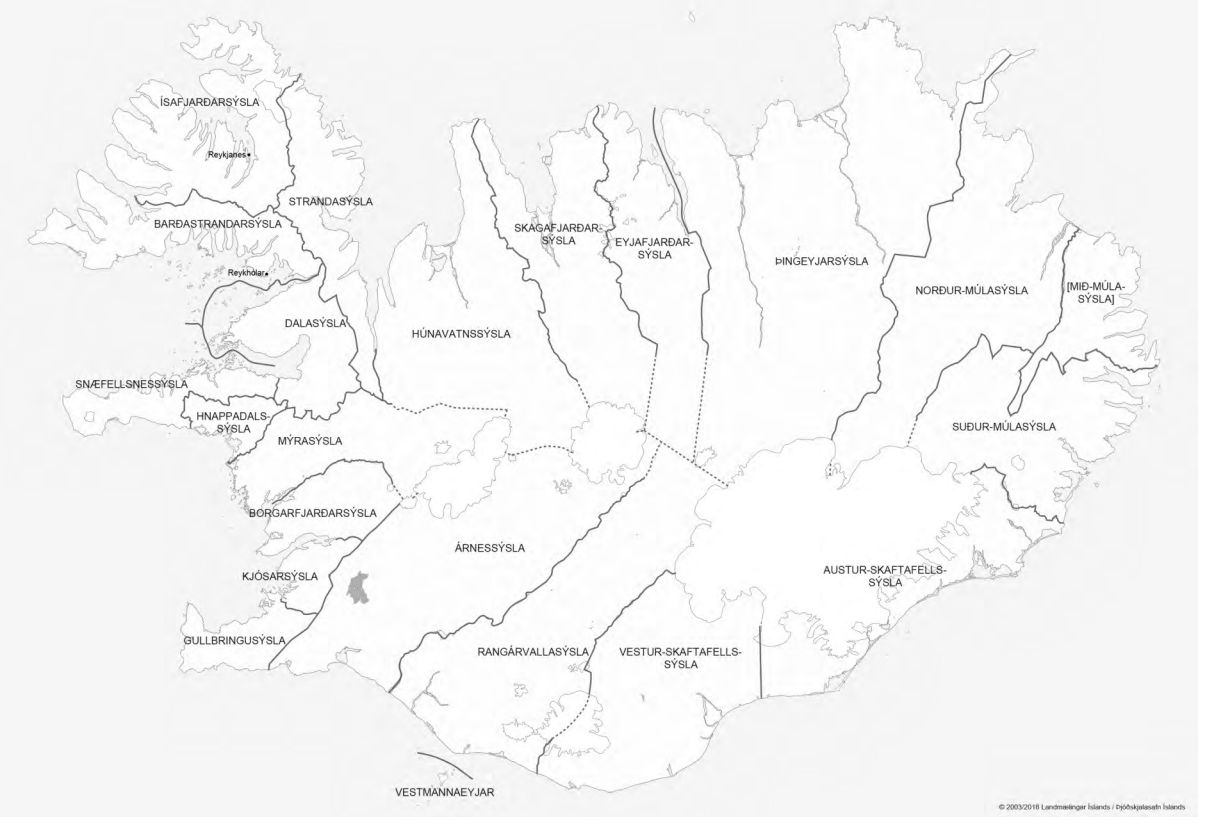

Þorkell Fjeldsted, einn nefndarmanna, fór í leiðangur vestur á Reykhóla í Barðastrandarsýslu og Reykjanes við Ísafjarðardjúp til að kanna hverasvæðin þar með tilliti til saltvinnslu. / *Et af kommissionens medlemmer, Þorkell Fjeldsted, tog på en ekspedition vestpå til Reykhólar i Barðastrandarsyssel og Reykjanes ved Ísafjarðardjúp for at undersøge jordvarmeområderne der med henblik på udvinding af salt.*

Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um hverasvæðið á Reykhólum í Barðastrandarsýslu 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1.

Þorkell Fjeldsteds betænkning om varme kilder på Reykhólar i Barðastrandarsyssel 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/6–6.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. d. 28. Jan. 72. N. 1. Er.; 2. Bur. Jnd. Ref. 72 N° 66; Commiss. Papiirer til Jnstr. 12. Post; Document: denne sag ang. v: J. Ref. pr. 71 N° 678 et pr. 72 N° 166, 254, 314; Lit. Vv. N° 1.

Anno 1771 den 29de Juny foretog jeg mig udi overværelse af fjerdingschirurgus mr. Hallgrim Bachman[1] at besigte de ved gaarden Reikhólum udi Bardestrandssyssel[2] beliggende kaagende kilder, almindelig kaldet hvere,[3] for at deraf kand sluttes, hvorvidt saltkaagningen ved hjelp af disse kaagende vande, formedelst uddunstning, kunde være at iverksætte. Og befandtes da sönden for bemeldte gaard 3de kaagende vandspring beliggende i toppen paa en græsvoxen ophöjning, hvis perpendiculaire elevation[4] fra jordens vaterpass[5] kan være 1½ favn.

Den förste af disse hverer udspringer af et skaalformet steenrör, hvis huulhed, hvorud af vandet vælder, er af 1 qvarter 2 tömmer tversnit nesten circelrund. Det derfra löbende varme vand har gravet sig en liden canal ned af höjden og er i saadan overflödighed, at det i 5 à 6 minuter

1 Hallgrímur Bachmann Jónsson (1739/41–1811), fjórðungslæknir á Vesturlandi / *fjerdingskirurg på Vestlandet*.
2 Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.
3 Varme kilder. Islandsk *hverir*.
4 Lóðrétt hækkun. / *Lodrette højde*.
5 Láréttur hæðarflötur. / *Horisontalt jordniveau*.

gjerne kan fylde et kar af meer end et tönderom.[1] Heedens grad udi dette væld kunde ikke egentlig med fuldkommen nöjagtig bestemmes, efftersom ingen termometra vare for haanden. Men for nogenleedes at vide proportionen af denne og andre hverers varme fandt jeg paa at pröve heeden med at kaage et æderfuglsæg i hverens vand, og udfordredes 10 à 11 minuter til at faae det nogenleedes haardkaagt. Æggets diameter, foruden en temmelig haard skall, er 2 tömmer. 4½ alen fra denne nu beskrevne hver ligger en anden, som kaager op af en smaaesteened eller gruusagtig grund, som uden tvivl er oplöst fra den klippe, som ligger skjult i höjen, dens vandbassiner af en ovalformed dannelse 1½ alen i længden og ½ i breedden. Vandmængden er næsten som i den forrige, og heedens grad lidet stærkere.

Den tredje hver, som paa ommeldte jordhöj er befindelig, ligger 5 al. fra den förste og 4 al. fra den sidste, af ovenbeskrevne heede vand væld. Denne hver er næsten af samme beskaffenhed som den næstsidste, springer ud af gruusagtig bund, men er af mindre heede end de forrige, thi den behöver næsten 15 minuter til at haardkaage et æderfuglsæg. Hverens diameter i længden er 1 alen og ¾ al. i breedden.

Jeg lod sætte et ringfad af tin over den mellemste af hverene, udi hvilket jeg lod komme 1 pott saltvand, tagen fra den nærmeste viig, som havet löber til udi flodtiden.[2] Denne liden qvantite söevand, som stod en tömme dybt i tinfadet, uddunstede i en tiid af 4 timmer og effterlod sig 7 à 8te drachmæ[3] reent og got salt. Höjen, hvorudaf hverene springe, liigner nogenleedes de udi Sielland[4] saakaldede jettebegravelser.[5] Den har 12 alen radius rundt omkring sig til det omliggende flade land, da centrum til denne radius er i toppen, hvor hvererne ligge effter det forbemeldte maal tett ved hverandre, saaleedes at höjens spidse meget lettelig kand jevnes, og alle disse 3de hverer leedes udi et bassin uden at tabe det mindste af sin heede.

Ved disse hverer opholt jeg mig mest, efftersom de ligge söen nærmest og ere for sig selv særskildte fra andre og ligesom concentrerte i et. Hus kunde lettelig opföres over hverene, thi höjen er i grunden steenig, skjönt

[1] Tunnufylli. / *Tøndemål*.
[2] Á flóði. / *Ved højvande*.
[3] Drakma. Þyngdareining. Ein drakma samsvarar um 8 grömmum. / *Vægtenhed. En drakma svarer til ca. 8 gram*.
[4] Sjáland, Danmörk. / *Sjælland, Danmark*.
[5] Grafhaugar. / *Jættestuer*.

den er begroet med græs. Den foröges aarlig i höjden formedelst en stor mængde effterladte muscelscaller,[1] hvis fisk fattige folk kaage i overflödighed ved disse hvere.

Disse hverer ligge 278 favne (3 danske alen til hver favn) fra den salte söe, og vejen der til falder over morastige[2] enge, som afskjæres med steenige ophöjelser imellem, som effter rund gisning kand have 3 à 4 favne perpendiculaire[3] höjde over söens vaterpasse.[4] Vejen er ikke upasserlig for idelig tilförsel af saltvand, saa snart de moradsige sumpe og kjær blive fremskaarne, og overfarten jevnet. Men saasnart vinteren begynder, bliver her gott före. Flod og ebbe er saaleedes paa dette stæd beskaffen, at ebben i storström gjör stranden hen imod en fjerding miil breed, thi grunden imellem öerne, der ligge ligesom beströede paa söen, er jevn og noget nær horrisontal med landet, saa söevandets affald effterlader följelig megen grund i ebbetiden.

Stranden eller havbreedden selv er paa dette stæd beqvæmm til at tage imod kummer og reservoirs til söevandets gradering[5] ved hjelp af frost, thi den er haard og tör mellem de klipper, som den er overalt besatt med. Havne for skiibe viides hverken eller kjendes af det her boende folk, efftersom de i deslige beobagtninger ere ukyndige, men lejlighed til at bjerge endog store fragtebaade er her tilstrækkelig, thi de mangfoldige smaae öer borttage ald brænding og danne imellem sig udi flodtiide saavel dybe som lange indviige, der rekke lige til faste landet. Beboerne her paa Reikenæset bruge ved hjelp af disse lejligheder temmelig store fragtbaade.

De övrige hverer er nærmære ved gaarden og de fleste i tunet[6] over 600 favne fra söen. Foruden benævnte hverer forfindes ved denne gaard en temmelig mængde andre heede vand kilder, hvis tal til sammen belöber sig hen imod 50, som alle ere kaagende, skjönt af en forskjellig grad heede, hvilken desuden forandres effter ventende eller overstaaende vejrlighed.

De fornemste af disse kaagende kilder ere beliggende baade sönden og vesten for gaarden, de fleste udi 600 favnes distance fra det salte söevand. Heedens grad udi disse hverer kaager et æderfuglsæg udi 4 til 10

[1] Skeljar ýmissa skeldýra. / *Muslingeskaller*.
[2] Fenjótt, mýrlent. / *Moradsagtige, vandfyldte*.
[3] Lóðrétt. / *Lodret*.
[4] Hæð yfir sjávarmáli. / *Niveau*.
[5] Þéttingar, þ.e. uppgufunar þannig að pækillinn verði sterkari. / *Koncentration, dvs. øge saltindholdet i vandet*.
[6] Hjemmemarken. / Islandsk *túnið*.

minuter. 4re af de hverer, som ligge vesten for gaarden, holdes for at være de heedeste, og en af dem haver sprudende opkaag og haardkaager et æg af forbemelte slag udi 4 minuter. Dens diameter er vel maalt alen, og dens vandbassin er ligesom hugget udi en temmelig haard sandsteen.

Udi en lidet krum linie af 43 alen fra denne heede hver ligge tree andre, alle af hen ved ¾ alen diameter. Deres indbyrdes afstand er minst 12 al., mest 22 alen, og kand jeg ikke skjönne, at de kan leedes til sammen uden at tabe noget af sin heede, efftersom hver har sit særskildte vandaffald, og ligge alle i hællen af en ujævn bakke. De mærkværdigste hvere, som ligge sönden for gaarden, ere 4re i talet. Deres heede er liidet skarpere end de först beskrevnes, som ligge nærmest söen. De ere alle af 1 alens diameter og ligge saaleedes udi en linie af 36 al., at de lettelig kand leedes til sammen. Fra hver andre ligge de höjst 22 al. mindst 1 al.

Foruden forsöget med de förste hverer foretog jeg mig at pröve söevandes uddunstningen over 3 af de 8te, som findes nærmer ved gaarden, og jeg har nys erindret udi 2de med trekar og udi en med tinkar. Det förste trækar med 1 pott söevand satte jeg over den heedeste hver, men maatte erfare, at det heede hværevand trængde sig igjennem træets poros[1] og diluerte[2] saaleedes söevandet, at uddunstningen blev forgives. Ligeleedes gikk det og med trækar paa en mindre heed hver for sönden gaarden. Trækarets bund var lidt over ⅓ tomme i tykkelse. Men med tinkaret gik det beder, som effter at have staaet 4 timer over en hver, der udi 10 minuter kaagte et æderfuglsæg, gav en once[3] salt af 1 pott söevand.

Byggningsmaterialer af steen findes her tilstrækkelige paa dette stæd, ligeleedes temmelig haard grund ved de fleste hvere, efftersom de offtest springe ud af klipagtig bund, men deres aflöbsrender gjör jorden suur og moradsig, da vandet er heet og mörkaager alt jordagtigt, som det forefinder.

Gjort paa forbenævnte stæd, aar og dag. T. Fieldsted[4]

Som oververende testerer H. Bachmand[5]

[1] Glufur. / *Porer*.

[2] Þynnti. / *Fortyndede*.

[3] Únsa. Þyngdareining. Ein únsa samsvarar um 30 grömmum. / *Unse. Vægtenhed. En unse svarer til ca. 30 gram*.

[4] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[5] Hallgrímur Bachmann Jónsson (1739/41–1811), fjórðungslæknir á Vesturlandi / *fjerdingskirurg på Vestlandet*, Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.

Fylgiskjal með greinargerð lit. Vv. N° 1. — Uppdráttur af Reykhólum í Barðastrandarsýslu eftir Þorkel Fjeldsted.

Bilag til betænkning lit. Vv. N° 1. — Tegning af Reykhólar i Barðastrandarsyssel af Þorkell Fjeldsted.

ÞÍ. T. 5/8. Fylgir/*følger*: *ÞÍ.* Rtk. D3/6–6. Lit. Vv. N° 1.

Áritun/*påskrift*: Pr. 13. Dec. 71. N. Lit. a; Litt B; ad. 2 B. I. Ref. N° 678.

Texti á uppdrætti / *Tekst på kortet*:

Geographisk afridsning over Reikenæsset beliggende udi Bardestrandssyssel[1] i Island.

A. Gaarden Reikholar.
B. Derved værende hverer eller kaagendes kilder.
C. Præstegaarden Stad.
D. Gaard Hollustadir.
e. Gaard Midhuus.
f. Gaard Barmar.
g. Berufiords tingsted.
H. Gaard Kollabudir.
j. Rudera[2] af det gamle Torskefiords tingsted.
K. Vejen til Isefiordssyssel.
L. Tvende paa fjeldet liggende fiskerige vande.[3]

Maalestock af 2 danske miile efter nærmeste computation[4] med de islandske thingmannaleidir,[5] hvoraf tree udgjöre en grad.

[1] Reykjanes, Barðastrandarsýsla / *Barðastrandarsyssel*.
[2] Tóftir. / *Ruiner*.
[3] Reykhólar, Staður, Höllustaðir, Miðhús, Barmar, Berufjarðarþingstaður / *Berufjörður tingsted*, Kollabúðir, Reykhólahreppur, Barð.; Þorskafjarðarþingstaður / *Þorskafjörður tingsted*, Barð.; Ísafjarðarsýsla / *Ísafjarðarsyssel*; Tvö stöðuvötn auðug af fiski / *De to fiskerige indsøer*: Ísavatn og Grundarvatn, Barð.
[4] Útreikningur. / *Beregning*.
[5] Þingmannaleið. Dagleið ferðamanns að gömlu mati. Ein dagleið var um 37,5 km. / *Dagsrejse i forhold til gamle mål. En dagsrejse svarede til ca. 37,5 km. Islandsk* þingmannaleið.

Pr. 13 Dec 71. N. Lit. a.
Geographisk Afrikning over Reikenes Eiland
A. Gaarden Reikholar
B. der ved varende Ilverer eller Laagendes Kilder.
C. Prastegaarden Stad.
D. Gaard. Hollustadir
E. Gaard. Mellhuus
F. Gaard. Barmar
G. Berufiords Tingsted
H. Gaard. Kolla budir.
I. Rudern af det gamle Torskefiords Tingsted.
K. Veien til Isefiords Sysel.
L. Svende paa Kel det liggende fiskeriger Vande
1.
2.
Maalestock af 2 Danske Mile efter narmeste Computation med de Islandske Thingmannaleidir hvoraf tree udgiore en Grad.
Torske

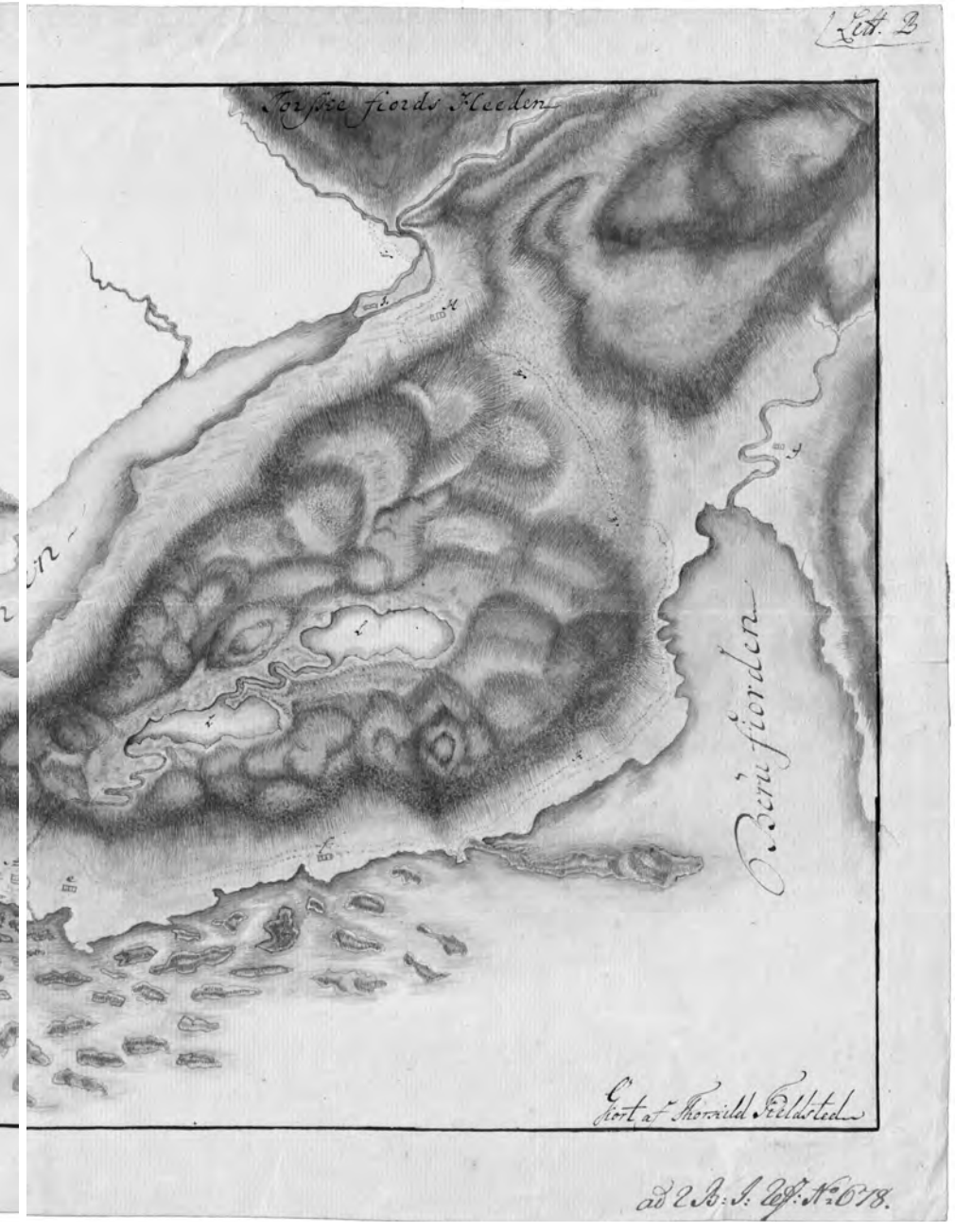
Lett. 2
Torske fiords Heeden
Berü fiorden
Gjort af Thorskild Fieldsted
ad 2 B: I: Ref: No 678.

Torske-Fiorden — Torskefiords Heeden — Berufiorden[1]

Gjort af Thorkild Fieldsted[2]

Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um hverasvæðið á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

Þorkell Fjeldsteds betænkning om varme kilder på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/6–7.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 28. Jan. 72. N. 1. Lit. a; ad 2. Bur. Jnd. Ref. 72 N° 66; Commissions Papiirer til Jnstruct. 12. Post; Lit. Vv. N° 2.

Anno 1771 den 4de Julii foretog jeg mig i overværelse af præsten, velæreværdig hr. Gudlöger Svendsen,[3] at efftersee og begrandske Reikenes ved Reikefiord beliggende udi Isefiordssyssel,[4] hvorleedes der paa stæden ved hjelp af de der befindende hvere[5] eller kaagende vande kunde foretages saltvirkning ved at lade söevandet, formedelst hverernes heede, uddunste og graderes[6] til brugeligt kjökken- og forhandlingssalt,[7] og forefant jeg stædets beskaffenhed som fölger:

Reikenesset er en smal klippagtig jordstrimmel, som strækker sig fra sönden til norden udi den saakaldede Issefiord,[8] som gjennemskjærer en stor deel af Vestfjordene. Paa den vestre side af næsset ligger en liden fjord

1 Þorskafjörður, Barð.; Þorskafjarðarheiði, Barð. og Ísafj.; Berufjörður, Barð.
2 Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.
3 Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.
4 Reykjanes og Reykjarfjörður í Ísafjarðardjúpi; Ísafjarðarsýsla. / *Ísafjarðarsyssel*.
5 Varme kilder. Islandsk *hverir*.
6 Þéttast þannig að pækillinn verði sterkari. / *Koncentreres, så saltopløsningen bliver stærkere*.
7 Salt hæft til sölu. / *Handelssalt*.
8 Ísafjarðardjúp, Ísafj.

kaldet Reikefiord, hvorudi er en sikker og beqvæm vinter- og sommerhavn, hvis indlöb er ongefer af 400 favners breed og med storströmsebbe af 21 fods dybhed, da dog havnen indenfor er 10 til 20 favne dyb. Jeg kand ikke begribe, at nogen slags vind kand være de paa Reikefiorden beliggende skibe skadelige, efftersom havnen paa alle sider forekom mig ligesom indsluttet af de i nærheden staaende maadelig höje bjærge, og liigner dette stæd for en stor deel de norske udhavne, som jeg har seet udi Christiansands stifft.[1]

Ankergrunden siger det herboende söefolk at være god, men dog paa sine stæder storsteenet med fluuragtig[2] grund. Uden paa næssodden befandt jeg 2de temmelig store hvere, hvoraf den förste er beliggende fra halvfalden söe[3] 63 favne (3 danske alen til en favn) maalt udi lige liine fra hveren til stranden. Denne hver har 2de opkaagningsudspring, hvis vande falde til sammen udi et bassin. Det förste af disse væld har 2 alen i længden, 1½ i breedden. Det andet er næsten circelrund af 2 alens diameter. Begge hverenes dybhed er ½ alen, men kunde med fordeel fordybes, efftersom grunden er gruusagtig og fuld med hvidagtig sediment, deels af vandet selv, deels af en stor deel muscelskaller,[4] som indbyggerne kaage udi disse vande, og lade blive liggende paa stædet, effter at de have benyttet sig af fisken.

Heedens egentlige grad kunde jeg umuelig bestemme, hverken udi denne hver eller andre, thi foruden det at den, er effter nærboende folkes sigelse særdeeles foranderlig og baade stiger og falder, efftersom vejrligheden er beskaffen eller i vente, saa havde jeg ikke heller her paa stædet hverken termometer eller andet, som jeg til dislige forsög kunde bruge. Men i mangel heraf beobagtede jeg, at udi een af disse hverer, som dog ikke var den heedeste, havde een af naboebönderne sadt een jerngryde paa 35 potter fuld med söevand, hvilken uddunstede paa een tiid af 24 timer, uagtet dets columna var 12 tömmer dyb og halvfjerde qvarter i diameter. Begge disse hverer ere temmelig stærk kaagende og ligge effter rund gissning 3 favne höyt over söens vaterpass.

59 favne fra disse nu beskrevne hvere ligge 8te andre kaagende kilder eller hverer, hvoraf 7 ere i lige liine med den ommældte fra sönder til nord, og distancen mellem dem indbyrdes overgaaer ikke 6½ alen. Ingen af dem har större diameter end 2 alen, og ingen mindre end ½ alen, og ere derhos alle saaleedes beskaffen, at de lettelig kand sammengraves til en sump eller

1 Kristiansand Stift, Noregi / *Norge*.
2 Skerjótt. / *Klippeagtig*.
3 Frá hálfföllnum sjó. / *Fra halvt tilbagetrukkent hav*.
4 Skeljar ýmissa skeldýra. / *Muslingeskaller*.

bassin, som da vilde blive af langagtig dannelse, efftersom den liine, hvorudi disse hvere ere ligesom plantede, er henved 18 alen lang.

Man forsögte at sætte 2de tinkar, een af cylindrisk huulhed og andet med flad bund udi 2de af disse hverer, det flade udi en, som effter anselse havde mindre opkaagning og mindre heede, som uddunstede en pott söevand udi 3½ time, hvilken af hendelse leed nogen afgang, men effterlod dog 1½ lod reent salt. Det cylindriske uddunstede 4 timer og 1 qvart og effterlod 3 lod reent hvid salt.

Ved denne pröve er det saavel i henseende til söevandets saltbeholdning, som hverernes varme, at beobagte, at for og under pröven faldt een temmelig dröj regn, som baade forkiölede söevandet i prövekarene, samt gjorde og noget til at diluere[1] söevandets salthed i stranden selv, da regnvandet flyder mest ovenpaa som specifiqve lættere, og det salteste i saa tilfælde ikke kand beqvæmmelig bekommes med hastige ösekar.

Foruden disse hvere befindes udi stranden eller fjeren,[2] hvorover söevandet gaaer i flodtiiden, adskillige smaae hvere beliggende i een strækning af 20 favne, hvilke man kan formode kunde blive til den samme nytte som de andre, dersom omstændighederne tillod at bekoste een formuur til at udeholde söevandets overgang paa de varme kilder, hvilken muur hverken behöves at være höj, tykk eller kostbar, efftersom söegangen er her liden, og de varme kilder der beliggende, hvor vand og land mödes. Strandbreeden her paa stædet er baade jevn og haard, samt effter anseelse belejlig til at modtage huuler og reservoirs til söevandets gradering i frost og vintertiid.

Steen, baade beqvæm og overflödig, kand her paa næsset bekommes neppe et bösseskud fra hvererne, og det meste af de paa næsset befindtlige klipper bestaaer af kantede, flade og jevne hellesteene, som vanskelig findes ligesaa vel af naturen dannede til bygninger paa andre stæder.

Datum Kirkebole,[3] d. 6te July 1771. T. Fieldsted[4]

Som hosværende testerer G. Sveinsson præst til Kirkeboel[5]

1 Þynna. / *Fortynde*.
2 Forstrand. Islandsk *fjara*.
3 Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.
4 Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.
5 Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.

Fylgiskjal með greinargerð lit. Vv. N° 2. — Uppdráttur af Reykjanesi við Ísafjarðardjúp eftir Þorkel Fjeldsted.

Bilag til betænkning lit. Vv. N° 2. — Tegning af Reykjanes ved Ísafjarðardjúp af Þorkell Fjeldsted.

ÞÍ. T. 5/8. Fylgir/*følger*: *ÞÍ*. Rtk. D3/6–7. Lit. Vv. N° 2.

Áritun/*påskrift*: Pr. 29. febr. 72. N. 25. Lit. b.; Litt C; ad. 2 Bur. Ind. Ref. Pro 72. N° 166.

Texti á uppdrætti / *Tekst på kortet*:

Geographisk afridsning over Reikenæsset beliggende ved Isefiordsyssel[1] udi Island.

A. Præstegaarden Watnsfiord.
B. Gaarden Reikefiord.
C. De kaagende kilder.
D. Færgestæd over Isefiord.[2]

Maalestock: 800 favne.
Th. Fieldsted fecit[3]

Watnsfiord — Reike Fiorden — Reikie Næsset — En arm af Isefiorden — Kirke-bols Sogn[4]

[1] Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafjarðarsýsla / *Ísafjarðarsyssel*.
[2] Vatnsfjörður, Reykjarfjörður, Vatnsfjarðarsveit, Ísafj.; Ísafjörður í Ísafjarðardjúpi, Ísafj.
[3] Þorkell Fjeldsted bjó til. / *Forfærdiget af Þorkell Fjeldsted*.
[4] Vatnsfjörður, Reykjarfjörður, Reykjanes, Ísafjörður í Ísafjarðardjúpi, Kirkjubólssókn / *Kirkjuból Sogn*, Ísafj.

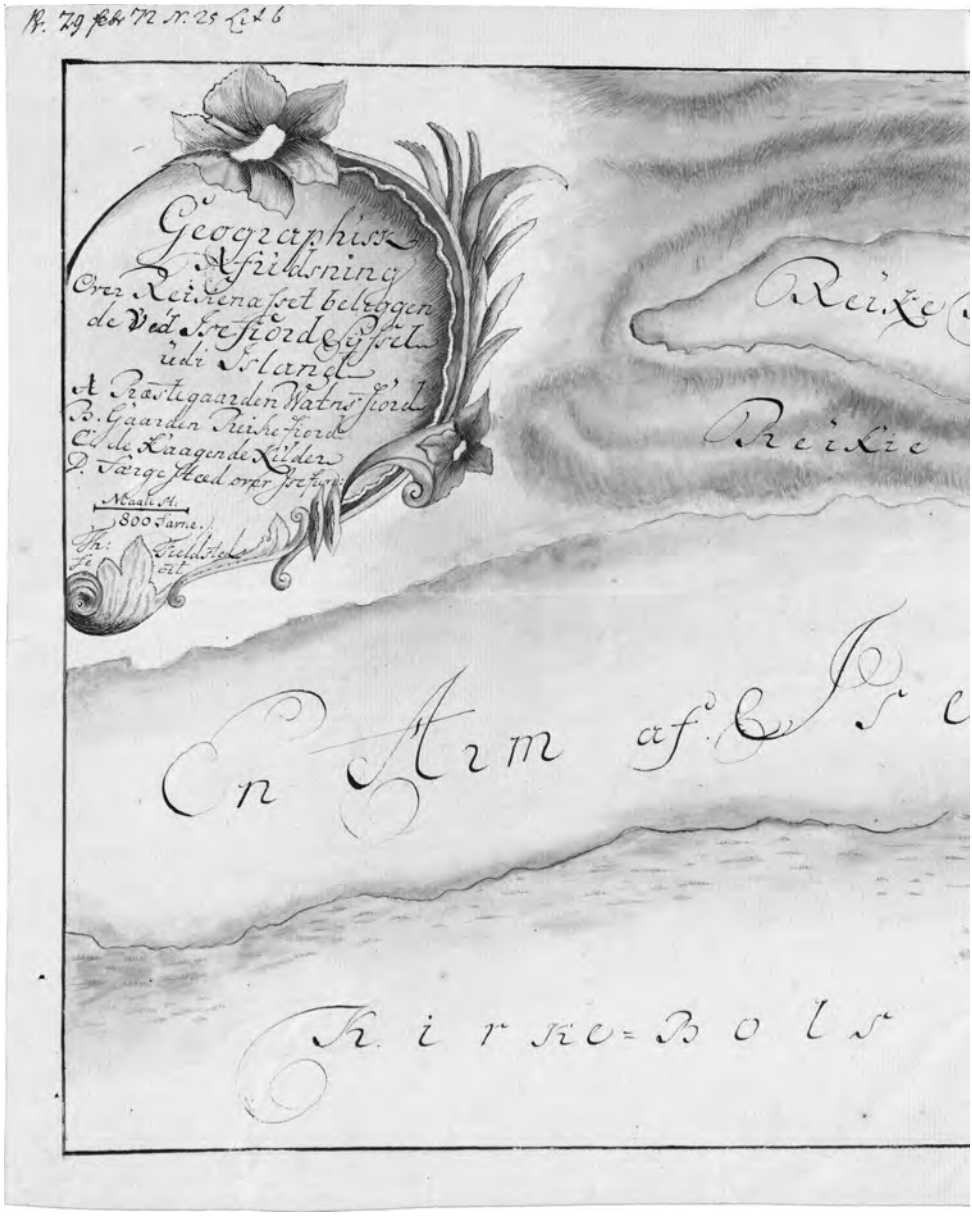
Geographisk
Afridsning
Over Reikenæsset beliggen
de Ved Isefiord Sysset
udi Island
A Præstegaarden Watns fiord
B. Gaarden Reikefiord
C. de Haagende Kilder
D. Færgestæd over Isefiord
Maale St.
800 Farne.
Reixe
Reixie
En Arm af Ise
Kirke-Bols

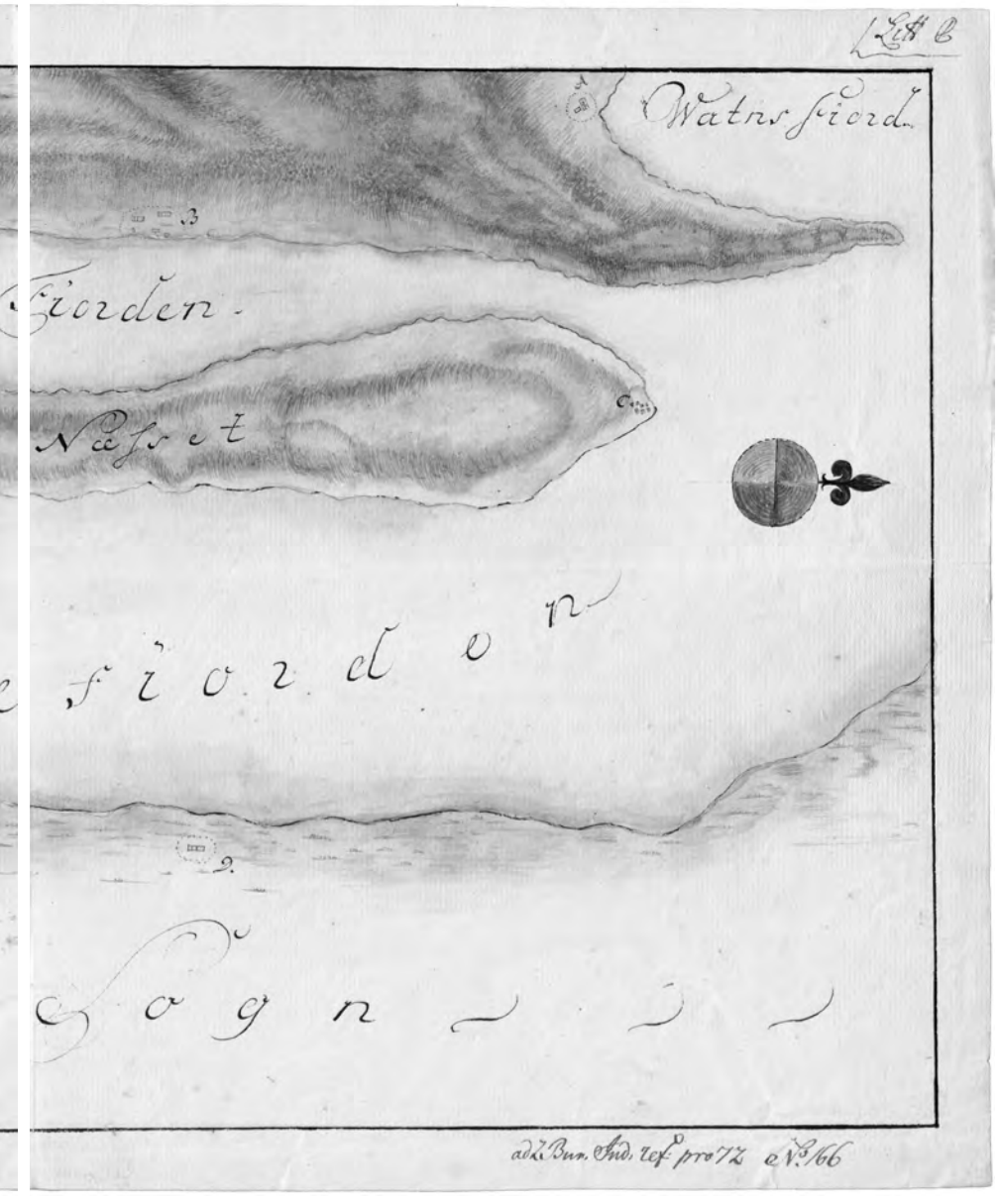
Watns fiord.
Fiorden.
Nasset
fiorden
Sogn

Landsagatilskipun

Politi- og landforordning

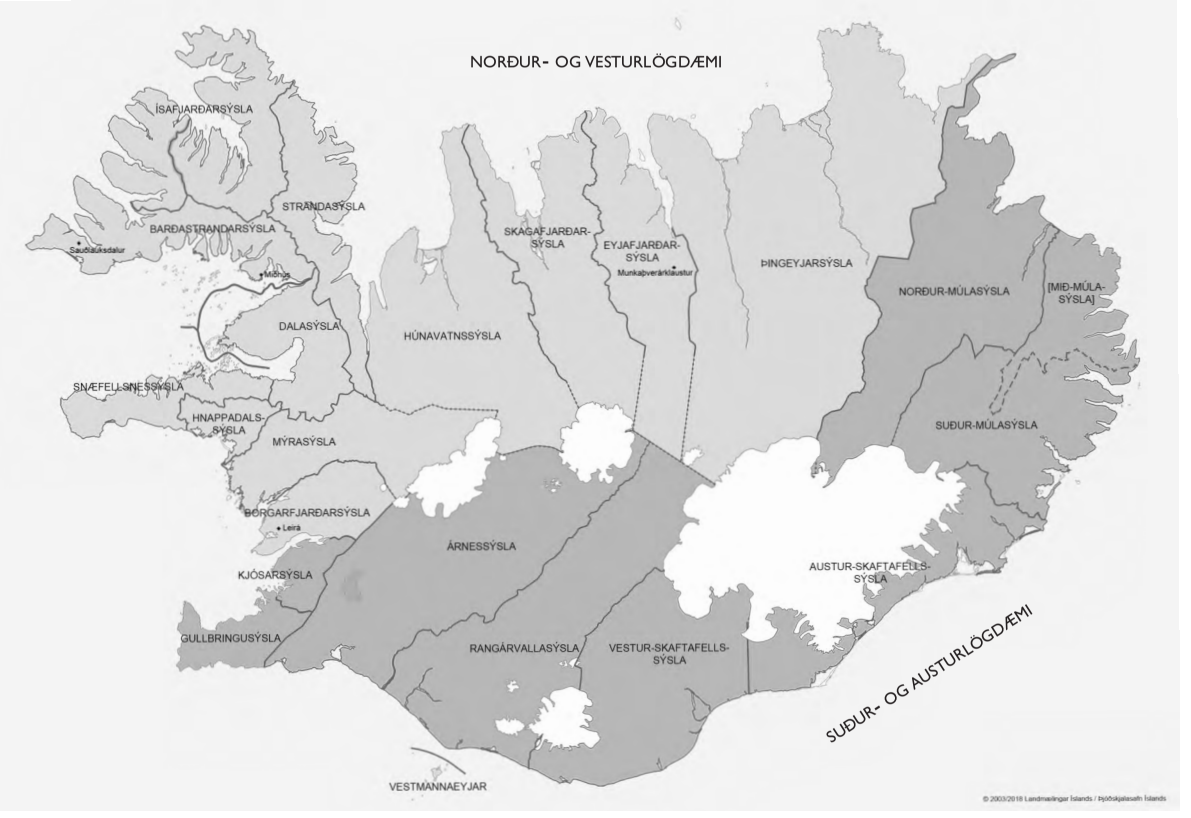

Ísland skiptist um 1770 í tvö lögmannsdæmi: lögmaður sunnan og austan og lögmaður norðan og vestan. Suður- og austurlögdæmið er skyggt á kortinu. / *Island var omkring 1770 opdelt i to lovmandsdistrikter: lovmand for syd og øst og lovmand for nord og vest. Det sydlige og østlige lovdistrikt er mørkegråt på kortet.*

Uppkast að landsagatilskipun fyrir Ísland eftir Þorkel Fjeldsted [án dags.] 1771. Lit. Uu.

Udkast til en politi- og landforordning for Island af Þorkell Fjeldsted [uden dato] 1771. Lit. Uu.

ÞÍ. Rtk. D3/6–5.

Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Landsagatilskipunin ber augljós merki þess að hafa verið yfirfarin og lagfærð eftir að Þorkell Fjeldsted gekk frá henni. Annars vegar er um að ræða viðbætur úr svörtum penna inn á milli lína eða á spássíu og yfirstrikanir. Hins vegar hefur verið strikað undir stök orð og setningar með rauðri krít og heilar málsgreinar merktar með striki á spássíu eða strikað yfir þær með tvö- og þreföldum skástrikum. Viðbætur úr svarta pennanum eru auðkenndar með skáletri í megintexta í uppskriftinni hér en getið um spássíugreinar og útstrikanir neðanmáls. Texti sem strikað er yfir eða sem hefur verið afmarkaður á einhvern hátt með rauðkrít er látinn halda sér í meginmáli en getið um útstrikanir og merkingar neðanmáls. Þannig ættu lesendur að geta áttað sig á uppkastinu bæði eins og Þorkell Fjeldsted gekk frá því og þeim athugasemdum sem aðrir bættu við eða þeim klausum sem lagt var til að yrði breytt eða teknar út. Ef ekki er tekið sérstaklega fram í neðanmálsgrein að útstrikun sé gerð með rauðri krít hefur hún verið gerð með svörtum penna. Ekki er getið um minni háttar leiðréttingar smáorða sem engu máli skipta fyrir efnið. Oft er auðséð að sá eða þeir sem setja inn þessar viðbætur og merkingar hafa haft athugasemdir embættismanna sem prentaðar eru hér að aftan til hliðsjónar. / *Politi- og landforordningen bærer tydeligt præg af at være gennemgået og revideret, efter Þorkell Fjeldsted havde afsluttet den. For det første er en sort pen brugt til at indskyde tilføjelser mellem linjerne eller i marginen og til at strege andet ud. For det andet er der med rødt kridt understreget enkelte ord og sætninger, markeret hele afsnit med en streg i marginen eller overstreget dem med to eller tre skråstreger. Tilføjelser med den sorte pen er her markeret med kursiv i hovedteksten, mens tilføjelser i marginen og overstregninger nævnes i fodnoterne. Tekst, som er overstreget eller på anden måde markeret med rødt kridt beholdes i hovedteksten, og de forskellige markeringer nævnes i fodnoterne. Således kan læseren se udkastet, som Þorkell Fjeldsted afleverede det, foruden de bemærkninger, som andre har tilføjet eller tænkt skulle ændres eller fjernes. Hvis det ikke angives*

specifikt i fodnoterne, at overstregningen er lavet med rødt, er der tale om den sorte pen. Mindre rettelser af småord, som er uden betydning for indholdet, er ikke nævnt. Ofte er det tydeligt, at den eller de, som indsatte disse tilføjelser og afmærkninger, havde embedsmændenes nedenstående bemærkninger at støtte sig til.

Áritun/*påskrift*: Pr. d. 24. Mart. 72. N° 3. Er.; 2 B. J. Ref. pr. 72 N° 211; Lit. Uu.

UDKAST TIL EN POLITIE- OG LANDFORORDNING FOR ISLAND

Forfattet af Thorkild Fieldsted, lavmand over Færöerne og beskikket Landcommissarius paa Island aaret 1771.[1]

I. Capitel. Om politieövrighed

Artikel 1.

Udi hver repp eller tinglav skal hereffter være tvende[2] reppstjore, som skulle med ald muelig drifft, fliid og aarvaagenhed beobagte reppens angelegenheder, orden, nytte og god skikk saavel i henseende til politiesom landvæsenet.

§ 2.

Reppstjore bör være boesatte,[3] forstandige, driftige og reedelige dannemænd og i alle sine forrettningar ærekjere og billige.

§ 3.

Reppstjor, som een gang dertil er udkaaren, vedbliver sin forrettning og embede, medmindre han flötter fra tinglavet og ved svaghed, alderdom eller ureedelighed dertil gjöres ubeqvæm.

§ 4.

Reppstjor[4] skal vælges paa vaarting af tinglavets almue med sysselmandens og præstens minde,[5] og skal den, som de fleste udnævne, af sysselmanden der paa tinget udi eed tages, almuen foresættes og om sine pligter erindres. Nu vil den ikke reppstjor være, som af fleste nævnes,

[1] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[2] *tvende* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.

[3] *boesatte* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.

[4] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen*.

[5] Samþykki. / *Samtykke*.

da skal præst og sysselmand udnævne tvende beqvæmme mænd, hvor iblandt den altiid skal være, som sig veigret haver, og skal da offentlig kastes lod om, hvem af disse tree reppstjor skal være. Nu vil den, som lodkastning træffer og vælger, undslaae sig fra reppstjorembede, da bör alt hans lösegods til böigdecassen at være forbrudt, og ham ikke tilstædes fremdeeles at komme i noget heederligt samqvæm, gilde eller glædskab.

§ 5.

Reppstjorers[1] lön ere alle de straffeböder, som denne anordning tilkjender dem, dog skal de, som udpante böder, nyde fjerdedeelen af verdien. Reppstjore bör nyde 8 skillinger courant, eller i mangel deraf 4re fiske, for hver politiekjendelse, han afsiger og beskreven giver. Den yngre reppstjor nyder liigeleedes 8 skillinger for at gjöre paastand og irettesættelse udi de sager, som reppstjoren dömmer. Den halve deel af det reppen tilkommer ud af ald helligdagsfangst, liigeleedes alle helligdagsbröder,[2] samt 3ie parten af de böder, som böigdecassen tilkommer, naar udpantningslön ere fradragne, tilhörer reppstjore. Alle böder, som reppstjore tilkommer, bör deeles dem liige imellem, endog de ikke begge have gjort den forrettning, hvorved böder falde. Reppstjore have ret til at gaae med lange kjoler[3] endog affarvede,[4] om de det ville. De skal agtes, som de vare virkelige lavrettsmænd, og nyde de heederligste sæde næst præsten i alle samqvæm.

§ 6.

Præste i hvert sogn bör lade sig politien saavidt være angelegen, at de ikke tilstæder nogen vitterlig uorden at gaae i svang udi deres meenighed. Forefinde de noget sliigt, bör de som sagtmodige sædelærere erindre de skyldige om sine pligter, hjelper ej advarsel, da give de reppstjorene eller sysselmanden det tilkjende, hvilken uden ringeste henstand bör undersöge sagen og lade den skyldige afstraffe. Præstens[5] medhjelpere bör udvælges af præsten, og kand de effter 2 aars tjeniste af andre heederlige sognets bönder aflöses, men reppstjor er ikke pligtig til at være præstens medhjelper.

[1] Grein 5 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 5 markeret med rødt i marginen.*

[2] *liigeleedes alle helligdagsbröder* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

[3] Síður frakki sem náði niður á hné með uppábrotnum ermum, hnöppum og löngum löfum. Var skartklæðnaður meðal almennings en einnig notaður sem embættisklæðnaður. / *Lang herrefrakke, der nåede til knæene, med ærmeopslag, knapper og vide skøder. Var stadsdragt blandt almuen, men også anvendt som stands- eller embedsdragt.*

[4] Lituðum, einkum í sterkum litum. / *Farvede, især om kulørte farver.*

[5] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*

§ 7.

Præste[1] bör stiile sine prædikener og andre opbyggesestaler saaleedes, at almuen derved kand vinde et sundt begreeb om sine verdslige pligter og kand lære at kjende landets naturelige gaver, saaleedes at de til livets ophold og timmelig lykksalighed tjenende midler hverken vanrögte eller foragtes.

§ 8.

Præst[2] bör at have den 3ie nögel til böigdecassen og aldrig nægte reppstjore sunde raad i deres embeds angelegenheder.

§ 9.

Sysselmænd, som rette politiemestere hver i sit herret, skal have det aarvaagneste tilsyn med, at reppstjorer effterkomme alt det, som de effter denne anordning bör eller hereffter at udföre og forrette tilsagt vorder.

§ 10.

Dersom reppstjor befindes skjödeslös i at tilholde reppens bönder alt det at effterkomme, som i henseende til landforbedringen og andre politieanstalter anbefales, bör sysselmanden hos reppstjoren at lade udpante de böder, som den skyldige bonde for sin forsömmelse til reppstjoren burdte udreede. Den forsömte gjerning skal sysselmanden lade paa de skyldiges bekostning fuldföre, men de hos reppstjore udpantede böder höre sysselmanden til.

§ 11.

Skjödeslöshed og forsömmelse skal det holdes for at være, naar een anbefalet gjerning ikke er begyndt, förend den tiid er udrunden, inden hvilken den burdte være færdig, og ikke endet förend liige lang tiid er forbie, dog alle lovlige forfald tilfælde undtagen.

§ 12.

Seer sysselmand igjennem fingre med repstjor og bönder, eller lader forsömmelse, ladhed og uorden være upaatalt og ustraffet, staaer han derfor til rette, og bör han til dem, *vedkommende amtmand,* som kongen betroer overopsyn med politie- og landforbedringen, aarlig at indberette sysselets tilstand. *Og derhos forestille, hvad til god forbedring udi politie, fattigvæsen og sysselet övrige angelegenheder kan være tjenligt.*

Findes[3] ved efftersyn nogen forsömmelse eller mangel af vedbörlig nidkjærhed hos sysselmanden, bör han böde for det, som udi sysselet er

[1] Grein 7 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 7 markeret med rødt i marginen.*
[2] Grein 8 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 8 markeret med rødt i marginen.*
[3] Efnisgreinin yfirstrikuð með rauðu. / *Afsnittet overstreget med rødt.*

forsömt af bönder og reppstjor liigesaa meget, som reppstjor böder i sliig tilfælde til sysselmand. De böder ejer den, som tilsyn at gjöre betroet bliver.

§ 13.

Sysselmand[1] nyder 1 mk. courant, eller 8te fisk,[2] for hver politieafsigt hand udstæder. Han er ikke pligtig til at rejse fra sit hjem for at afsige politiekjendelser, men undersögning og prov i sliige sager bör skee af reppstjorene paa den maade, som hereffter i denne forordnings sidste capitel bliver sagt. Hvilken reppstjorenes undersögelse sysselmændene skal for sig tage og dereffter dömme, som de vil være bekjendt, hvad enten sagen fra dem kand appelleres eller ej.

II. Capitel. Om sabbatens helligholdelse og kirkeskikke

Art. 1.

Alle söndage og fæster, som i Dannemark og Norge helligholdes, bör effter ritualet, Norske lov[3] og den om sabbatens helligholdelse udi Island ergangne forordning[4] med ald gejstlig sömmelighed og andagt æres og helligholdes.

§ 2.

Alt, hvad Norske lov samt forordningen af 29. Maji 1744[5] befaler eller forbyder under straff af helligbröde, skal her med være liigeleedes forbudt eller befalet, dog skal helligbröde, hvorudi bönderfolk falde, ikke stiige höjere end 2 mk. danske. Men embedsfolk, jordejere og handlende betale effter bemelte forordning sin helligdagsbröde med 4re mark.

§ 3.

Dersom nogen særdeeles stor og uformodentlig anleedning til hastig fiskefangst viiser sig paa helligdag, som sildelöb, fiske- eller laxestiim samt sælhundegang, da skal det ingen formeenes at söge den tilbudte velsignelse og benytte sig af den belejlige tiid til sit livsophold. Dog skal eenhver, som om helligdage fisker eller gjör nogen fangst, give en fjerdepart

1 Á spássíu með rauðu / *I marginen med rødt*: NB. til 9de cap.

2 *eller 8te fisk* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.

3 *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

4 *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

5 *29. Maji* útstrikað með svörtu og leiðrétt í *3. Junij*. Rétt er hins vegar 29. maí sbr. neðanmálsgrein fyrir framan. / *29. Maji overstreget med sort og rettet til 3. Junij. Den korrekte dato er imidlertid d. 29. maj, jfr. fodnote ovenfor*.

af fangsten til reppens angelegenheeder, af hvilken part reppstjore nyde den halve deel.

§ 4.

Udi fiskeværene[1] i Sönder- og Vesterfierdingen samt Vestmannöerne[2] skal det være almuen tilladt, effter at gudstjenesten om skjertorsdag og langfredag er forbi, at benytte sig af fiskeriet, og bör i saa fald, deeles en lött af hver baads fiskerie til hospitalet udi hver af disse fjerdinger. Kirketjenisten bör disse dage at begynde saa tiidlig, at almuen kand baade höre gudstjenisten og benytte sig af den övrige part af dagen til at söge söen. I alle andre maader skal disse dage holdes fuldkommen hellige, og ingen anden gjerning, end som bemeldte söesögning, forrettes hverken udi de nyssnævnte landsfjerdinger, öerne, fjeldböigderne eller andre stæder.

§ 5.

Alle folk bör ved kirke at holde god skikk med christelig og sömmelig opförsel. Der bör ingen kjöb eller verdslig handel drives. Den smudsige skikk, som paa adskillige stæder haver været, at folk kysser og heelser hver andre under sang eller prædiken, skal hermed være alvorlig forbudt, og bör præste tilholde meeningheden sliig uordentlig adfærd aldeeles at aflægge.

§ 6.

Folk, som kirke söger, bör saa snart som tjenisten er forbi, begive sig hver til sit hjem og ikke fordrive tiiden ved præste- eller annexgaard med unyttige samtaler og udfrittelser hos det der samlede böigdefolk. Hvad, som ved kirke skal forkyndes, bör af reppstjor, eller hvor reppstjor ikke boer i sognet da af een anden skrifftkyndig mand, siges eller læses strax effter at tjenisten er til ende, eller ved kirkebakken skrifftig opslaaes.

§ 7.

Ingen, være sig af hvad stand, kjön eller orden han være kan, maa komme drukken til kirke eller derved drikke sig drukken. Hvem sliigt begaaer böde for den förste gang enkelt helligdagsbröde, eller i mangel af böder stande i gabestokken ⅓ eikt[3] (een time). Skeer det anden gang,

[1] Verstöðvunum. / *Fiskerlejerne*.

[2] Sunnlendingafjórðungur / *Sunnlendingafjerding*; Vestfirðingafjórðungur / *Vestfirðingafjerding*; Vestmannaeyjar.

[3] Eykt. Tilteknar stundir hluta sólarhringsins samkvæmt fornri reglu. Sólarhringurinn skiptist í átta eyktir og er hver eykt því þrjár klukkustundir. / *Bestemt periode af et døgn i overensstemmelse med fortidige regler. Døgnet blev opdelt i otte eyktir, og hver eykt svarede derfor til tre timer. Islandsk* eykt.

löse sig fra gabestokk med 4re marker danske, om den skyldige er bonde, og hvis hann ej kand, stande i gabestok ½ eikt. Skeer det tredje gang böde een rixdaler eller stande en heel eikt i gabestokk. Den, som straffen paalægges imellem Michelsdag og foraars kaarsmisse,[1] deeles tiiden, og bör han da staae 2 gange halv eikt. Liigesaa meget som helligdagsbröde skal den betale til tingviide,[2] som til tinge eller for nogen rett lader sig see drukken.

§ 8.

Brendeviin eller stærk drik bör ingen til kirke bringe, hvad enten der forrettes gudstjeniste paa fæst- eller söndag, börnedaab, begravelse eller anden præstlig embedsforretting. Befindes sligt, bör reppstjor eller den han dertil sætter, i fald han ikke boer i sognet, sliig stærk drik eller brændeviin at confisquere og til böigdecassens nytte anvende. Og skal den, som saadan drik til kirke med sig bringer, betale dens verdie daabbelt til böigdecassen. Dog bör hermed ikke formeenes at holde anstændige brylluper i præstens huuse, i fald han dem dertil godvilligen vil laane. Men i kirke maae ingen skjænkes under straff af helligbröde for hver, der sidder gilde og lader sig skjænke.

§ 9.

Gejstlige, som udi drukkenskab befindes saaleedes, at de ej kand gjöre deres embede uden forargelse, hvad enten det er i kirken, eller naar de fordres til nogen, bör uden ringeste skaansel eller viidere paamindelse at dömmes fra sit kald. Den samme straff skal overgaae præst eller gejstlig, som til tinge eller paa handelsstæder sees offentligt at gaae beskjenket og drukken. Embedsforbrydelse[3] skal det liigeleedes være for de verdslige betjente, som til tinge eller i sine embedsforrettninger findes drukne eller beskjenkede, og skal det holdes for drukkenskab, naar man ikke er sit legeme mægtig for slinger og for fald, samt taler og skriver uforstaaelig og usammenhængende og viiser andre kjendelige svagheder, som drukne menninsker ere egentlige.[4]

§ 10.

Ved hver kirke, hvad enten det er hovedkirke eller annex, skal være en gabestokk med duelig haspe og laas, som kirkeejeren eller beneficiarius

[1] Mikjálsmessa: 29. september. Krossmessa á vori: 3. maí. / *Mikkelsdag: 29. september. Korsmesse om foråret: 3. maj.*

[2] Þingvíti. Sekt fyrir að mæta ekki til þings. / *Bøde for ikke at møde på tinget.*

[3] Embættismissir. / *Tab af embede.*

[4] Einkennandi. / *Karakteristisk.*

skal bekoste, naar kirkeportionsreigningsindtægten[1] overgaaer udgifften. Der, hvor kirke ikke ejer saa meget, skal reppstjor paa böigdecassens bekostning lade forfærdige en halshaspe og slaae den paa klokkeport, hestestage eller dörestav af kirkegaardens udhuuse, og skal det tjene til gabestokk, men reppstjor skal selv laane laas til gabestokken, saa lenge som executionen varer. Træhest,[2] tillige med gabestokk, skal være ved hver hovedkirke og paa alle tingstæder. Bekostingen skal föres kirken til udgifft, men træhest og gabestokk paa tingstæd bekostes af den, som ejer den gaard, hvorpaa ting holdes. Sysselmanden skal have nöje tilsyn med, at gabestokke og træheste[3] paa benævnte stæder udi sysselet uden forhaling vorde oprettede, hvortil reppstjorene bör være ham behjelpelige. Dersom nogen mangler et aar effter denne anordnings publication, betaler sysselmand 1 rixdaler for hver gabestokk eller træhest,[4] som mangler, og ejer den som tilsyn haver med sysselmandens forrettninger, de böder. Viise vedkommende modvillighed i at oprette gabestokk og træhest,[5] bör sysselmand paa deres bekosting lade dem forfærdige og tillige til sin skades lösholdelse besörge, at disse reedskabers verdie kand hos de modvillige udpantes, eller saa meget af tinggaardernes landskyld tilbageholder, at sysselmand effter rigtig reigning kan vorde skadeslös.

§ 11.

Hunde maa sognefolk ikke til kirke före. Dersom fremmede hunde findes ved kirke, skal reppstjor, eller i deres stæd præstens medhjelpere, faae mand til at skyde dem eller ödelægge, og skal skud eller drab betales med 8te sk. eller fiire fiske af dem, som hund ejer. Vil han ej betale, skal reppstjor besörge det hos den skyldige udpantet. Ingen maae bebrejde eller forekaste dem, som hunde saaleedes ödelægger sliig gjerning. Og

[1] Tekjur kirkjunnar samkvæmt rekstrarreikningi. / *Indtægten i kirkens driftregnskab.*

[2] Setningin er merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.* Tréhestur. Áhald notað til refsinga í Danmörku til loka 18. aldar. Tréhesturinn var settur saman úr tveimur tréplönkum sem mynduðu oddhvassan vinkil og stóð á fjórum fótum. Refsingin fólst í að sitja klofvega á hestinum í mislangan tíma eftir alvarleika brotsins, stundum með blýlóð bundin við fætur. / *Træhest. Redskab anvendt som straf i Danmark i slutningen af det 18. århundrede. Træhesten bestod af to brædder, som dannede en meget skarp vinkel, og som stod på fire ben. Straffen bestod i at sidde overskrævs på træhesten i et bestemt tidsrum alt efter forbrydelsens alvor, nogle gange med blylod bundet til fødderne.*

[3] *og træheste* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

[4] *eller træhest* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

[5] *og træhest* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

hvis det modvillig skeer, bör den som bebrejder, effter reppstjorens sigelse staae i gabestokk heel eller halv eikt effter aarets tiid og beskaffeheden.

§ 12.

Hestefolde bör sognefolk anlægge, hvor de ej have været, og de anlagte at vedligeholde. Skeer nogen skade i mangel heraf, kand præst eller kirkebonde lade folkets heste indsætte, og bör de udlöses for det, som landsloven tilsiiger.

[III. Cap. Om börnopdragelse, huustugt og lydighed.[1]

Alt, hvad forhen angaande börneopdragelse, huustugt og tjenestefolkes lydighed mod husbönder og madmödre er befalet, saasom ved forordningen om præsternes huusbesögelser af 27. May 1746, dens 13., 14., 17. og 22de art., ved forordningen om huustugt af 3ie Junii samme aar, dens 4., 9., 14., 17., 18., 19., 20., 21. og 23. art.,[2] saavel som alle efterfölgende artikler i denne forordning, samt hvad ved seenere anordninger derudi kand være forbædret eller skjærpet, ville vi allernaadigst skulle paa det nöyeste og alvorligste iagttages og effterleves.

Og paa det at præsterne udi den opsyn med egtefolk, börnetugt, tjeneres lydighed og huusskik, dem er befalet, kand have tilbörlig understöttelse af den verdslige magt, skal altid en af repstyrerne skifteviis være ved huusbesögelserne tilstæde, hælst hvor nogen uorden enten er bekjendt eller frögtes for. Befindes saa all foregaaende formaning og tilrettesettelse frugteslös hos börn med fræmturenhed i ulydighed, trodsighed og selvraadighed, og hos tjenere i ulydighed mod husbondes og madmoders befalinger, opsetsighed, ondskab, med slemme ord, vanefuld banden og deslige, skal reppstyrerne under deres embedseed strax sysselmanden saadant tilkjendegive, som uden forhaling efter anstillet forhör, dömmer til passende straf effter sagens beskaffenhed og besörger dommen uopholdelig exequeret.

Skulde forinden executionen gaaer for sig, en kjendelig sand fortrydelse yttre sig hos den skyldige med forbædring, og præsten synes finde

[1] Texti innan hornklofa er á lausu blaði sem liggur framan við kafla III í frumriti (milli s. 12 og 13) og tilheyrir honum augljóslega. / *Teksten i den skarpe parentes findes på et løst ark papir, som ligger ved kapitel III i det originale dokument (mellem s. 12 og 13) og er tydeligvis knyttet til det.*

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 571–574, 576 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746); s. 607, 610–611, 613–615 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

löftet saa oprigtigt, at han hos sysselmanden kunde vove sin forbön, maae det være sysselmanden allernaadigst tilladt at opsette executionen, medmindre forseelsen er saa grov, at opsettelse ikke bör finde stæd. Skulde da ingen kjendelig forbædring hos den skyldige mærkes, hvilket præsten saavel som repstyrerne nöye have at agte paa og undersöge, angive repstyrerne det strax for sysselmanden, da den forhen afsagde dom skal uopholdelig exeqveres, om den end kunde have overstaaet fatalia,[1] samt tillige skjærpes effter sagens befindende.]

III. Capitel. Om börneopdragelse, hustugt og lydighed

§ 1.

Præsten og reppstjore bör at have aarvaagen nidkjer og alvorlig opsiun med ungdommens opdragelse udi hver repp, hver sogn og hvert almuehuus, paa det ungdommen fra barnsbeen kand vennes til villig lydighed til at effterkomme alt det, som den af forældre og övrighed befales, samt til at gjöre sin gjerning med troeskab og reenlighed.

§ 2. Men da det ikke er altiid at formode, at forældre kand besvære sig over sin huusuorden for at erlange uden hussmyndighed til at afstraffe sine vanartige börn, saa skal dog sysselmanden og reppstjore have magt og myndighed, saasnart da til visse veed, at nogen af sognets eller reppens ungdom vanartig og skjödeslös opdrages, i vankyndighed, ladhed og ulydighed, til at indfinde sig hos deslige börns forældre, formyndere, huusbönder, eller fosterfædre og tilholde dem i reppstjorernes overværelse at give de vanartige unge en vedbörlig revselse med riis. Veigre forældre sig herfor, da skal den yngre reppstjor paalægge rævselsen eller faae een ærlig mand dertil, og straffes forældre i saafald med 1 rd. til reppstjor for deres egen ulydighed.

§ 3. Vil[2] ikke den unge forbedres ved denne huustugt, skal reppstjor lade sætte ham i gabestokk förste gang liiden eller stor deel af eikt, effter den unges aldersmaade og aarets tiid. Vil han endnu ikke forbedres, bör han sættes paa træhest ligesaa lenge, i fald det er dreng, men piige stande daabbelt saa længe i gabestokk. Fremturer den unge ydermeere i sine udyder, bör hand effter foregaaende prov og beviis, som af reppstjorene skal gyldig og lovformlig tilvejebringes, af sysselmanden dömmes til tugthuusarbejde, lang eller kort tiid i forhold med dens vanartighed.

[1] Kærufrest. / *Appelfrist*.
[2] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen*.

§ 4.[1] Forældre eller de, som ere i forældres stæd, böde förste gang deres börn eller opfostring for ulydighed eller ondskab maae staae i gabestokken, 2 mk. danske til böigdecassen eller i mangel af betalning arbejde udi 2 dage ved böigde- eller landeveje effter reppstjorers sigelse, og bör sligt arbejde være bestemt effter sommerdagesarbeede.[2]

Denne articul bör trykkes foran ved alle ABC böger og börnelærdoms forklaringer, som udi Island forbruges, og hvis den paa saadanne böger hereffter mangler, bör ingen betale bogen meer end med det halve af dens verdie.

§ 2.

Ungdom,[3] som er lad og vanartig, eller effter udstanden revselse og forbedringsstraffe ydermeere vedbliver sin forrige onde levemaade, maae ikke tilstædes egteskab, hvad enten det er fruentimmer eller mandfolk, og det uagtet dem kand tilfalde nogen arveejendom. Men fremviise de effter nogle aars troe tjeneste paaliidelige attester om deres levnets forbedrelse, samt fliid og forsynlighed i deres arbejd, maae egteskab dem ikke formeenes.

§ 3.

Alle skudsmaal og attester, som hereffter udgives, bör ansees i straff og gyldighed, liigesom de vare til tinge aflagde vidners eed, og bör de alle at endes med denne clausul: "Saa sandt hjelpe mig Gud og hans hellige ord."[4] Ingen[5] af de folk, som loven ikke undtager fra at aflægge sin viidnesbyrd til tinge, maa heraf slutte, at de kan alleene afgjöre sin vidnesbyrd med skrifftlig attest, naar de med lovlig varsel stevnes sin vidnesbyrd til tinge at aflægge.

§ 4.

Ingen huusbond er skyldig til at böde noget for de misgjerninger eller gjöre forseelser, som dens tjenstefolk kan begaae, men de, som sliigt bedrive, skal selv derfor straffes. Men for de ting, som tjener effter fuldmagt forretter, er huusbond, men ej tjener, ansvarig, uden forsaavidt at han bör erstatte sin huusbond ald den skade, som han ved tjenerens forseelse liider.[6]

[1] *§ 4.* skrifað með rauðu / *skrevet med rødt.*

[2] Venjulegur vinnudagur var lengri á sumrin en á veturna. / *Om sommeren var en almindelig arbejdsdag længere end om vinteren pga. dagens længde.*

[3] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu og yfirstrikuð. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen og overstreget.*

[4] *Saa sandt … ord* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

[5] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*

[6] *uden forsaavidt … liider* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

§ 5.

Huusbönder og huusmödre eller de, som i deres stæd af huusbönder tilforordnes, bör have fuldkommen myndighed til at byde og befale sine tjenistefolk, saavel karle som piger og drenge, at forrette ald den tjeniste, som huusets velfærd kand befordre, og ærlige huusbönder er sömmeligt at befale.

Vil ikke tjenistetygende lyde huusböndernes befalninger, og enten forsömmer eller veigrer sig ved at gjöre almindeligt og nödvendigt arbejde, være sig enten til lands, söes eller hjemme i huuset, saa skal huusbond tilnævne tvende ærlige gode mænd, i hvis paahör han skal befale sit tjenistetygende at fuldbyrde eller foretage det nægtede og forsömte arbejde eller gjerning. Vedgaaer da tjenistetygende at gjöre sin gjerning og den tillige fuldförer, saa er det fri fra ydermeere legemlig[1] straff. Men[2] for sin stifsindighed betaler det af sin lön 8 sk. til böigdecassen, hvilke deres huusbond bör tilbageholde og til præst eller reppstjor paa cassens veigne indlevere.

Vedbliver tjenistetygende fremdeeles sin ulydighed, skal huusbond kalde de forrige eller andre gode viidner dertil og bringe tjenistetygendet for reppstjor, og bör han, dersom vidneres udsigende ere imod tjenistetygende, lade det sætte i gabestokk ⅓ eikt, og bör det derforuden have forbrudt ¼ af sin aarslön til huusbonden. Fremturer tjenistetygende ydermeere udi opsætsighed og vanart, bör reppstjor uden henstand eller ophold gjöre undersögningsforrettning derover og den til sysselmanden indsende, som uden appell[3] dömmer det vanartige tjenistetygende i tugthuuset samt besörge det derhen befordret, *ved ligning paa sysselet effter amtmandens approbation*. Herforuden skal det være alle slags huusbönder og madmödre, som har aarsag til at være misfornöjet med sit tjenistefolk, formedelst een eller anden vanartighed, tilföjet skade eller forsömmelse, aldeeles tilladt, förend de skal nödes til at klage sig for reppstjor eller sysselmand, at straffe og revse sine tjenere og underhavende med haand, vand, svöbe[4] eller andre desslige ting, som hverken lemlester eller dybsaarer.

Men[5] dersom tjenistefolk understaaer sig til at slaae eller löffter een med slag truende haand mod sin huusbond eller madmoder, saa bör den,

[1] *legemlig* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.
[2] Setningin yfirstrikuð með rauðu. / *Sætningen overstreget med rødt*.
[3] *uden appell* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.
[4] Svipu. / *Pisk*.
[5] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu og yfirstrikuð. / *Afsnittet markeret med rødt i*

som sligt begaaer, miste sin huud[1] til tinge og have alt sit avlede gods forbrudt, halvt til huusbond og halvt til böigdecassen. Den sag bör reppstjor med forhör bereede til sysselmandens kjendelse, hvilken derudi dömmer uden appell. Alle ærlige viidne gjelde i sliige sager uden börn og ægtekone.

Befindes tjenistefolk anden gang at have slaget sine huusbönder, bör det effter at have mistet sin hud ved kagen at dömmes 3 aar udi fæstningsarbejde samt miste sin aarslön halv til hosbonden halv til böigdecassen og derhos alt sit lösegods til kongen.

§ 6.

Ingen, af hvilken stand eller orden den være kand, maae lokke nogen mands tjenistefolk fra sin huusbond, medens det endnu er i hans bröd og ikke har sin tjeniste opsagt. Overbeviises nogen om slig egennyttighed, bör han betale til den fornærmede huusbond, saa meget som tjenistetygendets aarslön kan være, og det omendskjöndt den skyldige ikke bekommer tjenistetygendet i sin tjeniste.

§ 7.

Tjenistefolk maae ikke antages kortere end udi et aares tjeniste, dog skal det ikke formeenes tvende bönder vexelviis at holde et tjenistetygende. Dog bör tjenerens omvexling mellem huusbönderne skee ugeviis med saa bestemt accord, at deraf ikke lettelig kand opkomme nogen trætte.[2] Dersom sligt dog skeer, bör reppstjor skille trætten ad, og *sysselmand* mulcterer[3] den skyldige effter omstændigheden til böigdecassen.[4]

§ 8.

Duelige tjenistekarle skal de ansees for at være, som udi 6 dage kunde meje höet af 4re dagslætter eller de saakaldede eirirsvellir,[5] *og 3de naar de er tuede*, uagtet de kand være tuede,[6] hvoraf eenhver er 30 *maal* favne

---

marginen og overstreget. Á spássíu / *I marginen*: Her indföres 3ie artikel udskrevet af forordningen om huustugt, samt den 22–23–25. [*Lovsamling for Island* II, s. 614–615 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).]

1 Vera húðstrýktur. / *Blive kagstrøget*.

2 Þræta, ósamkomulag. / *Uoverensstemmelse*.

3 Dæma til að greiða sekt. / *Idømme bødestraf*.

4 *Dersom sligt … böigdecassen*, innan hornklofa með rauðu / *i skarp parentes med rødt*.

5 Eyrisvöllur. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Eyrisvöllur. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk* eyrisvöllur.

6 *uagtet de … tuede*, innan hornklofa með rauðu / *i skarp parentes med rødt*.

paa hver fiirkant, eller 900 qvadrat favne, *favnen bereignet til … al.*, og *bör tjenistekarlen derhos* kunde forrette ald landtjeniste saavel hjemme som paa rejser, samt roe til söes udi alle fiskevær og paa smaae og store skiberomme.

§ 9.

Huusbond[1] betaler slig tjenistekarl udi aarlig lön *3re* rixdaler *croner*[2] eller andre tjenlige landöre[3] af liige verdie, samt, *i stæden for* vadmel, 45 fiske eller[4] 1 rd. *croner,*[5] og bör tjenistekarlen dermed være fornöjet.

Herforuden[6] skaffer huusbond sin tjenistekarl toe par nye strömper, *2*[7] par vanter, skoelæder, huslye og sængeklæder samt vask og reenlighed.

Tjenistekarl,[8] som skal söge söen udi fiskeværerne, bör af sin huusbond bekomme fuld udreedning, som er skindklæder og andre söeklæder til hænder og föder, samt sængeklæder og andet, som huusbondens tjeniste udfordrer og behöves udi den fiskeleje, hvor tjenistekarl skal söge skiberom. Herforuden skal karlen have rejsemad og valle til drikke om værtiiden[9] eller i dens stæd nogen anden billig kjendelse. 1 mark smör bör han have, hver dag han forbliver udi værtiiden. Dersom fangsten slaaer fejl til föde af fersk fisk, bör han have en fjordung eller 10 pund haardfisk[10] om ugen. Saa lenge karlen er hjemme og nyder hver morgen

1 Á spássíu / *I marginen*: Vide stiptamtmandens og amtmandens anmerkninger. [Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 407.]

2 Útstrikað / *Overstreget*: 4re … courant.

3 Landaurar. Gjaldgengar vörur á föstu verði sem ákveðið var af yfirvöldum. / *Naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne. Islandsk* landaurar.

4 *45 fiske eller* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.

5 Útstrikað / *Overstreget*: 8te islandske alen af brugbart og vel valked vadmel. I mangel af vadmel betaler huusbonden 45 fiske eller 1 rd. 6 sk. courant. [*45 fiske* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*].

6 Á spássíu / *I marginen*: Vide Magnus Olsen anmerkninger. [Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 426.]

7 Útstrikað / *Overstreget*: et.

8 Á spássíu / *I marginen*: Gaaer ud efter stifftamtmandens og amtmandens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 407. Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen*.]

9 Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

10 Tørfisk. Islandsk *harðfiskur*.

og afften söbemad effter landets skikk, skal han lade sig nöje med den middagsspiise, som huusbonden kan tilvejebringe.

§ 10.

Kand[1] tjenistekarl, foruden det forbemeldte land- og söearbeede, med behændighed forfærdige og forbedre almindelig boehave og dertilhörende reedskabe, kan han forlange 2 slætte dalers aarlig forhöjelse paa den lön, som i næstforegaaende artickel ere bestemte, dog ikkuns liige meget vadmel og liige övrige vilkaar. Men forstaaer nogen at forarbeede andre nyttige nettheder og fiinere sager, kand han selv betinge sin aarlige lön effter billig accord, men lösemand[2] maa hverken han eller andre være.

§ 11.

Græsning for creaturer er ingen huusbond pligtig til at skaffe sit tjenistetygende. Men dersom tjener eje levende qvæg, heste eller faar og vill dem for billig betaling paa huusbondens græsning betinge,[3] da kand det skee, om huusbond dertil godvilligen kand formaaes, men som villighed uden for lönnen maae det ej tillades.

§ 12.

Duelig tjenistepiige skal den ansees for at være, som foruden at forstaae alt billigt tjenistepiiges arbejde uden- og indenhuuss kand rage höe effter 2de saadan mejere, som udi foregaaende 8de articul ere anseete for duelige, i den tiid som falder imellem qvægets malkning, eller fra dagmaal (kl. 9) og til nattmaal (kl. 9 effter middag). Dog bör herved billig agtes, om piigens gangvej til udmarken er lang eller kort, samt om marken selv er vaad eller tör. Og dersom om disslige ting kand falde nogen tvistighed i henseende til tjenistetygendes lön, bör reppstjorerne derpaa kjende effter billighed, saaleedes at huusbond og tjenere kand nyde sin rett samt egnytte og ladhed afstraffes.

Om[4] vinteren skal saadan tjenistepiige forarbejde ugentlig *4re*[5] pd.

[1] Á spássíu / *I marginen*: Gaaer ud efter adskillige anmerkninger [*gaaer ud* með rauðu / *med rødt*. Grein 10 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 10 markeret med rødt i marginen.*]

[2] Lausamenn, lausakonur eða lausafólk var undanþegið því að vera í ársvistum hjá bændum. Löglegir lausamenn greiddu lausamennskutoll þar til lausamennska var bönnuð árið 1783. / *Løsarbejdere var fritaget for at være i årstjeneste hos bønder. Lovlige løsarbejdere betalte løsarbejdertold, indtil det blev forbudt at være løsarbejder i 1783. Islandsk* lausamaður.

[3] Semja um. / *Træffe aftale om.*

[4] Á spássíu / *I marginen*: Vide stifftamtmandens og amtmandens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 407.]

[5] Útstrikað / *Overstreget*: *5*.

uld til gott forsvarligt vadmel, som almindelig bruges. Bondens qvæg skal hun tillige hjelpe til at malke og derforuden være pligtig til at holde 2de tjenistekarles klæder törre og reene, om huusbondens tjeniste det udfordrer, men fornöden lyssning skal hun have til sit vinterarbejde.

§ 13.

Tjenestepiige, som foreskrevet arbejde kand afkaste, bör aarlig nyde af sin huusbond 5 alen vadmel eller saa meget, som det koster, samt derhos i lön 8te mk. courant eller i deres stæd andre tjenlige landöre effter billig accord.

Det[1] er fuldkommen föde for en tjenistepiige, dersom hun foruden söbemad hver dag 2 gange om dagen bekommer 7 merker (3½ pd.) smör til 3 uger, samt fisk halvt saa meget som mandfolk. I mangel af fisk maae hun lade sig nöje med det, som huusbond til middags maaltiid kand give.

§ 14.

Tjenistepiige, som ved höeslætt, faarerögt, fiskerie og törveskjeren kand gjöre fuldkommen mandfolkearbejde, *bör effter accord opnaae nogen forhöjelse i sin lön meer end som en anden*.[2]

§ 15.

Hender det sig, at huusbond ikke formaaer at anskaffe sine tjenistetygender den föde, som i denne anordning bestemmes,[3] *tjenistetygende börn og huusfolk bör*[4] uden knurren og vrangvillinghed lade sig nöje med det *mad og pleje,* som huusbonden, hans kone og börn maa *effter landets maade og huusets lejlighed* leve ved, men fuldkommet lovarbejde kand ej fordres, hvor lovföde ikke gives.[5]

§ 16.

Dersom tjenistetygende vrager huusbondens mad, bör huusbond kalde reppstjore til at besigte maden, og befinde reppstjore den upaaklagelig eller effter bondens lejlighed taalelig, skal tjenistetygende, som uden föje klaget haver, staae i gabestokk en fjerdedel eikt. Men befindes maden uædelig og uforsvarlig, bör huusbond böde 8te fisk til böigdecassen og 8te fiske til tjeneren, saa offte det skeer, hvilke böder repstjore *effter sysselmandens kjendelse* lade udpante. Er ikke reppstjor saa nær, at han maden strax kan besigte, saa skal huusbond tilnævne 2de uvillige mænd,

[1] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen.*
[2] Útstrikað / *Overstreget*: bör lönnes og födes som var hun mandfolk.
[3] *Hender det … bestemmes* útstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*
[4] Útstrikað / *Overstreget*: saa bör dog de tjenende.
[5] *men fuldkommet … gives* útstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

som for reppstjor skulle give viidnesbyrd om madens beskaffenhed, og kjender reppstjor dereffter.

§ 17.

Befindes nogen huusbond, som haver raad og lejlighed til at forsyne sit huus med fornödne madvare, at lade sine tjenistefolk mangle den föde, som dem til nödtörfft tilkommer, og derover föres beviislig klage, bör reppstjor undersöge sagen, og *dereffter sysselmanden* tilpligte huusbond at betale til den fornærmede tjenere daabbelt verdie af den föde, som tjeneren uden föje og aarsag har manglet.

§ 18.

Den mad, som tjenistefolk faaer effter vægt, dage-, uge- eller maanedsviis, maae det til ingen sælge, i hvad pretext dertil foregiver, *förend de maden först have tilbudt sin egen huusbond*.[1] Skeer det, böde madens verdie til sin huusbond, og den der kjöber, liigesaa meget til böigdecassen.

§ 19.

Tjenistetygende, som sin udvejede mad enten föröder eller i andre maader forvender,[2] saaleedes at det ikke formedelst mangel af mad kand forrette huusbondens arbejde, bör afkortes i sin lön saa meget, som den förödte mad kan gjelde, som bör at reignes fra den tiid, maden var ödet, og til den tiid, den nye uddeeling skulde skee, *og bör derhos svare til den fornærmelse, huusbonden herved har lidt*.

§ 20.

Tjenistefolk,[3] som findes i drukkenskab, *uden at huusbonden selv har givet dem brendeviin*, være sig enten sögne- eller helligdage, hvorved huusbondens arbejde forsömmes, enten ved drukkenskaben selv eller ved den der paafölgende ruus, böde fem fiske, for hver gang saadant skeer, til huusbonden eller i mangel deraf, staae i gabestok.[4]

§ 21.

Tjenistefolk, som sælger sine hverdagsklæder, *saaleedes de ikke kand forrette huusbondens gjerning i kuld eller vaadt vejr, bör betale til böig-*

[1] Á spássíu / *I marginen*: Vide adskillige anmerkninger.

[2] Fara illa með. / *Forandre på skadelig måde*.

[3] Grein 20 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 20 overstreget med rødt*. Á spássíu / *I marginen*: Vide sysselmand Schevings anmerkninger. [Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1772–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 575, d. 580–581.]

[4] Útstrikað / *Overstreget*: ⅛ eikt.

decassen de solgte klæders verdie, men sælger de huusbondens fiskereedskabe, udreedning eller söeklæder *eller andre betroede reedskaber,* hvorved bondens arbejd og fordeel liider nogen hinder eller skade, bör *de tiltales og straffes som tyve og derhos betale hosbondens skade*.[1] De, som kjöbe, betale igjelden,[2] eller saa meget som det uhjemlede effter lovlig vurdering koster, *til den fornærmede huusbond*[3] og bringer derhos det kjöbte uden vederlag tilbage.

§ 22.

Tjenistefolk maae ikke tilegne sig nogle sportler[4] af huusbondens vinding, uden det skeer med hans minde og villige tilladelse, og skal det hereffter være alle tjenistefolk aldeeles forbudt at tage eller tilegne sig de saakaldede kjörfiske[5] udi værtiiden eller affaldsuld paa overdrevene med fleere sliige selvtagne vilkaar. Men huusbonden, som staaer for skatter og publique byrder, bör med fuldkommen troeskab nyde alle siine visse og tilfældige fordeele ubeskaaren.

§ 23.

Alle tjenistekarle, *piiger* og drenge, som til bönderarbeede ere antagne, hos hvem det og være kand, medmindre de fæste gaarder eller gaardsparter eller optage ödejorder, hvorpaa de sig kunde være, skulle[6] være forpligtede til deres tjeniste lovligen at opsiige 3 maaneder *til hvert aars Michelsdag*,[7] men de, som rejse til fiskeværerne fra Nordlandet paa Sydlandet, 15 uger förend den rette fardag,[8] som er i Island den 14. Maij effter nye stiil og bör regnes til denne dag, men dagen ikke med.[9]

1 Útstrikað / *Overstreget*: betale det bortsolgte daabbelt til huusbonden og hans skade derhos.

2 Ígjald. Skaðabætur sem nema andvirði þess stolna. / *Erstatning, de stjålne tings fulde værdi.*

3 Útstrikað / *Overstreget*: til böigdecassen.

4 Tilfallandi aukatekjur, sporslur. / *Tilfældig ekstra indtægt.*

5 Kjördráttur. Fiskur sem sá á sem dregur en kemur ekki til hlutaskipta. Undir hann féllu eingöngu fisktegundir sem lítið veiddist af, svo sem karfi, lýsa eða koli. / *Egentlig "vilkår fangst". Fisk, som tilfalder den, der trækker fiskelinen ind, men som ikke indregnes i andelene af fangsten. Det var udelukkende fiskearter, som der ikke blev fanget meget af så som rødfisk, hvilling eller rødspætte.*

6 *medmindre de … skulle* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

7 Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*

8 Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

9 *3 maaneder … med* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.* Á spássíu / *I marginen*: Vide stiftamtmandens og amtmandens anmerkning ellers er i henseende til opsigelsetiiden, meget forskjellige vota.

Dersom huusbonden vil dem utilbörligen opholde, maae de tjenisten lössige i tvende af grannenes eller andre gode mænds paahör eller og ved kirkesamling i viidnes nærverelse, og gjelder da opsigelsen forfyldest. Den samme opsigelsestiid og -maade skal være for fruentimmer som for mandfolk.

Udformer[1] huusbond sine tjenistefolk for opsigelsens skyld enten med hugg, slag eller med anden ond og uforsvarlig medfært, straffes som for vold. Er præsten huusbond, gjælder opsigelse ved kirkesamling saavel mod ham som mod andre. Forsömmes denne omgang med opsigelsen, som herved er bestemt, saa er tjenistefolk skyldigt til at forblive udi samme huusbonds tjeniste de næste 12 maaneder, liigesom de ikke havde opsagt, dersom huusbonden det saa forlanger og paastaaer. Liigeledes skal huusbonden være pligtig til at holde det tjenistetygnde i næste 12 maaneder, som han ikke i den tilforn bestemte tiid har opsagt.

§ 24.

Ingen fader eller moder, formyndere eller nogen som raader for tjenistefolk, maa tage sit barn eller myndling uden trengende nöd eller störste aarsag fra sin tjeniste för den rette fardag og effter lovlig opsigelse. Söger nogen sig hertil at have trængende aarsag, og huusbonden, som tjenistetygendet udi tjeniste haver, anker derpaa, da bör reppstjor udi den repp, hvor det tjener, kjende paa aarsagerne, og skal dens kjendelse staae for fulde. Handle forældre herimod, da skal de svare til ald den ulæmpe og skade, som huusbonden deraf kand vederfares.[2] *Naar börn, som endnu ere i forældres huuse eller hos deres formyndere, förste gang ville tage tjeniste hos fremmede, bör det skee med forælders og formynderes minde, om det skal lovligt agtes, eller skal* alle tjeniste contracter, som gjöres af et frit og fornuftigt menniske, som har naaet sine 18 aar, holdes og gyldige agtes. Og maae forældre ikke gjöre derudi nogen hinder, *effter at*[3] börnene ere udaf fadershuus, medmindre *de dem selv beviislig behöve, eller* derved befindes svig eller underfundighed[4] paa nogen maade, som kan geraade tjeneren til velfærds spilde, vanrygt eller skade.

§ 25.

Dersom nogen tjenistekarl, som til fiskevær er udredt forlader sin huusbondes tjeniste, enten i fiskeværtiiden eller ikke indfinder sig hjem til

[1] Veitast að, áreita. / *Forulempe.*

[2] *uden trengende … vederfares* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

[3] Útstrikað / *Overstreget*: saa snart.

[4] Blekking, svindl. / *Bedrageri, snyd.*

huusbonden fra fiskeværet og haver ikke opsagt sin tjeniste *til lovlig tiid*,[1] som er den rette fardag,[2] da skal han have forbrudt alt sit gods, undtagen jord, arv og gangklæder, og skal derhos dömmes til at arbejde et aar i tugthuuset, og skal den sysselmand, i hvis syssel sliig forlöben karl findes, afsige den dom, og reppens reppstjore effter huusbondens begjæring være hans anklagere. Men executionen skeer af reppstjor, hvor hans gods befindes, og bör sysselmand, som han dömmer, befordre ham til tugthuus og nyde deraf befordrings omkostningen. Men det overblevne falder til huusbonden, at han kand vorde for sin arbejdsspilde og andet tab aldeeles skadeslös. Ejer karlen intet uden hverdagsklæder, som han ej maae miste, da skal sysselmanden skrive hans dom, og skulle reppstjore besörge ham bunden flyttet repp fra repp til tugthuus, og er hver bonde, som ikke vil flötte, skyldig at böde til böigdecassen saa meget som for en mands budfald[3] og derhos mandslaan til næste gaard, men de gaarde flyttes forbie, hvor ingen myndig eller voxen mandsperson ere formedelst udenrepps forrettinger eller ved fiskerie tilstæde.

§ 26.

Nu löber tjenistekarl eller piige bort fra bondens hjemmegaard, sæterboel,[4] græsfjeld[5] og hjemmefiskerie, da skal hand eller hun, som bortlöber, ansees for landlöbere og straffes, som hereffter siges om dem, og bör den bonde, som saadan folk viidende huuser, ansees som den, der huuser overbeviiset landlöber. Og skal den bonde, som sligt tjenistetygende har misted, have sin arbeedssinkelse daabbelt erstattet af dem, som den bortlöbne tjenere eller piige antaget eller huuset haver, og bör reignes 2 fisk[6] eller 4re skilling for hver natt, tjenistetygende er huuset af den uberettigede. *Vide husageforordningens 20. §, som tilsættes*.[7] Bortlöbne tjenistefolk skal de ansees for at være, som ikke ere forsynede med ordentlig skudsmaal fra sin huusbond, *eller hreppstjorernes attest,* med præstens paaskrifft i det sogn, hvor de have tjent.

[1] Útstrikað / *Overstreget*: til vertiidens ende.

[2] *som er … fardag* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

[3] Sekt fyrir vanrækslu á boðburði. / *Bøde for forsømmelse af udbringning af bud*.

[4] Sel. Húskofar utan heimalands sem fólk hélt til í yfir þann tíma sumarsins sem seljabúskapur var stundaður. / *Sæter. Hytter eller udhuse væk fra hjemmemarken, hvor folk holdt til i den periode af sommeren, hvor der var sæterdrift*.

[5] Grasafjall. Ferð á hálendið til að tína fjallagrös. / *Fjeldområder, hvor der vokser islandsk lav. Tur til højlandet for at samle islandsk lav*.

[6] *2 fisk* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

[7] *Lovsamling for Island* II, s. 614 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 27.

Dersom nogen huusbond bortjager sine tjenistefolk midt om vinter eller i urette tiider uden opsiigelse til fardag og mangler ikke livsophold, have forbrudt til böigdecassen 10 lod sölv[1] og betale tjenistetygendet sine lön og kostpenge til fardag. Og skal reppstjor, saasnart det klages over, strax undersöge sagen og give sysselmand det tilkjende, som strax skal dömme bonden effter beskaffenhed, og repstjor udtager saavel böder som lön og kostpenge af den skyldige bondes boe, saa lenge som der ere nogle penge eller pængers verdie,[2] *dog bör ikke madvarer eller melkecreaturer bonden fratages*.

§ 28.

Tilsiiger[3] nogen sin tjeniste og vil siiden ikke indfinde sig hos den mand, som han har lovet at tjene, til den rette fardag *og ikke skaffe en anden tjenstdygtig person i sit stæd*, betale til ham fjerdeparten af et aars lön, som han skulde have, dersom han havde kommet i tjeniste. *Naar tjeneren, 1 maaned eller saasnart han kan fae bud til hosbonden, inden 8 dage siger sig fra tjenisten, effter accord er sluttet, men udebliver tjenistetygende aldeeles borte og ikke indfinder sig til rett tjenistefardag, bör det betale til huusbonden daabbelt aarslön*, og skal reppstjor i den repp, hvor sliig tjener eller tjenistepiige sig opholder, *ved sysselmandens hjelp,* besörge at disse böder til den uforurettede var de rigtig erlagte, *eller og at den skyldige, som den der ikke kand udreede böder, bliver afstraffed*.

§ 29.

Antager[4] mand nogen til sin tjeniste, og vil hannem siden uden lovlig aarsag ikke annamme, da skal huusbonden *give tjenistetygende det inden [8te dage][5] tilkjende og enten skaffe en anden tjeniste eller* give *det* fjerdeparten af et aars lön, som *det* skulde have havt, om *det* i tjenisten havde kommet. *Men vil ikke huusbonden tjenistetygende imodtage, naar*

[1] Höfundur tilgreinir sjálfur hér að aftan að hvert lóð silfurs skuli gilda jafnt og 3 mörk í kúrantmynt eða hálfur ríkisdalur, sjá s. 401. Þyngdareiningin lóð samsvaraði 1/32 úr pundi. / *Forfatteren forklarer selv her nedenfor, at hvert lod sølv skulle svare til 3 mark i kurantmønt eller en halv rigsdaler, se, s. 401. Vægtenheden et lod svarede til 1/32 pund*.

[2] *saa lenge … verdie* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

[3] Á spássíu / *I marginen*: Vide laugmand Olsens anmerkninger. [Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 431.]

[4] Á spássíu / *I marginen*: Vide laugmand Olsens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 431.]

[5] Illlæsilegt í frumriti. / *Svært læseligt i det originale dokument*.

det til tjenistefardag indfinder sig, bör han betale det et aars lön og kostpenge for et aar effter syslemandens kjendelse. Og bör reppstjore, hvor den skyldige boer, *effter sysselmandens foranstaltning,* hjelpe tjeneren til sin rett.

§ 30.

Sysselmænd og reppstjore bör have nöje indseende med herredets og reppens tjenistefolk, at det baade nyder og gjör, hvad det med rette tilkommer. De bör gjöre sin yderste fliid, at enker, gamle bönder og andre, som mangle tjenistetygende, kand bekomme saadanne folk, som de kan være tjent med, og dueligt arbeede kand forrette. Befindes[1] herved nogen forsömmelse, egennyttighed eller underslæb, bör reppstjor eller sysselmand, som derudi ere skyldige, erstatte een tjeneres aars lön til den uforurettede, hvilke böde de, som opsyn have med politieadministrationen, bör effter beviislig klage besörge til den fornermede afbetalte.

Böigdefolk bör först bede om reppstjorens hjelp til at bekomme tjenistefolk. Er ingen ledig i reppen, som tjenisten vil antage, skal reppstjor give sysselmand det tilkjende, som dertil skal föje hastige anstalter, at de hosbönder, som mangle tjenere, kand dem bekomme. *NB. her til anföres de skrivne articler*. Men[2] dersom tjenistefolk har skjællige aarsager til at nægte tjeniste hos den, som tjener forlanger, saa være sysselmand og reppstjor for ald tiltale i saa fald frie og angerlös.

§ 31.

Alle og eenhver, som noget have at befale enten som huusbönder eller övrighed, gejstlige *saavel* som verdslige, skulle med ydmyghed og agtpaagivenhed adlydes af sine underhavende, hvad enten de ere subalterne kongelige betjentere, reppstjore, bönder eller tjenere, og bör ingen modsigelse eller modvillighed, *eller unödvendig opsættelse,* at have stæd, saasnart een paa embeds veigne befaler.

Kongelige betjente, som ikke med ald muelig aarvaagenhed effterleve sine övrigheds befalninger, böde, hver gang sligt befindes *effter amtsövrighedens kjendelse, 10*[3] lod sölv *til justitzcassen*.[4] *Men befindes saadanne ulydighed eller de befalede ordres overhörighed at geraade til publici almindelige skade eller fornærmelse, bör de skyldige effter undersögning og dom tilfindes stoer böder eller og effter sagens beskaffen-*

[1] Setningin yfirstrikuð með rauðu. / *Sætningen overstreget med rødt*.
[2] Setningin innan hornklofa með rauðu. / *Sætningen i skarp parentes med rødt*.
[3] Útstrikað / *Overstreget*: 40.
[4] Útstrikað / *Overstreget*: halvt til kongen og halvt til den som befalte.

hed tiltales paa deres embede. Og skal böderne kunde aftrækkes deres gage, saasnart som forseelsen er beviist. Men har de ingen gage, skal landfogden aftrække det fra deres forpagtningsafgifft og skrive det manglende til rest.[1]

Ulydige[2] bönder og tjenere kan den befalende lade pidske med svöbe eller sætte i gabestokk en ⅓ eikt eller meer, saasnart den undergivne bruger onde ord, opsætzighed eller anden modvillig adfærd. Dog maae ingen overskride sine myndigheds grændser med at tvinge folk til sin egen private tjeniste eller udforme almuen med saar eller lemlæstelse. Skeer det, straffes som for vold, og bödes skaden derhos.

IV. Capit. Om betlere, lösgjængere, husmænd, lejearbeedere og deslige

§ 1.

Ingen, der ikke haver nogen öjensynlig udvortes eller beviislig indvortes svaghed, skade eller bræk, hvorfor han ikke kand gjöre bondearbejd eller anden haandgjerning sig til ophold,[3] maae tilstædes at rejse paa betlerie igjennem hereed og böigd og lade sig föde af almuen paa landet. Men de, som betle uden at være plagede af berörte skröbeligheder og sygdomme,[4] bör af reppstjor strax paagribes *og bringes tilbage rep for rep, til de kommer til det stæd, hvor de hjemme have,* og deres tjeniste tilbydes böigdens bönder. Vil der ingen antage dem i tjeniste i den böigd, som de paagribes eller henhöre, saa skal reppstjore give sysselmanden det tilkjende, og bör han see betlere fæstede til tjeniste inden 6 maanader, dersom nogen i sysselet vil dem modtage. Kan det ej skee handles dermed, som hereffter siges om lösgjængere.

§ 2.

Vanföre og höjaldrede folk samt börn, som ingen tjeniste kand gjöre og ikke kand flötte sig selv, ere sande almisselemmer, som bör understöttes af fattiges tiender og hjelpes af böigden, og bör præsten og repstjorene at have rigtig opsyn med, at desslige höjtrængende mennisker nyde *af tiende og almisse* en taalelig pleje og behandles saa gott, som almuens lejlighed det formaaer, og bör desslige fattige ikke komme ud fra den

[1] *Og skal … rest* merkt með rauðu á spássíu / *markeret med rødt i marginen.*
[2] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen.*
[3] *der ikke … ophold* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*
[4] *uden at … sygdomme* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

repp, hvor de henhöre til, for at betle eller söge almisse. De, som laane saadan betlere eller landlöbere, som ingen pass haver, *heste*, skyds eller færger, give for hver person, de skydser eller paa færge flytter, 2[1] lod sölv, som sysselmand lader indrive halvt som sagefald[2] og halvt som böder til böigdecassen. Og bör den skyldige derhos paa sin egen bekostning *före de omflakkende tilbage over det færgestæd, han dem flöttede*,[3] som de ere komne fra, og imidletiid de uden for det stæd ere, selv dennem underholde.[4]

§ 3.

Enhver,[5] som har boet eller tjent og sig derved paa ærlig maade ernæret, haver og kommer saaleedes til agters formedelst alderdom, legems skade eller svaghed, at han ikke kan tjene sit bröd, bör forsörges af den repp, hvor han længst boet eller tjent haver, uagtet det ikke er hans födestæd. Men haver nogen boet eller tjent udi 2de repper, som grendse sammen eller ligge i samme syssel, saa bör begge repper besörge den vanföres ophold til fælles, uagted der kand være liiden forskjel i den tiid, som hann i repperne boet eller tjent haver. Har han tjent eller boet i tvende sysseler, da bör han alleene forsörges af den repp, hvor han har længst opholdet sig. Men dersom han skal flyttes, da befordres han til sin repp fra den repp, som han er bleven vanför udi, paa den repps bekostning, dersom befordringen er ikke udenfor fjerdingen, thi i saa fald bör begge repper bekoste befordringen.

§ 4.

Fattige folk, som om reppen flöttes, skal flöttes effter den samme maade og orden, som budbyrd[6] skeer. Hvo, som ikke saaleedes flytter den fat-

[1] Útstrikað / *Overstreget*: 10. Á spássíu / *I marginen*: Vide sysselmand Magnusens og laugmand Marcusens anmerkninger. [Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785; Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 555; 538.]

[2] Sakeyrir. Tekjur konungs af sektum fyrir lögbrot. / *Pengebøde. Kongens indtægter fra bødestraf for lovbrud.*

[3] Útstrikað / *Overstreget*: bortskaffe de omflackende til de stæder.

[4] *som de … underholde* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

[5] Á spássíu / *I marginen*: Om denne § er differente vota vide laugmand Sölvesens anmerkninger. [Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 516.]

[6] Boðburður, þ.e. sömu leið og þingboð voru borin út. / *Udbringning af bud, dvs. ad samme rute, som indkaldelse til tingsamling blev bragt ud.*

tige vanföre fra sig til neste gaard, böde derfor et halvt lod sölv til kongen. Flytter han ikke til folkes boelig, men andre steder afsiides udi ödemarker, saa den vanföre döer for hans forsömmelse og ondskabs skyld, böde liv for liv. Men dersom nogen mod aften i ondt vejr og streng kuld viiser fattige eller gode rejsende folk fra sig og ikke vil laane dem huus, saa de döer derover, eller deres lemmer fryse *til skade,* eller sundhed spildes, böde til kongen[1] *af sin formue effter lovlige undersögelse og dom.*

§ 5.

Om den, der foresidder,[2] ikke vil vedtage eller lade indleede den fattige, da skal den, som hannem död förte, kalde viidner dertil og effterlade den fattige og være saa sageslös, og den anden stande derfor til rette.

§ 6.

Ingen skal fattig mand flytte, om sommeren siden soel er *af hoerisonten* sæt, og om vinteren siiden der er mörkt. Skeer det, betale 4 lod sölv til böigdecassen.

§ 7.

Præste[3] ere skyldige uden ophold at betjene reppens eller sognets fattige, og de dem huuser, naar sygdom paafalder, skal hente præst, *om den syge det begjerer,* under 1 rd. straff til böigdecassen, naar sligt forsömmes, eller den fattige flyttes bort, förend præsten kand komme.

§ 8.

Dersom een vanför, som forsörges af reppen, ikke kand beqvæmmelig flyttes uden frygt for hans sundheds forverrelse og livsfare, bör reppstjore gjöre anstalt til, at hand kand indlægges hos een formuende mand i reppen, som da oppebærer det sammenskud og tillægg, som böigdefolked giver til den vanföres underholdning.

§ 9.

Spædebörn og unge mennisker, som enten ingen forældre have eller saadanne, som tillige med forældre maae nyde ophold af almisse og reppens hjelp *og ikke kan settes i foster*, henhöre til den repp, hvor deres forældre har boet, tjent eller opholdt sig det næste aar, förend barnet blev födt, uagtet det kan födes til verden i en anden repp. Men saa længe barnet er

[1] Útstrikað / *Overstreget*: 60 lod sölv.

[2] Er í forsvari, þ.e. bóndinn sem á að taka við og annast þann fátæka. / *Står for husholdning, dvs. bonden, der skal modtage og forsørge den fattige.*

[3] Á spássíu / *I marginen*: Udgaaer effter adskilliges anmerkninger, som noget der falder af sig selv. [Grein 7 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 7 markeret med rødt i marginen.*]

umælende og formedelst sin ungdom vanför, bör det följge sin moder og den repp, hvor hun hörer til, i fald hun er vanför. Men kan hun arbeede og tjenne i aarstjeniste, skal reppstjor hvor hun tjener, liigne, hvor meget hun af sin lön bör give sin huusbond, for at barnet kand blive hos hende, hvortil faderen liigeleedes skal hjelpe, som hernest siges.

§ 10.

Enhver, som er barnefader, bör opfostre og sörge for det barn, som han vedgaaer sig at være fader til, indtil det er 14 aar i fald det er dreng, og 16 aar dersom det er piige, dog saaleedes at fader bekoster dets underholdning og oplyssning for ⅔ og moder for ⅓ deel. Og bör reppstjore tillige med sysselmanden nöjagtig paasee, at börnenes underholdning effter denne liigning nöjagtig[1] bliver erlagt. Findes der hos sliige fædre eller mödre nogen unaturlig veigren herimod, bör reppstjor tilholde de skyldiges huusbönder at indeholde saa meget af deres fortjente lön, som de til barnets underholdning skal betale. Viiser huusbond sig herimod uvillig, skal han være ansvarlig for det, tjener eller tjenistepiige saaleedes skulde erlægge, og skal reppstjor lade det hos huusbonden udpante.

§ 11.

Den uteerlige exception, som nogle lætferdige mandfolk skal gjöre, naar een moder udlægger dem til fader for sit barn, at de vil svære for barnet, men ikke for gjerningen. Det er, at de *vil* tilstaae at have bevaret sig med fruentimmeret i en rimelig tiid för barnefödselen, *som bör bereignes til 11 maaneder,*[2] uden at vedgaae faderskabet, bör fremdeeles af ingen dommere, som befrielseseed tilader at antages, men den som yttrer sig med saadan udflugt, skal til ald undgjeldelse ansees som barnefader. Tilstæder eller antager nogen dommere saa tvivlsom eed, bör faderen betale 60 lod sölvs böder, og den som eed gjorte, have forbrudt alt sit gods, undtagen arv og jordejendom, halvt til kongen og halvt til det fruentimmer, som han ved sliig adfærd bekommet haver. Ejer han intet, dömmes 2 à 3 aar i tugthuus.

§ 12.

Börn og unge mennisker, som opfostres ved almisse og reppens hjelp, skulle saasnart de ere komme til den alder, at de kand tage imod oplyss-

[1] *nöjagtig* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*.

[2] Á spássíu / *I marginen*: Vide sysselmand Torstenssens anmerkninger. [Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 598].

ning og tillige gjöre noget arbeede eller være gott folk til lættelse, bör nedsættes hos 1[1] drifftig og formuende bonde i reppen. Hvilken under præstens og reppstjorernes opsyn skal lade disse mennisker oplære i læsning og sin Christendom samt gode sæder, arbeedsomhed og lydighed, og bör præsten og reppstjorerne have nöje indseende med, at sliige unge menniskers opdragelse ikke forsömmes hverken i henseende til deres saligheds sag eller timmelig velfærdt. Reppstjorerne bör og liigne, hvor meget de bönder, som modtage disse unge, kand nyde af reppen for den byrde, som i saa fald paalægges, og bör det derhos komme i betragtning til afdrag, hvorvidt deslige unge mennisker kan tjene for sin föde og være bönder til gavn.

§ 13.

Den[2] ungdom, som ved reppens almisse er opdragen og forsörget, bör saa snartt den kan fortjene sit bröd, ikke begive sig fra den repp, hvor den haver nydt ophold, medmindre den een gang för juul ved kirkesamling opbyder sin tjeniste til reppens bönder, og behöver da ingen dens tjeniste, saa være fri og angerlös at tjene, hvor de vil.

§ 14.

Ingen[3] bondekarl, som bondearbeed forretter og forstaaer, uagtet han ejer jord eller lösöre, maa hereffter være lösemand eller opholde sig ved at rejse igjennem landet og leje bönderne sin sommertjeniste samt fiske for sig selv om vinterne. Men alle sliige folk skulle, 6 maaneder effter at denne forordning er oplæste paa mantalstingene,[4] enten tage aarstjeniste hos bönder og boende folk eller bygsle[5] gaarder, gaardsparter eller hjalejer[6] eller optage ödejorder, hvorved de kan af boeskab og böndernæring ernære sig.

Dersom de effter benævnte tiid findes at sidde denne forordning overhörige og hverken have taget aarstjeniste eller bygslet gaard eller gaards-

[1] Útstrikað / *Overstreget*: eller 2. Á spássíu / *I marginen*: Vide sysselmand Thorstensens anmerkninger.

[2] Á spássíu / *I marginen*: NB. see M. Olsens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 435.]

[3] Á spássíu / *I marginen*: NB. gaaer effter den derom gjorte forordning. Grein 14 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 14 markeret med rødt i marginen*.

[4] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

[5] Byggja, leigja. / *Fæste*.

[6] Afbyggersteder. Islandsk *hjáleigur*.

part eller kan benævne nogen ödejord, som de agte sig at optage, saa skal de ved tingsbudssedel kaldes til næste mantalsting, og skal sysselmand forhöre aarsagen til deres overhörighed. Skyde de derpaa, at de have tilbudt deres tjeniste, og ingen har den behöved, skal de det skjællig[1] beviise, og bör da sysselmand og reppstjor skaffe dem tjeniste eller sætte dem paa een gaard, hjaleje eller gaardspart. Men briste dem beviis hertil, og det beviises, at nogen har forlanget deres aarstjeniste med taalelige vilkaar eller tilbudet dem nogen antagelig jord til beboelse, skal de ansees som lösgjængere og have sit lösegods forbrudt, halvt til kongen og halvt til den bonde, hvis tjeniste eller gaard de have afslaaet at antage, og være endnu pligtige til at tage tjeniste, jord eller gaardspart.

Dersom nogen bonde eller den, som boer og holder folk, vil foregive, at een lösemand har antaget hans aarstjeniste, og derhos befindes at være underfundighed,[2] og at lösemanden endnu rejser og arbeeder for sin egen reigning, men laanes allene bondens navn for at sige sig at være i hans tjeniste, hvorved andre, som tjenere behöve, kand liide, da bör sysselmanden tilholde reppstjorene at undersöge den sag. Og befindes det, at lösemanden ikke nyder mad og lön hos bonden eller gjör hans dagligt arbeede, naar han er hjemme, med andre sande tegn, at lösemand og bonde vil begge drille lovens bydende, saa bör lösemanden betale daabbelte aarstjeneres lön til böigdecassen, hvor hans forgivne huusbond har boet, og huusbonden ligesaa meget. Og skal lösemanden liigesaa fuldt tilholdes at tage tjeniste eller böxle jord, skeer slig underfundighed offtere af dem, som paa bemelte maade have været med mulct afstraffede, skal de foruden samme böder staae 1 eikt udi gabestokken.

§ 15.

Dersom[3] lösemænd fremdeeles vedblive at foragte sysselmandens anstalter og ville ikke tage aarstjeniste eller bygsle nogen gaard til sit ophold, saa bör de ansees, som vare de lösgjængere, og de dem huuse og hæle[4] straffes liigesom de, der huuse og viidendes hæle landlöbere, men lösgjængerne dömmes til tugthuus 1, 2 à 3 aar effter beskaffehed.

[1] Með fullnægjandi hætti. / *Fyldestgørende*.
[2] Blekking, svindl. / *Bedrageri, snyd*.
[3] Grein 15 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 15 markeret med rødt i marginen*.
[4] Leyna. / *Skjule*.

§ 16.

Formuende[1] folk, som uden selv at arbeede, leve af sine midler eller opholde sig hos sine frender, samt folk, som har lært haandværksprofessioner og derved ernære sig, hvor de kand, skal ikke ansees som lösemænd, men være angerlöse til at opholde sig, hvor de paa ærlig maade best kand og formaae.

§ 17.

Lösgjængere ere de arbeedsföre almuefolk, fruentimmer saavel som mandfolk, der opholder sig paa sin egen haand eller löber fra et stæd til andet, uden at tjene i aarstjeniste eller benytte sig af jordbrug.

Med dem bör sysselmand og reppstjor have alvorlig indssende, at de bliver sadte i tjeniste, men om de befindes derudi vanartige eller löbe fra deres huusbonde, da at de bliver dömt til tugthuus, eller andre passende straff. Dog skal ikke skikkelige bönderenker, som betinge[2] *sig ind hos en boesadt mand, med 1 eller 2 koer paa foder til sin underholdning, ansees for lösefolk eller lösgjengere.*[3]

De,[4] som hidindtil have opholdt sig paa denne maade, bör 6 maaneder, effter at denne forordning er paa mantalstingene forkyndet, at have antaget enten tjeniste eller jordbrug, og være samme lov for dem, som tilforn i nestforegaaende 14. og 15. artikel er sagt om lösemænd, dersom de ikke effter 1 à 2 pröver af gabestokk vil forbedre sig.

§ 18.

Saasnart nogen lösgjængere, landlöbere eller fremmed betler kommer i et syssel fra andet, skal sysselmand, eller i hans forfald eller fravere reppstjorerne i den repp, hvor lösgjengeren findes, strax tilnævne 2de mænd og i overværelse af dem holde forhör over lösgjængeren. Hvorfra han er kommen? Hvorfor han findes uden pass, og hvad hans forsætt er? Dette forhör med tvende gode mænds underskrifft til vitterlighed gjelder som tingsviidne om lösgjængeren. *Og bör han strax bringes tilbage til den repp eller syssel, han er kommen fra, paa den maade som om bortlöbne tjenere er bestemt. Eenhver sysselmand bör paasee, at betlere eller landlöbere ikke finde dem anbetroede sysseler bortlöbe, og befindes nogen sysselmand herudi forsömmelig, bör han af vedkommende amtmand*

[1] Grein 16 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 16 markeret med rødt i marginen.*
[2] Komast að samkomulagi. / *Træffer aftale.*
[3] Á spássíu / *I marginen*: Vide laugmand M. Olsens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 436–437.]
[4] Efnisgreinin yfirstrikuð með rauðu. / *Afsnittet overstreget med rødt.*

multeres. Og[1] bör ham tilbydes tjeniste i den repp, hvor han forhöres, dersom han er arbeedsför, eller nogen tjeniste er der leedig. Hvis ikke, bringes han tilbage igjen til det næste syssel, som han er kommen fra, og bör reppstjor og sysselmand föje krafftige anstalter til, at lösgjængeren enten sættes i tjeniste eller kommer til sit eget, dersom det næste syssel ikke er hans eget, eller der hvor han med rette henhörer. Saasnart denne anstalt maae gjöres med een udensyssels betler eller lösgjengere, saa skal den sysselmand, som har tilladt eller ikke hindret lösgjænger eller betler at löbe fra sit herret, böde 1 rd. for hver betler eller lösgjænger, som ved forhör kan beviises har betlet eller gaaet paa lösgjengerie udi fremmede sysseler. Og skulle reppstjore strax give disse forhör beskrevne til sin sysselmand, som under 10 lod sölvs straff til justitecassen bör aarlig indsende dem til kongens landfoged. Hvilken bör afkorte sysselmændene udi sine aarlige afgiffter saa mange rixdaler, som han effter benævnte forhör seer dem skyldige til at betale, og maae de ingen qvittering eller afreigning faae, förend disse böder ere afbetalte. Hvorover landfogeden bör holde rigtig liste og den til vedkommende amptmand eller stiftamptmand aarlig indgive. Böderne leverer landfogden til den sysselmand, som forhöret har givet og foranstaltet.

§ 19.

Vanartige lösgjengere og landlöbere, som under skin af adskillige kunster, som koglerie,[2] forvoven aareladen og uvisse lægemidler, udfordre af bonden det dem synes de behöver, være sig enten mad, klæde, huuslye samt paafunden laan og bytte af adskillige ting, samt andre flakkere, som begaae her foruden mange smaae og store skelmstykker og ondskab under trudseler og onde ord. De bör alle, som for sligt bliver bekjent, af reppstjorerne paagribes og med deres forhör om aarsagen til paagribelse bringes til sysselmanden, som skal lade den skyldige fængslig anholde. Forhöret bör af reppstjorer tages tydelig, udförlig og regelmæssig. Og bör deri indföres de klager, viidner eller besværinger, som ere imod landlöberen, dereffter bör sysselmanden kjende den paagrebne enten fri eller skyldig.

Alle erlige vidne, som eed kand gjöre og viide noget om sagen, maa viidne mod landlöbere. Gaaer sagen ham imod, og han vedgaaer eller

[1] Það sem eftir stendur af efnisgreininni er yfirstrikað með rauðu. / *Resten af afsnittet er overstreget med rødt.*

[2] Galdrar, sjónhverfingar. / *Trolddomskunst, blændværk.*

overbeviises om at have begaaet den ondskab, som han beskyldes for, da bör sysselmanden dömme hand til at pidskes paa ryggen i overværelse af *2 à 3 viidner,*[1] nærmeste tinglavsbönder, og skal han have *tyve à 30 slag af et tovreeb,*[2] eller meer effter omstændighederne, saaleedes at rævselsen kand effterlade skræksom erindring.[3] Vil den skyldige ikke herved forbedres, men holdes ved samme levnet, skal igjen fortfares[4] imod ham, som nu er sagt, og skal hand foruden piskning dömmes til at arbeede udi tugthuuset 5 aar, hvorhen han af sysselmanden befordres.

§ 20.

Dersom viidende huuse eller hæle lösgjengere, landlöbere eller fordægtige og ubekjendte personer, som intet pass eller beskeed have at fremviise om deres rejses lovlighed, og er ikke nödt eller tvungen dertil (hvilken tvang han strax bör for reppstjor at aabenbare) straffes for den förste nat, *naar han lader det uanmeldt for neste reppstjor 2de jevndoign*,[5] 2 lod sölv, anden natt daabbelt og saa fremdeeles. De böder falde til böigdecassen.

§ 21.

Mands-[6] eller qvindespersohner, som under adskillige paaskud af svaghed, alderdom og fattigdom indtinge sig i bondens huus, med eller uden malkeqvæg, som de lade gaae paa bondens marker, og derhos rejse igennem adskillige böigdelave om sommerne og tilbetle sig sin vinterföde for at kunde leve i selvraadighed, bör hereffter sliig levemaade aldeeles at forbydes, og saadan folk ikke i landet taales. Og skal sysselmanden tillige med reppstjorerne nedsette saadanne mennisker i aarstjeniste, om det end ikkun var for föden eller paa andre taalelige vilkaar paa begge siider.

Dersom[7] disse folk negte at antage tjeniste paa den af sysselmand og reppstjore forelagte maade, saa skal deres ejendeele være forbrudte, og skal den halve deel deraf henhöre til böigdecassen, fjerdedeelen bekommer den bonde, som aarstjenisten blev nægtet, og den effterstaaende 4de deel bekommer reppstjore for sin forrettning og herved havte möje. Og

[1] Útstrikað / *Overstreget*: 4re à 6.
[2] Útstrikað / *Overstreget*: fem slag af 4re riis.
[3] *saaleedes at … erindring* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.
[4] Halda áfram. / *Fortsættes*.
[5] Á spássíu / *I marginen*: Vide laugmand Magnus Olsens anmerkninger. [Sjá/*Se*, s. 438.]
[6] Efnisgreinin yfirstrikuð með rauðu. / *Afsnittet overstreget med rødt*.
[7] Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen*.

skulle disse stivsindede folk ydermeere forpligtes til haandgjerninger og tjeniste for derved at vinde det daglige bröd og livsophold.

§ 22.

Udi tilfælde af dyrtiid og haarde aar, naar folk *mister deres creature, saaleedes at de ikke kand vedblive deres jordbrug eller* döer formedelst hungers skyld, maae ingen sand fattig ansees for lösgjengere eller landlöbere, der söger om nödhjelp og almisse hos landbonden i fremmede sysseler, som endnu ere i stand til at viise nogen goddædighed. Dog bör de folk, som i dyrtiid maae gaae fra deres huuse, tage attest derom hos reppstjorerne med sysselmandens paateigning, hvilket de skal fremviise som beviis paa deres nöd for reppstjorerne i den böigd, hvor de söger almisse. Liigeleedes[1] skal det hereffter hverken ansees for uchristeligt eller usædeligt i nödstiid at benytte sig af sine arbeedsdyr til spiise og livsophold, samt ald anden föde af fiske, fugle og dyr, som kan anvendes til næring, og naturen ikke forbyder.

§ 23.

Ingen maae effterdags tillades at rejse om landet for at leje dens tjeniste om sommeren i höeslætstiiden, medmindre det ere boesatte mænd eller boesatte mænds tjenere, og skal de tage vidnesbyrd derpaa fra reppstjorerne udi den repp, hvor de hjemme have. Tvivles[2] der paa deres frihed eller rigtighed paa de stæder, hvor de forlange arbeede, saa skal de fremviise deres vidnesbyrd, ellers kand de ansees som lösgjænere eller bortlöbne tjenere, medmindre 2de af deres camerater fra det syssel, hvor de have hjemme udi, ville bekræffte deres udsigende og viidne, at de ere bönder eller bönders tjenere. Reppstjorerne skal have nöje indseende hermed, at ingen lösemand eller lösgjængere tilsniger sig arbeede fra de fattige söebönder eller andre, som dertil ere berettigede.

§ 24.

Ingen lejearbeedere eller saakaldet kjöbemand,[3] som ugeviis lejer sin tjeniste om sommeren eller höeslætstiiden, maae forlange meer for sit ugearbeede end *det, som sædvanig i landet eller paa hvert sted effter dets lejlighed været haver, og bör saadan lejearbeeder kunde afslaae ligesaa*

[1] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*

[2] Á spássíu / *I marginen*: Gaae ud effter adskillige anmerkninger. [Setningin yfirstrikuð með rauðu. / *Sætningen overstreget med rødt.*]

[3] Kaupamaður. Maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemand. Mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamaður.

meget höe, som tilforn er sagt om en duelig tjenistekarl.[1] Og skal han for *sin lön* være skyldig til at gjöre alt det bondearbeede og ærlige gjerninger, som bonden hannem tilsiger. Föde, sæng, opvartning og leedængsel[2] nyder han tillige som bondens aarstjenere, men mejereedskaber og skoelæder skaffer kjöbemanden sig selv, og skal kjöbemanden være bonden i alle maader lydig, saa lenge han er i hans lejetjeniste, som var han bondens faste aarstjenere.

§ 25.

Dersom nogen bonde finder sig vanholden ved kjöbemandens dags- eller ugearbeede, skal han forlange, at reppstjorer enten besigte arbeedet selv eller udnævne dertil 2de ærlige dannemænd, som skulle kjende paa, om det fortjener den nu bestemte ugelön og kost eller ikke. Og hvis det ikke i alle maader findes forsvarligt, skulle disse mænd sige, hvor meget bonden bör afkorte kjöbmanden i sin ugelön, og skal den kjendelse staae for fulde.

§ 26.

Befindes nogen lejearbeedere at aftvinge eller modtage meer ugelön end forberört 4re mk. croner eller deres verdie,[3] skal han have forbrudt det, han derover haver taget, til böigdecassen og derhos 4de lod sölv til samme casse, og skal reppstjor nöje tilsee, at disse böder vorde strax af de skyldige hævede eller effter omstændighederne udpantede. Bönderne bör heller ikke forhöje de vare, som kjöbemanden behöver og til lön bekommer over den priis, som enten i kjöbstæd eller imellem bönder kand være gangbahr, dog saaleedes at ingen krone beregnes höjere end til 30 fisk eller 68 sk. courant. Skeer det, bör bonden betale 4r lod sölv til den forurettede, og skal reppstjorerne være ansvarlige derfor, at den fremmede kjöbemand uden ophold nyder sin rett.

V. Capitel. Om adskilligt, som bönder og boende folk i almindelighed angaaer

§ 1.

Eenhver repp skal have siin böigdecasse, hvis forstandere præsten og repstjorene ere. Der hvor böder, almisse og tiender betales med penge,

[1] Útstrikað / *Overstreget*: 4re mk. croner.

[2] Það að dengja ljá. Til þess þurfti aðgang að eldstæði sem húsbóndinn átti að útvega. / *Udhamring af æggen på leen for at skærpe den. Dette arbejde krævede adgang til en esse, som derfor var noget, husbonden skulle sørge for. Islandsk* dengsla.

[3] *4re mark … verdie* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

skal samme danne nogen beholdning, derudi forvares under den ældste repstjores varetægt, som sysselmanden det betror. Men hvor saadan ydes i varer, som ikke gjöres i penge, men staae til uddeeling, skal saadanne varerne modtages og forvares af den repstjor, som bor belejligst for dem, som varene skal yde eller betale.

§ 1.

Udi[1] eenhver repp eller tingssogn, være sig enten liiden eller stor, skal være een böigdecasse eller pengeskrin saaleedes indretted, med 3de differente laase og nögle, at den ikke kan aabnes, medmindre alle nöglerne ere tilstæde. Reppens tvende reppstjore skal have hver sin nögel til denne casse, og sognepræsten den tredje. Men dersom udi en repp er fleere end een sognepræst, saa bör de aarviis skifftes om at gjemme cassens nögel, men cassen selv bör forvares hos den præst, som nögelen gjemmer. Men har præsten sine sogner liggende meer end i een repp, saa bör han dog ikke gjemme meer end een nögel. Det förste udlægg til denne cassas bekostning bör reppstjor og præst gjöre, og dersom de ikke vil give den til böigdens nytte, saa skal de före dens[2] udgifft *tages* af reppens beholdne indtækt.

§ 2.

Udi[3] böigdecassen forvares alle penge, som de fattige tilhöre og til dem skal uddeeles og alt det, som for fattiges tiender indkommer og kand gjöres i penge, samt alle de böder, som denne anordning tilkjender böigdecassen, tillige med goddædigheds gaver, i fald de til reppens nytte eller fattige til almisse gives. Liigeleedes alle de afgjorte reigninger og documenter, som til reppens politie og fattigvæsen henhörer. Men de ting, som til cassen ydes og ikke lættelig eller strax kand gjöres til penge, forvare reppstjore og ere ansvarlige derfor.

§ 3.

Reppstjorerne bör aarlig forfatte en rigtig og fuldstændig reigning over alle reppens visse og uvisse indkomster, udgiffter og beholdning, som ved cassen forvares,[4] og bör de det regnskab med rigtige bilager belægge, saavidt skee kan, og skulle de det begge underskrive og sysselmanden tilstille paa hvert foraars mandtalsting. Disse reignskaber bör præsten igjennemgaae, förend de til sysselmanden afleveres, og skal han derpaa

[1] Grein 1 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 1 markeret med rødt i marginen.*
[2] Útstrikað / *Overstreget*: bekostning til.
[3] Grein 2 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 2 markeret med rødt i marginen.*
[4] *som ved … forvares* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt.*

teigne, om han finder dem i nogen indtægt, udgifft eller balance, mislige samt derhos give tilkjende, hvor i saadan mislighed bestaaer. Men befinder han dem rigtiige, skriver han liigeleedes det paa reigningerne, hvoraf reppstjore bestandig bör lade en gjenpart ligge ved böigdecassen.

§ 4.

Sysselmanden bör nöje igjennemgaae böigdecassens reignskaber samt lade sig aarlig foreviise deres beholdning. Befinder han herved mangel eller uovereensstemmelse med de ham leverte reigninger, bör han dersom han ikke selv vil være ansvarlig for ald deraf flydende skade eller ulempe, uden henstand eller ophold see den forefaldne uorden eller mislighed rettet, og foresætte de skyldige en viss tiid, inden hvilken sliig uorden kan vorde hævet. Men[1] findes der beviislig malversation[2] og underslæb, saaleedes at cassens penge eller tilhörende ejendomme ere forvente[3] og ödte, bör sliigt straffes som stor tyverie.

§ 5.

Sysselmanden[4] bör aarlig levere til dem, som haver inspection med landets politievæsen, en extract reigning af de i hans syssel indhentede böigdecassereigninger, samt derhos tilkjendegive, om der ved deres administration er forefalden nogen stor forbrydelse, som övrigheden bör foranstalt afstraffed.

§ 6.

Kongens[5] landfoged bör forfatte et ordentlig formular til böigdecassens reignskaber, hvilket skal af stifftamptmanden approberes og til alle sysselmænd meddeles, paa det at der kand vorde liighed i disslige ting over alt landet.

§ 7.

Igjennem[6] hver repp skal være ordentlige veje, saaleedes at ridendes folk, som driver læssede heste i sikkerhed og uden hinder og sinkelse, kan fare derover. Reppstjorerne paaligger at have aarvaagen opsyn med reppens landeveje, og skal de een gang om aaret nemlig St. Botulphi dag[7] den

1 Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*
2 Óheiðarleiki, spilling. / *Uredelighed, korruption.*
3 Ónógir. / *Manglende.*
4 Grein 5 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 5 markeret med rødt i marginen.*
5 Grein 6 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 6 markeret med rødt i marginen.*
6 Grein 7 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 7 markeret med rødt i marginen.*
7 Bótólfsmessa (Bótólfur, enskur ábóti, d. 680): 17. júní. / *St. Botolfsmesse (engelske abbed Botolf, d. 680): 17. juni.*

17. Junii i Norderfierdingen og Strande- og Isefiordssyssel[1] og St. Urbani[2] dag den 25. Maji udi de andre stæder af landet sammenkalde bönderne, at de möder med sine huustjenere og fornödent reedskab for enten at rydde de steenige og vanskellige stæder, som paa vejene kand möde, eller for at broe de qvelle[3] og moradser, som paa mange stæder gjör overfarten særdeeles vanskelig.

§ 8.

Reppstjorerne[4] skal selv overvære arbeedet enten een eller begge, og bör de aarlig udviise et stykke af den vej, som rydning og broearbeede behöver, paa det at böigde- og kirkeveje, som igjennem reppen ere nödvendige, med tiiden aar effter aar kan vorde ryddede og der broelagte, hvor overfarten det udfordrer.

§ 9.

Veje[5] skal saaleedes ryddes, at 2de klövheste[6] kand mödes i de stæder, hvor vejen kand taale at være saa breed, og skal steene saaleedes ryddes af vejen, at de ej stöder op til hæstelæsset eller rækker folk til stieböjlen. Der hvor passagen er snæver, skal alle de steene, hvorover en hest kand falde, opröddes, og vejen gjöres saa breed, som mueligt er. Moradser skal broes med steenbroer, hvor steen kan bekommes. Langs broen, hvor der er myrer[7] omkring, skal man skeere 2de 2 alens dybe og liigesaa breede gryffter, og gryffterne passes effter vandets affald og være i det mindste 3 gange saa lange, som broen er.

§ 10.

Böigdefolked[8] skal vedblive vejerydningen aar effter aar paa den bestemte dag, samt vedliigeholde og forbedre broer, som over gryffter og moradser ere anlagde eller anlægges kunde. Eenhver bonde, som hverken möder eller möde lader for at gjöre vejerydning, naar reppstjor det tilsiiger, skal böde 20 sk., som effter udpantning kand tages af den skyl-

[1] Norðlendingafjórðungur, Strandasýsla, Ísafjarðarsýsla. / *Norðlendingafjerding, Strandasyssel, Ísafjarðarsyssel.*

[2] Úrbanusmessa (Úrbanus páfi 1.): 25. maí. / *St. Urbansmesse (Pave Urban 1): 25. maj.*

[3] Brúa keldur. / *Bygge bro over mosehuller.*

[4] Grein 8 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 8 markeret med rødt i marginen.*

[5] Grein 9 merkt með rauðu á spássíu og yfirstrikuð. / *Paragraf 9 markeret med rødt i marginen og overstreget.*

[6] Klyfjahestar. / *Pakheste.*

[7] Moser. Islandsk *mýrar.*

[8] Grein 10 merkt með rauðu á spássíu og yfirstrikuð. / *Paragraf 10 markeret med rødt i marginen og overstreget.*

dige, samt derhos lejes en mand i hans stæd paa hans bekostning. Skeer det anden gang böde daabelt, 3de gang 3 daabbelt, og skal den, som saaleedes finds modvillig, ride paa træhesten ⅓ eikt.

§ 11.

Reppstjore[1] bör næste söndag eller anden helligdag betiids lade ved kirkesamling advare almuen at möde til viss bestemt stæd for at gjöre vejerydning eller broearbeede paa de dage, som forhen ere benævnte. Og hvis der paa dem indfalder nogen sön- eller fæstdag, da skal den næste sögnedag til arbeedet bestemmes.

§ 12.

Hvo,[2] som almindelig vej som til kjöbstæd, kirke, ting, strande eller vanding er lagt, og alle er tilladt, formeener, aflukker, forandrer eller spilder med grafft, gjerde eller paa andre maader, lægge vejen ud igjen og gjöre den saa færdig, som den för var, og böde derforunden sine 3 lod sölv, og skal sysselmanden nöje paasee, at det her siiges om veje vorder efterlevet.

§ 13.

Alle[3] lovfærger,[4] som hidindtil have været i brug over aaer, elve og fjorde, skal fremdeeles af vedkommende vedliigeholdes, hvorom sysselmændene udi hvert syssel bör at have vedbörlig opsyn og være sine övrigheder ansvarlige derfor, saaleedes at ingen rejsende derved kan vorde uforsvarlig oppeholdt.

§ 14.

Reppstjorerne[5] udi den repp, hvor færgen er, samt 2de uvillige dannemænd, som sig paa baadebyging forstaae, bör aarlig ved kaarsmissetiider om foraaret,[6] besigte reppens færger og indberette deres tilstand til sysselmanden. Befindes de meget bröstfældige eller saaleedes, at de ej uden fare kan bruges, bör *sysselmanden*[7] sætte en billig tiid, inden hvilken færgebonden eller hans huusbond skal have færgen i brugbar stand. Skeer det ikke, og det beviises, at den uden forbedring haver været brugt

[1] Grein 11 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 11 overstreget med rødt.*
[2] Grein 12 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 12 overstreget med rødt.*
[3] Grein 13 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 13 overstreget med rødt.*
[4] Lögferja. Opinber ferjustaður þar sem skylt var að ferja ferðamenn yfir. / *Lovfærge. Offentligt færgested, hvor der var pligt til at færge rejsende over.*
[5] Grein 14 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 14 overstreget med rødt.*
[6] Krossmessa á vori: 3. maí. / *Korsmesse om foråret: 3. maj.*
[7] Útstrikað / *Overstreget*: reppstjorerne.

imidlertiid til rejsende folk, skal *sysselmanden beordre* reppstjoren *at* lade brække færgen i stykker, *effter at en nye færge til rejsendes brug er besörget*, dersom den af ælde er forkommen. Men har den anden bödelig bröst, skal han lade den paa færgemandens bekostning forbedre, og skal færgemanden böde, hver gang sliigt maae skee 4re lod sölv til böigdecassen. *Alle embedsmænd, som rejse i sine embedsforrettninger til publici nytte, skal have fri flöttning over færgestæder.*

§ 15.

Sysselmanden[1] skulle med beste reppstjorers og fleere gode mænds overlægg *paa amtmandens approbation* forfatte een billig taxst over ald slags transport ved færgestæder, saaleedes at bonden, der færge behöver, samt færgemanden forsinkelse og bekostning effter færgestedets beskaffenhed kan vorde billig behandlet og skadeslös betalt. §. *Liigeleedes skal de sætte en billig taxst paa hvad, der skal gives for en skoet riidehest og arbeedshest for en dags rejse.*

§ 16.

Alle *boesiddende*[2] udi een repp, *gejstlige og verdslige*, skal vedligeholde et tinghuus paa tingstædet effter den liigning, som *sysselmanden ved* reppstjoren gjörer, eller laane dertil et af bondens huse, som sysselmanden til tingholdelse anstænding kand benytte sig af.[3] *Hvor saadanne tinghuuse ikke forefindes, bör de opföres paa tinglavets bekostning.*

§ 17.

Een gang[4] om aaret skal reppstjorene samle tinglaugets almue til reppeskjæl,[5] *som skal skee om*[6] effterhösten *ved*[7] Michaelisdag*stiider*.[8]

Paa[9] foraars reppeskjæl eller böigdeting bör reppstjorerne udforske hvem, der er mest trængende til laan af böigdecassen, eller i haarde aaringer af sognets höemagazin, paa det at ingen, som hjelp kan faae, skal den mangle eller nödes til at forlade sin boepæl. Liigeleedes bör da effterssees, om der er nogle, som mangle tjenere eller tjeniste, for at derpaa kand raades boed. Tillige med skal der paa foraars böigdeting effterssees,

[1] Grein 15 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 15 overstreget med rødt.*
[2] Útstrikað / *Overstreget*: boesatte bönder.
[3] *eller laane … af* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*
[4] Útstrikað / *Overstreget*: Toe gange.
[5] Hreppaskil. Hreppsfundur eða hreppsþing. / *Repmøde eller repting.*
[6] Útstrikað / *Overstreget*: om foraaret, næste sögnedag effter paaske og.
[7] Útstrikað með rauðu / *Overstreget med rødt*: aatte dage effter.
[8] Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*
[9] Efnisgreinin yfirstrikuð með rauðu. / *Afsnittet overstreget med rødt.*

om der er nogle, som ville bygsle jord eller jordparter eller oprydde nye boepæle med fleere, som denne aarets tiid kan minde reppstjore og almue paa at erindre til reppens fremtarv og nytte. Hvad der paa dette ting gjöres og erindres og besluttes bör af reppstjorerne tilkjendegives sysselmanden paa næstfölgende mantalsting, som uden ophold skal föje ordre og anstalter til reppens beste.

Paa *repps*tingene[1] skulle reppstjorerne reglere de ting, som vedkommer tienden og især den tiend, som fattige tilhörer og til böigdecassens indtækt skal beregnes. Der skal de og nædsætte de fattige, som ej kan flyttes og af reppen forsörges, hos visse mænd, som dem kand modtage, samt bestemme alle de ting, som fattigvæsenet i reppen er vedkommande, paa det at bönderne kand viide hvilke fattige, de skal den næstforestaaende vinter forsörge, og hvorleedes med deres tillægg og pleje skal forholdes.

Liigeleedes bör de forhöre, om nogen af reppens bönder har noget at klage i henseende til deres tjenistefolkes lydighed eller sommerarbeede, samt strax föje anstalter til de skyldiges afstraffelse, enten med mulcter *eller* gabestokk eller træhest,[2] efftersom omstændighederne kand forefindes.

Reppstjorerne[3] skulle tillige paa dette ting forhöre *hos* almuen, hvorleedes det staaer til med deres höebjærgning, samt hvor meget af fodercreature de agte derpaa at sætte, og saafremt reppstjorerne befinde alt for meget paasatt, skal de i saa fald foreholde sig, som den her effterfölgende 40de articul foreskriver.

Tillige med listene paa dem, som tiende, skal reppstjorerne indsende til sysselmanden udtog af de forrettninger, som de paa *repps*tinget[4] have gjort, saaleedes at han altiid kand være underrettet om böigdens omstændigheder og viide at beramme deres beste i alle paakommende tilfælde.[5]

[1] Útstrikað / *Overstreget*: höstböigde.

[2] *eller træhest* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

[3] Efnisgreinin yfirstrikuð með rauðu. / *Afsnittet overstreget med rødt*.

[4] Útstrikað / *Overstreget*: höst.

[5] Á spássíu / *I marginen*: NB. Her anföres i en seperat § det, som sysselmand Torstensen anförer om tiendens rigtige angivelse. Liigeleedes effter stiftamtmand og amtmand anmerkninger til 6. cap. 29. [Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786; Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 603–604; 410–411.]

§ 18.

Ingen bonde, hvad enten han er lejlænding eller jordejere, maa bebyrde sin gaard med fleere heste, end hans jordbrug uden foedeer kan taale. Og skal det hereffter ingen være tilladt at eje fleere heste eller haars,[1] end som han paa gaarden har malkeqvilder, bondens ejendoms creaturer, kjör og faar iberegnet, medmindre heste, haars og unge bæster brugest til at opplöje tuede og udyrkede marker,[2] *medmindre*[3] de gaae paa afsiides fjeldstrækninger og dale samt hverken sommeren eller vinter komme til at strejfe om böigdens hjemmemarker, tun eller eng. Skeer herimod, skal sliige bester af reppstjorerne optages og *indsettes i fold og löses hvert med 8 sk. foruden indsættelses omkostninger, anden gang daabbelt, og 3ie gang skal sliige bester* til böigdecassens intægt bortsælges for det verdie, som kand opnaaes.

Umærkede bester over et aar, som löbe paa böigdens marker eller afretter,[4] hörer böigdecassen til, i den repp, hvor de treffes, og skal den, dem tager, lade 2de mænd viidne om, at der var ikke mærke paa, og bör reppstjorerne give nöje agt paa, at böigdecassen i denne tilfælde ingen afgang[5] liider. Dersom nogen reppstjor herudi findes forsömmelig eller egennyttig, skal sysselmanden vaage over, at hans forsömmelse eller egennytte ikke haver viidere fölger reppen til skade, og at dens haars eller bester, som mod denne articul gaae andre til forfang,[6] maae vorde til böigdecassens beste confisquerede.

§ 19.

Sysselmænd, reppstjore og andre övrigheder, som med politien have opsyn, skal lade sig være særdeeles angelegen, at de i landet forefindende birkskove, saavel smaae kradt til kuul, som större til huuserapter (bygningstömmer), maae findes og ej til upligt forhugges. Og maae ingen lejlænding, jordejere eller beneficiarius give nogen tilladelse effter egen villje at ophugge kul- eller rapteskov, men de skal tillige med een eller begge reppstjore udviise dem, som skov til kjöbs begjære, visse stæder, hvor de skulle hugge, og skal den ældste skov vælges dertil. Viiser den, som skovhugsten kjöber, nogen vrangvillighed herudi, skal hans hugne

[1] Hross, þ.e. hryssur. / *Hors, dvs. hopper*.
[2] *end som … marker* merkt með rauðu á spássíu / *markeret med rødt i marginen*.
[3] Útstrikað / *Overstreget*: eller.
[4] Overdrev, græsgang i fjeldet. Islandsk *afréttur*.
[5] Tap. / *Tab*.
[6] Tjón. / *Afbræk*.

skov eller forarbeedte kuul være henfaldne til den, som skoven ejer, og skal den skyldige derforuden betale landnam[1] halvt saa meget, som skaden vurderes for af reppstjorerne eller den til udnævnte 2de uvillige mænd.

§ 20.

Ingen maae grave huulgraver i törveskjær, men eenhver, som törverskjær ejer og deraf vil benytte slig, skal saaleedes grave, at gröfften falder i een strækning, og den eene grav fældes i den anden, saaleedes at hverken mennisker eller fæ lettige kand falde derudi. Skeer herimod, og nogen graver huulgraver, skal reppstjor være pligtig til at lade fylde den grav paa den skyldiges bekostning, dersom han ikke selv vil og lade siiden udpante det, fyldningen har kosted og derhos 4r lod sölv til *böigdecassen*.[2]

§ 21.

Udi[3] hvert kirkesogn skal hereffter findes et höemagazin, som sognets bönder underholde, hvilket saaleedes skal anlægges og vedligeholdes, som fölger.

§ 22.

Reppstjorerne[4] skulle udvælge een for alle sognets bönder tjenlig plads, hvorpaa sognemagazinet skal anlægges, og maae ingen formeene i magazinet at staae paa sin jordgrund, hvor reppstjore og almue befinde belejligt, men ingen er pligtig til at taale det paa sit tuun eller ved sine gaards byggninger.

§ 23.

Sognets[5] bönder skulle gjöre vægge til höemagazinet og andet arbeede, som til dets anlægg og vedligeholdelse behöver, og skal reppstjor, tillige med sysselmanden og præsten samt de beste bönder, overlægge, hvor stort magazinets jordarbeede bör være i forhold med sognets störrelse og den mængde kjör og fodercreaturer, som derinde findes eller kand

[1] Landnám. Skaðabætur til eiganda eignar sem er nýtt á óréttmætan hátt. / *Landnam. Erstatning til ejerne af ejendom, som er udnyttet på uretmæssig måde.*

[2] Útstrikað / *Overstreget*: justizcassen. Á spássíu / *I marginen*: Vide laugmand Olsens anmerkninger. [Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 443.]

[3] Grein 21 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 21 markeret med rødt i marginen.*

[4] Grein 22 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 22 markeret med rødt i marginen.*

[5] Grein 23 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 23 markeret med rødt i marginen.*

med tiiden rimelig blive. Jordarbeedet indrettes, efftersom i landsplatzerne er brugeligt, enten til en höegaarde, höetoffte eller höelade, og bör det altiid dekkes med et fornödent törvtag, som bönderne effter reppstjorens liigning bör besörge.

§ 24.

Alle[1] de, som i sognet boe og holde fodercreaturer, være sig enten bönder, verdslige eller gejstlige embedsmænd, skulle hvert sommer give et hæstelæs vel tört maalbandshöe,[2] som ikke skal veje under 3 vætter, for hvert vintergammelt nödhoved[3] de vil fodre næstkommende vinter.

§ 25.

Alle[4] de bönder, som ikke boe saa langt fra magazinet, at de kan fare fra og til sit hjem paa en midtsommersdag, skal yde dertil det foreskrevne qvantum höe. Men de, som boe længer vej derfra, skulle være fri for at före höe derhen, medmindre de selv ville udi saadan indrettning være deelagtige.

§ 26.

Förend[5] der kand skee noget ombytte af det höe, som indleveres til sognemagazinerne, skal være indsamlede 2de aars höe indkomst, og den 3je sommer skal der udbyttes 2 hæstelæs gammelt höe mod 3 hestelæss ferskt og tört höe, som i magazinet indtages. Og skal der altiid nöje efftersees, at höereebene ere maalbandsreeb, og at der udmaales i samme reeb, som der indmaales.

§ 27.

Reppstjore,[6] præst og sysselmand skulle udvælge en fornufftig og reedelig mand, som boer i nærheden hvor magazinet er nedsatt, der skal imodtage det höe, som til magazinet ydes, og det saa vel behandle, som var det hans eget, samt holde en ordentlig bog over, hvad eenhver har indleveret, og hvad han, naar udbyttet skeer, haver bekommet, samt have nödvendig opsyn og varetækt med magazinet, at det ikke af vanrögte formedelst vind eller vand saa forderves at höet beskadiges. For hermed havte umage skal den mand, som saaleeedes opsyn med maga-

[1] Grein 24 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 24 markeret med rødt i marginen.*
[2] Lögband. Löglegur hestburður af heyi, 120 kg. / *Lovlig hestebyrde af hø, dvs. så meget en hest kan bære, 120 kg.*
[3] Nautgripur. / *Kreatur, høved.*
[4] Grein 25 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 25 markeret med rødt i marginen.*
[5] Grein 26 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 26 markeret med rødt i marginen.*
[6] Grein 27 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 27 markeret med rødt i marginen.*

zinet haver, være fri for at yde noget höe dertil, og skal han dog have rettighed til at forlange hjelp af magazinet liigesom andre sognets bönder. Herforuden nyder han 1 rd. aarlig af böigdecassen. Dersom reppstjore boe saa nær, at de uden stor sinkelse og rejser kan have nærmeste opsyn med magazinet, saa ere de dertil pligtige dog paa de hernævnte vilkaar. I övrigt bör de dog have vedbörlig handhævelse og tilsyn med alting, som til magezinets orden og vedligeholdelse henhörer, og være ansvarlige for, at de over höets ud- og indlevering holdte böger med ald muelig nöjagtighed indrettes og ved magt holdes.

§ 28.

Paa[1] det at reppstjor kand viide, om der i höeleveringen er skeet noget underslæb, skal eenhver bonde, som i sognet boer, være skyldig til reppstjoren paa hösttinget at opgive, hvor mange hoveder han ejer og agter at fodre om vinteren. Og skal han holde böndernes angivelse sammen ved höemagazinets bog, hvor creaturet til höeleverance er angivet. Findes herved nogen underslæb, som kan gjöre eller har gjort magazinet nogen skade eller forurættelse, kjender repstjor derpaa, i fald det ikke er over det verdie, som han kand dömme, og straffe den skyldige effter beskaffenheden med 2 à 4 lod sölv til böigdecassen, samt derhos lade erstatte magazinets skade, som hos de uvillige effter udpanting kand inddrives.

§ 29.

Höe,[2] som udleveres i höemagazinet, arves ikke, medmindre arving kommer til at boe paa den mands effterladte gaard, som han tog arv effter, da har han rettighed til höet, liigesom hans formand dog altiid i forhold af sine fodercreaturer.

§ 30.

Flötter[3] nogen fra sognet, da maae han ej med sig tage det höe, som han til magazinet har indlagt eller sælge det til nogen, men det skal henhöre til og ombyttes af den, som gaarden bygsler effter den som fratræder.

§ 31.

Kommer[4] nogen til een gaard, som ikke har saa mange foernöd, som den fratrædende, saa bytter han om sommeren höe af magazinet, effterssom hans creature ere mange, og det som hans formand har meer indlagt, falder magazinet til beste.

[1] Grein 28 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 28 markeret med rødt i marginen.*
[2] Grein 29 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 29 markeret med rødt i marginen.*
[3] Grein 30 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 30 markeret med rødt i marginen.*
[4] Grein 31 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 31 markeret med rødt i marginen.*

§ 32.

Men[1] har han fleere foderqvæg, maa han ikke det förste aar, som han gaarden effter en fattigere tiltræder, tage meere udbytte, end hans formand kunde have taget, dersom han gaarden vedblevet havde. Men indskyde skal han ikke desto mindre 1 hæstelæs for hvert hoved, han vil paa foer sætte. Det samme gjelder om dem, som bor i sognet og tillægge fleere qvæg et aar end andet.

§ 33.

Udi[2] paakommende haarde aaringer, naar bönderne uden deres forsömmelse mangle höe til deres creature, da skulle reppstjorerne aabne magazinet og deraf uddeele saa meget til de törftige, som magazinets lejlighed effter billig deeling kand taale. Og skulle reppstjorerne tage forsikring eller caution, især af de uvederheftige, at de erstatte det bekomne höe med fersk höe det næstkommende sommer, dog alle tiider saaleedes at 3de hæstelæs leveres for 2 af magazinet, eller om det er effter vægt, da 3 vætter i steden for toe.

§ 34.

Ingen[3] maa forlange magazinet aabnet, imedens han har meer end 14 dages foder til sit creatur, og skal han da kalde 2 af sine grander,[4] som for reppstjoren skulle sande hans tarv.

§ 35.

Dersom[5] der indfalder særdeeles haarde aaringer, saaleedes at heele magazinets höe maae uddeeles iblandt almuen, da begyndes med dets anlægg paa nytt, saaleedes som tilforn er sagt, nemlig at 2 aars intægt uden ombytte lægges til fond.

§ 36.

Magazinet[6] skal efftersees hver gang, som vejearbeede skal gjöres om foraaret, i fald det nogen reparation til tag og vægge behöver, og skulle sognets bönder det istandsætte.

[1] Grein 32 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 32 markeret med rødt i marginen.*
[2] Grein 33 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 33 markeret med rødt i marginen.*
[3] Grein 34 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 34 markeret med rødt i marginen.*
[4] Nágrönnum. / *Naboer.*
[5] Grein 35 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 35 markeret med rødt i marginen.*
[6] Grein 36 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 36 markeret med rødt i marginen.*

§ 37.

Opbryder[1] nogen magazinet eller stjeler höe derfra, og det gjöres beviisligt, skal han straffes som for stor tyverie.

§ 38.

Dersom[2] nogen viiser vrangvillighed, modstand eller uvillje i at effterkomme, hvad herom höemagazinerne er befalet, saa skulle reppstjorerne strax tage forhör derover og sagen derudi omstændeligen undersöge og til sysselmanden indgive, hvilken uden mindste ophold skal gjöre en politiekjendelse i sagen og dömme den skyldige til 10 à 20 lod sölvs böder effter omstændighederne, som betales halvt til reppstjorerne og halvt til böigdecassen, og skal den skyldige ikke des mindre være pligtig til at gjöre og yde, hvad han bör.

§ 39.

Ald[3] höelevering til magazinet skal være gjort 4re dage för St. Michelsdag[4] eller ansees for ugjort, mindre bonden formedelst særdeeles uvæjr har endnu höe liggende paa sin mark. Og skulle reppstjorerne enten selv eller udnævne dertil 2de gode mænd om böigdehösttingstiiden effterse magazinet, om det er i behörig stand til at forvare höet vinteren over, og i fald mangel befinde, derpaa at raade boed.

§ 40.

Reppstjore[5] skulle have nöje indseende med, at reppens bönder ikke sætte meer paa foder, end de kand komme vel ud med vinteren igjennem, indtil de effter landplatzens lejlighed kand vente, at deres creaturer kand gaae paa græs. Og dersom reppstjore höre eller befinde, at deri böigden er nogen saa uforsynlig husbond, at han vil lade sin velfærd komme an paa en uviss hasard, da skal reppstjore, *med 2de dertil udnævnte mænd*,[6] gjöre besigtelse hos ham og tilholde ham at slagte saa meget af sit qvæg i tiide, at han vel kan komme ud med at fodre det effterlevende. Vil han ikke lyde reppstjorens ordre og slagte i tiide de hoveder, som han ikke formaaer at forsörge, skal han ikke det aar nyde den ringeste hjelp af sognemagazinet, og det höe han der indleveret haver, skal være til magazinet hjemfaldet.

1 Grein 37 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 37 markeret med rødt i marginen.*
2 Grein 38 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 38 markeret med rødt i marginen.*
3 Grein 39 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 39 markeret med rødt i marginen.*
4 Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*
5 Grein 40 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 40 overstreget med rødt.*
6 Á spássíu / *I marginen*: laugmand M. Olsens.

§ 41.

Sysselmanden[1] skal om foraars mantalstinget effterspörge, om der i reppen ere döde nogle creaturer formedelst maverhed, og dersom sliigt befindes at være skeet i taalelige aaringer, alleene formedelst alt for dristig fodersættning imod reppstjorernes ordre eller advarsel, eller for nogen anden utilladelig vanrögt eller dovenskab, da skal sysselmanden lade den skyldige bonde riide træhesten der paa tinget, om han der er tilstæde, eller ved reppstjorernes foranstaltning, siden til kirke udi halv eikt eller meer, som effter omstændighederne og aarets tiid kand bestemmes.

§ 42.

Alle[2] og eenhver, af hvad stand den er, som nogen jordbrug ejer, nyder eller lejer, skal forsyne den hjemmemark, hvor han boer, med gjerd og dertilhörende gryfft. Der, hvor gjerder tilforn have været, der skal de saaleedes ved magt holdes, at de kand holde alslags creaturer ude, og skjule for vejr og vind og være grendseskjel imellem tun og eng.

§ 43.

Alle[3] stæder, hvor jordbeskaffenheden det tillader, og derhos ikke kand sættes steengjerder, skal tungjærder[4] opföres af jordsvær, som een anden vægg effter landets maade, saaleedes at den skal være, effter at den er tör og siunken, 4r fod höj eller 2 danske alen. Dens breede i grunden skal være 5 danske fod, og skal disse gjærder saaleedes opföres, at de aftage i tykkelsen efftersom de voxe i höjden, saaleedes at deres topbreede ikkuns bliver halvt anden danske fod. I liige linje med alle gjerder, hvad enten de ere af jord, steen, opkastet leer eller sandjord, skal bestandig være en gryfft, som tillige med gjerderne skal gjöres og vedliigeholdes. *Gröften skal være skraasfaldende til en rund grund.*

Der, hvor grunden er tör, og gjerderne opföres 4 fod höje, skal gryfften ansees lovlig, dersom den er 3 fod breed og 1½ fod dybe. Men hvor grunden er sumpig, og jorden vandsyg,[5] eller gjerde og gryfft falder igjennem myrer, skal gryfften være 4re fod breed og 2 fod dyb, men det gjerde, som sættes ved sliige gröffter er lovligt, dersom det effter at have siunked er 3 fod höjt og af samme top- og grundmaal som de forrige. Gryffterne skal være ruudskaarne i bunden og altiid en halv alen fra gjerdet.

[1] Grein 41 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 41 overstreget med rødt.*
[2] Grein 42 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 42 markeret med rødt i marginen.*
[3] Grein 43 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 43 markeret med rødt i marginen.*
[4] Túngarðar. / *Gærder omkring hjemmemarken.*
[5] Skemmd af vatni. / *Skadet af for meget vand.*

§ 44.

Alle[1] stæder, hvor det er mueligt, skal gjerde opföres af steen, og kand steengjerder være ⅓ deel tyndere end jordgjærder, men gryfft skal graves deromkring, breed eller smal efftersom jordbeskaffenheden er og tilforn er sagt.

§ 45.

Der,[2] hvor ikke er jordsvær eller steen til gjærdesættning, da skulle gjærder gjöres ved jordopkastning, saa höje at qvæg ikke gaaer derpaa, og skal gryfften da gjöres breedere og dybere end sædvanlig, og den derfra opkastede jord tjene til gjerde og aarlig vedliigeholdes.

§ 46.

Enhver[3] skal sætte gjerde, efftersom han har folk til, og er hver bonde pligtig, som ellers er sund og arbeedsför, aarlig at sætte 10 favne langt gjerde af jord og steengjerder, men 11 favne af opkastnings gjerder for sig selv og hver aarbeedskarl, han holder, og halvt saa meget for en dreng fra 15 til 20 aar. Og skal fölgelig den, som haver 1 vindemand eller arbeedskarl i tjeniste, sætte 20 favne af jord og steengjerder og 22 favne af opkastningsgjerder, hver favn reignet til 3 danske alen. Men haver bonden fleere arbeedskarle, forholdes dermed effter anförte liigning. Gryfften skal altiid fölge gjerdet, og er ikke gjerdet lovligt, medmindre gryfften fölger og det i den anbefalte distance eller afstand fra gjærdet.

§ 47.

Det[4] skal være reppstjorernes pligt, at de strax effter at denne forordning er for alle forkyndet, uden ophold, modsigelse eller utiidig ordvexsling om gjærdernes nytte eller unytte, tilholder enhver jordbrugende beboere, som i reppen findes, aarlig at opföre saa mange favner gjerde, som udi denne forordning ere anbefalede. Men dersom ved reppstjorernes efftersyn noget mangler i den anbefalede gjærdesættning, skal reppstjoren lade sætte gjerdet paa den skyldiges bekostning og derhos udpante bondens ulydigheds böder 20 sk. for hver manglende gjerde favn til böigdecassen samt derhos betalning for gjærdesættning.

§ 48.

Saasnart[5] gjerder ere satte om hjemmemark, skal bönderne og alle de som jordbrug have, begynde paa at afskjære og jevne de tuer, som i

[1] Grein 44 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 44 markeret med rødt i marginen.*
[2] Grein 45 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 45 markeret med rødt i marginen.*
[3] Grein 46 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 46 markeret med rødt i marginen.*
[4] Grein 47 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 47 markeret med rødt i marginen.*
[5] Grein 48 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 48 markeret med rødt i marginen.*

hjemmemarken eller tunet forefindes, og skal en bonde, som ingen tjenere haver, være pligtig til aarlig at rydde 10 favne i fiirkant eller 100 qvadrat favne. Haver han tjenere, een eller fleere, samt drenge, rydder i samme forhold som sagt er om gjærder, og skal liigeleedes forholdes med dem, som herved mangle liigesom med gjerdesættning, nemlig reppstjor skal lade det manglende fuldföre og udpante ligesaa mange böder for en favn, som mangler i rydning som gjærdesættning.

§ 49.

Saasnart[1] tunet er opryddet og fri for tuer, skal fremdeeles gjerdes for den brugelige udmark, hvor bonden har eller kand have sin höeslæt og eng forbedret.

§ 50.

Dersom[2] nogen, være sig bonde eller kongens betjent, gejstlige eller verdslige, sætter sig imod reppstjorernes eller andre politieövrigheders anstalter i henseende til gjerdesættning og rydning, eller hindrer de folk, som reppstjorerne beorder til at fuldbyrde det manglende arbeede paa de skyldiges bekostning, skal reppstjorerne strax uden ringeste anstand, ophold eller forevending, indstevne den skyldige med politievarsel for sysselmanden. Hvilken skal strax kjende paa sagen, og befinder han at nogen har med virkeligt forbud eller legemlig modstand hindret eller afværget gjerdesætning eller rydning, som enten ved reppstjor eller andre politieövrigheds personer ere foranstaltede og effter denne forordning eller andre love beordrede, saa skal den skyldige, i fald han er bonde, have sin halve hovedlod til kongen forbrudt, men er han embedsmand, suspenderes i tree aar fra sit embede. Liige straff skal de være underkastede, som sætte sig imod udpantning for de böder, som de for sine forseelser at udreede pligtige ere.

§ 51.

Uagtet[3] en gaards beboere er gejstlig eller embedsmand, skal dog reignes 10 favne gjerde og 10 favne rydning for hans person som pligtarbeede.

§ 52.

Det[4] skal hereffter være forbudt at forhöje verdie paa den i landet gangbare kongens mynt over den verdie, som myntens præg med sig förer. Og skal al reigning alenviis aldeeles ophöre, men til grund, paa det at

[1] Grein 49 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 49 markeret med rødt i marginen.*
[2] Grein 50 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 50 markeret med rødt i marginen.*
[3] Grein 51 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 51 markeret med rødt i marginen.*
[4] Grein 52 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 52 markeret med rødt i marginen.*

de, som have havt at kræve eller svare effter reigning til alen paa landsviis,[1] maae viide hvoreffter de have at rette sig, bör hver alen reignes for 2 fisk eller 4½ sk. courant.

§ 53.

Ingen maa formeenes at forhandle eller forhandle lade de indenlandske varer, som i adskillige böigder kand falde meer end i andre, effter den priis, som tiidernes beskaffenhed, mangel eller overflödighed *med billighed*[2] bestemmer, og den kjöbende og sælgende kand foreenes om. Samme lov skal det og være om de forarbeedede ting, som tjene til nytte, og en eller anden behændig mand kan forfærdige.

§ 54.

Alle landboere skulle være pligtige til at ödelægge *örne*, ravne og rævehuuler, og skal hver beboer, som har revehuuler i sin landegn,[3] være skyldig til at sammenkalde 2 eller fleere af hans granner,[4] som uveigerlig skulle fölge at dræbe ræv med hans unger, enten med gildre,[5] skud, rævesax eller paa andre maader. Overbeviises det nogen, at han har ladet ræv opföde og udflytte sine unger fra hans jordegn, og han kunde det hindre eller gjort forsög derimod, den skal böde 4 mk. til böigdecassen. Reppstjore[6] og sysselmænd skulle have nöje indseende med at rævetolde,[7] effter billig liigning i forhold med böndernes faaremængde, vorde erlagte, paa det een skytte, som kunde reense böigden fra ræve, derfor maatte holdes og lönnes.

Bönder,[8] som boe ved overdrev eller saakaldede afretter og nyde beedetold for de faar, som gaae paa afretten, skulle være pligtige til at lönne

1 Eftir landaurareikningi. / *Efter landøreregning. Islandsk* á landsvísu.

2 Á spássíu / *I marginen*: Stiftamtmandens anmerkninger. [Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 410.]

3 Landareign. / *Jordejendom*.

4 Nágrannar. / *Naboer*.

5 Gildrur. / *Fælder*.

6 Á spássíu / *I marginen*: NB. sysselmand P. Torstens anmerkninger give forslag til denne liigning som indföres. [Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 605–606.]

7 Refatollur. Sérstakur skattur notaður til að standa straum af kostnaði við eyðingu refa. Einnig nefndur dýratollur. / *Rævetold. Særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet dyretold*.

8 Efnisgreinin merkt með rauðu á spássíu. / *Afsnittet markeret med rødt i marginen*.

skytte, som kan reense afretten fra ræve. Bonden bör og derhos selv opleede og ödelægge deres huuler og unger tillige med hans granne, som hannem dertil bör være behjelpelige.

§ 55.

Varder[1] skulle reppstjore lade sætte paa de halse,[2] heeder, dale, og fjeldveje, hvorpaa *rejsende* folk i taagevejr og vinters tiider kand forvildes. Liigeleedes skal de lade de varder forbedre, som tilforn for denne sags skyld have været satte. Varder skulle sættes og forbedres den tiid vejearbeede skal foretages.

VI. Capitel. Om bygsel, bygselbreve og lejlændings rettigheder

§ 1.

Alle og eenhver som bortbygsler nogen gaard, hjaleje[3] eller gaardpart, hvad enten det skeer i fuldmagt for andre eller af jorddrotten selv, skulle hereffter være pligtige til at meddeele deres lejlændinge et rigtigt og ordentligt bygselbrev,[4] hvorudi skal være indförte alle de pligter, der paaligge saavel lejlændingen imod sin huusbond som huusbonden imod lejlændingen.

Dersom jorddrott eller hans fuldmægtig ikke vil give sin lejlænding hans bygselsbrev, förend hand flytter til den jord, han bygslet haver, saa skal jorddrotten have forbrudt et aars landgilde, som reppstjorerne bör til böigdecassen inddrive. Og bör reppstjorerne til den ende forespörge sig paa böigdetingene, om reppens bönder have bekommet deres bygselssedler.

§ 2.

De, som ikke have faaet bygselsbrev, bör dem hereffter af deres jorddrotte bekomme under den straff, som foregaaende articul bestemmer, saaleedes overenskommende med billighed, lov og forordninger, som jorddrotten derfor altiid vil være ansvarlig. Findes[5] derudi sliige bygselbreve nogle ubillige eller ulovlige vilkaar, bör de være ugyldige og agtes liigesom lovstridige contracter, uagtet bonden selv dem underskrevet haver.

[1] Grein 55 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 55 markeret med rødt i marginen.*
[2] Høje. Islandsk *hálsar*.
[3] Afbyggersted. Islandsk *hjáleiga*.
[4] Byggingarbréf. / *Fæstebrev*.
[5] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*

§ 3.

Bygselsseddelen skal forfattes ved dag og datum, uden at nogen skriverpenge derfor maa tages. Og derudi navngives gaardens og pladsens lejlighed af landskyld og taxst samt bygselens summa, om den paa enten af siiderne skal være af nogen krafft. Og bör byggselssedelen at læses paa næste tinge dereffter, om den skal være den bygslende til nytte.[1]

§ 4.

Bexelssedler stiiles paa et eller fleere aars tiid, liigesom jorddrott og lejlænding derom kan forenes.[2] Dog maae ingen huusbond eller jorddrott udviise nogen mand fra sin gaard, hjaleje eller gaardspart, som han bygslet haver, saa lenge som han opförer sig lovlig og yder hvad han bör i rette tiider eller stiller forsikring derfor.

§ 5.

Lejlændinge, som en gaard, hjaleje eller gaardspart bygslet have, beholde den saa lenge, som deres böxselbrev lyder paa, endskjöndt gaarden kommer i en nye jorddrotts raadighed eller ejendom. Haver nogen bygslet gaard paa livstiid, da skal han beholde den, saa lenge som han lever, omendskjöndt hans jorddrott forandres, saafremt han udgiver den fulde deraf gaaende landskyld og rettighed aarligen og i rette tiider. Lejlænding skal viise sin huusbond og jorddrott ald hörighed og lydighed i alt, det tilbörligt er, ellers straffes derfor med sin böxelsforbrydelse, mulct eller gabestokk effter omstændighederne og sagens beskaffenhed.

§ 6.

Enke skal beholde den gaard, som hendes afdöde mand lejet haver, saa lenge hun sidder enke og gjör de skjæl,[3] som lejlænding tilkommer. Men dersom hun giffter sig, da skal den, som hende egter bygsle gaarden af jorddrotten.

§ 7.

Sön[4] er nærmest til at bygsle den gaard, som hans fader har besiddet i 20 aar eller derover, saafremt sönnen har gode skudsmaal om sit forhold og kan yde, hvad ham i henseende til gaarden paaligger. Men haver hans fader gaarden i ungere tiid besiddet og den mærkelig forbedret, være samme lov.

[1] *Og bör … nytte* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

[2] Útstrikað / *Overstreget*: Ingen byxelssedel, som over det heele land hereffter skrives maae stiiles paa kortere tiid til bygsel end 20 aar.

[3] Stendur við skuldbindingar. / *Skyldigheder*.

[4] Grein 7 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 7 overstreget med rødt*.

§ 8.

Ingen[1] maae udviises af sin gaard, som han ved bygselbrev besidder, medmindre det skeer effter udkastelsesdom og foregaaende prov og undersögning, om saggivelse til udviisning er grundig eller ej.

§ 9.

Bliver nogen jorddrott boelidsmand[2] eller huusvild, og han ejer eller raader for nogen gaard eller gaardspart og agter selv at boe derpaa, da skal han udsiige opsidderen för julefæst og minde hannem fra sig og igjen give ham hans fæste, i fald han nogen har taget, samt derhos betale ham, hvis aaboed han haver gjort paa gaarden viidere end ham var ved loven paalagt.

§ 10.

Ingen[3] lejlænding maa opsige sin lejegaard, som han bygslet haver, förend hans bygseltiid er omme, saa længe han nyder alle lejlændings rettigheder, som denne forordning og andre i landet gjeldende love ham tillægger, medmindre han arver eller kjöber jord eller jordpart, hvor han selv kan boe paa sit eget, eller kaldes fra gaarden til kongens tjeniste eller nyder nogen betjening, som ligger ubelejlig fra hans lejegaard.

§ 11.

Lejlændinge[4] bör have vedbörligt forsvar, hjelp og beskyttelse af sine jorddrotter. Og maae ingen jorddrott understaae sig til at öve nogen gewalt[5] imod sine lejlændinge, under 30 rd. straff til næste hospital, naar det hammem förste gang overbeviises. Skeer det anden gang, miste foruden bemældte böder 2 aars landgilde hos lejlændingen. Skeer det offtere, da skal jorddrotten have forbrudt den fornærmede opsidderes lejegaard til kongen. *Den straff og böder, som dommeren effter lovlig undersögelse kjender at være passande for lejlændingen tilföjede fornærmelse.*

§ 12.

Det[6] er gewalt mod en lejlænding, dersom mand uden opsiigelse, lov og dom, udkaster ham fra sin gaard. Dersom mand udformer ham med saar, voldslag eller lemlestelse, eller aftvinger ham meere landgilde, ar-

[1] Grein 8 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 8 overstreget med rødt.*

[2] Merking orðs óviss. Virðist eiga við mann sem skortir aðstöðu til búskapar. / *Ordets betydning er usikker. Det synes at henvise til en mand, som mangler muligheder for at stifte bo.*

[3] Grein 10 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 10 overstreget med rødt.*

[4] Grein 11 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 11 overstreget med rødt.*

[5] Ofríki, valdbeiting. / *Vold, magtudøvelse.*

[6] Grein 12 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 12 overstreget med rødt.*

beed eller udgifft, end hans bygselbrev lyder paa, og loven befaler, eller betager ham hans nödvendige land- og fiskerreedskabe, saaleedes at han og hans kone og börn liider nöd derover. I alle disse tilfælde bödes skaden til den fornærmede foruden *andre*[1] straffböder.

§ 13.

Sysselmændene[2] hver i sit syssel skulle bestandig have til kjöbs en liiden af dem gjennemdragen[3] og forseiglet bog i 8vo paa 2–4 à 6 ark, som eenhver lejlænding skal have og derfor give 2 sk. for arket. Denne bog skulle bönder og lejlændinge bestandig have hos sig, naar de betale sin landgilde, smörleje[4] eller anden rettighed af sin gaard. Liigeleedes naar de til mantalsting skulle udreede deres skatter og andre udgiffter. Og bör jorddrotten eller hans fuldmægtig samt de, som af bonden oppebærer nogen afgifft eller skatt, strax i denne bog at indskrive, hvad han betalt haver, og hvad hos ham resterer, og skal bondens bog komme overens med jorddrottens bog, som rigtig skal holdes, hvis han ikke derfor vil stande til rette, at i fald bonden mistede sin bog, han derfor ikke toe gange skulde betale. For at afskrives giver bonden ingen betaling.

§ 14.

Dersom[5] nogen jorddrott, hans fuldmægtig eller anden vedkommende ikke vil i bemelte bog stykkeviis afskrive og qvittere for det, bonden yder, og han annammet haver, og paa saa maade gjöre med bonden rigtig afreigning, da skal samme jorddrott eller vedkommende have tabt sin restants hos bonden, baade for det og forrige aaringer. Skulde det befindes, at lejlændingen af landsdrotten eller desslige ved den gjordte afreigning fornærmes, da betale han lejlændingen eller bonden det igjen og miste derhos liigesaa meget udi det næste aars tilkommende landskyld eller afgifft.

§ 15.

Et[6] aar effter at denne forordning i landet er kundgjordt, skal hver beboere have sin bygselsedel og den udi 13de articel benævnte bog. Og naar

[1] Útstrikað með rauðu / *Overstreget med rødt*: de bestemte.
[2] Grein 13 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 13 overstreget med rødt.*
[3] Gegnumdregin bók. Gat sett í gegnum öll blöð bókarinnar og þráður dreginn í svo að ekki væri hægt að skipta út blöðum. / *Gennemtrukken bog. En bog med en snor trukket gennem siderne, så de ikke kan udskiftes.*
[4] Smjörleigur. Afgjald fyrir leigukúgildi sem venja var að greiða í smjöri. Stundum aðeins nefnt leigur. / *Smørleje. Afgift for lejekogilde, som det var sædvane at betale med smør. Nogle gange omtalt kun som leje.*
[5] Grein 14 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 14 overstreget med rødt.*
[6] Grein 15 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 15 overstreget med rødt.*

disse böger ere fuldskrevne, skal lejlændingene forskaffes andre nye imod fornævnte taxst, og saaleedes dermed tiid effter anden fortfares.

§ 16.

Landgilde[1] bör svares til fardag[2] eller förste Junii maaned og skal altiid betales for det aar, som er forbie, men ikke for det, som er i vente. Ingen lejlænding maa udflötte fra sin lejegaard, sin boehave og ejendeele, förend jorddrotten har faaet sin rett og landgilde, og ere reppstjorerne forpligtede til at gjöre qværsættning og forbud paa bortflöttelse, dersom det for billig betalning forlanges, og skal det forbud forfölges til tinge liigesom anden arrest.[3]

§ 17.

Ingen[4] jorddrott maae sætte boe for sig selv meer end paa en gaard, hvor han haver sit hovedboe, medmindre han optager den gaard paa et ödestæd og lader bygge huus derpaa med tilhörig tun, gjerder og gryffter. Hvem herimod gjörer og betager bönderne lejlighed paa de tilforn bebygte gaarder at ernære sig skal have den 3^{je} deel af gaarden forbrudt til kongen. Men haver han gaarden af kongen forpagtet, skal han yde derfor daabbelt landskyld til sysselmanden, som saadan bör före kongen til indtægt og lade sig derfor af landfogden qvittere, hvilken liigeleedes bör at effterforske, om herved noget underslæb skeer, og det strax til vedkommende övrighed at indberette.

§ 18.

Ingen[5] jorddrott maae tage noget fiskerie eller anden herlighed fra sin lejlænding, som der haver ligget til, da han fæstede gaarden bort, medmindre bonden det samtykker, og da skal jorddrotten korte det effter billighed i landskylden og selv udreede, hvis tynge ligger paa det fratagne, saavidt det sig kand belöbe.

[1] Grein 16 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 16 overstreget med rødt.*

[2] Fardagar. Fjórir fyrstu dagarnir (fimmtudagur til sunnudags, vikan á sumrin byrjaði á fimmtudegi) í sjöundu viku sumars sem hefst á bilinu 31. maí til 6. júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram. / *Skiftedage. De første fire dage (torsdag til søndag, ugen begyndte om sommeren på en torsdag) i den syvende uge af sommeren, som begynder i tidsrummet 31. maj til 6. juni. Her kunne fæstere skifte gård. Islandsk* fardagar.

[3] Kyrrsetning á eigum. / *Beslaglæggelse af gods.*

[4] Grein 17 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 17 overstreget med rødt.*

[5] Grein 18 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 18 overstreget med rødt.*

§ 19.

Nytt[1] fiskerie eller anden fangst, som en lejlænding enten oprömmer[2] eller udfinder, skal tilhöre den, som det oprömmet eller udfundet haver, saa lenge han paa gaarden boer, uden forhöjelse af hans landskyld. Det samme skal gjelde, om han jordbruget noget over sin pligt forbedrer, efftersom lejlændingen bör nyde alt det, hand ved vindskibelighed uden gaardens forverrelse kand vinde.

§ 20.

Ingen lejlænding maae uden sin jorddrotts minde laane eller leje noget af det, gaarden tilligger. De, som nogen tiltale have til lejlændingen i de ting, som i mindste maader er gaarden angaaende, bör at stævne jorddrotten eller hans fuldmægtig tillige med lejlændingen.

§ 21.

Jorddrott skal skaffe brugelige huuse til sin lejlænding, og skal lejlændingen vedliigeholde de huse, som han med gaarden bekommet haver. Han skal effter landets maade tække dem og passe paa, at intet træ formedelst draabefald forraadner. Er huus saaleedes veltækket, da svarer lejlændingen ikke til, at det raadner af alder. Men lader han huusene formedelst kjendelig vanrögte forraadne, da bygge nye i stæden.

Holder han ikke huusene ved liige, da skal han betale aaboed,[3] effter som 2 gode mænd siige, dog bör ikke jorddrott nogen sinde bestemme selv aaboeden. Men er han ikke fornöjet med de 2de gode mænds siigelse, skal han nævne sysselmand,[4] som paa stædet skal dömme imellem lejlænding og jorddrott. Ere de ikke dermed fornöjet, da staaer dem fridt for at forfölge sin sag ved civil eller ordentlig process. Aaboed betales effter vurdering af det, som den fratrædende ejer paa stædet, dersom han og jorddrott ikke anderleedes kand foreenes. Dog staaer det udlagte til indlösning liigesom pantegods. Tager vind, söebrud, elvebrud, fjeldskreed eller sneeflod huus bort, da svarer ikke lejlændingen dertil.

§ 22.

Hvor ingen huuse findes paa gaarden, eller og de ere nedraadnede og ubrugelige, der skal jorddrotten selv lade bygge nödvendige huuse eller foreene sig derom med lejlændingen. Dersom huus uden lejlændingens

[1] Grein 19 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 19 overstreget med rødt.*
[2] Kemur á laggirnar. / *Sætter i stand.*
[3] Álag. / *Erstatning.*
[4] Útstrikað / *Overstreget*: eller i hans stæd den ældste reppstior.

vanrögte bliver formedelst ælde eller anden uafværgelig hændelse ubrugeligt, da bör lejlænding begjere, at sysselmand vil udnævne 2de mænd for at besigte sliige huuse, og skal da jorddrott eller hans fuldmægtig kaldes til at overvære besigtelsen, og bör ham da tilbydes inden viss tiid at skaffe det fornödne tömmer til husets bygning. Vil han det ej forskaffe eller bliver ude dermed, saa kand lejlændingen lade selv huuset istandsætte, og bör hans huusbond gottgjöre ham saa meget i hans næste aars landsskyld, som tömmeret har kostet, men jordarbeede paa væggerne skal han som lejlænding være pligtig til at gjöre, samt flytte tömmeret til sin gaard.

§ 23.

Huus, som lejlænding ejer og effterlader paa den jord, han fraflytter, og jorddrott eller opsiddere ikke vil kjöbe, maae staae et aar til næste fardag angerlöst for den, som gaarden beboer, men staaer det længer, er det hjemfaldet til gaarden.

§ 24.

Saasnart aaboed er betalt, og landgilde ydet, maae bonden ubehindret flytte sine ejendeele fra den gaard, som han effter lovlig opsigelse för jul, samt effter at hans bygselstiid er omme, fratræder. Og dersom nogen gangvej behöves at udrömmes, eller döre fraslaaes for at udflytte hans boehave, maae det den fratrædende tillades, dersom han strax lader sætte det forandrede i samme stand og er ansvarlig for ald den skade, derved skeer i.

§ 25.

Ingen[1] jorddrott maa paatvinge nogen af sine lejlændinge fleere lejeqvilder, end de behöve og ville godvilligen imodtage. Og maae ingen gaard eller hjaleje uden bondens minde bebyrdes med flere lejeqvilder end som 5te parten af det hornmalkeqvæg, som paa gaarden kan fodres, men den 10de deel af malkefaar eller saadan fæ, som behöver vinterhjelp som faar.

Denne liigning, hvor meget gaarden i bemældte forhold kand fodre af hornqvæg og malkefaar, bör skee effter besigtelse (hvortil jorddrott eller hans fuldmægtig bör kaldes), som af sysselmanden og 6 uvillige mænd skal forrettes. Og bör beregnes, at jorddrotten maae have en lejekoe, hvor lejlændingen kand fodre fem, lejekoen iberegnet, og 6 lejemalkefaar, hvor bonden kan vinter og sommer fodre 60. Hvor der er mindre græsning, maae inted qvilde sættes, men jordens landgilde forhöjes med

[1] Grein 25 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 25 overstreget med rødt.*

2 mk. for hvert lejeqvilde, der tilforn har været. Liigeledes betaler lejlændingen 2 mk. courant for hvert lejeqvilde, som hans lejegaard fodret haver, förend denne her bestemte forandring skeer, til aarlig forhöjelse paa sin landgilde. Besigtelse over gaarde til qvildesætning skal grundes paa den mængde qvæg, som bonden kand fodre, naar jordbruget er vel dyrket og vel anvent, men ikke effter den tilstand, som det formedelst en forsömmelig opsidderes vanrögte, kand forefindes udi.

§ 26.

Dersom lejlænding behöver meer lejeqvæg end det, som med gaarden fölger effter den nu gjorte bestemmelse,[1] saa skal han være pligtig til at tilbyde sin jorddrott at leje qvæg af ham förend andre. Vil eller kan hans jorddrott ikke leje ham qvæg, være lejlænding angerlös, om han lejer, hvor han kand.

§ 27.

Ingen lejlænding, som lejeqvæg haver, skal være skyldig til at staae til ansvar derfor, uden i de tilfælde som hans forsigtighed og oppasning kunde have forekommet eller afværget, hvilke tilfælde landsloven bestemmer og kalder handvömm.[2] Ikke heller skal lejlænding være pligtig til at betale med levende qvæg de qvilder, som ved pest, overfarende sygdom eller andre uundgjængelige ulykker bortkommer, men dets verdie betaler lejlænding effter vurdering, som han af det döde qvæg brugt og benyttet haver.

§ 28.

Dersom nogen tager leje effter dödt qvæg, eller det som uden forseelse eller handvöm hos lejlændingen forkommer, skal den have forbrudt 3de aars landskyld, halvt til den fornærmede lejlænding og halvt til böigdecassen.

§ 29.

Qvilder, hvoreffter leje svares, ere lösegods, og skal deres verdie i henseende til tiende og afgifft reignes særskildte fra gaarden og dens tiende og afgifft.

§ 30.

Ingen proprietair eller jordejere bör tage mandslaans[3] betalning af sine lejelændinge, naar de tilbyde sig at roe paa en baad, og han deres tjeniste ikke behöver.

[1] *effter den … bestemmelse* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.
[2] Vanræksla. / *Vanrøgt*.
[3] Mannslán var vinnukvöð. / *Hoveri på båd. Islandsk* mannslán.

VII. Capitel. Om fiskerie, söedrift og værfolk[1]

§ 1.

Ingen[2] kongelig betjent, gejstlig eller verdslig, samt kongens jordegodsforpagter maae hereffter udreede fleere baade paa fiskerie end som 3de til deres huusholding, under confiscation af baaderne og deres reedskabe til böigdecassen, medmindre deres embede eller forpagtning tilhörer nogle inventariibaade,[3] som dem til underholding eller forpagtning fra gammel tiid, ere tillagte.

Eenhver, hvad enten han er bonde, gejstlig eller verslig betjent, maa benytte sig af landets söefiskerier paa lovlig maade, som han effter evne og formue best veed og kand.

§ 2.

Disse[4] betjenterne tilladte baade maa være saa store, som de kand dem bekoste, men ikke mindre end seksæringer eller fiiremanfar.

§ 3.

Fiske- og fragtjagter maae enhver eje og bruuge, som dem at udreede og bekoste formaaer.

§ 4.

Hjalejemænd, som selv kunde eje og bekoste et to- eller firemannefar paa den maade som i Söndmör bygges,[5] maae uden tiltale af sin huusbond roe derpaa og benytte sig deraf, men tomanfar maae de ej bygge, ej heller[6] *de bör ikke* roe paa andre baader end sin jorddrotts, naar de selv ingen baad eje, og bör han da skaffe dem duelig baad og flittig formand.

§ 5.

Effterdags skal ingen tage fleere lötter af sine udreedningsbaade, end som fölger:

1 Verfólk. / *Søfolk i fiskerlejerne*.

2 Grein 1 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 1 overstreget med rødt*.

3 Innstæðubátar. Bátar í eigu konungsútgerðarinnar. Bátarnir voru hafðir á jörðum í eigu konungs og leiguliðarnir á þeim og hjáleigubændur þeirra voru skyldaðir til að róa á þeim yfir vertíðina. Var það nefnt mannslán. / *Inventarbåde. Både som tilhører kongens fiskeri. Bådene var tilknyttet nogle af kongens jorder, og fæsterne på dem og deres afbyggere var forpligtet til at ro på dem i fangstsæsonen. Det blev kaldt* mannslán *(hoveri på båd)*.

4 Grein 2 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 2 overstreget med rødt*.

5 *paa den … bygges* undirstrikað með rauðu / *understreget med rødt*. Sunnmæri, Noregi / *Sunnmøre, Norge*.

6 *men tomanfar … heller* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

Af en tolværing, effter den paa Synder- og Vesterlandet brugelige störrelse, 3¼ lötter.
Af en tieæring, ikke ringere end 12 à 13 al. kjöllængde, 3[1] lött.
Af en aattæring, 11 à 12 alen lang kjöl, 2½ lötter.
Af seksæring, 9 à 10 alen kjöl, 2[2] lött.
Fiiremanfar, 7 à 8 al. kjöl, 1½ lött.
Af en saakaldet baad eller tomanfar, 5 à 6 alen kjöl, en halv lött.
Liigeleedes meer à parte tages en lött effter 6 stakte lodlinjer, hvor de ere i bruug.

§ 6.

Alle saadanne baade bör at være vel forsynede med alle de ting, som de til fiskeriets fortsættelse nödvendig behöve i det fiskevær, hvor de bruges, og maae ingen à parte fisk tages for seigl, roer eller stjore,[3] efftersom derfor betales tillige med skiibet udi skibslötten.

§ 7.

Ingen, som baad ejer, hvad enten det er inventarii eller ejendomsbaader, maae tage meere lött, end nu er bestemt, og skal alle skibslejer uden for skibslötten være aldeeles afskaffede og ikke tillades, hverken dem at give eller tage. Forseer nogen sig herimod og meere tager, end tilladt er, skal have sin baad forbrudt til böigdecassen og betale derhos til den foruerettede det, som han over rettlighed haver givet.

§ 8.

Ingen, som fiskerbaade udreeder, er pligtig til at give til nogen af dem, som roe paa dens baade det saakaldede utrædiskjöb[4] eller kjendelse for det, de paa baaderne roe, men söefolk skal betale det, de af söebonden til forfriskning nyder, efftersom i landet er gjængs, uden fornærmelse paa nogen af siiderne.

§ 9.

Ingen söebonde, som nogen fiskere i værtiiden til qvarter antaget haver, maa aftvinge ham hans torskehoveder, sundemaver, ravrekling[5] eller

[1] Útstrikað / *Overstreget*: 2½.
[2] Útstrikað / *Overstreget*: 1½.
[3] Akkeri (stjóri). / *Anker (dræg)*.
[4] Útróðrarkaup. Kaupgreiðsla til útróðrarmanna (utanaðkomandi sjómanna) umfram hlut þeirra. Tíðkaðist einkum í Gullbringusýslu þar sem stundum gat verið erfitt að fá sjómenn sem komu oft langt að úr öðrum landshlutum. / *Fiskeriløn. Løn til fiskerne (udefrakommende søfolk) udover deres andel. Fandtes især i Gullbringusyssel, hvor det nogle gange var svært at finde søfolk, som ofte kom langt fra andre landsdele.*
[5] Þorskhausar, sundmagar, rafariklingur (hert rafabelti eða hertar uggastykkislengjur af

desslige for huuseleje[1] og opvartning, men bonden bör nöjes med penge og andre landöre, som fiskeren kand tilvejebringe. Og[2] bör huuseleje, kaagning, reenlighed og opvartning betales effter en billig taxt, som reppstjore og sysselmand skulle sætte effter hver fiskeværs lejlighed og beskaffenhed.

§ 10.

Paa[3] Vestmannöerne[4] skal den saakaldede hrofölsfisk,[5] samt kaldslötterne,[6] være aldeeles afskaffede, men de, som der udreede fiskebaade, skulle lade sig nöje med deres fastsatte skibslötter under den straff, som i næstforegaaende 7de articul i deslige tilfælde er paalagt.

§ 11.

Undergifft[7] eller den kjendelse, som baadsejeren maae give om værtiiden til den bonde, som ejer fiskeværets landningsgrund, skal altiid liignes effter folkemængden og baadens störrelse, og maa den ikke overgaae 2 slætte daler for en tieæring, een rixdaler for otteæring, 1 slettdaler for en sexæring, 3 mk. for fiiremanfar og 2 mk. for en baad. Denne udgifft liignes paa de lötter fisk, som af baadernes avling uddeeles.

---

lúðu eða steinbít). / *Torskehoveder, svømmeblærer, ravrekling (tørrede finner og smalle strimler af det fede kød på en helleflynder eller havkat).*

1 Húsaleiga eða þjónustukaup. Eftirgjald sem utanaðkomandi sjómenn greiddu fyrir drykk, grauta, þjónustu, þvott og matseldun en ekki húsnæði því að fyrir það var ekki greitt. / *Husleje eller husholdningsleje. Afgift, som udefrakommende søfolk betalte for drikkevarer, grød, tjeneste, vask og madlavning, men ikke for husly, for det blev der ikke betalt for.*

2 Setningin yfirstrikuð með rauðu. / *Sætningen overstreget med rødt.*

3 Grein 10 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 10 overstreget med rødt.*

4 Vestmannaeyjar.

5 Hróföl. Veisla í vertíðarbyrjun þegar skip höfðu verið sett í hróf (naust). Hverjum háseta bar síðan að greiða fyrir veisluna með fiskum sem teknir voru reglulega af óskiptum afla yfir vertíðina og voru nefndir hrófölsfiskar. / *Hytteøl. En festlighed i begyndelsen af fiskesæsonen, når skibene havde været sat i "hytten" (bådehuset). Hver sømand skulle betale for festen med fisk, som blev taget af den udelte fangst med regelmæssige mellemrum gennem hele fiskesæsonen, hvilket blev benævnt hytteølsfisk.*

6 Kallshlutur, einnig nefndur prestsfiskur og tíundarfiskur. Hálfur hlutur úr hverjum róðri sem rann til prests og kirkju en í Vestmannaeyjum var löng hefð fyrir því að sjómenn greiddu laun presta. / *Kaldspart, også kaldet præstefisk og tiendefisk. En halv andel fra hver fangsttur, som gik til præsten og kirken. På Vestmannaøerne var der en lang tradition for, at søfolkene betalte præstens løn.*

7 Uppsátursgjald. Leigugjald fyrir vör eða lendingarstað báta. / *Undergift. Lejeafgift for landingssted for både.*

§ 12.

Haasætterne[1] eller de fiskere, som höre til een baad, skulle rydde landingsstæd og sætte de fiskegaarder,[2] som de til fiskevirkningen behöve, og skal formanden see til, at de herudi gjöre sin skyldighed.

§ 13.

Paa hver baad skal være en formand, som baadsejeren antager og saaleedes lönner, som han med formanden kand foreenes. Dog bör formandens lön ikke overgaa 2 rd. courant for een heel værtiid, fra kyndelmisse til kaarsmisse,[3] i hvor stor baaden er, som formanden förer, men dereffter mindre som baaden er mindre og værtiiden kortere.

§ 14.

Haasætter bör viise sin formand, saa lenge han i værtiiden baaden förer, ald lydighed i det, han dem til fiskeriets drifft og beste befaler, samt alle tiider være til reede og uden ophold færdige, saasnart han dem til söesögning, skibsforvaring, gaardesættning eller anden fiskeriets nytte sammenkalder. Viise haasætter herudi nogen overhörighed, uvillje, onde svar eller skadelig seendrægtighed, bör formand kalde reppstjor til og kjære for ham haasættens forhold. Og skal reppstjor forhöre sagen og lade den skyldige strax sætte i gabestokk, længe eller kort tiid, effter omstændighederne.

§ 15.

Alle de tvistigheder, som fiskeriet vedkommede kand forefalde imellem söefolk i værtiiden, belægger reppstjor med en for fyldest staaende kjendelse, dersom sagen ikke er over den verdie, som han kand kjende paa. Hvilken kjendelse han afsiger paa examinationsstædet og fuldbyrder dommen eller afsigten et jevn döign effter, at den er afsagt.

§ 16.

Haasætter, som tilföje baad eller fiskereedskab nogen skade, brække aarer i stykker eller forsömmer at rögte sine fiskelinjer, som det sig bör, samt viise skjödeslöshed de fælledsbaads fiskere til hinder, skade eller afbrækk, böde effter reppstjorens siigelse den gjorte skade, og skeer det offte, eller af forsætt og uvillje, bör den skyldige enten ride træhæst eller[4] at sættes i gabestokk, efftersom hans forseelse ansees og forefindes.

[1] Hásetarnir. / *Sømændene*.

[2] Fiskgarðar, grjótgarðar til að þurrka fisk á. / *Fiskegærde, stengærde til at tørre fisk på*.

[3] Kyndilmessa: 2. febrúar. Krossmessa á vori: 3. maí. / *Kyndelmisse: 2. februar. Korsmesse om foråret: 3. maj*.

[4] *enten ride træhæst eller* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

§ 17.

Formanden skal være baadsejeren ansvarlig for baaden og dens udreedning, aarer og reedskabe, at de ikke ved forsömmelse eller uagtsomhed bortkomme, beskadiges eller forvirres. Findes herudi nogen beviislig skyld eller forseelse, skal formand betale skaden af sin formanslön. Dersom stor skade skeer ved uagtsomhed, som naar baad sliides op af vind eller skylles ud af söe, saa være saavel haasættere som formænd ansvarlige derfor. Formand skal have indseende med haasætternes fiskevirkning og holde dem til reenlighed og forsynlig behandling med den fangst de faaer. Udmærkes nogen for en skjödeslös behandling med sin eller sin huusbondes fangst og avl, bör reppstjor strax paa embedes veigne tiltage mænd og vurdere den skade, som söemanden ved sin skjödeslöshed eller dovenskab har sin huusbond paafört. Og bör reppstjoren tillige söge lejlighed til at underrette den skyldiges huusbond om den skeete skade, paa det han kunde i den skyldiges lön erstatte sit tab.

§ 18.

Formand, som een baad at före antaget haver, skal under straff af 8te fiske eller 18 sk. courant til baadsejeren, for hver dag han ubehindret udebliver fra det stæd, hvor han baaden skal före, indfinde sig ved værtiidens begyndelse, som er i Synderfierdingen den 2den Februarii og i Vesterfierdingen den 1de sögnedag effter paaskefæsten.[1] Har han vedgaaet at være tilstæde paa andre tiider effter accord og indfinder sig ikke, være samme lov.

§ 19.

Formand skal tilholde sine haasætter at grave een grav ved det stæd, hvor de tage indvoldene af fisken, hvor alle haasætter og dem som fisken virke, skulle samle den deel af indvoldene, som de ikke benytte, paa det af sliig uhumskhed ikke skal foraarsage usundhed, men tjene til gjödsel ved söekanten, hvor den gangbare saa offte savnes. Formænd skulle være ansvarlige for, at denne articul effterleves, og skal reppstjorerne ved værtiidens ende efftersee, om formænd og haasætter have herudi gjort, hvad de bör. Befindes uvillje herved, da skal formanden betale 2 lod sölv til

[1] *som er … paaskefæsten* merkt með rauðu / *markeret med rødt*. Á spássíu / *I marginen*: NB. her til anföres laugmand Olsens anmerkinger. [Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 458–459.]

böigdecassen og have sin tiltale igjen til de haasætter, som herudi have været skjödeslöse eller modvillige. Den herved samlede gjödsel hörer landdrotten eller fiskeværsopsidderen til.

§ 20.

Dersom uroeligt vejr indfalder, at söen ikke kan söges, og værfolk följelig intet bestille, skal det være nærboende bönder tilladt at leje söefolk som dagarbejdere, i fald de dem til noget ærligt arbejde at forrette behöver. Og maa ledigt söefolk ikke veigre sig derfor under gabestokks straff. Den halve deel af arbeedslönnene nyder den som arbejdet gjör, den halve deel bör komme deres husbonde til gode.[1]

§ 21.

Hvor der er vandmangel i fiskevær eller og brakvand, der bör reppstjor udnævne en viss dag, paa hvilken vejrligheden hindrer söesögningen, og bör alle der tilstædeværende fiskere, af dem eller ved deres udnævnelse, af en duelig formand anföres for at grave brönde til værstedets nytte, hvilke fremdeeles skulle saa vedligeholdes, at got og sundt vand aldrig skal mangle, hvor det ved sliige midler kand haves. Eenhver, som ubehindret ikke vil hjelpe til at grave brönd, straffes som for ulydighed. Nærboende bönder bör hertil laane deres gravreedskaber, og de der laane, holde dem ubeskadigede. Sysselmændene skal være sine övrigheder ansvarlige for at dette vorder iverksatt paa de stæder, hvor sundt vand mangler.

§ 20.

Forer,[2] som ere sumpige og usunde gadekjer, der findes nær de fleeste gaarders udedörre ved söekanten, skulle hereffter være alddeeles forbudte, og skulle sysselmand og reppstjor tilholde bönderne at fylde disse sumpe og holde reenlighed for deres döre. Vil bonden ikke fylde for eller sump, da bör reppstjor leje folk, som dem skal fylde, men betalningen skal hos den uvillige bonde udpantes og derhos 2[3] lod sölv til böigdecassen. De ureenligheder, som folk ellers sanker i disse forer, skulle sankes og henkastes i bondens gjödsel, haabe og mögdynger.

[1] Á spássíu / *I marginen*: Laugmand Olsens anmerkninger at ald lönnen bör komme huusbonden til gode. [Sjá/*Se*, s. 459–460.]

[2] Forir. / *Pløre*.

[3] Útstrikað / *Overstreget*: 4re.

VIII. Capitel. Om egteskab, brylluper, lystigheder, begravelser

§ 1.

Ingen, som bönderarbeede kan og derved alleene agter at ernære sig, maa tilstædes at indgaae ægteskab, medmindre han foruden andre egenskaber, som gudsfrygt og læsekyndighed, har vidnesbyrd om at være duelig, stræbsom, og forsynlig arbejdsmand og derhos har byxlet een gaard og hjaleje eller optaget ödeboelig, hvorved han sig sin koene og afkom med god forhaabning kand ventes at kunder ernære. Gjör nogen præst her imod, böde 8te lod sölv til fattige præsteenker.

§ 2.

Scorbutiske eller saakaldede spedalske, *samt andre med smittsom sygdom befængte* mennisker, paa hvilken sygdommen med aabenbare udvortes kjendetegn lader sig til syne, maae ikke af nogen præst under straff af 8te lod sölvs böder til fattige præsteenker ægteviies, *förend de af sygdommen kan blive heelbreedede.*

§ 3.

Ugiffte[1] mandfolk eller saakaldede pebersvenne, hvad enten de har gejstlige eller verdslige betjeninger eller ere boesatte forpagtere eller bönder, skulle aarlig, indtil de giffte dem, betale sin pebersvensskatt, som er 4re mk. courant for verslige, 3 mk. for gejstlige embedsmænd og 2 mk. for bönder. Denne skatt skulle reppstjore eje og fordre. Det förste aar, som een faaer betjening, kald eller gaard, er han fri for skatten, men siiden skal han betale, dersom han ikke er gifft inden allehelgensdag[2] det næste aar. Enkemand, hvad enten han har börn eller ikke, er fri fra pebersvendsskatt.

§ 4.

Ingen almuemand, som sig i ægteskab begiver og vil koste bryllopsgilde, maa dertil indbyde fleere end 12 personer, mandfolk og fruentimmer til sammens reignet. Bryllopsgilde bör ikkuns bestaae i et tarveligt maaltiid og sömmelig drik. Hvem, som gjör herimod og fleere gjester til sig byder, böde 1 rd. til böigdecassen, for hver gjest de har over tallet.

§ 5.

Alle[3] saakaldede morgengaver skulle være aldeeles afskaffede. Dersom nogen her effter giver sin brud morgengave, da skal den være til böigdecassen hjemfalden.

[1] Grein 3 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 3 markeret med rødt i marginen.*

[2] Allraheilagramessa: 1. nóvember. / *Allehelgensdag: 1. november.*

[3] Grein 5 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 5 overstreget med rødt.*

§ 6.

Ingen maa formeenes at bruge sömmelige lystigheder som dantz, sang og music, ved anleedning af brylloper og andre heederlige samqvæm. Dog maa herved ingen overdreven drukkenskab skee, og alle de, som sig i drukkenskab forsee, enten med slagsmaal eller skjeldsord og andre straffværdige gjerninger, böde daabbelte böder, mod det som landsloven i almindelighed for slagsmaal, skjeldsord og andre forseelser bestemmer.

§ 7.

Ingen, som er nyelig drukned eller hastig död, maae begraves förend effter 4re à 6 dage fra hans afgang.

§ 8.

Liig maae ikke staae i kirke, saa lenge tjenisten varer, og folk er derfor samlet, men skal forvares udi præste- eller annexgaardens udhuse. Præste bör og formane folk, at de nædlægge den skik at gjöre sin bön ved den dödes liigkiste, efftersom sliigt er ikke alleeneste levning af en fremmed religion, men derhos i mange maader usundt og offte farligt.

§ 9.

Da döden offte foraarsages af uforsigtighed, maae ingen bringe spædebörn til daab om vinters tiider i ondt vejr, men heller bie dermed, indtil vejrligheden stilles, eller præst kand rejse til barnet, i fald det ikke formedelst svaghed kan flöttes, og i saa fald bör præst have sin rejse à parte betalt.

§ 10.

Drukne[1] mennisker, som döe i ruus eller i drukkenskab gaae udi farligheder, aaer og elver og der omkomme, bör ikke begraves i kirkegaard.

§ 11.

Præster[2] ere ej pligtige til at holde sang over liig, naar det bringes til graven, medmindre de derfor nyde deres liigsangsöre,[3] men jord skulle de kaste paa alle dem, som i deres sogn begraves.

IX. Capitel. Om politie, sögsmaal, drift, appell og execution

§ 1.

Alle politiesager bör afgjöres saa kort og summarisk, som skee kand.

[1] Grein 10 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 10 overstreget med rødt.*
[2] Grein 11 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 11 overstreget med rødt.*
[3] Líksöngseyrir. Gjald til prests fyrir útför. / *Betaling til presten for begravelse.*

§ 2.

Saasnart man behöver at söge sin rett for politieövrighed, skal man i sit eget navn forfærdige een klage, og derudi forklare sin sag kort og tydelig og anföre de grunde, som mand til sin sags styrke formeener at henhöre, samt derudi gjöre en kort paastand. Herhos bör mand i samme klage indvarsle sin contrapart og lade ham paategne klagen eller tvende gode mænd til bekræfftelse, at klagen er ham forkyndet. Og saaleedes kan og maae een politieklage tjene saavel for stevning som saggivelses indlægg.

Alle[1] *politiesager skal söges for sysselmand med en varsel, som hernest siges, som derudi skal dömme enten til böder eller gabestok effter sagens beskaffenhed og lovens tilhold, og maae ingen appell gjelde for ringere end 4re lod sölvs böder, ellers hvor böderne overgaae 2 rd., kand sagen indstevnes for laugtingsretten.*

§ 3.

Til[2] de kjendelser eller forhör, som reppstjorerne afsige og udstæde, gives afftens varsel, eller saa lang tiid, at parterne kan ride til reppstjor og kjere sin sag.

§ 4.

Til de kjendelser, som sysselmand afsiger, bör gives saa lang varsel, at begge parter kand magelig riide til sysselmandens hjem og have en dag forud til at betænke sig. Alle kjendelser, som i politiesager afsiiges, bör afsiiges, saa snart sagen er forhört, og fuldbyrdes *inden den tiid, som sysselmanden effter stædernes og vejernes beskaffenhed udi hver kjendelse bestemmer* effter 3de soelemærker, i fald kjendelsen lyder paa böder, men er det gabestokks eller træhestsstraff, da til næste kirke eller tingsamling effter omstændighederne.[3]

§ 5.

Reppstjore[4] dömme uden appell i alle de politie- og landvæsenet angaaende sager, hvis verdie ikke overgaaer 2 rd. specie eller 2 rd. 24 sk. courant, og hvor böderne ikke ere 10 lod sölv effter denne anordning. Liigeleedes kand de paalægge straff med gabestokk og træhest uden appell.

[1] Á spássíu / *I marginen*: Stifftamtmand Thodals anmerkninger. [Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 629.]

[2] Grein 3 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 3 overstreget med rødt.*

[3] *effter 3de … omstændighederne* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt.*

[4] Grein 5 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 5 markeret med rødt i marginen.*

§ 6.

Udi[1] alle de politie- og landvæsenet angaaende sager, hvorudi sysselmanden skal dömme, *og ikke falde i nærheden hvor han selv boer, og sagen selv kand forhöres*, bör reppstjorerne i forvejen have taget prov, forhör og undersögning og den til sysselmanden indlevere. Liigeleedes bör de holde rigtig bog over alle deres forrettninger, og skulle sysselmænd forseigle og gjennemdrage den bog, og bör reppstjore altiid meddele sysselmændene deres forrettninger beskrevne, saa snart de nogen til böder, gabestokk eller desslige dömt have. Begaar reppstjore i sliige forrettninger nogen uforsvarlig vold, egennyttighed eller egenmyndighed, bör de af sysselmanden afsættes og betale skaden daabbelt, halvt til böigdecassen og halvt til den fornermede. Til sine skrivermaterialer nyder hver reppstjor 3 mk. af böigdecassen og gjöre derfor reigning i cassens udgifft aarlig.

§ 7.

Udi[2] alle politie- og landsager skal den ældste reppstjor forfatte og afsige kjendelsen, og dersom sagen er reppens offentlige angelegenheder eller velfærd angaaende, bör den yngre reppstjor være politie actor samt gjöre klage og paastand til sagens drifft, da den ældre reppstjor effter gjort paastand og undersögning afsiger og forfatter kjendelsen effter billighed og sagens lejlighed.

§ 8.

Sysselmænderne bör give reppstjorerne *en af amtmanden approberet* instruxion, hvorleedes de sig i sit embede foreholde skulle, hvilken instruction bör hvert *5te*[3] aar fornyes og effter tiiderne forandres.

§ 9.

Sysselmanden[4] dömmer uden appell i alle de politie- og landsager, som ikke i verdie overstige 8te rixdaler specie, samt i de sager, som nogle aars tugthuusarbejde, hudsmistelse eller mindre legemlig straff for politieforbrydelser paalægges. Er sagen af större verdie, da indstevnes den for landets oberrett[5] med civile sagers varsel og dömmes da uden appell. I de

[1] Grein 6 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 6 markeret med rødt i marginen.*

[2] Grein 7 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 7 markeret med rødt i marginen.*

[3] Útstrikað / *Overstreget*: 10de.

[4] Grein 9 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 9 markeret med rødt i marginen.*

[5] Yfirréttur, æðsti dómstóll á Alþingi, stofnaður 1563, þriðja dómstig á eftir héraðsdómi sýslumanna og Lögréttu. / *Oberret, den øverste domstol på Altinget, stiftet i 1563, den tredje retsinstans efter sysselmændenes herredsret og Lovretten.*

sager, som angaar liv, ære og livsfængsel, foreholdes effter derom givne criminal love.

§ 10.

Sysselmanden[1] bör holde en à parte rigtig protocoll over alle de sager, som ere politie- og landvæsenet vedkommende. Samt alle tiider strax meddeele sine övrigheder politiekjendelsen og dens grunde udi de sager, han dömmer uden appell, saasnart de afsagde ere, og han dem til sine övrigheder kand bortskikke.

Befindes der ved sliige forrettninger at have skeet nogen vold, prævarication[2] eller egennytte, straffes sysselmanden 1ste gang med 60 lod sölvs böder, 2de gang med sit embedes tab,[3] *af sin foresadte amtmand, med passelig mult, eller naar forseelsen er betydelig, den tiltales sysselmand ved ordentlig rettergang og dömmes til undgjeldelst effter sagens beskaffenhed*.

§ 11.

Udi alle politiesager möder den skyldige uden procurator, saa lenge som forhör og undersögning varer, men ingen skal ellers formeenes at benytte sig af een kyndig mand til sit forsvar, og bör den da see i protocollen eller det skrevne forhör, hvad den skyldige paa sig haver bekjendt.

§ 12.

Reppstjor[4] bör inden 3de soelemærker exequere sine domme og inden et jevn döign, dersom de angaae fiskevær og söefolk. Liigeleedes bör han befordre sysselmandens politiekjendelser exequerede, aldrig seenere end effter 3de solemærker fra den tiid han bekom dem i sine hænder.

§ 13.

For at reppstjor kand nyde hjelp til sit embedes fyldestgjörelse, saa skulle de fattige bönder, som nyde nogen tilstöd af reppen, *eller og naar saadanne ikke findes i reppen, da de, som sysselmanden dertil udnævner*, være forpligtede til at sette skyldige i gabestokk og paa træhest[5] samt gjöre udpantninger, naar det behöves. Ville de det ikke forrette, skal de ikke alleene miste ald hjelp af böigdecassen og anden reppens understöttelse, men derhos igjen give det, de af reppen nydt have, eller i mangel

[1] Grein 10 merkt með rauðu á spássíu. / *Paragraf 10 markeret med rødt i marginen*.
[2] Vanræksla. / *Forsømmelse*.
[3] *1ste gang … tab* útstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.
[4] Grein 12 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 12 overstreget med rødt*.
[5] *og paa træhest* yfirstrikað með rauðu / *overstreget med rødt*.

deraf, staae effter sysselmandens[1] sigelse i gabestokk. Ingen maae under 10 lod sölvs straff bebrejde sliige folk deres forrettninger, eller dem i nogen maade derfor forringe.

§ 14.

Ingen[2] kvindespersohn bör sættes paa træhest, og tiiden i gabestokk bör fornufftigviis indrettes effter aarets tiid og den skyldiges heelsen, alder og styrke. Der skal bindes 10 pd. tyngsel ved deres föder, som sidde paa træhest, saa lenge straffen varer.

§ 15.

Reppstjore bör ikke före process imod sysselmænd eller andre deres övrigheder for de ting, som sysselmandens eller andre övrighedspersohners embedsforrettninger angaaer. Men dersom repstjore finde sig selv af sysselmanden i noget reppstjorens embede vedkommende fornærmet, skal reppstjor klage sligt med tilbörlig ærbödighed for vedkommende amptmand, eller dem som med sysselmændenes politieforrettninger have indseende, hvilke uden ophold skulle skaffe reppstjoren rett og lade en action imod den skyldige anlægge, dersom sagen det udfordrer. Men tager reppstjor sig herudi selv til rette mod sine övrigheder, böde 4 lod sölv til justitzcassen.

§ 16.

Reppstjore ere pligtige til at være stevningsmænd i civile sager, saasnart nogen hos dem indfinder sig, og den, som stevnes skal, hvad enten han er præst, verdslig övrighed eller bonde, boer i deres repp. De nyde 18 sk. courant for een person, som de forkynde stevning for, men ere der fleere persohner stevnede ved een og den samme stevning, og een heel dag gaaer bort med at stevne, da nyde de begge tilsammen 3 mk. courant, og halvt saa meget for en halv dag i hvor mange viidner eller persohner, der skal stevnes.

§ 17.

Det gods, som ved pantning udtages af de skyldiges boe, bör staae 6 uger til indlösning, og dersom det da ikke indlöses for det verdie, som det er pantet for, skulle de som udpantning have ladet gjöre, opbyde det til forhandling enten ved auction eller paa andre maader, som skee kand.

§ 18.

Alle lod sölv, som i denne anordning nevnes og til böder betales, skulle gjelde 3 mk. courant à lodet, og effter den priis af vedkommende udbetales og indkræves.

[1] Útstrikað / *Overstreget*: reppstjorenes.

[2] Grein 14 yfirstrikuð með rauðu. / *Paragraf 14 overstreget med rødt.*

Yfirlit yfir athugasemdir við landsagatilskipunina

Oversigt over bemærkninger til politi- og landforordningen

ÞÍ. Rtk. D3/8–1.
Þessi listi er greinilega tekinn saman einhvern tíma á árunum 1785–1791, þ.e. eftir andlát Þorsteins Magnússonar sýslumanns en áður en Björn Markússon lögmaður lést. / *Denne liste er tydeligvis lavet mellem 1785 og 1791, dvs. efter at sysselmand Þorsteinn Magnússon er død, men før lovmand Björn Markússon døde.*

Fortegnelse paa de documenter, som henhöre til conceptet til den islandske politieforordning.

N° 1. Det förste concept indbundet i marmorbind.
2. Stifftamtmann Todahls og amtman Stephensens anmerkninger.[1]
3. Dito fra vicelaugmand Magnus Olsen.[2]
4. Dito ved vicelaugmand afg. Jon Olavsen.[3]
5. Dito ved laugmand afg. Suend Solvesen i 4to, uden navn.[4]
6. Dito ved laugman Biörn Marcussen.[5]
7. Dito fra sysselmand afg. Thorsten Magnusson.[6]
8de Fra sysselmand David Schewing, uden navn.[7]
9de Fra sysselmand Vigfus Schewing, paa islandsk.[8]

[1] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785; Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[2] Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800.

[3] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.

[4] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.

[5] Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.

[6] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785.

[7] Davíð Hansson Scheving (1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 1753–1781.

[8] Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1772–1800.

10. Fra sysselmand Peter Thorstenson.[1]
11. Hr. stifftamtmand Thodahls particulaire anmerkninger.
12. Anmerkninger uden navn, synes ikkuns at være en extract af de under n° 3 anförte fra vicelaugmand Magnus Olsen.
13. Det endelige concept ved etatsraad Fieldsted[2] grundet paa det forrige og ovenanförte anmerkninger.[3]

Athugasemdir Thodals stiftamtmanns og Ólafs Stefánssonar amtmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 2.

Bemærkninger fra stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stefánsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 2.

ÞÍ. Rtk. D3/8–2; Rtk. D3/8–14 (afrit/*kopi*).
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777; Þessi greinargerð er í tveimur eintökum í skjalasafni Landsnefndarinnar. Bæði lokagerð sem Thodal stiftamtmaður og Ólafur Stefánsson amtmaður hafa skilað inn til rentukammers, og hefur fengið númerið 2, og samhljóða afrit án númers ritað á bláan uppkastspappír. Hér er eðlilega farið eftir lokagerðinni. Athugasemdirnar ná bæði yfir landsagatilskipunina sjálfa og athugasemdir annarra embættismanna. / *Denne redegørelse findes i to eksemplarer i Landkommissionens arkiv. Dels en endelige redegørelse, som stiftamtmand Thodal og amtmand Ólafur Stéfansson havde afleveret til Rentekammeret, og som har fået nummer 2, dels en enslydende afskrift skrevet på blåt kladdepapir. Her er naturligvis den endelige regørelse anvendt. Bemærkningerne omfatter både selve politiforordningen og andre embedsmænds bemærkninger.*

Áritun/*påskrift*: N° 2; ad Jsl. J. n° 127.

[1] Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786.
[2] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.
[3] Á spássíu / *I marginen*: Er ikke hos mig.

BETÆNKNING

CAPIT. I

§ 1.

Effter de af vicelaugmand Jon Olafsen og sysselmand David Schefing gjorte anmærkninger[1] ansees for tjenligst: At 3de reppstjorer maatte være i hver repp, hvor de ere folkerige, eller 1 i hver kirkesogn. Naar der var ikkun 2de reppstyrer i reppen, som var af forskjællig tanke og meening om reppens tarv og fornödenhed, fölgelig uoverensstemmende derom, var det fornöden, at den 3je gav og sit votum i saadan begivenhed tilkjende, da 2de stemmer skulde gjelde og den eenes tilsidesettes, indtil sysselmandens decision kand erholdes.

§ 4.

Effterdi at de fleste gjorte anmærkninger ansees det for tjenstligst, at sysselmændene udnevner dem til reppstjore, som sysselmanden selv tillige med vedkommende sognepræst og de 2de andre reppstjore i tinglavet anseer dertil beqvemest, og burdte der til alle tider udnævnes reedelige, forstandige, og hvor det kand lade sig gjöre, nogenledes bemidlede dannemænd, som altid bör i æed tages. Den, som saaleedes udnævnt ikke vil være reppstjore, og ingen lovlig forfald haver for samme at veigre sig, betale aarlig dobbelt skatt, gjeftold[2] og tiende, hvoraf halfparten skal sognets fattige eller böigdecassen, men den anden halve deel til kongen og vedkommende tiendetagere.

§ 5.

Reppstjorerne ansees aldeeles ubeqvemme at kunde afsige domme eller at paatage sig noget dommerembede, fölgelig bör ikke eragtes som publiqve persohner eller saadanne embedsmænd, men allene som sysselmændenes politiebetjentere og fattiges forstandere, der kunde have samme agt og anseelse som laugrettemændene.[3] Deres[4] lön kunde bestemmes

[1] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778; Davíð Hansson Scheving (1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 1753–1781. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 466–467; 562.

[2] Gjaftollur. Skattur greiddur af lausafé. / *Gavetold. Skat betalt af løsøre.*

[3] Lögréttumenn. Menn sem kallaðir voru á Alþingi til að starfa í Lögréttu (dómstól og þinglýsingarstað á Alþingi). / *Lovrettemænd. Mænd, som blev indkaldt på Altinget til at sidde i Lovretten (domstol og tinglysningssted på Altinget). Islandsk* lögréttumenn.

[4] Setningin merkt með rauðu á spássíu. / *Sætningen markeret med rødt i marginen.*

efter sysselmændenes David Skevings og Wigfus Schevings plan,[1] dog fornemmelig efter den sidstes. Nemlig om tillæg af de boesiddende folkes tiende i reppen, da de og burdte selv være tiendefri af deres lössegods. De strafböder, som denne articel indeholder, burdte derfor falde til fattige.

§ 6.

Reppstjore kand meget vel tilliige være præsternes medhjelpere, saa meget meere som hans tilstædeværelse var nödvendig ved kirken. Forordninger af 29. May 1744 13. art. og 27. May 1746 4. art.[2]

§ 7.

Skjönt denne articel er gandske god, saa henhörer den dog ikke under en politieanordning.

§ 8.

Böigdecassen bliver enten slet ingen eller saa liden, at pengene kunde ligge i et stykke papiir og det igjen under sognepræstens og vedkommende reppstyrers forseigling.

§ 10, 11, 12.

Indholden i disse articel er god nock, kunde gjöres meget kortere og bestaae af een articel.

§ 13.

Denne articel hörer under den 11te cap.

Cap. 2.

Om sabbatens helligholdelse er udgiven en kongelig allernaadigst forordning af 29de Maj 1744, saavel som en af 3ie Juny 1746, angaaende præsternes drukkenskab,[3] hvorved det betydeligste af dette capitel, sabbaten helligholdelse og præsternes liv og levnet angaaende samt endnu fleere fornödne poster ere meget tydelig bestemte. Hvad, som i dette capitel er i synderlighed tillagt fiskefangsten angaaende paa hellige dage,

[1] Davíð Hansson Scheving (1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 1753–1781; Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1772–1800. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 562; 573, d.578–579.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 521 (Forordning anlangende Catechisationen for Ungdommen i Island, 29.5.1744); s. 568 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744); s. 597–598 (Reskript til Biskop Haldor Brynjolfsson over Holum Stift, ang. Forebyggelse af Drukkenskab, 3.6.1746).

burdte være indskrænket og alleene tilladt i indfaldende haarde aaringer og in casu necesiitatis.[1]

Træehest ved kirkerne burdte udgaae og ellers af det heele politieordnings concept, hvilket ansees alt for militarisk og meer at vanhelde kirke og gudstjeneste end tjene til dens andægtige og sömmelige befordring. I stæden for embedsforbrydelse[2] var passeligere at dictere en præst eller kongelig betjent pengemult for deres forseelse i at lade sig see beskjenkede, naar det ikke skeer i deres embedsforretninger, eller aabenbare scandalum af dem begaaes. Applicationen af alt for strænge love kunde naae til alt for mange personer, og var at befrygte vilde gaae alt for vidt.

Dette capitel synes ellers kunde udgaae af politieanordningen som henhörende under kirkelovene, som om sabbathens helligholdelse ere for Island udgivne fuldstændigere end nogen andenstæds udi rigerne.

III. Cap.

§ 1, 2, 4.

I forordningen af 3. Junj 1746 angaaende huustugt[3] er det betydeligste og nödvendigste bleven anfört angaaende ungdommens opdragelse og tjenestefolkets lydighed ved deres hosbönder, som oplæses aarlig af prædikestolerne. Men naar dette vorder saa igjentaget ved denne forordnings udgivelse og derover holdet, synes ufornöden at trykke indeholden heraf paa fleere steder.

§ 3.

Skudsmaalene bör ikke clausuleres med eed, saadan gjör eeden alt for almindelig, som icke bör aflegges uden lovens, övrighedens, eller de kongelig collegiers anfordring, og det i tviflraadige sager, som ikke kand anderleedes lovlig afbevises. Fölgerne at en udgiven eedsoren[4] attest, som siden kunde vorde tagen i tvifl, ville blive betænkelige.

§ 7.

Siden reppstjore effter de gjorte anmærkninger ikke maae være dommer, maae han ikke heller mulctere den skyldige i trætterne, det bör sysselmanden gjöre. Naar en tjenestekarl ellers skal tjene 2de hosbönder, maae de boe i nærheden af hinanden.

[1] Í neyðartilviki. / *I et nødstilfælde.*
[2] Embættismissir. / *Tab af embede.*
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[4] Eiðsvarinn. / *Edsvoren.*

§ 8.

Det er en duelig karl, som afslaaer 4 saakaldede dagslaatter[1] i 6 dage paa slette tunne, men 3 hvor de ere tuede.

§ 9.

Lön for en ordinaire tjenestekarl er nock 3 rd. croner og 1 rd. for vadmel, höjere maae ej ansettes for dem i dette fattige land. Har bonden formue til, og synes han tjenestekarlen har gjordt ham stoere nytte, end svarer til saadan lön samt hans kost og underholdning, bör ham ikke være formeent at belönne ham hans troe og duelige tjeneste med noget lidet tillæg effter egen behag. Fisken i vertidstiden[2] er alt for höjt anfört, derom kan intet vist bestemmes, da omstændighederne udi fiskeværene[3] ere ulige, og paa et sted behöves dobbelt til underholdning imod et andet, hvorfor fastsettelse herom maatte af articlen udgaae.

§ 10.

Een slette daler forhöyelse for forbedring og forarbejdelse af boehave er nock for en tjenestekarl, men huuse- og baadebyggere, kleinsmeder og deslige haandværksfolk kan aflegges med bedre lön effter accord med hosbonden.

§ 12.

4re pd. uld at vinde og spinde om vinteren til skickeligt vadmel vil blive alt, hvad en pige kan faae fra hænderne i een uge.

§ 23.

Tjenestefolkets opsigelsestyd skulle fastsettes til hvert aars Michelsdag.[4] Ligeleedes skulle hosbonden opsige sine tjenestefolck til samme tid, naar han vil ej for det fölgende aar beholde dem længer i sin tjeneste.

§ 31.

Bifaldes sysselmand Thorsteen Magnusens derover gjordte anmærkning.[5]

[1] Dagslátta. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Dagsslæt. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne.*

[2] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

[3] Verstöðvunum. / *Fiskerlejerne*.

[4] Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september*.

[5] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 554.

IV. Cap.

Over dette capitel, som hörer til jus civile,[1] og kommer overeens med loven og forordningen af 3. Junij 1746,[2] i de fleeste poster, falder ikke synderligt at anmærke undtagen:

§ 3.

Förend fattige og vanföre skal underholdes af repperne, maae hans slægtninger, een eller fleere effter proportion af deres formue, forskaffe ham hans underholdning. Men hvor ingen saadan understöttelse kand væntes, der ansees det for billigt, at den vanföre underholdes af den repp, hvor den har længst været boesiddende eller tjenestetyende. Har den fattige derimod enten været ald stille vanför, eller har tjent i mange repper, adskillige sysseler, eller og i 2 eller fleere landsfjerdinger, bör den underholdes af sin föderepp, om han kand flyttes dertil, hvis ikke, da af den repp, hvor han bliver vanför i. Dette maae fastsettes for at bestemme noget vist angaaende de vanföres underholdning, hvorom gjöres mange spörsmaal og föres offte processer i mangel udförlig lov derfor i landet.

§ 4.

Det er ikke mange af bönderfolket i Island, som kand betale de her dicterede 60 loed sölvs böder. De, som kand tilsvare dem, bör icke excipere[3] derfra, om de maatte derfor saaleedes regleres, at de, som ikke var i stand til at svare 30 lod sölv til lige deeling med kongen og den forurettede, om han beholder livet, lide paa kroppen.

§ 18.

Landlöbere burte föres fra fremmede sysseler til sit eget og der settes af sysselmanden i tjeneste. Indeholden af dette capitel er indfört i den nye lov concept.[4]

V. Cap.

§ 1 til 6 inclusive.

Om böygdecassen er gjort erindring i anmærkningerne over cap. 1, § 8,

1 Einkaréttur. / *Civilretten.*

2 *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

3 Undanskiljast. / *Undtages.*

4 Umrædd drög að nýrri lögbók fyrir Ísland eru varðveitt í skjalasafni stiftamtmanns en voru aldrei fullgerð. / *Det omtalte udkast til en ny lovbog for Island er bevaret i stiftamtmandens arkiv, men blev aldrig gjort færdigt. ÞÍ.* Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

og ellers af laugmand Marcusen, sysselmand Thorsteen Magnusen[1] og fleere.

§ 7 til 15de.

Disse udgaaer, siden en nye kongelig forordning om vejene er indgiven i landet.[2]

§ 17.

Reppstjorernes tinghold om foraaret er overflödigt, siden mandtallstingene[3] holdes paa den tid af aaret af sysselmændene, som tilliige med reppstyrerne kand iagttage reppens tarv og beslutte, hvad som skulle foretages til dens fornödenheder.

§ 18.

At bestemme hesternes antal effter kvildernes gaaer icke an, da næringsvejene i landet ere forskjellige, og et syssel behöver fleere heste end et andet. Antallet maatte derfor fastsettes af vedkommende sysselmænd effter omstændighederne.

§ 21 til 39.

Angaaende höemagazinerne, udgaae effter Rentekammerets approbation.

§ 40.

Reppstyrernes forretning i dette fald maatte forstaaes om ansettelse paa foeder hos bönderne, af kjör, stude, kalve og lamme inden eet aar, men om voxne faar og heste kan intet vist bestemmes.

§ 42 til 51.

Angaaende vejene udgaaer.

§ 52.

Maae nöje observeres, da det vil gjöre confusion, men ingen nytte for publicum at forandre den ældgamle landsvisregning.[4] Det misbrug, som

[1] Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791; Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785. Sjá/*Se*, s. 540; 555–556.

[2] *Lovsamling for Island* IV, s. 266–270 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776).

[3] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep.*

[4] Landaurareikningur. Landaurar. Gjaldgengar vörur á föstu verði sem ákveðið var af yfirvöldum. / *Landøreregning. Landøre. Naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne.*

allereede har indsniget sig, vilde derved blive bekræftet og almindelig til byrde for leylændingen at betale 5 rdl. i steden for 4 rdl. specie.

§ 53.

I kjöb og salg bör observeres billighed, og derfor dette ord tillegges i articlen, ellers kunne den give anleedning til ubillighed og aager.

§ 55.

Udgaaer, da den angaaer vejene.

VI. Cap. Angaaende bygsel og lejlændings rettigheder

Dette capitel formeenes at burte være heel og holden udeladt af en politieanordning, som henhörende til jus civile, og hvorom haves den islandske og norske lov[1] til effterretning, samt forordningen af 15de Maj 1705,[2] er og meget tydelig indfört i den nye lov concept.[3] Det betydeligste, som ellers kommer under betragtning, er:

§ 25.

Denne articul burte udelukkes, som gjör store forandring i landets publiqve matricul og stort skaar saavel i hans Mayestetts som bispestolenes, præstekaldenes og jordeyenes indtægter. Ald den stund en anden og nye matricul forfattes ikke over jordegodset, som paalegger jorderne en proportioneret forhöjelse i landskylder, mod den afgang som skeer ved kvildernes afskaffelse.

§ 28.

At miste 3de aars landskyld for tagen leje effter eet uddödt kvilde, som effter praxi bör opynges med 4 mk., er formedelst denne efterladelse af jordeyeren alt for stor straf. 3 gange saa meget, som jordeyeren urigtig tager hos lejlendingen, er passeligere efter forordningen af 5te Maij 1705. Ellers burte fastsettes, at ingen faarekvilder skulle opynges, men alleene koeqvilder effter bispestoel oeconomisk instruction.[4]

§ 29.

Heele faste og löse godset, de gaarde undtagen som kirkerne staae paa, hvem det og maatte tilhöre, burte tiendes overalt i landet effter kongelig

[1] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*; *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[3] Drög að nýrri lögbók fyrir Ísland sem aldrei voru fullgerð. / *Udkast til en ny lovbog for Island, der aldrig blev gjort færdigt*. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

[4] *ÞÍ*. Kirkjustjórnarráð. KI/2–1. (Allerunderdanigste Project til Instruction for Oeconomum ved Skalholts Bispestoel, 28.7.1756).

allernaadigste befalinger af dominica oculi[1] 1555 og 16. April 1556.[2] Ligeleedes alle kvilder.

VII. Cap.

§ 1.

Ingen ærlig og billig næringsvej for betjenterne i Island, til vands eller lands, burte være dem formeent meer hereffter end hidindtil, hvoraf ville falde stor skade for dem, landet og handelen. At indskrenke deres fiskerie meer end bondens sees ingen nytte af. Deres levebröd ere saa ringe, at de maae have understöttelse af oeconomien, som heller maatte settes i drifft end indskrænkes. At landet og handelen har nytte af det, som en drifftig mand ved oeconomien kand tilvejebringe, er öyensynligt, og i haarde eller fiskelöse aaringer ere fattige folk ikke i stand til at udrede fiskerbaade eller komme de nödlidende i landet til hjelp. Embedsmændene altsaa ikke heller, naar dem blev betagen lejlighed dertil. De maatte og have tilladelse saavel som alle andre at betale de i taxten forhöyede vahrer med fisk og tran. At confiscere eller gjöre til intet alle baader, som overgaae det bestemte antal, ville blive alt for fölelig skade for deres ejere. Det formeenes derfor tjenligst og raadeligst at fastsette intet herom, men at alle maatte være tilladt at gjöre sig söen, som bör være aldmindelig for alle, og hvoraf den eene tager ikke noget fra den anden, saa nyttig som de finde for got. Vide laugmand Marcusen og sysselmand Peder Thorstensens anmærkninger.[3]

§ 4, 5, 6, 7.

Disse articler indholde forandringer, som ikke passe sig til alle udroeningsstæder, og derfor ansees raadeligst, at lade det med baadenes hlötter, störrelse samt udreedning med viidere forblive ved det, som hidindtil er og har været brugeligt, hvormed vedkommende ere best fornöyede. En politieforordning er alle tiider, og efftersom et lands oeconomieforfattning kand blive forandring underkastet.

[1] Þriðja sunnudegi í föstu. / *Tredje søndag i fasten.*

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 69–71 (Instruction for Knud Stenssen, Lensmand i Island, 20.3.1555); s. 73–75 (Instruction for Knud Stenssen, Lensmand paa Island, 16.4.1556).

[3] Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791; Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786. Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 554; 608–609.

Følgende article ere til mestedeelen indförte i forordningen af 28de Febr. 1758.[1]

VIII. Cap.

§ 3.

Den saakaldede pepersvendsskatt har ikke grund i loven og er ufornöden.

§ 5.

Morgengave bör ikke forbydes, det er skadeligt for de fattige enker, som beholde denne ringe gave forlods ud af boen. Burte bestemmes til 200 rdlr. höyest for kongelig betjente, hvor over morgengave ikke maatte gaae, og ikke over 20 rdlr. for bönderfolk.

§ 10, 11.

Desse articuler kunde udgaae, og med deres indehold forholdes effter, som hidindtil har været brugeligt.

IX. Cap.

§ 2 til 14.

Over disse article gjöres den anmærkning, at alle politiesager kunde indstævnes for sysselmand og ikke reppstyre med aftens varsel, som afsiger der i dom ligesom i alle civil sager, enten til böders erleggelse eller gabestokk effter omstændighederne. Og burte ikke i disse sager tillades appel, naar böderne ikke overgaae 2 rd., bliver en tilfunden höjere böder at svare, tillades appel til laugtingsretten.

L.A. Thodal[2] O. Stephensen[3]

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 291–295 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Fiskeriets Drift i Island, 28.2.1758).

[2] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785.

[3] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

Athugasemdir Magnúsar Ólafssonar varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 3.

Bemærkninger fra vicelovmand Magnús Ólafsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 3.

ÞÍ. Rtk. D3/8–3; Rtk. D3/8–13 (afrit/*kopi*).
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777; Þessi greinargerð er í tveimur eintökum í skjalasafni Landsnefndarinnar. Bæði lokagerð sem Magnús Ólafsson varalögmaður hefur skilað inn til rentukammers, og hefur fengið númerið 3, og nánast samhljóða afrit án númers ritað á bláan uppkastspappír með fáeinum viðbótum í megintexta eða innskotum á spássíu og minni háttar orðalagsfrávikum. Hér er lokagerðinni fylgt en getið um spássíugreinar og viðbætur í afritinu neðanmáls. Ekki er getið um minni háttar orðalagsfrávik sem engu máli skipta. / *Denne redegørelse findes i to eksemplarer i Landkommissionens arkiv. Dels en endelige redegørelse, som vicelovmand Magnús Ólafsson har afleveret til Rentekammeret, og som har fået nummer 3, dels en enslydende afskrift uden nummer skrevet på blåt kladdepapir med enkelte tilføjelser i brødteksten eller indskud i marginen samt mindre afvigelser i formuleringerne. Her er gengivet den endelige redegørelse, men bemærkninger i marginen og tilføjelser er angivet i fodnoterne. De mindre afvigelser i formuleringerne er ikke nævnt, da de ikke betyder noget.*

Áritun/*påskrift*: N. 3.

Anmærkninger over udkastet til land- og politieforordningen for Island ved vicelaugmand Magnus Olavsen[1]

Caput. I[mum]

§ 1.

Effter den islandske lovs pag. 178,[2] som er taget af den gamle lov Graagaasen,[3] skal i hver rep være 5 repstjore, hvilket og forordningen af 3[je]

[1] Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800.
[2] *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 178; *Jónsbók. Lögbók Íslendinga* (2004), s. 146.
[3] Grágás. Lagasafn frá þjóðveldistímanum. / *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*.

Junii 1746 om hustugt dens 35te §[1] ligeledes fastsætter. Men den saakaldede Bessestæds samþyckt af 1658,[2] en her i landet bekjendt politieordning, nefner kuns 4e.

Af disse 5 repstjorer, som nu over alt ere i hver repp, pleje sjælden at være flere end 2 duelige, som da i alle ting raade for de andre 3, der da fölgelig ere til liden, ja ingen nytte. Dog gives her i visse herreder saa vitlöfftige og besværlige repper, hvor der kan være 4 à 5 kirkesogner, at 2de repstjorer ikke kan overkomme og beobagte alt, hvad dem effter embædspligt tilkommer. Der maatte reppen enten deeles i 2de districter, effter stædernes beste beleylighed og 2de böygdecasser anrettes, eller og 3 repstjorer antages.

I enden kunde denne articul saaleedes forandres: "Til politie-, land- og faattiges-væsenet", siden det sidste her er bleven udeladt.[3]

§ 2.

Repstjore burde, foruden de her anförte reqvisita,[4] være "væderhæftige og gudfrugtige". Herved confereres forordningen af 3ie Junii 1746 dens 35de §.[5]

§ 3.

Tilsættes: "Eller gjöres dertil af andre aarsager ubeqvæm."

§ 4.

Vel ere i stæderne byens bestillinger offte paatvungne dem, som samme ikke vil paatage sig. De vare kuns en vis fastsat tiid og ikke bestandig som her. Det er noget haardt at binde en imod sin vilje til et embede, han ikke kjender sig man til sin heele livstiid eller og gjöre ham reent ulykkelig. Altsaa er straff nokk for den, som ikke tör i begyndelsen paatage sig at være repstjor, ikke at indbydes til nogen hæderlig samqvæm,

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 619–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[2] Rétt ártal er / *Korrekt årstal er*: 1685. *Lovsamling for Island* I, s. 428–437 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m. v. vedkommende. Bessastad 2.4.1685).

[3] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Skjönt fattiges væsenet synes ikke at höre under politie uden effter gammel vedtekt og denne forordning, som combinerer begge deele under ein betjening, nemlig repstjorene.

[4] Skilyrði. / *Betingelse*.

[5] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Effter Graagaasen maatte i forrige tiider gridmænd (det er ugiffte boelöse mænd) være reppstjorer, naar de ellers havde de reqvisita loven der til udfordrede. Jeg synes og, at formuende lösemænd (skulde de ellers hereffter tolereres) vare savel nu som da de tjenligste dertil for mange raisongs skyld.

medmindre uforbiegængelig nödvændighed sligt udfordrede,[1] og betale effter formue en anseelig mult, som kunde være 1 rd. af hvert et hundret, hand bör yde tiender af. Hvilket dog ikke exseqveris uden foregaaende undersögning process og dom, aller helst da deris betjening er heel vanskillig, og fejltagelser haardt straffede.[2]

NB. Synes meer tjenligt her at tilsætte en ny articul og deri nævne alle repstjorembædet vedkommende forrettninger samt de poster i denne forordning, hvor samme ere specificerede. Herom bör ham ved embæds tiltrædelsen meddeeles af vedkommende övrighed en instruction, hvori alle hans pligter og forholdsregler tydeligen blive indbefattede.

§ 5.

Herved anmærkes fölgende:

1° Siden louvrettesmændene[3] mistede ved justiceforordningen af 16de Novembr. 1764[4] de dem effter den saakaldede Pinningsdom af 1530[5] tildömte rettigheder af skattfriheden etc., have de fleste, om ikke alle, voret repstjorer tillige, som og altid burde hereffter saaledes være, i de herreder, hvor ellers laugrettismænd ere.

2° "Reppstjor oppebær" 8 sk., NB. icke uden i "tvistige sager, af den tabende" etc.

3° Saafremt alle de helligdagsbröder, som för have tilhört fattige præsteenker, skal hereffter tilhöre reppstjore og böygdecassen, eller og de skal, effter næstfölgende 2den capitels 2de articul, reduceres fra 4 mk. til 2 mk. Og repstjor deraf for indkrævelsen nyder det halve, saa maa de fattige enker, som nu herved nyde saa nödvendig understöttelse, faae samme anden stæds fra. Sabbatsforordningen af 29de Maii 1744[6] gjör forskjel paa virkelig helligdagsbröde og hellige dages forsömmelse. I förste fald tilhöre straffböderne fattige præsteenker i herredet, i sidste andre

[1] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Ex. gr. at være vidne til daab- og ægteskabs eller trolovelse.

[2] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: For resten frugter jeg, at de förste tvangsmidler vil foraarsage, at de beste mænd flygter bort af repen eller sognet, om ikke strax eller förend han bliver valgt, da dog siden udannet og infami.

[3] Lovrettemænd. Islandsk *lögréttumenn*.

[4] *Lovsamling for Island* III, s. 519–523 (Anordning ang. en Justitskasses Oprettelse i Island, 16.11.1764).

[5] *Íslenzkt fornbréfasafn* VI, s. 702–705 (Píningsdómur, 1.7.1490); IX, s. 581–583 (Alþingisdómur um Píningsdóm, 30.6.1531).

[6] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

fattige enker i sognet. Disse kunde da refuceres,[1] og hereffter tilkomme repstjore og böygdecassen, men hiine yder effter bemelte forordning. Ellers er jeg af de tanker, at ved disse fattige enker i sognet bör meenes præste- og ikke andre enker, hvis de förste der skulde opholde sig. Hvilket og meget meer kommer overens med lovens analogie. Nu kan nogle favoricere den meening, at enten man fradrager böygdens fattige eller de ligesaa ynkværdige og blodarme præsteenker det, som hidindtil effter kongel. forordninger og gamle privilegier dem tilkommer, er lige odieux.[2]

§ 6.

1° Her gjöres ikke forskjel nok paa uordener: Nogle kand være uden politiets forum og dog behöve at forekommes og svækkes af præsten og dens medhjælpere, som de der omtales i forordningen af 3ie Junii 1746 om hustugt dens 1 og 2den §.[3] Item forordningen af 27de Maii 1746 dens 9de og 10de §§ om husbesögelser[4] og i mangfoldige andre tilfælde. Andre kunde kanskee henhöre under politiets revselse, som dog uden saa stor opsigt og med mindre forargelse kunde dempes og i mindelighed afgjöres af sjælesorgeren, som den 3ie til 10de samt 19de §§er i förste citerede forordning omhandle. Item den sidstes 13, 14de, 16, 17de §§ og fleire stæder. Lovens analogie strider og imod, at præsten skal være angiver for politiebetjenterne, undtagen i visse overhaandtagende forargelser. Men han tillige med medhjælperne udgjör et lidet kirkecollegium, ikke at tale om uanstændigheden at være angiver i smaae ting, og hvor meget den fortroelighed lider derunder, som tilhörerne bör have for sine sjælesorgere, og som det altiid vil være staten magtpaaliggende at underholde. Præstene bör derfor ikke pligtig at angive uden enten offentlige forargelser eller det, som de, ved medhjelpernes biestand, ikke have kundet tage oversee de i forordningen om husbesögelser citerte §§.

2° Præsten bör saavel hereffter, som hidindtil er skeedt, med provstens samtykke antage medhjælpere: "men reppstjor er icke pligtig" etc. add: "medmindre ingen dertil saa beqvæmm er at bekomme i sognet", see sidst anförte forordning 4de §us.[5]

[1] Vera hafnað. / *Afvises*.
[2] Illa þokkað. / *Odiøst*.
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–606 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[4] *Lovsamling for Island* II, s. 570 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).
[5] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Jeg indseer ikke af hvad raisong, medhjælpere bör omskifftes effter 2 aar.

§ 7.

Man kan neppe vænte opbyggelige moralske, politiske, mindre oeconomiske eller physiske prækener og taler af de blandt islandske, litt lærde præster, altsaa synes articlen at være overflödig.[1]

§ 8.

Tilsættes "i de repper eller herreder, hvor böygden kan taale den indrettning". Thi i somme böygdelauv seer mand sjelden eller aldre penger, men alting bliver betalt med vahrer og andre tjenlige öre, som smör, kjöd, fisk, vadmel, uld og uldengotz etc. Med denne articel kan confereres forordningen om hustugt dens 19de §us, hvor præsten tilholdes at have opsyn med fattiges væsenet.

§ 9.

Med denne articel conf. forordningen om hustugt 35. §us.

§ 10.

En skjödeslös repstjor bör, uden de her anförte böder, straffes effter omstændigheder.

§ 11.

Denne articel er god.

§ 12.

Her er straffen alt for læmfældig, thi sysselmanden burde i slige og andre tilfælde altid böde dobbelt imod reppstjor.

§ 13.

Sysselmand er ej pligtig at rejse fra sit hjem for at afsige kjendelser i politiesager. Tilsættes, "hvor sagens beskaffenhed sligt ikke udkræver".

Cap. IIum

§ 1.

Alle sönndage og fæster, "som i Danmark og Norge overalt eller almindelig helligholdes", tilsættes.

§ 2.

Straffen for at vanhellige sabbaten burde snarere forhöyes end forringes, besynderlig naar overtrædelsen skeer af modvillighed eller foragt. Derfor burde bönderne, som tilforn, betale 4 mk., men embædsmænd dobbelt.

[1] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: At lære bönderne at kjende landetz naturlige og til husholdningen nyttige producter lader sig beder gjöre ved samtaler end prækener.

Nöder eller tvinger husbond sine tjenere at gjöre nogen slags forbudt gjerning paa hellige dage, svarer selv for dem helligbröde.

§ 3.

De fattiges andeel af helligdagsfangst har altid været her i landet ⅕. Kunde derfore staae ved samme. Hermed kan confereres den islandske lovs rekebalk X^de cap.,[1] Kong Haagens retterbod 1319 om biskop Jorund paa Holum,[2] som blev anklaget for, at han med gejstligheden havde anmastet sig de fattiges andeel af denne fangst. Item biskop Jon Halldorsens statuta af 1326,[3] som befaler, at saasnart den fattiges andeel overgaaer 4 rd. værdige, skal den deeles til jævnet imellem alle 4re tiendetagere, nemlig biskop, kirke, præst og fattige, hvorved de sidste taber anseelig og blev aldrig antaget, see videre det antegnede ved cap. I, § 5.

§ 4.

Skjertorsdag og langfreidag burde over heele landet helligholdes effter forordningen af 29de Maii 1764,[4] aldsaa bortfalder denne §^us.

§ 5.

Her burde den sidste deel af den 2^den §^us i sabbatsforordningen af 29de Maii 1744 ord for andet indföres og conbineres med denne om kirkefolkets forhold effter præken. Her kunde og straffen, om saa syntes, mitigeres[5] til 2 mk.

§ 6.

Det ord udfrittelser indbefattes i unyttige samtaler og kan derfore udelades. Til slutningen af denne articel kunde tilsættes: "Dog bör under straf af helligbröde ingen understaae sig nogen stæfning i private sager,

[1] Rekabálkur Jónsbókar. / *Lovafsnit om ilanddrevet gods i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 206.

[2] Réttarbót, lagaviðauki eða lagabreyting konungs. Rétt ártal er 1314. / *Ændring af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk* réttarbót. *Korrekt årstal er 1314. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 263–264 (Bréf Hákonar Magnússonar um Jörund Hólabiskup frá árabilinu 1299–1313); s. 318 (Réttarbót Hákonar Magnússonar 14.6.1314); Hákon 5. Magnússon háleggur, Noregskonungur / *Håkon 5. Magnusson, konge i Norge* 1299–1319; Jörundur Þorsteinsson (?–1313), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1267–1313; Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.

[3] *Íslenzkt fornbréfasafn* II, s. 612–614 (Skipan Jóns Halldórssonar biskups í Skálholti um afgjöf hvals þess, er fluttur verði í land á helgum tíðum og aðra heilagra daga veiði, 27.10.1326); Jón Halldórsson (?–1339), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1322–1339.

[4] Rétt ártal er / *Korrekt årstal er*: 1744. *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[5] Mildast. / *Mildnes*.

at forkynde paa helligdage eller andre unödvendige brever oplæse, og skal da forkyndelsen ansees for ulovlig."

De, som mod denne articel, ikke strax naar gudstjenesten er til ende, vil begive sig hjem fra kirken, burde straffes effter omstændigheder som sabbatens overtrædere, hernæst foran citered forordning 2. §us.

§ 7.

1° For grove folk og cannalier er det ingen straf om somerdage at staae 1 time i halsjern besynderlig for grofft opförsel, burde derfore sættes 2 à 3 timer. Naar helligdagsbröde straffes med saa höy pengemulct som för, löser man sig fra gabestok, i saadan tilfælde förste gang med 4 mk. og saa fremdeeles. Er reppstjor ikke til stæde ved kirken, burde præsten og medhjælperne drage omsorg for de skyldiges afstraffelse, som ikke altiid taaler at udsættes til anden tiid. Og i mangel af fattige bönder, hvis pligt det egentlig er, effter denne forordnings IXde cap. 13. § at sætte den straffskyldige i gabestocken, burde eenhver af de andre, som præst og medhjælper tilnævner, dertil være behjælpelige, hvis de ikke vilde være samme straff underkastede.

2° At straffe en, som ikke er udnævnet til tingvidne og lader sig see drukken paa böygde-, skatte- eller mantalstinge,[1] som for andre helligbröde, naar han ellers ingen fortræd gjör, synes alt for religieux. Betaler han 6 öre eller 24 sk. i tingviide[2] effter gammel skik, er straff nokk, og bör det effter loven anvendes til tinghusets reparation.

§ 8.

Her burde staae: "Brænnevin eller sterk drik for at afhænde eller tractere andre med, bör ingen etc." Ikke heller burde det föres til tinge under vahrernes confiscation og samme straf.

§ 9.

At dömme en skikkelig embædsmand, uden al skonsel, den förste gang han overvældis af drik (og det maaskee imod sin ville), fra sit embede, er alt for haardt. Hermed kan confereres forordning af 27de Maii 1744 dens 7. § om husbesögelser,[3] og effter mine tanker heller fölges. De verd-

[1] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

[2] Þingvíti. Sekt fyrir að mæta ekki til þings. / *Bøde for ikke at møde på tinget*.

[3] Rétt er ártal er / *Korrekt årstal er*: 1746. *Lovsamling for Island* II, s. 569 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

lige burde for slige forseelser mulcteres noget anseelig til justicecassen eller og nærmeste hospital, og straffen ved igjentagen forbrydelse fordobbles, hjælper sligt ikke, da burde denne articul 3ie gang i begge tilfælde först gjælde.

§ 10.

Gabestocke og træhæste maae være stærke og forsvarlig opsatte, i förstningen paa den meenige mands bekostning, hvis ikke justicecassen er i stand til samme at bekoste. Siden kunde de vedligeholdes af böygdecassen, naar samme var dertil formuende, medmindre disse reedskaber bleve formedelst gaardernes opsidderes skjödeslös opsigt ruinerte, som da paa egen bekostning samme burde reparere og sætte i brugbar stand. Hvo samme nedbryder, burde til tinge miste sin hud og gaae 3 aar i jern i tugthuset (see forordningen 1685, 26de Januarii[1] om dem, som skade lögtestolpene paa Kiöbenhavns gader), ellers bliver de ikke mod onde mænneskers overlast fredede. Der burde endog være macula[2] ved den, som gjorde slige justicens offentlige reedskaber overlast, og præmie af böygdecassen gives den, som opdagede misgjærningsmanden. Træheste burde og staae ved annex kirkegaarde, som burde være saa compendieux[3] byggede, at de magelig kunde opsættes og nedtages igjen, naar mand vilde.

§ 11.

Hver en opsidder paa den gaard, hvor kirken staaer, burde til denne ende være forsynet med et skydegevær samt tilhörende hagel og krudt, og reppstjor ansvarlig for denne articels opfyldelse. Hvert skud burde han faae betalt med 1 mk. (see jact forordning af ….[4]) Og skjönt hunden undgik, betales lige fuldt skud og straffböder af dens eyermand. Reppstjor, som udpantningen skal besörge, burde i dette tilfælde ikke gjöre det for intet, da han her intet oppebær af böderne. Ellers er articlen tagen af hovedsmand Poul Stigsens erindring 21ta Julii 1565,[5] siden af amtmand Laverens igjentagne og fornyet.[6]

[1] Hefur ekki fundist en sjá / *Er ikke fundet, men se*: *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. I. Deel, s. 431–435 (Fr. Om umaadelig Kiørsel og adskillig anden Uskikkelighed paa Gaderne i Khavn, 10.1.1685).

[2] Smánarblettur. / *Skamplet*.

[3] Handhægur. / *Praktisk*.

[4] Eyða í frumriti fyrir dagsetningu. / *Tom plads i originalen i stedet for datoen*.

[5] *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 403–408 (Skipunarbréf Páls höfuðsmanns Stígssonar um kirkjusókn og kirkjusiði …, 21.7.1565); Poul Stigsen (?–1566), hirðstjóri / *kongens befalingsmand på Island* 1560–1566.

[6] Endurnýjun Lafrentz amtmanns hefur ekki fundist en Pingel amtmaður lét lesa bréf

§ 12.

Her burde til sættes: "Paa hvert tingstæd, præste- og annexkirkegaarde." Hermed confereres den islandske lovs pag. 264–65,[1] men forordningen af 14de April 1694[2] synes i dette tilfælde meer applicabel,[3] saasom den er uden omsvöb nermere at fölge, skjöndt den ikke er indgiven her i landet. Ellers var ikke unyttigt, at hestefoelde blive holdte ved lige paa hver bondegaard, hvor de have tilforn været brugte effter loven.

Cap. IIIum

§ 1.

1° Denne articul synes at være alt for lang og kan vel deeles i 3 andre, hvoraf den förste endtes med disse ord: "Med troskab og ald muelig renlighed", og den anden begyndes med de fölgende: "Da det ikke er at formoede, at forældre etc." Den 3ie: "Forældre eller de, som ere i forældres stæd, böde etc." Den 1te kunde strax i begyndelsen saaleedes forandres: "Præst og medhjælpere bör tillige med repstjor have en fornöden alvorlig nijdkjær etc." — "og præsten disuden og allene i de ringe, men og i de fornemme folkes huse", hvormed confereres forordningen af 3ie Junii 1746 om hustugt, dens 3ie §us.[4]

2° Naar foreldre forsömme at andrage for reppstjor vanartige börns ulydighed etc., maa sysselmand og repstjor ej alleeneste have fuldkommen magt, men og være pligtige til saa snart etc. "at indfinde sig hos de forsömmelige forældre etc." Ellers synes jeg ex analogia legis,[5] at her skulde i stæden for "sysselmand have staaet: Skal dog præst, medhjælpere og repstjore have etc.", thi siden befaler articulen, at reppstjor al-

---

þessa efnis á Alþingi 1745. / *Amtmand Lafrentz fornyelse er ikke blevet fundet, men amtmand Pingel lod læse et brev med dette emne på Altinget i 1745. Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 254–255 (Upplesin bréf, 14.7.1745); Joachim Henriksen Lafrentz (?–1744), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1733–1744; Johan Christian Pingel (ca. 1713–1779), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1744–1752.

1 *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 264–265; *Jónsbók. Lögbók Íslendinga* (2004), s. 180–181.

2 *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. I. Deel, s. 690–692 (Fr. Om Løsnings-Penge af Qvæg og Bæster, som i indhægnede Marker (i Danmark) optages, 14.4.1694).

3 Viðeigandi. / *Passende*.

4 *Lovsamling for Island* II, s. 606–607 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

5 Með hliðsjón af sambærilegum lögum. / *Med henvisning til sammenlignelige love*.

leene og af egen myndighed skal paalegge den skyldige et större straff, hvis ikke det mindre hjælper. Dette kommer overeens med forordningen af 27de Maji 1746 om hustugt dens 14de §us. At alle foreldre uden forskjæl, som ikke kunde finde sig beföyede til at straffe i reppstjorernes overværelse sine börn, saasnart de befalede det, betale 1 rd., kunde blive for vidt extenderet, medmindre præst og medhjælpere samtykkede deri. Ellers er denne mulct tagen af forordningen om hustugt dens 23de §us, som er igjen tagen af Kong Haagens retterbod,[1] indfört i lovens frammfærslubalks 9de cap. pag. 180,[2] hvor saaleedes staaer: "De, som ey vil holde det, som repstjorene, NB. lovlig befale, betale en ½ mark, halvt til kongen og den anden halve deel til repstjoren, som tillegges de fattige" (ɔ: i reppen). Herved er at merke, at skjöndt een halv mark icke bör beregnes til meere end 4 mk. specie, saa betales den dog overalt i sagefald[3] til sysselmændene med 1 rd., hvilket saaleedes er, formeedelst deres fortolkning, siden blevet ved denne og fleere forordninger confirmeret.

3° At sætte alt for unge mænnisker i gabestok nytter ikke, anden straf er tjenligere for dem. Overalt er forordningen af 3. Junii om hustugt dens 14de articel i denne post meer tydelig, og burde derfor heller fölges.

4° Viidere kand denne articel give anledning til fölgende spörsmaal, som vissere maatte determineres: α) Om forældre skal betale 2 mk. for hvert af deris börn, förste gang de sættes i gabestok, eller og det skal kun skee 1 gang for deres förste barn, der bliver sat? β) Naar barnet först sættes, effter at det er kommet ud af forældrernes formynderskab, om forældrene da ogsaa bör betale disse strafböder? γ) Naar forældrenes slætte education[4] er aarsag til börnenes vanartighed, om forældre da bör i slige tilfælde ikke betale noget meere eller multeres höyere 2den og 3ie gang, nemlig saa længe og imedens börnene staaer under deres formynderskab?

[1] Réttarbót, lagaviðauki eða lagabreyting konungs. / *Ændring af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk* réttarbót. *Íslenzkt fornbréfasafn* II, s. 342–345 (Réttarbót Hákonar konungs háleggs um að Kristinréttr hinn forni skuli gilda, … og um ýmsar breytingar á Jónsbók, 23.6.1305); Hákon 5. Magnússon háleggur, Noregskonungur / *Håkon 5. Magnusson, konge i Norge* 1299–1319.

[2] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga* (2004), s. 146–147; *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 180.

[3] Sakeyrir. Tekjur konungs af sektum fyrir lögbrot. / *Pengebøde. Kongens indtægter fra bødestraf for lovbrud.*

[4] Uppeldi. / *Opdragelse.*

5° Naar denne articul blev beder udarbejdet og i fleere inddeelt, samt foröget med den 6te, 10de og 19. artikler af forordningen om hustugt, kunde den trykkes foran ved alle ABC böger, og hvert exemplar confiscation undergivet, hvori de ikke fantes indrykkede.[1] Ved denne articel kunde og confereres det, som er blevet antegnet ved cap. Ium dens 6. §, samt der alleguerte[2] forordning.

§ 3.

Skulde denne clausul, saa sandt hjelpe mig Gud etc., indföres i alle de skudsmaale og attester, som hereffter udgives, vilde eeder blive alt for gemeene, og det var at befrygte, at Guds allerhelligste navn derved alt for offte blev misbrugt og vanhelliget. Her gjör concipisten[3] heller ingen forskjel imellem den, der har fidem publicam[4] og i slige tilfælde een gang for alle har aflagt eed, og den gemeene mand. Ellers kunde i steden for eeden staae under hvert skudsmaal: "Dette mit vidnesbyrd vil jeg med saligheds eed bekrævte nær forlanges." Skulde siden skudsmaalet befindes falsk eller tviflsomt, og udgiveren, som for slig attest blev tiltalt, vægre sig dets sandhed med eedsaflæggelse at bekrævte, hand da blev anseet for en offentlig lögner og stoed ikke meer til troende.

Hvad, der viidere burde staae i een lovskikket attest, burde her bestemmes, og den, som antog nogen uden saadant lovligt attest i tjeniste, burde straffes effter de i landet vedtagne love, nemlig saa meget som een tjenistetiendes lön belöber sig almindelig for 1 aar til böygdecassen, og hvis tjenistetienden hörte en anden husbond til, da burde slige böder fordobbles, og de halve tilhöre cassene alleene. Ved denne articel conf. den 26de § af forordningen om hustugt.

§ 4.

Saafremt tjenestefolkes misgjerninger eller forbrydelser ikke skee med husbondens raad, minde eller villje, bör han ikke svare til samme.

§ 5.

Her ved denne articel, som burde deeles i flere, maa observeres:

1° I dette tilfælde er her den fastsatte tiid at staae i gabestokken for kort, og straffen i saa maade for ringe for igjentagen ulydighed og foragt,

[1] Á spássíu í lokagerð en ekki getið í afritinu / *I marginen i den endelige redegørelse, men ikke angivet i kopien.*: NB. disse 3de anført § synes ikke passende i en politieforordning.

[2] Tilgreinda. / *Anførte.*

[3] Höfundurinn. / *Forfatteren.*

[4] Traust hins opinbera. / *Offentlighedens tillid.*

der neppe kunde forsones med nogen pengemulct som anden forseelser, confereres forordningen om hustugt, dens 21de §us.

2° Myndige og voxne tjennere eller tjenistepiger, burde ikke piskes af husbond med vaand[1] eller riis, langt heller med tamp, böyelig kiep eller svöbe, see forordningen om hustugt, dens 16de samt 24de §§. Item dens saakaldede Bessestæds samþykkt 7de §us.[2]

3° Her burde gjöres forskjel paa virkelig at slaae og true med slag. I begge tilfælde er straffven förste gang alt for hard, og burde her heller fölges den 18de §us i forordningen om hustugt. Ligeledes at sysselmanden uden appell paalægger de böder og straffe, hvorved eens velfærd samt ærlige navn og rygte blive læderede.[3]

4° Confirmerede börn, ubeslægtede 14 til 15 aar gamle, kand her vidne.

5° Hvorfore skal husbond og madmoder, naar nogen af dem bliver anden gang slagen af sine tjenistefolk, oppebære mindre straffeböder end förste gang.

6° Med denne articel kan lignes den 9de, 10de og 14de §§ af bemelte forordning om hustugt, angaaende husbönders myndighed over sit tjenistefolk, samt de sidstes straf for obstination[4] og ulydighed. Her safner mand paa dette stæd den 16de, 17de, 21. og 22. §§ af samme forordning, som her burde indrykkes.

§ 6.

Denne articul kunde saaleedes meer tydelig sættes: "Ingen af hvilken stand etc. — maa formedelst overkjöb,[5] gave, gode löfter eller og med at dadle husbond eller condition lokke nogen mands tjenistetiende etc. — og ikke har sin tjeniste opsagt, hvormed han ellers havde været fornöyet. Overbevises nogen etc."

Articulen er ellers tagen af forordningen om hustugt, den 12. §us, som grunder sig paa Bessestæds samtykkt af 1685 dens 7de §us.

§ 7.

Her i landet omskiffter man aldre tjeneste uden en gang hvert aar, altsaa behöves derom ingen ny lov, ellers, saasom det befrygtes, at denne politieforordning vil give anledning til, at saasnart en retskaffen husbond

[1] Vöndur, þ.e. með hrísvendi. / *Vånd, dvs. risknippe.*
[2] *Lovsamling for Island* I, s. 433 (Anordning om Adskilligt Politiväesenet m. v. vedkommende. Bessastad 2.4.1685).
[3] Skaðað. / *Skadet.*
[4] Þrjósku. / *Genstridighed.*
[5] Of há laun. / *For høj løn.*

bruger effter samme den myndighed og opsigt, ham med rette tilkommer over sine tjenere, vil formodentlig ingen tjene de strænge husfædre, men alle söge heller at tjene de læmfældigere. Saa, for at forekomme den store uleylighed sligt vilde foraarsage, synes i förstningen ikke utjenligt at forlænge omvæxlingstiiden til hvert andet aar, saafremt husbonden selv vil beholde tjenistetiendet og holder det ellers ved lön, klæde og föde forsvarlig. Men de tjenistefolk derimod, som ikke vil taale en retmæssig husdisciplen og af ingen anden aarsag opsiger tjenisten, burde repstjore stanse og lade fremdeeles i samme pladtz forblive. Tjenistetyendets omvæxling imellem tvende husbönder, bör ikke paa andre stæder tillades, end hvor de boe hinanden saa nær, at ombyttelsen kan skee hver uge. Den sidst i articulen arbitraire[1] mult kan bortfalde.

§ 8.

En duelig arbejdskarl kan gjerne opslaae 5 eyresveller[2] om ugen. Bessestæds samtykkt § 14 og laugmand P. Vidalins concept[3] sætte det samme, og der gives mange, som opslaae större stk. land i samme tiid. Kallen burde og forsvarlig kunde forrette al landtjeniste effter gammel skik og boemandsregler (kaldede Boelov)[4], som vel ikke ere authorizerede og differere i adskillige poster, men kommer dog i fleste stykker overens (samt roe til söes), NB. hvor sligt behövede.

§ 9.

Effter denne articel koster 1 tjenistekarl hosbonden hvert aar hen imod 24 rd., som hand dog fornemmelig og alleene maa holde den korte sommertiid for höeavlingens skyld, som kun (i det lengste) varer 12 uger. Og naar landbonden vil den korte tiid holde en kjöbemand[5] i hans stæd,

[1] Byggt á mati. / *Skønsmæssige*.

[2] Eyrisvöllur. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Eyrisvöllur. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk* eyrisvöllur.

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720); Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1705–1713, 1716–1727.

[4] Búalög. Safn gamalla reglna, einkum um verðlag, mælieiningar og hvers konar venjur í viðskiptum og landbúnaði. / *Búalög. Samling af gamle regler, især om prisniveau, måleenheder og alle slags sædvaner i handel og landbrug*. Sjá/*Se*: *Búalög eður verðlag fornt og nýtt á flestum þeim hlutum, sem seljast og kaupast á Íslandi*. Hrappsey 1775.

[5] Kaupamaður. Maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemand. Mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamaður.

koster samme effter fölgende capitels 24de articul 8 rd. i croner og effter en anden lov, der kaldes Bessestæds samtykke, 6 rd. specie (det er at forstaae, naar en bliver bestandig eller den heele höslætstiid paa et stæd). Den övrige tiid af aaret kunde bonden selv magelig forrette det arbejde, tjenistekarlen gjör, som hand da maae underholde for intet. Hvorfore og nu om stunder alle forstandige bönder, som holde kjöbemænd i höyslætten, og hvis noget arbejde ved gaarden forefalder, der i en hast maa afgjöre, leye de dertil arbejdere à parte.

Viidere da landvæsenet var i forrige tiider i ulige bedre tilstand end nu, og eenhver arbeydskarl viidste at svare det ham i loven foreskrevne arbejde, blive de beste tjenistekarle aflagte med 2 rd. specie eller 10 öre. Hvilket siden er blevet stadfæstet ved forbemelte Bessestæds samtykke dens 10de §, men forhöyet i Paul Vidalin concept til politieordning 1720, som siden er paa mange stæder opstiget til 4 rd., uagtet at nu i vore tiider ere de tjenistekarle rare, som (naar vii undtage nogle faae og det i særskildte poster) forstaae at gjöre forsvarligt arbeyde. Ja, de fleste gjör det heel slet og svare dog ikke det halve imod det i forrige tiider foreskrevne. Saa er det ej billigt, at tjenistekarlen nyder höyere lön nu end för, helst effter som landets fattigdom er ulige större nu end da, og ingen hosbond kand uden stor tab holde tjenistekarle. De 8te alen vadmel burde være af den sort, som kaldes gjaldavod,[1] karlen burde og have 2 par vanter.

§ 10.

En arbejdskarl, som kand gjöre af nyt eller og reparere bondens boehave, har derved i mange maader bedre og mageligere end en anden slet og rett. Derfore kand den förste nöyes med 1 slette daler meere lön end den sidste. Denne articel er tagen af Bessestæds samtykke 10. § dog egentligen af Paal Widalins concept, som er i denne post alt for spendabel.[2]

§ 11.

Tjenestekarl bör ikke eje andre heste end dem, han bortlejer til boesiddende folk, og hosbond ikke pligtig at skaffe andre af tjenerens creaturer græsning end de, han selv haver betalt tjenestetiendet i sine lön.

Herved kan anmærkes: I gamle dage blev hyrden, som gemeenlig var en træl og vogtede husbondens qvæg, tilladt at indhegne et ufrugtbart stykke land, gjöde det og rögte, hvorpaa hand til nöd kunde foere par

[1] Gjaldavoð. Gjaldgengt vaðmál. / *Vadmel, som kan bruges som betaling. Islandsk* gjaldavoð.

[2] Rausnarlegur. / *Rundhåndet*. Í afritinu er bætt við / *I kopien er tilføjet*: For hosbondens pung.

lam eller fleere, efftersom huusbonden var ham meer eller mindre gunstig. Hvilket indhegnede stykke land kaldtes "þrælagierde",[1] hvoraf jeg paa mangfoldige stæder her i landet har seet levningerne. Saasom nu dette tjener til jordforbedringen, saa kunde huusbonden tillades at give sine tjenere i deres ledige timer frihed og frelse til paa samme vilkaar at foere og underholde sine faar. Ellers synes concipisten har havt for öyne den samme stats raison som i Danmark og Norge, hvor det strængelig forbydes, at nogen bondekarl maa af hans huusbond accorderes part af gröden. See forordning 19. Febr. 1701.[2]

§ 12.

En duelig tjenestepige kand gjerne samle höe effter 3 slige höeslætsmænd, som den 8. articel ommælder. Laugmand Widalin siger i offtbemelte concept, at tjenestepigen bör forarbejde til skikkeligt og brugtbart vadmel 6 pd. uld ugentlige.

§ 13–14.

Ere gode. Begge tagne af fornevnte P. Widalins concept. Ellers plejer en ordineer tjenestepige at faae 5 al. strie,[3] 1½ al. af 10 fj. lerret, uld til 1 par strömper, 1 par sokke og vanter og desuden 10 al. i lön eller 2 mk. croner, hvormed baade huusbond og tjenestepige kunde i visse maader være beder tjent. Bessestæds samtykke siger, den bör have 5 al. vadmel, 5 al. strie og derforuden 4 mk., som nesten kommer overeens med det andet.

§ 15.

Jeg frygter, at endskjönt den sidste clausel af denne artikul er billig, saa vil den dog give tjenestefolk anleedning til adskillige disputer og gjöre den med artikulen intenderede reformation til intet.

§ 16.

Ved denne articel kunde skee undersleb, thi maden kunde, den gang ransag eller syn skeede, være forskillig god eller slet fremfor de andre tider, naar maden ikke blev besigtet. Her kunde paa dette stæd indföres en ny articel af följende indhold: §. "Tjenestekarl eller -pige maae ikke understaae sig at begjære af sine husbönder eller madmoder kammer eller sængestæd for sig alleene, men skal sove hos de af deres medtjenere, huus-

[1] Trællegærde. Islandsk *þrælagerði*.

[2] *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. II. Deel, s. 23 (Fr. at ingen enten heel eller saakaldet halv karl, som tiener Bonden, maae nyde nogen Sæd, hvad Slags det og være vil …, 19.2.1701).

[3] Strigi. / *Groft lærred, sækkelærred*.

bond eller madmoder finder for got selv at befale. Hvo herimod gjör (uden gyldig aarsag) straffes effter næstforegaaende 16de art."

§ 17.

Hvad her gjælder om tjenestefolk, gjælder og om alle de andre, bonden skal föde. Ellers burde her og indsettes en anden nye articel om de huusbönder, som af en umenniskelig karrighed lade sine tjenestetyende, börn eller gamle folk crepere af sult eller döe af vanrögt og maverhed.

§ 18.

Her burde staae: "Maa til ingen för sælge end sin huusbond, om hand samme vil kjöbe." Ellers synes ubilligt at forbyde en sparsom tjenere, der svarer lovarbejde, at sælge det hand levner af sin udvigt,[1] og ikke selv behöver af smör, fisk etc. Andet er det, hvor ingen udvigt er, der burde maden hverken sælges eller bortgives af tjenestefolk. Articlen er tagen af Bessesteds samtykke 11. §us.

§ 19.

Her kunde tilsættes: "Og bör desuden staae til rette for alt det forsömte."

§ 20.

Naar tjenestefolk formedelst drukkenskab tilföyer sin huusbond större skade, end den her i articlen determinerede mulct tilstrækker, saa burde de altid erstatte sin huusbond det derved foraarsagde tab. Men saafremt disse 5 f. skal ansees som straffeböder, saa burde de snarere tilhöre böygdecassen end huusbonden. Ellers bör effter min meening det slags drukkenskab ikke straffes i deslige tilfælde.

§ 21.

Tjenestefolk, som sælge NB. "sine umistelige" hverdagsklæder, burde betale deres halve værdie til böygdecassen og hosbonden den derved foraarsagede skade.[2] Men sælger han fiskereedskab, bör den det kjöbte samme igjen uden vederlag erstatte og betale igjælden[3] etc. Hvad som hellst tjenestetiendet til oppassning, brug eller forvaring betroes af huusbond eller madmoder, og det brækkes eller bortkommer af vanrögte, misbrug og vanvare, burde den tjenende igjen erstatte eller betale dets

[1] Útvigt. Matarforði sem hefur verið veginn út (skammtaður) til ákveðins tíma. / *Madforråd, som er vejet ud (rationeret) til at række til en bestemt tid.*

[2] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Thi naar tjenestetiendet har klæder i overflödighed, har det fuldkomet frelse til at give eller sælge eet eller fleere af dem.

[3] Ígjald. Skaðabætur sem nema andvirði þess stolna. / *Erstatning, de stjålne tings fulde værdi.*

fulde værdie. Ligeledes al den skade huusbonden i andre tilfælde tilföyes ved de tjenendes forsömmelse eller uagtsomhed. Men skeer det af svig, skjödeslöshed eller dovenskab, burde det disuden effter befindende omstændigheder straffes. Articlen er tagen af laugmand Vidalin concept, Bessestæds samtykke, samt forordningen om huustugt, 21de §us.

§ 22.

"Tjenestefolk maae ikke tilegne sig etc. kjörfiske",[1] tilsættes: "eller noget af madfisk."[2] Og for at hemme og afskaffe disse af tjenerne sig selv tiltagne rettigheder burde tilsættes: "Hvo, der gjör imod denne artikel, straffes som for utroskab eller tyverie, effter derved befundne omstændigheder."

Paa dette stæd kunde og tilsættes en ny articel af fölgende indhold: "Ingen huusbond eller madmoder bör være tilladt at efftergive sine börn og tjenestefolk for at gjöre vane deraf visse dage eller tider af aaret (som löverdags afftener om vinteren, sögnedagene imellem juul og trekongers) for at forrette sit eget og ikke huusbondens arbejde. Ligeledes skulle herved være forbudt og afskaffet den gamle skik, som paa visse stæder endnu vedvarer og holdes for huusböndernes pligt, at give sine folk de saakaldede sommer- eller nytaars gaver. Hvo herimod gjorde burde betale gavens værdie til böygdecassen.[3] Dog maatte ingen huusbond eller madmoder formeenes i begge tilfælder, ved givne lejligheder at betænke de af deres folk, som sig med særdeeles fliid eller troeskab fremfor de andre udmærke, dog uden at gjöre deraf aarlig fastsat skik eller vane." Her savnes og den 22de art. af forordningen om huustugt.

§ 23.

Herved anmærkes:

1° Denne articel burde angaae saavel tjenestepiger som karle og drenge.

[1] Kjördráttur. Fiskur sem sá á sem dregur en kemur ekki til hlutaskipta. Undir hann féllu eingöngu fisktegundir sem lítið veiddist af, svo sem karfi, lýsa eða koli. / *Egentlig "vilkår fangst". Fisk, som tilfalder den, der trækker fiskelinen ind, men som ikke indregnes i andelene af fangsten. Det var udelukkende fiskearter, som der ikke blev fanget meget af så som rødfisk, hvilling eller rødspætte.*

[2] Kjördráttur var einnig nefndur matfiskur. / *Kjördráttur (vilkårlig fangst) blev også kaldt madfisk.*

[3] Á spássíu í lokagerð en ekki getið í afritinu / *I marginen i den endelige redegørelse, men ikke noteret i kopien*: Synes ikke kand indföres i forordningen at forbyde frivillige gaver, som desuden ikke i landet gjör nogen merkelig uorden.

2° Alle de, som rejse fra Nord- til Sönderlandet til fiskevær,[1] burde förend de rejste hjemmen fra, have sin tjeneste lovlig opsagt og burde ingen bortfæste sig til andre, förend hand havde sin forrige tjeneste effter loven opsagt, ellers burde den indgaaede fæstecontract og lövte med den sidste agtes ulovlig og intet gjælde.

3° De af tjenestetyende, som vil fæste jord, optage ödegaarde etc., maae för opsigelsesterminen være betænkte derpaa. Altsaa er den exception af liden nytte.

§ 24.

Tilsættes. "1° Haver bonden fleere fuldvoxne og arbejdsföre sönner eller datter, end hand til sin huusholdning nödvændig behöver, være pligtig, naar en anden væderhæfftig dannemand i samme sogn eller herred trænger til tjenestefolk og kan formedelst mangel af samme ikke ved boe holde, effter sysselmands og repstyrers tilsigende samme at overlade paa vedtagne conditioner."[2] Forordningen om huustugt 12. §us.

2° Dog skal det barn, fostersön eller [foster]datter være pligtig at tjene hos deres rette foreldre eller fosterforeldre, naar de fremför andre deres tjeneste behöver og derom i tide advares. Forordningen om huustugt 13. §us.

§ 25.

Med denne articel confereres forordningen om huustugt dens 20. §. Ellers burde i stæden for disse ord, og haver ikke opsagt sin tjeneste: NB. "Til vertidens[3] ende etc." sættes: "Til den i dette capitels foregaaende 23. § fastsadte og rette opsigelsestermin, da skal han have etc."

§ 26.

Nu löber tjenestefolk bort "uden skjellig[4] aarsag", kunde tilsættes. Item: "Den har huusbond strax at angive for repstjor, som uden ophold hannem har at opsöge og anholde, at hand vedbörligen vorder straffet." Endnu: "Nægter huusbond det bortfarende tjenestetyende attest, skal præst- og repstjoreattest være ligesaa gyldigt." Forordningen om huustugt, § 26. Her ved denne artikel anmærker man:

1° At de gamle islandske love, fornemmelig Graagaasen,[5] straffe med 3de marker (det er 6 croners böder) den, som antager i tjeneste en anden

[1] Verstöðva. / *Fiskerlejer*.
[2] Skilyrði. / *Betingelser*.
[3] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.
[4] Gildrar. / *Gyldig*.
[5] Grágás. Lagasafn frá þjóðveldistímanum. / *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*.

mands virkelige tjenestefolk. Men de nyere retteböder[1] med tjenestetyendes et aars lön.

2° Dobbelt arbejdssinkelse, fornemmelig om sommerdage, belöber sig til meer end den af concipisten her bestemte 4 sk.

§ 27.

For ordens skyld burde her nöye bestemmes, hvorleedes den burde forholde sig, som manglede opholdsmidler, og burdte repstjor have dermed indseende, endskjönt der ikke blev klaget over. Jeg synes billigt, at al den tid huusbond ikke kan föde sit tjenestefolk, skal han være det ansvarlig for kost eller dets værdie, medmindre slig uformuenhed foraarsages med ulykkelige hændelser, effter at det var kommet i hans tjeneste. Ellers er denne articel tagen af P. Widalin concept og forordningen om huustugt, dens 25. §[us].

§ 28.

Her maa gjöres forskjæl paa, om tjenestetyendet strax besinder sig og lader sin tiltænkte huusbond det vide, eller og den bliver med alt reent borte. I förste fald, naar husbonden det ellers vil efftergive, kand de af concipisten effter Danske lov her satte böder være tilstrækkelige, ellers ikke. I sidste fald bör det straffes effter Graagaasen med 3 marker eller 6 croner,[2] og bliver det da ongefehr det samme som et aars lön fordoblede.

§ 29.

Foruden 4de parten af 1 aars lön bör huusbonden skaffe tjeneren en anden antagelig plats, nemlig naar den opsiges uden gyldige aarsager. Men vil huusbonden först til rette fardag[3] ikke imodtage den fæstede tjenestetiende uden at lade samme det i forvejen vide, burde den tilfulde erstatte den sin lön og kostpenge, hvis den ikke kan faae andenstæds tjeneste. Tjenestetienden, som ligerviis forholder sig imod huusbonden, erstatter ham deraf al foraarsaget skade.

§ 30.

Naar forsömmelse befindes hos sysselmand eller repstjor, bör de hver for sig uden andre böder erstatte tjenerens 1 aars lön. De bör og have vaaget öye med, at de bedre formuende hverken fæste eller holde fleere

[1] Réttarbætur, lagaviðaukar eða lagabreytingar konungs. / *Ændringer af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk* réttarbætur.

[2] Í afritinu segir / *I kopien står*: 4e rd. croner.

[3] Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

i sin tjeneste, end de nödvændig behöve og til alle aarets tider kan forsyne dem med det arbejde, som dem selv og statens beste kan være umisteligt, at ikke de mindre formuende skal mangle etc. Med denne § confereres forordningen om huustugt 23de §, og disuden kunde her indföres samme forordning 6. og 33. §.

§ 31.

Sine övrigheds befalinger tilsættes: "Som den i kongens navn eller pro officio[1] haver at paabyde." Naar den undergivne viser mod sin övrighed offentlig foragt og bruger onde ord etc., kan han taale at pidskes med svöbe etc. Ellers er den straf ikke vel læmpet effter ærekjære bönders tænkemaade her i Island.

Cap. IV.

§ 1.

Ubekjendte udenherrets betlere og omlöbere kan ikke tilbydes eller sættes (NB. allermindst af repstjorer) i tjeneste i den rep, de paagribes. Burde derfor tilsættes: "De, der ere bekjendte og höre til det sogn." Conf. infra, hvad noteret er ved hujus cap. § 18. Viidere kunde denne articel give anleedning til at spörge: Hvoraf skulde de fremmede betlere, som saaleedes paagribes i en rep, i de 6 maaneder sysselmanden ikke kan faa dem fæstede til tjeneste, underholdes eller af hvem?

§ 2.

Naar en rep i herredet er saa fattig og udarmet, at den ikke uden böndernes ruin kan forsörge eller underholde reppens fattige, og andre repper i samme herred baade have færre nödtörfftige og derhos meget fleere formuende bönder og fölgelig overflödigt til sine vanföres underholdning, saa synes ikke ubilligt, at den eene rep kom den anden til hjelp, effter övrighedens dispensation og eragtning. Og var det gjörligt, holder jeg ulige bedre, at ingen, hvad svaghed han endog har, burde tillades at rejse paa betlerie, men burde nedsættes og alle arbejdsföre i tjeneste, om det ikke var uden for föden alleene. Thi saa længe omflakkende betlere ere privilegerede, saa længe er umueligt at forekomme misbrugen deraf. Skaden for publicum er öyensynlig.

Denne articel kunde forandres saaleedes: "Hvem, der laaner eller lejer betlere eller landlöbere, som ingen pas kand fremvise, for at fortfare[2]

[1] Í krafti embættisins. / *I embeds medfør*.
[2] Halda áfram. / *Fortsætte*.

med sit betlerie, heste, skyts eller færge, give etc. Men befindes saadanne betlere uden andres hjælp og assistence at være komne til et fræmmet herret, forholdes med hans transport til sit rette stæd, som foran i næste capitels 22. § mældes om undvigte tjenere."

§ 3.

Herved betænkes: En boer 20 aar i et syssel, hvor han til nöd slaar sig igjennem uden hverken at være reppen til nogen besynderlig byrde eller opbyggelse, saasom hans börn da alle ere umyndige og ikke arbejdsföre. Saa snart de voxe til, flötter han bort med dem til et andet syssel, hvor han strax begynder at komme sig got og yder der ligesaa fuldt som nogen anden, baade skatte og tiende i samfulde 15 aar. Derfra flötter han sig igjen til det tredje syssel, hvor han i sin velmagt opbygger reppen, som en nyttig borger udi 12 til 15 aar. Dereffter kommer han til sagters.[1] Hans börn döe bort, hvor de have tjent sine beste aar, og han selv bliver til sidst gandske arm og vanför. Nu skal han effter denne articel flöttes til det syssel og rep, hvor han længst haver boet og dog gjort liden eller ingen nytte og blive der alleene til byrde, hvilket synes ubilligt. Men alle disse reppe burde pro rata[2] underholde ham og skikke sit tillæg derhen, hvor hans opholdsstæd bliver i et af disse sysseler. Dette sidste kommer overeens med vor praxis her i landet.

§ 4.

Hermed confereres den islandske lovs pag. 171 et 175,[3] hvoreffter den skyldige betaler i slige tilfælde fulde manneboed[4] og tegngjælde[5] til kongen. Sidst i articlen burde staae: "Naar lemmer saaledes fryse, at man derefter stædse bliver vanför."

§ 5.

Er tagen af den islandske lovs pag. 175.[6]

§ 6.

Hvo, som imod denne articel flytter en fattig mand, burde i förste fald betale 2, men i sidste 4 mk. Anmærkes: Siden solens nedgang ikke skeer

[1] Hægir á honum eða fer aftur. / *Gå det langsommere eller tilbage.*

[2] Hlutfallslega. / *Forholdsmæssigt.*

[3] *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 171 og 175; *Jónsbók. Lögbók Íslendinga* (2004), s. 143 og 145.

[4] Manngjöld. Bætur fyrir veginn mann, greiddar erfingjum hins vegna. / *Mandebod. Bøde for dræbt mand, betalt til hans arvinger.*

[5] Þegngildi. Bætur til konungs fyrir veginn þegn. / *"Undersåtsværdig". Erstatning for dræbt undersåt.*

[6] *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 175; *Jónsbók. Lögbók Íslendinga* (2004), s. 145.

paa alle stæder her i landet til samme tid, men meget forskjellig, saa kunde dette ord give anleedning til disputer og kunde derfore sættes: "Efter at solen er udgaaen af horyzonten." I loven heeder det pag. 176 "efter at sol er sett."[1]

§ 7.

Naar den vanföre bliver dödelig syg, er articulen god.

§ 8.

Er god.

§ 9.

I stæden for "næste aar, hvor deres forældre etc.", kunde sættes, "hvor faderen har avlet barnet." Den ratio,[2] hvorfor alle love eenstæmmig byde, at spædebörn bör effterfölge moderen, er at hun giver sit diiende barn patte, og hvor det ikke skeer, saa har ikke heller den lov stæd, nam sublata ratione legis tollitur ejus effectus.[3] Altsaa burde ikke et barn, skjönt det er umælende, for at effterfölge moderen, naar hun er vanför selv,[4] blive den rep til byrde, hvor det ikke er avlet.

§ 10.

En fader burde ikke slaae haanden af sit barn, enten det er pige eller dreng, förend det er fulde 16 aar, hvilket og samstæmmer loven og den almindelige praxis. Desuden burde ved denne articel fastsættes, hvor meget en tjenestekarl eller -pige bör aarlig give af deres lön til vanföre foreldres underholdning, besynderlig naar de ikke tjene i den rep, hvor foreldrene ere. Jeg meener alt uden nödvændige klæde og föde.

§ 11.

Hvor lang eller kort tid den her i concepten kaldede rimelige tid for og effter barnefödselen skal være, maa af landphysicus nöyere determineres, saa og hvorvidt denne artikul kunde være grundet.

§ 12.

Bör staae "reppens almisse og hjelp" i stæden for "almisse og reppens hjelp". Her bör hvert aar komme i betragtning, hvor meget nytte det fattige barn kan gjöre den det underholder etc., som altid burde formindske tillægget eller medgifften.

[1] Eftir að sól er sest. / *Efter solnedgang*. *Lögbók Íslendinga* (1709), s. 176; *Jónsbók*. *Lögbók Íslendinga* (2004), s. 145.

[2] Forsenda. / *Forudsætning*.

[3] Því að ef forsendur laganna bresta missa þau gildi sitt. / *Hvis lovens forudsætning mangler, forsvinder dens kraft*.

[4] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Og ikke her i Island giver sine börn patte.

§ 13.

Denne articel er tagen af den 11. § i forordningen om huustugt.[1] Ved enden af denne articel kunde tilsættes: "Dog burde den tjenestetiende, som i saa maade fæster sig bort af den rep, hvor det er opdraget i förste 5 aar, om det er ugifft, være pligtig til at indfinde sig igjen, saasnart deris repstjorer kalde den hjem, og det skeer i tide, saafremt de siden vil nyde derfra underholdning, hvis de blive vanföre og fattedes samme."

Her kunde og en ny articel tilsættes angaaende, at udenreps barn, som der af en privat, dog uden reppens hjælp, bliver opfostret og strax effter sine umyndige aar vanfört, bör ikke der videre nyde sin underholdning, men henskikkes til den rep hvor det er avlet og födt.

§ 14.

Denne articel er alt for lang og bör deeles i to. Den sidste begyndes med disse ord: "Dersom nogen bonde eller den, som boer etc." Nu strax at afskaffe uden forskjæl alle lösemænd,[2] holder jeg betænkeligt. Derfore kunde ved articlen 1ste deel anmærkes fölgende:

1° Gives der gamle bemidlede lösemænd, besynderlig ved söekanten, som hverken meer due til at tjene bonden, ikke heller ere got skikkede til at antage jord eller optage ödegaarder. Men drive for nærværende tid fiskeriet med större force end bonden heele aaret igjennem, uden hans præjudice,[3] hvoraf de rigelig svare skatter og tiender til vedkommende effter loven.

2° Ville det i denne tid blive heel vanskeligt for repstjore effter denne articul at skaffe alle de lösemænd, som hverken kan eller vil give dem i tjeneste hos bönder, men vil heller udvælge at fæste jorder eller optage ödegaarde, antagelige boepæle og dertil nödvændig behövende tjenestefolk.

3° Der ere og til for nærværende de lösemænd, som derved underholde enten sine vanföre foreldre eller andre nærbeslægtede, som ikke var for dem gjörligt alleene med de lön, de ellers fik som tjenere i andres bröd, har heller ikke noget lösegods, som kunde strække til deres underholdning. Naar nu saadan en löseman tilbyder bonden sin tjeneste, tillige med den han haver at forsörge, og ingen af reppens bönder vil paa de vilkaar antage hans tilbud, skal da hans gamle fader eller moder, ved at skikke deres sön i tjeneste derved betages hans assistence. Og de föl-

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[2] Lausamenn. / *Løsarbejdere*.
[3] Skaða. / *Skade*.

gelig dömmes paa repen, eller og sönnen, som er lösemand, hvis tjeneste ingen synderlig behöver, straffes effter fölgende articel som lösgænger, naar han paa anförte ærlig maade ernærer sig og tillige underholder sine vanföre og ellers nödlidende foreldre.

4° Skulde hukkertfiskeriet fremdeeles fortsættes og drives ved landets egne indvaanere, da synes disslige lösemænd dertil meget tjenligere end böndernes tjenestekarle fra oplandet,[1] hvorved landbruget lidet forbedres.

5° Synes jeg for resten, det saakaldede laugmand Paul Widalins concept,[2] angaaende denne post baade ret billig og fornufftig overlagt.

6° Den sysselmand, som effterdags tillod nogen anden imod loven lösemand at være, burde uden al skonsel tiltales og straffes effter forordningen om hustugt dens 15de articel. Til den sidste deel af articlen burde tilsættes:

"Hvis herudi befindes hos repstjorerne nogenslags mangel af tilbörlig opsyn, eller og han veigrede sig at give sysselmand eller övrighed böndernes forhold og overhörighed tilkjende, straffes dobbelt saa haardt som bonden. Og hvis aarsagen hertil kunde findes hos sysselmanden, böder han uden andre böder dobbelt imod repstjor til sin vedkommende övrighed, som da tillige oppebær de böder, repstjor bör svare."

NB. De, der söge at eludere[3] kongens lov og forordninger, bör straffes dereffter, som maaskee concipisten har i dette tilfælde agtet for haardt, skjönt det kommer overeens med dem foran citerede 15. art. om samme tilfælde.

§ 16.

Denne articel vil give mangen en duelig lösemand, besynderlig dem, som ere proprietairer og ved söekanten have hidindtil drevet fiskeriet saavel landet som de handlende til stor fordeel, anleedning til at give alting tabt og leve af sine midler effterdags i örkeslöshed, hvorved han som för var nyttig, nu gjöres gandske unyttig læm for staten.

§ 17.

Der kunde gives skikkelige og lastvare[4] enker af almuefolk, som ikke vel kunde beqvemme sig til at tjene som piger hos bönder. Disse accorderer

[1] Úr uppsveitum, byggðum sem liggja inn til landsins, fjarri sjó. / *Fra landbrugsområderne, der ligger inde i landet væk fra kysten.*

[2] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720); Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1705–1713, 1716–1727.

[3] Sniðganga. / *Omgå.*

[4] Dyggðugar og ráðvandar. / *Dydige og redelige.*

sig til huusrom, foeder og græsgang for 1 koe hos en skikkelig bonde et aars viis eller længer for at ernære sig af. At formeene en disse slig uskyldig levemaade, hellst naar de ikke kan gifftes igjen, synes for haardt, som dog kunde effter denne articul paastaaes, og burde samme derfore nöyere blive determineret.

§ 18.

Ved denne artikul anmærkes:

1° At tilbyde eller strax tage i tjeneste en fremmed lösgænger og ubekjendt, som ingen pas eller skudsmaal kan vise, gaaer ikke an, thi det kunde lettelig være saadan en, som næstforegaaende capitel § 25de dicterer tugthuusstraf for eller anden undvigt skjælm, uböde- eller fredlös mand,[1] som effter loven bör straffes. Hans transport tilbage skeer paa det syssels bekostning, hvorfra han er undvigt. Men den sysselmand, som imod denne forordning og andre kongel. love tillader sine syssels indbyggere lösgængerie, burde anderleedes straffes, end her staaer, og desuden for hver betale 1 rd. Hermed kand confereres det sidst anmærkede ved dette capitels 15. §.

2° Det andet, som ved denne artikel er at mærke er dette, at her bliver sysselmanden dömt uden at være kaldet til forhör. Der ere mange tilfælde, hvor sysselmanden har gjort al sin pligt, og en omstripende betler dog kommer ud af hans syssel. Her kunde altsaa proponeres en middelvej, nemlig at landfogden effter vedkommende amtmans ordre indeholdte böderne, og det disto heller som landfogedembedet ingen kjændelseskrafft medförer. Böderne kunde og af amtmanden eller vedkommende övrighed forhöyes og formindskes effter meere eller mindre andeel, sysselmanden befandtes med undersögningen at have havt i forsömelsen.

§ 19.

Her burde gjöres forskjæl paa den, som förste gang bliver befunden at have benyttet sig af en eller fleere af disse practiqve, og hiine, som have streiffet heele landet igjennem og fast allevegne brugt slig adfærd. For dem er straffen alt for lemfældig, men for de förste vel haard. At sætte dem i halsjern synes nok, men befindes forseelsen at være qvalificeret, da at miste sin hud, som her i landet paa mange stæder skeer med svöber, hvor ingen skov er i nærværelse, og fölgelig ingen riis at bekomme. Alt-

[1] Óbótamaður eða friðlaus maður, þ.e. réttlaus glæpamaður. / *Misdæder eller fredløs mand, dvs. retsløs forbryder.*

saa kan den determination 5 slag af 4 riis falde bort, men i det stæd sættes "tiuge à tredive slag".

§ 20.

Det arriverer[1] tit her i landet, besynderlig hvor böygden er utæt, at naar en omflakkende skielm har sildig paa dagen kommet til en gaard, begjært natteleje og ikke faaet, men voret bortvist af huusbonden til næste gaard, som derfra haver ligget et got stykke vej m.v., saa haver da gavtyven, som opholdte sig i nærværelsen, indtil folket har lagt sig og er faldet i sövn, först begivet sig hjem igjen paa gaarden og for at hævne sig paa verten, enten bortstaalet hans gods, skadet qvæg eller gjort der anden ulykke. Derfore burde straffen for den förste nat enten være ingen eller meget lemfældig. Men bonden burde, saa snart lösgængeren var kommen i hans huus, lade derom varskue repstjor, om han ikke kunde selv eller med næste gaards hjelp bringe lösgængeren derhen, og hvis han [har] begge deelene forsömt, da först at straffes effter denne articels indhold.

§ 21.

Foruden det her i articlen for lösgængere dicterte straf af midlernes confiscation, som hos mange betlere ere af liden værdie, burde dem tillægges anden straf, helst da her foruden lediggang forudsættes ulydighed imod reppens foresatte foranstaltninger. Hvad omstrejffende, ulovlige lösgængere haver tilbetlet sig paa rejsen, bör altid henfalde til den böygdecasse, hvor de angribes. Her kunde tilföyes en ny articel:

"Repstyrerne paa hvert reppe og sysselmændene paa hvert skatte- eller mantalsting skulde nöye höre sig for, hvor ulovlige lösemænd eller lösgængere ere at finde, og for at hemme deres lösgængerie, lade dem uden ophold antaste, og de skyldige vedbörligen af straffe."

§ 22.

I slige tilfælde, som her i concepten anföres, bör dog sysselmændene altid være forsigtig og ingenlunde meddeele andre betlebreve end dem, der umuelig kan ernæres i herredet etc. Og da kunde det, som her staar affirmative[2] om "horsekjöds spisen", sættes saaledes negative. "Og bör da i den yderste hungersnöd, dog aldrig uden övrighedens forlov og samtycke, ikke nogen formeenes til livets ophold at benytte sig af sine arbejdsdyr etc. Og maa da hverken straffes eller ansees for uchristeligt eller

[1] Kemur fyrir. / *Sker*.
[2] Jákvætt. / *Positivt*.

usædeligt." Ellers burde landphysicus determinere, hvilke de dyrene[1] ere, som man i slige tilfælde ikke maa æde. Thi vii veed, at indbildningen kan antage den sundeste föde for at være gifftig, og den gifftigste for sund, allerhelst naar vi ere hungrige. Ved denne articel kan efftersees, hvad her foran er blevet anmærket ved dette capitels 2. §us.

§ 23.

Da alle boesatte mænd bör om foraaret söge mandtalsting, kan de med det samme faae hos sysselmanden en paategnet attest for dem af deres tjenere, de agte at bruge næste sommer til kjöbemænd,[2] hvorved al tvivl etc. forekommes. Og naar alle lösemænd blive afskaffede, saa er heele articulen god.

§ 24.

Naar en duelig kjöbeman for nærværende tid faaer 2 slette daler om ugen og det i beste vahrer, saa frygter jeg, at denne her saa betydelige indskrænkning i deres lön, vilde blive hinderlig for landsmandens höeavling, hvorpaa dog al hans velmagt beroer (besynderlig naar folk ved söekanten optages til huckertfiskeriet). Og at de, der skal fra Vester- og Sönderlandet, gjöre lange reeser til Nordlandet (hvor ellers kjöbemanden for den skyld tilstaaes höyere lön) vil heller leve hjemme og drive tiden i dovenskab og örkeslöshed, end hereffter stræbe for halvparten mindre lön, end de forhen have nydt. Dog burde kjöbemandens lön paa Nordlandet indskrænkes fra 48 f. (som skal være det höyeste, som nogen hereffter maa tage) til 40 f. og paa Vester- og Sönderlandet fra 40 til 30 f. Og maa her gjöres forskjæl paa, om kjöbemanden faaer bestandigt arbejde hos en bonde eller maa arbejde en uge eller toe paa hvert stæd, og maaskee somme uger ingen arbejde kand faae.

Laugmand P. Widalin har i sit udkast til politieordningen[3] sat, at en kjöbeman, der opslaaer om ugen 5 eirisvelli,[4] skal have de 5 förste uger

[1] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Her meenes besyndeliigen adskillig fiske, som holdes for at vere uædelige.

[2] Kaupamenn. Hér er á nokkrum stöðum misritað kjöbmand fyrir kjöbemand. Það er leiðrétt athugasemdalaust. / *Købemænd. Nogle steder er fejlagtigt skrevet kjöbmand i stedet for kjöbemand. Det er rettet uden bemærkninger.*

[3] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[4] Eyrisvöllur. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Eyrisvöllur. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk* eyrisvöllur.

af höeslatten[1] ugentlige, 1 mk. eller 5 öre og de sidste 5 uger 4 mk. (thi höeslætstiiden regner han kun 10 uger). Det bliver i allt 8 rd. 2 mk., hvilket effter gammel udtægt[2] er aldeeles rigtig. Men naar han dereffter siger, at den, der opslaaer 4 eirisvelli om ugen, bör nyde til betaling 4 öre eller 24 al. og for slige velle 3 öre eller 18 al., fornærmer han bonden, som derved taber kallens föde i 2 à 3 dage, og ham burde i lönnens udsvar decorteres.[3] See videre, hvad herom er blevet anmærket ved næstforegaaende capitels 9de §^{us}.

§ 25.

Hvad her siges om kjöbemænd burde og gjelde om böndernes faste tjenestekarle.

§ 26.

Her maa kjöbemandens arbejdslön forhöyes effter næstforegaaende articul. I steden for de her af concipisten anförte 4 lod sölvs strafböder, har de gamle love i samme tilfælde 4 rdr.

Cap. V.

§ 1.

I de herreder, hvor penge ikke engang sees blandt folk, vil det blive vanskeligt at faae böygdecassen ordentlig istandsat til reppens intenderede nytte, da den derimod i visse repper kan uden al vanskelighed indrettes og ved god politieopsigt blive meget nyttig. At præsten bör have tilsyn med fattiges væsenet kan sees af forordningen om huusbesögelser, dens 16. §,[4] og at han som hovedopsynsmand drager tillige med repstjorerne omsorg for dens istandsættelse, er ligeleedes billigt. Men at han, som ingen sportler eller lön nyder af böygdecassen for sin derved havte inspection, graveres[5] med udgifften derved, er ubilligt.

§ 2.

Politievæsenet tilhörende documenter kan vel gjemmes i böygdecassen, men bör være særskilte fra fattigesvæsenets brefskaber og andre regninger.

§ 3.

Er god. Præsten som medinspecteur kunde meddeles en rigtig copie af den fuldstændige regning, sysselmanden aarlig bör faae.

[1] Heyskapnum. / *Høslætten*.
[2] Úttekt. / *Vurdering*.
[3] Dregið frá við útborgun. / *Fradrage i en udbetaling*.
[4] *Lovsamling for Island* II, s. 573 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).
[5] Sé íþyngt. / *Besværes*.

§ 4.

Forsömmer sysselmand regningernes revision eller og at rette mislighederne, betaler han til samme böygdecasse förste gang 16 lod sölv. Conf. egteskabsforordningen af 3ie Junii 1746 dens 12. §.[1] Item denne forordning: …[2]

§ 5.

Her kunde tilsættes: "(Bör aarlig paa hvert et landstyng eller til nytaar) under 2 rd. straf til böygdecassen levere etc." See hospitalsforordningen af 27de Maji 1746, 22. §.[3]

§ 6.

Er god.

§ 7.

Af denne og de 4 næstfölgende articler, synes som concipisten har kuns bestemt en eeneste dag hvert aar til vejearbejd og ikke fleere om aaret, hvilket var urimeligt, saasom heele uger neppe kunde forslaae dertil, og de gamle love har des aarsage bestemt til gjærdesætninger og de slags arbejde heele maaneder hvert aar. Hvorfore articlen burde sættes saaleedes: "At de möder med sine huusbetjentere og fornödne reedskaber den bestemte dag og fölgende for enten etc."

§ 8.

Bliver vejearbejd foretaget paa 3 stæder i en rep til een og den samme tid, vil det blive alt for besværligt, ja umueligt, for repstyr at overvære samme, som da i sin stæd burde sætte en for- eller opsynsmand for værket.

§ 9.

Hvad herved var at erindre, er blevet observeret i forordningen af 29de Apr. 1776, 4de og 5te §§.[4]

§ 10.

Straffen for hverdags forsömmelse er effter den islandske lov 1 öre eller 24ve sk. conf. Friderici 3te forordning af 10de Maji 1650.[5] Den, som 3

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 603 (Anordning om et og andet i Ægteskabs Sager og mod Lösagtighed m. v. paa Island, 3.6.1746).

[2] Eyða í frumriti. / *Tom plads i originalen.*

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 586–587 (Anordning om Hospitalerne paa Island, 27.5.1746).

[4] *Lovsamling for Island* IV, s. 267 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776).

[5] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 186–187; *Lovsamling for Island* I, s. 237 (Reskript til Befalingsmand Henrik Bjelke, ang. Spedalskheden, samt om Veivæsenet, 10.5.1650);

gange har foragtet repstjorernes befalinger, og altid er bleven straffet frugteslös, har fortjenet at ride træhesten i 3 timer.

§ 11.

Sættes: "Den næste og fölgende sögnedage etc."

§ 12.

Sysselmand skal paasee, at al slags vejearbejde vorder forsvarlig gjordt, og staa til ansvar etc.

§ 13.

Er god.

§ 14.

Repstjore maa ikke brække den gamle færge, förend en anden brugbar anskaffes, at de rejsende ikke forhindres i sine nödvændige forretninger. Derfore burde ved alle færgestæder være 2de færger, som vedligeholdes af den, som færgetold oppebær.

§ 15.

Er i sidstbemelte forordning indfört af 29de Apr. 1776.[1]

§ 16.

Denne articel er tagen af sabbatsforordningen af 29de Maji 1744,[2] og burde for visse aarsagers skyld paa hvert thingstæd være et thinghuus paa sognets samtlig bekostning, anstændig og beqvæmt opbygget, som publico siden tilhördte og ingen anden.

§ 17.

Den hertil foraarsreppeting bestemte dag er paa visse stæder, som i vesterdeelen af Skæptefieldssyssel, Rangerwalle- og Arnessysseler,[3] ubelejlig for bönderne, som fleeste er til den tid uden reppen ved fiskeriet. Burde derfore sættes: "En for reppens indvaanere beqvæm dag om foraaret etc."

Præsten, som gjemmer den 3de nögel til böygdecassen, maa söge reppens böygeting (om cassen bliver derhen fört og aabnet), og hvis han til samme tid af andre embedsforretninger derfra forhindres, kan capellanen

---

Friðrik III., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik III., konge i Danmark og Norge* 1648–1670.

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 266–270 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776).

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[3] Vestur-Skaftafellssýsla, Rangárvallasýsla, Árnessýsla. / *Vestur-Skaftafellssyssel, Rangárvallasyssel, Árnessyssel.*

(om han nogen holder) eller og præstens fornemste medhjælpere i hans stæd nögelen betroes m.v. Hvad her angaaer höemagazinet bliver udeladt, hvis den indrettning gaaer over styr.

§ 18.

Ved denne artikel observeres:

1° Det her determinerte antal af hors effter malkeqvilders gaar ikke an paa alle stæder, thi sommestæds behöver gaardens opsiddere langt fleere og sommestæds færre. Derfore kunde det forandres og sættes saaleedes: "Ingen maae holde fleere heste, end hans huusholdnings medför nödvændig behöver, og hans jordbrug uden forderv kand taale."

2° Hors og unge bester, som ikke til daglig brug behöves hjemme ved gaarden, maae strax om foraaret, og hver gang mand har bruget dem til fornödne reeser, drives til afretten.[1]

3° Hvad utiendede beesters confiscation angaaer til böygdecassen, saa burde tienden desuden betales til lige deelinge mellem alle tiendetagere.

4° Naar böygdecassen tilfalder alle umærkede og utiendede beester, maa hver en af disse casser have et særskildt fæmerke, som ikke ligner de andres.

§ 19.

Halvt saa meget etc. er alt for lidet i henseende til den ringe priis, saadant er i.

Et voxende træ, som savnes der, hvor det var til lye for de mindre og spædere, kan ikke betales med 6 gange dets værdie, som det vurderes for, effter at det er omhugget. Og desuden er det meget formasteligt imod eyerens udtrykkelige forbud at forhugge og forderve hans skov. Hugger han paa andet end det udviste stæd, burde han straffes som for uhjemelt.

§ 20.

Her burde straffen tilfalde böygde- og ikke justitzcassen, saa er artikulen god.

§ 21.

Ejermanden af den grund, hvorpaa höemagazinet eller forraadshuuset sættes, nyder en billig grundskat og vederlag for den skade, ham derved paa jordens grund og overflade, saavel i förstningen til magazinets bygning og siden til dets vedligeholdning, aarligen tilföyes, ex. gr. ved op-

[1] Overdrev, græsgang i fjeldet. Islandsk *afréttur*.

ryddelse, törveskjær og anden jordspilde. Hvis forraadshuuset staaer paa udmarken langt borte fra gaardens vaaningshuuse, kan det om vinteren i haarde aaringer give anleedning til tyverie. Det gjör og den fornödne oppasning meer besværlig.

§ 23.

Bönderne kan ikke tillige med höet flötte fra andre gaarder lang vej, den törv aarlig behöves til at dække magazines höe med. Blev dertil bygget en höelade, vil den i förstningen endelig falde meget kostbar, hvis den bliver til gavns opfördt. Men dens aarlige reparation bliver intet at regne imod den oppassning, bekostninger og hadzard etc., der var ved höestakkene.

§ 24.

Den her af concipisten fastsadte höecontribution er paa fleeste stæder i Island allt for svær. Det halve for hvert foedernöd synes at være nok og paa visse stæder endda for meget, besynderlig paa Vesterlandet. Maatte derfore denne contribution effter stædernes beskaffenhed blive foranderlig.

§ 25.

Der burde ingen af reppens bönder være frie for at lægge sit til denne indretnings vedhold og istandsættelse, saasom den er publik og sigter til den almindelige nytte, saa bör og byrden være fælles. Den, der ikke for vejenes længde eller besværlighed kand flötte höe til magazinet, kan i dets stæd skjære törv eller gjöre noget andet arbejde til magazinets nytte.

§ 26.

Naar der var ingenstæds höe at faae i sognet, og en var i stor nöd, maatte strax udbytten skee fra magazinet, som næste sommer blev à parte betalt, ellers kunde magazinet ved en bondes ruin tage dobbelt skade.

§ 27.

Den, som modtager det til magazinet indleverede höe, bör sortere höet og sætte det gode for sig paa et og det slettere paa andet stæd og optegne med det samme, hvor meget og hvad slags höe enhver leverer, som siden bör ved udbytten iagttages m.v. Derfore bör den, som paatager sig magazinets opsigt, beder lönnes, end concipisten her har bestemt, ellers vil ingen paatage sig den umage og bryderie. Han maa og altid boe tæt ved magazinet.

§ 28.

Ved denne articel maae iagttages:

1° De formuende bönder vil hvert aar yde sit fulde qvantum til for-

raadshuset, saafremt contributionen bliver taalelig. Altsaa blive her straffede de arme og uformuende over deres evner.

2° Gives her i landet mængde bönder, hjaleje- og saakaldede budemænd[1] ved söesiden, som alle maa tilkjöbe sig fra andre gaarder höeavling om sommerne til vinterfoeder for sine creaturer. At paalægge disse, som ikke kan af sit eget landbrug og uden tilkjöbt höe, foere sine egne creaturer, tillige at kjöbe höe til magazinet og i mangel deraf mulctere dem saa höyt, articulen tilholder, gaaer ikke ret vel an.

§ 29.

Den, der i mange (ɔ: 10 aar) har bestandig indleveret sit fulde qvantum, og intet udbytte bekommet, burde oppbære en vis billig rente af den capital, hand har der staaendes i magazinets höe eller og i dets stæd nyde en præmie af böygdecassen, besynderlig naar han bortflötter fra sognet.

§ 30 et 31.

Den sidste af disse artikler synes at gjöre den 1te til intet.[2]

§ 32.

Denne articel synes ubillig. Thi saa snart magazinet er kommen i stand, burde hver en faae om vinteren sit udbytte i forhold med sit næstafvigte sommer gjorte paaskud til magazinet og ikke lide under sin uformuende formanns uselhed.

§ 33.

Det concipisten her siger, at det bekomne höe altid maa med höe erstattes, maa i visse tilfælde indskrænkes, ex. gr. naar höe afbrænder hos en fattig man (der ikke har större höeavling end til sine creaturer), maa ham, som da trænger til meere höe, end han effter sit indskud kan vænte, ikke nægtes hjelp af magazinet imod höets fulde værdie, som da tilkommer böygdecassen.

§ 34.

Her burde tiden ey med dagetal bestemmes, men burde sættes: "Ingen maa forlange magazinet aabnet og fordre dens hjælp til sine creaturer, förend hans 2de granner agter, hand dertil at vare nödtrængende."

[1] Hjáleigumenn og svokallaðir búðsetumenn, þ.e. þurrabúðarmenn. / *Afbyggere og indsiddere i jordløst hus. Jordløse huse beskrives ofte som tørreboder eller tomthuse, hvilket henviser til, at de ikke kan fodre kreaturer og derfor ikke har mælk.*

[2] Á spássíu í lokagerð / *I marginen i den endelige redegørelse*: Naar sammenhenget betragtes, er her nogen contradiction.

§ 35.

See hvad forhen er bleven anmærket ved dette capitels 26de §. Det samme gjælder her.

§ 36 et 37.

Ere begge gode.

§ 38.

Rige bönder og proprietairer kan nok taale at mulcteres saa höyt, men de fattige maa undgjælde med corporal straf. See det foranmærkede ved § 37de.

§ 39.

I stæden for 4re dage för Michelsdag[1] kunde sættes: "Skal være gjordt för korsmesse om effterhösten, som indfalder den 14. Septembr."

§ 40.

Den her i articelen paabudne besigtelse bör repstjor gjöre med 2de dertil udnævnte mænd. Det strider imod magazinets hensigt og publici beste at nægte nogen, der trænger den fornödne hjælp eller forstrækning, og maa i dets stæd anden straf optænkes. Ellers kunde effter mine tanker alt, hvad her foran er sagt og anmærket om dette höemagazinet, undværes, hvis denne articel blev af repstjorerne hvert effterhöst troligen effterlevet. Og ingen bonde tilladt at sætte fleere creaturer paa foeder, end han i haard vinter kunde vel foedre og havde til næste fardag[2] overflödigt höe til, og maatte mand da i dette tilfælde fölge i et og alt den gamle praxis og nöye iagttage de derom foreskrevne regler. Her kunde indföres den 32. § af forordningen om huustugt.[3]

§ 41.

Da höet hvert aar taber noget af sine kræffter og bliver effterhaanden udueligt, maae repstjorerne besynderlig i gode aaringer sörge for, at det ældste af magazinets höe bliver enten solgt eller ombyttet, inden det væntelig bliver fordervet og unyttigt, paa det at magazinets forraad altid, saavidt skee kan, bestaaer af frisk og safftig höe. For resten og til slutning anmærkes, at dette höemagazin vil paa visse stæder i Island ikke falde mindre vanskeligt at faae indrettet til almindelig nytte end böygdecassen. Thi naar man forestiller sig de objectioner,[4] som derimod optænkes, fin-

[1] Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september*.

[2] Fardagar. Fjórir dagar í lok maí/byrjun júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram. / *Skiftedage. Fire dage i slutningen af maj/begyndelsen af juni. Her kunne fæstere skifte gård. Islandsk* fardagar.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 617–618 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[4] Mótrök. / *Indvendinger*.

der man nogle af dem bygte paa virkelige grunde og mange paa anseelige skingrunde, som paa dette stæd bliver for vidtlöfftigt at ventilere.[1] Imidlertid veed de vrangvillige saa vel at benytte sig deraf og afholde andre veltænkende fra at give sit samtykke til dette ellers nyttige forslag.

§ 42 til 52.

Forbiegaaes, som afhandlede i forordning af 1776.[2]

§ 52.

Ved denne forandring, som concipisten her har fundet for got at gjöre i det gamle alental til fiskeregning,[3] vil de rige proprietairer og jordegodsforpagtere paa Vester-, Öster-, og Sönderlandet vinde noget anseeligt. Da lejlændingen maa hereffter svare for hver 120 al. landskyld, som effter alentals udregning ikkun gjælder 4 rd., 5 rd., og naar han betaler samme i heele croner, da 2 slette daler eller 60 fiske til forhöyelse.[4] For nu at gaae den nærmeste middelvej herimellem kunde de, der vil faae reent afskaffet det gamle alental, have indfört i dets stæd simpel courantregning, som dermed kommer meget nærmere og næsten overeens og gjördt hver alen landöre[5] til 4 sk. courant. Allerhelst da denne regnskabsmaade vil effter den nye taxt[6] over heele landet blive almindelig, hvorved saavel alen som fisketalsregningen med alt ophæves.

§ 53.

Denne §^{us} bör staae foran ved den foregaaende og kunde med alt bortfalde som meer skadelig end nyttig.

§ 54.

Ravne- og örnereeder burde tillige med rævehuulene om foraaret opsöges og ödelægges. Beedetolden for afret kunde være saa liden, at den ikke var nok til at lönne der en skytte.

[1] Rökræða. / *Drøfte*.

[2] *Lovsamling for Island* IV, s. 278–296 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, m. v. i Island, 13.5.1776).

[3] Fiskireikningur. Verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með sjávarafurðum. / *Fiskeregning. En regning, hvor værdien af handelsvarer sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet*.

[4] Í afritinu er bætt við á spássíu / *I kopien er tilføjet i marginen*: Paa hvert 1 hndr. eller 4 rd.

[5] Landaurar. Gjaldgengar vörur á föstu verði sem ákveðið var af yfirvöldum. / *Naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne. Islandsk* landaurar.

[6] *Lovsamling for Island* IV, s. 314–353 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 30.5.1776).

§ 55.

Hvo slige varder nedriver straffes med gabestok og paa egen bekostning opsætte varden igjen ligesaa god, som den var tilforn.

I dette capitel kunde paa sit stæd indsættes artikler af fölgende indhold:

§. Den höystskadelige misbrug at opbrænde möget, som er den beste, ja, fast eeneste gjödning paa fleeste stæder, og paa Vester- og Sönderlandet mest forvolde tunenes vanrögte, skulde her være strængeligen forbuden og aldeeles afskaffet, og hvor sligt har i mangel af törve og brændeved hidindtil været brugeligt, kan jordsværen opskjæres, törres og i dets stæd bruges til brændsel. Hvo herimod gjör burde förste gang straffes ved 20 lod sölv til böygdecassen.

§. Da nogle bönder ere saa uforstandige og overmaade karrige, at de ikke nenner at kjöbe eller tillægge sig de fornödne kar, tönder eller fadde, hvor i de om sommeren kan samle vallen af deres melk, men slaaer den ud og saaleedes forspilde denne Guds gave, som, naar den gjemmes og bliver suur, baade er sund og fast umistelig i huusholdningen for at blandes med vand, som drikkes i stæden for öll, samt kaage kjöd og fiskesuppe paa, fornemmerlig ved söekanten i fiskeværene m.v., bör sysselmand og repstjore anvende den yderste fliid paa at afværge slig skadelig misbrug med saa nyttig Guds gave og tilholde slige bönder paa det alvorligste at anskaffe sig de fornödne kar. Og hvis nogen herudi findes uvillig at effterkomme repstjorens befaling, men udslog vallen som för, burde den sættes i gabestok og straffes desuden med 20 lod sölvs böder til böygdecassen. Anden gang dobbelt etc.

§. Da man her i Arnæssyssel[1] ikke undseer sig ved at begjære og lade sig nöye med mindre end 10 f. eller 23 sk. effter 1 hest i leje for 1 thingmannaleid,[2] som effter gammel og overalt vedtagen skik her i landet aldrig har kostet meer end 1 al. eller 4 sk. courant. Og lejen desuden er af 1 hest effter loven heele aaret kun 12 al., saa burde ingen, som hereffter lejer skoet bagagehest, understaae sig at tage höyere leje end 4 sk. for hver thingmannaleid, og det med fornöden reeding og klövsadel, under lejens forbrydelse, halvt til böygdecassen og den anden halve deel til angiveren. Riidehester til meer hastige expeditioner kan bortlejes for 6 sk.

[1] Árnessýsla. / *Árnessyssel.*

[2] Þingmannaleið. Dagleið ferðamanns að gömlu mati. Ein dagleið var um 37,5 km. / *Dagsrejse i forhold til gamle mål. En dagsrejse svarede til ca. 37,5 km. Islandsk* þingmannaleið.

Er beestet, som höyere bortlejes, af eyeren utiendet, forbrydes det med til böygdecassen.

§. Hver en jorddrot, som ejer gaarde eller gaardsparter udi fremmede herreder, saavel som forpagtere og beneficiati burde hereffter være forpligtede til at holde der en fuldmægtig, som al fornöden tilsyn og opsigt haver med bemelte gaarde, at de ikke formedelst en forsömmelig og ubeqvæm opsidder forfalde, men effter loven blive vedmagtholdte og forbedrede, hvor sligt er mueligt. Hvo herimod gjör og lader sine gaarde aarlig forværres formedelst mangel af fornöden opsigt burde uden persons anseelse straffes effter denne forordning VI. cap. 11te §^{us}.

§. Enhver sysselman bör i det sig anbetroede syssel vigilere,[1] for at der ingen falskhed begaaes ved nogen slags maal eller vægt, og til den ende burde paa hver thingstad være justeret maal og vægt, hvoreffter alle og enhver burde rette og indrette deres bismere, alen-, pæle- og pottemaal. Det urigtige brækkes og sönderslaaes.

§. Repstjorerne burde have nöye indseende med, at bönderne aarlig gjöde deres tune, og strax om effterhösten adsprede gjödningen, og at samme til den rette tid om foraaret forsvarlig bliver paa tunet forarbejdet, og hvad da bliver tilovers, naar tunet er reenset, maa ikke uden straf blive opbrændt eller til unytte forbrugt. Og alt, hvis ikke kan anvændes til jordens nytte eller bedre rögte og conservation, burde samles til bondens mögdynge for at sammenblandes med den friske gjödning til næste vinter.

§. Sysselmænd og andre politieövrigheder burde have vaaget öye med og drage omsorg for, at de allereede begyndte ödegaarders forbedring og vedligeholdelse intet tabte ved ödegaarders optagelse.

§. Da gemeene piger og fattige böndekoener neppe kand af klædedragten skjælles fra de fornemste af landets fruentimmer, saa burde og ved denne forordning sættes visse skranker for slig besynderlig paa Vesterlandet overhaandtagende overdaadighed.

§. Ligeledes[2] burde den fele uskik, der neppe findes hos barbarer og nu fast over heele Nord- og en deel af Sönderlandet begynder at tage overhaand, nemlig at kvindekjönnet nu gaaer i stæden for de gamle topper,[3] hver dag med udslaget haar og lange mandfolkehuer med fleere

[1] Vera árvakur. / *Være årvågen.*

[2] Þessi málsgrein og næsta fyrir neðan eru í frumriti merktar með rauðu striki á spássíu og ritað við NB. / *Dette afsnit og det næste nedenfor er i det originale dokument markeret med en rød streg, hvorved der er noteret NB.*

[3] Faldur. Höfuðbúnaður sem samanstóð af hvítum klútum sem vafðir voru um höfuð

klæder, strængilig blive forbudt og afskaffet som modstridende al anstændighed og ærbar skik blandt civilicerte nationer. Det fruentimmer, som effter denne lovs publication og gjordt paamindelse offentlig brugte mandfolkehoveddragt eller andre klæder, burde straffes med gabestok, men huuer og klæder være henfaldne til böygdecassen.

§. Dog skulde fruentimmer, for at spare paa linet, hermed ikke være formeent at bruge nordske eller danske fruentimmerhuer, hvis de vilde og fandt sin regning beder ved dem end deres gamle toper, og kunde da samme eller og dertil tjenligt töy ved de handlende hidföres.

Cap. VI.

§ 1–2.

Ere begge gode og billige.

§ 3.

1° Ved denne articul vil bispestoelens oeconomis fragaa 8 sk. for hvert byxelbrev.[1]

2° Lejlændingen selv bör lade sit byxelbrev thinglyse, saasom det vil blive for mange af jorddrottene alt for besværligt, ja, for nogle umueligt. Ellers er denne og næstforegaaende articel grundet paa forordningen af 1705 d. 15de Maji[2] og er god.

§ 4.

1° At forbyde en jorddrott i samfulde 20 aar at tage en til sin gaards forbedring meer beqvæm og duelig lejlænding, end den han engang har samme tilbuxlet, vil effter mine tanker ufejlbarligen meer hindre end forbedre landbrugets forbædring her i landet.

2° Det strider og imod billighed og de rette principia juris[3] at betage en uindskrænket ejendomsherre (hvilket en Islands proprietair er) den ham ellers saa nyttig dispensation over sin ejendom. Thi ingen kan formode, at nogen med större omhyggelighed, vaager over den andens beste og fölgelig eyendommens forbedring og conservation, end eyeren selv.

---

kvenna svo að hann myndaði uppmjóan strók eða keilu. / *Henviser til den form for hovedtøj, som bestod af en række hvide tørklæder, der var bundet om kvindernes hoved, så det dannede en nærmest kegleformet top*.

1 Byggingarbréf. / *Fæstebrev*.

2 *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

3 Grundvallarréttarreglum. / *Retsprincipper*.

Derfore, alt saa længe ejermanden ikke bliver overbevist om herudi at have meer seet paa eget end publici beste, bör ham ikke sin ret betages.

3° Skulde derimod nogle findes saa uædel og ilde tænkende, at de ved givne lejligheder, præfererte sin interesse for publici fordeele, kunde det med endnu meere convenabel[1] straf i loven blive forebygget.

4° Ligeleedes at formeene en lejlænding i 20 aar at afsige den gaard, han engang har byxlet og leje en anden, hvormed han og publicum kunde være meget beder tjent, er at indföre i landet en skadelig vaarnetrettighed.[2]

5° Desuden maa jeg reent bekjende, at jeg ikke veed nogen kongel. forordning her i landet indgiven, som svækker det allermindste den ret, en proprietair har effter landslejebalkens 1ste og 10de capitler.[3] Thi de forordninger, som forbyde at udsige lejlendingen, som holder sin lejecontract af den ham engang tilböxlede gaard, angaaer enten fæstebönder eller dem, som boe paa kronens eller beneficeret gods i landet, men ikke det private af jordejeren selv, aareviis bortlejede. Hvilket har sine gyldige raisons, som i visse poster have til grund landslejebalkens 2. capitel,[4] og ere med samme overrensstemmende.

6° Ellers kunde lejecontracter, hvis böxeltiden[5] endelig skal forlænges, stiiles paa 3 aar med samme vilkaar, som i Norge har været brugeligt.

§ 5.

Saafremt en gaard ved bedre rögt og anstalter staaer til forbedring eller og kand föde fleere opsiddere, uden at den förste derved betages hans livsnæring, skal jorddrotten være tilladt at sætte ham en naboe eller og fleere opsiddere paa jorden med övrighedens mynde, som altid bör have

[1] Viðeigandi. / *Passende*.

[2] Átthagafjötrar. Lagaákvæði sem bannaði karlmönnum á sveitabýlum að yfirgefa fæðingarsókn sína án leyfis landsdrottins og voru þeir skyldaðir til að taka jörð eða jarðarpart á leigu af honum. Fyrirkomulagið átti að tryggja landeigendum vinnukraft og var í gildi á Sjálandi, Lálandi, Falstri, Mön og Bogø frá lokum 14. aldar til 1702. / *Vornedskab. Bestemmelse, hvor den mandlige landbobefolkning ikke måtte forlade deres fødesogn uden herremandens tilladelse, men havde pligt til at fæste en gård eller et hus, hvis det blev dem pålagt. Ordningen skulle sikre arbejdskraft til godserne og var gældende på Sjælland, Lolland-Falster, Møn og Bogø mellem slutningen af 1300-tallet og 1702.*

[3] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 159, 164–165.

[4] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 159–160.

[5] Byggingartíminn, leigutíminn. / *Fæstetiden*.

vaaget öye med, at intet stykke land bliver opsidderne overflödigt, besynderlig naar fleere folk deraf kunde tillige med ham ernæres. Her savnes i denne § denne restriction: "Saafremt lejlændingen gjör al muelig forbedring paa gaarden og i alle poster efterlever sin contract."

§ 6.

Denne articel er tagen af Friderici 2de forordning af 23. Octobr. 1565.[1]

§ 7.

Er billig.

§ 8.

Burde staae: "Medmindre det skeer af repstjorerne ved politievarsel og kjendelse." Thi sagen, som aldrig burde formedelst appell udsettes, er nödvændig og taaler intet ophold, kunde siden alligevel modo procedendi ordinario,[2] paatales og forfölges for sysselmandens ret af den, som befant sig derved fornærmet.[3]

§ 9.

Kommer overeens med loven.

§ 10.

Lejlændingen burde bindes ligesaa fast til contracten som jorddrotten, og burde i paafölgende dödsfald den afdödes arvinger eller og den bortflyttende opsiddere holde jorddrotten i alle tilfælder skadeslös for contractens opfyldelse den bestemte tid. Herved kan efftersees, hvad för er blevet anmærket ved dette capitels 5. §us n°4, og derfore sættes ved enden af denne articel: "eller den bliver ham ubeqvæm."

§ 11 & 12.

Ere gode, naar de behöves.

§ 13.

Denne og fölgende articel er tagen af forordning af 15de Maji 1705.[4] Effter "2 sk. arket", tilsættes: "Og intet videre for forseglingspenge." Og siden denne bog sælges arkeviis, saa burde kjöberen selv raade, hvor

[1] *Kongelige allernaadigste Forordninger og aabne Breve*. 2. Deel, s. 59–61 (At Enken maae besidde Gaarden uden ny Fæste efter sin mand, 23.10.1565); Friðrik II., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik II., konge i Danmark og Norge* 1559–1588.

[2] Vanaleg málsmeðferð. / *Sædvanlig rettergang.*

[3] Afritið hefur hér í staðinn / *Kopien har her i stedet:* af den … fornærmet: hvor den forurettede fik ham dermed tilföyet skade erstattet.

[4] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

mange ark den bog holdte, han kjöber. Spörsmaal: Hvorfore skal sysselman og ikke jorddrott skaffe disse böger?

§ 14.

Jorddrott eller vedkommende burde tabe alt det, han befinder ikke at have villet gjordt bonden afregning for og ikke meere förste gang.

§ 15.

Er antagelig.

§ 16.

Tilsættes: "Landgjælde, eller antagelig borgen sættes."

§ 17.

Ved denne articel fornærmes saavel biskopperne som bispestoelens oeconomi i deres dem ellers umistelige rettigheder. Burde derfore tilsættes: "Medmindre han dertil er privilegeret, eller optager etc."

§ 18.

Er god.

§ 19.

Hermed confereres forordningen af 1705.

§ 20.

Tilsættes: "Gaarden tilligger, gjör nogen derimod betale til huusbonden, foruden den fulde landgjelde af gaarden, dobbelt imod afgiften af det bortlejede." Ligeledes i stæden for concipisten siger, "eller i mindste maade er gaarden angaaende", kunde staae: "Er gaarden selv eller dens tilhörende rettigheder etc."

§ 21.

For det ord "forraadne" kunde staae "forværres" eller "forfalde". Conf. landslejebalkens 2. og 3. cap.[1]

§ 22.

Denne articel er tagen af landslejebalkens 3. cap.

§ 23.

Det huus, jorddrott ikke vil kjöbe, burde effter loven strax bortföres af gaarden, og forholdes dermed effter landslejebalkens 3. cap.

§ 24.

Artikelen er tagen af landslejebalkens 2. et 9. cap.[2]

[1] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 159–161.

[2] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 159–160, 164.

§ 25.

Denne articel, som skal være bonden til faveur, kan gjerne, saavidt reductionen angaaer, med alle bortfalde, da jeg anseer samme, saa længe landvæsenet i Island og böndernes formue ikke mærkelig tiltager og forbedres, at være indsat til at berige jordejerne, uagtet bonden udarmes derved, og publicum vil i stæden for de lovede fordeele, heraf indhöste skadelige frugter. Til at gjöre dette meer begribeligt vil jeg her af mange argumenter kun anföre et eeneste beviis.

Det er snart almindiligt i Island for nærværende tid, at nygiffte fattige, naar de först sætte sig ned at boe, eye selv hverken kjörr eller faar. De fleeste lade sig nöye med de inventariiqvilder,[1] der fölge deres lejegaard, som jeg vil her sætte, at ere 5 i tallet. Deraf betaler lejlændingen 5 vætter eller 200 fiske. Nu faaer han effter concipistens forslag kun 1 af de 5 lejeqvilder med gaarden, og da han nu har ingen selv, ikke heller formaaer at kjöbe dem og umueligen kan nöyes med mindre end 5, maa han leje de 4re og det (effter næstfölgende articel) af landsdrotten selv, som da uden den sædvanlige leje nyder effter concipistens plan 2 mk. af hvert, det er 8 mk. af dem alle 4re og desuden ligemeget til forhöyelse i landgjælden, det er i alt 16 mk., som den eene fattige hereffter maa aarligen svare, NB. af dödt qvæg, og den rige (tvertimod næstfölgende 28de articel) oppebær meer nu end forher, som effterhaanden af nogle 1000de qvilder udgjör i nogle aar en contribution, som anseelig vil formeere en eeneste proprietaris casse, udarme landet og pine mange fattige bönder! Skulde nu denne fattige lejlænding behöve de 9e[2] faareqvilder, saa taber lejlændingen, men jorddrotten profiterer dobbelt imod dette.

Alle de andre ikke mindre betydelige incommoda publicum[3] ellers herved vil tilföyes, bliver alt for vidtlöfftigt, her paa dette stæd at anföre og afhandle. Den forsigtighed og præcaution,[4] concipisten ellers udlader sig med sidst i artiklen, vil opvække uendelige trætter og disputer, som neppe nogen for nærværende tid er i stand til at oplöse.

Skulde denne reduction ellers finde almindelig biefald, saa kunde denne articel saaleedes blive forandret: "Jorddrott maa sætte den tredje part af det antal qvæg, gaarden vel rögtet kand bære, til lejeqvilder med

[1] Innstæðukúgildi eða leigukúgildi. / *Inventarkvilde eller lejekogilde.*
[2] Afritið hefur 10. / *I kopien står 10.*
[3] Óhagræði fyrir almenning. / *Ubelejligheder for almenheden.*
[4] Ráðstöfun. / *Forholdsregel.*

samme, og hvad han i saa maade mister i lejen efter de qvilder, han nu maa ifölge denne lov, tage hjem af gaardens besætning, det bör ham ved landskyldens forhöyelse in natura erstattes af lejlændingen, paa det gaardens afgift hverken formindskes eller forhöyes ved denne inventariiqvilders reduction."

§ 26.

Forandres saaleedes: "Dersom lejlænding ikke har saa mange faar og kjör, som paa gaarden kand foeres, skal han være pligtig til at tilbyde etc."

§ 27.

Naar lejlændingen, saasnart han bliver faarepesten var hos sine naboer, enten strax (om han kan) varskuer sin hussbond og derhos bruger til sine lejeqvilders conservation alle fornödne reedningsmidler, eller og hvis samme ikke kan hjelpe, da slagter i tide, kan articulen gjælde. Den er ellers tagen af kjöbebalkens 16de cap. og den offtbemelte forordning af 1705.[1]

§ 28.

Det burde ansees for dödt eller uddöet qvæg, hvoraf bonden har svaret bestandig leje i 15 aar. At betale lejens værdie 3 gange til böygdecassen er straf nok. See forordningen af 1705, dens 1te articel.

§ 29.

Denne articel, som i og for sig selv er gandske rigtig, synes at være indsat til at forekomme og nedbryde den skadelige og publicum saa meget fornærmende meening, at alle qvilder[2] ere i og med gaarden tiendede og bör derfor ikke à parte tiendes! For nu videre at forebygge den alt for betydelige tiendesviig, som herved foraarsages imod alle tiendetagere af de fleeste lejeqvilder i landet, besynderlig de store proprietarrers (som ikke blues ved skrifftlig at forsvare den meening), burde tienden af alle lejeqvilder,[3] uagtet de ere lösegods, ydes i den rep, hvor de befindes, som jorddrotten eller qvildernes ejermand i lejens udsvar afkortes.[4] Repstjor

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219; *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[2] Strikað yfir orðið / *Streget over ordet*: inventari.

[3] Strikað yfir / *Streget over*: og inventari.

[4] Frá orðinu besynderlig og til enda málsgreinar er rautt strik á spássíu og merkt við með NB. / *Fra ordet besynderlig og til enden af afsnittet er der en rød streg i marginen, der er markeret med NB.*

burde og have nöye opsigt med, at alle, saavel reppens bönder som andre, yde og erlægge rigtige tiender af al deres qvæg, gods og formue effter tiendestatutens[1] indhold og ikke andre selvgjordte love, indtil at andet almindeligt reglement derom bliver gjordt og af lovgiveren paabudet.

§ 30.

Ingen kongel. forpagter, beneficiati eller forvaltere for publiqve gods, bör ved at efftergive bönderne sligt pligtarbejde tillade, at slige ved gaardene eller godset fra ældgammel tid hæffede rettighed, samme fragaaer eller borthævdes, saasom det meer tjener til at befordre publici skade, som er öyensynlig, end böndernes forbedring i almindelighed, som derved bliver meer vrangvillige, halstarrige og huusbondens befalinger overhörige.

Cap. VII.

§ 2.

Paa Nord-, dog besynderlig Vesterlandet, hvor fisken hver sommer og effterhöst gaaer tæt ind til landet paa de smale fjorder, der ere to- à tremandsfahr meget tjenlige, ja fast umistelige, ligeledes sommestæder paa Öster- og Sönderlandet. Derfore maa de hverken i almindelighed forbydes, ikke heller disse betjentere formeenes, hvor svære baader ej ere tjenlige til fiskeriet.

§ 3.

Er billig.

§ 4.

De hjalejemænd ved söekanten, eller hvor hellst være kunde, som fra arildstid have været pligtige til at roe paa sin huusbondes fiskebaade og ikke svare hjemmegaarden vedhæfftende publiqve udgiffter og byrder, burde ikke tillades at eje eller holde baad for sig selv til fiskeriet, hvormed hosbonden blev fornærmed, og gaardens fornemste herlighed strax gik over styr. Men hver een bonde burde snarere tillades at eje og udreede saa mange og ikke fleere baader, end han af egne bönder kunde besætte. Altsaa bör artiklen indskrænkes til de hjalejemænd, hvis hosbond ingen baad haver og fölgelig ikke behöver sine underhavende bönders tjeneste til fiskeriets drifft. See hvad her foran er blevet anmærket, ved næste cap. 30. §[us].

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 1–9 (Islands ældste Tiendelov, 1096).

§ 5.

Hvad de svære baader angaaer, saa vilde de effter denne articel i fiskemanglende aar, blive deres ejermænd (besynderlig, hvis den nye taxt[1] fremdeeles vedbliver) næsten utaalelige at underholde. Derfore kunde mand sætte: Af en tolværing etc. svares 3½ lött, tiæring etc. 3 lötter, otteæring etc. 2½, seksæring etc. 2 lötter, firemansfahr 1½ og tomansfahr 1 lött.

§ 6.

Hver en haaset[2] bör selv tillægge sig de fornödne fiskereedskaber, som fiskelinier og kroge etc., men baadsejeren skaffer selv lodlinier, hvor de ere brugelige, og derfor effter gammel skik oppebære 1 löt à parte.

§ 7.

Naar det, som ved den 5te artikul er anmærket angaaende skiblötternes forhöyelse, finder biefald, er artikulen ej ubillig. Thi man bör betragte, at hvad en baadsejer vinder i gode fiskeaar, det taber han i de slettere. Saasom udgiffterne altid blive de samme, han bör og altid holdes skadeslös og vinde desuden noget.

§§ 8–9.

Ere begge billige.

§ 10.

Forstaaer jeg ikke, som sagen ubekjendt, at dömme over.

§ 11.

Ved denne articel maa observeres.

1° Skulde denne articel være almindelig, og herved forstaaes de saakaldede vertolde,[3] som jordejerne overalt paa Vesterlandet tilkomme, ikke alleeneste af hver fiskebaad om vertiden i de ordentlige fiskevære, men og tillige af hver mand, der roe paa samme baader, saa vilde proprietarii og beneficiati, hvor slige fiskevære ligge paa kirkenes grund, ved denne articel tilföyes en betydeligt skaar i deres ellers fattige indkomster og det tvertimod deres ved fremfarne konger confirmerde ældgamle rettigheder.

2° Effter disse ord: "og 2 mk. for en baad", tilsættes: "og skal disse baaders störrelse og rang dömmes efter kjölens længde, som i dette ca-

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 314–353 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 30.5.1776).

[2] Háseti. / *Sømand*.

[3] Vertollur. Leigugjald fyrir vör eða lendingarstað báta. Einnig talað um undirgift. / *Lejetold. Lejeafgift for landingssted for både. Blev også kaldet undergift.*

pitels 5. §us findes ved hver for sig fastsadt." Item til slutning af denne articul sættes: "Tillige med baaddernes formanskjöb."

§ 12.

Er god og meget nyttig.

§ 13.

Baadsejerne burde ikke af sit eget alleene betale formandskjöb, thi saasom formandens forsyn angaaer saavel alle haasætternes som baadsejerens beste, som bör og alle lönne ham effter advenant.[1] Derfore kunde artikulen saaleedes blive forandret: "Antager og saaleedes lönnes, som han paa samtliges vegne med formanden etc."

§ 14.

Ingen burde uden formandens vidende laane eller tilforhandle sig noget af haasættens madvare eller löt. Hvo herimod gjör burde straffes effter III. cap. 21. §, men haasætten selv med 4 mk. eller gabestok.

§ 15.

Er god, naar söefolk ikke selv kan for baggeteller forliges.

§ 16.

Söeklæder bör og haasætten rögte[2] etc. og for forsömmelse erstatte skaden.

§ 17.

Formand, som baaden egentlig betroes og lönnes for sammes oppassning, burde i det mindste betale dobbelt imod haasæt. Naar haaset ikke adlyder sin formand, bör hand straffes, som artikelen siger, og hvis nogen skyld findes hos formanden, burde han tillige staae til ansvar.

§ 18.

Her bör og fastsættes straf for dem af haaseterne, som komme for sildig, og effter at formændene ere komne, men især for dem, som tage for tilig bort fra været,[3] naar fisken gaaer sildig til landet, saa at fiskeriet, som nylig har begyndt at lyckes og staaer best paa ved den tid, naar værtiden skal opholde, maae da tillige ophöre. I saa fald burde ingen, hverken haasæt eller formand, under 4 lod sölvs böder, halvt til skibeyeren og halvt til böygdecassen, være tilladt at rejse bort og qvitere baaden, förend den 16de Maji. Haasæt, som ikke kommer til værtiden den bestemte tid, betaler for hver dag, han udebliver, halvt imod formand, og burde da

[1] Í hlutfalli við. / *I forhold til.*
[2] Hirða um. / *Sørge for.*
[3] Verstöðinni. / *Fiskerlejet.*

erstatte à parte derved foraarsaget skade til vedkommende. Her kunde indsættes artikler af fölgende indhold:

§. Ingen af dem, der roe til söes, burde uden sin hussbonde (som lötten skal oppebære), hans minde og tilladelse give en formand eller baadsejere sit löffte, at roe paa hans baad næste værtid. Men naar det skeer af den, som er sin egen, og hand sit löffte ikke effterkom, burde han betale til den forurettede 2 lod sölv eller skaffe en duelig roerskarl i sit stæd. Har han lovet sig bort til 2 eller fleere, betaler han ligesaa meget til hver af dem og burde altid være hos den förste.

§. Den formand, som lokker en haasæt fra hinanden, til hvilken hand har för givet sit löffte, og i saa maade faaer ham til at roe paa sin baad, bör betale til den forurettede saa meget, som den löt svarer haasætten havde faaet paa det förste skiberom (ɔ: den förste baad), hvor hand burde roet. Effter Kong Haagens retterbod[1] betaler han til kongen ½ mk. eller 4 mk. specie, som nu bliver overalt regnet 1 rd.

§ 19.

De i graven smittede indvolde burde haasætterne (eller og gaardens opsidder, siden ham tilhörer gjödningen) hver gang med thang eller thahre[2] bedække.

§ 20.

Her paa dette stæd kunde fölgende articel tilsættes:

§. Enhver tjenestekarl skal være forpligtig i de ledige timer under vertiden at forrette al lovlig haandgjærning, som hans hosbond befahler ham, enten hosbonden er nær eller ikke, og hjemmen fra modtage uld eller andre materialier for at forarbejde udi de timer, fiskeriet og dens virkning tillader m.v.

§ 20.

Til at forekomme disputer eller modsigelser maatte her arbejdslönnen for hver tid af aaret bestemmes og derhos iagttages, om de medens arbejdet varede, fik af lejeren sin föde eller ikke. De halve arbejdslönn bör tjeneren ikke oppebære for det han bestiller, saa længe han er i huusbondens bröd, saasom han haver accorderet hosbonden al nytte af sit

[1] Réttarbót, lagaviðauki eða lagabreyting konungs. / *Ændring af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk* réttarbót. *Íslenzkt fornbréfasafn* II, s. 342–345 (Réttarbót Hákonar konungs háleggs um að Kristinréttr hinn forni skuli gilda, … og um ýmsar breytingar á Jónsbók, 23.6.1305); Hákon 5. Magnússon háleggur, Noregskonungur / *Håkon 5. Magnusson, konge i Norge* 1299–1319.

[2] Þari. / *Bladtang*.

arbejde og bör, saa længe han staaer i hans tjeneste, anvænde til sin huusbonds beste al muelig tiid og flyd.

§ 21.

Den samme opsigt burde repstjor have paa alle böygdens jorder, hvor vand mangler, formedelst ilde anlagte brönde.

Cap. IIX.

§ 1.

I steden for concipisten siger: "bör tillades" (sættes:), "bör ikke nægtes ægteskab, naar hand foruden andre egenskaber etc. væntes at kunde ernære og opdrage skikkelig etc."

§ 2.

Tilsættes: "Eller af anden smitsom sygdom befængte etc."

§ 3.

Naar Cammercollegium for nogle aar siden vilde have gjordt alle kongl. gejstlige og verdslige övrighedspersoner her i landet skatgyldige til kongen, blev det ikke alleeneste i betragtning af deres skatfrihed og ældgamle privilegier, men og tillige i henseende til deres anseelse og vedbörlig respect af sine underhavende, eragtet og anseet noget fornærmende og inconvenable.[1] Men nu er det effter concipistens plan bleven gandske convenable og antageligt, at en ugifft kongelig betjent, uden forskjæl af hvad höy rang og anseelse han endda kunde være, effterdags bliver, skjönt i anden hensigt, dog ligesaa höyt skatgyldig under fattigesfogderne. Derfore kommer mig denne articul ikke alleeneste noget latterlig, men og tillige heel urimelig for, og giver den mig altsaa anleedning til fölgende spörsmaal og anmærkninger:

1° Hvorfore skal islænderne uden forskjæl af stand og gyldige aarsager fremfor alle andre nationer tvinges til at intræde egteskab, som strider tvertimod mandfolkes friheder samt deres christelige frelse, og altid burde overlades til enhvers naturlige og med fornufft dirigerede tilböyeligheder? Allerhelst da nu lovgiveren selv, saavel som concipisten til denne forordning, söge paa andre stæder i adskillige tilfælde at indskrænke ægteskaber.

2° Hvad skal mand gjöre ved de boesatte, der ikke kan læse og ere endnu unge karle, conf. dette cap. § 1?

[1] Óviðeigandi. / *Upassende.*

3° Bör de i landet effterliggende kjöbmænd og deres folk, naar de ere myndige og vel kan föde en kone, ikke ogsaa betale pebersvendsskat?

4° Af hvad raison skal ugiffte mænd eller bönder, der af egen formue danne og opdrage andres börn til det almindeliges nytte, straffes og ansees som unyttige og skadelige pebersvende i staten?

5° Siden denne artikel formoedentlig alleene sigter til folkeformærelsen i Island, skal da en ung karl, der tager sig en koene paa 50 aar, ikke ogsaa yde denne pebersvendsskat?

Hvis nu denne artikel finder andres biefald, som dens nödvændighed beder indsee end jeg, saa maa dog dette ved denne nye lov nöyere bestemmes. Viidere: Mange fornufftige regente og veltænkende lovgivere have ladet sig behage ved offentlige love at udstæde præmier med adskillige privilegier for dem, som i et lovligt egteskab avlede et vis antal börn til folkeformeerelsen i et dertil trængende land. Hvortil og her i landet indgivne kongeligt rescript af 8de April 1760[1] allernaadigst sigtede.

Denne allernaadigste kongelige bevilling blev siden formedelst anderleedes tænkende patrioters forestilling ophævet. Men nu seer man sammes hensigt atter ved denne selvsomme articel oplivet igjen, og skal nu ved straffeböder endelig blive först virkende og trænge igjennem.

§ 4.

Hvis rige proprietairer, medhjælpere og repstjore skal regnes blandt det gemeene almuefolk, burde dem i faveur tilsættes: "Foruden sine paaröende." Ellers kan denne indskrænkning paa visse stæder i landet agtes for at være noget haard, og man veed, at alt for skarpe love give anleedning til overtrædelse. Og hvad de kongel. betjentere, gejstlige eller verdslige anbelanger, da skal ingen af dem være tilladt at indbyde til bryllup eller begravelse, foruden dem som ere af familien fleere end 20 à 24 personer under den mulct, artiklen fastsætter. Her burde og determineres, hvad concipisten meener ved sömmelig drik.

§ 5.

Ved ægteskabs indtrædelser og brylluper gives i Island 3de slags gaver, nemlig morgengave, beckjar- eller benkegave og tilgave.[2] Den sidste (ni

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 392–393 (Kongelig Resolution ang. Foranstaltninger til Folkemængdens Forögelse, 8.4.1760).

[2] Morgungjöf. Gjöf sem brúðgumi gaf brúði morguninn eftir brúðkaupsnóttina; Bekkjargjöf. Gjöf brúðguma til brúðar ef hún var gefin á brúðarbekknum á sjálfan brúðkaupsdaginn; Tilgjöf. Viðbótargjöf til brúðar ef brúðgumi kom úr mjög efnaðri fjölskyldu. /

fallor)[1] bliver det samme som fæstens gave. De 2de første kan ophæves, og de sidste under visse vilkaar, nemlig naar manden er puur fattig, og koenen har midler.

§ 6.

Kand tilsættes: "Dog ikke uden lovlig undersögning og foregaaende kjendelse i sagen." Hermed confereres mannhelgebalkens 23de cap.[2]

§ 7.

Artikelen er i alt for almindelige terminer, thi her meenes dog ikke henrettede misdædere.

§ 8.

Præsten bör formane folket at nedlægge alle forfængelige cærimonier, som smage af overtroe og paa visse stæder i landet endnu ere i brug, samt den skik etc.

§ 9.

Naar reesen skeer paa vedkommendes bekostning, kand præsten ikke fordre af nogen betalning à parte. Hermed confereres forordningen om huustugt den 2den §us.[3]

§ 10.

De menneske, som i disse tilfælde nægtes kirkegaard, maa være overbevist om, at der var ingen anden medvirkende hovedaarsag til deres hastige död end drukkenskab. Og at de sidste have med forsæt og overdreven frimodighed, og det uden al nödvændig aarsag, gaaet eller ridet udi öensynlige farligheder etc. Desuden burde her nöye determineres:

1° Om præsten af egen myndighed, uden övrighedens lovskikkede forhör og kjendelse, (kand med alt, som her i landet er brugeligt) udelukke dem fra kirkegaarden.

2° Om der effter Norske lov 6. b., 6. cap., 21de art.[4] bör forholdes med deres hovedlod, som andre virkelige selvmorderes.

Morgengave. En gave, som brudgommen gav bruden om morgenen efter bryllupsnatten; Bænkegave. Gave fra gommen til bruden, hvis den blev givet på brudeparrets bænk i kirken på selve bryllupsdagen; Tilgift. Tillægsgave til bruden, hvis brudgommen kom fra en meget velstående familie.

1 Skjátlist mér ekki. / *Hvis jeg ikke tager fejl.*

2 Mannhelgi í Jónsbók. Kafli um friðhelgi einstaklinga. / *Lovafsnit om individernes fredhellighed i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 115–116.

3 *Lovsamling for Island* II, s. 605–606 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

4 *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

3° Hvorleedes de, som i saadanne tilfælde blive reddede, bör medhandles, straffes og ansees.

§ 11.

Forandres saaleedes: "Præster skal være pligtige at kaste jord paa alle de liig, som til kirke bringes, og der bör graves, hver i sit sogn, og derfor nyde liigsangsöre."[1]

Cap. IX.

§ 1.

Er billig og bör fölges, dog uden at justicens vedbörlige gænge lider derunder.

§ 2.

Naar bondens eller og en anden mands klage skal være skrifftlig, og han selv hverken kan skrive eller faae nogen anden, der klagen vil eller kan opsætte, saa maa enten den yngste repstjor paa bondens mundtlige andrag, indvarsle den skyldige, eller og mundtlig varsel maa her, som i forrige tider, gjælde. Conf. cap. I § 5, cum cap. IX § 7.

§ 3.

Alle politieforhöre og kjendelser kan ikke afgjöres hjemme hos repstjor, men man maa faaer at rette sig effter sagernes beskaffenhed og tillige andre nödvændigheder.

§ 4.

Det vil paa mange stæder, besynderlig paa Nord- og Vesterlandet, falde bonden heel besværligt, ja, om vinterdage höyst umueligt at reese saa snart forhöret er holdt, til sysselmanden med sine tjenestetiender og da, saa længe reesen varer, overlade sit huus uden ald tilsyn den haarde vinters skjæbn.

§ 5.

Naar man betragter islændernes ringe formue kan ikke repstjor tilfinde nogen uden appell at betale höyere strafböder end 4 mk., i det meste 1 rd., medmindre loven selv dömmer i sagen, og lovens determinerede mulct ikke overgaaer 2 rd. eller 4 lod sölv, som her burde sættes i stæden for 10 lod.

[1] Líksöngseyrir. Gjald til prests fyrir útför. / *Betaling til præsten for begravelse*. Í afritinu er bætt við / *I kopien er tilføjet*: At præstene intet skal fragaae i deres fattige indkomster.

§ 6.

Saa snart sagen er af den beskaffenhed, at den baade maa og kan afgjöres af den eene repstjor, uden den andens minde, saa burde og hver repstjor for sig holde endnu en à parte bog over, hvis han i saa maade, bestemte og ordinerede til böygdens tarv og beste, som siden blev indfört i hovedprotocollene. NB. Repstjor kand ikke mere end andre frietages fra at betale voldsböder.

§ 7.

Her burde straffen fastsættes for de vidner og sagvoldere, der ikke vil möde for repstjorernes politieret og forhör, naar de ere dertil lovligen indvarslede. Dette kunde give anleedning til at spörge: Om repstjor kan stævne vidner under fallsmaal?[1] Og hvis det bliver bejaet, hvad höyt fallsmaal der burde have stæd? Item om repstjor kand tage vidner i eed i tvivlsager? Om de udeblivende forelægges?[2] Og hvor lang forelæggelse der maa være i politiesager? Derom kunde falde diversæ meeninger. Jeg erindrer kun et eeneste tilfælde i de nyere love om jordemodre, hvor repstjorerne imodtage eed i amtmandens fraværelse. See herom forordning af 27de Maji 1746, dens sidste articel om huusbesögelser.[3]

§ 8.

Formulairet til denne instruction burde være gjennemseet og approberet af amtmanden og maatte fornyes hvert 3ie aar.

§ 9.

I alle her anförte tilfælde er sysselmandens myndighed uden appell alt for vidt extenderet.

1° Saasnart nogen dömmes til at miste sin hud, er hans boetslod[4] effter juristernes meening og praxis forfalden til kongens fiscum,[5] og hand selv ansees for mindre, ja, ærelös mand.

2° Den, som i 3de aar bliver dömt til tugthuusarbejde, mister imedens det varer sin fred, og derfore blive altid slige underrettsdome indstævnede for oberretten eller lauretten.

3° Jeg tör sige, at der gives mange saa fattige bönder her i landet, som ellers uden andres hjælp ernære sig med koene og börn, at deres heele

[1] Fésektir. / *Bødestraf*.
[2] Sé stefnt aftur. / *Stævnes på ny*.
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 577–578 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).
[4] Búslóð, aleiga. / *Formue*.
[5] Fjárhirslu konungs. / *Kongens kasse*.

boehave belöber sig ikke stort over 8 rdl., naar samme skal vurderes og ved nam[1] eller indförsel udtages, hvorved da deres heele velfærdt tillige med det overblevne bliver reent spoleret, publico til stor skade.

§§ 10–11.

Ere begge gode effter mit tykke.

§ 12.

At exsecutionen kand altid ske saa hastig, som her i denne articel paabydes, vil baade i henseende til visse tider og stæder blive besværligt, besynderlig i den beste höesletstid etc. og somme stæder paa Vesterlandet etc.

§ 13.

Hvor ingen bonde nyder hjelp af fattiges anstalterne og ikke andre end faderlöse börn og gamle vanföre mennesker, eller og i vidtlöfftige böygder, hvor de ikke altid kunde haves ved haanden, medmindre de var altid pligtige at rejse med repstjorerne i slige deres forretninger, der skulde de nærværende eller nærmeste bönder eller og deres tjenere være assisterlige under straf som hine (eller de förste) og være for dem i det övrige samme lov.

§ 14.

Denne 10 pd. tyngde burde fölge hver træhest og dertil være afpasset og justeret af övrigheden.

§ 15.

Jeg anseer denne artikel for at være god, siden den har til grund den stats raison, at repstjorerne i vore tider ikke bör ansees for andet end sysselmændenes betjentere i politiesager. Men de, der betragte sagen fra den anden side, slutte paa fölgende maade.

I dette tilfælde er repstjor den nærmeste, ja, den eeneste formyndere for reppens börn og andre fattige. Hvorfore tillades ham da ikke at være deres forsvar imod sysselmanden og antage deres sag, naar dem vederfares stor uret? Ellers kan i det fald en uretfærdig sysselmand gjöre ved dem, hvad han vil. Dette falder af sig selv, thi naar articulen i det fald giver repstjor lov til at klage (skjönt det bör skee med tilbörlig ærbödighed) sysselmanden for hans övrighed, saa agerer da repstjoren den umyndiges forsvar, og det paa en meer anstændig maade, end den nu om stunder er brugelig hos dem, som synes at være baade bagvendt og forkert.

[1] Fjárnám, lögtak. / *Eksekution i domfældtes formue.*

§ 16.

Da jeg anseer det meer for en byrde end fordeel for repstjor, som effterdags faaer meer end nok at bestille, at være stævningsmand, burde dem sligt ikke paalægges allermindst uden forskjæl til alle retter.

Athugasemdir Jóns Ólafssonar varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun 27.7.1776. I. J. N° 127. Nr. 4.

Bemærkninger fra vicelovmand Jón Ólafsson til udkast til en politi- og landforordning 27.7.1776. I. J. N° 127. Nr. 4.

ÞÍ. Rtk. D3/8–4.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 4; ad Jsl. J. n° 127.

#1776

ANMÆRKNINGER OVER DEN NYE I UDKAST FORFATTEDE POLITIE- OG LANDFORORDNING FOR ISLAND

Cap. I

§ 1.

Udi hver repp eller tinglav skal herefter være tvende reppstyrer. Sandelig dersom de retskaffens og uden forsömmelse (er at tale om forfald og sygdomstilfælde) skal iagttage og forrette alt, hvis i denne forordning bliver dem paalagt og befalet. Saa faaer de vist nok at bestille, hvis de derhos ikke skal efterlade deres egen husholdning og næringsbrug enten til lands eller vands, som dog visselig fordrer deres tilsyn, agtpaagivenhed og jevnlig arbeyde. Efter landslovens framfærslebalk 9de cap.[1] burde de være 5 i tallet, uden tvil saa mange, paa det forretningerne kunde des bedre be-

[1] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

strides og deeles dem imellem. At reppernes angelegenheder i almindelighed ere i lang tiid bleven saa slet opagtede, da ligger ej feylen i den hidtil værende indretning eller foraarsages ved mængden af reppstyrer, ney! Dertil ere andre grunde, især denne at politiemesterne hjemme i herrederne, som deres overhoveder (hvis lemmer reppstyrerne ere og burde være) har havt en saa ringe opsyn med dem og reppernes velfærd, som dog fra dem kræver ald opmerksomhed, hjelp og bestand, raad og daad. Mig synes derfor, at reppstyrer ikke kand være færre end tre udi ethvert tinglav, allermindst i de vidtlöftige og folkerige repper, af hvilke den tredje, som opmand, formand eller "oddamaður, oddviti",[1] burdte have fortrinnet fremfor de andre toe, hvad enten det kunde være i henseende til duelighed, vindskibelighed og nidkjærhed eller og anciennitet i embedet.

§ 4.

Det[2] var maaskee noget betænkeligt at overdrage til præsten reppstyrens valg, thi man veed, hvilken utidig myndighedsudövelse visse præster i reppssager har sig tiltaget i anledning af forordningen af 27de Maii 1746, dens 19de art.[3] Det var i henseende til fölgerne uden tvivl raadeligere, at udnævnelsen skeede, i de tilfælde artikelen ommelder, af sysselmanden og den eller de övrige reppstyrer med almuens eller reppens skatbönders bifald og samtykke. Jo, fornödnere disse betjentere ere i og for selskabet, jo större magt ligger der paa, at man tager ej feyl i udvælgelsen af de retsindigste, skjelligste[4] og beste.

§ 5.

Paa den her foreskrevne maade skal da reppstyrer leve fornemmelig af andres forseelser. Et ynkeligt levebröd, og det ingen ærekjær karl tilönsker sig. De böder, der efter forordningen maatte falde, ligesom og helligdagsbröder og hellige dages fangst, tænker jeg, burde ubeskaarne falde til böygdecassen og anvendes til reppens almeen nytte. Reppstyrer derimod lönnes med noget vist, i det mindste befries fra aarlig skat, tiende og gjevtold,[5] de ellers efter loven bör at svare til kongen. Den frihed, at gaae med lange affarvede[6] kjoler, vil ikke sige meget og endnu mindre

1 Formand for en islandsk landkommune. Islandsk *oddviti*.
2 Á spássíu / *I marginen*: Ne clericus secularibus negotiis se immisceat. [Svo að klerkur dragist ekki inn í veraldleg málefni. / *For ikke at præsten indrages i verdslige sager.*]
3 *Lovsamling for Island* II, s. 575 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).
4 Ákjósanlegustu. / *Mest passende*.
5 Gjaftollur. Skattur greiddur af lausafé. / *Gavetold. Skat betalt af løsøre*.
6 Lituðu. / *Farvede*.

pebersvendskatten, der, naar forordningen vorder overalt forkyndet og hörsommeligst efterlevet, vil reent bortfalde. Den betjent, der opbærger og nyder kongens skat af andre, mon hand selv bör yde den samme skat til kongen? Det rimeligste synes, at hand bör være skattefrie. Visselig en tröst og nogen hjelp for en skattebonde i dette fattige land, ihvorvel der er ikkun liden proportion imellem reppstyrens embedsbyrde og skattetyngdens lettelse. Dette kand enhver indsee, at faaer reppstyrer ingen bestemt og vis aarlig gage eller i det mindste virkelige friheder, vil deres embedspligter ligedan herefter som hidtil opagtes, det er til landets störste fordervelse forsömmes. Thi tilforn, som de kongelige forordninger udvise, har man tillagt dem uvisse embedssportler, omtrent som her, dog uden ald frugt og virkning. Deres forsvar er og bliver som vores lön, saa ere og vores forretninger reppstyrernes almindelige mundheld.

§ 9.

Sysselmænd, som politiemeestere, bör ej alleene have aarvaagen tilsyn med, at reppstyrer efterkommer sin embedspligt, men og naar som helst forlanges, staae dem bi med sunde raad, oplysninger og anvisninger og være dem behjelpelige i alt, hvis reppers og herreders opkomst, formues og folkets formeerelse, ungdommens opdragelse m.v. gaaer ud paa.

§ 12.

Denne artikel, i hvor plausible og antagelig den end maatte ved förste öyekast synes at være, saa vil den dog i tiden, naar forordningen skal bringes i udövelse, tilintentgjöre dens allerpriisværdigste öyemeed. Hvorledes? Her staaer: "At sysselmanden, naar hand seer igjennem fingre med reppstyr og bönder eller lader forsömmelse, ladhed og uorden være upaatalt og ustraffet, bör staae derfor til rette og aarlig indberette sysselets tilstand til dem, som kongen betroer over opsyn med politie- og landforbedringen." Saadanne almindelige og intet betydende forskrifter (jeg kræver erfarenhed til vidne) har man hidtil havt nok af, saavel i landets love som betjenternes instructioner. Men mon de har frugtet noget? Spörger man, naar og hvor og for hvem bör en sysselmand staae til rette, for hans efterladenhed og pligters forsömmelse? Rimeligst for sin amtmand og stiftamtmand, thi hertil kand man ikke nævne vore tiders laugmænd, som indtil aaret 1718 holdt sysselmændene nogenleedes især i justitzsager, som af laugtingsacterne kand sees, inden de bestemte og dem foresattte skranker. Men at troe det, at en sysselmand, der hjemme i sit herred regierer uden lov og sunde regler og lader alle ting gaae igjennem det grove sold efter sin egen villje og efter egne griller, skulle herefter

fremfor hidindtil paaagte denne vigtige embedspligt, som her anbefales og ham indskjærpes.

Det er ikke at begribe for den, der intet troer, uden det hand af tidernes löb og erfaringen er overbevist om. Skjöndt her var stedse hos os en Fuhrmann, en Lafrentz,[1] saa vilde de ikke være i stand til at sættte slige betjentere tommelfingeren paa öyet, som det sig burde, og allermindst holde de langtfraværende i ave. Kjender man Islands tilstand, dets mangler og fordeele, dets strækning, gjennemreysers besværlighed og fraliggenhed fra sin allerhöyeste övrighed, tillige med indbyggernes sindelav, saa vil man og bifalde dettte lettelig. Men her supponeres maaskee ikke landets stift- og amtmænd, men andre af kongen forordnede over opsynsmænd af landvæsenet og politiet, og da staaer det til pröve, hvilke fölger deraf vil flyde. Herved er og at erindre, at eftersyns mangel og forsömmelse hos sysselmanden ansees her ikke höyere end hos reppstyrer og bönder i lige tilfælde, hvorudi er ingen proportion. Pengeböderne burde i mange henseender udreedes af sysselmanden, i det mindste dobbelte at regne imod bondens böder. I hvor[2] stoere eller ringe de vorder ansattte, af hvem bliver de optagne, udpantede eller exeqverede?

§ 13.

"Sysselmand nyder 1 mk. courant eller 8te fiske for hver politieafsigt hand udstæder." Mon dette bör forstaaes om kjendelsen selv og det, hand forretter judicialiter i sagen, eller om afsigtens extradition[3] og skriversportel? Skulde det förste herved forstaaes, og hvis sysselmanden i politiesager burde med billighed à parte nyde noget bestemt, hvorfore skulle hand da ikke tillige have noget vist for justitzens administration og jurisdictionen i alle andre forefaldende sager, i det mindste civiles- og pengesager? Men aldrig har noget saadant af de höylovlige Konger i Dannemark og Norge været dem nogen sinde tilstaaet. Ja, ikke engang af nogen sysselmand i landet, hverken först eller sidst paastaaet og fordret, det mig er vittterligt, förend i aaret 1774, at en ubenævnt sysselmand forlangede 2 rdr. for tingholdelse om dagen. Hvorvidt man nu siden er kommen med dettte slags hökerie (rettens kjöb og salg), lader jeg være usagt. Med denne ringe kjendelse af 1 mk. courant eller 8te f.

[1] Niels Fuhrmann (1685–1733), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1718–1733; Joachim Henriksen Lafrentz (?–1744), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1733–1744.

[2] Á spássíu með blýanti / *I marginen med blyant*: NB.

[3] Afritun. / *Afskrift*.

for een politieafsigt, som dog mangen en fattig mand i dette forarmede land neppe formaaer at betale, lader sysselmanden sig maaskee nöye for det förste, men efter een halv snees aar eller i tidens længde, upaatvivlelig ikke. Har man ikke beviser nok her paa i de kongl. trykte forordninger og rescripter angaaende skriverpenge og andre sportler. Eller kjender man ikke den menneskelige natur eller egennytte, det store hjul, hvoraf fleste mennisker drives nu i verden? Enhver sysselmand i Island, foruden den westmannöiske,[1] for alle ham anbetroede forretninger, haver og har stedse havt sin embedslön midt i og under sysselernes forpagtning, hvilken salareringsmaade[2] er ligesaa gammel som den kongelige regiering over landet, ja, har sin grund i den gamle norske lehnsret lige fra eenevoldsdömmets stifteren Kong Harald Haarfagers tider.[3] Herude beraaber jeg mig paa baade de norske og islandske love og historier. Af de kongelige intrader,[4] der aarlig falder og svares af sysselerne, nemlig skatte, gjevtolde, tiender, sagefald[5] m.m., leverer de til kongens regnskabsförer en liden dog bestemt andeel (thi de har sysselerne ikke paa regning, men paa vis afgift). Alt det övrige beholde de selv, ikke alleene for sin umage med oppebörselen og skatternes hævelse, men især for at holde over lovene, dömme i alle dem forekommende sager, in prima instantia[6] og skaffe enhver, inden det dem anfortroede herredes grændser, lov og landsret. Anden, eller nogen særdeeles accorderet lön, har de aldrig havt, hverken af regieringen eller undersaatterne, hvorom man kand overtydes saavel af landsloven som de allernaadigst udgivne forordninger. Med slige embedslön maae de og være velfornöyede, da de efter landets maade og fattige omstændigheder ere herved deels rigelig, deels skikkelig aflagde. Hvad sysselmændene i handelssager er allernaadigst bevilget og forundt, er en casus specialis[7] og anrörer intet rettens pleye i landet og blant dets indvaanere.

Min uforgribelige meening er altsaa, at sysselmanden for politiekjendelsen bör slet intet nyde, medmindre dommens lösning er her med-

[1] Í Vestmannaeyjum. / *På Vestmannaeyjar*.
[2] Launatilhögun. / *Lønningsform*.
[3] Haraldur hárfagri, Noregskonungur / *Harald Hårfager, konge i Norge* ca. 871–932.
[4] Tekjur. / *Indtægter*.
[5] Sakeyrir. Tekjur konungs af sektum fyrir lögbrot. / *Pengebøde. Kongens indtægter fra bødestraf for lovbrud*.
[6] Á fyrsta dómstigi. / *I første retsinstans*.
[7] Sérstakt tilvik. / *Særligt tilfælde*.

meent, og da synes halvparten (om ellers noget) for omtrent ¼ arks afskrivning at være nok. Videre kand lægges mærke til de ord, her staaer sidst i articulen: "Hvad enten sagen fra dem kand appelleres eller ey." Dette er noget nyt, thi ingen, hverken over- eller underdommere, har hidindtil været tilstædet at paadömme nogen sag uden appell, men at denne frihed vilde blive et tjenligt og sikkert middel til at handthæve ret og retfærdighed i landet, har jeg stor aarsag at tvivle om, og saa meget meere som almuens skrig og lamentation[1] er almindeligere i henseende til retttens undertrykkelse, og som jeg ifölge egen erfarenhed gandske vist formeener, at være ikke uden ald grund. Dersom man var forsikkret om sysselmændenes gode indsigt i landslov og politik og tillige deres reedelighed og upartiskhed i deres domme og rettergang, saa tilstaaes gjerne, at det privilegium at dömme uden appell i politie- og andre justitzsager af ringe betydenhed kunde herligen tjene til trætter og processer at forekomme og forkorte, men saa længe bedrövelig erfaring desværr strider herimod, kand man vist ikke raade til denne forandring, som og for kort siden af assessorerne samtlige ved lovens revision blev misbilliget.

Cap. II

§ 1–2.

I steden for "alle söndagsfæste", synes at burde heller staae "alle sön- og hellige dage" etc. I steden for "Norske lov",[2] "landets gejstlige lov". Den Norske lov er for Norge forfattet, udi et fremmet sprog og er ikke i alles hænder. Udi forordning af 29de Maii 1744[3] er helligbröde uden forskjel ansat til 4re mark. I en tid af 30ve aar veed man, at ermeldte pengemulct end ikke i henseende til almuesfolk er tilstrækkelig for at afværge denne art af ugudeligheder, som os har paadraget saa meget ondt og saa mange forfærdelige Guds domme. Jo færre hellige dage, jo bedre bör der holdes over, at samme, men især söndagene, ikke vanhelligede vorder. NB. Der gives vel grader af helligbröde.

§ 3.

"Enhver, som om hellige dage fisker, skal give en 4de part af fangsten til reppens angelegenheder, af hvilken part reppstyrer nyde den halve deel."

[1] Harmakvein. / *Jammer*.

[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

Efter gammel sædvane og landets love, som kand sees af Thorlak og Ketills Christensret cap. 11te [1] og Kong Magni lovs Lagabæthers, rekebalkens 10de cap.[2] (confer framfærslebalk 9de),[3] bör de fatttige i den repp, hvor fangsten falder, tildeeles den 5te deel af fangsten. Jeg seer ingen aarsag til, at man viger her fra den gamle lov. For fangstens distributz har man ikke aarsag at tvivle paa, at jo reppstyrerne have havt noget for sin umage. Disse betjentere have maaskee aldrig gjort regnskab for sine forretninger, undtagen paa Westmannöe,[4] men de burde vist nok aarlig aflægge den for vedkommende sysselmand. Dersom den heele 4de deel af fangsten, fornemmelig sig anbydende hvalfiskefangst, skulde falde til böygdens casse og reppstyrer, saa kunde man des heller forsömme leyligheden, og den heele fangst maaskee derved gaae forloren. Videre: "Af skjærtorsdags- og langfredagsfangst skal hospitalerne for sönden og vesten tildeeles en löttt af hver baads fiskerie." Dette skal vel forstaaes foruden den fiskelött af hver fiskerbaad i fiskeværene,[5] vis dag aarlig bör svares, og forordningen om hospitalerne i Island af 27de Maii 1746 dens 19de art.[6] paabyder. Ihvorvel den meening var ret truffen, saa har jeg dog intet synderlig derimod at erindre. Alleene her kunde spörges: Til hvad nytte ere hospitalerne i Island? Hvis allerhöystbemelte forordning blev nöye og punctuel efterlevet, da kand ikke nægtes, at af hospitalernes indretning vilde flyde en herlig nytte for landet. Men nu paa nogen tid har man været beföyet til at ansee dem som præbenda[7] eller beneficia, som hospitalsforstanderne har nydt ex. gratia. De spedalske derimod, til hvis pleye og forflegning[8] de ere af kongernes sær barmhjertighed og

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 9–10 (Kristinréttur Þorláks ok Ketils, 1123); Þorlákur Runólfsson (1086–1133), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1118–1133; Ketill Þorsteinsson (1075–1145), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1122–1145.

[2] Rekabálkur Jónsbókar. / *Lovafsnit om ilanddrevet gods i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 206. Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[3] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

[4] Vestmannaeyjar.

[5] Verstöðvunum. / *Fiskerlejerne*.

[6] *Lovsamling for Island* II, s. 585–586 (Anordning om Hospitalerne paa Island, 27.5.1746).

[7] Tekjur af jarðeignum sem tilheyra opinberri stofnun en lagðar til embættismanns sem hluti af launagreiðslum til hans. / *Indtægt af jordegods, som tilhører en institution, og som er tillagt en embedsmand som del af dennes aflønning*.

[8] Viðurværi. / *Forplejning*.

naade stiftede, og hvilkes tal synes paa nogen tid at have formeeret sig, endog i land- og fjeldböygderne, har ikke den allernaadigst intenderede nytte deraf. Ja, der ere vel de sysseler, som langsommelig paa hospitalerne ikke har kundet indtrænge noget spedalsk lem og dog udreedet sine hospitalslötter. At ethvert syssels aarlig ydende hospitalslötter skulde af sysselmænd og reppstyre uddeeles til dets egne af spedalskhed befængte lemmer, skulde jeg vist ikke tilraade og det for de aarsagers skyld, som her ere at forbigaae.

§ 7.

"I fald reppstyr ikke boer i sognet, da bör stærk drik confisqveres af den, hand dertil sætter." Dette forudsættes ikke, thi ikke i denne alleene, men i mange andre og rigtigere tilfælde, er det fornödent og uundværligt, at en reppstyr boer og opholder sig endog i en liden kirkesogn. Det bör ikke formeenes at holde anstændige brylluper i præstens huuse, i fald hand dem dertil godvillig vil laane. Men i fald han vil ikke, eller fraliggenheden forbyder det, som meget ofte og paa de fleste steder skeer, mon da brylluper i andre skikkelige folkes huuse ikke maatte holdes, naar anstændighed og gode stæder iagttages?

§ 9.

At træhest og gabestok paa tingsteder skulle bekostes af den, som eyer den gaard, hvorpaa ting holdes, eller at bekostningerne dertil trækkes af gaardens landskyld, deri kand jeg ingen billighed see. Tinggaardene, ihvorvel ting holdes der for beqvemmelighedens skyld, ere mange steds af ringe importance og i sig selv smaae og ubetydelige, hvis landskyld for et aar at regne neppe vil forslaae til en træhestes og gabestoks anskaffelse. Des aarsag eragtes billigere, at bekostningen lignes paa reppens almue eller tages af böygdecassen. Derimod burde det være tinggaardenes opsidderes pligt, være sig eyere eller leyere, ved deres agtpaagivenhed at forebygge træheste og gabestokkenes beskadigelser, og i mangel deraf bekoste andre af nye.

Cap. III

§ 1.

"I de tilfælde naar ungdommen vanartig og skjödeslös opdrages i vankundighed, ladhed og udydighed, da skal sysselmand og reppstyr have fuldkommen magt og myndighed at indfinde sig hos deslige forældre etc." Denne her givne tilladelse, myndighed og magt har formodentlig

ligesaa liden indtryk herefter som hidindtil hos sysselmand og reppstyr, da den eene ligesaavel som den anden önsker og seer sig gjerne for denne umage entledigede,[1] og i saa maade, som vel ikke er at paatvivle om, kuldkastes den heele bygning. Denne artikel, saa vigtig den er og ellers grundig forfattet, dersom hand i anleedning af anförte udtryk vorder overtrædet og ikke nöyagtig til punkt og prikke efterlevet, da duer og den heele forordning intet. Thi artikelen er at ansee som en fast grundpillere til det heele lands og indbyggeres velfærd og lyksalighed, saavel her i det timelige som hisset i det ævige, jo större indflydelse hand altsaa har paa det almeene beste, jo större magt ligger derpaa, baade i henseende til lovgiveren selv og de adlydende underdanere, at hand og vorder vedbörlig bragt i udövelse. Men hvorleedes? Skjöndt man her i steden for en tilladende fik en befalende lov, mon man da kunde gjöre sig forsikkret om efterlevelsen? Det giver jeg andre, mig skjönsommere og erfarnere, at forstaae.

§ 5.

Denne § er ypperlig forfattet. Her kunde alleene spörges, om sysselmand i förste instant bör have magt at dömme til tugthus- og fæstningsarbejde uden appell, og om forbryderen skal betages den frihed at indskyde sin sag for höyere ret? Bevar os! Jeg meener ingenlunde.[2]

§ 7.

"Da bör reppstyr skille trætten ad og mulctere den skyldige efter omstændighed." Dette er ved förste öyekast at ansee for noget ubestemt og vilkaarligt. Dicterer hand pengestraffen uden foregaaeede lovlig undersögning og appell, da kand man ikke vide, hvilke afveye friraadighed og vankundighed, eller og egennyttighed og andre forföriske lidenskaber, maatte före ham paa. Burde altsaa den sidste clausul i artikelen enten nöyere bestemmes eller udelades.

§ 8.

Her vil tjenistekarlen formere tvivlsmaal og spörge: Skal 3 eller 3½ alen gaae her paa hver favn, thi der er virkelig forskjel paa favne og favnetag, og hvad for alen, enten den tilforn brugelige hamborgiske eller den nye islandske eller og den sællandske bör bruges til favnenes og dagslaatter-

[1] Laus undan. / *Befriede*.

[2] Á spássíu / *I marginen*: Jeg skulle vel aldrig troe, man havde i sinde at forskaffe vore sysselmænd den myndighed August overdrog sin præsident (den överste politiemeester) i Rom.

nes[1] udmaaling? Alenmaal og vægt, som overalt vedtagen er i kongens riger og lande, burde her i landet have været indført for længe siden til almindelig brug i handel og vandel, hvorom denne politieanordning ikke taler et ord, som man dog vist havde ventet. Man skal ej lettelig indsee, hvorfor vi skal have en forskjellig og kortere alen end andre kongens undersaattere. Nok er det, at heraf ere foraarsagede fortrædeligheder, forvirring og trætter, som man engang önskede sig at blive skilt ved. Man har ellers om denne materie, ɔ: om dagslaattemaalet forskrift i vore gamle Boelove, deres 27. §.[2]

§ 9.

De aarslön, som huusbond betaler sin tjenistekarl, og denne 9de § bestemmer og anslaaer til 4re rdl. courant, bör vel forstaaes og hentydes paa en duelig tjenistekarl, som ifölge den næstforegaaende 8de § udi 6 dage afslaaer höet af 4re dagslaatter og i det övrige forretter ald söe- og landtjeneste, dog dette bestemmes her ikke. Nu gives der de tjenestekarle, som i 6 dage ikkun meyer 3, ja vel ikkun 2 dagslaatter, som dog fordre fulde lön, foruden vadmel, kost og opvartning. Bör da disse ligesom de duelige tjenestekarle aflægges med lige lön? Det synes at være ubilligt, det vilde i saa maade dræbe ald arbeydsomhed og vindskibelighed i landet, dyd og flid hos tyendet. Derfor bör her tydelig og med klare ord fastsættes, hvor meget saadanne karle bör nyde i aarlig lön, eller de bör lade sig nöye med kost og klæder alleene og ansees som de saakaldede "matvinnungar", ɔ: madlönnemænd.[3] Videre anmærkes, hvad her staaer sidst i artikelen som noget nyt og næsten utaaleligt, nemlig at en tjenestekarl, naar söen slaaer feyl, skal have en föring fisk om ugen. Aldrig nogensinde har nogen vindemand af sin husbond fordret meer end 12 föringer fiske fra höst- til vaarkorsmisse[4] i en tid af 34 uger, nogle har og været fornöyet med mindre. Hvis ham nu derimod skulde tilstaaes 1

[1] Dagslátta. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Dagsslæt. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne.*

[2] Búalög. Safn gamalla reglna, einkum um verðlag, mælieiningar og hvers konar venjur í viðskiptum og landbúnaði. / *Búalög. Samling af gamle regler, især om prisniveau, måleenheder og alle slags sædvaner i handel og landbrug.* Sjá/*Se*: *Búalög eður verðlag fornt og nýtt á flestum þeim hlutum, sem seljast og kaupast á Íslandi.* Hrappsey 1775.

[3] Matvinnungur, sá sem fær ekki önnur laun en fæðið. / *Person, der kun arbejder for føden.*

[4] Krossmessa á hausti: 14. september. Krossmessa á vori: 3. maí. / *Korsmesse om efteråret: 14. september. Korsmesse om foråret: 3. maj.*

föring fiske om ugen, da vilde mangen fraværende husbond under det paaskud, at söen slaaer feyl, til föde af fersk fisk, blive beskuffen.[1]

§ 22.

"Tjenestefolk skal herefter være forbuddet at tilegne sig de saakaldede kjörfiske."[2] Dertil bör föyes: "eller stufer[3] i værtiden",[4] det er, hvor linefiskerie bruges, korte lodlinier paa 15, 20 til 30[ve] angler eller fiskekroge, som enhver tjenistekarl udi visse fiskevære i landet tilegner sig og trækker fordeel af. Fulgeflækerne[5] omkring Drangöe[6] etc., hvoraf tjenistekarle pleyer at benytte sig, burde her og mentioneres og tilligemed afskaffes.

§ 23.

Saavel i henseende til de tjenestekarle, som paa Syd- og Vesterlandet söge fiskeværene om vinterdage, som de andre der hjemme sidde og ellers i almindelighed for alle tjenistetyende og husbönder, troer jeg nytaarsdag skulde være den beqvemmeste og bestemteste opsigelsestermin af en aarstjeniste.[7] Saa at hvis tyendet ikke havde opsagt tjenisten paa den i forordningen foreskrevne maade inden nytaar, skulde det pligtig de næste tolv maaneder at regne fra den paafölgende rette fardag[8] (ɔ: 14[de]

1 Blekktir. / *Bedraget*.

2 Kjördráttur. Fiskur sem sá á sem dregur en kemur ekki til hlutaskipta. Undir hann féllu eingöngu fisktegundir sem lítið veiddist af, svo sem karfi, lýsa eða koli. / *Egentlig "vilkår fangst". Fisk, som tilfalder den, der trækker fiskelinen ind, men som ikke indregnes i andelene af fangsten. Det var udelukkende fisk, som der ikke blev fanget meget af så som rødfisk, hvilling eller rødspætte.*

3 Þar sem fiskveiðar voru stundaðar með lóð fengu hásetar stundum að hafa nokkra öngla fyrir sig. Þessi aukalóð var styttri en venjuleg fiskilína og var nefnd stúfur. Fiskurinn sem á hana veiddist var eign hásetans. / *Der, hvor fiskeriet foregik med langline, fik søfolkene nogle gange lov til at have nogle egne kroge. Disse ekstra langliner var kortere end en almindelig fiskeline og blev kaldet stúfur, dvs. stump. Den fisk, som blev fanget på den, tilhørte sømanden.*

4 Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

5 Fuglaflekar. Hér er átt við svokallaða flekaveiði. Fuglaveiði þar sem notaðir voru nokkrir samanbundnir flekar með snörum sem fuglinn var fangaður í þegar hann settist á flekann. / *Redskab til at fange svømmefugle. Det består af en eller flere sammenbundne flåder, hvorpå der er fæstet snarer, som fuglene bliver fanget i, når de sætter sig på flåden.*

6 Drangey, óbyggð eyja í Skagafirði / *ubeboet ø i Skagfjörður*, Skag.

7 Á spássíu með blýanti / *I marginen med blyant*: NB.

8 Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

Maii) i den samme husbonds tjeniste at forblive. Samme lov i henseende til tjenistens opsigelse maatte og være for husbonden.

§ 28 og 29.

I et blomstrende land, hvor der var en overflödighed af indvaanere, og hvor ikke fattedes arbejde eller arbejdere, kunde disse artiklers indhold ansees for at være gode politielove. Men paa det fattige og folkemanglende Island passer de sig slet ikke. De synes og at være usammenhængende med og stridige imod de 3de næstforegaaende artikle. Thi enten tjenistetyendet ikke indfinder sig til den rette fardag hos sin husbond, eller det forlader dagen derpaa eller nogen kort tid derefter sin husbonds tjeniste, kommer næsten paa et ud, da husbonden i begge tilfælde og i en saa ubeleylig tiid, er ej i stand til at bekomme en anden tjener, end ikke ved hjelp af sysselmand og reppstyr. Og hands over bedrageriet lidte skade og tjenistes forsömmelse, kand vist nok ikke vorde erstattet ved de her ringe ansatte pengeböder, som ifölge dette capitel 9de og 13de art. kand belöbe sig til omtrent en heel eller halv rdl. Bonden, der indesad med spæde og umyndige börn, kunde maaskee tillige med dem og creaturer, derover lide stor mangel, ja, vel sætte livet til. Paa den anden side, naar nogen ved sin tjenistes antrædelse fardagen den 14de Maii imod troe og love ikke annammes af sin husbond, da bliver hand vel og tjenestelös for det aar, besynderlig i uaar og indfaldende dyrtiid. Man siger, husbonden skal give ham fjerdeparten af et aars lön, det er som sagt en heel eller halv rdr., som hand skulle have havt, om hand i tjenisten havde kommet. Mon hand derved bliver hjulpen? Skal hand ved værdien af en rdr. kunde skaffe sig föde, klæder og andre livets nödvendigheder et heelt aar igjennem? Jeg meener ingenlunde. Og da tjeniste eller arbejde for ham, undtagen maaskee den höye sommertiid, ikke var at bekomme. Hvad vilde da vel blive af dette ulykkelige menniske? Sandsynligst vilde hand blive en betlere, om ikke en tyv eller rövere, eller og udi elendighed og af hungersnöd fryse og sulte ihjel. Jeg formeener altsaa, at begge artikler bör i et andet form omstöbes og i henseende til skadens gotgjörelse og pengeböder, der faldt til böygdecassen, enten i det ringeste indrettes efter Kong Magni islandske lov kjöbebalk 25de cap.[1] og forordningen om huustugt i Island af 3ie Junii 1746 dens 25de art.[2] Ja, vel endog yder-

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 222–223. Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 615 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

meere skjerpes, paa det et saa höyligen fornærmende bedragerie og svigagtig omgang kunde med alle forebygges.

Cap. IV

§ 1.

Denne artikel har uden tvivl sin grund i forordningen af 3ie Junii 1746 dens 11te §[1] angaaende svage og gebrækklige menniskers betlerie og omflakken igjennem herret og böygd, og ihvorvel man slet nok har efterlevet höystbemelte forordning ligesaavel som fleere andre landets viise og retfærdige love, saa dog har man nöyagtig i denne post fulgt forordningens forskrift og bydende, hvilket om ellers noget uden publici skade havde været at forbigaae og til side at sætte. Jeg vil ikke give mig af med det her at beviise, hvor mange og store uleyligheder og ulykker der entstaaer af saadant betlerie, endog inden for sysselets og reppens grændser, saavel i henseende til det almindelige væsen som for de flakkende selv, da daglig erfaring lærer det, og enhver fornuftig kand indsee, hvor elendig den börnetugt og unge menneskers opdragelse maae være, som aar efter andet deeles imellem 20ve og 30ve og fleere reppsbönder, og hvorfor ingen af dem staaer til ansvar, da enhver skyder skylden fra sig paa de andre. Og ingen undersögning af övrigheden om deres pligts forsömmelse herudinden kand have sted, saa meget mindre som börn og deslige vanföre og huusarme ad gangen ikkun henses en nat og 2 à 3 nætter i det höyeste paa hver gaard. Ifölge af denne omgang kand det ikke feyle, at jo den omflakkende opdrages i ladhed, örkeslöshed og andre borgerlige udyder, maa savne ald fornöden oplysning og kundskab om pligterne imod Gud, foresat övrighed, fædernelandet, sine medborgere, sig selv samt tillige undvære denne saa höyt tiltrængende undervisning i alt forefaldende land- og bondearbeyde, hvoraf hand dog burde sig ernære i tiiden. Ikke at tale om den yderlige mangel paa pleye og vedbörlig forsörgning, med föde, klæder, reenlighed, disse ulyksalige ere udsatte for. Min uforgribelig tanke og meening er derfor, at börn og ungdom, endskjöndt de ingen forældre har eller paarörende, der ifölge landsloven bör skaffe dem föde og livsophold, i hvor fattige de end ere, og enten de kand flötte sig selv, eller gjöre nogen haandgjerning eller ikke, ingenlunde maae eller bör tillades fra en gaard til en anden i sogn, repp eller syssel

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

at omflakke, ligesaa lidet og endsiger[1] end andre fattige, vanföre, svage eller höybedagede folk. Tvertimod, alle disse til hobe, især de unge i mangel af andre forhaandenværende indretninger og anstalter, bör enhver for sig indlægges og nedsættes hos en vis gudfrygtig, arbeydsom og forstandig bonde, eller i det höyeste hos 2de bönder ad gangen. Og i den situation underholdes eller og ikkun efter dens alders maade og beskaffenheden understöttes af reppens tiender og andre fattiges midler. Anseer man denne tanke for velgrundet, da vil denne og følgende §§, der handler om de vanföres flötning og flakken, tillige forandres.

§ 4.

Denne § grunder sig paa framfærslebalk, 7de cap. udi Johnsbogen[2] saavidt de fattiges flötning angaaer, hvor landsloven sætter samme straf paa den umenneskelighed at vise fattig mand fra sin boelig, at forstaae imod aften, i frost og ondt veyr og at flötte ham paa öde steder, saa at den fattige döer derover. Jeg formeener og, at det var det retteste, thi i det förste tilfælde synes at versere ligesaa stor ondskabsgrad som i det sidste, og at i det eene som det andet fald burde han agtes som manddraber og at have forbrudt sit liv og fuld mandeboed[3] til arvinger eller eftermaalsmænd.[4] Men i fald den udviste erholdes i live og dog paa lemmer forfryser (ɔ: paa ansigt, hænder eller födder beskadiges), som oftest formedelst folkets vankundighed i lægekunsten og vundlægens[5] fraværelse, ikke staaer til at redde, da synes hand efter omstændigheder og dom, enten at have forskyldt kagstrygen og brændemærke, confer Norske lov 6. b., 6. cap. 10de art.,[6] eller at arbeyde i jern sin livstid eller visse aar i Kiöbenhavns fæstning[7] og sin boeslod[8] at have forbrudt, til lige deeling imellem den be-

1 Þaðan af síður. / *I mindre grad*.

2 Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 144–145.

3 Manngjöld. Bætur fyrir veginn mann, greiddar erfingjum hins vegna. / *Mandebod. Bøde for dræbt mand, betalt til hans arvinger*.

4 Sækjandi sakar. Sá sem fylgir eftir og lögsækir manndrápsmál, einkum eftir víg á ættingja. / *Eftermålsmand. Den, som forfølger og sagsøger drabssager, især ved drab på slægtninge*.

5 Bartskerans, handlæknisins. / *Bartskærerens, sårlægens*.

6 *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

7 Hegningarvinna í Stokkhúsinu í Kaupmannahöfn eða tukt- og rasphúsinu á Kristjánshöfn. Á þessum tíma voru flestir Íslendingar sem dæmdir voru til afplánunar sendir í Stokkhúsið. / *Strafarbejde i Stokhuset i København eller tugt- og rasphuset på Christianshavn. På denne tid blev de fleste islændinge dømt til afsoning i Stokhuset*.

8 Búslóð, aleigu. / *Formue*.

skadigede og kongen. Norske lov 6. b., 7. cap. 1 art. foruden bartskærlön, lyde- og skadegjeld Norske lov 6. b., 7. cap. 11. art.

§ 10.

Skal da forældres pligt og omsorg for deres börns underholdning og opdragelse ophöre, naar de har opnaaet sit 12te eller 14de alders aar. Jeg meener ney, alle börn af den alder, ihvorvel lige gamle, ere dog ikke af lige arbejdsförhed og kræfter. De svagere altsaa i det mindste vil endnu i denne tid efterlange tilstöd og hjelp af forældrene, hvorfra de, saa længe börnene behöver den ifölge naturens ret og stemme, ingenlunde kand undslaae sig. Vore gamle love, udi framfærslebalk 4. cap.[1] bestemmer vel opdragelsens termin i almindelighed ved börnenes 20de alders aar. Men der gives mangt et barn, ja de allerfleste, som i denne tiid og för, ere i stand til at arbeyde for kost og klæder, saafremt de ikke af nogen svar sygdom ere behæftede. At fastsætte denne tidspunct i henseende til ethvers barns forskjellige omstændigheder synes noget vanskelligt og derhos ufornödent, naar alleene den borgerlige lov ikke oplöser det baand, naturen selv har knyttet imellem forældre og börn, eller tilintetgjör den pligt og forbindtlighed, naturens ret har hierimod disse paalagt. At opfostringsbyrden saaleedes lignes imellem barnets fader og moder, som her staaer foreskrevet, eragtes at være billigt. Men fra denne almindelige lovens regel kand dog gives undtagelser, og virkelig möde her de tilfælde, hvor regelen i gjerningen ikke kand anvendes, det er at sige, naar enten af forældrene ved döden afgaaer, og der efterlades intet til barnets underholdning, eller naar et af dem formedelst fattigdom, svaghed, alderdom og deslige bliver gandske uformuende at erlægge det, ham med rette tilkommer. I saa maade tænker jeg, at heele opdragelsens byrde billig overdrages til den efterlevende eller den formuende, der har midler og kræfter til at bestride omkostningerne, og i mangel deraf, til barnets bemidlede blods forvandtere, og det i kraft af vor landslov, som meget viiselig og i overeensstemmelse med vort födelands tilstand, har frænderne den omsorg og pligt indskjærpet og paalagt.

§ 13.

Ungdommen, som ved reppens almisse er opdragen, kunde paa kirkestevne opbyde sin tjeniste, ikke för juul, men för nytaar ligesom andre tjenistetyende.

[1] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 143.

§ 18.

"Den sysselmand, som tillader, eller ikke hindrer lösgjængere eller betlere, at löbe fra sit herret, böde 1 rd. etc." Men her bestemmes ikke tillige, hvorhen disse böder bör lægges, enten til böygde- eller justitzcassen eller til nogen anden nytte og brug. Jeg erklærer mig for böygdecassen.

§ 22.

Her har man da under et samlede de politielove og anstalter, hvorved hos os dyrtiid og hungersnöd kunde afværges eller formildes, nemlig ved omflakken og tiggerie igjennem land og herreder, item hestekjödsæden, thi plovstude bruger man ikke, andre arbeydsdyr ikke heller, uden heste. Disse elendige midler har man og undertiiden forhen været tvungen til at betjene sig af, saasom landet over halvandet aarhundrede har befundet sig fast i samme omstændigheder, som indsluttede og i lang tid af fjenden beleyrede stæder. Men, herre Gud! Mon der da ikke gives eller optænkes kand andre sundere love og hjelperigere midler til at sætte land og folk i sikkerhed for saa grusomme og ödelæggende ulykker, som strenge uaar, brödmangel og hunger ere? Jeg skulde aldrig kunde troe eller tænke andet. Island fattes korn, det er sandt, men skal det des aarsag være eller ansees for et hungerland, et land, som berövet sin hovedgrundnæring midt i qvægets död i samfulde 16ten aar, skjöndt ikke uden nöd, har kundet ved magt staae? Iblandt saa mange muelige og fornuftige foranstaltninger, som her kunde noget bidrage til handelens og næringsveyenes udviidelse og forbedring inde i landet selv for derved at forekomme hunger og folkets död, vilde man have önsket sig at see een politietaxt til udförsel paa födevahre, som landet i overflödighed frembringer. Og tillige at forstaae for Island, i mangel af bröd, er den uundværligste og allerfornödenste til livets ophold, da naar priisen paa saadanne levnetsmidler var oplöben til en vis bestemt punct, ald udförsel deraf kunde forbydes, men indtil saa længe med belönning aflægges. En, efter min ringe skjönsomhed, saa dyrebar anstalt vilde alleene ufeylbar betrygge landets indbyggere for hungersnöd og tillige opmuntre fiskerierne, ja vel landdyrkningen selv. Vel har Kong Erik, Kong Magni Lagebæthers sön, af Norge kaldet præstehader,[1] gloirværdigst ihukommelse, forbudet fiskevahres udförsel af landet, i dyre tider, ved

[1] Eiríkur Magnússon prestahatari, konungur Noregs / *Erik Præstehader, konge i Norge* 1280–1299; Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

en anordning af 1293.[1] Men man seer tillige af den meenige mands klage herover til Kong Magnus Erichsen,[2] at forbudet er slet nok blevet iagttaget.

§ 24.

"4re mark croner eller deres værdie skal betales en leyearbeydere[3] om sommeren i höeslætstiiden og ikke höyere for hans ugearbeyde." Dette er noget ubestemt, thi der gives saakaldede kjöbemænd eller ugedagslönnere, der om ugen meyer 6 dagslaatter, andre 3 à 4 og nogle ikkun 2 og disse, foruden sæng, opvartning og leedængsel,[4] fortjener vel ikkun föden. At enhver af dem skulde aflægges med lige lön, nemlig 4 mk. croner, for deres saa forskjelligt og ulige ugearbeyde imodstrider ret og billighed og tjener ikkun til at undertrykke fliid og arbeydsomhed, da om de förste end ikke i betragtning af folkets og nærværende tides tilstand forskyldte höyere lön, saa kand de sidste dog ikke sættes i samme classe og ligning med de förste. Derfor ligesom arbeydet er, saa bör og belönningen forholdsmæssig derefter til enhver aflægges og lignes.[5]

Cap. V

§ 7.

Udi[6] denne artikel befales, at böygdeveyene igjennem hver repp skal ryddes, og morætzer broelægges en vis dag om aaret, nemlig den 17de Junii i Nordlandet, Strande- og Isefjordssysseler[7] og den 25de Maii udi de

[1] Hefur ekki fundist. / *Er ikke fundet.*

[2] Magnús Eiríksson smek, konungur Svíþjóðar 1319–1364 og Noregs 1319–1374 / *Magnus Eriksson Smek, konge i Sverige 1319–1364 og i Norge 1319–1374.*

[3] Kaupamenn. Menn í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemænd. Mænd i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamenn.

[4] Það að dengja ljá. Til þess þurfti aðgang að eldstæði sem húsbóndinn átti að útvega. / *Udhamring af æggen på leen for at skærpe den. Dette arbejde krævede adgang til en esse, som derfor var noget, husbonden skulle sørge for. Islandsk* dengsla.

[5] Á spássíu / *I marginen*: Her burde og daglönner fastsættes ifölge de forskjellige aarets tider, med eller uden kost.

[6] Á spássíu / *I marginen*: De indcirklede §§ udslettes og kommer i ingen betragtning. Græca sunt, non leguntur [Þetta er gríska, ólæsilegt. / *Dette er græsk, ulæseligt.* Athugasemdin á við § 7 og § 12 sem eru merktar með svörtu striki á spássíu í frumriti. / *Anmærkningen vedrører § 7 og § 12, som er markeret med en sort streg i marginen i det originale dokument.*]

[7] Strandasýsla, Ísafjarðarsýsla. / *Strandasyssel, Ísafjarðarsyssel.*

andre steder af landet. Mon disse dage ere her udsögte til broe- og veyarbeydet de aller beqvemmeste? Erfaring og kundskab om landets væsen sige hertil ney!

Thi 1° er tellen[1] eller isen i jorden endnu ikke paa denne aarets tiid fuldkommelig smeltet og optöet, besynderlig efter strænge vintre, alltsaa kand broelægninger da ikke foretages, eller 2 al. dybe gröfter deromkring skjæres, som dog i dette cap. 9. § er anbefalet.

2° Udi Bardestrands-, Strande- og Isefjordssyssel[2] især opholder folk sig ved söesögning og fiskerie udi værtiden, som her tager sin begyndelse strax efter paaske og sluttes ved Mariæ besögelsesdag,[3] altsaa hvis man paa disse stæder til den 17de Junii skulde begive sig fra fiskerleyene, vilde man og derover lide et betydeligt tab ved forsömmelsen af fiskerierne. Fölgelig formeenes ermeldte 17de Junii her ilde anbragt til veyereparationerne og i uovereensstemmelse med folkets indretninger og leylighed.

3° Saa magtpaaliggende det er at see de almindelige landeveye nedre i böygden forbedrede og vedligeholdte, saa fornödent og nyttigt er det og at gjöre alfareveye paa fjeldene for overfartens skyld. Til ald forundring tales dog ikke et ord derom i forordningens project. Men dersom fjeldveyene skulde ryddes, som landets og folkets almeene beste uomgjengelig fordrer, da passe sig paa saadant fjeldarbeyde, allermindste de her foreslagne dage, nemlig den 25de Maii og 17de Junii, ikke alleene formedelst og i betragtning af anförte aarsager, men og for den sags skyld at fjeldene, endog aasene, ere til den tiid hist og her med snee bedækkede og undertiden, som dog sjelden skeer, lige indtil Augusti maaneds ende. Ved denne anleedning fortjener at anmærkes, at iblandt de almindelige fjeldveye er der een kaldet Kaldedal liggende oven for böygden af Borgerfjordssyssel,[4] og hvorover den aarlige laugtingsvey fra Nord- og Österlandet falder, og en saa stor mængde heste drives igjennem belæssede med fiskevahrer. Her er ingen anden vey at fare over omtrent 4 à 5 miil i længden. Men denne vey er saa elendig, at folk og beester ere i overfarten meget usikkre paa liv og lemmer og hver öyeblik færdige at styrte, hvorudover enhver reysende ved slig anleedning skulde erindres om, at fra landets förste tiider havde her ikke været nogensinde övrighed

[1] Klaki í jörðu. / *Frossen jordskorpe.*

[2] Barðastrandarsýsla, Strandasýsla, Ísafjarðarsýsla. / *Barðastrandarsyssel, Strandasyssel, Ísafjarðarsyssel.*

[3] Þingmaríumessa: 2. júlí. / *Maria besøgelsesdag: 2. juli.*

[4] Kaldidalur, Borg.; Borgarfjarðarsýsla. / *Borgarfjarðarsyssel.*

eller politie i landet, og de samme tanker maatte hand og falde paa, der passerer fleeste de övrige fjeldeveye. Bemeldte Kaldedalsvey kunde dog magelig og uden synderlig tiidsspilde i en tiid af 2 à 3 aar ryddes af de paastödende og nærmest paagrændsende böygder i Borgerfjorden under anförsel og opsyn af sysselmand og reppstyre, og det enten för eller efter höeslætstiiden, som jeg i alle henseende og i almindelighed for böygde- og fjeldveyesrydning, meener at være den beqvemmeste, som reppstyrerne selv med sin sysselmands raad, ifölge af aargangens og veyearbeydets natur og beskaffenhed, samt folkets besynderlige leylighed udi hvert herret og böygd aarlig og efter fornuftigt overlæg havde at bestemme.

§ 12.

"Sysselmand skal nöye paasee, at hvis der i forordning siges om veye, vorder efterlevet." Ja, saa mænd! Denne befaling har man og hört og havt tilforne. Ikke des mindre, naar man herfra undtager Bardestrandssyssel, er der indtil nærværende tiider ikkun lidet, ja fast intet gjort ved veyearbeydet, saavidt spores og spörges kand tvers eller langs igjennem landet. Den lov, i hvor stats nyttig og vel grundet og hvor ofte fornyet og igjentagen, som ingen haandthæver, og aldrig nogen efterlever, er formedelst sin uvirksomhed og krafteslöshed at ansee, som den lov ikke var til eller nogensinde given sat og forkyndt. Der behöves ingen spaamand til at kunde forudsige, at denne her om veyenes forbedring forfattede lov har den skjæbne som de forrige, medmindre den retskaffne overopsynsmænds agtpaagivenhed anbetroes, ligesom alle andre politiesagers tilsyn, hvorpaa landets almindelige velfærd saa meget beroer.

§ 17.

Foraars reppeskjæl[1] ere, især i dyretider, meget fornödne. Udi de ældste tiider har de været i brug, som sees af historien og Graaegaasens love,[2] ja vel endog af den 54de cap. i landsleyebalk udi Johnsbogen,[3] hvor de kaldes "einmánaðarsamkomur",[4] men i endeel aarhundrede, at forstaae siden islænderne af odels- og eyendomsherrer bleve leyesvenne og lode alle ting

[1] Hreppaskil. Hreppsfundur eða hreppsþing. / *Repmøde eller repting.*

[2] Grágás. Lagasafn frá þjóðveldistímanum. / *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid.*

[3] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 194–195.

[4] Einmánuður var síðasti mánuður vetrar í gamla íslenska misseristalinu. Ætla má að einmánaðarsamkomur hafi síðar orðið að því sem kallað er manntalsþing. / "*Enmåned" var den sidste måned i vinteren i den gamle islandske kalender. Sandsynligvis er enmånedsmødet senere blev til det, som kaldes mandtalsting.*

beroe paa regieringen, har slige sammenkomster af böygdefolk været forsömt til stor skade for publicum, besynderlig i indfaldne uaar.[1] Det var derfor got og nyttigt, at de fornyedes igjen, og de over denne indretning og anstalt foreskrevne regler iagttages. "Paa höstböygdetingene skulle reppstyrer nedsætte de fattige, som ej kand flöttes." Denne de fattiges flötning og flakken om reppen bör vist ikke, som jeg paa et andet sted har erindret, formodes eller tilstædes, og følgelig bör det af artikelen udelades.

§ 18.

Det var at önske, man ved en almindelig regel, der passede sig paa enhver bondefamilie i landet, kunde indskrænke den alt for overflödige og unyttige mængde af heste, der hjemmemarker og enge foraarsager en overmaade stor skade, besynderlig udi Nordlandet, hvor hestenes antal er störst. Men ved denne artikels forskrift skeer det uden tvivl ikke, allermindst der hvor overflödigheden er störst og tillige deres fornödne brug, især formedelst fiskevahrenes transport (under nuværende landets elændige forfatning) fra Sönder- og Vesterlandet til Nordfierdingen, som og det almindelige laugtingssögning m.v. Erfaring lærer, at i Nordfierdingen alleene kand der i et uaar, som ofte tilforn er skeet, styrte nogle tusinde heste og hors, unge og gamle, og da er man vist ilde faren. Og ald den understöttelse til folkets eget ophold og conservation forloren, som paa arbeydshestenes liv beroede, eftersom man ingen brugelige fartöyer har til fiskevahrenes afhæntelse fra söe- og fiskerstæderne. Disse steders beboere derimod bringer livets fornödenheder fra et sted til et andet til söes ved baade, og derhos har söen aaben strax for dörren til söesögning og fiskerie. Altsaa behöver de ej heller ret mange heste i deres nu brugelige huusholdning, ja langt fra ikke saa mange, som de har malkeqvilder af kjör og faar, hvilket og kand siges om Nordlandets indvaanere. Thi jeg har her för pestens tiid kjendt de bönder, som har havt 30 à 40 malkeqvilder, som dog ikke havde over 10 à 12 slette daler brugbare heste nödig. Dengang landfoget Skule Magnusson[2] var politiemeester i Skagefjordssyssel, skal hand have gjort en ret snild anordning, som man endnu kalder Hrossadóm,[3] angaaende de overflödige hestes afskaffelse

[1] Á spássíu / *I marginen*: Fuimus Troes! [Trójumenn vorum vér. / *Trojanere var vi.* Eneasarkviða, 2. bók.]

[2] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793, sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1737–1749. Stytt Skule M.s. í frumriti. / *Forkortet Skule M.s. i originalen.*

[3] Samþykkt sem bannaði lausagöngu hrossa í heimahögum yfir sumarið gerð á héraðs-

for ermelte ham anbetroede syssel. Anordningen har jeg ikke seet og veed ikke, hvorpaa den er grundet, men nok er det, at man udi denne hans betjeningstiid har troelig efterfulgt den, og den roeses endnu af mange, og paa saadan en maade kunde maaskee hestenes mængde indskrænkes i ethvert böygdelav efter dets forskjellige beskaffenhed og sysselmændenes foranstaltning. Synes dette alt for vilkaarligt og ubestemt, som slet ikke staaer til at nægte, da kunde man om faarepesten nogensinde udryddes, hvortil Gud give sin naade og bistand, men for ikke sikkert nok og uden ald frygt anslaae her arbeydshestenes tal halvparten imod malkeqvilderne. Dette forhold af det eene imod det andet, tænke jeg, bliver det grundigste og i alle henseender best afpassede, dog maatte fra denne regel undtages de kongel. betjentere, som behöver fleere heste til sine aarlige laugtingsreyser og flere. I anleedning heraf kunde man formere det spörsmaal, om der ikke en betydelig export af heste for Island kunde i fremtiiden skee, enten til de nordamericanske kiister, eller andre nærgrændsende lande? Men dette anrörer meere commercen end politiets væsen.

§ 20.

Denne artikel har vel sin grund i Kong Magni islandske lovs landsleyebalk 7de cap.[1] De böder, som her tillæges for gravfyldningens forsömmelse, bör billig falde til böygde-, men ikke til justitzcassen. Og troer jeg, om jeg ellers tænker og kjender ret folkets gemyt, at böygdecassen kunde ved disse midler naae en betydelig tilvext, dersom böderne uden skaansel og personsanseelse udpantedes.

§ 21.

Den indretning med höemagazinerne er baade nye og eragtes tillige landnyttig. Skaden er alleene, at disse forraadshuuse, efter de her gjorte reglements, kand ej ansees for at være tilstrækkelige til at afværge kreaturenes död, da naar særdeeles misvext indfalder og store uaar tillige med den grönlandske ises hiddrivelse, som stedse og altid er derfra uadskillelig, pleye de som oftest at vedvare i 3 samfulde aar og formildes siden efterhaanden. Dersom nu en meget betydelig ufrugtbarhed og ved-

---

þingi að Vallnalaug í Skagafirði 13.5.1739. / *Vedtægt, som forbød løsgående heste på hjemmemarken sommeren over, blev lavet på herredstinget i Vallnalaug i Skagafjörður. ÞÍ.* Sýsl. Skag. GA/1–3. Dóma- og þingbók 1736–1743, s. 56r–63r; Jón Jónsson, *Skúli Magnússon landfógeti*. Reykjavík 1911, s. 38–39.

[1] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 162–163. Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

varende strenge aar i rad indtræffe, hvis ulykkelige virkninger her er om at gjöre, at faae forebyggede, da vil höemagazinerne ej dertil forslaae ifölge den foreslagne indretningsmaade. Men lad saa være, at de til det hensigtede öyemeeds opnaaelse vare i nogen maade utilstrækkelige, da er det dog i en for Island saa overmaade vigtig sag, bedre at begynde med noget end slet intet og sikkrere at gaae her skrit for skrit og ej for vidt af förstningen, især da indretningens nyhed, der af meenige mand, som ikke indseer sit eget beste, vil vorde forhadt og agtes for unyttig, uden ald tvivl vil före vanskeligheder med sig, naar den skal sættes i værk. Det er ellers værdt at lægge mærke til, at disse almindelige og store uaar, hvorom her tales, tage stedse sin begyndelse i Österlandet, i synderlighed udi Vapnefjorden og Mulesyssels norderdeel,[1] og gaae siden til begge sider vester paa over det heele land og endelig forsvinder, sluttes i og forlader Vestfjordene. Af denne tilforladelige uaarenes omgangsmaade burde man endelig blive klog og gaae den forestaaende ulykke i möde ved forsynlighed, ved födevahres indsamling og höemagazinernes fordobling. I det mindste var det övrighedens sag, som var sat til at holde landets regierings roer i haanden, at give agt paa denne af en saa barmhjertig som retfærdig Gud frembudne forevarsel og i tide föye de anstalter, som ere saa fornödne til at forekomme den gruesomme landeplage, hungeren, og deraf flydende qvægets, folkets og landets död, elendighed og ödelæggelse.

§ 28.

"I fald det er ikke over den værdie, som reppstyr kand dömme." Dette bör vist nok udelades af artikelen og ikke have sted i et uoplyst lands love. Skulde man give en dum, uerfaren eller og svag og ildetænkende bonde, den magt i hænde at dömme og dictere pengeböder uden appell, som dog ingen kongel. betjent i landet har og maaskee ikke bör have?

§ 41.

"Sysselmand skal paa faaraars mantalsting[2] eftirspörge, om der i reppen ere kreaturer döde af maverhed." Herimod er intet at indvende. Men hvorfor mon hand ikke bör tillige erkyndige sig om folkets död, der i böygden af kulde og nögenhed, af sult og anden elendighed ere bortrykkede? Mon da folkets liv er ikke ligesaa dyrebart og i det mindste af lige

[1] Vopnafjörður, N-Múl.; Norður-Múlasýsla. / *Norður-Múlasyssel*.

[2] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

værdie med kreaturets? Lad end saa være, at man hidtil dags har bekymret sig meget lidet om, naar landet har været plaget af hungersnöd, hvor mange mennisker i hundrede eller tusinde tal der har sat livet til, og hvor meget landet fölgelig og regieringen i og ved mangel af regiering har tabt. Hvorfore saadant ikke er optegnet eller derover tagne tingsvidner af vedkommende sysselmænd, kand jeg aldeeles ikke begribe. Betjenternes föleslöshed kand det jo aldrig være at tilskrive. Hvad som alting er, da er dog saa meget vist, at man i slige bedrövelige omstændigheder har savnet den omsorg, beskyttelse og sikkerhed, folket af den mildeste og beste regiering upaatvivlelig har vildet tilönske sig og forvente. Men at undsætning ikke er skeet, eller ulykken ved sunde politielove og anstalter forebygget, kand vel ikke anden aarsag udfindes end landets langt fraliggenhed og uvidenhed om dets tilstand, samt vore herværende patroners lunkenhed i at foredrage majestæten vor nöd.

§ 43.

Denne[1] artikel har uden tvivl sin grund i Kong Magni islandske lov landsleyebalk 31. cap.[2] Ifölge af artikelen skal tungjerdet,[3] hvor grunden er sumpig, og jorden vandsyg,[4] ansees for at være lovligt, naar det er 3 fod höyt, derimod paa törlændet[5] grund 4 fod eller 2 danske alen höyt. Dette forhold begriber jeg ikke, saasom erfarenhed og fornuft lærer, at et udi moeser eller myrer opsat gjærde, være sig af steen eller jordsvær, synker meget meere og behöver længere tid at synke end et andet af samme materie paa höy og tör grund. Fölgelig det förste bliver lavere i tidens længde end det sidste. Altsaa formeenes, at myregjerdet eller det, som opsættes paa moradsige steder bör være, om ikke en fod höyere, saa dog i det mindste ligesaa höyt som det andet paa törre og höylændte steder.

§ 44.

"Alle[6] steder, hvor det er mueligt, skal gjerder opföres af steen." Dette bydende kunde indskrænkes noget og saaleedes forandres: "Alle steder,

[1] Grein 43 merkt með svörtu striki á spássíu í frumriti. / *Paragraf 43 markeret med en sort streg i marginen i det originale dokument.*

[2] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 178–179.

[3] Túngarðurinn. / *Gærdet omkring hjemmemarken.*

[4] Skemmd af vatni. / *Skadede af vand.*

[5] Þurrlendri jörð. / *Tør jord.*

[6] Grein 44 merkt með svörtu striki á spássíu í frumriti. / *Paragraf 44 markeret med en sort streg i marginen i det originale dokument.*

hvor det er belejligere at opföre gjerder af steen end grönsvær, og steen er saa nær ved haanden, at man ikke har nödig den (paa slæde og eller heste) at tilflötte, skal gjerder etc."

§ 46–48.

Saavist[1] som den her anbefalede gjerdesætning og tunenes rydning for landoeconomien over heele Island er en höyvigtig sag, saavist troer jeg, at forfatteren af disse articler ikke har lagt paa vægtskaalen landets svage kræfter, imod dette store foretagende og svære arbeyde. Höebjergning, andre næringsveye og forefaldende huussager, maatte da i den korte sommertiid forsömmes og tilsidesættes. Her fattes beqvæmme verktöy, behændighed og kundskab, da ikkun faae forstaaer at gjöre arbeydet til gavns. I ulydighedstilfælde, om arbeydets undladelse (enhver boesiddende mands omstændigheder betragtet) fortjener ellers med rette dette navn, hvo skulde vel paa reppstyrens eller reppens vegne sætte gjærdet paa den skyldiges bekostning.

§ 51.

Jeg[2] forbigaaer den næstforegaaende 50te artikel og gaaer til den 51te, hvor gjærdesætning og rydning anbefales gejstlige og verdslige embedsmænd for deres personer som pligtarbyede. Jeg sætter, at 10 favnes gjærdesætning med fölgende gryft, kostede ikkun 10 slette daler, med ringere bekostning lader det sig umuelig i henseende kost og lön gjöre. En prest (thi degne lader jeg passere), som ikkuns har 4 rd. indkomst om aaret, hvormed skal hand bestride disse udgifter? Det er hand ikke mand for. Ja, saa tilkommer det ham at forrette arbeydet selv. Een fattig bedaget og svag præst er ligesaavel en gaards beboere, som en anden arbeydsförere og meer formuende.

§ 52.

Myndtens eller reede pengenes (som det almindelige omsætningsmiddels) forhöyelse i sin værdie er her foranlediget ved deres yderste mangel til fornödne brug, især udi Vester- (undtagen Snæfjeldsjökel),[3] Nord- og Österlandet. Men naar vi faaer balancen i handelen med Dannemark, og pengene i nogen mængde kommer til at circulere igjen, som ved mange midler kand skee, formindskes og forringes forholdsmæssig

[1] Greinar 46–48 merktar með svörtu striki á spássíu í frumriti. / *Paragraf 46–48 markeret med en sort streg i marginen i det originale dokument.*

[2] Grein 51 merkt með svörtu striki á spássíu í frumriti. / *Paragraf 51 markeret med en sort streg i marginen i det originale dokument.*

[3] Svæðið umhverfis / *Området omkring* Snæfellsjökull, Snæf.

deres værdie af sig selv. Tingenes naturlige löb lader sig vel ikke ved politielove lettelig standse. Her skal andre dæmninger til end bud og forbud allene.

§ 53.

Denne artikel er meget fornöden for at oprette og oplive den forfaldne og fast uddöde indenlandske handel. Dertil burde föyes tilladelse at holde kjöbstevner paa de beleyligste stæder i herrederne, og paa de af övrigheden stift- og amtmænd berammede dage, synderlig om efterhösten. De poster, hvilke dog til politievæsenet directe henhörer, og udi dette 5te cap. synes beqvemmeligst at kunde afhandles, hvorom dog intet i forordningen meldes, ere fölgende:

1° Om[1] deres friheder og lindring i skatter og afgifter, som rydde og optage ubeboede og ödejorder saavel i böygden som til fjelds.

2° Om maal og vægt i overeenstemmelse med det almindeligen gangbare og ved forordning af 10de Januarii 1698[2] paabuden danske, thi man begriber ikke saa let, hvorfor her enten i landet selv eller i handel med fremmede skal haves en anden ringere vægt i kjöb og salg, eller en kortere alen, end brugelig er andensteds i kongens riger og lande.

3° Om kongl. eller övrighedens circulairende ordres og anordningers, saavel som stikbreves[3] og andre private folkes brevis hastige og sikker befordring igjennem landet, om brevporters forsömmelse, skjödeslöse behandling, fortæring, opbrækkelse og herved lagdte straf. Thi den almindelige indvortes sikkerhed i landet udfordrer herom, i mangel af ordentlige poste og postvæsen, tydelige love og forskrifter.

4° Om gjestgivere og gjestgivergaarders indretning og frieheder, hvor de alfareveye sammenstöder og löber igjennem landet.

5° Om de tilforn brugelige höestakkgaarders fornyelse, paa enge og hjemmegaardenes udmarker, til en betydelig lettelse for folk i den korte og travle höehöstningstid. Disse stakkgaarder ere nu af brug, men at man i gamle dage har ved höets indbjergning benyttet sig deraf, viiser ikke alleene deres öyensynlige levninger selv, men endog lovene taler

[1] Svart strik á spássíu í frumriti við málsgreinar nr. 1 og 2. / *En sort streg i marginen ved stykke nr. 1 og 2 i det originale dokument.*

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 530–541 (Forordning om ny Vægt og Maals Indrettelse og Vedligeholdelse udi Danmark og Norge, 10.1.1698).

[3] Vitnisburður um eftirlýst fólk sem óskast handtekið. / *Efterlysning efter en person, der ønskes arresteret.*

derom. See Graagaasens landbrigdabalk, 10de cap.[1] og Johnsbog landsleyebalk, 31. cap.[2]

6. Om "sæluhuuses"[3] eller fjeldstuers oprettelse til de reysendes uforbigjængelige tarv og livets conservation, især om vinterdage. Disse fjeldstuer burde ikke alleene imellem Syd- og Nordlandet paa fjeldene opbygges, men og paa andre fleere tver- og langfjelde i landet, som kunde agtes at være 4 à 5 miile i bredden, fra den eene böygd til den anden. I mangel af denne anstalt ere reysende folk paa adskillige tider ihjel frosne.

7° Om markskjelsbögers indretning for enhver syssel, hvorved de saa meget gjengse trætter om de faste eyendommes og grundstykkernes skjel og grændser vilde bortfalde, en ugemeen vigtig sag for Island.

8° Om en politietaxt paa de allerfornödenste levnetsmidler i landet efter tidernes tilstand og især til udförsel paa fiskevarer.

9° Om jordemödre, at fruentimmer, ingen undtagen, skulde ej have frihed til at tage nogen gejstlig standsperson til ægte, medmindre hun var vel forsögt i jordemoderkunsten og havde derpaa aflagt pröver. De til denne brug allernaadigst skjenkede 100 rdr. kunde i saa maade falde til hans majts casse igjen.

10° Fattige pigers udstyr er vel ikke værd at tale om eller tænke paa formedelst landets fattigdom, ihvorvel ingen ting var fornödnere til folkets formeerelse og öde, dog beboelige steders cultivering.[4]

[1] Landbrigðaþáttur Grágásar. / *Lovafsnit om landgilde og vindikation i den gamle lovbog, Grágás. Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*. 2. del, s. 89–91; 4. del, s. 87–89.

[2] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 178–179.

[3] Fjeldhytte. Islandsk *sæluhús*.

[4] Á spássíu / *I marginen*: Den anseeligste capitalist i landet, der fik i sinde til Skagestrands kjellingerne udi hans föderepp at legere indtil 1.000de rd. af hans arvemidler, skulle hand ikke meget meere betænke de smukke piger, deres udstyr? [Ólafur Stefánsson amtmaður ánafnaði árið 1771 fátækum ekkjum og munaðarlausum börnum í fæðingarhreppi sínum Skagastrandarhreppi 1.000 ríkisdali í fasteignum eftir sinn og eiginkonunnar dag. Gjafabréfið var gefið út 1797. / *Amtmand Ólafur Stefánsson testamenterede i 1771 1.000 rigsdaler i fast ejendom efter sig selv og sin hustru til fattige enker og forældreløse børn i hans føderep, Skagastrandarrep. Gavebrevet blev udstedt i 1797*. Sbr./*Jf*.: *Annálar 1400–1800* IV, s. 421 (Ketilsstaðaannáll); *Lovsamling for Island* VI, s. 305–308 (Gavebrev og Fundats, hvorved Stiftamtmand Olafur Stephansson skjænker nogle Jorder til Fattige i Vindhælis Rep inden Hunavatns Syssel, 30.9.1797).]

Cap. VI

Dette capitel, som handler om bygsel, bygselcontracter[1] og leylændingsrettigheder, hörer egentligere til landsloven selv, end de saakaldte politielove, og er derhos meget ufuldkommen og til den störste deel affattet i faveur af leylændingen, men om og hvorvidt statsnyttig, overlades til andres skjön.

§ 1.

Denne og följende §§ ere især grundede paa landsleye- og kjöbebalken udi Johnsbogen,[2] saavel som paa forordningen af 15de Maii 1705.[3] Her ere og mange nye tillæg.

§ 4.

"Bygselsedler maae ej skrives paa kortere tid end 20 aar." En 10 aars bygselstiid er overflödig, ja 3 aar synes her at være nok. Man tilstaaer gjerne, at den hidtil brugelige bygselsmaade aarsviis, er i alle henseender meget skadelig og ret landfordervelig, da leylændingerne almindelig, saavidt mig er bekjendt, efter 1 à 2 aars forlöb stripper[4] fra en gaard til en anden, og det som oftest uden nogen gyldig aarsag. Hvorover gaardene, baade i henseende til bygninger som eng og tunrögt m.m., ruineres og forspildes. Derimod er mennesket i dette timelige og alle dets omstændigheder saa mange forandringer og tilfælde underkast, at det maatte ansees for een yderlig grad af tvang og tyrannie, om en leylænding skulde bindes til sin leyegaard i heele snes aar uden ald forhaabning i saa lang tiid at entlediges derifra, eller at have frihed til enten at udviide eller indskrænke sin huusholdning, i hvordan hans tilstand imidlertid og omstændigheder end forandredes.

§ 5.

Her bör bestemmes om den, som bygsler nogen gaard paa livstid, bör derfor udlægge fæste eller ey, og i förste fald hvor höy den bör være, om den skal lignes med og i forhold af gaardens godhed, dyrhed og hundrede tall, eller om fæstens bestemmelse skal ankomme paa jorddrot og leylændings mindelige foreening. Hidindtil veed jeg ikke nogen ved landets

[1] Byggingarbréf. / *Fæstebreve*.

[2] Landsleigubálkur og kaupabálkur Jónsbókar. / *Lovafsnit om landgilde og om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 159–198, 209–224.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[4] Flakkar. / *Strejfer*.

love bemyndiget til at tage fæste af landsaatter,[1] naar gaarder bortbygsles. Ved praxis er den derimod paa sine steder indført. Her er og den pengemulct ubestemt, som leylændingen bör svare for begangne forseelser imod sin huusbond, som uvillje, foragt, opsætzighed, ulydighed, chicaner med meere deslige. En utidig og uværdig barmhjertighed imod forbrydere i almindelighed og især imod sig forgribende landsaatter, over hvilke, mindst i disse tiider, ey skal være saa let at erholde ret, har allereede forvoldet, at man ikke vil vide af eller befatte sig med det kongl. forpagtningsgods i landet og dets forvaltning, som de aarlige og offentlige laugtingsacter synes og at bekræfte. Det er altid berömmeligt at tage uskyldigheden i forsvar, men derimod at beskjærme ondskaben selv og unddrage den fra velfortjent straf og herudinden en falsk skinære at söge, det er stedse lastværdigt.

§ 8.

Om den undersögning og udkastelses dom, hvorom artikelen melder, bör skee af reppstyr eller sysselmand, det burde her fastsættes. Det rimeligste var at overdrage denne forretning til reppstyrerne, da sysselmanden ved fardagstiden[2] umuelig kand den bivaane allesteds i herredet, hvor hans personlige nærværelse maatte i saa fald være fornöden.

§ 9.

Ved denne § authorizeres fæstens tagelse, og det endskjöndt leylændingen ej har bygslet gaarden paa livstiid, hvilket dog efter mine tanker ikke burde tillades, endog fæsterne for bygselsret paa livstid bleve accorderede.

§ 10.

Naar alle de paa billighed og nödvendigheden selv grundede aarsager bleve her nöyagtig opregnede og fastsatte, hvorfor en leylænding maatte opsige sin leyegaard, da kunde intet være imod, at bygselsbrevene bleve stiilede paa mange aar, men der fattes meget i, at de skulde her til hobe være mentionerede. F. e. en fattig mand gifter sig og bygsler en efter hans daværende tilstand afpasset jordepart eller hjaleye.[3] Derpaa ved fliid og forsynlighed samler hand enten midler eller avler mængde börn, til hvis underholdning hand endog ved god rögt, arbeydsomhed og flittighed,

[1] Landsetar, leiguliðar. / *Lejlændinger, fæstere.*

[2] Fardagar. Fjórir dagar í lok maí/byrjun júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram. / *Skiftedage. Fire dage i slutningen af maj/begyndelsen af juni. Her kunne fæstere skifte gård. Islandsk* fardagar.

[3] Afbyggersted. Islandsk *hjáleiga.*

ikke er i stand til at skaffe det fornödne, at forstaae paa denne herom-talte jordepart, men vel paa en anden större gaard, beqvemmere og græs-riigere. En anden formuende mand i anledning deraf og i forhold med sine kræfter bygsler en heel gaard og er opsiddere deraf i en rom tiid, geraader siden i næringsaffald og vorder ved en eller anden uhæld og ulykker forarmet, eller og hand formedelst svaghed og alderdom, vorder sat ud af stand til retskaffens at rögte sin jord, forstaae huusholdningen og ernære sig og sine, da hand i saa fald var bedre tjent med en mindre gaard. I begge tilfælde, som vist ikke ere usædvanlige, men meget meere jævnlig indtræffe, burde leylændingen ikke betages den frihed at opsige sin leyegaard, i vidrig fald[1] vilde gaarden selv ligesom og jorddrot og leylænding tage skade, og den skade er ikke liden.

§ 11.

Naar man sammenligner den 5te med den 11te og 12te § i dette capitel i henseende til de böder og ringe straff, leylændingen paalægges for for-seelser imod sin huusbond og huusbondens straf derimod, for saakaldet gevalt imod sine bönder, saa kand enhver let see, hvor gunstig bemelte artikler ere affattede for leylændingerne og ugunstig for jorddrotterne. Jeg vil ikke engang tale om, hvor lemfældig den 5te § er concipered,[2] li-gesom overseende leylændingens forseelser, og som det ikke var at for-moede, at der kunde gives gjenstridige og opsætzige landsaatter eller saadanne, som kunde öve nogen gevalt imod deres husbond. Jeg vil ej heller noget melde om de ellers mærkværdige böder (20ve à 30ve rdr.), som jorddrot har at udreede til næste hospital, naar hand förste gang, ifölge den 12. § forklaring, overbevises at have slaget sin leylænding, f. e. med haand eller kæp eller aftvunget ham meere landgilde, arbeyd eller udgift, end hans bygselbrev lyder paa, hvor ringe det end kunde være. Jeg lader og, som jeg ikke seer eller veed af den anseelige pengestraff, huusbond i slige tilfælde, foruden bemelte böder til hospitalet, skal be-tale, nemlig saa meget som 2de aars landgilde af leylændingens leyegaard kand belöbe, hvilken straff er dog strengere end Norske lov 3. b. 14de cap., 21. art.,[3] hvoraf denne forordnings 11te art. er tagen. Ney! Alt dette lader jeg passere. Alleene er det værd at anmærke, hvad jorddrotten, om hand paa ovenbemelte maade forseer sig 3e gang, bör miste og have til

[1] Að öðrum kosti. / *I modsat fald.*

[2] Samin, lögð drög að. / *Affattet, gjort udkast til.*

[3] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

kongen forbrudt, ikke sin hovedlod, men eyendommen selv. Hvor er da Kong Magni Lagebæthers lov[1] bleven af eller de kongl. allernaadigste retterböder og forordninger, som af lige höystmyndig magt, som faderlig mildhed og forsorg for dette fattige land og dets indvaanere har hidindtil stedse betrygget dem for jordegodsets tab og forbrydelser, uden i de tilfælde af allergroveste misgjerninger? Hermed kand confereres Norske lov 1. b., 22de cap., 12te art. og 6. b., 5. cap., 10. art. Ifölge af hvis forskrift en huusbond, som handler utilbörlig og ulovlig imod sine bönder (hvad enten det kand henregnes til gevalt eller ikke), straffes, som hand havde gjerningen gjort imod en fremmet. Og denne lov er upaatvivlelig den retfærdigste.

§ 17.

Man skulde med billighed forundre sig over, at en landdrot, ved det hand sætter boe paa sin egen eyendomsgrund, skal kunde forbryde den 3e deel af samme gaard. Det er at ansee, som man ikke veed, eller ikke vil vide, noget af landets ældgamle privilegier og benaadinger, som forsikkre landets börn om til ævig tiid ikke at kunde forbryde ubevægelige landets eyendomme uden for de groveste ubödemaal[2] og halslöse gjerninger, og dog ikke uden tilföyede indskrænkninger. Vel er det saa, at denne her under betragtning værende artikel sigter til, at befordre folkets tilvæxt og formeerelse og fölgelig til at forebygge og hemme de uordener og indbyggernes egennyttige handlinger, som kunde stride derimod. Men er der da ingen anden lovgivningsmaade brugbar og antagelig eller rettere, billigere og mildere end den draconiske?[3] Jo! Jeg troer her gives tilstrækkelige midler nok til denne abuses forebyggelse, uden at see sig nödtvungen til at gribe til en saa overmaade streng, skadelig og fornærmende yderlighed som denne, især da jeg fast ikke veed noget exempel i det heele land, at nogen foruden sit hovetboe, har noget særskilt boe, undtagen begge bisperne, og dog melder artikelen ikke et ord om det bene-

[1] *Den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga.* Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[2] Óbótamál. Mál sem vörðuðu missi allra réttinda. / *Voldssager. Sager, som indebar tab af alle rettigheder.*

[3] Sem er ákaflega strangur. Vísar til refsilöggjafar sem kennd er við Drakon, höfðingja í Aþenu á 7. öld f.Kr. sem var þekktur fyrir mjög stranga löggjöf. / *Som er overordentlig streng. Henviser til straffelovgivning, som har taget navn efter Drakon, statsmand og lovgiver i Athen i det 7. århundrede f. Kr., og som var kendt for meget streng lovgivning.*

ficerede kirkernes og domkirkernes gods. Uden ald tvivl var det nok, at jorddrot, beneficiarius, forpagter forbröd gaardens aarlige enkelte landskyld, men bisperne eller bispestoelenes forvaltere, maatte dog fra denne almindelige regel undtages og for landskyldens forbrydelse være frie, som de derunder i værende omstændigheder endelig maa have særskilt boe.

§ 21.

Denne § har uden tvil sin grund i Kong Magni lovs landsleyebalk 3ie capitel.[1] Denne lov, nu fast 500de aar gammel, har ligesaa lidet havt den kraft virkelig at hæve de fortrædelige irringer, uroe og disputer, der idelig og fast aarlig have reyst sig imellem jorddrot og leylænding angaaende huusenes vedligeholdelse eller bygninger og aaboed[2] paa en leyegaard, som denne 21de § i forordningen vil i fremtiden have. Denne lovens uvirksomhed giver mig anleedning til at tænke paa en anden muelig bedre indretning, fornuftigere og bedre bestemte love. Min meening gaaer ikke ud paa det her, om det bör bestemmes, hvor mange huuse jorddrot bör skaffe sin leylænding, om det er badstue,[3] stabbur[4] og kjökken eller ildstæd, eller færre eller fleere.[5] Men alleene om jorddrot bör skaffe ham nogen, og om leylændingen selv tilkom ikke at forsee sig med brugelige huuse og at holde dem ved lige uden sin jorddrots bekostning?[6] Det forstaaer sig selv, at de nu paa leyegaarde staaende huuse, maatte i

[1] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161.

[2] Álag. / *Erstatning*.

[3] Baðstofa. Helsta íbúðarhús torfbæjarins, svefn-, vinnu- og dvalarstaður. / *Badstuen var det rum i gården, hvor beboerne opholdt sig det meste af tiden. Det var her, de sov, spiste og ofte arbejdede. På den måde svarer rummet til en stue i en dansk gård. Islandsk* baðstofa.

[4] Stafbúr. Útibúr eða lítil geymsluskemma aðskilin frá öðrum húsum. Hér er þó sennilega frekar átt við venjulegt búr sem var áfast öðrum bæjarhúsum. / *Forrådshus eller udhus placeret væk fra andre huse. Her henvises dog sandsynligvis snarere til et almindeligt fadebur, der er bygget sammen med gårdens andre huse*.

[5] Hér er eitthvað óljóst skrifað ofan línu, líklega útstrikað. / *Her er skrevet noget uklart over linjen, sandsynligvis overstreget*.

[6] Á spássíu / *I marginen*: Hvorom confereres kand Kong Christian den fjerdes forordninger af 8de Maii 1591 og 29de November 1622. Bliver artikelen ved magt staaende, ere og höystbemelte forordninger tillige afskaffede, kongen til skade, men forpagtere og jorddrotter til störste ruin. [*Lovsamling for Island* I, s. 126–127 (Forordning om Kronböndernes Ret til at Beholde deres Gaarde, 8.5.1591); s. 209–211 (Forordning om Lougbud, Trættekjöb, Rettens Spilde og Gaardfælde, 29.11.1622).]

förstningen jorddrotterne afkjöbes og siden efter vurdering fra en leylænding til en anden ved kjöb og salg i tilfælde af omskifte og forflyttelser afhændiges. Om ingen anden saa kunde dog maaskee denne indretning være i lige forhold og overeensstemmelse med den i Dannemark, og den eene, nemlig jorddrot, eye jorden og grunden, og den anden, nemlig opsidderen, være eyere af gaardens huuse og bygning og fölgelig holde dem i brugbar stand. Sandelig een ting, skjöndt efter anseelse ringer, dog værd moednere overlæg.

§ 25.

"Ingen jorddrot maae paatvinge nogen af sine leylændinge fleere leyeqvilder, end den behöver og vil godvilligen imodtage" etc. Fölgelig vil leylænding ingen qvilder godvilligen imodtage, bör de ej heller paatvinges ham, det er hand vil ingen have og bör derfor være qvit ved dem. Videre: "Paa de gaarde, hvor ikke kand foedres 5 malkekjör og 60ve malkefaar, det er i alt 15ten malkeqvilder, maae intent (inventarii)qvilde[1] sættes". Og altsaa ¾ gaarde i det heele land omgefehrlig fra ald besætning og jordqvilder befriede. Visselig en stor fordeel og lettelse for den fattige bonde under visse, men under andre omstændigheder hans död og families ödelæggelse, thi hvo vil i saa maade leye ham koer eller faar til malkning i uaarstiid, naar hans egne kreaturer ere döde, og hand trænger mest? Ihvorvel denne materie om gaardenes besætning med qvilder ligesaa lidet som det övrige af dette capitel hörer til et lands egentlig saakaldede politielove, saa tillades mig dog at gjöre herved en kort anmærkning, nemlig denne: Een gaard, 20ve hundrede f. e. i dyrheden, beboes nu og bygsles almindelig med 1t hundrede eller 4re rdlr. landgilde i croner aarlig og 5 inventariiqvilder, at forstaae förend faarepesten indfaldt 1760ve og udbreedede sig fra Reykewig.[2] Leyen efter disse 5 besætningsqvilder belöber sig for stk. 2 föringer eller 20ve pd. smör, i alt 100 pd. smör for alle 5 qvilder, og det ifölge landsloven selv. See kjöbebalk 15de cap.[3] Een den allerbilligste rente, lovgiveren kunde ansætte, i betragtning af den store nytte leyeren havde selv og trak aarlig af det leyede malkeqvilde. Smörleyen[4] er lige höy, enten qvildet selv

[1] Innstæðukúgildi eða leigukúgildi. / *Inventarkvilde eller lejekogilde.*

[2] Reykjavík, Gull.

[3] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218.

[4] Smjörleigur. Afgjald fyrir leigukúgildi sem venja var að greiða í smjöri. Stundum aðeins nefnt leigur. / *Smørleje. Afgift for lejekogilde, som det var sædvane at betale med smør. Nogle gange omtalt kun som leje.*

kunde ansees for gaardbesætningsqvilde eller andet löst og godvillig bortleyet. 100 pd. smör udgjör ifölge landtaxten af 1702[1] 5 heele, 10 f. croner, det er 3 rd. croner 25 f. Derimod den lovlige fordeel interesse rente (hvad navn man vil give det) af 1^{t} hundrede i jordegods, har fordum været og burde uforanderlig være 12 al. paa landets viis og det i kraft af vore forfædres velgrundede love, Graaegaasen, Johnsbogen og de catholske gejstlige, som ikke alleene sal. laugmand P. Widalin har uimodsigelig bevist,[2] men lovene selv,[3] saafremt nogen vil indsee deres grunde og satzer, forklarer best ved sin analogie og sund fortolkning. 1^{t} hundrede i jord har tilforn afgivet til sin eyere, som sagt, 12 al. paa landsviis,[4] fölgelig 20^{ve} hundrede 2de store hundrede alen, der udgjör i croner beregnet 8 rdr. Forskjellen bliver da ikkun ubetydelig, og i det först anbragte tilfælde jordrenten 20 fiske ringere aarlig, der svares af en grund 20 hundrede i dyrheden.

Aar 1280 vare ingen gaardbesætningsqvilder ved gaardene eller eyendommene bundne og vedhæftede. Men de ere först i det 14de og 15de aarhundrede bleven indförte og har dertil upaatvivlelig været aarsagen landets almindelige tiltagende fattigdom, strenge uaar og i uaarene malkeqvægets död. Denne sig heraf reysende mangel paa efterlevende malkeqvæg i landet, har medbragt gaardenes ödelæggelse ret naturligviis, hvortil i denne dag saa mange spor sees overalt, thi da fattige folk ved saadan leylighed mistede sit malkeqvæg, det er sin hovedgrundnæring, maatte det forlade huus og hjem, saasom dem fattedes midler og evne til at indkjöbe qvæg igjen i det dödes sted, og qvæg var ej heller under bemelte ulykkelige omstændigheder at faae til kjöbs eller leye. Fölgelig har disse forarmede til ald takke taget imod malkeqvilderne af deres

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

[2] Sbr./*Jf.*: *Stutt ágrip af lögmannsins Páls Vídalíns glóserunum yfir fornyrði lögbókar Íslendinga, samandregið og inngefið til þess Íslenzka lærdómslistafélags af Th. S. Liiendal*. Kaupmannahöfn 1782. Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1705–1713, 1716–1727.

[3] Á spássíu / *I marginen*: Confer Graagaas, landleyebalk 1te cap.; Johnsbog, arvebalk 22de cap.; tiendestatuten m. f. [Kafli um fjárleigur í Grágás. / *Lovafsnit om lejeafgifter i den gamle lovbog, Grágás. Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*. 2. del, s. 140–147; 4. del, s. 138–147; Erfðatal Jónsbókar. / *Lovafsnit om arv i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 136–137; Lovsamling for Island I, s. 1–9 (Islands ældste Tiendelov, 1096).]

[4] Eftir landaurareikningi. / *Efter landøreregning. Islandsk* á landsvísu.

jorddrottere, saa mange som vare i stand til dem at anskaffe, og det under den betingelse og vilkaar at qvilderne siden, naar aargangen blev bedre, uadskillelig skulde fölge med leyegaardene, hvorimod til landsaattens fordeel landskylden blev nedsat om det halve omtrent, meere eller mindre efter accord. Hvor dette ikke kunde skee, lagdes gaardene öde, og en stor mængde af dem ligger saaleedes endnu denne dag. Her spörges altsaa, om det er til at raade, eller om det var stats- og landnyttigt for den störste deel at formindske de saakaldede gaardfaste qvilders tal, eller og med alle at afskaffe dem? Og i saa maade, hvilke fölger heraf maatte for fremtiden fölge?

Dersom man var forvisset, om at aldrig meer dyre tiider og uaar vilde indtræffe, eller og at fornuftige politieanstalter og indretninger i landet vilde virksom forekomme malkeqvægets död i uaarstider, da var man af den tanke, at gaardqvildernes indskrænkning og total afskaffelse i henseende til fattige folk og leylændinge, kunde være en önskelig ting, saa meget des meere som de, naar forstand, fliid og tarvelighed tilkom, da kunde opföde og foedre en större mængde af deres eget qvæg, hvoraf ald nytte og fordeel faldt til dem selv alleene. Maaskee den billigste og mindst fornærmende lov i alle henseender var, som overdrager leylændinge valgretten og lader dem staae frit for hvad enten de vil, som hidtil beholde qvilderne eller derifra entlediges, og derimod svare den forrige jordskyld, 12 al. af hvert leyegaardens hundrede. Man paastaaer, at jordegodset, naar leyeqvilderne vare med alle afskaffede, vilde forringes og tabe sin priis. Jeg indseer ikke den fölge, medmindre 2 mk. forhöyelsen per qvilde lægges til grunde. Det anförte exempel viiser, at enhver gaard for sig betragtet og alle samtligen ved landgildens lovlige forhöyelse til 12 al. af hvert hundrede i jord vil til sin eyermand afgive den lovgrundede rente, det er det höyeste interesse, hand kand fordre. Men her kunde endnu en ting i henseende til kongens domainer og forpagtningsgods være værd at fæste öje paa, nemlig om fæsterne og forpagtningssummerne muelig maatte enten stige eller falde ved den heromtalte forandring, og hvad liebhabernes egentlige hensigt og grund er og har været, til at de har antaget forpagtningerne, enten det maatte være fordeelen af den aarlig ydende landgilde, eller som jeg troer, smörleyerne til deres huusholdnings behov, ligesom og om skolarerne kunde smörfödes, om smörleyerne in natura ikke bleve betalt og hjem til bispegaardene afleverede? Ting, jeg finder mig ikke mægtig at bedömme.

§ 27.

"Leylænding bör staae til ansvar for leyeqvæg i de tilfælde, som hans forsigtighed og oppassning kand have forekommet," hvilke tilfælde i landsloven (kjöbebalk 17de cap.)[1] kaldes "handvömm".[2] Strax derpaa siges her: "De qvilder, som ved pest overfarende sygdom eller andre uundgjængelige ulykker bortkommer, betaler leylænding ikke med levende qvæg, men deres værdie." Satzer, hvis grund, billighed og sammenhæng, jeg ikke begriber, og som i det ringeste synes at være sig selv modstridige.

§ 28.

I de tilfælde naar nogen tager leye efter uddödt qvæg (formoedentlig ikke det leylænding selv har dræbt ved "handvömm"), formeenes den straff at være tilstrækkelig, naar hand först igjen erstatter leyen til den, der qvæget leyede og siden dens dobbelt værd til böygdecassen, see kjöbebalk 15. cap.[3] I övrigt kand denne § ikke ansees for eller gjelde som en almindelig lov, thi hvis det uddöde qvæg, hvorefter leye tages, er et löst eller saakaldet byggingarkugyldi[4] og ikke et inventariiqvilde, hvorleedes kand da landskylden, som ellers intet rörer denne cas, forbrydes? Og hvadfor en gaards landskyld, naar locator[5] hverken eyer eller bortleyer nogen gaard?

§ 30.

"Naar jordeyer behöver ikke sin leylænding til fiskerie, bör hand ej tage mandslaans[6] betaling." Den skade og uleylighed, en leylænding tilföyes ved det at roe paa sin huusbonds baader, er ofte meget betydelig og bör alltsaa ikkun tillades, naar leylændingen sig dertil utvungen og godvilligen erbyder og ingen skade derved tager. For resten burde ald mandslaans betaling afskaffes, i det mindste bestemmes, hvor höy den maae aarlig fordres og tages. Fölgelig maae artikelen i saadant et form omstöbes, thi ellers er den uden ald virkning og kraft.

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 219–220.

[2] Vanræksla. / *Vanrøgt.*

[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218.

[4] Leigukúgildi sem frjálst var að taka á leigu með jörð öfugt við innstæðukúgildin sem ávallt fylgdu jörðum. / *Lejekogilde, som det var frivilligt at leje sammen med en gård, i modsætning til det inventarkvilde, som altid fulgte med gårde.*

[5] Leigusali. / *Udlejer.*

[6] Mannslán var vinnukvöð. / *Hoveri på båd. Islandsk* mannslán.

Cap. VII

§ 1.

Ald[1] baaders udreedning til söes og paa fiskerie, almuen til fortrængsel,[2] burde gandske og aldeeles forbydes de kongl. betjentere (undtagen forpagteren til Arnestappens ombud).[3] De bör leve af deres embedslön, men ikke underholdes paa bondens regning.

§ 4.

"Hjaleyemænd, naar de selv ingen baade eye, maae ej roe paa andre baader end sin jorddrots." Dette bör vist nok af artikelen udslettes, thi den herved foraarsagede betryk og tvang er fast utaalelig og mig, som föd og opföd ved söekanten, meget vel bekjendt.

§ 5–6.

Spörsmaal: Om fiskerbaadene, hvoraf de udi artikelen bestemte lötter tages, bör fölge de udi ethvert fiskevær brugelige fiskereedskaber, som snör og kroge, lodlinier, torskegarn, reedskabe til havkalsfangsten[4] og flere. 1° Dette bör altsaa med tydelige og klare ord fastsættes. 2° Udreedningsmaaden er forskjellig i fiskeværene og reedskaberne uliige kostbare. I næstforegaaende 4. § forbydes en hjaleyemand at bygge tomanfar, her derimod maae tages en halv lött af en saakaldet baad eller tomanfar. Spörges derfor: Hvo der skal have tilladelse at bygge og udreede tomanfarene, naar det forbydes hjaleyemanden, den fattigste af bondestanden?

§ 8–9.

Indholden af disse §§ bör saavidt mueligt paa det allernöyeste bestemmes (hvoriblandt fiskehjeldenes[5] brug til hængefisktörkningen om vinterdage), og ikke overlades til fiskeværets reppstyr og stædets sysselmand, da saa mange fremmede herreder, som derhen söger til fiskerierne, maatte komme til at lide derunder.

[1] Á spássíu / *I marginen*: NB.

[2] Til þrengingar, erfiðleika. / *Undertrykkelse, skade*.

[3] Arnarstapaumboð, Snæf. og Hnapp. Umboð. Jarðeignir sem komust í konungseigu um og eftir siðaskipti en voru áður í eigu klaustra og hinna síðustu kaþólsku biskupa. / *Arnarstapis ombud, Snæf. og Hnapp. Ombud. Jordejendom, som blev kongens ejendom omkring eller efter reformationen, men som før tilhørte klostre og de sidste katolske biskopper. Islandsk* umboð.

[4] Hákarlaveiða. / *Hajfiskeri*.

[5] Fiskihjallur, rimlakofi til að þurrka fisk í. / *Hjalde, skur med tremmevæg til tørring af fisk*.

§ 11.

Hvorfor bör den kjendelse eller undergift[1] betales? Ikke for landingsgrunden eller den frihed at trække baaden op paa land alleene, men især for fiskegaardene, törv eller krat til brændsel, steen og jordsvær til værboeders[2] og fornödne fiskehjelders tag og vægge og andre saakaldede "vergögn"[3] efter landets sædvane. Dette burde her udtrykkelig mentioneres og indrykkes i artikelen.

§ 15.

"Dersom sagen er ikke over den værdie, som repstyr bör kjende paa", bör her ikke have sted og altsaa udelades af artikelen. NB. I dette capitel var maaskee det rette sted til at give söemanden forskrift og ret begreb om fiskevirkningen, sortering og saltning.

Cap. VIII

§ 1–2.

"Böde præst 8te lod sölv." Hvo, som vil betragte og grundig bedömme höyden af den skade, ulykke og elendighed, som det almindelige væsen ved præsternes forseelser i saa maade tilföyes, skal tilstaae og bekjende, at disse pengeböder ere for ringe. 16ten til 20ve lod sölvsböder vil end ikke være tilstrækkelige at hemme dette, saa stort et onde. Ja, jeg veed neppe hos en præst saa grov og i sine ulyksalige fölger saa stoer een forseelse, der fortjente embedets forliis som denne. Een langvarig og bedrövelig erfaring kand overtyde enhver landkyndig om denne sandhed og disse tankers gode grund.

§ 3.

Endskjöndt denne § udelades, savner man dog intet. Den her anslagne pebersvendsskat er saa uanseelig, at friheden for dens aarlige betaling, vil vel ikke opmuntre nogen embedsmand til egteskab, der ellers ikke har lyst dertil, undtagen maaskee den paaholdenste og fattigste. Den ugifte bonde bör formodentlig svare sin pebersvendsskat 2 mk. foruden hans ordinaire skat til kongen. Skal artikelen vedblive, burde det her tillige bestemmes.

[1] Uppsátursgjald. Leigugjald fyrir vör eða lendingarstað báta. / *Undergift. Lejeafgift for landingssted for både.*

[2] Verbúðar. / *Fiskeboders.*

[3] Vergögn. Grjótgarðar til að þurrka fisk á og önnur aðstaða í landi. / *Fiskeriudstyr. Stengærder til at tørre fiske på samt andre faciliteter på land.*

§ 4.

At en bondemands bryllupsgilde bestoede af 6 og en embedsmand af 12 personer i alt, synes at passe sig got nok til dette fattige lands nærværende leylighed.

§ 5.

At fæstens- eller morgengaven, som stedse har været i brug, ogsaa almindelig for de ældste tiider vedtagen af folk i norden, skal nu her til lands aldeeles afskaffes, og det efter at communion og fuldkommen fællig er ved love indfört iblandt egtefolk, begriber jeg ikke. Mon denne skik i saa oplyste tiider som disse, skulle kunde ansees som usömmelig og stridende imod ærbarhed og gode sæder eller og uovereensstemmende med religionen eller regieringsformen? O ney! Det skulde jeg dog aldrig troe. At bestemme, hvorvidt fæstemand maae give sin brud paa bryllupsdag, det er en anden sag, og det tilkommer en politielov at gjöre, see Norske lov 5. b. 4. cap., 1. art.[1] Man vilde dog betænke, hvad morgengave er, og hvad dens grund og egentlige hensigt er.

§ 7.

Til de nyelig druknede kunde lægges qvalte, ihjelfrosne etc.

§ 9.

"Og i saa fald bör præst have sin reyse à parte betalt." Denne clausul bör af artikelen udelades, hvor meget skal da præsten betales? Bör hand nyde sær betaling for börnedaab, saa bör den og bestemmes. Men vorder den bestemt, saa vil og virkningen deraf blive denne. Enten hjemmedöbes börnene og föres ikke til kirke for at annamme daaben, og det i alle tilfælde, enten de ere sunde eller svage, eller de kirkedöbes alleene, og da kand deres liv og sundhed staae i fare, som artikelen synes dog at ville forebygge. Eller og börnene blive og hjemme sidde udöbte, alt eftersom vedkommendes sindsbeskaffenhed og tilböyeligheder ere til, og troer jeg ikke, at nogen, som kjender mennisket, retskaffens nægter disse följger. Det maatte ellers ansees for en skamflek paa christenheden, at börn födte i kirkens skjöd og af christne forældre, ej skulde kunde blive deelagtiggjorte i det hellige og livsalige daabens sacramente og som christne mennesker og borgere indlemmes kirkens samfund og statens sælskab uden paalæg og penges udgifter, hvorom hr. Roger udi hans *Breve om Dannemarks riges stat*[2] og andre statskyndiges skrifter kand læses og efter-

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[2] Urban Roger, *Breve om Dannemarks riges staat*. Oversatte af fransk. København 1757.

sees. Ere præsteskabets indkomster i Island alt for ringe til, at derved samme deres ærværdige stand anstændig underholdning kunde nyde, hvilket ingenlunde nægtes eller paatvivles kand, da var det vel mueligt at udfinde midler til deres kalds og indkomsters forbedring, beqvemmere og bedre end saadanne forhadte bespottelige og for meenighederne forargelige sportler? Udi den kongl. anordning af 19de Martii 1745[1] har man ellers den sikkerste og beste forskrift om saavel offentlige som börnes hjemmedaab.

§ 11.

"Præst er ej pligtig at holde sang over liig, medmindre hand nyder derfor sin liigsangsöre.[2] Men jordpaakastelse maae hand forrette over alle dem, som i hands sogn begraves." Et meget slet religionspolitie! Begge disse puncter eller membra,[3] hvoraf artikelen bestaaer, ere stridende imod Christian 5tes kirkeritual, dens 9de cap.,[4] som i almindelighed forbyder, at noget liig begraves stiltiendes uden præstens tjeniste med at kaste jord derpaa. Fölgelig staaer det ikke præsten frit for at forrette jordpaakastelsen, eller ikke at forrette den, ligesom hand selv finder for got, hvilken meening dog ligger i artikelens ord, som ikkun tillader jordpaakastelsen. Videre siger ritualet, at imedens jordpaakastelsen forrettes, og graven tildækkes, skal een eller fleere liigpsalmer synges. Her derimod er man ikke forbunden dertil, medmindre liigsangsören betales. Herre min Gud! Skal da et gudfrygtigt og dydigt, skjöndt fattigt, menniske, der intet sig efterlader, jordgraves stilltiendes og uden ald, over heele christenheden ellers vedtagen christelig og heederlig ceremonie, ligesom hand var en död hund eller andet aadsel og det for præstens egennytte og gierrigheds skyld? Man læse ikkun dr. Hedegaards *Observationes jurid. pract. ad jus Dano-Norvegicum*[5] for at overbeviises om forargelighederne, som heraf vilde flyde. Vii have i denne materie fra de catholske tiider af, udi

[1] *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. III. Deel, s. 607–609 (Fr. om Misbrug ved Hiemme-Daaben i Danmark at afskaffe, 19.3.1745). Ekki birt á Íslandi. / *Ikke publiceret i Island*.

[2] Líksöngseyrir. Gjald til prests fyrir útför. / *Betaling til præsten for begravelse*.

[3] Málsgreinar. / *Stykker*.

[4] *Lovsamling for Island* I, s. 451 (Danmarks og Norges Kirke-Ritual, 25.7.1685); Kristján V., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian V., konge i Danmark og Norge* 1670–1699.

[5] Christian Ditlev Hedegaard, *Juridisk-practiske anmærkninger til danske og Norske lov indeholdende adskillige merkværdige tilfælde eller spørgsmaal som ere forefaldne i eller under rettergang* I–IV. København 1764–1767.

Thorlak og Ketills Christenret, dens 2det cap.[1] uliige, sundere og bedre love, og vii har ingen aarsag til at önske os dem bedre. De lyder saaleedes: "Ef hvargi átti fe til, enn andadi ne erfíngi hans, og tekur þar ei fe er ecke er til, þó skal veite leg og lícsaung."[2]

Cap. IX

§ 5.

"Reppstyre dömme uden appell i alle de politie- og landvæsenet angaaende sager, hvis værdie ikke overgaaer 2 rdr. specie eller 2 rd. 24 sk. courant (denne forklaring over myndten er ufornöden), og hvor böderne ere ikke 10 lod sölv" etc. Jeg har tilforn nogle gange erindret, hvor ilde betænkt og ugrundet det er at tilstæde og overdrage den plumpe og vankundige pöbel, den myndighed at dömme uden appell, thi intet er heller at befrygte, end at den magt kunde misbruges, og ved magtens misbrug undersaatterne forurettes og undertrykkes. Jeg vil ej tale om den fattige bondes muelig heraf flydende ruin, eller den fortvivlelse hand og hans huus kunde geraade udi ved det, at hans fiskereedskab, f. e. fiskerbaad, eller hans malkekoe (thi penge har hand jo ikke) af 8te à 9 lod sölvs værdie blev, ifölge reppstyrens inappellable dom, udpantet og fra ham tagen, da dog hans nærings brug samt kones og börns ophold vil derpaa beroe, at bonden dette frit og ubehindret maatte bruge, beholde det og sig deraf at benytte. Jeg vil ingenlunde hermed beskylde reppstyrene for forsætlig udövende uretfærdighed og partiskhed, det er end ikke forsögt. Men det paastaaer jeg, at vankundighed, menniskelig feyl og skröbeligheder, ubesindighed og overiilelse kand muelig og meget rimelig före dem paa afveye og forleede dem til at afsige ubillige, vrange og lovstridige domme. Min uforgribelige tanke er altsaa, at reppstyr bör ingen dom i nogen politiesag, i hvor ringe den er, afsige uden appell, og uden at den af den part, der formeener sig ved dommen at være fornærmet, kunde indskydes for sysselmanden, reppstyrens övrighed, enten til confirmation eller svækkelse, hvilket kand jo lade sig gjöre uden lang henstand.

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 9–10 (Kristinréttur Þorláks ok Ketils, 1123); Þorlákur Runólfsson (1086–1133), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1118–1133; Ketill Þorsteinsson (1075–1145), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1122–1145.

[2] Dersom ingen af dem eiede noget, hverken den afdøde eller hans arving, da tager man ei Gods, hvor Gods ikke er, da skal begravelsessted og ligsang indrömmes uden betaling. *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*. 1. del, s. 9; 3. del (oversættelse), s. 8.

§ 9.

Forfatteren maa nok ikke have ret eftertænkt, hvad det er, og hvad det har i sig, hand her foreskriver, og hvad sviter[1] det vil have. Er man almindelig talt for tiiden, beföyet at klage over rettens tvang og forurettelser hjemme i herrederne, nu da enhver har dog frihed at appellere underretternes domme til en höyere ret. Hvad tanker skulde man da ved bekræftelsen af denne 9de artikel kunde fatte om landets tilstand og sikkerhed for eftertiiden? Det giver jeg enhver retsindig, der i grunden ret kjender vor rettergangsmaade og heele omgang, med koldt blod at overveye og eftertænke. Jeg vil ikke paa dette sted, tale noget om de bekostninger og store vanskelligheder, rettergang og processer medförer i dette land, fremfor alle de övrige provincer i kongens riiger, eller anmelde aarsagerne dertil.[2] Men alleene (endskjöndt jeg derved ikkun paadrager mig had og forbittrelse) sige dette, at man i almindelighed umuelig kand ansee sysselmænds domme for saa infallibles[3] og ufeylbare, at derpaa intet kunde være med rette at sætte, og det endog de ikke vedrörte legemlig straff, 16ten lod sölvs böder, betydelige for den fattige tugthuusfængsel eller hudsmistelse, hvorfra dog hverken mand eller stand i det heele land vorder fritagen ifölge af artikelen, som lyder saaleedes: "Sysselmanden dömmer uden appell i alle de politie- og landsager, som ikke i værdie overstige 8te rdr. specie, samt i de sager, som nogle aars tugthuusarbeyde, hudsmistelse eller mindre legemlige straff for politieforbrydelser paalægges. Er sagen af större værdie, da indstevnes den for landets oberret" etc.[4] En herlig lettelse for laugmændene, som fast ikke andre sager kom da til at paadömme end dem, der ære, liv og livsfængsel anrörer, hvorom det sidste artikel membrum handler. Man behöver jo ikke at höre betjenternes sentiment[5] om denne § ugrund og bedrövelige följer, da enhver af bondestanden, i hvor tykhoved den er, kand den lettelig indsee og give sine tanker derom tilkjende.

Jeg for min part, hvis artikelen uforandret vorder stadfæstet, og skal her gjelde for en almindelig lov (hvilket under een saa faderlig regiering

[1] Afleiðingar. / *Konsekvenser*.

[2] Á spássíu / *I marginen*: Confer dr. Höyers forestilling paa en dansk jurist. [Andreas Hojer (1690–1739), lögfræðingur og sagnfræðingur / *jurist og historiker*.]

[3] Óskeikulir. / *Ufejlbarlige*.

[4] Á spássíu / *I marginen*: Ifölge politieinstructionerne maa politiemeesteren i Kiöbenhafn, Bergen og Trondhiem upaaanket dömme paa 3 til 4e lod sölvs böder. Vore sysselmænd derimod uden appellation indtil 16en lod sp. Hvilken og hvor stor en urimelighed?

[5] Álit. / *Mening*.

vel aldrig skeer), önsker jeg mig ikke at leve i et saa ulyksaligt land, der hvor underdommerne betroes den myndighed at dömme efter eget behag, der hvor justitien ej kand have sit ubehindret löb og gjenge, der hvor man formedelst udsuelser og mangel paa rets nydelse og dens til indbyggernes sikkerhed saa höyt fornödne haandthævelse hos övrighed og dommere vorder foranleediget og nödtvungen til at tage sig selv til rette, der siger jeg, i saadant et land, i en ret kaldet röverkule, har man ingen lyst at leve. Men man bör dog ikke overiile sig, men haabe det beste, deels da saadant et forslag ved landslovens revision for kort siden ved stemmers overvægt blev forkastet, deels da hr. amtmand O. Stephensen[1] baade er og har været almuens naturlige og især den nordlandske bondes patron, som tydeligst lader sig paaskjönne af hans snilde afhandling,[2] hand til dens forsvar skrevet haver angaaende de pestdöde faareqvilders ansvar. I betragtning heraf tilönsker man sig dog livet i det söde haab, at artikelen vorder ved hans raad og mellemhandling enten omarbeydet eller med alle udslettet og tilsidesat, saa meget meere som vor allernaadigste regiering haver sat ham og beskikket til almuens, synderlig nu for tiiden, den nord- og österlandske bondes, beskyttere saavel imod det politiske som physiske onde, dennem maatte ramme, hvilken pligt denne af en publik spirit besjelede patriot uden ald tvivl har fideliter[3] efterlevet, saa meget desheller som det iblandt saa mange beviser bestyrkes ved qvægpestens hastige udröddelse ved ham af landets Nordfierding.

§ 10.

I hvad for övrigheder herved end forstaaes, saa vil dog denne 10. § ikke være tilstrækkelig eller kraftig nok til at raade boed paa de ulykker, der ved den næstforegaaende forskrækkelige 9de § vil vorde stiftede. Til slutning kand jeg ikke undlade at anmærke:

1° At foruden de artikler i forordningen, jeg har noget vedrört, kunde der gives endnu mange andre, som vare værde fra adskillige synspuncter at undersöges og i henseende til fölgerne nöye at overlægges.

2° At meget efter mine tanker, og saavidt jeg skjönner, er heel vel truffet, at forfatteren som besynderlig for sin korte stiil og udtrykkenes

[1] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

[2] Sennilega / *Sandsynligvis*: Kgl. Bibl. Gl. kgl. sml. 3309, 4to. Bl. 59–72; JS 157 8vo.

[3] Tryggð, hollusta. / *Troskab, loyalitet*.

nethed er priselig. Derhos kand ikke nægtes, at jo mange ting ere ikkun stykkeviis afhandlede, og langt fra ikke fuldkommeligen og i sin heele omfang.

3° At materialier til forordningen ere uden tvivl fornemmelig tagne af Kong Magni islandske lovs frammfærslu-, landsleye- og kjöbebalker,[1] af Norske lov 3. b., 14. cap.[2] og forordningerne af 3e Junii 1746, 15de Maii 1705 og 28de Febr. 1758[3] samt det uconfirmerede politieproject af 1720.[4] Forfatteren veed selv best, af hvilke kilder han har öset, dog er der vel ingen tvivl om, at en heel deel af forordningen er gandske af nye forfattet.

4° At forordningen kunde maaskee endnu med nogle nye artikler foröges og beriges, hvortil jeg i anmærkningerne har til deels givet anledning. Og endelig:

5° At forordningen og de derudi indbefattede politieanstalter, i hvor landnyttige og fornödne de for sig selv ere og eragtes maatte, lader sig dog umuelig, som det sig bör, bringe til virkelighed og i execution, medmindre særdeeles betjentere eller politie- og landvæsenets inspecteurer, som og forordningen i det 1te cap. 12te §, 2det cap. 9de §, 3e cap. 30te §, 5te cap. 5te §, 6te cap. 25de § og 9de cap. 15de § foreslaaer, vorder udi hver landets fjerding allernaadigst beskikkede for at paaagte forordningens allerunderdanigste efterlevelse, og ved sine omreyser igjennem böygder og herreder udi et saa vidtlöftigt land at paadrive dens nöyagtige fuldbyrdelse. Vil man herimod indvende og sige, at det lod sig dog gjöre ikkun ved opsyn af landets amtmænd, da tilstaaer man det, og for saavidt den part af landet eller den landsfjerding, angaaer, hvorudi de residerer, og med saa skjel de ved jevnlige omreyser tager indretningerne selv i öyesyn samt ved ordres og anstalter böder paa det manglende, og alt hvis efterladenhed og forsömmelse har undslaaet sig for at iværksætte. Men da

[1] Framfærslubálkur, landsleigubálkur og kaupabálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk, landslejebalk og købebalk i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga.* Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746); I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705); III, s. 291–295 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Fiskeriets Drift i Island, 28.2.1758).

[4] *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

spörges her igjen, om og hvorvidt amternes egen afsaires[1] og expeditioner kunde tilstæde deslige idelige reyser og fraværelse om sommeren? Hvilket spörsmaal jeg finder mig anlediget at besvare med ney! I det övrige vorder man, ved forordningens igjennemlæsning, noksom overtydet om regieringens allerpriisværdigste bemöyelser og omhue for dette vort fattige og langtfraliggende fædernelands opkomst, som enhver dets elsker og ærekjær undersaat vil tage sig til hjerte og uafladelig önske til lykke med.

Widedalstunge,[2] J. Olavson[3]
den 27de Julii 1776.

Athugasemdir Sveins Sölvasonar lögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 5.

Bemærkninger fra lovmand Sveinn Sölvason til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 5.

ÞÍ. Rtk. D3/8–5.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 5.

ANMÆRKNINGER OEVER DEN ISLANDSKE POLITIEORDNINGS CONCEPT

I. Cap. Om politieövrighed

§ 1.

Udi den gamle lov framfærslubalk 9de cap.[4] staar saaledes, at udi enhver lovrepp skal være 20 bönder, dog det er tilladt at deele reppene til min-

[1] Málefni. / *Affærer*.
[2] Víðidalstunga, Þorkelshólshreppur, Hún.
[3] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.
[4] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

dre, og saaledes findes det paa sine stæder baade östen- og vestenlands, især ved söekanten. Men paa de stæder, hvor der ere store repper, som bestaae af 50 til 60 bönder og boesatte folk, synes det lidet nok, at der ikke skulde være uden alleene 2 repstjorer. Jeg tænker, de udi det mindste maatte være tre udi tallet.

Den 2. og 3ie §.

Findes intet udi at udsette paa.

Den 4. §.

Burde komme til syssemlændenes nærmere overveyelse og paa et andet stæd iagttages. Vel kan det være saa, at endeel repstjorer ere i stand til at forfatte politiekendelser og give dem beskrevne. Men om det gaaer an at lade dem staa inappellable? At lösemænds[1] eller saakaldne pebersvennes skatter skulde henfalde til repstjorer er en sag, som kunde have sine betænkninger. Endnu betænkeligt, om reppstjorer maae tildömme dem selve de böder, som de skulde participere[2] udi. Men at reppstjorer maae bere og bruge saadanne anstændige klæder, som enhver af dem kan finde for got og kan legge sig til, derimod haves intet at sige, samt at de agtes ligeværdige med gode laugretsmænd.[3]

Den 6te §.

Meget vel.

Den 7de §.

Jeg vil troe, at mange af vore præster före deres tale, som denne § foreskriver, men een deel forslidte gamle prædikener, mueligt siden pavens tiid, hvorudi mesten læres at criticere den verdslige övrigheds forhold og fejler, ynsker jeg heldst at maatte confisqveres eller maaske brændes for ikke dermed at forderve smagen hos unge mænnisker.

De 8de, 9de, 10de og 11te §§.

Ere vel tilfundne, som ingenlunde maae undværes.

Den 12. §.

I henseende til sysselmændene er vel ligeledes. Men det er spörsmaal, om en sysselmand udi et vidtlöfftigt district skal allevegne kunde vere over og svare böder, om en eller anden sag kunde undflye hans opmærksomhed. Mig synes, han da maatte være aflagt med saadan en gage eller le-

[1] Lausamanna. / *Løsarbejdere*.
[2] Eiga hlut í. / *Have del i*.
[3] Lovrettemænd. Islandsk *lögréttumenn*.

vebröd og tillige fri skyds,[1] at han kunde leve uden særdeeles bekymring for sine hussager.

Den 13de §.

Naar en sysselmand skal nyde 1 mk. courant eller 8 fisker for enhver politiekjendelse, da er det ikke determineret, hvad heller det skal være af kongens- eller böygdecassen, eller af andre uvederhæfftige vedkommende. Fattige folk ere neppe i stand til at svare nogen skat eller andre tolder og udgiffter, og hvor kan da tænkes til, at de skulle svare andre extra bekostninger.

II. Cap. Om sabbatens helligholdelse og kirkeskikke

Den 1te og 2. §.

Ere vel afgjorte udi kirkeritualed,[2] samt lovens 2 bog og endelig den kongel. anordning udi Island af 29. Maji om sabbater og hellige dages holdelse.[3] Dog i henseende til helligbröde for almues folk er det taaleligre for arbeed om en helligdag at straffes paa 2 mk. danske. Men for andre grovere abuser maatte det blive ved 4 mk.

Den 3. §.

At betale een löt af fiskeavling paa en helligdag (som dog ikkuns sjelden indtræffer) er en gammel og bekjendt lov, ifölge af de gamle christenretter og kongel. anordninger i landet. Dog da det nærmere er blevet bestemt herved, at samme löt skal henlegges til hospitalerne, saa er det desto bedre og vissere.

Den 4. §.

Er i henseende til det heele meget god, dog den vane med kyssen, ikke alleene inden, men og uden for kirken, var særdeeles værd at forbydes og afskaffes.

De 5., 6. og 7. §§.

Ere meget gode.

Den 8. §.

Angaaende de gejstliges straff for drukkenskab, haves alt udi en kongelig missive af 3. Junii 1746.[4]

[1] Flutningskvöð. Skylda til að lána hesta til flutninga. / *Befordring ved at afgive heste var hoveri.*

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 442–457 (Danmarks og Norges Kirke-Ritual, 25.7.1685).

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[4] *Lovsamling for Island* II, s. 597–598 (Reskript til Biskop Haldor Brynjolfsson over Holum Stift, ang. Forebyggelse af Drukkenskab, 3.6.1746).

Den 9de §.

At straffes med gabestok er en nogenleedes bekjendt straff her til lands. Men om repstjorer kunde finde sig strax udi omgang med træhesten, det staaer derhen. Jeg veed ikke, om saadan er en brugelig politiestraf paa andre stæder, men at gemeene soldater udi visse tilfælde saaleedes blive straffede, har jeg set. At gaardseyeren til ethvert tingstæd skal bekoste træhest eller gabestok, er et onus,[1] som enhver maaske ikke lettelig vil finde sig i. Og sandelig mig synes heller, at den bekostning burde tages af böygdecassen.

Den 10. §.

Det er vel, at den slemme og daarlige vane, som pöbelen har vedtaget i det, at eenhver lader sine hunde löbe med til kirken, maa engang blive afskaffet. Thi först er det udi sig selv forargerligt at före hunde til Guds hus, for det andet foraarsage disse beester en saadan alarm hos kirken, at præstens tale neppe kan höres.

Til sidst. Da een deel hunde blive tilbage udi husene, har folk ondt ved at forvare saa sine sager, at de sultne hunde jo forderve og opsluge alting, hvad der kan findes af ædende vare. Een af vore förrige hovedsmænd, hvad heller det var Paul Stigsen eller Paul Hvidfelt,[2] har ved skrifftlig forbud,[3] sögt at afskaffe denne forargelige vane, som biskop hr. Gudbrandt Thorlaksson[4] udi et af sine skriffter har mældt om og anförer tillige, at pöbelen var saa malitieux,[5] at kalde hovetsmandens forbud hundebrev. Ligeledes har förrige amtmand etatsraad Pingel[6] til landstinget udi aaret 1745 ladet forkynde et monitorium samme angaaende.[7] Men sagen er stædse bleven ved det samme. Og formodentlig vil denne anordning ikke komme til nogen effect, förend man finder en, som skyder og ödelegger de tillöbende hunde paa kirkestaden. Men der

[1] Byrði. / *Byrde*.

[2] Poul Stigsen (?–1566), hirðstjóri / *kongens befalingsmand på Island* 1560–1566; Poul Huitfeldt (ca. 1520–1592), hirðstjóri / *kongens befalingsmand på Island* 1553–1554.

[3] *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 403–408 (Skipunarbréf Páls höfuðsmanns Stígssonar um kirkjusókn og kirkjusiði …, 21.7.1565).

[4] Guðbrandur Þorláksson (1541?–1627), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1571–1627.

[5] Illkvittinn, stríðinn. / *Ondskabsfuld, drilagtig*.

[6] Johan Christian Pingel (ca. 1713–1779), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1744–1752.

[7] Pingel amtmaður lét lesa bréf þessa efnis á Alþingi 1745. / *Amtmand Pingel lod oplæse et brev med dette emne på Altinget i 1745*. *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 254–255 (Upplesin bréf, 14.7.1745).

vil neppe nogen tage sig saadan paa, da han seer forud pöbelens saa vel had som slem efftertale og maatte altsaa lokkes dertil med nogen premie.

Den 11. §.

Om hestefolde er ikke mindre billigt og rimeligt. Men hvad siger loven om udlösningspænge? Jeg troer, det ikke er saa udtrykkeligt, at deri var fornödent at bestemme det endnu beder, mig synes det maatte være fra 4 under 8 sk., som en skulde give for at have sin hest udlöst.

III. Cap. Om börneopdragelse, hustugt og lydighed

Den 1. §.

Er ganske nödvendig og opbyggelig og ikke alleene værd at trykkes foran, udi enhver börnelærdom, men og at enhver retsindig præst maatte lade sig være angelegen udi husbesögelser, og ved alle leyligheder at indskjærpe ungdommen slige læreregler, hvad der staar videre: "Fremturer den unge endnu ydermeere i sine udyder etc." er meget vel tilfundet, da det ellers maaske var for sildig at opbie[1] en saa længe, til han er kommen til lovalder eller sine 25 aar, da han inden den tiid kunde böyes og forbedres. Hvad forældre og fosterfædre angaaer kan intet være imod, at de for saadan vanartig opfostring komme til at lide noget med.

Den 2. og 3. §.

Ere meget gode.

Den 4. §.

At en husbond ikke skal komme til at betale böder for hvis forseelser eller misgjerninger, hans tyende uden hans raad og befaling kunde begaae, er effter den naturlige billighed ved andre ældre love approberet, saasom om min tjenistekarl tager en andens mans hest og bruger den udi min tjeniste, dog uden mit raad eller tilskyndelse, da kan jeg ikke svare derfor.

Den 7de §.

Finder medhold udi islandske lov, kjöbebalk 25. cap.[2] og en gammel reglement, som haves bagved de trykte lovböger.[3] Ligeledes gaar det meget vel an, at tjenistefolk antages et heelt aar udi tjeniste hos 2de hus-

[1] Bíða eftir. / *Afvente*.

[2] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 222–223.

[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 303–304 (Alþingissamþykkt árið 1404 um vinnufólk).

bönder og skifftes til uge eller halvmaanets viis, at tjene hos enhver af dem, hvilken maade endnu er lættere og tjenligre hos fattige folk, som ey har formue til at underholde et tyende det heele aar igjennem.

Den 6te §.

De tjenistefolk, som med en truende haand vise sig opsætsige imod husbond eller husmoder, men gjör dog ingen videre skade eller overlast paa legeme eller lemmer, synes at de blive temmelig straffede med fæstningsarbejde udi trende aar, og eet aars hyres forbrydelse, endskjöndt de hverken skal straffes paa deres baade faste og löse gods. Anset at det faste gods ikke kan forbrydes uden for enorme misgjærninger, som loven kalder "nidingsverk".[1] Det skulde heller passe sig udi saadan tilfælde, om en enten dræbte eller myrdede sine husbönder eller nogen af deres börn.

Den 8de §.

Hvad her om duelige tjenistekarle, deres aarlige hyre er bleven bestæmt, findes for got og billigt. Ligesom udi de följende 9de og 10de §§.

Den 11te §.

At tilstæde tjenistefolk græsning for heste eller andre creaturer, har tilforn paa endeel stæder, hvor der ere vidtlöfftige udmarker, været noget i brug, men ikkun til husbondens og naboernes skade. Nu siden det er bleven befalet at oprydde ödeboel, hvor der gives leylighed til, saa burde ingen besætte sin jord med fleere creaturer, end som der kunde have billig græsning og foer. Langt mindre tilstæde sine börn eller tyende at opelske fleere creaturer, end jordens höeskab og græsning forslaer til, samt der kan være i forhold med dens landskyld og dyrhed.

De 12., 13. og 14. §§§.

Om en tjenistepiges kost og hyre er ganske vel bestemt. Men kunde det tænkes eller bevises, at nogen pige var i stand til at gjöre noget ligesaa fuldt arbeede som en duelig tjenistekarl, da var det vel værd, at hun har saadan kost og lön som mandfolk.

Den 15de §.

Naar der er dyrtid eller en bekjændt mangel af födevare paa et eller andet stæd, da var det billigt, at enhver, saavel tjenistefolk som enhver anden, skikker sig dereffter. Og sker derover nogen klage, da at aarsagerne og beskaffenheden undersöges og paakjendes af sognepræsten og repstyrer, i henseende til den 16de og 17de §, samt den 19de ligeledes, uden nogen forandring eller exception.

[1] Níðingsverk. Svívirðilegur verknaður sem varðar missi allra réttinda, t.d. morð. / *Niddingsværk. Nedrig handling, der medfører tab af alle rettigheder, f.eks. mord.*

Den 20de §.

Maa vel og staae, men dog kan det blive et spörsmaal, hvorfor en tjener, der intet forsömmer udi sin forretning, skal böde til sin husbond, om han ellers havde drukket en pegel brændevin.

Den 21. §.

At sælge sine hverdagsklæder eller den mad, som tjenistefolk af husbonden er bleven tillagt, maatte vel betales igjen til ham med dobbelt vederlag, naar samme blev opdaget og bevist. Men at sælge fisker- eller andre reedskaper, som bruges skulde udi hans tjeniste, skjeller[1] ikke meget fra andet vyrkeligt tyverie og burde vel saaleedes ansees. Men kjöberen, som den der med villje og vidskab kjöber uhjemmelt, komme derfor til at betale igjæld,[2] det er tingens værdie, til böygdecassen.

Den 22. §.

Bör med rette staae ved magt og der overholdes paa de stæder, hvor slig en selvraadig vane er bleven vedtagen.

Den 23. og 24. §.

Er ligeleedes retvis, og intet at udsætte paa.

Den 25de.

Er vel udi det förste af dens indhold upaaklagelig, men i henseende til de böder til böygdecassen, naar transporten skal skee over en lang og besværlig hede eller fjældvey, uden for sysselet til et andet herret, da maatte en fattiges omstændigheder tages udi agt, förinden han bliver saaledes mulcteret, og derudi skrides til de strængeste lovens midler, nemlig dom og exsecution.

Den 26te, 27de, 28de, 29de §§.

Holdes for gode og nyttige.

Den 30. §.

At sysselmand og repstjore skulle skaffe nödtrængende boendefolk tjenistetyende er noget, som udi anordningen om hustugt af 3ie Junii 1746 dens 33. art.[3] er bleven foreskrevet.

Den 31te §.

Er ganske god, som i alle tilfælde maatte gjelde, at enhver skal være sin foresatte övrighed hörig og lydig. Men som personer og omstændigheder offte ere forskjellige, og der ere fundne exempler til, at ikke alle befalin-

[1] Aðskilst. / *Adskiller*.

[2] Ígjald. Skaðabætur sem nema andvirði þess stolna. / *Erstatning, de stjålne tings fulde værdi*.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 618 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

ger ere vel overlagte, da om en synder i saadan fald, som her ommældes, skal blive mulcteret paa 40 lod sölvs böder, da maatte det tillades ham at appellere sin sag ind for en höyere ret, forinden derudi sker nogen execution. Thi udi fölge af vores lov ere slige sager af saadan betydenhed, som fortjene at komme under en overdommeres paakjendelsse. Det sidste udi denne § er for længe siden saaledes bleven bekjændt, at ingen husbond understaar sig til at straffe sine bönder med nogens slags volds- eller tvangsmidler. Og forser nogen husbond sig derimod, da er man forsikkret paa, at bonden forsömmer sig ikke i at angive og paaklage, og uden tvivl finder han nok rettens og övrighedens assistence.

IV. Cap. Om betlere, lösgjængere, husmænd, kjöbemænd[1] (forte rectius[2] leyemænd) og deslige

Den 1. og 2. §.

Uimodsigelig vel.

Den 3ie.

Ret önskelig. Thi effter at et mænniske udi sin barndom og umyndige aar er bleven opdragen paa et stæd eller sveit,[3] men da det bliver voxent kommer ved nogen leylighed til at opholde sig paa et andet stæd. Da naar samme mænniske bliver 60 aar gammelt eller derover og har paa det sidste stæd enten været boesiddende eller udi tjeniste udi sine 40 aar, og kræffterne tage af, pleye repstjorer effter gammel vane at veigre og forbyde dets underholdning paa det sidste stæd, hvor den gamle allerlængst og udi sine beste aar havde tjent, og lade drive ham tilbage paa det samme stæd, hvor han först var bleven opfostret. Dog hvad kunde tænkes ubilligre end saadan en omgang med mænnisket og sine medborgere? Den eene skal have tyngen baade först og sidst, men den anden vil have heele fordeelen. Derfor er denne § meget vel tilfunden.

Den 4de §.

Dens indhold er ligesaa at finde, saavel udi den gamle islandske som og den Norske lov.[4] Dog er det ikke at laste, om den for continuationens

[1] Kaupamenn. Menn í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemænd. Mænd i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamenn.

[2] Eða kannski öllu heldur. / *Måske med større ret.*

[3] Hreppur. / *Rep.*

[4] *Den gamle lovbog Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*; *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

skyld maa blive herinde, for at ingen skal tænke, at lovens bydende udi denne post var bleven ophævet.

Den 5. og 6te §.

Ere ligeledes ganske gode.

Den 7de §.

Om præstens besögelse til fattige syge er ligeledes ud af Norske lov 3. b., 12. cap., 28. art. meget bekjændt, dog i henseende til mulcten, som en vegrende skal betale (i fald det skede nogenstæds uden bevislig forfald), bör den ikke at udelukkes. Det er en kjærlighedsgjærning, som enhver beviser sin jævn christen, at hændte præst udi slige tilfælde, men det præsumeres[1] ingenstæds, at nogen præst veigrer saadan tjeniste.

Den 8te §.

Slige anstalter for vanföre almissefolk, som ey lettelig kunde flöttes om reppen, have paa atskillige stæder været gjorte tilforn. Og hvo indser ikke, at det er meget mageligere for fattige bönder, der hverken have tjenistekarle eller skoede heste om vinterdagen til at flötte slige mænnisker til en gaard fra hinanden, at betale noget viist tilskud til deres underholdning.

Den 9de §.

Er vel nok overlagt i henseende til spæde unge börn.

Den 10de §.

Hvor börn skulde opfostres, ligesom og ud af Konge Friderich 5tes anordning af 14. Octobr. 1763,[2] er det vitterligt, at fader bör for den halve deel underholde sit barn og moder for den halve. Men ifölge den nordske Konge Eriks retterbod,[3] skulde fader gjöre det for ⅔ og moder for ⅓ deel. Det maatte nu ansees effter omstændighederne, hvilken af dem, fader eller moder, heldst havde leylighed til at gjöre det beder. Men hvis moder med barn ligger paa reppens omkostning og andres almisse, saa var det rimeligst, at barnet udi sine spæde aar fölger moderen.

Den 11te §.

Er meget vel tilfunden og burde længe siden have været en lov hos os, for at komme i veyen for atskillige saadanne eeders misbrug.

[1] Gert ráð fyrir. / *Antages.*

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 494–496 (Forordning ang. Udredelse af Alimentations-Bidrag til uægte Börn, 14.10.1763); Friðrik V., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik V., konge i Danmark og Norge* 1746–1766.

[3] Réttarbót, lagaviðauki eða lagabreyting konungs. / *Ændring af lovbog, udgivet af kongemagten.* Eiríkur Magnússon prestahatari, konungur Noregs / *Erik Præstehader, konge i Norge* 1280–1299.

Den 12te §.

Om fattige börns og unge mænniskers opdragelse paa visse stæder udi reppene er meget vel tilfunden, som og paa atskillige stæder tilforn er bleven iagttaget.

Den 13de §.

Er tilforn meget bekjændt hos os og findes udi forordningen om hustugt af 3. Junii 1746, dens 11. art.[1]

Den 14. §.

Om det var raadeligt at afskaffe alle lösemænd? Det er noget, som findes kan udi Johns Eggertssons project,[2] hvorpaa de ældste og fornemste sysselmænd, som formeenes at have været til stæde paa Öxeraae landsting[3] 1677, have repliqveret[4] af följende indhold og meening: a) At een deel af slige lösemænd roede paa kongens baader i værtiden,[5] som og paa private mænds baader, hvilket endnu sker og kunde ske, skjöndt kongens baader ere solgte. b) At de om sommeren tjene bönder og almuen, som ikke har formue til at holde tjenistefolk heele aaret igjennem. Og (c) hvis de bleve borttagne, kunde fiskerie og höebjærringen ikke fortsættes. Nu om stunder tages lösemænd til leye, for at bemande deraf fiskerhukkerterne.[6] Saa at paa denne af siderne vilde de dog savnes. Dog tilstaaes, at ingen burde tillades at være lösemand, medmindre han eyer saadan gods eller midler, som effter lovlig taxation kunde belöbe sig til 5 hndr. paa landsviis[7] udi nyttige öre, at deraf kan ifölge loven betales skat eller lösemandstold.

Den 15. §.

Hvo, som mindre haver ved at hæffte, bör agtes for en ulovlig lösemand, og forfares med ham i alt effter politieordningens 15. §.

Den 16te §.

Kan meget vel bestaae.

1 *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

2 Sennilega / *Sandsynligvis*: Thott 1738, 4to (Adskilligt om Islands Beskaffenhed og Vilkaar); Jón Eggertsson (1643–1689), lögréttumaður og klausturhaldari / *lovrettemand og ombudsmand*, Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj.

3 Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

4 Svarað. / *Svaret på*. Þess er ekki getið í Alþingisbókinni 1677. / *Det er ikke nævnt i Altingsbogen 1677*.

5 Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

6 Þilskip gerð út á vegum konungsverslunarinnar síðari. / *Dæksbåde drevet af den kongelige handel 1774–1787*.

7 Eftir landaurareikningi. / *Efter landøreregning. Islandsk* á landsvísu.

Den 17. §.

Bör og staae ved magt, og straffen ikke alleene blive ved gabestokken, men en endog strække sig til tugthuset.

Den 18. §.

Mon det kan paalegges nogen sysselmand at holde vagt over alle prakkere eller lösgjængere, som findes inden sysselet, neppe engang paa Westmannöe,[1] og altsaa kand en landlöber sagte og uden sysselmandens vidende eller tilladelse, flakke bort af stædet til et andet. Men det synes noget haardt at mulctere sysselmanden i saa fald paa 10 lod sölvsböder, dog det er sandt, at enhver sysselmand maa see sig vel, forinden han udstæder sit attest eller skudsmaal til nogen betler, som anmælder sig at ville rejse ud af herredet.

Den 19de §.

Angaaende vanartige og skielmske prakkere og lösgjængere, er ret tilpas og maade, at de saaledes blive dömte og straffede, samt uden at opbie deres forbedringstid strax at indsette dem udi tugthuset, som til den ende er bleven stifftet, at det og skal være et forbedringshus. Thi neppe vil der findes nogen ibland bönder, som antager slige ildeberygtede mænnisker udi sit hus eller tjeniste.

Den 20. §.

Approberes.

Den 21. §.

Er nödvendig, og slige betlende burde endnu desuden settes udi tugthuset for at holdes til arbeed.

Den 22. §.

Det har alle vegne været tilladt udi dyrtid, og naar folk for hungersnöd gaaer fra hus at söge om hjelp paa andre og fremmede stæder i landet, og det regnes ingen til last eller lyde, om de udi slige omstændigheder begjære mad.

Den 23. §.

Hvorledes denne kan finde stæd hos boesatte bönder eller deres tjenere, kan ikke begribes, saasom enhver udi höeslætstiden allermest lægger vind paa sin hjemmearbejd uden at bortleye sig eller sine folk til nogen anden. Medmindre herved er at forstaae bönder söndenlands eller under Jökulen,[2] der mest holde folk til fiskerie udi værtiden.

[1] Vestmannaeyjar.

[2] Svæðið umhverfis / *Området omkring* Snæfellsjökull, Snæf.

Den 24.

Saavel som den 25. §§ ere begge meget gode og nyttige, som vel var værd at holde nöje over.

V. Cap. Om atskilligt, som böndер og boende folk i almindelighed angaaer

Den 1. §.

Om böygdecassen er en meget god og nyttig indretning, og at dermed udi alt af præster og repstjorer saaleedes forholdes.

Den 2. og 3. §.

Ligeledes.

Den 4. §.

Angaaende sysselmændenes indseende med regnskaberne er umisteligt, dog det vil blive fælt i henseende til præst eller repstjor om regnskaberne ikke holde stik, at blive ansete for stort tyverie.

De 5. og 6. §.

Angaaende regnskaberne, er og meget nyttige og maae ikke undværes.

Hvad den 7de, 8de, 9., 10de, 11. og 12. §.

Om böygdeveyenes forbedring, da ansees det for overflödigt at indrykke alt det samme her i politieordningen, som ellers tilforn udi en special forordning af 29. April 1776,[1] tilstrækkelig nok er bleven foreskrevet.

Den 13. og 14. §.

Hvad, som her om lovfærger[2] er anordnet, ansees for got og nödvendigt, samt at de kongel. betjentere, naar de rejse udi embedsafaires, maa have fri transport paa en lovfærge.

Den 16de §.

Om tinghus opbyggelse udi enhver repp er ganske vedbörligt og nödvendigt.

Den 17de §.

At der skulde holdes repstjoreting 2 gange om aaret, den eene om effterhösten til Michelsdagstider,[3] den anden effter paaske, kan intet være at sige imod, men meget meere til en vis nytte. Men hvad höemagazinets

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 266–270 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776).

[2] Lögferja. Opinber ferjustaður þar sem skylt var að ferja ferðamenn yfir. / *Lovfærge. Offentligt færgested, hvor der var pligt til at færge rejsende over.*

[3] Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*

indretning angaaer, derom kan handles paa sit rette stæd, nemlig udi den 21. og følgende §§.

Den 18.

Er meget nyttig og burde følges udi alt, undtagen saavidt angaaer visse folk, sasom sysselmænd og kongel. betjentere, der i henseende til deres mange og vidtlöfftige rejser aarsages til at holde fleere heste end andre gemenne bönder.

Den 19de §.

Er saavel baade nyttig som nödvendig.

Den 20. §.

At törvegraver skulle falde i lige strækning effter islandske lovs landsleyebalk 7. cap.,[1] er derfor at hester eller andre creaturer ikke skal styrte sig derudi.

Den 21. §.

Höemagazinets indretning lader udi förste anseende til at være nyttig. Det vil være mageligt for visse mænnisker, som have vant sig til at tage baade mad og foer paa andres omkostning. Jeg tænker, at höets indsamling ikke uden störste vanskellighed kan blive bragt til veye, da almuen sætter forud, at det bliver uddeelt ikkun til de ödsele og utaknemmeligste, der neppe erstatte noget igjen. Siden bliver der neppe nogen at finde, som vil paatage sig at have det under forvaring eller opsyn, saasom enhver billig frygter for, det maatte om vinteren blive bortstaalet eller bortrövet af stædet. Men den, som skal forvare, kommer til at blive derfor ansvarlig med fleere uleylig og vanskelligheder, som herved ufejlbarlig vilde foraarsages.

Den 22. §.

Det er neppe at formode, at nogen vil have saadan magazin hjemme udi sit tuhn[2] eller i nærværelsen af sine huse.

Den 23. §.

Mon det var nok at gjöre veggene af törv til et magazin? Ney. Jeg tænker, det maatte bygges som den beste höelade, som nogenstæds findes med ald behörig træbygning samt stærke döre og forsvarlig laas udenfore, og hvor der ingen björk haves, da taget af grannetræer med smaae krattris over udvændig tildækket med blöd myretörv.

[1] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 162–163.

[2] Hjemmemark. Islandsk *tún*.

Den 24. §.

Indskudet til magazinet 1 hæstelæs höe aarlig for ethvert nödhovet[1] ansees for temmelig stivt og kan blive til saadan qvantitæt, som man har ondt ved at faae rom nok til. Maalbaandsreeb[2] sluttes nok at være 2½ favn tog af reebet.

Den 25. §.

Samt den 26. er intet imod at erindre.

Den 27. §.

Skal nogen have magazinet under varetægt, da maa man tilslaae ham meere lön end 1 rdlr. Mig synes, at ingen tager det an for mindre end 2 rdlr.

Den 28. §.

Ganske regelmæssig.

Den 29. §.

Fölger af fornödenhed, at höe, som er bleven henlagt til magazinet, ikke kan arves meer end andet publiqve gods, det samme i henseende til den 30. §.

Den 31., 32., 33. §.

Ere alle antagelige.

Den 34.

Ligesaa. Men for at spare reppstyrer for offte umag at aabne magazinet, var det best, naar der bliver en almindelig höemangel udi et sogn, at de fleste manglende forsamle sig, og uddeelingen til dem kan ske paa engang.

Den 35. og 36. § samt den 37.

Gaa meget vel an, og intet at udsette paa.

Den 38., 39. §.

Bifaldes ligeledes, og

De 40. §.

Er nödvendig.

Den 41. §.

Ligeledes. Men hvad straf til træhesten angaaer, da synes lidt anstændigt at lade det ske paa en helligdag til kirke, men gaaer meget vel an til tinge.

[1] Nautgripur. / *Kreatur, høved.*

[2] Málbandsreipi eða lögband. Reipi sem rúmaði löglegan hestburð af heyi, 120 kg. / *Målebåndsreb eller lovbånd. Reb, som nåede om den lovlige hestebyrde hø, 120 kg.*

De 42., 44., 43., 45., 46., 47. §§§.

Ere udi forordning af 13. Maji 1776[1] "Om gjærder og tuvers jævning med videre til jordbruget henhörende," saa udförlig foreskrevne, at disse kunde gjærne undlades. Undtagen hvor der i sidstbemelte forordning staaer 6 favne for en voxen mandsperson, findes herudi politieordningen 10 favne, og det var at ynske, de fleste kunde komme saa meget af stæd. Udi ovenbemelte forordnings 8de § staar der og 10 sk. böder for enhver favn af gjærdet, som bliver forsömt, men her skal det hede 20 sk. Hvorfor maa dette ey komme overens med den förste?

Den 48de §.

Udi den förberörte anordning om tuners jævnelse staae det 6 favne udi eet aar, men her skal det være 10 favne. Var nu det förste forslag ret tilpas og maade for en boende, da vil dette sidste blive noget for tungt for ham at mulcteres dereffter.

Den 49. §.

At der skulle sættes gjærder for udmarkerne, hvor bonden har sit höeslet. Om sligt er sket eller befalet i gamle dage, da landet endnu beholdt sit heele,[2] og man viiste hverken af faaresygen eller andre nye landeplager at sige, finder jeg neppe nogen tegn eller spor til. Paa mange stæder ligge desuden engene inden om landet adspredde og ligesom stykviis udi smaa plætter, saa det kan ikke være mueligt at have dem alle samlede inden een indhegning eller gjærde. Og det vilde koste meere end en heel mandsalder, inden saadan et gjærde kunde haves færdigt. Naar nu en boende skulde give sig af med saadan et arbeede, saa maatte alle de andre hans uforbigjængelige haandteringer tilsydesættes. Saa at landet paa den eene side taber ligesaa meget herved, som man tænker at vinde paa den anden. Desuden hvor steene ikke kan haves til gjærder, vil det se ud til stor skade at stikke eller skjære jordsværen op af engbunden til at sætte gjærder deraf.

De 50. og 51. §.

Har nu landet udi nogle 100 aar kundet bestaae uden at paalegge almuen saadan et halsbrekkende arbeede, saa synes det vel, at böygden endnu paa samme maade som tilforn kan holdes ved lige. Vel var det önskeligt, om enhver boende havde evne og formue til at sætte gjærder om sit heele

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 278–296 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, m. v. i Island, 13.5.1776).

[2] Heilsu, þ.e. ástandið í landinu var gott. / *Helbred, dvs. tilstanden i landet var god.*

iboende land, men da nu tiden og tilstanden umuelig kan tillade det, saa maatte det være en samvittigheds post at opfinde saadan en ny lov, hvoreffter bonden ufejlbarlig maa blive ruineret eller skildt af med sin halve boeslod.[1] Forfatteren af conceptet til politieordningen har uden tvivl viidst af den grasserende faaresyge her indenlands og det haarde middel, som er bleven anordnet til at udrydde den samme, nemlig faarenes ödeleggelse. Altsaa har han og forudset, hvad derpaa vilde fölge, nemlig dyrtid og yderste mangel af föde- og alle andre nödvendige vahre. Justement[2] var det nu höy tid at binde almuen usedvanlige byrder paa, under strænge mulcter og boesloders forbrydelse. Mon noget regieringen kunde være tjent med saadan en strænghed. De verdslige, sasom sysselmændene, siden de skal være alle vegne at passe paa handelen samt de nye anstalters iværksettelse, foruden gamle og ordinaire forretninger, hvor kunde de da have nogen tiid og leylighed afstands til at lade sætte gjærder om deres udmarker. De gejstlige, som præsterne, mon de ere saa velholdne af deres skaarne levebröd, at de kunde föde og lönne en tjenistekarl paa præstegaarden, og dog skulle de arbeede ligesaa fuldt til thune og gjærder som en anden boende. Men uanset at saavel de verdslige som gejstlige have utallige embedsforretninger, ikke des mindre skal de dog suspenderes, og det udi 3 aar, i mangel af nogle favne tuver eller gjærde. Aldrig har nogen her hört tale om suspensioner, undtagen for forseelser eller forsömmelser udi sit kald og embede.

Den 52. og 53. §.

Approberes.

Den 54. §.

Er særdeeles nödvendig og skjönt den indeholder ikke noget nyt, kan ikke for offte indskjærpes.

Den 25. §.

Varder ere saavel nödvendige paa halse[3] og fjældveye udi bögderne, som og især paa ödefjælde, som ligge derimellom, for ex. Sönder- og Nordlandet. De burde sættes paa saa höye stæder hos veyen, at man let kan see fra den eene til den anden. Paa samme tyd som rydningsarbeedet udi böygderne foretages, kan der ikke lettelig gjöres ved dem, men maatte skee til St. Hansdag,[4] da de fleste fiskelæster gaae over fjældene.

[1] Búslóð, aleigu. / *Formue.*
[2] Einmitt, hárrétt. / *Netop.*
[3] Hálsar, hæðir. / *Høje, bakker.*
[4] Jónsmessa: 24. júní. / *Skt. Hansdag: 24. juni.*

VI. Cap. Om bygsel, bygselsbreve og leylændings rettigheder

Den 1. §.

Om bygselsbreve[1] tales udi den kongel. anordning af dato 15. Maji 1705, dens 2. og 3. § med videre,[2] hvorudi leylændingers rettigheder ikke ere blevne forglemte, men det maa være sært, at ingen har understaaet sig til at anföre deres pligter.

Den 2. §.

Hvad her skal forstaaes under uvillige eller ulovlige vilkaar, som bönderne ikke skulle være pligtige at holde? Maaske selvtagne friheder, som at paatrænge sine husbönder croner og courant for species samt 1 hesteleye for 20 al. landsviis i enten leyer eller landskyld, som det skal være vedtaget hos bispestoelernes bönder.

Den 3. §.

At en bygselsedel forfattes ved dag og datum er noget sedvanligt og kan intet være imod at sige, og hvad fleere udi anförte § er bleven erindret.

Den 4. §.

At enhver bygselsedel skal hereffter være stiilet paa 20 aar eller leylændingens heele livstid sees ingen nytte eller nödvendighed, til hverken i henseende til jorddrotten eller leylændingen, saasom der offte kunde indfalde de omstændigheder, at de gjærne vil være hinanden qvit, og deres leyligheder kunde forandres. Man tör ikke ved at frygte for, at nogen jorddrot udviiser en god og skjællig[3] leylænding ud af sin gaard, saa længe de kan komme til rette med hinanden.

Den 5. §.

At en leylænding skal beholde sin jord eller jordspart, saa længe hans förste bygsel paalyder, omendskjönt der sker forandring paa jorddrot. Det kan være paa sine stæder, at en jord formedelst naturens virkning og tiders længde, enten bliver forbedret eller forværret. Kan det da i henseende saavel til jorddrot som leylænding være billigt, at det stædse skal blive ved det samme förste bygsel uforandret. Især kunde en nye tilkommende jorddrot eller husbond finde sig fornærmet ved nogle forhen indgangne conditioner.[4] Jeg tænker, at i saadan fald maatte derved rettens middel gjöres en nye besigtelse, og vilkaarene dereffter forandres.

[1] Byggingarbréf. / *Fæstebreve*.
[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).
[3] Skynsamur. / *Fornuftig*.
[4] Skilyrði. / *Betingelser*.

Den 6. §.

At böndernes enker skulle beholde deres mænds tilforn beboede fæstegaarde, findes udi Konge Christian 4. forordning af 21. April 1619.[1] Men om her nu skal gjelde det samme, om gaarden ikke med det förste var bleven fæstet? Dog lader det vel til at være saa politieordningens intention.

Den 7. §.

Er meget naturlig og billig.

Den 8de §.

Fölger af de 4., 5. og 6. §§§.

Den 9de.

Kommer meget overeens med Norske lov 3. b., 13. cap., 1. art.[2] Men ob identitatem rationis,[3] maatte samme gjelde for en forpagter, som behöver en jord at boe paa.

Den 10de.

Er meget billig. Da erfarenhed har lært, at een deel slætte leylændinger alt for offte bruge den frihed at opsige sin leyegaard, nemlig da de udi nogle aar have fordervet og spolieret husene, da at flytte bort af jorden for at undgaae dens reparation.

Den 11te §.

Fromme og skikkelige leylændinge nyde gjærne forsvar og beskyttelsse af deres husbönder, naar de ere saa nær ved haanden, at det kan lade sig gjöre. Men straffböder for gevalt[4] imod leylændingen burde vel tages udi nærmere overveyelse.

Den 12te §.

Her opregnes, hvad der skal hede eller forstaaes for gevalt af husbonden imod leylændingen. For stavshug, steenshug, beenshug etc. skal komme trende 6 lod sölvs böder Norske lov 6. b., 7. cap., 8. art. Men gjærne vilde jeg viide grunden til, hvorfor mulcten skal være saa ulige meget större, naar en husbond slaaer sin leylænding, maaske et eeneste hug, end en anden gemeen karl? Mon det er derfor, at jorddrotten bör esti-

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 182–183 (Forordning ang. Fæsteforholdene paa de kongelige Godser, 21.4.1619); Kristján IV., konungur Danmerkur og Noregs 1588–1648, krýndur 1596. / *Christian IV., konge i Danmark og Norge 1588–1648, kronet 1596.*

[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

[3] Vegna þess að forsendurnar eru eins í grundvallaratriðum. / *Fordi forudsætningerne er i grunden identiske.*

[4] Valdbeitingu. / *Vold.*

mere sin leylænding meere end en anden hans ligemand. Udi Norske lov 3. b., 14. cap., 21. art. findes der 20 rdrs. böder for gevalt imod sin leylænding. Men hos os udi Island skal de gaae over den strængeste eller störste mandebod,[1] som nogenstæds kan findes, og desuden fleere betydelige böder og forbrydelsser. Men jeg er vis paa, at ingen leylænding bliver saa strængelig straffet, om han med hug eller slag udformer sin husbond.

Den 13. §.

Er ganske lovlig, og findes intet at udsætte paa.

Ligeledes den 14. og 15. §.

Den 16. §.

Hvor det er og har været sedvanligt at betale landgilde udi slagternöd[2] eller beeder ind til handelskjöbmændene, da maae afleveringen opsættes, indtil den berammede slagtertid udi Octobr. maanet, og ikke inden samme tid husbonden paatrænges.

Den 17de §.

Kan være god nok, dog om nogen forpagter vil nedsætte boe paa nogen af sine forleningsjorder, kan jeg ikke see, hvorfor han meer end en anden boende og foruden den sedvanlige afgifft skal betale dobbelt landskyld.

Den 18de og 19de §.

Ere billige.

Den 20. §.

Er og ret nödvendig.

Den 21. §.

Kan heller ikke være noget imod at erindre, særdeeles i henseende til dem, som beboe kongens eller cronens jordegods, hvilke ifölge forordningen af 14de April 1607[3] paa egen bekostning bör holde dem vedlige.

Den 22. §.

Holdes i lige maade for billig, som det er meere end nu kan væntes eller prætenderes[4] af en leylænding at anskaffe nyt bygningstömmer til huse.

De 23. og 24. §.

Ere meget billige og sandsynlige.

[1] Manngjöld. Bætur fyrir veginn mann. / *Mandebod. Bøde for manddrab.*

[2] Fullorðinn nautgripur til slátrunar. / *Voksent kvæg til slagtning.*

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 149–150 (Forordning, at Klostre, Sysseler, Kronens Jorder o. s. v. skulle fæstes eller bortforpagtes paa Livstid, 14.4.1607).

[4] Krefjast. / *Kræves.*

Den 25.

Effter nærværende forfatning og landets omstændigheder er det troeligt, at ingen jorddrot eller husbond finder sin regning ved at paatvinge sin leylænding fleere inventariiqvilder,[1] end boenden vil imodtage. Da det vil bie længe, indtil faareavlingen tager saa meget til, at nogen dermed kan blive forsynet for sit eget hus, endsige udsætte samme paa leye. Bemidlede bönder skytte ugjærne om leyefæ eller qvæg, da de selv have creaturer nok til sin egen underholdning. Men at sætte fæ paa leye hos de fattige og uvederhæfftige, ser meere ud til tab end fordeel, da man hos deslige kan hverken være forsikkret om vedbörlig afgifft eller foering om vinterdagen. Meget vissere, at landskyld bliver forhöyet for ethvert leyeqvilde, som forhen har været paa gaarden, til et to mark, som dog ikke maa være til courant beregnet, men til specie, eller at leylændingen indlöser det med 10 pd. smör. Paa saadan grund og forfatning kan ingen dispute om leyer eller qvilders aabod[2] længer finde stæd, men falder reent borte.

Den 26. §.

Det er naturligt, at naar boenden trænger til leyeqvæg, han da tilbyder sin husbond at leye det af ham för end nogen anden.

Den 27de §.

Om leylændingens ansvar for leyeqvilder kommer overeens med islandske lovs kjöbebalk 15. cap.[3] og den Nordske lov,[4] naar leyeqvæget ikke sættes som gaardens inventarium, men bör som en contract paakjendes effter den almindelige islandske lov.

Den 28. §.

De gamle landslove, vi har hafft, som vare uddragne af den norske Graagaas,[5] taler ingenstæds om uddödt leyefæ, hvilket sætter forud, at den ordinaire leye af en koe og 6 malkefaare eller 6 geder har saaleedes strax udi förstningen været modereret,[6] at capitalen desuden af sin reve-

[1] Innstæðukúgildi eða leigukúgildi. / *Inventarkvilde eller lejekogilde*.

[2] Álag. / *Erstatning*.

[3] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218.

[4] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[5] Lög sem sagt er að Magnús góði Ólafsson Noregskonungur (1035–1047) hafi látið semja fyrir Þrændalög í Noregi. / *Lov, som det siges, at Norges konge Magnus den Gode Olavsson (1035–1047) lod gøre for Trøndelag i Norge*. Sbr./*Jf. Íslenzk fornrit*. 28. bindi. Heimskringla III, s. 31 (Magnúss saga ins góða).

[6] Takmarkað. / *Indskrænket*.

neur[1] kun de holdes ved lige. Hvorfor det ikkun er at ansee for de catholiske gejstliges paafund, som de have indflikket udi Konge Magnus Lagabæters lov,[2] at tale om uddödt leyefæ for at finde des meere leylighed til at plage de værdslige og rige proprietairer med store mulcter, confiscationer og bandsættelser under religions pretext. Sætter jeg nu, at boenden haver paa leye af en anden end sin jorddrot eet qvilde malkefaar, som angives at være uddödt, men leyen er dog siden den tid bleven betalt. Hvorleedes kan da jorddrotten derved have forbrudt tre aars landgilde af gaarden? Desuden er det en læt sag for den, der havde udi leye at slagte et af de gamle faare hver aar, men legge eet ungt faar til antallet igjen, og paa saadan maade torde et faareqvilde aldrig blive uddödt. Men den pöbelagtige partiskhed tillader nu om stunder ikke at beviise sin velgjörer en saadan höyfflighed.

Den 29de §.

At leyeqvilder hereffter skal ansees for lösegods, naar den 25. § skal fölges, kommer paa eet ud. Ikkun spörsmaal: Hvorledes bispestoelers og andre publiqve godsers leyeqvilder skulde effterdags udsvares.

VII. Cap. Om fiskerie, söedrifft og værfolk

Saasom jeg ved söesiden ikkun saare lidet er bleven bekjendt, eller udi den vane og vedtægter, som deriblandt fiskere og værfolkene[3] haves, saa er jeg allermindst udi stand til at skrive om, hvad der paa slige stæder kunde være til beste eller skade, og maa derfor undskylde mig med min ukyndighed udi dette stykke af politieordningen. For exempel udi:

Den 1. §.

Af hvad grund det ikke maae være visse personer tilladt at udreede fleere end 3 baader paa fiskerie? Om det er i den henseende, at slige mænd ikke skulle blive alt for riige eller mægtige af deres fiskefangst, eller her kunde være en anden grund for.

Den 2. §.

At de store baader og fiskerjagter maa være dem tilladte, at de fremfor andre ansees udi stand til at lade dem bygge og udreede, hvorved og seiglatzen indenlands kunde forbedres.

[1] Tekjur. / *Indtægter*.

[2] *Den gamle lovbog Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*. Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[3] Verfólk. / *Søfolk i fiskerlejerne*.

Den 3. §.

Firemændsfar maa best passe sig effter hjauleyemænds[1] og fattige bönders evne og formue. Men at tomændsfar ere forbudne at lade bygge, fordi de ikke kunde udstaae nogen vind eller söe, og at skibsskader offte derved maa være blevne foraarsagede.

Alle de övrige §§§ udi dette cap.

Kan jeg meget vel finde mig udi, saasom jeg seer, at de enten sigte til at afskaffe nogen misbrug og ubillig antagen vane, eller og at indföre noget nyttigt og tjenligt, og finder intet derudi hverken at forandre eller föröge.

De 20., 21. og 22. §§.

Ere især priselige og til megen nytte for enhver vedkommende især og alle i almindelighed.

VIII. Cap. Om egteskab, brylluper, lystigheder og begravelser

Dette capitel saavel i det heele, som alle sine articller agtes og ansees for got og nyttigt, som for længe siden burde have været en sat og skreven lov hos os, hvorudi intet findes hverken at forandre eller at tillegge.

IX. Cap. Om politie, sögsmaal, drifft, appell og exsecution

Den 1. §.

Det er gandske naturligt, at her maae bruges en summarisk proces uden mange eller vidtlöfftige omsvöb.

Den 2. §.

Naar en skal söges for repstjorenes politieret, vil det være fornödent, at den saggivende först mælder sag hos repstjorene og faaer en vis tid og stæd berammet, förend han stevner udi sagen.

Den 13de §.

Men hvad om nogen gjör repstjorer modstand udi deres lovlige forretninger eller og söger hævn imod dem for gjorte politieanstalter, eller udi politieret, eller hvor repstjorer paa embeds vegne forsamlede ere, begegner nogen af dem med foragtelige eller spotske ord og talemaader, da maae ingen repstjor slaae saadan en uforskammenhed i vind med stiltienhed. Men ufortövet angive sagen for sysselmanden, tiltale den skyldige og hendte dom over ham, som da i saae tilfælde bör dömmes til at miste sin hud, og om ordene befindes ærrörige, da at straffes til kagen.

[1] Afbyggeres. Islandsk *hjáleigumanna*.

Den 14. §.

Hvis her skal læses 10 lispunds tynge,[1] som bindes til dens föder, som straffes paa træhesten, da er det en svær byrde, som han næppe skulde slippe ubeskadiget[2] fra, og maa sættes noget taaleligre udi dets stæd.

Ved hr. lavmand Sölvesen.[3]

Athugasemdir Björns Markússonar lögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 6.

Bemærkninger fra lovmand Björn Markússon til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 6.

ÞÍ. Rtk. D3/8–6.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N. 6; ad Jsl. J. n° 127.

LAUGMAND BIÖRN MARCUSSENS[4] ANMÆRKNINGER OVER CONCEPTEN TIL DEN ISLANDSKE POLITIEANORDNING

CAP. I. OM POLITIEÖVRIGHED

§ 1, 2, 3.

Ere gode.

§ 4.

Synes jeg heller, kunde være saaledes: "Reppstjore skal paa vaartingene med sognepræstens og almuens minde udvælges og af sysselmanden i

[1] Á spássíu / *I marginen*: NB. her tales om 10 pd. men ej lispd.
[2] Útstrikað / *Overstreget*: skadeslös.
[3] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.
[4] Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.

æed tages, almuen foresettes og om sine pligter erindres, hvilken betjening den udvalgte uveigerlig bör antage, medmindre hand beviser lovlig forfald, da en anden i hans stæd udnevnes." Udi forordning om sabbats helligholdelse af 29de Maii 1744, 7. art.[1] kaldes repstjorene sysselmændenes politiebetjente eller tjenere. Længer foremeener jeg ikke, at denne articel behöver at være, resten som derudi er indfört, synes ikke passabel,[2] langt mindre nödvendigt.

§ 5.

Denne articel, synes jeg, kunde reent udelades, da den ikke bestaaer i noget reelt, kand heller ikke passe sig efter formaliteten. Jeg formeener altsaa, den burte indrettes efter Christian 6te allernaadigste forordning af 3. Juny 1746 om hustugt, dens 35. art,[3] ihvorvel jeg ikke veed, at nogen saadane böder, som samme anordning ommælder, ere siden dens datum nu i 30 aar nogenstæds af betydenhed reppstyrene til nogen nytte tilfalden. Ellers kunde dog efter mit tykke articlen være ongefer saaleedes: "Reppstyrene skal til deres lön nyde en tredjedeel af alle de rettigheder, som fattige folk efter lov og forordninger tilkommer at nyde udi reppen, ligesaavel som af de böder, som til de fattige bör ydes, hvilket alt de bör troeligen af vedkommende indkreve og aarlig paa mandtalstingene[4] gjöre sysselmanden god reede og rigtighed derfor. Tillige med hvorleedes de fattiges penge og indkomme ere anvendte for hver aar, til hvilke ende de bör have en af sysselmanden gjennemdragen og forseiglet bog, hvorudi ald indtegt og udgift reedeligen bör indföres og af sognepræsten attesteres."

§ 6.

Denne articel er god indtil disse ord: "og lade den skyldige afstraffe", burdte staae: "og lade den skyldige af övrigheden afstraffe". Resten af articlen er unödvendig og bör udelukkes. Vide Christian 6te forordning om catechisationen af 27. May 1746, 4. art., 29. Maii 1744, 13. art.[5]

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 511–512 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[2] Að geta gengið. / *At kunne gå an*.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 619 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746). Kristján VI., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian VI., konge i Danmark og Norge* 1699–1746.

[4] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

[5] *Lovsamling for Island* II, s. 568 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746);

§ 7.

Denne articel er god og nyttig.

§ 8.

Om den saakaldede böigdecasse meldes siden cap. 5, art. 1. Men til hvad nytte den vil blive, indstilles til nöjere overlæg og eftertanke.

§ 9.

Denne articel er god.

§ 10.

Denne er unödvendig, da den forrige indbefatter det i sig, som denne ommælder, og straffen for forsömmelse kommer an paa omstændighederne.

§ 11.

Er god.

§ 12.

Denne articel behöver ikke at være lengre end til de ord: "at indberette sysselets tilstand." Resten af articlen er unödvendig.

§ 13.

Denne articel passer sig ikke i dette land, allermindst i vitlöftige sysseler hvor sysselmændene boe langt borte fra stædet, strider ogsaa tvertimod formaliteten, som befaler, at alle sager skal undersöges og paakjendes for dens skyldiges værneting. Vide Norske lov 1. bog, 2. cap., 4. art. Item 4. cap., 1. art.[1] Ellers bliver mældet om politiesagers udförsel udi den 11. cap., og hörer denne articel altsaa derhen.

Cap. II. Om sabbatens helligholdelse og kirkeskicke

§ 1, 2.

Ere gode og nyttige. Vide Christian 6te forordning om sabbatens helligholdelse af 29de May 1744.[2]

§ 3.

Iblandt de opreignede fangster paa hellige dage fattes at nevne tillige: Hvalfangst efter den islandske lovs rekebalk 10. cap.[3] bör gives af saa-

---

s. 521 (Forordning anlangende Catechisationen for Ungdommen i Island, 29.5. 1744).

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[3] Rekabálkur Jónsbókar. / *Lovafsnit om ilanddrevet gods i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 206.

dan fangst en femtedeel til reppens fattige, hvoraf jeg synes, reppstjorene for anvending og umage derved burte lade sig nöje med en tredjedeel, deraf ifölge min anmærkning over den 1te cap., 5. art. Resten af denne articel angaaende fiskerie paa skjærtorsdag og langfredag burte aldeeles udelukkes, da saadan tilladelse giver anleedning til stor misbrug og uorden. Vide supra citerede forordning af 29. Maii 1744, 18. art.[1]

§ 4, 5, 6.

Ere alle gode.

§ 7.

Ligesaa, uden jeg synes, at i stæden for böigdecassen burte staae: "til reppens fattige".

§ 8.

Det synes alt for streng straf saavel for gejstlige som verslige betjentere, at de for förste gang begangen forseelse med at betreffe beskjenkede, skal strax miste deres embede. Men det falder af sig selv, at om de udi nogen maade forseer sig i sine embedssager ved drukkenskab, saa blive de straffede efter omstændighederne ifölge lov og forordninger paa deres embede eller med anden vilkaarlig straf. Men til dem, som gjör vane af saadan, passer articlen sig got noch. Vide forordning om præsternes og andres drukkenskab af 3ie Juny 1746, item forordning om husbesögelser af 27. May 1746, 7. art.[2]

§ 9.

At gabestock opföres ved enhver kirke og annex synes nödvendigt, det er ogsaa for længe siden implicite anbefalet, men ikkuns paa faae stæder efterkommet, vide forordningerne om husbesögelse og hustugt. Men at beneficiarii, kirkeejere eller fattiges casser skulde bekoste dem, synes jeg ubilligt. Jeg formeener, at alle sognets bönder hver efter sin evne, efter sysselmandens foranstaltning, heller burte contribuere til dens bekostning. (Træehest er soldaterstraf og hörer ikke her til lands, burte altsaa udelukkes alleveigne, hvor den nævnes af denne politieanordning). Forsömmes gabestockens istandsettelse, bliver sysselmanden ansvarlig derfor imod regres til dem, som hans foranstaltning derudinden have været overhörige.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 514–515 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 597–598 (Reskript til Biskop Haldor Brynjolfsson over Holum Stift, ang. Forebyggelse af Drukkenskab, 3.6.1746); s. 569 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

§ 10, 11.

Ere gode og nyttige.

Cap. III. Om börneopdragelse, hustugt og lydighed, vide forordning om hustugt af 3. Juny 1746[1]

§ 1.

Synes være god og nyttig, undtagen hvis træehesten angaaer. Men at denne articel skulde trykkes bagved alle ABC med videre articlens indhold mod enden, synes unödvendigt.

§ 2.

Er god og nyttig.

§ 3.

At skudsmaal udgives med ædsformular, er ingenstæds maade eller maneer, det gjör og æeder alt for gemeene, bör altsaa udslettes. Vide forordning om hustugt, 26. art.[2]

§ 4.

Er god og lovlig.

§ 5.

Denne articel, synes jeg, er god qvo ad materiam[3] eller i henseende til sagen i sig selv. Men jeg formeener, at sysselmanden bör paa en ordinair lovformelig maade undersöge og dömme i sagen, dog ikke uden appell, naar tugthusarbeyde skal gjelde.

§ 6.

Er god.

§ 7.

At multere nogen hörer ikke reppstjorene, men sysselmanden til. Ellers er articlen gandske billig.

§ 8.

Er god.

§ 9.

En saadan arbeydskarlslön synes være for höjt anförte i dette fattige land, det er ogsaa en ny skik og dog ikke overalt antagen, at tjenestekarle faaer saa stor lön. Fattige bönder ere heller ikke i stand at betale en karls tjeneste saa dyrt. I forrige tider maatte saadan en karl lade sig nöje med

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[2] *Lovsamling for Island* II, s. 615–616 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[3] Hvað varðar efnið. / *Hvad emnet angår*.

2 rixd. croner, mest 4 slette daler, i lön og til klæder 6 al. gjeldvadmel[1] til 5 fiske alen. Men siden de saakaldede lösemændstal[2] er saa meget mange stæds foröget, saa har mangel paa tjenistefolk foraarsages kjöbets[3] tilvext, ihvorvel at de, som nu faaer saa meget kjöb, ikke gjör större arbeyde end som de, der i forrige tider ikkuns fik 4 slette daler eller mindre. En saadan arbeydskarl koster dog sin hoesbond, naar reigning skulde derpaa gjöres, altid over 20 rixd. og efter den nye taxt nesten dobbelt. Med hvilket arbeyde kand en saadan tjenestekarl skaffe sin hosbond erstatning derfor igjen, allerhelst i faarepestens tid? Uden kandskee de, som boe ved söekanten med en god fiskeavling og landtjeniste tillige. Men med en landbonde, som maae holde en deel af sine folk til söen uden at have nogen nytte af dem til hjemmebrug, er det alt anderleedes. Karlen skal have sin fulde udreedning, enten hand fisker meget eller lidet, vadmelet maa ogsaa koste nu langt meere end i forrige tider, siden ulden er bleven saa dyr og kostbar i landet. Altsaa formeener jeg, at saadan en karl, som næstforegaaende articel ommelder, maatte være vel fornöjet med 4 slette daler croner i lön om aaret og 6 al. skickelig tvindet[4] vadmel. I mangel af vadmel betales 1 rd. croner i stæden. Resten af articlen er efter den almindelige brug god og billig.

§ 10.

Jeg seer ingen gyldig raison, hvorfore tjenestekarlens lön skulde saa meget forbedres, for det at hand kand forfærdige og forbedre almindelig boehave. Thi naar hoesbonden ikke flyer sin tjenestekarl andet at bestille, saa synes jeg, hand kunde til sin hoesbonds tjeneste gjöre, hvad hand kand uden at faae eller begere lön à parte derfor. Ligesom en tjenner som fisker meget, ikke kand begere större lön end den, som fisker lidet. Men det synes jeg billigt, at den tjenner, som med sit arbeyde indbringer sin hoesbond nogen særdeelis profit, faaer meere og större lön end som ordentlig efter billig accord. Hvor udvegt[5] bruges hjemme, og söbemad gives toe gange om dagen, bör tjenistekarlen lade sig nöje 3 föringer fisk og 1 föring smör til 6 uger.

[1] Gjaldavoð. Gjaldgengt vaðmál. / *Vadmel, som kan bruges som betaling. Islandsk* gjaldavoð.
[2] Fjöldi lausamanna. / *Løsarbejderantal.*
[3] Kaupsins. / *Lønnens.*
[4] Tvinnað, þ.e. garnið er undið saman úr tveimur þráðum. / *Tvundet, dvs. garnet er snoet sammen af to tråde.*
[5] Útvigt. Matarforði sem hefur verið veginn út (skammtaður) til ákveðins tíma. / *Madforråd, som er vejet ud (rationeret) til at række til en bestemt tid.*

§ 12.

Den förste part af denne articel, formener jeg er ret god. Men den sidste, angaaende hvad et fruentimmer om vinteren skulde forarbeyde af uld til god forsvarlig veft,[1] troer jeg ikke kand gaae an. Min meening er, at intet fruentimmer med de reedskaber, som her almindelig bruges, er i stand til at forarbeyde til got tvindet vadmel, naar hun alleene skal vinde, spinde og tvinde alting, meer end 2 til 3 pd. af ordinair uld om ugen. Det bliver garn og islet til hen imod 40 al. vadmel i 26 uger, tillige med andet forefaldende nödvendig husarbeyde. Dette anföres til nöjere observation, ellers er articlen god og billig.

§ 13.

Denne articel er gandske god, uden jeg synes, at en tjenistepige kunde nöjes med 3 pd. smör i 3 uger, ligesom hidindtil paa fleste stæder har været brugeligt.

§ 14.

Denne articel, synes jeg, er ufornöden, medmindre mand vilde have den ongefer saaleedes: "Om en tjenistepige gjör ved höeslet og fiskerie fuldkommen mandfolkegjerning, da bör hændes föde og lön efter omstændighederne billig forbedres."

§ 15.

Er god og billig.

§ 16.

Er ogsaa god.

§ 17.

Ligesaa. Jeg synes ellers, at hoesbönderne burte först i mindelighed advares uden at böde noget, vilde de endda ikke rette sig, da at böde efter denne articel.

§ 18.

At en sparsom tjenner sælger noget af sin udvægt til sine nödvendigheder, synes jeg haardt at forbyde ham, dog saaleedes at hand ikke selv sulter derfor og kand ligefult gjöre sit arbeyde. Dog skulde hand först raadföre sig med sin hoesbond og tilbyde ham at kjöbe for billig pris, förend hand selger den til andre. I andre tilfælde bör denne articel have stæd og er gandske god.

§ 19.

Er gandske god og billig, ihvorvel det bliver vanskeligt at före den i praxin. Jeg synes ellers, der burte sættes straf for dem, som handlede i saa

[1] Vefnaður, þ.e. vaðmál. / *Tekstil, dvs. vadmel.*

fald med saadane tjenestefolk uden at give deres hoesbönder det i forvejen tilkjende, da det kand og bör ansees for en ulovlig og skadelig snigehandel.[1]

§ 20, 21, 22, 23, 24.

Ere gode og billige.

§ 25, 26.

Ligesaa. Uden jeg synes, straffen er alt for stærk, især hvis tugthusarbeydet angaaer, conf. forordningen om hustugt, 20. art.[2]

§ 27.

I denne articel, synes jeg, burte sættes tillige: "uden gyldig aarsag, som strax bör bevises og opsigelse til fardag".[3] Böderne synes ogsaa for höjt anförte, 5 lod sölf var nock, særdeelis förste gang. Denne articel kunde ellers rettes efter forordningen om hustugt, dens 29. art.[4]

§ 28, 29, 30.

Ere alle gode og billige. Vide Norske lov 3. bog, 21. cap. Islandske lovs kjöbebalk 25. cap.[5]

§ 31.

40 lod sölv er for höje böder her i landet. Saadane böder bör heller ikke exeqveres uden lovlig undersögning og foregaaende dom, da de overhörige staaer under övrighedens tiltale efter omstændighederne.

Cap. IV. Om betlere, lösgængere, huusmænd, kjöbemænd og deslige

§ 1, 2.

Ere gode, uden de udi den 2. art. fastsætte 10 lod sölfs böder synes forhöje. Jeg meener at halvparten er noch.

§ 3.

Denne articel synes vel billig, men kand dog föde af sig adskillige vanskeligheder og dispyter. Jeg har stedse holdt for det sikkerste, hvilket erfarenhed ogsaa har lært mig, at enhvers föderepp bliver siden hans visse

[1] Launverslun. Ólögleg verslun við útlendinga sem stunduðu fiskveiðar við Ísland. / *Smughandel. Ulovlig handel med udlændinge, som fiskede ved Island.*

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 614 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[3] Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

[4] *Lovsamling for Island* II, s. 617 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[5] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*; Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 222–223.

opholdsstæd, naar moderen har hjemme i den repp, som barnet födes. Hvilket og er paa adskillige stæder i landet pr. praxin introduceret, da saadan foranstaltning er mest sikker og kand ikke give anleedning til dispyter, allerhelst naar saadan overalt föres i praxin. Ellers er denne casus overvejet og afhandlet udi concepten til den nye islandske lov.[1]

§ 4, 5, 6.

Ere alle billige. Vide islandske lovs fremförslebalk 7. cap.[2]

§ 7, 8, 9, 10, 11.

Ere alle gode og billige. Men höre ellers til den almindelige lov og rettergang. Er ogsaa alt afhandlet udi concepten til den islandske lov.

§ 12 til 17.

Ere gode og nyttige. Vide forordningen om hustugt af 3ie Juny 1746.[3] Tillige med concepten til den islandske lov.

§ 18.

At tilbyde eller antage en landlöber i tjeniste, hvor hand treffes, synes jeg alt for farligt. Jeg formeener det sikkerste er at flytte hannem til den repp tilbage, hvor hand er löben fra, hvor hand og bör af det stæds övrighed efter loven dömmes og affstraffes. Resten af articlen synes unödvendig og vil give mange omstændigheder og vitlöftighed.

§ 19, 20.

Ere gandske gode.

§ 21.

Ved denne articel vil obseveres, om de mands- eller qvindespersoner, som den ommelder, ere virkelig saa svage eller udbuede,[4] at de ikke kand arbeyde for sin föde, thi i saa fald synes jeg ikke billigt at formeene dem at hjelpe sig, som de kand paa ærlig og skikkelig maade, deres repper til lettelse. Dog saaleedes, at de altid har med sig sysselmandens og reppstjorenes attest om sin svaghed og trængende omstændigheder. Vide forordningen om hustugt.

[1] Umrædd drög að nýrri lögbók fyrir Ísland eru varðveitt í skjalasafni stiftamtmanns en voru aldrei fullgerð. / *Det omtalte udkast til en ny lovbog for Island er bevaret i stiftamtmandens arkiv, men blev aldrig gjort færdigt. ÞÍ.* Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

[2] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 144–145.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[4] Bókstaflega bognir, þ.e. niðurbeygðir, farlama. / *Egentlig buede, dvs. nedbøjede, forkrøblede.*

§ 22, 23.

Ere gode.

§ 24.

Er ogsaa god. Men dog synes jeg burte determineres, hvor meget saadan en kjöbemand,[1] som skal have til lön 4 mk. om ugen, skal slaae og arbeyde, hvilket jeg meener ikke kand være mindre, end som en duelig tjenistekarl er foresat.

§ 25, 26.

Ere gode og billige.

Cap. V. Om adskilligt som bönder og boendefolk i almindelighed angaaer

§ 1.

Det indstilles til höjere eftertanke, om fattige præste eller reppstjore kand paalegges at bekoste saadan et pengeskrin med 3 differente laase og nögle, og det förend mand veed, om der falder noget til at komme i det. Ellers kommer det meget an paa, hvor kostbar saadan et skrin skal blive. Skal det være et blikskrin med 3 hengelaase for, saa bliver det vel ikke nogen stor sag. Der ere heller ikke mange repper, der taaler store udgifter af saadan slags.

§ 2.

De fleste af reppenes indbyggere ere, som betale deres tiende til fattige samt andre saadane udgifter i andet end penge. Madvahre, som best tjener til de fattiges underholdning, plejer mest at gaae til slige udgifter.

§ 3.

Denne articel er god. Ellers er dens indhold notered ad cap. 1, 5. art.

§ 4.

Er god.

§ 5, 6.

Disse articeler ere kuns til at foröge vitlöftigheder og synes derfore unödvendige.

§ 7 til 15.

Om vejene annoteres intet.

[1] Kaupamaður. Maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemand. Mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamaður.

§ 16.

Er god og overeensstemmende med Christian 6. forordning af 29de May 1744, 24. art. om sabbatens helligholdelse.[1]

§ 17.

Jeg seer ikke, hvad nytte foraars böigdetingene kand gjöre, thi alt hvad articlen ommelder kand skee paa foraars mandtalstingene, men i henseende til hösttingene er articelen god og nyttig.

§ 18.

Denne articel om hestemængden synes være meget vanskelig at bestemme og endnu vanskeligere at iverksette den derinde ommeldte execution. At bestemme hestenes mengde efter qvildernes antal kand heller ikke holde stik, da der ere en deel bönder, som eje og tillige nödvendig behöve at eje fleere heste efter deres omstændigheder, end de har qvilder til af kjör og faar, andre igjen behöve ikke at eje nær saa mange. For norden og östen behöver man langt fleere heste end som mange stæder ved söekanten paa Vester- og Sönderlandet. Og paa disse sidste stæder har dog mange langt fleere, end de til eget brug behöve, som gaae hist og her andre til skade, for disse burte settes nödvendige skranker,[2] om det var mueligt.

§ 19, 20.

Ere gode.

§ 21 til 40.

Om höemagazinerne ere exciperede[3] fra anmærkninger, da de og aldeelis udgaaer.

§ 41.

Behöves ikke, da den 17. art. melder nöjagtig derom. Den over samme articel gjorte anmærkning vide supra.

§ 42 til 51.

Om gröfter og gjerder ere deciderede ved forordning af 13. May 1776.[4]

§ 52.

Denne articel forhöjer og gjör stor forandring og forvildelse i ald matricel og landgilde over heele landet. Synes altsaa den burte udelades, og alting i saa fald forblive i den samme tour, som det altid har været.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 517 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[2] Takmörk. / *Grænser*.

[3] Undanskilin. / *Undtaget*.

[4] *Lovsamling for Island* IV, s. 278–296 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, m. v. i Island, 13.5.1776).

§ 53.

Denne articel bör ikke gjelde videre end efter forordningen af 18. Marty 1758[1] angaaende prangere af meel og andre vahrer.

§ 54.

Er god og nyttig.

§ 55.

Hörer til vejenes reparation, vide supra ad art. 7 ad 15.

Cap. VI. Om bygsel, bygselsbreve og lejlendings rettigheder

§ 1, 2, 3.

Ere gode. Vide forordning af 15. May 1705.[2]

§ 4, 5, 6.

Alle disse articler ere ved den civile lov afhandlede og behöve derfor ikke her at igjentages. Vide islandske lov, landlejebalk 1. cap., seq. Item Norske lov 3. bog, 13. og 14. cap. Item concepten til den nye islandske lov.[3]

§ 7.

Er god og billig.

§ 8.

At en lejlending ikke bliver udvist uden skjellig[4] aarsag og foregaaende dom er gandske got og billigt. Men jeg synes, at saadan underretsdom bör være inappellabel,[5] naar ejermanden ansees at have gildig aarsag til udbyggelse, eller i det höjeste, om lejlendingen var misfornöjet, sagen da ankom paa amtmandens decision. Thi ellers kand en traadsig lejlending trenere[6] med sagen ret fra ret og imidlertid i 3 à 4 aar sidde ved jorden, sin hoesbond til fortræd og skade, og endelig har intet at erstatte med de paa processen anvendte omkostninger med videre.

[1] Rétt er 14. mars 1758. / *Den rette dato er 14. marts 1758*. *Lovsamling for Island* III, s. 297–299 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Forbud mod Prang, 14.3.1758).

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[3] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk*. *Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók*. *Jónsbók*. *Lögbók Íslendinga*, s. 159 o.áfr. / *osv*.; *Kong Christian den Femtes Norske Lov*; Drög að nýrri lögbók fyrir Ísland sem aldrei voru fullgerð. / *Udkast til en ny lovbog for Island, der aldrig blev gjort færdigt*. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

[4] Gildrar. / *Gyldig*.

[5] Dómur sem ekki er hægt að áfrýja. / *Kendelse, som ikke kan appelleres*.

[6] Tefja, draga á langinn. / *Forhale, trække i langdrag*.

§ 9.

Er billig. Vide Norske lov 3. bogs 13. cap.

§ 10.

Denne articel er i mange hensigter nyttig, ihvorvel saadan fasthed ved gaardene kunde ansees at være som en slags tvang og vaarnedrettighed,[1] og burdte derfor ikke ved love determineres, hvilket indstilles til andres god skjönsomhed.

§ 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Meeningen af alle disse article er indfört i Norske lovs 3. bogs 14. cap. Item i islandske lovs landslejebalken og hörer til den almindelige lov og rettergang. Synes derfor ikke at henhöre til en saakalded politieanordning. De ere og nöje afhandlede udi concepten til den nye islandske lov.

§ 17.

Denne articel synes jeg indskrenker alt for meget jorddrottens rettigheder over hans ejendom, allerhelst naar hand selv behöver gaarden under sit eget brug.

§ 18, 19.

Ere gode.

§ 20, 21, 22.

Indholden af disse articler er determineret baade udi Norske lovs 3. bogs 14. cap. og islandske lovs landslejebalk 3. cap. et passim.[2] Item udi concepten til den nye islandske lov.

§ 23, 24.

Ere ligeleedis deciderte baade i den norske og islandske lov efter foranförte.

§ 25, 26.

Disse articler formeener jeg meget fornærmelige for publicum og vil foraarsage störste confusion udi jordenes bygsel. Det er lejeqvilderne, som har hjulpet mangen en bonde til god velstand, og i den hensigt ere de i förstningen satte paa jordene, vide kjöbebalks 15. cap.[3] Og naar de fattige nödvendig behöver dem, som fleste ere, naar de först rejse boe, og hoesbonden maae skaffe dem lejeqvilder, om hand skal faae sin jord bygslet, saa synes ubilligt, at naar den samme bliver bemidlet af faar og kjör,

[1] Átthagafjötrar. / *Vornedskab*.

[2] Landsleigubálkur Jónsbókar. / *Landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161 og víðar / *og på flere steder*.

[3] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218.

skulde da kunde forskyde qvilderne hosbonden til skade, saa snart hand ikke behöver dem lenger til sin nytte. Eller hvor vil en fattig bonde faae qvilder fra i haarde aaringer, eller hvor skal jorddroten tage qvilder fra til at skaffe bonden, naar hand aldrig kand være sikker paa, at de holdes ved jorden videre, end lejlendingen synes. Udi de haarde aaringer blev mange jorder lagt öde paa Nordlandet, alleene formedelst mangel af lejeqvilder, som döde hos bonden tillige med hans eget, men jorddrottene, som ogsaa mistede, vare ikke i stand til at anskaffe qvilder paa jordene igjen. Altsaa er min meening, at lejeqvilder paa jordene burte blive ligesaadan, som de har været, förend faarepesten paakom, allene at i stæden for kjör, som er paa endeel stæder nu satte for mange, bleve forandrede til faar igjen, naar pesten ophörer. Qvilderne ere ogsaa til profit, men til ingen skade for jorddrotten, da hand oppebærer til rente ⅙ deel eller meere af capitalen aarlig. Det er hen imod 20 pro cento. Altsaa ere lejeqvilderne ordinair til fordeel for begge parter og publico til stor nytte, naar de blev retskaffens behandlede.

§ 27, 28.

Disse articler ere gode og billige, lige efter islandske lovs kjöbebalk 16. et 17. cap. Item forordningen af 15. May 1705.[1]

§ 29.

Ligeleedes ret og billig.

§ 30.

Synes jeg er gandske billig, ihvorvel den strider imod gammel brug og praxi paa sine stæder i landet.

Cap. VII. Om fiskerie, söedrift og verfolk

§ 1, 2.

Jeg kand ikke see nogen raison til det, at övrighedspersoner her i landet skulde formeenes at udreede saa mange baade, som de kand og finder deres rejgning ved. Altsaa formeener jeg, at disse articler burdte udelades, og enhver saavel övrigheds personer som andre være tilladt at söge deres næring efter egen behag, saavel til vands som til lands paa en ærlig og skickelig maade.

§ 3.

Er god.

[1] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–220; *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

§ 4.

Jeg synes, baadebyggningen burdte overlades til enhvers gotbefindende, og ligesom enhver verstades[1] beskaffenhed udfordrer. De syndmarske baade[2] har ikke gjort stor opbyggelse i henseende til fiskeriet her i landet hidindtil.

§ 5.

Af toemannefarene kand ikke tages mindre end 1 heel löt efter sædvane, naar baadejeren anskaffer til baaden alt, hvis dertil behöves. NB. Fattes at fastsette, hvor höj lött kand billig tages af fiskegarnene, og hvorleedes efter deres antal.

§ 6, 7.

Ere gode og billige.

§ 8.

Er ogsaa efter mine tanker billig, især naar baadelötterne blive ogsaa indskrænkede.

§ 9.

Ere billige.

§ 10.

Paa Vestmanöerne[3] er jeg ikke bekjendt, derfor synes jeg ogsaa, articlen maae være billig i henseende til de ommeldte lötters afskaffelse.

§ 11, 12.

Synes begge billige.

§ 13.

Ogsaa billig.

§ 14.

Er god. Conf. Friderich 5te fiskeforordning af 28de Febr. 1758.[4]

§ 15, 16, 17, 18.

Ere deciderte[5] ved samme fiskeforordning og behöve altsaa ikke videre her at anföres.

§ 19.

Er nyttig.

[1] Verstöð. / *Fiskerleje*.

[2] Sunnmærskir bátar, þ.e. bátar með sama lagi og bátar smíðaðir á Sunnmæri í Noregi. / *Sunnmørske både, dvs. både med samme form som både bygget i Sunnmøre i Norge.*

[3] Vestmannaeyjar.

[4] *Lovsamling for Island* III, s. 291–295 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Fiskeriets Drift i Island, 28.2.1758); Friðrik V., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik V., konge i Danmark og Norge* 1746–1766.

[5] Afráðið. / *Besluttet*.

§ 20, 21, 22.

Ere gode og nyttige.

Cap. VIII. Om ægteskaber, brylluper, lystigheder, begravelser

§ 1.

Er gandske god og billig indtil de ord: "og derhos har bygslet en gaard" etc., som bör udelades, saasom det i saa fald kand ikke have stæd, allermindst i almindelighed.

§ 2.

Er god og nyttig.

§ 3.

Denne articel er för uhört og kand ikke være passabel, bör altsaa forbigaaes og udelades.

§ 4.

Er god og nyttig.

§ 5.

Denne articel bliver knafft antagelig, dog burte saadane morgengaver ikke overgaae enhvers evne og omstændigheder. Vide Norske lov 5–4–1, 2.[1]

§ 6, 7, 8, 9.

Ere gode og nyttige.

§ 10.

Denne articel behöver nöjere overlæg förend den accepteres.

§ 11.

Denne articel er ufornöden, da saadan er fastsat ved lov og gammel praxin.

Cap. IX. Om politie, sögsmaal, drift, appell og execution

§ 1.

Er god, da alle politiesager saaleedes paa det forderligste bör tilendebringes, dog observeres, at den sigtede gives tid og anstand til hans lovmessig forsvar.

§ 2 til 14.

Alle disse article, formeener jeg, at kunde udi en eeneste kortelig afhandles i betragtning af de foranförte anmærkninger. Ongefer saaleedes udi

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

alle egentlig saakaldede politiesager, som denne anordning ommælder, skal holdes en gjesteret, hvorved den sigtede med aftensvarsel citeres at möde for hans værneting for at forsvare sig og lide dom af stædets övrighed udi hannem paaförte sag. Opholder den sigtede sig som gjest andensteds end som i det tinglav eller syssel, hvor hans egentlige værneting er, da holdes det for hans værneting som misgjerningen, som hand sigtes for, er bedreven, og bör hand da dömmes af det stæds sysselmand udi hvis syssel, hand sig opholder. Rettergangen i saadane sager skal tillige med executionen være bragt til endskab inden 3de soelemerker fra den tid at regne, sagen blev indstevnet, medmindre lovlige forfald, eller andre forekommende omstændigheder kunde forhindre det. Alle de vidner, som bör overhöres i sagen, ere pligtige for den samme ret, som den sigtede citeres til, at aflegge sit vidne, omendskjönt det ikke er deres værneting. Udi saadane sager kand sysselmanden uden appell dömme til gabestock og til böder af 4 rixd. værdie, processomkostning i beregnet. Men for andre og höjere böder og straff staaer den skyldige frit for at indstevne sagen til höjere ret, naar hand formeener sig at være fornærmet, eller ikke er fornöjet med sysselmandens dom.

§ 15.

Denne articel er et nyt og efter mine tanker got indfald, nyttig til at forebygge reppstjorenes egensindige opsetsighed imod deres övrighed.

§ 16.

At reppstjorene bör være stevningsvidner, naar forlanges, imod billig betaling er for længe siden af amtmændene, og nu nylig af stiftamtmanden anbefalet, hvorefter denne articel burte indrettes, i fald den syntes nödvendig.

§ 17, 18.

Ere gode og lige efter lovens indhold. Vide Norske lovs 5–7–2, 3. Item 1. bog, 22. cap., 11. art., islandske lov kjöbebalk 22. cap.[1]

Jeg haver da saaleedes, efter höje ordre, givet mine betænkninger efter ringe indsigt over enhver articel især udi denne saakaldede politieanordning. Men til slutning falder mig indtil andres höjere eftertanke kortelig at erindre. 1° At give en accurat definition over en saakaldet politieanordning er jeg ikke i stand til, allerhelst da jeg ikke mindes at have seet

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*; Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 221.

nogen med det navn för, allermindst udgiven til en heel province eller over et heelt landskab. Dog formeener jeg, at definitionen kunde være ongefer saaleedis: at en politieanordning er et jus subsidiarium til jus civile ordinarium,[1] for at handthæve god skik og orden udi de sager, som ved en ordentlig rettergang ikke kand magelig afhandles.

Dersom nu denne definition kand nogenleedis holde stikk, saa begriber jeg ikke, at en politieanordning bör indbefatte i sig videre, end hvis de almindelige love og anordninger ikke mælde noget om i særdeelished. For exempel om fattige penges uddeeling udi hver repp især efter de forefundne omstændigheder. Om god skik og orden i kirkerne, paa tinge og endelig udi ethvert hus især. Om arbeyde og rejser paa hellige dage under og efter prædiken at eftersee, saavidt den almindelige lov forbyder saadant, da de skyldige bör efter dem straffes. Hvor stor lön en daglönner efter hans arbeyde har kundet billig fortjene, naar dispyter derom kunde indfalde, tillige med tjenistefolkes arbyede, kost og lön, som bör determineres. Hvorleedes de, som befindes lade og örkeslöse i deres arbeyde, bör ansees, enten de saa ere deres egne eller tjene hos andre. Om bönderne sætte for meget paa foeder om efterhösten over deres evne. Om baade- og garnlötter, hvorleedes de skal deelis imellem ejeren og haasetterne.[2] Om god skik og orden i söeværene iblandt de söefarende. Om sæder ved barseler, brylluper og begravelser.

Alt saadan med endnu fleere ting af samme natur og beskaffenhed, formeener jeg, hörer til at kunde indföres udi en politieanordning, dog saaleedis at denne altid har den almindelige lov til sin regel og dependerer[3] af den. Vi har den gamle islandske lov, vi have den norske lov, vi har adskillige kongelige forordninger, og endelig har vi conceptet til den nye islandske almindelige lov.[4] Som ifölge kongl. allernaadigste befaling er forfattet, gjennemgaaet og forfærdiget, hvorudi fleste af de ting, som ere mentionerede udi denne politieanordning, ere ventilerede og af alle kongel. betjentere i landet, under kongl. allernaadigste approbation deciderede, som dog i mange ting viger langt fra dette concept, saa derved vilde skee en merkelig collisio legum,[5] om denne politieanordnings con-

[1] Lagaviðauki við megingrein einkaréttar. / *Lovtillæg til den almindelige privatret*.
[2] Hásetanna. / *Sømændene*.
[3] Ræðst af. / *Afhænger*.
[4] Drög að nýrri lögbók fyrir Ísland sem aldrei voru fullgerð. / *Udkast til en ny lovbog for Island, der aldrig blev gjort færdigt*. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.
[5] Árekstur laga. / *Konflikt mellem love*.

cept skulde allernaadigste blive confirmeret af kongen, thi saa maatte det andet concept siden derefter forandres, og om det andet skulde blive confirmeret, da dette. Thi saaleedes som dette concept er indrettet, kand de umuelig bestaae med hinanden indbyrdes udi de ting, som de almindelige love udtrykkelig determinerer og fastsetter, hvilket best kand sees, naar den nye lovs concept bliver confereret med dette af dem, som har begge deele i hænder. Jeg vil gjerne tilstaae, ligesom jeg ogsaa har anmærket ved enhver articel, især at udi dette concept ere mange ting gode og nyttige, men meget af det hörer til de almindelige love, hvorudi de ogsaa ere allereede i forvejen indförte og afhandlede efter foranförte.

Naar jeg nu har overvejet alt dette, nemlig: 1° Hvad en saakaldet politieanordning bör efter min meening indeholde. 2° At den bör være et jus subsidiarium og have den almindelige lov til sit fundament og retmessig regel. 3ie At derudi ikke bör indföres, hvis der ved jus commune er determinered og fastsat, men alleene hvorleedis skikk og orden ifölge de almindelige love kand best handthæves, saavel i almindelighed som imellem enhver i særdeelished i de sager og tilfælde, som de samme love ikke saa nöjagtig kand determinere, som den eller den paakommende casus maatte efter sine omstændigheder udfordre. Saa kand jeg ikke efter min ringe skjönsomhed begribe, hvorleedis nogen plan eller concept til en regelmessig saakaldet politieanordning kand retskaffen forfattes, förend concepten til den ny almindelige islandske lov er af hans kongl. majt allernaadigst approberet og stadfæstet, paa hvis grundvold den anden da vilde bygges og udi conference og conformite med den ordentlig indrettes.

Dette mit saaleedis proponerede paradoxon[1] underkastes de lovkyndiges omdömme og milde correction.

[1] Framlagðar staðhæfingar, athugasemdir. / *Fremlagte påstande, bemærkninger*.

Athugasemdir Þorsteins Magnússonar sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun 10.1.1777. I. J. N° 127. Nr. 7.

Bemærkninger fra sysselmand Þorsteinn Magnússon til udkast til en politi- og landforordning 10.1.1777. I. J. N° 127. Nr. 7.

ÞÍ. Rtk. D3/8–7.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 7; ad Jsl. J. n° 127.

ANMÆRKNINGER TIL POLITIEFORORDNINGS PROJECTET

1. Cap.

1ste art.

Maatte sættes trende reppstyrere i stæden for tvende. Ratio:[1] Der ere adskillige repper saa vitlöftige bestaaende af 4, 5 eller 6 kirkesogne, ja en fuldkommen dagsreyse rundt omkring, at toe mænd kan umuelig gjöre den fyldest i alle tilfælde, helst da forretningerne föröges. De toe mænd kunde og lettelig paakomme forfald, saasom sygdom, lange reyser, udroening i fiskeværene[2] etc. Saaleedes have og de beste mænd udi conceptet til den islandske lov, 3ie bogs 5te cap.[3] eragtet tre reppstyrere for hver repp nödvendige.

2den og 3ie art.

Effter projectet.

4de art.

Her forefalder den uleylighed, at alle præster skulde söge alle mandtalstinge,[4] hvilket dog er dem forbudet, Norske lov pag. 297, art.

[1] Forsenda. / *Forudsætning*.

[2] Verstöðvunum. / *Fiskerlejerne*.

[3] Drög að nýrri lögbók fyrir Ísland sem aldrei voru fullgerð. / *Udkast til en ny lovbog for Island, der aldrig blev gjort færdigt*. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 219–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

[4] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting,*

6,[1] og der er ofte 3 præster, men som oftest 2 præster udi hvert tingsogn. Ordinarie gjör en gammel, svag eller fattig reppstyrer sine undskyldninger fra tjenesten paa samme ting, da en anden i hans stæd skal udnævnes, saa mand veed det ikke forud, og dog skulle alle præster reyse til tinge og biie der den heele dag, uden at viide sit eget ærende, hvilket var meget ubehageligt for de goede præster, som ellers have nokk at bestille og tage vare paa. Dog burdte det ikke forsömmes, ligesom det hidind ikke er bleven forsömt, at raadföre præsten angaaende reppstyrers valg, naar enten hans personlige eller skriftlige votum kan haves.

Articulen maatte saaleedes forandres: Reppstjor skal vælges paa vaarting, saavel af den fratrædende selv (dersom hand er i live) som af de övrige 2de vedblivende reppstyrere og 4e à 6 beste tingsognets indbyggere (uden at consulere almuen/pöbelen) derom. Præstens votering skal ej heller forsömmes, naar den uden sinkelse og ophold kan haves, thi reppens bestyrelse taaler ikke ophold, hvoreffter sysselmanden udnævner manden effter fleste stemmer, og har selv 2 vota. Nu veigrer den udnævnte sig, uden at beviise sit lovlige forfald, straffes förste aar 2 rdr. til reppscassen, anden aar dobbelt, tredje gang udelukt fra hæderlige samqvemme (effter projecten) og dermed qvitt for repps bestyrelse. Imidlertid beskikkes een anden i hans stæd.

5te art.

Maatte udgaae. Hvad der meldes om reppstyrers politiekjændelser og domme samt 8 sk. salarium for hver kjændelse. Det er alt nokk, at de ere sysselmændenes politiebetjentere: ifölge den islandske sabbathsforordning 7. art.,[2] item deres medhjelpere: forordning om huustugt, 32. art.,[3] saa og sognefogder: forordning om gjærder, samt tuers jævning 1776, 8. art.[4] Men at paalægge dem dommerembede og övrighedscaracter, begribes ikke grunden til, hverken af den kiöbenhaunske, bergenske eller andre forordninger politien vedkommende. Forordningen om gjærder og tuers jævning, dens 9de art., befaler at de ulydige skal indstævnes

hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep.

1 *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

2 *Lovsamling for Island* II, s. 511–512 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

3 *Lovsamling for Island* II, s. 617–618 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

4 *Lovsamling for Island* IV, s. 282–283, 290–291 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, m. v. i Island, 13.5.1776).

af reppstyrerne med politievarsel for sysselmanden, men ikke at de maae eller skal dömme selv, langt mindre dömme uden appell effter dette projects sidste cap. 5te art. Ligeledes maatte af denne articul udgaae:

1° De lange kjoeler, thi det kunde ruinere een fattig mand og gjöre ham alt for indbildsk om sig selv.

2° At de skal agtes som virkelige laugrettemænd,[1] deraf vilde de maaskee inferere[2] og paastaae, at de vare friitagne for skatt og gjevtold.[3] Men saa maatte der skee et mærkeligt afslag udi sysselernes fæster og afgifter, efftersom der kunde være 30 til 40 hreppstyrer udi eet syssel, naar 3 regnes for hver repp, og det af de best formuende.

3° Fortrin og forsæde for alle andre bönder, men næst præsten, kunde have ubehagelige om ikke usædelige fölger. Skulde da een reppstyr sættes oven for klosterholder, kongelige forpagtere, velagtbare proprietairs og kirkeeyere, lærde folk, baccalaureos, attestatos, hvoraf her findes mange nokk, giftede boesiddende? Reppstyrernes lön, sportler og accidentier[4] ere ellers anseelige nock ifölge af projectet, naar de ikke har större umage eller ansvar, end som för bemeldt, og desuden (som forglemt er i projectet) 1 rd. hver gang deres lovlige ordres og dispositiones modvillig bliver foragtede. Forordning om huustugt 1746, 32. art. Naar der forefalder nogen extraordinair reppsbekostning, saasom vanföres transport, lovbydelse til de fattiges frænder, beskickelser, besigtelser, brevvexlinger og befordringer, da skicke reppstyrerne de andre bönder at skaffe mænd og hester dertil, hvilket siden liignes dem imellem effter billighed og graverer ikke reppstjor meere end andre. Naar reppstyrer skal agere og udföre een politie- eller civilsag, betaler gjerne den tabende omkostningerne. For at være stævningsmænd tillegger loven dem salarium. Ligeledes for at være vurderingsmænd eller at afgjöre smaaebönders sterboer. Forhöre, underretinger og eragtninger i politiesager burdte reppstyrerne gjöre og give til sysselmanden samt paatale alt, hvis der begaaes eller forsömmes imod politie- og landforordningen, hvor ingen anden actor er, saavel som at exeqvere og udpante forefaldende böder til reppscassen, naar enten vedkommende har bekjendt sagen, og den er puur og uimodsigelig, eller sysselmanden har dömt i sagen og givet ordre til execution.

[1] Lovrettemænd. Islandsk *lögréttumenn*.
[2] Draga ályktun. / *Slutte*.
[3] Gjaftollur. Skattur greiddur af lausafé. / *Gavetold. Skat betalt af løsøre*.
[4] Aukatekjur. / *Indtægt af uregelmæssig art*.

6te art.

Hvorfor skal ikke reppstjor være præstens medhjelper effter forordningen om husbesögelse af 1746, 4de articel?[1]

7de til 13de articler.

Liige effter projectet. Dog angaaende nöglerne til böigdecassen effter 8de art. meldes viidere om ved 5te cap. 1ste art.

2. Cap.

1ste art.

Maatte tillægges: "Denne helligholdelse begynder fra klokken 9 aftenen tilforn, og vedvarer til klokken 5 næstpaafölgende efftermiddag". Forordning 12te Martii 1735.[2] (Det synes dog passe sig best efter Islands lejlighed fra klokken 10 à 11 löverdagaften til kl. 6 sön- og andre hellige dage efter middag).

2den til 8de articel inclusive.

Effter projectet.

9de art.

Det er ufornödent at bekoste og vedliigeholde saa mange gabestokke, som meget sjelden behöves at bruge, thi her er ikke saadan sværm som i de store stæder. Det var alt nokk 1 gabestokk til hvert tingstæd, som skulde bekostes af tingsognets indbyggere, ligesom tinghuusene. Sysselmanden skulde og have par halsjerne i forraad, baade for at bruge ved sit eget hjemm som til at udlaane og udsende, hvor som helst det gjordes fornödent. Samme halsjerne skulle fölge bestillingen som stædse varende inventarium. Hvor gammel gabestokken er udi Island beviises med hr. biskop Harboes[3] fölgende attest 1745, og den er i ald den tid ikke bleven brugt her i Rangerwallesyssel[4] over een snees gange. Langt meere kunde træhesten undværes og mistes, da ingen veed at omgaaes med det instrument her til lands, og kom ventelig ikke til at bruges, hvorved tömmeret

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 568 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[2] *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. III. Deel, s. 163–172 (Fr. Om Sabbatens og andre Hellige-Dages tilbørlige Helligholdelse, og den hidindtil derved foreløbne Misbrugs Afskaffelse, 12.3.1735). Ekki birt á Íslandi. / *Ikke publiceret i Island*.

[3] Ludvig Harboe (1709–1783), Sjálandsbiskup / *biskop over Sjællands stift*.

[4] Rangárvallasýsla. / *Rangárvallasyssel*.

maatte unyttig spildes og opraadne, følgelig alt, hvis om træhesten udi projectet videre meldes, forbiigaaes og frafaldes.

10de og 11te art.

Effter projectet.

3die Cap.

1ste articel.

Effter projectet, undtagen sluttningen deraf (at samme articul skulle trykkes paa alle ABCer og catecheser) synes ikke nödvendig, men kunde forhöye priisen paa disse piecer.

2. art.

Dens indhold er saa ubestemt og vidt udsværende (da det heeder alle skudsmaal og attester etc.), at det formeenes best at blive ved loven og forhen udgivne forordninger angaaende den materie om vidners forhör, vidnesbyrd og eeds aflæggelse. Det var ikke raadeligt at betroe parterne selv, uden rettens middel at forhverve saadanne private eedsorne attester, hver paa sin siide, som kunde paagjelde folkes velfærd.

3ie til 30te art.

Inclusive effter projectet.

31te art.

40 lod sölvs mulct uden lov og dom for mindste faute[1] eller forsömmelse af mueligste aarvaagenhed, er for en kongelig betjent haard nöd at knække og kan vel ikke bestaae med vore allermildeste kongers lovgivelse. 8 marker for brevbrud[2] og 4e marker for domrof[3] effter Jonsbogen[4] er dog taaleligere, men allermindst maatte landfogden selv være executor. Mulcten kunde være arbitrair,[5] og enten dicteres af amtmanden eller dömmes af retten effter forseelsen eller forsömmelsensgraden og natur. Ibidem: At pidske ulydige tjenere kand vel bestaae med lovlig huusdisciplin, men at piske bönder og sætte i gabestokk maatte ikke skee uden politieafsigt eller rettens kjendelse.

[1] Yfirsjón. / *Fejl.*

[2] Bréfabrot. Sekt fyrir að brjóta skrifleg fyrirmæli konungs. / *Brud mod instruks. Bøde for at bryde kongens skriftlige instruks.*

[3] Dómrof. Að hlíta ekki dómi. / *Brud på dom. At undlade at efterleve en dom.*

[4] *Den gamle lovbog Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 86–87.

[5] Byggð á mati. / *Skønsmæssige.*

4DE CAP.

1ste og 2den art.

Effter projectet, undtagen 10 lod sölv for hver betlers transport i den 2den art., maatte nedsættes til 2 à 3 lod (medmindre det var forlöben delinqvent), thi da var 10 lod ikke for meget, med meere effter omstændigheder, hvilke casus ventelig passe sig bedre udi civil lovbogen og criminalretten end som herudi politieanordningen.

3ie art.

Effter projectet.

4de art.

Böder til kongen: maatte tillægges og den forurettede til liige deeling, 60 lod sölv.

5te art. til 26de inclusive.

Det er til capitlets ende, falder intet at anmærke ved förend effter 10 à 20 aars erfarenhed og forfarenhed, siden politieanordninger ere saa foranderlige, som lovgiveren i fortalen for Norske lov[1] bevidner.

5TE CAPITEL

Art. 1te til 6te inclusive.

Angaaende een böygdecasse udi hver repp med 3 differente[2] laase formeenes at være et ordspil og bestaae meere udi imagination end nogen gjörlig realitet. Her ydes ordinairement[3] ikke 1 sk. udi penge til fattige, og fattiges andeel af tiienden forslaaer ikke for en tyvende deel til sammes underholdning. Men alle arme, fattige, vanföre, unge og gamle bliver liignede paa alle formuende effter enhvers tilstand og hos dennem nedsatte for een vis tiid, udi halvt eller heelt aar, maaneder, uger og dage til föde, underviisning og ald nödvendig rögt og pleje, hvilket er det beste hospital og böygdecasse i Island under reppstyrernes, præsternes og sysselmændenes opsigt, hvilke 4e, 5 à 6 eedsorne mænd kunde være saa troeværdige som 3 forrustede laase til en tom casse. Forefaldt der nogle extraordinaires accidentier[4] til reppens fattige ifölge af politieanordnin-

1 *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*
2 Mismunandi. / *Forskellige.*
3 Venjulega. / *Almindeligvis.*
4 Tilfallandi aukatekjur. / *Tilfældige indtægter.*

gen eller andre love, kunde de ligesaavel hereffter som hidindtil, beviislig anvendes til de fattige eller til andre deslige pios usus.[1]

Art. 7de til 15de inclusive.

Angaaende vejene udgaaer.

Art. 16de.

I stæden for disse ord: "alle boesatte bönder udi en repp", önskes at maatte sættes "alle boesiddende udi een repp, gejstlige og verslige" etc. Saasom tinghuusbyggningen er et onus reale[2] for alle dem, der vil retten pleje og nyde, saavel offensive som deffensive, hvorfra de gejstlige ikke vil være exciperede.[3]

Art. 17de.

Kunde gjærne undværes, som alt for plebejisk og overalt sædvanlig in praxi. At holde 2de reppsmöder eller sammenkomster aarlig om foraaret og hösten, dertil behöves ingen politieforordning. Men der maatte staae paa sædvanlige tiider udi hver landsfjerding i stæden for 2 fastsatte dage i aaret for heele landet. Paaske komme er saa ustadig, at den duer ikke i henseende til fattiges væsenet. Den kan indfalde om höyvinterdage, i Martiimaaned, i Gooemaaneden.[4] Vii have vexelviis Gooepaaske og sommerpaaske, da er der ingen duelig bonde eller mandsperson hjemme oppe i böygden, men alle udi fiskevær. Sommerinqvarteringen gaaer allerbest og beqvemmeligst for sig strax effter mandtalstingene, thi för faaer mand ikke at viide reppens sande nödvendigheder, og paa mandtalstingene afgjöres de fleste politiesager med sysselmandens raad og assistence udi mindelighed. Vinterinqvartering passer sig best udi enden af sommeren, ligesom hidindtil sædvanligt.

18de, 19de og 20de art.

Falder intet særdeeles at anmærke ved.

21de art. til 39de inclusive.

Om höemagazinerne udgaaer.

40. og 41ste art.

Effter projectet, undtagen i stæden for træhesten maatte sættes mulct eller gabestokk.

[1] Góðgerðamála. / *Godgørende anvendelse.*

[2] Raunveruleg byrði. / *Virkelig byrde.*

[3] Undanskildir. / *Undtaget.*

[4] Góa. Fimmti mánuður vetrar í gamla íslenska misseristalinu. Hefst á sunnudegi í 18. viku vetrar, þ.e. 18.–24. febrúar og endar 20.–26. mars. / *Den femte vintermåned i den gamle islandske kalender. Góa begynder om søndagen i den 18. uge af vinteren, dvs. 18.–24. februar, og slutter den 20.–26. marts.*

42. til 51. art. inclusive.

Om vejene udgaaer.

52. art.

Frafaldes som modstridende den kongelige nye taxtforordning 1. art.,[1] hvor landtaxten imellem indbyggerne indbyrdes stadfæstes og authorizeres, thi ellers blev det i almindelighed landet et utaaleligt nyt onus,[2] at svare alle landskylder og tiender med viidere effter udenlandsk pengeregning og taxt. Det er ¼ deel höyere, end hidindtil sædvanligt været haver, for exempel: I stæden for 10 öre eller 60 al. paa landsviis,[3] som er 3 croner, nu at betale 4 croner og saa fremdeeles. Det indsees ikke heller, at denne vigtige, betydelige post angaaende pengecoursen kommer egentlig en politieanordning ved, medmindre mand vil gjöre lovbögerne for en stor deel til politieordninger.

53. og 54. art.

Effter projectet.

55. art.

Fragaaer.

6TE CAPITEL

Overhoved synes dette capitel bedre at passe sig udi en lovbog end i en politieordning, saasom det og mestendeels er extraheret af og ligelydende med Norske loven, men skal det endelig, saa vidtlöftigt det er, fölge med projectet, falder ej derved at anmærke undtagen:

4de articul.

Kand ej lettelig indsees, hvad den 20e aars bygselsæddel[4] skal tjene til. Det maatte heller blive med forordningen af 15de Maii 1705, art. 6te,[5] enten sædelen er stiilet paa 1 eller 20 aar. Bonden maatte hverken opsiige eller opsiiges leyecontracten uden lovgyldige aarsager, ex. gr.:

a) Naar han forbröd sin leyecontract.

b) Naar han var saa stræbsom, at den lille jord ikke kunde bære ham længer, men en anden havde större jord, end han retskaffen kunde eller vilde bruge, da var omvexlingen höynödvendig og fornuftig.

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 329, 349 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 30.5.1776).

[2] Byrði. / *Byrde*.

[3] Eftir landaurareikningi. / *Efter landøreregning. Islandsk* á landsvísu.

[4] Byggingarbréf. / *Fæstebrev*.

[5] *Lovsamling for Island* I, s. 624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

c) Naar odelsmand og jorddrot ere selv boeslidsmænd[1] og huusvilde, uden practiqver og underslæb, da faaer vel bonden at viige, enten han er saa eller saa dögtig eller udögtig, enten han har bygselsæddel paa 1, 20 eller 100 aar.

13de, 14de og 15de art.

De her projecterede bönderböger ere ufornödne her i landet og vilde foraarsage stoer sinkelse og ophold, samt dobbelt tiidsspilde. Her gives ikke exempel, at nogen mandsret er spildt ved deres mangel, saasom alting forrettes offentlig i got folkes nærværende, og ingen bliver nægtet qvittering, som forlanger den effter forordningen af 1705, 3. art.[2]

25de art.

Der som mand for en stoer deel vil formindske jordeqvilders antal, imod alle gamle og goede jordeböger, vedtægter og sædvaner, da liider ingen större skade derved end kongen, som eyere af de fleste qvilder i landet, klosterne, bispestoelene, beneficia, alle andre kirker og proprietarierne. Men vil bonden friivillig indgaae og underkaste sig at betale 4 mk. specie aarlig med landskyld for ethvert afskaffet qvilde, kunde hand være vel holden og sælge til sin trængende hosbond smörlejerne[3] med avance effter den nye taxt.[4]

27de art.

I anleedning af det ord "handvömm" (damnum culposum),[5] som her forekommer, veed mand, at disputer have begivet sig, om det er handvömm: Naar muusene æder faarene ihjel? Naar tyvene stjæler dette leyeqvæg om natten ud af bondens faarehuus? Naar ræven dræber det ude paa marken tillige med bondens egne faar?

28. art.

Vil limiteres. Det var for haard straff at miste 3 aars landskyld, ex. gr. 3 hndr. eller 12 rdr. for manglende 2 mk. aabod[6] paa 3 stk. malkefaar,

[1] Merking orðs óviss. Virðist eiga við mann sem skortir aðstöðu til búskapar. / *Ordets betydning er usikker. Det synes at henvise til en mand, som mangler muligheder for at stifte bo.*

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[3] Smjörleigur. Afgjald fyrir leigukúgildi sem venja var að greiða í smjöri. Stundum aðeins nefnt leigur. / *Smørleje. Afgift for lejekogilde, som det var sædvane at betale med smør. Nogle gange omtalt kun som leje.*

[4] *Lovsamling for Island* IV, s. 314–353 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 30.5.1776).

[5] Saknæm vanræksla. / *Strafbar vanrøgt. Islandsk* handvömm.

[6] Álag. / *Erstatning.*

som den leyende havde dog selv benyttet og fortæret. Skalholts oeconomi instruction[1] vil ikke, at faareqvilder skal opbödes,[2] det kunde og være taaleligt for Sönderland, som er det ikke i de andre landsfjerdinger formedelst haardere vintre og kaaldere clima. Forordningen af 1705, art. 4[3] nævner alleene leyekjör, hvoraf nogle have taget anleedning til at indskrænke Kong Magni lov, kjöbebalkens 16de cap.,[4] som ingen forskjæl gjör paa kjör og faar i denne henseende, og hverken lovbogen eller forordningen dicterer nogen straf for opboeds eller fornyelses mangel, men alleene dette: "Bonden skal ingen leye yde efter uddödt leyeqvæg, medmindre han har dræbt det selv." Saa har da, end og her, ald regel siine undtagelser. Bönderne forsömmer ej heller at indeholde leyere af uddödt qvæg, saa hosbönderne kand ej lettelig tage leyerne uden lov og dom.

29. art.

Det er en afgjort sag af alle islandske lovkyndige jurister og antiqvariis, med uryggelige beviiser demonstreret, at kvilderne ere indkomne paa jorderne i stæden for landskylder og tiiendes af jordernes beboere tillige med jorden selv, som et inventarium inseparabile[5] paa det stæd, hvor jorden med sine koegylder er beliggende, uanseet hvor som helst ejermanden opholder sig, uden- eller indenlands, og omendskjönt kvilderne ere lösegods eller mobilia. Hvi skulde de ikke maatte ansees som pertinentia[6] til jorden og som immobilia jernkjör,[7] kakelovne etc., saa længe de ikke ere afskaffede, og landskylderne restituerede til deres oprindelige tilstand? Som var 2 öre eller 12 al. for hvert koegilde eller hundrede udi jord eller qvæg. Nu derimod tiiendes den jord for 20 hndr., som giver i landskyld 1 hundred i stæden for 2 hndr., hvoraf sees at qvilder ere komne i den halve landskylds stæd.

[1] *ÞÍ*. Kirkjustjórnarráð. KI/2–1. (Allerunderdanigste Project til Instruction for Oeconomum ved Skalholts Bispestoel, 28.7.1756); Skálholtsstóll / *Skálholt bispestol*.

[2] Bæta upp, endurnýjast. / *Erstattes, fornyes*.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[4] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219. Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280.

[5] Óaðskiljanlegt. / *Uadskilleligt*.

[6] Tilheyrandi. / *Tilhørende*.

[7] Óhagganlegar járnkýr, á við innstæðukúgildin. / *Urokkelige jernkøer, henviser til inventarkogildet*.

7DE CAPITEL

15. art.

Observeres: Reppstjor gjör vel at biilægge smaa sager med beste formænds raad udi samme fiskevær samt at meddeele eragtninger, men at dömme uden appell maatte de friitages for.

18de art.

Der maatte sættes andet bestandigere termin til værtidens[1] begyndelse for Vesterlandet end som paaskefæsten, efftersom det kan differere om een heel maaned meere eller mindre.

8DE CAPITEL

Derved falder intet at anmærke.

9DE CAPITEL

3. art.

Reppstyrerne maatte forhöre politie- og landvæsenssagerne. De maatte give deres eragtninger, de maatte have vota deliberativa,[2] men ikke absolute decisiva,[3] allermindst uden appell, medmindre parterne vare fornöyede med samme eragtninger, afsigter, kjændelser.

5te art.

Træhesten maatte allestæds i projectet udelades saasom meere militarisk end borger- og bönderlig.

7de art.

Reppstyrer maatte være tre og have hver sit votum imellem trættende parter, undtagen for sig selv eller for reppen, thi part, actor eller interesseret kan ikke dömme i sin egen sag, det var imod ald raison.

9de og 10de art.

Det var at önske, at der blev given en tydelig og speciell designation[4] over alle det slags sager, som skulle höre under politieræt, rettergang og kjændelser, paa det betjenterne ikke kunde forvilde sig deri. Det var endog at önske, at sysselmændene blev tillagt mindre myndighed end

1 Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.
2 Ráðgefandi álit. / *Rådgivende betragtning*.
3 Bindandi úrslitaákvörðun. / *Bindende endelig beslutning*.
4 Listi, skrá. / *Fortegnelse*.

som at dömme uden appell udi alle politie- og landsager, indtil 8 rdr. specie verdie. Men at de derimod blev straffede noget mildere end som med 60 lod sölv for förste forseelse eller mislighed. Det har, i hensigt til billighed, været praxis ved overretterne[1] her i Island i de sager, hvor Norske lov nödvendig har maattet consuleres.[2] For exempel rettens fornægtelse at dömme i stæden for 60 lod i Norge, 30 lod i Island, hvilket er bleven anseet for fuldkommen liige straf i henseende til Islands armod og fattigdom.

Saaleedes efter höybydende ordre, afleveret og indsendt.

Moejderhwoll,[3]
d. 10. Januarii 1777.

Underdanigst af
Thorsten Magnusen[4]

Athugasemdir Davíðs Schevings sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 8.

Bemærkninger fra sysselmand Davíð Scheving til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 8.

ÞÍ. Rtk. D3/8–8.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 8; ad Jsl. J. n° 127; Erholdet d. 12. Martii.

[1] Yfirréttur, æðsti dómstóll á Alþingi, stofnaður 1563, þriðja dómstig á eftir héraðsdómi sýslumanna og Lögréttu. / *Oberret, den øverste domstol på Altinget, stiftet i 1563, den tredje retsinstans efter sysselmændenes herredsret og Lovretten.*

[2] Leita ráða í. / *Rådføres.*

[3] Móeiðarhvoll, Hvolhreppur, Rang.

[4] Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785.

ANMÆRKNINGER OVER CONCEPTET TIL POLITIE- OG LANDFORORDNING FOR ISLAND

CAP. 1. OM POLITIEÖVRIGHED

§ 1.

Da repp og tinglaug[1] icke aldtid er det samme, saasom nogle tinglauge undertiden bestaae af 2 og fleere repper, saa var det beder bestemt at sætte 1 reppstyr udi hvert kyrkesogn, som hand meget magelig kunde alleene boebagte. 2 reppstyrer udi samme district vilde maaske foraarsage fleere disputer, og den ene skyde skylden paa den anden, politien til störste forhindring og skade.

§ 2.

Reppstyrer bör være nogenleedes bemidlede, ellers kand deres forseelse icke afsones uden ved corporlig straff, som var icke ringe tort for embedet. At de aldtid skal være boesatte, er just icke fornödent, naar andre maaske dueligre dertil kunde haves.

§ 3.

Efter anmærkning til 1. § sættes her kyrkesogn i stæden for tinglaug.

§ 4.

Saa længe der er om de mænd at vælge, som i alle maader ere duelige til embedet, kand de fleste stemmer nock have stæd. Men naar der skal examineres om ens habilite, bör præst og sysselmand enten aldeeles raade, eller hver af dem have fleere vota end hver bonde.

§ 5.

Kunde reppstyrernes lön bestaae af noget andet en uvisse straffeböder, var det vist bedre, ex. gr. om enhver, som tiender 3 hndr. og derover, maatte aarlig give dem 10 à 12 sk., men de fattigere være frie. Derimod kunde sognets almisselemmer tillægges noget af de böder, som reppstyrerne efter denne politieforordning ellers tilkommer, til lættelse for samtlige bönder. De visse aarlige intrader[2] vil give embedet meer anseelse, og reppstyrerne kunde med större billighed tilholdes at efterleve deres embede.

§ 6te og 7de.

Bifaldes.

[1] Þingsókn. / *Tingsogn*.
[2] Tekjur. / *Indtægter*.

§ 8.

Efter anmærkningen ved § 1 udi dette cap. behöves ickun 2 nögle til böygdecassen, medmindre mand for sickerheds skyld vil, at den 3ie nögel skal forvares af den beste bonde i sognet.

§ 9de, 10de, 11te, 12te og 13de.

Bifaldes.

Cap. 2. Om sabathens helligholdelse og kyrkeskicke

§ 1te, 2den og 3ie.

Bifaldes.

§ 4.

Herudi Bardestrandssyssel,[1] saavel som paa fleere stæder, ere fiskeværene[2] saa langt fra kyrken beliggende, at det vil falde næsten umueligt at söge kyrken og tillige samme dag roe paa söen, især da mand her maae rætte sig efter höjt og lavt vand, vil altsaa en af deelene forsömmes. Og naar det er tilladt at fiske paa disse dage, vil det blive desto vanskeligre at forebygge andet arbejde, icke at tale om den forargelse, som flyder deraf, at nogle under straff af helligbröde skal holde disse dage aldeeles hellige, andre derimod tillades det strængeste arbejde. Synes derfor bedre, at alle overhovet befales, at helligholde disse dage ligesom forher, eller og alle tillades at arbejde, hvilket sidste jeg dog icke vil bifalde.

§ 5te, 6te, 7de.

Bilfaldes.

§ 8.

Bedre var det, enten aldeeles at afskaffe ald brændevinsbrug ved brulluper, börnedaab etc. under confiscation, naar samme forrættes paa hellige dage, eller og reent forbyde, at de om hellige dage maatte foretages. Thi naar brændevin ved slig lejlighed tillades, vil det blive vanskeligt at hemme den uorden, som derved kand foraarsages.

§ 9de og 10de.

Bifaldes.

§ 11.

Hvis ingen udi sognet var her til godvillig at formaae, bör det paalægges den, som eyer en flint under 1 rdr. böder.

[1] Barðastrandarsýsla. / *Barðastrandarsyssel.*

[2] Verstöðvarnar. / *Fiskerlejerne.*

§ 12te.

Bifaldes.

Cap. 3. Om börnsopdragelse, huustugt og lydighed

§ 1.

Her burde tillægges paa hvis bekostning, slige vanartige mennisker burde transporteres til tugthuset. Rimeligst, naar de selv og forældrene vare fattige, at det skeede efter den 25de art. formælding.[1]

§ 2.

Bifaldes.

§ 3.

At alle skudsmaal og attester, som bönder udgive, skal ansees i straff og gyldighed ligesom vidners til tinge samt endes med eedens sædvanlige clausul, synes noget betænkeligt og derforuden kunde forleede til eedens misbrug. Men til desto större vished om saadanne attester kunde de udgives med præstens vidende og med hans paateigning.

§ 4, 5, 6, 7.

Bifaldes.

§ 8.

Her maatte fastsættes, hvorleedes alnemaalet reignes, enten efter det gamle eller nye.

§ 9.

Her i sysselet, som paa fleere stæder, er det ordinaire, at en tjenistekarl nyder paa landjorden 2 rdr. aarlig lön og ved söekanten 2 rdr., 3 mk. foruden vadmeel og det övrige, som denne artikel indeholder, hvorved en sparsommelig mand kand nogenleedes udkomme.[2] At forhöye deres lön, især til 4 rdr. courant, vil foraarsage, at neppe nogen bonde kand vedstaae at underholde 1 à 2 tjenistekarle, især nu da födevahrer efter den nye taxt[3] blive dyrere.

§ 10.

Skjönt en tjenistekarl kand forfærdige almindelig boehave, kand hands lön derfor icke meget forhöyes, især naar husbonden tillægger ham verktöyet. Jeg sætter, at en husbond kand holde saadanne 2 à 3, og for-

[1] Ákvæði. / *Angivelse*.

[2] Tryggja framfæri sitt. / *Sikre livets ophold*.

[3] *Lovsamling for Island* IV, s. 314–353 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 30.5.1776).

medelst at hand selv er smed, behöver dem icke til sligt, saa synes icke billigt, at hand skal være pligtig at betale dem meer end ordinaire lön.

§ 11, 12te.

Bifaldes.

§ 13.

5 al. vadmel og 5 mk. specie er det höjeste, som jeg veed, at tjenistepiger nyde aarlig her paa Vesterlandet, medmindre de kand roe, da dem gives noget meere. Jeg veed heller icke, at de bekomme meer end 5 mk. smör (2½ pd.) til 3 uger, foruden söbemad 2 gange om dagen. Med dette kand de i sandhed skickelig udkomme, og jeg seer icke, at bonden kand vedstaae at give dem meere.

§ 14, 15, 16, 17.

Bifaldes.

§ 18.

Naar tjenistefolk nyde udvægtsmad[1] og kand og vil spare noget af samme, uden husbondens ringeste skade, seer jeg intet urimeligt, mindre straffældigt, at de kand sælge samme, naar det skeer med husbondens vidende og tilladelse.

§ 19, 20.

Bifaldes.

§ 21.

At sælge sine egne hverdagsklæder, husbonden til skade, er vel strafffældigt og kunde afsones med de her determinerede böder, men at bortsælge husbondens fiskereedskaber, udreednings- eller söeklæder ansees som tyverie og altsaa burde straffes meer end det andet.

§ 22.

Bifaldes.

§ 23.

Her pleye saavel husbönder som tjenistefolk at opsige hverandre inden Michelsdag,[2] som er fordeelagtig paa begge sider, da mand har desto længere tid at finde udveye. Hvis det derimod skeede om vinteren, skulde det blive langt vanskeligre formedelst bygdelavenes vidtlöftige adspreedelse, som icke gjærne tillader folk at treffe hinanden paa den tid. Tjenistefolkets flöttetid er her ordinaire midt i April ved vertidens[3] be-

[1] Útvigt. Matarforði sem hefur verið veginn út (skammtaður) til ákveðins tíma. / *Madforråd, som er vejet ud (rationeret) til at række til en bestemt tid.*

[2] Mikjálsmessa: 29. september. / *Mikkelsdag: 29. september.*

[3] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð.*

gyndelse, som og er umisteligt, at icke 2 mænd skal behöve at udreede en og den samme.

§ 24, 25, 26.

Bifaldes.

§ 27.

Her synes kjöbebalkens 25. cap.[1] beder at have stæd.

§ 28.

Udi kjöbebalkens 25. cap. er det anderleedes, og hvad skadeserstattelse er ¼ deel af 1 aars lön for den, som mister en tjenistekarl og maaskee siden icke er i stand at faae anden igjen, især om husbonden havde agtet at lade ham roe paa sin baad?

§ 29.

Bifaldes. Dette kand synes at være imod anmærkningen til næstforegaaende 27de art. Men det er stoer forskjæl for en duelig tjenistekarl at bortvises strax i begyndelsen, da hand paa andre stæder kand blive antagen, eller naar det skeer siden maaskee paa den ubelejligste tid.

§ 30.

Om udi det heele syssel fandtes ingen leedig, derimod vare der nogle bönder, som havde 3 à 4 tjenistekarle, hvoraf de (uden selv at lide nöd) kunde miste, har da reppstyr eller sysselmand myndighed at tage 1 af dem og sætte til den trængende?

§ 31.

Bifaldes.

Cap. 4. Om betlere, lösgjængere, husmænd, leyearbejdere og deslige

§ 1, 2, 3.

Bifaldes.

§ 4.

Her dicterer Norske lov 3–12–24[2] 60 lod sölv og framfærslubalk 7. cap.[3] mandebod,[4] hvorved det synes at kunde forblive, medmindre det skeede af bare ondskab.

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 222–223.

[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

[3] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 144–145.

[4] Manngjöld. Bætur fyrir veginn mann. / *Mandebod. Bøde for manddrab.*

§ 5, 6.

Bifaldes.

§ 7.

Her sætter framfærslubalk cap. 7, 3 öre.

§ 9, 10.

Naar det eene af forældrene var saa ælendigt, at det intet kunde tilhjælpe at opfostre barnet, det andet derimod af den formuenhed, at det uden sin skade kunde alleene opfostre barnet, maatte det sidste dertil aldeeles forpligtes, enten det saa var fader eller moder, og det saa længe barnet maatte behöve.

§ 11.

Bifaldes.

§ 12.

De bönder, som præst og reppstyr vilde nedsætte saadan et barn hos, og viiste sig derimod uvillige, maatte ansees med mulct.

§ 13de.

Usqve ad finem capitis bifaldes.[1]

Cap. 5. Om adskilligt som bönder og bondefolk i almindelighed angaaer

§ 1, 2, 3, 4, 5.

Bifaldes.

§ 6.

Disse fomularer vare best tryckte.

§ 16.

Bifaldes.

§ 17.

Da saavel flöttetiden[2] som værtiden her paa Vesterlandet indfalder undertiden strax efter paaske, saa synes denne tid til vortingenes holdelse icke overalt at være beqvem. Mandtalstingene[3] begynde paa nogle stæder förste sögnedag efter paaske. Var derfor bedre, at disse böygdeting

[1] Fallist á allt til loka til síðustu málsgreinar. / *Accepteres til sidste paragraf.*

[2] Fardagar. Þá var viðtekin venja að ábúendaskipti á jörðum færu fram. / *Skiftedage. De vedtagne dage, hvor en lejer til- eller fraflytter en ejendom.*

[3] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep.*

maatte fastsættes midt i Martio, paa det mand desto beder kunde bereede der forefaldende sager inden mandtalstingenes holdelse.

§ 18.

Det synes endda overflödigt, at leylending eller jorddrot i almindelighed tilstædes at have saa mange heste som malkeqvilder. Rimeligst, at herom blev af reppstyrer med tiltagne mænd, gjort en regel efter jordens tilstand og opsidderens omstændigheder.

§ 19.

Her burde reppstyrerne tillægges noget for deres umage.

§ 20.

Bifaldes.

§ 40.

Her paa Vesterlandet findes de jorde, hvor alle de gamle faar, ja endog lammene, bestandig gaae ude og ligesom paa hazard, da der undertiden, skjönt meget sjælden, indfalde saa haarde aaringer, at de maae crepere. Paa denne maade kand mand paa nogle jorder holde indtil 200 faar, og dette skeer til eyerens virkelige profit. Skulde det derimod icke tilstædes at holde fleere faar end rimeligvis, naar som helst behov gjordes, kunde fodres, vilde det paa sine stæder icke blive over 20 à 30 stk. Slige omstændigheder maatte da nöje observeres. Icke at hjælpe den trængende er vel ingen god straffemaade, bedre var, naar saadan en inden vis tid icke vilde adlyde reppstyrens ordre, maatte repstyr paa hans bekostning lade slagte.

§ 41.

Bifaldes.

§ 52.

Ligeleedes.

§ 53.

Höe og madvahre maatte her i dyrtid undtages, hvorpaa sysselmand og reppstyr burde sætte værdie for at hemme alt for megen aager.

§ 54.

Bifaldes.

Cap. 6. Om bygsel, bygselbreve og leylændings rættigheder

§ 1 ad § 24 inclusive.

Bifaldes som overensstemmende med lov og forordninger.

§ 25.

Ved at reducere saaleedes qvilderne vilde jordegodset, saavel det publiqve som private, lidet indrente.[1] Ja, qvilderne her paa Vesterlandet kunde ligesaa reent afskaffes, som at sætte 6 malkefaar, hvor der kunde fodres 60, og 1 koe, hvor 5 kunde fodres, thi her ere kun faae jorder, som virkelig fodre saa meget, medmindre det kom i betragtning, det forhen cap. 5, § 40 er anmærket, nemlig at faarene for störstedeelen gaae her ude om vinteren. Det synes og alt for lidet, at leylendingen betaler ickun 2 mk. courant for hvert qvilde, thi nu gjælde 2 föringer smör 40 f. Og efter rimelighed vil fremdeeles icke blive for ringere værdie, kunde altsaa efter min meening icke være urimeligt, at leylendingen betale det halve for hvert qvilde, nemlig 20 f., hvorved jorddrotten kunde være noget beder holden end med 2 mk. alleene, og leylendingen tillige uden skade. Her burde og fastsættes, hvor meget sysselmanden med tiltagne mænd skulde nyde for forretningen, og af hvem samme skulde bekostes.

§ 26, 27, 28, 29, 30.

Bifaldes.

Cap. 7. Om fiskerie, söedrift og værfolk

§ 1.

Da nogle af de gejstlige og verdslige kongelige betjentere, saavel som kongens jordegodsforpagtere, ere tillige proprietairer, saa maatte her tilsættes, om saadanne herved forstaaes eller icke.

§ 2, 3.

Bifaldes.

§ 4.

At bygge baade paa söndmörsk vis[2] holdes her endnu icke meget fordeelagtig. Da og fisken om faaraaret, naar den kommer her under landet, opte gaaer strax lige ind paa fjordene, saa holder mand for, at det er meer fordeelagtig da at bruge toe tomandefahr end et firemandsfahr. Det maatte altsaa ankomme paa omstændighed og indbyggernes egen skjönsomhed at benytte dem af hvilke slags baade, de vilde og ansaae for mest fordeelagtig.

[1] Gefa arð. / *Give udbytte.*

[2] Eftir sunnmærsku lagi, þ.e. með sama lagi og bátar á Sunnmæri í Noregi. / *På sunnmørsk måde, dvs. på samme måde som bådene i Sunnmøre i Norge.*

§ 5.

Bifaldes. Dog eftersom herefter foregaaende § holdes meer fordeelagtig, naar fisken gaaer tæt under landet og ind paa fjordene at fiske med toe tomandefahr end 1 firemandsfahr, og forskjællen af værdien paa 1 tomandefahr og 1 firemandsfahr er her icke meget stoer. Siden de förste bygges her noget större end paa Syderlandet, saa vil det være til meere opmuntring for fiskeriet at tilstæde, at en heel löt maatte tages ligesaavel af de förste som sidste.

§ 6.

Bifaldes. Ellers er her notandum,[1] at en baadseyer tillægger her med sin baad saakaldede fiskelodder, som naar de ere 6 i tallet, koste næsten ligesaa meget som baaden og ere dog meere hazard og sliid underkastede. Efter disse lodder tages her en heel lött, og det icke ubillig, siden de meget föröge fiskeriet. Ligeleedes de, som eye de större baade, tillægge havkalsfære[2] og derfore tage med billighed löt à parte i havkalsfangsten, siden de koste næsten som en baad, hvorved det formeenes at kunde blive, at icke saadan fiskereedskaber skal udgaae, fiskeriets drivt til störste skade.

§ 7, 8, 9, 10.

Bifaldes.

§ 11.

Her i sysselet tilhöre næsten alle udroeningsstæder kyrkerne. Derfor betales af hver mand 10 f. og et stæds 15 f., men for baaden intet. Grundeyeren tillæger et hus eller saakaldet værboed[3] for hver baadsmandskab, tillader og at bruge skov eller rivriis til ildebrand,[4] hvor det er at faae, hvorved det formeenes fremdeeles at kunde forblive.

§ 12.

Paa nogle stæder behöves her til fiskevirkningen en deel tömmer, som baadseyeren tillægger uden nogen kjændelse,[5] hvorfore dog noget burde betales.

§ 13 til 17 inclusive.

Bifaldes.

[1] Eftirtektarvert. / *Værd at bemærke.*
[2] Hákarlafæri. / *Fiskeline til hajfiskeri.*
[3] Verbúð. / *Fiskebod.*
[4] Eldiviður. / *Brændsel.*
[5] Greiðslu. / *Vederlag.*

§ 18.

At fastsætte vertidens begyndelse til den förste sögnedag efter paaske lader sig her icke gjöre, thi undertiden indfalder paaskefæsten sidst i Martio og undertiden icke förend midt i Aprilmaaned. Næsten aldrig er fisken her ankommen i Martio, men som optes fra midt i April til sidst i samme maaned. Værtidens begyndelse blev altsaa rettest sadt her midt i Aprilmaaned.

§ 19, 20, 21, 22.

Bifaldes.

Cap. 8. Om ægteskab, bryllupper, lystigheder, begravelser

§ 1.

Fruentimmerne maatte og skaffe gode attester om deres levnet og duelighed.

§ 2, 3, 4.

Bifaldes.

§ 5.

Da den saakaldede morgengave ibland almuefolk mestendeel bestaaer i nödvændige klæder eller böger, saa synes kun liden aarsag at ophæve samme, alleeneste dem maatte icke overgaae en vis summa, og bland rige folk er vel icke værdt at afskaffe samme.

§ 6 til 11 inclusive.

Bifaldes.

Cap. 9. Om politie, sögsmaal, drivt, appell og exsecution

§ 1.

Bifaldes.

§ 2.

Reppstyrerne maatte paalægges at beskicke varselsmænd i politiesager, om det skulde behöves.

§ 3, 4, 5, 6.

Bifaldes.

§ 7.

Hvis der icke bliver uden 1 reppstyr udi hvert kyrkesogn, kunde reppstyr selv beskicke den beqvemmeste mand i sognet, til at udfore de udi denne artikel mentionerede sager.

§ 8, 9, 10, 11, 12.

Bifaldes.

§ 13.

Da udi endeel repper ingen bonde er, som nyder tilstöd af reppen, saa maatte her til beskickes de fattigste bönder, under straff af böder eller gabestokk.

§ 14, 15.

Bifaldes.

§ 16.

Dersom udi hvert kyrkesogn bliver ickun 1 reppstyr, saa kunde den beste bonde beskickes for varselsmand i stæden for den anden reppstyr.

§ 17, 18.

Bifaldes. For tydeligheds skyld maatte til dette capitel sættes, hvor reppstyrernes politieræt skal holdes, med hvor mange biesiddere, at alle bönder udi sognet eller reppen vare dertil pligtige uden betaling, samt at vidner vare pligtige at möde for retten. I det övrige maatte det være tilladt i de fleste sager at afsone gabestokk og træhæststraff med pænge, undtagen i de mest nedrige stycker. Og synes icke ubilligt, at hver time udi gabestock maatte afsones med 16 sk. eller noget mindre, og hver tiime paa træhest med 20 sk. Ligeledes burde i de fleste begivenheder paamindelse have stæd, förend pænge eller anden corporlig straff.

Athugasemdir Vigfúsar Schevings sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 9.

Bemærkninger fra sysselmand Vigfús Scheving til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 9.

ÞÍ. Rtk. D3/8–9.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 9; ad Jsl. J. n° 127.

FÁEINAR ANMÆRKNINGAR YFIR CONCEPTIÐ TIL POLITIE- OG LANDFORORDNINGARINNAR

Ad cap. 1

§ 4.

Að hreppstjóranna val skuli koma upp á lóðkastning,[1] þegar sá sem af flestum er tilkosinn afsakar sig frá að antaka[2] embættið, kann að sönnu ganga an í stórum hreppum hvar góðmanna völ er, en þar á mót í litlum hreppum, hvar fáir finnast habil[3] til þess embættis (sem víða mun vera), mætti það verða skaðlegt. Því með svo móti kynnu þeir sem álitnir eru beqvemeste[4] og best til þess fallnir hjá því komast en aðrir síður tilfallnir við lóðkastning útveljast. Sýnist því vissast að þeir sem almúginn með prests og sýslumanns ráði í fyrstu útvelja megi undir viðlagt straff antaka embættið.

§ 5.

Svo vel eftir þessari sem öðrum í landið inngefnum forordningum og lögum eru og verða hreppstjóranna forréttningar heil vidtlöftigar[5] og mæðusamar, kunna allt svo ekki án nokkurs tilkostnaðar í stand setjast. Sýnast því þau í þessum § þeim ákvörðuðu laun (sem mest koma upp á annarra forseelse[6]) bæði óviss og of lítil til þess þeir geti með þeirri árvekni og reiðilegheitum,[7] sem vera byrjar, útrétt sitt embætti. Er því nauðsynlegt þau með nokkru tillagi framar að forbetra, sem án almúgans tilfinnanlegs skaða sýnist skeð geta, með svo móti að hver bóndi sem tíundar 1 hndr. og allt til 5 hndr. inclusive[8] betali 2 sk., frá 5 hndr. til 10 hndr. 4 sk., frá 10 hndr. til 15 hndr. 6 sk. og frá 15 til 20 hndr. 8 sk. Hver tollur deilist til jafnaðar milli reppstjóranna í hverjum repp.

Cap. 2

§ 8.

Þegar engin ósiðsemi eður vanbrúkan orsakast af bennivínsins flutningi til kirkjunnar sýnist ónauðsynlegt hann í sjálfum sér að fyrirbjóða því

[1] Hlutkesti.
[2] Taka við.
[3] Hæfir.
[4] Heppilegastir.
[5] Embættisverk mjög umfangsmikil.
[6] Yfirsjón.
[7] Heiðarleika, ráðvendni.
[8] Þar með talið.

reynslan hefur og kennt að mörgum gömlum og heilsulausum manni, sem á vetrardag í kulda og frosti hefur átt að ferðast langan veg til kirkju sinnar, hefur lítilræði af brennivíni sem hann hefur með sér haft þénað til viðurhalds og hressingar. Væri því hæst óbillegt[1] að það í slíkum kringumstæðum skyldi vera forbrotið[2] og svo sem drykkjuskapurinn straffist eftir undangangandi §. Svo sýnist þessa mega alldeilis án vera að því fráteknu að engin gildi séu í kirkjunum haldin undir viðlagt straff.

§ 9.

Svo sem það er fullkomlega efandi að tréhesturinn aftri mönnum framar frá glæpum og yfirsjónum en gapastokkurinn, álíst hans innrétting einasta til að gjöra eina ónauðsynlega útgift. Það er ekki einasta á prestagörðum og bændaeignum að þing eru haldin. Vantar því að bestemma[3] af hverjum gapastokkurinn skuli bekostast,[4] þegar garðurinn sem þingið er haldið á er annaðhvort kóngsins og undir forpaktning[5] eður hans afgjald lagt til milde stiftelser,[6] og sýnist i saa fald næst að forpaktarinn og umboðsmaðurinn bekosti gapastokkinn. En svo sem þeirra innrétting í fyrstu rímilega vill ske með tregleika og hlutaðeiganda óvilja má það vera einum sýslumanni, sem hefur vidtlöftiga sýslu, ómögulegt að fá þá á öllum kirkju- og þingstöðum á fyrsta ári í stand setta. Er því óbillegt að hann skuli betala 1 rd. fyrir hvern sem vantar þegar hann annars ekki forsómar að tilhalda viðkomendum að gjöra sína skyldu.

Cap. 3

§ 8.

Þar eð almúgi hefur ýmsar meiningar um hvað margar álnir vera eiga í hverjum faðmi er nauðsynlegt að bestemma álnatalið sem eftir nú brúkanlegri alin munu eiga að vera 3 í faðminum.

§ 9.

Það eru bestu vinnumenn á þessum dögum, þó sjaldfengnir, sem vinna þau í næst undangangandi § tilteknu verk og þess vegna þeim í þessum § ákvörðuð laun ekki of mikil. En með því fæstir gjöra betur en slá 2½

[1] Ósanngjarnt.
[2] Gert upptækt.
[3] Ákvarða.
[4] Vera kostaður.
[5] Þ.e. konungsjörð sem er í útleigu undir einhverju tilteknu umboði.
[6] Stofnana sem þjóna almannahag.

à 3 daga slátt á viku og önnur verk að því leyti virðist og þörf að fastsetja þeirra laun sem almennast gefast, hvör eftir proportion[1] af hinna, ei kunna að yfirganga 2 rd. 4 sk. auk vaðmálsins.

§ 11.

Þar er engin nauðsyn til að vinnufólk hafi lifandi pening í eftirdragi, skeður og trauðlega án þess að húsbændum orðsakist þar af skaði og ólélegheit.[2] Er því best hreint að afskaffa slíkt, utan vinnumanni tillátist að eiga 1 hest og vinnukonu ½ kúgildi en hvað þar fram yfir er sé upptækt til böigdekassans.[3]

§ 12.

Er úti gleymt að tiltaka tímann á hverjum vinnukonan skal vinna 5 pd. ullar, sem vera mun vika.[4]

§ 16.

Síðan gapastokkar verða einasta á kirkjum og þingstöðum má það oft í stórum sóknum verða húsbóndanum örðigt og mæðusamt að flytja vinnuhjúið sem finnur að matnum þangað, og kynni það því gefa honum orðsök til heldur að umbera þess aðfyndni en líða þar af fljótandi ómak og vinnumissir. Meinast því betra að vinnuhjúið sem finnur að matnum betali til húsbóndans 6 f. og eins mikið til böigdekassans sem hann trekki af þess kaupi og sé svo ansvarlegur fyrir kassans bótum.

§ 20.

Það er margra húsbænda venja að gefa hjúum brennivín á vissum ársins dögum sem oft kann vera svo mikið að eitthvert hjúanna verði drukkið og geti ekki fullnægt sínu verki. Hvar fyrir sérsinna húsbændur kynnu færa sér þennan paragraphum[5] of freklega í nyt og uppástanda tilteknar 5 f. bætur af hjúinu fyrir þess forsómun sem þeir þó með sinni veiting eru orðsök til. Stenst því þessi paragraphus best með þeirri „limitation[6] að húsbændurnir hafi ei sjálfir gefið hjúinu brennivínið eður verið orðsök til þess drykkjuskapar“.

§ 23.

Búandi fólki er þar stórum makt á liggjandi að vita, og líka í tíma, þegar vinnuhjúin ætla sér frá þeim að fara svo það aftur geti verið sér út um

[1] Hlutfallslega.
[2] Ómak.
[3] Hreppskassans, þ.e. í hreppssjóð.
[4] Á spássíu: NB. staaer udtrykkelige i conceptet ugentlig.
[5] Efnislið.
[6] Þeim fyrirvara.

önnur í þeirra burtfarandi stað. Má það því öngvan veginn vera afsökun fyrir hjúin frá að uppsegja vistinni löglega að þau ætla að reisa bú eður taka eyðijörð. Fer því best að þau fyrir utan alla exception[1] og hvert sem þeirra áform vera kann tilskyldist að gjöra það um Luciæmessu[2] eður í það síðasta fyrir jól. Til sama tíma mega og húsbændurnir vera skyldugir að segja hjúunum upp vistinni þegar þeir vilja ekki halda þau eftirleiðis. Nú ef þeir forsóma það haldi þau næstkomandi ár ef hjúin það uppástanda.

Cap. 4

§ 3.

Það er ekki einasta almennt í þessu landi að einn vinnumaður eður bóndi hafa þjónað og búið í 1 à 2 nálægum hreppum heldur oft í 6 eður 8 og það ekki altíð innan sömu sýslu heldur jafnvel 2 à 3 og viðlíka lengi í hverjum verið. Vill það því þegar svo er ástatt (sem oft kann ske) orðsaka vidtlöftigheit og disputer[3] hvar soddan einn eigi uppheldi að hafa. Er því vissast til að fyrirbyggja slíkt að hver einn hafi framfæri í þeim hrepp sem hann er fæddur í, hvað og í nokkrum sýslum er antekið og í venju leitt, hvar af einum hrepp framar en öðrum hafa engin þyngsli orðsakast. En kynni svo til bera að í einum hrepp væri fleiri ómagar en hann billega kann þola mætti fyrir sýslumannsins ráðstöfun annaðhvert léttast ómögum af honum sem niðursettust í þá betur megandi hreppa eður þeir contribuera[4] nokkuð til hans.

§ 8.

Þeir sem hafa best efni og lélegheit[5] til að taka einn vanfæran eru oft óviljugastir þar til, jafnvel þó billegs tillags hafa að vænta. Væri því full þörf að tilleggja að sá bóndi sem sýslumaður og hreppstjórar álíta að hafa besta hægð á að halda hann skuli undir vissa múlkt skyldugur þar til.

§ 9.

Að börn og unglingar hafi framfæri í þeim repp sem fæddir eru virðist best fara eins og um gamalmenni við paragraphum 3 er anmerket.[6]

1 Án undantekningar.
2 Lúsíumessa: 13. desember.
3 Ómak og deilur.
4 Greiða framlag til.
5 Möguleika.
6 Gerð athugasemd um.

§ 10.

Svo að hirðulitlum foreldrum (sem því miður alltof margir eru) gefist engin anleedning[1] til að afsaka sig frá barnanna framfæri þegar þau eru 12 og 14 vetra, á hverjum aldri þau ekki eru til þess komin að geta sjálf forþénað sitt brauð, er ei vert að tiltaka neinn vissan tíma sem þeir skuli annast þau til, heldur svo lengi sem börnin þurfa þeirra framfæris við. Og þegar annað foreldranna getur lítið eður ekkert styrkt til barnsins framfæris að það betur megandi annist það þá að mestu eður öllu leyti.

§ 13.

Þeim sem uppaldir eru á hreppsstyrk er það jafnan ógeðfellt að þjóna í þeim sama þegar þeir geta sjálfir unnið sér brauð. Kynni það því gefa þeim tækifæri til að praktísera[2] sig burt úr hreppnum að bjóða sig upp við kirkju, svo sem þeir mundu nokk passa að gjöra það þegar fæst fólk kæmi og þeir síst er þeir vissi þurfandi, en áður en það fréttist um einn stóran hrepp væri þeir búnir að vista sig. Virðist því best að í þessu falli blífi við forordninguna af 3. júní 1746, 11ta art.[3]

§ 24.

Svo sem það er mesti mismunur á dugnaði og þjónustu kaupamanna[4] svo má þar og vera mismunur á þeirra launum, og sérhver uppbera þau sem hann vinnur til en ei allir jafnt hafa 4 mk. á viku. Og með því kaupamenn leigjast einkanlegast sláttarins vegna er nauðsynlegt að bestemma hvað mikið þeir skuli slá fyrir viss tiltekin laun og sýnist þar við ekki þörf að víkja frá áður gjörðri samþykkt. Nefnilega: að sá sem slær 5 daga slátt á viku hafi 1 rdl. í laun, fyrir 4 daga slátt 5 mk. og 3 daga slátt 4 mk. en þeir sem minna vinna hafi eftir proportion.

Cap. 5

§ 16.

Þar er oftlega fundinn óvilji hjá bændum að uppbyggja þinghús, á hverjum allvíða þó er stór þörf. Því mætti þeim sem ekki gegna sýslumanni að leggja til þess byggingar, þegar þeim tilsagt verður, upp á leggjast viss múlkt.

[1] Ástæða.
[2] Finna sér vinnu.
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[4] Kaupamaður. Maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin.

Cap. 6

§ 25.

Þegar það að miklu leyti skal koma upp á leiguliðann að taka kúgildi með jörðunni eftir sinni vild eður þeirra tala reglerast eftir sem hér er fyrirskrifað vilja þau á flestum jörðum heilmikið fækka og af nokkrum að mestu hreint burtfalla. Hvar við biskupar, skólar, prestar, milde stiftelser og forpagtarar koma til að tapa miklu af sínum inntektum sem án erstattningar[1] ei kann standast. Þar að auk eru kúgildin vegna fátækra bænda og frumbýlinga nauðsynleg því oft hafa þeir að eingöngu við þau hjálpast og af þeim blómgast, og stundum hafa jarðir í eyði staðið fyrir þá orðsök að þeim hafa ei fylgt kúgildi. Meinast því best að blífa við venjuna í þessu falli, að öllum jörðum fylgi kúgildi eins og verið hefur.

V. Scheving[2]

* * *

[Oversættelse 2019]

NOGLE FÅ BEMÆRKNINGER TIL UDKASTET TIL POLITI- OG LANDFORORDNINGEN

Til kapitel 1

§ 4.

At valget af repstyrere skal bero på lodtrækning, når den, der er udpeget af de fleste, undskylder sig fra at modtage embedet, kan bestemt gå an i store repper, hvor der findes mange gode folk, men derimod kan det være skadeligt i små repper, hvor der findes få habile til det embede (hvilket nok er tilfældet mange steder). For på den måde kunne de, der anses for at være de mest oplagte og bedst egnede, undgå det, mens andre, mindre egnede vælges ved lodtrækning. Det forekommer derfor mere sikkert, at de, som almuen med præstens og sysselmandens råd udvælger først, med pålæg om straf skal modtage embedet.

§ 5.

Såvel ifølge denne som andre indsendte forordninger og love i landet er og bliver repstyrernes forretninger virkelig vidtløftige og trættende. Kan

[1] Tekjum án uppbótar.

[2] Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu.

altså ikke sættes i stand uden nogle udgifter. Derfor forekommer den i denne § fastsatte løn (som mest opstår ved andres forseelser) både usikker og for ringe til, at de kan udføre deres embede med den årvågenhed og redelighed, der bør anvendes. Det er derfor nødvendigt yderligere at forbedre den med et bidrag, hvilket skønnes at kunne ske uden følelig skade for almuen ved, at hver bonde, som ejer 1 hundrede og op til 5 hundreder, i alt betaler 2 skilling, fra 5 hundreder til 10 hundreder 4 skilling, fra 10 hundreder til 15 hundreder 6 skilling, og fra 15 til 20 hundreder 8 skilling. Hvilken afgift fordeles ligeligt mellem repstyrerne i hver rep.

Til kapitel 2

§ 8.

Når der ikke forårsages nogen upassende opførsel eller misbrug af medbringelse af brændevin til kirken, forekommer det unødvendigt at forbyde det som sådant, for erfaringen har ligeledes lært os, at for mangen en gammel og affældig mand, som har måttet rejse en lang vej til sin kirke en vinterdag i kulde og frost, har en smule brændevin, som han har haft med sig, tjent til fornyelse og forfriskning. Det ville derfor være i højeste grad urimeligt, at det under sådanne omstændigheder skulle være konfiskeret og straffes som drukkenskab efter den foregående §. Det forekommer, at dette fuldstændig kan undværes bortset fra, at der med strafpålæg ikke må holdes noget gilde i kirkerne.

§ 9.

Eftersom det er absolut tvivlsomt, at træhesten i højere grad end gabestokken afskrækker folk fra forbrydelser og forseelser, forekommer det, at indførelsen af den kun tjener til at skabe en unødvendig udgift. Det er ikke kun på præstegårde og bondegårde, der holdes ting. Derfor mangler man at bestemme, hvem gabestokken skal bekostes af, når gården, hvor tinget afholdes, enten tilhører kongen og er under forpagtning, eller overskuddet af den tillægges milde stiftelser, og det forekommer i så fald at ligge nærmest, at forpagteren eller ombudsmanden bekoster gabestokken. Men eftersom opstillingen af dem i begyndelsen naturligt vil ske modstræbende og med tilhørende modvilje, kan det være umuligt for én sysselmand, som har et vidtstrakt syssel, at få dem gjort klare på alle kirke- og tingsteder det første år. Det er derfor urimeligt, at han skal betale 1 rigsdaler for hver, der mangler, når han i øvrigt ikke forsømmer at indskærpe vedkommende at gøre deres pligt.

Kapitel 3

§ 8.

Eftersom almuen har forskellige meninger om, hvor mange alen, der skal være i hver favn, er det nødvendigt at bestemme antallet af alen, hvilket efter den nu anvendelige alen skal være 3 per favn.

§ 9.

Det er de bedste tjenestekarle nu om dage, om end de fås sjældent, som udfører de i den nærmest foregående § anførte hverv, og derfor er lønnen, fastsat i den §, ikke for høj. Men eftersom de færreste gør mere end at slå 2½ til 3 dages slæt om ugen, og andre arbejder i samme omfang, må der også være brug for at fastsætte deres løn, som den er mest almindelig, hvorefter de andres andel ikke må overskride 2 rd. 4 sk. samt vadmelet.

§ 11.

Der er intet, der taler for, at tyende medbringer levende dyr. Det sker også sjældent uden at husbønderne får skade og ulejlighed ved det. Det er derfor bedst simpelthen at afskaffe noget sådant, bortset fra at en tjenestekarl har tilladelse til at eje 1 hest, og en tjenestepige ½ kogilde, og hvad, der er derudover, kan konfiskeres til repskasse.

§ 12.

Har man glemt at anføre tidsrammen, hvor tjenestepigen skal forarbejde 5 pund uld, hvilket må være en uge?[1]

§ 16.

Når der kun bliver gabestokke ved kirker og tingsteder, kan det tit i store sogne blive svært og trættende for husbonden at transportere tjenestefolkene, som kritiserer maden, derhen, og det kunne derfor give ham anledning til snarere at tolerere denne kritik end at lide konstant besvær og arbejdstab ved det. Jeg mener derfor, at det er bedre, at tjenestefolkene, som kritiserer maden, betaler 6 fiske til husbonden og lige så meget til repskassen, hvilket han trækker fra deres løn, og så er ansvarlig for kassens bøder.

§ 20.

Det er skik hos mange husbønder at give tjenestefolkene brændevin på visse dage af året, hvilket tit kan være så meget, at nogle af tjenestefolkene bliver drukne og ikke kan fuldføre deres arbejde. Hvorfor aparte

[1] I marginen: NB. staaer udtrykkelige i conceptet ugentlig.

husbønder kunne benytte sig for groft af denne § og kræve, at der fradrages en bøde på 5 fiske af tjenestefolkene for deres forsømmelse, som de dog med deres beværtning selv er årsag til. Denne § holder derfor bedst med det "forbehold, at husbønderne ikke selv har givet tjenestefolkene brændevinen eller været årsag til deres drikkeri."

§ 23.

Det er i høj grad magtpåliggende for bønder at vide det og også i god tid, når tjenestefolk har tænkt sig at forlade dem, så de igen kan skaffe sig andre i stedet for dem, der rejser. Det kan derfor på ingen måde være en undskyldning for tjenestefolkene for ikke at opsige deres fæste lovligt, at de vil begynde som nybyggere eller overtage en ødegård. Derfor er det bedste, at de uden nogen undtagelse og uanset, hvilke planer de måtte have, har pligt til at gøre det ved Luciemesse[1] eller allersenest før jul. Med samme frist skal husbønderne have pligt til at opsige tjenestefolkenes fæste, når de ikke vil have dem længere. Hvis de forsømmer det, skal de beholde dem det følgende år, hvis tjenestefolkene hævder det.

Kapitel 4

§ 3.

Det er ikke blot udbredt i dette land, at en tjenestekarl eller bonde har tjent og været bonde i 1 eller 2 nærliggende repper, men tit i 6 eller 8, og det ikke altid i samme syssel, men har været nogenlunde lige længe i 2 eller 3. Det kan derfor under disse (ikke ualmindelige) omstændigheder føre til vidtløftighed og stridigheder, hvor sådan en skal forsørges. Det er derfor det mest sikre for at forebygge noget sådant, at hver enkelt får understøttelse i den rep, hvor han er født, hvilket også er indført og blevet skik i nogle sysler, hvorved ingen enkelt rep er blevet belastet fremfor andre. Men hvis det skulle hænde, at der i en rep er flere fattiglemmer, end den rimeligvis kan klare, kunne man med sysselmandens mellemkomst enten befri den for nogle fattiglemmer, som så placeres i bedre stillede repper, eller lade dem bidrage i et vist omfang til den.

§ 8.

De, der har bedst råd og mulighed for at tage en vanfør, er tit de mindst villige til det, selv om de kan forvente et rimeligt bidrag. Derfor var der fuld grund til at foreslå, at den bonde, som sysselmanden og repstyrerne

[1] Luciemesse: 13. december.

mener har bedst mulighed for at have ham, mod en vis mulkt skal have pligt til det.

§ 9.

At børn og unge skal forsørges i den rep, hvor de er født, må anses for at være det bedste, som det er bemærket om gamle til § 3.

§ 10.

Eftersom forsømmelige forældre (som der desværre er alt for mange af) ikke skal have anledning til at frasige sig forsørgelsen af børnene, når de er 12–14 år gamle, i hvilken alder de ikke er i stand til selv at tjene deres brød, er det ikke værd at anføre noget bestemt tidspunkt, hvortil de har pligt til at forsørge dem, men så længe, som børnene har behov for deres forsørgelse. Og hvis den ene af forældrene lidet eller slet ikke kan bidrage til forsørgelsen af barnet, at det, der bedst er i stand til det, så tager sig mest eller helt af det.

§ 13.

De, der er vokset op på reppens bekostning, synes normalt, at det er uudholdeligt at være tjenestefolk i den samme, når de selv kan tjene deres brød. Det kunne derfor give dem anledning til, for at skaffe sig bort fra reppen, at tilbyde sig ved kirken, hvilket de nok skulle sørge for at gøre, når der kom færrest gæster, og slet ikke de, som de vidste havde brug for dem, og inden rygtet om det kom rundt i en stor rep, havde de allerede fæstet sig. Det forekommer derfor bedst, at man i dette forhold holder sig til forordningen af den 3. juni 1746, artikel 11.[1]

§ 24.

Eftersom der er den største forskel på købemænds[2] dygtighed og ydelse, så må der også være forskel på deres løn, og at hver og en tjener det, som han arbejder for, og at alle ikke får 4 mark om ugen. Og eftersom man især lejer købemænd for høhøsten, er det nødvendigt at bestemme, hvor meget de skal slå for en vis angiven løn, og der forekommer der ikke at være behov for at afvige fra den allerede gjorte vedtægt. Nemlig: At den, der slår 5 dages slæt på en uge, skal have 1 rigsdaler i løn, for 4 dages slæt 5 mark og 3 dages slæt 4 mark, og de, der arbejder mindre, skal have i forhold til det.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[2] Købemand. Mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt.

KAPITEL 5

§ 16.

Man finder tit uvilje blandt bønderne mod at bygge tinghuse, hvilket der dog er stort behov for mange steder. Derfor burde man kunne pålægge dem en vis mulkt, der ikke adlyder sysselmanden og bidrager til bygningen af det, når de får besked om det.

KAPITEL 6

§ 25.

Når det i vidt omfang skal bero på fæsteren, om han tager kogilder med gården efter eget ønske, eller at antallet af dem reguleres efter, hvad der foreskrives her, vil der blive betydelig færre af dem på de fleste gårde, og på nogle vil de stort set bortfalde. Hvorved biskopper, skoler, præster, milde stiftelser og forpagtere vil tabe mange af deres indtægter, hvilket ikke kan ske uden erstatning. Desuden er kogilderne nødvendige for fattige bønder og nybyggeres skyld, for de har tit kun dem at klare sig for og trives ved, og undertiden har gårde ligget øde af den årsag, at der ikke har fulgt kogilder med dem. Jeg mener derfor, at det er bedst at holde sig til sædvanen i dette tilfælde, og at der følger kogilder med alle gårde som hidtil.

V. Scheving[1]

Athugasemdir Péturs Þorsteinssonar sýslumanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 10.

Bemærkninger fra sysselmand Pétur Þorsteinsson til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777]. I. J. N° 127. Nr. 10.

ÞÍ. Rtk. D3/8–10.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777.

Áritun/*påskrift*: N° 10; ad Jsl. J. n° 127.

[1] Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sysselmand i Skagafjarðarsyssel 1772–1800.

ANMÆRKNINGER FRA SYSSELMAND PETER THORSTEENSON[1] OVER CONCEPTET TIL EN POLITIE- OG LANDFORORDNING FOR ISLAND

Cap. 1M. Om politieövrighed

§ 1, 2, 3, 4.

Urörte.

§ 5, 6.

a) Som det er saa begribeligt som bekjendt, at her af bönder i almindelighed findes neppe toe iblandt hundrede, som kan skrive en vel læselig haand og langt mindre saadanne, som har begreb om lov og rettergang samt regning eller at före pen og stiil, som det sig bör til sagers udförsel, vidners overhörelse, bevisers examination og sagers paakjendelse henhörende, saa maa enten næsten alt det med eet frafaldes, som ved dette concept paabyeder reppstjorene, eller og det antages:

At præsterne ej eeneste bliver paalagt at være raadgivere (ifölge § 8), men og at eenhver skal være formand og som den 3de reppstjor for det förste i eethvert kirkesogn, som dog icke er nödigt at extendere til viidere, end hvis de skrifftlig bör forrette angaaende fattiges væsenet, böygdecassens regninger, sagers og vidners examinationer, saadanne især, hvorpaa skal fölge nogen kjendelse, da de for Guds ære og landets velfærd nidkjære af dem gives med samme best lejlighed til at være opbyggelige. Hvorfra det og synes, at de som lemmer af det borgerlig societæt sig ej heller vel kan undslaae, som der og desuden er noget sligt at finde udi Norske lov 3, 21, 8,[2] hvor dem er bleven befalet at overhöre fremmede, som komme i deres sogne og randsage deres attester. Saa ere der og i Dannemark provsterne inspecteurer over fattiges væsenet tillige med amtsforvalterne etc. effter anordning af 18. Apr. 1754.[3] Og naar mand ikke gjör forskjæll paa sönd- og sögnedage, hvor genstanden er af nogen almindelighed, endog privat nytte og nödvendighed for staten, hvorfore burde den da meer gjöres paa dens societæter i de ting, som effter omstændighederne til dens vel i en höy grad udfordres.

[1] Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786.

[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[3] Hefur ekki fundist. / *Er ikke fundet*.

Især vil præsternes vedbörlige anseelse af lærdom, indsigt og god intention hoes meenighederne skaffe deres samtlige befalinger, som effter omstændighederne maae gjöres meer end ellers en fornöden vægt til befalingernes hörige effterlevelse og deraf flydende forebyggelse af alt for stoer mængde af de for alle statzlegemer tærende processer, som allene ere i stand til disse og andre, ellers nyttige indretninger, med landetz stoer skade at ödelægge. Men hvad, som udfordrer final kjendelser, skulde med sagens af dem derover gjort forhör henstilles til sysselmandens dom, hvorom videre i det sidste capitel.

b) Da alt det, som her findes i denne § at være til reppstjorens lön destineret, er baade lidet og uviist, og det dog var for det almindelige höyt fornödent, hvilket ingen demonstration behöver, at deres embede kunde gjöres til en saadan liden betjening, at folk til samme kunde faa meere lyst end afskye, men det aarlige arbeyde, om ej med andet, da dog med fattiges væsenet og böygdecassens regninger ere vist, saa synes mig billigt, at de samtlige, præsten iberegnet, hver aar for samme skal have en vis douceur af slige böygdecassens indkomster, som kunde være for dem alle fra 3 til 6 rd. effter sognenes störelse. Hvilken douceur de skulde til deels eller med alle have tabt, naar regningerne for en eller anden forsömmelses skyld maa sendest tilbage til omgjörelse og kand ej finde sysselmandens approbation, som ogsaa maa have forsyn, opsyn, antegnelser, revision, decision og correspondence af hver casse saa meget som den ene af reppstjorene.

c) Naar præstens formaninger eller og dens og begge reppstjorenes befalinger af nogen ej blive agtede, bör de samtlige give sysselmanden det til kjende, som da skal resolvere om sagen skal af dem examineres, eller og paa hvad maade den best kan bringes til sin behörige rigtighed. Og hvad deres uvisse lön for de sagers examinationer med udpantninger, arrest, excecutioner angaar, da som mig synes best, at de fleeste böder og forbrydelser effter denne forordning indgaar i böygdecassene, saa vil jeg, at de af samme saavel som sysselmanden skal igjen have deres belönninger, hvorom videre at handle af mig er opsat til cap. 5, § 1, som skal angaa böygdecassenes indkomster og udgivter.

d) Mig synes ufornödent, at der skal være andre tagne til medhjelpere end reppstjorene.

§ 7.

Urört.

§ 8.

Vide anmærkning over foregaaende § 5, 6.

§ 9.

Urört.

§ 10.

Da reppstjorene skal gives instrux effter cap. 9, § 7, saa i fald de samme overtræder, eller anden særdeeles befalinger, saa er straffen, som jeg finder best passe for deres ulydighed, af mig sat i min anmærkning over cap. 3, § 31, hvilken straf mig synes, at sysselmændene skal opbære.

§ 11, 12, 13.

Urörte. Af dette og det 9. cap. synes mig bekvemmelig kunde gjöres et eeneste.

Cap. II[M]

§ 1.

Urört.

§ 2.

a) Den her indgivne forordning om söndag helligholdelse er ej af 29[e] Maji, men af 3. Junji 1744.[1]

b) I stæden for at bemelte forordning 7[e] art. paabyder reppstjorerne at indgive for præsterne helligdagenes forsömmelse og overtrædelse med meere, maatte det paalægges reppstjorerne, som jeg tillige vil at skal være medhjelpere (videatur anmærkning over 1. cap. § 5, 6).

c) I anleedning af bemelte forordning 20. art. önskedes, at som det er fastsadt andre stæder i rigerne ved forordning af 12. Maji 1736,[2] at helligdagene skal begynde kl. 9 löverdagafften og vare til kl. 5 söndag efftermiddag, saa maatte samme til at forebygge den uvished, som her i landet været haver det angaaende, her indföres.

d) Da bemelte forordning af 3. Junji 1744[3] ved dette concept bliver i noget ophævet, noget forandret og i meget endelig formeeret, blev best,

[1] Rétt er 29. maí 1744. / *Den rette dato er 29. mai 1744. Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[2] Rétt er 12. mars 1735. / *Den rette dato er 12. marts 1735. Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. III. Deel, s. 163–172 (Fr. Om Sabbatens og andre Hellige-Dages tilbørlige Helligholdelse, og den hidindtil derved foreløbne Misbrugs Afskaffelse, 12.3.1735). Ekki birt á Íslandi. / *Ikke publiceret i Island*.

[3] Rétt er 29. maí 1744, sbr. fyrir framan. / *Den rette dato er 29. mai 1744, jf. ovenfor*.

at det övrige af den blev her indfört, at mand saaleedes fik een forandring for toe.

§ 3.

I henseende til helligdagenes reduction ved forordning af 26. Octobr. 1770[1] eragtes tjenligst, at her det samme bliver iagttaget med skjærtors- og langfredags som med söndagens, og at i stæden for den 4e part af fangsten, bliver sadt den femte, at man uden en sær aarsag ej skal vige fra gammel sædvane. Det samme maatte og gjælde om hvalfiske og gods, som roes i land, eller bjærges med möye og arbeyde.

Og som der i den 18. art. af forordning af 3. Junji 1744[2] gives lov at roe ud paa fiskerie, naar en særdeeles hungersnöd maatte dertil trænge, saa maatte der og ligeleedes frie törkes höe, dog ej videre end af tunene, samt fiskevarher udbredes, naar ellers höe eller fiskevahrer, formedelst i foreveyen vedholdende reegn eller luftens fugtighed, har over den rette tiid ligget, for saa nyttige Guds gaver viidere bedervelse at afværge.

§ 4.

Urört.

§ 5.

a) Da sabatzdagen er for mandens, men manden icke for sabatens skyld, anseer jeg for meget got, at præster og reppstjore blev om icke just befalet da dog tilladt og anvist, hver gang der noget af vigtighed kunde være forefalded at radslaae om deres embede og sognets beste i en eller anden maade angaaende, at de, effter at gudstjeenesten i kirken er til ende, kunde om samme ved hinanden ved saadan bekvem lejlighed conferere.

b) Hvad som sysselmændene finder fornöden paa embeds vegne til almindelig bekjentgjörelse for sognefolket til sognet at udsende, vil jeg at præsterne især skal være paabudet uden forsömmelse at lade oplæse, udtyde, saavidt fornödent gjöres, og saa paategnet af sit sogn til næste sognepræst ved sognefolket i muelig hast befordre. I henseende at reppstjorerne, om dem var publicationen befalet, ofte til dens langdrag icke kan være til stæde, ej heller om de end vare til stæde, vide eengang ret ad læse og end mindre at forstaae og udtyde meeningen, som bör især,

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 689–690 (Forordning ang. Afskaffelse af nogle Fest- og Helligdage, 26.10.1770).

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 514–515 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

naar det som skal forkyndes, kunde være paa dansk, eller der forekom i et eller andet sprog nogle dem ubevante ord og terminer.

§ 6.

I stæden for hver gang at erindre og sætte ved hver bröde i dette concept, hvor lang tiid enhver, som ej kan böde sine böder, skal staae i gabestok, kunde samme een gang for alle blive fastsadt i een à parte artikel, hvilken fandt en bekvem stæd i det sidste cap.

§ 7–8.

Disse artikler synes gjærne kunde undværes, og at det forblev ved den Norske lov[1] i almindelighed, samt forordning af 3. Junji 1746[2] om præsternes druckenskab. Alleene at der ey udelades de visse kjændemærker paa en straffældig druckenskab, som den 8. § sætter.

§ 9.

Som de fleeste kirker have intet at miste, böygdecassene vel ey helder, saa hastig kand komme i stand, og det detsuden er besværing noch for een bondegaard, naar paa samme er et tinghus, saa synes mig billigt, at gabestockenes förste oprettelse, hvor de endnu maatte fattes, skeer af tinghustolden saaleedes: Af hver af de gaardes opsiddere, hvor gabestok skal sættes, nyder for hver duelig gabestok 4 mk., da disse gabestocke siden skal gaardene medfölge som inventarium, hvilket opsidderne og deres effterkommere kan forpligtes siden at vedligeholde uden vederlag. Og har gabestocke sin stor nytte paa bemelte stæder, saa har de den endnu meere ved handelstæderne, som publiqva terricula,[3] paa hvilke de maatte altsaa ligeleedes oprettes. At der skal være een træhest ved hver hovedkirke og hver annex, er maaskee ey unyttigt for synden og vesten og paa Vestmanöerne,[4] hvor saa mange folk forsamles. Men andre stæder synes mig, at det var noch, at der var een i hvert syssel, i fald der kunde gives de tilfælde, at de behövedes, da den skulle staae ved hver sysselmandsgaard tillige med een gabestok, for hvilkes opreysning og vedligeholdelse at sysselmanden kunde være fri at svare af samme nogen tugthustold.[5]

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 597–598 (Reskript til Biskop Haldor Brynjolfsson over Holum Stift, ang. Forebyggelse af Drukkenskab, 3.6.1746).

[3] Almenningi til viðvörunar. / *Almuen til skræk og advarsel*.

[4] Vestmannaeyjar.

[5] Tukthústollur. Sérstakur skattur lagður á allar fasteignir í landinu til að standa straum af kostnaði við byggingu nýs fangelsis á Íslandi. Tók gildi árið 1759. / *Tugthustold*.

§ 10–11.

Urörte.

Cap. IIIm. Om börneopdragelse, hustugt og lydighed

§ 1.

At börn ere selvraadige og ikke tilbörlige adlyde deres forældre og foresadte, formeener jeg icke er almindeligt her i landet meeer end andre stæder, uden hvor skylden er hos forældrene og de foresadte. Og ere mod begge disse tilfælde gode raad ad finde i forordningen om hustugten 9. og 14. art.[1] Ellers var det önskeligt, at sognepræstene, paa hvilke det mest ankommer om hustugtens og gode sæders forbedring, saasom de og af alle embedsmænd dertil hver helligdag og især ved deres husbesögelser har saa god lejlighed, ey forsömte, hvis dem herudinden ved Norske lov 2–7–1 er befalet, fuldkommelige at udrette. Denne, som man har aarsag at meene, at een deel af dem gjör sligt alt for löselige, saa proponeres som nyttigt, at den 21. art. i forordningen om husbesögelser[2] blev igjen tagen og skjærpet, og at biskopper og amtmænd til den ende udgave til provsterne eet formulaire, hvorleedes præsterne skulle deres husbesögelser, hvilke de kunde befries fra at gjöre meer end een gang om aaret, og der henhörende mantalsböger skulle indrette. Tiiden hertil, som for alle vedkommende den bekvemmeste, udsees at være fra allehelgensdag[3] til jul, saasom folk i den tiid er mest hjemme.

§ 2.

Urört.

§ 3.

Da man bör sörge for, det beste skee kand, at den til tinge brugelige og ved loven foreskrevne eedelige sandheds bekrævelser ej skal tabe i de enfoldiges tanker noget af den hellighed, den tilkommer, hvilket lætteligt synes at kunde skee ved dens idelige brug snart af alle og enhver, saa

---

Særlig skat lagt på al ejendom i landet for at finansiere udgifterne ved opførelse af et nyt fængsel i Island. Blev indført i 1759.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 610–611, 613 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 575–576 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[3] Allraheilagramessa: 1. nóvember. / *Allehelgensdag: 1. november.*

agter jeg noch, om herudinden ellers skal skee forandring, at der blev sadt i de attester, som foruden rettergang af een ukrævet udgives, til slutning: "Hvilket jeg, naar forlanges, vil med min saligheds eed bekræfte", og viider, at de ey eeneste vare underskrevne og forseglede, men endog hver gang hos almuefolk ved undskrevter tillagt, om samme var med udgiverens egen haand eller een andens.

§ 4.

Urört.

§ 5.

Som det er neppe venteligt, at nogen husbond, naar den tilbörlige hustugt tillige med præstens paamindelse ej kan hjelpe, vil underkaste sig den besværing og möye, som her paabydes, saa synes mig, at alt saadant har sit forblivende ved det, herom findes anordnet i forordningen om hustugten dens 14., 16., 17., 18., 19. og 21. art.,[1] saaviidt de samme ved denne anordning ey findes forandrede.

§ 6.

At tillægge: "Men det skal agtes for utilbörlig locken, om een, för den tiid tyendet har eller bör have sin tjeneste opsagt, tilbyder samme höyere lön eller bedre pleje, end hvis den havt haver."

§ 7.

At tyendet maae effter accord tjene toe, som været haver forestaaer sig selv, hvorfore denne paragraphus maa udelades.

§ 8.

At sætte i stæden for favne "maalfaune" paa 3½ al. hver islandsk maal.

§ 9.

Naar tjenestekarlen ey kan beleylig forskaffes saa megen törfisk, skal han i stæden for 10 pd. af samme faa baget bröd af 8 pd. meel om ugen, hvorimod ansættes 32 potter af ukjærnet södmelk eller og anden söbemad, som ej skal agtes at være god og forsvarlig, naar alle eller de fleeste i husholdningen vil heller have melken. Hvilket er saa meget meer nödvendigt, at her tillige bestemmes, som det er almindeligere, at der i de husholdninger, især hvoraf fisk og meel er ringe forraad, rejse sig irringer og ulige domme angaaende portionernes, saavel godhed som störelse.

§ 10, 11.

Urörte.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 613–614 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 12.

Altingsbeslutning af 1722[1] sætter en duelig tjenestepiges pensum 6 pd. uld at forarbejde til vadmel, hvilket ikke kan synes for meget, især naar hende tillægges danske carder og spinderok. Videre kunde hertil sættes: "At væve 12 al. got enkelt vadmel 2 al. breed og at forarbejde 3 par goede pulshoeser."[2]

§ 13.

Pigen maa her foruden have skoelæder, uld til 1 à 2 par strömper og vanter, sængeklæder til fornödenhed, eller naar den har selv sængeklæder, den kan hjælpes med 1 mk. i deres stæd og klædernes vedligeholdelse om aaret samt en for husbonden belejlig tiid at farve og gjöre deres klæder af nye. Til en liden opmuntring synes mig og billig, at den duelige tjenestepige skal af hver tjenestekarl, hvis klæder hun rögter og holder ved lige, have om aaret nogen liden villighed. Nemlig af den som faaer til lön 4 rd., 24 sk., den som faaer mindre indtil 2 rd., 16 sk., og den som faaer derunder, 10 sk., hvilket husbonden, om pigen det forlanger, kan af karlens lön indeholde. Söbemadens goedhed angaaende maatte det samme gjelde for tjenestepigerne som for mandfolkene, da de ved siddende og let arbejde kan nöyes med 3 potter om dagen, men ellers 3½, naar de har ingen törmad.

§ 14, 15.

Urörte.

§ 16, 17, 18. 19.

At tillægge: "At reppstjore og især præstene skal nöye efftersee, at börn, elendige og vanvittige, som selv deres nöd ej kunde andrage, ej af nogen med en uchristelig og utilbörlig vanrygt og haardhed behandles, uden det effter foregaaende frugtelös paamindelse at examinere og for sysselmand andrage."

§ 20.

I stæden for at böde 5 f. maatte sættes: "Böde husbonden den derved lidte skade, men er der ingen anden skade skeet, uden at han har tabt arbejdet, da böde tjenestekarlen til husbonden 4 f. for hver dag om vinteren og 8 f. om sommeren."

[1] Rétt ártal er / *Det korrekte årstal er*: 1720. *Alþingisbækur Íslands* X, s. 557–570 (Uppkast lögmanna og sýslumanna að lögreglutilskipun fyrir Ísland, 17.7.1720).

[2] Sokkar úr grófu ullargarni. / *Strømper af groft uldgarn*.

§ 21.

Da saadan utroe tyender gemenlig selv intet have, maatte den kjöbende til husbonden, men ej cassen, enten igjengive det kjöbte eller dets værd, og tyendet straffes i mangel af betaling med riis eller gabestok.

§ 22.

Urört.

§ 23.

a) Den exception her staar: nemlig "medmindre de fæste gaarde, gaardsparter etc." maa nödvendig udslættes, saasom tjenestekarlen derved vil sættes i stand til at forspilde husbondens velfærd med en alt for sidlig opsigelse.

b) Da duelig tjenestetyende har som offtes været vanskelligt at faae her i landet, saa maae de ingenlunde bie saa længe med at opsige deres tjeneste, men det maatte skee til st. Chaterine dag 25. Novembr., som det haver været bestemt i Altingsconvention 1722,[1] eller i det allerseeneste för jul, naar tyendets fardag,[2] som det almindelige haver været, er den 14. Maji. Men har det een anden fardag, som offte kan hænde, da ligesaa lang tiid för den samme.

§ 24.

Det förste af denne paragraf synes at behöve nærmere bestemmelse og viidere tillæg. Min meening er: At de börn, som fader eller moder selv have opdraget og tjene hos andre, skulde være pligtige at gaae i tjeneste hos deres forældre, naar de dertil trænge. Dog at börnenes husbönder og börnene blive derom saa lang tiid for fardag advarede, som her siger i næstforegaaende paragraf. Hvilke börn forældrene, effter at de ere 20 aar gamle, skal lönne ligesom de vare fremmede, om de det formaae.

Herfra undtages de fattige folketz börn, som af anden uden vederlag og fosterlön enten af forældrene eller reppstjorene blive opdragne, hvilke fremfor alle andre, endog de naturlige forældre, skal være pligtige at tjene deres fosterforældre for ingen lön, til de ere 20 aar, i fald de ere under 8 aar, naar de kommer til dem. Ere de over den alder, gjælde det samme, dog at de icke længer skal tjene uden lön end til deres 18 aar. Conf. 15. art. i forordningen af 9de Aug. 1754 om bondestanden i Norge.[3]

[1] Rétt ártal er 1720, sbr. fyrir framan. / *Det korrekte årstal er 1720, jf. ovenfor.*

[2] Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

[3] *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. IV. Deel, s. 396 (Fr. at alle af Bondestanden i Norge, … skal være forbundne at fæste sig i aarlig Tieneste, og ei være tilladte at arbeide for Dagløn, 9.8.1754).

Angaaende de börn, som nödvendig maa underholdes paa reppens bekostning, da bör reppstjorerne, i betragtning af börnene ved en afbrudt og ubestandig opfostring, ogsaa kaldet nedsættelse, hos 3, 4 og undertiiden fleere og adskillige af reppens indbyggere hidindtil saa offte have maattet tabe den faderlige affection og dens fordeele, som hine, der have en bestandig fosterfader, plejer at udvises, det beste paasee, at hvert saadant barn har ej meer end een fosterfader, som, naar han befindes at have barnet vel opdraget og behandlet, skal have samme ret til dets tjeneste, som de andre fosterfædre effter de forberörte. Dog paa det deslige fattige börn, mod hvis forhen været haver, selv herved ligeleedes noget kunde lætte den byrde, de reppen foraarsage, skal deres fosterfædre, saafremt de ej vil have tabt deres eeneret til deres tjeneste, ey længer end til börnenes 12 aar noget af reppen opbære, for hvis videre deres opdragelse og undervisning kan koste. I vidrig fald[1] kommer deres fosteret igjen til heele reppen, saavel som de övriges, som til fleere end een blive til opfostring udsadte.

Alle disse fosterbörn, skjönt de, som forberört, ere pligtige at tjene deres fosterforældre, skal ingenlun[de] derfra skaanes at lægge, hvis de indtil föde og klæder muelige kan miste til deres naturlige forældre, naar de tillige med fattigdom ere saa svage og vanföre, at de selv ey kan sin ophold fortjene, saa og i fald deres fosterforældre dem ey behöve, eller og ere döde, skal de, om fornödenhed og omstændighederne saadant udkræve, för gaae i tjeneste hos dem end andre. Og endelige naar fosterbörn vil gifte sig, maa det saa lidet skee foruden deres foster[forældres] som rette forældres samtycke.

Mod det sidste af denne paragraf, hvor de ord "alle tjeneste contracter" begynde, har jeg ej noget at erindre.

§ 25.

Hvad procesmaaden imod saadan bortlöbne tjenere angaar, saa synes mig, de bör behandles, som hereffter fölger i cap. 4, § 1 og 18 angaaende lösgjængere og betlere, som komme fra fremmede sysseler, da tjenerens husbond desuden kan lyse effter ham og fordre ham tilbage, saasom det og er rimeligt, at sagen i det syssel examineres, hvor delinqventen har hjemme, end i et fremmet syssel, hvor han attraperes,[2] og alle eller de fleste af hans eller sagens omstændigheder nödvendig ere ubekjendte.

[1] Að öðrum kosti. / *I modsat fald*.
[2] Verður handsamaður. / *Pågribes*.

§ 26.

Urört.

§ 27.

Böders execution er betænkeligt at drive saavidt, at den skyldige bonde, maaskee med mange börn, derved bliver reppen til byrde.

§ 28.

Den straf, som effter den Norske lov[1] her sættes, er her i landet i henseende til fölgerne meget utilstræckelige. Dens forhold og misgjærning, som, naar han har lovet een aarstjeneste, fra samme uformærkt udebliver, og den andens, som af een antaget tjeneste, hemmelig bortlöber, have en stor overeensstemmelse. Jeg vil derfor, at om tyendet, som udebliver af sin tilsagde tjeneste, ej i rette tiid skaffer eet andet tyende i sit stæd, som den mand, det har lovet, er eller kan være ligesaa saa fornöyet med, det da skal betale til den samme i reparation i det mindste ½ aars lön og föde, som jeg sætter 10 rd. for een karl og 6 rd. for een pige, om den gamle landtaxt vedbliver ellers meere. Skeer ey betaling inden 14 dage fra fardag, kan den forurettede have adgang til den husbond, som tyendet siden antager, og skal tyendet, förend den forurettede er her for fyldesgjort, ey maa begive sig af sysselet, hvilket, om det gjör, straffes som lösgjængere.

§ 29.

I det her berörte tilfælde vil jeg, at en fuldkommen karl, som ej bliver antagen skal have 2 rd., og 1 ditto pige 1 rd., for hvilke, om ey strax betales, at skal skee udpantning af sysselmand eller næste reppstjor.

§ 30.

Naar sysselmænd og reppstjore, som meget offte indtræffer sig, selv manqverer[2] duelige tyender, hvor vil de da skaffe andre dem? Og ere der nogle tjenesteleedige i een repp eller syssel, som sysselmand og reppstjore bör raade over, da er den vel som oftes saadanne, som enker og vanföre bönder ey er tjent med. Jeg holder altsaa meere af den skich, som her har været og er endnu i sysselet, naar een fattig bonde og især een enke have været saaleedes trængende: Nemlig at alle eller de fleste i kirkesognet vexelvis have kommet samme til hjelp i dens vigtigste arbeyde, især med at slaae og indhöste af dens hjemme- og udmarker, da de siden i det övrige har kundet slaae dem igjennem. Hvorved jeg vil det skal blive,

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*
[2] Vantar. / *Mangler.*

naar ellers ingen tjenestetyende var at faae. Alleene, at effter de dette slags nödhjelp har gaaet meget ulige til af aarsag, at man har saaleedes ey havt noget at rette sig effter, at det da bliver befalet, at præst og reppstjor, paa de trængendes anmoedning, skal ligne og repartere[1] saadan arbeyde og mandslaan imellem de övrige sognemænd. Og sætte hvor mange dage hver skal lade arbeyde, da de tillige, i henseende til den trængendes omstændigheder, skal tillige sætte, om han noget eller hvor meget, naar det maatte forlanges, foruden föden for ret fuldkommet mandzlaan om dagen skulle betale.

§ 31.

Det maatte vel synes ufornödent, at de kongl. betjentere her i landet, meer end anden stædz, blive dicterede böder à parte for ulydighed, men da det dog kan have sin nytte, vil jeg eeneste erindre, at de her sadte böder ere meget for höye, saavel i henseende til den ringe indkomme, som de allerfleste af betjenterne have, som og at endog de kongl. mandaters overtrædelser er ej bleven befalet at straffe höyere end med 8 mk., som svare til de 27 lod sölv, som den i k[ongens] faldsmaal skal betale, som h[erreds]rettes domme icke adlyde, da strafen, naar de ey lyder andres domme eller og dommeren i retten, er 3 lod. Fire à 8 lod effter omstændighederne synes mig da foruden andre böder[2] og procesomkostninger straf nok for den, som ikke lyder en amtmands befaling, 2 à 3 lod en sysselmands, og 1 lod ditto eller ½ mk. som været haver en reppstjores. Dog at ingen af disse böder, naar den skyldige vil dem ey godvillig betale, maa exeqveres foruden forhör og kjendelse.

Cap. IVm. Om betlere, lösgjængere, husmænd, kjöbemænd og deslige

§ 1.

Herved falde disse observationar:

a) Ærlige og meget fattige, spar- og arbeydsomme bondefolk, som have 4 eller fleere börn inden 6 à 7 aar gamle at underholde og lære, anseer jeg for almisselemmer, enddog af förste classe, skjönt de kan være arbeydsföre.

b) Det er ej nok, at betleren kan være af en bevislig og kjendelig svaghed, men han bör og have attester, hvori blandt andet bör findes: Om de

[1] Jafna niður. / *Fordele*.

[2] Útstrikað / *Overstreget*: efter omstændighederne.

ere tjenesteleedige, hvorfore de ej har antaget tjenesteplads, om de har nogen börn og vanföre at underholde, og hvorfore de at befrie sig fra betlerie ej har faaet den fornödne hjelp af reppen eller böygdecassen, og hvor de sig opholde. Hvilken attester, naar betleren vil begive sig ud af sysselet, alle tiider skal være udstædede af reppstjor og sysselmand, som hereffter er meldt i den 22. art. Men agter betleren icke ud af sysselet, er det noch, naar han kan fremvise sin sognepræstes og 2e reppstjores attester, saaleedes som de bör være effter det 3. cap., 3. §.

c) Da de ubekjendte betler og lösgjængere, som komme foruden attest fra fremmede sysseler, lættelige kunde være malificanter[1] og prackere, som vare deres fortjendte straf undlöbne, saa synes det ej sickert, at saadanne bliver i reppen indtagne eller tjenesteplads tilbuden. Men det beste vil vel blive, at saadanne, effter holt forhör, som her siden handles om i den 10. §, naar de vare uden deres sysselmands rette pas, og aarsagerne til deres rejse og ankomst ey fantes skjellige,[2] under stærk varetækt eller og baand, effter gjort anstalt af sysselmanden eller i hans fraværelse af præsten og reppstjorene, bliver ved bönderne strax fört reppstjor fra reppstjor og syssel fra syssel til det stæd, hvor de ere först frakomne. Men hvis, de ejer og har med at have, foruden deres gangklæder, hest og ridetöj, naar det ey overgaaer 4 rd., skal være forbrudt, hvilket med alle sagens omstændigheder i forretningen skulde indföres, af hvilken betleren skulle strax gives udskrifft og en anden stædets sysselmand.

§ 2.

De her sadte 10 lod synes straf noch her i landet for færgemanden, skjönt det övrige, som alt er sadt effter Norske lov,[3] bliver udeladt, saasom det under de fleste omstændigheder vil blive for tungt og umueligt.

§ 3.

Jeg synes vel billigt, at naar en, som uafbrudt har boet eller tjent udi een rep i 25 aar eller længer, og imidlertiid ej bevises at have været den rep til byrde, bliver samme stæds til slutning vanför, han da bör sin övrige tiid forsörges af den rep, som det var hanz egen, men fleere exceptioner og distinctioner her at indsætte tjener meer til vitlöftighed end nytte, saasom slige tilfælde desuden noch jævne sig selv.

[1] Afbrotamenn, ódæðismenn. / *Forbrydere, misdædere.*
[2] Gildar. / *Gyldig.*
[3] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

§ 4, 5, 6, 7.

Alle urörte.

§ 8.

Kand undværes ifölge min anmærkning hereffter over paragraf 12te.

§ 9–10.

I dette materie er folk hidindtil meget offte gjeraadet udi tvistigheder. Forældrene kan offte have opholdt sig næste aar, för deres barn blev födt, i langt adskilte, ey alleene repper, men og sysseler, ja vel og offte havt ingen fast tilholdsstæd, hvorfor det er nödvendigt, at den her sadt regel gjöres meer universel og bestemmende. Saaleedes at den samme i alle, eller de aller fleste, tilfælder kan appliceres. Mit forslag er altsaa:

At naar mand undtager det tilfælde, som den her foranförte § 3 omhandler, saa er det best, at enhver ung og gammel ansees at höre til den repp, hvor moderen næste aar har sig opholdt, förend det blev födt. Men har hun ingen stadig opholdstæd hafft, men omflacket i adskillige repper, da der, hvor hun rimeligst siger, barnet at være undfanget. Arbeydsföre folk, som ej ere boende og selv ey formaae foruden at være lösgjængere eller kjöbemænd[1] at föde deres forældre eller fosterforældre og opfostre deres börn, vil jeg endelig skal være pligtige under sysselmandens og reppstjorernes direction at arbeyde og tjene först for deres börn og dernæst deres vanföre for[ældre] og fosterforældre udi den repp, hvor forældre og börn henhörer, saavidt de formaaer. Helst hos den, de vanföre underholder, dog at disse folk, naar de ej vare ægteviede, og barnet var avlet i skjörlevnet, ej tjente sammen paa een gaard ej heller i samme kirkesogn, naar det var avlet i hoer. I hvilke tilfælder, som alle andre naar forældre ey kan tjene saaleedes for deres börn, de da skal lægge til deres opfostring, hvis de billig kan behöve effter deres alder, og den fraværende foruden föde og klæder kan miste, som effter sysselmandens eller reppstjorens sagn af dets husbond til barnets husbond aarlige skal betales. Bliver saadan barn, til det er 12 aar vel opfostret og opdraget af een, som i den tiid ej har bekommet over de ½ fosterlön af forældrene, og der ey forlanges af dem viidere tilskud, gjælde samme om det barn, som de ere opföder paa reppens bekostning effter min anmærkning over cap. 3, § 24.

[1] Kaupamenn. Menn í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemænd. Mænd i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamenn.

§ 11.

Her supponeres, som ellers burde tillægges, at dommerne ey spör om personernes legemlig omgjængelse for længere tiid end 11 maaneder, eller mest eet aar för barnetz födsel, saasom han icke er berettiget til at inqvirere videre, end hvem rimelig kunde være barnets fader. Og naar da mandspersonen inden den tiid ey vil sværge for gjærningen, saa antages gjærne denne paragraph:

§ 12.

Börnenes nedsættelse maa for alting ey noget bie, og end mindre til den tiid de kan arbeyde og være til lættelse. Ja, ald sognets fattiges omflytten og flachen i reppen er i en höy grad fordærvelig og tjener ej til andet end at formeere uorden, de fattiges selvraadighed, ladhed og vanrygt samt almuens tiid- og arbeydsspilde med meere, som jeg holder unödigt viidere at forklare. Hvorfore der meget önskes, at den, især hvad ungdommen angick, indtil den yderste nöd dog ej længer end paa een kort tiid om aaret blev strængelige forbuden, og den 11. art. i forordningen om hustugten[1] saaleedes forandret og indskrænket. Saaleedes haver jeg for næsten 20 aar siden strængelige holdt over, at der udi mit syssel ey skulde existere nogen slags omflacken og flytten af reppens fattige, men at de alle vare nedsadte.

Viidere: Som der fra umindelige tiider er paa sine visse stæder beskaffenheden saaleedes: a) At der ere 2, 3, 4 kirkesogne, som udgjöre een repp, og b) at der hist og her desuden findes de kirkesogne, udi hvilke nogle faae bondegaarde til eet andet kirkesogne findes henlagte, saavidt den værdslige jurisdiction og fattiges væsenet angaaer. Hvilke begge poster uimodsigelige ere arsag til confusion, usamdrægtighed og en besynderlig hinder i fattiges væsenets vedbörlige beobachtning, især for sognepræstene. Saa proponeres, at her, eller paa et andet bekvemt stæd, indsættes een à parte paragraf, som saadan mislighed ophæver og befaler, at der overalt skal være saa mange repper, som der ere kirkesogner, annexerne, hvor de ere iberegnede, og at de vanskilligheder, som heraf i een eller anden maade kunde sig rejse i begyndelsen, skulle af vedkommende stifftamtmand og amtmand resolveres.

§ 13.

Confer min anmærkning over 3. cap., § 24, noch 4. cap. § 10.

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 14.

I den sag, som gjælder ens boeslod,[1] er det alt for löslig omgang at bruge en tingseddel i stæden for stævning.

§ 15.

Der sees ej, hvorfore lösemand[2] i dette tilfælde ej skal have samme straf, som i næstforegaaende § er meldt.

§ 16.

At tillægge: "Dog at de söge ting og i andre maader gjör ret og skjel som andre boende effter deres formue."

§ 17.

Urört.

§ 18.

a) Fra fremmede sysseler ankommende lösgjængere, som ej have attest, er höyst betænkeligt at sætte udi tjeneste, confer anmærkning over foregaaende § 1. b) Da sysselmændene i gjærningen ej kan hindre betlere at löbe af deres sysseler, saa bör de sysselmænd alleene straffes, med hvis vilje og tilladelse det kan befindes ad være skeet uden höyvigtig aarsag, som hereffter er omhandlet i § 22. c) At decidere og exeqvere böder uden foregaaende forhör er imod min anmærkning over cap. 3, § 31, den beskyldte sysselmand maatte i det ringeste indsende sin med beviser bilagde erklæring til amtmanden.

§ 19.

a) Det samme maatte gjælde om slige landlöbere, enten de fordrer betaling for deres koglerie,[3] lægemidler etc. eller ikke. b) Da riis er ej alle veigne at bekomme, kan effter gammel sædvane gives slag af tov eller god svöbe for 2 af riis. c) Ere 2 mænd nok ifölge foregaaende § 18 ved forhör og dom, hvorfor ikke det samme ved execution.

§ 20.

a) Fornödent maatte det eragtes, naar en lösgjængere, som enten ved ont vejr eller nattens paatrængende ey kan rejse længere, at hannem ej bliver bortvist, saa længe den og andre deslige fornödenheder vare. b) Mulcten synes stor nok skjönt ej bliver fordoblet.

§ 21.

Denne paragraph synes gjærne at kunde undværes, i henseende til hvis herom er forhen i dette cap. § 1 anordnet og anmærket, samt cap. 3, § 3.

[1] Búslóð, aleigu. / *Formue.*

[2] Lausamaður. / *Løsarbejder.*

[3] Galdrar, sjónhverfingar. / *Trolddomskunst, blændværk.*

§ 22.

At de nödtrængende skal bie til, at nogle af dem formedelst hunger endelig ere döde, er at gaae for viidt. Hvorfor mig synes, at der maa sættes eet andet kjændemærke til dyrtiid. Nemlig naar arbeydesföre folk og bönder begynde at gaae fra hus og hjem, og der er ingen i sognet, som kand tage imod dem, og gaarde og gaardsparter tillige ej kan faaes bygslede.

§ 23.

Cammeraternes attest maatte være udslættet og burde ej agtes i fremmede sysseler, men alleene sysselmandens.

§ 24.

Denne paragraph vil jeg, som följer, have forandret, nemlig: "Den kjöbemand, som vel og skadeslös afslaaer i 6 dage 4 saadanne dagslætter,[1] som forhen meldt er i cap. 3, § 8, skal have til lön for sit ugearbeyde 4 mk. croner, og slaaer han 5 ditto 1 rd. croner, men slaaer han mindre end 4^{e} eller ej saavel som bör, betales mindre."

§ 25.

Bonde og kjöbemænd kunde udnævne hver sin mand i dette tilfælde, som enten med eller uden opmand skulle afgjöre disputen som voldgifftmænd.

§ 26.

Bonden, som accorderer eller giver meer end forskrevet staar, maatte og endelige for fölgernes skyld straffes paa 4 lod sölv, og det halve af böderne tilfalde angiveren.

Cap. Vm. Om adskilligt som bönder og boende folk i almindelighed angaaer

§ 1.

Til disputers forebyggelse, samt at der kunde vides, i fald forsömmelse skeede, til hvem mand havde sig at holde, var det noch best, at præsterne alleene blev befalet at besörge böygdecassens istandsættelse mod regress[2] til samme, hvis ongeferlig störelse for uniformitæts skyld ogsaa kunde fastsættes fra et mindre maal til det större, i henseende at sognene ere

[1] Dagslátta. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Dagsslæt. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne.*

[2] Endurkröfu. / *Erstatningskrav.*

ulige store. Ved denne lejlighed, som paa den beqvemmest stæd, vil jeg derhos ej have forgjet at erindre den for det almindelige meget ufordeelagtige husholdningzmaade, som hidindtil i landet haver været brugt med böygdens fattige tilhörende tiender med meere, som, jeg meener, ved denne anleedning kunde og burde forbedres. Sagen er denne: Udi hver aarhundrede have altid nogle gange indtruffet haarde og fiskelöse aar, som à gangen, nu længer nu kortere, have vedholdt, hvorimellem have været af middelmaadige og goede aar lange intercalationer,[1] da der af land og vand haver været en tilstrækkelig og undertiden en overflödig velsignelse, som da ibland andet har foraarsaget, at reppens fattige have været saa faae, at der stundum har været ikkun 1 à 2 vanföre, hjelpelöse i somme repper. I hvilket fald de fattigste af bönderne, som aldrig saaleedes havde været tænkt paa i de haarde aar, om de da havde havt slig formue, have opbaaret tienderne. Saa hvor goede aar der have faldet og det i rad, har man dog intet fra dem levnet til dyrtiider, ved hvilken almisselemmernes tal i reppen fra 1, 2 à 3 til halv hundrede og meere kan siden være opsteget, og snart alle indbyggere, som udi de goede aar havde noch og overflödigt, er kommen til at mangle credit, laan og assistence og især madvahrene, som i den paahængende store mængde af hjælpelöse fattige tillige med dyrtiiden har fra dem paa adskillige maade til det yderste udsuet. Og naar de har været saa komne, havede ikke des mindre været nödde til at foröge deres tiender og fattiges underholdningen i forhold med deres mængde over 5 à 6 gange. Hvoraf man da behager, at her, hvor uendelige bedre det havde været og er, at i de goede aar, da en almuemand falder lettere ad udgive 1 daler end 8 sk. og 8 maaltiider end 1 i de haarde, bliver i hvert kirkesogn gjort oplag til at afværge som mueligt, at armod og hunger i sin tiid ej fick saa stor overhaand, og til den ende forvare i böygdecassen.

Men da de enkelte tiender i et sogn, især hvor der er meget publiqve gods og jorder, af hvilke i almindelighed tiender ej blive betalte, sjælden her i Mulesyssel,[2] og væntelige fleere stæder, overgaae 2, 4 à 6 rd., saa seer mand, at deraf endog i de aller beste aar kand ej væntes noget i cassen at indkomme. Og af de ved denne eller andre anordninger derhen destinerede böder, saasom de neppe vil treffe andre end dem, som intet kan miste, og for det meste medgaa i omkostninger, faaer mand vel at

[1] Tímabil inn á milli. / *Indskydelser af tidsrum*.
[2] Norður-Múlasýsla. / *Norður-Múlasyssel*.

see, at saa got som slet intet vil udkomme. Hvorfore jeg kan ej see rettere, end at hvis optbemælte böygdecasser ej skal være ganske tomme og deres indretning fölgelige til ingen hjælp for de trængede i de haarde aaringer, der da maa optænkes nogle fleere og vissere udveje og midler til deres vedmagtholdelse. Og saasom dette saaleedes forudsadte formoedentlige vil finde bifald, saa er hovedsagen tilbage, nemlig at opfinde og bestemme hvorfra og hvorleedes denne cassernes indtægt skal samles, saasom aarene vil neppe blive saa gode, at de fleste jo vil synes, at de burde blive bedre, förend de kunde til denne indretning noget miste.

Min meening og proposition bliver ellers:

a) At som det visseste mærke paa velstand og goede aar er det, naar almuen, foruden det nödvendige, tilhandler sig af kjöbmændene noget af de vahrer, som den ellers nogenleedes og vel maa undvære som tobak, brændevin, silke, klæder, flöjelsbaand, cattuner, flonel, galuner,[1] hesteskoe, kirsej, knapper, knife, læret, plytz, rask, sarger, saxer, snörer, spejle, som og maaske fleere, saa kunde noget paa dem sættes til forhöyelse, saasom 1 f. eller 2 sk. paa hver pund tobak og hver pott brændevin indtil 20 af hver slag og 2 f. paa hver al. silke og klæder indtil 8 al. af hver slag, ½ f. paa hver al. læret indtil 8 al., ¼ f. paa en al. galunerbaand og snörer og saa viidere. Hvilket paa den mig vedkommend havn Wopnefiord,[2] som er en af de ringeste, at jeg formeener at vilde gjöre, naar districtet var i god stand, omtrent 60 rd. til deeling imellem 8 kirkesogner. Hvorover kjöbmanden skulde holde bog og ved aarets ellers handels slutning levere hver præst regning med betaling for sin kirkesogn.

b) At af alt publiqve, ligesom proprietarii jordegods, skal svares fattiges tiender. Item at til böygdecassene henlægges de tiender af det publiqve jordegods, som kongen, bispestolene, kirkerne og præstene skulde have opbaaret, men de hidindtil fra alders tiid ej nydt have.

c) At af hver 1 hndr. i löt, som fiskes over 4 hndr. udi værtiiden,[3] hver hval som opdrev, naar samme var 20 al. eller meere, og af hver halv snes sæle, en fick om aaret over 30, blev noget vist bestemt til de fattige.

d) At udi middelmaadige og gode aar skulle betales af lösegodset fiirefalde tiender, förend der maa tages noget til hjelp af jordegodsets tien-

[1] Þykkir borðar úr silki, ull eða bómull til skreytinga á húsgögn eða fatnað. / *Svære bånd af silke, uld eller bomuld til dekoration på møbler eller tøj.*

[2] Vopnafjarðarhöfn / *Vopnafjörður havn*, N-Múl.

[3] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

der, men ald den anden cassernes indkomst skulde staae fast og ej röres förend effter og med sysselmandens raad i tilfælde af dyrtiid, som da först skal regnes at begynde, da meer end den halve part af indbyggerne i et kirkesogn, som lever mest af landjordens brug og för var i god stand, haver ved aarets haardhed tabt over det halve af sit malkeqvæg. Og i de andre kirkesogne, hvis fornemmste næring er fiskerie for synden og vesten, naar de höyeste fiskelöter i værtiiden er ej over 1 hndr.

e) At af enhver mandsperson, naar den ægteskap indgaar, skal effter personernes fælles formue betales noget til den böygdecassen, hvor vielsen skeer. Nemlig af 100 rd. formue og meere 8 mk., og af mindre indtil 50 rd. 4 mk., og fra 50 til 20 rd. 2 mk. og saa ej viidere.

f) Overskudet af hver aar rævetold[1] ifölge min anmærkning over effterfölgende § 54 med saadan meere, som denne nyttige indretning kan optænkes til forbedring.

§ 3, 4, 5, 6.

Urörte.

§ 7 til 15 inclusive.

Gaaes forbi effter ordre.

§ 16.

Urört.

§ 17.

Foruden hvis forhen paa adskillige stæder er anmærket til forandring udi, hvis denne pargraph indeholder, erindres hermed i særdeeleshed:

At da det befindes meget almindeligt, at folk til störste skade for tiendetagerne hidindtil har for ringe angivet deres lösöre, som de skulde svare tiend af, so skulde præster og reppstjore paa böygdehösttingene ingenlunde lade sig nöye med den blotte angivelse, at en siger, ad han foruden jorden tiender saa og saa mange hundrede i lösegods. Men enhver skal enten skriftlige fremlægge for dem, hvor mange creaturer af hver slag og alder og hvor mange baade og hvad slags fiskereedskab han var ejere af i næste fardag,[2] og i hvad tilstand disse ting vare, hvar fra han intet skal udelucke uden de creaturer, qvilder, fiskereedskab og baade, som han

[1] Refatollur. Sérstakur skattur notaður til að standa straum af kostnaði við eyðingu refa. Einnig nefndur dýratollur. / *Rævetold. Særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet dyretold.*

[2] Fardagar. Fjórir dagar í lok maí/byrjun júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram. / *Skiftedage. Fire dage i slutningen af maj/begyndelsen af juni. Her kunne fæstere skifte gård. Islandsk* fardagar.

kan have laant og betaler leje af, som dog skal opregnes og det saa nöye og sandfærdeligen, som han der strax eller paa næste mandtalsting,[1] om forlanges, vil med eed bekræffte. Hvoreffter reppstjorene skal anslaa lösegodset til hundrede, som forhen brugeligt været haver, hvilke angivelser, naar de ere skriftlige, de som bilager skal lade deres protocol medfölge og deraf som andre deres forretninger sysselmanden inden 1te söndag i advent udtog tilstille.

§ 18.

Her fra maatte undtages, hvad talet angaar, de kongl. betjente, som i henseende til deres Altingsrejser og andre paa embeds vegne i almindelighed trænge til at holde fleere hester, end de har malkeqvilder, af hvilke heste det er ej heller billigt, at de fordoble deres tiender.

§ 19 og 20.

Urörte.

§ 21 til 39 inclusive.

Gaaes forbi effter ordre.

Da jeg ellers i anleedning af haumagazinerne vil hafe erindret, at mig i deres stæd synes meget got om, at der blev i hvert herret sat saaleedes taxt paa höet, at folk derved kunde opmuntres til at beflitte sig som mueligt paa dets avling og meere forraad, end de til deres egen husholdning endelig behövede, at de i fornödne tilfælder, foruden bebrejdelse af ulovlig fordeel og handel, kunde have til andre noget at overlade. Der var og maaske fornödent til at oplive den forfaldne indenlandshandel, at der blev sat taxt paa fleere nödvendigheder, og især at det blev regleret, hvorleedes haakal,[2] samt spæk, reng og tvæsk[3] skal sælges af de hvalfiske, som enten döde opdrives eller roes i land, da jeg er bleven var, at de ere nogle, som have sögt höyere fordeel ved deres udsalg i disse tiider end forhen været haver.

§ 40, 41.

Urörte.

[1] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep.*

[2] Hákarl. / *Haj.*

[3] Rengi (fituríkur sinavefur á kvið hvala) og þvesti (kjötið undir spikinu á baki hvals). / *"Rengi", mellemspæk (fedtholdigt senevæv på hvalens bug) og kræng (kødet under spækket på hvalens ryg).*

§ 42 til 51 inclusive.

Gaaes forbi effter min p. m.

§ 52.

Urört.

§ 53.

Det maatte synes af de farligste følger. Ex. gr. for Nordlandsfolket, at naar de udi forhaabning om at kjöbe fisk, have mist mange dagrejser til Sudurnesene[1] med deres læster,[2] de da enten skal drive hestene löse hjem eller og være underkastede at betale, hvis de andre maaske effter overlagt raad med hinanden maatte finde for got at forlange. Jeg agter derfor best for den almindelige velfærds skyld, og paa det landet skal som allerminst trænge til den fremmede handel. At enhver, som har nogen vahre, som han vil og kan miste, skal være pligtig mod contant betaling i penge eller andre vahrer, som han ligesaa gjærne vil have, at sælge og overlade samme för til sine landsmænd end kjöbmændene effter handelstaxten. Item at ingen kunstner eller handværksmand maa være tilladt at forhöye sin arbeydslön over det, som er sædvanligt i Kiöbenhavn, og allerminst om vi beholder den sædvanlige, gamle priis paa de os tilförte nödvendigheder af kornvahrene og andet.

§ 54.

Som der effter min meening neppe gaar noget aar saa over, at ræven gjör ej landet skade for nogle 100 rd., saa er mod dette onde heel nyttigt at optænkes kunde gode midler, ved de her satte erindres.

At de bönder, som have rævesaxe, ere her alt for faa, saa der ere mange kirkesogne, hvor der ingen findes saadanne, og naar saa er, hvor kan det da hjelpe, at en sammenkalder sine grander,[3] de voxne ræve ved deres huler at ödelægge. Her siges og, at rævetold skal betales effter billig ligning i forhold med böndernes faaremængde, hvoraf følger, at den, som ejer ikkun 1 faar, skal ogsaa noget tillægge, hvilket medförer alt for stort subtilitæt[4] og vanskillighed i regningerne for enfoldige. Det er rævene med deres unger, som skal ödelægges, men ej rævehulene, thi det sidste tjener ej til andet, end at rævene i de bekjændte ödelagte hulers stæd grave sig andre nye, som ej förend effter lang tiid, maaske nogle aar, igjen kand opdages.

Jeg agter tjenligst, at rævetold bliver gjort til en aarlig udgivt til böyg-

[1] Suðurnes, Gull.
[2] Lestir. Áburðarhestar undir klyfjum. / *Række af belæssede pakheste.*
[3] Granna (nágranna). / *Naboer.*
[4] Flækjur, rugling. / *Forvirring, uorden.*

decassen, enten nogle rævehuler i sognet blive reensede eller ikke, effter nogen fastsat ligning af den faaremængde, som enhver kunde have enten udi sin eje eller ansvar. Ex. gr. af mindre end 6, 1 vinter gammel faare og ældre, som een kunde have ejet eller havt i ansvar udi næste fardag, skal intet betales, som hidindtil været haver.

Men af 6 til 20 skulde svares . . . . . 8 sk.
af 20 til 40 16
40 til 60 24
60 til 80 32
80 til 100 40
100 til 120 48

og saa intet videre.

Af disse penge skulde alleene lönnes de rævefangere og skytter, som reense grenene[1] eller rævehulene om foraaret, som for hver fuldreenset hule skulde faa, foruden kosten, 1 rd. croner og dertil noget for sin rejse frem og tilbage, naar de boede længer borte, end de kan rejse i en dag frem og tilbage.

4 mk. i böder for en, som af skjödeslöshed lader ræve opföde sine unger, til de ere af sig selv alle udgangne i hans jordegn, som ikke hörer til afret,[2] anseer jeg for ringe, i henseende til den skade deraf vil flyde. Og den som sligt bevislig angiver fortjener god belönning.

Cap. VI. Om bygsel, bygselbreve og lejlendings rættighæder

General anmærkning over § 1 til 18.

Saavidt Mulesyssel angaar, tör jeg af næste 30 aars erfarenhed forsikre, at jeg denne materie angaaende har ej fundet eller fornummet den mislighed, som kan gjöre de forandringer og avigelser fra de gamle love og forordninger fornödne, som her findes udi dette capitel.

Især formeenes, at her ville faa lejlændinger beqvemme sig til ifölge § 4, at bygsle en jord paa 6 à 8 aar, og langt mindre 20, i henseende til den ulejlighed, dem deraf kan tilflyde. For exempel: Een fattig man bygsler en ham effter hans daværende omstændigheder beqvem gaard eller gaardspart paa 20 aar, og effter benævnte 6 à 8 aar er hans formue og qvæg, maaske og börn, saa formeeret, at han höyligen trænger til et andet platz, som er större, men hans husbond vil ham ikke lösgive, og

[1] Rævegrave. Islandsk *greni*.
[2] Overdrev, græsgang i fjeldet. Islandsk *afréttur*.

hvor ilde er han da faren? Og atter saa kan en formuende man paa ligesaa lang tiid bygsle en stoer gaard, men om nogle aar komme til agters og sættes i de omstændighder, at ham var en dobbelt mindre gaard tjenligere. Ey at tale om, hvad det vil tage lysten fra folk, naar de betages deres frihed at vælge, som altsaa i disse eller andre tilfælde maa ej skee uden nödvendighed. Desuden saa er husbond i mangel af formuende ofte nöd til at bortbygsle sine gaarde til fattige for den halve landskyld og mindre, særdeeles i haarde aaringer, hvoraf ham ville öensynlig en störste skade tilflyde, naar han saa langt aaremaal skulde sig underkaste.

§ 18, 19, 20.

Urörte.

§ 21, 22.

Naar der for exempel ere 6 à 10 usle bondehytter paa en gaard, og ved hver en skal observeres, hvad heller dens bröstfældighed kan være foraarsaget af vanrygt eller tömmerets alder og slet beskaffenhed, som bonden ej bör svare til, synes det at vil blive meere aarsag til kjædsommelige lange trætter end nytte. Hvorfore jeg agter tjenligst, at denne post forbliver ved, hvis været haver i henseende til bönder paa publiqve gods, som selv have sig bygningstömmer forskaffet, og for sine gaarde som de kongel. forpagtere selv og beneficiarii have været ansvarlig, hvilket for samme raisons skyld og for en lighed at opnaa, jeg vil og at skal gjelde om bönder og opsidderne paa jordegods, som proprietarier tilhörer. Dog, at lejlændingene ej paalægges at forskaffe uden vederlag, enten af sin jorddrot eller sin næste formand, meere bygningstömmer end nödvendigt kan eragtes til de annammede huses conservation, men at de faaer betaling for alle slige kjendelige forbedringer samt nye huses opbyggelser, naar jorddrot vil dem beholde, som og i fald han samme har forlangt af nye opsatte, skal og desuden betale for jordarbeydet.

§ 23, 24.

Urörte.

§ 25.

Effter beskaffenheden hier i sysselet ere de smaa gaarde af 6 hndr. i dyrheden og 60 al. landskyld mest begjærlige af bönderne. Endeel i henseende til tiendens og landskyldens ringhed, endeel og i henseende at der paa samme kan over proportion af udgivtene, holdes fleere creaturer end paa de större, af hvilke mange des aarsage ey kan bygsles for fuld landskyld. Hvoraf fölger, at som der paa bemelte smaagaarde og hjalejer[1] til

[1] Afbyggersteder. Islandsk *hjáleigur*.

fuldkommen nytte gemenlig ej kan fordres over 2 kjör og 30 à 40 malkefaar, de da effter denne § skulde være frie for qvilder, da dog deres opsiddere kan bedre taale dem at imodtage end de andre, hvilken post altsaa synes at behöve nöyere overlæg.

§ 26.

Urört.

§ 27, 28.

Man har en stoer föye at gjöre forskjel paa, enten lejeqvæget bestaaer af kjör eller faare. Disse pleje lejlændingene strax at mærke med sit eget fæmærke, de gaar paa visse tiider af aaret uden hyrde tillige med bondens i selvraadighed paa fjælder og heeder, de gjör lige nytte, enten de ere gamle eller unge. Hvorfore her er ingen lejlænding, som forlanger deres fornyelse eller at före dem formedelst alder til deres husbond, i hvor belejligt det kan være, saasom det og vil blive materie til mange möysommelige disputer, om der hver gang et lejemalkefaar döer ved lov og ret, eed og vidner skulde tracteres, om det var skeet af de aarsager lejlændingen bör svare til eller ikke. Men med lejekjör er det alt anderleedes, som landsdrotten her altsaa plejer at opböde,[1] fornye eller annamme, naar de blive gamle eller faaer anden brek, og lejlændingen det forlanger. Hvorved mig og synes best, at det har sit forblivende eller og til at forebygge disputer, at lejen blev nedsat, imod at lejlændingen skulde sig paatage malkeqvildernes fulde ansvar i alle tilfælder.

§ 29.

Her i sysselet bliver tiend af qvilder aldrig krævede af den, som lejer, men den, som eyer de, da den förste betaler fuld leje effter lovens bydende.

§ 30.

Urört.

Cap. VII. Om fiskerie, söedrift og værfolk

§ 1, 2.

Naar dette skal komme almuen til opkomst, maae man forudsætte, at ibland den findes saa formuende, at de kan udreede og bestandig have i stand saa mange baade, som fornödent var, ej alleene i fiskerige aar, som er vel ingen saa stoer sag, men og naar fiskeried nogle aar i rad kan mislinge. Thi befindes det anderleedes, sigter saadan indskrænkelse meer til

[1] Bæta upp. / *Erstatte.*

fiskerietz undertryckelse end udvielse. Da det desuden er en betænkelig sag at indskrænke en drivende mands oeconomie, hvem det er, i en ting, som landetz og især handelens floer og velfærd næsten alleene er i stand til at conservere.

Det var altsaa sikkerst at overlade fiskebaadenes tal, som været haver, til enhvers frivillige stræben. Eller og om der skulde skee indskrænkelse, da at samme gick ej saavidt, og derhos blev almindelige saa for bondestanden som for den gejstlige og verdslige. Det övrige af dette capitel er urört.

Cap. VIII. Om egteskab, brylluper, lystigheder, begravelser

§ 1.

Foruden de her specificerede egenskaber maa de personer, som ej eeneste skal sætte boe, men og indgaa egteskab, endelig eige noget middel, hvoraf de sig med kone og maaske vanföre börn eller forældre, ej eeneste kan föde, men og svare, hvis de bör, til deres jorddrot samt gejstlige, verdslige og fattige det förste aar. Hvilket til samme neppe vil komme paa mindre end 2½ til 3 rd. foruden skatten, som jeg sætter, at de det aar ej betaler. Saasom det desuden i almindelighed maa agtes for et visseste bevis paa ens ubeqvemhed til boeskab og egteskab, endnu meere hvad som hans attester ellers kan melde, naar han, skjönt han ingen sönderlige udgivter har havt, ej har lagt sig noget til beste i de tjenester, han har havt. 1 koe, 6 malkefaar og 2 heste gjeldfrie er det mindste, som mig synes, slige personer kan begynde med, da deres familie nödvendig maa være 3 og som oftes 4 mennisker, naar de sætte boe i oplandet.[1] Men er det ved söen, hvor der falder fiskerie, kunde de nöyes med mindre.

I övrigt er sickerst, at hver gang der var at gjöre om slige fattige personers boeskab og giftermaal, saa og de andres som vel kunde have lit meere formue, men derimod manglede noget paa en eller anden af de förstes her opregnede gode egenskaber. At en saa magtpaaliggende sag som giftemaal ere da ej alleene kom an, som hidindtil skeet er, paa præsternes frie vilje og omdömme, men tillige sysselmandens og reppstjorenes. Saasom det er og rimeligst, at da een præst, som herimod handler, eragtes ved sin overtrædelse at lædere[2] den almindelige velfærd, hans böder som en reparation da maatte tilfalde böygdecassen.

[1] Í uppsveitum, þ.e. byggðum sem liggja inn til landsins, fjarri sjó. / *I landbrugsområderne, der ligger inde i landet væk fra kysten.*

[2] Grafa undan. / *Beskadige.*

§ 2.

Urört.

§ 3.

Fra pebersvenskatten at betale vil jeg og skal være exciperde[1] de ugivte bönder, som ej eje i det mindste 8 hndr. i lösegodz, som de bör svare tiend af, medmindre de ere jordejere. Ratio:[2] At ingen med denne skat, hvilken er at ansee som en mulct, skal tvinges til at paatage sig en byrde, förend han seer, at han kan samme nogenleedes löfte, foruden betlerie og assistence af andre.

§ 4, 5, 6.

Urörte.

§ 7.

Mon icke nok i stæden for 6 à 8 dage at sætte 4 à 5 dage?

§ 8.

At lig staaer i kirkerne i de kolde vinterdage synes uden fare.

§ 9.

Maatte forblive ved forordning af 27. Julji 1772,[3] og præsterne maa ej tilstædes à parte betaling for saadan deres rejser, saasom forordning öyemærke derved kunde forhindres.

§ 10.

Urört.

§ 11.

Kunde gjærne undværes.

Cap. IXm. Om politie, sögsmaal, drift, appell og exsecution

§ 1.

Urört.

§ 2.

Siden der ibland almuen ere effter min anmærkning ved cap. 1, § 5, 6 saa faa skrivkyndige, maatte der bruges ibland mundtlige kald og varsel, dog ej i andre tilfælde end naar klageren ej kan skrive, eller og en kort skrivlig, da sagens anlæggere, förend samme forkyndes, maa have erholt

[1] Undanskildir. / *Undtaget*.

[2] Forsenda. / *Forudsætning*.

[3] Á spássíu / *I marginen*: NB. Denne forordning udkom effter at politieforordningsens project blev forfattet. [Rétt ártal er / *Det korrekte årstal er*: 1771. *Lovsamling for Island* III, s. 719–720 (Forordning anlangende Börns Hjemmedaab, m.vid., 27.7.1771).]

hans de, som sagen skal examinere, en vis stæd til hvilken og en vis dag paa hvilken han skal stævne, for hvilket præsten maatte raade, naar det antages, at han som formand og notarius bivoner forhöret.

§ 3.

Da disse sager kan undertiiden være af stoer vigtighed for sagvolderen, hvilken desuden kan have vidner fraværende, som han vil have afhörte, og fölgelig en lang vej at rejse, saa ansees afftenvarsel for kort i de fleste tilfælder. Og at omend vedkommende ere alle inden reppen, der altsaa ej maa være kortere end 3 dage mellem stævnings forkyndelse og tingdag og ellers 8 dages varsel, naar han er uden sognet end inden sysselet. Men tiiden til lovdags forelæggelse, hvilken mig synes politiesager, som andre vil udfordre, synes mig, kan være længere og kortere effter examinator gotbefindende, aaretz tiid, vejens længde og andre omstændigheder. De mundtlige varselers af hjemling maa skee som i en civilsag, men ellers, naar varselet eller forelæggelsen er af stævningsmændene med en endelig paategning attesteret, og derimod kommer ingen, som paastaaer med sandsynlighed forkyndelsen i dens essentielle at være mangelhaftig, maatte det staa for fulde.

§ 4.

I henseende at sysselmændene om sommerdage tilfalde saa mangfoldige rejser, og at mængden af deres forretninger i den tiid synes alt bleven större, end de kan overkomme, hvorudover de enten ej kan være til stæde eller og, om de end ere til stæde, en eller anden gang ej have lejlighed, formedelst andre uforbigjængelige forretninger, lovformelige at igjennemgaa, paakjende og expedere med vedbörlige nöyagtighed en politiesag, som saavel som andre sager offte kan være af stoer vanskillighed, saa synes mig, at for de sagers skyld, som enten ej forekomme, eller de kan ej overkomme at kjende i, naar de om foraaret rejse igjennem sysselerne for at holde mandtalstingene, skifte stærfboer med meere, maa af sysselmændene i forvejen forlanges til deres afgjörelse en vis tægtedag,[1] som sædvanligt haver været, med 3 à 8 dages varsel, som i næste § er mældt.

Udebliver sagvolderen uden at mælde til retten grundig aarsag til sin udeblivelse med begjæring om lovdag, da, som hans beviser og paastand burde og præsummeres[2] at være under sagens examination ved repp-

[1] Fyrirtökudag. Tiltekinn dagur þegar mál skal tekið fyrir í rétti. / *Dag på hvilken en sag skal behandles i retten.*

[2] Gera ráð fyrir. / *Antages.*

stjorerne indkommet, maa sysselmanden lige fult kjende i sagen, og have til dommens forfatte, om han vil en dag frist. Tiiden til execution maa dommeren selv bestemme effter omstændighederne, hvilke her i landet sjælden kan tillade, at den kan skee inden eller strax efter 3 soelemærker.

§ 5.

Hreppstjore effter min anmærkning ved cap. 1, § 5, 6 kan icke betroes i almindelighed at afsige kjendelse i nogen sag, kan de tillige med præsterne tage i dem forhör, som det sig bör, maa sysselmændene gjöre slutningen.

§ 6.

Icke alleene i politiesager, men og smaa gjeldssager, der icke overgaa 12 lod sölv, item smaa injurie sager, hvor der i böder og reparation for uret og skades tilföyelse ej bliver paastaaet meere, da det ene ligesom det andet tjener til god ordens og justicens befordring, skulde reppstjorene og i sysselmandens forfald eller fraværelse tage prov og ransag, da de böder, som dermed kan hænge til kongen, kunde falde til böygdecassen, af hvilken de igjen skal have deres lön ifölge cap. 1, § 5, 6, saa og 1 sk. for hver ark i den protocol, de skal holde, som à gangen maa ej indrettes mindre end paa 1 bog pappir. Disse protocoller skulle fremvises paa hver aars manntalsting for sysselmanden, som om de findes i en eller anden maade, ej som de bör, men saa ilde medhandlede, at de paa et eller andet stæd ej kan læses, skal dem lade besigte og referere sagen til amtmanden etc.

Befindes sagene saa skjödeslös og ubestemt examinerede, at de enten af sysselmanden maa til nöyere examen hjemvises, eller og at han des aarsage maa sig selv foretage sagen at examinere, skal reppstjorerne for det examen ingen lön bekomme og desuden betale fra 1 à 3 mk. pro persona til böygdecassen. Men befindes der desuden prævarication,[1] egennyttighed, partiskhed og rettens tvang, skal hver, som et af disse overbevises, betale 4 lod sölv til böygdecassen og ligesaa meget til den fornærmede.

§ 7.

Paa det at der i saadanne rettergangssager kunde erholdes den muelige uniformite over og udi alle sysseler, og at disse instruxer skulle tillige forskaffes en höyere anseelse end ellers m.m., saa er höy fornödent, at

[1] Vanræksla. / *Forsømmelse*.

amtmændene gav hver sysselmand dertil et formular, til hvilken de kunde lade nogle af deres sysselmænder en plan opsætte, hvilken formular sysselmændene siden uden amtmændenes samtycke ej skal maa forandre.

§ 8.

Om rettens personer fattes her meget nærmere bestemmende forklaring. Min meening er:

a) At naar et böygde- eller reppstjoretingsvidne blot bliver indstillet til sysselmandens paakjendelse, uden at nogen paa reppstjorenes eller parternes vegne möder, saa kan han alleene afsige kjendelsen. Men möder de, maa han i alle de sager, som repppstjorer have enten befaling eller tilladelse at undersöge, holde retten udi sit hus, eller hvor han kan for sig og vedkommende tillige befinde det belejligt med 2 boefaste gode mænd.

b) Böygdetingsvidnerne maa endelige forfattes af begge reppstjorene tillige med præsten som formand og notarius, da reppstjorene skal siden skiftevis möde til sammes forklaring og forsvar for sysselmandens ret, og har den ene reppstjor forfald eller og er beskæftiget med actionen, bör de udnævne en anden af de vittigste og best skrivkyndige bönder, de kan faa i deres stæd. I almindelighed maatte observeres, ad hvad indfört er, bliver til slutning oplæst for alle vedkommende og enhver især spörges, om det er ej saaleedes passeret, og om parterne har videre at lade tilföre.

§ 9.

Naar alle sysselmænd vare, som de burde være, reedelige og upartiske, vilde jeg snart bifalde, at deres kjendelse og dommer udi de sager, som her opregnes og fleere smaagjelds og injuriesager, ej skulde appelleres. Men da sligt er meer at önske end at formoede, jeg icke heller veed, at der ved herretz- og böygdetingene i Danmark og Norge, ere nogle sager fra indstævninger exciperde, saa finder jeg raadigst, ad herudinden maa forblive ved, hvis været haver, dog med det tillæg og forandring, nemlig:

a) At den, som appellerer, stiller caution for, hvis han er bleven tilkjendt at betale eller gjöre og desuden for sin personlig tilstædeblivelse, i fald ham desuden er nogen corporlig straf tildömt.

b) At denne § i conceptet bliver iagttagen derudi, at i alle sager, som ej angaa ære og livsfængsel, maa bruges civilvarsel, ligesom til hjemtingene i stæden for lovtingsstævninger, som almuen sig til en utaalelig be-

sværing udi de langt bortliggende sysseler hidindtil har maattet hente hos laugmændene, som derfor icke behöve at miste dem derfor tillagte lön, naar sagen ikke var criminel eller politie angaaende.

c) At sysselmænd, som ere inden den landsfjerding, hvor Alting holdes, skulde have 14 dages eller en maaneds varsel effter loven, men de længere fraværende 6 ugers varsel.

§ 10.

Jeg seer ej, hvorfore sysselmændene maa ey bruge deres ordinarie tingprotocoller til saa politie- som andre kjendelser og fornödenheder, deslige kjendelser til övrigheden at fremsende ophæves, naar de maa appelleres. Som straffen bör være tilstræckelig paa den ene side for sysselmændene, naar deres domme vise en kjendelig mangel af god vilje og reedelighed mod deres eed, saa burde dem og paa den anden en tilstræckelig straf paalægges fra 10 til 30 lod sölv, efftersom sysselets fraliggenhed er meere eller mindre, som uden nogen særdeeles og betydelig föye, sysselmændens afsigter paaanke, hvilke böder sysselmændene skulde tildömmes for foraarsagde möye og omkostninger, og kunde citanterne[1] böderne ej betale, skulde dem tildömmes en alvorlig revselse. Alt paa det landet og övrigheden formedelst saadan god justice kunde befries fra alt for stoer mængde af de ufordeelagtige processer.

§ 11.

Urört.

§ 12.

Sysselmandens kjendelser kand ej altiid exeqveres inden eller strax effter 3 soelemærker, tiiden inden hvilken maa altsaa komme an paa dommernes gotbefindende effter omstændighederne. Conf. med anmærkning over foregaaende § 4.

§ 13.

Som det i goede aar kan ofte hænde sig, at der i et sogn er ingen af de boende saa fattig, at han trænger til hjelp af böygdecassen, saa er tjenligst, at reppstjor eller sysselmanden effter omstændighederne udnævner 2 mænd i nærheden, som de finde tjenlige af bönderne til exsecution, udpantninger etc. under vis straf, som for hver exsecution pro persona skal have til douceur 18 sk. af böygdecassen eller den skyldige.

§ 14, 15.

Urörte.

[1] Ákærendurnir. / *Sagsøgerne*.

§ 16.

Hidindtil har man gemeenlig brugt til stævningsmænd 2 af de nærmeste bönder, som man enten dertil godvillig har kundet formaa, eller og dertil have af sysselmændene været beskickede, hvorved mig og synes allerbest, at det fremdeeles forbliver, hvad kald og varsel til hjemtingene angaar. Thi som reppstjore i de vitlövtige repper og kirkesogne ofte kan være 3 à 4 mile og meere fra hinanden boesiddende, saa vil det foraarsage i saa fald den, som stævner, meer end dobbelt ulejlighed at faa dem samlede og stævningen ved dem forkyndt end enten ved sine eller den stævnetz naboer. Men rettens stævninger angaaende, da maatte aldrig dertil bruges goedvillige stævningsmænd, men de som sysselmanden beskickede, at man kunde være sikker og viss om, at de vare ærlige og goede mænd. Eller og, naar han ej var tilstæde, reppstjorene, og især skulde de under stor straf være forbundne de stævninger, som sysselmanden selv angaa, naar det maatte forlanges ifölge stifftamtmandens anordning af 19. Julji 1771[1] for ham at forkynde. At ingen stævning, skrivtlig varsel og forelæggelse skal afhjemles[2] i almindelighed, er i den foregaaende § 3 af mig erindret.

§ 17.

a) Naar creaturer i mangel af andet maa ved pantning udtages, som ofte vil hænde sig hos fattige, saa i henseende at creaturenes og især faarenes rögten og ansvar er besværlig, synes nödvendigt, at indlösningsterminen bliver sat meget kortere, maaske ikkun i 4 dage, naar det udpantede vare creaturer.

b) Naar reppstjore og mantalstinge vare langt borte kunde tillysning til auction paa det udpantede enten skee ved kirke effter prædiken eller og ved en aaben seddel, som skulde bæres om sognet som tingbud.

§ 18.

Urört.

[1] *Alþingisbækur Íslands* XV, s. 268–269 (Stiftamtmanns missive, 19.7.1771).
[2] Staðfesta með eiði. / *Bekræftes ved ed.*

Athugasemdir Thodals stiftamtmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 11.

Bemærkninger fra stiftamtmand Thodal til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127]. Nr. 11.

ÞÍ. Rtk. D3/8–11.
Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777; Númer málsgreina eru tvítekin í frumriti, fyrir miðju í megintexta og á spássíu. Málsgreinanúmerum á spássíu er sleppt í uppskriftinni hér. / *Paragraffernes numre er gentaget i det originale dokument, midt i hovedteksten og i marginen. Paragrafnummeret i marginen er udeladt i denne afskrift.*

Áritun/*påskrift*: 11.

De af hr. stiftamtmand Thodal indsendte anmærkninger til det af hr. amtmand Fielsted[1] forfattede concept til en politie- og landforordning for Island.

Cap. I. Om politieövrighed

Anmærkninger § 1, 2, 3.

Ere alle gode, undtagen at vi synes, at i de smaae repper 2de reppstjore være nok.

§ 4.

Reppstjorene bör udnævnes af sysselmanden, de beqvemmeste som ere at faae i reppen, hvilke bör uveygerlig paatage sig det embede og i eed tages. Det, som staaer i denne § siden, nemlig “nu vil den ikke” etc. til enden, ansees overflödigt og unödvendigt, vide islandske lovs framfærslebalk 9. cap.[2]

[1] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[2] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

§ 5.

Denne articel med fleere derhenhörende, meenes, burde udelukkes, da det ikkuns giver anleedning til trætter og processer, men dog importere meget lidet[1] for repstjorene. Det synes bedre og meere anstændigt at tillægge dem noget andet, som de ikke havde nödigt at tiltrætte sig ved processer. For ex. at enhver bonde efter hans formue og tiendehöyde skulde erlægge til dem 2, 3, 4, 5, f. aarlig, og at de selv blev tiendefrie af sit lösegods.

§ 6.

Er god, dog ved man ikke hvad, der kand være imod, at jo reppstjorer tillige kunde være præstens medhjelpere ifölge forordningen om catechisationen af 29. Maji 1744, 13. art. samt den om huusbesögelser af 27de Maji 1746, 4. art.[2]

§ 7.

Er god.

§ 8.

Det bliver let at anskaffe pengecasser og nögler dertil, naar man först har faaet noget at komme i dem og at kjöbe dem med.

§ 9.

Er god.

§ 10, 11, 12.

Kan ogsaa have sin nytte.

§ 13.

Hvis den herom meldte undersögning angaaer, bör den skee af sysselmanden selv, men ikke af reppstyrerne videre end saa, at de ikke angiver for sysselmand uden det, som de med rette kand vedstaae og siden forsvare.

Cap. II. Om sabatens helligholdelse og kirkeskikke

§ 1, 2, 3, 4.

Ere gode, undtagen hvis angaaer skjærtorsdag og langfredag, som burde helligholdes overalt ligesom andre helligdage, thi ellers vil det proponerede gaae til abys[3] og uorden. Vide desuden Christans 6ti forordning om sabbateris helligholdelse af 29de Maij 1744, art. 1 etc.[4]

[1] Gefur lítið í aðra hönd. / *Indbringer meget lidet*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 521 (Forordning anlangende Catechisationen for Ungdommen i Island, 29.5.1744); s. 568 (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[3] Verða misskilið. / *Misforståelse*.

[4] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-

§ 5, 6, 7, 8.

Synes at være gode i conformite[1] med foranförte forordning. Angaaende præsternes drukkenskab, see forordningen af 3. Julji 1746.[2]

§ 9.

At gabestok opsættes ved enhver kirke og tingstæd er for længe siden anbefalet, vide forordningen om hustugt af 3. Julji 1746.[3] Men at træheste skulde tillige fölge med, er noget, som er baade ubekjendt og unödvendigt her i landet. Det er ellers soldaterstraf udenlands, som ikke beqvemmer sig til bondestanden, altsaa formeenes det burde alle vegne, hvor den udi denne forordning forekommer, aldeeles udslettes.

§ 10.

Denne articel kunde nok passe sig udi de kirkesogne, hvor der ere skytter og skydegevær, dog saaleedes at folk blive först advarede derom, at de ikke före deres hunde med sig til kirken. Men hvor der ingen saadan skytte eller gevær ere, der maatte bruges andre midler for at afværge saadan uskik, saasom nogle böder til fattige af den, som eyer hunden.

§ 11.

Er god og nyttig.

Cap. III. Om börneopdragelse, huustugt og lydighed

§ 1.

Kan være god nok undtagen, hvis træehesten angaaer. At forældrene skulde böde for börnene, som sættes i gabestok 2 mk. med viidere, synes være noget betænkeligt og burdte ikke have sted. At denne articel bliver trykt foran ved ABC kand vel kandskee gaae an, men om det er absolute nödvendigt vil komme an paa andres skjönsomhed.

§ 2.

Er gandske nyttig.

Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744); Kristján VI., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian VI., konge i Danmark og Norge* 1699–1746.

1 Samræmi. / *Overensstemmelse*.

2 Rétt er 3. júní 1746. / *Den rette dato er 3. juni 1746*. *Lovsamling for Island* II, s. 597–598 (Reskript til Biskop Haldor Brynjolfsson over Holum Stift, ang. Forebyggelse af Drukkenskab, 3.6.1746).

3 Rétt er 3. júní 1746. / *Den rette dato er 3. juni 1746*. *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 3.

At eedsformularen sættes til hver skudsmaal, synes ikke at være anstændigt og gjör eeder alt for gemene. Jeg synes, de burde indrettes ligesom för efter enhvers vidende og god samvittighed uden eed.

§ 4.

Kan validere.[1]

§ 5.

Behöver nærmere observation, formeenes, det kunde vel beroe ved forordningen om huustugt af dato 3. Junii 1746.[2]

§ 6.

Kan passere.

§ 7.

Er alt got uden det sidste, som angaaer, at reppstjoren skal mulctere den skyldige. Det bör sysselmanden gjöre.

§ 8.

Kan passere.

§ 9.

Det synes, at tjenestefolkes lön ere i almindelighed for höyt anförte efter landets omstændigheder. 80–90 al. og 6 al. got og skikkeligt tvundet vadmel formeenes at være god lön for en ordinaire vinnemand,[3] omendskjöndt han kand forrette ald ordinaire arbeyde og slaae 4 dagslet[4] om ugen.

§ 10.

Kan ogsaa limiteres efter billighed og omstændigheder.

§ 11.

Ansees billig.

§ 12.

Synes, at uldarbeydet, som en ordinaire tjenestepige kand fyldestgjöre, er for höyt anfört. 4 pd. uld at vinde og spinde om vinteren bliver vel alt, hvad hun kan gjöre.

§ 13.

Er billig.

[1] Halda gildi. / *Have gyldighed.*

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[3] Vinnumaður. / *Tjenestekarl.*

[4] Dagslátta. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Dagsslæt. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne.*

§ 14.

Synes ikke ubillig.

§ 15.

Er billig.

§ 16.

Det kan ikke altid være hosbondens leylighed at kalde folk til at besigte den mad, hand giver siner folk. Det beste og sikkerste beviis er, at tjenestefolkene ikke seer mavre ud. Der bör og tillige eftersees, at de nyder den mad selv, som dem gives, og ikke giver den bort eller sælger til anden.

§ 17.

Er billig.

§ 18.

Er billig.

§ 19.

Er god.

§ 20.

I lige maade.

§ 21.

Er gandske billig.

§ 22.

I lige maade.

§ 23.

Tjenestefolkes opsigelsestid burde ikke være seenere end til Mortensmesse.[1] For resten er denne articel god og billig.

§ 24.

Denne articel bör confereres med forordningen om huustugt af dato 3. Junji 1746, 12, 13. art.[2] Ikke reppstyr, men sysselmand, bör kjende paa de udi denne articel ommeldte aarsager.

§ 25.

Straffe udi denne articel synes at være meget haard, som burde limiteres.

§ 26.

Kand være passelig efter omstændighederne, som altiid bör observeres.

§ 27.

Herved bör confereres huustugtsforordningen af 3de Junji 1746, 25. art.[3]

[1] Marteinsmessa: 11. nóvember. / *Mortensdag: 11. november*.
[2] *Lovsamling for Island* II, s. 612–613 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 615 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 28, 29.

Ere antagelige og lovlige, conf. islandske lovs kjöbebalk 25. cap.[1]

§ 30.

Kand vel passere.

§ 31.

Straffen, som denne articel dicterer, bör modereres som alt for haard og usædvanlig.

Cap. IV. Om betlere, lösgjængere, huusmænd, kjöbemænd og deslige

§ 1.

Approberes.

§ 2.

I lige maade, undtagen at i stæden for 10 lod sættes 5 lod.

§ 3.

Förend den fattige kand vente at faae rættighed til nogen repp, bör undersöges af sysselmand og de reppstyrer, hvor hand opholder sig, om hand ikke har nogen saadanne slægtninger, som har formue til at underholde den fattige, enten en eller fleere samtligen. I vidrigt fald[2] formeene vi mest sikkert, at enhver bliver underholdt af den repp, hvor hand er födt, hvorved og mange disputer kand forebygges.

§ 4.

Det er alleene rige folk, som ere i stand til at böde 60 lod sölv. Böderne burde altsaa regleres efter de skyldiges formue, men de som ikke have at betale med, lide paa kroppen, conf. islandsk lov, framfærslebalk 7. cap.[3]

§ 5.

Approberes.

§ 6.

I lige maade. Conf. framfærslebalk 7. cap.

§ 7.

Approberes.

§ 8.

I lige maade.

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 222–223.

[2] Að öðrum kosti. / *I modsat fald.*

[3] Framfærslubálkur Jónsbókar. / *Forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 144–145.

§ 9.

Approberes, undtagen hvis derved kunde være at erindre i henseende til den 3. art. om födereppen.

§ 10.

Er antagelig, vide framfærslebalk 1. cap.[1] Item forordningen.

§ 11.

Approberes, undtagen at straffen kunde noget modereres for sysselmanden fra 60 til 30 lod.

§ 12.

Approberes, conf. Christians 6te forordning om huustugt af 3de Junji 1746, 11. art.[2]

§ 13.

Approberes, vide bemeldte anordning.

§ 14.

Approberes. De lösemænd[3] overhoved ansees meere at være publico til besvær end lettelse, i den stand og omstændigheder, som de nu ere. De bör derfor ansees som de, der ikke vil ernære sig paa en ærlig og lovlig maade. Vide huustugtsforordningen af 3. Junji 1746, 15. art.[4]

§ 15.

Approberes.

§ 16.

Approberes.

§ 17.

I lige maade.

§ 18.

Kand ogsaa passere, undtagen den sidste clausul angaaende sysselmændenes böder, som synes være alt for strænge.

§ 19.

Kand vel antages.

§ 20.

Approberes.

§ 21.

Approberes.

[1] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 141–142.
[2] *Lovsamling for Island* II, s. 611–612 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[3] Lausamenn. / *Løsarbejdere*.
[4] *Lovsamling for Island* II, s. 613 (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

§ 22.

Er billig.

§ 23.

Approberes.

§ 24.

Kjöbemænd[1] faaer lön, ligesom de arbeyder til, dog aldrig höyere end 1 rd. kroner om ugen, naar de kan vel opslaae i tunene de 6 saakaldede dagslet om ugen. Slaaer hand 4 saadanne, faaer hand 4 mk. croner. Slaaer hand mindre, faaer hand ogsaa derefter foruden andet, som denne articel indeholder.

§ 26.

Befindes nogen kjöbemand at tage meer end, som för er mældt i den 24. art., skal hand have forbrudt det, hand haver taget derovers, til böygdecassen, etc. Vide anmærkning over den 24. art.

Cap. V. Om adskilligt, som bönder og boende folk i almindelighed angaar

§ 1, 2.

Synes at være til overflöd for det förste.

§ 3, 4.

Ere gode.

§ 5, 6.

Synes unyttige.

§ 7, 8, 9.

Ere alle nyttige og nödvendige.

§ 10.

Er god nok, undtagen hvad træehesten angaaer.

§ 11, 12, 13, 14.

Ere alle gode.

§ 15.

Herom har vi en almindelig taxt ved enhver færgestæd.

§ 16.

Er grundet paa forordningen af 29. Maij 1744, 24. art.[2]

[1] Kaupamenn. Menn í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemænd. Mænd i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamenn.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 517 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

§ 17.

Synes unödvendig, da alt saadan kand skee paa mandtalstingene[1] om foraaret. Herved maae forstaaes de sædvanlige reppstjoreting, som holdes om efterhösten om böndernes tiende og andre reppens sager.

§ 18.

Burde komme an paa enhver böygdelavs beskaffenhed under sysselmandens og reppstyrernes opsyn og inspection.

§ 19.

Approberes.

§ 20.

Er ogsaa god.

§ 21 til 39.

Angaaende höemagazinets stiftelse udi hver sogn ansees at være ugjörligt og impracticabel[2] her i landet, altsaa ikke til nogen nytte at indföre saadan udi en politieanordning.

§ 40.

Det er meget vel, at der bliver af repstyrene efterseet og paapasset, at fattige folk ikke setter meere paa höe[3] til vinteren af foederqvæg, nemlig kjör, stude, kalve, end som de seer, at de har höe nok til om efterhösten, og burde de straffes, som ikke adlyder reppstyrernes foranstaltning, i saa fald efter omstændighederne. Men hvis heste og faar angaaer, som ikke pleyer almindelig at gives höe om vinteren, kand ikke nogen vis regel settes for, da saadan vil regleres efter enhver böygdelavs ordinaire omstændigheder, og kand altsaa ikke nogen vis anordning gjöres overalt i saa fald.

§ 41.

Kan være indbefattet i den næstforegaaende.

§ 42.

Er god og nyttig.

[1] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

[2] Óframkvæmanlegt. / *Ugennemførlig*.

[3] Setja á hey. Ákveða hvað ráðlegt sé að láta lifa af skepnum miðað við heybirgðir að hausti. / *Sætte på hø. Beslutte, hvor mange kreaturer, det er tilrådeligt at lade leve vinteren over sammenlignet med høstudbyttet om efteråret*.

§ 43.

Burde ankomme paa sysselmandens og reppstyrernes nöyagtig foranstaltning efter enhver bondes omstændigheder, da sysselmanden burde aarlig indberette til amtmanden, hvor vidt med saadanne gjerder udi hans syssel var avanceret,[1] men imidlertiid mulctere dem eller straffe, som befandtes overhörige i saa fald.

§ 44 til 51.

Hænge alle af den 43, da den articel kand indbefatte sig i alle de andre, ellers bör den 51. art. gaae ud, som alt for vidt extenderet.

§ 52.

Maae nöye observeres, da det vil gjöre confusion, men ingen nytte for publicum, at forandre den ældgamle landsvisregning.[2] Det misbrug, som allereede har indsneget sig, vilde derved blive bekræftet, og almindelig til byrde for leylændingen at betale 5 rd. i stæden for 4 rd. specie.

§ 53.

Kand nok passere, dog med restriction at der ikke bliver aager udaf. Vide forordningen om tobaks- og brendeviinsaager af dato 3. Junji 1746, item om prangen paa meel pp. af 14. Martji 1758.[3]

§ 54, 55.

Ere begge gode.

Cap. VI. Om bygsel, bygselbreve og lejlændings rettigheder

§ 1.

At give bygselbreve[4] ud for enhver hjaleye[5] eller til enhver hjaleyebonde, synes at ville være alt for vitlöftig. Dog maae saadan ankomme paa omstændighederne, vide forordning 15. Maij 1705.[6] At hjaleyemænd fick

[1] Langt komið. / *Haft fremgang*.

[2] Landaurareikningur. Landaurar. Gjaldgengar vörur á föstu verði sem ákveðið var af yfirvöldum. / *Landøreregning. Landøre. Naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne*.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 598–599 (Reskript til Biskoppen paa Holum, Haldor Brynjolfsson, ang. Forebyggelse af Forprang med Tobak og Brændevin, 3.6.1746); III, s. 297–299 (Reskript til Amtmand Magnus Gislason, ang. Forbud mod Prang, 14.3.1758).

[4] Byggingarbréf. / *Fæstebreve*.

[5] Afbyggersted. Islandsk *hjáleiga*.

[6] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624 (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

bygselbreve vilde være nöttigt. Det kommer overeens med forordning af 9. Octbr. 1750 for Norge.[1]

§ 3.

At bygselbreve skulde oplæses til tinge, synes unödvendigt. Denne articel kommer overeens med ovenmeldte forordning og kunde ligeledes være nöttig.

§ 4.

At der ikke kunde gives bygselbreve paa kortere tiid end paa 20 aar, er forskjelligt fra andre love. Men at en hoesbond ikke maatte uden lovlig aarsag udbygge sin leylænding af jorden, er gandske got.

§ 5, 6, 7.

Ere gode.

§ 8.

Man anseer, at sysselmandens dom i saadan begivenhed burde være inappellabel, da ellers den bortdömte bonde kunde sidde fast i 2 à 3 aar, imedens den sag blev stævnet ret fra ret, hvilket kand blive til stor skade, baade for jorden og alle vedkomende.

§ 9, 10.

Ere begge gode.

§ 11.

Ligesaa, uden at böderne kunde ansees for höyt satte. Det synes, de burde være arbitrair[2] efter omstændighederne.

§ 12.

Er god.

§ 13, 14, 15.

Vil give adskillige omstændigheder, synes derfor at være unödvendige.

§ 16.

Er god og nyttig.

§ 17.

Denne articel synes at være noget haard imod jorddrotten, dog vil saadan ankomme paa omstændighederne, som maae undersöges.

§ 18, 19, 20, 21, 22.

Ere gode.

[1] *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*. IV. Deel, s. 193–194 (Fr. hvorefter Odels-Bønderne i Norge bør meddele deres Huusmænd Fæste- eller Bygsel-Sedler paa deres Huse eller Jorder, 9.10.1750).

[2] Byggt á mati. / *Skønsmæssige*.

§ 23, 24.

Ligesaa.

§ 25.

Denne articel vil foraarsage confusion i al matricel over heele landet og tillige föde af sig adskillige disputer, burde altsaa udelukkes.

§ 26.

Denne articel er god nok i overensstemmelse med antegnelsen over den foregaaende.

§ 27.

Er god og lovlig, vide islandske lovs kjöbebalk 15., 16. cap.[1]

§ 28, 29.

Ere gode.

§ 30.

Ansees billig.

Cap. VII. Om fiskerie, söedrift og værfolk

§ 1, 2.

Mand kand ikke begribe, hvorfor de kongelige betjente skal misundes at benytte sig af fiskeriet, saa got som de beste veed og kand paa lovlig maade, uden andres fornærmelse ligesom andre folk i landet, da de fleeste af betjenterne ere dog trængende og meget lidet aflagde,[2] hvilkes vilkaar ere slettere end mange gode bönders. Altsaa synes disse articler burdte udelades.

§ 3.

Er god nok.

§ 4, 5, 6, 7.

Det synes, at disse articler indeholde kuns unödvendige forandringer. Mand formeener, alt saadant bör overlades enhvers villje og velbehag i henseende til baadenes störrelse ligesom för, men de saakaldede skibsleyer burdte forandres til en lött.

§ 8.

Kand være god nok, men vil dog komme an paa omstændighederne.

§ 9.

Er god.

[1] Kaupabálkur Jónsbókar. / *Købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219.

[2] Launaðir. / *Lønnet.*

§ 10.

Ansees at före större difficulteter[1] med sig og burdte altsaa udelades.

§ 11.

Synes billige.

§ 12, 13, 14, 15, 16.

Synes at kunde vel være antagelige, undtagen hvis træehesten angaar i den 16. art.

§ 17, 18, 19, 20.

Kand ogsaa være nyttige.

§ 21, 22.

Ere gode.

Cap. VIII. Om ægteskab, brylluper, lystigheder, begravelser

§ 1, 2.

Ere nyttige. Vide forordning om ægteskabssager af 3de Junji 1746.[2]

§ 3.

Denne saakaldede pebersvendsskat har ingen grund i loven viidere end efter enhvers formue, ifölge den islandske lovs kongstegnskilde 1. cap.[3] Altsaa burde denne articel reent udelades.

§ 4.

Kand være nyttig, men burde dog komme an paa enhvers omstændigheder.

§ 5.

Denne articel, som skadelig for mange enker, burdte udelades.

§ 6, 7, 8.

Kand vel passere.

§ 9.

Kand ogsaa være nyttig.

§ 10.

Denne articel synes unödvendig.

§ 11.

Forbliver ved kirkeritualen[4] og praxin, som ikke er mindre anstödeligt

[1] Erfiðleika. / *Besvær*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 600–605 (Anordning om et og andet i Ægteskabs Sager og mod Lösagtighed m. v. paa Island, 3.6.1746).

[3] Konungsþegnskylda Jónsbókar. / *Kongstegnskyld. Lovafsnit om skatter til kongen i den gamle lovbog, Jónsbók. Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 97–98.

[4] *Lovsamling for Island* I, s. 442–457 (Danmarks og Norges Kirke-Ritual, 25.7.1685).

end den imodsadte gjordte forandring, da sagen ellers i sig selv synes at være indifferent.

Cap. IX. Om politie, sögsmaal, drift, appell og execution

§ 1.

Er god.

§ 2 indtil den 15de.

I stæden for alle desse articler formeenes, at en eeneste articel kunde være nok, ongefer af saadant indhold: "Alle politiesager ligesom de civile, skal söges for sysselmanden med aftens varsel, som derudi strax dömmer enten til böder eller gabestok, efter sagens beskaffenhed og lovens tilhold, hvorpaa execution skal skee under 3de solemærker, dog maae ingen appell gjelde for ringere end 4 lod sölvs böder. Ellers hvis böderne overgaae 2 rd., kand sagen indstævnes for laugtingsretten."

§ 16, 17, 18.

Ere billige.

Stytt og breytt gerð af athugasemdum Magnúsar Ólafssonar varalögmanns við uppkast að landsagatilskipun [án dags. 1776/1777. I. J. N° 127.] Nr. 12.

Kort og ændret version af vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger til udkast til en politi- og landforordning [uden dato 1776/1777. I. J. N° 127.] Nr. 12.

ÞÍ. Rtk. D3/8–12.

Innskráð/*indskrevet* 16.9.1777; Eftirfarandi greinargerð er stytt og breytt gerð af athugasemdum Magnúsar Ólafssonar varalögmanns við landsagatilskipunina nr. 3 hér að framan, s. 413–466. / *Nedenstående redegørelse er en kort og ændret version af vicelovmand Magnús Ólafssons bemærkninger til politiforordningen nr. 3 ovenfor, s. 413–466.*

Áritun/*påskrift*: N° 12.

ANMÆRKNINGER OVER UDKASTET TIL LAND- OG POLITIEFORORDNINGEN FOR ISLAND

CAPUT. 1MUM

§ 2.

Bör reppstjor, foruden de her anförte reqvisita,[1] være væderhæftig.

§ 3.

Sættes til: "Eller gjöres dertil af andre aarsager ubeqvem."

§ 4.

I steden for det heele boe er det straf nok for den, som ikke tör i begyndelsen paatage sig at være reppstjor, at miste den halve, som dog ikke exseqveres uden foregaaende process og dom.

§ 5.

Reppstjor oppebær 8 sk., NB. ikke uden i tvistige sager, af den tabende etc. Saafremt alle helligdagsbröder, som för have tilhört fattige præsteenker, skal herefter tilhöre reppstjore og böygdecassen, eller og de skal, efter nestfölgende 2de capitels 2de articul, reduceres fra 4re til 2 mk. Og reppstjor deraf for indkrævelsen nyde det halve, saa maa de fattige enker, som herved nu nyde saa nödvendig understöttelse, faae samme anden stæds fra. Sabbatsforordningen af 29. Maj 1744[2] gjör forskjel paa virkelig helligdagsbröde og hellige dages forsömmelse. I förste fald tilhöre strafböderne fattige præsteenker i hærredet, i sidste andre fattige enker i sognet. Disse kunde da reduceres og tilkomme herefter reppstjore og böygdecassen, men hine ydes efter bemelte forordning.

§ 6.

Præsten bör med provstens samtykke, saavel herefter som hidindtil, antage medhjælpere.

§ 10.

En skjödeslös reppstjor bör, uden de her anförte böder, straffes efter omstændighederne.

§ 12.

Her er straffen alt for lemfældig, thi sysselmanden burde i slige og andre tilfælde altid böde dobbelt imod reppstjor.

[1] Skilyrði. / *Betingelse*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518 (Forordning om Sabbathens og andre Hellige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

§ 13.

Sysselmand er ey pligtig at rejse fra sit hjem for at afsige kjendelser i politiesager. NB. hvor sagens beskaffenhed sligt ikke udkræver.

CAPUT. 2DUM

§ 2.

Straffen for at vanhellige sabbaten burde snarere forhöyes end forringes, besönderlig naar overtrædelsen skeer af modvillighed eller foragt. Bönderne burde som tilforn böde derfore 4re mk., men embædsmænd dobbelt.

§ 3.

De fattiges andeel af helligdagsfangst har altid været ⅛ deel i Iisland. Kunde derfore staae ved samme.

§ 4.

Skjærtorsdag og langfredag burde efter forordningen af 29. Maj 1744 helligholdes over heele landet.

§ 7.

Naar reppstjor ikke er til stede ved kirken, burde præst og medhjelpere drage omsorg for de skyldiges afstraffelse. Og i mangel af fattige bönder, hvis pligt det egentlig er at sætte den strafskyldige i gabestokken, burde enhver af de andre, som præst og medhjelpere udnævne, dertil være behjelpelige, hvis de ikke vilde være samme straf underkastede. Naar hellige dages bröde straffes, som för, forhöyes derefter böderne i denne articul.

§ 9.

At dömme en skikkelig embedsmand (den förste gang hand overvældes af drik, og det maaskee imod sin villje), uden al skaansel strax fra sit embede, er for haardt.

§ 10.

Træeheste og gabestokke maa være stærke og forsvarlig opsatte, hvo samme nedbryder, burde til tinge miste sin hud. Træheste burde og staae ved annex kirkegaarde.

§ 11.

Repstjor, som udpantningen skal besörge, burde i dette tilfælde ikke gjöre det for intet, da hand her intet oppebær af böderne.

CAPUT. 3TIUM

§ 1.

Medhjelpere bör tillige med præst og repstjor have den fornödne tilsyn med börnenes opdragelse, og præsten desuden ej alleene i de ringe, men og i de fornemme folkes huuse. Naar forældre forsömme at andrage for repstjor vanartige börns ulydighed etc., maa sysselmand og repstjor ej alleeneste have fuldkommen magt, men og være pligtige til saasnart etc. at indfinde sig hos de forsömmelige forældre. At sætte alt for unge mennisker i gabestok nytter ikke, anden straf kunde være tjenligere for dem. Her maa vissere determineres:

1° Om forældre skal betale 2 mk. for hvert af deres börn förste gang, de sættes i gabestok, eller og det skal kun skee een gang for det förste barn.

2do Naar barnet först sættes, efter at det er kommen ud af forældrenes formynderskab, om forældrene da ogsaa bör betale disse strafböder.

3tio Naar forældrenes slette education[1] er aarsagen til börnenes vanartighed, om forældrene da bör i slige tilfælde betale noget meere eller mulcteres höyere 2den og 3die gang, nemlig saa længe barnet staaer under deres opsigt og formynderskab.

§ 3.

Skulde denne clausul "saa sandt hjelpe mig Gud" etc., indföres i alle de skudsmaale og attester, som herefter udgives, vilde eeder blive alt for gemeene, og det maatte befrygtes, at Guds allerhelligste navn derved alt for ofte blev misbrugt og vanhelliget. Her gjör concepisten[2] heller ingen forskjel imellem den, der har fidem publicam[3] og i slige tilfælde een gang for alle har aflagt eed, og den gemeene mand. Ellers kunde i steden for eeden staae under hvert skudsmaal: "Dette mit vidnesbyrd vil jeg med eed bekræfte naar forlanges." Skulde siden skudsmaalet befindes falsk eller tvilsömt, og udgiveren, som for slig attest blev tiltalt, vægre sig dets sandhed med eedsafleggelse at bekræfte, hand da blev anseet for en offentlig lögnere og stoed ikke meere til troende.

Hvad, der viidere bör staae i en lovskikket attest, burde her bestemmes, og den, som antoeg nogen uden saadan lovlig attest i tjeniste, burde straffes efter de i landet vedtagne love, nemlig saa meget som een tjenis-

[1] Uppeldi. / *Opdragelse*.
[2] Höfundurinn. / *Forfatteren*.
[3] Traust hins opinbera. / *Offentlighedens tillid*.

tetyendes lön belöber sig almindelig for 1 aar til böygdecassen, og hvis tjenistetyendet hörte en anden hosbond til, da burde slige böder tilhöre ham alleene.

§ 4.

Saafremt tjenestefolkes misgjerninger eller forbrydelser ikke skee med hosbondens raad, minde eller villje, bör hand ikke svare til samme.

§ 5.

Herved maa observeres:

1° Myndige og voxne tjenere og tjenestepiger bör ikke pidskes af hosbonde med vand[1] eller riis.

2do Her burde gjöres forskjel paa virkelig at slaae og at true med slag. Förste gang synes straffen i begge tilfælde temmelig haard, saa og dette at sysselmanden uden appell paalegger de böder og straffe, hvorved eens velfært samt ærlige navn og rygte blive læderede.

3tio Confirmerede börn, 14 til 15 aar gamle, kand her vidne.

4to Hvorfore skal hosbonde og madmoder, naar nogen af dem bliver slagen anden gang af sine tjenestefolk, oppebære mindre straffböder end förste gang?

§ 7.

I Iisland omskifter mand ikke tjeneste uden een gang hvert aar, ellers vil denne articul give anledning til, at saasnart en retskaffen hosbonde bruger efter denne politieforordning den myndighed og opsigt, ham med rette tilkommer over sine tjenere, vil formodentlig ingen tjene de strenge huusfædre, men alle söge hellere at tjene de lemfældigere. For nu at forekomme den ulejlighed sligt vilde foraarsage, synes ikke utjenligt at forlænge omvexlingstiden til hvert andet aar, saafremt hosbonden selv vil beholde tjenestetyenden. De tjenestefolk, som ikke vil taale en retmessig huusdisciplin og af ingen anden aarsag opsiger tjenesten, bör repstjoren standse og lade forblive i samme plads. Tjenestetyendes omvexling mellem 2de husbönder, bör ikke paa andre steder tillades, end hvor de boe hinanden saa nær, at ombyttelsen kan skee hver uge.

§ 8.

En duelig tjenestekarl kan gjerne afslaae 5 eyersveller[2] om ugen. Den

[1] Vöndur, þ.e. með hrísvendi. / *Vånd, dvs. risknippe*.

[2] Eyrisvöllur. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. / *Eyrisvöllur. Gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk* eyrisvöllur.

burde og forsvarlig kunde forrette al landtjeneste efter gammel skik og boemandsregler[1] samt roe til söes. NB. hvor sligt behövedes.

§ 9.

Efter denne articul koster en tjenestekarl hosbonden hvert aar hen imod 24 rd., som hand dog fornemmelig og alleene maa holde den korte sommertiid for höeaulingens skyld, som kun vedvarer i 12 uger. Og naar bonden vil den korte tiid holde en kjöbemand[2] i hands sted, koster samme efter fölgende capitels 24. articul 8 rd. i croner og efter en anden lov, der kaldes Bessesteds samtykke,[3] 6 rd. in specie. Den övrige tiid af aaret kunde bonden selv magelig forrette det arbejde, tjenestekarlen gjör, som hand da maa underholde for intet. Hvorfore og nu om stunder alle forstandige bönder holde kjöbemænd i höeslætten, og hvis noget arbejde ved gaarden forefalder, der i en hast maa afgjöres, leje de dertil arbejdere à parte.

Viidere i forrige tider, da landvæsenet var i ulige bedre tilstand end nu, og næsten enhver arbejdskarl viidste at svare det ham i loven foreskrevne arbejde, bleve de bædste tjenestekarle aflagte med 2 rd. specie, men nu ere de tjenestekarle, som (undtagen nogle faa og det i særskilte poster) forstaae at gjöre forsvarligt arbejde, rare. Ja, de fleeste gjöre det heel slett og svare dog ikke det halve imod det i forrige tider foreskrevne. Saa er det ej billigt, at hand nyder höyere lön nu end för, helst efter som landets fattigdom er uliige större nu end da, og ingen hosbond kand uden stoer tab holde tjenestefolk.

§ 10.

En arbejdskarl, som kand gjöre af nytt eller og reparere bondens boehave, har derved i mange maader bedre og mageligere end en anden slett og rett. Derfore kand den förste nöyes med 1 slette daler meere lön end den sidste.

[1] Búmannsreglur. Vísar til Búalaga. Safn gamalla reglna, einkum um verðlag, mælieiningar og hvers konar venjur í viðskiptum og landbúnaði. / *Bosiddende mands regler. Henviser til Búalög. Samling af gamle regler, især om prisniveau, måleenheder og alle slags sædvaner i handel og landbrug*. Sjá/*Se*: *Búalög eður verðlag fornt og nýtt á flestum þeim hlutum, sem seljast og kaupast á Íslandi*. Hrappsey 1775.

[2] Kaupamaður. Maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin. / *Købemand. Mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk* kaupamaður.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 428–437 (Anordning om Adskilligt Politivæsenet m. v. vedkommende. Bessastad 2.4.1685).

§ 11.

Tjenestekarl bör ikke eye andre hæste end dem, hand kand bortleye til boesiddende folk.

§ 12.

En duelig tjenestepige kand gjerne samle höe efter 3 slige höeslættsmænd, som den 8de articul ommælder.

§ 15.

Den sidste clausul vil give anledning til uendelige disputer og vil gjöre den ved artiklen intenderede reformation til intet.

§ 16.

Tjenestekarl eller -pige maa ikke understaae sig at begjere af sine hosbond eller madmoder kammer eller sengested for sig alleene, men skal sove hos de af deres medtjenere, hosbond eller madmoder finder for gott selv at befale. Hvo herimod gjör (uden gyldig aarsag) straffes efter næstforegaaende 16. art.

§ 17.

Hvad her gjelder om tjenestefolk, gjelder og om alle de andre, som bonden skal föde.

§ 18.

Her burde staae: "Maa til ingen för sælge end sin hosbond". Ellers er ubilligt at forbyde en sparsom tjenere, der forsvarlig gjör sit arbejde, at sælge det hand levner og ikke selv behöver af smör, fisk etc.

§ 19.

Her kand tilsættes: "Og bör desuden staae til rette", for alt det forsömte arbejde.

§ 20.

Naar tjenestefolk formedelst drukkenskab tilföyer sin hosbond större skade, end den her i artiklen determinerede mulct tilstrekker, saa burde de i det mindste altid erstatte sin hosbonde den foraarsagede skade.

§ 21.

Tjenestefolk, som sælge sine, NB. umistelige hverdagsklæder, burde betale deres halve værdie til böygdecassen og hosbonden den deraf foraarsagede skade. Men sælger hand fiskereedskab etc., bör den det kjöbte, samme igjen uden vederlag erstatte og betale igjelden[1] etc. Hvad som helst tjenestetyende til oppasning, brug eller forvaring betroes af hos-

[1] Ígjald. Skaðabætur sem nema andvirði þess stolna. / *Erstatning, de stjålne tings fulde værdi.*

bond eller madmoder, og det brekkes eller bortkommer af vanrögte, misbrug og vanvare, burde den tjenende igjen erstatte eller betale dets fulde værdie. Ligeleedes al den skade hosbonden i andre tilfælde tilföyes ved de tjenendes forsömmelse eller uagtsomhed. Men skeer det af sviig, skjödeslöshed eller dovenskab, burde det desuden straffes efter befindende omstændigheder.

§ 22.

Hvo, der gjör imod denne articul, burde straffes som for utroeskab eller tyverie efter omstændighederne. Ingen hosbond eller madmoder burde være tilladt at eftergive sine börn og tjenestefolk for at gjöre vane deraf visse dage eller tider af aaret (ex. gr. lövesdagsaften om vinteren, sögnedagene imellem juul og hellig tre kongers etc.) for at forrette sit eget og ikke hosbondens arbejde. Ligeleedes den gamle skik, som paa visse steder endnu vedvarer og holdes for hosböndernes pligt, at give sine folk de saakaldede sommer- eller nytaarsgaver, skulde aldeeles være forbudt og afskaffet. Hvo herimod gjorde betalede gavens værdie til böygdecassen. Dog maatte ingen hosbond eller madmoder formeenes i begge tilfælde, ved givne lejligheder at betænke de af deres folk, som sig med særdeeles fliid eller troeskab fremfor de andre udmærke, dog uden at gjöre deraf aarlig fastsatt skik eller vane.

§ 23.

De af tjenestetyende, som vil fæste jord, optage ödegaarde etc., maa för opsigelsesterminen være betænkte derpaa. Altsaa er den exception, mand i saa fald kand gjöre, af liden nytte.

§ 24.

Dog skal det barn, fostersön eller [foster]datter være pligtige at tjene hos deres rette forældre eller fosterforældre, naar de fremför andre deres tjeneste behöve og de derom i tide advares.

§ 26.

De gamle iislandske love, fornemmelig Graagaasen,[1] straffe med 3de marker (det er 6 croners böder) den, som tager an i tjeneste en anden mands virkelige tjenestefolk. Men de nyere retteböder[2] med tjenestetyendes eet aars lön. Desuden vil dobbelt arbejdssinkelse, fornemmelig om sommerdage, belöbe sig til meere end den af concepisten her bestemte 4 sk.

[1] Grágás. Lagasafn frá þjóðveldistímanum. / *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid.*

[2] Réttarbætur, lagaviðaukar eða lagabreytingar konungs. / *Ændringer af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk* réttarbætur.

§ 28.

Her maa gjöres forskjel paa, om tjenestetyendet strax besinder sig og lader sin tiltænkte hosbonde det viide, eller og den bliver med alt reent borte. I förste fald, naar hosbonden det ellers vil eftergive, kand de af concepisten efter Danske lov her satte böder være tilstrekkelige, ellers ikke. I sidste tilfælde burde sligt straffes efter Graagaasen med 3de marker, eller 4re rd.

§ 29.

Foruden 4de parten af eet aars lön bör hosbonden skaffe tjeneren en anden antagelig plads, nemlig naar den opsiges uden gyldige aarsager. Men vil hosbonden först til rette fahrdag[1] ikke imodtage den fæstede tjenestetyende uden at lade samme det i forvejen viide, burde hand tilfulde erstatte den sin lön og kostpenge, hvis den ikke kan faae tjeneste andensteds. Tjenestetyenden, som lygerviis[2] forholder sig imod hosbonden, erstatte ham al deraf foraarsaget skade.

§ 30.

Naar forsömmelse befindes hos reppstjor eller sysselmand, bör de hver for sig uden andre böder erstatte tjenerens eet aars lön. De bör og have vaaget öye med, at de meere formuende hverken fæste eller holde fleere i sin tjeneste, end de nödvændig behöve og til alle aarets tiider kan forsyne dem med det arbejde, som dem selv og statens bædste kan være umisteligt, at ikke de mindre formuende skal mangle etc.

§ 31.

Naar den undergivne viiser mod sin övrighed offentlig foragt og bruger onde ord etc., kand hand taale at pidskes med svöbe etc. Ellers er den straf ikke vel lempet efter ærekjær bönders tænkemaade i Iisland.

Caput. 4tum

§ 1.

Ubekjendte udenhærrets betlere og omlöbere kand ikke tilbydes eller sættes, NB. allermindst af reppstjor, i tjeneste i den repp, de paagribes. Burde derfore tilsættes: "De, der ere bekjendte og höre til det herred." Confer infra, hvad noteret er ad art. 18 hujus capitis.

[1] Vinnuhjúaskildagi: 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. / *Skiftedag: 14. maj. Den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.*

[2] Sömuleiðis. / *Ligeså.*

§ 2.

Hvo, som laaner eller leyer betlere eller lösgængere, som ingen pass kand fremviise, for at fortfore[1] med sit betlerie, heste, skyts eller færge, "giver etc. 10 lod sölv etc." Men befindes saadanne betlere uden andres hjelp og assistence at være kommen til et fremmed hærret, forholdes med hans transport til sit rette sted, som foran i næste capitels 22. § mældes om undvigte tjenere.

§ 4.

Bör staae: "Naar lemmer saaledes fryse, at mand derefter stedse bliver vanföer", etc.

§ 6.

Hvo, som imod denne artikel flytter en fattig mand, betaler i förste fald 2, men i sidste 4re mk.

§ 9.

Et barn, skjönt det er umælende etc., burde ikke for at efterfölge moderen naar hun er selv vanföer, blive den repp til byrde, hvor det ikke er avlet.

§ 10.

Ved denne articul burde fastsættes, hvor meget en tjenestekarl eller -pige bör aarlig give af deres lön til vanföere forældres underholdning, besönderlig naar de ikke tjene i den repp, hvor forældrene ere.

§ 11.

Hvor lang eller kort tiid den her i concepten kaldede "rimelige tiid" skal være, maa af landphysicus nöyere determineres.

§ 12.

Bör staae "reppens almisse og hjelp" i steden for "almisse og reppens hjelp". Her bör hvert aar komme i betragtning, hvor meget nytte det fattige barn kand gjöre den det underholder etc.

§ 14.

Her burde tilsættes: "Hvis herudi befindes hos reppstjorene nogenslags mangel af tilbörlig opsyn, eller og hand vægrede sig at give sysselmanden eller övrighed bondens forhold og overhörighed tilkjende, straffes dobbelt saa hardt som bonden. Og hvis aarsagen hertil findes hos sysselmanden, böder hand dobbelt imod repstjor til vedkommende övrighed, som da tillige oppebær de böder, repstjoren bör svare." NB. Ellers bör de, der söge at eludere[2] kongens lov og forordninger, straffes derefter, som maaskee concepisten har i dette tilfælde agtet for haardt.

[1] Halda áfram. / *Fortsætte*.

[2] Sniðganga. / *Omgå*.

§ 18.

At tilbyde eller strax tage i tjeneste en ubekjendt fremmed lösgængere, som ingen pass eller skudsmaal kand viise, gaaer ikke an, thi det kunde lettelig være saadan en, som næstforegaaende capitels 25. § dicterer tugthuusstraf for eller anden undvigt skielm, uböde- eller fredlös mand,[1] som efter loven bör straffes. Hands transport tilbage burde skee paa det syssels bekostning, hvorfra hand er undviigt. Men den sysselmand, som imod denne forordning og andre kongl. love tillader sine syssels indbyggere lösgængerie, burde anderleedes straffes, end her staaer, og desuden for hver betale 1 rd.

§ 21.

Hvad ulovlige lösgængere har tilbetlet sig, henfalder til den böygdecasse, hvor de angribes.

§ 22.

I slige tilfælde, som her i concepten anföres, bör dog sysselmanden altid være forsigtig og ingenlunde meddeele andre betlebreve end dem, der umuelig kan ernæres i hærredet. Og bör da i den yderste hungersnööd ingen formeenes til livets ophold at benytte sig af sine arbeydsdyr etc. Og maa det da hverken straffes eller ansees for ukristeligt eller usædeligt. Ellers burde landphysicus determinere, hvilke de dyr ere, som mand i slige tilfælde ikke maa æde. Thi vi veed, at indbildningen kand antage den sundeste föde for at være giftig og den giftigste for sund, allerhelst naar vi ere hungrige.

§ 23.

Da alle boesatte mænd bör om foraaret söge mandtalsting,[2] kand de med det samme faae hos sysselmanden en paategnet attest for dem af deres tjenere, de agte at bruge næste sommer til kjöbemænd, hvorved ald tvifl etc. forekommes.

§ 24.

Naar en kjöbemand for nærværende tiid faaer ordentlig 2 slette daler om ugen og det i bædste vahrer, saa frygter jeg, at denne her saa betydelige indskrænkelse i deres lön, vilde blive hinderlig for landmandens

[1] Óbótamaður eða friðlaus maður, þ.e. réttlaus glæpamaður. / *Misdæder eller fredløs mand, dvs. retsløs forbryder*.

[2] Manntalsþing. Lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. / *Mandtalsting. Et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret på et bestemt tingsted i hver rep*.

höeavling, hvorpaa dog al hands velmagt beroer. Og at de, der skal fra Vester- og Sönderlandet, gjöre lange rejser til Nordlandet (hvor ellers kjöbemanden for den sags skyld tilstaaes höyere lön) vil heller ligge hjemme og fordrive tiden i dovenskab og örkeslöshed, end herefter stræbe for halvparten mindre lön, end de forher have nydt. Dog burde kjöbemandens lön paa Nordlandet indskrænkes fra 48 (som skal være det höyeste, nogen herefter maa tage) til 40 fiske og paa Vester- og Sönderlandet fra 40 til 30 fiske. Og maa her gjöres forskjel paa, om kjöbemanden faaer bestandigt arbejde for en bonde eller maa arbejde een uge eller to paa hvert sted, og maaskee somme uger ingen arbejde kand faae.

§ 25.

Hvad her siges om kjöbemænd burde og gjelde om böndernes faste tjenestekarle og -piger.

§ 26.

Her maa kjöbemandens arbejdslön forhöyes effter næstforegaaende artikel. I steden for de her af concepisten anförte 4re lod sölvs straffböder, har de gamle love i samme tilfælde 4re rdr.

Caput. 5tum

§ 1.

I de hærreder, hvor penge ikke engang sees blant folk, vil det blive vanskeligt at faae böygdecassen ordentligen istandsatt til reppens intenderede nytte, da den derimod i visse repper kan uden al vanskelighed indrettes og ved god politieopsigt blive meget nyttig. I steden for at concepisten siger: "dersom de ikke vil", burde staae, "dersom de ikke kand paa egen bekostning", etc.

§ 7.

Til det i hver repp nödvendige arbeyde vil een dag om aaret lidet forslaae. Qviller[1] og moradser broes paa fleeste steder beqvemmeligst om vinter og foraar, naar myrene[2] endnu ere tilfrosne m.v.

§ 8.

Her taler concepisten intet om veye imellem hærreder, og hvorleedes med samme skal forholdes.

[1] Keldur. / *Mosehuller*.
[2] Moserne. Islandsk *mýrarnar*.

§ 9.

Her siger concepisten, at grøfterne bör skjæres langs med broen, hvilket ikke kand blive en almindelig regel, allerhelst naar mand i slige tilfælde bör rette sig efter vandets affald.

§ 10.

I steden for den "bestemte dag" bör sættes "bestemte tiid". Naar nogen skal for hver dags forsömmelse af det ham tilsagde vejearbejde betale 20 sk., vil denne straf nogenleedes overeensstemme med den mulct, stiftamtmanden har dermed combineret.

§ 11.

I steden for "den næste" sættes "de næstfölgende sögnedage".

§ 12.

Sysselmand skal paasee, at al slags vejearbejde vorder forsvarlig gjordt, og staa til ansvar etc.

§ 15.

Ligeleedes burde enhver sysselmand i sit anbetroede district overalt fastsætte med övrighedens samtykke, hvad nogen i det höyeste tör begjere paa hver tiid af aaret for de rejsendes flötning til söes, fra et sted til et andet, hvorved iagttages fahrvandets besværlighed.

§ 17.

Alle reppens bönder og de, der af reppstjor blive indvarslede, skal under den mulct, loven dicterer, pligtig være at söge begge disse reppetinge. Præsten, som gjemmer den 3de nögel til böygdecassen, maa söge reppens böigdeting (om cassen bliver derhen fört og aabnet), og hvis hand til samme tiid af andre embedsforretninger derfra forhindres, kand capellanen (om hand nogen holder) eller og præstens fornemmste medhjelpere i hands sted nöglen betroes m.v.

§ 18.

Ingen maa holde fleere hæste end hands huusholdnings medför nödvændig behöver, og hands jordbrug uden forderv kand taale. Heste, hors og unge beester, som ikke til daglig brug behöves hjemme ved gaarden, maa strax om foraaret, og hver gang mand har brugt dem til fornöden rejser, drives til afretten[1] etc. Alle utiendte beester etc. confisqveres til böygdecassen etc.

§ 22.

Eyermanden af den grund, hvorpaa höemagazinet eller forraadshuuset sættes, nyder en billig grundskat og vederlag for den skade, ham derved

[1] Overdrev, græsgang i fjeldet. Islandsk *afréttur*.

paa jordens grund og overflade i förstningen til magazinets bygning og siden til dets vedhold aarligen tilföyes, ex. gr. ved opryddelse, törveskjæren etc. Hvis forraadshuuset staaer paa udmarken langt borte fra gaardens vaaningshuuse, kand det om vinteren i haarde aaringer give de trængende anledning til tyverie. Det gjör og den fornödne oppasning meere besværlig.

§ 23.

Bönderne kand ikke tillige med höet flytte fra andre gaarde den törv, aarlig behöves til at dække magazinets höe med. Blev dertil bygget en höelade, vil den i förstningen endelig falde noget kostbar, hvis den bliver til gavns opfört. Men dens aarlige reparation bliver intet at regne imod den oppassning, bekostninger og hazard, der var ved höestakkene.

§ 24 et 25.

Den her af concepisten aarlig fastsatte höecontribution kand vel gaae an paa visse steder i Iisland, men ikke overalt, og maatte den efter stedernes beskaffenhed forandres. De, der optoeg ödegaarder, og de, der ved söekanten vilde indhegne et ufrugtbar stykke land, hvorpaa de siden kunde foere een eller fleere kjöer, burde være frie fra denne contribution for det förste.

§ 26.

Til höemagazinet maa ikke leveres slett eller krafteslös höe, der ikke kand forvares og til nytte gjemmes udi 3 aar eller længere, ellers kand den ved magazinet intenderede nytte ikke opnaaes.

§ 27.

Den, som modtager det til magazinet indleverede höe, bör sortere höet og sætte det gode for sig paa et og det slettere paa andet sted og optegne med det samme, hvor meget og hvad slags höe enhver leverer, som siden bör ved udbytten iagttages. Dend, der paatager sig magazinets opsigt, maa bedre lönnes, end concepisten her har bestemt, ellers vil ingen paatage sig den umage og bryderie. Hand maa og altid boe tet ved magazinet.

§ 29.

Den, der i mange (10 aar) har bestandig indleveret til magazinet sit fulde qvantum og intet udbytte bekommet, burde oppebære en viss billig rente af den capital, hand har der staaendes i magazinets höe, eller og i dets sted nyde en præmie af böigdecassen.

§ 30 et 31.

Den sidste af disse articler synes at gjöre den förste til intet.

§ 32.

I steden for "1 læs höe" kand staae: "det i hver repp fastsatte qvantum".

§ 33.

Det concepisten her siger, at det bekomne höe bör altid med höe erstattes, maa i visse tilfælde indskrænkes, ex. gr. naar höe afbrænder hos en fattig mand etc., maa ham, som da trænger til meere höe, end hand efter sit indskud kand vente, ikke nægtes hjelp af magazinet imod höets fulde værdie, som da tilkommer böygdecassen.

§ 40.

Den her i artiklen paabudne besigtelse bör reppstjor gjöre med 2de dertil udnævnte mænd. Det strider imod magazinets hensigt og publici bædste at nægte nogen, der trænger den fornödne hjelp eller forstrekning, og maa i dets sted anden straf optænkes.

§ 41.

Da höet hvert aar taber noget af sine kræfter og bliver efterhaanden udueligt, maae reppstjorerne besönderlig i gode aaringer sörge for, at det ældste af magazinets höe bliver enten solgt eller ombyttet, inden det ventelig bliver fordærvet og unyttigt, paa det at magazinets forraad altid, saa vit skee kand, bestaaer af frisk og saftigt höe. For resten vil dette magazin paa visse steder i Iisland ikke falde mindre vanskeligt at indrette til almindelig nytte end böygdecassen. Thi naar mand forestiller sig de objectioner,[1] som derimod optænkes, finder mand nogle af dem bygte paa virkelige grunde og mange paa anseelige skingrunde, som paa dette sted bliver for vitlöftigt at ventilere. Imidlertid veed de vrangvillige saa herlig at benytte sig deraf og afholde andre veltænkende fra at give sit samtykke til dette ellers nyttige forslag.

§ 44.

Steengjærder ere i visse henseende ikke nær saa tjenlige til tungjærder[2] som de andre af bare jord, eller og af jord og steen tilsammen. Men derimod kunde de saakaldede "varsel- og grannegjærder"[3] (saafremt de komme i brug) opföres af steen alleene.

§ 46.

Her burde det fastsatte favnetal for hver arbejdsför mand fordobbles, saavel som tuue rydningen ved den 48. § og de opsatte gjerder tillige vedligeholdes.

[1] Mótrök. / *Indvendinger*.

[2] Túngarða. / *Gærder omkring hjemmemarken*.

[3] Varnargarðar og grannagarðar (landamerkjagarðar). / *Diger og nabogærder (skelgærder)*.

§ 52.

Ved denne forandring, som concepisten har fundet for gott at gjöre i det gamle alental til fiskeregning,[1] vil de rige proprietairer og jordegodsforpagtere paa Vester-, Öster-, og Sönderlandet vinde noget anseeligt, da lejlændingen maa herefter svare for hver hundrede og tyve alens landskyld 5 rdr., som efter alentals udregningen ikkun gjelder 4 rdr.

§ 54.

Ravne- og örnereeder burde tillige med rævehuller opsöges om foraaret og ödelægges.

§ 55.

Hvo slige varder nedriver straffes med gabestok og paa egen bekostning opsætte varden igjen ligesaa god, som den var tilforn.

I dette capitel kunde paa sit sted indsættes artikler af följende indhold:

§. Den höystskadelige misbrug at opbrænde möget, som er den bædste, ja, fast eeneste gjöding paa fleeste steder, og paa Vester- og Sönderlandet meest forvolder tunenes vanrögte, skal herved strængelig være forbuden og aldeeles afskaffet, og hvor sligt har i mangel af törve og anden fornöden brændeveed hidindtil været brugeligt, kand jordsværen opskjæres, törres og i dets sted bruges til brændsel. Hvo herimod gjör straffes förste gang med 20 lod sölv til böygdecassen.

§. Da nogle bönder ere saa uforstandige og overmaade karrige, at de ikke nenner at kjöbe eller tillegge sig de fornödne kar, tönder eller fadde, hvori de om sommeren kand samle vallen af deres oplagde melk, men slaaer den ud og saaleedes forspilde denne Guds gave, som, naar den gjemmes og bliver suur, baade er sund og fast umistelig i huusholdningen for at blandes med vand, som drikkes i steden for öl, samt kaage kjöd- og fiskesuppe paa, fornemmerlig ved söekanten i fiskelægderne m.v., bör sysselmand og repstjorer anvende den yderste fliid paa at afværge slig skadelig misbrug med saa nyttig Guds gave og tilholde slige bönder paa det alvorligste at anskaffe sig de fornödne kar. Og hvis nogen herudi findes uvillig at efterkomme repstjorens befalning, men udsloeg vallen som för, burde den sættes i gabestok og straffes desuden med 20 lod sölvs böder til böygdecassen. Anden gang dobbelt etc.

[1] Fiskireikningur. Verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með sjávarafurðum. / *Fiskeregning. En regning, hvor værdien af handelsvarer sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet.*

§. Hver en jorddrot, som eyer gaarde eller gaardsparter i fremmede hærreder, saavel som forpagtere og beneficiati burde herefter være forpligtede til at holde der en fuldmægtig, som ald fornöden tilsyn og opsigt haver med bemelte gaarde, at de ikke formedelst en forsömmelig og ubeqvæm opsidder forfalde, men efter loven holdes ved magt og forbedres, hvor sligt er mueligt. Hvo herimod gjör og lader sine gaarde herefter som forher aarlig forværres formedelst mangel af fornöden opsigt bör uden persons anseelse straffes efter denne forordnings VI. cap. 11te §.

§. Enhver sysselmand bör i det sig anbetroet syssel vigilere,[1] for at der ingen falskhed begaaes ved nogen slags maal eller vægt, og til den ende bör paa hver thingsted være justeret vægt og maal, hvorefter alle og enhver bör rette og indrette deres bismer, alen-, pæle- og pottemaal. Det urigtige bör brekkes og sönderslaaes.

§. Sysselmænd og andre politieövrigheder bör og drage omsorg for, at de allerede bebygede gaarders forbedring og vedholdelse intet tabte ved ödegaarders optagelse.

§. Repstjorerne burde have nöye indseende med, at bönderne aarlig gjöde deres tunne og strax om efterhösten adsprede gjödingen. Og at samme til den rette tiid om foraaret forsvarlig bliver paa tuunet forarbejdet, og hvad da bliver tilovers, naar tuunet er renset, maa ikke under straf blive opbrændt eller til unytte forbrugt, og alt, hvis ikke kand anvendes til jordens bedre rögte eller conservation, burde samles til bondens mögdynge for at sammenblandes med den friske gjöding til næstkommende vinter.

§. Da gemeene piger og fattige bönderkoner neppe kand af klædedragten skilles fra de fornemmeste blant landets fruentimmer, saa burde og her ved denne forordning sættes visse skranker for slig besönderlig paa Vesterlandet overhaandtagende overdaadighed.

Caput. 6tus

§ 1.

At forbyde en jorddrott i samfulde 20 aar at antage en til sin gaards forbedring meere beqvem og duelig lejlænding, end den hand engang har samme tilbyxlet, vil ufejlbarlig meere hindre end befordre landbrugets forbedring i Iisland. Det strider og imod billighed, samt de rette principia

[1] Vera árvakur. / *Være årvågen.*

juris,[1] at betage en uindskrænket eyendomsherre den ham ellers saa nyttig dispensation over sin ejendom. Thi ingen kand formode, at nogen med större omhyggelighed, vaager over den andens bædste og fölgelig eyendommens forbedring og conservation, end eyeren selv. Derfore, alt saa længe eyermanden ikke bliver overbeviist om herudi at have meere seet paa eget end publici bædste, bör ham ikke betages sin rett. Skulde derimod nogle findes saa uædel og ilde tænkende, at de ved alle lejligheder, præfererte sin interesse for publici bædste fordeele, kunde det med anden meere convenable[2] straf i loven blive forebygget. Ligeleedes at formeene en lejlænding i 20 aar at afsige den gaard, hand eengang har böxlet og leye en anden, hvormed hand og publicum kunde være meget bedre tjent, er at indföre i Iisland en skadelig vaarnedrettighed.[3] Ellers kunde leyecontracter herefter stiiles paa 3 aar (som i Norge har været brugeligt), hvis böxseltiden[4] endelig skal forlænges.

§ 4 et 5.

Saafremt en gaard ved bedre rögt og anstalter staaer til forbedring eller og kand föde fleere opsiddere, uden at den förste derved betages hands livsnæring, skal jorddrotten være tilladt at sætte ham en naboe eller og fleere opsiddere paa gaarden med övrighedens minde, som altid bör have vaaget öye med, at intet stykke land bliver opsidderne overflödigt, besönderlig naar fleere folk deraf tillige kunde ernæres.

Her savnes i den 5te § denne restriction: "Saafremt leylændingen i alle poster efterlever sin contract."

§ 10.

Ad fin. add.: "eller den bliver ham ubeqvem". See videre anmærkning til dette cap. 1–5. §§.

§ 20.

I steden for concepisten siger: "eller i mindste maade er gaarden angaaende", kunde staae "er gaarden self eller dens tilhörende rettigheder", etc.

§ 21.

For det ord "forraadne" kunde staae "forværres" eller "forfalde".

§ 22.

Lejlænding bör selv besörge alt jordarbejde paa sin leyegaard.

[1] Grundvallarréttarreglum. / *Retsprincipper*.
[2] Viðeigandi. / *Passende*.
[3] Átthagafjötra. / *Vornedskab*.
[4] Byggingartíminn, leigutíminn. / *Fæstetiden*.

§ 25.

Denne artikel, som skal være bonden til faveur, kand gjerne, saavit reductionen angaaer, med alle bortfalde, da jeg anseer samme, saa længe landvæsenet i Iisland og böndernes formue ikke merkelig tiltager og forbedres, at være indsatt til at beriige jordeyerne, uagtet bonden udarmedes, og publicum vil i steden for de lovede fordeele heraf indhöste skadelige frugter. Til at gjöre dette meere begribeligt vil jeg her af mange argumenter kun anföre eet eeneste beviis.

Det er snart almindiligt i Iisland for nærværende tiid, at nyegifte fattige, naar de först sætte sig ned at boe, eye selv hverken kjör eller faar. De fleeste lade sig nöye med de inventariiqvilder,[1] der fölge deres leyegaard, som jeg vil her sætte, at ere 5 i tallet. Deraf betaler lejlændingen 5 vætter eller 200 fiske. Nu faaer hand efter concepistens forslag i denne articul kun et af de 5 leyeqvilder med gaarden, og da hand nu har ingen selv, ikke heller formaaer at kjöbe dem og umuelig kand nöyes med mindre end 5, maa hand leye de 4re og det (efter næstfölgende articul) af landsdrotten selv, som da foruden den sædvanlige leye nyder efter concepistens plan 2 mk. af hvert, det er 8te mk. af dem alle 4re og desuden ligemeget til forhöyelse i landgilden, det er i alt 16 mk., som den eene fattige herefter maa aarligen svare, NB. af dödt qvæg, og den rige (tvertimod næstfölgende 28. articul) oppebær meere nu end forher, som efterhaanden af nogle 1000 qvilder udgjör en contribution, som anseelig vil formeere een eeneste proprietairs casse, udarme landet og pine mange fattige bönder.

Alle de andre ikke mindre betydelige incommoda publicum,[2] ellers herved vil tilföyes, bliver alt for vitlöftigt her paa dette sted at anföre og afhandle. Den forsigtighed og præcaution,[3] concepisten ellers udlader sig med sidst i artiklen, vil opvække uendelige tretter og disputer, som neppe nogen for nærværende tiid er i stand til at oplöse.

§ 26.

Dersom lejlænding ikke har saa mange faar og kjör, som paa gaarden kand foeres, skal hand være pligtig til at tilbyde etc.

§ 29.

α) Til at forekomme efterdags den alt for betydelige tiendesviig, som herved foraarsages imod alle tiendetagere, af fast alle leyeqvilder i landet,

[1] Innstæðukúgildi eða leigukúgildi. / *Inventarkvilde eller lejekogilde.*
[2] Óhagræði fyrir almenning. / *Ubelejligheder for almenheden.*
[3] Ráðstöfun. / *Forholdsregel.*

burde tienden af alle leye- og inventariiqvilder, uagtet de ere lösegods, ydes i den repp, hvor de befindes, som jorddrotten eller qvildenes eyermand i leyens udsvar afkortes.

β) Reppstjor bör og have nöye opsigt med, at alle saavel reppens bönder som andre, yde og erlegge rigtig tiende af al deres qvæg, gods og formue og det efter tiendestatutens[1] indhold og ikke andre selvgjordte love.

γ) Disse tvende poster vilde paa mange steder understötte og formeere böygdecasserne, samt de fattige præsters indkomster etc.

Caput. 7timum

§ 1.

Fiske- og transportjagter maa enhver eye og bruge.

§ 2.

Paa Norder-, dog besönderlig Vesterlandet, hvor fisken hver sommer og efterhöst gaaer tett indtil landet paa de smale fjorder, der ere to- à tremandsfahr meget tjenlige, ja fast umistelige. Derfore maa de ikke i almindelighed forbydes.

§ 4.

Hvis den sundmöriske baaddebygning[2] ikke bliver meere fortsatt i Iisland for eftertiden, kunde hjaleyemanden[3] vel tilstedes at bygge större baadde paa Iislands maade end firemandsfahr.

§ 5.

Skal tomandsfahr ikke tillades herefter til fiskeriet, saa gjordes ikke heller nödig her at bestemme deres lödt eller deel.

§ 11.

Skulde denne artikel være almindelig, og herved forstaaes de saakaldede vertolde,[4] som jordeyerne overalt paa Vesterlandet tilkomme, ikke alleeneste af hver fiskerbaad om værtiden[5] i de ordentlige fiskevere,[6] men og tillige af hver mand, der roe paa samme baadde, saa vilde proprietarii og beneficiati, hvor slige fiskevær ligge paa kirkens grund, ved denne ar-

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 1–9 (Islands ældste Tiendelov, 1096).

[2] Sunnmærskir bátar, þ.e. bátar með sama lagi og bátar smíðaðir á Sunnmæri í Noregi. / *Sunnmørske både, dvs. både af samme form som både bygget i Sunnmøre i Norge.*

[3] Afbyggeren. Islandsk *hjáleigumaðurinn*.

[4] Vertollur. Leigugjald fyrir vör eða lendingarstað báta. Einnig talað um undirgift. / *Lejetold. Lejeafgift for landingssted for både. Blev også kaldet undergift.*

[5] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

[6] Verstöðvum. / *Fiskerlejer*.

tikel tilföyes en betydeligt skaar i deres ellers fattige indkomster og det tvertimod deres ved fremfarne konger confirmerde ældgamle rettigheder.

§ 14.

Ingen burde uden formandens viidende laane eller tilforhandle sig noget af haasættens[1] madvahre eller löt. Hvo herimod gjör burde straffes efter 3. cap. 21. §, men haasætten selv med 4re mk. eller gabestok.

§ 16.

Söeklæder bör og haasætten rögte[2] etc. og for forsömmelse erstatte skaden.

§ 17.

Formand, som baadden egentlig betroes, burde i det mindste betale dobbelt imod haasætt. Naar haasætt ikke adlyder sin formand, bör hand straffes, som artikelen siger, og hvis nogen skyld findes hos formanden, burde hand tillige staae til ansvar.

§ 18.

Ingen af dem, der roe til söes, burde uden sin hosbonds (som lötten skal oppebære), hands minde og tilladelse give en formand eller baadseyere sit löfte, at roe paa hands baad næste værtiid. Men naar det skeer af den, der er sin egen, og hand sit löfte ikke efterkom, burde hand betale til den forurettede 2 lod sölv eller skaffe en duelig roers karl i sit sted. Har hand lovet sig bort til 2 eller fleere, betaler hand ligesaa meget til hver og burde altid roe hos den förste. Den formand, som lokker en haasætt fra en anden, til hvilken hand har för givet sit löfte, og i saa maade faaer ham til at roe paa sin baad, bör betale til dend forurettede formand saa meget, som den lött svarer haasætten havde faaet paa det förste skibberom (ɔ: förste baad).

§ 19.

De i graven smittede indvolde burde haasætterne hver gang med tang eller tare[3] bedække.

§ 20.

Til at forekomme her disputer eller modsigelser maatte her arbejdslönnen for hver tiid af aaret bestemmes. Hvorfore skal en tjenere oppebære den halve arbejdslön for det, hand bestiller i hosbondens bröd, da hand

[1] Hásetans. / *Sømandens*.
[2] Hirða um. / *Sørge for*.
[3] Þari. / *Bladtang*.

har accorderet ham ald nytte af sit arbejde og bör saa længe, hand staaer i hands tjeneste, anvende til sin hosbonds bædste ald muelig fliid og tiid?

§ 21.

Den samme opsigt burde repstjor have paa alle böygdens gaarder, hvor vand mangler formedelst ilde anlagte brönde.

Caput. 8vum

§ 1.

I steden for concepisten siger: "bör tillades" etc., kunde sættes: "bör ikke nægtes ægteskab, naar hand foruden andre egenskaber etc. ventes at kunde ernære og opdrage skikkelig" etc.

§ 2.

Tilsættes: "Eller af anden smitsom sygdom befængte" etc.

§ 3.

Herved anmærkes:

1mo Hvorfore skal iislænderne uden forskjel af stand og gyldige aarsager fremfor alle nationer tvinges til at intræde ægteskab, som imodstrider deres christelige friehed og frelse, og ellers altid bör overlades til enhvers naturlige og fornuftig dirigerede tilböyeligheder? Allerhelst da nu lovgiveren selv, saavel som concepisten til denne forordning, söge paa andre steder i adskillige tilfælde at indskrænke ægteskaber?

2do Bör de i landet efterliggende ugifte kjöbmænd og deres folk ogsaa betale pebersvendsskat?

3tio Hvad skal mand gjöre ved de boesatte, der ikke kan læse og ere endnu unge karle? Conf. dette cap. § 1.

4to Ugifte mænd eller bönder, der af egen formue danne og opdrage andres börn til det almindelige bædste og nytte, bör ikke ansees som unyttige pebbersvenne i stater.

5to Siden denne artikel formodentlig alleene sigter til folkeformeerelsen i Iisland, skal da en ung karl, der tager sig en kone paa 50 aar, ikke og[saa] give en pebersvendsskat?

§ 4.

Her burde og determineres, hvad concepisten meener med sömmelig drik.

§ 5.

Ved ægteskabs indtrædelser og bryllupper gives i Iisland 3de slags gaver, nemlig morgengave, beckjar- eller benkegave og tilgave,[1] som uden tvifl

[1] Morgungjöf. Gjöf sem brúðgumi gaf brúði morguninn eftir brúðkaupsnóttina; Bekkjar-

bliver det samme, som Norske lov[1] egentlig meener med fæstens gave. De 2de förste kand ophæves og den sidste under visse vilkaar, nemlig naar manden var fattig, og konen havde midler etc.

§ 6.

Kand tilsettes: "Dog ikke uden lovlig foregaaende undersögning og kjendelse i sagen."

§ 7.

Her meenes dog ikke henrettede misdædere?

§ 8.

Præsten bör formane folket at nedlegge alle forfængelige ceremonier, som smage af overtroe og paa visse steder i landet endnu ere i brug, samt den skik at gjöre sin bön over liig etc.

§ 10.

De mennesker, som i disse tilfælde nægtes kirkegaard, maa mand være overbeviist om, at der var ingen anden medvirkende hovedaarsag til deres hastige död end drukkenskab. Og at de sidste have med forsætt og overdreven friemodighed, og det uden al nödvendig aarsag, gaaet udi öensynlige farligheder etc. Desuden burde her nöyere determineres:

1° Om præsten af egen myndighed, uden övrighedens lovskikkede forhör og kjendelse, kand med alt udelukke dem fra kirkegaarden.

2do Om der efter Norske lov 6. b., 6. cap., 21. art. forholdes med deres hovedlov, som andre virkelige selvmorderes.

3tio Hvorleedes de, som i saadanne tilfælde blive reddede, bör medhandles, straffes og ansees.

Caput. 9num

§ 2.

Naar bondens, eller hvis det ellers kand være, hands klage skal være skriftlig, og hand kand hverken selv skrive eller faae nogen anden, der klagen kand eller vil opsætte, saa maa enten den yngste repstjor paa bon-

---

gjöf. Gjöf brúðguma til brúðar ef hún var gefin á brúðarbekknum á sjálfan brúðkaupsdaginn; Tilgjöf. Viðbótargjöf til brúðar ef brúðgumi kom úr mjög efnaðri fjölskyldu. / *Morgengave. En gave, som brudgommen gav bruden om morgenen efter bryllupsnatten; Bænkegave. Gave fra brudgommen til bruden, hvis den blev givet på brudeparrets bænk i kirken på selve bryllupsdagen; Tilgift. Tillægsgave til bruden, hvis brudgommen kom fra en meget velstående familie.*

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

dens mundtlige andrag indvarsle den skyldige, eller og mundtlig varsel maa her, som i forrige tider, gjelde. Confer cap. 1, § 5, cum cap. 9, § 7.

§ 3.

Alle politieforhöre og kjendelser kand ikke afgjöres hjemme hos reppstjor, men mand maa rette sig efter sagernes beskaffenhed og tillige andre nödvendigheder.

§ 4.

Det vil paa mange steder, besönderlig paa Nord- og Vesterlandet, falde bonden heel besværligt, ja, om vinterdage fast umueligt at reyse saa snart forhöret er holdt, til sysselmanden med sine tjenestetyender og da, saa længe rejsen varer, overlade sit huus uden ald tilsyn den haarde vintersskjæbne.

§ 5.

Naar mand betragter indbyggernes ringe formue kand ikke reppstjor tilfinde nogen uden appell at betale höyere strafböder end 1 rd., medmindre loven selv dömmer i sagen, og lovens determinerede mulct ikke er fulde 10 lod sölv.

§ 6.

Saasnart sagen er af den beskaffenhed, at den baade maa og kand afgjöres af den eene repstjor, uden den andens minde, saa burde og hver repstjor for sig holde endnu en à parte bog over, hvis hand i saa maade, bestemte og ordinerede til böygdens tarv og bædste. NB. Repstjor kand ikke meere end andre frietages fra at betale voldsbödder.

§ 7.

Her burde straffen fastsættes for de vidner og sagvoldere, der ikke vil möde for repstjorenes politierett og forhör, naar de ere lovligen dertil indvarslede. Om repstjor kand tage vidner i eed i tviflsomme sager, og om de udeblivende skal forelegges, kunde falde i Iisland adskillige meeninger.

§ 9.

I alle her anförte tilfælde er sysselmandens myndighed uden appell alt for vidt extenderet. Ex. gr.:

1° Saasnart nogen dömmes til at miste sin hud, er hands boeslod[1] efter juristernes meening forfalden til kongens fiscum,[2] og hand selv ansees for mindre, ja, vel ærelös mand.

[1] Búslóð, aleiga. / *Formue*.
[2] Fjárhirslu konungs. / *Kongens kasse*.

2do Den, som i 3 aar bliver dömt til tugthuusarbejde, mister imedens det varer sin fred, og derfore blive altid slige underrettsdomme indstævnede for oberretten[1] i Iisland.

3tio Jeg tör sige, at der gives mange saa fattige bönder i Iisland, som ellers uden andres hjelp ernære sig med kone og börn, at deres heele boehave belöber sig ikke stort over 8te rdr., naar samme skal vurderes og ved nam[2] eller indförsel udtages, hvorved da deres heele velfært tillige med det overblevne bliver reent spoleret.

§ 15.

I dette tilfælde er repstjor den nærmeste, ja, den eeneste formynder for reppens umyndige börn og andre fattige. Hvorfore tillader concepisten ham da ikke at være deres forsvar imod sysselmanden og antage deres sag, naar de vedderfares stoor urett? Ellers kan i saa fald en uretfærdig sysselmand gjöre ved dem, hvad hand vil.

§ 16.

Da jeg anseer det meere for en byrde end fordeel for reppstjoren at være stævningsmand, burde dem sligt ikke paalegges, allermindst uden forskjel til alle retter.

[1] Yfirréttur, æðsti dómstóll á Alþingi, stofnaður 1563, þriðja dómstig á eftir héraðsdómi sýslumanna og Lögréttu. / *Oberret, den øverste domstol på Altinget, stiftet i 1563, den tredje retsinstans efter sysselmændenes herredsret og Lovretten.*

[2] Fjárnám, lögtak. / *Eksekusion i domfældtes formue.*

Bréf og greinargerð nefndarinnar til rentukammers

Breve og betænkning fra kommissionen til Rentekammeret

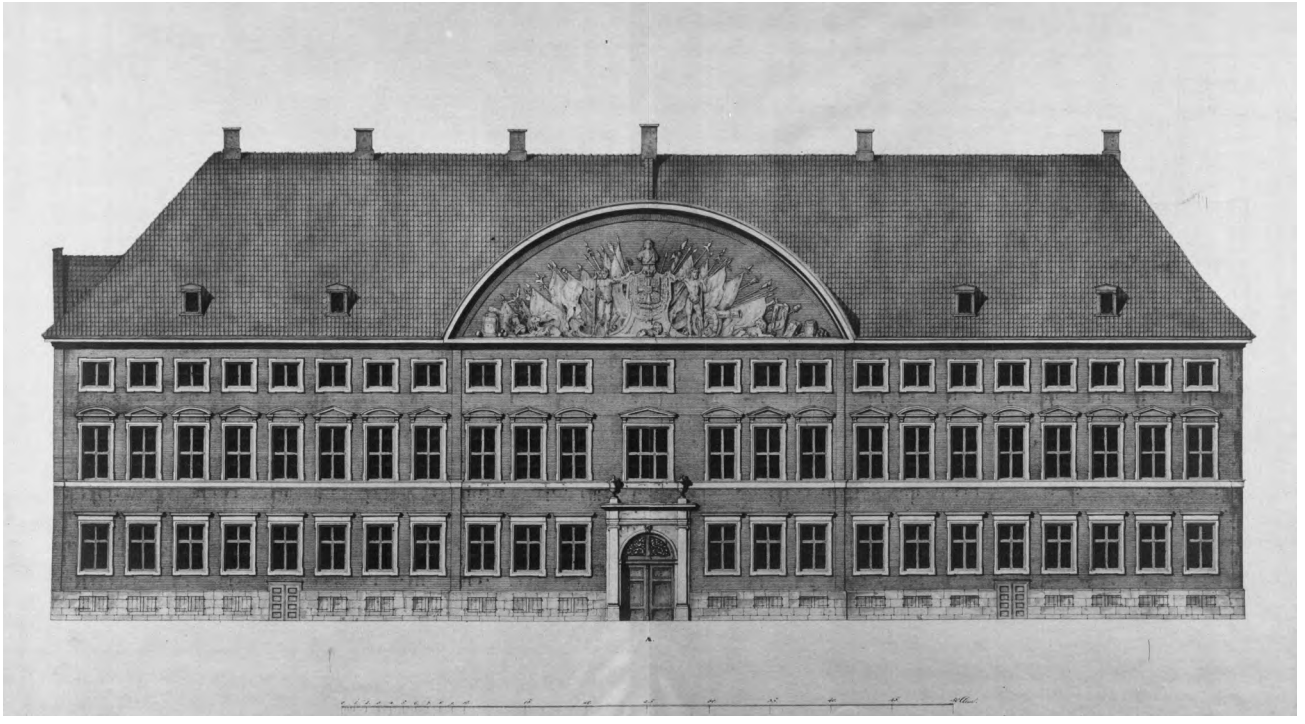

Rentukammer var ein af stjórnardeildum konungs, til húsa í Kansellíbyggingunni í Kaupmannahöfn. Þangað skilaði nefndin gögnum sínum að afloknum störfum á Íslandi. / *Rentekammeret var en del af kongens administration, placeret i Kancellibygningen i København. Der indleverede kommissionen sit arkiv efter arbejdet i Island.* — Danmarks Kunstbibliotek. Arkitekturtegninger. Inv. nr. 5076 f.

Landsnefndin skrifar rentukammeri og biður um frest til að semja greinargerð um störf sín 9.9.1771. 2. B. J. Ref. N° 491.

Landkommissionen skriver til Rentekammeret og beder om udsættelse med at skrive betænkning om sit virke 9.9.1771. 2. B. J. Ref. N° 491.

ÞÍ. Rtk. D3/8–15.
Innskráð/*indskrevet* 9.10.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 9. oct. 71. N. 5. Er.; 2. B. J. Ref. N° 491; Extr: v: N° 393; Til Det Norske Kammer Collegium.

PRO MEMORIA

I anleedning af det Norske Cammers pro memoria af 21de sidstleden, hvorudi oss anbefales at forfatte over Commissionens forrettninger en vedbörlig berettning. Og oss liigeleedes tilstaaes den dertil fornödne tiid, saa give vi oss herved den underdanige frihed at begjere en anstand af 3 til 4re uger, paa det arbejdet med des större nöjagtighed kan blive forfattet.

Kiöbenhavn,
den 9. Sept. 1771.[1]

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde[2]

[1] Dagsetningin stenst ekki. Nefndarmenn komu ekki til Kaupmannahafnar fyrr en 12. september. Rétt er sennilega 9. október 1771 eins og kemur fram í áritun bréfsins. / *Datoen passer ikke. Kommissærerne kom ikke til København før den 12. september. Den rette dato er sandsynligvis den 9. oktober 1771, som det fremgår af påskriften på brevet.*

[2] Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen*; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*.

Þorkell Fjeldsted skrifar rentukammeri og biður um að fá greidda fæðispeninga 19.10.1771. 2. B. J. Ref. N° 521.

Þorkell Fjeldsted skriver til Rentekammeret og beder om at få udbetalt kostpenge 19.10.1771. 2. B. J. Ref. N° 521.

ÞÍ. Rtk. D3/8–16.
Innskráð/*indskrevet* 19.10.1771.

Áritun/*påskrift*: d. 19. oct. 71. N. 8. Er.; 2. B. J. Ref. N° 521; Extr: v: N°519; Document denne sag ang. v. N° 459, 489, 519; Til Det Norske Rentekammer Collegium.

PRO MEMORIA

Foruden de allernaadigst tillagte diætpenge, som ere faldne udi qvartalet fra den 29. Maji sidstleden indtil den 27. Augusti næstafvigte, haver jeg fra forige qvartal, nemlig fra 27de Februarii til 29. Maji endnu til gode 99 rd., hvor som indlagt beviis fra landfoged Skule Magnusson viidner.[1] Hvilken summa sammenlagt til de qvartal diætpenge, som jeg tillige med mine andre medcommissarier ved en skrivelse af dags. dato underdanigst har forlanget assignerte,[2] udgjör 372 rd., hvoraf 300 rd. staae til Det Almindelige Handelscompagnies afbetaling, og jeg altsaa ikkun bekomme 72 rd. til egenhændig annammelse.[3] Jeg beder derfor underdanigst, at benævnte 99 rd. maae vorde mig til indtægt beregnede, samt den fra gjelden overskydende 72 rd. til assignerte.

Kiöbenhavn, d. 19. Octobr. 1771.

T. Fieldsted[4]

[1] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793. Staðfestingin fylgir ekki með. / *Stadfæstelsen er ikke vedlagt.*
[2] Úthlutað. / *Anvist.*
[3] Móttöku. / *Modtagelse.*
[4] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen.*

Landsnefndin skrifar til rentukammers vegna skila á greinargerð um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

Landkommissionen skriver til Rentekammeret vedrørende aflevering af betænkning om dens virke 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

ÞÍ. Rtk. D3/8–17.
Innskráð/*indskrevet* 13.11.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 13. Nov. 71. N. 10. Er.; Til Det Norske Rentekammer; 2. B. J. Ref. N° 599.

PRO MEMORIA

Medfölgende underdanige berettning om Commissionens forrettninger i Island önske vi maatte saaleedes nyde det höje collegii bifald, at samme dereffter ved beste forestilling kunde opnaae hans Majestets allernaadigste samtykke.

At vi ellers effter höjkongelig befaling have tid effter anden til stifftamptmanden indsendt udskrifft af vore forrettninger, derom vidner hans her indsluttede beviis.[1]

Nogle siden vor afrejse til oss fra Island sendte underrettninger skal vi under forventning af fleere i belejlig tid have den ære at indlevere, tillige med vore derover forfattede betænkninger. Vi ville imidlertiid have os de höje herrers bevaagenhed og yndest anbefalede.

Kiöbenhavn,
den 12. Novembr. 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

[1] Sjá hér að aftan / *Se her nedenfor*, s. 674–679.

Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

Landkommissionens betænkning om dens virke 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

ÞÍ. Rtk. D3/8–17.
Innskráð/*indskrevet* 12.11.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 12. Nov. 71. N. Lit. a; ad 2. B. J. Ref. N° 599.

UNDERDANIGST BERETNING

Den 31. Maji forleden aar begave vii os paa rejsen til Island, og paafölgende 27. Junii landede vi ved Havnefiords handelsstæd.[1] Dagen effter ankomsten flöttede vi til det nær ved Reikiawig nyelig opbygte tugthuus.[2] Hvilket fugtige og for vor heelsen höjstfarlige stæd vii maatte udvælge, da de oss af Rentecammeret tiltænkte værelser i Reikewig ej alleene paa langt nær ikke vare tilstrækkelige, men vare endog aldeeles ubeboelige, hvilket kom oss saa meget meere fremmed for, som vii vidste, at handelsdirecteurerne havde forsikkret kammeret om, at der, hvor landfogden tilforn havde boet, vare for os beqvæmme værelser.

Den 13de Julii drage vi til Öxeraae landsting,[3] effter at vi forud under brev til amtmanden havde indsendt adskillige pro memorier tillige med brev til sysselmændene, hvis indhold maatte erfares af copiebogen lit. B, n° 2 til n° 9 inclusive,[4] men bemeldte n° 9 er i særdeeleshed at legge mærke til, da deraf kand sees de bevægende aarsager, hvorved vii strax sögte at opmuntre vedkommende til at meddeele oss alle muelige oplysninger, som kunde tjene til deres fædernelands gavn og sande nytte.

Paa rejsen til Nordlandet begave vi oss den 30te Julii og ankomme til Mælefelds præstegaard[5] den 3^{je} Augusti, effter at vi med megen möje havde passeret de öde fjelde, som paa een strækning af 30 miile adskille

[1] Hafnarfjörður, verslunarstaður / *handelssted*, Gull.
[2] Tukthúsið á Arnarhóli í Reykjavík, Gull. / *Tugthuset på Arnarhóll i Reykjavik, Gull.*
[3] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.
[4] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 152–164.
[5] Mælifell, Lýtingsstaðahreppur, Skag.

Sönder- fra Nordlandet og ere aldeeles ubeboelige. Omtrent midt paa fjeldene rede vi over den farlige elv Blanda,[1] hvorover vor vejviiser, ved at komme paa svöm, var i livsfare liigesom og 3de andre mænd, der fulgte med vor bagage.

Ved Herritzvandene[2] deelte Commissionen sig saaleedes, som af lit. B n° 19 til Rentecammeret sees at være meldet. Fra samlingespladsen, Holum bispegaard, fore vii omsider til Tingörekloster[3] i tanker derfra igjennem böigderne at drage tilbage og saaleedes faa at kjende noget af Vesterlandet. Men det bestandige reignvejr, der havde saavel paa Vester- som Sönderlandet længe raset, og hvorved vi hörte, at vejerne vare blevne meget dybe, gjorde, at vi tog paa den kant en kortere vej over fjeldet, allerhelst som vii frygtede for, at vore udmattede hæste ej skulde formaae at bringe os over store strækninger af myrer,[4] som paa den anden vej findes.

Effter tilbagekomsten fra Nordlandet maatte vii af mangel paa de fra adskillige embedsmænd forlangte effterrettninger udsætte at holde nogen session indtil den 22de Decembr., da vi ikke foretog os andet end under visse bogstaver og nummere i Commissionsprotocollen at anföre faae indkomne beretninger, saavel som nogle Commissionen selv tilhörende documenter, hvilke tilsammen ere lagde under hosfölgende omslag med paateigning: 1ste sessions documenter.

Den 1ste Martii holdte vii den 2den session, og da effter besluttning i protocollen pag. 9[5] foretog os de tvende förste poster af den allernaadigste instruction.[6] Men i forvejen bleve de fra adskillige indkomne underrettninger indförte saaleedes, som pag. 10, 11 og 12[7] udviiser, og som sammenlagde findes med paaskrifft: 2den sessions documenter.

Ved undersögelse om folkemængden, hvortil instructionens 1te post giver anleedning, har vii saa meget mindre kundet finde, at indbyggerne fra dette seculi begyndelse fast til den halve deel skulde være formindskede, som vii ej indsee, hvorleedes aftagelsen paa langt nær kand nærme sig til saadant betydeligt forhold. Vel synes de mange ödejorder og hja-

1 Blanda, á / *elv*, Hún.
2 Héraðsvötn, á / *elv*, Skag.
3 Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag.; Þingeyraklaustur, Sveinsstaðahreppur, Hún.
4 Moser. Islandsk *mýrar*.
5 Hér / *Her*, s. 206.
6 Erindisbréfið er birt hér að framan / *Instruksen findes her ovenfor*, s. 99–108.
7 Hér / *Her*, s. 207–208.

lejer[1] at give et stort tab af mennesker tilkjende, men de fleeste vare uden tvivl forladte længe för dette seculi begyndelse, og det fejler ej, at joe mange bleve öde ved den 1707 og 1708 gruelig herskende sygdom storebola[2] kaldet. Liigesom og ved det, at een stor deel i seenere tider lidt effter lidt, meer end i gamle dage, har sadt sig ned ved söekanten for der at leve af havets uvisse fordeele. Hvorved landet ej alleene ufejlbarlig maa tabe sit sande verdie og forbedring, men saadant har tillige, ja, om en ændring skeer, vil bestandig i henseende til folkemængden have samme virkning udi Island som stoer kjöbstæder i andre lande. Thi hvad den sunde landsböigd vinder af folk, det tabe kjöbstæderne igjen meere og mindre ved uordentligheder og usundere lufft.

Hvad, vi om folkemængden have i protocollen indfört, findes fra pag. 12 til 21[3] inclusive, og de underrettninger, vi i dette fald helst have benyttet oss af, ere: a) Effterrettninger fra biskop Finnur Johnson lit. G n° 2[4] og fra amptmanden lit. Z n° 2.[5] b) Biskoppernes mandtalstabeller for 1769 lit. D.[6]

At mand ellers i Island har taget fejl med berettningen om folkemengden, bör man ej undres over, da det er een bekjendt sandhed, at mand næsten i alle land har fordum været hengiven til at udraabe folkemængden hos sig större, end den omsiider er forefunden, effter at man hist og her har begyndt at gjöre det rette brug af aarlig tagne lister over föddes

[1] Afbyggersteder. Islandsk *hjáleigur*.

[2] Stórabóla / *Store koppesyge* 1707–1709.

[3] Hér / *Her*, s. 208–213.

[4] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Bréf frá háembættismönnum. Den islandske Landkommission 1770–1771* IV. *Breve fra højere embedsmænd*, s. 674–702 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

[5] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 494–495 (Ólafur Stefánsson amtmaður skrifar um fólksfjölda á Íslandi á 18. öld. Afrit 11. greinar greinargerðar hans lit. JJ [án dags. 1771]. Lit. Z. N° 2. / *Amtmand Ólafur Stefánsson skriver om folkemængden i Island i det 18. århundrede. Kopi af paragraf 11 i hans redegørelse lit. JJ [uden dato 1771]. Lit. Z. N° 2*).

[6] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 605–606; 647–649 (Manntalstafla yfir Hólastifti 1769 frá Gísla Magnússyni biskupi 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]; Manntalstafla yfir Skálholtsstifti 1769 frá Finni Jónssyni biskupi [án dags. 1770]. Lit. D. [N° 1]. / *Mandtalstabel over Hólar stift 1769 fra biskop Gísli Magnússon 17.8.1770. Lit. D. [N° 2]*; *Mandtalstabel over Skálholt stift 1769 fra biskop Finnur Jónsson [uden dato 1770]. Lit. D. [N° 1]*).

og dödes tal. Men hvordan tingen end er, saa maa der dog billig spörges om aarsagen, hvorfor een saa stor og sund öe som Island har saadan mangel paa folk, at der 1769 ikkun fandtes 46.201 beboere, vide lit. D.

Folkemangel kand under alle tilfælde ej udleedes af andre aarsager end enten physiske, politiske eller moralske, og denne best udtenkte maade til at grunde undersögelsen deraf paa, har instructionen selv givet os ved haanden. Om adskillige physiske aarsager have vi anfört vore betænkninger saavel som forslag derimod fra pag. 22 til 32[1] inclusive. Og angaaende nogle politiske aarsager da have vii liigeleedes derover fra pag. 32 til 37[2] givet vore tanker og forslag tilkjende.

Da nu den foreslagne politie- og landforordning mod det politiske onde vil være af störste nytte, saa kand samme ej andet end tillige blive et fortreffeligt middel mod de moralske forhindringer i folkets forögelse, efftersom de moralske mangler for det meste flyde af de politiske. Men da de beste paahittede forslag og de nyttigste anordninger derom er saa godt som forgjæves, naar deres tilbörlige udförsel enten forsömmes eller ilde holdes haand over, saa have vi pag. 38[3] gjort forslag om, at 4re candidati juris maatte udnævnes til politie- og landinspectores, der aarlig i alle landets fjerdinger skulde omrejse for at give agt og drive paa bemelte forordnings iverksættelse.

Betræffende instructionens 2den post da findes derover vore betænkninger og forslage fra pag. 39 til pag. 44[4] inclusive. Den 25de Martii holdt vi den 3je session, og da blev instructionens 3je, 4de og 5te poster foretagne. De indlöbne berettninger findes samlede under paaskrifft: 3je sessions documenter. Om enhver afdeeling udi instructionens 3je post har vi tilkjendegivet vore tanker, saaleedes som de erfares fra pag. 46 til 65[5] inclusive.

Saa vist som fiskeriet er et af hovednæringsmiddlerne i Island, saa bör paa sammes beste drift anvendes ald muelig omsorg. Saaleedes som beskaffenheden nu er, var det at gjöre almuen i almindelighed aabenbare uræt, om samme beskyldtes for dovenskab og uvillje til at söge söefiskerierne. Omendskjöndt det derhos ej kan negtes, at joe meget mangler udi fiskeriernes beqvæmeste sögning og til deres sande opkomst, vel staae

[1] Hér / *Her*, s. 213–218.
[2] Hér / *Her*, s. 218–220.
[3] Hér / *Her*, s. 220.
[4] Hér / *Her*, s. 220–223.
[5] Hér / *Her*, s. 224–235.

mange baader aarlig paa land og ej bruges, men saadant skeer for det meste af folkemangel. Ved udtog af nogle forleden aar til amptmanden indsendte berettninger fra sysselmændene ere vii blevne oplyste om, at da var baadernes antal 1.771, hvoriblandt 1.183 vare af de större, som paa Sönder- og Vesterlandet kunde bruges til værtiidsfiskerierne,[1] og 221 vare smaabaade, som man kun benytter sig af i got vejr og om sommeren.

Ved hjelp af biskopernes mandtalslister meene vii at have gotgjort, at folket maa gribe sig höjlig an,[2] naar det udreeder 7.000 mænd til værtiidsfiskerierne, og saadant er dog omtrent skeed, da agent Hagen[3] var som fiskeinspecteur en sommer i Island, og der fik mantalslister over dem, som det aar havde sögt fiskværerne.[4] Denne omstændighed ere vi siden komne under vejr med, og det kand ikke heller anderleedes være, thi folkets fordeele og mangel maa drive til at söge söen.

Torskegarnets brug har til stor fordeel meget udviidet sig i Havnefiörd, ja, i Kieblewig[5] haver dermed liigeleedes et got udfald. Og det er ej at tvivle om, at de nu i Island værende, og de did endnu forventende fiskere fra Söndmör,[6] joe komme til paa fleere stæder at faae sammes brug indfört, tillige med en beqvæmmere og meer udvidet laxefangst, ligesom en anden baadebygning og sejlads vil vel og ved dem noget blive befordret, der med tiiden lidt efter lidt viidere udbreedes.

Paa det lyst og evne kunde hos den fattige almue foröges til at söge fiskerierne, har vii gjort forslag om, at det saakaldede manslaan[7] maatte afskaffes. Til fiskeriernes viidere opkomst have vi ydermere foreslaaet, at fra ethvert syssel i forhold med dets folkemængde skulde 2, 3 à 4re af fattige, men derhos skikkelige, forældres sönner forskaffes plads hos nogle af de mest drifftige bönder paa Söndmör for der at lære alt det, som maatte forefalde saavel til nærings brug paa vandet som landet. Og

[1] Fiskveiðar um vertíð (frá byrjun febrúar til 11. maí). / *Fiskeri i fangstsæsonen (fra begyndelsen af februar til den 11. maj)*.

[2] Leggja hart að sér. / *Anstrenge sig*.

[3] Johannes Haagen, kaupmaður og eftirlitsmaður með fiskveiðum / *købmand og inspektør ved fiskeriet*.

[4] Verstöðvarnar. / *Fiskelejerne*. Sjá/*Se*: *ÞÍ*. Rtk. B2/20–5. Isl. Journ. B, nr. 1785 (Allerunderdanigste Berettninger angaaende Mandtallet og Fiskeriet i Island pro Anno 1762, 2.4.1763).

[5] Hafnarfjörður, Gull.; Keflavík, Gull.

[6] Sunnmæri, Noregi. / *Sunnmøre, Norge*.

[7] Mannslán var vinnukvöð. / *Hoveri på båd. Islandsk* mannslán.

da det beste værtiidsfiskerie indfalder ved Mariæ bebudelses-,[1] skjertorsdags- og langfredagstider, saa have vi i lige maader foreslaget, at disse dage maatte holdes halvhellige, paa det den sig da tilbydende Guds velsignelse ej maatte til yderlig skade for mængde fattige gaae forloren. Kirketjenisten burde i saa fald begynde heel tiidlig, og til hospitalerne skulde 1 lött af mands og baaders fangst gives, som de dage fore paa fiskerie. Fiskevirkningen paa terreneuisk maade[2] gaaer meget got for sig paa nogle stæder, og det forsikres, at paa de flerste havne kunde samme skee til fordeel for indbyggerne, om Compagniet[3] vilde gjöre anlæg dertil. Pag. 50 og 51[4] har vi viidere udladt os derom.

Om instructionens 4de post har vii anbragt vore tanker og forslag fra pag. 70 til 85[5] inclusive. Det forstaaer sig ligesom selv, og i vore oplyste tider kan det angives som en sag, der ej har beviis behov, at en frihandel har usigelige fordeele fremfor en tvungen eller forpagtet handel. Men under Islands nærværende forfattning see vi hverken, at landet dermed kunde være tjent, eller at den er gjörlig. Der ere ingen byer, og indbyggerne leve udspredde, og naar nogle gejstlige og verdslige embedsmænd undtages, bestaae de af bönder og fiskere, som alle til hobe fattes den til handel saa saare fornödne kundskab, formue og credit. Söemænd haver der ingen af, og landets jordbruuger under yderste vanrögt. Ved sidstnævnte ulykkelige mangel savnes saaleedes det grundevne, hvorpaa ej alleene en god handel, men alt andet nyttigt foretagende maae have sin hvile, om dermed skal ventes nogen sikker og varig lykke saavel i fredssom krigstiider.

Den medgivne landfogedens plan og demonstration angaaende en frihandel lit. A n° 6[6] har vii ved overvejelse hverken fundet at svare til sit navn, eller at de derudi gjorde forslag og toldberegninger kan holde pröven til landets og kongens fordeel. Som en forbereedelse til en frihandel, og för byer blive anlagte, have vii gjort forslag om, at jordbruget maatte med al flid forbedres, samt ödejorder optages og bebygges. Opdragelsen

[1] Boðunardagur Maríu: 25. mars. / *Maria bebudelsesdag: 25. marts.*

[2] Terreneuve er eldra heiti á Nýfundnalandi og vísar hér til sams konar verkunaraðferðar á saltfiski og tíðkaðist þar. / *Terreneuve er et ældre udtryk for Newfoundland, og i dette tilfælde henvises der til fremstilling af klipfisk efter metoder hentet herfra.*

[3] Almenna verslunarfélagið / *Det Almindelige Handelskompagni* 1764–1774.

[4] Hér / *Her*, s. 226–227.

[5] Hér / *Her*, s. 237–244.

[6] Rétt er lit. A n° 1, sjá hér að framan / *Korrekt er lit. A n° 1, se her ovenfor*, s. 111–124.

saavel som god orden inden og uden huset burte i lige maade ved en vel indretted politieanordning holdes haand over og dyrkes.

Til at oplæres i saadan kjöbmandskab, som ej er overeensstemmelse med Islands producter, har vii foreslaaet, at 10 til 12 brave embedsmænds og formuende bönder sönner, med deres fri villje, skulde udvælges og forskaffes tjeniste hos nogle af de beste kjöbmænd i Bergen, Molde, Christianssund og Trondhiem. Vi har liigeleedes været af tanker, at fra hver beseiglet havn burde i det mindste en fattig mands sön komme til at fare med de til Kiöbenhavn gaaende skibe for at lære söemandskab med andet meer, hvorom fra pag. 77 til 79[1] inclusive handles.

Med nödvendige tillæg have vii desuden bifaldet et af landfogden gjort forslag udi det ved hans plan om frihandel hæfftede pro memoria angaaende de islandske kysters samt havners opmaaling og beskrivelse. Og til at bestriide dette sidste, saavel som hvad til alle andre gjordte forslage maatte behöves, har vi foreslaget en afgifft af 8 sk. paa hver pott dansk brendeviin, som förtes ind i landet, og 12 sk. pr. pott for det franske. Under den tid forberörte anstalter bleve tilbörlig satte i verk, kunde en nyttig folkemængde ej andet end aarlig tilvoxe. Hvorved tillige een almindelig vindskibelighed og formue lidt effter lidt maatte tiltage. Ved en foröget velstand voxede lyst og mod til med meer og meer fliid og fyrighed baade til lands og vands at legge haand paa saavel almindelige som ualmindelige næringsveje.

I anleedning af instructionens 5te post have vi været af tanker, at kornstransport til Island vilde falde mindre kostbart end meel, og at til kornets malning haandqverne og smaae vejrmöller heller burte bruges end de ellers blandt vandmöller mindst kostbare bekkeqverne,[2] som bruges paa landet i Norge, hvor tömmeret offte ej regnes for noget, men som i Island vilde være af stor betydenhed og udgifft.

Den 18. April foretoges den 6te, 7de, og 8de post af den allernaadigste instruction, og bleve de indkomne effterrettninger da indförte, som de findes under paaskrifft: den 4de sessions documenter. Som det foreholder sig i alle lande, saa har vi troet det og maae gjelde om Island, nemlig at naar et land ved jordens forsömmelse og anden mishandling er bleven blottet for folk og formue, er der ingen meere sikker og varig maade,

[1] Hér / *Her*, s. 240–241.

[2] Litlar lækjarmyllur knúnar af náttúrulegu vatnsrennsli. / *Skvatmølle, lille vandmølle drevet af den naturlige strøm i et vandløb.*

paa hvilken land og folk skal oprejses og bringes i flor, end jordens flittige samt mest skjönsomme dyrkning. Jordbruget, hvorunder engens dyrkning allerhelst forstaaes, har været de förste indbyggeres fornemste næring og tilstöd. Sammes beste drifft vil igjen blive det ypperligste middel til landets opkomst, ja, som först og fremst tillige med opdragelsen og anden landorden maae lægges haand paa samt opmuntres, om en duelig folkemængde nogensinde skal ventes, om andre næringsveje rettelig skal trives, om landets offentlige velfærdt skal blive bestandig, og om den iblandt hans Majestets stater ellers anseelige province ej stædse skal blive til een byrde heller end til fordeel og tilbörlig styrke for den kongelige cassa.

Til den ende har vi foreslaaet, at et vist favnetal af gjerder samt gröfter skulde aarlig opföres om tune[1] og enge, hvis maal og udseende er anbragt pag. 111.[2] Liigeledes burde vandsyge[3] enge og myrer gjennemskjeres med fornödne diger og gröfter, som nu til uskatterlig skade savnes alleveigne i landet. Effter at gjerder og gröfter vare ferdige, maatte der begyndes med aarlig at bortskjere et vist antal favnemaal af tuer, hvormed alle tune og enge i landet ere for det meste overgroede. Og dette, saaleedes fra tuer befriede stykke jord, maatte da strax opspades for videre om foraaret at besaaes med havre og höefröe, hvoreffter marken best samt hastigst græs binder sig.

Vii have i lige maade gjort forslag om kaal- og urtehaver at indrette hos enhver bonde, saavel som og paa beqvæmmeste stæder til forsög at udkaste modne fyr- og granköngler tillige med birkeknopper af höjstammede træer, allerhelst fra Findmarken eller Nordlandet i Norge.

Höemagazinet i hver böigd have vi agtet höjt fornödne, og böndernes idelige forandring af boepæle har vi tænkt at kunde forekommes ved vel indrettede bygselsbreve.[4] Vi har videre foreslaaet visse fordeele for dem som optage ödeliggende jorder, og vi har holdt for, at saa lenge en jord og hjaleje eller ödeplads var at faae, maatte ingen af de saakaldede lovlige lösemænd[5] hensidde, ej heller burde nogen tillades at boe i tomme huuse,[6]

[1] Hjemmemarker. Islandsk *tún*.
[2] Hér / *Her*, s. 254–255.
[3] Vatnsskemmd. / *Skadede af vand*.
[4] Byggingarbréf. / *Fæstebreve*.
[5] Lausamenn. / *Løsarbejdere*.
[6] Tómthús. Hús við sjávarsíðuna sem höfðu ekki grasnyt fyrir skepnur. / *Tomthus. Afbyggersted ved søsiden, som ikke har græsning til dyr*.

naar jord eller hjaleje var at bekomme. Hvad vi ellers herom have anbragt, findes fra pagina 89 til 123.[1]

Ifölge af instructionens 7de post har vi holdt fore, at höeavlingens formeerelse vilde ufejlbar bringe med sig et större tillæg af hornqvæg, som alt for meget savnes og dermed överflödighed af melk, saavel som smör, talg, kjöd, huuder og anden velsignelse, som deraf flyder.

Faarepesten vedvarer endnu, skjöndt ej med den rasenhed som tilforn. Det medgivne forslag under lit. A n° 10[2] har vi nöje efftertænkt, men finde, at det paa mange maader vilde komme hart ad uovervindelige vanskeelligheder af stæd, om de overblevne faar med meere paa eengang skulde ödelægges, allerhelst da mængden deraf er större, end vi först formodede. I Arnæsssyssel[3] er der endnu 10.000 faar. Vort forslag har gaaet derpaa ud successive at udrydde de besmittede faar, hvorom fra pag. 125 til 131[4] vore tanker erfares.

Angaaende instructionens 8de post da har vi holdt for, at det nu ej er tid til at afhende hans Majestæts gods, og naar samme eengang skal ske, effter at landet noget meer har tiltaget i formue, maatte ströegodset[5] först bortsælges, da halve parten af capitalen kunde mod 1ste prioritæt blive deri staaende, om saadant blev forlanget.

Den 10de Maji blev instructionens 9de, 10de og 11te poster tagne i overvejelse, og de indsendte berettninger bleve da först indförte, som de under omslag findes betegnede: 5te sessions documenter. Over den 9de og 10de post findes vore betænkninger fra pag. 135 til 146[6] inclusive, og betræffende den 11te post da ere vi af tanke, at ligesom de saakaldede Nye Indrettninger[7] ere almindelig i en forfalden tilstand, saa kand saadant i særdeeleshed siges om fabriquerne i Reikewig.[8] Disse bör vedligeholdes og forbedres, saavidt tid og övrige omstændigheder det tillade.

1 Hér / *Her*, s. 246–261.
2 Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 141–146.
3 Árnessýsla. / *Árnessyssel*.
4 Hér / *Her*, s. 262–265.
5 Jarðeignir konungs aðrar en þær sem tilheyra klaustraumboðunum og liggja dreifðar um landið. / *Kongens jordegods, andet end det, der tilhører klosterombudene og ligger spredt rundt omkring i landet*.
6 Hér / *Her*, s. 267–272.
7 Innréttingarnar í Reykjavík. Hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. / *De Nye Indretninger i Reykjavík. Interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje*.
8 Vefsmiðjur Innréttinganna / *De Nye Indretningers væveri*, Reykjavík, Gull.

Udi denne som en planteskoele[1] kand ej alleene kundskab om een retskaffen væven og spinden bevares i landet, men derfra kand den ved tilfælde idelig udvides, og var det önskeligt, at fleere saadan smaae fabriquer bleve lidt effter lidt udbreedede i landet, som den amptmand Stephensen har anlagt paa Leiraae.[2] Som forfatningen nu er, indsee vi ej, at haandverkere kan ernære sig, da folket tilbereeder sig selv næsten alt det, som mest er fornödent.

Den 30te Maji foretoges instructionens 12., 13., og 14de post, og bleve saa först de mange indsendte berettninger indfört, som findes under paategning: 6te sessions documenter. Ifölge af den 12de post have vi ladet os det være angelegen at udforske, om mineralier samt rare steen- og jordarter nogensteds fandtes. Da ingen underrettning derom indkom, tænkte vi sikkerst derom at faae kundskab paa den maade, som brevet til biskoperne lit. B, n° 45[3] udviser. Bjergernes byggning love ej mineralier, og om de end fandtes, vilde deres udfordring bringe uendelige vanskelligheder og omkostninger med sig, thi de ere flödsbjerge,[4] som ere særdeeles löse og paa alle kanter idelig overskaaren. Steenkull have vi meget effterspurgt, men intet deraf fundet, og hvad vi have seet, som er derfor angiven, er intet andet end een sort og haard steenart. Om surtarbranden[5] og dens brug har vi pag. 157 og 158[6] yttret os. Angaaende bjergenes beskaffenhed maatte pag. 160 og 161[7] effterlæses.

De under den 13de post opreignede veje over fjeldene og forslag derom ansee vii for ugjörlige, allerhelst forbyder folkemangelen og den

[1] Fyrirtæki þar sem verklegri kennslu er sinnt með það að markmiði að breiða út þekkingu. / *Virksomhed, hvor der foregår praktisk undervisning med det formål at udbrede viden til en større kreds.*

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1766–1770, amtmaður í Norður- og Austuramti / *amtmand i Nord- og Østamt* 1770–1783, amtmaður í Vesturamti / *amtmand i Vestamt* 1787–1793, amtmaður í Suðuramti / *amtmand i Sydamt* 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1790–1806; Leirá, Leirársveit, Borg.

[3] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 190–191.

[4] Merkir fjöll sem eru byggð upp af setlögum en engin slík fjöll finnast á Íslandi. Sennilega er átt við blágrýtisfjöll sem mynduð eru úr mörgum láréttum hraunlögum og eru afar algeng á Íslandi. / *Betyder egentlig et bjerg bestående af vandrette aflejringer, men sådanne fjelde findes ikke i Island. Sandsynligvis er der tale om et fjeld af basalt, der er dannet af mange vandrette lavalag, og som er meget almindelige i Island.*

[5] Surtarbrandur. / *Brunkul.*

[6] Hér / *Her*, s. 278–279.

[7] Hér / *Her*, s. 279–280.

almindelige fattigdom det. Men vejene igjennem de beboede böigder bör med ald fliid paa beqvæmmeste tider sættes i stand. Blandt de gangbare veje holde vii for, at den over Sprængesanden[1] effter biskop Finnur Jonsens forslag lit. G n° 2[2] kand fölges, hvorved vejen mellem Sönder- og Nordlandet anseelig forkortes. Men förend söefolk og matroser opnaaes, eller byer blive anlagde, indsee vi ej, at den saa höjt fornödne transport til söes med havskibe kand forfremmes.

Det under den 14de post benævnt luurendrejerie,[3] holde vi langt fra at være af den betydenhed, som samme i almindelighed bliver udraabt for. Naar venlige skibe formedelst uvejr indlöbe i een eller anden havn, er det naturligt, at nogle af indbyggerne kand derfra tilhandle sig nödvendigheder, og det er tilforladeligt, at de derfor offte afhender det, som ellers af handelen er vraget og ej vil modtages. Denne ringe omtuskning af varer skeer allerhelst om foraaret, naar den arme almue intet haver og intet kand faae af det, som de helst behövede.

Compagniet vilde best i vore tanker forekomme snighandel, om de överflödig og vel forsynede landet, saa deraf, hvor effterliggere[4] ere, kunde haves noget i forraad om foraaret, naar fremmede skibe just komme til landet. Luurendrejerie blev vist nokk viidere hindret, om handelsskibene tiidlig forlode Kiöbenhavn, allerhelst til de havne hvor ingen effterliggere haves.

Den 3je Augusti foretoges adskilligt, hvorom Commissionen forud ved tilfælde gjorte opsættelse,[5] med at frembringe sine endelige tanker. De indkomne berettninger bleve indlemmede saaleedes, som de sees under paategning: 7de sessions documenter.

At hans Majestæts undersaatters liv og velfærdt paa en saa langt bortliggende öe som Island maatte sættes i sikkerhed mod indfaldende hæn-

[1] Sprengisandur, öræfi á miðhálendi Íslands / *ødemark midt i Islands højland*.

[2] *Landsnefndin fyrri 1770–1771* IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* IV, s. 699–700 (Greinargerð þar sem Finnur Jónsson biskup svarar öllum greinum erindisbréfs Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. / *Redegørelse hvori biskop Finnur Jónsson besvarer alle artikler i Landkommissionens instruks [uden dato 1770]. Lit. G. N° 2*).

[3] Launverslun. / *Ulovlig handel, smughandel*.

[4] Eftirlegumaður. Kaupmaður eða aðstoðarmaður hans sem var eftir í landinu yfir veturinn eftir að skip voru farin að hausti. / *Efterligger. En købmand eller hans assistent, der bliver i landet om vinteren, efter at skibene er afsejlet om efteråret*.

[5] Skrá yfir innkomin bréf, sbr. fundargerðabók nefndarinnar / *Liste over indkomne breve, jf. kommissionens protokol*, s. 285–287.

delser, have vi fra pag. 177 til 183[1] givet vore tanker til kjende om de för omnævnte magaziner paa alle beseiglede havne. Ligeledes har vi fra pag. 184 til 196[2] gjort forslag om, hvorleedes hospitaler for de spedalske bedere kunde indrettes.

Og da alle anstalter, som muelig kunde udtænkes og fuldföres, vilde lidet være til sand nytte for det fattige Island, om saadanne forslage bleve forsömmede, hvorved de forfaldne sæder samt vindskibelighed kunde ophjelpes, og et ildehandlet, ja, aldeeles foragtet landbrug maatte komme udi bedre forfattning, saa have vii under lit. Uu her tilföjet den pag. 36 og 37[3] ommeldte politie- og landforordning. Og til at holde haand over samt paadrive det i forordningen paabydede have vi gjort forslage om 4re politie- og landinspectores, der aarlig, som judices ambulantes[4] i England, skulde alternative omrejse, saa at den, som et aar havde været i een landsfjerding, burde et andet aar omrejse i een anden med meere, hvorom der handles fra pag. 196 til 204.[5]

Til hvad brug de penge til landets tarv og opkomst skulde nyttig anvendes, som maatte udkomme af den ommeldte forhöjelse paa dansk og fransk brendeviin, over den i taxten fastsatte priis, derom har vii fra pag. 208 til 220[6] gjort adskillige forslag, der mest gaaer ud paa ved præmier at opmuntre til vindskibelighed og landets bedre dyrkning formedelst anstalter om de höjst fornödne indhegninger og oprödninger samt digers og gröffters gravning at lægge haand paa.

Kysternes opmaalning og de 4re inspecteurers aarlige lön med meere skulde ligeleedes tages af den foreslagne afgifft paa brendevin, hvilken landsfordervelige drik saaleedes storlig vilde formindskes, og derved blev tillige meget gott udrettet, uden at Compagniet med nogen föje kunde klage derover, da directeurerne have ved skrivelse lit. A, n° 9[7] forsikret Rentecammeret om, at handelen var vel tjent med indskrænkning af brændevinsfortæring i Island.

[1] Hér / *Her*, s. 288–290.
[2] Hér / *Her*, s. 290–295.
[3] Hér / *Her*, s. 219–220.
[4] Faranddómarar. / *Omvandrende dommere*.
[5] Hér / *Her*, s. 295–298.
[6] Hér / *Her*, s. 301–305.
[7] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 139–141.

Formedelst de andre commissariers tilfaldne svaghed har laugmand Fieldsted[1] alleene rejst til Reikholum og Reikenæs[2] for at tage i öjesyn de derværende heede, ja, sydende kilders beskaffenhed og beliggenhed med meere, som det forud imellem os samtlig var overlagt, og hvorom hans beskrivelse under lit. Vv, n° 1 & 2[3] findes blandt 7de sessions documenter. Vores samtlige tanker om saltsyderie ved hjelp af disse kaagende kilder sees fra pag. 220 til 222[4] inclusive.

Som handelens nærverende beskaffenhed i Island er indbyggerne til störste ulejlighed og skade, saa maa deraf idelig foraarsages misfornöjelse og klager, da octroj og taxt ere de almindelige anstödssteene, som bestandig ligge saavel kjöbende som selgende i vejen. Og derved paalegges den til alle forrettninger saa oplivende frihed saadanne baand, som virkelig ere alt for trykkende og bör oplöses, om hans Majestet i sin tid skal kunde höste nogen frugt af de til landets velfærd tid effter anden anvendte store penge summer. Til den ende bör een anden handelsmaade indrettes, og den maae være fri.

Fra pag. 224 til 237[5] inclusive have vi anbragt vore forslag og tanker om een frihandel i Island. De til kjöbstæder foreslagne havne ere Reikewig, Grönnefiord, Isefiord, Öefiord og Rödefiord,[6] hvoraf Reikewig i adskillig henseende kunde være hovedstaden i landet. Didhen kunde oberretten[7] i sin tid beqvæmmelig henflyttes, og da udi landet ej er meer end een laugmand fornöden, kunde samme der i nærheden have sin boelig. Ja, effterdi een bedre indrettning ved de latinske skoler er höjst tjenlig, burte stifftelsen deraf ej langt fra Reikewig faae stæd, ligesom did kunde og forflöttes biskoppen af Schalholt,[8] hans residence, allerhelst som baade cathedralkirken og bispens residence ere i yderlig forfalden tilstand.

[1] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*.

[2] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.; Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.

[3] Hér að framan / *Her ovenfor*, s. 317–329.

[4] Hér / *Her*, s. 305–306.

[5] Hér / *Her*, s. 307–312.

[6] Reykjavík, Gull.; Grundarfjörður, Snæf.; Ísafjörður, Ísafj.; Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.; Reyðarfjörður, S-Múl.

[7] Alþingi á Þingvöllum ásamt Yfirréttinum, tveir æðstu dómstólar landsins. / *Altinget på Þingvellir samt Overretten, de to øverste domstole i landet*.

[8] Skálholt, Biskupstungur, Árn.

Naar lærdomssæde saaleedes var oprettet nær Reikewig, da kunde bogtrykkeriet med stor nytte ligeleedes der anlægges. Vi har videre gjort allerunderdanigst forslag om, at Reikewig til et ævigt minde af hans Majestets landfaderlige omsorg for Island burde æres med det navn Christianswig, liigesom Öefiord for norden kunde nyde den naade at faae det navn Christiansfiord.

Til sluttning have vi givet vore tanker tilkjende om den i tidens længde indsnegne uorden med qvilder og manslaan, saavel som og om indbyggernes klage over handelen. At det med landets tiendemaade maae i sin tid skee een anden indrettning, derom have vi til sidst gjort een erindring og givet vor aarsag tilkjende, hvorfor vi ej derom har gjort noget særdeeles forslag, allerhelst da det fattige præsteskabs haarde vilkaar derved kunde noget forbedres. Det var imidlertiid höjlig fornöden, at den saare til hjelp trengende gejstlige stand maatte i krafft af een allernaadigst forordning og i forhold med landets formue nyde offer[1] og andre emolumenta,[2] som præsteskabet ellers i andre hans Majestets lande tager deel udi.

Kiöbenhavn,
den 12te Novembr. 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde[3]

[1] Offur. Gjafir til presta á stórhátíðum. / *Ofring. Gaver til præsterne ved store højtider*.

[2] Aukatekjur. / *Biindtægter*.

[3] Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen*; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*.

Skrá frá Thodal stiftamtmanni yfir afrit bréfa sem honum hafa verið send 19.8.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

Liste fra stiftamtmand Thodal over afskrift af de breve, som han har fået tilsendt 19.8.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

ÞÍ. Rtk. D3/8–17.
Innskráð/*indskrevet* 12.11.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 12. Nov. 71. N. Lit. b; ad 2. B. J. Ref. N° 599.

Fra den allernaadigst anbefalede Commission her i Island har jeg tid effter anden, nemlig under 23de Febr., 22de Martii, 18de April, 10de og 30te Maii, 20de Junii og 15de August 1771, erholdet effter allernaadigst befaling fölgende udskriffter af de til velbemeldte Commission indkomne forslage, breve og documenter, saasom:[1]

For förste session d. 22de Decembr. 1770.

Lit. A. Forslag fra landfogden[2] om handelen med bilager fra n° 1 til 11 inclusive.
– B. En copiebog af Commissionens afladte skrivelser og pro memorier.
– C. Betjenternes betænkninger over en deel paa landstinget 1770 fremsadte propositioner.
– D. Mantallstabeller fra begge hrr. biskoper.[3]
– E. Brev fra laugmand Sölvesen.[4]

[1] Þessi afrit eru nú varðveitt í / *Disse afskrifter er nu opbevaret i*: *ÞÍ*. Stiftamt. III. 199–202.
[2] Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793.
[3] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779.
[4] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.

– F. Brev fra proust Haldor Finson og pastor Jon Teitson.[1]
– G. Deduction fra biskop Finnur Jonson om gejstliges angelægenheder med bilager.
– H. Betænkninger fra sysselmand Thorstein Magnuson.[2]

Anden session d. 1ste Martii 1771.

– J. N° 1 og 2. Fra præst Gudlög Svenson om havne i Isefiord[3] og tjenestefolkes mangel.
– K. Fra laugmand Marcusen,[4] besvarelser paa forespö[rg]sler.
– L. Fra bönder paa Akranes[5] om mandslaan.
– M. N° 1 og 2. Fra nogle afskeedigede fabriqvens folk.
– N. Fra landfogden, specification over kongens jordegods.
– O. Proust Gudlög Thorgeirsons[6] tabell over födde og döede.
– P. Sysselmand Biarne Haldorsens[7] besvarelse paa en del poster.
– Q. Fra amtmand Stephensen[8] om mandslaan.
– R. Laugmand Marcusen om amternes deeling og tiende.
– S. N° 1 og 2. Laugmand Sölvesens besvarelse og underretning, destineret til baron von Pröck.[9]
– T. N° 1 og 2. Fra en anonymus og bonden Biarne Högneson.[10]
– U. Laugmand Jon Olavsons[11] underretninger og forslag.

1 Halldór Finnsson (1736–1814), prófastur / *provst*, Skálholt, Biskupstungur, Árn.; Jón Teitsson (1716–1781), prestur / *præst*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1780–1781.

2 Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785.

3 Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj.; Ísafjarðardjúp, Ísafj.

4 Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791.

5 Akranes, Borg.

6 Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull.

7 Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773.

8 Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 1766–1783, 1787–1806, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 1790–1806.

9 Christian Leberecht von Prøck (1718–1780), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1768–1769.

10 Bjarni Högnason (1721–?), bóndi / *bonde*, Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang.

11 Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778.

– V. Præst Wigfus Jonson,[1] ligesaa.
– X. N° 1. Præst Arne Thorarensens[2] forteignelse paa födde og döede.
– N° 2. Præst Erick Gudmundsens[3] underretning og forslage.
– Y. Præst Arne Thorarensens underretning og foreslage.
– Z. N° 1 og 2. Fra amtmand Stephensen om mandslaan og folkemængden i Island.

Tredje session d. 25de Martii.

– AA. N° 1 og 2. En anonymi underretning, 2de bönder i Midfiorden.[4]
– BB. Sysselmand Ketilsens om Dahlesyssel.[5]
– CC. Fra bönderne paa Alftenes.[6]
– DD. Præst Gudlöger Svendson, om gjærder.
– EE. Apothekersvend Biörn Jonson,[7] om kornavling.
– FF. N° 1 og 2. Laugmand Marcusen, om hospitalerne og fattigesvæsen.
– GG. Landphysicus,[8] om midler mod faarepesten.
– HH. Sysselmand Brinjolver Sivertsens[9] besvarelse paa pro memorier n° 1 og 2.

Fjerde session d. 18de April.

– JJ. Amtmand Stephensens underretninger og forslage.
– KK. Laugmand Marcusens udkast til politieordning.

[1] Vigfús Jónsson (1736–1786), aðstoðarprestur / *hjælpepræst*, Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp.
[2] Árni Þórarinsson (1741–1787), prestur / *præst*, Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1784–1787.
[3] Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún.
[4] Miðfjörður, Hún.
[5] Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803.
[6] Álftanes, Gull.
[7] Björn Jónsson (1738–1798), lyfjafræðingur, lyfsali í Nesi / *farmaceut, apoteker på Nes* 1772–1798.
[8] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779.
[9] Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771.

– LL. Amtmand Stephensens pro memoria om handelen.
– MM. Biskop Finnur Jonson folkeaf- og tiltagelsen i Island.
– NN. Oddur og Niels Hialtelins[1] underretninger og forslage.
– OO. Provst Wigfus Jonson,[2] om folkemængden og handelen i ældre tider.
– PP. Nogle bönder paa Seltiarnenæs.[3]
– QQ. Sysselmand Jon Jacobsen,[4] om faaresygen og frihandelen.
– RR. Amtmand Stephensens pro memoria om landets deling.

Femte session d. 10de Maii.

– SS. Uden navn, om tjenestefolkes vilkaar.
– TT. Landfogeden, om De Nye Indretninger.
– UU. Proust Gudlög Thorgeirson, N° 1. Underretning, 2. Om hospitalerne.
– VV. Fra fabriqvefolkene i Reikevig.

Sjette session d. 30te Maii.

– XX. N° 1. Fra biskop Finnur Jonson, 2. Præst Kolbeen Thorsteenson, 3. Hans Klingenberg, 4. Bönderne i Hejnes, 5. Ditto Mosfelssveit.[5]
– YY. Fra landphysicus, 2. Bönder i Arnessyssel, 3. Ditto paa Saltenes.[6]
– ZZ. N° 1. Anonymus, 2. Bönder i Widvik, 3. En bonde i Schagefiord, 4. Bönder i Riettarholt, 5. 2de bönder i Biarnöe, 6. Sæmund a Widemyre, 7. Bonden Jon Jonson, 8. Bönder i Schage-

[1] Oddur Jónsson Hjaltalín (1722–1797), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Rauðará, Seltjarnarneshreppur, Gull.; Níels Jónsson Hjaltalín (1730–1786), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Hlíðarhús, Seltjarnarneshreppur, Gull.

[2] Vigfús Jónsson (1706–1776), prófastur / *provst*, Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr.

[3] Seltjarnarnes, Gull.

[4] Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805.

[5] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785; Kolbeinn Þorsteinsson (1731–1783), prestur / *præst*, Miðdalur, Grímsneshreppur, Árn.; Hans Jörgensson Klingenberg (1707–1785), bóndi / *bonde*, Kross, Akraneshreppur, Borg.; Heynes, Akraneshreppur, Borg.; Mosfellssveit, Kjós.

[6] Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779; Árnessýsla. / *Árnessyssel*; Seltjarnarnes, Gull.

fiord, 9. Bonden Thorlev Claus, 10. Præst Erick Gudmundson, 11. Nogle bönder i Bajarrepp.[1]

– Aa. N° 1. Laugmand Sölveson, 2. Sysselmand Jon Bendictson, 3. Biskop Gisle Magnuson, 4. Sysselmand Biarne Haldorsen, 5. Bönder i Kios.[2]
– Bb. Sysselmand Thorgrim Sivertsen.[3]
– Cc. N° 1. Bönder paa Örebach, N° 2. Bönder i Grindevig.[4]
– Dd. Bönderne i Sandvigsrepp.[5]
– Ee. N° 1. Bönderne i Thorlakshavn, 2. Dito fra Skeidum og Grimsnes, 3. Bonden Bentein Ingemundson.[6]

Syvende session den 3die Aug.

– Ff. N° 1. Fra sysselmand Wyum, 2. Sysselmand Jon Arnorsen, 3. Sysselmænd Peter Thorsteensen og Guttormur Hiorlevson.[7]

[1] Viðvík, þ.e. Viðvíkurhreppur / *dvs. Viðvíkurrep*, Skag.; Skagafjörður, Skag.; Réttarholt, Akrahreppur, Skag.; Bjarney, villa fyrir / *fejl for* Barká, Skriðuhreppur, Eyjafj.; Sæmundur Magnússon (1715–1783), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Víðimýri, Seyluhreppur, Skag.; Jón Jónsson (1715–1798), bóndi og meðhjálpari / *bonde og præstens medhjælper*, Efstaland í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjafj.; Þorleifur Claus Brynjólfsson (ca. 1705–ca. 1801), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Grund, Akrahreppur, Skag.; Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún.; Bæjarhreppur / *Bæjarrep*, Árn.

[2] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782; Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 1734–1776; Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779; Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773; Kjósarhreppur / *Kjósarrep*, Kjós.

[3] Þorgrímur Sigurðsson (1706–1785), sýslumaður í Mýrasýslu / *sysselmand i Mýrasyssel* 1740–1776.

[4] Eyrarbakki, Árn.; Grindavík, Gull.

[5] Sandvíkurhreppur / *Sandvíkurrep*, Árn.

[6] Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn.; Skeið og Grímsnes, Árn.; Beinteinn Ingimundarson (1731–1811), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn.

[7] Hans Wium (ca. 1715–1788), sýslumaður í Suður-Múlasýslu / *sysselmand i Suður-Múlasyssel* 1740–1752, 1756–1778; Jón Arnórsson eldri (1734–1792), aðstoðarsýslumaður í Suður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Suður-Múlasyssel* 1769–1778; Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786; Guttormur Hjörleifsson (ca. 1739–1771), aðstoðarsýslumaður í Norður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Norður-Múlasyssel* 1766–1771.

– Ii. N° 2. Fra sysselmand Runolfsen.[1]
– Ll. N° 1. Fra vicelaugmand Magnus Olafsen, 2. Provst Biörn Haldorsen.[2]
– Mm. N° 1. Fiskevirker Weinvig, N° 2. Kjöbmand Dines Jespersen.[3]
– Qq. N° 2. Laugmand Sölvesen.
– Rr. N° 1 til 13. Fra nogle bönder i Tingöesyssel[4] extract.
– Tt. N° 1. Fra sysselmand Lid Gudmundsen.[5]
– Uu. Udkast til politie- og landforordning.
– Vv. N° 1 og 2. Laugmand Fieldsteds beskrivelse over hverene paa Reikholum samt Reikenæs.[6]
– Yy. Fra biskop Gisle Magnusen.
– Zz. Fra præst Arne Thorarensen.

At ovenanførte afskriffter tillige med afskriffter af Commissionens allerunderdanigst forslage og betænkende over een deel poster deraf ere af mig annammede, bekræfftes herved.

Bessested kongsgaard,[7] den 19de Aug. 1771. L. A. Thodal[8]

[1] Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780.

[2] Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800; Björn Halldórsson (1724–1794), prófastur / *provst*, Sauðlauksdalur, Rauðasandshreppur, Barð.

[3] Hans Weinwitz, fiskverkandi hjá versluninni á Bíldudal / *fiskeforarbejder ved handelen på Bíldudalur*; Dines Jespersen (1740–1823), kaupmaður á Patreksfirði og Bíldudal / *købmand på Patreksfjörður og Bíldudalur*.

[4] Þingeyjarsýsla. / *Þingeyjarsyssel*.

[5] Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802.

[6] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.; Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.

[7] Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull.

[8] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785.

Skrá yfir innkomin bréf til nefndarinnar 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

Liste over indkomne breve til kommissionen 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

ÞÍ. Rtk. D3/7–1.
Innskráð/*indskrevet* 24.12.1771; Í þessu minnisblaði til rentukammers gerir Landsnefndin grein fyrir nokkrum bréfum sem henni bárust ekki fyrr en eftir að hún var farin frá Íslandi. / *I disse notater til Rentekammeret redegør Landkommissionen for nogle breve, som den først modtog, efter den var rejst fra Island.*

Áritun/*påskrift*: Pr. 24. Dec. 71. N. 5; 2. B. J. Ref. N° 699; Commissions papiirer miscellanea; Til Det Kongel. Norske Rentekammer.

PRO MEMORIA

Siden vor afrejse fra Island have vii tiid effter anden bekommet hosfölgende documenter over adskillige, af hvis indhold vi ved tilfælde har under vore forrettninger frembragt fornödne betænkninger og forslag. Vi skal derfor her alleene meddele derover en designation[1] og om nogle blandt dem tilföje korte anmærkninger.

A) Under det med denne bogstav betegnede omslag findes nogle betænkninger fra hr. biskop Finnur Jonsen[2] om skoleoeconomien.

Anmærkning

Skolevæsenet i Island behöver vist nok en total forandring, og kunde saadan indrettning beqvemmest gaae for sig, om Reikewig[3] effter Commissionens forslag engang maatte indrettes til en bye. Ved den lejlighed vilde det være höjst nyttigt, at begge skoler bleve sammenföjede. Derved kunde faaes lejlighed til at holde fleere lærere, som under fleere classer skulde bæder lönnede informere udi fleere videnskaber. Oeconomien kunde da fastsættes paa en beqvemmere fod, og maatte saa biskoppen derved ej have andet at bestille, end hvad ham som directeur tilligemed stifftamptmanden tilkom at iagttage. Det er saa langt fra, at vi bifalde hr. biskoppens meening om end meere at forkorte disciplernes aarlige

[1] Skrá, upptalning. / *Fortegnelse.*
[2] Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785.
[3] Reykjavík, Gull.

skoeletid, at vi jo heller holde for, at ved en nye skoeleanordning maatte det endelig sees derhen, at disciplerne kunde komme til at studere det heele aar igjennem, og at de derimod maatte nyde nogle daglige samt ugentlige fritimer til sindets og legemets forfriskning. Vi ere igjen aldeeles enige med hr. biskoppen, naar han skriver, at disciplerne skulde lade sig nöje med god og vel tillavet kost effter landets almindelige brug.

B) Rector magister Biarne Jonsens[1] om Islands opkomst n° 1 og derved fölgende copie af hr. biskop Finnur Johnsens allerunderdanigst erklæring om skolelærernes værelser n° 2.

C) Fra hr. lavmand Sölvesen[2] n° 1, 2, 3, 4. N° 1 indeholder berettning om nogle sagers udfald ved oberretten.[3]

Anmærkning

Da disse ere private sager, af hvilke visse omstændigheder har maaske givet anleedning til udfaldet, skal vi alleene om laugmandens tanker angaaende ej at indstevne delinqvents sager for oberretten erindre dette, at nytten af saadan indstevnelser har man i aar endog erfaret.

N° 2. Handler om betlere paa Altinget.

N° 3. Beretter noget om fjeldvejene, som nu ej meere söges af rejsende.

N° 4. Erinder om laugtingshusets[4] slette tilstand.

Anmærkning

Skulde laugtinget bestandig holdes ved Öxeraae,[5] vilde det blive et fornödent og verdigt foretagende, at til laugtingets og oberrettens holdelse blev opfört en serlig og beqvæm bygning af steen.

D) Fra sysselmand Erlend Olsen[6] om Islands opkomst n° 1 og betænkninger om Islands taxt og handelsforordning af 10. April 1702[7] n° 2.

E) Fra hr. biskop Finnur Jonsen under lit. A, B, C, D.

[1] Bjarni Jónsson (1725–1798), rektor Skálholtsskóla / *rektor for latinskolen i Skálholt* 1755–1781.

[2] Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782.

[3] Alþingi á Þingvöllum ásamt Yfirréttinum, tveir æðstu dómstólar landsins. / *Altinget på Þingvellir samt Overretten, de to øverste domstole i landet*.

[4] Lögréttuhúsið á Þingvöllum. / *Lovrettehuset på Þingvellir*.

[5] Öxarárþing / *Alting ved Öxará*, Þingvellir, Árn.

[6] Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772.

[7] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575 (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

Lit. A, n° 1 og 2 indeholder forslag fra nogle præster om et og andet til det almindelige beste at befordre.

Lit. B. Hr. biskoppens project til en forordning om forandring i det nuværende skolevæsen.

Lit. C. Fremsætter qvæstion, om en discipel, der effter loven er myndig, kan og bör aflægge vidensbyrd og samme med eed bekræffte.

Anmærkning

Vi kand ej andet end bifalde hr. biskoppens tanker derom, som gaae ud paa, at myndige disciplers med eed bekræfftede vidnesbyrd bör ved tilfælde antage.

Lit. D. Anbringer nogle betænkninger om uddöde qvilder.

Anmærkning

Om de uddöde saavel inventarii- som proprietariers qvilder var det at önske, hr. stifftamptmand Thodal[1] maatte faae ordres at gjöre den billigste forestilling, effter at han til sagens nöjagtigste grandskning havde tillige udnævnet 2 eller 3 af saadanne mænd, om hvis kyndighed, reedelighed og upartiskhed han maatte have bedste overbeviisning.

F) Fra sysselmand Arnesen[2] om det tab han har gjort ved Arnestappens ombuds[3] qvilder n° 1, 2, 3 og 4.

Anmærkning

Da indeholden af disse 4re nummere uden tvivl sigter til nogen gotgjörelse af den kongelige casse, tör vi, der ej vide adskillige omstændigheder, som derved kunde være forknyttede, derover ej anderleedes udlade oss, end at sagen maatte for det förste komme an paa den betænkning, stifftamptmanden ved undersögelse derom endelig fremsendte.

Kiöbenhavn,
d. 23. Decembr. 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde[4]

[1] Lauritz Andreas Thodal (ca. 1718–1808), stiftamtmaður á Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1770–1785.

[2] Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessyssel* 1754–1777.

[3] Umboð. Jarðeignir sem komust í konungseigu um og eftir siðaskipti en voru áður í eigu klaustra og hinna síðustu kaþólsku biskupa. Hér er átt við Arnarstapaumboð. / *Ombud. Jordejendom, som blev kongens ejendom omkring eller efter reformationen, men som før tilhørte klostre og de sidste katolske biskopper. Her henvises til Arnarstapis ombud.*

[4] Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelli-*

Landsnefndin skrifar rentukammeri og biður um viðbót við fæðispeninga sína 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 695.

Landkommissionen skriver til Rentekammeret og beder om tillæg til kostpengene 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 695.

ÞÍ. Rtk. D3/8–18.
Innskráð/*indskrevet* 24.12.1771.

Áritun/*påskrift*: Pr. 24. Dec. 71. N. 1. Er.; 2. B. J. Ref. N° 695; Til Det Kongelige Norske Kammer; Til Det Norske Rentekammer.

PRO MEMORIA

Endskjöndt os ved et pro memoria fra Rentekammeret af 22de Martii 1770 er tilmeldt, at de os allernaadigst tillagde diætpenge skulde effter hans Majestæts resolution ikkun vedvare, indtil vi fra Island kom her tilbage, saa gjöre vi os dog bedste haab om ved det höje collegii bevaagne forestilling at erholde diætpengene for det fulde qvartal fra den 26de Augusti til den 25de Novembr. sidstleden, allerhelst da vi siden hidkomsten af og til har hafft noget Commissionen vedkommende at forrette.

Herforuden maatte det tillades underdanigst at udbede os de höje herrers gunstigste understöttelse, baade paa grund at vi effter muelig fliid og evne have tilendebragt vore Commissionsforrettninger, og det paa langt kortere tiid end formodedes, saa og fordi vi have anvendt tilbörlig sparsommelighed under de rejser, som paa hans Majestæts regning af os ere aflagde, ved hvilket alt det formeenes, at den kongelige cassa er bleven befriet fra nogle 1.000de rixdalers udgifft.

Kiöbenhavn,
d. 23. Decembr. 1771.

A. Holt T. Fieldsted T. Windekilde

---

råd, formand for Landkommissionen; Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen*; Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*.

Útgjaldareikningur

Udgiftsregnskab

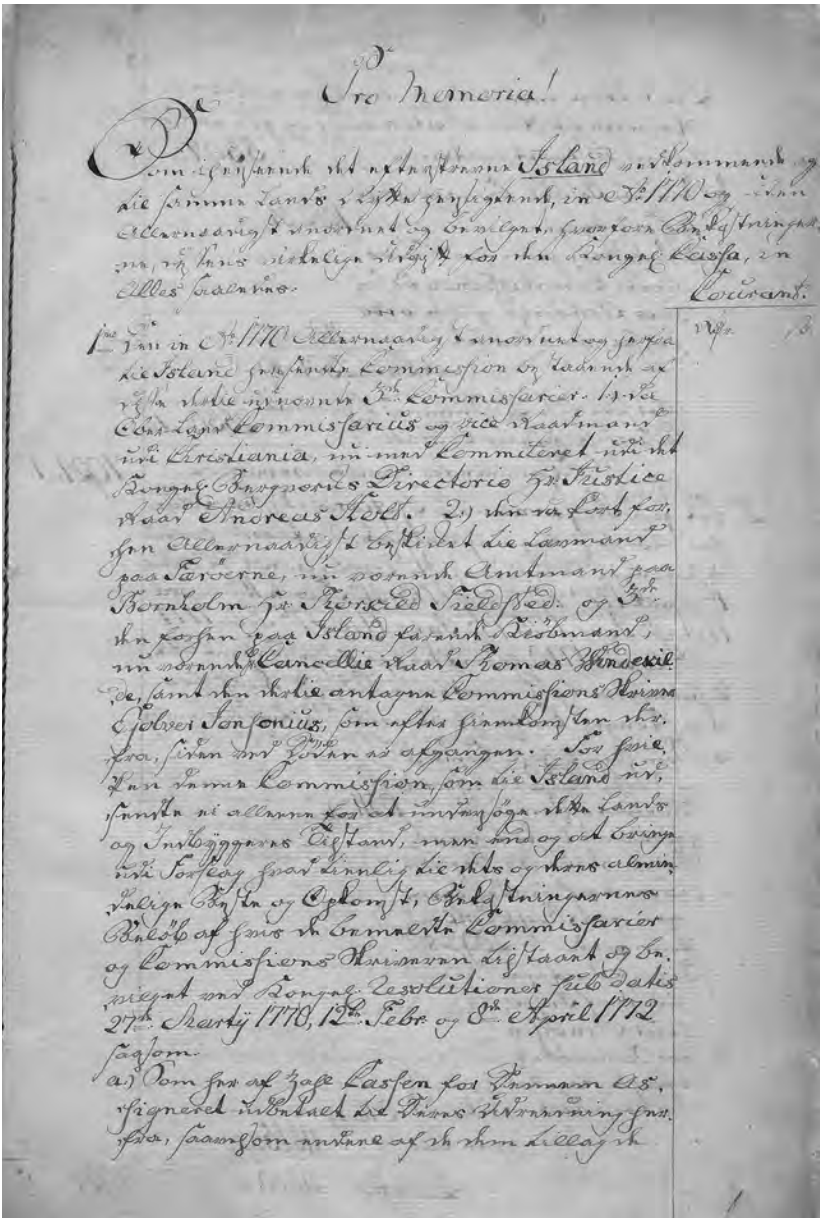

Útgjaldareikningur yfir rannsóknarleiðangra 1770–1779. / *Udgiftsregnskab for undersøgelsesrejser 1770–1779.* — *ÞÍ.* Rtk. B27/19–20 (Pro memoria, 15.6.1779).

Útgjaldareikningur yfir rannsóknarleiðangra og viðreisnarstarf sem greitt var fyrir úr konungssjóði á árunum 1770–1779. Dags. 15.6.1779. Án bréfadagbókarnúmers.

Udgiftsregnskab for undersøgelsesrejser og reformarbejde, som blev betalt fra kongens kasse i årene 1770–1779. Dato 15.6.1779. Uden journalnummer.

ÞÍ. Rtk. D3/8–19.
Annað eintak af þessum reikningi er varðveitt í bréfasafni rentukammers / *Et andet eksemplar af dette regnskab er bevaret i Rentekammerets brevsamling*: *ÞÍ.* Rtk. B27/19–20 (Pro memoria, 15.6.1779).

PRO MEMORIA!

Som i henseende det efterskrevne Island vedkommende og til samme lands nytte hensigtende in A° 1770 og siden allernaadigst anordnet og bevilget, hvorfore bekostningerne, dessens virkelige udgifft for den kongel. cassa, in alles saaledes:

	Courant.
	Rdr. – Sk.
1mo.	
Den in A° 1770 allernaadigst anordnet og herfra til Island hensendte Commission bestaaende af disse dertil udnævnte 3de commissarier: 1) Da oberlandcommissarius og viceraadmand udi Christiania, nu medcommiteret udi det kongel. bergværks directorio hr. justiceraad Andreas Holt.[1] 2) Den da kort	

[1] Kristjanía (Osló), Noregi. / *Kristiania (Oslo), Norge*; Andreas Holt (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen.*

	Courant.
	Rdr. – Sk.

forhen allernaadigst beskicket til lavmand paa Færöerne, nuværende amtmand paa Bornholm hr. Thorkild Fieldsted.[1] Og 3de den forhen paa Island farende kjöbmand, nuværende hr. cancellieraad Thomas Windekilde, samt den dertil antagne commissions skriver Ejolver Jonsonius,[2] som efter hjemkomsten derfra siden ved döden er afgangen. For hvilken denne Commission, som til Island udsendte ej alleene for at undersöge dette lands og indbyggeres tilstand, men endog at bringe udi forslag, hvad tjenlig til dets og deres almindelige beste og opkomst, bekostningernes belöb, af hvis de bemeldte commissarier og commissionsskriveren tilstaaet og bevilget ved kongel. resolutioner sub datis 27de Marty 1770, 12te Febr. og 8de April 1772[3] saasom:

a) Som her af zahlcassen[4] for dennem assigneret[5] udbetalt til deres udreedning herfra, saavel som en deel af de dem tillagde diætpenge med videre, som commissionsskriveren til skrivmaterialier og paa en handlanger tilstaaet, i alt med . . . . . 5.394 rd.

b) Som udi Island dennem betalt

1. Diætpenge . . . . . 1.962 – 34

og 2. Bekostningerne for deres under Commissionen til sammes fuldförelsegjorte omreyser der i landet . . . . . 418 – 80

. . . i alt croner . . . . . 2.381 rd. 18 sk.

[1] Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri, amtmaður á Borgundarhólmi 1778 / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen, amtmand på Bornholm 1778*.

[2] Thomas Windekilde (1718–1795), danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen*; Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen*.

[3] *Lovsamling for Island* III, s. 641–642 (Kongelig Resolution ang. den islandske Landcommission, 27.3.1770); *ÞÍ*. Rtk. G/5–15 (Konungsúrskurður um dagpeninga nefndarmanna í Landsnefndinni fyrri, 12.2.1772); Rtk. G/5–20 (Konungsúrskurður um fæðispeninga nefndarmanna í Landsnefndinni fyrri, 8.4.1772).

[4] Ríkissjóður. / *Hovedkassen*.

[5] Ávísað. / *Anvist*.

	Courant.
Eller som disse 2de summer tilsammen reducerede udgjör courant . . . . . 2.530 – 1	Rdr. – Sk.
Tilsammen for bemelte Commission	7.924 – 1

2do.

Det paa Reykenæs udi Isefiordssyssel[1] i Island for kongel. regning anlagde saltværk, hvorom de ergangne allernaadigste resolutioner de datis 1te April 1772, 10de Maij 1773, 21de Febr. & 11te April 1774, 9de Jan. 1775, 15de Jan. 1776, 17de Febr. 1777 og 6te April 1778,[2] hvorefter og ifölge samme bekostningerne og den virkelige udgifft deraf for den kongel. cassa til bemelte saltværk, nemlig:

a) Som her af Zahlkammeret og norske cassa assigneret udbetalt tilsammen . . . . . 12.511 rd. 31 sk.

Hvorfra at korte fölgende belöb, derunder begrebne 1. Som deraf undersögningen paa Reykhole[3] vedkommende 289 rd. 80 sk.

og 2. hvis deraf igjen udi de af inspecteur Arnorsen[4] for saltværket aflagde regnskaber

til indtægt . . . . . 556 – 35

. . . . . 846 – 19

igjen saa = ... 11.665 rd. 12 sk.

[1] Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 745–747 (Kongelig Resolution ang. Saltværks Oprettelse i Island, 1.4.1772); *ÞÍ*. Rtk. B5/2–2 (Konungsúrskurður um að gera tilraun með saltvinnslu á Íslandi, 10.5.1773); Rtk. B5/4–16 (Konungsúrskurður um að veita Jóni Arnórssyni Ísafjarðarsýslu og Magnúsi Gíslasyni Húnavatnssýslu og fela þeim umsjón með saltvinnslunni á Reykjanesi við Djúp gegn launum, 21.2.1774); Rtk. B5/6–1 (Konungsúrskurður um laun Jóns Arnórssonar sýslumanns sem eftirlitsmanns við saltvinnsluna á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp, 11.4.1774); Rtk. B5/9–18 (Konungsúrskurður um að rentukammerið sjái saltvinnslunni við Reykjanes í Djúpi fyrir byggingarefni í nauðsynlegar byggingar og greiði starfsfólkinu þar vinnulaun, 9.1.1775); *Lovsamling for Island* IV, s. 196–198 (Kongelig Resolution ang. Saltværket i Island, 15.1.1776); s. 380–383 (Kongelig Resolution ang. Saltværket paa Reykjanes i Isafjords Syssel, 17.2.1777); s. 442–443 (Kongelig Resolution ang. Foranstaltninger ved Saltværker paa Reykjanes og Reykholum i Island, 30.4.1778).

[3] Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð.

[4] Jón Arnórsson yngri (1740–1796), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1774–1796, umsjónarmaður saltvinnslunar á Reykjanesi / *opsynsmand ved saltværket på Reykjanes* 1773–1796.

	Courant. Rdr. – Sk.
b) Bekostningerne i Island, effter udgifften deraf i de bemeldte Arnorsens for Reikenes Saltværk og landfogdens aflagde jordebogs regnskaber, excepte[1] hvis undersögningen paa Reikhole angaaende, övrigens . . . . . 1.383 rd. 35 sk.	
Derudi kommer til afkortning, som i Arnorsens regnskaber til indtægt for noget bortsolgt gammelt inventarium og en indkommen mulct, i alt . . 7 – 88	
igjen . . . . . 1.375 rd. 43 sk.	
Tilsammen . . . . . 13.040 – 55 sk.	
Imod hvilken denne summa er til afdrag derpaa at anföre, for af det ved bemeldte Reykenæs Saltværk virkede salt:	
a) For de deraf udi Island bortsolgte 6 tönder, 5 skiepper, 4½ potte, belöbet derfore i bemelte inspecteur Arnorsens regnskaber til indtegt beregnet . . . . . 15 rd. 78 sk.	
og b) Som deraf fra bemeldte saltværk her til den kongelige islandske etc. handel udsendte saasom:	
A° 1776 – 261 tönder 1777 – 246 tönder 1778 – 230 tönder i alt = 737 tönder	
Belöbet derfore, som af directionen for bemelte den islandske etc. handel efter derom General-Toldkamerets foranstaltninger sub datis 1te & 15de April samt 23de Decbr. 1777 og seenist under 2den Maij 1779 udi zahlcassen til deels allereede er, saavidt angaaer det pro 1776 & 1777 og for det pro 1778, vorder erlagt à tönden 2 rd., i alt med 1.474 rd. –	
Tilsammen . . . . . 1.489 rd. 78 sk.	
Er saa igjen udgifften for den kongel. cassa af bekostningernes virkelige belöb til bemelte Reykenes Saltværk	11.550 – 73

[1] Undanskildir. / *Undtagne*.

3tio.	Courant.
	Rdr. – Sk.
Foruden saadan Reikenæs er som à parte for sig selv at anföre i henseende til det andet ellers foreslagne saltværks anlæg paa Reykhole i Bardestrandssyssel, sammes undersögning in A° 1776 ved een Kongsberg Sölvværks lærling Adam Usler[1] tilligemed kunstmester Walther fra Wallöe Saltværk.[2] Det ifölge derom de ergangne kongel. resolutioner de datis 15de Jan. 1776 og 6te April 1778, disse bemelte udi diætpenge og rejseomkostninger samt for 2de dertil her forfærdigede termometra og ellers Usler i douceur tillagt, samme in alles saaledes udbetalt:	
a) Heraf Zahlkammeret og norske cassa ..... 289 rd. 80 sk.	
og b) udi Island efter udgifften deraf udi de af inspecteur Jon Arnorsen for Reykenæs Saltværk aflagde regnskaber ..... 90 rd. –	
Tilsammen for den bemelte undersögning paa Reykhole	379 – 80
Dernest saa at anföre:	
4to	
For disse de efterskrevne personer, som efter derom ergangne allernaadigste resolutioner, eenhver udi det följende bemelte dem anbefalede kongel. ærinde haver været udreyste, hvis dennem derfore bevilget og udbetalt saasom:	
a) Studiosus Theodorus Thoroddi,[3] som in A° 1773 afsendt paa öeconomien og agerdyrkningsmaaden at undersöge udi Sverrig og Norge, men alleene sig förstbemelte stæd ved Upsal[4] opholdet, indtil nu i aar han derfra her tilbagekommen, belöbet for han-	

[1] Adam Usler (1754–1828), nemandi við námuskólann í Kóngsbergi / *lærling ved Kongsberg Sølvværk*.

[2] Conrad Walther (?–?), byggingarmeistari (kunstmester) við Vallø saltverk í Noregi / *bygmester (kunstmester) ved Vallø Saltværk i Norge*.

[3] Þórður Thoroddi (Þóroddsson) (1736–1797), stúdent / *student*.

[4] Uppsalir, Svíþjóð. / *Uppsala, Sverige*.

	Courant.
	Rdr. – Sk.

nem udi saadan tiid, efter de derom ergangne allernaadigste resolutioner sub datis 29de April 1773, 7de Novbr. 1774, 15de Aug. 1776 og 3de Septbr. 1778[1] af den kongel. cassa foranstaltet, til ham ovenanförte stor erlagt med . . . . . 1.700 rd. –

Endviidere som ham til de upsalske oeconomiske machiners[2] anskaffelse tilsendt . . . 30 –

udi alt . . . 1.730 rd. –

b) Kammersecretaire Olaus Olavius[3] ved de af ham, nemlig in Annis 1775, 1776 og 1777 herfra gjorte 3de rejser paa vester-, nord- og österkanten af Island for at undersöge saavel Hornstrandenæs[4] beskaffenhed i hensigt til det der faldende drivtömmer med viidere ellers angaaende næringsmidlerne der paa landet. Bekostningernes belöb, som efter derom ergangne kongel. resolutioner 19de Septbr. 1776, 17de Marty 1777 og 4de May 1778,[5] hannem her af zahlcassen in alles assigneret undbetalt saaledes:

[1] *ÞÍ*. Rtk. B8/4–15 (Resolution 3.9.1778). Aðrir úrskurðir hafa ekki fundist en sjá / *De andre resolutioner er ikke fundet, men se*: *ÞÍ*. Rtk. B8/4–15 (Pro memories 29.4.1773, 22.11.1774, 27.8.1776); *Lovsamling for Island* IV, s. 15–18 (Rentekammerets Instruction for Student Thoroddi (Thord Thoroddsson) paa en oeconomisk Reise i Norge og Sverrig, 8.5.1773).

[2] Theatrum oeconomico-mechanicum. Safn náttúrugripa og landbúnaðar- og iðnaðarverkfæra ásamt ýmsu öðru við hagfræðideild háskólans í Uppsölum. Stofnað af Anders Berch (1711–1774), hagfræðiprófessor 1741–1770, sem notaði það við kennslu. Eitthvað af munum var selt úr safninu eftir hans dag. / *Theatrum oeconomico-mechanicum. Samling af naturgenstande, landbrugs- og industriværktøj med mere ved Økonomisk Fakultet ved Uppsala Universitet. Stiftet af Anders Berch (1711–1774), professor i økonomi 1741–1770, som anvendte samlingen i undervisningen. Nogle af genstandene blev solgt efter hans død*.

[3] Ólafur Ólafsson Olavius (1741–1788), stúdent og ferðabókarhöfundur / *student og forfatter*.

[4] Hornstrandir, Ísafj.

[5] *Lovsamling for Island* IV, s. 370–372 (Kongelig Resolution ang. Olavii Reiser i Island, 19.9.1776); s. 386–387 (Kongelig Resolution ang. Olavii Reiser i Island, 17.3.1777); s. 449–451 (Kongelig Resolution ang. Udgivelsen af Olavii Reiseberetninger m. v., 4.5.1778). Ferðabók hans kom út 1780. / *Hans rejsebeskrivelser blev udgivet i 1780*. Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island […] tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering, samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island*. Deel I–II. København 1780.

	Courant. Rdr. – Sk.
For 1te rejse in A° 1775:	
a) Som udi diætpenge . . . . . 89 rd.	
med det derpaa forundte tillæg . . . 51 rd. 140 rd.	
b) Udi omkostninger paa rejsen . . . 60 –	
og c) i douceur[1] . . . . . 100 – 300 rd.	
For 2den rejse in A° 1776:	
a) Udi dietpenge . . . . . 144 rd.	
b) Rejse omkostninger . . . . . 91 rd.	
og c) douceur . . . . . 200 – 435 rd.	
For 3de rejse in A° 1777:	
a) Udi diætpenge . . . . . 462 rd.	
og b) douceur . . . . . 200 – 662 rd.	
. . . . . i alt . . . . 1.397 –	
c) Markscheider Christian Ziener[2] fra bemelte Kongsberg, for hans in A° 1775 til Island gjorte rejse til surterbrandsfjeldenes[3] undersögning sammestæds, belöbet hvilket ham derfore af den kongel. cassa udbetalt og hvorom kongel. allernaadigste resolution de dato 12te Septbr. 1776,[4] saaledes:.	
a) Udi dietpenge . . . . . 193 rd.	
og b) som i omkostninger	
paa rejsen . . . . . 43 – 76 236 – 76	
d) Lærlingen fra meerbemelte Kongsberg Sölvværk, studiosus Ole Henkel,[5] for hans ligesaa in A° 1775 til Island aflagde rejse paa svovelmiinernes undersögning sammestæds, det hannem derfore af den kongel. cassa udbetalt, hvis belöb ved kongel. aller-	

1 Laun. / *Løn*.

2 Christian Ziener (?–1792), mælingamaður við silfurnámuna í Kóngsbergi / *landmåler (markscheider) ved Kongsberg Sølvverk*.

3 Surtarbrandsfjöll. Fjöll þar sem mikið er af surtarbrandi. / *Fjelde med meget brunkul*.

4 *Lovsamling for Island* IV, s. 368–370 (Kongelig Resolution ang. Surtarbrandsfjeldenes Undersögelse, 12.9.1776). Sjá/*Se*: Christian Ziener, "Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island, saa og nogle Steder hvor jernhaltig Jord er funden." Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island* […]. Deel II. København 1780, s. 735–756.

5 Ole Henckel (1750–1824), nemandi við námuskólann í Kóngsbergi / *lærling ved Kongsberg Sølvværk*.

	Courant.
naadigste resolution af 20de Juny 1776[1] approberet, saasom:	Rdr. – Sk.
a) Som udi dietpenge . . . . . 257 rd.	
b) -------- rejse omkostninger . . . 114 – 95	
og c) - - - douceur tillagt . . . 100 – 471 – 95	
Endelig saa endnu her at anföre 5to Studiosus Sæmund Magnusen Holm,[2] som til een understöttelse for her ved Tegne- og maleracademiet at kunne udbrede og perfectionere sig udi hans havende naturlige beqvemhed til tegningen ved derom kongel. resolutioner af 4de July 1776 og 16de Marty 1778,[3] af den kongelige cassa tilstaaet udi 3de aar fra bemeldte 4de July 1776 aarlig 100 rdr., af hvilket det saaledes bevilget til denne tiid efter underretning fra assignations bogholdercomptoiret fra 4de July 1776 til 4de Jan. 1779, som for 2½ aar her af zahlcassen assigneret udbetalt . . . . . 250 – Rester saa endnu, som for det ½ aar fra bemelte 4de Jan. til 4de July 1779 forfalder 50 rdr.	
Tilsammen	4.085 – 75
Summa	23.940 rd. 37 sk.

[1] *Lovsamling for Island* IV, s. 360–361 (Kongelig Resolution ang. Henchels Undersögelse af Svovelminerne, 20.6.1776). Sjá/*Se*: Ole Henchel, "Underretning om de Islandske Svovel-Miiner samt Svovel-Raffineringen sammesteds." Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island* […]. Deel II. København 1780, s. 665–734.

[2] Sæmundur Magnússon Hólm (1749–1821), stúdent og myndlistarmaður / *student og billedkunstner*.

[3] Hefur ekki fundist en sjá / *Er ikke fundet, men se*: *ÞÍ*. Rtk. B7/3–13 (Finance Collegium skrifar um það, að konungur hafi ákveðið að veita Sæmundi Magnússyni Holm 50 dali á ári til að fullkomna sig í málaralistinni (tegnekonsten), 10.7.1776).

NOTA!

Foranförte bekostningerne sammes virkelige udgifft for den kongel. cassa, ellers korteligen at anföre saaledes:

	Courant.
	Rdr. – Sk.
1) For den in A° 1770 allernaadigst anordnet og til Island udsendte commission	7.924 rd. 1 sk
2) Det paa Reichenæs i Isefiordssyssel allerede anlagde saltværk	11.550 rd. 73
3) For undersögningen af det endnu foreslagne saltværk paa Reikhole i Bardestrandssyssel	379 – 80
4) Studiosus Theodorus Thoroddi for hans rejse paa öeconomien og agerdyrkningsmaaden	1.730 –
5) Kammersecretair Olaus Olavius for 3de rejser til Island at undersöge Hornstrandene og det der forefaldende drivtömmer med videre	1.397 –
6) Markscheider for hans rejse til Island in A° 1775 paa surterbrandsfjeldenes undersögning sammestæds	236 – 76
7) Lærling studiosus Ole Henkel ligeledes for hans rejse bemeldte aar 1775 paa svovelmiinernes undersögning i Island	471 – 95
og 8) Studiosus Sæmund Magnusen Holm den ham bevilget understöttelse til her ved Tegneacademiet at fortsætte hans naturlige beqvemhed til tegning . . .	250 –
Tilsammen den in alles ovenstaaende anförte summa	23.940 – 37

Islands, Finmarchens, Færöernes og Grönlands comptoir under det kongel. Westindiske & Guinæske Rente- samt Generaltoldkammer, den 15de Juny 1779.

Möller
fuldmægtig

Skrár
Registre

Heimildir · *Kilder*

Óprentuð skjöl / *Utrykte kilder*:

ÞÍ. Þjóðskjalasafn Íslands / *Islands Nationalarkiv*

Skjalasafn rentukammers.

Rtk. B2/20–5. Isl. Journ. B, nr. 1785. Bréf 2.4.1763.
Rtk. B5/2–2. Isl. Journ. 1, nr. 105. Konungsúrskurður 10.5.1773.
Rtk. B5/4–16. Isl. Journ. 1, nr. 271. Konungsúrskurður 21.2.1774.
Rtk. B5/6–1. Isl. Journ. 1, nr. 313. Konungsúrskurður 11.4.1774.
Rtk. B5/9–18. Isl. Journ. 1, nr. 624. Konungsúrskurður 9.1.1775.
Rtk. B7/3–13. Isl. Journ. 3, nr. 137. Bréf 10.7.1776.
Rtk. B7/6–5. Konungsúrskurður 17.2.1777.
Rtk. B8/4–15. Úrskurður 3.9.1778. Pro memories 1773–1776.
Rtk. B27/19–20. Pro memoria 15.6.1779.
Rtk. D3/1–D3/8. Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.
Rtk. G/5. Konungsúrskurðir 1767–1778.

Skjalasafn stiftamtmanns.

Stiftamt. III. 176. Skýrslur um saltvinnsluna á Reykjanesi 1776–1780.
Stiftamt. III. 199–202. Skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.
Stiftamt. III. 217–220. Lagaverk Jóns Ólafssonar.

Kirkjustjórnarráð.

KI/2–1. Skjöl um aðskilnað fjárstjórnar biskupsstólanna á Hólum og Skálholti frá embætti biskupanna.

Sýslumaðurinn í Skagafjarðarsýslu.

Sýsl. Skag. GA/1–3. Dóma- og þingbók 1736–1743.

Teikningasafn.

T. 7/25. Uppdráttur Adams Uslers af saltverkinu á Reykjanesi 1776.
T. 5/8. Uppdrættir af hverasvæðum eftir Þorkel Fjeldsted 1771.

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. Handritasafn. / *Islands National- og Universitetsbibliotek. Håndskriftafdeling*

Íslandskort, Niels Horrebow 1752.
JS 157, 8vo. Ritgerðir um skatta og kúgildi, um 1770.

DRA. Ríkisskjalasafn Danmerkur í Kaupmannahöfn / *Danmarks rigsarkiv, København*

Kommercekollegiet.

Komm. 1735–1771. Nr. 37. Project Protocol A, 1736–40. Nr. 88. Jón Árnason, Forslag til Islands opkomst, 1737.

Konunglega bókasafnið í Kaupmannahöfn / *Det Kongelige Bibliotek i København*

Kgl. Bibl. Gl. kgl. sml. 3309, 4to. Bl. 59–72. Betænkninger om kvilder.
Thott 1738, 4to. Adskilligt om Islands Beskaffenhed og Vilkaar.

Landsbókasafnið í Osló / *Nasjonalbiblioteket i Oslo*

UB. Ms. 137 c. fol. Plan og Demonstration hvorleedes Island kan drive sin egen frie Handel 24.4.1767.
UB. Ms. 504 4to. Adskilligt om Islands Beskaffenhed og Vilkaar.

Í einkaeign / *private eje*

Tómas V. Albertsson. Faktorsskrá. Skrá yfir kaupmenn, veitingamenn og umboðsmenn, þ.e. faktora er störfuðu á Íslandi frá um 1602 til aldamóta 1900. Handrit í vinnslu (2020).

Vef. Vefheimildir / *Net. Netsider*:

Gagnagrunnurinn Íslendingabók. https://islendingabok.is.

Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. http://holbergordbog.dk.

The Internet Classics Archive. http://classics.mit.edu/index.html.

ISLEX-orðabókin. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. http://islex.is.

Íslensk orðabók. Ritstj. Mörður Árnason, 4. útg. Reykjavík 2007. https://snara.is.

The Latin Library. http://www.thelatinlibrary.com.

Meyer, Ludvig, *Fremmedordbog*. Ottende udgave. Det danske Sprog- og Litteraturselskab. [København] 1970. http://meyersfremmedordbog.dk.

Ordbog over det danske Sprog. Historisk Ordbog 1700–1950. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. http://ordnet.dk.

Prentuð rit / *Trykt materiale*:

Acta Yfirréttarins á Íslandi fyrir árin 1749–1796. Leirárgarðar 1797–1804.

Alþingisbækur Íslands I–XV. Jón Þorkelsson, Einar Arnórsson, Einar Bjarnason og Gunnar Sveinsson sáu um útgáfu. Reykjavík 1912–1982. (Acta Comitiorum Generalium Islandiæ).

Annálar 1400–1800 I–VI. Hannes Þorsteinsson, Jón Jóhannesson o.fl. sáu um útgáfu. Reykjavík 1922–1987. (Annales Islandici Posteriorum Sæculorum).

Arngrímur Jónsson, *Brevis Commentarivs de Islandia. Qvo scriptorvm de hac insvla errores deteguntur, & extraneorum quorundam conviciis, ac calumniis, quibus Islandis liberius insultare solent, occurritur*. Hafniæ 1593.

Arngrímur Jónsson, *Brevis commentarius de Islandia. Stutt greinargerð um Ísland*. Einar Sigmarsson annaðist útgáfu. Safn Sögufélags, þýdd rit síðari alda um Ísland og Íslendinga 4. Reykjavík 2008.

Árni Björnsson, *Merkisdagar á mannsævinni*. Reykjavík 1996.

Árni Björnsson, *Saga daganna*. Reykjavík 1996.

Björn Lárusson, *The old icelandic land registers*. Lund 1967.

Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson bjó til prentunar. Reykjavík 1991.

Búa-Løg edur Verdlag fornt og nytt aa flestum þeim hlutum, sem seliaz og kavpaz aa Islande, med Reglum um islendskañ buuskap. Item Alþingis-Samþyckt um Lavsameñ, Viñumeñ og Lavsgángara. Til fródleiks og leidarvísers fyrer almúga. Útg. Magnús Ketilsson. Hrappsey 1775.

Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve, samt andre trykte Anordninger som fra Aar 1670 ere udkomne, tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu gieldende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge, forsynet med et alphabetisk Register ved Jacob Henric Schou. I–V. Deel. 1670–1774. Anden udgave. København 1795.

Dansk Biografisk Leksikon. Red. Svend Cedergreen Bech. 1–16. 3. udg. København 1979–1984.

Dioscorides De Materia Medica. Being an herbal with many other medicinal materials. Written in greek in the first century of the common era. A new indexed version in modern English by T.A. Osbaldeston and R.P.A. Wood. Johannesburg 2000.

Eggert Ólafsson, *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn, og beskreven af forbemeldte Eggert Olafsen, med dertil hørende 51 kobberstøkker og et nyt forfærdiget kart over Island*. Sorø 1772.

Eggert Ólafsson, *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752–1757*. Bindi 1–2. Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenskaði. Reykjavík 1981.

Einar Laxness, *Íslandssaga a–ö* I–III. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995.

Forordning, angaaende Told-Væsenet med hosføyet Tarif over hvad udi Told, Comsumption og Accise af Ind- og Udførende Vahre, udi Danmark og Norge skal betales. Fredensborg Slot den 17de Maji Ao. 1762. København 1762.

Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid. Udgivet efter det kongelige Bibliotheks Haandskrift og oversat af Vilhjálmur Finsen. Del 1–4. København 1852–1870.

Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Reykjavík 1997.

Halldór Einarsson, *Om værdie-beregning paa landsviis og tiende-ydelsen i Island*. København 1833.

Hedegaard, Christian Ditlev, *Juridisk-practiske anmærkninger til danske og Norske lov indeholdende adskillige merkværdige tilfælde eller spørgsmaal som ere forefaldne i eller uder rettergang* I–IV. København 1764–1767.

Henchel, Ole, „Underretning om de Islandske Svovel-Miiner samt Svovel-Raffineringen sammesteds.“ Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering, samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island*. Deel II. København 1780, s. 665–734.

Henchel, Ole, „Skýrsla um brennisteinsnámur á Íslandi og hreinsun brennisteins.“ Ólafur

Ólafsson [Olavius], *Ferðabók* II. *Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775–1777, ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennistein og brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi. Reykjavík 1965, s. 259–308.

Horrebow, Niels, *Tilforladelige Efterretninger om Island med et nyt Landkort og 2 Aars Meteorologiske Observationer*. København 1752.

Horrebow, Niels, *Frásagnir um Ísland*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenzkaði. Reykjavík 1966.

Hrefna Róbertsdóttir, *Landsins forbetran. Innréttingarnar og verkþekking í ullarvefsmiðjum átjándu aldar*. Sagnfræðirannsóknir. Studia Historica 16. bindi. Ritstj. Gunnar Karlsson. Reykjavík 2001.

Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society. Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th-century Iceland*. Centrum för Danmarksstudier 21. Göteborg-Stockholm 2008.

Íslenzk fornrit. 1. bindi. Jakob Benediktsson gaf út. Hið íslenzka fornritafélag. Reykjavík 1968.

Íslenzk fornrit. 28. bindi. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út. Hið íslenzka fornritafélag. Reykjavík 1951.

Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940 I–V. Tínt hefir saman Páll Eggert Ólason. Reykjavík 1948–1952.

Íslenzkt fornbréfasafn. Diplomatarium Islandicum II–XIV. Jón Þorkelsson og Páll Eggert Ólason sáu um útgáfu. Kaupmannahöfn og Reykjavík 1893–1949.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 1.–11. bindi. Kaupmannahöfn 1913–1943.

Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835–1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847.

Járnsíða og Kristinréttur Árna Þorlákssonar. Útg. Haraldur Bernharðsson, Magnús Lyngdal Magnússon, Már Jónsson. Reykjavík 2005.

Jón J. Aðils, *Einokunarverzlun Dana á Íslandi 1602–1787*. Reykjavík 1919.

[Jón Eiríksson], *Udtog af afgangne Lavmand Povel Vidalins Afhandling om Islands Opkomst under Titel Deo, Regi, Patriæ; samt nogle andres af samme Indhold anvendt paa nærværende Tider*. Sorø 1768.

Jón Jónsson, *Skúli Magnússon landfógeti*. Reykjavík 1911.

Jónas Jónsson, *Íslenzkir þjóðhættir*. Einar Ól. Sveinsson bjó undir prentun. Reykjavík 1934.

Jónsbók. Lögbók Íslendinga hver samþykkt var á Alþingi árið 1281 og endurnýjuð um miðja 14. öld en fyrst prentuð árið 1578. Már Jónsson tók saman. Sýnisbók íslenskrar alþýðumenningar 8. Ritstj. Davíð Ólafsson, Már Jónsson og Sigurður Gylfi Magnússon. Reykjavík 2004.

Kong Christian den Femtes Norske Lov paa nye oplagt ved Casper Peter Rothe efter Kongl. allernaadigst meddelt Privilegium. [København] 1757.

Kongelige allernaadigste Forordninger og aabne Breve som til Island ere udgivne af De höjst-priselige Konger af den Oldenborgiske Stamme. Deel 1–3. Hrappsey og Kaupmannahöfn 1776–1787.

Kongs Christians Þess Fimta Norsku Løg a Islensku Utløgd. Hrappsey 1779.

Landsnefndin 1770–1771 I–II. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu. Sögurit 29. Reykjavík 1958–1961.

Landsnefndin fyrri 1770–1771 I–IV. *Den islandske Landkommission 1770–1771* I–IV. Ritstj. Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir. Reykjavík 2016–2019.

Lovsamling for Island I–VI. 1096–1805. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1853–1856.

Lúðvík Kristjánsson, *Íslenzkir sjávarhættir* I–V. Reykjavík 1980–1986.

Lýður Björnsson, *Íslands hlutafélag. Rekstrarsaga Innréttinganna*. Ritstj. Ásgeir Ásgeirsson. Safn til iðnsögu Íslendinga XI. Reykjavík 1998.

Lögbok Islendinga, hueria saman hefur sett Magnus Noregs kongr, lofligrar minningar so sem hans verk og formale vottar. Yferlesin Epter þeim Riettustu og ellstu Løgbokum sem til hafa feingizt. Og prentud epter Bon og forlage heiðarligs mans Jons Jonssonar Løgmans. [Hólar] 1578.

Lögbók Íslendinga, hvörja saman hefur sett Magnús Noregs kóngur (loflegrar minningar). Hólum í Hjaltadal 1709.

Magnús Már Lárusson, „Íslenzkar mælieiningar." *Skírnir, tímarit hins íslenzka bókmenntafélags* 132. árg. Reykjavík 1958, s. 208–245.

Mangor, Christian Elovius, *Et land-apothek til danske landmænds nytte*. Udgivet af C.E. Mangor. København 1767.

Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Þorsteinn Þorsteinsson sá um útgáfu. Reykjavík 1924–1947.

Mohr, Nicolai, *Forsøg til en Islandsk Naturhistorie, med adskillige oekonomiske samt andre Anmærkninger*. København 1786.

Norges gamle love indtil 1387. Bind 1. *Norges love ældre end Kong Magnus Haakonssöns regjerings-tiltrædelse i 1263*. Udg. R. Keyser og P.A. Munch. Christiania 1846.

Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering, samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island*. Deel I–II. København 1780.

Ólafur Ólafsson [Olavius], *Ferðabók* I–II. *Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775–1777, ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennistein og brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi. Reykjavík 1964–1965.

Ólafur Arnar Sveinsson, *Leiðarvísir fyrir dóma- og þingbækur í skjalasöfnum sýslumanna í Þjóðskjalasafni Íslands*. Rit Þjóðskjalasafns Íslands. Reykjavík 2011. [http://skjalasafn.is/rannsoknir]

Páll Vídalín og Jón Eiríksson, *Um viðreisn Íslands. Deo, regi, patriae. 1699, 1768*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi. Reykjavík 1985. [Frumútgáfa/*originaludgave*, Sorø 1768.]

Prior, Richard E. og Joseph Wohlberg, *501 Latin Verbs: Fully Conjugated In All The Tenses*. New York 1995.

Roger, Urban, *Breve om Dannemarks riges staat*. Oversatte af fransk. København 1757.

Sigfús Blöndal, *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík 1920–1924.

Skýríngar yfir Fornyrði Lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast, samdar af Páli lögmanni Vídalín. [Þórður Sveinbjörnsson sá um útgáfu.] Reykjavík 1854.

Sturlunga saga I–II. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason og Kristján Eldjárn sáu um útgáfuna. Reykjavík 1946.

Stutt ágrip af Løgmannzins Páls Vídalíns Glóserunum yfir Forn-yrdi Løgbókar Islendínga, samandregit og inngefit til þess Islenzka Lærdómslista Felags af Th. S. Liliendal. Kaupmannahöfn 1782.

Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 2. útg. með viðaukum og breytingum eftir dr. Hannes Þorsteinsson. Björn Magnússon sá um útgáfuna. Reykjavík 1950.

Traupman, John C., *The new college Latin & English dictionary*. 2. útg. New York o.fl. 1995.

Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl I. 1690–1710. Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 2011.

Ziener, Christian, „Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island, saa og nogle Steder hvor jernhaltig Jord er funden.“ Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering, samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island*. Deel II. København 1780, s. 735–756.

Ziener, Christian, „Lýsing á nokkrum surtarbrandsfjöllum á Íslandi og nokkrum stöðum, þar sem járnleir hefur fundizt.“ Ólafur Ólafsson [Olavius], *Ferðabók* II. *Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775–1777, ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennistein og brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi. Reykjavík 1965, s. 309–323.

Skammstafanaskrá · *Register over forkortelser*

Skammstafanir og styttingar sem hafa verið látnar halda sér / *Forkortelser som bibeholdes:*

1mi, 1mo / 1ti, 1ta, 1t, 1um / 1te = primi, primo / fyrsti, fyrsta, eitt, einum / første
2di, 2do / 2ar, 2að, 2ir, 2ja, 2ur, 2um / 2de, 2den = secundi, secundo / annar, annað, tveir, tveggja, tveimur, tveimum / tvende, anden
3tii, 3tio / 3ji, 3ðja, 3ja, 3ur / 3de, 3dje, 3ie = tertii, tertio / þriðji, þriðja, þremur / tre, trende (sml. tvende), tredje
4ti, 4to / 4ði, 4ða, 4ir, 4r, 4ra, 4um / 4de, 4re = qvarti, qvarto / fjórði, fjórða, fjórir, fjórar, fjögur, fjögurra, fjögra, fjórum / fjerde, fire
5ti, 5to / 5ti, 5ta / 5te = qvinti, qvinto / fimmti, fimmta / femte
½ = ½ / hálfur / halv

2. B. J. Ref. pr. = 2. Bureau Journal Referandorum pro / önnur skrifstofa, bréfadagbók tilvísun númer / andet bureau, journal referencenummer
à = á, til / på, til
A° = Anno / ár / år
a. c. = anni currentis / líðandi árs / i det løbende år
afg. = afgangne / dáni, látni
a. h. = anni hujus / þessa árs, á þessu ári / dette år
al. = alin, álnir (lengdareining eða verðeining) / alen (længdemål eller værdienhed)
a. p. / a. pret. = anni praesentis, anni praecedentis, anni praeteriti / á þessu ári, á fyrra ári / i indeværende år, i forrige eller sidst forløbne år
Apr. = Aprilis / apríl / april
art. / artic. = articulum / artikel / grein
A-Skaft. = Austur-Skaftafellssýsla / Austur-Skaftafellssyssel
Aug. = August / ágúst / august
Árn. = Árnessýsla / Árnessyssel
b. = bók (bók Norsku laga) eða bindi (í ritröð eða hefti tímarits) / bog (bog Norske lov) eller bind (hefte i tidsskrift)
Barð. = Barðastrandarsýsla / Barðastrandarsyssel
Borg. = Borgarfjarðarsýsla / Borgarfjarðarsyssel
cap. / capit. = capitel / kapitel / kapituli
conf. = conform / konform / í samræmi við
d. = danska / dansk
d. = den / þann
d. / dags. = dagur; dagsetning / dag; datering
Dal. = Dalasýsla / Dalasyssel
dat. = datum / dateret / daterað, dagsett
db.nr. = bréfadagbókarnúmer / brevdagbogsnummer
Decembr. = Decembris / desember / december
Dev. = Deuteronomion / fimmta Mósebók / Femte Mosebog
D.V. = Deo volente / þar til Guði þóknast annað / indtil Gud ønsker andet (sennilega / sandsynligvis)

Es. = Esaja / spádómsbók Jesaja / Esajas Bog
etc. = et cetera / etcetera / og svo framvegis
ex. = exempel / eksempel / dæmi
ex. gr. = exempli gratia / til dæmis / for eksempel
Eyjafj. = Eyjafjarðarsýsla / Eyjafjarðarsyssel
f. = fiskur, fiskar (verðeining) / fiske (værdienhed)
fd. = fad (rumfangsenhed) / fat (rúmmálseining)
f. e. = for eksempel / til dæmis
Febr. = Februarius / febrúar / februar
fj. / fjórð. / fjordr. = fjórðungur (þyngdareining) / fjerding (vægtenhed)
fo. = föring eller fjerding (vægtenhed) / fjórðungur (þyngdareining)
fol. = folio / fólíó, arkarbrot
Gull. = Gullbringusýsla / Gullbringusyssel
h. a. = hoc anno; hujus anni / þessa árs / dette år
her. / herr. = herra / herre
hhr. / hhhr. / hrr. = herrar / herrer
Hnapp. = Hnappadalssýsla / Hnappadalssyssel
hndr. = hundrað, hundruð (verðeining) / hundrede, hundreder (islandsk værdienhed)
hr. = herra / herre
Hún. = Húnavatnssýsla / Húnavatnssyssel
I. J. = Islands journal / Íslands bréfadagbók
ÍF. = Íslenzk fornrit
Ísafj. = Ísafjarðarsýsla / Ísafjarðarsyssel
ísl. / isl. = íslenska / islandsk
Jan. = Januarius / janúar / januar
Jer. = Jeremias / spádómsbók Jeremía / Jeremias Bog
Jul. = Julius / júlí / juli
kgl. / kongel. / kongl. / konungl. / kóngl. = kongelig / konunglegur, kónglegur
Kjós. = Kjósarsýsla / Kjósarsyssel
kl. = klukkan / klokken
kutt. = kutting / kútur
lib. / libr. = liber / bók / bog
lit. = litra / stafliður, bókstafur (notað við skráningu á skjölum)
L. S. = loco sigilli / í staðinn fyrir innsigli í frumbréfi / i stedet for segl i original
(L. S.) = táknar að um eftirrit er að ræða þar sem vísað er til innsiglis sem hefur verið á frumbréfinu / betyder at dokumentet er en afskrift, hvor der henvises til et segl, der var i originalen
mag. / magst. = magister
Maiest / Majest / Majst / Maj^{t} / Maj^{te} / Maj^{tis} / Maj^{ts} / Maj^{tse} / Maj^{tts} / Mayts. / Mayst / May^{t} / May^{ts} = Majestæt, Majestæts, Majestatis / hátign, hátignar (á við konung)
mk. = mark (mynt / mønt)
mk. = mörk (rúmmálseining / rumfangsenhed)
mk. = mörk (þyngdareining / vægtenhed)
m.m. = með meiru / med mere
mr. / mons. / monsr. = monsieur, monsjör (hæderstitel / virðingartitill)
m.v. = med videre / og svo framvegis
Mýr. = Mýrasýsla / Mýrasyssel
N° / no. / nr. / num. = númer / nummer
NB = nota bene / athugið vel, vel að merkja / mærk vel, læg mærke til
N-Múl. = Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel
not. = note, notere / nóta, nótera (athugasemd, merkja)
Novembr. = Novembris / nóvember / november
NV = nordvest / norðvestur
NÖ = nordøst / norðaustur
Octobr. = Octobris / október / oktober
og. s.frv. / o.s.frv. / og så fr. = og svo framvegis / og så fremdeles
osv. = og så videre / og svo framvegis
p. / pag. = pagina / blaðsíða / side
pd. = pund (þyngdareining / vægtenhed)
pp. = præter plura / með meiru / foruden andet, med mere

pr. = per / á, fyrir
præpos. = præpositus / prófastur / provst
ps. = psalme / sálmur / salme
P.S. = postscript / eftirskrift / efterskrift
qv. = qvartil, kvartil / viertel, lille tønde
R. = Rex / konungur / konge
Rang. = Rangárvallasýsla / Rangárvallasyssel
rd. / rdhrs. / rdl. / rdlr. / rdls. / rdr. / rixd. / rixdl. = rigs daler / ríkisdalur, ríkisdalir
rtk. = rentukammer / Rentekammer
s^{a} = summa / samtala
sal. = salige / sálugi, sæli
Sam. = Samúelsbók / Samuels Bog
sál. = sálugi, sæli / salige
sect. = section / sektion / grein
Septembr. = Septembris / september
seqq. / sqq. = sequentes / og áfram, og svo framvegis / det følgende, etcetera
sk. = skilling, skillinger / skildingur, skildingar
Skag. = Skagafjarðarsýsla / Skagafjarðarsyssel
skt. / st. = sankte / sankt / sankti, blessaður
S-Múl. = Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel
Snæf. = Snæfellsnessýsla / Snæfellsnessyssel
sr. = séra (ærestitel anvendt til præster)
sr. / seigr. = seigneur, signor (hæderstitel / virðingartitill)
stk. = stykki / stykke
SV = sydvest / suðvestur
SÖ = sydøst / suðaustur
t. / td. = tunna (rúmmálseining) / tønde (rumfangsenhed)
v. / w. = vætt (þyngdareining og verðeining) / vægte (islandsk vægtenhed og værdienhed)
vid. = vide / sjá / se
V-Skaft. = Vestur-Skaftafellssýsla / Vestur-Skaftafellssyssel
Þing. = Þingeyjarsýsla / Þingeyjarsyssel
ÞÍ = Þjóðskjalasafn Íslands / Islands Nationalarkiv
ɔ: = id est / það er / det er
§ = grein / paragraf

Skammstafanir og styttingar sem leyst hefur verið upp úr athugasemdalaust / *Forkortelser som er opløst uden bemærkninger:*

1mannafar/1mannefar = einsmannsfar / enmannefar, enmandsbåd
2mannafar/2mannefar = tveggjamannafar / tomannefahr, tomandsbåd
2vetur = tvævetur / to år gammel
20aldri = tvítugsaldri / i tyveårsalderen
3. konger = trekonger, helligtrekonger, 6. januar / þrettándi dagur jóla, 6. janúar
3mannafar/3mannefar = þriggjamannafar / tremannefar, tremandsbåd
3vetur = þrevetur / tre år gammel
4vetra = fjögurra vetra / fire år gammel
4, 5 og 6falt = fjór-, fimm- og sexfalt / fire-, fem- og seksfold
4^{ra}mannafar = fjögramannafar / firemannefar, firemandsbåd
5mannafar/5mannefar = fimmmannafar / femmannefar, femmandsbåd
6mannafar/6mannefar = sexmannafar / seksmannefar, seksmandsbåd
6tugur = sextugur (60 faðmar / 60 favne)
6æringur = sexæringur / seksåringer (om båd)
7bris = Septembris / september
8br. / 8bris = Octobris / oktober / oktober
8ræður = áttræður (80 faðmar / 80 favne)
8æringur = áttæringur / otteåringer (om båd)
9brs. = Novembris / nóvember / november
10æringur = tíæringur / tiåringer (om båd)
12æringur = tólfæringur / tolvåringer (om båd)

Acad. Handl. = *Svenska Vetenskaps Academiens Handlinger*
adj. = adjungeret / aðstoðarmaður / medhjælper
Adresse Cont. Tidende = *Adressecontoirs Tidende* (tímarit / tidsskrift)
adskill. = adskillig / allmargur, ýmsir
Agric. Isl. / De Agricult. = *Agricultura Islandorum* (bókartitill / bogtitel)
alleg. = allegere / nefna / anføre
Alt.b. = Altingsbog / Alþingisbók
amt. / amtm. = amtmand / amtmaður
anför. = anføre / anføre / tilgreina
anmerk. / anmerkn. = anmerkning, anmærkning / athugasemd
anordn. = anordning / tilskipun
art. / artic. / artik. = articulum / articel, artikel, articul, artikul / grein
ass. = assessor / meðdómari
árl. = árlega / árlig
bem^{lte} / bem^{te} = bemelte / nefndur, téður
benef. = beneficium / kirkjulén / kirkelen
ben^{te} = benævnte / nefndur, téður
besk. = beskadige / skadda
bisp. = biskup / biskop
borgem. = borgemester / borgarstjóri
bps. = biskup / biskop
br.vin = brennivín / brændevin
B.st. = Bessested / Bessastaðir
bv. / BW = brennivín / brændevin
c. = casse / kasse / kassi, peningakassi
C. 3^{die} = Christian 3^{die}
C. 5^{ti} = Christian 5^{ti}
cap. / capit. = capitel / kapitel / kapítuli
C.Coll. = Cammercollegium
Chat. dag = Chaterine dag / Katrine dag 25. november / Katrínarmessa 25. nóvember
Chr. / Christ. = Christian, konge / Kristján konungur
Christend. s. = Christendoms saga / Kristni saga
Christ. R. = Kristinréttur (en gammel islandsk lovbog)
Ch^{ti} = Christi (før/efter Kristi fødsel / fyrir/eftir Krists burð)
cit. = citere / vitna í
Comiss. = Commissarier / nefndarmaður / kommissarius
compend. = compendium / yfirlitsrit / oversigtsværk
conc. = concept / koncept / uppkast, drög
conf. / confer. = conferere / konferere, jævnføre / bera saman
convent. = convention / konvention / samþykkt
cour. = courant, kurant (mønt) / kúrant (mynt)
cron. = croner, kroner (mønt) / krónur (mynt)
Dan. og Nor. Beskr. = Ludvig Holbergs *Dannemarks og Norges Beskrivelse* (1729)
Dan. og N. Oec. Mag. = *Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin* (1757–1764)
Dan. og N. Stat. = Ludvig Holbergs *Dannemarks og Norges Geistlige og Verdslige Staat* (1729)
Dannem. rig. hist. = Ludvig Holbergs *Dannemarks Riges Historie* (1732–1735)
d. e. = det er / það er
dhh^{rer} = de herrer / þeir herrar
dito / d° / dt. = ditto / sama (og að framan)
D. K. M. = Deres kongelige Majestæt / Yðar konungleg hátign
dmca = dominica / drottins / herrens
dni = domini, dominus / herra / herre
dno = dominor / herra / herre
eft. mid. = efter middag / síðdegis
ejusd. = ejusdem / sama (sama dag, sama mánaðar) / samme (samme dag, samme måned)
Engell. = Engelland
episcopor. = episcoporum / biskupar / biskopper
epist. = epistola / pistill
erm^{te} = ermelte / nefndur
exemp. = exemplum / eksempel / dæmi
f. = fyrir, fyrri / for, forrige
F. 2^{di} = Frederich 2^{di} / Frederik 2^{di}

F. 3te = Friderici 3te / Frederik 3dje
facult. = facultatis / deild í háskóla / fakultet
farmannab. = farmannabálkur / farmannabalk (lovafsnit om sømænd i den gamle lovbog, Jónsbók)
f.b.g. = fjörbaugsgarður / landsforvisning
ff.b. = framfærslubálkur / framfærslubalk (lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók)
ff.b. 4. cap. = framfærslubálkur 4. cap. / framfærslubalk 4. cap.
for. = forordning / tilskipun
forbemlte / forbemte = forbemelte / fyrrnefndur
forbl. = forblive / forblífa
ford. = fordel / hagur
fornte = fornævnte / fyrrnefndur
forordn. = forordning / tilskipun
forp. = forpagter / umboðsmaður
fr. = franskur / fransk
fr. vin = fransk vin / franskt vín
framf.b. / framfærsleb. = framfærslubálkur / framfærslubalk (lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók)
Franker. = Frankerige
Frid. = Friderich / Fredrik / Friðrik
fruent. = fruentimmer / kvenfólk
Frus 4tus = Friederichus 4tus
fölgel. = fölgelig / þar af leiðandi
geistl. = geistlegur / gejstlig
gl. = gamall / gammel, gamle
glor. memor. = gloriosae memoriae / háloflegrar minningar / højlovlig ihukommelse
Gr.vík = Grindavík
h. = hellig / heilagur
h.dóm = herradóm / herredømme
hell. = hellig / heilagur
herleght. = herlegheit / herlighed
Herod. = Herodotus
hist. = historie / saga
Hist. Nat. = *Historie Naturæ Islandiæ* (1772) / (Ferðabók Eggerts og Bjarna / Eggert og Bjarnis Rejsebeskrivelser)
hjal. = hjáleiga / hjaleje, afbyggersted
h.nafni = heilaga nafni / hellige navn
Holb. Nat. og Folkeret. Kundskab = Holbergs *Naturens og Folkerettens Kundskab* (1715)
Hor. = Horatius
h.orð = heilaga orð / hellige ord
Horreb. = Horrebow
ht. = heilagt / hellig
husbesög. = husbesögelse / húsvitjun
hust. = hustugt / húsagi
höylovl. = höylovlig / højlovlig / háloflegur
ibid. = ibidem / á sama stað
impr. = imprimatur / leyfi til útgáfu
inclus. = inclusive / inklusive / innifalinn
inf. = infra / hér að aftan / her nedenfor
instr. = instruction / fyrirmæli / instruks
isl. = islandsk / íslenskur
Isl. = Island / Ísland
Isl. dissertat. = *Islandorum dissertatio* (bókartitill / bogtitel)
isl. l. kb. = islandske lov kjöbebalk (lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók) / kaupabálkur íslensku laga (Jónsbókar)
isl. lovs llb = islandske lovs landslejebalk (lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók) / landsleigubálkur íslensku laga (Jónsbókar)
Isl. opk. = *Islands opkomst* (bókartitill / bogtitel)
it. = item / einnig
ísl. l. = íslensk lög / islandsk lov
j. = jörð / jord
Jonsb. = Jonsbog / Jónsbók
Jóns mo tíma = Jónsmessutíma (tiden omkring Skt. Hansdag)
K. = Konge / konungur
kaupst. = kaupstaður / handelssted
kg. / kgs. = konge, konges / kóngur, kóngs
kglegt = konunglegt / kongelig
Kiöbenh. / K.h. / Khavn = Kiöbenhavn / Kaupmannahöfn
kjöbeb. = kjöbebalk, købebalk (lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók) / kaupabálkur

kl. = klaustur / kloster
K. M. = kongelige Majestæt / konungleg hátign
kongstegnsk. = kongstegnskyld (lovafsnit om skatter til kongen i den gamle lovbog, Jónsbók) / konungsþegnskylda
kúg. = kúgildi / kogilde, qvilde
landabr. / lb.b. = landabrigðabálkur / landabrigdabalk (lovafsnit om vindikation i den gamle lovbog, Jónsbók)
landlb. / landsleyeb. / L.L.B. = landsleigubálkur / landslejebalk (lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók)
landtingskriverl. = landtingskriverlön / laun landþingsskrifara
Linn. Flor. L. = Linné *Flora Lapponica* (1737)
lm. = laugmand / lögmaður / lovmand
L.pd. = lísipd. (þyngdareining) / lispd. (vægtenhed)
m. = maður / mand
med. ord. = medicus ordinarius / landlæknir / landfysikus
mhrrr. = mine herrer / herrar mínir
M.S. = manuskript / handrit
mögul. = mögulega / mulig
nefnil. / nl. = nefnilega / nemlig
neml. / nl. = nemlig / nefnilega
Nicol. = Nicolaius
N.L. / N.l. / N.laga = Norsku lög, Norsku laga / Norske lov
næstl. = næstliðinn / næstleden, sidst forløben
octr. = octrojen / einokunarskilmálinn
oecon. = oeconomisk / økonomisk / efnahagslegur
Oecon. Magaz. = *Oeconomiske Magazin*
Oeconom. Journal. = *Oeconomisk Journal*
o.fl. / o.s.fl. = og flere / og svo fleira
oftbem^{lte} / oftbem^{te} = oftbemelte / oftnefndur
og s. v. = og så videre / og svo framvegis
Ovid. = Ovidius
óviturl. = óviturlegt / uforstandig
paragr. = paragraf / grein
pers. = personer / persónur
Pontopp. = Pontoppidan
pr. = par (af sokkum) / par (strømper)
pr. c^{to} = pro cento / prósent / procent
prof. / profess. = professor / prófessor
qvæst. = qvæstion / spurning / spørgsmål
rb. = reiðubúinn / redebon, parat
R.B. = réttarbót / retterbod (ændring af lovbog, udgivet af kongemagten)
rekab. = rekabalk (lovafsnit om ilanddrevet gods i den gamle lovbog, Jónsbók) / rekabálkur
rescr. = rescript / reskript, kongebrev / opið bréf, konungsboð
s. = saga / saga, historie
salar. = salarium / løn / laun
samtl. = samtlige / allir
samþ. = samþykkt / vedtægt
Sch.clostre = Schriduclostre / Skriðuklaustri
schol. = scholasticus / sem tilheyrir skóla / som hører til en skole
scil. = scilicet / það er að segja, nefnilega / nemlig
s. d. = se dette / sjá það
sidstl. = sidstleden, forrige / síðastliðinn
Skaftef.syss. = Skaftefellssyssel / Skaftafellssýsla
skill.öl = skillingsöl
skl.pd. = skálapd. (þyngdareining) / skålpd. (vægtenhed)
sk.pd. = skippd. (þyngdareining) / skippd. (vægtenhed)
sld^{r} = sléttur dalur / sletdaler, slettedaler
sm. = smør / smjör
sm. = sysselmand / sýslumaður
spec. / sp. = specie (mønt) / spesía (mynt)
sp.licatiurnar = supplicatiurnar
stipt. og amtm. / st. og amt. = stiptamtmand og amtmand / stiftamtmaður og amtmaður
Sturl. = Sturlunga (islandsk samtidssaga fra 12. og 13. århundrede)
syss. = syssel / sýsla

sysselm. = sysselmand / sýslumaður
Söndmörs Beskriv. = *Söndmörs Beskrivelse* (*Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør* 1762–1766)
s.öst = sydöst / suðaustur
testr. = testere, bevidne / staðfesta, votta
Tilforladel. Efterretn. = *Tilforladelige Efterretninger* (bókartitill / bogtitel)
tit. = titulus (kortform for angivelse af fuldt navn og titel i kopier / stytting í stað ávarps í afritum)
tjenstl. = tjenstlig / þénustusamlega
t.sogn / t.s. = tingsogn / þingsókn
udskr. = udskrive / gefa út fyrirmæli
ult. = ultimo / í lok mánaðar
underdanigh. = underdanighed / undirgefni, auðsveipni
v. = von / frá / fra
v. / vid. = vide / sjá / se
v. laugmand = vicelaugmand / vicelovmand / varalögmaður
v. Magn. Olsen anmerk. = vide Magnus Olsen anmerkninger
velbyrdigh. = velbyrdighed / velbyrðugheit
ventel. = ventelig / væntanlegur
veturg. = veturgamall / vintergammel
vid. sup. cit. = vide supra citerede / sjá áður tilvitnað / se ovenfor citerede
videat. = videatur / sjá / se
volm. = volume / bindi / bind
Widal. = Widalin / Vídalín
Wilh. Frider. = Wilhelm Friderich
þén.skild. / þénusk. = þénustuskyldugur / tjenesteskyldig
þjófab. = þjófabálkur / tyvebalk (lovafsnit om tyveri i den gamle lovbog, Jónsbók)
æruverðugh^{t} = æruverðugheit / ærbødighed

Hugtök og orðskýringar

Hér fylgja orðskýringarlistar á íslensku og dönsku líkt og í fyrri bindum þar sem leitast er við að útskýra fyrir lesendum með einföldum hætti torskilin orð og gömul hugtök sem mikið eru notuð í bréfunum. Eins og í fjórða bindi eru listarnir tveir alveg sambærilegir, þ.e. sömu orð og hugtök er að finna á þeim báðum. Sama meginviðmið er við samantekt listans og í fjórða bindi, þ.e. að ekki nærri öll orð eru skýrð neðanmáls í fyrsta sinn sem þau koma fyrir heldur er látið nægja að hafa þau á orðalistanum. Til dæmis eru allar mæli- og verðeiningar, s.s. alin, fiskur, hundrað og vætt, ekki skýrðar neðanmáls. Sama á við um ýmis algeng dönsk og latnesk orð sem oft hafa komið fyrir í fyrri bindum. Þau eru ekki skýrð neðanmáls heldur látið nægja að tilgreina þau í orðalista. Ýmis hugtök sem tengjast samfélagsgerð 18. aldar og fjölmörg önnur orð sem ekki skiljast vel í dönsku samhengi í dag eru hins vegar útskýrð neðanmáls í fyrsta sinn sem þau koma fyrir í hverri greinargerð eins og áður og jafnframt höfð á orðalista. Í orðalista er þá gjarna að finna ítarlegri skýringu en neðanmáls. Þá eru margvísleg atriði eingöngu skýrð í neðanmálsgreinum í skjölunum og bréfunum sjálfum eins og áður sem ekki eru tekin með á orðalistann.

Við samantekt skýringa var einkum stuðst við eftirtalin rit: Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson bjó til prentunar. Reykjavík 1991; Einar Laxness, *Íslandssaga a–ö* I–III. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995; *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics*. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Reykjavík 1997; *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. *Vef*. http://holbergordbog.dk; ISLEX-orðabókin. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. *Vef*. http://islex.is; *Íslensk orðabók*. Ritstj. Mörður Árnason, 4. útg. Reykjavík 2007. *Vef*. https://snara.is; Kalkars Ordbog. Ordbog til det ældre Sprog (1300–1700). *Vef*. http://kalkarsordbog.dk; *Ordbog over det danske Sprog. Historisk Ordbog 1700–1950*. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. *Vef*. http://ordnet.dk; Sigfús Blöndal, *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík 1920–1924. Auk þess var stuðst við: Hrefna Róbertsdóttir, *Landsins forbetran*. Reykjavík 2001 og *Wool and Society*. Göteborg og Stockholm 2008 og Lýður Björnsson, *Hlutafélag Íslands*. Reykjavík 1998, varðandi hugtök tengd handverki og Innréttingunum í Reykjavík; Jón J. Aðils, *Einokunarverslun Dana á Íslandi 1602–1787*. Reykjavík 1919, varðandi ýmis heiti tengd versluninni; Lúðvík Kristjánsson, *Íslenzkir sjávarhættir* I–V. Reykjavík 1980–1986, varðandi hugtök tengd sjávarútvegi og Ólafur Arnar Sveinsson, *Leiðarvísir fyrir dóma- og þingbækur í skjalasöfnum sýslumanna í Þjóðskjalasafni Íslands*. Rit Þjóðskjalasafns Íslands. Reykjavík 2011, varðandi manntalsþing og störf sýslumanna.

HUGTÖK OG ORÐSKÝRINGAR

Ritstjórar tóku saman orðskýringarlistana ásamt Christinu Folke Ax. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen lásu listana yfir og gáfu margar gagnlegar ábendingar um það sem betur mátti fara. Áslaug Sverrisdóttir aðstoðaði við skýringar á hugtökum tengdum vefnaði og ullarvinnu. Gunnar Örn Hannesson og Gottskálk Þór Jensson sáu um flestar latneskar orðskýringar og leystu úr torræðum hugtökum. Christina Folke Ax þýddi íslenskar skýringar yfir á dönsku.

abusus = misnotkun.
accise = gjöld á innlendar vörur.
accordere/accord = semja um, veita, samrýmast / samkomulag, samningur.
actum ut supra = svo fram farið sem áður segir.
advenant / eftir advenant = hlutfallslega / í hlutfalli við.
afrett/afrætt = afréttur.
alin (al.) = lengdareining. Lengdareiningin alin (öln) samsvaraði upphaflega lengd framhandleggs frá olnboga og fram á fingurgóma. Á Íslandi á 17.–18. öld var venjulega miðað við svonefnda Hamborgaralin sem var 57,1 cm. Hún var einnig nefnd íslensk alin. Árið 1683 var dönsk alin fastsett 62,8 cm. Árið 1835 var samþykkt að danska alinin væri 62,7 cm og var hún einnig nefnd Sjálandsalin.
alin (al.) = verðeining. Verðeiningin alin jafngilti einni alin vaðmáls sem samsvaraði tveimur fiskum.
andrage = bera fram, tilgreina.
angel = öngull.
angelegen/angelegenheder = áríðandi, þýðingarmikill / mikilvæg verkefni.
anker = rúmmálseining, um 40 lítrar.
annamme/annammelse = taka á móti / móttaka.
Anno die et loco ut supra = ár, dag og stað sem áður segir.
anstalt = ráðstöfun, aðgerð.
antiqvarius = fornfræðingur.
antiqvitet = fornfræði, vísar gjarnan til gamalla sagna og handrita.
aparte / à parte = sérstaklega, út af fyrir sig.
appellation = áfrýjun.
applicere = nota, hagnýta.
approbere/approbation = samþykkja/samþykki.
arvebalk = erfðabálkur, erfðatal Jónsbókar.
assignere = ávísa, úthluta.
avanceret = kominn langt, háþróaður, útbreiddur.
badstue = baðstofa.
bátar → femmandefar, firemandefar, otteæring, seksæring, sexmandefar, tiæring, tolværing, tomandefar, tremandefar.
beder = betur.
bederve/bedervelse = skemma, eyðileggja / skemmd, eyðilegging.
beneficiarius = lénsprestur. Prestur sem hefur kirkjulén (beneficium).
beneficium = kirkjulén. Kirkjustaður sem biskup hafði forræði yfir og veitti presti að léni. Prestar sem höfðu kirkjulén höfðu fullt forræði yfir viðkomandi kirkjustað og hirtu af honum allar tekjur, auk annarra jarða og ítaka sem fylgdu. Föst prestssetur voru einnig oft nefnd beneficium.
beobagte = athuga, annast, sjá um, gæta hagsmuna.
beobagtning/beobachtning = athugun, umsjá.
besynderlig = einkum, aðallega.
bie = bíða.
billig/billighed = sanngjarn/sanngirni. → ubillig.
bivaane = vera viðstaddur.
blödfisk = blautfiskur, ferskur fiskur.
Boelov → Búalög.
boende = bóndi.
boeslod/boesloed = búslóð, aleiga.

bók pappírs = magneining. Ein bók skrifpappírs: 24 arkir.
brynesten = brýni.
budemand = búðsetumaður, þurrabúðamaður. → tómthúsmaður, þurrabúðir.
Búalög = safn gamalla reglna, einkum um verðlag, mælieiningar og hvers konar venjur í viðskiptum og landbúnaði.
búreisuskattur = sérstakur skattur lagður á alla sem reistu bú (stofnuðu nýtt bú eða heimili).
bygdelaug/bygdelav = byggðarlag.
bygselbref/bygselcontract/bygselsedel/byxebrev = byggingarbréf.
bygsle/byxle jord = byggja einhverjum jörð eða jarðarpart, þ.e. leigja honum jörðina til ábúðar.
böigd/böygd = byggð.
böigdecasse/böygdecasse = byggðakassi, þ.e. hreppskassi eða hreppssjóður.
böigdelaug/böygdelav = byggðarlag.
casus = tilfelli.
centner = þyngdareining. Eitt centner samsvarar 100 skálapundum eða um 50 kg.
chirurgus = kírúrg. Handlæknir með verklega þjálfun en enga menntun í lyflæknisfræði. Þeir tóku próf hjá landlækni. → fjórðungschirurgus/fjórðungslæknir.
commercium = verslun.
compagnieshandel = félagsverslun. Verslunarfyrirkomulag þar sem allar hafnir landsins voru leigðar út saman til eins félags líkt og á dögum Almenna verslunarfélagsins (1764–1774). Gagnstætt við umdæmaverslun (d. *separathandel*) þar sem hafnirnar voru leigðar út til einstakra kaupmanna líkt og tíðkaðist á fyrri hluta 18. aldar. → separathandel.
Compagniet = Almenna verslunarfélagið 1764–1774. → handelscompagniet.
Compagniet = Det Islandske Compagnie, Det Octroyerede Islandske Compagnie = Hörmangarafélagið 1743–1758.
concipist = höfundur, sá sem semur skriflegt uppkast.
confer infra = samanber fyrir aftan.
conservere/conservation = varðveita, halda við / verndun, varðveisla.
contribuere/contribution = leggja af mörkum, stuðla að, greiða framlag til / framlag, álögur.
convention = samkomulag, samningur, samþykkt.
courantdaler = mynteining. → ríkisdalur.
crepere = drepast.
cronedaler = mynteining. → ríkisdalur.
cum = ásamt, auk.
dagslátta → eyrisvöllur.
dagsláttur = vinnukvöð, dagsverk karlmanns um slátt. Einnig nefnt dagsverk. → kvaðir.
dagsverk → dagsláttur, kvaðir.
dannemand = dáindismaður, heiðursmaður.
datum ut supra = dagsetning sem áður segir.
deduction = ályktun.
degger = magneining. Einn tugur af skinnum, t.d. refaskinnum.
delinqvent = afbrotamaður sem hefur verið ákærður eða dæmdur.
delinqventsag = sakamál.
disputere = ræða, rökræða.
disputer = ágreiningur, heiftarleg skoðanaskipti.
dragegarn = dragnet eða fyrirdráttarnet. → flydegarn → garn, staaende.
dýratollur = sérstakur skattur notaður til að standa straum af kostnaði við eyðingu refa. Einnig nefndur refatollur.
eftirlegumaður = kaupmaður eða aðstoðarmaður hans sem var eftir í landinu yfir veturinn þegar skip voru farin að hausti.
eftirliggjari → eftirlegumaður.
eikt → eykt.
ejusdem = sama (sama dag, sama mánaðar).
eragte/eragtning = álíta, gera ráð fyrir, ályktun / skoðun, hugleiðing, álitsgerð.
erholde = fá úthlutað, taka á móti.
erlange = fá, hljóta, útvega.
estime/æstime = virðing.
et = og.

exception/excipere = undantekning/undanskilja.

execution = aftaka, aðför, framkvæmd, refsing.

extendere = útvíkka, teygja út, ganga langt.

extradere/ekstrahere = draga út, afrita.

eykt = tilteknar stundir hluta sólarhringsins samkvæmt fornri reglu. Sólarhringurinn skiptist í átta eyktir og er hver eykt því þrjár klukkustundir.

eyrisvöllur = skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar.

faðmur = lengdareining. Einn faðmur samsvarar þremur álnum.

fardagar = fjórir fyrstu dagarnir (fimmtudagur til sunnudags, vikan á sumrin byrjaði á fimmtudegi) í sjöundu viku sumars sem hefst á bilinu 31. maí til 6. júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram. Í skjölunum er vinnuhjúaskildagi einnig oft kallaður *fardag* og stundum *tjenistefardag*. → vinnuhjúaskildagi.

fast = næstum.

feldtbereederie = skinnaverkun, hvítsútun (álúnsútun).

femmandefar/femmannefahr = fimmmannafar.

firemandefar/firemannefahr = fjögramannafar.

fiskemed = fiskimið.

fiskever/fiskevær = verstöð.

fiskihöfn = höfn þar sem aðallega er verslað með sjávarafurðir → sláturhöfn.

fiskireikningur = verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með sjávarafurðum, öfugt við prjónlesreikning þar sem verðlag miðast við að greitt sé með landbúnaðarafurðum. → prjónlesreikningur.

fiskur (f.) = verðeining. Jafnvirði þurrkaðs fisks af tiltekinni stærð, um 1 kg. Tveir fiskar jafngiltu einni alin vaðmáls.

fjallagrös/grasaferð = fjallagrös (*Cetraria islandica*) voru mikið nýtt á Íslandi fyrr á öldum bæði til manneldis og lækninga. Farið var í sérstakar grasaferðir á heiðar upp á vorin þar sem fjallagrösum var safnað, oftast um miðjan júní og tók nokkra daga.

fjárpestin/fjárkláðinn/fjársýkin = sauðfjársjúkdómur (húðsjúkdómur af völdum fjárkláðamaurs) sem barst til Íslands 1761 með enskum kynbótahrútum á fjárbúið á Elliðavatni. Árið 1769 hafði fjárpestin breiðst út um allt Suðurland, Vesturland og vestanvert Norðurland og valdið miklum skaða en náði ekki til Austfjarða og Vestfjarða. Lækningatilraunir báru ekki árangur. Niðurskurður og fjárskipti hófust haustið 1772 í nokkrum áföngum, m.a. fyrir tilstuðlan Landsnefndarinnar, og var lokið 1779. Nú oft talað um fjárkláðann fyrri til aðgreiningar frá fjárkláðanum síðari 1855–1877.

fjórðungschirurgus/fjórðungslæknir = heiti á tveimur og síðar þremur læknum sem störfuðu hver í sínum landsfjórðungi. Fyrst skipaðir 1766 norðanlands og vestanlands og 1772 austanlands. Landlæknir starfaði einn á Suðurlandi til 1799. Fjórðungslæknar lærðu handlæknisfræði og tóku próf hjá landlækni. → chirurgus.

fjórðungur (fj.) = þyngdareining, tæp 5 kg. 1 fjórðungur = 20 merkur.

fjörufiskur = greiðsla fyrir þangfjöru til eldiviðar. Algengasta greiðslan var 20 fiskar eða hálf vætt.

flydegarn = reknet. Net fest með taug við skip og látið reka fyrir straumi. → dragegarn → garn, staaende.

forlag/forlagseyrir = viss eign sem var talin nægja til framfærslu um ákveðinn tíma sem leiddi til skyldu fólks að framfæra ættingja sína. Forlagseyririnn ákvarðaðist nánar eftir skyldleika og efnum.

framfærslubalk/fremförslebalk = framfærslubálkur Jónsbókar.

frelse = frelsi.

fremfarne = framfarnir, liðnir, látnir.

fremmede baade → inntökuskip.
fri skyds = flutningskvöð. Skylda til að lána hest til flutninga. → hestlán.
föring → fjórðungur.
förstningen = í fyrstu, í byrjun.
gabestok → gapastokkur.
gagnvaður = hákarlavaður. → lagvaður.
gapastokkur = sérstakt refsitæki notað til að niðurlægja afbrotamenn. Gapastokkar voru nokkuð mismunandi að gerð. Algengir voru til dæmis stokkar með gróp sem voru felldir saman utan um háls og hendur sakamanna sem voru látnir standa þannig á fjölförnum stað í mislangan tíma eftir alvarleika brots til viðvörunar öðrum. Einnig tíðkuðust hálshringir sem voru festir við staur eða kirkjuvegg. Gapastokkar voru aflagðir á Íslandi með tilskipun 1809.
garn, staaende = lagnet. Net fest við stjóra. → dragegarn → flydegarn.
gaver / have gaver = hafa gáfur.
gebreklig/gebrækkelig = veikburða.
gjaftollur = skattur greiddur af lausafé (ekki fasteign) sem rann til sýslumanna.
grasserende = grasserandi, sem geisar, herjar.
græsmark = tún.
handelscompagniet = Almenna verslunarfélagið 1764–1774. → Compagniet.
hart at / hardt ad = hartnær, næstum.
haugedyrkning = garðrækt, matjurtarækt-un.
haukall/havkall/havkalv = hákarl.
hestlán = skylda leiguliða (eða hjáleigubónda hjá honum) til að lána hest. → kvaðir.
hestur = gömul magneining af heyi sem jafngilti því sem einn hestur gat borið, venjulega um 80–100 kg.
heytollur = vetrarfóðrun lambs fyrir sóknarprest eða fóður sem því nam. → lambseldi/lambsfóður.
hjáleiga = smábýli, leigt út frá annarri jörð.
hjáleigumaður = maður sem býr í hjáleigu.
hjemmemark = tún.
hlutir, dauðir = hlutir við aflaskipti umfram fjölda bátsverja sem venjulega gengu til bátseiganda og landeiganda fyrir leigu á bát, veiðarfærum og aðstöðu í landi og stundum til formanns í viðbót við hans reglulega hlut.
hlutur = hluti í sameiginlegum fiskafla.
hlöt → hlutur.
hoesboende/hosboende = húsbóndi.
hospítalshlutur = sérstakt gjald lagt á þá sem stunduðu sjóróðra til að standa straum af kostnaði við holdsveikraspítalana. Gjaldið nam einum hlut af hverjum bát/skipi, einn ákveðinn dag á ári.
hoveri → kvaðir.
hovetbolle → höfuðból.
hreppur = lægsta veraldlega stjórnsýslustigið. Í hverjum hreppi voru þrír til fimm hreppstjórar. Þeir voru útnefndir af sýslumanni og áttu að hafa eftirlit með framfærslumálum, landbúnaði og tíundargreiðslum með fleiru.
hríshestur = skylda leiguliða (eða hjáleigubónda hjá honum) til að færa hestburð af hrísi heim til landeiganda eða umsjónarmanns jarðar. → kvaðir.
hrófölsfiskur = hróföl var veisla í byrjun vetrarvertíðar þegar skip höfðu verið sett í hróf (naust). Hverjum háseta bar að greiða fyrir veisluna með fiskum sem teknir voru reglulega af óskiptum afla yfir vertíðina og voru nefndir hrófölsfiskar. Þessi siður tíðkaðist eingöngu í Vestmannaeyjum. Hrófölsfiskar voru tvívegis dæmdir ólöglegir með dómum 1635 og 1685 en í bæði skiptin var það virt að vettugi í Vestmannaeyjum.
hud, miste sin hud = missa húð sína, vera húðstrýktur.
hujus = þessa (þessa mánaðar).
hundrað (hndr.) = verðeining. Eitt hundrað samsvaraði 120 álnum eða einu kúgildi. Verðmæti jarða var metið í hundruðum.
húsaleiga = þjónustukaup. Eftirgjald sem utanaðkomandi sjómenn greiddu fyrir

drykk, grauta, þjónustu, þvott og matseldun en ekki húsnæði því að fyrir það var ekki greitt. Ýmist nefnt húsaleiga, soðningarkaup eða þjónustukaup. Gjaldið var nokkuð mismunandi eftir landsvæðum, vanalega um 15–20 fiskar yfir vertíðina. Á Snæfellsnesi var auk þess venja að láta alla þorskhausa upp í þjónustukaupið en um það var mikið deilt á síðari hluta 18. aldar.

húsfólk → húsmaður.

húsmaður = maður (karl eða kona) sem leigði húsnæði hjá bónda á sveitabæ en var út af fyrir sig. Oft einn en stundum með fjölskyldu. Húsmenn höfðu oft einhver jarðarafnot og stundum ákveðna vinnuskyldu en töldust ekki vera vinnumenn bænda. Þessi staða var þannig nokkurs konar millistig milli bænda og vinnufólks.

húsmannstollur = skattur sem bændur greiddu fyrir hvern húsmann sem þeir héldu. Skatturinn nam tíu fiskum fyrir hvern húsmann sem tíundaði eitt hundrað eða meira.

hverer = hverir.

höetold → heytollur.

höfuðból = stórt býli. Til þess að jörð gæti talist höfuðból varð hún að vera metin til 60 hundraða eða meira. Höfuðból höfðu lagalega sérstöðu, t.d. um erfðir sem miðaði að því að þau héldust í ættum.

haaset/haasætter = háseti/hásetar.

ibidem = sama stað.

ildebrand = eldiviður.

immer = alltaf, aftur og aftur.

inclusive = innifalinn, talinn með.

inderste → húsmaður.

infra = að aftan.

Innréttingarnar = hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. Megináhersla var lögð á ullarvinnslu, vefnað, skinnaverkun og færaspuna. Einnig reynt að koma á fót þilskipaútgerð og brennisteinsvinnslu. Innréttingarnar nutu tölu-verðs stuðnings danskra stjórnvalda. Þær voru starfandi til 1803.

innstæðubátar = bátar í eigu konungsútgerðarinnar. Bátarnir voru hafðir á jörðum í eigu konungs og leiguliðar á þeim og hjáleigubændur þeirra voru skyldaðir til að róa á þeim yfir vertíðina. Var það nefnt mannslán. Konungsútgerð var mest á Suðurnesjum og í Vestmannaeyjum. Danska *inventariibaade*. Sama fyrirkomulag var haft á útgerð biskupsstólanna.

innstæðukúgildi = ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar innstæða eða innstæðukúgildi. Einnig talað um kvíldi, leigukúgildi og stundum aðeins kúgildi. → leigukúgildi, kúgildi. Danska *inventariikvilder*.

inntökubátar/inntökuskip = aðkomubátur. Bátar sem utanaðkomandi menn komu með til að róa á yfir vertíðina og leigðu þá uppsátur og aðstöðu hjá bændum við sjávarsíðuna. Danska *fremmede både*.

inqvirere = rannsaka, grennslast fyrir um.

intrader = tekjur.

inventariibaade → innstæðubátar.

inventarkvilder/inventariiqvilder → innstæðukúgildi.

islandsk mos → fjallagrös.

ítak = réttur til ákveðinna nytja af jörð í eigu annars.

jökel/jökul = jökull.

kaupamaður = maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin.

kaupavinna → kaupamaður.

kersej/kiersey/kirsey = kersa, þéttofin ullarvoð — vaðmál. Mikið þæfð, hvít eða lituð. Meðal vefnaðarvöru sem framleidd var í klæðavefsmiðju Innréttinganna í Reykjavík. → klæði/klæðagerðariðn.

kirkjuinnleiðsla kvenna = kirkjuathöfn þar sem prestur leiddi konu í kirkju nokkrum vikum eftir barnsburð svo að hún gæti hreinsast fyrir Guði.

kirkjustóll = kirkjubók, þ.e. reikningar og eignaskrár kirkju.

kjöbebalk = kaupabálkur Jónsbókar.

kjöbstad/kjöbsted = verslunarstaður.

klausturhaldari = umboðsmaður klaustureigna sem eftir siðaskipti voru lagðar undir konung. Einnig nefndur forpagtari.

klæði/klæðagerðariðn = önnur af tveimur framleiðslugreinum vefsmiðja Innréttinganna í Reykjavík (hin var taugerð). Klæðagerð snerist um framleiðslu á einskeftu- eða vaðmálsvoðum ofnum úr snúðlinu ullarbandi, þ.e. loðbandi. Eftirmeðhöndlun voða var þæfing,ýfing, lóskurður, burstun og pressun. Klæði var einlitt, hvítt eða litað. Mismunandi gerðir af klæði mátti framleiða með mismunandi áherslu á ofangreinda liði eftirmeðhöndlunar. → taugerð/taugerðariðn.

kommercekollegiet = ein af stjórnarskrifstofum ríkisins í Kaupmannahöfn. Þrjú kommercekollegí voru starfandi á einveldistímanum, hið fyrsta 1668–1691, annað 1704–1708 og þriðja 1735–1816. Verkefni þess var að sinna ýmiss konar verslunar- og tollamálum, handverki og landsagamálum.

kotemænd/kotunger = kotungar, hjáleigumenn, tómthúsmenn og aðrir fátækir smábændur.

kristfjárjörð = jörð gefin Kristi til styrktar fátækum. Kristfjárjarðir voru í umsjá hreppa og rann ágóði af þeim til framfærslu fátækra.

krónudalur = mynteining. → ríkisdalur.

kúgildi = verðeining. Sem verðeining jafngilti kúgildið einu hundraði sem samsvaraði einni gallalausri kú eða sex ám, loðnum og lembdum í fardögum.

kúgildi = ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar kúgildi og þá oft talað um leigukúgildi, ásauðarkúgildi og stundum kýrkúgildi. → leigukúgildi, innstæðukúgildi.

kúrantdalur = mynteining. → ríkisdalur.

kútur = rúmmálseining. 1 kútur = 8 pottar eða um 7,7 lítrar.

kvaðir = ákveðnar vinnuskyldur leiguliða í þágu landeigenda eða umsjónarmanna jarða voru kallaðar kvaðir. Þær voru hluti af leigugjaldi jarðanna en einnig lagðar á hjáleigur. Kvaðir gátu verið margvíslegar. → dagsláttur, dagsverk, hestlán, hrís-hestur, mannslán, skipsáróður.

kvartil = rúmmálseining. Lítil tunna, samsvaraði 8 pottum.

kvint = þyngdareining. Eitt kvint samsvaraði fimm grömmum.

kvíldi = annað heiti yfir kvígildi eða leigukúgildi. → leigukúgildi.

kvægsygen → fjárpestin.

lagvaður = hákarlavaður, þ.e. lína með tveimur önglum sem látin var liggja í sjó milli þess sem vitjað var um. Einnig nefndur gagnvaður. → gagnvaður, setusókn.

lambseldi/lambsfóður = vetrarfóðrun lambs fyrir sóknarprest. → heytollur.

landaurar = gjaldgengar vörur á föstu verði sem ákveðið var af yfirvöldum.

landsagatilskipun = heildarreglugerð sem nær yfir allar hliðar samfélagsins, bæði efnahagslegar og félagslegar, svo sem stjórnskipulag, kirkjusiði, húsaga og barnauppeldi, réttindi og skyldur bæði húsbænda, vinnuhjúa og lausamanna, framfærslu fátækra, reglur um letingja og flakkara, um búskap, samband húsbænda og leiguliða, sjósókn, lögstjórn og málarekstur. Tilskipanir voru viðbætur við landslög og því var hægt að breyta lögum með tilskipunum. Engin gildandi almenn landsagatilskipun var til fyrir Ísland á 18. öld, þegar Þorkell Fjeldsted ritaði sitt uppkast fyrir Landsnefndina, aðeins tilskipanir um einstök málefni. Í Danmörku og Þýskalandi var um tvenns konar tilskipanir að ræða: lögreglutilskipanir (d. politiforordninger) sem tóku til málefna í bæjum og borgum og tilskipanir sem tóku til málefna sveitanna og landsbyggðarinnar (d. landforordninger). Yfirskrift á uppkasti Þorkels Fjeldsteds

„udkast til en politie- og landforordning for Island“ gerir ráð fyrir samblandi af báðum.

landsleigubalk/landsleje/landsleyebalk = landsleigubálkur Jónsbókar.

landstinget = landsþingið, Alþingi á Þingvöllum.

landsvísa / á landsvísu = eftir landaurareikningi, samkvæmt venju í landinu.

landsaatte = landseti, leiguliði.

laugmandstold → lögmannstollur.

laugrettemænd → lögréttumenn.

launverslun = á tímum einokunarverslunar á Íslandi 1602–1787 var öll verslun við aðra en danska kaupmenn bönnuð. Ólögleg verslun við útlendinga sem stunduðu fiskveiðar við Ísland tíðkaðist nokkuð á þeim tíma og var nefnd launverslun.

lausamaður/lausamennska = lausamaður, lausakona eða lausafólk var undanþegið því að vera í ársvistum hjá bændum. Löglegir lausamenn áttu að greiða lausamennskutoll þar til lausamennska var bönnuð árið 1783.

lausgangari = vinnufært almúgafólk sem sá fyrir sér með því að flakka eða ferðast frá einum stað til annars án þess að vera í ársvist hjá neinum bónda. Það fékk ef til vill tímabundna vinnu hér og hvar á ferðum sínum en var ekki með lausamennskuleyfi.

lavrette → lögrétta.

legorðsmál = samfarir utan hjónabands, mál sem komu fyrir dómstóla þegar þær leiddu til þungunar.

leigukúgildi = ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar leigukúgildi. Stundum aðeins nefnt kúgildi, kvíldi, innstæða eða innstæðukúgildi. → kúgildi, innstæðukúgildi.

leiguliði = sá sem leigir og býr á jörð í eigu annars.

leigur → smjörleigur.

lejearbejder/leyearbeyder = kaupamaður.

lejeqvilde/leyeqvilde → leigukúgildi.

lejlending/lejlænding/leylænding → leiguliði.

lemfældig = varfærinn.

lest = rúmmálseining. Ein lest af algengustu vörum eins og mjöli, baunum, smjöri, kjöti, fiski og öli samsvaraði 12 tunnum.

lest = þyngdareining. Ein lest af hörðum fiski eða skreið samsvaraði 15 skippundum eða um 2.400 kg. → skippund.

liigsangsöre → líksöngseyrir.

líksöngseyrir = gjald til prests fyrir útför.

lísipund = þyngdareining. Eitt lísipund samsvaraði 8 kg.

ljóstollur = sérstakur skattur, lagður á hvern tíundarskyldan mann, ætlaður til að standa straum af kostnaði við að lýsa upp kirkjur og til að útvega vín og brauð. Húsmenn og tómthúsmenn greiddu hálfan ljóstoll.

louvrettesmænd → lögréttumenn.

lóð silfurs = þyngdareiningin lóð samsvaraði ½₃₂ úr pundi. Hvert lóð silfurs gilti jafnt og 3 mörk í kúrantmynt eða hálfur ríkisdalur.

lurendrejerie/luurendrejerie → launverslun.

lögmannstollur = sérstakur skattur sem rann til lögmanna til að bæta launakjör þeirra. Hann nam tveimur fiskum af hverri jörð og lausafé yfir eitt hundrað. Lögboðinn 1688.

lögrétta = dómstóll og þinglýsingarstaður á Alþingi.

lögréttumenn = menn sem kallaðir voru á Alþingi til að starfa í Lögréttu (dómstól og þinglýsingarstað á Alþingi). Samkvæmt Jónsbók voru þeir upphaflega 36 að tölu en var fækkað í 16 árið 1732 og gegndu eftir það aðeins hlutverki þingvotta. Þeir fengu laun og nutu nokkurra fríðinda og virðingar.

lösemand/lösemandstold → lausamaður.

lösgjænger → lausgangari.

lödt/löt/lött → hlutur.

mannhelgebalk = mannhelgi í Jónsbók. Kafli um friðhelgi einstaklinga.

mannslán = róðrarkvöð. Skylda leiguliða og hjáleigubænda að róa á bátum landeigenda og umsjónarmanna jarða á vertíð eða sinna flutningum. Róðrarkvaðir fylgdu oft konungsjörðum og jörðum biskupsstólsins í Skálholti. Stundum gátu landsetar losað sig undan kvöðinni með því að greiða 20 álnir (40 fiska). Einnig talað um skipsáróður. → kvaðir.

manntalsfiskur = gjald lagt á aðkomumenn sem komu í verstöðvar til útróðra og rann til sýslumanna sem þóknun fyrir aukna löggæslu á vertíð. Tíðkaðist aðallega á Snæfellsnesi og í Gullbringusýslu.

manntalsþing = lögboðið þing, sem hver skattskyldur bóndi var skyldugur að sækja árlega, haldið undir stjórn sýslumanna á ákveðnum þingstað í hverjum hreppi að vori. Á manntalsþingi fór m.a. fram álagning og innheimta skatta og tolla, birting konungsbréfa og ýmissa tilkynninga, skipan hreppstjóra og ýmis dómstörf.

manqvere/mankere = vanta, skorta.

mark (mk.) = mynteining í Danmörku frá miðri 16. öld. 1 mark = 16 skildingar. 1 ríkisdalur = 6 mörk = 96 skildingar.

málfaðmur = lengdareining. Einn málfaðmur samsvaraði þremur og hálfri alin.

mentionere = nefna, fjalla um.

mislig = varhugaverður, vafasamur.

misligheder = óheppilegt athæfi.

mislinge = misheppnast.

míla, dönsk = rúmir 7,5 km.

mulct/mulctere = sekt, múlkt / dæma til að greiða sekt.

myre = mýri.

mælieiningar og verðeiningar → alin (al.), anker, centner, degger, faðmur, fiskur (f.), fjórðungur (fj.), hestur, hundrað (hndr.), kúgildi, kútur, kvartil, kvint, lest, lísipund, málfaðmur, míla, mörk (mk.), pottur, skippund, stika, tunna (t.), vætt (v./w.), örtugur.

mörk (mk.) mæld = rúmmálseining, um 0,248 l.

mörk (mk.) vegin = þyngdareining, um 248 g. 20 merkur = 1 fjórðungur. → vætt.

nachdeel = óþægindi, ókostur.

næstafvigte = undangenginn, síðastliðinn.

nöd = nautgripur, naut.

Oberret → Yfirréttur.

objection = mótbárur, mótrök, mótmæli.

oeconomiegotzet/oeconomiens jordegodz = jarðeignir sem heyra undir ráðsmann biskupsstóls og skóla en ekki beint undir biskupsembætti eftir aðskilnað á fjárhaldi biskupstólanna og biskupsembættanna. → separationsacten.

oeconomus = ráðsmaður (einkum ráðsmaður biskupsstóls).

ombud/ombudsjorder → umboð/umboðsjarðir.

ombudsholder = umboðshaldari. → umboð/umboðsjarðir.

ongefer/ongefehr/ongefær = um það bil.

opland = uppsveitir. Byggð sem liggur inn til landsins, fjarri sjó.

oplandsbonde = bóndi upp til sveita sem aðallega lifir af búfjárrækt, gagnstætt við þann sem býr við sjávarsíðuna. → söebonde.

oppebörsel = innheimta, móttaka.

opsidder = ábúandi, leiguliði.

ordinair = almennur, venjulegur.

otteæring = áttæringur.

oxehoved = vínáma. Rúmmálseining, u.þ.b. 2 tunnur (240 lítrar).

pagina = blaðsíða.

pakklæde (pach) = ein af fleiri gerðum af klæði sem framleitt var í klæðavefsmiðju Innréttinganna í Reykjavík. → klæði/klæðagerðariðn.

passato = síðastliðinn (mánuð).

pensionsjord = jörð sem lögð hefur verið til framfærslu sóknarprests.

politieforordning → landsagatilskipun.

portionsregning = rekstrarreikningur kirkjunnar.

pottur = rúmmálseining. 1 pottur = 0,966 lítrar.

prakker/prakkari = flakkari, betlari.
prjónlesreikningur = verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með landbúnaðarafurðum, öfugt við fiskireikning þar sem verðlag miðast við að greitt sé með sjávarafurðum. → fiskireikningur.
pro memoria = minnisblað, óformleg skrifleg skilaboð. Pro memoria var mikið notuð yfirskrift bréfa, t.d. milli embættismanna eða deilda innan stofnana.
projektmakari = algengt heiti yfir þá sem komu fram með viðreisnartillögur á 18. öld. Gjarnan notað um þá sem þóttu koma með óraunhæfar hugmyndir og stundum í niðrandi merkingu. Kommercekollegiið í Kaupmannahöfn auglýsti árið 1735 eftir tillögum til viðreisnar ríkinu.
proponere/proposition = leggja til, stinga upp á / tillaga, uppástunga.
proprietariijarðir = bændajarðir, jarðir í einkaeign.
proprietarius = jarðeigandi, eignamaður, eigandi leigujarða. Einnig kirkjubóndi, þ.e. eigandi kirkju sem ekki er lénskirkja (beneficium).
provision = birgðir, aðdrættir.
præcaution = ráðstöfun.
præferere = taka fram yfir, kjósa frekar.
præjudice = skaði.
præsummere = gera ráð fyrir.
prætendere/prætention = krefja, heimta / krafa, tilkall.
public/publico = almenningur, opinber.
pulshoeser = púlssokkar. Sokkar úr grófu ullargarni.
pulshoseregning → prjónlesreikningur.
pykklæde (puck) = ein af fleiri gerðum af klæði sem framleitt var í klæðavefsmiðju Innréttinganna í Reykjavík. → klæði/klæðagerðariðn.
qvader → kvaðir.
qvartel → kvartil.
qvilde → kvíldi, leigukúgildi.
qvint → kvint.
qvægsygen → fjárpestin.
raison = ástæða, rök, skynsemi.
rar = sjaldgæfur.
rask = fremur þunn voð með vaðmálsvend sem var framleidd í taugerð Innréttinganna í Reykjavík. Uppistaðan var úr kambgarni en ívaf breytilegt, þó oftast loðband. Af raski eru til margar gerðir. → taugerð/taugerðariðn.
refatollur → dýratollur.
rekabalk = rekaþáttur Jónsbókar.
rep → hreppur.
reppstjore/repstyrer = hreppstjóri. → hreppur.
republiqvens tid / republicanske tider = vísar til þjóðveldistímans 930–1262.
reqvisita = skilyrði, krafa, forsenda.
retterbod = réttarbót. Lagaviðaukar eða lagabreytingar konungs.
reveneur/revenuer = tekjur.
rigsort = gömul mynteining í Danmörku. Eitt rigsort jafngilti fjórðungi (¼) úr ríkisdal eða 24 skildingum.
ríkisdalur = gjaldmiðill í Danmörku frá miðri 16. öld til 1873. Á 18. öld voru þrjár tegundir myntar í gangi (með mismiklu silfri): ríkisdalur í kúrantmynt (kúrantdalur) jafngilti 96 skildingum, ríkisdalur í krónumynt (krónudalur) jafngilti 102 skildingum og ríkisdalur í spesíumynt (spesíudalur) jafngilti 108 skildingum. Olli þetta oft og tíðum miklum glundroða í peningaviðskiptum.
sagefald → sakeyrir.
sagefaldsforpagter = umboðsmaður sakeyris, þ.e. sá sem hafði sakeyri konungs á leigu. → sakeyrir.
sajette = samheiti yfir fremur létt og þunnt tau framleitt í taugerð Innréttinganna í Reykjavík undir ýmsum sérheitum, þ. á m. rask. → taugerð/taugerðariðn.
sakeyrir = tekjur konungs af sektum fyrir lögbrot. Á 18. öld var venja að sýslumenn tækju sakeyrinn á leigu um ákveð-

inn tíma en greiddu síðan konungi fast gjald fyrir.

schæfferíið/schæfferiet = kynbótabú Friederich W. Hastfers, baróns á Elliðavatni, sem var stofnað 1756 með það að markmiði að bæta ull íslenska fjárstofnsins. Rekstur búsins lagðist af í kjölfar fjárkláðans sem barst til landsins með enskum kynbótahrútum sumarið 1761. Innréttingarnar ráku annað fjárbú að Elliðakoti (Helliskoti) í Mosfellssveit sem var stofnað 1758 til að styrkja ullaröflun fyrir verksmiðjurnar í Reykjavík. Rekstur þess lagðist einnig af í kjölfar fjárkláðans. Um tvö aðskilin og ótengd bú var að ræða.

seculum = öld.

seksæring = sexæringur.

sel = húskofar eða útihús utan heimalands sem fólk hélt til í yfir þann tíma sumarsins sem seljabúskapur var stundaður.

seljabúskapur = það að halda málnytupening, þ.e. mjólkandi ám og kannski líka kúm, til beitar í högum utan heimalands. Ein eða fleiri vinnukonur dvöldu þá í selinu yfir sumarið og önnuðust mjaltir og vinnslu mjólkurafurða ásamt smaladreng. Sel voru oft staðsett upp til fjalla eða í útjaðri jarða. Var þetta gert til að hlífa heimahögum yfir sumartímann.

selstaða = landsvæði þar sem haft var í seli eða heimilt var að hafa í seli.

separathandel = umdæmaverslun. Verslunarfyrirkomulag þar sem hafnirnar voru leigðar út til einstakra kaupmanna líkt og tíðkaðist á fyrri hluta 18. aldar. Gagnstætt við félagsverslun (d. *kompagnihandel*) þar sem allar hafnir landsins voru leigðar út saman til eins félags líkt og á dögum Almenna verslunarfélagsins (1764–1774). → compagnieshandel.

separationsacten = fjallar um aðskilnað alls fjárhalds eigna biskupsstólanna og skólanna annars vegar og biskupsembættanna hins vegar. Nefnd sem fjalla átti um málið var stofnuð 1755. Aðskilnaðurinn var samþykktur á Alþingi 1764 og fékk staðfestingu konungs 1767.

setja á heyin = ákveða hvað ráðlegt sé að láta lifa af skepnum miðað við heybirgðir að hausti.

setusókn = hákarlafæri með einum öngli sem setið var við úti á sjó í svonefndum hákarlalegum. Einnig nefnd hákarlasókn. → lagvaður.

sexmandefar/sexmannefahr = sexmannafar.

sidle/sidlig = seint, síðla.

sigelse = ákvörðun, niðurstaða.

sillung = silungur.

skattur og tollar → búreisuskattur, dýratollur, gjaftollur, heytollur, hospítalshlutur, húsmannstollur, lambseldi, ljóstollur, lögmannstollur, manntalsfiskur, skiptitíund, tukthústollur.

skeppa = rúmmálseining. Ein skeppa var einn áttundi (⅛) úr tunnu eða 18 pottar (um 17–18 lítrar).

skieppe = skæppe → skeppa.

skippund = 320 pund eða 160 kg. → lest.

skipsáróður = róðrarkvöð. → mannslán.

skiptitíund = tíund af eign sem nam fimm hundruðum eða meira nefndist skiptitíund því að henni var skipt í fjóra staði: til biskupa, presta, kirkna og fátækra. Tíund af eign sem nam minna en fimm hundruðum rann óskipt til fátækra og var kölluð fátækratíund.

skjötte om = skeyta um, veita eftirtekt.

sláturhöfn = höfn þar sem aðallega er verslað með landbúnaðarafurðir. → fiskihöfn.

smalfabriqve = tauvefsmiðja. → taugerð/taugerðariðn.

smjörleigur = afgjald fyrir leigukúgildi sem venja var að greiða í smjöri. Stundum aðeins nefnt leigur.

snighandel/snigehandel → launverslun.

soumission = auðmýkt, undirgefni. → submission.

soutinere = styrkja, halda uppi.

spesíudalur = mynteining. → ríkisdalur.

sportler = aukatekjur, sporslur.
staden / her til staden = Kaupmannahöfn.
stika = lengdareining. Hin gamla íslenska stika jafngilti 2 álum.
storabole = stórabóla 1707–1709.
ströegods = jarðeignir konungs aðrar en þær sem tilheyra klaustraumboðunum og liggja dreifðar um landið. → umboð/umboðsjarðir.
submission = auðmýkt, undirgefni. → soumission.
subsistere/subsistence = draga fram lífið / lífsviðurværi.
supponere = gera ráð fyrir.
supra = fyrir framan. → ut supra.
sur valde = sur valle, mysa.
surtarbrand/surterbrand = surtarbrandur.
sveit = byggð, hérað eða hreppur (sbr. að vera á sveit). Gjarna notað um byggð sem liggur inn til landsins, gagnstætt við byggðarlög við sjávarsíðuna.
sveitebonde/sveitemand = vísar einkum til bænda upp til sveita sem aðallega lifa af búfjárrækt, gagnstætt við þá sem búa við sjávarsíðuna. → oplandsbonde, söebonde.
sviter = afleiðingar.
svöbe = svipa.
synodus generalis = almenn prestastefna.
sæter, sæterdrift, sætermarke → sel, seljabúskapur, selstöður.
söebonde = bóndi við sjávarsíðuna sem aðallega lifir á sjávarafla. → oplandsbonde.
söevand = sjór.
söjder = sauðir, sauðfé.
söl = söl, rauðþörungur sem var mikið nýttur til manneldis áður fyrr.
taugerð/taugerðariðn = önnur af tveimur framleiðslugreinum vefsmiðja Innréttinganna í Reykjavík (hin var klæðagerð). Taugerð snerist um framleiðslu voða þar sem uppistaða var ullargarn, þ.e. kambgarn. Ívaf var kambgarn eða aðrar tegundir ullargarns, bómull eða lín. Tauið gat verið munstrað eða mislitt með ýmsum hætti. Af taui eru til margar gerðir. → klæði/klæðagerðariðn.
terreneuvs maade / terrenews maade = Terreneuve er eldra heiti á Nýfundnalandi og vísar til sams konar verkunaraðferðar á saltfiski og tíðkaðist þar.
testere = votta, staðfesta.
thingmandeleed → þingmannaleið.
Thorkillisjóður = styrktarsjóður Jóns Þorkelssonar (Thorchillius) (1697–1759), rektors í Skálholtsskóla, stofnaður 1759. Hann gaf allar eigur sínar eftir sinn dag til að efla guðrækni og barnakennslu í Gullbringusýslu.
thun = tún.
tiende/tyende = vinnufólk.
tingfarebalk = þingfararbálkur Jónsbókar.
tinglaug/tinglav = þingsókn.
tivebalk/tyvebalk = þjófabálkur Jónsbókar.
tiæring = tíæringur, teinæringur.
tíund = skattur. → skiptitíund.
tjenistefardag → vinnuhjúaskildagi.
tolværing = tólfæringur.
tomandefar/tomannefahr = tveggjamannafar.
tómthús = hús við sjávarsíðuna sem hefur ekki grasnyt fyrir skepnur. Húsið er því „tómt“, þ.e. án mjólkur. → þurrabúðir.
tómthúsmaður = maður sem býr við sjávarsíðuna og hefur ekki grasnyt fyrir skepnur. Hús hans er því „tómt“, þ.e. án mjólkur.
tractere = taka (mál) til umfjöllunar.
tremandefar/tremannefahr = þriggjamannafar.
tréhestur = áhald notað til refsinga í Danmörku til loka 18. aldar. Tréhesturinn var settur saman úr tveimur tréplönkum sem mynduðu oddhvassan vinkil og stóð á fjórum fótum. Refsingin fólst í að sitja klofvega á hestinum í mislangan tíma eftir alvarleika brots, stundum með blýlóð bundin við fætur.
trætte/trættende = þræta, ósamkomulag, málaferli / þrætandi, deilandi.

tukthúsið á Arnarhóli = fangelsi stofnað árið 1759 og tekið í notkun veturinn 1770–1771.

tukthústollur = sérstakur skattur lagður á allar fasteignir í landinu til að standa straum af kostnaði við byggingu nýs fangelsis á Íslandi. Tók gildi árið 1759.

tun/tuun = tún.

tunna (t.) = rúmmálseining. 1 tunna öls (lagartunna) = 136 pottar = 17 kútar eða 131 lítri. 1 tunna korns = 144 pottar eða 139 lítrar. 1 tunna kola = 176 pottar eða 170 lítrar. Grjón, rúgur, bygg, baunir, kjöt, fiskur, smjör, tólg og sápa voru mæld í öltunnum en salt í kolatunnum.

tviffel = ein af fleiri gerðum af klæði sem framleitt var í klæðagerð Innréttinganna í Reykjavík. → klæði/klæðagerðariðn.

tvistigheder = ágreiningur, deilur.

tycke/tyckes/tykkes = geðþótti / þykja, finnast.

tylt = tylft, tólf af einhverju.

töj/töjmageri → taugerð/taugerðariðn.

törreboed → þurrabúðir.

törveskjæren = mótekja.

ubillig/ubillighed = ósanngjarn/ósanngirni. → billig.

udkastfisk = fiskur sem er of lélegur til að selja til kaupmanna.

uinteresserede = óhlutdrægir, óvilhallir.

umboð/umboðsjarðir = jarðeignir sem komust í konungseigu um og eftir siðaskipti en voru áður í eigu klaustra og hinna síðustu kaþólsku biskupa. Hvert umboð tók oft til margra jarða á ákveðnu landsvæði sem voru leigðar út saman til eins aðila. Umboðsjarðir voru veittar að léni gegn föstu afgjaldi en umboðsmaður innheimti síðan allar landskuldir og kúgildaleigur af þeim. Á 18. öld voru umboð veitt til lífstíðar. Samkvæmt jarðabókinni 1760 voru umboð konungsjarða 37 með 2–125 jarðir hvert. Jarðir í eigu biskupsstólanna skiptust í umboð með sama hætti.

undirgift = uppsátursgjald eða uppsátursshlutur. Leigugjald fyrir vör eða lendingarstað báta. Um miðja 18. öld var gjaldið venjulega 1 vætt fyrir fjögramannafar, 1½ vætt fyrir sexæring og 2 vættir fyrir áttæring. Stundum fylgdi verbúð með í leigunni og var gjaldið þá nokkuð hærra. Einnig talað um vertoll og stundum lóðagjald. Danska *undergift*.

ut supra = sem áður segir.

uvillig = óvilhallur.

vandsyg = skemmdur af vatni.

vedbörlig = tilhlýðilegur, hæfilegur, réttur.

veide/veyde = veiði.

ventilere = ræða, rökræða.

verstad = verstöð.

vertid/vertiid/vertyd = vertíð (frá byrjun febrúar til 11. maí). → værtid.

vertollur → undirgift.

veturnætur = tveir síðustu sólarhringarnir fyrir fyrsta vetrardag (fyrsta laugardaginn á tímabilinu 21.–27. október).

vices = verkefni, staðgengill.

vide = sjá.

vide infra = sjá að aftan.

vide supra = sjá að framan.

vidtlöftig/vitlöftig = yfirgripsmikill, margorður, víðáttumikill, víðtækur.

vidtlöftighed/vitlöftighed = umfang, ómak, erfiði, víðátta.

vinde = vinna.

vindekone = vinnukona.

vindemand/vinnemand = vinnumaður.

vindskibelighed = atorkusemi, vinnusemi, framtakssemi.

vinnuhjúaskildagi = 14. maí. Sá dagur sem vinnuhjú máttu skipta um vist. → fardagar.

værfolk = verfólk.

værstæder = verstöðvar.

værtid/værtiid/værtyd = vertíð (frá byrjun febrúar til 11. maí). → vertid.

vætt (v./w.) = þyngdareining. 1 vætt = 8 fjórðungar = 160 merkur eða tæp 40 kg.

vætt (v./w.) = verðeining. 1 vætt = 2 fjórðungar smjörs = 20 álnir eða 40 fiskar.

vaad = voð (ádráttarnet).

vaarnedrettighed = átthagafjötrar. Lagaákvæði sem bannaði karlmönnum á sveitabýlum að yfirgefa fæðingarsókn sína án leyfis landsdrottins og voru þeir skyldaðir til að taka jörð eða jarðarpart á leigu af honum. Fyrirkomulagið átti að tryggja landeigendum vinnukraft og var í gildi á Sjálandi, Lálandi, Falstri, Mön og Bogø frá lokum 14. aldar til 1702. Danska *vornedskab*.

Yfirréttur = æðsti dómstóll á Alþingi, stofnaður 1563, þriðja dómstig á eftir héraðsdómi sýslumanna og Lögréttu. Síðan mátti skjóta dómi Yfirréttar til Hæstaréttar í Danmörku. Yfirréttur starfaði til 1800.

zahlcasse = ríkissjóður. → Zahlkammer, Det Kongelige.

Zahlkammer, Det Kongelige = skrifstofa sem sá um útborganir úr ríkissjóði.

þingmannaleið = dagleið ferðamanns að gömlu mati, um 37,5 km.

þurrabúðir = búðir við sjávarsíðuna sem höfðu ekki grasnyt fyrir skepnur. Búðirnar voru því „þurrar“, þ.e. án mjólkur. → tómthús.

örevölle/öresvöll → eyrisvöllur.

örkeslös/örkeslöshed = aðgerðarlaus/aðgerðarleysi.

örter = urriði.

örtugur = forn norræn vogareining. 1 mörk = 8 aurar = 24 örtugir.

aaboed = álag, uppbót.

aattering/aattæring = áttæringur.

Ord- og begrebsforklaringer

Her følger lister over ord- og begrebsforklaringer på islandsk og dansk som i de tidligere bind, hvor svært forståelige ord og gamle begreber, som ofte anvendes i brevene, forklares for læseren på en enkel måde. Som i det fjerde bind er der for det meste overensstemmelse mellem de to lister, dvs. der er de samme ord og begreber i begge. Ligeledes følges samme hovedprincip i sammensætningen af listen, som det var tilfældet i det fjerde bind, dvs. ikke alle ord på listen forklares i fodnoterne, første gang de forekommer i brevene. I stedet optræder de kun i listerne. Eksempelvis er alle måle- og værdienheder som fiske, hundrede og vætt ikke at finde i fodnoterne. Det samme gælder forskellige almindelige danske og latinske ord, som har været anvendt gentagne gange i de tidligere bind. Heller ikke de er forklaret i fodnoterne. I stedet henvises til ordlisterne. Forskellige begreber, som er knyttet til samfundsforhold i det 18. århundrede, og mange andre ord, som er svære at forstå i en dansk sammenhæng i dag, er derimod forklaret i fodnoterne, første gang de forekommer og fremgår derudover i ordlisten. I ordlisten findes gerne en mere udførlig forklaring end i fodnoterne. Som før er der mange forskellige forhold, som kun forklares i fodnoterne til brevene.

Ved ordforklaringer er der især hentet inspiration i følgende værker: Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson (red.) Reykjavík 1991; Einar Laxness, *Íslandssaga a–ö* I–III. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995; *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics*. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon (red.) Reykjavík 1997; *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. *Net*. http://holbergordbog.dk; ISLEXordbogen. Árni Magnússon instituttet for islandske studier. *Net*. http://islex.dk; *Íslensk orðabók*. Mörður Árnason (red.), 4. útg. Reykjavík 2007. *Net*. https://snara.is; Kalkars Ordbog. Ordbog til det ældre Sprog (1300–1700). *Vef*. http://kalkarsordbog.dk; *Ordbog over det danske Sprog. Historisk Ordbog 1700–1950*. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. *Net*. http://ordnet.dk; Sigfús Blöndal, *Islandsk-dansk ordbog*. Reykjavík 1920–1924. Endvidere støtter ordlisten sig til: Hrefna Róbertsdóttir, *Landsins forbetran*. Reykjavík 2001 og *Wool and Society*. Göteborg og Stockholm 2008 og Lýður Björnsson, *Hlutafélag Íslands*. Reykjavík 1998, vedrørende begreber, der knytter sig til håndværk og De Nye Indretninger i Reykjavík; Jón J. Aðils, *Einokunarverslun Dana á Íslandi 1602–1787*. Reykjavík 1919, vedrørende forskellige udtryk, der knytter sig til handelen; Lúðvík Kristjánsson, *Íslenzkir sjávarhættir* I–V. Reykjavík 1980–1986, vedrørende udtryk, der knytter sig til fiskeri og til Ólafur Arnar Sveinsson, *Leiðarvísir fyrir dóma- og þingbækur í skjalasöfnum sýslumanna í Þjóðskjalasafni Íslands*. Rit Þjóðskjalasafns Íslands. Reykjavík 2011, vedrørende mandtalsting og sysselmandsembedet.

ORD- OG BEGREBSFORKLARINGER

Redaktørerne har sammen med Christina Folke Ax sammensat listerne over ordforklaringer. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen har gennemgået listerne og er kommet med mange nyttige forslag til forbedringer. Áslaug Sverrisdóttir har hjulpet med at klarlægge begreber vedrørende vævning og arbejdet med uld. Gunnar Örn Hannesson og Gottskálk Þór Jensson står for de fleste oversættelser af latin til islandsk og opklarede vanskeligt forståelige begreber. Christina Folke Ax har oversat de islandske begreber til dansk.

abusus = misbrug.

accise = afgift på indenlandske varer.

accordere/accord = indgå aftale om, bevilge, stemme overens / overenskomst, aftale.

actum ut supra = foregået som omtalt ovenfor.

advenant / efter advenant = forholdsvis / i forhold til.

afbyggersted = henviser til en jord, som er bortfæstet eller afbygget/udskilt fra den gårdenhed, som kaldes en *lögbýli*, der er grundenheden i afgiftsmæssig forstand. Afbyggerstedet betaler således forskellige former for afgifter til hovedjorden, men regnes stadig som en del af denne. Også kaldet hjaleje, hjaleye, hjauleye. Islandsk *hjáleiga*.

afrett/afrætt = overdrev, græsgang i fjeldet. Islandsk *afréttur*.

alen (al.) = længdemål. Længdemålet alen svarede oprindeligt til længden fra albuen til fingerspidsen. I det 17. og 18. århundrede blev der sædvanligvis regnet med den såkaldte hamborgske alen, som var 57,1 cm. Den blev også kaldet islandsk alen. I Danmark blev der ligeledes anvendt forskellige alenmål, selv om en dansk alen i 1683 blev fastsat til 62,8 cm. Først i 1835 blev det vedtaget, at en dansk alen var 62,7 cm, også kaldet en sjællandsk alen.

alen (al.) = værdienhed. Værdienheden alen svarer til en alen vadmel, som svarer til to fiske.

andrage = fremføre, fremlægge.

angel = fiskekrog. Islandsk *öngull*.

angelegen/angelegenheder = magtpåliggende / vigtige opgaver.

anker = rumfangsenhed, ca. 40 liter.

annamme/annammelse = modtage/modtagelse.

Anno die et loco ut supra = år, dag og sted som ovenfor.

anstalt = foranstaltning, forberedelse.

antiqvarius = oldtidsforsker.

antiqvitet = oldtidskundskab, henviser til gamle, historiske skrifter.

aparte / à parte = særskilt.

appellation = anke, appel.

applicere = anvende.

approbere/approbation = godkende/godkendelse.

arvebalk = lovafsnit om arv i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *erfðabálkur*.

assignere = anvise.

avanceret = kommet så vidt, højt udviklet, spredt.

badstue = badstuen var det rum i gården, hvor beboerne opholdt sig det meste af tiden. Det var her de sov, spiste og ofte arbejdede. På den måde svarer rummet til en stue i en dansk gård. Islandsk *baðstofa*.

beder = bedre.

bederve/bedervelse = fordærve, ødelægge / fordærv, ødelæggelse.

beneficiarius = lenspræst, præst som har kirkelen (beneficium).

beneficium = kirkelen. Det var en kirke, som biskoppen havde råderet over og gav præsten som len. Præsten havde derfor fuld råderet over stedet og fik alle indtægter, jorder og rettigheder. En fast præstegård blev også ofte kaldet beneficium.

beobagte = iagttage, varetage.

beobagtning/beobachtning = iagttagelse, varetægt.
besynderlig = især, særlig, væsentlig.
bie = vente.
billig/billighed = rimelig/rimelighed. → ubillig.
bivaane = overvære.
blödfisk = fersk fisk. Islandsk *blautfiskur*.
Boelov/Búalög = samling af gamle regler, især om prisniveau, måleenheder og alle slags sædvaner i handel og landbrug. Islandsk *Búalög*.
boende = bonde.
boerejseskat/borejseskat = en skat på at stifte hjem eller bo. Også kaldet burejseskatt. Islandsk *búreisuskattur*.
boeslod/boesloed = formue. Islandsk *búslóð*.
bog papir = måleenhed for mængde. En bog skrivepapir: 24 ark.
brynesten = hvæssesten.
budemand = afbygger eller indsidder ved søsiden. → tomthusmand, törreboed.
bygdelaug/bygdelav = bebyggelse, et beboet område. Islandsk *byggðarlag*.
bygselbref/bygselcontract/bygselsedel/byxelbrev = fæstebrev.
bygsle/byxle jord = fæste jord.
böigd/böygd = bygd.
böigdecasse/böygdecasse = bygdkasse, dvs. repkasse eller reppens formue.
böigdelaug/böygdelav = bebyggelse, et beboet område, egn. Islandsk *byggðarlag*.
både → femmandefar, firemandefar, otteæring, seksæring, sexmandefar, tiæring, tolværing, tomandefar, tremandefar.
casus = tilfælde.
centner = vægtenhed. Et centner svarer til 100 skålpund eller ca. 50 kg.
chirurgus = kirurg. Læge med praktisk erfaring, men ingen medicinsk uddannelse. De tog eksamen hos landfysikus. → fjerdingschirurgus/fjerdingskirurger.
commercium = handel.
compagniehandel = kompagnihandel. Organisering af handelen, hvor alle landets havne blev udlejet samlet til ét kompagni, som Det Almindelige Handelskompagni (1764–1774), i modsætning til separathandel, hvor havnene blev udlejet til enkeltstående købmænd, som det var almindeligt i første halvdel af det 18. århundrede. → separathandel.
Compagniet = Det Almindelige Handelskompagni 1764–1774. → handelscompagniet.
Compagniet = Det Islandske Compagnie, Det Octroyerede Islandske Compagnie = Hørkræmmerlaget 1743–1758.
concipist = forfatter, den der formulerer et skriftligt udkast.
confer infra = jævnfør nedenfor.
conservere/conservation = bevare, vedligeholde / beskyttelse, bevaring.
contribuere/contribution = bidrage / pålæg, skatter.
convention = overenskomst, kontrakt, vedtægt.
courantdaler = møntenhed. → rigsdaler.
crepere = dø.
cronedaler = møntenhed. → rigsdaler.
cum = samt, desuden.
dagsslet/dagsslæt = hoveri, et dagsværk om høslæt. Der er også tale om dagsverk/dagsværk. → hoveri.
dagsslæt = gammel islandsk måleenhed. → eyrisvöllur.
dagsverk/dagsværk → dagsslet/dagsslæt, hoveri.
dannemand = hædersmand.
datum ut supra = dato som ovenfor.
deduction = fremstilling.
degger = måleenhed for mængde. Antal af ti huder eller skind, f.eks. ræveskind.
delinqvent = forbryder, som underkastes retsforfølgelse og straf.
delinqventsag = kriminalsag.
disputere = debattere.
disputer = uenigheder, heftig meningsudveksling.

dragegarn = fiskegarn, der trækkes gennem vandet med reb. → flydegarn → garn, staaende.

dyretold = særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet rævetold.

efterligger = en købmand eller hans assistent, der bliver i landet om vinteren, efter at skibene er afsejlet om efteråret.

eikt/eykt = bestemt periode af et døgn i overensstemmelse med fortidige regler. Døgnet blev opdelt i otte eyktir, og hver eykt svarede derfor til tre timer. Islandsk *eykt*.

ejusdem = samme (samme dag, samme måned).

eragte/eragtning = anse, antage, konkludere / betragtning, betænkning.

erholde = få tildelt, modtage.

erlange = opnå, indhente.

estime/æstime = agtelse.

et = og.

exception/excipere = undtagelse/undtage.

execution = eksekution, afstraffelse, udførelse.

extendere = udstrække, udvide.

extradere = ekstrahere, uddrage, kopiere.

eyrisvöllur = gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk *eyrisvöllur*.

fardag/fardage → skiftedag/skiftedage.

fast = næsten.

favn = længdemål. En favn svarer til tre alen.

feldtbereederie = hvidgarveri.

femmandefar/femmannefahr = femmandsbåd. Islandsk *fimmmannafar*.

firemandefar/firemannefahr = firemandsbåd. Islandsk *fjögramannafar*.

fiske (f.) = værdienhed. Svarer til en tørret fisk af en nærmere fastsat størrelse, ca. 1 kg. To fiske svarer til en alen vadmel. Udtrykket *fiske* (i flertal) anvendes for at tilkendegive, at der er tale om en værdienhed og ikke egentlige fisk, selv om det islandske ordet *fiskur* oprindeligt har haft denne betydning på samme måde, som alen henviste til en alen vadmel.

fiskehavn = havn, hvor der primært handles med produkter fra fiskeriet. → slagtehavn.

fiskemed = fiskebanke.

fiskeregning = en regning, hvor værdien af handelsvarer sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet, i modsætning til strikvareregning, hvor værdien sættes ud fra, at der betales med landbrugsprodukter. → strikvareregning.

fiskever/fiskevær = fiskerleje.

fjeldgræs/fjældgræs = islandsk mos (*Cetraria islandica*). Islandsk mos var meget anvendt i Island før i tiden til både menneskeføde og som lægemiddel. Folk tog på særlige græssamlingsture på højfjeldet om foråret, hvor mosset blev samlet. Det foregik oftest midt i juni og tog nogle dage. Islandsk *fjallagrös*.

fjerding (fj.) = vægtenhed, knapt 5 kg. 1 fjerding = 20 mark. Også kaldet föring (fo.).

fjerdingschirurgus/fjerdingskirurger = betegnelsen på to, og siden tre, læger, som arbejdede hver i sin landsfjerding. Først ordineret i 1766 i Nord- og Vestlandet og i 1772 i den østlige del af landet. Landfysikus arbejdede udelukkende på Sydlandet indtil 1799. Fjerdingslægerne lærte kirurgi og tog eksamen hos landfysikus. → chirurgus.

flydegarn = drivgarn. Garn, der er fastgjort med tov til en fiskebåd og driver med strømmen. → dragegarn → garn, staaende.

forlag/forlagsöre = en bestemt formue, som var tilstrækkelig til forsørgelse i en afgrænset periode, som medførte en forpligtelse til at forsørge sine slægtninge, og som blev fastsat nærmere i forhold til slægtskab og formue. Islandsk *forlagseyrir*.

framfærslubalk/fremförslebalk = forsørgelsesbalk. Lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *framfærslubálkur*.

frelse = frihed. Islandsk *frelsi*.

fremfarne = tidligere, afdøde.

fremmede baade = fiskerbåde, som udefrakommende folk kom med for at fiske i fangstsæsonen. De lejede så landingssted og hjælp fra bønderne ved havet. Islandsk *inntökubátar/inntökuskip*.

fri skyds = befordring ved at afgive heste. → hest, lån af.

föring (fo.) → fjerding.

förstningen = begyndelsen.

faarepesten/faareqvægsygen/faaresygen = fårepesten. Sygdom hos får (hudsygdom forårsaget af fåreskabsmide), som kom til Island i 1761 med engelske avlsvæddere på fåreavlsgården på Elliðavatn. I 1769 var fårepesten udbredt over hele Sydlandet, Vestlandet og den vestlige del af Nordlandet og gjorde meget skade, men nåede ikke til Øst- og Vestfjordene. Forsøg på at helbrede sygdommen var forgæves. Slagtning og udskiftning af får startede om efteråret 1772 i etaper, bl.a. på opfordring fra Landkommissionen, og var afsluttet i 1779. I dag tales oftest om den første fåresyge til forskel fra den senere fåresyge 1855–1877.

gabestok = særligt straffeinstrument, som blev anvendt til at ydmyge forbrydere. Der var forskellige former for gabestokke. En almindelig slags var stokke med hulninger, der blev lukket sammen om forbrydernes hals og hænder, hvorefter de måtte stå sådan på et befærdet sted i varierende tid alt efter forbrydelsens alvor, til advarsel for andre. Der fandtes ligeledes halsringe, som var sat fast ved en stolpe eller kirkevæggen. Gabestokke blev afskaffet i Island ved påbud i 1809.

gagnvad = hajsnøre. Islandsk *gagnvaður*. → lagvad.

garn, staaende = nedgarn eller sættegarn. Fiskegarn, der sættes i vandet og holdes fast med sten. → dragegarn → flydegarn.

gaver / have gaver = talent / have evne. Islandsk *hafa gáfur*.

gebreklig/gebrækkelig = skrøbelig.

gjeftold/gjevtold/gavetold = skat betalt af løsøre (indbo og ikke jordejendom), som blev betalt til sysselmændene.

grasserende = hærgende.

græsmark → hjemmemark.

handelscompagniet = Det Almindelige Handelskompagni 1764–1774. → Compagniet.

hart at / hardt ad = næsten.

haugedyrkning = havedyrkning, havebrug.

haukall/havkall/havkalv = haj. Islandsk *hákarl*.

hest = gammel islandsk måleenhed for den mængde hø, som svarer til det læs, en hest kunne bære, sædvanligvis ca. 80–100 kg.

hest, lån af = en fæsters (eller afbyggers) pligt til at udlåne hest. → hoveri.

hjaleje/hjaleye/hjauleye = afbyggersted. Islandsk *hjáleiga*. → afbyggersted.

hjalejemand/hjauleyemand = afbygger. Islandsk *hjáleigumaður*.

hjemmemark = indmark eller mark, der ligger hjemme ved gården. Betegner ofte en indhegnet og dyrket, gødet eng.

hlöt = andel af fiskefangst. Også kaldet lödt/löt. Islandsk *hlutur*. → lödt/löt/lött / lötter, döde

hoesboende/hosboende = husbonde, dvs. bonden på hjemmegården, jordejer eller hans ombudsmand. Islandsk *húsbóndi*.

hospitalsandel = henviser til den del, der betales til hospitalet i afgift af fiskeriet for at finansiere hospitalernes udgifter til spedalske. Afgiften udgjorde en andel af hvert skibs fangst på en fastsat dag én gang hvert år.

hoveri = arbejdsforpligtelser. Særlige arbejdsforpligtelser, som fæsterne udførte

for jordejeren eller jordernes opsynsmand, blev kaldt kvader eller hoveri. Det var en del af fæsteafgiften. Der kunne være mange former for hoveri. → dagsslæt, dagsværk, rishest, lån af hest, mandslaan (hoveri på båd).

hovetbolle = hovedgård, stor gård. For at en gård kunne regnes som en hovedgård, skulle den være sat til 60 hundreder eller mere. En hovedgård havde en juridisk særstilling, f.eks. i arveforhold, som sigtede til at bevare jorden i slægten. Islandsk *höfuðból*.

hrepp = rep. Islandsk *hreppur*. → rep.

hreppstjore = repstyrer. Islandsk *hreppstjóri*. → rep.

hrofölsfisk = hytteøl (isl. hróföl). En festlighed i begyndelsen af fiskesæsonen, når skibene havde været sat i "hytten" (bådehuset). Hver sømand skulle betale for festen med fisk, som blev taget af den udelte fangst med regelmæssige mellemrum gennem hele fiskesæsonen, hvilket blev benævnt hytteølsfisk. Denne skik fandtes udelukkende på Vestmannaøerne. Hytteøl blev to gange forbudt med dom i 1635 og 1685, hvilket i begge tilfælde ikke havde nogen virkning på Vestmannaøerne.

hud, miste sin hud = blive kagstrøget.

hujus = denne (denne måned).

hundrede (hndr.) = islandsk værdienhed. Et hundrede svarer til 120 alen eller et kogilde. Jordens værdi og bonitet blev målt i hundreder. → kogilde.

husfolk → husmand.

husleje = husholdningsleje. Afgift, som udefrakommende søfolk betalte for drikkevarer, grød, tjeneste, vask og madlavning, men ikke for husly, for det blev der ikke betalt for. Kaldes skiftevis husleje, madlavningsbetaling (*soðningarkaup*) eller tjenestebetaling (*þjónustukaup*). Afgiften vekslede efter landsdel, men var sædvanligvis 15–20 fiske for en fangstsæson. På Snæfellsnes var det desuden almindeligt at lægge alle torskehoveder oven i afgiften, men det var en meget omstridt skik i den sidste del af det 18. århundrede.

husmand/huusmand = en person (mand eller kvinde), eventuelt med sin familie, der lejede sig ind på en gård, men som udgjorde et eget hushold. Disse husmænd havde ofte noget jord til rådighed og undertiden bestemte arbejdsforpligtelser, men de blev ikke regnet for bondens tjenestefolk. De var i stedet i en position mellem en bonde og tjenestefolk. Islandsk *húsmaður*.

husmandstold = skat, som bønder betalte for hver husmand, de havde tilknyttet. Skatten beløb sig til 10 fiske for hver husmand, som betalte tiende af et hundrede eller mere.

hverer = varme kilder. Islandsk *hverir*.

höetold/høtold = vinterfodring af lam for sognepræsten eller foder, som denne modtager. → lammefoder.

haaset/haasætter = sømand/sømænd. Islandsk *háseti/hásetar*.

ibidem = sammesteds.

ildebrand = brændsel.

immer = altid, igen og igen.

inclusive = iberegnet, medindbefattet.

inderste = i Island anvendes betegnelsen husmand. → husmand.

indføring af kvinder i kirke = kirkeceremoni, hvor præsten førte en kvinde ind i kirken nogle uger efter en fødsel, så hun kunne blive renset foran Gud.

Indretninger, De Nye = interessentskab stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsliv. Hovedvægten lå på uldforarbejdning, vævning, garveri og rebslageri. Man forsøgte også at opstarte fiskeri fra dæksskibe og svovludvinding. Foretagendet fik betydelig støtte fra den danske konge. De var i drift til 1803.

infra = nedenfor.

inqvirere = efterforske, undersøge.

intrader = indtægter.

inventariibaade = inventarbåde. Både som tilhører kongens fiskeri. Bådene var tilknyttet nogle af kongens jorder, og fæsterne på dem og deres afbyggere var forpligtet til at ro på dem i fangstsæsonen. Det blev kaldt *mannslán* (hoveri på båd). Det kongelige fiskeri fandtes mest på Suðurnes og Vestmannaeyjar. Samme ordning fandtes også ved bispesædernes fiskeri.

inventarkvilder/inventariiqvilder = malkefår eller køer, som blev lejet sammen med jorderne, blev kaldt kvilde eller inventarqvilde. Også kaldet lejeqvilde, lejekogilde og kogilde. Islandsk *innstæðukvíldi*. → lejekogilde, kogilde.

islandsk mos → fjeldgræs.

itak = rettigheder til en bestemt udnyttelse af en jord, der ejes af en anden. Islandsk *ítak*.

jökel/jökul = gletsjer. Islandsk *jökull*.

kersej/kiersey/kirsey = kersej, groft, nopret og tætvævet uldent stof — vadmel. Valket, hvidt eller farvet. Et form for vævet stof, som blev fremstillet på klædefabrikken ved Indretningerne i Reykjavik. → klæde/klædeværi.

kirkestol = dvs. kirkens regnskaber og ejendomsregistre.

kjöbebalk = købebalk. Lovafsnit om køb og salg i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *kaupabálkur*.

kjöbstad/kjöbsted = handelssted.

klosterholder = ombudsmand på klostrenes jorder, som blev lagt under kongen efter reformationen. Benævnes også forpagter.

klæde/klædeværi = den ene af to produktionsgrene ved væverierne ved Indretningerne i Reykjavik (den anden var tøjværi). Klædeværi er fremstilling af toskaftet stof eller vadmelsstof vævet af let snoet uldtråd — grov, utvunden uldtråd. Stoffets efterbehandling var valkning, kradsning, overskæring, børstning og presning. Klæde var ensfarvet, hvidt eller farvet. Det var muligt at fremstille forskellige slags klæde gennem varierende vægt på ovennævnte former for efterbehandling. → tøj/tøjmageri.

kogilde = værdienhed. Som værdienhed svarer et kogilde til et hundrede, som svarer til en fejlfri ko eller seks malkefår med lam om foråret.

kogilde = malkefår og køer, som blev lejet med jorden, blev benævnt kogilde. Der tales også om lejekogilde, söjdekogilde (fårekogilde) og undertiden ko-kogilde. → lejekogilde, inventariiqvilder.

kommercekollegiet = et af rigets regeringskontorer i København. Der blev stiftet tre kommercekollegier under enevælden; det første 1668–1691, det andet 1704–1708 og det tredje 1735–1816. Dets opgave var at varetage forskellige sager vedr. handel og told, håndværk og politivæsen.

kotemænd/kotunger = bolsmænd, afbyggere og andre fattige bønder. Islandsk *kotungar*. → afbyggersted.

kristusgård = en gård givet til Kristus til understøttelse af de fattige. Disse gårde var under opsyn af reppen, og udbyttet gik til forsørgelse af de fattige. Islandsk *kristfjárjörð*.

kronedaler = møntenhed. → rigsdaler.

kurantdaler = møntenhed. → rigsdaler.

kutting = rumfangsenhed. 1 kutting = 8 potter eller ca. 7,7 liter.

kvartil → viertel.

kvilde → lejekogilde.

kvint = vægtenhed. Et kvint svarer til fem gram.

kvægsygen → faarepesten/faareqvægsygen/faaresygen.

købearbejde → købemand.

købemand = mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk *kaupamaður*.

lagvad = hajsnøre, dvs. en line med to

kroge, som blev liggende i havet mellem de tidspunkter, hvor den blev tilset. Også kaldet gagnvad. Islandsk *lagvaður*. → gagnvad, sætusókn.

lammefoder = vinterfodring af lam for sognepræsten. Islandsk *lambseldi*. → höetold/høtold.

landforordning → politiforordning.

landsleigubalk/landsleyebalk = landslejebalk. Lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *landsleigubálkur*.

landstinget = Altinget på Þingvellir.

landsvis = efter landøreregning, i overensstemmelse med sædvane i landet. Islandsk *á landsvísu*.

landsaate = lejlænding, fæster.

landöre = naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne. Islandsk *landaurar*.

laugmandstold → lovmandstold.

laugrettemænd → lovrettemænd.

lavrette → lovrette.

lejearbejder/leyearbeyder = købemand.

lejekogilde = malkefår eller køer, som blev lejet sammen med jorderne, blev kaldt lejekogilde. Også kaldet kogilde og kvilde /qvilde. → kogilde, inventariiqvilder.

lejeqvilde/leyeqvilde → lejekogilde.

lejermål = seksuelt samkvem uden for ægteskab.

lejlending/lejlænding/leylænding = en, der bebor og driver en ejendom uden at eje den, en fæster. Islandsk *leiguliði*. → opsidder.

lemfældig = forsigtig.

leyer/lejer → smörleyer.

liigsangsöre = betaling til presten for begravelse.

lispund = vægtenhed. Et lispund svarede til 8 kg.

lod sölv = vægtenheden et lod svarede til 1/32 pund. Hvert lod sølv svarede til 3 mark i kurantmønt eller en halv rigsdaler.

lovmandstold = afgift, som tilfaldt lovmændene for at forbedre deres lønforhold. Udgjorde to fiske af hver gård og løsøre over et hundrede. Lovpligtig 1688. Islandsk *lögmannstollur*.

lovrette = domstol og tinglysningssted på Altinget. Islandsk *lögrétta*.

lovrettemænd = mænd, som blev indkaldt på Altinget til at sidde i Lovretten (domstol og tinglysningssted på Altinget). Ifølge Jónsbók var de oprindeligt 36, men i 1732 blev antallet reduceret til 16, og herefter havde de kun rollen som tingsvidner. De fik løn og nød nogle privilegier og æresbevisninger. Islandsk *lögréttumenn*.

lurendrejerie/luurendrejerie → snighandel/snigehandel.

lysetold = afgift, lagt på alle tiendepligtige mænd, til finansiering af omkostningerne ved at oplyse kirker samt til vin og brød. Husmænd og tomhusmænd betalte halv lysetold. Islandsk *ljóstollur*.

læst/lest = rumfangsenhed. 1 læst af de almindeligste varer som mel, ærter, smør, kød, fisk og øl svarede til 12 tønder.

læst/lest = vægtenhed. En læst tørret fisk svarer til 15 skippund eller ca. 2.400 kg. → skippund.

lödt/löt/lött = andel af fiskefangst. Også kaldet hlöt. Islandsk *hlutur*.

løsarbejder = løsarbejdere var fritaget for at være i årstjeneste hos bønder. Lovlige løsarbejdere skulle betale løsarbejdertold, indtil det blev forbudt at være løsarbejder i 1783. Islandsk *lausamaður*.

lösemand/lösemandstold → løsarbejder.

lösgjænger = løsgænger. Arbejdsdueligt almuefolk, som forsørgede sig ved at flakke om eller rejse fra et sted til et andet uden at være i årstjeneste hos nogen bonde. De fik måske midlertidigt arbejde her og der på deres rejser, men de havde ikke løsarbejdertilladelse.

lötter, döde = døde andele. Det er andele ved delingen af fangsten, der er udover

antallet af sømænd. De gik sædvanligvis til bådejeren og jordejeren for leje af båd, fangstredskaber og faciliteter på land og nogle gange til formanden som tillæg til hans sædvanlige andel.

mandslaan = hoveri på båd. Fæsteres og afbyggeres forpligtelse til at ro på jordejerens både i fiskesæsonen eller udføre transporter. Hoveri på båd fandtes ofte på krongodset og på jorderne under bispesædet i Skálholt. Nogle gange kunne fæstere slippe for hoveriet ved at betale 20 alen (40 fiske). Islandsk *mannslán*. → hoveri.

mandtalsfisk = afgift lagt på tilrejsende, der kom til fiskepladserne for at fiske, og som gik til sysselmændene som honorar for øget retshåndhævelse i fangstsæsonen. Forekommer først og fremmest på Snæfellsnes og i Gullbringusyssel. Islandsk *manntalsfiskur*.

mandtalsting/mantalsting = et ting, hvor alle skattepligtige bønder var forpligtet til at møde årligt. Det blev holdt om foråret under ledelse af sysselmanden på et bestemt tingsted i hver rep. På mandtalstinget foregik bl.a. skattepåligning og betaling af skat og told, kundgørelse af kongelige breve og andre forordninger, udnævnelse af repstyrere og forskellige retshandlinger. Islandsk *manntalsþing*.

mannhelgebalk = lovafsnit om individernes fredhellighed i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *mannhelgisbálkur*.

manqvere/mankere = mangle.

mark (mk.) = møntenhed i Danmark fra midten af det 16. århundrede. 1 mark = 16 skilling. 1 rigsdaler = 6 mark = 96 skilling.

mark (mk.) = rumfangsenhed, ca. 0,248 liter.

mark (mk.) = vægtenhed, ca. 248 gram. 20 mark = 1 fjerding. → vætt/vægte.

mentionere = nævne, behandle.

mil, dansk = ca. 7,5 km.

mislig = betænkelig, tvivlsom.

misligheder = uheldige forhold.

mislinge = mislykkes.

mulct/mulctere = bøde / idømme bødestraf.

myre = mose. Islandsk *mýri*.

maalfavn = gammelt islandsk længdemål. En målfavn svarede til 3½ alen.

måleenheder og værdienheder → alen (al.), anker, centner, degger, favn, fiske (f.), fjerding (fj.), hest, hundrede (hndr.), kogilde, kutting, kvint, lispund, læst/lest, mark (mk.), mile, maalfavn, pot, skippund, stok, tønde (td.), viertel, vætt (v./w.), örtug.

nachdeel = ulempe.

næstafvigte = foregående.

nöd = okse, stud, men her også tyr.

Oberret = den øverste domstol på Altinget, stiftet i 1563, den tredje retsinstans efter sysselmændenes herredsret og Lovretten. Oberrettens domme kunne appelleres til Højesteret i Danmark. Oberretten arbejdede indtil 1800.

objection = indvending, modbevis, protest.

oeconomiegotzet/oeconomiens jordegodz = jordegods, som hører under bispestolens og skolens forvalter, men ikke direkte under bispeembedet efter adskillelsen af forvaltningen af bispestolene og bispeembederne. → separationsacten.

oeconomus = forvalter (især bispestolsforvalter).

ombud/ombudsjorder = jordejendom, som blev kongens ejendom omkring eller efter reformationen, men som før tilhørte klostre og de sidste katolske biskopper. Hvert ombud omfattede ofte mange jorder i et bestemt område, som blev lejet ud samlet til en enkelt part. Ombudsjorderne blev givet som len mod en fast afgift, og ombudsmanden modtog til gengæld al landgilde af jorderne og leje af kogilderne. I det 18. århundrede blev ombudsjorder givet på livstid. Ifølge jordebogen fra 1760 var der 37 ombud, som tilhørte

kongen, med mellem 2–125 jorder. Jorder, der var ejet af bispesæderne, blev opdelt i ombud på samme måde. Islandsk *umboð/umboðsjarðir*.

ombudsholder = ombudsmand eller ombudsforpagter. Islandsk *umboðshaldari*. → ombud/ombudsjorder.

ongefer/ongefehr/ongefær = omtrent.

opland = de landbrugsområder, der ligger inde i landet væk fra kysten.

oplandsbonde = bonde, der primært lever af husdyravl, i modsætning til den, der lever ved kysten. → söebonde.

oppebörsel = indkassering, modtagelse.

opsidder = en, der bebor og driver en ejendom uden at eje den, en fæster. → lejlending.

ordinair = almindeligt, sædvanligvis.

otteæring/otteåring = en båd med 8 årer. Islandsk *áttæringur*.

oxehoved = oksehoved. Rumfangsenhed, ca. 2 tønder (240 liter).

pagina = side.

pakklæde (pach) = en af flere slags klæde, der blev fremstillet på Indretningernes klædefabrik i Reykjavik. → klæde/klædeværi.

passato = forrige (måned).

pensionsjord = jord, som er udlagt til sognepræstens forsørgelse.

politiforordning = samlet regelsæt, der omfatter alle sider af samfundet både økonomisk og socialt så som forfatning, kirkeskikke, hustugt og børneopdragelse, rettigheder og pligter for både husbønder, tjenestefolk og løsemænd, forsørgelse af de fattige, regler om dagdrivere og flakkere, om landbrug, forhold mellem husbønder og fæstere, fiskeri, politi og retssager. Forordninger blev tilføjet til landets love, og således var det muligt at ændre lovene ved hjælp af forordninger. Der var ingen gældenede almen politiforordning for Island i det 18. århundrede, da Þorkell Fjeldsted skrev sit udkast for Landkommissionen, kun forordninger om enkelte emner. I Danmark og Tyskland var der tale om to slags forordninger: Politiforordninger, som omhandlede sager vedrørende byer og borgere, og landforordninger, der omhandlede sager vedrørende landområder og landsbyer. Overskriften på Þorkell Fjeldsteds udkast "Udkast til en politi- og landforordning for Island" vidner om en sammenblanding af begge.

portionsregning = kirkens driftregnskab.

pot = rumfangsenhed. 1 pot = 0,966 liter.

prakker = skælmer, tigger, betler.

prjonlæsregning → strikvareregning.

projectmager = en betegnelse, som ofte blev anvendt om dem, der kom med genrejsningsforslag i det 18. århundrede. Betegnelsen blev gerne anvendt om de folk, som, man mente, kom med urealistiske ideer, og nogle gange i en nedsættende betydning. Kommercekollegiet i København efterspurgte i 1735 forslag til genrejsning af riget.

pro memorie = memorandum, uformel skriftlig besked. Pro memoria blev ofte anvendt som overskrift i breve f.eks. mellem embedsmænd eller afdelinger inden for institutioner.

proponere/proposition = foreslå/forslag.

proprietariijorder = proprietærjorder, jorder ejet af bønder.

proprietarius = proprietær, jordejer, ejer af fæstejorder. Også kirkebonde, dvs. ejer af en kirke, som ikke er en lenskirke (beneficium).

provision = forråd, forsyning.

præcaution = forholdsregel.

præferere = foretrække.

præjudice = skade.

præsummere = antage, formode.

prætendere/prætention = kræve / fordring, krav.

public/publico = befolkningen, offentligheden.

pulshoeser/pulströmper = strømper af groft uldgarn.

pulshoseregning → strikvareregning.

pykklæde (puck) = en af flere slags klæde, der blev fremstillet på Indretningernes klædefabrik i Reykjavik. → klæde/klædevæveri.

qvader = hoveri. Islandsk *kvaðir*. → hoveri.

qvartel → viertel.

qvilde → lejekogilde.

qvint → kvint.

qvægsygen → fårepesten.

raison = ræson, årsag, argument.

rar = sjælden.

rask = ganske tyndt stof med afkipperbinding fremstillet i tøjvæveriet ved Indretningerne i Reykjavik. Rendingen er af kamgarn, men islætten varierer, men er dog oftest utvunden uldtråd. Der er mange slags rask. → tøj/tøjmageri.

rekabalk = lovafsnit om ilanddrevet gods i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *rekabálkur*.

rep = den mindste, verdslige, administrative enhed eller kommune. Den blev ledet af tre til fem repstyrere. Disse var udnævnt af sysselmanden til at holde opsyn med samarbejdet omkring landbruget, forsørgelsen af fattiglemmer, samt til at opgøre bøndernes tiendekapital. En fjerdedel af tienden gik til de fattige og blev administreret af reppen og ikke af kirken. Islandsk *hreppur*.

reppstjore = repstyrer. Islandsk *hreppstjóri*. → rep.

republiqvens tid / republicanske tider = henviser til fristatstiden i Islands historie 930–1262.

reqvisita = kvalifikation som er nødvendig, betingelse, forudsætning.

retterbod = ændring af lovbog, udgivet af kongemagten. Islandsk *réttarbót*.

reveneur/revenuer = indtægt.

rigsdaler = betalingsmiddel i Danmark fra midten af det 16. århundrede til 1873. I det 18. århundrede var der tre møntformer i omløb (med forskelligt indhold af sølv): Rigsdaler kurant (kurantdaler), som svarede til 96 skillinger; rigsdaler i kronemønt (kronedaler) svarende til 102 skillinger; rigsdaler specie (speciedaler) svarede til 108 skillinger. Dette forårsagede ofte megen forvirring i handel med penge.

rigsort = gammel møntenhed i Danmark. En rigsort svarede til ¼ rigsdaler eller 24 skilling.

rishest = byrde til en pakhest. Hoveri eller en afgift. Fæsteren (eller afbyggeren) var pligtig at transportere et hestelæs ris (kvas til brænde) hjem til jordejeren eller bonden på hjemmegården. → hoveri.

rævetold → dyretold.

sagefald = pengebøde. Kongens indtægter fra bødestraf for lovbrud. I det 18. århundrede var det almindeligt, at sysselmænd forpagtede bødeindtægterne i en periode og til gengæld betalte kongen en fast afgift.

sagefaldsforpagter = den, der forpagtede kongelige indtægter fra straffesager.

sajette = samlebetegnelse for forholdsvist let og tyndt tøj fremstillet i tøjvæveriet ved Indretningerne i Reykjavik under forskellige navne, bl.a. rask. → tøj/tøjmageri.

schæfferiet = schæfergård. Baron Friederich W. Hastfers fåreavlsgård på Elliðavatn, som blev oprettet i 1756 med det formål at forbedre ulden på de islandske får. Gårdens drift ophørte i kølvandet på fårepesten, som kom til landet med engelske avlsvæddere i sommeren 1761. Indretningerne drev en anden fåreavlsgård ved Elliðakot (Helliskot) i Mosfellssveit, som blev skabt 1758 for at styrke uldproduktionen til fabrikkerne i Reykjavik. Driften af gården blev også nedlagt i kølvandet på fårepesten. Der var tale om to adskildte og uforbundne gårde.

seculum = århundrede.

seksæring/seksåring = en båd med 6 årer. Islandsk *sexæringur*.

separathandel = organisering af handelen, hvor havnene blev forpagtet individuelt af købmændene, som det foregik i første halvdel af det 18. århundrede i modsætning til kompagnihandel (compagniehandel), hvor alle landets havne blev udlejet samlet til ét kompagni eller handelsselskab, som f.eks. Det Almindelige Handelskompagni (1764–1774). → compagniehandel.

separationsacten = handler om adskillelse af forvaltningen af bispesædernes og skolernes besiddelser på den ene side og biskopembedernes på den anden. Et nævn, der skulle behandle sagen, blev nedsat i 1755. Seperationsakten blev vedtaget på Altinget i 1764 og stadfæstet af kongen i 1767.

sexmandefar/sexmannefahr = seksmandsbåd. En båd til seks mænd. Islandsk *sexmannafar*.

sidle/sidlig = silde / sildig, sent. Islandsk *síðla*.

sigelse = afgørelse.

sillung = synonym for ørred og røding (fjeldørred). Islandsk *silungur*.

skat og afgifter → borejseskat, dyretold, gavetold/gjeftold, hospitalsandel, husmandstold, høtold, lammefoder, lovmandstold, lysetold, mandtalsfisk, skiftetiende, tugthustold.

skieppe → skæppe.

skiftedag = den 14. maj, den dag, hvor tjenestefolk måtte skifte til en ny plads.

skiftedage = de første fire dage (torsdag til søndag, ugen begyndte om sommeren på en torsdag) i den syvende uge af sommeren, som begyndte i tidsrummet 31. maj til 6. juni. Her kunne fæstere skifte gård. Islandsk *fardagar*.

skiftetiende = henviser til det islandske begreb *skiptitíund*. Det var en betegnelse for tiende af ejendele, der var fem hundreder eller mere værd. Denne tiende blev delt i fire dele: til biskoppen, præsten, kirken og de fattige. Tiende af ejendele, som udgjorde mindre end fem hundrede, gik udelt til de fattige og blev kaldet fattigtiende.

skippund = 320 pund eller 160 kg. → læst.

skjötte om = bryde sig om, skænke opmærksomhed. Islandsk *skeyta um*.

skæppe = enhed for rummål. En skæppe var ⅛ tønde eller 8 potter (ca. 17–18 liter).

slagtehavn = havn, hvor der primært handles med landbrugsprodukter. → fiskehavn.

smalfabriqve = tøjmagerfabrik. → tøj/tøjmageri.

smörleyer = smørleje. Afgift for lejekogilde, som det var sædvane at betale med smør. Nogle gange omtalt kun som leje.

snighandel/snigehandel = smughandel. På monopolhandelens tid i Island 1602–1787 var al handel med andre end danske købmænd forbudt. Ulovlig handel med udlændinge, som fiskede ved Island, var ganske almindeligt på den tid og blev kaldt snighandel.

soumission = ydmyghed, underdanighed. → submission.

soutinere = understøtte, vedligeholde.

speciedaler = møntenhed. → rigsdaler.

sportler = tilfældig ekstra indkomst.

staden / her til staden = København.

stok = gammelt islandsk længdemål. En stok svarede til 2 alen. Islandsk *stika*.

storabole = store koppesyge 1707–1709.

strandfiske = betaling for en strand med tang til ildstedet. Normalt 20 fiske for en halv vægte. Islandsk *fjörufiskur*.

strikvareregning (prjonlæsregning) = en regning, hvor værdien på handelsvarer sættes ud fra, at der betales med landbrugsprodukter i modsætning til fiskeregning, hvor værdien sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet. → fiskeregning.

ströegods = kongens jordegods, andet end

det, der tilhører klosterombudene og ligger spredt rundt omkring i landet. → ombud/ombudsjorder.

submission = ydmyghed, underdanighed. → soumission.

subsistere/subsistence = opretholde livet / underhold, levebrød.

supponere = antage.

supra = ovenfor. → ut supra.

sur valde = sur valle.

surtarbrand/surterbrand = brunkul. Islandsk *surtarbrandur*.

sveit = kan henvise til et beboet område, men kan også bruges i forbindelse med fattigforsorg, hvor reppen (sveiten) forsørger de fattige. Endelig bruges begrebet om de jorder, hvor man primært har husdyravl og derfor betaler sine afgifter i landbrugsprodukter og ikke i fisk. F.eks. sveitejord, sveitebonde, sveitefolk, sveitemand. Islandsk *sveit*.

sveitebonde/sveitemand = henviser til bønder, som primært har husdyravl og derfor betaler deres afgifter i landbrugsprodukter og ikke i fisk. Islandsk *sveitabóndi/sveitamaður*. → sveit, oplandsbonde, söebonde.

sviter = følger.

svöbe = pisk.

synodus generalis = generalsynode. En synode er et kirkeligt møde.

sæter = hytter eller udhuse væk fra hjemmemarken, hvor folk holdt til i den periode af sommeren, hvor der var sæterdrift.

sæterdrift = det at holde malkekreaturer, dvs. malkende får og måske også køer, på græs i græsgangene uden for hjemmemarken. En eller flere tjenestepiger opholdt sig sammen med en hyrdedreng på sæteren sommeren over og tog sig af malkningen og forarbejdningen af mælken. Sæteren var ofte til fjelds eller i udkanten af jorder. Dette blev gjort for at skåne græsgangene ved gården om sommeren.

sætermarke = jordområde, hvor der var sæter, eller det var tilladt at have en sæter.

sætte på høet = beslutte, hvor mange kreaturer, det er tilrådeligt at lade leve vinteren over sammenlignet med høstudbyttet om efteråret. Islandsk *setja á heyin*.

sætusókn = hajsnøre med en krog, som blev sat langt ude til havs, de såkaldte hajfisketure. Islandsk *setusókn*. → lagvad.

söebonde = bonde ved kysten, som for størstedelen eller i høj grad lever af fiskeri. → oplandsbonde.

söevand = havvand.

söjder = får. Islandsk *sauðir*.

söl = søl, søtang (spiselig rødalge), der var meget anvendt i Island før i tiden til menneskeføde.

terreneuvs maade / terrenews maade = terreneuve er et ældre udtryk for Newfoundland, og henviser til fremstilling af klipfisk efter metoder hentet herfra.

testere = attestere, bevidne.

thingmandeleed → tingmandedagsrejse.

Thorkillifondet = rektor for latinskolen i Skálholt Jón Þorkelssons (Thorchillius) (1697–1759) fond blev stiftet i 1759. Han testamenterede alle sine ejendele til at styrke religiøse formål og børneundervisning i Gullbringusyssel.

thun → tun/tuun.

tiend = skat. → skiftetiend.

tiende = tyende.

tingfarebalk = lovafsnit om forretningsorden og rettergang, især på Altinget, i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *þingfararbálkur*.

tinglaug/tinglav = tingsogn.

tingmandedagsrejse/tingmansled/tingmanneleid = dagsrejse i forhold til gamle mål. Svarer til ca. 37,5 km. Islandsk *þingmannaleið*.

tivebalk = tyvebalk. Lovafsnit om tyveri i den gamle lovbog, Jónsbók. Islandsk *þjófabálkur*.

tiæring/tiåring = en båd med 10 årer. Islandsk *tíæringur/teinæringur*.

tjenestefardag → skiftedag.

tolværing/tolvåring = en båd med 12 årer. Islandsk *tólfæringur*.

tomandefar/tomannefahr = tomandsbåd. Islandsk *tveggjamannafar*.

tomthus / tomme huse = afbyggersted ved søsiden, som ikke har græsning til dyr. Huset er derfor "tomt", dvs. uden mælk. Islandsk *tómthús*. → törreboed.

tomthusmand = en mand, som ikke har græsning til dyr, og derfor har et "tomt" hus uden mælk. Islandsk *tómthúsmaður*.

tractere = behandle (en sag).

tremandefar/tremannefahr = tremandsbåd. Islandsk *þriggjamannafar*.

træhest = redskab anvendt som straf i Danmark i slutningen af det 18. århundrede. Træhesten bestod af to brædder, som dannede en meget skarp vinkel, og som stod på fire ben. Straffen bestod i at sidde overskrævs på træhesten i et bestemt tidsrum alt efter forbrydelsens alvor, nogle gange med blylod bundet til fødderne.

trætte/trættende = uoverensstemmelse, retssag / stridende.

tugthuset på Arnarhóll = fængsel oprettet i 1759 og taget i brug vinteren 1770–1771.

tugthustold = særlig skat lagt på al ejendom i landet for at finansiere udgifterne ved opførelse af et nyt fængsel i Island. Blev indført i 1759.

tun/tuun = hjemmemark, indmark eller mark der ligger tæt ved gården. Betegner ofte en indhegnet og dyrket, gødet eng. Islandsk *tún*. → hjemmemark.

tviffel = en af flere slags klæde, der blev fremstillet på Indretningernes klædeværeri i Reykjavik. → klæde/klædeværeri.

tvistigheder = uenigheder.

tycke/tyckes/tykkes = forgodtbefindende, synes.

tylt = tylvt, antal af 12, dusin.

tøj/tøjmageri/tøjværeri = den ene af to produktionsgrene ved væverierne ved Indretningerne i Reykjavik (den anden var klædeværeri). Tøjværeri er fremstilling af stof, hvor rendingen var uldgarn — kamgarn. Islætten var kamgarn eller andre slags uldgarn, bomuld eller hør. Tøj kunne være mønstret eller farvet. Der er mange slags tøj → klæde/klædeværeri.

tønde (td.) = rumfangsenhed. 1 tønde øl = 136 potter = 17 kuttinger eller 131 liter. 1 tønde korn = 144 potter eller 139 liter. 1 tønde kul = 176 potter eller 170 liter. Gryn, rug, byg, bønner, kød, fisk, smør, tælle og sæbe blev målt i øltønder, men salt i kultønder.

törreboed = afbyggersted ved søsiden, som ikke har græsning til dyr. Stedet er derfor "tørt", dvs. uden mælk. Islandsk *þurrabúð*. → tomthus / tomme hus.

törveskjæren = tørveskæring.

ubillig/ubillighed = urimelig/urimelighed. → billig.

udkastfisk = fisk, der er for dårlige til at blive handlet.

uinteresserede = upartiske.

undergift = lejeafgift for landingssted for både. I midten af det 18. århundrede var afgiften sædvanligvis 1 vætt for en båd med fire årer, 1½ vætt for en båd med seks årer og 2 vætter for en båd med otte årer. Nogle gange fulgte der en fiskerbod med i lejen, og i så fald var afgiften noget højere. Blev også kaldet lejetold (*vertollur*) undertiden grundleye eller lodserlæggelse (*lóðagjald*).

ut supra = som ovenfor.

uvillig = uvildig.

vandsyg = har taget skade af vand.

vatn = sø. Islandsk *vatn*.

vedbörlig = ret, retmæssig, tilbørlig.

veide/veyde = fiskeri. Islandsk *veiði*.

ventilere = drøfte.

verstad = fiskerleje. Islandsk *verstöð*.

vertid/vertiid/vertyd = fangst- eller fiske-

sæson (fra begyndelsen af februar til den 11. maj). Islandsk *vertíð*. → værtid.

vertold → undergift.

vett → vætt.

vices = opgaver, optræde som stedfortræder.

vide = se.

vide infra = se nedenfor.

vide supra = se ovenfor.

vidtlöftig/vitlöftig = omfattende, omstændelig, udstrakt, vidtrækkende.

vidtlöftighed/vitlöftighed = omstændelighed, ulejlighed, besvær, udstrækning.

viertel = rumfangsenhed. 1 viertel eller lille tønde, svarer til 8 potter. Islandsk *kvartil*.

vinde = tjene, arbejde. Islandsk *vinna*.

vindekone = tjenestepige. Islandsk *vinnukona*.

vindemand/vinnemand = tjenestekarl. Islandsk *vinnumaður*.

vindskibelighed = driftighed, arbejdsomhed, foretagsomhed.

vinternætter = ifølge den islandske kalender to dage inden første vinterdag (første lørdag i tidsrummet mellem 21.–27. oktober).

værfolk = søfolk i fiskerlejer. Islandsk *verfólk*.

værstæder = fiskelejer. Islandsk *verstöðvar*.

værtid/værtiid/værtyd = fangst- eller fiskesæson (fra begyndelsen af februar til den 11. maj). Islandsk *vertíð*. → vertid.

vætt (v./w.) = islandsk vægtenhed, der ikke findes på dansk. 1 vætt = 8 fjerdinger = 160 mark eller knapt 40 kilo. Også kaldet vett og vægte.

vætt (v./w.) = islandsk værdienhed. 1 vætt = 2 fjerdinger smør = 20 alen eller 40 fiske.

vaad = vod (fiskenet, der trækkes gennem vandet).

vaarnedrettighed = vornedskab. Bestemmelse, hvor den mandlige landbobefolkning ikke måtte forlade deres fødesogn uden herremandens tilladelse, men havde pligt til at fæste en gård eller et hus, hvis det blev dem pålagt. Ordningen skulle sikre arbejdskraft til godserne og var gældende på Sjælland, Lolland-Falster, Møn og Bogø mellem slutningen af 1300-tallet og 1702.

zahlcasse = den danske stats hovedkasse. → Zahlkammer, Det Kongelige.

Zahlkammer, Det Kongelige = kontor, der varetog udbetalinger af statskassen.

örevölle/öresvöll → eyrisvöllur.

örkeslös/örkeslöshed = uden beskæftigelse, unyttig / lediggang.

örter = ørreder.

örtug = gammel nordisk vægtenhed. 1 mark = 8 øre = 24 ørtuger.

aaboed = tillæg, erstatning.

aattering/aattæring → otteæring/otteåring.

Efnisorð

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinina um landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds, erindisbréf nefndarinnar og myndatexta, en ekki yfir inngang né fyrirsagnir bréfa. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

Við gerð skrárinnar var fremur reynt að horfa til þess hvert umfjöllunarefnið væri hverju sinni en til orðafars. Efnisorðin í skránni eru þannig ekki einskorðuð við orðalag textans sjálfs. Með þessu móti ætti skráin að nýtast betur við leit að einstökum efnisatriðum í bréfunum. Leitast var við að taka með öll algengustu hugtök sem koma fyrir og einnig tilskipanir, reglugerðir og lagabókstafi sem oft er vísað til. Töluvert er um að fleiri en eitt orð séu notuð um sama hugtak í textanum. Reynt var að sameina þau undir eitt og halda millivísunum í lágmarki. Sem dæmi má nefna orðið *leigukúgildi*. Undir það falla orð eins og *ásauðarkvíildi*, *innstæðukvíldi*, *kúgildaleigur*, *kvígildi* og *kvíldi*.

Skráin er tvískipt líkt og texti bókarinnar: annars vegar er hún á íslensku og hins vegar á dönsku. Orð og hugtök eru þau sömu í báðum skránum. Í íslensku skránni er vísað til samsvarandi dansks uppflettiorðs og það haft skáletrað. Í dönsku skránni er vísað til íslenska uppflettiorðsins og það sömuleiðis haft skáletrað.

afréttur 350, 372, 381–382, 443, 447, 606, 641 > *overdrev*

Almenna verslunarfélagið (Compagniet) 101, 113, 116, 123, 127–128, 133–134, 139–140, 145–148, 156, 174, 227, 244, 273, 288–290, 293, 658, 665, 670–671 > *Almindelige Handelskompagni*

Alþingi 34, 38, 40, 42, 48, 132, 160, 164, 173, 175, 179, 184, 193, 196–197, 254, 264, 604, 614, 681, vi > landsþingið > lögþingið > *Alting*

amtmaður, búseta 104, 172, 268–269, 281 > *amtmand, bolig*

amtsskipting 104, 172, 207, 245, 267–268, 675, 677 > *amtsopdeling*

annexía 191, 338–339, 397, 420–421, 534, 588, 598, 631 > *annekskirke*

áburður, áburðarnotkun 103, 251–252, 254, 261, 302, 305, 394–395, 448–449, 459, 644–645 > *gødning, gødskning*

átthagafjötrar 451, 543, 646 > *vornedskab*

áveitur 103 > *vanding*

barnaskírn 339, 397, 503–504, 563 > *barnedåb*

barnauppeldi 31, 35–36, 38–40, 304, 341–343, 359, 406, 421–422, 473, 478, 480, 513, 518, 535, 564, 589, 618, 632 > *børneopdragelse*

barnsfaðernismál 358, 598 > *faderskabssag*

bátar, fjöldi 154–155, 157, 159, 226, 664 > *både, antal*

bátar, fjölgun 100 > *både, forøgelse af*

bátar, stærð 126, 154–155, 157, 390, 411, 456, 569–570, 648 > *både, størrelse*

bátasmíði 100–101, 156, 174, 225, 236, 545, 569, 648, 664 > skipasmíði > *bådebyggeri*

beneficiarius, beneficium 209, 249, 312,

339, 372, 449, 451, 456–457, 496, 534, 558, 607, 645, 648 > *beneficiarius, beneficium*
Bessastaðapóstar 1685 31, 37–38, 41–42, 44, 48–51, 53–54, 61–62, 414, 424–429, 634 > *anordning om politivæsenet 1685*
bólusetning 214, 237, 241 > *vaccination*
bólusótt 210–211, 213, 237, 241 > stórabóla > *koppeepidemi*
brennisteinn, brennisteinsnámur 118, 181, 263, 693, 695 > *svovl, svovlminer*
Brennisteinsvinnslan á Húsavík 273 > *Svovlværket i Húsavík*
brennivín > tóbaks- og brennivínsokur > *brændevin*
brennivínsgjald 243–244, 301, 666, 671 > *brændevinsafgift*
brennivínsinnflutningur 133–135, 138–140, 242–244, 671 > *brændevin, indførsel af*
brunnur 216, 395, 460, 650 > *brønd*
brúargerð 106, 281, 368–369, 482–483, 640 > *brobygning*
brúðargjafir 300–301, 304, 396, 412, 461–462, 503, 546, 571, 650–651 > *brudegaver*
brúðkaup 35–36, 38, 300, 339, 396–397, 461, 473, 503, 530, 546, 563, 571, 609, 628 > *bryllup*
Búalög 48, 50, 425, 475, 634 > *Boelov (samling af gamle regler om sædvaner i Island)*
búferlaflutningar 260, 492 > *flytning til en anden gård*
búfé, búfjárrækt 103, 202, 261–262, 668 > *husdyr, husdyrhold*
búfjárfjöldi 262, 485, 568 > *husdyrantal*
búsáhöld 448, 644 > *husgeråd*
byggingarbréf 36, 260, 382–385, 450, 452, 492–494, 525, 542, 557–558, 568, 606, 625–626, 646, 667 > *fæstebrev*
byssur 105, 137, 270, 420, 563, 618 > *bøsser*
bændur, afkoma 60 > *bønder, udbytte*
bær (þéttbýli) 238, 240, 308–311, 665, 670, 680 > kaupstaður > *by*
Compagníið > Almenna verslunarfélagið > *Compagniet*
Deo, regi, patriæ, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson 32 > Islands opkomst > *Deo, regi, patriæ, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson*
drykkjuskapur 338–339, 349, 397, 419, 428, 462, 515, 534, 574–575, 588, 631, 635, 651 > prestar, drykkja > *drukkenskab*
dýratollur > refatollur > *dyretold*
dýrtíð 146, 288, 364, 477, 481, 499, 514, 519, 524, 568, 600–601, 603 > *dyrtid*
eftirlegumaður 284, 461, 650, 670 > *efterligger*
eftirlitsmenn með landsaga 220, 231, 253–254, 282, 296–298, 301, 305, 508, 663, 671 > *politi- og landinspektører*
eiður, eiðtaka 343, 406, 423, 517, 535, 554, 564, 589–590, 619, 632 > *ed, edsaflæggelse*
einokunarskilmálinn 1763 101–102, 114, 116, 134, 152, 240–241, 288–290, 312 > *oktrojen 1763*
eldiviður 448, 502, 570, 644 > *brændsel*
eldsvoði 187 > *brand*
erfðatal Jónsbókar 498 > *arvebalk (lovafsnit om arv)*
erindisbréf Landsnefndarinnar 99–108, 152–153, 160–161, 163–169, 171–172, 180, 182, 189–191, 199–204, 206, 208, 213, 218, 223–224, 235, 237, 240, 244–246, 248, 261, 265–267, 274–276, 279, 281–282, 284, 307, 661, 663, 665–669, vi, viii > *instruks til Landkommissionen*
eyðibýli, eyðijörð 99–100, 162, 189, 199, 208–210, 218, 238, 240, 260–261, 303–304, 350, 359–360, 386, 396, 430, 435, 449, 490, 514, 576, 636, 642, 645, 661–662, 665, 667 > *ødegårde*
eyrisvöllur 345, 425, 439–440, 633 > *dagsslæt*
fangelsi 41, 55, 58, 116, 271, 345, 400, 474, 479, 506, 514, 613 > tukthúsrefsing > *fængsel*

fálki, fálkaveiðar 123 > *falk, falkefangst*
fátækrakassi > hreppskassi > *fattigkasse*
fátækramálefni, almennt 185, 355–359, 371, 408, 417, 432–435, 478–479, 516–517, 538–539, 567, 576–577, 593, 595–598, 601, 621, 638, 676 > *fattigvæsenet, i almindelighed*
fátækratíund 355, 366, 601–602 > *fattigtiende*
ferjur 106, 298, 327, 356, 369–370, 433, 442, 520, 596, 623, 638 > *færger*
festipeningar 492–493 > *fæstepenge*
félagsverslun > verslun, compagnieshöndlan
fésekt 41, 51–53, 55, 58–59, 345, 360, 371, 383, 406, 419–420, 422, 424, 428, 445–446, 461, 463, 469, 471, 474, 477, 487, 493, 502, 515–517, 519, 523–524, 526, 529, 554, 556, 567, 576–577, 599, 610, 619, 621, 625, 632, 635, 641, 652, xxviii > *bødestraf*
fiskireikningur 447, 644 > *fiskeregning*
fiskveiðar, almennt 36, 56, 100–101, 127–128, 130, 170, 224, 228, 309–311, 390, 529, 608–609, 627, 663 > *fiskeri, i almindelighed*
fiskveiðar, umbætur 158–159, 164, 236 > *fiskeri, forbedringer af*
fiskverkun, umbætur 100–101, 157, 201, 394, 502, 570 > saltfiskverkun > *fiskeriarbejdning, forbedringer*
fjallagrös 258, 352 > *islandsk mos*
fjallvegir 106, 185–186, 203, 282–283, 382, 483–484, 524, 661, 669–670, 681 > *fjeldveje*
fjárpestin 103, 142–146, 162, 170, 173–174, 176–178, 201–202, 238–239, 245, 262–265, 273, 455, 481, 485–486, 497, 507, 523–524, 536, 544, 668, 677 > *fårepesten*
fjárpestin, meðul gegn 143–144, 181, 224, 263, 676 > *fårepesten, middel mod*
fjórðungslæknar 100, 200, 217–218, 220–223, 295, 317 > *fjerdingskirurger*
flakk 35–36, 38, 53–56, 58–60, 352, 355–356, 360–364, 408, 432–433, 437–438, 478–479, 481, 516, 519, 538–539, 555, 566, 593, 595–596, 599–600, 621, 637–639, 681 > *betleri*
forðageymsla 214, 288–290, 671 > *magasin*
forðagæsla 371, 377–378, 409, 446, 624 > *vinterforråd af hø, tilsyn med*
for 395 > *pløre*
fólksekla 213, 234, 282, 477, 663–664, 669 > *befolkningsmangel*
fólksfjöldi 100, 140, 161–162, 164, 166, 182–186, 189, 208, 211–213, 226, 238, 245, 461, 650, 661–663, 676–677 > *folketal*
fólksfækkun, orsakir 99, 161–162, 185, 208, 210–211, 213–214, 218–219, 287–288, 661–663, 677 > *folkereduktion, årsager til*
framfærslubálkur 422, 466, 472, 479–480, 508–509, 539, 566–567, 616, 621–622 > *framfærslubalk*
frillulífi > legorðsmál > *skørlevned*
fuglaveiði 137, 476 > *fuglefangst*
föðurland 31, 160, 163–164, 172, 187, 218–219, 222, 237–238, 240–241, 272, 478, 509, 660 > *fædreland*
gapastokkur 41, 51–52, 55, 338–344, 348–349, 355, 360–361, 371, 383, 393, 395, 398–401, 412, 419–420, 422–423, 437, 448, 450, 458, 473, 512, 519, 534, 547, 553–554, 556, 572, 574–575, 588, 592, 618, 629, 631–632, 644, 649, xx, xxviii > *gabestok*
garðahleðsla 103, 193, 224, 249–250, 252, 254–255, 257, 296–297, 301–302, 378–380, 441, 488–489, 523–524, 541, 625, 643, 667, 671, 676 > *indhegning*
garðrækt 103, 131, 175, 181, 247, 255, 258, 294–295, 297, 304, 667 > *havedyrkning*
gjafir til presta (offur) 165, 673 > *donation til præster (ofre)*
gjaftollur 404, 467, 470, 552 > *gavetold*
Grágás 413–414, 430–431, 484, 491, 498, 505, 528, 636–637 > *Grågås*

Grænlandssiglingar 101, 201, 234–235 > *Grønland, sejlads til*
hafís 171, 214, 234, 288, 486 > *drivis*
hafnir (skipalægi um vetur) 102, 111–112, 152, 173, 187–188, 207, 241–242, 325, 666, 675 > *havne (ankerplads om vinteren)*
hampur 116, 120, 273 > *hamp*
handverk 56–58, 105, 202, 218–219, 241, 273–274, 361 > *håndværk*
handverk, fræðsla 274, 311, 669 > *håndværk, undervisning*
handverksfólk 43, 49, 57, 407, 605, 669 > *håndværkere*
harðæri 210, 214, 288–289, 364, 370, 376, 406, 444, 544, 568, 601–602, 607, 642 > *uår*
hákarlaveiðar 125–126, 154, 158, 501, 570 > *hajfangst*
hásetar, fjöldi á bát 100, 154, 156, 158, 225 > *besætning, antal på båd*
heilbrigðismál 100, 221–223 > *sundhedsforhold*
heimilisvefsmiðja 273–274, 669 > vefsmiðja > *husfabrik*
helgidagabrot 337–339, 415, 417–419, 467, 471, 511, 563, 630–631 > *helligdagsbrøde*
helgidagaveiðar 237, 337–338, 405–406, 418, 467, 471–472, 511, 533–534, 587, 631, 665 > *helligdagsfangst*
helgihald 35, 237, 337–338, 405–406, 417, 511, 533, 553, 563, 586–587, 617, 665 > *helligholdelse*
hestafjöldi 372, 409, 443, 485–486, 521, 541, 568, 604, 641 > *heste, antal*
hestar, útflutningur 486 > *heste, eksport af*
hestaréttir á kirkjustöðum 341, 421, 513 > *hestefolde ved kirker*
hestlán 511 > kvaðir > *hest, lån af*
hestleiga 448, 525 > *hest, leje af*
heyforðageymsla 259–260, 370, 373–377, 409, 443–446, 486–487, 490, 520–522, 541, 556, 604, 624, 641–643, 667 > *hømagasin*
heyhlaða 444, 521, 642 > *hølade*
heyskapur 54, 61, 348, 364, 380, 427, 440, 465, 482, 484, 519, 523, 537, 634–635 > *høslæt*
hjáleigumenn 199, 235–236, 255, 390, 445, 456, 501, 530, 625, 648 > *afbyggere*
hjáleigur 162, 208–209, 218, 235, 249, 252, 255, 260–261, 300, 303–304, 359–360, 382–383, 388, 396, 493, 607, 625, 661–662, 667–668 > *afbyggersted*
hjátrú 462, 651 > *overtro*
hjúskaparmál 36, 217, 343, 396, 460, 530, 546, 571, 609, 628, 650 > *ægteskabssager*
hlutaskipti 390–391, 411, 457, 501, 545, 570, 648 > *andel af fiskefangst, deling af*
hlýðni 31–33, 35–36, 39–40, 51–52, 58, 341–342, 365, 371, 393, 513, 515, 535, 564, 589, 618 > *lydighed*
holdsveiki 217, 290–291, 293, 396, 472–473 > *spedalskhed*
holdsveikraspítalar (hospítal) 218, 224, 267, 291–295, 301, 384, 420, 472–473, 494, 671, 676–677 > *hospital*
hospítalshlutur 237, 294, 338, 472–473, 511, 665 > *hospitalsandel*
Hólaskóli > latínuskóli > *Hólar latinskole*
hreppar, stærð 509–510 > *repper, størrelse*
hreppskassi (böigdecasse) 336, 365–367, 405, 408, 417, 440, 442–443, 520, 533, 540, 553, 555, 563, 600, 602–603, 617, 640–641 > *repkasse*
hreppstjórainstruks 399, 415, 464, 586 > *repstyrere, instruks*
hreppstjórar, almennt 33, 35, 37, 54, 56, 59, 297, 304, 334–337, 354, 404, 414–415, 431, 467–468, 510, 531–532, 551–552, 562, 573, 616, 630, 637–638 > *repstyrere, i almindelighed*
hreppstjórar, fjöldi 334, 404, 413–414, 466–467, 510, 550, 552, 560, 562, 616 > *repstyrere, antal*
hreppstjórar, klæðnaður 335, 467, 510, 552 > *repstyrere, klædedragt*

hreppstjórar, laun 301, 335, 404–405, 415, 467–468, 532, 552, 562, 573, 585, 617, 630 > *repstyrere, løn*
hreppsþing 370–371, 375, 377, 442, 484–485, 520, 541, 556, 567, 624, 641 > *repmøde*
hrófölsfiskur 392 > *hytteølsfisk*
hundar 258, 340, 420, 512, 618 > *hunde*
hungursneyð 31, 146, 161, 181, 289, 364, 438, 477, 481, 488, 519, 587, 639 > *hungersnød*
húðstrýking 41, 51, 53, 55, 345, 363, 399, 420, 437–438, 464, 506, 530, 631, 652 > kaghýðing > *kagstrygning*
húkkortur og jagtir > skútur > *hukkerter og jagter*
húsagatilskipunin 1746 > tilskipun um húsaga 1746
húsagi 31, 35–36, 38–41, 44, 52, 56, 61–62, 185, 187, 341–342, 425, 513, 535, 554, 564, 589–590, 618, 633 > *hustugt*
húsakynni 215–216 > *bolig*
húsaleiga á vertíð 391–392 > *husleje under fiskesæson*
húsauppbót > viðhald húsa > *hustillæg*
húsmenn, húsmennska 35–36, 39, 53, 57, 61, 99–100, 159, 355, 516, 538, 566, 595, 621 > *husmænd*
húsvitjun 513, 589 > tilskipun um húsvitjun 1746 > *husbesøgelse*
hvalreki 587, 602, 604 > *hval, strandet*
hvalveiðar 113, 235, 472, 533 > *hvalfangst*
hverir 106, 179, 187–188, 279, 287, 305–306, 316–321, 324–327, 672, 679, xiii–xiv, xvi, xviii > laugar, heitar > *kilder, varme*
hvönn 181 > *kvan*
hör 120 > *hør*
Innréttingarnar, almennt 32, 58, 105, 115, 182, 202, 207, 267, 272–274, 668, 675, 677 > *Indretninger, De Nye, i almindelighed*
Innréttingarnar, bókhald 182 > *Indretninger, De Nye, bogholderi*
Innréttingarnar, starfsreglur (convention for interessentskabet) 273 > *Indretninger, De Nye, vedtægter*
innstæðubátar 116, 390 > *inventarbåde*
Islands opkomst, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson 153 > Deo, regi, patriæ > *Islands Opkomst, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson*
Íslendingabók (Ara froda Schedis) 161 > *Íslendingabók (Ara froda Schedis)*
íslenskt mál 190, 194, 214 > *islandsk sprog*
ítök 155, 157–158, 234 > *jordrettigheder*
jarðaafgjald > landskuld > *jordafgift*
jarðabókarnefndin 1702 38 > *jordebogskommissionen 1702*
Jarðabókarsjóður 116, 125 > *Jordebogskassen*
jarðarfarir 36, 339, 396–397, 461, 463, 504–505, 530, 546, 548, 571, 609, 628 > *begravelser*
jarðir, skipting 99, 104, 152, 162, 218, 451, 646 > *jorder, opdeling af*
jarðrækt 103, 164, 218, 238, 240, 246–247, 249, 387, 665, 667 > *jordbrug*
Jónsbók 34, 410, 413, 418, 421, 433, 441, 479, 484, 491–492, 495–496, 498, 508, 516, 529, 554 > *Jonsbog*
kaðlagerð 105, 120, 202, 273 > *rebslageri*
kaghýðing 479, xxvi > húðstrýking > *kagstrygning*
kaupabálkur 455, 477, 492, 497, 500, 508, 513, 528, 538, 543–544, 547, 559, 566, 621, 627 > *købebalk*
kaupamenn, kaupavinna 35–36, 43, 49, 53–54, 56, 59–61, 63, 355, 364–365, 425–426, 439–440, 482, 516, 538, 540, 566, 577, 595, 597, 600, 621, 623, 634, 639–640 > *købemænd, købearbejde*
kaupstaður 57, 210, 274, 283, 307–309, 365, 369, 662, 672 > bær (þéttbýli) > verslunarstaður > *købstad*
kersa 120, 272, 602 > *kersej*
kirkjulén > beneficiarius, beneficium
Kirkjuritúal Danmerkur og Noregs 1685 337, 504, 511, 628 > *Kirkeritual for Danmark og Norge 1685*

kirkjusiðir 35, 337–339, 511, 533, 563, 617 > *kirkeskikke*
kirkjutíund 165 > *kirketiende*
kírúrg (chirurg) > fjórðungslæknar > *kirurg*
klæði, klæðavörur 120, 239, 272, 310, 602 > *klæde, klædevarer*
klæðnaður 38, 335, 449–450, 645, xxviii > *klædedragt*
kompás 107, 154 > *kompas*
konungsjarðir, sala 103–104, 152, 172, 265–266, 668 > *krongodssalg*
konungsútgerð 116, 390 > *kongens fiskerivirksomhed*
konungsþegnskyldubálkur 628 > *kongstegnskyldbalk*
korn, villt íslenskt 103, 201, 248 > *korn, vildt islandsk*
korninnflutningur 140, 244, 666 > *korn, indførsel af*
kornmölun 102, 124, 201, 244, 666 > *kornmaling*
kornrækt 102–103, 175, 224, 236, 246–248, 250–251, 676, 691, 695 > *korndyrkning*
kræklingur > skelfiskur > *muslinger*
kúgildi, almennt > leigukúgildi > *kogilde, i almindelighed*
kvaðir 456 > hestlán, mannslán, skipsáróður > *hoveri*
kvarnasteinar 102, 152, 201, 244, 666 > *håndkværne*
lagaverk Jóns Ólafssonar varalögmanns 408, 410, 539, 542–543, 548, 550 > *lovkoncept, vicelovmand Jón Ólafssons*
landamerki, landamerkjagarður, landaþrætur 254, 378, 491, 643 > *markskel, jordstrid*
landaurar 43–46, 49, 53, 346, 348, 392 > *landøre*
landaurar, verðgildi 380–381, 409–410, 447, 498, 557, 625, 644 > *landøre, værdi*
landhlaupari (landløber) 352, 356, 360–364, 408, 432, 519, 539, 599 > flakk > *landlöber*
landprang 542, 625 > tóbaks- og brennivínsokur > *landprangeri*
landsagatilskipun 1720 31, 37–38, 40, 42, 44–45, 49, 51, 54–55, 58–59, 61–62, 425–427, 429, 431, 436, 439, 508, 591–592 > *politikonceptet af 1720*
landsagatilskipun, ný 187, 219–220, 240, 245, 547–549, 666, 676 > *politiforordning, ny*
landsagatilskipun, tillögur Gottrups 1701 31, 37–38, 42, 44, 49–51, 53–54, 61–62 > *politiforordning, Gottrups forslag 1701*
landsagatilskipun, uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771 31, 34–36, 38–42, 44, 46–47, 51–52, 55, 60–63, 193–194, 259, 282, 287, 295–297, 311, 333–334, 402, 663, 671, 679, i, xx–xxii, xxv, xxviii > *politi- og landforordning 1771, Þorkell Fjeldsteds udkast til*
landsagi, almennt 31, 34–35, 39, 53, 61–63, 219, 354, 367 > eftirlitsmenn með landsaga > *politivæsenet*
landskuld 382–389, 410, 453–455, 497, 499–500, 525, 527–528, 541, 558–559, 607, 647 > *landskyld*
landsleigubálkur 451, 453, 484, 486, 488, 491–492, 496, 508, 521, 542–543 > *landslejebalk*
Landsnefndin, ferðakostnaður og fæðispeningar 168–169, 176–177, 179, 658, 683, 687–689, 695 > *Landkommissionen, rejseomkostninger og kostpenge*
landsþingið 106, 132, 166–169, 171, 178–179, 193, 203–204, 234, 254, 266, 281, 512, 518, 660, 674 > Alþingi > *landstinget*
landvarnir 105, 136–137, 202, 269–272 > *forsvar, landets*
latínuskóli, almennt 218–219, 311, 672, 680 > Hólaskóli, Skálholtsskóli > *latinskole, i almindelighed*
latínuskóli, mataræði 681 > *latinskole, kost*
latínuskóli, reglugerð, ný 681–682 > *latinskole, reglement, nyt*
latínuskóli, skólaárið, lengd 681 > *latinskole, skoleårets periode*
laugar, heitar > hverir > *kilder, varme*

launverslun 107, 128–129, 147–148, 171, 203, 283–284, 538, 670 > *smughandel*
lausamenn, lausamennska 31, 35, 38–39, 43, 49, 53–63, 159, 212, 261, 347, 359–361, 364, 414, 435–436, 438–439, 510, 518, 536, 599, 622, 667 > *løsarbejdere*
lausamennskutollur 518 > *løsarbejertold*
lausgangarar 35–36, 39, 53–55, 59, 61, 355, 360–364, 436–438, 481, 516, 519, 538, 566, 593–597, 599, 621, 638–639 > *løsgængere*
lax, laxveiðar 101, 118, 154, 157–158, 229–230, 232, 664 > *laks*, *laksefangst*
legorðsmál 217 > frillulífi > *lejermål*
leiguábúð, tímalengd 37, 260, 383, 450–451, 492, 525, 557–558, 606–607, 626, 645–646 > *fæstegård, forlænget fæstetid*
leigukúgildi 312, 388–389, 410, 454–455, 497–500, 507, 528–529, 543–544, 558–559, 569, 578, 608, 647, 673, 682 > *lejekogilde*
Leirárvefsmiðja 273, 669 > *tøjmagerfabrikken på Leirá*
leti 33, 40, 44, 48, 52–53, 58, 61–62, 336, 342–343, 347, 378, 394, 429, 439, 468, 473, 478, 598, 636, 640, 663 > *dovenskab*
litun 105, 591 > *farvning*
líksöngseyrir 397, 463, 504 > *begravelse, betaling til præsten*
ljósmæður 100, 199, 221, 223, 464, 491 > *jordemødre*
lúðuveiðar 101, 125–126, 155, 157, 159, 228–230 > *helleflynderfiskeri*
lúxusvörur 310, 602 > *luksusvarer*
lyf 181, 221–222, 293 > *medicin*
lýsi 116, 119, 215, 411 > *tran*
læknar, almennt > fjórðungslæknar > kírúrg > *læger, i almindelighed*
lækningajurtir 181, 222 > *lægeplanter, lægeurter*
lögbækur og lagaákvæði > Bessastaðapóstar 1685, erfðatal, framfærslubálkur, Grágás, Jónsbók, kaupabálkur, konungsþegnskyldubálkur, landsleigubálkur, mannhelgisbálkur, Norsku lög, rekabálkur > *lovbøger og lovbestemmelser*
lögdæmi 332 > *lovmandsdistrikt*
lögreglutilskipun 1720 > landsagatilskipun 1720
lögréttumenn 404, 415, 510, 552 > *lovrettemænd*
lögþingið 485–486, 681 > Alþingi > *laugtinget*
mannhelgisbálkur 462 > *mannhelgebalk (lovafsnit om individernes fredhellighed)*
mannslán 207–208, 235, 312, 352, 389–390, 456, 500–501, 664, 673, 675–676 > kvaðir > *hoveri på båd*
manntalsþing 34, 59, 236, 271, 294, 359–361, 366, 370–371, 378, 385, 409, 419, 438–439, 484, 487, 532, 541, 550, 556, 567–568, 604, 611–612, 615, 624, 639 > *mandtalsting*
matarlán 146, 290 > *mad, lån af*
mataræði 214, 216, 319, 325 > latínuskóli, mataræði > *kost*
málmar > steinefni og málmar > *malm*
mógröf, mótekja 348, 373, 444, 448, 486, 521, 642, 644 > *tørvegrav, tørveskæring*
netaveiðar 101, 125–126, 154, 156, 158, 228–230, 232, 236, 664 > *netfangst*
Norsku lög 38, 337, 410, 462, 471, 479–480, 494–495, 503, 508, 516–517, 526–528, 533, 538, 542–543, 546–548, 550, 555, 557, 561, 566, 584, 588–589, 594, 596, 651 > *Norske lov*
nýlendur 163 > *kolonier*
octrojen 1763 > einokunarskilmálinn 1763
offur > gjafir til presta
óhóf 310, 449, 645 > *overdådighed*
ómagar, ómagaframfærsla 35 > fátækramálefni, almennt > *fattiglemmer, fattigforsørgelse*
peningar, verðgildi 380, 489, 557 > *penge, værdi*
piparsveinaskattur 396, 412, 461, 468, 502, 510, 610, 628, 650 > *pebersvendskat*

póstferðir 203, 490 > *postgang*
prentsmiðja 312, 673 > Hólaprentsmiðja > *trykkeri*
prestar, afkoma 165, 504 > *præster, udbytte*
prestar, drykkja 339, 405–406, 511, 588, 618 > drykkjuskapur > *præster, drukkenskab*
prestar, lénsjarðir > beneficiarius, beneficium > *præster, forleningsgårde*
prestar, veraldlegar skyldur 335–336, 416 > *præster, verdslige pligter*
prjónles > ull, ullarvörur > *strikvarer*
rannsóknarleiðangrar á 18. öld 32, 686, 691–695, xxx > *forskningsekspeditioner i 1700-tallet*
rannsóknarleiðangur Eggerts og Bjarna 1752–1757 32, 50, 52, 277 > *forskningsekspedition 1752–1757, Eggert og Bjarnis*
rask 121, 602 > *rask*
refatollur 381, 603, 605–606 > dýratollur > *rævetold*
refaveiðar 38, 137, 381–382, 447, 605–606, 644 > *rævejagt*
refsingar 41, 51–53, 55–56, 62–63, xxvi > fangelsi, fésekt, gapastokkur, húðstrýking, kaghýðing, tréhestur, tukthúsrefsing > *straffe*
reisupassi 219, 356, 361, 363, 432, 437, 638–639 > *rejsepas*
rekabálkur 418, 472, 533 > *rekabalk*
rekaviður 279, 692, 695 > *drivtømmer*
reki 587 > *drivgods*
réttarfar 36, 172, 393, 397–401, 412, 463–465, 468–471, 474, 487, 502, 505–507, 510, 516, 530, 533, 546–548, 560–561, 571–572, 584–585, 610–615, 626, 629, 651–653, xxviii > *retsvæsen*
sakeyrir 356, 422, 470 > *pengebøde (sagefald)*
saltfiskverkun 101, 156, 201, 227, 502, 665 > fiskverkun, umbætur > *klipfisk, tilvirkning af*
saltsuða 106, 152, 179, 278–279, 305–306, 316–318, 320, 324–326, 672, 689–691, xiii, xviii–xix, xxx > *saltsydning*
Saltverkið á Reykhólum 691, 695 > *Saltværket på Reykhólar*
Saltverkið á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp 689–691, 695, xviii–xix> *Saltværket på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp*
samgöngur 106, 203, 267–268, 281, 367, 661 > *kommunikation*
sauðfjárbú (schæfferie) Hastfers baróns 142 > *schæfergård, Hastfer barons*
seglfiskur 391 > *sejlfisk*
sel, selstöður 103, 199, 201, 249, 259, 352 > *sæter*
selveiðar 113, 118, 137, 154, 158, 235, 337 > *sælfangst*
siglingakunnátta, siglingafræði 236–237, 241, 300, 664, 666 > *navigation*
siglingar kaupskipa, seinar 171, 284, 670 > *handelsskibe, forsinkede*
silki 310, 602 > *silke*
síldveiðar 101, 155, 157, 159, 228–229 > *sildefangst*
sjálfsábúð bænda 37, 265 > *bønders selveje*
sjúkdómar 161, 181, 184, 215, 221, 460, 650 > *sygdomme*
Skálholtsskóli > latínuskóli > *Skálholt latinskole*
skelfiskur 319, 325 > *skaldyr*
skemmtanir 36, 396–397, 530, 546, 571, 609, 628 > *sammenkomster*
skinnaverkun 105, 202, 273 > *garverier*
skipalægi um vetur > hafnir (skipalægi um vetur) > *ankerplads om vinteren*
skipasmíði 236, 241 > bátasmíði > *skibsbyggeri*
skipsáróður > mannslán > kvaðir
skipsleiga 391, 457, 627 > *skibsleje*
skjalahald embættismanna, skjalasafn 188–190, 192, 194, 297, 385–386, 399–400, 440, 532, 612 > *arkiv, embedsmændenes, arkiv (stiftkiste)*
skógrækt 103, 248–249, 259, 667 > *skovplantning*

skógur, skógarnytjar 279, 298, 372–373, 437, 443, 570 > *skov, udnyttelse af skov*
skriftarkunnátta 584, 610 > *skrivefærdighed*
skurðgröftur 249–257, 296–297, 303, 378–379, 541, 667, 671 > *grøft*
skútur (jagtir) 154, 235–236, 270, 308, 311, 390, 436, 439, 518, 529 > *jagter*
skyrbjúgur 396 > *skørbug*
sleðar, sleðasmíði 106, 281 > *slæder, slædebyggeri*
smjörleigur 385, 454–455, 497–500, 558, 647 > *smørleje*
stefnur, stefnuvottar 343, 380, 387, 398–399, 401, 412, 464, 466, 506, 530, 547, 551–552, 599, 611, 613, 615, 626, 629, 653, 681 > *stævninger, stævningsmænd*
steinefni og málmar 105, 152–153, 190–192, 222, 276–278, 280, 669 > *mineraler og malm*
steinhús 292, 331, 681, xxiv > *stenhus*
steinkol 152, 277–278, 669 > *stenkul*
stjörnufræðirannsóknir 173, 175 > *astronomiske observationer*
Stokkhúsið í Kaupmannahöfn (Kiöbenhavns fæstning) 479 > *Stokhuset i København*
stórabóla 208, 210–211, 213, 662 > bólusótt > *Store Koppesyge*
strandmælingar 242, 301, 308–309, 666, 671 > *strandmålinger*
strandsiglingar 102, 106–107, 200, 283, 670 > *kystsejlads*
Sturlunga saga 161 > *Sturlunga saga*
surtarbrandur 105, 153, 278–279, 669, 693, 695 > *brunkul*
sýslumannsembættið 336–337, 354, 417, 431, 631, 637–638 > *sysselmandsembedet*
sæluhús 106, 186, 491 > *fjeldhytter*
tilskipanir, birting 34, 587 > *forordninger, bekendtgørelse af*
tilskipanir, lestur á dönsku 588 > *forordninger, bekendtgjort på dansk*
tilskipun um afnám margvíslegrar óreglu á Íslandi 1705 410, 450, 452–453, 455, 492, 508, 525, 542, 544, 557–559, 625 > *forordning om adskillige misbrugers afskaffelse udi Island 1705*
tilskipun um helgihald 1744 337, 405, 415, 418–419, 442, 471, 511, 532–534, 541, 551, 586–587, 617, 623, 630–631 > *forordning om helligholdelse 1744*
tilskipun um hjúskaparmál 1746 441, 628 > *forordning om ægteskabssager 1746*
tilskipun um húsaga 1746 31, 33, 37–41, 52, 62, 341, 352, 406, 408, 414, 416–417, 421–424, 429–432, 435–436, 446, 462, 477–478, 508, 515, 518, 532, 534–535, 538–539, 551–552, 577, 589–590, 598, 618–620, 622 > *forordning om hustugt på Island 1746*
tilskipun um húsvitjun 1746 37–38, 40, 341, 405, 416, 419, 440, 464, 467, 532, 534, 553, 589, 617 > *forordning om husbesøgelser på Island 1746*
tilskipun um þúfnasléttun 1776 447, 541, 551 > þúfnasléttun > *forordning og gærder og udjævning af tuer 1776*
tíund, af kúgildum 389, 411, 455–456, 608, 648 > *tiende, af kogilder*
tíund, almennt 165, 312–313, 410, 603–604, 673, 675 > *tiende, i almindelighed*
tíund, röng 455–456, 647–648 > *tiende, forkert*
tóbaks- og brennivínsokur 284, 625 > landprang > *tobak og brændevin, prangeri*
tóbaks- og brennivínsóhóf 133–134, 243 > *tobak og brændevin, fråds med*
tóbaksrækt 103, 248 > *tobaksdyrkning*
tómthús, tómthúsmenn 57, 209, 261, 445, 667 > þurrabúðir > *tomthus, tomthusmænd*
tréhestur 340, 342, 369, 371, 378, 393, 398, 400–401, 406, 420, 442, 465, 473, 512, 522, 531, 534–535, 553–554, 556, 560, 572, 574, 588, 618, 623, 628, 631, xxvi > *træhest*

tukthúsið á Arnarhóli 55, 58, 62, 115, 151, 169, 293, 660, xxiv > *tugthuset på Arnarhóll*
tukthúsrefsing 41, 51, 53, 55–56, 58, 62, 342, 344, 352, 358, 361, 363, 399, 437, 464, 474, 506, 519, 535, 538, 639, 653 > fangelsi > *tugthusstraf*
tukthústollur 294, 588 > *tugthustold*
tungumál, íslenskt > íslenskt mál > *sprog, islandsk*
ull, ullarvörur 119, 122, 143, 145, 176, 200, 202, 272–273 > prjónles > *uld, uldvarer*
ullarvörur, verðlag 146 > *uldvarer, pris på*
umboð, umboðsjarðir 167, 226, 501, 682 > *jordeforpagtning*
undirgift 392, 457, 502 > uppsátursgjald > vertollur > *undergift*
uppsátursgjald 392, 502, 570 > undirgift > vertollur > *lejeafgift for landingssted*
útgerð embættismanna 390, 411, 501, 544, 627 > *fiskerivirksomhed, embedsmændenes*
útgerð Innréttinganna 273 > *fiskerivirksomhed, De Nye Indretninger*
útgerð konungs > konungsútgerð > *fiskerivirksomhed, kongens*
vagnar 106, 281 > *vogne*
vatnsmylla 201, 244, 666 > *vandmølle*
vefari 57 > *væver*
vefkona 42, 48–49 > *væverske*
vefnaðarvörur > kersa, klæði, rask > *tekstilvarer*
vefnaður 105, 274, 311, 537, 669 > *vævning*
vefsmiðja > heimilisvefsmiðja > *væveri*
vefstóll 272–273 > *væv, vævestol*
vegabætur 35, 106, 280–282, 367–369, 382, 409–410, 441–442, 482–484, 520, 542, 557, 640–641, 670 > *veje, udbedringer af*
veiðar > fuglaveiði, hákarlaveiðar, hvalveiðar, laxveiðar, lúðuveiðar, selveiðar, síldveiðar, veiði í ám og vötnum > *fangst*
veiðar útlendinga 128, 130, 147–148, 283, 309 > *fiskeri, udenlandske nationers*
veiðarfæri 146, 154, 156, 158, 350, 393–394, 428, 457, 501, 505, 565, 570, 603, 635 > *fangstredskab*
veiði í ám og vötnum 101, 154–155, 157–158, 230–234, 298–300 > *fangst i åer og søer*
verbúðir 50–51, 56, 502, 570 > *fiskeboder*
verðlaunaveitingar 101, 107, 156, 252–253, 261, 301–305, 420, 445, 461, 513, 642, 671 > *præmier, uddeling af*
verslun, compagnieshöndlan 239 > *handel, kompagni*
verslun, frjáls 101–102, 111, 113, 116, 152, 237–240, 245, 307–308, 665–666, 672, 677 > *handel, fri*
verslun, innlend 490, 604 > *handel, indenlandsk*
verslun, kærur og málaferli 312 > *handel, anklager og proces*
verslun, umbætur almennt 306–307, 672–673 > *handel, forbedringer i almindelighed*
verslunarfélög > Almenna verslunarfélagið > *handelskompagnier*
verslunarhafnir 111–112, 114–116, 190, 238, 289 > *handelshavne*
verslunarhús, opnun í neyð 290 > *handelshus, åbning i nødsfald*
verslunarsaga Íslands 186, 245, 677 > *handelshistorie, Islands*
verslunarstaður 110, 288, 339, 588 > kaupstaður > *handelssted*
verslunartaxtinn, tilskipun 1702 498, 681 > *forordning om taxt og handel 1702*
verslunartaxtinn, tilskipun 1776 557–558, 564 > *forordning om taxt og handel 1776*
verslunartillögur 1767 113–124, 238–240, 307, 665, iii–iv > *handelsforslag 1767*
verslunartollar (vörutollar) 114, 116–123, 239, 310 > *handelstold (varetold)*
verstöðvar 143, 156, 294, 338, 346, 350–

352, 391–392, 395, 400, 407, 430, 448, 457, 472, 476, 501, 545, 550, 556, 560, 563, 648, 664 > *fiskerlejer*
verstöðvar, fólksekla 101, 159, 164, 226, 664 > *fiskerlejer, mangel på folk*
vertíð 126, 154, 156–159, 164, 226, 236–237, 346, 350–351, 391–394, 407, 430, 457–459, 476, 483, 518–519, 560, 565, 567, 571, 602–603, 648–649, 664–665 > *fiskesæson*
vertollur 457, 648 > undirgift > uppsátursgjald > *lejetold*
veturseta kaupmanna > eftirlegumaður > *købmænds vinterophold*
viðhald húsa 387–388, 496, 527, 607 > húsauppbót > *vedligehold af huse*
vinnufólk, aðbúnaður 50, 267, 677 > *tyende, forhold*
vinnufólk, agi, agaleysi 38–41, 44, 51–53, 58, 62, 341, 345, 349–352, 406, 424–425, 428–431, 477, 514–515, 537, 554, 565–566, 575, 592–594, 620, 633, 635–636 > *tyende, lydigt, ulydigt*
vinnufólk, almennt 344–355, 425–426, 428, 430–431, 440, 476, 513–514, 575–576, 590, 635, 637 > *tyende i almindelighed*
vinnufólk, laun 31, 35, 39, 42–53, 60, 62–63, 99, 346–349, 407, 425–428, 459, 475–476, 514, 535–537, 564–565, 574–575, 590–591, 619, 634, 640, 649, xxv > *tyende, løn*
vinnufólk, skortur 63, 207, 212, 536, 594–595, 675 > *tyende, mangel på*
vinnuhjúaskildagi 51–52, 350, 431, 476, 538, 565, 592, 637 > *skiftedag*
vinnukonur 40, 42, 45–51, 60, 62, 347–348, 350, 353, 358, 407, 424, 427, 429, 514, 537, 565, 575, 591, 619, 633, 635, 640, xxv > *tjenestepiger*
vistarband 38–39, 53, 57, 61–63 > *tjeneste, pligten til at tage fast*
vistarrof 51–53, 55, 59, 63, 352, 361, 364, 593–594 > *tjeneste, afbrydelse af før skiftedag*
vog og mælir 449, 490, 574, 645 > *mål og vægt*
vörur, innfluttar 119–122 > *varer, importerede*
vörur, útfluttar 117–119 > *varer, eksporterede*
yfirréttur 311, 399, 464, 506, 561, 653, 672, 681 > *overret*
þinghús 370, 419, 442, 520, 553, 556, 577, 588, 681 > *tinghus*
þurrabúðir (búðir, búðsetumenn) 209, 445 > tómthús > *afbyggersteder ved søsiden (tørreboder)*
þúfnasléttun 103, 193, 250–251, 302, 379–380, 489, 523, 643, 667 > *udjævning af tuer*
þúfnatilskipun 1776 > tilskipun um þúfnasléttun 1776
æðarfuglsegg 318–320 > *edderfugleæg*
öreigagiftingar 39–40, 396, 609 > *fattiges ægteskab*

Emneord

Registret omfatter ord i bogens hovedtekst, dvs. transskiptioner af brevene, artiklen om Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kommissionens instruks og billedtekster, men ikke indledningen. Registret omfatter ikke brevenes overskrifter. Romertal henviser til billedtekster.

Ved udarbejdelsen af registret er valgt en række emneord, der ikke nødvendigvis følger stavemåden i teksten, ligesom der i teksten kan findes flere ord for samme begreb. Det er forsøgt at samle dem under ét og begrænse dem til et minimum. Det skulle gøre det lettere for læseren at søge efter bestemte emner i registret. Som eksempel kan nævnes ordet *lejekogilde*. Under dette hører *söydeqvilde*, *faste qvilder*, *kogildelejer*, *kvilder* og *qvilder*. Det er blevet forsøgt at medtage alle de almindeligeste begreber, som forekommer, og ligeledes dekreter, forordninger og love, som der ofte henvises til.

Registret er todelt som teksten i bogen: Det er både på islandsk og på dansk. Indholdet af ord og begreber er det samme. I det islandske register henvises til modsvarende danske opslagsord, som er skrevet med kursiv. I det danske register henvises omvendt til islandske opslagsord, der også er angivet i kursiv.

afbyggere (hjalejemænd) 199, 235–236, 255, 390, 445, 456, 501, 530, 625, 648 > *hjáleigumenn*

afbyggersted (hjaleje) 162, 208–209, 218, 235, 249, 252, 255, 260–261, 300, 303–304, 359–360, 382–383, 388, 396, 493, 607, 625, 661–662, 667–668 > *hjáleigur*

afbyggersteder ved søsiden (boder, budemænd) 209, 445 > tomthus > *þurrabúðir*

Almindelige Handelskompagni (Compagniet) 101, 113, 116, 123, 127–128, 133–134, 139–140, 145–148, 156, 174, 227, 244, 273, 288–290, 293, 658, 665, 670–671 > *Almenna verslunarfélagið*

Alting 69, 72, 74, 76, 82, 132, 160, 164, 173, 175, 179, 184, 193, 196–197, 254, 264, 604, 614, 681, vi > landstinget > *Alþingi*

amtmand, bolig 104, 172, 268–269, 281 > *amtmaður, búseta*

amtsopdeling 104, 172, 207, 245, 267–268, 675, 677 > *amtsskipting*

andel af fiskefangst, deling af 390–391, 411, 457, 501, 545, 570, 648 > *hlutaskipti*

ankerplads om vinteren > havne (ankerplads om vinteren) > *skipalægi um vetur*

annekskirke 191, 338–339, 397, 420–421, 534, 588, 598, 631 > *annexía*

anordning om politivæsenet 1685 65, 71–72, 75–76, 78, 82–85, 87–88, 96–97, 414, 424–429, 634 > *Bessastaðapóstar 1685*

arkiv, embedsmændenes 188–190, 192, 194, 297, 385–386, 399–400, 440, 532, 612 > *skjalahald embættismanna, skjalasafn*

arvebalk (lovafsnit om arv) 498 > *erfðatal Jónsbókar*

astronomiske observationer 173, 175 > *stjörnufræðirannsóknir*

barnedåb 339, 397, 503–504, 563 > *barnaskírn*
befolkningsmangel 213, 234, 282, 477, 663–664, 669 > *fólksekla*
begravelse, betaling til præsten 397, 463, 504 > *líksöngseyrir*
begravelser 70, 339, 396–397, 461, 463, 504–505, 530, 546, 548, 571, 609, 628 > *jarðarfarir*
beneficiarius, beneficium 209, 249, 312, 339, 372, 449, 451, 456–457, 496, 534, 558, 607, 645, 648 > *beneficiarius, beneficium*
besætning, antal på båd 100, 154, 156, 158, 225 > *hásetar, fjöldi á bát*
betleri 70, 72–73, 88–91, 93–96, 352, 355–356, 360–364, 408, 432–433, 437–438, 478–479, 481, 516, 519, 538–539, 555, 566, 593, 595–596, 599–600, 621, 637–639, 681 > *flakk*
Boelov (samling af gamle regler om sædvaner i Island) 82, 84, 425, 475, 634 > *Búalög*
bolig 215–216 > *húsakynni*
brand 187 > *eldsvoði*
brobygning 106, 281, 368–369, 482–483, 640 > *brúargerð*
brudegaver 300–301, 304, 396, 412, 461–462, 503, 546, 571, 650–651 > *brúðargjafir*
brunkul 105, 153, 278–279, 669, 693, 695 > *surtarbrandur*
bryllup 69–70, 73, 300, 339, 396–397, 461, 473, 503, 530, 546, 563, 571, 609, 628 > *brúðkaup*
brændevin > tobak og brændevin, prangeri > *brennivín*
brændevin, indførsel af 133–135, 138–140, 242–244, 671 > *brennivínsinnflutningur*
brændevinsafgift 243–244, 301, 666, 671 > *brennivínsgjald*
brændsel 448, 502, 570, 644 > *eldiviður*
brønd 216, 395, 460, 650 > *brunnur*
by 238, 240, 308–311, 665, 670, 680 > købstad > *bær (þéttbýli)*
bødestraf 75, 86–88, 90, 93, 95, 345, 360, 371, 383, 406, 419–420, 422, 424, 428, 445–446, 461, 463, 469, 471, 474, 477, 487, 493, 502, 515–517, 519, 523–524, 526, 529, 554, 556, 567, 582–583, 599, 610, 619, 621, 625, 632, 635, 641, 652, xxviii > *fésekt*
bønder, udbytte 95 > *bændur, afkoma*
bønders selveje 71, 265 > *sjálfsábúð bænda*
børneopdragelse 65–66, 70, 72–74, 304, 341–343, 359, 406, 421–422, 473, 478, 480, 513, 518, 535, 564, 589, 618, 632 > *barnauppeldi*
bøsser 105, 137, 270, 420, 563, 618 > *byssur*
både, antal 154–155, 157, 159, 226, 664 > *bátar, fjöldi*
både, forøgelse af 100 > *bátar, fjölgun*
både, størrelse 126, 154–155, 157, 390, 411, 456, 569–570, 648 > *bátar, stærð*
bådebyggeri 100–101, 156, 174, 225, 236, 545, 569, 648, 664 > skibsbyggeri > *bátasmíði*
Compagniet > Almindelige Handelskompagni > *Compagníið*
dagsslæt (eirirsvellir, eyresveller) 345, 425, 439–440, 633 > *eyrisvöllur*
Deo, regi, patriæ, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson 66 > Islands opkomst > *Deo, regi, patriæ, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson*
donation til præster (ofre) 165, 673 > *gjafir til presta (offur)*
dovenskab 67, 74, 78, 82, 86, 88, 93, 96–98, 336, 342–343, 347, 378, 394, 429, 439, 468, 473, 478, 598, 636, 640, 663 > *leti*
drivgods 587 > *reki*
drivis 171, 214, 234, 288, 486 > *hafís*
drivtømmer 279, 692, 695 > *rekaviður*
drukkenskab 338–339, 349, 397, 419, 428, 462, 515, 534, 579–581, 588, 631, 635, 651 > præster, drukkenskab > *drykkjuskapur*
dyretold > rævetold > *dýratollur*

dyrtid 146, 288, 364, 477, 481, 499, 514, 519, 524, 568, 600–601, 603 > *dýrtíð*
ed, edsaflæggelse 343, 406, 423, 517, 535, 554, 564, 589–590, 619, 632 > *eiður, eiðtaka*
edderfugleæg 318–320 > *æðarfuglsegg*
efterligger 284, 461, 650, 670 > *eftirlegumaður*
faderskabssag 358, 598 > *barnsfaðernismál*
falk, falkefangst 123 > *fálki, fálkaveiðar*
fangst > fuglefangst, hajfangst, hvalfangst, laksefangst, helleflynderfiskeri, sælfangst, sildefangst, fangst i åer og søer > *veiðar*
fangst i åer og søer 101, 154–155, 157–158, 230–234, 298–300 > *veiði í ám og vötnum*
fangstredskab 146, 154, 156, 158, 350, 393–394, 428, 457, 501, 505, 565, 570, 603, 635 > *veiðarfæri*
fangstsæson > fiskesæson
farvning 105, 591 > *litun*
fattiges ægteskab 73–74, 396, 609 > *öreigagiftingar*
fattigkasse > repkasse > *fátækrakassi*
fattiglemmer, fattigforsørgelse 69 > fattigvæsenet, i almindelighed > *ómagar, ómagaframfærsla*
fattigtiende 355, 366, 601–602 > *fátækratíund*
fattigvæsenet, i almindelighed 185, 355–359, 371, 408, 417, 432–435, 478–479, 516–517, 538–539, 567, 581–582, 593, 595–598, 601, 621, 638, 676 > *fátækramálefni, almennt*
fiskeboder 85, 91, 502, 570 > *verbúðir*
fiskeforarbejdning, forbedringer 100–101, 157, 201, 394, 502, 570 > klipfisk, tilvirkning > *fiskverkun, umbætur*
fiskeregning 447, 644 > *fiskireikningur*
fiskeri, i almindelighed 70, 91, 100–101, 127–128, 130, 170, 224, 228, 309–311, 390, 529, 608–609, 627, 663 > *fiskveiðar, almennt*
fiskeri, forbedringer af 158–159, 164, 236 > *fiskveiðar, umbætur*
fiskeri, udenlandske nationers 128, 130, 147–148, 283, 309 > *veiðar útlendinga*
fiskerivirksomhed, De Nye Indretningers 273 > *útgerð Innréttinganna*
fiskerivirksomhed, embedsmændenes 390, 411, 501, 544, 627 > *útgerð embættismanna*
fiskerivirksomhed, kongens > kongens fiskerivirksomhed > *útgerð konungs*
fiskerlejer 143, 156, 294, 338, 346, 350–352, 391–392, 395, 400, 407, 430, 448, 457, 472, 476, 501, 545, 550, 556, 560, 563, 648, 664 > *verstöðvar*
fiskerlejer, mangel på folk 101, 159, 164, 226, 664 > *verstöðvar, fólksekla*
fiskesæson 126, 154, 156–159, 164, 226, 236–237, 346, 350–351, 391–394, 407, 430, 457–459, 476, 483, 518–519, 560, 565, 567, 571, 602–603, 648–649, 664–665 > *vertíð*
fjeldhytter 106, 186, 491 > *sæluhús*
fjeldveje 106, 185–186, 203, 282–283, 382, 483–484, 524, 661, 669–670, 681 > *fjallvegir*
fjerdingskirurger 100, 200, 217–218, 220–223, 295, 317 > *fjórðungslæknar*
flytning til en anden gård 260, 492 > *búferlaflutningar*
folkereduktion, årsager til 99, 161–162, 185, 208, 210–211, 213–214, 218–219, 287–288, 661–663, 677 > *fólksfækkun, orsakir*
folketal 100, 140, 161–162, 164, 166, 182–186, 189, 208, 211–213, 226, 238, 245, 461, 650, 661–663, 676–677 > *fólksfjöldi*
forordning om adskillige misbrugers afskaffelse udi Island 1705 410, 450, 452–453, 455, 492, 508, 525, 542, 544, 557–559, 625 > *tilskipun um afnám margvíslegrar óreglu á Ísland 1705*
forordning om gærder og udjævning af tuer 1776 447, 541, 551 > udjævning af tuer > *tilskipun um þúfnasléttun 1776*
forordning om helligholdelse 1744 337,

405, 415, 418–419, 442, 471, 511, 532–534, 541, 551, 586–587, 617, 623, 630–631 > *tilskipun um helgihald 1744*
forordning om husbesøgelser på Island 1746 71–72, 74, 341, 405, 416, 419, 440, 464, 467, 532, 534, 553, 589, 617 > husbesøgelse > *tilskipun um húsvitjun 1746*
forordning om hustugt på Island 1746 65, 67, 71–75, 78, 87, 97, 341, 352, 406, 408, 414, 416–417, 421–424, 429–432, 435–436, 446, 462, 477–478, 508, 515, 518, 532, 534–535, 538–539, 551–552, 582, 589–590, 598, 618–620, 622 > hustugt > *tilskipun um húsaga 1746*
forordning om taxt og handel 1702 498, 681 > *verslunartaxtinn, tilskipun 1702*
forordning om taxt og handel 1776 557–558, 564 > *verslunartaxtinn, tilskipun 1776*
forordning om ægteskabssager 1746 441, 628 > *tilskipun um hjúskaparmál 1746*
forordninger, bekendtgjort på dansk 588 > *tilskipanir, lestur á dönsku*
forordninger, bekendtgørelse af 69, 587 > *tilskipanir, birting*
forskningsekspedition 1752–1757, Eggert og Bjarnis 66, 84, 87, 277 > *rannsóknarleiðangur Eggerts og Bjarna 1752–1757*
forskningsekspeditioner i 1700-tallet 66, 686, 691–695, xxx–xxxi > *rannsóknarleiðangrar á 18. öld*
forsvar, landets 105, 136–137, 202, 269–272 > *landvarnir*
framfærslubalk (lovafsnit om forsørgelse) 422, 466, 472, 479–480, 508–509, 539, 566–567, 616, 621–622 > *framfærslubálkur*
frihandel > handel, fri
fuglefangst 137, 476 > *fuglaveiði*
fædreland 65, 160, 163–164, 172, 187, 218–219, 222, 237–238, 240–241, 272, 478, 509, 660 > *föðurland*
fængsel 75, 90, 93, 116, 271, 345, 400, 474, 479, 506, 514, 613 > tugthusstraf > *fangelsi*
færger 106, 298, 327, 356, 369–370, 433, 442, 520, 596, 623, 638 > *ferjur*
fæstebrev 70, 260, 382–385, 450, 452, 492–494, 525, 542, 557–558, 568, 606, 625–626, 646, 667 > *byggingarbréf*
fæstegård, forlænget fæstetid 71, 260, 383, 450–451, 492, 525, 557–558, 606–607, 626, 645–646 > *leiguábúð, tímalengd*
fæstepenge 492–493 > *festipeningar*
fårepesten 103, 142–146, 162, 170, 173–174, 176–178, 201–202, 238–239, 245, 262–265, 273, 455, 481, 485–486, 497, 507, 523–524, 536, 544, 668, 677 > *fjárpestin*
fårepesten, middel mod 143–144, 181, 224, 263, 676 > *fjárpestin, meðul gegn*
gabestok 75, 86–87, 90, 338–344, 348–349, 355, 360–361, 371, 383, 393, 395, 398–401, 412, 419–420, 422–423, 437, 448, 450, 458, 473, 512, 519, 534, 547, 553–554, 556, 572, 579–580, 588, 592, 618, 629, 631–632, 644, 649, xx, xxviii > *gapastokkur*
garverier 105, 202, 273 > *skinnaverkun*
gavetold (gjeftold) 404, 467, 470, 552 > *gjaftollur*
grøft 249–257, 296–297, 303, 378–379, 541, 667, 671 > *skurðgröftur*
Grønland, sejlads til 101, 201, 234–235 > *Grænlandssiglingar*
Grågås (Islændernes lovbog i fristatens tid) 413–414, 430–431, 484, 491, 498, 505, 528, 636–637 > *Grágás*
gødning, gødskning 103, 251–252, 254, 261, 302, 305, 394–395, 448–449, 459, 644–645 > *áburður, áburðarnotkun*
hajfangst 125–126, 154, 158, 501, 570 > *hákarlaveiðar*
hamp 116, 120, 273 > *hampur*
handel, anklager og proces 312 > *verslun, kærur og málaferli*
handel, forbedringer i almindelighed 306–307, 672–673 > *verslun, umbætur almennt*
handel, fri 101–102, 111, 113, 116, 152,

237–240, 245, 307–308, 665–666, 672, 677 > *verslun, frjáls*
handel, indenlandsk 490, 604 > *verslun, innlend*
handel, kompagni 239 > *verslun, compagnieshöndlan*
handelsforslag 1767 113–124, 238–240, 307, 665, iii, v > *verslunartillögur 1767*
handelshavne 111–112, 114–116, 190, 238, 289 > *verslunarhafnir*
handelshistorie, Islands 186, 245, 677 > *verslunarsaga Íslands*
handelshus, åbning i nødsfald 290 > *verslunarhús, opnun í neyð*
handelskompagnier > Almindelige Handelskompagni > *verslunarfélög*
handelsskibe, forsinkede 171, 284, 670 > *siglingar kaupskipa, seinar*
handelssted 110, 288, 339, 588 > købstad > *verslunarstaður*
handelstakst > forordning om taxt og handel
handelstold (varetold) 114, 116–123, 239, 310 > *verslunartollar (vörutollar)*
havedyrkning 103, 131, 175, 181, 247, 255, 258, 294–295, 304, 667 > *garðrækt*
havne (ankerplads om vinteren) 102, 111–112, 152, 173, 187–188, 207, 241–242, 325, 666, 675 > *hafnir (skipalægi um vetur)*
helleflynderfiskeri 101, 125–126, 155, 157, 159, 228–230 > *lúðuveiðar*
helligdagsbrøde 337–339, 415, 417–419, 467, 471, 511, 563, 630–631 > *helgidagabrot*
helligdagsfangst 237, 337–338, 405–406, 418, 467, 471–472, 511, 533–534, 587, 631, 665 > *helgidagaveiðar*
helligholdelse 70, 237, 337–338, 405–406, 417, 511, 533, 553, 563, 586–587, 617, 665 > *helgihald*
hest, leje af 448, 525 > *hestleiga*
hest, lån af 511 > hoveri > *hestlán*
heste, antal 372, 409, 443, 485–486, 521, 541, 568, 604, 641 > *hestafjöldi*
heste, eksport af 486 > *hestar, útflutningur á*
hestefolde ved kirker 341, 421, 513 > *hestaréttir á kirkjustöðum*
hospital 218, 224, 267, 291–295, 301, 384, 420, 472–473, 494, 671, 676–677 > *holdsveikraspítalar*
hospitalsandel (hospitalslött) 237, 294, 338, 472–473, 511, 665 > *hospítalshlutur*
hoveri (kvader) 456 > hest, lån af, hoveri på båd > *kvaðir*
hoveri på båd (mandslån) 207–208, 235, 312, 352, 389–390, 456, 500–501, 664, 673, 675–676 > *mannslán*
Hólar latinskole > latinskole > *Hólaskóli*
hukkerter og jagter > jagter > *húkkortur og jagtir*
hunde 258, 340, 420, 512, 618 > *hundar*
hungersnød 65, 146, 161, 181, 289, 364, 438, 477, 481, 488, 519, 587, 639 > *hungursneyð*
husbesøgelse 513, 589 > forordning om husbesøgelser på Island 1746 > *húsvitjun*
husdyr, husdyrhold 103, 202, 261–262, 668 > *búfé, búfjárrækt*
husdyrantal 262, 485, 568 > *búfjárfjöldi*
husfabrik 273–274, 669 > væveri > *heimilisvefsmiðja*
husgeråd 448, 644 > *búsáhöld*
husleje under fiskesæson 391–392 > *húsaleiga á vertíð*
husmænd 70, 73, 88, 92–93, 96, 99–100, 159, 355, 516, 538, 566, 595, 621 > *húsmenn, húsmennska*
hustillæg > vedligeholdelse af huse > *húsauppbót*
hustugt 65, 69–70, 72–75, 78, 86, 91, 96–97, 185, 187, 341–342, 425, 513, 535, 554, 564, 589–590, 618, 633 > forordning om hustugt på Island 1746 > *húsagi*
hval, strandet 587, 602, 604 > *hvalreki*
hvalfangst 113, 235, 472, 533 > *hvalveiðar*
hytteølsfisk 392 > *hrófölsfiskur*

hølade 444, 521, 642 > *heyhlaða*
hømagasin 259–260, 370, 373–377, 409, 443–446, 486–487, 490, 520–522, 541, 556, 604, 624, 641–643, 667 > *heyforðageymsla*
hør 120 > *hör*
høslæt 89, 96, 348, 364, 380, 427, 440, 465, 482, 484, 519, 523, 537, 634–635 > *heyskapur*
håndkværne 102, 152, 201, 244, 666 > *kvarnasteinar*
håndværk 90–93, 105, 202, 218–219, 241, 273–274, 361 > *handverk*
håndværk, undervisning 274, 311, 669 > *handverk, fræðsla*
håndværkere 77, 83, 92, 407, 605, 669 > *handverksfólk*
indhegning 103, 193, 224, 249–250, 252, 254–255, 257, 296–297, 301–302, 378–380, 441, 488–489, 523–524, 541, 625, 643, 667, 671, 676 > *garðahleðsla*
Indretninger, De Nye, i almindelighed 66, 93, 105, 115, 182, 202, 207, 267, 272–274, 668, 675, 677 > *Innréttingarnar, almennt*
Indretninger, De Nye, bogholderi 182 > *Innréttingarnar, bókhald*
Indretninger, De Nye, vedtægter (convention for interessentskabet) 273 > *Innréttingarnar, starfsreglur*
instruks til Landkommissionen 99–108, 152–153, 160–161, 163–169, 171–172, 180, 182, 189–191, 199–204, 206, 208, 213, 218, 223–224, 235, 237, 240, 244–246, 248, 261, 265–267, 274–276, 279, 281–282, 284, 307, 661, 663, 665–669, vi, ix > *erindisbréf Landsnefndarinnar*
inventarbåde 116, 390 > *innstæðubátar*
Islands Opkomst, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson 153 > Deo, regi, patriæ > *Islands opkomst, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson*
islandsk mos 258, 352 > *fjallagrös*
islandsk sprog 190, 194, 214 > *íslenskt mál*
Íslendingabók (Ara froda Schedis, skrift fra middelalderen om Islands ældste historie) 161 > *Íslendingabók*
jagter (sejlbåde) 154, 235–236, 270, 308, 311, 390, 436, 439, 518, 529 > *skútur*
Jonsbog (den gamle islandske lovbog) 69, 410, 413, 418, 421, 433, 441, 479, 484, 491–492, 495–496, 498, 508, 516, 529, 554 > *Jónsbók*
jordafgift > landskyld > *jarðaafgjald*
jordbrug 103, 164, 218, 238, 240, 246–247, 249, 387, 665, 667 > *jarðrækt*
Jordebogskassen 116, 125 > *Jarðabókarsjóður*
jordebogskommissionen 1702 72 > *jarðabókarnefndin 1702*
jordeforpagtning 167, 226, 501, 682 > *umboð, umboðsjarðir*
jordemødre 100, 199, 221, 223, 464, 491 > *ljósmæður*
jorder, opdeling af 99, 104, 152, 162, 218, 451, 646 > *jarðir, skipting*
jordrettigheder 155, 157–158, 234 > *ítök*
kagstrygning 75, 86, 88, 90, 345, 363, 399, 420, 437–438, 464, 479, 506, 530, 631, 652, xxvii > *húðstrýking*
kersej 120, 272, 602 > *kersa*
kilder, varme (hverer) 106, 179, 187–188, 279, 287, 305–306, 316–321, 324–327, 672, 679, xiii, xv–xvi, xviii > *hverir*
Kirkeritual for Danmark og Norge 1685 337, 504, 511, 628 > *Kirkjuritúal Danmerkur og Noregs 1685*
kirkeskikke 70, 337–339, 511, 533, 563, 617 > *kirkjusiðir*
kirketiende 165 > *kirkjutíund*
kirurg (chirurg) > fjerdingskirurger > *kírúrg*
klipfisk, tilvirkning af 101, 156, 201, 227, 502, 665 > fiskeforarbejdning, forbedringer > *saltfiskverkun*
klæde, klædevarer 120, 239, 272, 310, 602 > *klæði, klæðavörur*
klædedragt 73, 335, 449–450, 645, xxviii > *klæðnaður*
kogilde, i almindelighed > lejekogilde > *kúgildi, almennt*

kolonier 163 > *nýlendur*
kommunikation 106, 203, 267–268, 281, 367, 661 > *samgöngur*
Kompagniet > Compagniet
kompagnihandel > handel, kompagni
kompas 107, 154 > *kompás*
kongens fiskerivirksomhed 116, 390 > *konungsútgerð*
kongstegnskyldbalk (lovafsnit om skatter til kongen) 628 > *konungsþegnskyldubálkur*
koppeepidemi 210–211, 213, 237, 241 > Store Koppesyge > *bólusótt*
korn, indførsel af 140, 244, 666 > *korninnflutningur*
korn, vildt islandsk 103, 201, 248 > *korn, villt íslenskt*
korndyrkning 102–103, 175, 224, 236, 246–248, 250–251, 676, 691, 695 > *kornrækt*
kornmaling 102, 124, 201, 244, 666 > *kornmölun*
kost 214, 216, 319, 325 > *mataræði*
krongodssalg 103–104, 152, 172, 265–266, 668 > *konungsjarðir, sala*
kvan 181 > *hvönn*
kystsejlads 102, 106–107, 200, 283, 670 > *strandsiglingar*
købebalk (lovafsnit om køb og salg) 455, 477, 492, 497, 500, 508, 513, 528, 538, 543–544, 547, 559, 566, 621, 627 > *kaupabálkur*
købemænd (kjöbemænd), købearbejde 70, 77, 83–84, 88–89, 91, 94–96, 98, 355, 364–365, 425–426, 439–440, 482, 516, 538, 540, 566, 582, 595, 597, 600, 621, 623, 634, 639–640 > *kaupamenn, kaupavinna*
købmænds vinterophold > efterligger > *veturseta kaupmanna*
købstad 92, 210, 274, 283, 307–309, 365, 369, 662, 672 > by > handelssted > *kaupstaður*
laks, laksefangst 101, 118, 154, 157–158, 229–230, 232, 664 > *lax*, *laxveiðar*
Landkommissionen, rejseomkostninger og kostpenge 168–169, 176–177, 179, 658, 683, 687–689, 695 > *Landsnefndin, ferðakostnaður og fæðispeningar*
landløber 352, 356, 360–364, 408, 432, 519, 539, 599 > betleri > *landhlaupari*
landprangeri 542, 625 > tobak og brændevin, prangeri > *landprang*
landskyld 382–389, 410, 453–455, 497, 499–500, 525, 527–528, 541, 558–559, 607, 647 > *landskuld*
landslejebalk (lovafsnit om landgilde) 451, 453, 484, 486, 488, 491–492, 496, 508, 521, 542–543 > *landsleigubálkur*
landstinget 106, 132, 166–169, 171, 178–179, 193, 203–204, 234, 254, 266, 281, 512, 518, 660, 674 > Alting > *landsþingið*
landøre 77–80, 83, 88, 346, 348, 392 > *landaurar*
landøre, værdi 380–381, 409–410, 447, 498, 557, 625, 644 > *landaurar, verðgildi*
latinskole, i almindelighed 218–219, 311, 672, 680 > Hólar latinskole, Skálholt latinskole > *latínuskóli, almennt*
latinskole, kost 681 > *latínuskóli, mataræði*
latinskole, reglement, nyt 681–682 > *latínuskóli, reglugerð, ný*
latinskole, skoleårets periode 681 > *latínuskóli, skólaárið, lengd*
laugtinget 485–486, 681 > Alting > *lögþingið*
lejeafgift for landingssted 392, 502, 570 > undergift > lejetold > *uppsátursgjald*
lejekogilde (kvilde, qvilde) 312, 388–389, 410, 454–455, 497–500, 507, 528–529, 543–544, 558–559, 569, 583, 608, 647, 673, 682 > *leigukúgildi*
lejermål 217 > skørlevned > *legorðsmál*
lejetold > (betaling for landingssted for både) 457, 648 > lejeafgift for landingssted > undergift > *vertollur*
lovbøger og lovbestemmelser > anordning om politivæsenet 1685, arvebalk, framfærslubalk, Grågås, Jonsbog, kongstegn-

skyldbalk, købebalk, landslejebalk, mannhelgebalk, Norske lov, rekabalk > *lögbækur og lagaákvæði*
lovkoncept, vicelovmand Jón Ólafssons 408, 410, 539, 542–543, 548, 550 > *lagaverk Jóns Ólafssonar varalögmanns*
lovmandsdistrikt 332 > *lögdæmi*
lovrettemænd 404, 415, 510, 552 > *lögréttumenn*
luksusvarer 310, 602 > *lúxusvörur*
lydighed 65–67, 70, 73–75, 86, 93, 341–342, 365, 371, 393, 513, 515, 535, 564, 589, 618 > *hlýðni*
lægeplanter, lægeurter 181, 222 > *lækningajurtir*
læger, i almindelighed > fjerdingskirurger > kirurg > *læknar, almennt*
løsarbejdere (lösemænd) 65, 69, 72–73, 77, 83–84, 88–96, 98, 159, 212, 261, 347, 359–361, 364, 414, 435–436, 438–439, 510, 518, 536, 599, 622, 667 > *lausamenn, lausamennska*
løsarbejertold 518 > *lausamennskutollur*
løsgængere 70, 88–90, 94, 96, 355, 360–364, 436–438, 481, 516, 519, 538, 566, 593–597, 599, 621, 638–639 > *lausgangarar*
mad, lån af 146, 290 > *matarlán*
magasin 214, 288–290, 671 > *forðageymsla*
malm > mineraler og malm > *málmar*
mandtalsting 69, 94, 236, 271, 294, 359–361, 366, 370–371, 378, 385, 409, 419, 438–439, 484, 487, 532, 541, 550, 556, 567–568, 604, 611–612, 615, 624, 639 > *manntalsþing*
mannhelgebalk (lovafsnit om individernes fredhellighed) 462 > *mannhelgisbálkur*
markskel, jordstrid 254, 378, 491, 643 > *landamerki, landamerkjagarður, landaþrætur*
medicin 181, 221–222, 293 > *lyf*
mineraler og malm 105, 152–153, 190–192, 222, 276–278, 280, 669 > *steinefni og málmar*
mos, islandsk > islandsk mos
muslinger > skaldyr > *kræklingur*
mål og vægt 449, 490, 580, 645 > *vog og mælir*
navigation 236–237, 241, 300, 664, 666 > *siglingakunnátta, siglingafræði*
netfangst 101, 125–126, 154, 156, 158, 228–230, 232, 236, 664 > *netaveiðar*
Norske lov 72, 337, 410, 462, 471, 479–480, 494–495, 503, 508, 516–517, 526–528, 533, 538, 542–543, 546–548, 550, 555, 557, 561, 566, 584, 588–589, 594, 596, 651 > *Norsku lög*
oktrojen 1763 101–102, 114, 116, 134, 152, 240–241, 288–290, 312 > *einokunarskilmálinn 1763*
overdrev 350, 372, 381–382, 443, 447, 606, 641 > *afréttur*
overdådighed 310, 449, 645 > *óhóf*
overret 311, 399, 464, 506, 561, 653, 672, 681 > *yfirréttur*
overtro 462, 651 > *hjátrú*
pebersvendskat 396, 412, 461, 468, 502, 510, 610, 628, 650 > *piparsveinaskattur*
penge, værdi 380, 489, 557 > *peningar, verðgildi*
pengebøde (sagefald) 356, 422, 470 > *sakeyrir*
pløre 395 > *for*
politiforordning, ny 187, 219–220, 240, 245, 547–549, 666, 676 > *landsagatilskipun, ný*
politikonceptet af 1720 65, 71–74, 76, 78–79, 83–85, 88–90, 94, 96–98, 425–427, 429, 431, 436, 439, 508, 591–592 > *landsagatilskipun 1720*
politi- og landforordning 1771, Þorkell Fjeldsteds udkast til 65, 68–70, 72–76, 78, 80, 86–87, 90, 95, 97–98, 193–194, 259, 282, 287, 295–297, 311, 333–334, 402, 663, 671, 679, i, xx–xxiii, xxv, xxviii > *landsagatilskipun, uppkast Þorkels Fjeldsteds 1771*
politi- og landinspektører 220, 231, 253–254, 282, 296–298, 301, 305, 508, 663, 671 > *eftirlitsmenn með landsaga*

politiforordning, Gottrups forslag 1701 65, 71–73, 76, 78, 83–85, 88, 96, 98 > *landsagatilskipun, tillögur Gottrups 1701*
politivæsenet, i almindelighed 65, 68–69, 73–74, 88, 97–98, 219, 354, 367 > *landsagi, almennt*
postgang 203, 490 > *póstferðir*
præmier, uddeling af 101, 107, 156, 252–253, 261, 301–305, 420, 445, 461, 513, 642, 671 > *verðlaunaveitingar*
præster, drukkenskab 339, 405–406, 511, 588, 618 > drukkenskab > *prestar, drykkja*
præster, forleningsgårde > beneficiarius, beneficium > *prestar, lénsjarðir*
præster, udbytte 165, 504 > *prestar, afkoma*
præster, verdslige pligter 335–336, 416 > *prestar, veraldlegar skyldur*
rask 121, 602 > *rask*
rebslageri 105, 120, 202, 273 > *kaðlagerð*
rejsepas 219, 356, 361, 363, 432, 437, 638–639 > *reisupassi*
rekabalk (lovafsnit om ilanddrevet gods) 418, 472, 533 > *rekabálkur*
repkasse (böigdecasse) 336, 365–367, 405, 408, 417, 440, 442–443, 520, 533, 540, 553, 555, 563, 600, 602–603, 617, 640–641 > *hreppskassi*
repmøde 370–371, 375, 377, 442, 484–485, 520, 541, 556, 567, 624, 641 > *hreppsþing*
repper, størrelse 509–510 > *hreppar, stærð*
repstyrere, i almindelighed 67, 69, 71, 88, 91, 94, 297, 304, 334–337, 354, 404, 414–415, 431, 467–468, 510, 531–532, 551–552, 562, 578, 616, 630, 637–638 > *hreppstjórar, almennt*
repstyrere, antal 334, 404, 413–414, 466–467, 510, 550, 552, 560, 562, 616 > *hreppstjórar, fjöldi*
repstyrere, instruks 399, 415, 464, 586 > *hreppstjórainstruks*
repstyrere, klædedragt 335, 467, 510, 552 > *hreppstjórar, klæðnaður*
repstyrere, løn 301, 335, 404–405, 415, 467–468, 532, 552, 562, 579, 585, 617, 630 > *hreppstjórar, laun*
retsvæsen 70, 172, 393, 397–401, 412, 463–465, 468–471, 474, 487, 502, 505–507, 510, 516, 530, 533, 546–548, 560–561, 571–572, 584–585, 610–615, 626, 629, 651–653, xxviii > *réttarfar*
rævejagt 73, 137, 381–382, 447, 605–606, 644 > *refaveiðar*
rævetold 381, 603, 605–606 > dyretold > *refatollur*
saltsydning 106, 152, 179, 278–279, 305–306, 316–318, 320, 324–326, 672, 689–691, xiii, xviii–xix, xxxi > *saltsuða*
Saltværket på Reykhólar 691, 695 > *Saltverkið á Reykhólum*
Saltværket på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp 689–691, 695, xviii–xix > *Saltverkið á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp*
sammenkomster 70, 396–397, 530, 546, 571, 609, 628 > *skemmtanir*
schæfergård (schæfferie), Hastfer barons 142 > *sauðfjárbú Hastfers baróns*
sejlfisk 391 > *seglfiskur*
sildefangst 101, 155, 157, 159, 228–229 > *síldveiðar*
silke 310, 602 > *silki*
skaldyr 319, 325 > *skelfiskur*
Skálholt latinskole > latinskole > *Skálholtsskóli*
skibsbyggeri 236, 241 > bådebyggeri > *skipasmíði*
skibsleje 391, 457, 627 > *skipsleiga*
skiftedag 86–87, 350, 431, 476, 538, 565, 592, 637 > *vinnuhjúaskildagi*
skov, udnyttelse af skov 279, 298, 372–373, 437, 443, 570 > *skógur, skógarnytjar*
skovplantning 103, 248–249, 259, 667 > *skógrækt*
skrivefærdighed 584, 610 > *skriftarkunnátta*
skørbug 396 > *skyrbjúgur*
skørlevned > lejermål > *frillulífi*
slæder, slædebyggeri 106, 281 > *sleðar, sleðasmíði*

smughandel 107, 128–129, 147–148, 171, 203, 283–284, 538, 670 > *launverslun*
smørleje 385, 454–455, 497–500, 558, 647 > *smjörleigur*
spedalskhed 217, 290–291, 293, 396, 472–473 > *holdsveiki*
sprog, islandsk > islandsk sprog > *tungumál, íslenskt*
stenhus 292, 311, 681, xxiv > *steinhús*
stenkul 152, 277–278, 669 > *steinkol*
Stokhuset i København (Kiöbenhavns fæstning) 479 > *Stokkhúsið í Kaupmannahöfn*
Store Koppesyge 208, 210–211, 213, 662 > koppeepidemi > *stórabóla*
straffe 75, 86–88, 90–91, 97–98, xxvii > bødestraf, fængsel, gabestok, kagstrygning, træhest, tugthusstraf > *refsingar*
strandmålinger 242, 301, 308–309, 666, 671 > *strandmælingar*
strikvarer > uld, uldvarer > *prjónles*
Sturlunga saga (islandsk samtidssaga fra 12. og 13. århundrede) 161 > *Sturlunga saga*
stævninger, stævningsmænd 343, 380, 387, 398–399, 401, 412, 464, 466, 506, 530, 547, 551–552, 599, 611, 613, 615, 626, 629, 653, 681 > *stefnur, stefnuvottar*
sundhedsforhold 100, 221–223 > *heilbrigðismál*
svovl, svovlminer 118, 181, 263, 693, 695 > *brennisteinn, brennisteinsnámur*
Svovlværket i Húsavík 273 > *Brennisteinsvinnslan á Húsavík*
sygdomme 161, 181, 184, 215, 221, 460, 650 > *sjúkdómar*
sysselmandsembedet 336–337, 354, 417, 431, 631, 637–638 > *sýslumannsembættið*
sælfangst 113, 118, 137, 154, 158, 235, 337 > *selveiðar*
sæter 103, 199, 201, 249, 259, 352 > *sel, selstöður*
tekstilvarer > kersej, klæde, rask > *vefnaðarvörur*
tiende, i almindelighed 165, 312–313, 410, 603–604, 673, 675 > *tíund, almennt*
tiende, forkert 455–456, 647–648 > *tíund, röng*
tiende, af kogilder 389, 411, 455–456, 608, 648 > *tíund, af kúgildum*
tinghus 370, 419, 442, 520, 553, 556, 583, 588, 681 > *þinghús*
tjeneste, afbrydelse af før skiftedag 85, 86–87, 90, 94–95, 98, 352, 361, 364, 593–594 > *vistarrof*
tjeneste, pligten til at tage fast 72–73, 87–88, 92, 97–98 > *vistarband*
tjenestepiger 75–76, 80–85, 87, 95, 97, 347–348, 350, 353, 358, 407, 424, 427, 429, 514, 537, 565, 580, 591, 619, 633, 635, 640, xxv > *vinnukonur*
tobak og brændevin, fråds med 133–134, 243 > *tóbaks- og brennivínsóhóf*
tobak og brændevin, prangeri 284, 625 > landprangeri > *tóbaks- og brennivínsokur*
tobaksdyrkning 103, 248 > *tóbaksrækt*
tomthus, tomthusmænd 92, 209, 261, 445, 667 > afbyggersteder ved søsiden > *tómthús, tómthúsmenn*
tran 116, 119, 215, 411 > *lýsi*
trykkeri 312, 673 > Hólar bogtrykkeri > *prentsmiðja*
træhest 340, 342, 369, 371, 378, 393, 398, 400–401, 406, 420, 442, 465, 473, 512, 522, 531, 534–535, 553–554, 556, 560, 572, 579, 588, 618, 623, 628, 631, xxvi–xxvii > *tréhestur*
tugthuset på Arnarhóll 90, 93, 97, 115, 151, 169, 293, 660, xxiv > *tukthúsið á Arnarhóli*
tugthusstraf 75, 85, 88, 90–91, 93, 97, 342, 344, 352, 358, 361, 363, 399, 437, 464, 474, 506, 519, 535, 538, 639, 653 > fængsel > *tukthúsrefsing*
tugthustold 294, 588 > *tukthústollur*
tyende, i almindelighed 344–355, 425–426, 428, 430–431, 440, 476, 513–514, 580–581, 590, 635, 637 > *vinnufólk, almennt*

tyende, forhold 85, 267, 677 > *vinnufólk, aðbúnaður*
tyende, lydigt, ulydigt 73, 75, 78, 86, 88, 93, 97, 341, 345, 349–352, 406, 424–425, 428–431, 477, 514–515, 537, 554, 565–566, 580, 592–594, 620, 633, 635–636 > *vinnufólk, agi, agaleysi*
tyende, løn 65, 69, 73, 76–87, 95, 97–99, 346–349, 407, 425–428, 459, 475–476, 514, 535–537, 564–565, 580, 590–591, 619, 634, 640, 649, xxv > *vinnufólk, laun*
tyende, mangel på 98, 207, 212, 536, 594–595, 675 > *vinnufólk, skortur*
tøjmagerfabrikken på Leirá 273, 669 > *Leirárvefsmiðja*
tørvegrav, tørveskæring 348, 373, 444, 448, 486, 521, 642, 644 > *mógröf, mótekja*
udjævning af tuer 103, 193, 250–251, 302, 379–380, 489, 523, 643, 667 > forordning om gærder og udjævning af tuer 1776 > *þúfnasléttun*
uld, uldvarer 119, 122, 143, 145, 176, 200, 202, 272–273 > strikvarer > *ull, ullarvörur*
uldvarer, pris på 146 > *ullarvörur, verðlag*
undergift 392, 457, 502 > lejeafgift for landingssted > lejetold > *undirgift*
uår 210, 214, 288–289, 364, 370, 376, 406, 444, 544, 568, 601–602, 607, 642 > *harðæri*
vaccination 214, 237, 241 > *bólusetning*
vanding 103 > *áveitur*
vandmølle 201, 244, 666 > *vatnsmylla*
varer, eksporterede 117–119 > *vörur, útfluttar*
varer, importerede 119–122 > *vörur, innfluttar*
vedligeholdelse af huse 387–388, 496, 527, 607 > hustillæg > *viðhald húsa*
veje, udbedringer af 69, 106, 280–282, 367–369, 382, 409–410, 441–442, 482–484, 520, 542, 557, 640–641, 670 > *vegabætur*
vinterforråd af hø, tilsyn med 371, 377–378, 409, 446, 624 > *fordagæsla*
vogne 106, 281 > *vagnar*
vornedskab 451, 543, 646 > *átthagafjötrar*
væv, vævestol 272–273 > *vefstóll*
væver 92 > *vefari*
væveri > husfabrik > *vefsmiðja*
væverske 76, 82–84 > *vefkona*
vævning 105, 274, 311, 537, 669 > *vefnaður*
ægteskabssager 70, 217, 343, 396, 460, 530, 546, 571, 609, 628, 650 > *hjúskaparmál*
ødegårde 99–100, 162, 189, 199, 208–210, 218, 238, 240, 260–261, 303–304, 350, 359–360, 386, 396, 430, 435, 449, 490, 514, 581, 636, 642, 645, 661–662, 665, 667 > forordning om ødegårde 1776 > *eyðibýli*

Mannanafnaskrá · *Personregister*

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinina um landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds, erindisbréf nefndarinnar og myndatexta, en ekki yfir inngang. Skráin nær bæði yfir íslenska og danska textann en ekki yfir fyrirsagnir bréfa. Nöfn úr bókatitlum sem vísað er til neðanmáls eru ekki tekin með í skrána. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

Stafsetning nafna er höfð að nútíðarhætti samkvæmt íslenskri ritvenju. Eitthvert misræmi getur því verið á milli nafna eins og þau birtast í skránni og í megintextanum þar sem hann er ekki með samræmdri stafsetningu. Það ætti þó ekki að valda lesendum miklum vanda þar sem nafn er þá ávallt haft að nútíðarhætti í neðanmálsgrein. Nöfnum er raðað í stafrófsröð eftir skírnarnafni samkvæmt íslenskri venju en útlendingum með ættarnöfn er raðað eftir því. Getið er um fæðingar- og dánarár í sviga á eftir nafni þegar upplýsingar um það lágu fyrir.

Reynt var að hafa upp á titli eða starfsheiti allra. Titlar eru bæði hafðir á íslensku og dönsku, fyrst á íslensku og skáletraðir á dönsku á eftir. Sömuleiðis var reynt að kenna menn við bæ, hrepp og sýslu. Heiti hreppa eru þau sömu og koma fyrir í textanum en þegar þau vantaði voru heitin í manntalinu 1703 notuð. Sýsluheiti eru skammstöfuð. Ekki er getið um aðsetur embættismanna.

Við gerð skrárinnar var einkum stuðst við gagnagrunninn Íslendingabók, *Íslenzkar æviskrár* og *Prestatal og prófasta á Íslandi* en auk þess eftir ástæðum við *Alþingisbækur Íslands*, *Dansk Biografisk Leksikon* og handrit að skrá yfir kaupmenn á Íslandi 1602–1900 í eigu Tómasar V. Albertssonar. Öll þessi rit eru tilgreind í heimildaskrá.

Registret omfatter personnavne i bogens hovedtekst, dvs. transskriptioner af brevene, artiklen om Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kommissionens instruks og billedtekster, men ikke indledning. Registret omfatter både den islandske og danske tekst, men ikke brevenes overskrifter. Bogtitler, der henvises til i fodnoterne, er ikke medtaget i registret. Romertal henviser til billedtekster.

Stavning af navne er holdt i en nutidig form og følger islandsk retskrivning. Der kan derfor være nogle uoverensstemmelser mellem navne, som de står i registret og i teksten, hvor de ikke er standardiseret med hensyn til stavemåde. Det bør dog ikke volde læseren vanskeligheder, da navnet i de tilfælde altid angives i nutidig form i fodnoterne. Navnene er ordnet alfabetisk efter fornavn ifølge islandsk sædvane, men udlændinge med slægtsnavn er opført under det. Der oplyses om føde- og dødsår i parentes efter navnet, hvis der findes oplysninger herom.

Det er forsøgt at finde frem til titel eller erhverv for alle. Titler angives både på islandsk og dansk, først på islandsk og derefter på dansk i kursiv. Det er ligeledes forsøgt at betegne

folk efter gård, rep og syssel. Reppernes navne er de samme som i teksten, men når de mangler, anvendes navnene fra folketællingen 1703. Navne på sysler er forkortet. Embedsmændenes bopæl angives ikke.

Ved udformning af registret er der især hentet støtte i databasen Íslendingabók, Íslenzkar æviskrár *og* Prestatal og prófasta á Íslandi, *foruden når det har været relevant i* Alþingisbækur Íslands, *i* Dansk Biografisk Leksikon *og i et manuskript til et register over købmænd i Island 1602–1900 forfattet af Tómas V. Albertsson. Alle disse værker er angivet i kildeoversigten.*

Anna Sigurðardóttir, stofnandi Kvennasögusafns / *stifter af samlingen for kvindehistorie* 48, 82–83

Ari Þorgilsson fróði (1067–1148), prestur og sagnaritari / *præst og islandsk historiker* 161

Arngrímur Jónsson (ca. 1725–1792), lögréttumaður og lögsagnari sýslumanns í Húnavatnssýslu / *lovrettemand og fuldmægtig for sysselmanden i Húnavatnssyssel* 1765–1773, Auðunarstaðir, Þorkelshólshreppur, Hún. 198

Arngrímur Jónsson lærði (1568–1648), prestur, rektor Hólaskóla og fræðimaður / *præst, rektor for latinskolen på Hólar og forsker* 212

Aystrup, Hermann, kaupmaður á Ísafirði / *købmand på Ísafjörður* 130

Ágústus, rómverskur keisari / *romersk kejser* 31 f.Kr.–14 e.Kr. 474

Árni Magnússon (1663–1730), prófessor við háskólann í Kaupmannahöfn / *professor ved Københavns Universitet* 32, 38, 66, 72, 188

Árni Þórarinsson (1741–1787), prestur / *præst*, Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1784–1787 208, 287, 676, 679

Barmer, kaupmaður á Akureyri / *købmand på* Akureyri, Eyjafj. 176

Becker, Hans (?–1746), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1737–1746 38, 72,

Beinteinn Ingimundarson (1731–1811), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 276, 678

Berch, Anders (1711–1774), prófessor í hagfræði við háskólann í Uppsölum / *professor i økonomi ved Uppsala Universitet* 692

Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Húnavatnssyssel* 1728–1773 154, 207, 231, 262, 276, 675, 678

Bjarni Högnason (1721–?), bóndi / *bonde*, Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang. 208, 675

Bjarni Jónsson (1725–1798), rektor Skálholtsskóla / *rektor for latinskolen i Skálholt* 1755–1781 681

Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landfysikus* 1760–1779 32, 50, 52, 66, 84, 87, 181, 224, 247, 275, 277, 285, 291, 676–677

Björn Halldórsson (1724–1794), prófastur / *provst*, Sauðlauksdalur, Rauðasandshreppur, Barð. 286, 679

Björn Jónsson (1738–1798), lyfjafræðingur, lyfsali í Nesi / *farmaceut, apoteker på Nes* 1772–1798 224, 247, 293, 676

Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1757–1791 36, 44–45, 51, 56, 71, 79, 86, 91, 172, 185–187, 198, 207, 224, 245, 356, 402, 409, 411, 531, 675–676

Borre, Peter (1716–1789), stórkaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins /

grosserer, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni 141
Brisson, Rene, skipstjóri / *skipper* 128
Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 1746–1771 142, 155, 224, 229, 231, 255, 262, 676

Christian IV., V., VI., VII. > Kristján IV., V., VI., VII.
Christian Elovius Mangor (1739–1801) læknir / *læge* 222

Davíð Hansson Scheving (1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 1753–1781 37, 46, 71, 80, 155, 402, 404–405

Eggert Ólafsson (1726–1768), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1767–1768 32, 50, 52, 66, 84, 87, 277
Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún. 208, 275, 676, 678
Eiríkur Hafliðason (ca. 1716–1797), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Tungufell, Syðri-Reykjadalur (Lundarreykjadalur), Borg. 283
Eiríkur Magnússon prestahatari, konungur Noregs / *Erik Præstehader, konge i Norge* 1280–1299 481, 517
Erik Præstehader > Eiríkur Magnússon prestahatari
Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1742–1754, 1756–1760, 1765–1772 130, 155, 187, 198, 287, 306, 681
Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for Landkommissionen* 129–130, 132, 135, 138–139, 141, 146, 148, 173, 175, 203, 206, 223, 244, 266, 274, 284, 313, 688, xi

Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1754–1785 165, 167, 180, 188, 190–191, 193, 205, 210, 227, 230, 245, 267, 269, 275, 277, 282, 285, 662, 670, 674–675, 677, 680–681
Franz Illugason (1733–1785), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Þýskuhús við Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull. 255
Frederik II., III., V. > Friðrik II., III., V.
Friðrik II., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik II., konge i Danmark og Norge* 1559–1588 136, 452
Friðrik III., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik III., konge i Danmark og Norge* 1648–1670 441
Friðrik V., konungur Danmerkur og Noregs / *Frederik V., konge i Danmark og Norge* 1746–1766 517, 545
Fuhrmann, Niels (1685–1733), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1718–1733 469

Gissur Ísleifsson (ca. 1042–1118), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1082–1118 212
Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1755–1779 165, 167, 182, 185, 190–191, 205, 276–277, 286–287, 674, 678–679
Gottrup, Lauritz Christensen (1649–1721), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1695–1714 31, 37–38, 42, 44, 49–50, 53–54, 62, 65, 71–73, 76, 78, 83–84, 88, 98
Guðbrandur Þorláksson (1541?–1627), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1571–1627 512
Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langidalur, Ísafj. 207, 224, 324, 326, 675–676
Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull. 184, 207, 267, 675, 677

Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 1754–1780 155, 184, 198, 285, 299, 679

Gustafsson, Harald, sagnfræðingur / *historiker* 37–38, 52, 60, 71–72, 87, 96

Guttormur Hjörleifsson (ca. 1739–1771), aðstoðarsýslumaður í Norður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Norður-Múlasyssel* 1766–1771 198, 285, 299, 678

Haagen, Johannes, kaupmaður og eftirlitsmaður með fiskveiðum / *købmand og inspektør ved fiskeriet* 664

Halldór Finnsson (1736–1814), prófastur / *provst*, Skálholt, Biskupstungur, Árn. 180, 205, 675

Halldór Jakobsson (1735–1810), sýslumaður í Strandasýslu / *sysselmand i Strandasyssel* 1758–1790 155, 286

Hallgrímur Bachmann Jónsson (1739/41–1811), fjórðungslæknir á Vesturlandi / *fjerdingskirurg på Vestlandet*, Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð. 317, 321

Hannes Finnsson (1739–1796), stúdent, Skálholtsbiskup / *student, biskop i Skálholt* 1785–1796 166

Hans Scheving Lárusson (1701–1782), klausturhaldari / *ombudsmand*, Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj. 268

Hans Wium (ca. 1715–1788), sýslumaður í Suður-Múlasýslu / *sysselmand i Suður-Múlasyssel* 1740–1752, 1756–1778 157, 285, 299, 678

Haraldur hárfagri, Noregskonungur / *Harald Hårfager, konge i Norge* ca. 871–932 470

Harboe, Ludvig (1709–1783), Sjálandsbiskup / *biskop over Sjællands stift* 32–33, 66–67, 553

Hákon 5. Magnússon háleggur, Noregskonungur / *Håkon 5. Magnusson, konge i Norge* 1299–1319 418, 422, 459

Hedegaard, Christian Ditlev (1700–1781), danskur lögfræðingur og rithöfundur / *dansk jurist og forfatter* 504

Helgi Þorláksson, sagnfræðingur / *historiker* 48, 57, 82, 91

Hemert, Joost von (1696–1775), kaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *købmand, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni* 141

Henckel, Ole (1750–1824), nemandi við námuskólann í Kóngsbergi / *lærling ved Kongsberg Sølvværk* 693, 695

Hojer, Andreas (1690–1739), lögfræðingur og sagnfræðingur / *jurist og historiker* 506

Holt, Andreas (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for Landkommissionen* 99, 173, 203, 206, 223, 244, 266, 274, 284, 313, 657, 659, 673, 682–683, 687, xi

Horrebow, Niels (1712–1760), dómari í hæstarétti / *assessor i Højesteret* 32, iv–v

Hrefna Róbertsdóttir, sagnfræðingur / *historiker* 57–58, 92–93

Huitfeldt, Poul (ca. 1520–1592), hirðstjóri / *kongens befalingsmand på Island* 1553–1554 512

Jespersen, Dines (1740–1823), kaupmaður á Patreksfirði og Bíldudal / *købmand på Patreksfjörður og Bíldudalur* 127, 286, 679

Jón Arnórsson eldri (1734–1792), aðstoðarsýslumaður í Suður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Suður-Múlasyssel* 1769–1778 198, 285, 299, 678

Jón Arnórsson yngri (1740–1796), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 1774–1796, umsjónarmaður saltvinnslunar í Reykjanesi / *opsynsmand ved saltværket på Reykjanes* 1773–1796 689–691

Jón Árnason (1665–1743), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1722–1743 133–134

Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessyssel* 1754–1777 155, 183, 198, 682
Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 1734–1776 154, 185, 276, 282, 299, 678
Jón Eggertsson (1643–1689), lögréttumaður og klausturhaldari / *lovrettemand og ombudsmand*, Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj. 518
Jón Eggertsson (1722–1784), sýslumaður í Borgarfjarðarsýslu / *sysselmand i Borgarfjarðarsyssel* 1757–1784 155, 198, 286, 300
Jón Eiríksson (1728–1787), prófessor í lögum, embættismaður í norska kammeri og rentukammeri / *professor i jura, kommitteret i Norske Kammer og i Rentekammeret* 1771–1787 32, 66, 153
Jón Grímsson (1742–1803), garðyrkjumaður / *gartner* 132, 175
Jón Halldórsson (?–1339), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1322–1339 418
Jón Helgason (ca. 1727–1809), sýslumaður í Austur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Austur-Skaftafellssyssel* 1759–1798 157
Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 1768–1805 154, 170, 174, 176–177, 198, 245, 286, 300, 677
Jón Jónsson (1715–1798), bóndi og meðhjálpari / *bonde og præstens medhjælper*, Efstaland í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjaf. 275, 677
Jón Jónsson (1740–1788), aðstoðarsýslumaður í Rangárvallasýslu / *hjælpesysselmand i Rangárvallasyssel* 1768–1785 198
Jón Ólafsson úr Grunnavík (1705–1779), skrifari Árna Magnússonar / *Árni Magnússons skriver* 32, 66
Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 1767–1778 36, 45, 70, 79, 146, 172–173, 208, 279, 402, 404, 509, 675, xxviii
Jón Skúlason (1736–1789), aðstoðarlandfógeti / *assisterende landfoged* 1763–1786 126, 168
Jón Snorrason (1724–1771), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1757–1771 154, 277–278
Jón Teitsson (1716–1781), prestur / *præst*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn., biskup á Hólum / *biskop på Hólar* 1780–1781 180, 205, 675
Jón Þorkelsson (Thorcillius) (1697–1759), rektor Skálholtsskóla / *rektor for latinskolen i Skálholt* 1728–1737 32, 66
Jörundur Þorsteinsson (?–1313), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1267–1313 418

Ketill Þorsteinsson (1075–1145), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 1122–1145 472, 505
Klingenberg, Hans Jörgensson (1707–1785), bóndi / *bonde*, Kross, Akraneshreppur, Borg. 275, 677
Knoff, Thomas Hans Henrik (1699–1765), sjóliðsforingi / *søofficer* 111, iv–v
Knudsen, Niels (?–1745), kaupmaður á Eyrarbakka / *købmand i Eyrarbakki* xxxii
Kolbeinn Þorsteinsson (1731–1783), prestur / *præst*, Miðdalur, Grímsneshreppur, Árn. 275, 677
Kristján IV., konungur Danmerkur og Noregs 1588–1648, krýndur 1596 / *Christian IV., konge i Danmark og Norge 1588–1648, kronet 1596* 496, 526
Kristján V., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian V., konge i Danmark og Norge* 1670–1699 504
Kristján VI., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian VI., konge i Danmark og Norge* 1699–1746 532–533, 541, 617, 622
Kristján VII., konungur Danmerkur og Noregs / *Christian VII., konge i Danmark og Norge* 1766–1808 99, x

Lafrentz, Joachim Henriksen (?–1744), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1733–1744 420–421, 469
Lárus Gottrup > Gottrup, Lauritz Christensen
Loftur Guttormsson (1938–2016), sagnfræðingur / *historiker* 32–33, 66–67
Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 1755–1802 155, 170–171, 198, 287, 300, 679

Magnús Eiríksson smek, konungur Svíþjóðar 1319–1364 og Noregs 1319–1374 / *Magnus Eriksson Smek, konge i Sverige 1319–1364 og i Norge 1319–1374* 482
Magnús Gíslason (1704–1766), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1752–1766 125, 142
Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 1754–1803 42, 44, 60, 76, 78, 95, 155, 198, 224, 231, 278, 676
Magnús lagabætir, konungur Noregs / *Magnus Lagabøter, konge i Norge* 1263–1280 472, 477, 481, 486, 488, 495–496, 508, 529, 559
Magnús góði Ólafsson Noregskonungur / *Magnus den Gode Olavsson konge i Norge* 1035–1047 528
Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 1769–1791, lögmaður / *lovmand* 1791–1800 36, 56, 61, 63, 70, 91, 96, 98, 172, 198, 286, 346, 353, 359, 361, 363, 373, 377, 394–395, 402–403, 413, 629, 679, xxviii
Moltke, Ehrenreich Christopher Ludvig (1790–1864), stiftamtmaður yfir Íslandi og amtmaður í Suðuramti / *stiftamtmand på Island og amtmand i Sydamt* 1819–1823 xxiv
Möller (18. öld / *århundrede*), starfsmaður í rentukammeri / *i Rentekammeret* 695

Níels Jónsson Hjaltalín (1730–1786), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Hlíðarhús, Seltjarnarneshreppur, Gull. 245, 677

Oddur Jónsson Hjaltalín (1722–1797), bóndi, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, repstyrer og lovrettemand*, Rauðará, Seltjarnarneshreppur, Gull. 245, 677

Ólafur Ólafsson Olavius (1741–1788), stúdent og ferðabókarhöfundur / *student og forfatter* 692, 695, xxx–xxxi
Ólafur Stefánsson / Stephensen (1731–1812), amtmaður yfir Íslandi 1766–1770, í Norður- og Austuramti 1770–1783, í Vesturamti 1787–1793, í Suðuramti 1791–1806, stiftamtmaður yfir Íslandi 1790–1806 / *amtmand på Island 1766–1770, i Nord- og Østamt 1770–1783, i Vestamt 1787–1793, i Sydamt 1791–1806, stiftamtmand på Island 1790–1806* 36, 70, 126–127, 129–130, 132, 135, 138, 151, 160, 166, 168–169, 180, 184, 189, 192, 197, 205, 207–208, 225, 241–242, 245, 262, 269–270, 273, 346–347, 350, 371, 402–403, 412, 491, 507, 662, 669, 675–677

Páll Axelsson (1714–1785), sýslumaður í Hnappadalssýslu / *sysselmand i Hnappadalssyssel* 1756–1785 155, 198
Páll Huitfeldt > Huitfeldt, Poul
Páll Stígsson > Stigsen, Poul
Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 1705–1727 31–32, 37–38, 40, 42, 44, 49–50, 54–55, 58, 62, 65–66, 71–74, 76, 78–79, 83–84, 88–90, 94, 97–98, 188, 425, 427, 429, 431, 436, 439, 498
Pen, Sören, kaupmaður á Hofsósi / *købmand på Hofsós*, Skag. 174, 176
Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 1751–1786 37, 46,

56, 71, 81, 91, 157, 285, 299, 358–359, 371, 381, 403, 411, 584, 678

Pingel, Johan Christian (ca. 1713–1779), amtmaður yfir Íslandi / *amtmand på Island* 1744–1752 420–421, 512

Prøck, Christian Leberecht von (1718–1780), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1768–1769 139, 207, 675

Rantzau, Otto Manderup von (1719–1768), stiftamtmaður yfir Íslandi / *stiftamtmand på Island* 1750–1768 187

Roger, Urban (?–ca. 1762), franskur rithöfundur / *fransk forfatter* 503

Rosenkrantz, Frederik Christian (1724–1802), formaður stjórnar Almenna verslunarfélagsins, dómari í hæstarétti / *formand for direktionen for Det Almindelige Handelskompagni, assessor i Højesteret* 141

Schou, Jochum (18. öld / *århundrede*), timburkaupmaður á Eyrarbakka / *trælasthandler i Eyrarbakki* xxxii

Sigurður Jónsson (1700–1778), prófastur / *provst*, Holt, Eyjafjallasveit, Rang. 285

Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landþingsskrifari / *landstingsskriver*, Hlíðarendi, Fljótshlíð, Rang. 198

Sigurður Sigurðsson (1726–1798), sýslumaður í Vestmannaeyjum / *sysselmand i Vestmannaeyjar* 1758–1760, 1761–1786 155

Skibsted, Michael (1699–1775), stórkaupmaður, í stjórn Almenna verslunarfélagsins / *grosserer, i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni* 141

Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 1749–1793 32, 66, 101, 112, 123, 167, 176–177, 182, 207, 209, 224, 238–239, 266–267, 307, 485, 658, 665, 674–675, 677, iii–v

Stigsen, Poul (?–1566), hirðstjóri / *kongens befalingsmand på Island* 1560–1566 420, 512

Struensee, Johann Friedrich (1737–1772), líflæknir og ráðgjafi Kristjáns VII. Danakonungs / *Christian den VII.´s livlæge og rådgiver* 37, 71

Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 1746–1782 36, 47, 56, 58, 61, 63, 71, 82, 91, 94, 96, 98, 172, 183, 186, 205, 207, 276, 287, 356, 402, 531, 674–675, 678–679, 681

Sæmundur Magnússon (1715–1783), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Víðimýri, Seyluhreppur, Skag. 275, 677

Sæmundur Magnússon Hólm (1749–1821), stúdent og myndlistarmaður / *student og billedkunstner* 694–695

Thodal, Lauritz Andreas (ca. 1718–1808), stiftamtmaður yfir Íslandi og amtmaður í Suður- og Vesturamti / *stiftamtmand på Island og amtmand i Syd- og Vestamt* 1770–1785 36, 56, 70, 91, 104, 173, 177, 188–194, 346–347, 350, 371, 381, 398, 402–403, 412, 616, 679, 682

Usler, Adam (1754–1828), nemandi við námuskólann í Kóngsbergi / *lærling ved Kongsberg Sølvværk* 691, xviii

Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 1772–1800 37, 71, 349, 402, 405, 578, 583

Vigfús Jónsson (1706–1776), prófastur / *provst*, Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr. 186, 245, 677

Vigfús Jónsson (1736–1786), aðstoðarprestur / *hjælpepræst*, Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp. 208, 676

Vilhelm Vilhelmsson, sagnfræðingur / *historiker* 39, 73

Walther, Conrad (18. öld / *århundrede*), byggingarmeistari (kunstmester) við Vallø saltverk í Noregi / *bygmester*

(kunstmester) ved Vallø Saltværk i Norge 691
Weinwitz, Hans, fiskverkandi hjá verslun-inni á Bíldudal / *fiskeforarbejder ved handelen på Bíldudalur* 286, 679
Willer (18. öld / *århundrede*), skipstjóri / *skipper* 147
Windekilde, Peder H. (ca. 1677–1746), kaupmaður á Eyrarbakka / *købmand i Eyrarbakki* xxxii
Windekilde, Thomas (1718–1795), dansk-ur kaupmaður, nefndarmaður í Lands-nefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af Landkommissionen* 99, 173, 203, 206, 223, 244, 266, 274, 284, 309, 313, 657, 659, 673, 682–683, 688, xi, xxxii

Yttrech, K.C., í stjórn Almenna verslunar-félagsins / *i direktionen for Det Almindelige Handelskompagni* 141

Ziener, Christian (?–1792), mælingamaður við silfurnámuna í Kóngsbergi / *landmåler (markscheider) ved Kongsberg Sølvverk* 693, 695

Þorgrímur Sigurðsson (1706–1785), sýslu-maður í Mýrasýslu / *sysselmand i Mýrasyssel* 1740–1776 155, 276, 299, 678
Þorgrímur Þorláksson (1732–1803), bóndi og múrarameistari / *bonde og murermester*, Elliðavatn, Seltjarnarneshreppur, Gull. 263
Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af Landkommissionen* 31, 34–42, 44–47, 49–53, 55–63, 65, 68–76, 78–82, 84–88, 90–99, 173, 203, 206, 223, 244, 266, 274, 284, 287, 296, 305, 313, 316, 320, 324, 326–327, 333–334, 403, 616, 657–659, 672–673, 679, 682–683, 688, xi–xvi, xxi–xxii, xxv–xxviii
Þorlákur Runólfsson (1086–1133), Skál-holtsbiskup / *biskop i Skálholt* 1118–1133 472, 505
Þorleifur Claus Brynjólfsson (ca. 1705–ca. 1801), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Grund, Akrahreppur, Skag. 275, 678
Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslu-maður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 1743–1785 36–37, 71, 155, 184, 206, 231, 356, 402, 407, 409, 561, 675
Þórður Thoroddi (Þóroddsson) (1736–1797), stúdent / *student* 691, 695

Staðanafnaskrá · *Stednavneregister*

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinina um landsagatilskipun Þorkels Fjeldsteds, erindisbréf nefndarinnar og myndatexta, en ekki yfir inngang. Skráin nær bæði yfir íslenska og danska textann en ekki yfir fyrirsagnir bréfa. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

Stafsetning nafna er höfð að nútíðarhætti samkvæmt íslenskri ritvenju. Danskt form nafna sýslna, hreppa, sókna, prófastsdæma og biskupsdæma er haft á eftir íslenska nafninu og aðgreint með skástriki (Aðalvíkursveit / Aðalvíkurrep). Heiti landa og önnur erlend staðanöfn eru bæði höfð á íslensku og dönsku og vísað á milli (Kaupmannahöfn > *København*). Sum nöfn hafa tekið breytingum og er þá vísað á milli (Vaðlasýsla > Eyjafjarðarsýsla). Eitthvert misræmi getur verið á milli nafna eins og þau birtast í skránni og í textanum þar sem hann er ekki með samræmdri stafsetningu. Það ætti þó ekki að valda lesendum miklum vanda þar sem nafn er þá ávallt haft að nútíðarhætti í neðanmálsgrein.

Upplýsingar um sveit eða hrepp og sýslu fylgja hverju staðarnafni. Heiti hreppa eru þau sömu og koma fyrir í textanum en þegar þau vantaði voru heiti hreppa í manntalinu 1703 notuð. Sýsluheiti eru skammstöfuð. Nöfnin *Ísland* og *Danmörk* voru ekki tekin með í skrána.

Registret omfatter stednavne i bogens hovedtekst, dvs. transskriptioner af brevene, artiklen om Þorkell Fjeldsteds politi- og landforordning, kommissionens instruks og billedtekster, men ikke indledning. Registret omfatter både den islandske og danske tekst, men ikke brevenes overskrifter. Romertal henviser til billedtekster.

Stavning af navne er holdt i en nutidig form og følger islandsk retskrivning. Det danske navn på sysler, repper, sogne, provstier og bispedømmer står efter det islandske adskilt med en skråstreg (Aðalvíkurhreppur / Aðalvíkurrep). Navne på lande og udenlandske stednavne skrives på både islandsk og dansk, og der henvises mellem dem (København > Kaupmannahöfn). Nogle navne har ændret sig, og i de tilfælde er der henvisning mellem navnene (Vaðlasyssel > Eyjafjarðarsyssel). Der kan være nogle uoverensstemmelser mellem navne, som de står i registret og i teksten, hvor de ikke er standardiseret med hensyn til stavemåde. Det bør dog ikke volde læseren vanskeligheder, da navnet i de tilfælde altid angives i nutidig form i fodnoterne.

Oplysninger om egn eller rep og syssel nævnes efter hvert stednavn. Reppernes navne er de samme som i teksten, men hvor de mangler, anvendes reppernes navne fra folketællingen 1703. Syslernes navne er forkortet. Navnene Island og Danmark er ikke medtaget i registret.

Aðalvíkursveit / Aðalvíkurrep, Ísafj. 153
Akranes, Borg. 207, 675
Akureyrarhöfn > Eyjafjarðarhöfn (Akureyrarhöfn), Eyjafj.
Akureyri > Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj.
Altona, Slésvík-Holtsetalandi / Slesvig-Holsten 283
Amager, Danmörku / Danmark 255
Apavatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn. 234
Arnarfellsjökull 233 > Hofsjökull
Arnarhóll í Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 55, 90, 152–153, 155, 157, 159–160, 162, 164, 166, 169, 177–194, 196, 206, 223, 244, 266, 274, 284, 313, xxiv
Arnarstapahöfn / Arnarstapi havn, Snæf. 200
Arnarstapaumboð / Arnarstapis ombud, Snæf. og Hnapp. 501, 682
Arnarstapi, Snæf. 110, 115, 201, 227, 289
Austfirðingafjórðungur / Østerfjerdingen 159, 164, 170–171, 174, 210
Austfirðir / Østfjordene 102, 106
Austur-Skaftafellssýsla / Austur-Skaftafellssyssel 106, 157, 210, 226, 267 > Vestur-Skaftafellssýsla / Vestur-Skaftafellssyssel, Skaftafellssýslur / Skaftafellssysler

Álftafjörður á Snæfellsnesi, Snæf. 100, 199
Álftanes, Gull. 224, 676
Árnessýsla / Árnessyssel 131, 144, 192, 209, 225, 227, 229, 231, 233–234, 255, 262, 275, 285, 298, 442, 448, 668, 677

Barðastrandarsýsla / Barðastrandarsyssel 37, 71, 144, 209, 227, 268, 286, 316–317, 321, 483, 563, 691, 695, xiii–xiv
Barká, Skriðuhreppur, Eyjafj. 275, 678
Barmar, Reykhólahreppur, Barð. 321
Bárðardalur, Þing. 106
Bárðargata, leið yfir miðhálendi Íslands milli Þing. og V-Skaft. sem getið er um í Landnámu / *vej over Islands højland mellem Þing. og V-Skaft., som er omtalt i Landnamsbogen* 106
Básendar, Gull. 110, 114, 227, 288
Básendar, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull. 126
Bergen, Noregi / Norge 236–237, 240, 506, 666
Berufjarðarþingstaður / Berufjörður tingsted, Barð. 321
Berufjörður, Barð. 324, xiv
Berufjörður, S-Múl. 110, 115, 158, 289
Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull. 106, 126, 135, 138, 169, 255, 281, 311, 679
Biskupstungur, Árn. 233–234
Bíldudalur, Barð. 110, 115, 227–228, 270, 289
Bíldudalur, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Barð. 127
Bjarnarhöfn, Snæf. 102
Bjarney, villa fyrir / *fejl for* > Barká, Skriðuhreppur, Eyjafj. 677–678
Blanda, á / *elv*, Hún. 231, 661
Blöndudalur, Hún. 231
Bolungarvík, Ísafj. 153
Bolungarvíkurfjall (Deild), Ísafj. > Stigahlíð, Ísafj.
Borgarfjarðarsýsla / Borgarfjarðarsyssel 144, 209, 286, 300, 483–484
Borgarfjörður eystri, N-Múl. 129
Borgarfjörður, Borg. og Mýr. 101–102, 230, 242, 484
Borgundarhólmur, eyja í Eystrasalti xii > *Bornholm, ø i Østersøen*
Bornholm, ø i Østersøen 688, xii > *Borgundarhólmur, eyja í Eystrasalti*
Brasilía > Brasilien
Brasilien 163
Brautarholt, Kjalarneshreppur, Kjós. 291
Breiðafjörður, Snæf., Dal. og Barð. 128
Breiðavík, Barð. 128
Bremerholm, København 88, 90 > Gammelholm, Nyholm > *Brimarhólmur, Kaupmannahöfn*
Brimarhólmur, Kaupmannahöfn 53, 55 > Gamli-Hólmur, Nýi-Hólmur > *Bremerholm, København*
Brúará, á / *elv*, Árn. 233

Búðir, Snæf. 102, 110, 115, 201, 227–228, 289
Bæjarhreppur / Bæjarrep, Árn. 275, 678
Chile 163
Christiania > Kristiania (Oslo) > Kristjanía (Osló)
Christiansborg Slot, København 108
Christiansfiord > Kristjánsfjörður
Christiansvig > Kristjánsvík

Dalasýsla / Dalasyssel 44, 60, 78, 95, 144, 209, 224, 231–232, 268, 278, 298, 676
Deild, Ísafj. > Stigahlíð, Ísafj.
Djúpivogur, S-Múl. 158
Drangey, óbyggð eyja í Skagafirði / *ubeboet ø i Skagfjörður*, Skag. 476
Dyrhólaey, V-Skaft. 102
Dýrafjörður, Ísafj. 110, 115, 129, 227–228, 270, 289

Efstaland, Skriðuhreppur, Eyjafj. 275
Ejdersted, Slésvík / Slesvig 142
England 283, 671
Europa 248, 280, xx > *Evrópa*
Evrópa xx > *Europa*
Eyjafjarðarhöfn (Akureyrarhöfn) / Eyjafjörður havn (Akureyri havn), Eyjafj. 176, 200, 268–269
Eyjafjarðarsýsla / Eyjafjarðarsyssel 131, 210, 263–264, 286, 300 > Vaðlasýsla / Vaðlasyssel
Eyjafjörður (Akureyri), Eyjafj. 110, 115, 174, 176, 178, 200, 289, 308–309, 312, 672–673, x
Eyjafjörður, Eyjafj. 173, 177, 268, 281
Eyrarbakkahöfn / Eyrarbakki havn, Árn. 101, 146, 175
Eyrarbakki, Árn. 110, 114, 227, 229, 233, 276, 288–289, 678, xxxii
Eystribyggð, Grænlandi / Grønland 201, 234
Eystrihreppur (Gnúpverjahreppur), Árn. 233
Eystri-Rangá, á / *elv*, Rang. 231
Eyvindará, á / *elv*, Strand. 102

Fáskrúð, á / *elv*, Dal. 232
Finnmark, Norge 259, 667, xii > *Finnmörk, Noregi*
Finnmörk, Noregi xii > *Finnmark, Norge*
Flatey á Breiðafirði, Barð. 102
Fljótsdalshérað, N-Múl. og S-Múl. 106
Fljótshverfi, V-Skaft. 106
Frakkland > *Frankrig*
Frankrig 283
Frederiks Hospital, Kaupmannahöfn / København 221
Færeyjar xii > *Færøerne*
Færøerne 99, 137, 334, 688, xii > *Færeyjar*

Gamli-Hólmur, Kaupmannahöfn 241 > Brimarhólmur, Kaupmannahöfn > *Gammelholm, København*
Gammelholm, København 241 > *Bremerholm, København*
Geitland, Mýr. 100, 199
Gilsfjörður, Dal. og Barð. 268
Gnúpverjahreppur, Árn. > Eystrihreppur, Hreppar, Árn.
Grafningur, Árn. 233
Grindavík, Gull. 110, 114, 227, 276, 288, 678
Grindavík, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull. 126
Grímsá, á / *elv*, Lundarreykjadalur, Borg. 230
Grímsnes, Árn. 233, 276, 678
Grímsneshreppur / Grímsnesrep, Árn. 233
Grundarfjörður, Snæf. 110, 115, 228, 289, 308–309, 672
Grundarvatn, stöðuvatn / *indsø*, Barð. 321
Grænahlíð, Ísafj. 153
Grænland > *Grønland*
Gröf, Grímsnes, Árn. 234
Grønland 101, 201, 234
Gullbringusýsla / Gullbringusyssel 50, 57, 84, 92, 125–126, 131, 133, 144, 209, 227, 265, 285, 299

Hafnarfjarðarhöfn / Hafnarfjörður havn, Gull. 136, 200
Hafnarfjörður, Gull. 110, 114, 136, 169, 227–228, 270, 283, 288, 660, 664

Hafnarfjörður, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull. 125
Hansastaðirnir > *Hansestæderne*
Hansestæderne 111–112
Haukadalsá, á / *elv*, Dal. 232
Haukadalur, Dal. 232
Hegranessýsla / Hegranessyssel > Skagafjarðarsýsla / Skagafjarðarsyssel
Heiðarbær, Þingvallahreppur, Árn. 234
Herdísarvík, Árn. 234
Heynes, Akraneshreppur, Borg. 275, 677
Héraðsvötn, á / *elv*, Skag. 173, 661
Hjálmholt, Hraungerðishreppur, Árn. 142
Hlíðarvatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn. 234
Hnappadalssýsla / Hnappadalssyssel 144, 209
Hofsjökull 231, 233 > Arnarfellsjökull
Hofsós, Skag. 110, 115, 176, 200, 289
Hofsóshöfn / Hofsós havn, Skag. 146, 174, 178, 200
Holland 113, 163, 283
Hornstrandir, Ísafj. 692, 695
Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag. 106, 173, 176, 178, 191, 205, 211, 258, 277, 281, 418, 661
Hólastifti / Hólar stift 100, 166, 182, 205, 211
Hólmshöfn við Reykjavík / Hólmur havn ved Reykjavík, Gull. 102, 136, 146, 178, 227, 270
Hólmur (Reykjavík), Gull. 110, 114, 136, 171, 270, 288–289, 292
Hólmur (Reykjavík), verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull., Kjós. og Borg. 228
Hrafnkelsdalur, N-Múl. 100, 199
Hraunhafnarós við Búðir, Snæf. 102
Hreppar, Árn. 233 > Eystrihreppur, Ytrihreppur, Árn.
Hrunamannahreppur, Árn. > Ytrihreppur, Hreppar, Árn.
Húnavatnssýsla / Húnavatnssyssel 144, 209, 231, 262, 286, 298
Húsavík, Þing. 110, 115, 200, 289
Húsavíkurhöfn / Húsavík havn, Þing. 273
Hvalfjarðareyri í Hvalfirði, Kjós. 102
Hvammsfjörður, Dal. 232
Hvítá, á / *elv*, Árn. 233
Hvítá, á / *elv*, Borg. og Mýr. 230
Hvítárós / Hvítá flodmunding, Borg. og Mýr. 102
Hvítárvatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn. 233–234
Höllustaðir, Reykhólahreppur, Barð. 321

Ísafjarðardjúp, Ísafj. 147, 153, 187–188, 207, 316, 324, 675, xiii, xvi, xviii–xix
Ísafjarðarhöfn / Ísafjörður havn, Ísafj. 306
Ísafjarðarsýsla / Ísafjarðarsyssel 187, 199, 209, 227, 286, 306, 321, 324, 327, 368, 482–483, 689, 695
Ísafjörður í Ísafjarðardjúpi, Ísafj. 279, 327
Ísafjörður, Ísafj. 110, 115, 227–228, 270, 289, 308–309, 672
Ísavatn, stöðuvatn / *indsø*, Barð. 321

Jökul (undir Jökli / under Jökulen) > Snæfellsjökull, Snæf.

Kaldadalsvegur, fjallvegur / *bjergvej*, Árn. og Borg. 484
Kaldárhöfði, Grímsnes, Árn. 234
Kaldidalur, Borg. 483
Kaupmannahöfn 37–39, 53, 55, 58, 656, xxvi > *København*
Keflavík, Gull. 110, 114, 136, 227–228, 270, 288, 664
Keflavík, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Gull. 136
Keflavíkurhöfn / Keflavík havn, Gull. 136, 200, 270
Kirkjuból, Langidalur, Ísafj. 326
Kirkjubólssókn / Kirkjuból sogn, Ísafj. 327
Kjalarnes, Kjós. 102
Kjalvegur, fjallvegur / *bjergvej*, Árn. og Hún. 106
Kjósarhreppur / Kjósarrep, Kjós. 276, 678
Kjósarsýsla / Kjósarsyssel 57, 92, 131, 144, 209, 299
København (Kiöbenhavn) 71–73, 88, 90, 93, 108, 112, 123, 124, 131, 139, 141, 153, 171, 200, 214, 221–222, 237, 241,

284, 420, 479, 506, 605, 656–659, 666, 670, 673, 682–683, xxvi > *Kaupmannahöfn*
Kollabúðir, Reykhólahreppur, Barð. 321
Kongsberg Sølvværk, Norge 691, 693
Kristiania (Oslo), Norge 99, 687
Kristiansand Stift, Norge 325
Kristiansand, Norge xii
Kristiansund, Norge 240, 666
Kristjanía (Osló), Noregi 687
Kristjánsborgarhöll, Kaupmannahöfn > *Christiansborg Slot, København*
Kristjánsfjörður, nýtt nafn á / *et nyt navn på* Akureyri, Eyjafj. 312, 673, x
Kristjánsvík, nýtt nafn á / *et nyt navn på* Reykjavík, Gull. 312, 673, x
Kumbaravogur, Snæf. 102

Langanes, Þing. og N-Múl. 106
Langavatnsdalur, Mýr. 100, 199
Langidalur, Hún. 231
Laxá á Ásum, á / *elv*, Hún. 231
Laxá í Laxárdal, á / *elv*, Dal. 232
Laxá, á / *elv*, Leirársveit, Borg. 230
Laxárdalur, Dal. 232
Látrabjarg, fuglabjarg / *fuglefjeld*, Barð. 128
Leirá, Leirársveit, Borg. 142, 273, 669
Leiruvogur, Kjós. 102

Melrakkaslétta, Þing. > Sléttа, Þing.
Miðfell, Þingvallahreppur, Árn. 234
Miðfjarðará, á / *elv*, Hún. 232
Miðfjörður, Hún. 223, 676
Miðhús, Reykhólahreppur, Barð. 321
Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp. 208
Molde, Norge 240, 666
Mosfellssveit, Kjós. 209, 275, 677
Móeiðarhvoll, Hvolhreppur, Rang. 561
Munkaþverárklaustur, Öngulsstaðahreppur, Eyjafj. 268
Múlasýsla, miðhluti / Múlasyssel, mellemste del 199, 299 > Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel, Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel
Múlasýslur / Múlasysler > Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel, Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel, Múlasýsla, miðhluti / Múlasyssel, mellemste del
Mýrasýsla / Mýrasyssel 144, 178, 199, 209, 299
Mælifell, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 660
Möðrudalur, N-Múl. 100, 199
Möðruvallaklaustur, Hvammshreppur, Eyjafj. 268–269

Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull. 247, 255, 292–293, 311
New England (Nye-England), USA 136
Nordamerika 270
Nordlandene, Norge 259, 667
Norðlendingafjórðungur / Norðlendingafjerding 154, 159, 164, 171, 209, 231, 368, 485
Norður-Ameríka > *Nordamerika*
Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel 37, 71, 106, 157, 200, 210, 226, 285, 299, 487, 601, 606 > Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel, Múlasýsla, miðhluti / Múlasyssel, mellemste del, Múlasýslur / Múlasysler
Norðursýsla / Norðursyssel 210, 299 > Þingeyjarsýsla / Þingeyjarsyssel
Noregur > Norge
Norge 102, 107, 113, 230, 244, 268, 305, 310, 337, 417, 427, 451, 469, 471, 481, 561, 592, 613, 626, 646, 666–667, 691
Nye-England > *New England, USA*
Nyholm, København 241 > *Nýi-Hólmur, Kaupmannahöfn*
Nýi-Hólmur, Kaupmannahöfn 241 > *Nyholm, København*
Nýja-England > *New England, USA*

Oslo > Kristiania
Osló > Kristjanía

Ólafsfjörður, Eyjafj. 173
Ólafsvík, Snæf. 110, 115, 201, 227–228, 289
Ólafsvíkurhöfn / Ólafsvík havn, Snæf. 200

Patreksfjörður, Barð. 102, 110, 115, 227–228, 270, 289
Patreksfjörður, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Barð. 127
Perú > *Peru*
Peru 163
Portúgal > *Portugal*
Portugal 163

Rangárvallasýsla / Rangárvallasyssel 37, 71, 106, 131, 144, 174, 209, 224–225, 231, 233, 263–264, 285, 298, 442, 553
Raufarhöfn, Þing. 102
Reyðarfjörður, S-Múl. 110, 115, 158, 228, 289, 308–309, 672
Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð. 179, 188, 279, 286, 305–306, 316–317, 321, 672, 679, 689–691, 695, xiii–xv
Reykholt, Reykholtsþingsókn, Borg. 199
Reykjanes, Barð. 319, 321, xiv
Reykjanes við/*ved* Ísafjarðardjúp, Ísafj. 187–188, 279, 286, 305–306, 316, 324, 327, 672, 679, 689–691, 695, xiii, xvi, xviii–xix
Reykjarfjörður, bær / *gård*, Vatnsfjarðarsveit, Ísafj. 327
Reykjarfjörður, Strand. 110, 115, 289
Reykjarfjörður á Ströndum, Grunnavíkursveit, Ísafj. 100, 199
Reykjarfjörður í Ísafjarðardjúpi, Ísafj. 187, 324–325, 327
Reykjavík, Gull. 151, 169, 202, 206–207, 267, 272, 274, 308–309, 311–312, 497, 660, 668, 672–673, 677, 680, x
Réttarholt, Akrahreppur, Skag. 275, 677–678
Rif, Snæf. 227–228
Rom, Italien 474
Róm, Ítalíu > *Rom, Italien*
Rusland 255
Rússland > *Rusland*

Sandvíkurfjall, Ísafj. 153
Sandvíkurhreppur / Sandvíkurrep, Árn. 276, 678
Schweiz 163
Seltjarnarnes, Gull. 245, 275, 677
Siglufjörður, Eyjafj. 173
Síða, V-Skaft. 106
Síle > *Chile*
Sjáland, Danmörk > *Sjælland, Danmark*
Sjælland, Danmark 296, 318
Skaftafellssýslur / Skaftafellssysler > Austur-Skaftafellssýsla / Austur-Skaftafellssyssel, Vestur-Skaftafellssýsla / Vestur-Skaftafellssyssel
Skagafjarðarsýsla / Skagafjarðarsyssel 37, 71, 144, 209, 275, 278, 286, 485
Skagafjörður, Skag. 200, 275, 677–678
Skagastrandarhöfn / Skagaströnd havn, Hún. 146
Skagastrandarhreppur, Hún. 491
Skagaströnd, Hún. 110, 115, 200, 289, 491
Skagaströnd, verslunarsvæði / *handelsdistrikt*, Hún. og Strand. 289
Skálabrekka (Skálabrekkur), Þingvallahreppur, Árn. 234
Skálholt, Biskupstungur, Árn. 106, 175, 191, 193, 205–206, 211–212, 233, 258, 277, 281, 312, 672
Skálholtsstifti / Skálholt stift 100, 166, 182–183, 189, 205, 211–213, 269
Skálholtsstóll / Skálholt bispestol 234, 559
Skeið, Árn. 276, 678
Skorar, Ísafj. 153
Slétta, Þing. 102 > Melrakkaslétta, Þing.
Snæfellsjökull (undir Jökli / *under Jökulen*), Snæf. 519
Snæfellsjökull (Vesterjökelen), Snæf. 225, 489
Snæfellsnessýsla / Snæfellsnessyssel 100, 144, 201, 209, 227
Sog, á / *elv*, Árn. 233
Spanien 163
Spánn > *Spanien*
Sprengisandsleið / Sprengisandsvej 282
Sprengisandur, öræfi á miðhálendi Íslands / *ødemark midt i Islands højland* 106, 185, 282, 670
Staður, Reykhólahreppur, Barð. 321

Stigahlíð, Ísafj. 153 > Bolungarvíkurfjall (Deild)
Stokkseyrarkirkja / Stokkseyri Kirke, Árn. xxxii
Stóra-Laxá í Hreppum, á / *elv*, Árn. 233
Strandasýsla / Strandasyssel 102, 144, 209, 286, 289, 368, 482–483
Strandir, Ísafj. og Strand. 100, 199
Straumfjörður, Mýr. 102
Straumneshlíð, Ísafj. 153
Stykkishólmshöfn / Stykkishólmur havn, Snæf. 146
Stykkishólmur, Snæf. 102, 110, 115, 228, 289, 306
Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel 106, 157, 200, 210, 226, 285, 299 > Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel, Múlasýsla, miðhluti / Múlasyssel, mellemste del, Múlasýslur / Múlasysler
Suðurnes, Gull. 605
Sunnlendingafjórðungur / Sunnlendingafjerding 170–171, 175, 209, 220, 231, 338, 394
Sunnmæri, Noregi > *Sunnmøre, Norge*
Sunnmøre, Norge 174, 225, 228, 230, 236–237, 300–301, 390, 648, 664
Svarfaðardalur, Eyjafj. 174, 176, 178
Svartárdalur, Hún. 231
Sverige 691
Sviss > *Schweiz*
Svínavatn, stöðuvatn / *indsø*, Hún. 231
Svíþjóð > *Sverige*

Tálknafjörður, Barð. 102, 129
Torfalækjarþingsókn / Torfalækjartingsogn, Hún. 231
Trondheim Stift, Norge xii > *Þrándheimsstifti, Noregi*
Trondhjem, Norge 240, 506, 666
Tungufljót, á / *elv*, Árn. 233
Tyskland 255, 280

Uppsala, Sverige 691
Uppsalir, Svíþjóð > *Uppsala, Sverige*

Vaðlasýsla / Vaðlasyssel 174, 200 > Eyjafjarðarsýsla / Eyjafjarðarsyssel
Vallø Saltværk, Norge 691
Vatnahjalli, Eyjafj. 106
Vatnsdalsá, á / *elv*, Hún. 232
Vatnsdalur, Hún. 232
Vatnsfjarðarsókn / Vatnsfjarðarsogn, Ísafj. 187
Vatnsfjörður, bær / *gård*, Vatnsfjarðarsveit, Ísafj. 327
Vatnsfjörður, Ísafj. 327
Vestfirðingafjórðungur / Vestfirðingafjerding 170–171, 209, 338, 394
Vestfirðir / Vestfjordene 268, 324, 487, xxx–xxxi
Vestmannaeyjar 110, 114, 116, 143, 155, 159, 164, 200, 288, 338, 392, 470, 472, 519, 545, 588
Vestur-Skaftafellssýsla / Vestur-Skaftafellssyssel 102, 106, 131, 155, 170–171, 201, 209, 264, 267, 442 > Austur-Skaftafellssýsla / Austur-Skaftafellssyssel, Skaftafellssýslur / Skaftafellssysler
Viðey á Kollafirði, Seltjarnarneshreppur, Gull. 311
Viðvíkurhreppur / Viðvíkurrep, Skag. 275, 677–678
Vindhælishreppur, Hún. > Skagastrandarhreppur, Hún.
Víðidalsá, á / *elv*, Hún. 232
Víðidalstunga, Þorkelshólshreppur, Hún. 509
Víðidalur, Hún. 232
Víðimýri, Seyluhreppur, Skag. 275, 677–678
Vogsósar, Selvogur, Árn. 234
Vonarskarð, fjallaskarð á miðhálendi Íslands / *bjergpas midt i Islands højland* 106
Vopnafjarðarhöfn / Vopnafjörður havn, N-Múl. 602
Vopnafjörður, N-Múl. 110, 115, 228, 289, 487

Ytrihreppur (Hrunamannahreppur), Árn. 233
Ytri-Rangá, á / *elv*, Rang. 231

Þingeyjarsýsla / Þingeyjarsyssel 106, 174, 199, 226, 286, 299, 679 > Norðursýsla / Norðursyssel
Þingeyraklaustur, Sveinsstaðahreppur, Hún. 175, 178, 661
Þingvallavatn, stöðuvatn / *indsø*, Árn. 233–234
Þingvellir, Árn. 20, 26, 196, vi > Öxarárþing / Alting ved Öxerá, Þingvellir, Árn.
Þingvellir, bær / *gård*, Þingvallahreppur, Árn. 234, 254
Þjórsá, á / *elv*, Árn. og Rang. 233
Þorlákshöfn, Árn. 101, 233
Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 276, 678
Þorskafjarðarheiði, Barð. og Ísafj. 324
Þorskafjarðarþingstaður / Þorskafjörður tingsted, Barð. 321
Þorskafjörður, Barð. 324, xiv
Þrándheimsstifti, Noregi xii > *Trondheim Stift, Norge*
Þrándheimur, Noregi > *Trondhjem, Norge*
Þýskaland > *Tyskland*

Ölfusá, á / *elv*, Árn. 229–230, 233
Ölfushreppur / Ölfusrep, Árn. 233
Ölfusvatn, bær / *gård*, Ölfushreppur, Árn. 234
Öxarárþing / Alting ved Öxará, Þingvellir, Árn. 106, 166–169, 171–173, 197, 203, 254, 266, 281, 518, 660, 681
Østerfjerdingen > Austfirðingafjórðungur
Østfjordene > Austfirðir

Útgefendur og greinahöfundar
Udgivere og forfattere til artikler

Á ÍSLANDI · I ISLAND

Hrefna Róbertsdóttir, f. 1961. Doktorspróf í sagnfræði frá Lundarháskóla í Svíþjóð. Þjóðskjalavörður, Þjóðskjalasafni Íslands. Hefur lagt stund á rannsóknir á 18. aldar sögu, skrifað um ullarvinnslu á 18. öld, hagræna hugsun, jarðamál og byggðamenningu á árnýöld. / *Doktorgrad i historie fra Lunds Universitet i Sverige. Nationalarkivar, Islands Nationalarkiv. Har forsket i det 18. århundredes historie og bl.a. skrevet om uldmanufaktur, økonomisk tænkning, ejendomsforhold og bebyggelseskultur i tidlig moderne tid.*

Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, f. 1968. MA-próf í sagnfræði frá Háskóla Íslands. Verkefnastjóri heimildaútgáfu við Þjóðskjalasafn Íslands. Hefur fengist við rannsóknir á sauðaþjófnaði á 18. öld, jarðarannsóknir, viðreisn garðyrkju á 18. öld auk brennisteinsvinnslu á miðöldum til loka 18. aldar. / *MA i historie fra Islands Universitet. Projektleder for kildeudgivelser ved Islands Nationalarkiv. Har forsket i tyveri af får i det 18. århundrede, ejendomsforhold, etablering af grønsagsdyrkning i det 18. århundrede samt svovludvinding fra middelalderen til slutningen af det 18. århundrede.*

Jóhannes B. Sigtryggsson, f. 1973. Doktorspróf í íslenskri málfræði frá Háskóla Íslands. Rannsóknarlektor á Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Doktorsritgerð hans fjallar um málið á 18. aldar riti, Ævisögu Jóns Steingrímssonar. / *Doktorgrad i islandsk lingvistik fra Islands Universitet. Forskningslektor ved Árni Magnússon-instituttet for islandske studier i Reykjavík. Hans doktorafhandling handler om sproget i Jón Steingrímssons selvbiografi, et værk fra det 18. århundrede.*

Helga Hlín Bjarnadóttir, f. 1983. MA-próf í sagnfræði frá Háskóla Íslands. Skjalavörður við Þjóðskjalasafn Íslands. Hún hefur rannsakað sögu 18. aldar, m.a. út frá hugarfari, neysluhyggju, réttarfari og þjóðfélagsstéttum. / *MA i historie fra Islands Universitet. Arkivar ved Islands Nationalarkiv. Hun har undersøgt det 18. århundredes historie med udgangspunkt i bl.a. mentalitet, konsumtionsideer, retspleje og samfundsgrupper.*

Í DANMÖRKU · I DANMARK

Christina Folke Ax, f. 1969. Doktorspróf í þjóðháttafræði og sagnfræði frá Kaupmannahafnarháskóla í Danmörku. Safnvörður við Landbúnaðar- og sjávarútvegssögusafn Þjóðminjasafns Danmerkur. Hún hefur einkum rannsakað 18. aldar sögu og skrifað um menningarsögu almennings bæði á Íslandi og í Danmörku, m.a. um viðreisnarmál, tengslanet og mót menningaheima. / *Ph.d. i etnologi og historie fra Københavns Universitet. Museumsinspektør på Frilandsmuseet — Det gamle Danmark, Danmarks Nationalmuseum. Hun har særligt forsket i det 18. århundredes historie og skrevet om almuekultur i både Island og Danmark bl.a. vedrørende reformer, netværk og kulturmøder.*

Leon Jespersen, f. 1953. Lic.phil.-próf í sagnfræði frá Háskólanum í Óðinsvéum (nú Syddansk Universitet) í Danmörku. Skjalavörður og fræðimaður við Ríkisskjalasafnið í Danmörku 1997–2019. Rannsóknarsvið hans er dönsk og norræn saga á árnýöld og hefur hann m.a. skrifað um stjórnmál og skattamál í Danmörku. / *Lic.phil. i historie fra Odense Universitet (nu Syddansk Universitet) i Danmark. Arkivar og seniorforsker 1997–2019 ved Rigsarkivet i København. Har primært forsket i dansk og nordisk historie i tidlig moderne tid og bl.a. skrevet om politiske og beskatningsmæssige forhold i Danmark.*